നമോ തസ്സ ഭഗവതോ അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ

വിനയപിടകേ

സാരത്ഥദീപനീ-ടീകാ (പഠമോ ഭാഗോ)

ഗന്ഥാരമ്ഭകഥാ

മഹാകാരുണികം **ബുദ്ധം, ധമ്മഞ്ച** വിമലം വരം;
വന്ദേ **അരിയസങ്ഘഞ്ച,** ദക്ഖിണേയ്യം നിരങ്ഗണം.

ഉളാരപുഞ്ഞതേജേന, കത്വാ സത്തുവിമദ്ദനം;
പത്തരജ്ജാഭിസേകേന, സാസനുജ്ജോതനത്ഥിനാ.

നിസ്സായ സീഹളിന്ദേന, യം **പരക്കമബാഹുനാ**;
കത്വാ നികായസാമഗ്ഗിം, സാസനം സുവിസോധിതം.

കസ്സപം തം മഹാഥേരം, സങ്ഘസ്സ പരിണായകം;
ദീപസ്മിം തമ്ബപണ്ണിമ്ഹി, സാസനോദയകാരകം.

പടിപത്തിപരാധീനം, സദാരഞ്ഞനിവാസിനം;
പാകടം ഗഗനേ ചന്ദ-മണ്ഡലം വിയ സാസനേ.

സങ്ഘസ്സ പിതരം വന്ദേ, വിനയേ സുവിസാരദം;
യം നിസ്സായ വസന്തോഹം, വുദ്ധിപ്പത്തോസ്മി സാസനേ.

അനുഥേരം മഹാപുഞ്ഞം, **സുമേധം** സുതിവിസ്സുതം;
അവിഖണ്ഡിതസീലാദി-പരിസുദ്ധഗുണോദയം.

ബഹുസ്സുതം സതിമന്തം, ദന്തം സന്തം സമാഹിതം;
നമാമി സിരസാ ധീരം, ഗരും മേ ഗണവാചകം.

ആഗതാഗമതക്കേസു , സദ്ദസത്ഥനയഞ്ഞുസു;
യസ്സന്തേവാസിഭിക്ഖൂസു, സാസനം സുപ്പതിട്ഠിതം.

വിനയട്ഠകഥായാഹം, **ലീനസാരത്ഥദീപനിം**;
കരിസ്സാമി സുവിഞ്ഞേയ്യം, പരിപുണ്ണമനാകുലം.

പോരാണേഹി കതം യം തു, ലീനത്ഥസ്സ പകാസനം;
ന തം സബ്ബത്ഥ ഭിക്ഖൂനം, അത്ഥം സാധേതി സബ്ബസോ.

ദുവിഞ്ഞേയ്യസഭാവായ, സീഹളായ നിരുത്തിയാ;
ഗണ്ഠിപദേസ്വനേകേസു, ലിഖിതം കിഞ്ചി കത്ഥചി.

മാഗധികായ ഭാസായ, ആരഭിത്വാപി കേനചി;
ഭാസന്തരേഹി സമ്മിസ്സം, ലിഖിതം കിഞ്ചിദേവ ച.

അസാരഗന്ഥഭാരോപി, തത്ഥേവ ബഹു ദിസ്സതി;
ആകുലഞ്ച കതം യത്ഥ, സുവിഞ്ഞേയ്യമ്പി അത്ഥതോ.

തതോ അപരിപുണ്ണേന, താദിസേനേത്ഥ സബ്ബസോ;
കഥമത്ഥം വിജാനന്തി, നാനാദേസനിവാസിനോ.

ഭാസന്തരം തതോ ഹിത്വാ, സാരമാദായ സബ്ബസോ;
അനാകുലം കരിസ്സാമി, പരിപുണ്ണവിനിച്ഛയന്തി.

ഗന്ഥാരമ്ഭകഥാവണ്ണനാ

വിനയസംവണ്ണനാരമ്ഭേ രതനത്തയം നമസ്സിതുകാമോ തസ്സ വിസിട്ഠഗുണയോഗസന്ദസ്സനത്ഥം **"യോ കപ്പകോടീഹിപീ"**തിആദിമാഹ. വിസിട്ഠഗുണയോഗേന ഹി വന്ദനാരഹഭാവോ, വന്ദനാരഹേ ച കതാ വന്ദനാ യഥാധിപ്പേതമത്ഥം സാധേതി. ഏത്ഥ ച സംവണ്ണനാരമ്ഭേ രതനത്തയപണാമകരണപ്പയോജനം തത്ഥ തത്ഥ ബഹുധാ പപഞ്ചേന്തി ആചരിയാ. തഥാ ഹി വണ്ണയന്തി -

"സംവണ്ണനാരമ്ഭേ രതനത്തയവന്ദനാ സംവണ്ണേതബ്ബസ്സ ധമ്മസ്സ പഭവനിസ്സയവിസുദ്ധിപടിവേദനത്ഥം, തം പന ധമ്മസംവണ്ണനാസു വിഞ്ഞൂനം ബഹുമാനുപ്പാദനത്ഥം, തം സമ്മദേവ തേസം ഉഗ്ഗഹണധാരണാദിക്കമലദ്ധബ്ബായ സമ്മാപടിപത്തിയാ സബ്ബഹിതസുഖനിപ്ഫാദനത്ഥം. അഥ വാ മങ്ഗലഭാവതോ , സബ്ബകിരിയാസു പുബ്ബകിച്ചഭാവതോ, പണ്ഡിതേഹി സമാചരിതഭാവതോ, ആയതിം പരേസം ദിട്ഠാനുഗതിആപജ്ജനതോ ച സംവണ്ണനായം രതനത്തയപണാമകിരിയാ"തി.

മയം പന ഇധാധിപ്പേതമേവ പയോജനം ദസ്സയിസ്സാമ. തസ്മാ സംവണ്ണനാരമ്ഭേ രതനത്തയപണാമകരണം യഥാപടിഞ്ഞാതസംവണ്ണനായ അനന്തരായേന പരിസമാപനത്ഥന്തി വേദിതബ്ബം. ഇദമേവ ഹി പയോജനം ആചരിയേന ഇധാധിപ്പേതം. തഥാ ഹി വക്ഖതി -

"ഇച്ചേവമച്ചന്തനമസ്സനേയ്യം ,
നമസ്സമാനോ രതനത്തയം യം;
പുഞ്ഞാഭിസന്ദം വിപുലം അലത്ഥം,
തസ്സാനുഭാവേന ഹതന്തരായോ"തി.

രതനത്തയപണാമകരണേന ചേത്ഥ യഥാപടിഞ്ഞാതസംവണ്ണനായ അനന്തരായേന പരിസമാപനം രതനത്തയപൂജായ പഞ്ഞാപാടവഭാവതോ, തായ പഞ്ഞാപാടവഞ്ച രാഗാദിമലവിധമനതോ. വുത്തഞ്ഹേതം -

"യസ്മിം, മഹാനാമ, സമയേ അരിയസാവകോ തഥാഗതം അനുസ്സരതി, നേവസ്സ തസ്മിം സമയേ രാഗപരിയുട്ഠിതം ചിത്തം ഹോതി, ന ദോസപരിയുട്ഠിതം ചിത്തം ഹോതി, ന മോഹപരിയുട്ഠിതം ചിത്തം ഹോതി, ഉജുഗതമേവസ്സ തസ്മിം സമയേ ചിത്തം ഹോതീ"തിആദി (അം॰ നി॰ ൬.൧൦).

തസ്മാ രതനത്തയപൂജനേന വിക്ഖാലിതമലായ പഞ്ഞായ പാടവസിദ്ധി.

അഥ വാ രതനത്തയപൂജനസ്സ പഞ്ഞാപദട്ഠാനസമാധിഹേതുത്താ പഞ്ഞാപാടവം. വുത്തഞ്ഹി തസ്സ സമാധിഹേതുത്തം -

“ഏവം ഉജുഗതചിത്തോ ഖോ, മഹാനാമ, അരിയസാവകോ ലഭതി അത്ഥവേദം, ലഭതി ധമ്മവേദം, ലഭതി ധമ്മൂപസംഹിതം പാമോജ്ജം, പമുദിതസ്സ പീതി ജായതി, പീതിമനസ്സ കായോ പസ്സമ്ഭതി, പസ്സദ്ധകായോ സുഖം വേദിയതി, സുഖിനോ ചിത്തം സമാധിയതീ”തി (അ॰ നി॰ ൧൧.൧൧).

സമാധിസ്സ ച പഞ്ഞായ പദട്ഠാനഭാവോ വുത്തോയേവ “സമാഹിതോ യഥാഭൂതം പജാനാതീ”തി (സം॰ നി॰ ൪.൯൯; മി॰ പ॰ ൨.൧.൧൪). തതോ ഏവം പടുഭൂതായ പഞ്ഞായ പടിഞ്ഞാമഹത്തകതം ഖേദമഭിഭുയ്യ അനന്തരായേന സംവണ്ണനം സമാപയിസ്സതി. തേന വുത്തം “അനന്തരായേന പരിസമാപനത്ഥ”ന്തി.

അഥ വാ രതനത്തയപൂജായ ആയുവണ്ണസുഖബലവഡ്ഢനതോ അനന്തരായേന പരിസമാപനം വേദിതബ്ബം. രതനത്തയപണാമേന ഹി ആയുവണ്ണസുഖബലാനി വഡ്ഢന്തി. വുത്തഞ്ഹേതം -

“അഭിവാദനസീലിസ്സ , നിച്ചം വുഡ്ഢാപചായിനോ;
ചത്താരോ ധമ്മാ വഡ്ഢന്തി, ആയു വണ്ണോ സുഖം ബല”ന്തി. (ധ॰ പ॰ ൧൦൯);

തതോ ആയുവണ്ണസുഖബലവുഡ്ഢിയാ ഹോതേവ കാരിയനിട്ഠാനമിതി വുത്തം “അനന്തരായേന പരിസമാപനത്ഥ”ന്തി.

അഥ വാ രതനത്തയഗാരവസ്സ പടിഭാനാപരിഹാനാവഹത്താ. അപരിഹാനാവഹഞ്ഹി തീസുപി രതനേസു ഗാരവം. വുത്തഞ്ഹേതം -

“സത്തിമേ, ഭിക്ഖവേ, അപരിഹാനിയാ ധമ്മാ. കതമേ സത്ത? സത്ഥുഗാരവതാ ധമ്മഗാരവതാ സങ്ഘഗാരവതാ സിക്ഖാഗാരവതാ സമാധിഗാരവതാ കല്യാണമിത്തതാ സോവചസ്സതാ”തി (അ॰ നി॰ ൭.൩൪).

ഹോതേവ ച തതോ പടിഭാനാപരിഹാനേന യഥാപടിഞ്ഞാതപരിസമാപനം.

അഥ വാ പസാദവത്ഥൂസു പൂജായ പുഞ്ഞാതിസയഭാവതോ. വുത്തഞ്ഹി തസ്സ പുഞ്ഞാതിസയത്തം -

“പൂജാരഹേ പൂജയതോ, ബുദ്ധേ യദിവ സാവകേ;
പപഞ്ചസമതിക്കന്തേ, തിണ്ണസോകപരിദ്ദവേ.

“തേ താദിസേ പൂജയതോ, നിബ്ബുതേ അകുതോഭയേ;
ന സക്കാ പുഞ്ഞം സങ്ഖാതും, ഇമേത്തമപി കേനചീ”തി. (ധ॰ പ॰ ൧൯൫-൧൯൬; അപ॰ ഥേര ൧.൧൦.൧-൨);

പുഞ്ഞാതിസയോ ച യഥാധിപ്പേതപരിസമാപനുപായോ. യഥാഹ -

"ഏസ ദേവമനുസ്സാനം, സബ്ബകാമദദോ നിധി;
യം യദേവാഭിപത്ഥേന്തി, സബ്ബമേതേന ലബ്ഭതീ"തി. (ഖു॰ പാ॰ വ്യ.൧);

ഉപായേസു ച പടിപന്നസ്സ ഹോതേവ കാരിയനിട്ഠാനം. രതനത്തയപൂജാ ഹി നിരതിസയപുഞ്ഞക്ഖേത്തസംബുദ്ധിയാ അപരിമേയ്യപ്പഭവോ പുഞ്ഞാതിസയോതി ബഹുവിധന്തരായേപി ലോകസന്നിവാസേ അന്തരായനിബന്ധനസകലസംകിലേസവിദ്ധംസനായ പഹോതി, ഭയാദിഉപദ്ദവഞ്ച നിവാരേതി. തസ്മാ സുവുത്തം "സംവണ്ണനാരമ്ഭേ രതനത്തയപണാമകരണം യഥാപടിഞ്ഞാതസംവണ്ണനായ അനന്തരായേന പരിസമാപനത്ഥന്തി വേദിതബ്ബ"ന്തി.

ഏവം പന സപ്പയോജനം രതനത്തയവന്ദനം കത്തുകാമോ പഠമം താവ ഭഗവതോ വന്ദനം കാതും തമ്മൂലകത്താ സേസരതനാനം **"യോ കപ്പ...പേ॰... മഹാകാരുണികസ്സ തസ്സാ"**തി ആഹ. ഏത്ഥ പന യസ്സാ ദേസനായ സംവണ്ണനം കത്തുകാമോ, സാ യസ്മാ കരുണാപ്പധാനാ, ന സുത്തന്തദേസനാ വിയ കരുണാപഞ്ഞാപ്പധാനാ, നാപി അഭിധമ്മദേസനാ വിയ പഞ്ഞാപ്പധാനാ, തസ്മാ കരുണാപ്പധാനമേവ ഭഗവതോ ഥോമനം ആരദ്ധം. ഏസാ ഹി ആചരിയസ്സ പകതി, യദിദം ആരമ്ഭാനുരൂപഥോമനാ. തേനേവ സുത്തന്തദേസനായ സംവണ്ണനാരമ്ഭേ "കരുണാസീതലഹദയം, പഞ്ഞാപജ്ജോതവിഹതമോഹതമ"ന്തി കരുണാപഞ്ഞാപ്പധാനം, അഭിധമ്മദേസനായ സംവണ്ണനാരമ്ഭേ "കരുണാ വിയ സത്തേസു, പഞ്ഞാ യസ്സ മഹേസിനോ"തി പഞ്ഞാപ്പധാനഞ്ച ഥോമനം ആരദ്ധം. കരുണാപഞ്ഞാപ്പധാനാ ഹി സുത്തന്തദേസനാ തേസം തേസം സത്താനം ആസയാനുസയാധിമുത്തിചരിയാദിഭേദപരിച്ഛിന്ദനസമത്ഥായ പഞ്ഞായ സത്തേസു ച മഹാകരുണായ തത്ഥ സാതിസയപ്പവത്തിതോ. സുത്തന്തദേസനായ ഹി മഹാകരുണാസമാപത്തിബഹുലോ വേനേയ്യസന്താനേസു തദജ്ഝാസയാനുലോമേന ഗമ്ഭീരമത്ഥപദം പതിട്ഠാപേസി. അഭിധമ്മദേസനാ ച കേവലം പഞ്ഞാപ്പധാനാ പരമത്ഥധമ്മാനം യഥാസഭാവപടിവേധസമത്ഥായ പഞ്ഞായ തത്ഥ സാതിസയപ്പവത്തിതോ.

വിനയദേസനാ പന ആസയാദിനിരപേക്ഖം കേവലം കരുണായ പാകതികസത്തേനപി അസോതബ്ബാരഹം സുണന്തോ അപുച്ഛിതബ്ബാരഹം പുച്ഛന്തോ അവത്തബ്ബാരഹഞ്ച വദന്തോ ഭഗവാ സിക്ഖാപദം പഞ്ഞപേസീതി കരുണാപ്പധാനാ. തഥാ ഹി ഉക്കംസപരിയന്തഗതഹിരോത്തപ്പോപി ഭഗവാ ലോകിയസാധുജനേഹിപി പരിഹരിതബ്ബാനി "സിഖരണീസീ"തിആദീനി വചനാനി യഥാപരാധഞ്ച ഗരഹവചനാനി വിനയപിടകദേസനായ മഹാകരുണാസഞ്ചോദിതമാനസോ മഹാപരിസമജ്ഝേ അഭാസി, തംതംസിക്ഖാപദപഞ്ഞത്തികാരണാപേക്ഖായ വേരഞ്ജാദീസു സാരീരികഞ്ച ഖേദമനുഭോസി. തസ്മാ കിഞ്ചാപി ഭൂമന്തരപച്ചയാകാരസമയന്തരകഥാനം വിയ വിനയപഞ്ഞത്തിയാപി സമുട്ഠാപികാ പഞ്ഞാ അനഞ്ഞസാധാരണതായ അതിസയകിച്ചവതീ, കരുണായ കിച്ചം പന തതോപി അധികന്തി കരുണാപ്പധാനാ വിനയദേസനാ. കരുണാബ്യാപാരാധികതായ ഹി ദേസനായ കരുണാപ്പധാനതാ. തസ്മാ ആരമ്ഭാനുരൂപം കരുണാപ്പധാനമേവ ഏത്ഥ ഥോമനം കതന്തി വേദിതബ്ബം.

കരുണാഗ്ഗഹണേന ച അപരിമേയ്യപ്പഭാവാ സബ്ബേപി ബുദ്ധഗുണാ സങ്ഗഹിതാതി ദട്ഠബ്ബാ തംമൂലകത്താ സേസബുദ്ധഗുണാനം. മഹാകരുണായ വാ ഛസു അസാധാരണഞാണേസു അഞ്ഞതരത്താ

തംസഹചരിതസേസാസാധാരണഞാണാനമ്പി ഗഹണസബ്ഭാവതോ സബ്ബേപി ബുദ്ധഗുണാ നയതോ ദസ്സിതാവ ഹോന്തി. ഏസോയേവ ഹി നിരവസേസതോ ബുദ്ധഗുണാനം ദസ്സനുപായോ യദിദം നയഗ്ഗാഹോ. അഞ്ഞഥാ കോ നാമ സമത്ഥോ ഭഗവതോ ഗുണേ അനുപദം നിരവസേസതോ ദസ്സേതും. തേനേവാഹ -

> "ബുദ്ധോപി ബുദ്ധസ്സ ഭണേയ്യ വണ്ണം,
> കപ്പമ്പി ചേ അഞ്ഞമഭാസമാനോ;
> ഖീയേഥ കപ്പോ ചിരദീഘമന്തരേ,
> വണ്ണോ ന ഖീയേഥ തഥാഗതസ്സാ"തി. (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൩൦൪; ൩.൧൪൧; മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൪൨൫);

തേനേവ ച ആയസ്മതാ സാരിപുത്തത്ഥേരേനപി ബുദ്ധഗുണപരിച്ഛേദനം പതിഅനുയുത്തേന "നോ ഹേതം, ഭന്തേ"തി പടിക്ഖിപിത്വാ "അപിച മേ, ഭന്തേ, ധമ്മന്വയോ വിദിതോ"തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൧൪൬) വുത്തം. തസ്മാ "യോ കപ്പകോടീഹിപീ"തിആദിനാ കരുണാമുഖേന സങ്ഖേപതോ സകലസബ്ബഞ്ഞുഗുണേഹി ഭഗവന്തം അഭിത്ഥവീതി ദട്ഠബ്ബം. അയമേത്ഥ സമുദായത്ഥോ.

അയം പന അവയവത്ഥോ - **യോ**തി അനിയമവചനം. തസ്സ "നാഥോ"തി ഇമിനാ സമ്ബന്ധോ. "കപ്പകോടീഹിപീ"തിആദിനാ പന യായ കരുണായ സോ "മഹാകാരുണികോ"തി വുച്ചതി, തസ്സാ വസേന കപ്പകോടിഗണനായപി അപ്പമേയ്യം കാലം ലോകഹിതത്ഥായ അതിദുക്കരം കരോന്തസ്സ ഭഗവതോ ദുക്ഖാനുഭവനം ദസ്സേതി. കരുണായ ബലേനേവ ഹി സോ ഭഗവാ ഹത്ഥഗതമ്പി നിബ്ബാനം പഹായ സംസാരപങ്കേ നിമുഗ്ഗം സത്തനികായം തതോ സമുദ്ധരണത്ഥം ചിന്തേതുമ്പി അസക്കുണേയ്യം നയനജീവിതപുത്തഭരിയദാനാദികം അതിദുക്കരമകാസി. **കപ്പകോടീഹിപി അപ്പമേയ്യം കാല**ന്തി കപ്പകോടിഗണനായപി "ഏത്തകാ കപ്പകോടിയോ"തി പമേതും അസക്കുണേയ്യം കാലം, കപ്പകോടിഗണനവസേനപി പരിച്ഛിന്ദിതുമസക്കുണേയ്യത്താ അപരിച്ഛിന്നാനി കപ്പസതസഹസ്സാധികാനി ചത്താരി അസങ്ഖ്യേയ്യാനീതി വുത്തം ഹോതി. കപ്പകോടിവസേനേവ ഹി സോ കാലോ അപ്പമേയ്യോ, അസങ്ഖ്യേയ്യവസേന പന പരിച്ഛിന്നോയേവ. "കപ്പകോടീഹിപീ"തി **അപി**സദ്ദോ കപ്പകോടിവസേനപി താവ പമേതും ന സക്കാ, പഗേവ വസ്സഗണനായാതി ദസ്സേതി. "അപ്പമേയ്യം കാല"ന്തി അച്ചന്തസംയോഗേ ഉപയോഗവചനം "മാസമധീതേ, ദിവസം ചരതീ"തിആദീസു വിയ. **കരോന്തോ അതിദുക്കരാനീ**തി പഞ്ചമഹാപരിച്ചാഗാദീനി അതിദുക്കരാനി കരോന്തോ. ഏവമതിദുക്കരാനി കരോന്തോ കിം വിന്ദീതി ചേ? **ഖേദം ഗതോ,** കായികം ഖേദമുപഗതോ, പരിസ്സമം പത്തോതി അത്ഥോ, ദുക്ഖമനുഭവീതി വുത്തം ഹോതി. ദുക്ഖഞ്ഹി ഖിജ്ജതി സഹിതുമസക്കുണേയ്യന്തി "ഖേദോ"തി വുച്ചതി. **ലോകഹിതായാ**തി "അനമതഗ്ഗേ സംസാരേ വട്ടദുക്ഖേന അച്ചന്തപീളിതം സത്തലോകം തമ്ഹാ ദുക്ഖതോ മോചേത്വാ നിബ്ബാനസുഖഭാഗിയം കരിസ്സാമീ"തി ഏവം സത്തലോകസ്സ ഹിതകരണത്ഥായാതി അത്ഥോ. അസ്സ ച "അതിദുക്കരാനി കരോന്തോ"തി ഇമിനാ സമ്ബന്ധോ. ലോകഹിതായ ഖേദം ഗതോതി യോജനായപി നത്ഥി ദോസോ. **മഹാഗണ്ഠിപദേ**പി ഹി "അതിദുക്കരാനി കരോന്തോ ഖേദം ഗതോ, കിമത്ഥന്തി ചേ? ലോകഹിതായാ"തി വുത്തം.

യം പന ഏവം യോജനം അസമ്ഭാവേന്തേന **കേനചി** വുത്തം "ന ഹി ഭഗവാ ലോകഹിതായ സംസാരദുക്ഖമനുഭവതി. ന ഹി കസ്സചി ദുക്ഖാനുഭവനം ലോകസ്സ ഉപകാരം ആവഹതീ"തി, തം തസ്സ മതിമത്തം. ഏവം യോജനായപി അതിദുക്കരാനി കരോന്തസ്സ ഭഗവതോ ദുക്ഖാനുഭവനം ലോകഹിതകരണത്ഥായാതി അയമത്ഥോ വിഞ്ഞായതി, ന തു ദുക്ഖാനുഭവനേനേവ ലോകഹിതസിദ്ധീതി. പഠമം വുത്തയോജനായപി ഹി ന ദുക്കരകരണമത്തേന ലോകഹിതസിദ്ധി. ന ഹി ദുക്കരം കരോന്തോ കഞ്ചി സത്തം മഗ്ഗഫലാദീസു പതിട്ഠാപേതി, അഥ ഖോ താദിസം അതിദുക്കരം കത്വാ സബ്ബഞ്ഞുഭാവം സച്ഛികത്വാ നിയ്യാനികധമ്മദേസനായ മഗ്ഗഫലാദീസു സത്തേ പതിട്ഠാപേന്തോ ലോകസ്സ ഹിതം സാധേതി.

കാമഞ്ചേത്ഥ സത്തസങ്ഖാരഭാജനവസേന തിവിധോ ലോകോ, ഹിതകരണസ്സ പന അധിപ്പേതത്താ തംവിസയസ്സേവ സത്തലോകസ്സ വസേന അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ. സോ ഹി ലോകീയന്തി ഏത്ഥ പുഞ്ഞപാപാനി തംവിപാകോ ചാതി "ലോകോ"തി വുച്ചതി. കത്ഥചി പന "സനരാമരലോകഗരു"ന്തിആദീസു സമൂഹത്ഥോപി ലോകസദ്ദോ സമുദായവസേന ലോകീയതി പഞ്ഞാപീയതീതി. യം പനേത്ഥ **കേനചി** വുത്തം "ഇമിനാ സത്തലോകഞ്ച ജാതിലോകഞ്ച സങ്ഗണ്ഹാതി, തസ്മാ തസ്സ സത്തലോകസ്സ ഇധലോകപരലോകഹിതം, അതിക്കന്തപരലോകാനം വാ ഉച്ഛിന്നലോകസമുദയാനം ഇധ ജാതിലോകേ ഓകാസലോകേ വാ ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരസങ്ഖാതഞ്ച ഹിതം സമ്പിണ്ഡേത്വാ ലോകസ്സ, ലോകാനം, ലോകേ വാ ഹിതന്തി സരൂപേകസേസം കത്വാ ലോകഹിതമിച്ചേവാഹാ"തി, ന തം സാരതോ പച്ചേതബ്ബം ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരസങ്ഖആതഹിതസ്സപി സത്തലോകവിസയത്താ, സത്തലോകഗ്ഗഹണേനേവ ഉച്ഛിന്നമൂലാനം ഖീണാസവാനമ്പി സങ്ഗഹിതത്താ.

> സബ്ബത്ഥ **"കേനചീ"**തി വുത്തേ **"വജിരബുദ്ധിടീകാകാരേനാ"**തി ഗഹേതബ്ബം. **"മഹാഗണ്ഠിപദേ"**തി വാ **"മജ്ഝിമഗണ്ഠിപദേ"**തി വാ **"ചൂളഗണ്ഠിപദേ"**തി വാ വുത്തേ **"സീഹളഗണ്ഠിപദേസൂ"**തി ഗഹേതബ്ബം. കേവലം **"ഗണ്ഠിപദേ"**തി വുത്തേ **"മാഗധഭാസായ ലിഖിതേ ഗണ്ഠിപദേ"**തി ഗഹേതബ്ബം.

നാഥോതി ലോകപടിസരണോ, ലോകസാമീ ലോകനായകോതി വുത്തം ഹോതി. തഥാ ഹി സബ്ബാനത്ഥപഅഹാരപുബ്ബങ്ഗമായ നിരവസേസഹിതസുഖവിധാനതപ്പരായ നിരതിസയായ പയോഗസമ്പത്തിയാ സദേവമനുസ്സായ പജായ അച്ചന്തുപകാരിതായ അപരിമിതനിരുപമപ്പഭാവഗുണവിസേസസമങ്ഗിതായ ച സബ്ബസത്തുത്തമോ ഭഗവാ അപരിമാണാസു ലോകധാതൂസു അപരിമാണാനം സത്താനം ഏകപടിസരണോ പതിട്ഠാ. അഥ വാ നാഥതീതി **നാഥോ,** വേനേയ്യാനം ഹിതസുഖം മേത്തായനവസേന ആസീസതി പത്ഥേതീതി അത്ഥോ. അഥ വാ നാഥതി വേനേയ്യഗതേ കിലേസേ ഉപതാപേതീതി അത്ഥോ, നാഥതീതി വാ യാചതീതി അത്ഥോ. ഭഗവാ ഹി "സാധു, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു കാലേന കാലം അത്തസമ്പത്തിം പച്ചവേക്ഖേയ്യാ"തിആദിനാ (അ॰ നി॰ വ്വ.൭) സത്താനം തം തം ഹിതപടിപത്തിം യാചിത്വാപി കരുണായ സമുസ്സാഹിതോ തേ തത്ഥ നിയോജേതി. പരമേന വാ ചിത്തിസ്സരിയേന സമന്നാഗതോ സബ്ബസത്തേ

ഈസതി അഭിഭവതീതി പരമിസ്സരോ ഭഗവാ "നാഥോ"തി വുച്ചതി. സബ്ബോപി ചായമത്ഥോ സദ്ദസത്ഥാനുസാരതോ വേദിതബ്ബോ.

മഹാകാരുണികസ്സാതി യോ കരുണായ കമ്പിതഹദയത്താ ലോകഹിതത്ഥം അതിദുക്കരകിരിയായ അനേകപ്പകാരം താദിസം സംസാരദുക്ഖമനുഭവിത്വാ ആഗതോ, തസ്സ മഹാകാരുണികസ്സാതി അത്ഥോ. തത്ഥ കിരതീതി **കരുണാ,** പരദുക്ഖം വിക്ഖിപതി അപനേതീതി അത്ഥോ. ദുക്ഖിതേസു വാ കിരീയതി പസാരീയതീതി കരുണാ. അഥ വാ കിണാതീതി കരുണാ, പരദുക്ഖേ സതി കാരുണികം ഹിംസതി വിബാധേതി, വിനാസേതി വാ പരസ്സ ദുക്ഖന്തി അത്ഥോ. പരദുക്ഖേ സതി സാധൂനം കമ്പനം ഹദയഖേദം കരോതീതി വാ കരുണാ. അഥ വാ കമിതി സുഖം, തം രുന്ധതീതി കരുണാ. ഏസാ ഹി പരദുക്ഖാപനയനകാമതാലക്ഖണാ അത്തസുഖനിരപേക്ഖതായ കാരുണികാനം സുഖം രുന്ധതി വിബാധേതീതി. കരുണായ നിയുത്തോതി കാരുണികോ യഥാ "ദോവാരികോ"തി. യഥാ ഹി ദ്വാരട്ഠാനതോ അഞ്ഞത്ഥ വത്തമാനോപി ദ്വാരപടിബദ്ധജീവികോ പുരിസോ ദ്വാരാനതിവത്തവുത്തിതായ ദ്വാരേ നിയുത്തോതി "ദോവാരികോ"തി വുച്ചതി, ഏവം ഭഗവാ മേത്താദിവസേന കരുണാവിഹാരതോ അഞ്ഞത്ഥ വത്തമാനോപി കരുണാനതിവത്തവുത്തിതായ കരുണായ നിയുത്തോതി "കാരുണികോ"തി വുച്ചതി. മഹാഭിനീഹാരതോ പട്ഠായ ഹി യാവ മഹാപരിനിബ്ബാനാ ലോകഹിതത്ഥമേവ ലോകനാഥാ തിട്ഠന്തി. മഹന്തോ കാരുണികോതി മഹാകാരുണികോ. സതിപി ഭഗവതോ തദഞ്ഞഗുണാനമ്പി വസേന മഹന്തഭാവേ കാരുണികസദ്ദസന്നിധാനേന വുത്തത്താ കരുണാവസേനേത്ഥ മഹന്തഭാവോ വേദിതബ്ബോ യഥാ "മഹാവേയ്യാകരണോ"തി. ഏവഞ്ച കത്വാ "മഹാകാരുണികസ്സാ"തി ഇമിനാ പദേന പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനേന സത്ഥു മഹാകരുണാ വുത്താ ഹോതി.

അഥ വാ കരുണാ കരുണായനം സീലം പകതി ഏതസ്സാതി **കാരുണികോ,** പഥവീഫസ്സാദയോ വിയ കക്ഖളഫുസനാദിസഭാവാ കരുണായനസഭാവോ സഭാവഭൂതകരുണോതി അത്ഥോ. സേസം പുരിമസദിസമേവ. അഥ വാ മഹാവിസയതായ മഹാനുഭാവതായ മഹാബലതായ ച മഹതീ കരുണാതി **മഹാകരുണാ**. ഭഗവതോ ഹി കരുണാ നിരവസേസേസു സത്തേസു പവത്തതി, പവത്തമാനാ ച അനഞ്ഞസാധാരണാ പവത്തതി, ദിട്ഠധമ്മികാദിഭേദഞ്ച മഹന്തമേവ സത്താനം ഹിതസുഖം ഏകന്തതോ നിപ്ഫാദേതി, മഹാകരുണായ നിയുത്തോതി **മഹാകാരുണികോ**തി സബ്ബം വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. അഥ വാ മഹതീ പസത്ഥാ കരുണാ അസ്സ അത്ഥീതി മഹാകാരുണികോ. പൂജാവചനോ ഹേത്ഥ മഹന്തസദ്ദോ "മഹാപുരിസോ"തിആദീസു വിയ. പസത്ഥാ ച ഭഗവതോ കരുണാ മഹാകരുണാസമാപത്തിവസേനപി പവത്തിതോ അനഞ്ഞസാധാരണത്താതി.

ഏവം കരുണാമുഖേന സങ്ഖേപതോ സകലസബ്ബഞ്ഞുഗുണേഹി ഭഗവന്തം ഥോമേത്വാ ഇദാനി സദ്ധമ്മം ഥോമേതും **"അസമ്ബുധ"**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അസമ്ബുധ**ന്തി പുബ്ബകാലകിരിയാനിദ്ദേസോ, തസ്സ അസമ്ബുജ്ഝന്തോ അപ്പടിവിജ്ഝന്തോതി അത്ഥോ, യഥാസഭാവം അപ്പടിവിജ്ഝനതോതി വുത്തം ഹോതി. ഹേതുഅത്ഥോ ഹേത്ഥ അന്തസദ്ദോ "പഠന്തോ നിസീദതീ"തിആദീസു വിയ. **യ**ന്തി പുബ്ബകാലകിരിയായ അനിയമതോ കമ്മനിദ്ദേസോ. **ബുദ്ധനിസേവിത**ന്തി തസ്സ വിസേസനം. തത്ഥ ബുദ്ധസദ്ദസ്സ താവ "ബുജ്ഝിതാ

സച്ചാനീതി ബുദ്ധോ, ബോധേതാ പജായാതി ബുദ്ധോ''തിആദിനാ (മഹാനി॰ ൧൯൨) നിദ്ദേസനയേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. അഥ വാ സവാസനായ അഞ്ഞാണനിദ്ദായ അച്ചന്തവിഗമതോ, ബുദ്ധിയാ വാ വികസിതഭാവതോ ബുദ്ധവാതി **ബുദ്ധോ** ജാഗരണവികസനത്ഥവസേന. അഥ വാ കസ്സചിപി ഞേയ്യധമ്മസ്സ അനവബുദ്ധസ്സ അഭാവേന ഞേയ്യവിസേസസ്സ കമ്മഭാവേന അഗ്ഗഹണതോ കമ്മവചനിച്ഛായ അഭാവേന അവഗമനത്ഥവസേനേവ കത്തുനിദ്ദേസോ ലബ്ഭതീതി ബുദ്ധവാതി ബുദ്ധോ. അത്ഥതോ പന പാരമിതാപരിഭാവിതോ സയമ്ഭൂഞാണേന സഹ വാസനായ വിഹതവിദ്ധംസിതനിരവസേസകിലേസോ മഹാകരുണാസബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണാദിഅപരിമേയ്യഗുണഗണാധാരോ ഖന്ധസന്താനോ ബുദ്ധോ. യഥാഹ ''ബുദ്ധോതി യോ സോ ഭഗവാ സയമ്ഭൂ അനാചരിയകോ പുബ്ബേ അനനുസ്സുതേസു ധമ്മേസു സാമം സച്ചാനി അഭിസമ്ബുജ്ഝി, തത്ഥ ച സബ്ബഞ്ഞുതം പത്തോ ബലേസു ച വസീഭാവ''ന്തി (മഹാനി॰ ൧൯൨; ചൂളനി॰ പാരായനത്ഥുതിഗാഥാനിദ്ദേസ ൯൭; പടി॰ മ॰ ൧.൧൬൨). തേന ഏവം നിരുപമപ്പഭാവേന ബുദ്ധേന നിസേവിതം ഗോചരാസേവനാഭാവനാസേവനാഹി യഥാരഹം നിസേവിതം അനുഭൂതന്തി അത്ഥോ.

തത്ഥ നിബ്ബാനം ഗോചരാസേവനാവസേനേവ നിസേവിതം, മഗ്ഗോ പന അത്തനാ ഭാവിതോ ച ഭാവനാസേവനാവസേന സേവിതോ, പരേഹി ഉപ്പാദിതാനി പന മഗ്ഗഫലാനി ചേതോപരിയഞാണാദിനാ യദാ പരിജാനാതി, അത്തനാ ഉപ്പാദിതാനി വാ പച്ചവേക്ഖണഞാണേന പരിച്ഛിന്ദതി, തദാ ഗോചരാസേവനാവസേനപി സേവിതാനി ഹോന്തിയേവ. ഏത്ഥ ച പരിയത്തിധമ്മസ്സപി പരിയായതോ ധമ്മഗ്ഗഹണേന ഗഹണേ സതി സോപി ദേസനാസമ്മസനഞാണഗോചരതായ ഗോചരാസേവനായ സേവിതോതി സക്കാ ഗഹേതും. ''അഭിധമ്മനയസമുദ്ദം അധിഗച്ഛതി, തീണി പിടകാനി സമ്മസീ''തി ച അട്ഠകഥായം വുത്തത്താ പരിയത്തിധമ്മസ്സപി സച്ഛികിരിയായ സമ്മസനപരിയായോ ലബ്ഭതീതി യം അസമ്ബുധം അസമ്ബുജ്ഝന്തോ അസച്ഛികരോന്തോതി അത്ഥസമ്ഭവതോ സോപി ഇധ വുത്തോ ഏവാതി ദട്ഠബ്ബം. തമ്പി ച അപ്പടിവിജ്ഝന്തോ ഭവാഭവം ഗച്ഛതി, പരിഞ്ഞാതധമ്മവിനയോ പന തദത്ഥപടിപത്തിയാ സമ്മാപടിപന്നോ ന ചിരസ്സേവ ദുക്ഖസ്സന്തം കരിസ്സതി. വുത്തഞ്ഹേതം -

> ''യോ ഇമസ്മിം ധമ്മവിനയേ, അപ്പമത്തോ വിഹസ്സതി;
> പഹായ ജാതിസംസാരം, ദുക്ഖസ്സന്തം കരിസ്സതീ''തി. (ദീ॰ നി॰ ൨.൧൮൫; സം॰ നി॰ ൧.൧൮൫);

ഏത്ഥ ച കിഞ്ചാപി മഗ്ഗഫലനിബ്ബാനാനി പച്ചേകബുദ്ധബുദ്ധസാവകേഹിപി ഗോചരാസേവനാദിനാ സേവിതാനി ഹോന്തി, തഥാപി ഉക്കട്ഠപരിച്ഛേദവസേന ''ബുദ്ധനിസേവിത''ന്തി വുത്തം. **കേനചി** പന ബുദ്ധസദ്ദസ്സ സാമഞ്ഞതോ ബുദ്ധാനുബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധാനമ്പി ഏത്ഥേവ സങ്ഗഹോ വുത്തോ.

ഭവാഭവന്തി അപരകാലകിരിയായ കമ്മനിദ്ദേസോ, ഭവതോ ഭവന്തി അത്ഥോ. അഥ വാ **ഭവാഭവ**ന്തി സുഗതിദുഗ്ഗതിവസേന ഹീനപണീതവസേന ച ഖുദ്ദകം മഹന്തഞ്ച ഭവന്തി അത്ഥോ. വുദ്ധത്ഥോപി ഹി അ-കാരോ ദിസ്സതി ''അസേക്ഖാ ധമ്മാ''തിആദീസു വിയ. തസ്മാ **അഭവോ**തി മഹാഭവോ വുച്ചതി.

അഥ വാ **ഭവോ**തി വുഡ്ഢി, **അഭവോ**തി ഹാനി. **ഭവോ**തി വാ സസ്സതദിട്ഠി, **അഭവോ**തി ഉച്ഛേദദിട്ഠി. വുത്തപ്പകാരോ ഭവോ ച അഭവോ ച ഭവാഭവോ. തം ഭവാഭവം. **ഗച്ഛതീ**തി അപരകാലകിരിയാനിദ്ദേസോ. **ജീവലോകോ**തി സത്തലോകോ. ജീവഗ്ഗഹണേന ഹി സങ്ഖാരഭാജനലോകം നിവത്തേതി തസ്സ ഭവാഭവഗമനാസമ്ഭവതോ. നമോ അത്ഥൂതി പാഠസേസോ ദട്ഠബ്ബോ.

അവിജ്ജാദികിലേസജാലവിദ്ധംസിനോതി ധമ്മവിസേസനം. തത്ഥ അവിന്ദിയം വിന്ദതീതി **അവിജ്ജാ**. പൂരേതും അയുത്തട്ഠേന കായദുച്ചരിതാദി അവിന്ദിയം നാമ, അലദ്ധബ്ബന്തി അത്ഥോ. തബ്ബിപരീതതോ കായസുചരിതാദി വിന്ദിയം നാമ, തം വിന്ദിയം ന വിന്ദതീതി വാ അവിജ്ജാ, ഖന്ധാനം രാസട്ഠം, ആയതനാനം ആയതനട്ഠം, ധാതൂനം സുഞ്ഞതട്ഠം, ഇന്ദ്രിയാനം അധിപതിയട്ഠം, സച്ചാനം തഥട്ഠം അവിദിതം കരോതീതി വാ അവിജ്ജാ, ദുക്ഖാദീനം പീളനാദിവസേന വുത്തം ചതുബ്ബിധം അത്ഥം അവിദിതം കരോതീതിപി അവിജ്ജാ, അന്തവിരഹിതേ സംസാരേ സബ്ബയോനിഗതിഭവവിഞ്ഞാണട്ഠിതിസത്താവാസേസു സത്തേ ജവാപേതീതി വാ അവിജ്ജാ, പരമത്ഥതോ അവിജ്ജമാനേസുപി ഇത്ഥിപുരിസാദീസു ജവതി, വിജ്ജമാനേസുപി ഖന്ധാദീസു ന ജവതീതി വാ അവിജ്ജാ. സാ ആദി യേസം തണ്ഹാദീനം തേ അവിജ്ജാദയോ, തേയേവ കിലിസ്സന്തി ഏതേഹി സത്താതി **കിലേസാ,** തേയേവ ച സത്താനം ബന്ധനട്ഠേന ജാലസദിസാതി **ജാലം,** തം വിദ്ധംസേതി സബ്ബസോ വിനാസേതി സീലേനാതി അവിജ്ജാദികിലേസജാലവിദ്ധംസീ. നനു ചേത്ഥ സപരിയത്തികോ നവലോകുത്തരധമ്മോ അധിപ്പേതോ, തത്ഥ ച മഗ്ഗോയേവ കിലേസേ വിദ്ധംസേതി, നേതരേതി ചേ? വുച്ചതേ. മഗ്ഗസ്സപി നിബ്ബാനമാഗമ്മ കിലേസവിദ്ധംസനതോ നിബ്ബാനമ്പി കിലേസേ വിദ്ധംസേതി നാമ, മഗ്ഗസ്സ കിലേസവിദ്ധംസനകിച്ചം ഫലേന നിപ്ഫന്നന്തി ഫലമ്പി ''കിലേസവിദ്ധംസീ''തി വുച്ചതി. പരിയത്തിധമ്മോപി കിലേസവിദ്ധംസനസ്സ പച്ചയത്താ ''കിലേസവിദ്ധംസീ''തി വത്തുമരഹതീതി ന കോചി ദോസോ.

ധമ്മവരസ്സ തസ്സാതി പുബ്ബേ അനിയമിതസ്സ നിയമവചനം. തത്ഥ യഥാനുസിട്ഠം പടിപജ്ജമാനേ ചതൂസു അപായേസു അപതമാനേ ധാരേതീതി **ധമ്മോ**.

> ''യേ കേചി ധമ്മം സരണം ഗതാസേ, ന തേ ഗമിസ്സന്തി അപായഭൂമിം; പഹായ മാനുസം ദേഹം, ദേവകായം പരിപൂരേസ്സന്തീ''തി. (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൩൨; സം॰ നി॰ ൧.൩൭) -

ഹി വുത്തം. സംസാരദുക്ഖേ വാ അപതമാനേ കത്വാ ധാരേതീതി ധമ്മോ മഗ്ഗഫലുപ്പത്തിയാ സത്തക്ഖത്തുപരമതാദിവസേന സംസാരസ്സ പരിച്ഛിന്നത്താ. അപായാദിനിബ്ബത്തകകിലേസവിദ്ധംസനഞ്ചേത്ഥ ധാരണം. ഏവഞ്ച കത്വാ അരിയമഗ്ഗോ തസ്സ തദത്ഥസിദ്ധിഹേതുതായ നിബ്ബാനഞ്ചാതി ഉഭയമേവ നിപ്പരിയായതോ ധാരേതി, അരിയഫലം പന തംസമുച്ഛിന്നകിലേസപടിപ്പസ്സമ്ഭനേന തദനുഗുണതായ, പരിയത്തിധമ്മോ തദധിഗമഹേതുതായാതി ഉഭയം പരിയായതോ ധാരേതീതി വേദിതബ്ബം. വുത്തപ്പകാരോ ധമ്മോയേവ അത്തനോ ഉത്തരിതരാഭാവേന വരോ പവരോ അനുത്തരോതി **ധമ്മവരോ,** തസ്സ ധമ്മവരസ്സ നമോ അത്ഥൂതി സമ്ബന്ധോ. ഏത്താവതാ ചേത്ഥ അമ്ഹേഹി സാരത്ഥോ പകാസിതോ. യം പനേത്ഥ **കേനചി** പപഞ്ചിതം, അമ്ഹേഹി ച ഇധ ന ദസ്സിതം, ന തം സാരതോ

പച്ചേതബ്ബം. ഇതോ പരേസുപി ഏവമേവ ദട്ഠബ്ബം. തസ്മാ ഇതോ പട്ഠായ ഏത്തകമ്പി അവത്വാ സാരത്ഥമേവ ദസ്സയിസ്സാമ. യത്ഥ പന **കേനചി** അച്ചന്തവിരുദ്ധം ലിഖിതം, തമ്പി കഥചി ദസ്സയിസ്സാമ. ഏത്ഥ ച “അവിജ്ജാദികിലേസജാലവിദ്ധംസിനോ”തി ഏതേന സ്വാക്ഖാതതാദീഹി ധമ്മം ഥോമേതി, “ധമ്മവരസ്സാ”തി ഏതേന അഞ്ഞസ്സ വിസിട്ഠസ്സ അഭാവദീപനതോ പരിപുണ്ണതായ. പഠമേന വാ പഹാനസമ്പദം ധമ്മസ്സ ദസ്സേതി, ദുതിയേന പഭാവസമ്പദം.

ഏവം സങ്ഖേപേനേവ സബ്ബധമ്മഗുണേഹി സദ്ധമ്മം ഥോമേത്വാ ഇദാനി അരിയസങ്ഘം ഥോമേതും **“ഗുണേഹീ”**തിആദിമാഹ. “ഗുണേഹീ”തി പദസ്സ “യുത്തോ”തി ഇമിനാ സമ്ബന്ധോ. ഇദാനി യേഹി ഗുണേഹി യുത്തോ, തേ ദസ്സേന്തോ **“സീലസമാധീ”**തിആദിമാഹ. തത്ഥ ചതുപാരിസുദ്ധിസീലാദി **“സീല”**ന്തി വുച്ചതി. **സമാധീ**തി പഠമജ്ഝാനാദി. സമാധിസീസേന ഹി പഠമജ്ഝാനാദയോ വുത്താ. **പഞ്ഞാ**തി മഗ്ഗപഞ്ഞാ. വിമുത്തി ച വിമുത്തിഞാണഞ്ച വിമുത്തിവിമുത്തിഞാണന്തി വത്തബ്ബേ ഏകദേസസരൂപേകസേസനയേന “വിമുത്തിഞാണ”ന്തി വുത്തം. ആദിസദ്ദപരിയായേന പഭുതിസദ്ദേന വാ വിമുത്തിഗ്ഗഹണം വേദിതബ്ബം. തത്ഥ **വിമുത്തീ**തി ഫലം. **വിമുത്തിഞാണ**ന്തി പച്ചവേക്ഖണഞാണം. **പഭുതി**-സദ്ദേന ഛളഭിഞ്ഞാചതുപടിസമ്ഭിദാദയോ ഗുണാ സങ്ഗഹിതാതി ദട്ഠബ്ബം. ഏത്ഥ ച സീലാദയോ ഗുണാ ലോകിയാ ലോകുത്തരാ ച യഥാസമ്ഭവം നിദ്ദിട്ഠാതി വേദിതബ്ബാ. യം പനേത്ഥ **കേനചി** വുത്തം “സീലാദയോ കിഞ്ചാപി ലോകിയലോകുത്തരാ യഥാസമ്ഭവം ലബ്ഭന്തി, തഥാപി അന്തേ ‘അരിയസങ്ഘ’ന്തി വചനതോ സീലാദയോ ചത്താരോ ധമ്മക്ഖന്ധാ ലോകുത്തരാവാ”തി, തം തസ്സ മതിമത്തം. ന ഹി അരിയസങ്ഘസ്സ ലോകിയഗുണേഹിപി ഥോമനായ കോചി ദോസോ ദിസ്സതി, സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധസ്സപി താവ ലോകിയലോകുത്തരഗുണേഹി ഥോമനാ ഹോതി, കിമങ്ഗം പന അരിയസങ്ഘസ്സാതി.

കുസലത്ഥികാനം ജനാനം പുഞ്ഞസ്സ വുദ്ധിയാ ഖേത്തസദിസത്താ ഖേത്തന്തി ആഹ **“ഖേത്തം ജനാനം കുസലത്ഥികാന”**ന്തി. ഖിത്തം ബീജം മഹപ്ഫലഭാവകരണേന തായതീതി ഹി ഖേത്തം, പുബ്ബണ്ണാപരണ്ണവിരുഹനഭൂമി, തംസദിസത്താ അരിയസങ്ഘോപി “ഖേത്ത”ന്തി വുച്ചതി. ഇമിനാ അരിയസങ്ഘസ്സ അനുത്തരപുഞ്ഞക്ഖേത്തഭാവം ദീപേതി. “അനുത്തരം പുഞ്ഞക്ഖേത്തം ലോകസ്സാ”തി ഹി വുത്തം. **ത**ന്തി പുബ്ബേ “യോ”തി അനിയമേന വുത്തസ്സ നിയമവചനം. **അരിയസങ്ഘ**ന്തി ഏത്ഥ ആരകത്താ കിലേസേഹി, അനയേ ന ഇരിയനതോ, അയേ ച ഇരിയനതോ അരിയാ നിരുത്തിനയേന. അഥ വാ സദേവകേന ലോകേന സരണന്തി അരണീയതോ ഉപഗന്തബ്ബതോ ഉപഗതാനഞ്ച തദത്ഥസിദ്ധിതോ അരിയാ. അരിയാനം സങ്ഘോ സമൂഹോതി **അരിയസങ്ഘോ**. അഥ വാ അരിയോ ച സോ യഥാവുത്തനയേന സങ്ഘോ ച ദിട്ഠിസീലസാമഞ്ഞേന സംഹതഭാവതോതി അരിയസങ്ഘോ, അട്ഠ അരിയപുഗ്ഗലാ. തം അരിയസങ്ഘം. ഭഗവതോ അപരഭാഗേ ബുദ്ധധമ്മരതനാനമ്പി സമധിഗമോ സങ്ഘരതനാധീനോതി അരിയസങ്ഘസ്സ ബഹൂപകാരതം ദസ്സേതും ഇധേവ **“സിരസാ നമാമീ”**തി വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം.

ഏവം ഗാഥാത്തയേന സങ്ഖേപതോ സകലഗുണസംകിത്തനമുഖേന രതനത്തയസ്സ പണാമം കത്വാ ഇദാനി തം നിപച്ചകാരം യഥാധിപ്പേതേ

പയോജനേ പരിണാമേന്തോ ആഹ **“ഇച്ചേവ”**മിച്ചാദി. ഇച്ചേവം യഥാവുത്തനയേന **അച്ചന്തം** ഏകന്തേന **നമസ്സനേയ്യം** നമസ്സിതബ്ബം രതനത്തയം **നമസ്സമാനോ** കായവാചാചിത്തേഹി വന്ദമാനോ അഹം വിപുലം യം പുഞ്ഞാഭിസന്ദം അലത്ഥന്തി സമ്ബന്ധോ. തത്ഥ ബുദ്ധാദയോ രതിജനനട്ഠേന **രതനം**. തേസഞ്ഹി “ഇതിപി സോ ഭഗവാ”തിആദിനാ യഥാഭൂതഗുണേ ആവജ്ജേന്തസ്സ അമതാധിഗമഹേതുഭൂതം അനപ്പകം പീതിപാമോജ്ജം ഉപ്പജ്ജതി. യഥാഹ -

“യസ്മിം, മഹാനാമ, സമയേ അരിയസാവകോ തഥാഗതം അനുസ്സരതി, നേവസ്സ തസ്മിം സമയേ രാഗപരിയുട്ഠിതം ചിത്തം ഹോതി, ന ദോസപരിയുട്ഠിതം ചിത്തം ഹോതി, ന മോഹപരിയുട്ഠിതം ചിത്തം ഹോതി, ഉജുഗതമേവസ്സ തസ്മിം സമയേ ചിത്തം ഹോതി, ഉജുഗതചിത്തോ ഖോ പന, മഹാനാമ, അരിയസാവകോ ലഭതി അത്ഥവേദം, ലഭതി ധമ്മവേദം, ലഭതി ധമ്മൂപസംഹിതം പാമോജ്ജം, പമുദിതസ്സ പീതി ജായതീ”തിആദി (അം॰ നി॰ ൬.൧൦).

ചിത്തീകതാദിഭാവോ വാ രതനട്ഠോ. വുത്തഞ്ഹേതം -

“ചിത്തീകതം മഹഗ്ഘഞ്ച, അതുലം ദുല്ലഭദസ്സനം;
അനോമസത്തപരിഭോഗം, രതനം തേന വുച്ചതീ”തി. (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൩൩);

ചിത്തീകതഭാവാദയോ ച അനഞ്ഞസാധാരണാ ബുദ്ധാദീസുയേവ ലബ്ഭന്തീതി.

“പുഞ്ഞാഭിസന്ദന്തി പുഞ്ഞരാസിം പുഞ്ഞപ്പവത്തം വാ”തി **മഹാഗണ്ഠിപദേ** വുത്തം. **മജ്ഝിമഗണ്ഠിപദേ** പന **ചൂളഗണ്ഠിപദേ** ച “പുഞ്ഞാഭിസന്ദന്തി പുഞ്ഞാഭിനിസംസ”ന്തിപി അത്ഥോ വുത്തോ. **പുഞ്ഞാഭിസന്ദ**ന്തി പുഞ്ഞനദിം, പുഞ്ഞപ്പവാഹന്തി ഏവം പനേത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. അവിച്ഛേദേന പവത്തിയമാനഞ്ഹി പുഞ്ഞം അഭിസന്ദനട്ഠേന “പുഞ്ഞാഭിസന്ദോ”തി വുച്ചതി. തേനേവ സാരത്ഥപകാസിനിയാ സംയുത്തനികായട്ഠകഥായ (സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൫.൧൦൨൭) -

“ചത്താരോമേ, ഭിക്ഖവേ, പുഞ്ഞാഭിസന്ദാ കുസലാഭിസന്ദാ സുഖസ്സാഹാരാ. കതമേ ചത്താരോ? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, അരിയസാവകോ ബുദ്ധേ അവേച്ചപ്പസാദേന സമന്നാഗതോ ഹോതി ‘ഇതിപി സോ ഭഗവാ... പേ॰... ബുദ്ധോ ഭഗവാ’തി, അയം പഠമോ പുഞ്ഞാഭിസന്ദോ കുസലാഭിസന്ദോ സുഖസ്സാഹാരോ”തി (സം॰ നി॰ ൫.൧൦൨൭) -

ഏവമാദികായ പാളിയാ അത്ഥം ദസ്സേന്തോ “പുഞ്ഞാഭിസന്ദാ കുസലാഭിസന്ദാതി പുഞ്ഞനദിയോ കുസലനദിയോ”തി വുത്തം. യം പന **ഗണ്ഠിപദേ** വുത്തം “പുഞ്ഞാഭിസന്ദന്തി പുഞ്ഞഫല”ന്തി, തം ന സുന്ദരം . ന ഹി രതനത്തയം നമസ്സമാനോ തസ്മിം ഖണേ പുഞ്ഞഫലം അലത്ഥ, കിന്തു അനപ്പകം പുഞ്ഞരാസിം തദാ അലഭി, തസ്സ ച ഫലം പരലോകഭാഗീ, ദിട്ഠധമ്മേ തു അന്തരായവിഘാതോ തസ്സ ച പുഞ്ഞസ്സ ആനിസംസമത്തകം, “തസ്സാനുഭാവേന ഹതന്തരായോ”തി ച വുത്തം, ന ച പുഞ്ഞഫലേ അനുപ്പന്നേ തസ്സാനുഭാവേന ഹതന്തരായഭാവോ ന സിജ്ഝതി, ന ചേതം തസ്മിംയേവ ഖണേ

ദിട്ഠധമ്മവേദനീയം അഹോസി. തസ്മാ തസ്സ മഹതോ പുഞ്ഞപ്പവാഹസ്സ ആനുഭാവേന ഹതന്തരായോതി അയമേവ അത്ഥോ യുജ്ജതി. അഥാപി പണാമകിരിയായ ജനിതത്താ പുഞ്ഞമേവ പുഞ്ഞഫലന്തി തസ്സാധിപ്പായോ സിയാ, ഏവം സതി യുജ്ജേയ്യ. സോ ച പുഞ്ഞപ്പവാഹോ ന അപ്പമത്തകോ, അഥ ഖോ മഹന്തോയേവാതി ദസ്സേന്തോ ആഹ **"വിപുല"**ന്തി, മഹന്തം അനപ്പകന്തി വുത്തം ഹോതി. **അലത്ഥ**ന്തി അലഭിം, പാപുണിന്തി അത്ഥോ.

തസ്സാനുഭാവേനാതി തസ്സ യഥാവുത്തസ്സ പുഞ്ഞപ്പവാഹസ്സ ആനുഭാവേന ബലേന. **ഹതന്തരായോ**തി തംതംസമ്പത്തിയാ വിബന്ധനവസേന സത്തസന്താനസ്സ അന്തരേ വേമജ്ഝേ ഏതി ആഗച്ഛതീതി അന്തരായോ, ദിട്ഠധമ്മികാദിഅനത്ഥോ. പണാമപയോജനേ വുത്തവിധിനാ ഹതോ വിദ്ധസ്തോ അന്തരായോ ഉപദ്ദവോ അസ്സാതി ഹതന്തരായോ. അസ്സ "വണ്ണയിസ്സം വിനയ"ന്തി ഇമിനാ സമ്ബന്ധോ, ഹതന്തരായോ ഹുത്വാ വിനയം വണ്ണയിസ്സന്തി വുത്തം ഹോതി. ഏതേന തസ്സ പുഞ്ഞപ്പവാഹസ്സ അത്തനോ പസാദസമ്പത്തിയാ രതനത്തയസ്സ ച ഖേത്തഭാവസമ്പത്തിയാ അത്ഥസംവണ്ണനായ ഉപഘാതകഉപദ്ദവാനം ഹനനേ സമത്ഥതം ദീപേതി.

ഏവം രതനത്തയസ്സ നിപച്ചകാരകരണേ പയോജനം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി യസ്സ വിനയപിടകസ്സ അത്ഥം സംവണ്ണേതുകാമോ, തസ്സ താവ ഭഗവതോ സാസനസ്സ മൂലപതിട്ഠാനഭാവം ദസ്സേത്വാ തമ്പി ഥോമേന്തോ ആഹ **"യസ്മിം ഠിതേ"**തിആദി. അട്ഠിതസ്സ സുസണ്ഠിതസ്സ ഭഗവതോ സാസനം യസ്മിം ഠിതേ പതിട്ഠിതം ഹോതീതി യോജേതബ്ബം. തത്ഥ **യസ്മി**ന്തി യസ്മിം വിനയപിടകേ. **ഠിതേ**തി പാളിതോ ച അത്ഥതോ ച അനൂനം ഹുത്വാ ലജ്ജീപുഗ്ഗലേസു പവത്തനട്ഠേന ഠിതേതി അത്ഥോ. **സാസന**ന്തി അധിസീലഅധിചിത്തഅധിപഞ്ഞാസങ്ഖാതസിക്ഖത്തയസങ്ഗഹിതം സാസനം. **അട്ഠിതസ്സാ**തി കാമസുഖല്ലികത്തകിലമഥാനുയോഗസങ്ഖാതേ അന്തദ്വയേ അട്ഠിതസ്സാതി അത്ഥോ. "അപ്പതിട്ഠം ഖ്വാഹം, ആവുസോ, അനായൂഹം ഓഘമതരി"ന്തി (സം॰ നി॰ ൧.൧) ഹി വുത്തം. അയഞ്ചത്ഥോ തീസുപി **സീഹളഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തോയേവ. **ഗണ്ഠിപദേ** പന "അട്ഠിതസ്സാതി പരിനിബ്ബുതസ്സപി ഭഗവതോ"തി വുത്തം.

പതിട്ഠിതം ഹോതീതി തേസുയേവ ലജ്ജീപുഗ്ഗലേസു പവത്തനട്ഠേന പതിട്ഠിതം ഹോതി. **സുസണ്ഠിതസ്സാ**തി ഏത്ഥ താവ തീസുപി **ഗണ്ഠിപദേസു** ഇദം വുത്തം "ദ്വത്തിംസമഹാപുരിസലക്ഖണഅസീതിഅനുബ്യഞ്ജനേഹി സമന്നാഗമനവസേന സുസണ്ഠാനസ്സാതി അത്ഥോ. അനേന അസ്സ രൂപകായസമ്പത്തിം നിദസ്സേതീ"തി. **ഗണ്ഠിപദേ** പന "യഥാഠാനേ പതിട്ഠിതേഹി ലക്ഖണേഹി സമന്നാഗതത്താ രൂപകായേന സുസണ്ഠിതോ, കായവങ്കാദിരഹിതത്താ താദിലക്ഖണസമന്നാഗതത്താ ച നാമകായേനപീ"തി വുത്തം. **കേനചി** പന "ചതുബ്രഹ്മവിഹാരവസേന സത്തേസു സുട്ഠു സമ്മാ ച ഠിതസ്സാതി അത്ഥവസേന വാ സുസണ്ഠിതസ്സ. സുസണ്ഠിതത്താ ഹേസ കേവലം സത്താനം ദുക്ഖം അപനേതുകാമോ ഹിതം ഉപസംഹരിതുകാമോ സമ്പത്തിയാ ച പമുദിതോ അപക്ഖപതിതോ ച ഹുത്വാ വിനയം ദേസേതി. തസ്മാ ഇമസ്മിം വിനയസംവണ്ണനാധികാരേ സാരുപ്പായ ഥുതിയാ ഥോമേന്തോ ആഹ 'സുസണ്ഠിതസ്സാ'''തി വത്വാ **"ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തത്ഥോ അധിപ്പേതാധികാരാനുരൂപോ ന ഹോതീ"തി വുത്തം. അയം പനേത്ഥ

അമ്ഹാകം ഖന്തി - യഥാവുത്തകാമസുഖല്ലികാദിഅന്തദ്വയേ അട്ഠിതത്തായേവ മജ്ഝിമായ പടിപദായ സമ്മാ ഠിതത്താ സുസണ്ഠിതസ്സാതി ഏവമത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോതി. ഏവഞ്ഹി സതി ആരമ്ഭാനുരൂപഥോമനാ കതാ ഹോതി യഥാവുത്തഅന്തദ്വയം വിവജ്ജേത്വാ മജ്ഝിമായ പടിപദായ വിനയപഞ്ഞത്തിയായേവ യേഭുയ്യേന പകാസനതോ.

തന്തി പുബ്ബേ "യസ്മി"ന്തി അനിയമേത്വാ വുത്തസ്സ നിയമവചനം, തസ്സ "വിനയ"ന്തി ഇമിനാ സമ്ബന്ധോ. **അസമ്മിസ്സ**ന്തി ഭാവനപുംസകനിദ്ദേസോ, നികായന്തരലദ്ധീഹി അസമ്മിസ്സം കത്വാ അനാകുലം കത്വാ വണ്ണയിസ്സന്തി വുത്തം ഹോതി. സിക്ഖാപദപഞ്ഞത്തിയാ അനുരൂപസ്സ കാലമത്തസ്സപി ധമ്മസേനാപതിസാരിപുത്തത്ഥേരസദിസേനപി ദുവിഞ്ഞേയ്യഭാവതോ കേവലം ബുദ്ധവിസയം വിനയപിടകം അത്തനോ ബലേന വണ്ണയിസ്സാമീതി വചനമത്തമ്പി അഞ്ഞേഹി വത്തുമസക്കുണേയ്യത്താ **"നിസ്സായ പുബ്ബാചരിയാനുഭാവ"**ന്തി ആഹ. പുബ്ബാചരിയാനുഭാവോ നാമ അത്ഥതോ പുബ്ബാചരിയേഹി സംവണ്ണിതാ അട്ഠകഥാ, തതോയേവ ച "പുബ്ബാചരിയാനുഭാവോ അട്ഠകഥാ"തി സബ്ബത്ഥ **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം. തസ്മാ പുബ്ബാചരിയേഹി സംവണ്ണിതം അട്ഠകഥം നിസ്സായ വണ്ണയിസ്സം, ന അത്തനോയേവ ബലം നിസ്സായാതി വുത്തം ഹോതി.

അഥ "പോരാണട്ഠകഥാസു വിജ്ജമാനാസു പുന വിനയസംവണ്ണനായ കിം പയോജന"ന്തി യോ വദേയ്യ, തസ്സ പോരാണട്ഠകഥായ അനൂനഭാവം അത്തനോ ച സംവണ്ണനായ പയോജനം ദസ്സേന്തോ **"കാമഞ്ചാ"**തിആദിമാഹ. **കാമ**ന്തി ഏകന്തേന, യഥിച്ഛകം വാ, സബ്ബസോതി വുത്തം ഹോതി, തസ്സ "സംവണ്ണിതോ"തി ഇമിനാ സമ്ബന്ധോ. കാമം സംവണ്ണിതോയേവ, നോ ന സംവണ്ണിതോതി അത്ഥോ. കേഹി പന സോ വിനയോ സംവണ്ണിതോതി ആഹ **"പുബ്ബാചരിയാസഭേഹീ"**തി. മഹാകസ്സപത്ഥേരാദയോ പുബ്ബാചരിയാ ഏവ അകമ്പിയട്ഠേന ഉത്തമട്ഠേന ച ആസഭാ, തേഹി പുബ്ബാചരിയാസഭേഹീതി വുത്തം ഹോതി. കീദിസാ പനേതേ പുബ്ബാചരിയാതി ആഹ **"ഞാണമ്ബൂ"**തിആദി. അഗ്ഗമഗ്ഗഞാണസങ്ഖാതേന **അമ്ബുനാ** സലിലേന **നിദ്ധോതാനി** നിസ്സേസതോ ആയതിം അനുപ്പത്തിധമ്മതാപാദനേന ധോതാനി വിക്ഖാലിതാനി വിസോധിതാനി രാഗാദീനി തീണി മലാനി കാമാസവാദയോ ച ചത്താരോ ആസവാ യേഹി തേ **ഞാണമ്ബുനിദ്ധാതമലാസവാ,** തേഹീതി അത്ഥോ. ഇമിനാ ച ന കേവലം ഏതേസു ആചരിയഭാവോയേവ, അഥ ഖോ രാഗാദിമലരഹിതാ ഖീണാസവാ വിസുദ്ധസത്താ ഏതേതി ദസ്സേതി.

ഖീണാസവഭാവേപി ന ഏതേ സുക്ഖവിപസ്സകാ, അഥ ഖോ ഏവരൂപേഹിപി ആനുഭാവേഹി സമന്നാഗതാതി ദസ്സേന്തോ ആഹ **"വിസുദ്ധവിജ്ജാപടിസമ്ഭിദേഹീ"**തി. വിസുദ്ധാ അച്ചന്തപരിസുദ്ധാ വിജ്ജാ ചതസ്സോ ച പടിസമ്ഭിദാ യേസം തേ വിസുദ്ധവിജ്ജാപടിസമ്ഭിദാ, തേഹി. ഏകദേസേന പടിസമ്ഭിദം അപ്പത്താനം അരിയാനമേവ അഭാവതോ ഏതേഹി അധിഗതപടിസമ്ഭിദാ പടുതരലദ്ധപ്പഭേദാതി ദസ്സേതും **വിസുദ്ധ**ഗ്ഗഹണം കതം. **വിജ്ജാ**തി തിസ്സോ വിജ്ജാ, അട്ഠ വിജ്ജാ വാ. തത്ഥ ദിബ്ബചക്ഖുഞാണം പുബ്ബേനിവാസഞാണം ആസവക്ഖയഞാണഞ്ചാതി ഇമാ തിസ്സോ വിജ്ജാ. അട്ഠ വിജ്ജാ പന -

"വിപസ്സനാഞാണമനോമയിദ്ധി ,

ഇദ്ധിപ്പഭേദോപി ച ദിബ്ബസോതം;
പരസ്സ ചേതോപരിയായഞാണം,
പുബ്ബേനിവാസാനുഗതഞ്ച ഞാണം;
ദിബ്ബഞ്ച ചക്ഖാസവസങ്ഖയോ ച,
ഏതാനി ഞാണാനി ഇധട്ഠ വിജ്ജാ''തി. -

ഏവം വിപസ്സനാഞാണമനോമയിദ്ധീഹി സദ്ധിം പരിഗ്ഗഹിതാ ഛ അഭിഞ്ഞായേവ. അത്ഥപടിസമ്ഭിദാ ധമ്മപടിസമ്ഭിദാ നിരുത്തിപടിസമ്ഭിദാ പടിഭാനപടിസമ്ഭിദാതി ചതസ്സോ പടിസമ്ഭിദാ. തത്ഥ സങ്ഖേപതോ ഹേതുഫലേ ഞാണം അത്ഥപടിസമ്ഭിദാ, ഹേതുമ്ഹി ഞാണം ധമ്മപടിസമ്ഭിദാ, ഹേതുഹേതുഫലാനുരൂപം വോഹാരേസു ഞാണം നിരുത്തിപടിസമ്ഭിദാ, ഇദം ഞാണം ഇമമത്ഥം ജോതയതീതി ഇമിനാ ആകാരേന ഹേട്ഠാ വുത്തേസു തീസു ഞാണേസു പവത്തഞാണം പടിഭാനപടിസമ്ഭിദാ. ഏതാസം പന വിത്ഥാരകഥാ അതിപപഞ്ചഭാവതോ ഇധ ന വുച്ചതി. പടിസമ്ഭിദാപ്പത്താനം സദ്ധമ്മേസു ഛേകഭാവതോ ആഹ **"സദ്ധമ്മസംവണ്ണനകോവിദേഹീ"**തി. ''പടിസമ്ഭിദാപ്പത്താനമ്പി ധമ്മേസു അഭിയോഗവസേന വിസേസോ ഹോതീതി ലദ്ധപടിസമ്ഭിദാസു സാതിസയതം ദസ്സേതും ആഹാ''തിപി വദന്തി. **സദ്ധമ്മസംവണ്ണനകോവിദേഹീ**തി പിടകത്തയസങ്ഖാതസ്സ സദ്ധമ്മസ്സ സംവണ്ണനേ സബ്ബസോ അത്ഥപ്പകാസനേ കോവിദേഹി ഛേകേഹി, കുസലേഹീതി അത്ഥോ.

കിലേസജാലം പരിക്ഖാരബാഹുല്ലം വാ സംലിഖതി തനും കരോതീതി **സല്ലേഖോ**. ഇധ പന ഖീണാസവാധികാരത്താ പരിക്ഖാരബാഹുല്ലസ്സ സല്ലിഖനവസേനേവ അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ, തതോയേവ ച **ഗണ്ഠിപദേ** ''സല്ലേഖിയേ പരിമിതപരിക്ഖാരവുത്തിയാ''തി അത്ഥോ വുത്തോ. സല്ലേഖസ്സ ഭാവോ **സല്ലേഖിയം,** തസ്മിം സല്ലേഖിയേ, സല്ലേഖപടിപത്തിയന്തി വുത്തം ഹോതി. **നോസുലഭൂപമേഹീ**തി അസുലഭൂപമേഹി സല്ലേഖപടിപത്തിയാ അസുകസദിസാതി തേസം ഉപമായ അനുച്ഛവികപുഗ്ഗലാനം ദുല്ലഭത്താ നത്ഥി സുലഭാ ഉപമാ ഏതേസന്തി നോസുലഭൂപമാ. **മഹാവിഹാരസ്സാ**തി ചിത്തലപബ്ബതഅഭയഗിരിസേസനികായദ്വയം പടിക്ഖിപതി. **ധജൂപമേഹീ**തി രഥസ്സ സഞ്ജാനനഹേതുകം രഥേ ബദ്ധധജം വിയ അജാനന്താനം ''അസുകേഹി ച അസുകേഹി ച ഥേരേഹി നിവാസിതോ മഹാവിഹാരോ നാമാ''തി ഏവം മഹാവിഹാരസ്സ സഞ്ജാനനഹേതുത്താ മഹാവിഹാരസ്സ ധജൂപമേഹി. **സംവണ്ണിതോ**തി സമ്മാ അനൂനം കത്വാ വണ്ണിതോ. സംവണ്ണിതോ അയം വിനയോതി പദച്ഛേദോ കാതബ്ബോ. **ചിത്തേഹി നയേഹീ**തി അനേകപ്പഭേദനയത്താ വിചിത്തേഹി നയേഹി. **സമ്ബുദ്ധവരന്വയേഹീ**തി സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധവരം അനുഗതേഹി, ഭഗവതോ അധിപ്പായാനുഗതേഹി നയേഹീതി വുത്തം ഹോതി. അഥ വാ ബുദ്ധവരം അനുഗതേഹി പുബ്ബാചരിയാസഭേഹീതി സമ്ബന്ധോ കാതബ്ബോ.

ഏവം പോരാണട്ഠകഥായ അനൂനഭാവം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി അത്തനോ സംവണ്ണനായ പയോജനവിസേസം ദസ്സേതും **"സംവണ്ണനാ"**തിആദിമാഹ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - കിഞ്ചാപി പുബ്ബാചരിയാസഭേഹി യഥാവുത്തഗുണവിസിട്ഠേഹി അയം വിനയോ സബ്ബസോ വണ്ണിതോ, തഥാപി തേസം ഏസാ സംവണ്ണനാ സീഹളദീപവാസീനം ഭാസായ സങ്ഖതത്താ രചിതത്താ ദീപന്തരേ ഭിക്ഖുജനസ്സ സീഹളദീപതോ അഞ്ഞദീപവാസിനോ ഭിക്ഖുഗണസ്സ കിഞ്ചി അത്ഥം പയോജനം യസ്മാ നാഭിസമ്ഭുണാതി ന

സമ്പാദേതി ന സാധേതി, തസ്മാ ഇമം സംവണ്ണനം പാളിനയാനുരൂപം കത്വാ ബുദ്ധസിരിത്ഥേരേന അജ്ഝിട്ഠോ ഇദാനി സമാരഭിസ്സന്തി. തത്ഥ സംവണ്ണിയതി അത്ഥോ ഏതായാതി **സംവണ്ണനാ,** അട്ഠകഥാ. സാ പന ധമ്മസങ്ഗാഹകത്ഥേരേഹി പഠമം തീണി പിടകാനി സങ്ഗായിത്വാ തസ്സ അത്ഥവണ്ണനാനുരൂപേനേവ വാചനാമഗ്ഗം ആരോപിതത്താ തിസ്സോ സങ്ഗീതിയോ ആരുള്ഹോയേവ ബുദ്ധവചനസ്സ അത്ഥസംവണ്ണനാഭൂതോ കഥാമഗ്ഗോ. സോയേവ ച മഹാമഹിന്ദത്ഥേരേന തമ്ബപണ്ണിദീപം ആഭതോ, പച്ഛാ തമ്ബപണ്ണിയേഹി മഹാഥേരേഹി നികായന്തരലദ്ധീഹി സങ്കരപരിഹരണത്ഥം സീഹളഭാസായ ഠപിതോ. തേനാഹ **"സീഹളദീപകേനാ"**തിആദി. സീഹസ്സ ലാനതോ ഗഹണതോ **സീഹളോ,** സീഹകുമാരോ. തംവംസജാതതായ തമ്ബപണ്ണിദീപേ ഖത്തിയാനം തേസം നിവാസതായ തമ്ബപണ്ണിദീപസ്സപി സീഹളഭാവോ വേദിതബ്ബോ, തസ്മിം സീഹളദീപേ ഭൂതത്താ **സീഹളദീപകേന വാക്യേന** വചനേന, സീഹളഭാസായാതി വുത്തം ഹോതി.

പാളിനയാനുരൂപന്തി പാളിനയസ്സ അനുരൂപം കത്വാ, മാഗധഭാസായ പരിവത്തിത്വാതി വുത്തം ഹോതി . **അജ്ഝേസന**ന്തി ഗരുട്ഠാനിയം പയിരുപാസിത്വാ ഗരുതരം പയോജനം ഉദ്ദിസ്സ അഭിപത്ഥനാ അജ്ഝേസനാ, തം അജ്ഝേസനം, ആയാചനന്തി അത്ഥോ. തസ്സ ''സമനുസ്സരന്തോ''തി ഇമിനാ സമ്ബന്ധോ. കസ്സ അജ്ഝേസനന്തി ആഹ **"ബുദ്ധസിരിവ്ഹയസ്സ ഥേരസ്സാ"**തി. ബുദ്ധസിരീതി അവ്ഹയോ നാമം യസ്സ സോയം **ബുദ്ധസിരിവ്ഹയോ,** തസ്സ, ഇത്ഥന്നാമസ്സ ഥേരസ്സ അജ്ഝേസനം സമ്മാ ആദരേന സമനുസ്സരന്തോ ഹദയേ ഠപേന്തോതി അത്ഥോ.

ഇദാനി അത്തനോ സംവണ്ണനായ കരണപ്പകാരം ദസ്സേന്തോ **"സംവണ്ണനം തഞ്ചാ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ തഞ്ച ഇദാനി വുച്ചമാനം സംവണ്ണനം സമാരഭന്തോ സകലായപി മഹാഅട്ഠകഥായ ഇധ ഗഹേതബ്ബതോ മഹാഅട്ഠകഥം തസ്സാ ഇദാനി വുച്ചമാനായ സംവണ്ണനായ സരീരം കത്വാ മഹാപച്ചരിയം യോ വിനിച്ഛയോ വുത്തോ, തഥേവ കുരുന്ദീനാമാദീസു വിസ്സുതാസു അട്ഠകഥാസു യോ വിനിച്ഛയോ വുത്തോ, തതോപി വിനിച്ഛയതോ യുത്തമത്ഥം അപരിച്ചജന്തോ അന്തോഗധത്ഥേരവാദം കത്വാ സംവണ്ണനം സമാരഭിസ്സന്തി പദത്ഥസമ്ബന്ധോ വേദിതബ്ബോ. ഏത്ഥ ച അത്ഥോ കഥിയതി ഏതായാതി അത്ഥകഥാ, സായേവ **അട്ഠകഥാ** ത്ഥകാരസ്സ ട്ഠകാരം കത്വാ ''ദുക്ഖസ്സ പീളനട്ഠോ''തിആദീസു (പടി॰ മ॰ ൧.൧൭; ൨.൮) വിയ. **മഹാപച്ചരിയ**ന്തി ഏത്ഥ **പച്ചരീ**തി ഉളുമ്പം വുച്ചതി, തസ്മിം നിസീദിത്വാ കതത്താ തമേവ നാമം ജാതം. കുരുന്ദിവല്ലിവിഹാരോ നാമ അത്ഥി, തത്ഥ കതത്താ **കുരുന്ദീ**തി നാമം ജാതന്തി വദന്തി. ആദിസദ്ദേന അന്ധകട്ഠകഥം സങ്ഖേപട്ഠകഥഞ്ച സങ്ഗണ്ഹാതി. **വിസ്സുതാസൂ**തി സബ്ബത്ഥ പത്ഥടാസു, പാകടാസൂതി വുത്തം ഹോതി.

യുത്തമത്ഥന്തി ഏത്ഥ താവ **മജ്ഝിമഗണ്ഠിപദേ ചൂളഗണ്ഠിപദേ** ച ഇദം വുത്തം ''യുത്തമത്ഥന്തി സംവണ്ണേതബ്ബട്ഠാനസ്സ യുത്തമത്ഥം, ന പന തത്ഥ അയുത്തമ്പി അത്ഥീതി വുത്തം ഹോതീ''തി. **മഹാഗണ്ഠിപദേ** പനേത്ഥ ന കിഞ്ചി വുത്തം. **കേനചി** പന ''മഹാഅട്ഠകഥാനയേന വിനയയുത്തിയാ വാ യുത്തമത്ഥ''ന്തി വുത്തം, തം യുത്തം വിയ ദിസ്സതി മഹാപച്ചരിആദീസുപി കത്ഥചി അയുത്തസ്സാപി അത്ഥസ്സ ഉപരി വിഭാവനതോ. ''അട്ഠകഥംയേവ ഗഹേത്വാ സംവണ്ണനം കരിസ്സാമീ''തി വുത്തേ അട്ഠകഥാസു വുത്തത്ഥേരവാദാനം

ബാഹിരഭാവോ സിയാതി തേപി അന്തോകത്തുകാമോ **“അന്തോഗധഥേരവാദ”**ന്തി ആഹ, ഥേരവാദേപി അന്തോകത്വാതി വുത്തം ഹോതി. **സംവണ്ണന**ന്തി അപരകാലകിരിയായ കമ്മനിദ്ദേസോ. പുബ്ബേ വുത്തം തു “സംവണ്ണന”ന്തി വചനം തഥേവ “സമാരഭന്തോ”തി പുബ്ബകാലകിരിയായ കമ്മഭാവേന യോജേതബ്ബം. **സമ്മാ**തി വത്തബ്ബേ ഗാഥാബന്ധവസേന രസ്സഭാവോ കതോതി വേദിതബ്ബോ.

ഏവം കരണപ്പകാരം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി സോതൂഹി പടിപജ്ജിതബ്ബവിധിം ദസ്സേന്തോ **“തം മേ”**തിആദിമാഹ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - ഇദാനി വുച്ചമാനം തം മമ സംവണ്ണനം ധമ്മപദീപസ്സ തഥാഗതസ്സ ധമ്മം സാസനധമ്മം പാളിധമ്മം വാ സക്കച്ചം പടിമാനയന്താ പൂജേന്താ ഥിരേഹി സീലക്ഖന്ധാദീഹി സമന്നാഗതത്താ ഥേരാ, അചിരപബ്ബജിതത്താ നവാ, തേസം മജ്ഝേ ഭവത്താ മജ്ഝിമാ ച ഭിക്ഖൂ പസന്നചിത്താ യഥാവുത്തനയേന സപ്പയോജനത്താ ഉപരി വക്ഖമാനവിധിനാ പമാണത്താ ച സദ്ദഹിത്വാ പീതിസോമനസ്സയുത്തചിത്താ ഇസ്സാപകതാ അഹുത്വാ നിസാമേന്തു സുണന്തൂതി. തത്ഥ **ധമ്മപ്പദീപസ്സാ**തി ധമ്മോയേവ സത്തസന്താനേസു മോഹന്ധകാരവിധമനതോ പദീപസദിസത്താ പദീപോ അസ്സാതി ധമ്മപദീപോ, ഭഗവാ. തസ്സ ധമ്മപദീപസ്സ.

ഇദാനി അത്തനോ സംവണ്ണനായ ആഗമവിസുദ്ധിം ദസ്സേത്വാ പമാണഭാവം ദസ്സേന്തോ **“ബുദ്ധേനാ”**തിആദിമാഹ. യഥേവ ബുദ്ധേന യോ ധമ്മോ ച വിനയോ ച വുത്തോ, സോ തസ്സ ബുദ്ധസ്സ യേഹി പുത്തേഹി ധമ്മസേനാപതിആദീഹി തഥേവ ഞാതോ, തേസം ബുദ്ധപുത്താനം മതിമച്ചജന്താ സീഹളട്ഠകഥാചരിയാ യസ്മാ പുരേ അട്ഠകഥാ അകംസൂതി അയമേത്ഥ സമ്ബന്ധോ. തത്ഥ **ധമ്മോ**തി സുത്താഭിധമ്മേ സങ്ഗണ്ഹാതി, **വിനയോ**തി സകലം വിനയപിടകം. എത്താവതാ ച സബ്ബമ്പി ബുദ്ധവചനം നിദ്ദിട്ഠം ഹോതി. സകലഞ്ഹി ബുദ്ധവചനം ധമ്മവിനയവസേന ദുവിധം ഹോതി. **വുത്തോ**തി പാളിതോ ച അത്ഥതോ ച ബുദ്ധേന ഭഗവതാ വുത്തോ. ന ഹി ഭഗവതാ അബ്യാകതം നാമ തന്തിപദം അത്ഥി, സബ്ബേസംയേവ അത്ഥോ കഥിതോ, തസ്മാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധേനേവ തിണ്ണം പിടകാനം അത്ഥവണ്ണനാക്കമോപി ഭാസിതോതി ദട്ഠബ്ബം. **തത്ഥ തത്ഥ ഭഗവതാ പവത്തിതാ പകിണ്ണകദേസനായേവ ഹി അട്ഠകഥാ. തഥേവ ഞാതോ**തി യഥേവ ബുദ്ധേന വുത്തോ, തഥേവ ഏകപദമ്പി ഏകക്ഖരമ്പി അവിനാസേത്വാ അധിപ്പായഞ്ച അവികോപേത്വാ ഞാതോ വിദിതോതി അത്ഥോ. **തേസം മതിമച്ചജന്താ**തി തേസം ബുദ്ധപുത്താനം അധിപ്പായം അപരിച്ചജന്താ. **അട്ഠകഥാ അകംസൂ**തി അട്ഠകഥായോ അകംസു. കത്ഥചി “അട്ഠകഥാമകംസൂ”തി പാഠോ ദിസ്സതി, തത്ഥാപി സോയേവത്ഥോ, മ-കാരോ പന പദസന്ധിവസേന ആഗതോതി ദട്ഠബ്ബോ. “അട്ഠകഥാ”തി ബഹുവചനനിദ്ദേസേന മഹാപച്ചരിയാദികം സങ്ഗണ്ഹാതി.

തസ്മാതി യസ്മാ തേസം ബുദ്ധപുത്താനം അധിപ്പായം അവികോപേത്വാ പുരേ അട്ഠകഥാ അകംസു, തസ്മാതി അത്ഥോ. **ഹീ**തി നിപാതമത്തം ഹേതുഅത്ഥസ്സ “തസ്മാ”തി ഇമിനായേവ പകാസിതത്താ. യദി അട്ഠകഥാസു വുത്തം സബ്ബമ്പി പമാണം, ഏവം സതി തത്ഥ പമാദലേഖാപി പമാണം സിയാതി ആഹ **“വജ്ജയിത്വാന പമാദലേഖ”**ന്തി. തത്ഥ **പമാദലേഖ**ന്തി അപരഭാഗേ പോത്ഥകാരുള്ഹകാലേ പമജ്ജിത്വാ ലിഖനവസേന പവത്തം

പമാദപാഠം. ഇദം വുത്തം ഹോതി - പമാദേന സതിം അപച്ചുപട്ഠപേത്വാ അദിന്നാദാനസ്സ പുബ്ബപയോഗേ "സച്ചേപി അലികേപി ദുക്കട"ന്തി വുത്തവചനസദിസം യം ലിഖിതം, തം വജ്ജയിത്വാ അപനേത്വാ സബ്ബം പമാണന്തി. വക്ഖതി ഹി തഥ -

> "മഹാഅട്ഠകഥായം പന സച്ചേപി അലികേപി ദുക്കടമേവ വുത്തം, തം പമാദലിഖിതന്തി വേദിതബ്ബം. ന ഹി അദിന്നാദാനസ്സ പുബ്ബപയോഗേ പാചിത്തിയട്ഠാനേ ദുക്കടം നാമ അത്ഥീ"തി (പാരാ॰ അട്ഠ॰ ൧.൩൪൨).

കേസം പമാണന്തി ആഹ **"സിക്ഖാസു സഗാരവാനം ഇധ പണ്ഡിതാന"**ന്തി. **ഇധാ**തി ഇമസ്മിം സാസനേ. പുന "യസ്മാ"തി വചനസ്സ കോ സമ്ബന്ധോതി ചേ? എത്ഥ താവ **മഹാഗണ്ഠിപദേ ഗണ്ഠിപദേ** ച ന കിഞ്ചി വുത്തം, **മജ്ഝിമഗണ്ഠിപദേ** പന **ചൂളഗണ്ഠിപദേ** ച ഇദം വുത്തം "യസ്മാ പമാണം, തസ്മാ നിസാമേന്തു പസന്നചിത്താ"തി. എവമസ്സ സമ്ബന്ധോ ദട്ഠബ്ബോ. യസ്മാ അട്ഠകഥാസു വുത്തം പമാണം, തസ്മാ ഇധ വുത്തമ്പി പമാണമേവാതി പാഠസേസം കത്വാ **വജിരബുദ്ധിത്ഥേരോ** വദതി. തത്ഥ **ഇധാ**തി ഇമിസ്സാ സമന്തപാസാദികായാതി അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ.

തത്ഥ "യസ്മാ"തി വചനസ്സ പഠമം വുത്തസമ്ബന്ധവസേന അട്ഠകഥാസു വുത്തം സബ്ബമ്പി പമാണന്തി സാധിതത്താ ഇദാനി വുച്ചമാനാപി സംവണ്ണനാ കേവലം വചനമത്തേനേവ ഭിന്നാ, അത്ഥതോ പന അട്ഠകഥായേവാതി ദസ്സേതും **"തതോ ച ഭാസന്തരമേവാ"**തിആദിമാഹ. പച്ഛാ വുത്തസമ്ബന്ധവസേന പന ഇധ വുത്തമ്പി കസ്മാ പമാണന്തി ചേ? യസ്മാ വചനമത്തം ഠപേത്വാ എസാപി അട്ഠകഥായേവ, തസ്മാ പമാണന്തി ദസ്സേതും **"തതോ ച ഭാസന്തരമേവാ"**തിആദിമാഹ. എവമാകുലം ദുബ്ബിഞ്ഞേയ്യസഭാവഞ്ച കത്വാ **ഗണ്ഠിപദേസു** സമ്ബന്ധോ ദസ്സിതോ, അനാകുലവചനോ ച ഭദന്തബുദ്ധഘോസാചരിയോ. ന ഹി സോ എവമാകുലം കത്വാ വത്തുമരഹതി, തസ്മാ യഥാധിപ്പേതമത്ഥമനാകുലം സുവിഞ്ഞേയ്യഞ്ച കത്വാ യഥാഠിതസ്സ സമ്ബന്ധവസേനേവ ദസ്സയിസ്സാമ. കഥം? യസ്മാ അട്ഠകഥാസു വുത്തം പമാണം, തസ്മാ സക്കച്ചം അനുസിക്ഖിതബ്ബാതി എവമേത്ഥ സമ്ബന്ധോ ദട്ഠബ്ബോ. യദി നാമ അട്ഠകഥാസു വുത്തം പമാണം, അയം പന ഇദാനി വുച്ചമാനാ കസ്മാ സക്കച്ചം അനുസിക്ഖിതബ്ബാതി ആഹ **"തതോ ച ഭാസന്തരമേവ ഹിത്വാ"**തിആദി. ഇദം വുത്തം ഹോതി - യസ്മാ അട്ഠകഥാസു വുത്തം പമാണം, യസ്മാ ച അയം സംവണ്ണനാപി ഭാസന്തരപരിച്ചാഗാദിമത്തവിസിട്ഠാ, അത്ഥതോ പന അഭിന്നാവ, തതോയേവ ച പമാണഭൂതാ ഹേസ്സതി, തസ്മാ സക്കച്ചം ആദരം കത്വാ അനുസിക്ഖിതബ്ബാതി. തഥാ ഹി പോരാണട്ഠകഥാനം പമാണഭാവോ, ഇമിസ്സാ ച സംവണ്ണനായ ഭാസന്തരപരിച്ചാഗാദിമത്തവിസിട്ഠായ അത്ഥതോ തതോ അഭിന്നഭാവോതി ഉഭയമ്പേതം സക്കച്ചം അനുസിക്ഖിതബ്ബഭാവഹേതൂതി ദട്ഠബ്ബം. ന ഹി കേവലം പോരാണട്ഠകഥാനം സതിപി പമാണഭാവേ അയം സംവണ്ണനാ തതോ ഭിന്നാ അത്ഥതോ അഞ്ഞായേവ ച സക്കച്ചം അനുസിക്ഖിതബ്ബാതി വത്തുമരഹതി, നാപി ഇമിസ്സാ സംവണ്ണനായ തതോഅഭിന്നഭാവേപി പോരാണട്ഠകഥാനം അസതി പമാണഭാവേ അയം സംവണ്ണനാ സക്കച്ചം അനുസിക്ഖിതബ്ബാതി വത്തും യുത്തരൂപാ ഹോതി,

തസ്മാ യഥാവുത്തനയേന ഉഭയമ്പേതം സക്കച്ചം അനുസിക്ഖിതബ്ബഭാവഹേതൂതി ദട്ഠബ്ബം.

തതോതി അട്ഠകഥാതോ. **ഭാസന്തരമേവ ഹിത്വാ**തി കഞ്ചുകസദിസം സീഹളഭാസം അപനേത്വാ. **വിത്ഥാരമഗ്ഗഞ്ച സമാസയിത്വാ**തി പോരാണട്ഠകഥാസു ഉപരി വുച്ചമാനമ്പി ആനേത്വാ തത്ഥ തത്ഥ പപഞ്ചിതം "ഞത്തിചതുത്ഥേന കമ്മേന അകുപ്പേന ഠാനാരഹേന ഉപസമ്പന്നോതി ഭിക്ഖൂ"തി (പാരാ॰ ൪൫) ഏത്ഥ അപലോകനാദീനം ചതുന്നമ്പി കമ്മാനം വിത്ഥാരകഥാ വിയ താദിസം വിത്ഥാരമഗ്ഗം സങ്ഖിപിത്വാ വണ്ണയിസ്സാമാതി അധിപ്പായോ. തഥാ ഹി വക്ഖതി -

> "ഏത്ഥ ച ഞത്തിചതുത്ഥകമ്മം ഏകമേവ ആഗതം, ഇമസ്മിം പന ഠാനേ ഠത്വാ ചത്താരി സങ്ഘകമ്മാനി നീഹരിത്വാ വിത്ഥാരതോ കഥേതബ്ബാനീതി സബ്ബഅട്ഠകഥാസു വുത്തം, താനി ച 'അപലോകനകമ്മം ഞത്തികമ്മം ഞത്തിദുതിയകമ്മം ഞത്തിചതുത്ഥകമ്മ'ന്തി പടിപാടിയാ ഠപേത്വാ വിത്ഥാരേന ഖന്ധകതോ പരിവാരാവസാനേ കമ്മവിഭങ്ഗതോ ച പാളിം ആഹരിത്വാ കഥിതാനി. താനി മയം പരിവാരാവസാനേ കമ്മവിഭങ്ഗേയേവ വണ്ണയിസ്സാമ. ഏവഞ്ഹി സതി പഠമപാരാജികവണ്ണനാ ച ന ഭാരിയാ ഭവിസ്സതി, യഥാഠിതായ ച പാളിയാ വണ്ണനാ സുവിഞ്ഞേയ്യാ ഭവിസ്സതി, താനി ച ഠാനാനി അസുഞ്ഞാനി ഭവിസ്സന്തി, തസ്മാ അനുപദവണ്ണനമേവ കരോമാ"തി (പാരാ॰ അട്ഠ॰ ൧.൪൫ ഭിക്ഖുപദഭാജനീയവണ്ണനാ).

വിനിച്ഛയം സബ്ബമസേസയിത്വാതി തംതംഅട്ഠകഥാസു വുത്തം സബ്ബമ്പി വിനിച്ഛയം അസേസയിത്വാ സേസം അകത്വാ, കിഞ്ചിമത്തമ്പി അപരിച്ചജിത്വാതി വുത്തം ഹോതി. വണ്ണിതും യുത്തരൂപം ഹുത്വാ അനുക്കമേന ആഗതം പാളിം അപരിച്ചജിത്വാ സംവണ്ണനതോ സീഹളട്ഠകഥാസു അയുത്തട്ഠാനേ വണ്ണിതം യഥാഠാനേയേവ സംവണ്ണനതോ ച വുത്തം **"തന്തിക്കമം കിഞ്ചി അവോക്കമിത്വാ"**തി, കിഞ്ചി പാളിക്കമം അനതിക്കമിത്വാ അനുക്കമേനേവ വണ്ണയിസ്സാമാതി അധിപ്പായോ.

സുത്തന്തികാനം വചനാനമത്ഥന്തി സുത്തന്തപാളിയം ആഗതാനമ്പി വചനാനമത്ഥം. സീഹളട്ഠകഥാസു "സുത്തന്തികാനം ഭാരോ"തി വത്വാ അവുത്താനമ്പി വേരഞ്ജകണ്ഡാദീസു ഝാനകഥാആനാപാനസ്സതിസമഥആധിആദീനം സുത്തന്തവചനാനമത്ഥം തംതംസുത്താനുരൂപം സബ്ബസോ പരിദീപയിസ്സാമീതി അധിപ്പായോ. **ഹേസ്സതീ**തി ഭവിസ്സതി, കരിയിസ്സതീതി വാ അത്ഥോ. ഏത്ഥ ച പഠമസ്മിം അത്ഥവികപ്പേ ഭാസന്തരപരിച്ചാഗാദികം ചതുബ്ബിധം കിച്ചം നിപ്ഫാദേത്വാ സുത്തന്തികാനം വചനാനമത്ഥം പരിദീപയന്തീ അയം വണ്ണനാ ഭവിസ്സതീതി വണ്ണനായ വസേന സമാനകത്തുകതാ വേദിതബ്ബാ. പച്ഛിമസ്മിം അത്ഥവികപ്പേ പന ഹേട്ഠാവുത്തഭാസന്തരപരിച്ചാഗാദിം കത്വാ സുത്തന്തികാനം വചനാനമത്ഥം പരിദീപയന്തീ അയം വണ്ണനാ അമ്ഹേഹി കരിയിസ്സതീതി ഏവം ആചരിയവസേന സമാനകത്തുകതാ വേദിതബ്ബാ. **വണ്ണനാപീ**തി ഏത്ഥ **അപി**സദ്ദം ഗഹേത്വാ "തസ്മാപി സക്കച്ചം അനുസിക്ഖിതബ്ബാതി യോജേതബ്ബ"ന്തി **ചൂളഗണ്ഠിപദേ** വുത്തം. തത്ഥ പുബ്ബേ വുത്തപ്പയോജനവിസേസം പമാണഭാവഞ്ച സമ്പിണ്ഡേതീതി അധിപ്പായോ.

മജ്ഝിമഗണ്ഠിപദേ പന ''തസ്മാ സക്കച്ചം അനുസിക്ഖിതബ്ബാപീ''തി സമ്ബന്ധോ വുത്തോ. ഏത്ഥ പന ന കേവലം അയം വണ്ണനാ ഹേസ്സതി, അഥ ഖോ അനുസിക്ഖിതബ്ബാപീതി ഇമമത്ഥം സമ്പിണ്ഡേതീതി അധിപ്പായോ. ഏത്ഥാപി യഥാഠിതവസേനേവ അപിസദ്ദസ്സ അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോതി അമ്ഹാകം ഖന്തി. ഇദം വുത്തം ഹോതി - യസ്മാ അട്ഠകഥാസു വുത്തം പമാണം, യസ്മാ ച അയം വണ്ണനാപി തതോ അഭിന്നത്താ പമാണഭൂതായേവ ഹേസ്സതി, തസ്മാ സക്കച്ചം അനുസിക്ഖിതബ്ബാതി.

ഗന്ഥാരമ്ഭകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ബാഹിരനിദാനകഥാ

ഇദാനി ''തം വണ്ണയിസ്സം വിനയ''ന്തി പടിഞ്ഞാതത്താ യഥാപടിഞ്ഞാതവിനയസംവണ്ണനം കത്തുകാമോ സംവരവിനയപഹാനവിനയാദിവസേന വിനയസ്സ ബഹുവിധത്താ ഇധ സംവണ്ണേതബ്ബഭാവേന അധിപ്പേതോ താവ വിനയോ വവത്ഥപേതബ്ബോതി ദസ്സേന്തോ ആഹ **''തത്ഥാ''**തിആദി. തത്ഥ **തത്ഥാ**തി താസു ഗാഥാസു. **താവ**-സദ്ദോ പഠമന്തി ഇമസ്മിം അത്ഥേ ദട്ഠബ്ബോ. തേന പഠമം വിനയം വവത്ഥപേത്വാ പച്ഛാ തസ്സ വണ്ണനം കരിസ്സാമീതി ദീപേതി. **വവത്ഥപേതബ്ബോ**തി നിയമേതബ്ബോ. **തേനേതം വുച്ചതീ**തി യസ്മാ വവത്ഥപേതബ്ബോ, തേന ഹേതുനാ ഏതം ''വിനയോ നാമാ''തിആദികം നിയാമകവചനം വുച്ചതീതി അത്ഥോ. **അസ്സാ**തി വിനയസ്സ. **മാതികാ**തി ഉദ്ദേസോ. സോ ഹി നിദ്ദേസപദാനം ജനനീഠാനേ ഠിതത്താ മാതാ വിയാതി മാതികാതി വുച്ചതി.

ഇദാനി വണ്ണേതബ്ബമത്ഥം മാതികം ഠപേത്വാ ദസ്സേന്തോ ആഹ **''വുത്തം യേനാ''**തിആദി. ഇദം വുത്തം ഹോതി - ഏതം ''തേന സമയേന ബുദ്ധോ ഭഗവാ വേരഞ്ജായം വിഹരതീ''തിആദിനിദാനവചനപടിമണ്ഡിതം വിനയപിടകം യേന പുഗ്ഗലേന വുത്തം, യസ്മിം കാലേ വുത്തം, യസ്മാ കാരണാ വുത്തം, യേന ധാരിതം, യേന ച ആഭതം, യേസു പതിട്ഠിതം, ഏതം യഥാവുത്തവിധാനം വത്വാ തതോ ''തേന സമയേനാ''തിആദിപാഠസ്സ അത്ഥം അനേകപ്പകാരതോ ദസ്സയന്തോ വിനയസ്സ അത്ഥവണ്ണനം കരിസ്സാമീതി. ഏത്ഥ ച ''വുത്തം യേന യദാ യസ്മാ''തി ഇദം വചനം ''തേന സമയേന ബുദ്ധോ ഭഗവാ''തിആദിനിദാനവചനമത്തം അപേക്ഖിത്വാ വത്തുകാമോപി വിസും അവത്വാ ''നിദാനേന ആദികല്യാണം, 'ഇദമവോചാ'തി നിഗമനേന പരിയോസാനകല്യാണ''ന്തി ച വചനതോ നിദാനനിഗമനാനിപി സത്ഥുദേസനായ അനുവിധാനത്താ തദന്തോഗധാനേവാതി നിദാനസ്സപി വിനയപാളിയംയേവ അന്തോഗധത്താ ''വുത്തം യേന യദാ യസ്മാ''തി ഇദമ്പി വിനയപിടകസമ്ബന്ധംയേവ കത്വാ മാതികം ഠപേസി. മാതികായ ഹി ''ഏത''ന്തി വുത്തം വിനയപിടകംയേവ സാമഞ്ഞതോ സബ്ബത്ഥ സമ്ബന്ധമുപഗച്ഛതി.

ഇദാനി പന തം വിസും നീഹരിത്വാ ദസ്സേന്തോ **''തത്ഥ വുത്തം യേനാ''**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **തത്ഥാ**തി തേസു മാതികാപദേസു. അഥ കസ്മാ ഇദമേവ വചനം സന്ധായ വുത്തന്തി ആഹ **''ഇദഞ്ഹീ''**തിആദി. **ഇദന്തി** ''തേന സമയേന ബുദ്ധോ ഭഗവാ''തിആദിവചനം . **ഹി**-സദ്ദോ യസ്മാതി അത്ഥേ ദട്ഠബ്ബോ, യസ്മാ ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ അത്തപച്ചക്ഖവചനം ന ഹോതി,

തസ്മാതി വുത്തം ഹോതി. **അത്തപച്ചക്ഖവചനം ന ഹോതീ**തി അത്തനോ പച്ചക്ഖം കത്വാ വുത്തവചനം ന ഹോതി, ഭഗവതാ വുത്തവചനം ന ഹോതീതി അധിപ്പായോ. "അത്തപച്ചക്ഖവചനം ന ഹോതീതി ആഹച്ച ഭാസിതം ന ഹോതീതി അധിപ്പായോ"തി **കേനചി** വുത്തം. **ഗണ്ഠിപദേ** പന "അത്തപച്ചക്ഖവചനം ന ഹോതീതി അത്തനോ ധരമാനകാലേ വുത്തവചനം ന ഹോതീ"തി ലിഖിതം. തദുഭയമ്പി അത്ഥതോ സമാനമേവ. ഇദാനി പഞ്ഹകരണം വത്വാ അനുക്കമേന യഥാവുത്തപഞ്ഹവിസ്സജ്ജനം കരോന്തോ **"ആയസ്മതാ"**തിആദിമാഹ. ഇമിനാ പുഗ്ഗലം നിയമേതി, **"തഞ്ചാ"**തിആദിനാ കാലം നിയമേതി. തഞ്ച ഉപാലിത്ഥേരേന വുത്തവചനം കാലതോ പഠമമഹാസങ്ഗീതികാലേ വുത്തന്തി അത്ഥോ.

പഠമമഹാസങ്ഗീതികഥാവണ്ണനാ

ഇദാനി തം പഠമമഹാസങ്ഗീതിം ദസ്സേതുകാമോ തസ്സാ തന്തിആരുള്ഹായ ഇധ വചനേ കാരണം ദസ്സേന്തോ **"പഠമമഹാസങ്ഗീതി നാമ ചേസാ…പേ॰… വേദിതബ്ബാ"**തി ആഹ. **പഠമമഹാസങ്ഗീതി നാമ ചേസാ**തി **ച**-സദ്ദോ ഈദിസേസു ഠാനേസു വത്തബ്ബസമ്പിണ്ഡനത്ഥോ, തഞ്ച പഠമമഹാസങ്ഗീതികാലേ വുത്തം, ഏസാ ച പഠമമഹാസങ്ഗീതി ഏവം വേദിതബ്ബാതി വുത്തം ഹോതി. ഉപഞ്ഞാസത്ഥോ വാ **ച**-സദ്ദോ. **ഉപഞ്ഞാസോ**തി ച വാക്യാരമ്ഭോ വുച്ചതി. ഏസാ ഹി ഗന്ഥകാരാനം പകതി, യദിദം കിഞ്ചി വത്വാ പുന പരം വത്തുമാരഭന്താനം ചസദ്ദപ്പയോഗോ. യം പന **കേനചി** വുത്തം "പഠമമഹാസങ്ഗീതി നാമ ചാതി ഏത്ഥ ച-സദ്ദോ അതിരേകത്ഥോ, തേന അഞ്ഞാപി അത്ഥീതി ദീപേതീ"തി. തദേവ തസ്സ ഗന്ഥക്കമേ അകോവിദതം ദസ്സേതി. ന ഹേത്ഥ ചസദ്ദേന അതിരേകത്ഥോ വിഞ്ഞായതി. യദി ചേത്ഥ ഏതദത്ഥോയേവ ച-കാരോ അധിപ്പേതോ സിയാ, ഏവം സതി ന കത്തബ്ബോയേവ പഠമസദ്ദേനേവ അഞ്ഞാസം ദുതിയാദിസങ്ഗീതീനമ്പി അത്ഥിഭാവസ്സ ദീപിതത്താ. ദുതിയാദിം ഉപാദായ ഹി പഠമസദ്ദപ്പയോഗോ ദീഘാദിം ഉപാദായ രസ്സാദിസദ്ദപ്പയോഗോ വിയ. യഥാപച്ചയം തത്ഥ തത്ഥ ദേസിതത്താ പഞ്ഞത്തത്താ ച വിപ്പകിണ്ണാനം ധമ്മവിനയാനം സങ്ഗഹേത്വാ ഗായനം കഥനം **സങ്ഗീതി**. ഏതേന തം തം സിക്ഖാപദാനം സുത്താനഞ്ച ആദിപരിയോസാനേസു അന്തരന്തരാ ച സമ്ബന്ധവസേന ഠപിതം സങ്ഗീതികാരവചനം സങ്ഗഹിതം ഹോതി. മഹാവിസയത്താ പൂജനീയത്താ ച മഹതീ സങ്ഗീതി **മഹാസങ്ഗീതി,** പഠമാ മഹാസങ്ഗീതി **പഠമമഹാസങ്ഗീതി**. **നിദാനകോസല്ലത്ഥ**ന്തി നിദദാതി ദേസനം ദേസകാലാദിവസേന അവിദിതം വിദിതം കത്വാ നിദസ്സേതീതി നിദാനം, തത്ഥ കോസല്ലം നിദാനകോസല്ലം, തദത്ഥന്തി അത്ഥോ.

സത്താനം ദസ്സനാനുത്തരിയസരണാദിപടിലാഭഹേതുഭൂതാസു വിജ്ജമാനാസുപി അഞ്ഞാസു ഭഗവതോ കിരിയാസു "ബുദ്ധോ ബോധേയ്യ"ന്തി പടിഞ്ഞായ അനുലോമനതോ വേനേയ്യാനം മഗ്ഗഫലുപ്പത്തിഹേതുഭൂതാ കിരിയാ നിപ്പരിയായേന ബുദ്ധകിച്ചന്തി ആഹ **"ധമ്മചക്കപ്പവത്തനഞ്ഹി ആദിം കത്വാ"**തി. തത്ഥ സദ്ധിന്ദ്രിയാദിധമ്മോയേവ പവത്തനട്ഠേന ചക്കന്തി **ധമ്മചക്കം**. അഥ വാ ചക്കന്തി ആണാ, ധമ്മതോ അനപേതത്താ ധമ്മഞ്ച തം ചക്കഞ്ചാതി ധമ്മചക്കം, ധമ്മേന ഞായേന ചക്കന്തിപി ധമ്മചക്കം. യഥാഹ -

> “ധമ്മഞ്ച പവത്തേതി ചക്കഞ്ചാതി ധമ്മചക്കം, ചക്കഞ്ച പവത്തേതി ധമ്മഞ്ചാതി ധമ്മചക്കം, ധമ്മേന പവത്തേതീതി ധമ്മചക്കം, ധമ്മചരിയായ പവത്തേതീതി ധമ്മചക്ക”ന്തിആദി (പടി॰ മ॰ ൨.൪൦).

കതബുദ്ധകിച്ചേതി കതം പരിനിട്ഠാപിതം ബുദ്ധകിച്ചം യേന, തസ്മിം കതബുദ്ധകിച്ചേ ഭഗവതി ലോകനാഥേതി സമ്ബന്ധോ. ഏതേന ബുദ്ധകത്തബ്ബസ്സ കസ്സചിപി അസേസിതഭാവം ദസ്സേതി. തതോയേവ ഹി സോ ഭഗവാ പരിനിബ്ബുതോതി. നനു ച സാവകേഹി വിനീതാപി വിനേയ്യാ ഭഗവതായേവ വിനീതാ ഹോന്തി, തഥാ ഹി സാവകഭാസിതം സുത്തം ബുദ്ധവചനന്തി വുച്ചതി, സാവകവിനേയ്യാ ച ന താവ വിനീതാതി? നായം ദോസോ തേസം വിനയനൂപായസ്സ സാവകേസു ഠപിതത്താ. തേനേവാഹ -

> “ന താവാഹം പാപിമ പരിനിബ്ബായിസ്സാമി, യാവ ന ഭിക്ഖൂ വിയത്താ വിനീതാ വിസാരദാ ബഹുസ്സുതാ ആഗതാഗമാ ധമ്മധരാ വിനയധരാ മാതികാധരാ ഉപ്പന്നം പരപ്പവാദം സഹധമ്മേന സുനിഗ്ഗഹിതം നിഗ്ഗഹേത്വാ സപ്പാടിഹാരിയം ധമ്മം ദേസേസ്സന്തീ”തിആദി (ദീ॰ നി॰ ൨.൧൬൮).

“കുസിനാരായ”ന്തിആദിനാ ഭഗവതോ പരിനിബ്ബുതദേസകാലവിസേസദസ്സനം, “അപരിനിബ്ബുതോ ഭഗവാ”തി ഗാഹസ്സ മിച്ഛാഭാവദസ്സനത്ഥം ലോകേ ജാതസംവഡ്ഢഭാവദസ്സനത്ഥഞ്ച. തഥാ ഹി മനുസ്സഭാവസ്സ സുപാകടകരണത്ഥം മഹാബോധിസത്താ ചരിമഭവേ ദാരപരിഗ്ഗഹാദീനിപി കരോന്തീതി. **കുസിനാരായ**ന്തി ഏവംനാമകേ നഗരേ. സമീപത്ഥേ ചേതം ഭുമ്മവചനം. **ഉപവത്തനേ മല്ലാനം സാലവനേ**തി തസ്സ നഗരസ്സ ഉപവത്തനഭൂതം മല്ലരാജൂനം സാലവനുയ്യാനം ദസ്സേതി. തത്ഥ നഗരം പവിസിതുകാമാ ഉയ്യാനതോ ഉപേച്ച വത്തന്തി ഗച്ഛന്തി ഏതേനാതി ഉപവത്തനന്തി സാലവനം വുച്ചതി. യഥാ ഹി അനുരാധപുരസ്സ ഥൂപാരാമോ ദക്ഖിണപച്ഛിമദിസായം, ഏവം തം ഉയ്യാനം കുസിനാരായ ദക്ഖിണപച്ഛിമദിസായ ഹോതി. യഥാ ച ഥൂപാരാമതോ ദക്ഖിണദ്വാരേന നഗരം പവിസനമഗ്ഗോ പാചീനമുഖോ ഗന്ത്വാ ഉത്തരേന നിവത്തതി, ഏവം ഉയ്യാനതോ സാലപന്തി പാചീനമുഖാ ഗന്ത്വാ ഉത്തരേന നിവത്താ, തസ്മാ തം “ഉപവത്തന”ന്തി വുച്ചതി. **യമകസാലാനമന്തരേ**തി യമകസാലാനം വേമജ്ഝേ. തത്ഥ കിര ഭഗവതോ പഞ്ഞത്തസ്സ പരിനിബ്ബാനമഞ്ചസ്സ ഏകാ സാലപന്തി സീസഭാഗേ ഹോതി, ഏകാ പാദഭാഗേ, തത്രാപി ഏകോ തരുണസാലോ സീസഭാഗസ്സ ആസന്നോ ഹോതി, ഏകോ പാദഭാഗസ്സ, തസ്മാ “യമകസാലാനമന്തരേ”തി വുത്തം. അപി ച “യമകസാലാ നാമ മൂലക്ഖന്ധവിടപപത്തേഹി അഞ്ഞമഞ്ഞം സംസിബ്ബേത്വാ ഠിതസാലാ”തിപി **മഹാഅട്ഠകഥായം** വുത്തം.

അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാതി ഉപാദീയതേ കമ്മകിലേസേഹീതി ഉപാദി, വിപാകക്ഖന്ധാ കടത്താ ച രൂപം. സോ പന ഉപാദി കിലേസാഭിസങ്ഖാരമാരനിമ്മഥനേന നിബ്ബാനപ്പത്തിയം അനോസ്സട്ഠോ, ഇധ ഖന്ധമച്ചുമാരനിമ്മഥനേന ഓസ്സട്ഠോ നിസേസിതോതി അയം അനുപാദിസേസാ നിബ്ബാനധാതു നത്ഥി ഏതിസ്സാ ഉപാദിസേസോതി കത്വാ. **നിബ്ബാനധാതൂ**തി ചേത്ഥ നിബ്ബുതിമത്തം അധിപ്പേതം, ഇത്ഥമ്ഭൂതലക്ഖണേ ചായം കരണനിദ്ദേസോ. **പരിനിബ്ബാനേ**തി പരിനിബ്ബാനട്ഠാനേ, നിമിത്തത്ഥേ വാ ഭുമ്മവചനം, പരിനിബ്ബാനഹേതു സന്നിപതിതാനന്തി അത്ഥോ. സങ്ഘസ്സ ഥേരോ

സങ്ഘഥേരോ. സോ പന സങ്ഘോ കിംപരിമാണോതി ആഹ **“സത്തന്നം ഭിക്ഖുസതസഹസ്സാന”**ന്തി. നിച്ചസാപേക്ഖത്താ ഹി ഈദിസേസു സമാസോ ഹോതിയേവ യഥാ “ദേവദത്തസ്സ ഗരുകുല”ന്തി. **സത്തന്നം ഭിക്ഖുസതസഹസ്സാന**ന്തി ച സങ്ഘഥേരാനംയേവ സത്തന്നം ഭിക്ഖുസതസഹസ്സാനം. തദാ ഹി “സന്നിപതിതാ ഭിക്ഖൂ ഏത്തകാ”തി പമാണരഹിതാ. തഥാ ഹി വേളുവഗാമേ വേദനാവിക്ഖമ്ഭനതോ പട്ഠായ “ന ചിരേന ഭഗവാ പരിനിബ്ബായിസ്സതീ”തി സുത്വാ തതോ തതോ ആഗതേസു ഭിക്ഖൂസു ഏകഭിക്ഖുപി പക്കന്തോ നാമ നത്ഥി, തസ്മാ ഗണനം വീതിവത്തോ സങ്ഘോ അഹോസി. ആയസ്മാ മഹാകസ്സപോ ധമ്മവിനയസങ്ഗായനത്ഥം ഭിക്ഖൂനം ഉസ്സാഹം ജനേസീതി സമ്ബന്ധോ.

തത്ഥ **മഹാകസ്സപോ**തി മഹന്തേഹി സീലക്ഖന്ധാദീഹി സമന്നാഗതത്താ മഹന്തോ കസ്സപോതി മഹാകസ്സപോ, അപിച കുമാരകസ്സപത്ഥേരം ഉപാദായ അയം മഹാഥേരോ “മഹാകസ്സപോ”തി വുച്ചതി. അഥ കിമത്ഥം ആയസ്മാ മഹാകസ്സപോ ധമ്മവിനയസങ്ഗായനത്ഥം ഉസ്സാഹം ജനേസീതി ആഹ **“സത്താഹപരിനിബ്ബുതേ”**തിആദി. സത്ത അഹാനി സമാഹടാനി സത്താഹം, സത്താഹം പരിനിബ്ബുതസ്സ അസ്സാതി **സത്താഹപരിനിബ്ബുതോ,** ഭഗവാ, തസ്മിം സത്താഹപരിനിബ്ബുതേ ഭഗവതി, ഭഗവതോ പരിനിബ്ബാനദിവസതോ പട്ഠായ സത്താഹേ വീതിവത്തേതി വുത്തം ഹോതി. സുഭദ്ദേന വുഡ്ഢപബ്ബജിതേന വുത്തവചനം സമനുസ്സരന്തോതി സമ്ബന്ധോ. തത്ഥ **സുഭദ്ദോ**തി തസ്സ നാമം, വുഡ്ഢകാലേ പന പബ്ബജിതത്താ **വുഡ്ഢപബ്ബജിതോ**തി വുച്ചതി. **“അലം ആവുസോ”**തിആദിനാ തേന വുത്തവചനം നിദസ്സേതി. സോ ഹി സത്താഹപരിനിബ്ബുതേ ഭഗവതി ആയസ്മതാ മഹാകസ്സപത്ഥേരേന സദ്ധിം പാവായ കുസിനാരം അദ്ധാനമഗ്ഗപ്പടിപന്നേസു പഞ്ചമത്തേസു ഭിക്ഖുസതേസു അവീതരാഗേ ഭിക്ഖൂ അന്തരാമഗ്ഗേ ദിട്ഠആജീവകസ്സ സന്തികാ ഭഗവതോ പരിനിബ്ബാനം സുത്വാ പത്തചീവരാനി ഛഡ്ഡേത്വാ ബാഹാ പഗ്ഗയ്ഹ നാനപ്പകാരം പരിദേവന്തേ ദിസ്വാ ഏവമാഹ.

കസ്മാ പന സോ ഏവമാഹ? ഭഗവതി ആഘാതേന. അയം കിര സോ **ഖന്ധകേ** (മഹാവ॰ ൩൦൩) ആഗതേ ആതുമാവത്ഥുസ്മിം നഹാപിതപുബ്ബകോ വുഡ്ഢപബ്ബജിതോ ഭഗവതി കുസിനാരതോ നിക്ഖമിത്വാ അഡ്ഢതേളസേഹി ഭിക്ഖുസതേഹി സദ്ധിം ആതുമം ഗച്ഛന്തേ “ഭഗവാ ആഗച്ഛതീ”തി സുത്വാ ആഗതകാലേ “യാഗുദാനം കരിസ്സാമീ”തി സാമണേരഭൂമിയം ഠിതേ ദ്വേ പുത്തേ ഏതദവോച “ഭഗവാ കിര താതാ ആതുമം ആഗച്ഛതി മഹതാ ഭിക്ഖുസങ്ഘേന സദ്ധിം അഡ്ഢതേളസേഹി ഭിക്ഖുസതേഹി, ഗച്ഛഥ തുമ്ഹേ താതാ ഖുരഭണ്ഡം ആദായ നാളിയാവാപകേന അനുഘരകം അനുഘരകം ആഹിണ്ഡഥ, ലോണമ്പി തേലമ്പി തണ്ഡുലമ്പി ഖാദനീയമ്പി സംഹരഥ, ഭഗവതോ ആഗതസ്സ യാഗുദാനം കരിസ്സാമീ”തി. തേ തഥാ അകംസു. അഥ ഭഗവതി ആതുമം ആഗന്ത്വാ ഭുസാഗാരകം പവിട്ഠേ സുഭദ്ദോ സായന്ഹസമയം ഗാമദ്വാരം ഗന്ത്വാ മനുസ്സേ ആമന്തേത്വാ “ഹത്ഥകമ്മമത്തം മേ ദേഥാ”തി ഹത്ഥകമ്മം യാചിത്വാ “കിം ഭന്തേ കരോമാ”തി വുത്തേ “ഇദഞ്ചിദഞ്ച ഗണ്ഹഥാ”തി സബ്ബൂപകരണാനി ഗാഹാപേത്വാ വിഹാരേ ഉദ്ധനാനി കാരേത്വാ ഏകം കാളകം കാസാവം നിവാസേത്വാ താദിസമേവ പാരുപിത്വാ “ഇദം കരോഥ, ഇദം കരോഥാ”തി സബ്ബരത്തിം വിചാരേന്തോ സതസഹസ്സം വിസ്സജ്ജേത്വാ ഭോജ്ജയാഗുഞ്ച മധുഗോളകഞ്ച പടിയാദാപേസി. **ഭോജ്ജയാഗു**

നാമ ഭുഞ്ജിത്വാ പാതബ്ബയാഗു, തഥ സപ്പിമധുഫാണിതമച്ഛമംസപുപ്ഫഫലരസാദി യം കിഞ്ചി ഖാദനീയം നാമ അത്ഥി, തം സബ്ബം പവിസതി, കീളിതുകാമാനം സീസമക്ഖനയോഗ്ഗാ ഹോതി സുഗന്ധഗന്ധാ.

അഥ ഭഗവാ കാലസ്സേവ സരീരപടിജഗ്ഗനം കത്വാ ഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവുതോ പിണ്ഡായ ചരിതും ആതുമാഭിമുഖോ പായാസി. മനുസ്സാ തസ്സ ആരോചേസും "ഭഗവാ പിണ്ഡായ ഗാമം പവിസതി, തയാ കസ്സ യാഗു പടിയാദിതാ"തി. സോ യഥാനിവത്ഥപാരുതേഹേവ തേഹി കാളകകാസാവേഹി ഏകേന ഹത്ഥേന ദബ്ബിഞ്ച കടച്ഛുഞ്ച ഗഹേത്വാ ബ്രഹ്മാ വിയ ദക്ഖിണജാണുമണ്ഡലം ഭൂമിയം പതിട്ഠാപേത്വാ വന്ദിത്വാ "പടിഗ്ഗണ്ഹതു മേ ഭന്തേ ഭഗവാ യാഗു"ന്തി ആഹ. തതോ "ജാനന്താപി തഥാഗതാ പുച്ഛന്തീ"തി **ഖന്ധകേ** (മഹാവ॰ ൩൦൩) ആഗതനയേന ഭഗവാ പുച്ഛിത്വാ ച സുത്വാ ച തം വുഡ്ഢപബ്ബജിതം വിഗരഹിത്വാ തസ്മിം വത്ഥുസ്മിം അകപ്പിയസമാദാപനസിക്ഖാപദം ഖുരഭണ്ഡപരിഹരണസിക്ഖാപദഞ്ചാതി ദ്വേ സിക്ഖാപദാനി പഞ്ഞപേത്വാ "ഭിക്ഖവേ അനേകകപ്പകോടിയോ ഭോജനം പരിയേസന്തേഹേവ വീതിനാമിതാ, ഇദം പന തുമ്ഹാകം അകപ്പിയം, അധമ്മേന ഉപ്പന്നഭോജനം ഇമം പരിഭുഞ്ജിത്വാ അനേകാനി അത്തഭാവസഹസ്സാനി അപായേസ്വേവ നിബ്ബത്തിസ്സന്തി, അപേഥ മാ ഗണ്ഹഥാ"തി ഭിക്ഖാചാരാഭിമുഖോ അഗമാസി, ഏകഭിക്ഖുനാപി ന കിഞ്ചി ഗഹിതം.

സുഭദ്ദോ അനത്തമനോ ഹുത്വാ "അയം 'സബ്ബം ജാനാമീ'തി ആഹിണ്ഡതി, സചേ ന ഗഹേതുകാമോ പേസേത്വാ ആരോചേതബ്ബം അസ്സ, പക്കാഹാരോ നാമ സബ്ബചിരം തിട്ഠന്തോ സത്താഹമത്തം തിട്ഠേയ്യ, ഇദഞ്ച മമ യാവജീവം പരിയത്തം അസ്സ, സബ്ബം തേന നാസിതം, അഹിതകാമോ അയം മയ്ഹ"ന്തി ഭഗവതി ആഘാതം ബന്ധിത്വാ ദസബലേ ധരമാനേ കിഞ്ചി വത്തും നാസക്ഖി. ഏവം കിരസ്സ അഹോസി "അയം ഉച്ചകുലാ പബ്ബജിതോ മഹാപുരിസോ, സചേ കിഞ്ചി വക്ഖാമി, മമംയേവ സന്തജ്ജേസ്സതീ"തി. സ്വായം അജ്ജ മഹാകസ്സപത്ഥേരേന സദ്ധിം ആഗച്ഛന്തോ "പരിനിബ്ബുതോ ഭഗവാ"തി സുത്വാ ലദ്ധസ്സാസോ വിയ ഹട്ഠതുട്ഠോ ഏവമാഹ. ഥേരോ പന തം സുത്വാ ഹദയേ പഹാരം വിയ മത്ഥകേ പതിതസുക്ഖാസനിം വിയ മഞ്ഞി, ധമ്മസംവേഗോ ചസ്സ ഉപ്പജ്ജി "സത്താഹമത്തപരിനിബ്ബുതോ ഭഗവാ, അജ്ജാപിസ്സ സുവണ്ണവണ്ണം സരീരം ധരതിയേവ, ദുക്ഖേന ഭഗവതാ ആരാധിതസാസനേ നാമ ഏവം ലഹും മഹന്തം പാപകസടം കണ്ടകോ ഉപ്പന്നോ, അലം ഖോ പനേസ പാപോ വഡ്ഢമാനോ അഞ്ഞേപി ഏവരൂപേ സഹായേ ലഭിത്വാ സാസനം ഓസക്കാപേതു"ന്തി.

തതോ ഥേരോ ചിന്തേസി "സചേ ഖോ പനാഹം ഇമം മഹല്ലകം ഇധേവ പിലോതികം നിവാസേത്വാ ഛാരികായ ഓകിരാപേത്വാ നീഹരാപേസ്സാമി, മനുസ്സാ 'സമണസ്സ ഗോതമസ്സ സരീരേ ധരമാനേയേവ സാവകാ വിവദന്തീ'തി അമ്ഹാകം ദോസം ദസ്സേസ്സന്തി, അധിവാസേമി താവ. ഭഗവതാ ഹി ദേസിതധമ്മോ അസങ്ഗഹിതപുപ്ഫരാസിസദിസോ, തത്ഥ യഥാ വാതേന പഹടപുപ്ഫാനി യതോ വാ തതോ വാ ഗച്ഛന്തി, ഏവമേവ ഏവരൂപാനം വസേന ഗച്ഛന്തേ ഗച്ഛന്തേ കാലേ വിനയേ ഏകം ദ്വേ സിക്ഖാപദാനി നസ്സിസ്സന്തി വിനസ്സിസ്സന്തി, സുത്തേ ഏകോ ദ്വേ പഞ്ഹവാരാ നസ്സിസ്സന്തി,

അഭിധമ്മേ ഏകം ദ്വേ ഭൂമന്തരാനി നസ്സിസ്സന്തി, ഏവം അനുക്കമേന മൂലേ നട്ഠേ പിസാചസദിസാ ഭവിസ്സാമ, തസ്മാ ധമ്മവിനയസങ്ഗഹം കരിസ്സാമി, ഏവം സതി ദള്ഹസുത്തേന സങ്ഗഹിതപുപ്ഫാനി വിയ അയം ധമ്മവിനയോ നിച്ചലോ ഭവിസ്സതി. ഏതദത്ഥഞ്ഹി ഭഗവാ മയ്ഹം തീണി ഗാവുതാനി പച്ചുഗ്ഗമനം അകാസി, തീഹി ഓവാദേഹി ഉപസമ്പദം അകാസി, കായതോ ചീവരപരിവത്തനം അകാസി, ആകാസേ പാണിം ചാലേത്വാ ചന്ദോപമപടിപദം കഥേന്തോ മഞ്ഞേവ സക്ഖിം കത്വാ കഥേസി, തിക്ഖത്തും സകലസാസനരതനം പടിച്ഛാപേസി, മാദിസേ ഭിക്ഖുമ്ഹി തിട്ഠമാനേ അയം പാപോ സാസനേ വഡ്ഢിം മാ അലത്ഥു, യാവ അധമ്മോ ന ദിപ്പതി, ധമ്മോ ന പടിബാഹീയതി, അവിനയോ ന ദിപ്പതി, വിനയോ ന പടിബാഹീയതി, അധമ്മവാദിനോ ന ബലവന്തോ ഹോന്തി, ധമ്മവാദിനോ ന ദുബ്ബലാ ഹോന്തി, അവിനയവാദിനോ ന ബലവന്തോ ഹോന്തി, വിനയവാദിനോ ന ദുബ്ബലാ ഹോന്തി, താവ ധമ്മഞ്ച വിനയഞ്ച സങ്ഗായിസ്സാമി, തതോ ഭിക്ഖൂ അത്തനോ അത്തനോ പഹോനകം ഗഹേത്വാ കപ്പിയാകപ്പിയേ കഥേസ്സന്തി, അഥായം പാപോ സയമേവ നിഗ്ഗഹം പാപുണിസ്സതി, പുന സീസം ഉക്ഖിപിതും ന സക്ഖിസ്സതി, സാസനം ഇദ്ധഞ്ചേവ ഫീതഞ്ച ഭവിസ്സതീ''തി. ചിന്തേത്വാ സോ ''ഏവം നാമ മയ്ഹം ചിത്തം ഉപ്പന്ന''ന്തി കസ്സചി അനാരോചേത്വാ ഭിക്ഖുസങ്ഘം സമസ്സാസേത്വാ അഥ പച്ഛാ ധാതുഭാജനദിവസേ ധമ്മവിനയസങ്ഗായനത്ഥം ഭിക്ഖൂനം ഉസ്സാഹം ജനേസി. തേന വുത്തം ''ആയസ്മാ മഹാകസ്സപോ സത്താഹപരിനിബ്ബുതേ...പേ॰... ധമ്മവിനയസങ്ഗായനത്ഥം ഭിക്ഖൂനം ഉസ്സാഹം ജനേസീ''തി.

തത്ഥ **അല**ന്തി പടിക്ഖേപവചനം. **ആവുസോ**തി പരിദേവന്തേ ഭിക്ഖൂ ആലപതി. **മാ സോചിത്ഥാ**തി ചിത്തേ ഉപ്പന്നബലവസോകേന മാ സോചിത്ഥ. **മാ പരിദേവിത്ഥാ**തി വാചായ മാ പരിദേവിത്ഥ ''പരിദേവനം വിലാപോ''തി വചനതോ. ഇദാനി അസോചനാദീസു കാരണം ദസ്സേന്തോ **''സുമുത്താ മയ''**ന്തിആദിമാഹ. **തേന മഹാസമണേനാ**തി നിസ്സക്കേ കരണവചനം, തതോ മഹാസമണതോ സുട്ഠു മുത്താ മയന്തി അത്ഥോ, ഉപദ്ദുതാ ച ഹോമ തദാതി അധിപ്പായോ. **ഹോമാ**തി വാ അതീതത്ഥേ വത്തമാനവചനം, അഹുമ്ഹാതി അത്ഥോ, അനുസ്സരന്തോ ധമ്മസംവേഗവസേനാതി അധിപ്പായോ. ധമ്മസഭാവചിന്താവസേന പവത്തം സഹോത്തപ്പഞ്ഞാണം ധമ്മസംവേഗോ. വുത്തഞ്ഹേതം -

> ''സബ്ബസങ്ഖതധമ്മേസു, ഓത്തപ്പാകാരസണ്ഠിതം;
> ഞാണമോഹിതഭാരാനം, ധമ്മസംവേഗസഞ്ഞിത''ന്തി.

ഠാനം ഖോ പനേതം വിജ്ജതീതി തിട്ഠതി ഏത്ഥ ഫലം തദായത്തവുത്തിതായാതി ഠാനം, ഹേതു. **ഖോ**തി അവധാരണേ, ഏതം കാരണം വിജ്ജതേവ, നോ ന വിജ്ജതീതി അത്ഥോ. കിം തം കാരണന്തി ആഹ **''യം പാപഭിക്ഖൂ''**തിആദി. ഏത്ഥ **യ**ന്തി നിപാതമത്തം, കാരണനിദ്ദേസോ വാ, യേന കാരണേന അന്തരധാപേയ്യും, തദേതം കാരണം വിജ്ജതീതി അത്ഥോ. **പാപഭിക്ഖൂ**തി പാപികായ ലാമികായ ഇച്ഛായ സമന്നാഗതാ ഭിക്ഖൂ. അതീതോ അതിക്കന്തോ സത്ഥാ ഏത്ഥ, ഏതസ്സാതി വാ **അതീതസത്ഥുകം,** പാവചനം. പധാനം വചനം **പാവചനം,** ധമ്മവിനയന്തി വുത്തം ഹോതി. **പക്ഖം ലഭിത്വാ**തി അലജ്ജീപക്ഖം ലഭിത്വാ. **ന ചിരസ്സേവാ**തി ന ചിരേനേവ.

യാവ ച ധമ്മവിനയോ തിട്ഠതീതി യത്തകം കാലം ധമ്മോ ച വിനയോ ച ലജ്ജീപുഗ്ഗലേസു തിട്ഠതി.

വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാതി പരിനിബ്ബാനമഞ്ചകേ നിപന്നേന ഭഗവതാ ഭിക്ഖൂ ഓവദന്തേന ഏതം വുത്തന്തി അത്ഥോ. **ദേസിതോ പഞ്ഞത്തോ**തി ധമ്മോപി ദേസിതോ ചേവ പഞ്ഞത്തോ ച. സുത്താഭിധമ്മസങ്ഗഹിതസ്സ ഹി ധമ്മസ്സ അഭിസജ്ജനം പബോധനം ദേസനാ, തസ്സേവ പകാരതോ ഞാപനം വിനേയ്യസന്താനേ ഠപനം പഞ്ഞാപനം, തസ്മാ ധമ്മോപി ദേസിതോ ചേവ പഞ്ഞത്തോ ചാതി വുത്തോ. **പഞ്ഞത്തോ**തി ച ഠപിതോതി അത്ഥോ. വിനയോപി ദേസിതോ ചേവ പഞ്ഞത്തോ ച. വിനയതന്തിസങ്ഗഹിതസ്സ ഹി അത്ഥസ്സ കായവാചാനം വിനയനതോ വിനയോതി ലദ്ധാധിവചനസ്സ അതിസജ്ജനം പബോധനം ദേസനാ, തസ്സേവ പകാരതോ ഞാപനം അസങ്കരതോ ഠപനം പഞ്ഞാപനം, തസ്മാ വിനയോപി ദേസിതോ ചേവ പഞ്ഞത്തോ ചാതി വുച്ചതി.

സോ വോ മമച്ചയേനാതി സോ ധമ്മവിനയോ തുമ്ഹാകം മമച്ചയേന സത്ഥാ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - മയാ വോ ഠിതേനേവ "ഇദം ലഹുകം, ഇദം ഗരുകം, ഇദം സതേകിച്ഛം, ഇദം അതേകിച്ഛം, ഇദം ലോകവജ്ജം, ഇദം പണ്ണത്തിവജ്ജം. അയം ആപത്തി പുഗ്ഗലസ്സ സന്തികേ വുട്ഠാതി, അയം ഗണസ്സ, അയം സങ്ഘസ്സ സന്തികേ വുട്ഠാതീ"തി സത്തന്നം ആപത്തിക്ഖന്ധാനം അവീതിക്കമനീയതാവസേന ഓതിണ്ണവത്ഥുസ്മിം സഖന്ധകപരിവാരോ ഉഭതോവിഭങ്ഗോ മഹാവിനയോ നാമ ദേസിതോ, തം സകലമ്പി വിനയപിടകം മയി പരിനിബ്ബുതേ തുമ്ഹാകം സത്ഥുകിച്ചം സാധേസ്സതി "ഇദം വോ കത്തബ്ബം, ഇദം വോ ന കത്തബ്ബ"ന്തി കത്തബ്ബാകത്തബ്ബസ്സ വിഭാഗേന അനുസാസനതോ. ഠിതേനേവ ച മയാ "ഇമേ ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ, ചത്താരോ സമ്മപ്പധാനാ, ചത്താരോ ഇദ്ധിപാദാ, പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി, പഞ്ച ബലാനി, സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗാനി, അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ"തി തേന തേന വിനേയ്യാനം അജ്ഝാസയാനുരൂപേന പകാരേന ഇമേ സത്തതിംസ ബോധിപക്ഖിയധമ്മേ വിഭജിത്വാ സുത്തന്തപിടകം ദേസിതം, തം സകലമ്പി സുത്തന്തപിടകം മയി പരിനിബ്ബുതേ തുമ്ഹാകം സത്ഥുകിച്ചം സാധേസ്സതി തംതംചരിയാനുരൂപം സമ്മാപടിപത്തിയാ അനുസാസനതോ. ഠിതേനേവ ച മയാ "പഞ്ചക്ഖന്ധാ, ദ്വാദസായതനാനി, അട്ഠാരസ ധാതുയോ, ചത്താരി സച്ചാനി, ബാവീസതിന്ദ്രിയാനി, നവ ഹേതൂ, ചത്താരോ ആഹാരാ, സത്ത ഫസ്സാ, സത്ത വേദനാ, സത്ത സഞ്ഞാ, സത്ത ചേതനാ, സത്ത ചിത്താനി, തത്രാപി എത്തകാ ധമ്മാ കാമാവചരാ, എത്തകാ രൂപാവചരാ, എത്തകാ അരൂപാവചരാ, എത്തകാ പരിയാപന്നാ, എത്തകാ അപരിയാപന്നാ, എത്തകാ ലോകിയാ, എത്തകാ ലോകുത്തരാ"തി ഇമേ ധമ്മേ വിഭജിത്വാ അഭിധമ്മപിടകം ദേസിതം, തം സകലമ്പി അഭിധമ്മപിടകം മയി പരിനിബ്ബുതേ തുമ്ഹാകം സത്ഥുകിച്ചം സാധേസ്സതി, ഖന്ധാദിവിഭാഗേന ഞായമാനം ചതുസച്ചസമ്ബോധാവഹത്താ സത്ഥാരാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന കത്തബ്ബകിച്ചം നിപ്ഫാദേസ്സതി. ഇതി സബ്ബമ്പേതം അഭിസമ്ബോധിതോ യാവ പരിനിബ്ബാനാ പഞ്ചചത്താലീസ വസ്സാനി ഭാസിതം ലപിതം, തീണി പിടകാനി, പഞ്ച നികായാ, നവങ്ഗാനി, ചതുരാസീതി ധമ്മക്ഖന്ധസഹസ്സാനീതി എവം മഹപ്പഭേദം ഹോതി. ഇതി ഇമാനി ചതുരാസീതി ധമ്മക്ഖന്ധസഹസ്സാനി തിട്ഠന്തി, അഹം എകോവ പരിനിബ്ബായാമി, അഹഞ്ച പനിദാനി എകോവ ഓവദാമി അനുസാസാമി, മയി

പരിനിബ്ബുതേ ഇമാനി ചതുരാസീതി ബുദ്ധസഹസ്സാനി തുമ്ഹേ ഓവദിസ്സന്തി അനുസാസിസ്സന്തി ഓവാദാനുസാസനീകിച്ചസ്സ നിപ്ഫാദനതോതി.

സാസനന്തി പരിയത്തിപടിപത്തിപടിവേധവസേന തിവിധം സാസനം, നിപ്പരിയായതോ പന സത്തതിംസ ബോധിപക്ഖിയധമ്മാ. **അദ്ധനിയ**ന്തി അദ്ധാനമഗ്ഗഗാമീതി അദ്ധനിയം, അദ്ധാനക്ഖമന്തി അത്ഥോ. **ചിരട്ഠിതിക**ന്തി ചിരം ഠിതി ഏതസ്സാതി ചിരട്ഠിതികം, സാസനം, **അസ്സ** ഭവേയ്യാതി സമ്ബന്ധോ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - യഥാ യേന പകാരേന ഇദം സാസനം ദീഘമദ്ധാനം പവത്തിതും സമത്ഥം, തതോയേവ ചിരട്ഠിതികം അസ്സ, തഥാ തേന പകാരേന ധമ്മഞ്ച വിനയഞ്ച സങ്ഗായേയ്യന്തി.

ഇദാനി സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന അത്തനോ കതം അനുഗ്ഗഹവിസേസം വിഭാവേന്തോ ആഹ **"യഞ്ചാഹം ഭഗവതാ"**തിആദി. തത്ഥ "യഞ്ചാഹ"ന്തി ഏതസ്സ "അനുഗ്ഗഹിതോ"തി ഏതേന സമ്ബന്ധോ. തത്ഥ **യ**ന്തി യസ്മാ, യേന കാരണേനാതി വുത്തം ഹോതി. കിരിയാപരാമസനം വാ ഏതം, തേന "അനുഗ്ഗഹിതോ"തി ഏത്ഥ അനുഗ്ഗണ്ഹനം പരാമസതി. **ധാരേസ്സസീ**തിആദികം പന ഭഗവാ അഞ്ഞതരസ്മിം രുക്ഖമൂലേ മഹാകസ്സപത്ഥേരേന പഞ്ഞത്തസങ്ഘാടിയം നിസിന്നോ തം ചീവരം വികസിതപദുമപുപ്ഫവണ്ണേന പാണിനാ അന്തരേ പരാമസന്തോ ആഹ. വുത്തഞ്ഹേതം **കസ്സപസംയുത്തേ** (സം॰ നി॰ ൨.൧൫൪) മഹാകസ്സപത്ഥേരേനേവ ആനന്ദത്ഥേരം ആമന്തേത്വാ കഥേന്തേന -

> "അഥ ഖോ, ആവുസോ, ഭഗവാ മഗ്ഗാ ഓക്കമ്മ യേന അഞ്ഞതരം രുക്ഖമൂലം തേനുപസങ്കമി, അഥ ഖ്വാഹം, ആവുസോ, പടപിലോതികാനം സങ്ഘാടിം ചതുഗ്ഗുണം പഞ്ഞാപേത്വാ ഭഗവന്തം ഏതദവോചം 'ഇധ, ഭന്തേ, ഭഗവാ നിസീദതു, യം മമസ്സ ദീഘരത്തം ഹിതായ സുഖായാ'തി. നിസീദി ഖോ, ആവുസോ, ഭഗവാ പഞ്ഞത്തേ ആസനേ, നിസജ്ജ ഖോ മം, ആവുസോ, ഭഗവാ ഏതദവോച 'മുദുകാ ഖോ ത്യായം കസ്സപ പടപിലോതികാനം സങ്ഘാടീ'തി. 'പടിഗ്ഗണ്ഹാതു മേ, ഭന്തേ, ഭഗവാ പടപിലോതികാനം സങ്ഘാടിം അനുകമ്പം ഉപാദായാ'തി. 'ധാരേസ്സസി പന മേ ത്വം കസ്സപ സാണാനി പംസുകൂലാനി നിബ്ബസനാനീ'തി. 'ധാരേസ്സാമഹം, ഭന്തേ, ഭഗവതോ സാണാനി പംസുകൂലാനി നിബ്ബസനാനീ'തി. സോ ഖ്വാഹം, ആവുസോ, പടപിലോതികാനം സങ്ഘാടിം ഭഗവതോ പാദാസിം, അഹം പന ഭഗവതോ സാണാനി പംസുകൂലാനി നിബ്ബസനാനി പടിപജ്ജി"ന്തി (സം॰ നി॰ ൨.൧൫൪).

തത്ഥ (സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൨.൧൫൪) **മുദുകാ ഖോ ത്യായ**ന്തി മുദുകാ ഖോ തേ അയം. കസ്മാ ഭഗവാ ഏവമാഹാതി? ഥേരേന സഹ ചീവരം പരിവത്തേതുകാമതായ. കസ്മാ പരിവത്തേതുകാമോ ജാതോതി? ഥേരം അത്തനോ ഠാനേ ഠപേതുകാമതായ. കിം സാരിപുത്തമോഗ്ഗല്ലാനാ നത്ഥീതി? അത്ഥി, ഏവം പനസ്സ അഹോസി "ഇമേ ന ചിരം ഠസ്സന്തി, കസ്സപോ പന വീസവസ്സസതായുകോ, 'സോ മയി പരിനിബ്ബുതേ സത്തപണ്ണിഗുഹായം വസിത്വാ ധമ്മവിനയസങ്ഗഹം കത്വാ മമ സാസനം പഞ്ചവസ്സസഹസ്സപരിമാണം കാലം പവത്തനകം കരിസ്സതീ'തി അത്തനോ നം ഠാനേ ഠപേമി, ഏവം ഭിക്ഖൂ കസ്സപസ്സ സുസ്സൂസിതബ്ബം മഞ്ഞിസ്സന്തീ"തി,

തസ്മാ ഏവമാഹ. ഥേരോ പന യസ്മാ ചീവരസ്സ വാ പത്തസ്സ വാ വണ്ണേ കഥിതേ “ഇമം തുമ്ഹാകം ഗണ്ഹഥാ”തി ചാരിത്തമേവ, തസ്മാ “പടിഗ്ഗണ്ഹാതു മേ ഭന്തേ ഭഗവാ”തി ആഹ. **ധാരേസ്സസി പന മേ ത്വം കസ്സപാ**തി കസ്സപ ത്വം ഇമാനി പരിഭോഗജിണ്ണാനി പംസുകൂലാനി പാരുപിതും സക്ഖിസ്സസീതി വദതി. തഞ്ച ഖോ ന കായബലം സന്ധായ, പടിപത്തിപൂരണം പന സന്ധായ ഏവമാഹ. അയഞ്ഹേത്ഥ അധിപ്പായോ - അഹം ഇമം ചീവരം പുണ്ണം നാമ ദാസിം പാരുപിത്വാ ആമകസുസാനേ ഛഡ്ഡിതം തുമ്ബമത്തേഹി പാണകേഹി സമ്പരികിണ്ണം തേ പാണകേ വിധുനിത്വാ മഹാഅരിയവംസേ ഠത്വാ അഗ്ഗഹേസിം, തസ്സ മേ ഇമം ചീവരം ഗഹിതദിവസേ ദസസഹസ്സചക്കവാളേ മഹാപഥവീ മഹാരവം വിരവമാനാ കമ്പിത്ഥ, ആകാസം തടതടായി, ചക്കവാളദേവതാ സാധുകാരം അദംസു “ഇമം ചീവരം ഗണ്ഹന്തേന ഭിക്ഖുനാ ജാതിപംസുകൂലികേന ജാതിആരഞ്ഞികേന ജാതിഏകാസനികേന ജാതിസപദാനചാരികേന ഭവിതും വട്ടതി, ത്വം ഇമസ്സ ചീവരസ്സ അനുച്ഛവികം കാതും സക്ഖിസ്സസീ”തി. ഥേരോപി അത്തനാ പഞ്ചന്നം ഹത്ഥീനം ബലം ധാരേതി. സോ തം അതക്കയിത്വാ “അഹമേതം പടിപത്തിം പൂരേസ്സാമീ”തി ഉസ്സാഹേന സുഗതചീവരസ്സ അനുച്ഛവികം കാതുകാമോ “ധാരേസ്സാമഹം ഭന്തേ”തി ആഹ. **പടിപജ്ജി**ന്തി പടിപന്നോസിം. ഏവം പന ചീവരപരിവത്തനം കത്വാ ഥേരേന പാരുതചീവരം ഭഗവാ പാരുപി, സത്ഥു ചീവരം ഥേരോ. തസ്മിം സമയേ മഹാപഥവീ ഉദകപരിയന്തം കത്വാ ഉന്നദന്തീ കമ്പിത്ഥ.

സാണാനി പംസുകൂലാനീതി മതകളേവരം പരിവേഠേത്വാ ഛഡ്ഡിതാനി തുമ്ബമത്തേ കിമീ പപ്ഫോടേത്വാ ഗഹിതാനി സാണവാകമയാനി പംസുകൂലചീവരാനി. രഥികസുസാനസങ്കാരകൂടാദീനം യത്ഥ കത്ഥചി പംസൂനം ഉപരി ഠിതത്താ അബ്ഭുഗ്ഗതട്ഠേന തേസു പംസുകൂലമിവാതി **പംസുകൂലം**. അഥ വാ പംസു വിയ കുച്ഛിതഭാവം ഉലതി ഗച്ഛതീതി പംസുകൂലന്തി പംസുകൂലസദ്ദസ്സ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. **നിബ്ബസനാനീ**തി നിട്ഠിതവസനകിച്ചാനി, പരിഭോഗജിണ്ണാനീതി അത്ഥോ. ഏത്ഥ “കിഞ്ചാപി ഏകമേവ തം ചീവരം, അനേകാവയവത്താ പന ബഹുവചനം കത”ന്തി **മജ്ഝിമഗണ്ഠിപദേ** വുത്തം. **ചീവരേ സാധാരണപരിഭോഗേനാ**തി ഏത്ഥ അത്തനാ സാധാരണപരിഭോഗേനാതി വിഞ്ഞായമാനത്താ വിഞ്ഞായമാനത്ഥസ്സ ച-സദ്ദസ്സ പയോഗേ കാമാചാരത്താ “അത്തനാ”തി ന വുത്തം. “ധാരേസ്സസി പന മേ ത്വം, കസ്സപ, സാണാനി പംസുകൂലാനീ”തി ഹി വുത്തത്താ അത്തനാവ സാധാരണപരിഭോഗോ വിഞ്ഞായതി, നാഞ്ഞേന. ന ഹി കേവലം സദ്ദതോയേവ സബ്ബത്ഥ അത്ഥനിച്ഛയോ ഭവിസ്സതി അത്ഥപകരണാദിനാപി യേഭുയ്യേന അത്ഥസ്സ നിയമേതബ്ബത്താ. **ആചരിയധമ്മപാലത്ഥേരേന** പനേത്ഥ ഇദം വുത്തം “ചീവരേ സാധാരണപരിഭോഗേനാതി ഏത്ഥ അത്തനാ സമസമട്ഠപനേനാതി ഇധ അത്തനാസദ്ദം ആനേത്വാ ചീവരേ അത്തനാ സാധാരണപരിഭോഗേനാ”തി യോജേതബ്ബം.

> “യസ്സ യേന ഹി സമ്ബന്ധോ, ദൂരട്ഠമ്പി ച തസ്സ തം;
> അത്ഥതോ ഹ്യസമാനാനം, ആസന്നത്തമകാരണ”ന്തി.

അഥ വാ ഭഗവതാ ചീവരേ സാധാരണപരിഭോഗേന ഭഗവതാ അനുഗ്ഗഹിതോതി യോജനീയം ഏകസ്സപി കരണനിദ്ദേസസ്സ സഹയോഗകത്തുത്ഥജോതകത്തസമ്ഭവതോതി. സബ്ബത്ഥ

"ആചരിയധമ്മപാലത്ഥേരേനാ"തി വുത്തേ സുത്തന്തടീകാകാരേനാതി ഗഹേതബ്ബം. സമാനം ധാരണമേതസ്സാതി **സാധാരണോ,** പരിഭോഗോ. സാധാരണപരിഭോഗേന ചേവ സമസമട്ഠപനേന ച അനുഗ്ഗഹിതോതി സമ്ബന്ധോ.

ഇദാനി (സം॰ നി॰ ൫.൧൯൨) -

"അഹം, ഭിക്ഖവേ, യാവദേ ആകങ്ഖാമി വിവിച്ചേവ കാമേഹി വിവിച്ച അകുസലേഹി ധമ്മേഹി സവിതക്കം സവിചാരം വിവേകജം പീതിസുഖം പഠമം ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരാമി. കസ്സപോപി, ഭിക്ഖവേ, യാവദേ ആകങ്ഖതി വിവിച്ചേവ കാമേഹി വിവിച്ച അകുസലേഹി ധമ്മേഹി സവിതക്കം സവിചാരം വിവേകജം പീതിസുഖം പഠമം ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി.

"അഹം, ഭിക്ഖവേ, യാവദേ ആകങ്ഖാമി വിതക്കവിചാരാനം വൂപസമാ അജ്ഝത്തം സമ്പസാദനം ചേതസോ ഏകോദിഭാവം അവിതക്കം അവിചാരം സമാധിജം പീതിസുഖം ദുതിയം ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരാമി. കസ്സപോപി, ഭിക്ഖവേ, യാവദേ ആകങ്ഖതി വിതക്കവിചാരാനം വൂപസമാ...പേ॰... ദുതിയം ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി.

"അഹം, ഭിക്ഖവേ, യാവദേ ആകങ്ഖാമി പീതിയാ ച വിരാഗാ ഉപേക്ഖകോ ച വിഹരാമി, സതോ ച സമ്പജാനോ സുഖഞ്ച കായേന പടിസംവേദേമി, യം തം അരിയാ ആചിക്ഖന്തി 'ഉപേക്ഖകോ സതിമാ സുഖവിഹാരീ'തി, തതിയം ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരാമി. കസ്സപോപി, ഭിക്ഖവേ, യാവദേ ആകങ്ഖതി പീതിയാ ച വിരാഗാ ഉപേക്ഖകോ ച വിഹരതി...പേ॰... തതിയം ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി.

"അഹം, ഭിക്ഖവേ, യാവദേ ആകങ്ഖാമി സുഖസ്സ ച പഹാനാ ദുക്ഖസ്സ ച പഹാനാ പുബ്ബേവ സോമനസ്സദോമനസ്സാനം അത്ഥങ്ഗമാ അദുക്ഖമസുഖം ഉപേക്ഖാസതിപാരിസുദ്ധിം ചതുത്ഥം ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരാമി. കസ്സപോപി, ഭിക്ഖവേ, യാവദേ ആകങ്ഖതി സുഖസ്സ ച പഹാനാ ദുക്ഖസ്സ ച പഹാനാ പുബ്ബേവ...പേ॰... ചതുത്ഥം ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി.

"അഹം , ഭിക്ഖവേ, യാവദേ ആകങ്ഖാമി സബ്ബസോ രൂപസഞ്ഞാനം സമതിക്കമാ പടിഘസഞ്ഞാനം അത്ഥങ്ഗമാ നാനത്തസഞ്ഞാനം അമനസികാരാ 'അനന്തോ ആകാസോ'തി ആകാസാനഞ്ചായതനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരാമി. കസ്സപോപി, ഭിക്ഖവേ, യാവദേ ആകങ്ഖതി സബ്ബസോ രൂപസഞ്ഞാനം സമതിക്കമാ...പേ॰... ആകാസാനഞ്ചായതനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി.

"അഹം, ഭിക്ഖവേ, യാവദേ ആകങ്ഖാമി സബ്ബസോ ആകാസാനഞ്ചായതനം സമതിക്കമ 'അനന്തം വിഞ്ഞാണ'ന്തി വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരാമി. കസ്സപോപി, ഭിക്ഖവേ, യാവദേ ആകങ്ഖതി സബ്ബസോ ആകാസാനഞ്ചായതനം സമതിക്കമ്മ...പേ॰... വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി.

“അഹം , ഭിക്ഖവേ, യാവദേ ആകങ്ഖാമി സബ്ബസോ വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനം സമതിക്കമ്മ ‘നത്ഥി കിഞ്ചീ’തി ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരാമി. കസ്സപോപി, ഭിക്ഖവേ, യാവദേ ആകങ്ഖതി... പേ०... ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി.

“അഹം, ഭിക്ഖവേ, യാവദേ ആകങ്ഖാമി സബ്ബസോ ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനം സമതിക്കമ്മ നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരാമി. കസ്സപോപി, ഭിക്ഖവേ, യാവദേ ആകങ്ഖതി... പേ०... നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി.

“അഹം, ഭിക്ഖവേ, യാവദേ ആകങ്ഖാമി സബ്ബസോ നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനം സമതിക്കമ്മ സഞ്ഞാവേദയിതനിരോധം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരാമി. കസ്സപോപി...പേ०... സഞ്ഞാവേദയിതനിരോധം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി.

“അഹം, ഭിക്ഖവേ, യാവദേ ആകങ്ഖാമി അനേകവിഹിതം ഇദ്ധിവിധം പച്ചനുഭോമി, ഏകോപി ഹുത്വാ ബഹുധാ ഹോമി, ബഹുധാപി ഹുത്വാ ഏകോ ഹോമി, ആവിഭാവം തിരോഭാവം തിരോകുട്ടം തിരോപാകാരം തിരോപബ്ബതം അസജ്ജമാനോ ഗച്ഛാമി സേയ്യഥാപി ആകാസേ, പഥവിയാപി ഉമ്മുജ്ജനിമുജ്ജം കരോമി സേയ്യഥാപി ഉദകേ, ഉദകേപി അഭിജ്ജമാനേ ഗച്ഛാമി സേയ്യഥാപി പഥവിയം, ആകാസേപി പല്ലങ്കേന കമാമി സേയ്യഥാപി പക്ഖീ സകുണോ, ഇമേപി ചന്ദിമസൂരിയേ ഏവംമഹിദ്ധികേ ഏവംമഹാനുഭാവേ പാണിനാ പരിമസാമി പരിമജ്ജാമി, യാവ ബ്രഹ്മലോകാപി കായേന വസം വത്തേമി. കസ്സപോപി ഭിക്ഖവേ യാവദേ ആകങ്ഖതി അനേകവിഹിതം ഇദ്ധിവിധം പച്ചനുഭോതി...പേ०... യാവ ബ്രഹ്മലോകാപി കായേന വസം വത്തേതി.

“അഹം , ഭിക്ഖവേ, യാവദേ ആകങ്ഖാമി ദിബ്ബായ സോതധാതുയാ വിസുദ്ധായ അതിക്കന്തമാനുസികായ ഉഭോ സദ്ദേ സുണാമി ദിബ്ബേ ച മാനുസേ ച യേ ദൂരേ സന്തികേ ച. കസ്സപോപി, ഭിക്ഖവേ, യാവദേ ആകങ്ഖതി ദിബ്ബായ സോതധാതുയാ...പേ०... യേ ദൂരേ സന്തികേ ച.

“അഹം , ഭിക്ഖവേ, യാവദേ ആകങ്ഖാമി പരസത്താനം പരപുഗ്ഗലാനം ചേതസാ ചേതോ പരിച്ച പജാനാമി, സരാഗം വാ ചിത്തം ‘സരാഗം ചിത്ത’ന്തി പജാനാമി, വീതരാഗം വാ ചിത്തം ‘വീതരാഗം ചിത്ത’ന്തി പജാനാമി, സദോസം വാ ചിത്തം...പേ०... വീതദോസം വാ ചിത്തം...പേ०... സമോഹം വാ ചിത്തം...പേ०... വീതമോഹം വാ ചിത്തം... പേ०... സംഖിത്തം വാ ചിത്തം...പേ०... വിക്ഖിത്തം വാ ചിത്തം...പേ०... മഹഗ്ഗതം വാ ചിത്തം...പേ०... അമഹഗ്ഗതം വാ ചിത്തം...പേ०... സഉത്തരം വാ ചിത്തം...പേ०... അനുത്തരം വാ ചിത്തം...പേ०... സമാഹിതം വാ ചിത്തം...പേ०... അസമാഹിതം വാ ചിത്തം...പേ०... വിമുത്തം വാ ചിത്തം... പേ०... അവിമുത്തം വാ ചിത്തം ‘അവിമുത്തം ചിത്ത’ന്തി പജാനാമി. കസ്സപോപി, ഭിക്ഖവേ, യാവദേ ആകങ്ഖതി പരസത്താനം പരപുഗ്ഗലാനം ചേതസാ ചേതോ പരിച്ച പജാനാതി, സരാഗം വാ ചിത്തം

‘സരാഗം ചിത്ത’ന്തി പജാനാതി...പേ॰... അവിമുത്തം വാ ചിത്തം ‘അവിമുത്തം ചിത്ത’ന്തി പജാനാതി.

“അഹം, ഭിക്ഖവേ, യാവദേ ആകങ്ഖാമി അനേകവിഹിതം പുബ്ബേനിവാസം അനുസ്സരാമി. സേയ്യഥിദം - ഏകമ്പി ജാതിം ദ്വേപി ജാതിയോ തിസ്സോപി ജാതിയോ ചതസ്സോപി ജാതിയോ പഞ്ചപി ജാതിയോ ദസപി ജാതിയോ വീസമ്പി ജാതിയോ തിംസമ്പി ജാതിയോ ചത്താലീസമ്പി ജാതിയോ പഞ്ഞാസമ്പി ജാതിയോ ജാതിസതമ്പി ജാതിസഹസ്സമ്പി ജാതിസതസഹസ്സമ്പി അനേകേപി സംവട്ടകപ്പേ അനേകേപി വിവട്ടകപ്പേ അനേകേപി സംവട്ടവിവട്ടകപ്പേ ‘അമുത്രാസിം ഏവംനാമോ ഏവംഗോത്തോ ഏവംവണ്ണോ ഏവമാഹാരോ ഏവംസുഖദുക്ഖപ്പടിസംവേദീ ഏവമായുപരിയന്തോ, സോ തതോ ചുതോ അമുത്ര ഉദപാദിം, തത്രാപാസിം ഏവംനാമോ ഏവംഗോത്തോ ഏവംവണ്ണോ ഏവമാഹാരോ ഏവംസുഖദുക്ഖപ്പടിസംവേദീ ഏവമായുപരിയന്തോ, സോ തതോ ചുതോ ഇധൂപപന്നോ’തി. ഇതി സാകാരം സഉദ്ദേസം അനേകവിഹിതം പുബ്ബേനിവാസം അനുസ്സരാമി. കസ്സപോപി, ഭിക്ഖവേ, യാവദേ ആകങ്ഖതി അനേകവിഹിതം പുബ്ബേനിവാസം അനുസ്സരതി. സേയ്യഥിദം - ഏകമ്പി ജാതിം...പേ॰... ഇതി സാകാരം സഉദ്ദേസം അനേകവിഹിതം പുബ്ബേനിവാസം അനുസ്സരതി.

“അഹം, ഭിക്ഖവേ, യാവദേ ആകങ്ഖാമി ദിബ്ബേന ചക്ഖുനാ വിസുദ്ധേന അതിക്കന്തമാനുസകേന സത്തേ പസ്സാമി ചവമാനേ ഉപപജ്ജമാനേ ഹീനേ പണീതേ സുവണ്ണേ ദുബ്ബണ്ണേ സുഗതേ ദുഗ്ഗതേ, യഥാകമ്മൂപഗേ സത്തേ പജാനാമി ‘ഇമേ വത ഭോന്തോ സത്താ കായദുച്ചരിതേന സമന്നാഗതാ വചീദുച്ചരിതേന സമന്നാഗതാ മനോദുച്ചരിതേന സമന്നാഗതാ അരിയാനം ഉപവാദകാ മിച്ഛാദിട്ഠികാ മിച്ഛാദിട്ഠികമ്മസമാദാനാ, തേ കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ അപായം ദുഗ്ഗതിം വിനിപാതം നിരയം ഉപപന്നാ. ഇമേ വാ പന ഭോന്തോ സത്താ കായസുചരിതേന സമന്നാഗതാ വചീസുചരിതേന സമന്നാഗതാ മനോസുചരിതേന സമന്നാഗതാ അരിയാനം അനുപവാദകാ സമ്മാദിട്ഠികാ സമ്മാദിട്ഠികമ്മസമാദാനാ, തേ കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ സുഗതിം സഗ്ഗം ലോകം ഉപപന്നാ’തി. ഇതി ദിബ്ബേന ചക്ഖുനാ വിസുദ്ധേന അതിക്കന്തമാനുസകേന സത്തേ പസ്സാമി ചവമാനേ ഉപപജ്ജമാനേ ഹീനേ പണീതേ സുവണ്ണേ ദുബ്ബണ്ണേ സുഗതേ ദുഗ്ഗതേ, യഥാകമ്മൂപഗേ സത്തേ പജാനാമി. കസ്സപോപി, ഭിക്ഖവേ, യാവദേ ആകങ്ഖതി ദിബ്ബേന ചക്ഖുനാ വിസുദ്ധേന അതിക്കന്തമാനുസകേന സത്തേ പസ്സതി ചവമാനേ ഉപപജ്ജമാനേ ഹീനേ പണീതേ സുവണ്ണേ ദുബ്ബണ്ണേ സുഗതേ ദുഗ്ഗതേ, യഥാകമ്മൂപഗേ സത്തേ പജാനാതി.

“അഹം, ഭിക്ഖവേ, ആസവാനം ഖയാ അനാസവം ചേതോവിമുത്തിം പഞ്ഞാവിമുത്തിം ദിട്ഠേവ ധമ്മേ സയം അഭിഞ്ഞാ സച്ഛികത്വാ ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരാമി. കസ്സപോപി, ഭിക്ഖവേ, ആസവാനം ഖയാ അനാസവം ചേതോവിമുത്തിം പഞ്ഞാവിമുത്തിം ദിട്ഠേവ ധമ്മേ സയം അഭിഞ്ഞാ സച്ഛികത്വാ ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതീ”തി (സം॰ നി॰ ൨.൧൫൨) -

ഏവം നവാനുപുബ്ബവിഹാരഛളഭിഞ്ഞാപ്പഭേദേ ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മേ അത്തനാ സമസമട്ഠപനത്ഥായ ഭഗവതാ വുത്തം കസ്സപസംയുത്തേ ആഗതം പാളിമിമം പേയ്യാലമുഖേന ആദിഗ്ഗഹണേന ച സങ്ഖിപിത്വാ ദസ്സേന്തോ ആഹ **"അഹം ഭിക്ഖവേ"**തിആദി.

തത്ഥ **യാവദേ ആകങ്ഖാമീ**തി യാവദേവ ഇച്ഛാമീതി അത്ഥോ. തതോയേവ ഹി **മജ്ഝിമഗണ്ഠിപദേ ചൂളഗണ്ഠിപദേ** ച "യാവദേതി യാവദേവാതി വുത്തം ഹോതീ"തി ലിഖിതം. **സംയുത്തനികായട്ഠകഥായമ്പി** "യാവദേ ആകങ്ഖാമീതി യാവദേവ ഇച്ഛാമീ"തി അത്ഥോ വുത്തോ. തഥാ ഹി തത്ഥ ലീനത്ഥപകാസനിയം **ആചരിയധമ്മപാലത്ഥേരേനേവ** വുത്തം "യാവദേവാതി ഇമിനാ സമാനത്ഥം യാവദേതി ഇദം പദ"ന്തി. പോത്ഥകേസു പന കത്ഥചി "യാവദേവാ"തി അയമേവ പാഠോ ദിസ്സതി. യാനി പന ഇതോ പരം "വിവിച്ചേവ കാമേഹീ"തിആദിനാ നയേന ചത്താരി രൂപാവചരകിരിയഝാനാനി, "സബ്ബസോ രൂപസഞ്ഞാനം സമതിക്കമാ"തിആദിനാ നയേന ചതസ്സോ അരൂപസമാപത്തിയോ, "സബ്ബസോ നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനം സമതിക്കമ്മ സഞ്ഞാവേദയിതനിരോധ"ന്തിആദിനാ നയേന നിരോധസമാപത്തി, "അനേകവിഹിതം ഇദ്ധിവിധ"ന്തിആദിനാ നയേന അഭിഞ്ഞാ ച വുത്താ. തത്ഥ യം വത്തബ്ബം സിയാ, തം അനുപദവണ്ണനായ ചേവ ഭാവനാവിധാനേന ച സദ്ധിം **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** (വിസുദ്ധി॰ ൧.ന്ന-൩൦) സബ്ബസോ വിത്ഥാരിതം. ഇധാപി ച വേരഞ്ജകണ്ഡേ ചത്താരി രൂപാവചരഝാനാനി തിസ്സോ ച വിജ്ജാ ആവി ഭവിസ്സന്തി, തസ്മാ തത്ഥ യം വത്തബ്ബം, തം തത്ഥേവ വണ്ണയിസ്സാമ.

നവാനുപുബ്ബവിഹാരഛളഭിഞ്ഞാപ്പഭേദേതി ഏത്ഥ **നവാനുപുബ്ബവിഹാരാ** നാമ അനുപടിപാടിയാ സമാപജ്ജിതബ്ബഭാവതോ ഏവംസഞ്ഞിതാ നിരോധസമാപത്തിയാ സഹ അട്ഠ സമാപത്തിയോ. **ഛളഭിഞ്ഞാ** നാമ ആസവക്ഖയഞാണേന സദ്ധിം പഞ്ചാഭിഞ്ഞായോതി ഏവം ലോകിയലോകുത്തരഭേദാ സബ്ബാ അഭിഞ്ഞായോ. **ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മേ**തി ഉത്തരിമനുസ്സാനം ഝായീനഞ്ചേവ അരിയാനഞ്ച ധമ്മോ ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മോ. അഥ വാ ഉത്തരി മനുസ്സധമ്മാതി ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മോ, മനുസ്സധമ്മോ നാമ ദസകുസലകമ്മപഥധമ്മോ. സോ ഹി വിനാ ഭാവനാമനസികാരേന പകതിയാവ മനുസ്സേഹി നിബ്ബത്തേതബ്ബതോ മനുസ്സത്തഭാവാവഹതോ വാ "മനുസ്സധമ്മോ"തി വുച്ചതി, തതോ ഉത്തരി പന ഝാനാദീനി "ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മോ"തി വേദിതബ്ബാനി. **അത്തനാ സമസമട്ഠപനേനാ**തി അഹം യത്തകം കാലം യത്തകേ വാ സമാപത്തിവിഹാരേ അഭിഞ്ഞായോ ച വളഞ്ജേമി, തഥാ കസ്സപോപീതി ഏവം യഥാവുത്തഉത്തരിമനുസ്സധമ്മേ അത്തനാ സമസമം കത്വാ ഠപനേന. ഇദഞ്ച നവാനുപുബ്ബവിഹാരഛളഭിഞ്ഞാദിഭാവസാമഞ്ഞേന പസംസാമത്തം വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം. ന ഹി ആയസ്മാ മഹാകസ്സപോ ഭഗവാ വിയ ദേവസികം ചതുവീസതികോടിസതസഹസ്സസങ്ഖാ സമാപത്തിയോ സമാപജ്ജതി, യമകപാടിഹാരിയാദിവസേന വാ അഭിഞ്ഞായോ വളഞ്ജേതി. ഏത്ഥ ച "ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മേ അത്തനാ സമസമട്ഠപനേനാ"തി ഇദം നിദസ്സനമത്തന്തി വേദിതബ്ബം. തഥാ ഹി -

> "ഓവദ കസ്സപ ഭിക്ഖൂ, കരോഹി കസ്സപ ഭിക്ഖൂനം ധമ്മിം കഥം, അഹം വാ കസ്സപ ഭിക്ഖൂ ഓവദേയ്യം ത്വം വാ, അഹം വാ കസ്സപ ഭിക്ഖൂനം ധമ്മിം കഥം കരേയ്യം ത്വം വാ"തി (സം॰ നി॰ ൨.൧൪൯).

ഏവമ്പി അത്തനാ സമസമട്ഠാനേ ഠപേതിയേവ, തസ്സ കിമഞ്ഞം ആണണ്യം ഭവിസ്സതി അഞ്ഞത്ര ധമ്മവിനയസങ്ഗായനാതി അധിപ്പായോ. തത്ഥ "തസ്സാതി തസ്സ അനുഗ്ഗഹസ്സാ"തി **മജ്ഝിമഗണ്ഠിപദേ** വുത്തം. തസ്സ മേതി വാ അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ. പോത്ഥകേസു ഹി കത്ഥചി "തസ്സ മേ"തി പാഠോയേവ ദിസ്സതി, ധമ്മവിനയസങ്ഗായനം ഠപേത്വാ അഞ്ഞം കിം നാമ തസ്സ മേ ആണണ്യം അണണഭാവോ ഭവിസ്സതീതി അത്ഥോ. **"നനു മം ഭഗവാ"**തിആദിനാ വുത്തമേവത്ഥം ഉപമാവസേന വിഭാവേതി. **സകകവചഇസ്സരിയാനുപ്പദാനേനാ**തി എത്ഥ ചീവരസ്സ നിദസ്സനവസേന കവചസ്സ ഗഹണം കതം, സമാപത്തിയാ നിദസ്സനവസേന ഇസ്സരിയം ഗഹിതം. **കുലവംസപ്പതിട്ഠാപക**ന്തി കുലവംസസ്സ കുലപ്പവേണിയാ പതിട്ഠാപകം. "മേ സദ്ധമ്മവംസപ്പതിട്ഠാപകോ"തി നിച്ചസാപേക്ഖത്താ സമാസോ ദട്ഠബ്ബോ, മേ സദ്ധമ്മവംസസ്സ പതിട്ഠാപകോ പവത്തകോതി വുത്തം ഹോതി. വുത്തവചനമനുസ്സരന്തോ അനുഗ്ഗഹേസീതി ചിന്തയന്തോ ധമ്മവിനയസങ്ഗായനത്ഥം ഭിക്ഖൂനം ഉസ്സാഹം ജനേസീതി സമ്ബന്ധോ, ധാതുഭാജനദിവസേ തത്ഥ സന്നിപതിതാനം ഭിക്ഖൂനം ഉസ്സാഹം ജനേസീതി അത്ഥോ.

ഇദാനി യഥാവുത്തമത്ഥം പാളിയാ വിഭാവേന്തോ ആഹ **"യഥാഹാ"**തിആദി. തത്ഥ **ഏകമിദാഹ**ന്തി എത്ഥ **ഇദ**ന്തി നിപാതമത്തം. **ഏകം സമയ**ന്തി ച ഭുമ്മത്ഥേ ഉപയോഗവചനം, ഏകസ്മിം സമയേതി വുത്തം ഹോതി. **പാവായാ**തി പാവാനഗരതോ, തത്ഥ പിണ്ഡായ ചരിത്വാ കുസിനാരം ഗമിസ്സാമീതി അദ്ധാനമഗ്ഗപ്പടിപന്നോതി വുത്തം ഹോതി. **അദ്ധാനമഗ്ഗോ**തി ച ദീഘമഗ്ഗോ വുച്ചതി. ദീഘപരിയായോ ഹേത്ഥ അദ്ധാനസദ്ദോ. **മഹതാ ഭിക്ഖുസങ്ഘേന സദ്ധി**ന്തി ഗുണമഹത്തേനപി സങ്ഖ്യാമഹത്തേനപി മഹതാ. ഭിക്ഖൂനം സങ്ഘേന ഭിക്ഖുസങ്ഘേന, സമണഗണേന സദ്ധിം ഏകതോതി അത്ഥോ. **"പഞ്ചമത്തേഹീ"**തിആദിനാ സങ്ഖ്യാമഹത്തം വിഭാവേതി. **മത്ത**-സദ്ദോ ചേത്ഥ പമാണവചനോ "ഭോജനേ മത്തഞ്ഞുതാ"തിആദീസു വിയ. **സബ്ബം സുഭദ്ദകണ്ഡം വിത്ഥാരതോ വേദിതബ്ബ**ന്തി സബ്ബം സുഭദ്ദകണ്ഡം ഇധ ആനേത്വാ വിത്ഥാരതോ ദസ്സേതബ്ബന്തി അധിപ്പായോ.

"തതോ പരന്തി തതോ ഭിക്ഖൂനം ഉസ്സാഹജനനതോ പര"ന്തി **ആചരിയധമ്മപാലത്ഥേരേന** വുത്തം. **മഹാഗണ്ഠിപദേ** പന "തതോ പരന്തി സുഭദ്ദകണ്ഡതോ പര"ന്തി വുത്തം. ഇദമേവേത്ഥ സാരതോ പച്ചേതബ്ബന്തി നോ തക്കോ. അയമേവ ഹി ഉസ്സാഹജനനപ്പകാരോ, യദിദം "ഹന്ദ മയം, ആവുസോ, ധമ്മഞ്ച വിനയഞ്ച സങ്ഗായേയ്യാമ, പുരേ അധമ്മോ ദിപ്പതീ"തിആദി, തസ്മാ ഉസ്സാഹജനനതോ പരന്തി ന വത്തബ്ബം ഹേട്ഠാ ഉസ്സാഹജനനപ്പകാരസ്സ പാളിയം അവുത്തത്താ. അയഞ്ഹേത്ഥ പാളിക്കമോ -

> "അഥ ഖോ ആയസ്മാ മഹാകസ്സപോ ഭിക്ഖൂ ആമന്തേസി, ഏകമിദാഹം, ആവുസോ, സമയം പാവായ കുസിനാരം അദ്ധാനമഗ്ഗപ്പടിപന്നോ മഹതാ ഭിക്ഖുസങ്ഘേന സദ്ധിം പഞ്ചമത്തേഹി ഭിക്ഖുസതേഹി. അഥ ഖ്വാഹം, ആവുസോ, മഗ്ഗാ ഓക്കമ്മ അഞ്ഞതരസ്മിം രുക്ഖമൂലേ നിസീദിം.
>
> "തേന ഖോ പന സമയേന അഞ്ഞതരോ ആജീവകോ കുസിനാരായ മന്ദാരവപുപ്ഫം ഗഹേത്വാ പാവം അദ്ധാനമഗ്ഗപ്പടിപന്നോ ഹോതി. അദ്ദസം ഖോ അഹം, ആവുസോ, തം ആജീവകം ദൂരതോവ ആഗച്ഛന്തം,

ദിസ്വാന തം ആജീവകം ഏതദവോചം ‘അപാവുസോ, അമ്ഹാകം സത്ഥാരം ജാനാസീ’തി ? ‘ആമ, ആവുസോ, ജാനാമി. അജ്ജ സത്താഹപരിനിബ്ബുതോ സമണോ ഗോതമോ, തതോ മേ ഇദം മന്ദാരവപുപ്ഫം ഗഹിത’ന്തി. തത്രാവുസോ, യേ തേ ഭിക്ഖൂ അവീതരാഗാ, അപ്പേകച്ചേ ബാഹാ പഗ്ഗയ്ഹ കന്ദന്തി, ഛിന്നപാതം പപതന്തി ആവട്ടന്തി വിവട്ടന്തി, ‘അതിഖിപ്പം ഭഗവാ പരിനിബ്ബുതോ, അതിഖിപ്പം സുഗതോ പരിനിബ്ബുതോ, അതിഖിപ്പം ചക്ഖും ലോകേ അന്തരഹിത’ന്തി. യേ പന തേ ഭിക്ഖൂ വീതരാഗാ, തേ സതാ സമ്പജാനാ അധിവാസേന്തി ‘അനിച്ചാ സങ്ഖാരാ, തം കുതേത്ഥ ലബ്ഭാ’’’തി.

‘‘അഥ ഖ്വാഹം, ആവുസോ, തേ ഭിക്ഖൂ ഏതദവോചം - ‘അലം, ആവുസോ, മാ സോചിത്ഥ മാ പരിദേവിത്ഥ, നനേ്വതം, ആവുസോ, ഭഗവതാ പടികച്ചേവ അക്ഖാതം ‘സബ്ബേഹേവ പിയേഹി മനാപേഹി നാനാഭാവോ വിനാഭാവോ അഞ്ഞഥാഭാവോ. തം കുതേത്ഥ, ആവുസോ, ലബ്ഭാ, യം തം ജാതം ഭൂതം സങ്ഖതം പലോകധമ്മം, തം വത മാ പലുജ്ജീ’തി നേതം ഠാനം വിജ്ജതീ’’തി.

‘‘തേന ഖോ പന സമയേന, ആവുസോ, സുഭദ്ദോ നാമ വുഡ്ഢപബ്ബജിതോ തസ്സം പരിസായം നിസിന്നോ ഹോതി. അഥ ഖോ ആവുസോ സുഭദ്ദോ വുഡ്ഢപബ്ബജിതോ തേ ഭിക്ഖൂ ഏതദവോച ‘അലം, ആവുസോ, മാ സോചിത്ഥ മാ പരിദേവിത്ഥ, സുമുത്താ മയം തേന മഹാസമണേന, ഉപദ്ദുതാ ച മയം ഹോമ’ ‘ഇദം വോ കപ്പതി, ഇദം വോ ന കപ്പതീ’തി, ‘ഇദാനി പന മയം യം ഇച്ഛിസ്സാമ, തം കരിസ്സാമ, യം ന ഇച്ഛിസ്സാമ, ന തം കരിസ്സാമാ’തി. ഹന്ദ മയം ആവുസോ ധമ്മഞ്ച വിനയഞ്ച സങ്ഗായേയ്യാമ, പുരേ അധമ്മോ ദിപ്പതി, ധമ്മോ പടിബാഹീയതി, അവിനയോ പുരേ ദിപ്പതി, വിനയോ പടിബാഹീയതി, പുരേ അധമ്മവാദിനോ ബലവന്തോ ഹോന്തി, ധമ്മവാദിനോ ദുബ്ബലാ ഹോന്തി, പുരേ അവിനയവാദിനോ ബലവന്തോ ഹോന്തി, വിനയവാദിനോ ദുബ്ബലാ ഹോന്തീ’’തി.

‘‘‘തേന ഹി, ഭന്തേ, ഥേരോ ഭിക്ഖൂ ഉച്ചിനതൂ’തി. അഥ ഖോ ആയസ്മാ മഹാകസ്സപോ ഏകേനൂനപഞ്ചഅരഹന്തസതാനി ഉച്ചിനി. ഭിക്ഖൂ ആയസ്മന്തം മഹാകസ്സപം ഏതദവോചും ‘അയം, ഭന്തേ, ആയസ്മാ ആനന്ദോ കിഞ്ചാപി സേക്ഖോ, അഭബ്ബോ ഛന്ദാ ദോസാ മോഹാ ഭയാ അഗതിം ഗന്തും, ബഹു ചാനേന ഭഗവതോ സന്തികേ ധമ്മോ ച വിനയോ ച പരിയത്തോ. തേന ഹി, ഭന്തേ, ഥേരോ ആയസ്മന്തമ്പി ആനന്ദം ഉച്ചിനതൂ’’’തിആദി (ചൂളവ॰ ൪൩൭).

തസ്മാ **തതോ പര**ന്തി ഏത്ഥ സുഭദ്ദകണ്ഡതോ പരന്തി ഏവമത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. ‘‘സബ്ബം സുഭദ്ദകണ്ഡം വിത്ഥാരതോ വേദിതബ്ബ’’ന്തി ഹി ഇമിനാ ‘‘യം ന ഇച്ഛിസ്സാമ, ന തം കരിസ്സാമാ’’തി ഏതം പരിയന്തം സുഭദ്ദകണ്ഡപാളിം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി അവസേസം ഉസ്സാഹജനനപ്പകാരപ്പവത്തം പാളിമേവ ദസ്സേന്തോ **‘‘ഹന്ദ മയം ആവുസോ’’**തിആദിമാഹ.

തത്ഥ **പുരേ അധമ്മോ ദിപ്പതീ**തി ഏത്ഥ അധമ്മോ നാമ ദസകുസലകമ്മപഥധമ്മപടിപക്ഖഭൂതോ അധമ്മോ. **പുരേ ദിപ്പതീ**തി അപി നാമ

ദിപ്പതി. അഥ വാ യാവ അധമ്മോ ധമ്മം പടിബാഹിതും സമത്ഥോ ഹോതി, തതോ പുരേതരമേവാതി അത്ഥോ. ആസന്നേ ഹി അനാഗതേ അയം പുരേസദ്ദോ. **ദിപ്പതീ**തി ദിപ്പിസ്സതി. പുരേ-സദ്ദയോഗേന ഹി അനാഗതത്ഥേ അയം വത്തമാനപയോഗോ യഥാ "പുരാ വസ്സതി ദേവോ"തി. കേചി പനേത്ഥ ഏവം വണ്ണയന്തി "പുരേതി പച്ഛാ അനാഗതേ യഥാ അദ്ധാനം ഗച്ഛന്തസ്സ ഗന്തബ്ബമഗ്ഗോ 'പുരേ'തി വുച്ചതി, തഥാ ഇധ ദട്ഠബ്ബ"ന്തി. **അവിനയോ**തി പഹാനവിനയസംവരവിനയാനം പടിപക്ഖഭൂതോ അവിനയോ. "വിനയവാദിനോ ദുബ്ബലാ ഹോന്തീ"തി ഏവം ഇതി-സദ്ദോപി ഏത്ഥ ദട്ഠബ്ബോ, "തതോ പരം ആഹാ"തി ഇമിനാ സമ്ബന്ധോ. പോത്ഥകേസു പന കത്ഥചി ഇതി-സദ്ദോ ന ദിസ്സതി, പാളിയം പന ദീഘനികായട്ഠകഥായഞ്ച അത്ഥേവ ഇതി-സദ്ദോ.

തേന ഹീതി ഉയ്യോജനത്ഥേ നിപാതോ. ഉച്ചിനനേ ഉയ്യോജേന്തോ ഹി തം മഹാകസ്സപത്ഥേരം ഏവമാഹംസു. **ഭിക്ഖൂ ഉച്ചിനതൂ**തി സങ്ഗീതിയാ അനുരൂപേ ഭിക്ഖൂ ഉച്ചിനിത്വാ ഗണ്ഹാതൂതി അത്ഥോ. "സകലനവങ്ഗ...പേ... പരിഗ്ഗഹേസീ"തി ഏതേന സുക്ഖവിപസ്സകഖീണാസവപരിയന്താനം യഥാവുത്തപുഗ്ഗലാനം സതിപി ആഗമാധിഗമസബ്ഭാവേ സഹ പടിസമ്ഭിദാഹി തേവിജ്ജാദിഗുണയുത്താനം ആഗമാധിഗമസമ്പത്തിയാ ഉക്കംസഗതത്താ സങ്ഗീതിയാ ബഹൂപകാരതം ദസ്സേതി. തത്ഥ **സകലനവങ്ഗസത്ഥുസാസനപരിയത്തിധരേ**തി സകലം സുത്തഗേയ്യാദി നവങ്ഗം ഏത്ഥ, ഏതസ്സ വാ അത്ഥീതി സകലനവങ്ഗം, സത്ഥുസാസനം. അത്ഥകാമേന പരിയാപുണിതബ്ബതോ ദിട്ഠധമ്മികാദിപുരിസത്ഥപരിയത്തഭാവതോ ച പരിയത്തീതി തീണി പിടകാനി വുച്ചന്തി, തം സകലനവങ്ഗസത്ഥുസാസനസങ്ഖാതം പരിയത്തിം ധാരേന്തീതി സകലനവങ്ഗസത്ഥുസാസനപരിയത്തിധരാ, താദിസേതി അത്ഥോ. ബഹൂനം നാനപ്പകാരാനം കിലേസാനം സക്കായദിട്ഠിയാ ച അവിഹതത്താ താ ജനേന്തി, താഹി വാ ജനിതാതി **പുഥുജ്ജനാ**. ദുവിധാ പുഥുജ്ജനാ അന്ധപുഥുജ്ജനാ കല്യാണപുഥുജ്ജനാതി. തത്ഥ യേസം ഖന്ധധാതുആയതനാദീസു ഉഗ്ഗഹപരിപുച്ഛാസവനധാരണപച്ചവേക്ഖണാനി നത്ഥി, തേ അന്ധപുഥുജ്ജനാ. യേസം താനി അത്ഥി, തേ കല്യാണപുഥുജ്ജനാ. തേ ഇധ "പുഥുജ്ജനാ"തി അധിപ്പേതാ. സമഥഭാവനാസിനേഹാഭാവേന സുക്ഖാ ലൂഖാ അസിനിദ്ധാ വിപസ്സനാ ഏതേസന്തി **സുക്ഖവിപസ്സകാ**.

തിപിടകസബ്ബപരിയത്തിപ്പഭേദധരേതി തിണ്ണം പിടകാനം സമാഹാരോ തിപിടകം, തിപിടകസങ്ഖാതം നവങ്ഗാദിവസേന അനേകധാ ഭിന്നം സബ്ബപരിയത്തിപ്പഭേദം ധാരേന്തീതി തിപിടകസബ്ബപരിയത്തിപ്പഭേദധരാ, താദിസേതി അത്ഥോ. അനു അനു തംസമങ്ഗിനം ഭാവേതി വഡ്ഢേതീതി അനുഭാവോ, അനുഭാവോ ഏവ ആനുഭാവോ, പഭാവോ. മഹന്തോ ആനുഭാവോ യേസം തേ **മഹാനുഭാവാ**. **തേവിജ്ജാദിഭേദേ**തി തിസ്സോ വിജ്ജായേവ തേവിജ്ജാ, താ ആദി യേസം ഛളഭിഞ്ഞാദീനം തേ തേവിജ്ജാദയോ, തേ ഭേദാ അനേകപ്പകാരാ ഭിന്നാ ഏതേസന്തി തേവിജ്ജാദിഭേദാ, ഖീണാസവാ, താദിസേതി അത്ഥോ. അഥ വാ തിസ്സോ വിജ്ജാ ഏതസ്സ അത്ഥീതി തേവിജ്ജോ, സോ ആദി യേസം ഛളഭിഞ്ഞാദീനം തേ തേവിജ്ജാദയോ, തേ ഭേദാ യേസം ഖീണാസവാനം തേ തേവിജ്ജാദിഭേദാ, താദിസേതി അത്ഥോ. **യേ സന്ധായ ഇദം വുത്ത**ന്തി യേ ഭിക്ഖൂ സന്ധായ ഇദം

‘‘അഥ ഖോ ആയസ്മാ’’തിആദിവചനം **സങ്ഗീതിക്ഖന്ധകേ** (ചൂളവ॰ ൪൩൭) വുത്തന്തി അത്ഥോ.

കിസ്സ പനാതി കസ്മാ പന. സിക്ഖതീതി **സേക്ഖോ,** അഥ വാ സിക്ഖനം സിക്ഖാ, സായേവ തസ്സ സീലന്തി സേക്ഖോ. സോ ഹി അപരിയോസിതസിക്ഖത്താ ച തദധിമുത്തത്താ ച ഏകന്തേന സിക്ഖനസീലോ ന അസേക്ഖോ വിയ പരിനിട്ഠിതസിക്ഖോ തഥ പടിപസ്സദ്ധുസ്സാഹോ, നാപി വിസ്സട്ഠസിക്ഖോ പചുരജനോ വിയ തത്ഥ അനധിമുത്തോ. അഥ വാ അരിയായ ജാതിയാ തീസു സിക്ഖാസു ജാതോ, തത്ഥ വാ ഭവോതി സേക്ഖോ. അഥ വാ ഇക്ഖതി ഏതായാതി ഇക്ഖാ, മഗ്ഗഫലസമ്മാദിട്ഠി. സഹ ഇക്ഖായാതി സേക്ഖോ. ഉപരിമഗ്ഗത്തയകിച്ചസ്സ അപരിയോസിതത്താ സഹ കരണീയേനാതി **സകരണീയോ**. **അസ്സാ**തി അനേന. **അസമ്മുഖാ പടിഗ്ഗഹിതം നാമ നത്ഥീ**തി നനു ച -

> ‘‘ദ്വാസീതി ബുദ്ധതോ ഗണ്ഹിം, ദ്വേ സഹസ്സാനി ഭിക്ഖുതോ;
> ചതുരാസീതി സഹസ്സാനി, യേ മേ ധമ്മാ പവത്തിനോ’’തി. (ഥേരഗാ॰ ൧൦൨൭) -

വുത്തത്താ കഥമേതം യുജ്ജതീതി? ദ്വേ സഹസ്സാനി ഭിക്ഖുതോതി വുത്തമ്പി ഭഗവതോ സന്തികേ പടിഗ്ഗഹിതമേവാതി കത്വാ വുത്തന്തി നായം വിരോധോ. **ബഹുകാരത്താ**തി ബഹുഉപകാരത്താ. ഉപകാരവചനോ ഹേത്ഥ കാരസദ്ദോ. **അസ്സാ**തി ഭവേയ്യ.

അതിവിയ വിസ്സത്ഥോതി അതിവിയ വിസ്സാസികോ. **ന**ന്തി ആനന്ദത്ഥേരം, ‘‘ഓവദതീ’’തി ഇമിനാ സമ്ബന്ധോ. ആനന്ദത്ഥേരസ്സ യേഭുയ്യേന നവകായ പരിസായ വിബ്ഭമനേന മഹാകസ്സപത്ഥേരോ ഏവമാഹ **‘‘ന വായം കുമാരകോ മത്തമഞ്ഞാസീ’’**തി. തഥാ ഹി പരിനിബ്ബുതേ സത്ഥരി മഹാകസ്സപത്ഥേരോ സത്ഥുപരിനിബ്ബാനേ സന്നിപതിതസ്സ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ മജ്ഝേ നിസീദിത്വാ ധമ്മവിനയസങ്ഗായനത്ഥം പഞ്ചസതേ ഭിക്ഖൂ ഉച്ചിനിത്വാ ‘‘ആവുസോ, രാജഗഹേ വസ്സം വസന്താ ധമ്മവിനയം സങ്ഗായേയ്യാമ, തുമ്ഹേ പുരേ വസ്സൂപനായികായ അത്തനോ അത്തനോ പലിബോധം പച്ഛിന്ദിത്വാ രാജഗഹേ സന്നിപതഥാ’’തി വത്വാ അത്തനാ രാജഗഹം ഗതോ. ആനന്ദത്ഥേരോപി ഭഗവതോ പത്തചീവരമാദായ മഹാജനം സഞ്ഞാപേന്തോ സാവത്ഥിം ഗന്ത്വാ തതോ നിക്ഖമ്മ രാജഗഹം ഗച്ഛന്തോ ദക്ഖിണഗിരിസ്മിം ചാരികം ചരി. തസ്മിം സമയേ ആനന്ദത്ഥേരസ്സ തിംസമത്താ സദ്ധിവിഹാരികാ യേഭുയ്യേന കുമാരഭൂതാ ഏകവസ്സികദുവസ്സികഭിക്ഖൂ ചേവ അനുപസമ്പന്നാ ച വിബ്ഭമിംസു. കസ്മാ പനേതേ പബ്ബജിതാ, കസ്മാ വിബ്ഭമിംസൂതി? തേസം കിര മാതാപിതരോ ചിന്തേസും ‘‘ആനന്ദത്ഥേരോ സത്ഥുവിസ്സാസികോ അട്ഠ വരേ യാചിത്വാ ഉപട്ഠഹതി, ഇച്ഛിതിച്ഛിതട്ഠാനം സത്ഥാരം ഗഹേത്വാ ഗന്തും സക്കോതി, അമ്ഹാകം ദാരകേ ഏതസ്സ സന്തികേ പബ്ബാജേസ്സാമ, സോ സത്ഥാരം ഗഹേത്വാ ആഗമിസ്സതി, തസ്മിം ആഗതേ മയം മഹാസക്കാരം കാതും ലഭിസ്സാമാ’’തി ഇമിനാ താവ കാരണേന നേസം ഞാതകാ തേ പബ്ബാജേസും. സത്ഥരി പന പരിനിബ്ബുതേ തേസം സാ പത്ഥനാ ഉപച്ഛിന്നാ, അഥ നേ ഏകദിവസേനേവ ഉപ്പബ്ബാജേസും.

അഥ ആനന്ദത്ഥേരം ദക്ഖിണഗിരിസ്മിം ചാരികം ചരിത്വാ രാജഗഹമാഗതം ദിസ്വാ മഹാകസ്സപത്ഥേരോ ഏവമാഹ "ന വായം കുമാരകോ മത്തമഞ്ഞാസീ"തി. വുത്തഞ്ഹേതം കസ്സപസംയുത്തേ -

"അഥ കിഞ്ചരഹി ത്വം, ആവുസോ ആനന്ദ, ഇമേഹി നവേഹി ഭിക്ഖൂഹി ഇന്ദ്രിയേസു അഗുത്തദ്വാരേഹി ഭോജനേ അമത്തഞ്ഞൂഹി ജാഗരിയം അനനുയുത്തേഹി സദ്ധിം ചാരികം ചരസി, സസ്സഘാതം മഞ്ഞേ ചരസി, കുലൂപഘാതം മഞ്ഞേ ചരസി, ഓലുജ്ജതി ഖോ തേ, ആവുസോ ആനന്ദ, പരിസാ, പലുജ്ജന്തി ഖോ തേ ആവുസോ നവപ്പായാ, ന വായം കുമാരകോ മത്തമഞ്ഞാസീതി.

"അപി മേ ഭന്തേ കസ്സപ സിരസ്മിം പലിതാനി ജാതാനി, അഥ ച പന മയം അജ്ജാപി ആയസ്മതോ മഹാകസ്സപസ്സ കുമാരകവാദാ ന മുച്ചാമാതി. തഥാ ഹി പന ത്വം, ആവുസോ ആനന്ദ, ഇമേഹി നവേഹി ഭിക്ഖൂഹി ഇന്ദ്രിയേസു അഗുത്തദ്വാരേഹി ഭോജനേ അമത്തഞ്ഞൂഹി ജാഗരിയം അനനുയുത്തേഹി സദ്ധിം ചാരികം ചരസി, സസ്സഘാതം മഞ്ഞേ ചരസി, കുലൂപഘാതം മഞ്ഞേ ചരസി, ഓലുജ്ജതി ഖോ തേ, ആവുസോ ആനന്ദ, പരിസാ, പലുജ്ജന്തി ഖോ തേ ആവുസോ നവപ്പായാ, ന വായം കുമാരകോ മത്തമഞ്ഞാസീ"തി (സം॰ നി॰ ൨.൧൫൪).

തത്ഥ (സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൨.൧൫൪) **സസ്സഘാതം മഞ്ഞേ ചരസീ**തി സസ്സം ഘാതേന്തോ വിയ ആഹിണ്ഡസി. **കുലൂപഘാതം മഞ്ഞേ ചരസീ**തി കുലാനി ഉപഘാതേന്തോ വിയ ഹനന്തോ വിയ ആഹനന്തോ വിയ ആഹിണ്ഡസി. **ഓലുജ്ജതീ**തി പലുജ്ജതി ഭിജ്ജതി. **പലുജ്ജന്തി ഖോ തേ ആവുസോ നവപ്പായാ**തി, ആവുസോ, ഏവം ഏതേ തുയ്ഹം പായേന യേഭുയ്യേന നവകാ ഏകവസ്സികദുവസ്സികദഹരാ ചേവ സാമണേരാ ച പലുജ്ജന്തി. **ന വായം കുമാരകോ മത്തമഞ്ഞാസീ**തി അയം കുമാരകോ അത്തനോ പമാണം ന വത ജാനാതീതി ഥേരം തജ്ജേന്തോ ആഹ. **കുമാരകവാദാ ന മുച്ചാമാ**തി കുമാരകവാദതോ ന മുച്ചാമ. **തഥാ ഹി പന ത്വ**ന്തി ഇദമസ്സ ഏവം വത്തബ്ബതായ കാരണദസ്സനത്ഥം വുത്തം. അയഞ്ഹേത്ഥ അധിപ്പായോ - യസ്മാ ത്വം ഇമേഹി നവകേഹി ഭിക്ഖൂഹി ഇന്ദ്രിയസംവരരഹിതേഹി സദ്ധിം വിചരസി, തസ്മാ കുമാരകേഹി സദ്ധിം ചരന്തോ "കുമാരകോ"തി വത്തബ്ബതം അരഹസീതി.

"ന വായം കുമാരകോ മത്തമഞ്ഞാസീ"തി ഏത്ഥ **വാ**-സദ്ദോ പദപൂരണേ. **വാ**-സദ്ദോ ഹി ഉപമാനസമുച്ചയസംസയവവസ്സഗ്ഗപദപൂരണവികപ്പാദീസു ബഹൂസു അത്ഥേസു ദിസ്സതി. തഥാ ഹേസ "പണ്ഡിതോ വാപി തേന സോ"തിആദീസു (ധ॰ പ॰ ൬൩) ഉപമാനേ ദിസ്സതി, സദിസഭാവേതി അത്ഥോ. "തം വാപി ധീരാ മുനി വേദയന്തീ"തിആദീസു (സു॰ നി॰ ൨൧൩) സമുച്ചയേ. "കേ വാ ഇമേ കസ്സ വാ"തിആദീസു (പാരാ॰ ൨൯൬) സംസയേ. "അയം വാ ഇമേസം സമണബ്രാഹ്മണാനം സബ്ബബാലോ സബ്ബമൂള്ഹോ"തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൧.൧൮൧) വവസ്സഗ്ഗേ. "യേ ഹി കേചി, ഭിക്ഖവേ, സമണാ വാ ബ്രാഹ്മണാ വാ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൧൭൦; സം॰ നി॰ ൨.൧൩) വികപ്പേതി. ഇധ പന പദപൂരണേ ദട്ഠബ്ബോ. തേനേവ ച **ആചരിയധമ്മപാലത്ഥേരേന** വുത്തം "വാസദ്ദസ്സ അത്ഥുദ്ധാരം കരോന്തേന 'ന വായം കുമാരകോ മത്തമഞ്ഞാസീ'തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൨.൧൫൪) പദപൂരണേ"തി. അട്ഠകഥായമ്പി

(സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൨.൧൪൮) ഏത്തകമേവ വുത്തം "ന വായം കുമാരകോ മത്തമഞ്ഞാസീതി അയം കുമാരകോ അത്തനോ പമാണം ന വത ജാനാതീതി ഥേരം തജ്ജേന്തോ ആഹാ"തി. ഏത്ഥാപി **വത**ാതി വചനസിലിട്ഠതായ വുത്തം. യം പനേത്ഥ **കേനചി** വുത്തം "ന വായന്തി ഏത്ഥ വാതി വിഭാസാ, അഞ്ഞാസിപി ന അഞ്ഞാസിപീതി അത്ഥോ"തി . തം തസ്സ മതിമത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം. ന ഹേത്ഥ അയമത്ഥോ സമ്ഭവതി, തസ്മാ അത്തനോ പമാണം നാഞ്ഞാസീതി ഏവമത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **തത്രാ**തി ഏവം സതി. **ഛന്ദാഗമനം വിയാ**തി ഏത്ഥ ഛന്ദാ ആഗമനം വിയാതി പദച്ഛേദോ കാതബ്ബോ, ഛന്ദേന ആഗമനം പവത്തനം വിയാതി അത്ഥോ, ഛന്ദേന അകത്തബ്ബകരണം വിയാതി വുത്തം ഹോതി. ഛന്ദം വാ ആഗച്ഛതി സമ്പയോഗവസേനാതി ഛന്ദാഗമനം, തഥാ പവത്തോ അപായഗമനീയോ അകുസലചിത്തുപ്പാദോ. അഥ വാ അനനുരൂപം ഗമനം അഗമനം, ഛന്ദേന അഗമനം ഛന്ദാഗമനം, ഛന്ദേന സിനേഹേന അനനുരൂപം ഗമനം പവത്തനം അകത്തബ്ബകരണം വിയാതി വുത്തം ഹോതി. **അസേക്ഖപടിസമ്ഭിദാപ്പത്തേ**തി അസേക്ഖഭൂതാ പടിസമ്ഭിദാ അസേക്ഖപടിസമ്ഭിദാ, തം പത്തേ, പടിലദ്ധഅസേക്ഖപടിസമ്ഭിദേതി അത്ഥോ. **അനുമതിയാ**തി അനുഞ്ഞായ, യാചനായാതി വുത്തം ഹോതി.

"കിഞ്ചാപി സേക്ഖോ"തി ഇദം ന സേക്ഖാനം അഗതിഗമനസബ്ഭാവേന വുത്തം, അസേക്ഖാനംയേവ പന ഉച്ചിനിതത്താതി ദട്ഠബ്ബം. പഠമമഗ്ഗേനേവ ഹി ചത്താരി അഗതിഗമനാനി പഹീയന്തി, തസ്മാ കിഞ്ചാപി സേക്ഖോ, തഥാപി ഥേരോ ആയസ്മന്തമ്പി ആനന്ദം ഉച്ചിനതൂതി ഏവമേത്ഥ സമ്ബന്ധോ വേദിതബ്ബോ. ന പന കിഞ്ചാപി സേക്ഖോ, തഥാപി അഭബ്ബോ അഗതിം ഗന്തുന്തി യോജേതബ്ബം. "അഭബ്ബോ"തിആദിനാ പന ധമ്മസങ്ഗീതിയാ തസ്സ അരഹഭാവം ദസ്സേന്താ വിജ്ജമാനേ ഗുണേ കഥേന്തി. തത്ഥ **ഛന്ദാ**തി ഛന്ദേന, സിനേഹേനാതി അത്ഥോ. **അഗതിം ഗന്തു**ന്തി അഗന്തബ്ബം ഗന്തും, അകത്തബ്ബം കാതുന്തി വുത്തം ഹോതി. ഇമാനി പന ചത്താരി അഗതിഗമനാനി ഭണ്ഡഭാജനീയേ ച വിനിച്ഛയട്ഠാനേ ച ലബ്ഭന്തി. തത്ഥ ഭണ്ഡഭാജനീയേ താവ അത്തനോ ഭാരഭൂതാനം ഭിക്ഖൂനം അമനാപേ ഭണ്ഡേ സമ്പത്തേ തം പരിവത്തിത്വാ മനാപം ദേന്തോ ഛന്ദാഗതിം ഗച്ഛതി നാമ. അത്തനോ പന അഭാരഭൂതാനം മനാപേ ഭണ്ഡേ സമ്പത്തേ തം പരിവത്തിത്വാ അമനാപം ദേന്തോ ദോസാഗതിം ഗച്ഛതി നാമ. ഭണ്ഡേസു ഭാജനീയവത്ഥുഞ്ച ഠിതികഞ്ച അജാനന്തോ മോഹാഗതിം ഗച്ഛതി നാമ. മുഖരാനം വാ രാജാദിനിസ്സിതാനം വാ "ഇമേ മേ അമനാപേ ഭണ്ഡേ ദിന്നേ അനത്ഥം കരേയ്യു"ന്തി ഭയേന പരിവത്തിത്വാ മനാപം ദേന്തോ ഭയാഗതിം ഗച്ഛതി നാമ. യോ പന ഏവം ന ഗച്ഛതി, സബ്ബേസം തുലാഭൂതോ പമാണഭൂതോ മജ്ഝത്തോവ ഹുത്വാ യം യസ്സ പാപുണാതി, തദേവ തസ്സ ദേതി, അയം ചതുബ്ബിധമ്പി അഗതിം ന ഗച്ഛതി നാമ. വിനിച്ഛയട്ഠാനേ പന അത്തനോ ഭാരഭൂതസ്സ ഗരുകാപത്തിം ലഹുകാപത്തിം കത്വാ കഥേന്തോ ഛന്ദാഗതിം ഗച്ഛതി നാമ. ഇതരസ്സ ലഹുകാപത്തിം ഗരുകാപത്തിം കത്വാ കഥേന്തോ ദോസാഗതിം ഗച്ഛതി നാമ. ആപത്തിവുട്ഠാനം പന സമുച്ചയക്ഖന്ധകഞ്ച അജാനന്തോ മോഹാഗതിം ഗച്ഛതി നാമ. മുഖരസ്സ വാ രാജപൂജിതസ്സ വാ "അയം മേ ഗരുകം കത്വാ ആപത്തിം കഥേന്തസ്സ അനത്ഥമ്പി കരേയ്യാ"തി ഗരുകമേവ ലഹുകാപത്തിം കഥേന്തോ ഭയാഗതിം ഗച്ഛതി നാമ. യോ പന സബ്ബേസം യഥാഭൂതമേവ കഥേസി, അയം ചതുബ്ബിധമ്പി അഗതിഗമനം ന ഗച്ഛതി നാമ. ഥേരോപി താദിസോ ചതുന്നമ്പി അഗതിഗമനാനം

പഠമമഗ്ഗേനേവ പഹീനത്താ, തസ്മാ സങ്ഗായനവസേന ധമ്മവിനയവിനിച്ഛയേ സമ്പത്തേ ഛന്ദാദിവസേന അഞ്ഞഥാ അകഥേത്വാ യഥാഭൂതമേവ കഥേതീതി വുത്തം **"അഭബ്ബോ...പേ°... അഗതിം ഗന്തു"**ന്തി. **പരിയത്തോ**തി അധീതോ, ഉഗ്ഗഹിതോതി അത്ഥോ.

ഉച്ചിനിതേനാതി ഉച്ചിനിത്വാ ഗഹിതേന. **ഏതദഹോസീ**തി ഏതം പരിവിതക്കനം അഹോസി. **രാജഗഹം ഖോ മഹാഗോചര**ന്തി ഏത്ഥ "രാജഗഹന്തി രാജഗഹസാമന്തം ഗഹേത്വാ വുത്ത"ന്തി **ചൂളഗണ്ഠിപദേ മജ്ഝിമഗണ്ഠിപദേ** ച വുത്തം. ഗാവോ ചരന്തി ഏത്ഥാതി ഗോചരോ, ഗോചരോ വിയ ഗോചരോ, ഭിക്ഖാചരണട്ഠാനം. സോ മഹന്തോ അസ്സ, ഏത്ഥാതി വാ മഹാഗോചരം, രാജഗഹം. **ഥാവരകമ്മ**ന്തി ചിരട്ഠായികമ്മം. **വിസഭാഗപുഗ്ഗലോ** സുഭദ്ദസദിസോ. **ഉക്കോടേയ്യാ**തി നിവാരേയ്യാതി അത്ഥോ. **ഞത്തിദുതിയേന കമ്മേന സാവേസീ**തി -

"സുണാതു മേ, ആവുസോ, സങ്ഘോ, യദി സങ്ഘസ്സ പത്തകല്ലം, സങ്ഘോ ഇമാനി പഞ്ച ഭിക്ഖുസതാനി സമ്മന്നേയ്യ 'രാജഗഹേ വസ്സം വസന്താനി ധമ്മഞ്ച വിനയഞ്ച സങ്ഗായിതും, ന അഞ്ഞേഹി ഭിക്ഖൂഹി രാജഗഹേ വസ്സം വസിതബ്ബ'ന്തി, ഏസാ ഞത്തി.

"സുണാതു മേ, ആവുസോ, സങ്ഘോ, സങ്ഘോ ഇമാനി പഞ്ച ഭിക്ഖുസതാനി സമ്മന്നതി 'രാജഗഹേ വസ്സം വസന്താനി ധമ്മഞ്ച വിനയഞ്ച സങ്ഗായിതും, ന അഞ്ഞേഹി ഭിക്ഖൂഹി രാജഗഹേ വസ്സം വസിതബ്ബ'ന്തി, യസ്സായസ്മതോ ഖമതി ഇമേസം പഞ്ചന്നം ഭിക്ഖുസതാനം സമ്മുതി 'രാജഗഹേ വസ്സം വസന്താനം ധമ്മഞ്ച വിനയഞ്ച സങ്ഗായിതും, ന അഞ്ഞേഹി ഭിക്ഖൂഹി രാജഗഹേ വസ്സം വസിതബ്ബ'ന്തി, സോ തുണ്ഹസ്സ. യസ്സ നക്ഖമതി, സോ ഭാസേയ്യ.

"സമ്മതാനി സങ്ഘേന ഇമാനി പഞ്ച ഭിക്ഖുസതാനി 'രാജഗഹേ വസ്സം വസന്താനി ധമ്മഞ്ച വിനയഞ്ച സങ്ഗായിതും, ന അഞ്ഞേഹി ഭിക്ഖൂഹി രാജഗഹേ വസ്സം വസിതബ്ബ'ന്തി, ഖമതി സങ്ഘസ്സ, തസ്മാ തുണ്ഹീ, ഏവമേതം ധാരയാമീ"തി (ചൂളവ° ൪൩൭) -

ഏവം ഞത്തിദുതിയേന കമ്മേന സാവേസി. ഇദം സന്ധായ വുത്തം "തം സങ്ഗീതിക്ഖന്ധകേ വുത്തനയേനേവ ഞാതബ്ബ"ന്തി.

അയം പന കമ്മവാചാ തഥാഗതസ്സ പരിനിബ്ബാനതോ ഏകവീസതിമേ ദിവസേ കതാ. വുത്തഞ്ഹേതം **ദീഘനികായട്ഠകഥായം** (ദീ° നി° അട്ഠ° ൧.പഠമസങ്ഗീതികഥാ) "അയം പന കമ്മവാചാ തഥാഗതസ്സ പരിനിബ്ബാനതോ ഏകവീസതിമേ ദിവസേ കതാ. ഭഗവാ ഹി വിസാഖപുണ്ണമായം പച്ചൂസസമയേ പരിനിബ്ബുതോ, അഥസ്സ സത്താഹം സുവണ്ണവണ്ണം സരീരം ഗന്ധമാലാദീഹി പൂജയിംസു. ഏവം സത്താഹം സാധുകീളനദിവസാ നാമ അഹേസും. തതോ സത്താഹം ചിതകായ അഗ്ഗിനാ ഝായി, സത്താഹം സത്തിപഞ്ജരം കത്വാ സന്ഥാഗാരസാലായം ധാതുപൂജം കരിംസൂതി ഏകവീസതി ദിവസാ ഗതാ. ജേട്ഠമൂലസുക്കപക്ഖപഞ്ചമിയം പന ധാതുയോ ഭാജയിംസു. ഏതസ്മിം ധാതുഭാജനദിവസേ സന്നിപതിതസ്സ മഹാഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ സുഭദ്ദേന വുഡ്ഢപബ്ബജിതേന കതം അനാചാരം ആരോചേത്വാ വുത്തനയേനേവ ഭിക്ഖൂ

ഉച്ചിനിത്വാ അയം കമ്മവാചാ കതാ. ഇമഞ്ച പന കമ്മവാചം കത്വാ ഥേരോ ഭിക്ഖൂ ആമന്തേസി 'ആവുസോ ഇദാനി തുമ്ഹാകം ചത്താലീസദിവസാ ഓകാസോ, തതോ പരം അയം നാമ നോ പലിബോധോ അത്ഥീതി വത്തും ന ലബ്ഭാ, തസ്മാ ഏത്ഥന്തരേ യസ്സ രോഗപലിബോധോ വാ ആചരിയുപജ്ഝായപലിബോധോ വാ മാതാപിതുപലിബോധോ വാ അത്ഥി, പത്തം വാ പന പചിതബ്ബം ചീവരം വാ കാതബ്ബം, സോ തം പലിബോധം ഛിന്ദിത്വാ കരണീയം കരോതൂ'തി. ഏവഞ്ച പന വത്വാ ഥേരോ അത്തനോ പഞ്ചസതായ പരിസായ പരിവുതോ രാജഗഹം ഗതോ, അഞ്ഞേപി മഹാഥേരാ അത്തനോ അത്തനോ പരിവാരം ഗഹേത്വാ സോകസല്ലസമപ്പിതം മഹാജനം അസ്സാസേതുകാമാ തം തം ദിസം പക്കന്താ. പുണ്ണത്ഥേരോ പന സത്തസതഭിക്ഖുപരിവാരോ 'തഥാഗതസ്സ പരിനിബ്ബാനട്ഠാനം ആഗതാഗതം മഹാജനം അസ്സാസേസ്സാമീ'തി കുസിനാരായമേവ അട്ഠാസി. ആയസ്മാ ആനന്ദോ യഥാ പുബ്ബേ അപരിനിബ്ബുതസ്സ, ഏവം പരിനിബ്ബുതസ്സപി ഭഗവതോ സയമേവ പത്തചീവരമാദായ പഞ്ചഹി ഭിക്ഖുസതേഹി സദ്ധിം യേന സാവത്ഥി തേന ചാരികം പക്കാമി. ഗച്ഛതോ പനസ്സ പരിവാരാ ഭിക്ഖൂ ഗണനപഥം വീതിവത്താ''തി. തസ്മാ തഥാഗതസ്സ പരിനിബ്ബാനതോ തീസു സത്താഹേസു അതിക്കന്തേസു ഏകവീസതിമേ ദിവസേ ഇമം കമ്മവാചം സാവേത്വാ ഥേരോ രാജഗഹം പക്കന്തോതി വേദിതബ്ബം.

യദി ഏവം കസ്മാ പന ഇധ **മങ്ഗലസുത്തട്ഠകഥായഞ്ച** (ഖു॰ പാ॰ അട്ഠ॰ ൧.പഠമമഹാസങ്ഗീതികഥാ) ''സത്തസു സാധുകീളനദിവസേസു സത്തസു ച ധാതുപൂജാദിവസേസു വീതിവത്തേസൂ''തി വുത്തം? സത്തസു ധാതുപൂജാദിവസേസു ഗഹിതേസു തദവിനാഭാവതോ മജ്ഝേ ചിതകായ ഝാപനസത്താഹമ്പി ഗഹിതമേവാതി കത്വാ വിസും ന വുത്തം വിയ ദിസ്സതി. യദി ഏവം അഥ കസ്മാ ''അഡ്ഢമാസോ അതിക്കന്തോ, ദിയഡ്ഢമാസോ സേസോ''തി ച വുത്തന്തി? നായം ദോസോ. അപ്പകഞ്ഹി ഊനമധികം വാ ഗണനൂപഗം ന ഹോതി, തസ്മാ സമുദായോ അപ്പകേന അധികോപി അനധികോ വിയ ഹോതീതി കത്വാ അഡ്ഢമാസതോ അധികേപി പഞ്ച ദിവസേ ''അഡ്ഢമാസോ അതിക്കന്തോ''തി വുത്തം ''ദ്വാസീതിഖന്ധകവത്താനം കത്ഥചി അസീതിഖന്ധകവത്താനീ''തി വചനം വിയ. തഥാ അപ്പകേന ഊനോപി ച സമുദായോ അനൂനോ വിയ ഹോതീതി കത്വാ ''ദിയഡ്ഢമാസതോ ഊനേപി പഞ്ച ദിവസേ ദിയഡ്ഢമാസോ സേസോ''തി ച വുത്തം. **സതിപട്ഠാനവിഭങ്ഗട്ഠകഥായഞ്ഹി** (വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൩൫൫) ഛമാസതോ ഊനേപി അഡ്ഢമാസേ ''ഛ മാസേ സജ്ഝായോ കാതബ്ബോ''തി വുത്തവചനം വിയ. തത്ഥ ഹി തചപഞ്ചകാദീസു ചതൂസു പഞ്ചകേസു ദ്വീസു ച ഛക്കേസു ഏകേകസ്മിം അനുലോമതോ പഞ്ചാഹം, പടിലോമതോ പഞ്ചാഹം, അനുലോമപടിലോമതോ പഞ്ചാഹം, തഥാ പുരിമപുരിമേഹി പഞ്ചകഛക്കേഹി സദ്ധിം അനുലോമതോ പഞ്ചാഹം, പടിലോമതോ പഞ്ചാഹം, അനുലോമപടിലോമതോ പഞ്ചാഹന്തി ഏവം വിസും തിപഞ്ചാഹം ഏകതോ തിപഞ്ചാഹഞ്ച സജ്ഝായം കത്വാ ഛമാസം സജ്ഝായോ കാതബ്ബോതി വചനം വിയ. തത്ഥ ഹി വക്കപഞ്ചകാദീസു തീസു പഞ്ചകേസു ദ്വീസു ച ഛക്കേസു വിസും ഹേട്ഠിമേഹി ഏകതോ ച സജ്ഝായേ പഞ്ചന്നം പഞ്ചന്നം പഞ്ചകാനം വസേന പഞ്ചമാസപരിപുണ്ണാ ലബ്ഭന്തി, തചപഞ്ചകേ പന വിസും തിപഞ്ചാഹമേവാതി അഡ്ഢമാസോയേവേകോ ലബ്ഭതീതി അഡ്ഢമാസാധികപഞ്ചമാസാ ലബ്ഭന്തി.

ഏവം സതി യഥാ തത്ഥ അഡ്ഢമാസേ ഊനേപി മാസപരിച്ഛേദേന പരിച്ഛിജ്ജമാനേ സജ്ഝായേ ഛ മാസാ പരിച്ഛേദകാ ഹോന്തീതി പരിച്ഛിജ്ജമാനസ്സ സജ്ഝായസ്സ സത്തമാസാദിമാസന്തരഗമനനിവാരണത്ഥം ഛമാസഗ്ഗഹണം കതം, ന സകലഛമാസേ സജ്ഝായപ്പവത്തിദസ്സനത്ഥം, ഏവമിധാപി മാസവസേന കാലേ പരിച്ഛിജ്ജമാനേ ഊനേപി പഞ്ചദിവസേ ദിയഡ്ഢമാസോ പരിച്ഛേദകോ ഹോതീതി പരിച്ഛിജ്ജമാനസ്സ കാലസ്സ ദ്വിമാസാദിമാസന്തരഗമനനിവാരണത്ഥം "ദിയഡ്ഢമാസോ സേസോ"തി ദിയഡ്ഢമാസഗ്ഗഹണം കതന്തി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ. അഞ്ഞഥാ ച അട്ഠകഥാവചനാനം അഞ്ഞമഞ്ഞവിരോധോ ആപജ്ജതി. ഏകാഹമേവ വാ ഭഗവതോ സരീരം ചിതകായ ഝായീതി ഖുദ്ദകഭാണകാനം അധിപ്പായോതി ഗഹേതബ്ബം. ഏവഞ്ഹി സതി പരിനിബ്ബാനതോ സത്തസു സാധുകീളനദിവസേസു വീതിവത്തേസു അട്ഠമിയം ചിതകായ ഭഗവതോ സരീരം ഝാപേത്വാ തതോ പരം സത്തസു ദിവസേസു ധാതുപൂജം അകംസൂതി അഡ്ഢമാസോ അതിക്കന്തോ, ഗിമ്ഹാനം ദിയഡ്ഢോ ച മാസോ സേസോ ഹോതി. പരിനിബ്ബാനസുത്തന്തപാളിയമ്പി ഹി ചിതകായ ഝാപനസത്താഹം ന ആഗതം, ദ്വേയേവ സത്താഹാനി ആഗതാനി, ഉപപരിക്ഖിത്വാ പന യം രുച്ചതി, തം ഗഹേതബ്ബം. ഇതോ അഞ്ഞേന വാ പകാരേന യഥാ ന വിരുജ്ഝതി, തഥാ കാരണം പരിയേസിതബ്ബം. യം പനേത്ഥ **കേനചി** വുത്തം "അഡ്ഢമാസോ അതിക്കന്തോതി ഏത്ഥ ഏകോ ദിവസോ നട്ഠോ. സോ പാടിപദദിവസോ കോലാഹലദിവസോ നാമ, തസ്മാ ഇധ ന ഗഹിതോ"തി. തം ന സുന്ദരം പരിനിബ്ബാനസുത്തന്തപാളിയം പാടിപദദിവസതോയേവ പട്ഠായ സത്താഹസ്സ വുത്തത്താ അട്ഠകഥായഞ്ച പരിനിബ്ബാനദിവസേനപി സദ്ധിം തിണ്ണം സത്താഹാനം ഗഹിതത്താ. തഥാ ഹി പരിനിബ്ബാനദിവസേന സദ്ധിം തിണ്ണം സത്താഹാനം ഗഹിതത്താ ജേട്ഠമൂലസുക്കപഞ്ചമീ ഏകവീസതിമോ ദിവസോ ഹോതി.

സത്തസു സാധുകീളനദിവസേസൂതി ഏത്ഥ സാധുകീളനം നാമ സംവേഗവത്ഥും കിത്തേത്വാ കിത്തേത്വാ അനിച്ചതാപടിസംയുത്താനി ഗീതാനി ഗായിത്വാ പൂജാവസേന കീളനതോ സുന്ദരം കീളനന്തി **സാധുകീളനം**. അഥ വാ സപരഹിതസാധനട്ഠേന സാധു, തേസം സംവേഗവത്ഥും കിത്തേത്വാ കിത്തേത്വാ കീളനം സാധുകീളനം, ഉളാരപുഞ്ഞപസവനതോ സമ്പരായികത്ഥാവിരോധികീളാവിഹാരോതി അത്ഥോ. ഏത്ഥ ച പുരിമസ്മിം സത്താഹേ സാധുകീളായ ഏകദേസേന കതത്താ സാധുകീളനദിവസാ നാമ തേ ജാതാ. വിസേസതോ പന ധാതുപൂജാദിവസേസുയേവ സാധുകീളനം അകംസു. തതോയേവ ച മഹാപരിനിബ്ബാനസുത്തന്തപാളിയം -

> "അഥ ഖോ കോസിനാരകാ മല്ലാ ഭഗവതോ സരീരാനി സത്താഹം സന്ഥാഗാരേ സത്തിപഞ്ജരം കരിത്വാ ധനുപാകാരം പരിക്ഖിപാപേത്വാ നച്ചേഹി ഗീതേഹി വാദിതേഹി മാലേഹി ഗന്ധേഹി സക്കരിംസു ഗരും കരിംസു മാനേസും പൂജേസു"ന്തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൩൫).

ഏതസ്സ അട്ഠകഥായം (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൨൩൫) വുത്തം -

> "കസ്മാ പനേതേ ഏവമകംസൂതി? ഇതോ പുരിമേസു ദ്വീസു സത്താഹേസു തേ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ഠാനനിസജ്ജോകാസം കരോന്താ ഖാദനീയഭോജനീയാദീനി സംവിദഹന്താ സാധുകീളികായ ഓകാസം ന

ലഭിംസു. തതോ നേസം അഹോസി ‘ഇമം സത്താഹം സാധുകീളിതം കീളിസ്സാമ, ഠാനം ഖോ പനേതം വിജ്ജതി, യം അമ്ഹാകം പമത്തഭാവം ഞത്വാ കോചിദേവ ആഗന്ത്വാ ധാതുയോ ഗണ്ഹേയ്യ, തസ്മാ ആരക്ഖം ഠപേത്വാ കീളിസ്സാമാ’തി, തേന തേ ഏവമകംസൂ’’തി.

തസ്മാ വിസേസതോ സാധുകീളികാ ധാതുപൂജാദിവസേസുയേവാതി ദട്ഠബ്ബം. തേ പന ധാതുപൂജായ കതത്താ ‘‘ധാതുപൂജാദിവസാ’’തി പാകടാ ജാതാതി ആഹ **‘‘സത്തസു ച ധാതുപൂജാദിവസേസൂ’’**തി. **ഉപകട്ഠാ**തി ആസന്നാ. വസ്സം ഉപനേന്തി ഉപഗച്ഛന്തി ഏത്ഥാതി **വസ്സൂപനായികാ. ഏകം മഗ്ഗം ഗതോ**തി ചാരികം ചരിത്വാ മഹാജനം അസ്സാസേതും ഏകേന മഗ്ഗേന ഗതോ. ഏവം അനുരുദ്ധത്ഥേരാദയോപി തേസു തേസു ജനപദേസു ചാരികം ചരിത്വാ മഹാജനം അസ്സാസേന്താ ഗതാതി ദട്ഠബ്ബം. **യേന സാവത്ഥി, തേന ചാരികം പക്കാമീ**തി യത്ഥ സാവത്ഥി, തത്ഥ ചാരികം പക്കാമി, യേന വാ ദിസാഭാഗേന സാവത്ഥി പക്കമിതബ്ബാ ഹോതി, തേന ദിസാഭാഗേന ചാരികം പക്കാമീതി അത്ഥോ.

തത്രാതി തസ്സം സാവത്ഥിയം. **സുദ**ന്തി നിപാതമത്തം. **അനിച്ചതാദിപടിസംയുത്തായാ**തി ‘‘സബ്ബേ സങ്ഖാരാ അനിച്ചാ’’തിആദിനയപ്പവത്തായ. അസമുച്ഛിന്നതണ്ഹാനുസയത്താ അവിജ്ജാതണ്ഹാഭിസങ്ഖതേന കമ്മുനാ ഭവയോനിഗതിഠിതിസത്താവാസേസു ഖന്ധപഞ്ചകസങ്ഖാതം അത്തഭാവം ജനേതി അഭിനിബ്ബത്തേതീതി ജനോ, കിലേസേ ജനേതി, അജനി, ജനിസ്സതീതി വാ ജനോ, മഹന്തോ ജനോതി **മഹാജനോ,** തം മഹാജനം, ബഹുജനന്തി അത്ഥോ. **സഞ്ഞാപേത്വാ**തി സമസ്സാസേത്വാ. ***ഗന്ധകുടിയാ ദ്വാരം വിവരിത്വാ***തി പരിഭോഗചേതിയഭാവതോ ഗന്ധകുടിം വന്ദിത്വാ ഗന്ധകുടിയാ ദ്വാരം വിവരീതി വേദിതബ്ബം. തേനേവ ദീഘനികായട്ഠകഥായം (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.പഠമമഹാസങ്ഗീതികഥാ) ‘‘ഗന്ധകുടിം വന്ദിത്വാ’’തി വുത്തം. മിലാതം മാലാകചവരം **മിലാതമാലാകചവരം**. **യഥാഠാനേ ഠപേത്വാ**തി പഠമഠിതട്ഠാനം അനതിക്കമിത്വാ യഥാഠിതട്ഠാനേയേവ ഠപേത്വാതി അത്ഥോ. **ഭഗവതോ ഠിതകാലേ കരണീയം വത്തം സബ്ബമകാസീ**തി സേനാസനേ കത്തബ്ബവത്തം സന്ധായ വുത്തം. കരോന്തോ ച ന്ഹാനകോട്ഠകേ സമ്മജ്ജനഉദകൂപട്ഠാനാദികാലേസു ഗന്ധകുടിം ഗന്ത്വാ ‘‘നനു ഭഗവാ അയം തുമ്ഹാകം ന്ഹാനകാലോ, അയം ധമ്മദേസനാകാലോ, അയം ഭിക്ഖൂനം ഓവാദദാനകാലോ, അയം സീഹസേയ്യം കപ്പനകാലോ, അയം മുഖധോവനകാലോ’’തിആദിനാ നയേന പരിദേവമാനോവ അകാസി. തമേനം അഞ്ഞതരാ ദേവതാ ‘‘ഭന്തേ ആനന്ദ, തുമ്ഹേ ഏവം പരിദേവമാനാ കഥം അഞ്ഞേ അസ്സാസയിസ്സഥാ’’തി സംവേജേസി. സോ തസ്സാ വചനേന സംവിഗ്ഗഹദയോ സന്ഥമ്ഭിത്വാ തഥാഗതസ്സ പരിനിബ്ബാനതോ പഭുതി ഠാനനിസജ്ജബഹുലതായ ഉസ്സന്നധാതുകം കായം സമസ്സാസേതും ഖീരവിരേചനം പിവി. ഇദാനി തം ദസ്സേന്തോ **‘‘അഥ ഥേരോ’’**തിആദിമാഹ.

ഉസ്സന്നധാതുകന്തി ഉപചിതസേമ്ഹാദിധാതുകം കായം. **സമസ്സാസേതു**ന്തി സന്തപ്പേതും. **ദുതിയദിവസേ**തി ദേവതായ സംവേജിതദിവസതോ. ‘‘ജേതവനവിഹാരം പവിട്ഠദിവസതോ വാ ദുതിയദിവസേ’’തി വദന്തി. വിരിച്ചതി ഏതേനാതി വിരേചനം, ഓസധപരിഭാവിതം ഖീരമേവ വിരേചനന്തി **ഖീരവിരേചനം. യം സന്ധായാ**തി യം ഭേസജ്ജപാനം സന്ധായ. അങ്ഗസുഭതായ

സുഭോതി ഏവം ലദ്ധനാമത്താ **സുഭേന മാണവേന**. **പഹിതം മാണവക**ന്തി ''സത്ഥാ പരിനിബ്ബുതോ ആനന്ദത്ഥേരോ കിരസ്സ പത്തചീവരം ഗഹേത്വാ ആഗതോ, മഹാജനോ ച തം ദസ്സനായ ഉപസങ്കമതീ''തി സുത്വാ ''വിഹാരം ഖോ പന ഗന്ത്വാ മഹാജനമജ്ഝേ ന സക്കാ സുഖേന പടിസന്ഥാരം വാ കാതും ധമ്മകഥം വാ സോതും, ഗേഹം ആഗതംയേവ നം ദിസ്വാ സുഖേന പടിസന്ഥാരം കരിസ്സാമി, ഏകാ ച മേ കങ്ഖാ അത്ഥി, തമ്പി നം പുച്ഛിസ്സാമീ''തി ചിന്തേത്വാ സുഭേന മാണവേന പേസിതം മാണവകം. **ഏതദവോചാ**തി ഏതം ''അകാലോ ഖോ''തിആദികം ആനന്ദത്ഥേരോ അവോച. **അകാലോ ഖോ**തി അജ്ജ ഗന്തും യുത്തകാലോ ന ഹോതി. കസ്മാതി ചേ ആഹ **''അത്ഥി മേ അജ്ജാ''**തിആദി. **ഭേസജ്ജമത്താ**തി അപ്പമത്തകം ഭേസജ്ജം. അപ്പത്ഥോ ഹി അയം മത്താസദ്ദോ ''മത്താ സുഖപരിച്ചാഗാ''തിആദീസു വിയ.

ദുതിയദിവസേതി ഖീരവിരേചനം പീതദിവസതോ ദുതിയദിവസേ. **ചേതകത്ഥേരേനാ**തി ചേതിയരട്ഠേ ജാതത്താ ''ചേതകോ''തി ഏവംലദ്ധനാമേന. **സുഭേന മാണവേന പുട്ഠോ**തി ''യേസു ധമ്മേസു ഭവം ഗോതമോ ഇമം ലോകം പതിട്ഠാപേസി, തേ തസ്സ അച്ചയേന നട്ഠാ നു ഖോ, ധരന്തി, സചേ ധരന്തി, ആനന്ദോ ജാനിസ്സതി, ഹന്ദ നം പുച്ഛാമീ''തി ഏവം ചിന്തേത്വാ ''യേസം സോ ഭവം ഗോതമോ ധമ്മാനം വണ്ണവാദീ അഹോസി, യത്ഥ ച ഇമം ജനതം സമാദപേസി നിവേസേസി പതിട്ഠാപേസി, കതമേസാനം ഖോ ഭോ ആനന്ദ ധമ്മാനം സോ ഭവം ഗോതമോ വണ്ണവാദീ അഹോസീ''തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ ഫ.ർർവ്വ) സുഭേന മാണവേന പുട്ഠോ. അഥസ്സ ഥേരോ തീണി പിടകാനി സീലക്ഖന്ധാദീഹി തീഹി ഖന്ധേഹി സങ്ഗഹേത്വാ ദസ്സേന്തോ ''തിണ്ണം ഖോ, മാണവ, ഖന്ധാനം സോ ഭഗവാ വണ്ണവാദീ''തിആദിനാ സുഭസുത്തമഭാസി. തം സന്ധായ വുത്തം **''ദീഘനികായേ സുഭസുത്തം നാമ ദസമം സുത്തമഭാസീ''**തി.

ഖണ്ഡഫുല്ലപടിസങ്ഖരണന്തി ഏത്ഥ **ഖണ്ഡ**ന്തി ഛിന്നം. **ഫുല്ല**ന്തി ഭിന്നം. തേസം **പടിസങ്ഖരണം** പുന സമ്മാ പാകതികകരണം, അഭിനവകരണന്തി വുത്തം ഹോതി. **രാജഗഹ**ന്തി ഏവംനാമകം നഗരം. തഞ്ഹി മന്ധതുമഹാഗോവിന്ദാദീഹി പരിഗ്ഗഹിതത്താ ''രാജഗഹ''ന്തി വുച്ചതി. **ഛഡ്ഡിതപതിതഉക്ലാപാ**തി ഛഡ്ഡിതാ ച പതിതാ ച ഉക്ലാപാ ച അഹേസുന്തി അത്ഥോ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - ഭഗവതോ പരിനിബ്ബാനട്ഠാനം ഗച്ഛന്തേഹി ഭിക്ഖൂഹി ഛഡ്ഡിതാ വിസ്സട്ഠാ, തതോയേവ ച ഉപചികാദീഹി ഖാദിതത്താ ഇതോ ചിതോ ച പതിതാ, സമ്മജ്ജനാഭാവേന ആകിണ്ണകചവരത്താ ഉക്ലാപാ ച അഹേസുന്തി. ഇമമേവത്ഥം ദസ്സേന്തോ ആഹ **''ഭഗവതോ ഹീ''**തിആദി. പരിച്ഛേദവസേന വേണിയതി ദിസ്സതീതി **പരിവേണം**. **തത്ഥാ**തി തേസു വിഹാരേസു. ഖണ്ഡഫുല്ലപടിസങ്ഖരണന്തി ഇമിനാ സമ്ബന്ധോ. **പഠമം മാസ**ന്തി വസ്സാനസ്സ പഠമം മാസം, അച്ചന്തസംയോഗേ ചേതം ഉപയോഗവചനം. സേനാസനവത്താനം പഞ്ഞത്തത്താ **സേനാസനക്ഖന്ധകേ** ച സേനാസനപടിബദ്ധാനം ബഹൂനം വചനതോ ''ഭഗവതാ...പേ॰... വണ്ണിത''ന്തി വുത്തം.

ദുതിയദിവസേതി ''ഖണ്ഡഫുല്ലപടിസങ്ഖരണം കരോമാ''തി ചിന്തിതദിവസതോ ദുതിയദിവസേ. സോ ച വസ്സൂപനായികദിവസതോ ദുതിയദിവസോതി വേദിതബ്ബോ. തേ ഹി ഥേരാ ആസാള്ഹീപുണ്ണമായ ഉപോസഥം കത്വാ പാടിപദേ സന്നിപതിത്വാ വസ്സം ഉപഗന്ത്വാ ഏവം

ചിന്തേസും. **അജാതസത്തു രാജാ**തി അജാതോ ഹുത്വാ പിതുനോ പച്ചത്ഥികോ ജാതോതി "അജാതസത്തൂ"തി ലദ്ധവോഹാരോ രാജാ. തസ്മിം കിര കുച്ഛിഗതേ ദേവിയാ ഏവരൂപോ ദോഹളോ ഉപ്പജ്ജി "അഹോ വതാഹം രഞ്ഞോ ദക്ഖിണബാഹുതോ ലോഹിതം പിവേയ്യ"ന്തി . അഥ തസ്സാ കഥേതും അസക്കോന്തിയാ കിസഭാവം ദുബ്ബണ്ണഭാവഞ്ച ദിസ്വാ രാജാ സയമേവ പുച്ഛിത്വാ ഞത്വാ ച വേജ്ജേ പക്കോസാപേത്വാ സുവണ്ണസത്ഥകേന ബാഹും ഫാലേത്വാ സുവണ്ണസരകേന ലോഹിതം ഗഹേത്വാ ഉദകേന സമ്ഭിന്ദിത്വാ പായേസി. നേമിത്തകാ തം സുത്വാ "ഏസ ഗബ്ഭോ രഞ്ഞോ സത്തു ഭവിസ്സതി, ഇമിനാ രാജാ ഹഞ്ഞിസ്സതീ"തി ബ്യാകരിംസു, തസ്മാ "അജാതോയേവ രഞ്ഞോ സത്തു ഭവിസ്സതീ"തി നേമിത്തകേഹി നിദ്ദിട്ഠത്താ അജാതസത്തു നാമ ജാതോ. **കി**ന്തി കാരണപുച്ഛനത്ഥേ നിപാതോ, കസ്മാതി അത്ഥോ. **പടിവേദേസു**ന്തി നിവേദേസും, ജാനാപേസുന്തി അത്ഥോ. **വിസ്സത്ഥാ**തി നിരാസങ്കചിത്താ. **ആണാചക്ക**ന്തി ആണായേവ അപ്പടിഹതവുത്തിയാ പവത്തനട്ഠേന ചക്കന്തി ആണാചക്കം. **സന്നിസജ്ജട്ഠാന**ന്തി സന്നിപതിത്വാ നിസീദനട്ഠാനം.

രാജഭവനവിഭൂതിന്തി രാജഭവനസമ്പത്തിം. **അവഹസന്തമിവാ**തി അവഹാസം കുരുമാനം വിയ. **സിരിയാ നികേതമിവാ**തി സിരിയാ വസനട്ഠാനമിവ. **ഏകനിപാതതിത്ഥമിവ ച ദേവമനുസ്സനയനവിഹങ്ഗാന**ന്തി ഏകസ്മിം പാനീയതിത്ഥേ സന്നിപതന്താ പക്ഖിനോ വിയ സബ്ബേസം ജനാനം ചക്ഖൂനി മണ്ഡപേയേവ നിപതന്തീതി ദേവമനുസ്സാനം നയനസങ്ഖാതവിഹങ്ഗാനം ഏകനിപാതതിത്ഥമിവ ച. **ലോകരാമണേയ്യകമിവ സമ്പിണ്ഡിത**ന്തി ഏകത്ഥ സമ്പിണ്ഡിതം രാസികതം ലോകേ രമണീയഭാവം വിയ. യദി ലോകേ വിജ്ജമാനം രമണീയത്തം സബ്ബമേവ ആനേത്വാ ഏകത്ഥ സമ്പിണ്ഡിതം സിയാ, തം വിയാതി വുത്തം ഹോതി. "ദട്ഠബ്ബസാരമണ്ഡന്തി ഫേഗ്ഗുരഹിതസാരം വിയ കസടവിനിമുത്തം പസന്നഭൂതം വിയ ച ദട്ഠബ്ബേസു ദട്ഠും അരഹരൂപേസു സാരഭൂതം പസന്നഭൂതഞ്ചാ"തി തീസുപി **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം. ദട്ഠബ്ബോ ദസ്സനീയോ സാരഭൂതോ വിസിട്ഠതരോ മണ്ഡോ മണ്ഡനം അലങ്കാരോ ഏതസ്സാതി **ദട്ഠബ്ബസാരമണ്ഡോ,** മണ്ഡപോതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോതി അമ്ഹാകം ഖന്തി, ഉപപരിക്ഖിത്വാ യുത്തതരം ഗഹേതബ്ബം. മണ്ഡം സൂരിയരസ്മിം പാതി നിവാരേതീതി **മണ്ഡപോ**. **വിവിധ...പേ॰... ചാരുവിതാന**ന്തി ഏത്ഥ കുസുമദാമാനി ച താനി ഓലമ്ബകാനി ചാതി കുസുമദാമഓലമ്ബകാനി. ഏത്ഥ ച വിസേസനസ്സ പരനിപാതോ ദട്ഠബ്ബോ, ഓലമ്ബകകുസുമദാമാനീതി അത്ഥോ. താനി വിവിധാനി അനേകപ്പകാരാനി വിനിഗ്ഗലന്തം വമേന്തം നിക്ഖാമേന്തമിവ ചാരു സോഭനം വിതാനം ഏത്ഥാതി **വിവിധകുസുമദാമഓലമ്ബകവിനിഗ്ഗലന്തചാരുവിതാനോ,** മണ്ഡപോ, തം അലങ്കരിത്വാതി യോജേതബ്ബം. **രതനവിചിത്രമണികോട്ടിമതലമിവാ**തി നാനാപുപ്ഫൂപഹാരവിചിത്തസുപരിനിട്ഠിതഭൂമികമ്മത്തായേവ നാനാരതനേഹി വിചിത്തഭൂതമണികോട്ടിമതലമിവാതി അത്ഥോ. ഏത്ഥ ച രതനവിചിത്തഗ്ഗഹണം നാനാപുപ്ഫൂപഹാരവിചിത്തതായ നിദസ്സനം, മണികോട്ടിമതലഗ്ഗഹണം സുപരിനിട്ഠിതഭൂമിപരികമ്മതായാതി വേദിതബ്ബം. മണിയോ കോട്ടേത്വാ കതതലത്താ മണികോട്ടനേന നിബ്ബത്തതലന്തി മണികോട്ടിമതലം. **ന**ന്തി മണ്ഡപം. **പുപ്ഫൂപഹാരോ** പുപ്ഫപൂജാ. **ഉത്തരാഭിമുഖ**ന്തി ഉത്തരദിസാഭിമുഖം. **ആസനാരഹ**ന്തി നിസീദനാരഹം. **ദന്തഖചിത**ന്തി ദന്തേഹി രചിതം, ദന്തേഹി കതന്തി വുത്തം ഹോതി. **ഏത്ഥാ**തി ആസനേ. **നിട്ഠിതം ഭന്തേ മമ കിച്ച**ന്തി മയാ കത്തബ്ബകിച്ചം നിട്ഠിതന്തി അത്ഥോ.

തസ്മിം പന ദിവസേ ഏകച്ചേ ഭിക്ഖൂ ആയസ്മന്തം ആനന്ദം സന്ധായ ഏവമാഹംസു ''ഇമസ്മിം ഭിക്ഖുസങ്ഘേ ഏകോ ഭിക്ഖു വിസ്സഗന്ധം വായന്തോ വിചരതീ''തി. ഥേരോ തം സുത്വാ ''ഇമസ്മിം ഭിക്ഖുസങ്ഘേ അഞ്ഞോ വിസ്സഗന്ധം വായന്തോ വിചരണകഭിക്ഖു നാമ നത്ഥി, അദ്ധാ ഏതേ മം സന്ധായ വദന്തീ''തി സംവേഗം ആപജ്ജി. ഏകച്ചേ നം ആഹംസുയേവ ''സ്വേ, ആവുസോ, സന്നിപാതോ''തിആദി. ഇദാനി തം ദസ്സേന്തോ ആഹ **''ഭിക്ഖൂ ആയസ്മന്തം ആനന്ദം ആഹംസൂ''**തിആദി. **തേനാ**തി തസ്മാ. **ആവജ്ജേസീ**തി ഉപനാമേസി. **അനുപാദായാ**തി തണ്ഹാദിട്ഠിവസേന കഞ്ചി ധമ്മം അഗഹേത്വാ, യേഹി വാ കിലേസേഹി സബ്ബേഹി വിമുച്ചതി, തേസം ലേസമത്തമ്പി അഗഹേത്വാതി അത്ഥോ. **ആസവേഹീ**തി ഭവതോ ആഭവഗ്ഗം ധമ്മതോ വാ ആഗോത്രഭും സവനതോ പവത്തനതോ ആസവസഞ്ഞിതേഹി കിലേസേഹി. ലക്ഖണവചനഞ്ചേതം ആസവേഹീതി, തദേകട്ഠതായ പന സബ്ബേഹിപി കിലേസേഹി, സബ്ബേഹിപി പാപധമ്മേഹി ചിത്തം വിമുച്ചതിയേവ. **ചിത്തം വിമുച്ചീ**തി ചിത്തം അരഹത്തമഗ്ഗക്ഖണേ ആസവേഹി വിമുച്ചമാനം കത്വാ അരഹത്തഫലക്ഖണേ വിമുച്ചീതി അത്ഥോ. **ചങ്കമേനാ**തി ചങ്കമനകിരിയായ. വിവട്ടൂപനിസ്സയഭൂതം കതം ഉപചിതം പുഞ്ഞം ഏതേനാതി **കതപുഞ്ഞോ,** അരഹത്താധിഗമായ കതാധികാരോതി അത്ഥോ. **പധാനമനുയുഞ്ജാ**തി വീരിയം അനുയുഞ്ജ, അരഹത്താധിഗമായ അനുയോഗം കരോഹീതി അത്ഥോ. **കഥാദോസോ നാമ നത്ഥീ**തി കഥായ അപരജ്ഝം നാമ നത്ഥി. **അച്ചാരദ്ധം വീരിയ**ന്തി അതിവിയ ആരദ്ധം വീരിയം. **ഉദ്ധച്ചായാ**തി ഉദ്ധതഭാവായ. **വീരിയസമതം യോജേമീ**തി ചങ്കമനവീരിയസ്സ അധിമത്തത്താ തസ്സ പഹാനവസേന സമാധിനാ സമരസതാപാദനേന വീരിയസമതം യോജേമി.

ദുതിയദിവസേതി ഥേരേന അരഹത്തപ്പത്തദിവസതോ ദുതിയദിവസേ. **ധമ്മസഭായം സന്നിപതിതാ**തി പക്ഖസ്സ പഞ്ചമിയം സന്നിപതിംസു. **അത്തനോ അരഹത്തപ്പത്തിം ഞാപേതുകാമോ**തി ''സേക്ഖതായ ധമ്മസങ്ഗീതിയാ ഗഹേതും അയുത്തമ്പി ബഹുസ്സുതത്താ ഗണ്ഹിസ്സാമാ''തി ചിന്തേത്വാ നിസിന്നാനം ഥേരാനം ''ഇദാനി അരഹത്തപ്പത്തോ''തി സോമനസ്സുപ്പാദനത്ഥം ''അപ്പമത്തോ ഹോഹീ''തി ദിന്നഓവാദസ്സ സഫലതാദീപനത്ഥം അത്തുപനായികം അകത്വാ അഞ്ഞബ്യാകരണസ്സ ഭഗവതാ സംവണ്ണിതത്താ ച ഥേരോ അത്തനോ അരഹത്തപ്പത്തിം ഞാപേതുകാമോ അഹോസീതി വേദിതബ്ബം. **യഥാവുഡ്ഢ**ന്തി വുഡ്ഢപടിപാടിം അനതിക്കമിത്വാ. **ഏകേ**തി മജ്ഝിമഭാണകാനംയേവ ഏകേ. പുബ്ബേ വുത്തമ്പി ഹി സബ്ബം മജ്ഝിമഭാണകാ വദന്തിയേവാതി വേദിതബ്ബം. ദീഘഭാണകാ (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.പഠമമഹാസങ്ഗീതികഥാ) പനേത്ഥ ഏവം വദന്തി -

> ''അഥ ഖോ ആയസ്മാ ആനന്ദോ അരഹാ സമാനോ സന്നിപാതം അഗമാസി. കഥം അഗമാസി? 'ഇദാനിമ്ഹി സന്നിപാതമജ്ഝം പവിസനാരഹോ'തി ഹട്ഠതുട്ഠചിത്തോ ഏകംസം ചീവരം കത്വാ ബന്ധനാ മുത്തതാലപക്കം വിയ പണ്ഡുകമ്ബലേ നിക്ഖിത്തജാതിമണി വിയ വിഗതവലാഹകേ നഭേ സമുഗ്ഗതപുണ്ണചന്ദോ വിയ ബാലാതപസമ്ഫസ്സവികസിതരേണുപിഞ്ജരഗബ്ഭം പദുമം വിയ ച പരിസുദ്ധേന പരിയോദാതേന സപ്പഭേന സസ്സിരികേന മുഖവരേന അത്തനോ അരഹത്തപ്പത്തിം ആരോചയമാനോ വിയ ച അഗമാസി. അഥ നം ദിസ്വാ ആയസ്മതോ മഹാകസ്സപസ്സ ഏതദഹോസി 'സോഭതി വത

ഭോ അരഹത്തപ്പത്തോ ആനന്ദോ, സചേ സത്ഥാ ധരേയ്യ, അദ്ധാ അജ്ജ ആനന്ദസ്സ സാധുകാരം ദദേയ്യ, ഹന്ദ ഇമസ്സാഹം ഇദാനി സത്ഥാരാ ദാതബ്ബം സാധുകാരം ദദാമീ'തി തിക്ഖത്തും സാധുകാരമദാസീ''തി.

ആകാസേന ആഗന്ത്വാ നിസീദീതിപി ഏകേതി ഏത്ഥ പന തേസം തേസം തഥാ തഥാ ഗഹേത്വാ ആഗതമത്തം ഠപേത്വാ വിസും വിസും വചനേ അഞ്ഞം വിസേസകാരണം നത്ഥീതി വദന്തി. ഉപതിസ്സത്ഥേരോ പനാഹ ''സത്തമാസം കതായ ധമ്മസങ്ഗീതിയാ കദാചി പഥവിയം നിമുജ്ജിത്വാ ആഗതത്താ തം ഗഹേത്വാ ഏകേ വദന്തി. കദാചി ആകാസേന ആഗതത്താ തം ഗഹേത്വാ ഏകേ വദന്തീ''തി.

ഭിക്ഖൂ ആമന്തേസീതി ഭിക്ഖൂ ആലപി അഭാസി സമ്ബോധേസീതി അയമേത്ഥ അത്ഥോ. അഞ്ഞത്ര പന ഞാപനേപി ഹോതി. യഥാഹ - ''ആമന്തയാമി വോ, ഭിക്ഖവേ, (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൧൮) പടിവേദയാമി വോ, ഭിക്ഖവേ''തി (അ॰ നി॰ ൭.൭൨). പക്കോസനേപി ദിസ്സതി. യഥാഹ ''ഏഹി ത്വം, ഭിക്ഖു, മമ വചനേന സാരിപുത്തം ആമന്തേഹീ''തി (അ॰ നി॰ ൯.൧൧). **ആവുസോ**തി ആമന്തനാകാരദീപനം. **കം ധുരം കത്വാ**തി കം ജേട്ഠകം കത്വാ. **കിം ആനന്ദോ നപ്പഹോതീ**തി അട്ഠകഥാചരിയേഹി ഠപിതപുച്ഛാ. **നപ്പഹോതീ**തി ന സക്കോതി. **ഏതദഗ്ഗ**ന്തി ഏസോ അഗ്ഗോ. ലിങ്ഗവിപല്ലാസേന ഹി അയം നിദ്ദേസോ. **യദിദ**ന്തി ച യോ അയന്തി അത്ഥോ, യദിദം ഖന്ധപഞ്ചകന്തി വാ യോജേതബ്ബം. **സമ്മന്നീ**തി സമ്മതം അകാസി. **ഉപാലിം വിനയം പുച്ഛേയ്യ**ന്തി പുച്ഛധാതുസ്സ ദ്വികമ്മകത്താ വുത്തം. **ബീജനിം ഗഹേത്വാ**തി ഏത്ഥ ബീജനീഗഹണം ധമ്മകഥികാനം ധമ്മതാതി വേദിതബ്ബം. ഭഗവാപി ഹി ധമ്മകഥികാനം ധമ്മതാദസ്സനത്ഥമേവ വിചിത്തബീജനിം ഗണ്ഹാതി. ന ഹി അഞ്ഞഥാ സബ്ബസ്സപി ലോകസ്സ അലങ്കാരഭൂതം പരമുക്കംസഗതസിക്ഖാസംയമാനം ബുദ്ധാനം മുഖചന്ദമണ്ഡലം പടിച്ഛാദേതബ്ബം ഹോതി. ''പഠമം, ആവുസോ ഉപാലി, പാരാജികം കത്ഥ പഞ്ഞത്ത''ന്തി കസ്മാ വുത്തം, നനു തസ്സ സങ്ഗീതിയാ പുരിമകാലേ പഠമഭാവോ ന യുത്തോതി? നോ ന യുത്തോ ഭഗവതാ പഞ്ഞത്താനുക്കമേന പാതിമോക്ഖുദ്ദേസാനുക്കമേന ച പഠമഭാവസ്സ സിദ്ധത്താ. യേഭുയ്യേന ഹി തീണി പിടകാനി ഭഗവതോ ധരമാനകാലേ ഠിതാനുക്കമേനേവ സങ്ഗീതാനി, വിസേസതോ വിനയാഭിധമ്മപിടകാനീതി ദട്ഠബ്ബം. **കിസ്മിം വത്ഥുസ്മിം മേഥുനധമ്മേ**തി ച നിമിത്തത്ഥേ ഭുമ്മവചനം.

വത്ഥുമ്പി പുച്ഛീതിആദി ''കത്ഥ പഞ്ഞത്ത''ന്തിആദിനാ ദസ്സിതേന സഹ തതോ അവസിട്ഠമ്പി സങ്ഗഹേത്വാ ദസ്സനവസേന വുത്തം. കിം പനേത്ഥ പഠമപാരാജികപാളിയം കിഞ്ചി അപനേതബ്ബം വാ പക്ഖിപിതബ്ബം വാ ആസി നാസീതി? ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ ഭാസിതേ അപനേതബ്ബം നാമ നത്ഥി. ന ഹി തഥാഗതാ ഏകബ്യഞ്ജനമ്പി നിരത്ഥകം വദന്തി, സാവകാനം പന ദേവതാനം വാ ഭാസിതേ അപനേതബ്ബമ്പി ഹോതി, തം ധമ്മസങ്ഗാഹകത്ഥേരാ അപനയിംസു, പക്ഖിപിതബ്ബം പന സബ്ബത്ഥാപി അത്ഥി, തസ്മാ യം യത്ഥ പക്ഖിപിതും യുത്തം, തം തത്ഥ പക്ഖിപിംസുയേവ. കിം പന തന്തി ചേ? ''തേന സമയേനാ''തി വാ ''തേന ഖോ പന സമയേനാ''തി വാ ''അഥ ഖോ''ഇതി വാ ''ഏവം വുത്തേ''തി വാ ''ഏതദവോചാ''തി വാ ഏവമാദികം സമ്ബന്ധവചനമത്തം. ഏവം പക്ഖിപിതബ്ബയുത്തം പക്ഖിപിത്വാ പന ഇദം

പഠമപാരാജികന്തി ഠപേസും . പഠമപാരാജികേ സങ്ഗഹമാരുള്ഹേ പഞ്ച അരഹന്തസതാനി സങ്ഗഹം ആരോപിതനയേനേവ ഗണസജ്ഝായമകംസു. ‘‘തേന സമയേന ബുദ്ധോ ഭഗവാ വേരഞ്ജായം വിഹരതീ’’തി ച നേസം സജ്ഝായാരമ്ഭകാലേയേവ സാധുകാരം ദദമാനാ വിയ മഹാപഥവീ ഉദകപരിയന്തം കത്വാ കമ്പിത്ഥ. തേ ഏതേനേവ നയേന സേസപാരാജികാനിപി സങ്ഗഹം ആരോപേത്വാ ‘‘ഇദം പാരാജികകണ്ഡ’’ന്തി ഠപേസും. ഏവം തേരസ സങ്ഘാദിസേസാനി ‘‘തേരസക’’ന്തിആദീനി വത്വാ വീസാധികാനി ദ്വേ സിക്ഖാപദസതാനി ‘‘മഹാവിഭങ്ഗോ’’തി കിത്തേത്വാ ഠപേസും. മഹാവിഭങ്ഗാവസാനേപി പുരിമനയേനേവ മഹാപഥവീ അകമ്പിത്ഥ. തതോ ഭിക്ഖുനിവിഭങ്ഗേ അട്ഠ സിക്ഖാപദാനി ‘‘പാരാജികകണ്ഡം നാമാ’’തിആദീനി വത്വാ തീണി സിക്ഖാപദസതാനി ചത്താരി ച സിക്ഖാപദാനി ‘‘ഭിക്ഖുനിവിഭങ്ഗോ’’തി കിത്തേത്വാ ‘‘അയം ഉഭതോവിഭങ്ഗോ നാമ ചതുസട്ഠിഭാണവാരോ’’തി ഠപേസും. ഉഭതോവിഭങ്ഗാവസാനേപി വുത്തനയേനേവ പഥവീ അകമ്പിത്ഥ. ഏതേനേവുപായേന അസീതിഭാണവാരപരിമാണം ഖന്ധകം പഞ്ചവീസതിഭാണവാരപരിമാണം പരിവാരഞ്ച സങ്ഗഹം ആരോപേത്വാ ‘‘ഇദം വിനയപിടകം നാമാ’’തി ഠപേസും. വിനയപിടകാവസാനേപി വുത്തനയേനേവ പഥവീകമ്പോ അഹോസി. തം ആയസ്മന്തം ഉപാലിത്ഥേരം പടിച്ഛാപേസും ‘‘ആവുസോ, ഇദം തുയ്ഹം നിസ്സിതകേ വാചേഹീ’’തി ഏവമേത്ഥ അവുത്തോപി വിസേസോ വേദിതബ്ബോ.

ഏവം വിനയപിടകം സങ്ഗഹമാരോപേത്വാ സുത്തന്തപിടകം സങ്ഗായിംസു. ഇദാനി തം ദസ്സേന്തോ ആഹ **‘‘വിനയം സങ്ഗായിത്വാ’’**തിആദി. **മഹാകസ്സപത്ഥേരോ ആനന്ദത്ഥേരം ധമ്മം പുച്ഛീ**തി ഏത്ഥ അയമനുക്കമോ വേദിതബ്ബോ - ആനന്ദത്ഥേരേ ദന്തഖചിതം ബീജനിം ഗഹേത്വാ ധമ്മാസനേ നിസിന്നേ ആയസ്മാ മഹാകസ്സപത്ഥേരോ ഭിക്ഖൂ പുച്ഛി ‘‘കതരം, ആവുസോ, പിടകം പഠമം സങ്ഗായാമാ’’തി? ‘‘സുത്തന്തപിടകം, ഭന്തേതി. സുത്തന്തപിടകേ ചതസ്സോ സങ്ഗീതിയോ, താസു പഠമം കതരം സങ്ഗീതിന്തി? ദീഘസങ്ഗീതിം, ഭന്തേതി. ദീഘസങ്ഗീതിയം ചതുത്തിംസ സുത്താനി, തയോ ച വഗ്ഗാ, തേസു പഠമം കതരം വഗ്ഗന്തി. സീലക്ഖന്ധവഗ്ഗം, ഭന്തേതി. സീലക്ഖന്ധവഗ്ഗേ തേരസ സുത്തന്താ, തേസു പഠമം കതരം സുത്തന്തി? ബ്രഹ്മജാലസുത്തം നാമ ഭന്തേ തിവിധസീലാലങ്കതം നാനാവിധമിച്ഛാജീവകുഹനലപനാദിവിദ്ധംസനം ദ്വാസട്ഠിദിട്ഠിജാലവിനിവേഠനം ദസസഹസ്സിലോകധാതുപകമ്പനം, തം പഠമം സങ്ഗായാമാ’’തി. അഥ ഖോ ആയസ്മാ മഹാകസ്സപോ ആയസ്മന്തം ആനന്ദം ഏതദവോച ‘‘ബ്രഹ്മജാലം, ആവുസോ ആനന്ദ, കത്ഥ ഭാസിത’’ന്തി?

അന്തരാ ച ഭന്തേ രാജഗഹം അന്തരാ ച നാളന്ദന്തി ഏത്ഥ **അന്തരാ**-സദ്ദോ കാരണഖണചിത്തവേമജ്ഝവിവരാദീസു ദിസ്സതി. തഥാ ഹി ‘‘തദന്തരം കോ ജാനേയ്യ അഞ്ഞത്ര തഥാഗതാ’’തി (അ॰ നി॰ ൬.൪൪; ൧൦.൭൫) ച, ‘‘ജനാ സങ്ഗമ്മ മന്തേന്തി, മഞ്ച തഞ്ച കിമന്തര’’ന്തി (സം॰ നി॰ ൧.൨൨൮) ച ആദീസു കാരണേ അന്തരാസദ്ദോ വത്തതി. ‘‘അദ്ദസ മം ഭന്തേ അഞ്ഞതരാ ഇത്ഥീ വിജ്ജന്തരികായ ഭാജനം ധോവന്തീ’’തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൨.൧൪൯) ഖണേ. ‘‘യസ്സന്തരതോ ന സന്തി കോപാ’’തിആദീസു (ഉദാ॰ ൨൦) ചിത്തേ. ‘‘അന്തരാ വോസാനമാപാദീ’’തിആദീസു വേമജ്ഝേ. ‘‘അപി ചായം തപോദാ ദ്വിന്നം മഹാനിരയാനം അന്തരികായ ആഗച്ഛതീ’’തിആദീസു (പാരാ॰ ൨൩൧) വിവരേ. സ്വായമിധ വിവരേ വത്തതി, തസ്മാ രാജഗഹസ്സ ച നാളന്ദായ ച വിവരേതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ,

അന്തരാസദ്ദേന പന യുത്തത്താ ഉപയോഗവചനം കതം. ഈദിസേസു ച ഠാനേസു അക്ഖരചിന്തകാ "അന്തരാ ഗാമഞ്ച നദിഞ്ച യാതീ"തി ഏവം ഏകമേവ അന്തരാസദ്ദം പയുജ്ജന്തി, സോ ദുതിയപദേനപി യോജേതബ്ബോ ഹോതി. അയോജിയമാനേ ഉപയോഗവചനം ന പാപുണാതി സാമിവചനപ്പസങ്ഗേ അന്തരാസദ്ദയോഗേന ഉപയോഗവചനസ്സ ഇച്ഛിതത്താ. ഇധ പന യോജേത്വാ ഏവം വുത്തോ. **രാജാഗാരകേ**തി തത്ഥ രഞ്ഞോ കീളനത്ഥം പടിഭാനചിത്തവിചിത്രം അഗാരം അകംസു, തം രാജാഗാരകന്തി പവുച്ചതി, തസ്മിം. **അമ്ബലട്ഠികാ**തി രഞ്ഞോ ഉയ്യാനം. തസ്സ കിര ദ്വാരസമീപേ തരുണോ അമ്ബരുക്ഖോ അത്ഥി, തം അമ്ബലട്ഠികാതി വദന്തി. തസ്സ അവിദൂരഭവത്താ ഉയ്യാനമ്പി അമ്ബലട്ഠികാത്വേവ സങ്ഖ്യം ഗതം "വരുണാനഗര"ന്തിആദീസു വിയ.

സുപ്പിയഞ്ച പരിബ്ബാജകന്തി ഏത്ഥ **സുപ്പിയോ**തി തസ്സ നാമം, **പരിബ്ബാജകോ**തി സഞ്ജയസ്സ അന്തേവാസീ ഛന്നപരിബ്ബാജകോ. **ബ്രഹ്മദത്തഞ്ച മാണവകന്തി** ഏത്ഥ **ബ്രഹ്മദത്തോ**തി തസ്സ നാമം. **മാണവോ**തി സത്തോപി ചോരോപി തരുണോപി വുച്ചതി. തഥാ ഹി -

> "ചോദിതാ ദേവദൂതേഹി, യേ പമജ്ജന്തി മാണവാ;
> തേ ദീഘരത്തം സോചന്തി, ഹീനകായൂപഗാ നരാ"തി. (മ॰ നി॰ ൩.൨൭൧; അ॰ നി॰ ൩.൩൬) -

ആദീസു സത്തോ മാണവോതി വുത്തോ. "മാണവേഹിപി സമാഗച്ഛന്തി കതകമ്മേഹിപി അകതകമ്മേഹിപീ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൨.൧൪൯) ചോരോ. "അമ്ബട്ഠമാണവോ അങ്ഗകോ മാണവോ"തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൬൧-൨൬൨, ൩൧൬) തരുണോ മാണവോതി വുത്തോ. ഇധാപി അയമേവ അധിപ്പേതോ. ഇദം വുത്തം ഹോതി "ബ്രഹ്മദത്തം നാമ തരുണപുരിസം ആരബ്ഭാ"തി. **ജീവകമ്ബവനേ**തി ജീവകസ്സ കോമാരഭച്ചസ്സ അമ്ബവനേ. അഥ "കം ആരബ്ഭാ"തി അവത്വാ "കേനസദ്ധി"ന്തി കസ്മാ വുത്തം? ന ഏതം സുത്തം ഭഗവതാ ഏവ വുത്തം, രഞ്ഞാപി "യഥാ നു ഖോ ഇമാനി പുഥുസിപ്പായതനാനീ"തിആദിനാ കിഞ്ചി കിഞ്ചി വുത്തം അത്ഥി, തസ്മാ ഏവം വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം. **വേദേഹിപുത്തേനാ**തി അയം കോസലരഞ്ഞോ ധീതായ പുത്തോ, ന വിദേഹരഞ്ഞോ, "വേദേഹീ"തി പന പണ്ഡിതാധിവചനമേതം. വിദന്തി ഏതേനാതി വേദോ, ഞാണസ്സേതം അധിവചനം. വേദേന ഈഹതി ഘടതി വായമതീതി വേദേഹീ, വേദേഹിയാ പുത്തോ വേദേഹിപുത്തോ, തേന.

ഏതേനേവുപായേന പഞ്ച നികായേ പുച്ഛീതി ഏത്ഥ അയമനുക്കമോ വേദിതബ്ബോ. വുത്തനയേന ബ്രഹ്മജാലസ്സ പുച്ഛാവിസജ്ജനാവസാനേ പഞ്ച അരഹന്തസതാനി സജ്ഝായമകംസു. വുത്തനയേനേവ ച പഥവീകമ്പോ അഹോസി. ഏവം ബ്രഹ്മജാലം സങ്ഗായിത്വാ തതോ പരം "സാമഞ്ഞഫലം പനാവുസോ ആനന്ദ, കത്ഥ ഭാസിത"ന്തിആദിനാ പുച്ഛാവിസജ്ജനാനുക്കമേന സദ്ധിം ബ്രഹ്മജാലേന തേരസസുത്തന്തം സങ്ഗായിത്വാ "അയം സീലക്ഖന്ധവഗ്ഗോ നാമാ"തി കിത്തേത്വാ ഠപേസും. തദനന്തരം മഹാവഗ്ഗം, തദനന്തരം പാഥികവഗ്ഗന്തി ഏവം തിവഗ്ഗസങ്ഗഹം ചതുത്തിംസസുത്തന്തപടിമണ്ഡിതം ചതുസട്ഠിഭാണവാരപരിമാണം തന്തിം സങ്ഗായിത്വാ "അയം ദീഘനികായോ നാമാ"തി വത്വാ ആയസ്മന്തം ആനന്ദത്ഥേരം പടിച്ഛാപേസും "ആവുസോ, ഇമം തുയ്ഹം നിസ്സിതകേ വാചേഹീ"തി. തതോ അനന്തരം

അസീതിഭാണവാരപരിമാണം മജ്ഝിമനികായം സങ്ഗായിത്വാ ധമ്മസേനാപതിസാരിപുത്തത്ഥേരസ്സ നിസ്സിതകേ പടിച്ഛാപേസും "ഇമം തുമ്ഹേ പരിഹരഥാ"തി. തദനന്തരം ഭാണവാരസതപരിമാണം സംയുത്തനികായം സങ്ഗായിത്വാ മഹാകസ്സപത്ഥേരം പടിച്ഛാപേസും "ഭന്തേ, ഇമം തുമ്ഹാകം നിസ്സിതകേ വാചേഥാ"തി. തദനന്തരം വീസതിഭാണവാരസതപരിമാണം അങ്ഗുത്തരനികായം സങ്ഗായിത്വാ അനുരുദ്ധത്ഥേരം പടിച്ഛാപേസും "ഇമം തുമ്ഹാകം നിസ്സിതകേ വാചേഥാ"തി.

തദനന്തരം -

"ധമ്മസങ്ഗണിം വിഭങ്ഗഞ്ച, കഥാവത്ഥുഞ്ച പുഗ്ഗലം;
ധാതുയമകം പട്ഠാനം, അഭിധമ്മോതി വുച്ചതീ"തി. -

ഏവം സംവണ്ണിതം സുഖുമഞാണഗോചരം തന്തിം സങ്ഗായിത്വാ "ഇദം അഭിധമ്മപിടകം നാമാ"തി വത്വാ പഞ്ച അരഹന്തസതാനി സജ്ഝായമകംസു. വുത്തനയേനേവ പഥവീകമ്പോ അഹോസി. തതോ പരം ജാതകം മഹാനിദ്ദേസോ പടിസമ്ഭിദാമഗ്ഗോ അപദാനം സുത്തനിപാതോ ഖുദ്ദകപാഠോ ധമ്മപദം ഉദാനം ഇതിവുത്തകം വിമാനവത്ഥു പേതവത്ഥു ഥേരഗാഥാ ഥേരീഗാഥാതി ഇമം തന്തിം സങ്ഗായിത്വാ "ഖുദ്ദകഗന്ഥോ നാമ അയ"ന്തി ച വത്വാ അഭിധമ്മപിടകസ്മിംയേവ സങ്ഗഹം ആരോപയിംസൂതി ദീഘഭാണകാ വദന്തി. മജ്ഝിമഭാണകാ പന "ചരിയാപിടകബുദ്ധവംസേഹി സദ്ധിം സബ്ബമ്പി തം ഖുദ്ദകഗന്ഥം സുത്തന്തപിടകേ പരിയാപന്ന"ന്തി വദന്തി. അയമേത്ഥ അധിപ്പായോ - ജാതകാദികേ ഖുദ്ദകനികായപരിയാപന്നേ യേഭുയ്യേന ച ധമ്മനിദ്ദേസഭൂതേ താദിസേ അഭിധമ്മപിടകേ സങ്ഗണ്ഹിതും യുത്തം, ന പന ദീഘനികായാദിപ്പകാരേ സുത്തന്തപിടകേ, നാപി പഞ്ഞത്തിനിദ്ദേസഭൂതേ വിനയപിടകേതി. ദീഘഭാണകാ "ജാതകാദീനം അഭിധമ്മപിടകേ സങ്ഗഹോ"തി വദന്തി. ചരിയാപിടകബുദ്ധവംസാനഞ്ചേത്ഥ അഗ്ഗഹണം ജാതകഗതികത്താ. മജ്ഝിമഭാണകാ പന അട്ഠുപ്പത്തിവസേന ദേസിതാനം ജാതകാദീനം യഥാനുലോമദേസനാഭാവതോ താദിസേ സുത്തന്തപിടകേ സങ്ഗഹോ യുത്തോ, ന പന സഭാവധമ്മനിദ്ദേസഭൂതേ യഥാധമ്മസാസനേ അഭിധമ്മപിടകേതി ജാതകാദീനം സുത്തപരിയാപന്നതം വദന്തി. തത്ഥ യുത്തം വിചാരേത്വാ ഗഹേതബ്ബം. ഖുദ്ദകനികായസ്സ സേസനികായാനം വിയ അപാകടത്താ സേസേ ഠപേത്വാ ഖുദ്ദകനികായം പാകടം കത്വാ ദസ്സേന്തോ **"തത്ഥ ഖുദ്ദകനികായോ നാമാ"**തിആദിമാഹ. **തത്ഥാതി** തേസു നികായേസു. **തത്ഥാതി** ഖുദ്ദകനികായേ.

ഏവം നിമിത്തപയോജനകാലദേസകാരകകരണപ്പകാരേഹി പഠമമഹാസങ്ഗീതിം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി തത്ഥ വവത്ഥാപിതേസു ധമ്മവിനയേസു നാനപ്പകാരകോസല്ലത്ഥം ഏകവിധാദിഭേദേ ദസ്സേതും **"തദേതം സബ്ബമ്പീ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അനുത്തരം സമ്മാസമ്ബോധിന്തി** ഏത്ഥ അനാവരണഞാണപദട്ഠാനം മഗ്ഗഞാണം മഗ്ഗഞാണപദട്ഠാനഞ്ച അനാവരണഞാണം "സമ്മാസമ്ബോധീ"തി വുച്ചതി. **പച്ചവേക്ഖന്തേന വാതി** ഉദാനാദിവസേന പവത്തധമ്മം സന്ധായാഹ. **വിമുത്തിരസന്തി** അരഹത്തഫലസ്സാദം വിമുത്തിസമ്പത്തികം വാ അഗ്ഗഫലനിപ്ഫാദനതോ, വിമുത്തികിച്ചം വാ കിലേസാനം അച്ചന്തവിമുത്തിസമ്പാദനതോ.

കിഞ്ചാപി അവിസേസേന സബ്ബമ്പി ബുദ്ധവചനം കിലേസവിനയനേന വിനയോ, യഥാനുസിട്ഠം പടിപജ്ജമാനേ അപായപതനാദിതോ ധാരണേന ധമ്മോ ച ഹോതി , ഇധാധിപ്പേതേ പന ധമ്മവിനയേ നിദ്ധാരേതും **"തത്ഥ വിനയപിടക"**ന്തിആദിമാഹ. ഖന്ധാദിവസേന സഭാവധമ്മദേസനാബാഹുല്ലതോ ആഹ **"അവസേസം ബുദ്ധവചനം ധമ്മോ"**തി. അഥ വാ യദിപി ധമ്മോയേവ വിനയോ പരിയത്തിആദിഭാവതോ, തഥാപി വിനയസദ്ദസന്നിധാനോ അഭിന്നാധികരണഭാവേന പയുത്തോ ധമ്മസദ്ദോ വിനയതന്തിവിപരീതം തന്തിം ദീപേതി യഥാ ''പുഞ്ഞഞാണസമ്ഭാരോ, ഗോബലീബദ്ദ''ന്തിആദി.

അനേകജാതിസംസാരന്തി അയം ഗാഥാ ഭഗവതാ അത്തനോ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണപദട്ഠാനം അരഹത്തപ്പത്തിം പച്ചവേക്ഖന്തേന ഏകൂനവീസതിമസ്സ പച്ചവേക്ഖണഞാണസ്സ അനന്തരം ഭാസിതാ. തേനാഹ **"ഇദം പഠമബുദ്ധവചന"**ന്തി. ഇദം കിര സബ്ബബുദ്ധേഹി അവിജഹിതഉദാനം. അയമസ്സ സങ്ഖേപത്ഥോ (ധം പം അട്ഠം ൨.൧൫൩) - അഹം ഇമസ്സ അത്തഭാവഗേഹസ്സ കാരകം തണ്ഹാവഡ്ഢകിം ഗവേസന്തോ യേന ഞാണേന തം ദട്ഠും സക്കാ, തസ്സ ബോധിഞാണസ്സത്ഥായ ദീപങ്കരപാദമൂലേ കതാഭിനീഹാരോ എത്തകം കാലം അനേകജാതിസംസാരം അനേകജാതിസതസഹസ്സസങ്ഖ്യം സംസാരവട്ടം **അനിബ്ബിസം** അനിബ്ബിസന്തോ തം ഞാണം അവിന്ദന്തോ അലഭന്തോയേവ **സന്ധാവിസ്സം** സംസരിം. യസ്മാ ജരാബ്യാധിമരണമിസ്സതായ ജാതി നാമേസാ പുനപ്പുനം ഉപഗന്തും ദുക്ഖാ, ന ച സാ തസ്മിം അദിട്ഠേ നിവത്തതി, തസ്മാ തം ഗവേസന്തോ സന്ധാവിസ്സന്തി അത്ഥോ.

ദിട്ഠോസീതി ഇദാനി മയാ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം പടിവിജ്ഝന്തേന ദിട്ഠോ അസി. **പുന ഗേഹ**ന്തി പുന ഇമം അത്തഭാവസങ്ഖാതം മമ ഗേഹം **ന കാഹസി** ന കരിസ്സസി. തവ **സബ്ബാ** അനവസേസാ കിലേസ**ഫാസുകാ** മയാ **ഭഗ്ഗാ**. ഇമസ്സ തയാ കതസ്സ അത്തഭാവഗേഹസ്സ **കൂടം** അവിജ്ജാസങ്ഖാതം കണ്ണികമണ്ഡലം **വിസങ്ഖതം** വിദ്ധംസിതം. **വിസങ്ഖാരം** നിബ്ബാനം ആരമ്മണകരണവസേന **ഗതം** അനുപവിട്ഠം ഇദാനി മമ **ചിത്തം,** അഹഞ്ച തണ്ഹാനം ഖയസങ്ഖാതം അരഹത്തമഗ്ഗം അരഹത്തഫലം വാ **അജ്ഝഗാ** അധിഗതോ പത്തോസ്മീതി അത്ഥോ. **ഗണ്ഠിപദേസു** പന ''വിസങ്ഖാരഗതന്തി ചിത്തമേവ തണ്ഹാനം ഖയസങ്ഖാതം അരഹത്തമഗ്ഗം അരഹത്തഫലം വാ അജ്ഝഗാ അധിഗതോ പത്തോ''തി എവമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ. അയം മനസാ പവത്തിതധമ്മാനം ആദി. ''യദാ ഹവേ പാതുഭവന്തി ധമ്മാതി അയം പന വാചായ പവത്തിതധമ്മാനം ആദീ''തി വദന്തി. അന്തോജപ്പനവസേന കിര ഭഗവാ ''അനേകജാതിസംസാര''ന്തിആദിമാഹ.

കേചീതി ഖന്ധകഭാണകാ. പഠമം വുത്തോ പന ധമ്മപദഭാണകാനം അധിപ്പായോതി വേദിതബ്ബോ. എത്ഥ ച ഖന്ധകഭാണകാ വദന്തി ''ധമ്മപദഭാണകാനം ഗാഥാ മനസാ ദേസിതത്താ തദാ മഹതോ ജനസ്സ ഉപകാരായ ന ഹോതി, അമ്ഹാകം പന ഗാഥാ വചീഭേദം കത്വാ ദേസിതത്താ തദാ സുണന്താനം ദേവബ്രഹ്മാനം ഉപകാരായ അഹോസി, തസ്മാ ഇദമേവ പഠമബുദ്ധവചന''ന്തി. ധമ്മപദഭാണകാ പന ''ദേസനായ ജനസ്സ ഉപകാരാനുപകാരഭാവോ ലക്ഖണം ന ഹോതി, ഭഗവതാ മനസാ ദേസിതത്തായേവ ഇദം പഠമബുദ്ധവചന''ന്തി വദന്തി, തസ്മാ ഉഭയമ്പി അഞ്ഞമഞ്ഞം വിരുദ്ധം ന ഹോതീതി വേദിതബ്ബം. നനു ച യദി

“അനേകജാതിസംസാര”ന്തി മനസാ ദേസിതം, അഥ കസ്മാ ധമ്മപദഅട്ഠകഥായം (ധം പം അട്ഠം വ.൧൫൩-൧൫൪) “അനേകജാതിസംസാരന്തി ഇമം ധമ്മദേസനം സത്ഥാ ബോധിരുക്ഖമൂലേ നിസിന്നോ ഉദാനവസേന ഉദാനേത്വാ അപരഭാഗേ ആനന്ദത്ഥേരേന പുട്ഠോ കഥേസീ”തി വുത്തന്തി? തത്ഥാപി മനസാ ഉദാനേത്വാതി ഏവമത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ. അഥ വാ മനസാവ ദേസിതന്തി ഏവം ഗഹണേ കിം കാരണന്തി ചേ? യദി വചീഭേദം കത്വാ ദേസിതം സിയാ, ഉദാനപാളിയം ആരുള്ഹം ഭവേയ്യ, തസ്മാ ഉദാനപാളിയം അനാരുള്ഹഭാവോയേവ വചീഭേദം അകത്വാ മനസാ ദേസിതഭാവേ കാരണന്തി വദന്തി.

യദാ ഹവേ പാതുഭവന്തി ധമ്മാതി ഏത്ഥ **ഇതി**സദ്ദോ ആദിഅത്ഥോ. തേന “ആതാപിനോ ഝായതോ ബ്രാഹ്മണസ്സ, അഥസ്സ കങ്ഖാ വപയന്തി സബ്ബാ. യതോ പജാനാതി സഹേതുധമ്മ”ന്തി ആദിഗാഥാത്തയം സങ്ഗണ്ഹാതി. **ഉദാനഗാഥ**ന്തി പന ജാതിയാ ഏകവചനം, തത്ഥാപി പഠമഗാഥംയേവ വാ ഗഹേത്വാ വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം. ഏത്ഥ പന യം വത്തബ്ബം, തം ഖന്ധകേ ആവി ഭവിസ്സതി. **പാടിപദദിവസേ**തി ഇദം “സബ്ബഞ്ഞുഭാവപ്പത്തസ്സാ”തി ന ഏതേന സമ്ബന്ധിതബ്ബം, “പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ ഉപ്പന്നാ”തി ഏതേന പന സമ്ബന്ധിതബ്ബം. വിസാഖപുണ്ണമായമേവ ഹി ഭഗവാ പച്ചൂസസമയേ സബ്ബഞ്ഞുതം പത്തോതി. **സോമനസ്സമയഞാണേനാ**തി സോമനസ്സസമ്പയുത്തഞാണേന. **ആമന്തയാമീ**തി നിവേദയാമി, ബോധേമീതി അത്ഥോ. **വയധമ്മാ**തി അനിച്ചലക്ഖണമുഖേന ദുക്ഖാനത്തലക്ഖണമ്പി സങ്ഖാരാനം വിഭാവേതി “യദനിച്ചം തം ദുക്ഖം, യം ദുക്ഖം തദനത്താ”തി (സം നി ൩.൧൫) വചനതോ. ലക്ഖണത്തയവിഭാവനനയേനേവ തദാരമ്മണം വിപസ്സനം ദസ്സേന്തോ സബ്ബതിത്ഥിയാനം അവിസയഭൂതം ബുദ്ധാവേണികം ചതുസച്ചകമ്മട്ഠാനാധിട്ഠാനം അവിപരീതം നിബ്ബാനഗാമിനിം പടിപദം പകാസേതീതി ദട്ഠബ്ബം . ഇദാനി തത്ഥ സമ്മാപടിപത്തിയം നിയോജേതി **“അപ്പമാദേന സമ്പാദേഥാ”**തി. അഥ വാ “വയധമ്മാ സങ്ഖാരാ”തി ഏതേന സങ്ഖേപേന സംവേജേത്വാ “അപ്പമാദേന സമ്പാദേഥാ”തി സങ്ഖേപേനേവ നിരവസേസം സമ്മാപടിപത്തിം ദസ്സേതി. അപ്പമാദപദഞ്ഹി സിക്ഖത്തയസങ്ഗഹിതം കേവലപരിപുണ്ണം സാസനം പരിയാദിയിത്വാ തിട്ഠതീതി. **അന്തരേ**തി അന്തരാളേ, വേമജ്ഝേതി അത്ഥോ.

സുത്തന്തപിടകന്തി ഏത്ഥ യഥാ കമ്മമേവ കമ്മന്തം, ഏവം സുത്തമേവ സുത്തന്തന്തി വേദിതബ്ബം. **അസങ്ഗീത**ന്തി സങ്ഗീതിക്ഖന്ധകകഥാവത്ഥുപ്പകരണാദി. കേചി പന “സുഭസുത്തമ്പി പഠമസങ്ഗീതിയം അസങ്ഗീത”ന്തി വദന്തി, തം ന യുജ്ജതി. “പഠമസങ്ഗീതിതോ പുരേതരമേവ ഹി ആയസ്മതാ ആനന്ദത്ഥേരേന ജേതവനേ വിഹരന്തേന സുഭസ്സ മാണവസ്സ ദേസിത”ന്തി **ആചരിയധമ്മപാലത്ഥേരേന** വുത്തം. സുഭസുത്തം പന “ഏവം മേ സുതം - ഏകം സമയം ആയസ്മാ ആനന്ദോ സാവത്ഥിയം വിഹരതി ജേതവനേ അനാഥപിണ്ഡികസ്സ ആരാമേ അചിരപരിനിബ്ബുതേ ഭഗവതീ”തിആദിനാ (ദീ നി ൧.൪൪൪) ആഗതം. തത്ഥ “ഏവം മേ സുത”ന്തിആദിവചനം പഠമസങ്ഗീതിയം ആയസ്മതാ ആനന്ദത്ഥേരേനേവ വത്തും യുത്തരൂപം ന ഹോതി. ന ഹി ആനന്ദത്ഥേരോ സയമേവ സുഭസുത്തം ദേസേത്വാ “ഏവം മേ സുത”ന്തിആദീനി വദതി. ഏവം പന വത്തബ്ബം സിയാ “ഏകമിദാഹം, ഭന്തേ, സമയം സാവത്ഥിയം വിഹരാമി ജേതവനേ അനാഥപിണ്ഡികസ്സ ആരാമേ”തി, തസ്മാ

ദുതിയതതിയസങ്ഗീതികാരകേഹി "ഏവം മേ സുത"ന്തിആദിനാ സുഭസുത്തം സങ്ഗീതിമാരോപിതം വിയ ദിസ്സതി. അഥ **ആചരിയധമ്മപാലത്ഥേരസ്സ** ഏവമധിപ്പായോ സിയാ "ആനന്ദത്ഥേരേനേവ വുത്തമ്പി സുഭസുത്തം പഠമസങ്ഗീതിം ആരോപേത്വാ തന്തിം ഠപേതുകാമേഹി മഹാകസ്സപത്ഥേരാദീഹി അഞ്ഞേസു സുത്തേസു ആഗതനയേനേവ 'ഏവം മേ സുത'ന്തിആദിനാ തന്തി ഠപിതാ"തി, ഏവം സതി യുജ്ജേയ്യ. അഥ വാ ആയസ്മാ ആനന്ദത്ഥേരോ സുഭസുത്തം സയം ദേസേന്തോപി സാമഞ്ഞഫലാദീസു ഭഗവതാ ദേസിതനയേനേവ ദേസേസീതി ഭഗവതോ സമ്മുഖാ ലദ്ധനയേ ഠത്വാ ദേസിതത്താ ഭഗവതാ ദേസിതം ധമ്മം അത്തനി അദഹന്തോ "ഏവം മേ സുത"ന്തിആദിമാഹാതി ഏവമധിപ്പായോ വേദിതബ്ബോ.

ഉഭയാനി പാതിമോക്ഖാനീതി ഭിക്ഖുഭിക്ഖുനീപാതിമോക്ഖവസേന. **ദ്വേ വിഭങ്ഗാനീ**തി ഭിക്ഖുഭിക്ഖുനീവിഭങ്ഗവസേനേവ ദ്വേ വിഭങ്ഗാനി. **ദ്വാവീസതി ഖന്ധകാനീ**തി മഹാവഗ്ഗചൂളവഗ്ഗേസു ആഗതാനി ദ്വാവീസതി ഖന്ധകാനി. **സോളസപരിവാരാ**തി സോളസഹി പരിവാരേഹി ഉപലക്ഖിതത്താ സോളസപരിവാരാതി വുത്തം. തഥാ ഹി പരിവാരപാളിയം "യം തേന ഭഗവതാ ജാനതാ പസ്സതാ അരഹതാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന പഠമം പാരാജികം കത്ഥ പഞ്ഞത്ത"ന്തിആദിനാ (പരി॰ ൧) പഞ്ഞത്തിവാരോ, തതോ പരം "മേഥുനം ധമ്മം പടിസേവന്തോ കതി ആപത്തിയോ ആപജ്ജതീ"തിആദിനാ (പരി॰ ൧൮൭) കതാപത്തിവാരോ, "മേഥുനം ധമ്മം പടിസേവന്തസ്സ ആപത്തിയോ ചതുന്നം വിപത്തീനം കതി വിപത്തിയോ ഭജന്തീ"തിആദിപ്പഭേദോ (പരി॰ ൧൮൮) വിപത്തിവാരോ, "മേഥുനം ധമ്മം പടിസേവന്തസ്സ ആപത്തിയോ സത്തന്നം ആപത്തിക്ഖന്ധാനം കതിഹി ആപത്തിക്ഖന്ധേഹി സങ്ഗഹിതാ"തിആദിപ്പഭേദോ (പരി॰ ൧൮൯) സങ്ഗഹവാരോ, "മേഥുനം ധമ്മം പടിസേവന്തസ്സ ആപത്തിയോ ഛന്നം ആപത്തിസമുട്ഠാനാനം കതിഹി സമുട്ഠാനേഹി സമുട്ഠന്തീ"തിആദിനാ (പരി॰ ൧൯൦) സമുട്ഠാനവാരോ, "മേഥുനം ധമ്മം പടിസേവന്തസ്സ ആപത്തിയോ ചതുന്നം അധികരണാനം കതമം അധികരണ"ന്തിആദിനാ (പരി॰ ൧൯൧) അധികരണവാരോ, "മേഥുനം ധമ്മം പടിസേവന്തസ്സ ആപത്തിയോ സത്തന്നം സമഥാനം കതിഹി സമഥേഹി സമ്മന്തീ"തിആദിപ്പഭേദോ (പരി॰ ൧൯൨) സമഥവാരോ, തദനന്തരം സമുച്ചയവാരോ ചാതി അട്ഠ വാരാ വുത്താ. തതോ പരം "മേഥുനം ധമ്മം പടിസേവനപച്ചയാ പാരാജികം കത്ഥ പഞ്ഞത്ത"ന്തിആദിനാ (പരി॰ ൧൯൪) നയേന പുന പച്ചയവസേന ഏകോ പഞ്ഞത്തിവാരോ, തസ്സ വസേന പുരിമസദിസാ ഏവ കതാപത്തിവാരാദയോ സത്ത വാരാതി ഏവം അപരേപി അട്ഠ വാരാ വുത്താ. ഇതി ഇമാനി അട്ഠ, പുരിമാനിപി അട്ഠാതി മഹാവിഭങ്ഗേ സോളസ വാരാ ദസ്സിതാ. തതോ പരം തേനേവ നയേന ഭിക്ഖുനിവിഭങ്ഗേപി സോളസ വാരാ ആഗതാതി ഇമേഹി സോളസഹി വാരേഹി ഉപലക്ഖിതത്താ സോളസപരിവാരാതി വുച്ചതി. പോത്ഥകേസു പന കത്ഥചി "പരിവാരോ"തി ഏത്തകമേവ ദിസ്സതി, ബഹൂസു പന പോത്ഥകേസു ദീഘനികായട്ഠകഥായം അഭിധമ്മട്ഠകഥായഞ്ച "സോളസപരിവാരാ"തി ഏവമേവ വുത്തത്താ അയമ്പി പാഠോ ന സക്കാ പടിബാഹിതുന്തി തസ്സേവത്ഥോ വുത്തോ.

ബ്രഹ്മജാലാദിചതുത്തിംസസുത്തസങ്ഗഹോതി ബ്രഹ്മജാലസുത്താദീനി ചതുത്തിംസ സുത്താനി സങ്ഗയ്ഹന്തി ഏത്ഥ, ഏതേനാതി വാ

ബ്രഹ്മജാലാദിചതുത്തിംസസുത്തസങ്ഗഹോ. വുത്തപ്പമാണാനം വാ സുത്താനം സങ്ഗഹോ ഏതസ്സാതി ബ്രഹ്മജാലാദിചതുത്തിംസസുത്തസങ്ഗഹോതി. ഏവം സേസേസുപി വേദിതബ്ബം.

വിവിധവിസേസനയത്താതി ഇമിസ്സാ ഗാഥായ അത്ഥം വിഭാവേന്തോ ആഹ **"വിവിധാ ഹീ"**തിആദി. **ദള്ഹീകമ്മസിഥിലകരണപ്പയോജനാ**തി യഥാക്കമം ലോകവജ്ജേസു സിക്ഖാപദേസു ദള്ഹീകമ്മപ്പയോജനാ, പണ്ണത്തിവജ്ജേസു സിഥിലകരണപ്പയോജനാതി വേദിതബ്ബം. **അജ്ഝാചാരനിസേധനതോ**തി സഞ്ഞമവേലം അതിഭവിത്വാ പവത്തോ ആചാരോ അജ്ഝാചാരോ, വീതിക്കമോ, തസ്സ നിസേധനതോതി അത്ഥോ. **തേനാ**തി വിവിധനയത്താദിഹേതുനാ. **ഏത**ന്തി ''വിവിധവിസേസനയത്താ''തിആദിഗാഥാവചനം. **ഏതസ്സാ**തി വിനയസ്സ. **ഇതരം പനാ**തി സുത്തം.

ഇദാനി **അത്ഥാനം സൂചനതോ**തിആദിഗാഥായ അത്ഥം പകാസേന്തോ ആഹ **"തഞ്ഹീ"**തിആദി. **അത്തത്ഥപരത്ഥാദിഭേദേ**തി യോ തം സുത്തം സജ്ഝായതി സുണാതി വാചേതി ചിന്തേതി ദേസേതി ച, സുത്തേന സങ്ഗഹിതോ സീലാദിഅത്ഥോ തസ്സപി ഹോതി, തേന പരസ്സ സാധേതബ്ബതോ പരസ്സപി ഹോതീതി തദുഭയം തം സുത്തം സൂചേതി ദീപേതി. തഥാ ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികത്ഥേ ലോകിയലോകുത്തരത്ഥേ ചാതി ഏവമാദിഭേദേ അത്ഥേ ആദിസദ്ദേന സങ്ഗണ്ഹാതി. **അത്ഥ**സദ്ദോ ചായം ഹിതപരിയായവചനോ, ന ഭാസിതത്ഥവചനോ. യദി സിയാ, സുത്തം അത്തനോപി ഭാസിതത്ഥം സൂചേതി പരസ്സപീതി അയമത്ഥോ വുത്തോ സിയാ, സുത്തേന ച യോ അത്ഥോ പകാസിതോ, സോ തസ്സേവ ഹോതി, ന തേന പരത്ഥോ സൂചിതോ ഹോതീതി. തേന സൂചേതബ്ബസ്സ പരത്ഥസ്സ നിവത്തേതബ്ബസ്സ അഭാവാ അത്തഗ്ഗഹണഞ്ച ന കത്തബ്ബം. അത്തത്ഥപരത്ഥവിനിമുത്തസ്സ ഭാസിതത്ഥസ്സ അഭാവാ ആദിഗ്ഗഹണഞ്ച ന കത്തബ്ബം, തസ്മാ യഥാവുത്തസ്സ ഹിതപരിയായസ്സ അത്ഥസ്സ സുത്തേ അസമ്ഭവതോ സുത്താധാരസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ വസേന അത്തത്ഥപരത്ഥാ വുത്താ.

അഥ വാ സുത്തം അനപേക്ഖിത്വാ യേ അത്തത്ഥാദയോ അത്ഥപ്പഭേദാ ''ന ഹഞ്ഞദത്ഥത്ഥി പസംസലാഭാ''തി ഏതസ്സ പദസ്സ **നിദ്ദേസേ** (മഹാനി॰ ന്ന) വുത്താ അത്തത്ഥോ, പരത്ഥോ, ഉഭയത്ഥോ, ദിട്ഠധമ്മികോ അത്ഥോ, സമ്പരായികോ അത്ഥോ, ഉത്താനോ അത്ഥോ, ഗമ്ഭീരോ അത്ഥോ, ഗുള്ഹോ അത്ഥോ, പടിച്ഛന്നോ അത്ഥോ, നേയ്യോ അത്ഥോ, നീതോ അത്ഥോ, അനവജ്ജോ അത്ഥോ, നിക്കിലേസോ അത്ഥോ, വോദാനോ അത്ഥോ, പരമത്ഥോതി, തേ അത്ഥേ സുത്തം സൂചേതീതി അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ. തഥാ ഹി കിഞ്ചാപി സുത്തനിരപേക്ഖം അത്തത്ഥാദയോ വുത്താ സുത്തത്ഥഭാവേന അനിദ്ദിട്ഠത്താ, തേസു പന ഏകോപി അത്ഥപ്പഭേദോ സുത്തേന ദീപേതബ്ബതം നാതിക്കമതി, തസ്മാ തേ അത്ഥേ സുത്തം സൂചേതീതി വുച്ചതി. ഇമസ്മിഞ്ച അത്ഥവികപ്പേ **അത്ഥ**-സദ്ദോയം ഭാസിതത്ഥപരിയായോപി ഹോതി. ഏത്ഥ ഹി പുരിമകാ പഞ്ച അത്ഥപ്പഭേദാ ഹിതപരിയായാ, തതോ പരേ ഛ ഭാസിതത്ഥഭേദാ, പച്ഛിമകാ പന ഉഭയസഭാവാ. തത്ഥ ദുരധിഗമതായ വിഭാവനേ അഗാധഭാവോ ഗമ്ഭീരോ, ന വിവടോ ഗുള്ഹോ, മൂലുദകാദയോ വിയ പംസുനാ അക്ഖരസന്നിവേസാദിനാ തിരോഹിതോ പടിച്ഛന്നോ. നിദ്ധാരേത്വാ

ഞാപേതബ്ബോ നേയ്യോ, യഥാരുതവസേന വേദിതബ്ബോ നീതോ. അനവജ്ജനിക്കിലേസവോദാനാ പരിയായവസേന വുത്താ, കുസലവിപാകകിരിയധമ്മവസേന വാ. പരമത്ഥോ നിബ്ബാനം, ധമ്മാനം അവിപരീതസഭാവോ ഏവ വാ.

അഥ വാ അത്തനാ ച അപ്പിച്ഛോ ഹോതീതി അത്തത്ഥം, അപ്പിച്ഛകഥഞ്ച പരേസം കത്താ ഹോതീതി പരത്ഥം സൂചേതി. ഏവം "അത്തനാ ച പാണാതിപാതാ പടിവിരതോ ഹോതീ"തിആദീനി (അം॰ നി॰ ൪.൯൯) സുത്താനി യോജേതബ്ബാനി. വിനയാഭിധമ്മേഹി ച വിസേസേത്വാ സുത്തസദ്ദസ്സ അത്ഥോ വത്തബ്ബോ, തസ്മാ വേനേയ്യജ്ഝാസയവസപ്പവത്തായ ദേസനായ അത്തഹിതപരഹിതാദീനി സാതിസയം പകാസിതാനി ഹോന്തി തപ്പധാനഭാവതോ, ന ആണാധമ്മസഭാവവസപ്പവത്തായാതി ഇദമേവ അത്ഥാനം സൂചനതോ സുത്തന്തി വുത്തം. ഏവഞ്ച കത്വാ "ഏത്തകം തസ്സ ഭഗവതോ സുത്താഗതം സുത്തപരിയാപന്ന"ന്തി (പാചി॰ ൬൫൫) ച "സകവാദേ പഞ്ച സുത്തസതാനീ"തി (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ നിദാനകഥാ) ച ഏവമാദീസു സുത്തസദ്ദോ ഉപചരിതോതി ഗഹേതബ്ബോ.

സുത്തേസു ആണാധമ്മസഭാവാ ച വേനേയ്യജ്ഝാസയം അനുവത്തന്തി, ന വിനയാഭിധമ്മേസു വിയ വേനേയ്യജ്ഝാസയോ ആണാധമ്മസഭാവേ, തസ്മാ വേനേയ്യാനം ഏകന്തഹിതപടിലാഭസംവത്തനികാ സുത്തന്തദേസനാ ഹോതീതി **"സുവുത്താ ചേത്ഥ അത്ഥാ"**തിആദി വുത്തം. "ഏകന്തഹിതപടിലാഭസംവത്തനികാ സുത്തന്തദേസനാ"തി ഇദമ്പി വേനേയ്യാനം ഹിതസമ്പാപനേ സുത്തന്തദേസനായ തപ്പരഭാവംയേവ സന്ധായ വുത്തം. തപ്പരഭാവോ ച വേനേയ്യജ്ഝാസയാനുലോമതോ ദട്ഠബ്ബോ. തേനേവാഹ **"വേനേയ്യജ്ഝാസയാനുലോമേന വുത്തത്താ"**തി . വിനയദേസനം വിയ ഇസ്സരഭാവതോ ആണാപതിട്ഠാപനവസേന അദേസേത്വാ വേനേയ്യാനം അജ്ഝാസയാനുലോമേന ചരിയാനുരൂപം വുത്തത്താ ദേസിതത്താതി അത്ഥോ.

അനുപുബ്ബസിക്ഖാദിവസേന കാലന്തരേ അഭിനിപ്ഫത്തിം ദസ്സേന്തോ ആഹ **"സസ്സമിവ ഫല"**ന്തി. **പസവതീ**തി ഫലതി, നിപ്ഫാദേതീതി അത്ഥോ. ഉപായസമങ്ഗീനംയേവ നിപ്ഫജ്ജനഭാവം ദസ്സേന്തോ **"ധേനു വിയ ഖീര"**ന്തി ആഹ. ധേനുതോപി ഹി ഉപായവന്താനംയേവ ഖീരപടിലാഭോ ഹോതി. അനുപായേന ഹി അകാലേ അജാതവച്ഛം ധേനും ദോഹന്തോ കാലേപി വാ വിസാണം ഗഹേത്വാ ദോഹന്തോ നേവ ഖീരം പടിലഭതി. "സുത്താണാ"തി ഏതസ്സ അത്ഥം പകാസേതും **"സുട്ഠു ച നേ തായതീ"**തി വുത്തം.

സുത്തസഭാഗന്തി സുത്തസദിസം. സുത്തസഭാഗതംയേവ ദസ്സേന്തോ ആഹ **"യഥാ ഹീ"**തിആദി. **തച്ഛകാനം സുത്ത**ന്തി വഡ്ഢകീനം കാളസുത്തം. **പമാണം ഹോതീ**തി തദനുസാരേന തച്ഛനതോ. **ഏവമേതമ്പി വിഞ്ഞൂന**ന്തി യഥാ കാളസുത്തം പസാരേത്വാ സഞ്ഞാണേ കതേ ഗഹേതബ്ബം വിസ്സജ്ജേതബ്ബഞ്ച പഞ്ഞായതി, ഏവം വിവാദേസു ഉപ്പന്നേസു സുത്തേ ആനീതമത്തേ "ഇദം ഗഹേതബ്ബം, ഇദം വിസ്സജ്ജേതബ്ബ"ന്തി വിഞ്ഞൂനം പാകടത്താ വിവാദോ വൂപസമ്മതീതി ഏതമ്പി സുത്തം വിഞ്ഞൂനം പമാണം ഹോതീതി അത്ഥോ. ഇദാനി അഞ്ഞഥാപി സുത്തസഭാഗതം ദസ്സേന്തോ ആഹ **"യഥാ ചാ"**തിആദി. സുത്തം വിയ പമാണത്താ സങ്ഗാഹകത്താ ച സുത്തമിവ സുത്തന്തി വുത്തം ഹോതി. ഏത്ഥ ച അത്ഥത്ഥാദിവിധാനേ സുത്തസ്സ പമാണഭാവോ

അത്തത്ഥാദീനംയേവ ച സങ്ഗാഹകത്തം യോജേതബ്ബം തദത്ഥപ്പകാസനപധാനത്താ സുത്തസ്സ. വിനയാഭിധമ്മേഹി വിസേസത്തഞ്ച പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ യോജേതബ്ബം. **ഏത**ന്തി "അത്ഥാനം സൂചനതോ"തിആദികം അത്ഥവചനം. **ഏതസ്സാ**തി സുത്തസ്സ.

യന്തി യസ്മാ. **ഏത്ഥാ**തി അഭിധമ്മേ. **അഭിക്കമന്തീ**തി ഏത്ഥ **അഭി**-സദ്ദോ കമനകിരിയായ വുഡ്ഢിഭാവം അതിരേകതം ദീപേതീതി ആഹ **"അഭിക്കമന്തീതിആദീസു വുഡ്ഢിയം ആഗതോ"**തി. **അഭിഞ്ഞാതാ**തി അഡ്ഢചന്ദാദിനാ കേനചി സഞ്ഞാണേന ഞാതാ പഞ്ഞാതാ പാകടാതി അത്ഥോ. അഡ്ഢചന്ദാദിഭാവോ ഹി രത്തിയാ ഉപലക്ഖണവസേന സഞ്ഞാണം ഹോതി, യസ്മാ അഡ്ഢോ ചന്ദോ, തസ്മാ അട്ഠമീ, യസ്മാ ഊനോ, തസ്മാ ചാതുദ്ദസീ, യസ്മാ പുണ്ണോ, തസ്മാ പന്നരസീതി. **അഭിലക്ഖിതാ**തി ഏത്ഥാപി അയമേവത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. അഭിലക്ഖിതസദ്ദപരിയായോ അഭിഞ്ഞാതസദ്ദോതി ആഹ **"അഭിഞ്ഞാതാ അഭിലക്ഖിതാതിആദീസു ലക്ഖണേ"**തി. ഏത്ഥ ച വാചകസദ്ദന്തരസന്നിധാനേന നിപാതാനം തദത്ഥജോതകമത്തത്താ ലക്ഖിതസദ്ദത്ഥജോതകോ അഭിസദ്ദോ ലക്ഖണേ വത്തതീതി വുത്തോ. **രാജാഭിരാജാ**തി രാജൂഹി പൂജേതും അരഹോ രാജാ. **പൂജിതേ**തി പൂജാരഹേ.

അഭിധമ്മേതി "സുപിനന്തേന സുക്കവിസ്സട്ഠിയാ അനാപത്തിഭാവേപി അകുസലചേതനാ ഉപലബ്ഭതീ"തിആദിനാ വിനയപഞ്ഞത്തിയാ സങ്കരവിരഹിതേ ധമ്മേ. "പുബ്ബാപരവിരോധാഭാവതോ ധമ്മാനംയേവ ച അഞ്ഞമഞ്ഞസങ്കരവിരഹിതേ ധമ്മേ"തിപി വദന്തി. "പാണാതിപാതോ അകുസല"ന്തി ഏവമാദീസു ച മരണാധിപ്പായസ്സ ജീവിതിന്ദ്രിയുപച്ഛേദകപയോഗസമുട്ഠാപികാ ചേതനാ അകുസലം, ന പാണസങ്ഖാതജീവിതിന്ദ്രിയസ്സ ഉപച്ഛേദസങ്ഖാതോ അതിപാതോ, തഥാ അദിന്നസ്സ പരസന്തകസ്സ ആദാനസങ്ഖാതാ വിഞ്ഞത്തി അബ്യാകതോ ധമ്മോ, തംവിഞ്ഞത്തിസമുട്ഠാപികാ ഥേയ്യചേതനാ അകുസലോ ധമ്മോതി ഏവമാദിനാപി അഞ്ഞമഞ്ഞസങ്കരവിരഹിതേ ധമ്മേതി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **അഭിവിനയേ**തി ഏത്ഥ "ജാതരൂപരജതം ന പടിഗ്ഗഹേതബ്ബ"ന്തി വദന്തോ വിനയേ വിനേതി നാമ. ഏത്ഥ "ഏവം പടിഗ്ഗണ്ഹതോ പാചിത്തിയം, ഏവം ദുക്കടന്തി വദന്തോ ച അഭിവിനയേ വിനേതി നാമാ"തി വദന്തി. തസ്മാ ജാതരൂപരജതം ഥേയ്യചിത്തേന പരസന്തകം ഗണ്ഹന്തസ്സ യഥാവത്ഥു പാരാജികഥുല്ലച്ചയദുക്കടേസു അഞ്ഞതരം, ഭണ്ഡാഗാരികസീസേന ഗണ്ഹന്തസ്സ പാചിത്തിയം, അത്തത്ഥായ ഗണ്ഹന്തസ്സ നിസ്സഗ്ഗിയം പാചിത്തിയം. കേവലം ലോലതായ ഗണ്ഹന്തസ്സ അനാമാസദുക്കടം, രൂപിയഛഡ്ഡകസ്സ സമ്മതസ്സ അനാപത്തീതി ഏവം അഞ്ഞമഞ്ഞസങ്കരവിരഹിതേ വിനയേ പടിബലോ വിനേതുന്തി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **അഭിക്കന്തേനാ**തി ഏത്ഥ കന്തിയാ അധികത്തം അഭിസദ്ദോ ദീപേതീതി ആഹ **"അധികേ"**തി.

നനു ച "അഭിക്കമന്തീ"തി ഏത്ഥ അഭിസദ്ദോ കമനകിരിയായ വുഡ്ഢിഭാവം അതിരേകതം ദീപേതി, "അഭിഞ്ഞാതാ അഭിലക്ഖിതാ"തി ഏത്ഥ ഞാണലക്ഖണകിരിയാനം സുപാകടതാ വിസേസം, "അഭിക്കന്തേനാ"തി ഏത്ഥ കന്തിയാ അധികത്തം വിസിട്ഠതം ദീപേതീതി ഇദം താവ യുത്തം കിരിയാവിസേസകത്താ ഉപസഗ്ഗസ്സ, "അഭിരാജാ അഭിവിനയോ"തി പന പൂജിതപരിച്ഛിന്നേസു രാജവിനയേസു അഭിസദ്ദോ വത്തതീതി കഥമേതം യുജ്ജേയ്യാതി ചേ? ഇധാപി നത്ഥി ദോസോ പൂജനപരിച്ഛേദനകിരിയാദീപനതോ,

താഹി ച കിരിയാഹി രാജവിനയാനം യുത്തത്താ, തസ്മാ എത്ഥ അതിമാലാദീസു അതിസദ്ദോ വിയ അഭിസദ്ദോ സഹ സാധനേന കിരിയം വദതീതി അഭിരാജഅഭിവിനയസദ്ദാ സിദ്ധാ, ഏവം അഭിധമ്മസദ്ദേ അഭിസദ്ദോ സഹ സാധനേന വുഡ്ഢിയാദികിരിയം ദീപേതീതി അയമത്ഥോ ദസ്സിതോതി ദട്ഠബ്ബം.

എത്ഥ ചാതി അഭിധമ്മേ. **ഭാവേതീ**തി ചിത്തസ്സ വഡ്ഢനം വുത്തം. **ഫരിത്വാ**തി ആരമ്മണസ്സ വഡ്ഢനം വുത്തം. **വുഡ്ഢിമന്തോ**തി ഭാവനാഫരണവുഡ്ഢീഹി വുഡ്ഢിമന്തോപി ധമ്മാ വുത്താതി അത്ഥോ. **ആരമ്മണാദീഹീ**തി ആരമ്മണസമ്പയുത്തകമ്മദ്വാരപടിപദാദീഹി. **ലക്ഖണീയത്താ**തി സഞ്ജാനിതബ്ബത്താ. ഏകന്തതോ ലോകുത്തരധമ്മാനംയേവ പൂജാരഹത്താ ''സേക്ഖാ ധമ്മാ''തിആദിനാ ലോകുത്തരായേവ പൂജിതാതി ദസ്സിതാ. **സഭാവപരിച്ഛിന്നത്താ**തി ഫുസനാദിസഭാവേന പരിച്ഛിന്നത്താ. **അധികാപി ധമ്മാ വുത്താ**തി എത്ഥ കാമാവചരേഹി മഹന്തഭാവതോ മഹഗ്ഗതാ ധമ്മാപി അധികാ നാമ ഹോന്തീതി തേഹി സദ്ധിം അധികാ ധമ്മാ വുത്താ.

യം പനേത്ഥ അവിസിട്ഠന്തി എത്ഥ വിനയാദീസു തീസു അഞ്ഞമഞ്ഞവിസിട്ഠേസു യം അവിസിട്ഠം സമാനം, തം പിടകസദ്ദന്തി അത്ഥോ. വിനയാദയോ ഹി തയോ സദ്ദാ അഞ്ഞമഞ്ഞം അസാധാരണത്താ വിസിട്ഠാ നാമ, പിടകസദ്ദോ പന തേഹി തീഹിപി സാധാരണത്താ അവിസിട്ഠോതി വുച്ചതി. **മാ പിടകസമ്പദാനേനാ**തി പാളിസമ്പദാനവസേന മാ ഗണ്ഹഥാതി വുത്തം ഹോതി. കുദാലഞ്ച പിടകഞ്ച **കുദാലപിടകം**. തത്ഥ കു വുച്ചതി പഥവീ, തസ്സാ ദാലനതോ വിദാലനതോ അയോമയോ ഉപകരണവിസേസോ കുദാലം നാമ, താലപണ്ണവേത്തലതാദീഹി കതോ ഭാജനവിസേസോ പിടകം നാമ, തം ആദായ ഗഹേത്വാതി അത്ഥോ. **യഥാവുത്തേനാ**തി ''ഏവം ദുവിധത്ഥേനാ''തിആദിനാ വുത്തപ്പകാരേന.

ദേസനാസാസനകഥാഭേദന്തി എത്ഥ കഥേതബ്ബാനം അത്ഥാനം ദേസകായത്തേന ആണാദിവിധിനാ അതിസജ്ജനം പബോധനം **ദേസനാ**. സാസിതബ്ബപുഗ്ഗലഗതേന യഥാപരാധാദിനാ സാസിതബ്ബഭാവേന അനുസാസനം വിനയനം **സാസനം** . കഥേതബ്ബസ്സ സംവരാസംവരാദിനോ അത്ഥസ്സ കഥനം വചനപടിബദ്ധതാകരണം **കഥാ**തി വുച്ചതി. തസ്മാ ദേസിതാരം ഭഗവന്തമപേക്ഖിത്വാ ദേസനാ, സാസിതബ്ബപുഗ്ഗലവസേന സാസനം, കഥേതബ്ബസ്സ അത്ഥസ്സ വസേന കഥാതി ഏവമേത്ഥ ദേസനാദീനം നാനാകരണം വേദിതബ്ബം. എത്ഥ ച കിഞ്ചാപി ദേസനാദയോ ദേസേതബ്ബാദിനിരപേക്ഖാ ന ഹോന്തി, ആണാദയോ പന വിസേസതോ ദേസകാദിഅധീനാതി തംതംവിസേസയോഗവസേന ദേസനാദീനം ഭേദോ വുത്തോ. തഥാ ഹി ആണാവിധാനം വിസേസതോ ആണാരഹാധീനം തത്ഥ കോസല്ലയോഗതോ. ഏവം വോഹാരപരമത്ഥവിധാനാനി ച വിധായകാധീനാനീതി ആണാദിവിധിനോ ദേസകായത്തതാ വുത്താ. അപരാധജ്ഝാസയാനുരൂപം വിയ ധമ്മാനുരൂപമ്പി സാസനം വിസേസതോ, തഥാ വിനേതബ്ബപുഗ്ഗലാപേക്ഖന്തി സാസിതബ്ബപുഗ്ഗലവസേന സാസനം വുത്തം. സംവരാസംവരനാമരൂപാനം വിയ വിനിവേഠേതബ്ബായ ദിട്ഠിയാപി കഥനം സതി വാചാവത്ഥുസ്മിം നാസതീതി വിസേസതോ തദധീനന്തി കഥേതബ്ബസ്സ അത്ഥസ്സ വസേന കഥാ വുത്താ. ഭേദസദ്ദോ വിസും വിസും യോജേതബ്ബോ ''ദേസനാഭേദം സാസനഭേദം കഥാഭേദഞ്ച യഥാരഹം പരിദീപയേ''തി. **ഭേദ**ന്തി ച നാനത്തന്തി അത്ഥോ. തേസു പിടകേസു സിക്ഖാ ച പഹാനാനി ച

ഗമ്ഭീരഭാവോ ച സിക്ഖാപഹാനഗമ്ഭീരഭാവം, തഞ്ച യഥാരഹം പരിദീപയേതി അത്ഥോ. പരിയത്തിഭേദഞ്ച വിഭാവയേതി സമ്ബന്ധോ.

പരിയത്തിഭേദന്തി ച പരിയാപുണനഭേദന്തി അത്ഥോ. **യഹി**ന്തി യസ്മിം വിനയാദികേ പിടകേ. യം സമ്പത്തിഞ്ച വിപത്തിഞ്ച യഥാ പാപുണാതി, തമ്പി സബ്ബം വിഭാവയേതി സമ്ബന്ധോ. അഥ വാ യം പരിയത്തിഭേദം സമ്പത്തിഞ്ച വിപത്തിഞ്ചാപി യഹിം യഥാ പാപുണാതി, തമ്പി സബ്ബം വിഭാവയേതി യോജേതബ്ബം. ഏത്ഥ **യഥാ**തി യേഹി ഉപാരമ്ഭാദിഹേതുപരിയാപുണനാദിപ്പകാരേഹി ഉപാരമ്ഭനിസ്സരണധമ്മകോസകരക്ഖണഹേതുപരിയാപുണനം സുപ്പടിപത്തി ദുപ്പടിപത്തീതി ഏതേഹി പകാരേഹീതി വുത്തം ഹോതി.

പരിദീപനാ വിഭാവനാ ചാതി ഹേട്ഠാ വുത്തസ്സ അനുരൂപതോ വുത്തം, അത്ഥതോ പന ഏകമേവ. **ആണാരഹേനാ**തി ആണം ഠപേതും അരഹതീതി ആണാരഹോ, ഭഗവാ. സോ ഹി സമ്മാസമ്ബുദ്ധതായ മഹാകാരുണികതായ ച അവിപരീതഹിതോപദേസകഭാവേന പമാണവചനത്താ ആണം പണേതും അരഹതി, വോഹാരപരമത്ഥാനമ്പി സമ്ഭവതോ ആഹ **"ആണാബാഹുല്ലതോ"**തി. ഇതോ പരേസുപി ഏസേവ നയോ.

പഠമന്തി വിനയപിടകം. പചുരാപരാധാ സേയ്യസകത്ഥേരാദയോ. തേ ഹി ദോസബാഹുല്ലതോ **"പചുരാപരാധാ"**തി വുത്താ. പചുരോ ബഹുകോ ബഹുലോ അപരാധോ ദോസോ വീതിക്കമോ യേസം തേ പചുരാപരാധാ. **അനേകജ്ഝാസയാ**തിആദീസു ആസയോവ **അജ്ഝാസയോ**. സോ ച അത്ഥതോ ദിട്ഠി ഞാണഞ്ച, പഭേദതോ പന ചതുബ്ബിധം ഹോതി. തഥാ ഹി പുബ്ബചരിയവസേന ആയതിം സതി പച്ചയേ ഉപ്പജ്ജമാനാരഹാ സസ്സതുച്ഛേദസങ്ഖാതാ മിച്ഛാദിട്ഠി സച്ചാനുലോമികഞാണകമ്മസ്സകതഞ്ഞാണസങ്ഖാതാ സമ്മാദിട്ഠി ച **"ആസയോ"**തി വുച്ചതി. വുത്തഞ്ഹേതം -

"സസ്സതുച്ഛേദദിട്ഠി ച, ഖന്തി ചേവാനുലോമികാ;
യഥാഭൂതഞ്ച യം ഞാണം, ഏതം ആസയസഞ്ഞിത"ന്തി.

ഇദഞ്ച ചതുബ്ബിധം ആസയന്തി ഏത്ഥ സത്താ നിവസന്തീതി ആസയോതി വുച്ചതി. **അനുസയാ** കാമരാഗഭവരാഗദിട്ഠിപടിഘവിചികിച്ഛാമാനാവിജ്ജാവസേന സത്ത. മൂസികവിസം വിയ കാരണലാഭേ ഉപ്പജ്ജനാരഹാ അനാഗതാ കിലേസാ, അതീതാ പച്ചുപ്പന്നാ ച തഥേവ വുച്ചന്തി. ന ഹി കാലഭേദേന ധമ്മാനം സഭാവഭേദോ അത്ഥീതി. **ചരിയാ**തി രാഗചരിയാദികാ ഛ മൂലചരിയാ, അന്തരഭേദേന അനേകവിധാ, സംസഗ്ഗവസേന പന തേസട്ഠി ഹോന്തി. അഥ വാ ചരിയാതി ചരിതം, തം സുചരിതദുച്ചരിതവസേന ദുവിധം. "അധിമുത്തി നാമ 'അജ്ജേവ പബ്ബജിസ്സാമി, അജ്ജേവ അരഹത്തം ഗണ്ഹിസ്സാമീ'തിആദിനാ തന്നിന്നഭാവേന പവത്തമാനം സന്നിട്ഠാന"ന്തി **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം. **ആചരിയധമ്മപാലത്ഥേരേന** പന "സത്താനം പുബ്ബചരിയവസേന അഭിരുചീ"തി വുത്തം. സാ ദുവിധാ ഹീനപണീതഭേദേന. **യഥാനുലോമ**ന്തി അജ്ഝാസയാദീനം അനുരൂപം. **അഹം മമാതി സഞ്ഞിനോ**തി ദിട്ഠിമാനതണ്ഹാവസേന അഹം

മമാതി ഏവം പവത്തസഞ്ഞിനോ. **യഥാധമ്മ**ന്തി നഥേത്ഥ അത്താ അത്തനിയം വാ, കേവലം ധമ്മമത്തമേതന്തി ഏവം ധമ്മസഭാവാനുരൂപന്തി അത്ഥോ.

സംവരാസംവരോതി ഏത്ഥ സംവരണം സംവരോ, കായവാചാഹി അവീതിക്കമോ. മഹന്തോ സംവരോ അസംവരോ. വുഡ്ഢിഅത്ഥോ ഹി അയം അ-കാരോ യഥാ "അസേക്ഖാ ധമ്മാ"തി, തസ്മാ ഖുദ്ദകോ മഹന്തോ ച സംവരോതി അത്ഥോ. **ദിട്ഠിവിനിവേഠനാ**തി ദിട്ഠിയാ വിമോചനം. അധിസീലസിക്ഖാദീനം വിഭാഗോ പരതോ പഠമപാരാജികസംവണ്ണനായ ആവി ഭവിസ്സതി. സുത്തന്തപാളിയം "വിവിച്ചേവ കാമേഹീ"തിആദിനാ സമാധിദേസനാബാഹുല്ലതോ **"സുത്തന്തപിടകേ അധിചിത്തസിക്ഖാ"**തി വുത്തം. **വീതിക്കമപ്പഹാനം കിലേസാന**ന്തി സംകിലേസധമ്മാനം കമ്മകിലേസാനം വാ യോ കായവചീദ്വാരേഹി വീതിക്കമോ, തസ്സ പഹാനം. അനുസയവസേന സന്താനേ അനുവത്തന്താ കിലേസാ കാരണലാഭേ പരിയുട്ഠിതാപി സീലഭേദവസേന വീതിക്കമിതും ന ലഭന്തീതി ആഹ **"വീതിക്കമപടിപക്ഖത്താ സീലസ്സാ"**തി. **പരിയുട്ഠാനപ്പഹാന**ന്തി ഓകാസദാനവസേന കിലേസാനം ചിത്തേ കുസലപ്പവത്തിം പരിയാദിയിത്വാ ഉട്ഠാനം പരിയുട്ഠാനം, തസ്സ പഹാനം ചിത്തസന്താനേസു ഉപ്പത്തിവസേന കിലേസാനം പരിയുട്ഠാനസ്സ പഹാനന്തി വുത്തം ഹോതി. **അനുസയപ്പഹാന**ന്തി അപ്പഹീനഭാവേന സന്താനേ അനു അനു സയനകാ കാരണലാഭേ ഉപ്പത്തിഅരഹാ അനുസയാ. തേ പന അനുരൂപം കാരണം ലദ്ധാ ഉപ്പജ്ജനാരഹാ ഥാമഗതാ കാമരാഗാദയോ സത്ത കിലേസാ, തേസം പഹാനം അനുസയപ്പഹാനം. തേ ച സബ്ബസോ അരിയമഗ്ഗപഞ്ഞായ പഹീയന്തീതി ആഹ **"അനുസയപടിപക്ഖത്താ പഞ്ഞായാ"**തി.

തദങ്ഗപ്പഹാനന്തി ദീപാലോകേനേവ തമസ്സ ദാനാദിപുഞ്ഞകിരിയവത്ഥുഗതേന തേന തേന കുസലങ്ഗേന തസ്സ തസ്സ അകുസലങ്ഗസ്സ പഹാനം "തദങ്ഗപ്പഹാന"ന്തി വുച്ചതി. ഇധ പന തേന തേന സുസീല്യങ്ഗേന തസ്സ തസ്സ ദുസ്സീല്യങ്ഗസ്സ പഹാനം "തദങ്ഗപ്പഹാന"ന്തി വേദിതബ്ബം. **വിക്ഖമ്ഭനസമുച്ഛേദപ്പഹാനാനീ**തി ഏത്ഥ ഉപചാരപ്പനാഭേദേന സമാധിനാ പവത്തിനിവാരണേന ഘടപ്പഹാരേനേവ ജലതലേ സേവാലസ്സ തേസം തേസം നീവരണാനം ധമ്മാനം വിക്ഖമ്ഭനവസേന പഹാനം **വിക്ഖമ്ഭനപ്പഹാനം**. ചതുന്നം അരിയമഗ്ഗാനം ഭാവിതത്താ തംതംമഗ്ഗവതോ സന്താനേ സമുദയപക്ഖികസ്സ കിലേസഗണസ്സ അച്ചന്തം അപ്പവത്തിസങ്ഖാതസമുച്ഛേദവസേന പഹാനം **സമുച്ഛേദപ്പഹാനം**. **ദുച്ചരിതസംകിലേസസ്സ പഹാന**ന്തി കായദുച്ചരിതാദി ദുട്ഠു ചരിതം, കിലേസേഹി വാ ദൂസിതം ചരിതന്തി ദുച്ചരിതം. തദേവ യത്ഥ ഉപ്പന്നം, തം സന്താനം സമ്മാ കിലേസേതി ബാധയതി ഉപതാപേതി ചാതി സംകിലേസോ, തസ്സ പഹാനം, കായവചീദുച്ചരിതവസേന പവത്തസംകിലേസസ്സ തദങ്ഗവസേന പഹാനന്തി വുത്തം ഹോതി. സമാധിസ്സ കാമച്ഛന്ദപടിപക്ഖത്താ സുത്തന്തപിടകേ **തണ്ഹാസംകിലേസസ്സ പഹാനം** വുത്തം. അത്താദിവിനിമുത്തസഭാവധമ്മപ്പകാസനതോ അഭിധമ്മപിടകേ **ദിട്ഠിസംകിലേസസ്സ പഹാനം** വുത്തം.

ഏകമേകസ്മിഞ്ചേത്ഥാതി ഏതേസു തീസു പിടകേസു ഏകമേകസ്മിം പിടകേതി അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. **ധമ്മോതി പാളീ**തി ഏത്ഥ പകട്ഠാനം ഉക്കട്ഠാനം സീലാദിഅത്ഥാനം ബോധനതോ സഭാവനിരുത്തിഭാവതോ ബുദ്ധാദീഹി ഭാസിതത്താ ച പകട്ഠാനം വചനപ്പബന്ധാനം ആളീതി പാളി,

പരിയത്തിധമ്മോ. “ധമ്മോതി പാളീതി എത്ഥ ഭഗവതാ വുച്ചമാനസ്സ അത്ഥസ്സ വോഹാരസ്സ ച ദീപനോ സദ്ദോയേവ പാളി നാമാ”തി **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം. അഭിധമ്മട്ഠകഥായ ലിഖിതേ **സീഹളഗണ്ഠിപദേ** പന ഇദം വുത്തം - സഭാവത്ഥസ്സ സഭാവവോഹാരസ്സ ച അനുരൂപവസേന ഭഗവതാ മനസാ വവത്ഥാപിതാ പണ്ഡത്തി പാളീതി വുച്ചതി. യദി സദ്ദോയേവ പാളി സിയാ, പാളിയാ ദേസനായ ച നാനത്തേന ഭവിതബ്ബം. മനസാ വവത്ഥാപിതായ ച പാളിയാ വചീഭേദകരണമത്തം ഠപേത്വാ ദേസനായ നാനത്തം നത്ഥി. തഥാ ഹി ദേസനം ദസ്സേന്തേന മനസാ വവത്ഥാപിതായ പാളിയാ ദേസനാതി വചീഭേദകരണമത്തം വിനാ പാളിയാ സഹ ദേസനായ അനഞ്ഞഥാ വുത്താ. തഥാ ച ഉപരി “ദേസനാതി പഞ്ഞത്തീ”തി വുത്തത്താ ദേസനായ അനഞ്ഞഭാവേന പാളിയാ പണ്ണത്തിഭാവോ കഥിതോ ഹോതി. അപിച യദി പാളിയാ അഞ്ഞായേവ ദേസനാ സിയാ, “പാളിയാ ച പാളിഅത്ഥസ്സ ച ദേസനായ ച യഥാഭൂതാവബോധോ”തി വത്തബ്ബം സിയാ, ഏവം പന അവത്വാ “പാളിയാ ച പാളിഅത്ഥസ്സ ച യഥാഭൂതാവബോധോ”തി വുത്തത്താ പാളിയാ ദേസനായ ച അനഞ്ഞഭാവോ ദസ്സിതോ ഹോതി. ഏവഞ്ച കത്വാ ഉപരി “ദേസനാ നാമ പഞ്ഞത്തീ”തി ദസ്സേന്തേന ദേസനായ അനഞ്ഞഭാവതോ പാളിയാ പണ്ണത്തിഭാവോ കഥിതോവ ഹോതീതി.

എത്ഥ ച “സദ്ദോയേവ പാളി നാമാ”തി ഇമസ്മിം പക്ഖേ ധമ്മസ്സപി സദ്ദസഭാവത്താ ധമ്മദേസനാനം കോ വിസേസോതി ചേ? തേസം തേസം അത്ഥാനം ബോധകഭാവേന ഞാതോ ഉഗ്ഗഹണാദിവസേന ച പുബ്ബേ വവത്ഥാപിതോ സദ്ദപ്പബന്ധോ **ധമ്മോ,** പച്ഛാ പരേസം അവബോധനത്ഥം പവത്തിതോ തദത്ഥപ്പകാസകോ സദ്ദോ **ദേസനാ**തി വേദിതബ്ബം. അഥ വാ യഥാവുത്തസദ്ദസമുട്ഠാപകോ ചിത്തുപ്പാദോ **ദേസനാ** “ദേസീയതി സമുട്ഠാപീയതി സദ്ദോ ഏതേനാ”തി കത്വാ മുസാവാദാദയോ വിയ. തഥാപി ഹി മുസാവാദാദിസമുട്ഠാപികാ ചേതനാ മുസാവാദാദിസദ്ദേന വോഹരീയതി.

തീസുപി ചേതേസു ഏതേ ധമ്മത്ഥദേസനാപടിവേധാതി ഏത്ഥ പാളിഅത്ഥോ പാളിദേസനാ പാളിഅത്ഥപടിവേധോ ചാതി ഇമേ തയോ പാളിവിസയാ ഹോന്തീതി വിനയപിടകാദീനം അത്ഥസ്സ ദേസനായ പടിവേധസ്സ ച ആധാരഭാവോ യുത്തോ, പിടകാനി പന പാളിയോയേവാതി തേസം ധമ്മസ്സ ആധാരഭാവോ കഥം യുജ്ജേയ്യാതി ചേ? പാളിസമുദായസ്സ അവയവപാളിയാ ആധാരഭാവതോ. അവയവസ്സ ഹി സമുദായോ ആധാരഭാവേന വുച്ചതി യഥാ “രുക്ഖേ സാഖാ”തി. ഏത്ഥ ച ധമ്മാദീനം ദുക്ഖോഗാഹഭാവതോ തേഹി ധമ്മാദീഹി വിനയാദയോ ഗമ്ഭീരാതി വിനയാദീനമ്പി ചതുബ്ബിധോ ഗമ്ഭീരഭാവോ വുത്തോയേവ, തസ്മാ ധമ്മാദയോ ഏവ ദുക്ഖോഗാഹത്താ ഗമ്ഭീരാ, ന വിനയാദയോതി ന ചോദേതബ്ബമേതം സമ്മുഖേന വിസയവിസയീമുഖേന ച വിനയാദീനംയേവ ഗമ്ഭീരഭാവസ്സ വുത്തത്താ. ധമ്മോ ഹി വിനയാദയോ, തേസം വിസയോ അത്ഥോ, ധമ്മത്ഥവിസയാ ച ദേസനാപടിവേധാതി. തത്ഥ പടിവേധസ്സ ദുക്കരഭാവതോ ധമ്മത്ഥാനം, ദേസനാഞാണസ്സ ദുക്കരഭാവതോ ദേസനായ ച ദുക്ഖോഗാഹഭാവോ വേദിതബ്ബോ. പടിവേധസ്സ പന ഉപ്പാദേതും അസക്കുണേയ്യത്താ തംവിസയഞാണുപ്പത്തിയാ ച ദുക്കരഭാവതോ ദുക്ഖോഗാഹതാ വേദിതബ്ബാ. ദുക്ഖേന ഓഗയ്ഹന്തീതി **ദുക്ഖോഗാഹാ**. ഏകദേസേന ഓഗാഹന്തേഹിപി മന്ദബുദ്ധീഹി പതിട്ഠാ ലദ്ധും ന സക്കാതി ആഹ **“അലബ്ഭനേയ്യപതിട്ഠാ**

ചാ"തി. **ഏകമേകസ്മി**ന്തി ഏകേകസ്മിം പിടകേ. **ഏത്ഥാ**തി ഏതേസു പിടകേസു. നിദ്ധാരണേ ചേതം ഭുമ്മവചനം.

ഇദാനി ഹേതുഹേതുഫലാദീനം വസേനപി ഗമ്ഭീരഭാവം ദസ്സേന്തോ ആഹ **"അപരോ നയോ"**തിആദി. **ഹേതൂ**തി പച്ചയോ. സോ ഹി അത്തനോ ഫലം ദഹതി വിദഹതീതി ധമ്മോതി വുച്ചതി. ധമ്മസദ്ദസ്സ ചേത്ഥ ഹേതുപരിയായതാ കഥം വിഞ്ഞായതീതി ആഹ **"വുത്തഞ്ഹേത"**ന്തിആദി. നനു ച **"ഹേതുമ്ഹി ഞാണം ധമ്മപടിസമ്ഭിദാ"**തി ഏതേന വചനേന ധമ്മസ്സ ഹേതുഭാവോ കഥം വിഞ്ഞായതീതി ചേ? ധമ്മപടിസമ്ഭിദാതി ഏതസ്സ സമാസപദസ്സ അവയവപദത്ഥം ദസ്സേന്തേന "ഹേതുമ്ഹി ഞാണ"ന്തി വുത്തത്താ. "ധമ്മേ പടിസമ്ഭിദാ ധമ്മപടിസമ്ഭിദാ"തി ഏത്ഥ ഹി "ധമ്മേ"തി ഏതസ്സ അത്ഥം ദസ്സേന്തേന "ഹേതുമ്ഹീ"തി വുത്തം, "പടിസമ്ഭിദാ"തി ഏതസ്സ അത്ഥം ദസ്സേന്തേന "ഞാണ"ന്തി, തസ്മാ ഹേതുധമ്മസദ്ദാ ഏകത്ഥാ ഞാണപടിസമ്ഭിദാസദ്ദാ ചാതി ഇമമത്ഥം വദന്തേന സാധിതോ ധമ്മസ്സ ഹേതുഭാവോ. **ഹേതുഫലേ ഞാണം അത്ഥപടിസമ്ഭിദാ**തി ഏതേന വചനേന സാധിതോ അത്ഥസ്സ ഹേതുഫലഭാവോപി ഏവമേവ ദട്ഠബ്ബോ. ഹേതുനോ ഫലം ഹേതുഫലം. തഞ്ച യസ്മാ ഹേതുഅനുസാരേന അരീയതി അധിഗമീയതി സമ്പാപുണീയതി, തസ്മാ അത്ഥോതി വുച്ചതി.

യഥാധമ്മന്തി ഏത്ഥ **ധമ്മ**സദ്ദോ ഹേതും ഹേതുഫലഞ്ച സബ്ബം സങ്ഗണ്ഹാതി. സഭാവവാചകോ ഹേസ ധമ്മസദ്ദോ, ന പരിയത്തിഹേതുഭാവവാചകോ, തസ്മാ **യഥാധമ്മ**ന്തി യോ യോ അവിജ്ജാദിസങ്ഖാരാദിധമ്മോ, തസ്മിം തസ്മിന്തി അത്ഥോ. ധമ്മാനുരൂപം വാ യഥാധമ്മം. ദേസനാപി ഹി പടിവേധോ വിയ അവിപരീതവിസയവിഭാവനതോ ധമ്മാനുരൂപം പവത്തതി, തതോയേവ ച അവിപരീതാഭിലാപോതി വുച്ചതി. **ധമ്മാഭിലാപോ**തി അത്ഥബ്യഞ്ജനകോ അവിപരീതാഭിലാപോ. ഏത്ഥ ച അഭിലപ്പതീതി അഭിലാപോതി സദ്ദോ വുച്ചതി. ഏതേന "തത്ര ധമ്മനിരുത്താഭിലാപേ ഞാണം നിരുത്തിപടിസമ്ഭിദാ"തി (വിഭ॰ ൭൧൮) ഏത്ഥ വുത്തം ധമ്മനിരുത്തിം ദസ്സേതി സദ്ദസഭാവത്താ ദേസനായ. തഥാ ഹി നിരുത്തിപടിസമ്ഭിദായ പരിത്താരമ്മണാദിഭാവോ **പടിസമ്ഭിദാവിഭങ്ഗപാളിയം** (വിഭ॰ ൭൪൯ ആദയോ) വുത്തോ. **അട്ഠകഥായഞ്ച** (വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൭൧൮) "തം സഭാവനിരുത്തിം സദ്ദം ആരമ്മണം കത്വാ"തിആദിനാ സദ്ദാരമ്മണതാ ദസ്സിതാ. തഥാ ഹി ഇമസ്സ അത്ഥസ്സ അയം സദ്ദോ വാചകോതി വചനവചനത്ഥേ വവത്ഥപേത്വാ തംതംവചനത്ഥവിഭാവനവസേന പവത്തിതോ സദ്ദോ ദേസനാതി വുച്ചതി. **അധിപ്പായോ**തി ഏതേന "ദേസനാതി പഞ്ഞത്തീ"തി ഏതം വചനം ധമ്മനിരുത്താഭിലാപം സന്ധായ വുത്തം, ന തതോ വിനിമുത്തം പഞ്ഞത്തിം സന്ധായാതി അധിപ്പായം ദസ്സേതി. ദേസീയതി അത്ഥോ ഏതേനാതി ഹി **ദേസനാ,** പകാരേന ഞാപീയതി ഏതേന, പകാരതോ ഞാപേതീതി വാ **പഞ്ഞത്തീ**തി ധമ്മനിരുത്താഭിലാപോ വുച്ചതി. ഏവം "ദേസനാ നാമ സദ്ദോ"തി ഇമസ്മിം പക്ഖേ അയമത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. "ദേസനാതി പഞ്ഞത്തീ"തി ഏത്ഥ പഞ്ഞത്തിവാദിനോ പന ഏവം വദന്തി - കിഞ്ചാപി "ധമ്മാഭിലാപോ"തി ഏത്ഥ അഭിലപ്പതീതി അഭിലാപോതി സദ്ദോ വുച്ചതി, ന പണ്ണത്തി, തഥാപി സദ്ദേ വുച്ചമാനേ തദനുരൂപം വോഹാരം ഗഹേത്വാ തേന വോഹാരേന ദീപിതസ്സ അത്ഥസ്സ ജാനനതോ സദ്ദേ കഥിതേ തദനുരൂപാ പണ്ണത്തിപി കാരണൂപചാരേന

കഥിതായേവ ഹോതി. അഥ വാ "ധമ്മാഭിലാപോതി അത്ഥോ"തി അവത്വാ "ധമ്മാഭിലാപോതി അധിപ്പായോ"തി വുത്തത്താ ദേസനാ നാമ സദ്ദോ ന ഹോതീതി ദീപിതമേവാതി.

ഇദാനി പടിവേധം നിദ്ദിസന്തോ ആഹ **"പടിവേധോതി അഭിസമയോ"**തി. പടിവിജ്ഝതീതി ഞാണം പടിവേധോതി വുച്ചതി. പടിവിജ്ഝന്തി ഏതേനാതി വാ പടിവേധോ , അഭിസമേതീതി അഭിസമയോ, അഭിസമേന്തി ഏതേനാതി വാ അഭിസമയോ. ഇദാനി അഭിസമയപ്പഭേദതോ അഭിസമയപ്പകാരതോ ആരമ്മണതോ സഭാവതോ ച പാകടം കാതും **"സോ ച ലോകിയലോകുത്തരോ"**തിആദിമാഹ. വിസയതോ അസമ്മോഹതോ ച അവബോധോതി സമ്ബന്ധോ. തത്ഥ **വിസയതോ** അത്ഥാദിഅനുരൂപം ധമ്മാദീസു അവബോധോ നാമ അവിജ്ജാദിധമ്മാരമ്മണോ സങ്ഖാരാദിഅത്ഥാരമ്മണോ തദുഭയപഞ്ഞാപനാരമ്മണോ ലോകിയോ അവബോധോ. **അസമ്മോഹതോ** അത്ഥാദിഅനുരൂപം ധമ്മാദീസു അവബോധോ പന നിബ്ബാനാരമ്മണോ മഗ്ഗയുത്തോ യഥാവുത്തധമ്മത്ഥപഞ്ഞത്തീസു സമ്മോഹവിദ്ധംസനോ ലോകുത്തരോ അഭിസമയോ. തഥാ ഹി "അയം ഹേതു, ഇദമസ്സ ഫലം, അയം തദുഭയാനുരൂപോ വോഹാരോ"തി ഏവം ആരമ്മണകരണവസേന ലോകിയഞാണം വിസയതോ പടിവിജ്ഝതി, ലോകുത്തരഞാണം പന ഹേതുഹേതുഫലാദീസു സമ്മോഹസ്സ മഗ്ഗഞാണേന സമുച്ഛിന്നത്താ അസമ്മോഹതോ പടിവിജ്ഝതി. **അത്ഥാനുരൂപം ധമ്മേസൂ**തി അവിജ്ജാ ഹേതു, സങ്ഖാരാ ഹേതുസമുപ്പന്നാ, സങ്ഖാരേ ഉപ്പാദേതി അവിജ്ജാതി ഏവം കാരിയാനുരൂപം കാരണേസൂതി അത്ഥോ. അഥ വാ പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരഅപുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരആനേഞ്ജാഭിസങ്ഖാരേസു തീസു അപുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരസ്സ സമ്പയുത്തഅവിജ്ജാ പച്ചയോ, ഇതരേസം യഥാനുരൂപന്തിആദിനാ കാരിയാനുരൂപം കാരണേസു പടിവേധോതി അത്ഥോ. **ധമ്മാനുരൂപം അത്ഥേസൂ**തി "അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാ"തിആദിനാ കാരണാനുരൂപം കാരിയേസു അവബോധോതി അത്ഥോ. **പഞ്ഞത്തിപഥാനുരൂപം പഞ്ഞത്തീസൂ**തി പഞ്ഞത്തിയാ വുച്ചമാനധമ്മാനുരൂപം പണ്ണത്തീസു അവബോധോതി അത്ഥോ.

യഥാവുത്തേഹി ധമ്മാദീഹി പിടകാനം ഗമ്ഭീരഭാവം ദസ്സേതും **"ഇദാനി യസ്മാ ഏതേസു പിടകേസൂ"**തിആദിമാഹ. **ധമ്മജാത**ന്തി കാരണപ്പഭേദോ കാരണമേവ വാ. **അത്ഥജാത**ന്തി കാരിയപ്പഭേദോ കാരിയമേവ വാ. യാ ചായം ദേസനാതി സമ്ബന്ധോ. **യോ ചേത്ഥാ**തി ഏതാസു തംതംപിടകഗതാസു ധമ്മത്ഥദേസനാസു യോ പടിവേധോതി അത്ഥോ. **ദുക്ഖോഗാഹ**ന്തി ഏത്ഥ അവിജ്ജാസങ്ഖാരാദീനം ധമ്മത്ഥാനം ദുപ്പടിവിജ്ഝതായ ദുക്ഖോഗാഹതാ. തേസം പഞ്ഞാപനസ്സ ദുക്കരഭാവതോ ദേസനായ പടിവേധനസങ്ഖാതസ്സ പടിവേധസ്സ ച ഉപ്പാദനവിസയീകരണാനം അസക്കുണേയ്യതായ ദുക്ഖോഗാഹതാ വേദിതബ്ബാ. **ഏവമ്പീ**തി **പി**സദ്ദോ പുബ്ബേ വുത്തപ്പകാരന്തരം സമ്പിണ്ഡേതി. **ഏത്ഥാ**തി ഏതേസു തീസു പിടകേസു. **വുത്തത്ഥാ**തി വുത്തോ സംവണ്ണിതോ അത്ഥോ അസ്സാതി വുത്തത്ഥാ.

തീസു പിടകേസൂതി ഏത്ഥ "ഏകേകസ്മി"ന്തി അധികാരതോ പകരണതോ വാ വേദിതബ്ബം. **പരിയത്തിഭേദോ**തി പരിയാപുണനം പരിയത്തി. പരിയാപുണനവാചകോ ഹേത്ഥ പരിയത്തിസദ്ദോ, ന പാളിപരിയായോ, തസ്മാ ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ "തീസു പിടകേസു ഏകേകസ്മിം

പരിയാപുണനപ്പകാരോ ദട്ഠബ്ബോ ഞാതബ്ബോ''തി. തതോയേവ ച ''പരിയത്തിയോ പരിയാപുണനപ്പകാരാ''തി തീസുപി **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം. അഥ വാ തീഹി പകാരേഹി പരിയാപുണിതബ്ബാ പാളിയോ ഏവ പരിയത്തീതി വുച്ചന്തി, തതോയേവ ച ''പരിയത്തിയോ പാളിക്കമാ''തി അഭിധമ്മട്ഠകഥായ ലിഖിതേ **സീഹളഗണ്ഠിപദേ** വുത്തം. ഏവമ്പി ഹി അലഗദ്ദൂപമാപരിയാപുണനയോഗതോ അലഗദ്ദൂപമാ പരിയത്തീതി പാളിപി സക്കാ വത്തും, ഏവഞ്ച കത്വാ ''ദുഗ്ഗഹിതാ ഉപാരമ്ഭാദിഹേതു പരിയാപുടാ അലഗദ്ദൂപമാ''തി പരതോ നിദ്ദേസവചനമ്പി ഉപപന്നം ഹോതി. തത്ഥ ഹി പാളിയേവ ദുഗ്ഗഹിതാ പരിയാപുടാതി വത്തും വട്ടതി. **അലഗദ്ദൂപമാ**തി അലഗദ്ദോ അലഗദ്ദഗ്ഗഹണം ഉപമാ ഏതിസ്സാതി അലഗദ്ദൂപമാ. അലഗദ്ദസ്സ ഗഹണഞ്ഹേത്ഥ അലഗദ്ദസദ്ദേന വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം. ''ആപൂപികോ''തി ഏത്ഥ അപൂപസദ്ദേന അപൂപഖാദനം വിയ അലഗദ്ദഗ്ഗഹണേന ഗഹിതപരിയത്തി ഉപമീയതി, ന പന അലഗദ്ദേന. ''അലഗദ്ദഗ്ഗഹണൂപമാ''തി വാ വത്തബ്ബേ മജ്ഝേപദലോപം കത്വാ ''അലഗദ്ദൂപമാ''തി വുത്തം ''ഓട്ഠമുഖോ''തിആദീസു വിയ. അലഗദ്ദോതി ചേത്ഥ ആസീവിസോ വുച്ചതി. ഗദോതി ഹി വിസസ്സ നാമം. തഞ്ച തസ്സ അലം പരിപുണ്ണം അത്ഥി, തസ്മാ അലം പരിയത്തോ പരിപുണ്ണോ ഗദോ അസ്സാതി അനുനാസികലോപം ദകാരാഗമഞ്ച കത്വാ ''അലഗദ്ദോ''തി വുച്ചതി. അഥ വാ അലം ജീവിതഹരണേ സമത്ഥോ ഗദോ അസ്സാതി അലഗദ്ദോ. **നിസ്സരണത്ഥാ**തി വട്ടദുക്ഖതോ നിസ്സരണം അത്ഥോ പയോജനം ഏതിസ്സാതി നിസ്സരണത്ഥാ. **ഭണ്ഡാഗാരികപരിയത്തീ**തി ഏത്ഥ ഭണ്ഡാഗാരേ നിയുത്തോ ഭണ്ഡാഗാരികോ, ഭണ്ഡാഗാരികോ വിയ ഭണ്ഡാഗാരികോ, ധമ്മരതനാനുപാലകോ. അഞ്ഞം അത്ഥം അനപേക്ഖിത്വാ ഭണ്ഡാഗാരികസ്സേവ സതോ പരിയത്തി ഭണ്ഡാഗാരികപരിയത്തി.

ദുഗ്ഗഹിതാതി ദുട്ഠു ഗഹിതാ. ദുഗ്ഗഹിതഭാവമേവ വിഭാവേന്തോ ആഹ **''ഉപാരമ്ഭാദിഹേതു പരിയാപുടാ''**തി, ഉപാരമ്ഭാ ഇതിവാദപ്പമോക്ഖാദിഹേതു ഉഗ്ഗഹിതാതി അത്ഥോ. ലാഭസക്കാരാദിഹേതു പരിയാപുണനമ്പി ഏത്ഥേവ സങ്ഗഹിതന്തി ദട്ഠബ്ബം. വുത്തഞ്ഹേതം അലഗദ്ദസുത്തട്ഠകഥായം (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൨൩൯) -

> ''യോ ഹി ബുദ്ധവചനം 'ഏവം ചീവരാദീനി വാ ലഭിസ്സാമി, ചതുപരിസമജ്ഝേ വാ മം ജാനിസ്സന്തീ'തി ലാഭസക്കാരാദിഹേതു പരിയാപുണാതി, തസ്സ സാ പരിയത്തി അലഗദ്ദപരിയത്തി നാമ. ഏവം പരിയാപുണനതോ ഹി ബുദ്ധവചനം അപരിയാപുണിത്വാ നിദ്ദോക്കമനം വരതര''ന്തി.

നനു ച അലഗദ്ദഗ്ഗഹണൂപമാ പരിയത്തി അലഗദ്ദൂപമാതി വുച്ചതി, ഏവഞ്ച സതി സുഗ്ഗഹിതാപി പരിയത്തി അലഗദ്ദൂപമാതി വത്തും വട്ടതി തഥാപി അലഗദ്ദഗ്ഗഹണസ്സ ഉപമാഭാവേന പാളിയം വുത്തത്താ. വുത്തഞ്ഹേതം -

> ''സേയ്യഥാപി, ഭിക്ഖവേ, പുരിസോ അലഗദ്ദത്ഥികോ അലഗദ്ദഗവേസീ അലഗദ്ദപരിയേസനം ചരമാനോ, സോ പസ്സേയ്യ മഹന്തം അലഗദ്ദം, തമേനം അജപദേന ദണ്ഡേന സുനിഗ്ഗഹിതം നിഗ്ഗണ്ഹേയ്യ, അജപദേന ദണ്ഡേന സുനിഗ്ഗഹിതം നിഗ്ഗഹേത്വാ ഗീവായ സുഗ്ഗഹിതം ഗണ്ഹേയ്യ. കിഞ്ചാപി സോ, ഭിക്ഖവേ, അലഗദ്ദോ തസ്സ പുരിസസ്സ ഹത്ഥം വാ ബാഹം വാ

അഞ്ഞതരം വാ അങ്ഗപച്ചങ്ഗം ഭോഗേഹി പലിവേഠേയ്യ, അഥ ഖോ സോ നേവ തതോനിദാനം മരണം വാ നിഗച്ഛേയ്യ മരണത്തം വാ ദുക്ഖം. തം കിസ്സ ഹേതു, സുഗ്ഗഹിതത്താ, ഭിക്ഖവേ, അലഗദ്ദസ്സ, ഏവമേവ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ഇധേകച്ചേ കുലപുത്താ ധമ്മം പരിയാപുണന്തി സുത്തം ഗേയ്യ''ന്തിആദി (മ॰ നി॰ ൧.൨൩൯).

തസ്മാ ഇധ ദുഗ്ഗഹിതാ ഏവ പരിയത്തി അലഗദ്ദൂപമാതി അയം വിസേസോ കുതോ വിഞ്ഞായതി, യേന ദുഗ്ഗഹിതാ ഉപാരമ്ഭാദിഹേതു പരിയാപുടാ അലഗദ്ദൂപമാതി വുച്ചതീതി? സച്ചമേതം, ഇദം പന പാരിസേസഞായേന വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം. തഥാ ഹി നിസ്സരണത്ഥഭണ്ഡാഗാരികപരിയത്തീനം വിസും ഗഹിതത്താ പാരിസേസതോ അലഗദ്ദസ്സ ദുഗ്ഗഹണൂപമാ പരിയത്തി അലഗദ്ദൂപമാതി വിഞ്ഞായതി. സുഗ്ഗഹണൂപമാ ഹി പരിയത്തി നിസ്സരണത്ഥാ വാ ഹോതി ഭണ്ഡാഗാരികപരിയത്തി വാ, തസ്മാ സുവുത്തമേതം ''ദുഗ്ഗഹിതാ ഉപാരമ്ഭാദിഹേതു പരിയാപുടാ അലഗദ്ദൂപമാ''തി. **യം സന്ധായാ**തി യം പരിയത്തിദുഗ്ഗഹണം സന്ധായ. **വുത്ത**ന്തി അലഗദ്ദസുത്തേ വുത്തം.

അലഗദ്ദത്ഥികോതി ആസീവിസത്ഥികോ. അലഗദ്ദം ഗവേസതി പരിയേസതി സീലേനാതി **അലഗദ്ദഗവേസീ**. **അലഗദ്ദപരിയേസനം ചരമാനോ**തി അലഗദ്ദപരിയേസനത്ഥം ചരമാനോ. **ഭോഗേ**തി സരീരേ. **ഹത്ഥേ വാ ബാഹായ വാ**തി ഏത്ഥ മണിബന്ധകോ യാവ അഗ്ഗനഖാ ''ഹത്ഥോ''തി വേദിതബ്ബോ, സദ്ധിം അഗ്ഗബാഹായ അവസേസോ ''ബാഹാ''തി. കത്ഥചി പന ''കപ്പരതോ പട്ഠായപി യാവ അഗ്ഗനഖാ ഹത്ഥോ''തി വുച്ചതി. **അഞ്ഞതരസ്മിം വാ അങ്ഗപച്ചങ്ഗേ**തി വുത്തലക്ഖണം ഹത്ഥഞ്ച ബാഹഞ്ച ഠപേത്വാ അവസേസം സരീരം ''അങ്ഗപച്ചങ്ഗ''ന്തി വേദിതബ്ബം. **തതോനിദാന**ന്തി തംനിദാനം, തംകാരണാതി വുത്തം ഹോതി. പുരിമപദേ ഹി വിഭത്തിഅലോപം കത്വാ നിദ്ദേസോ. തം ഹത്ഥാദീസു ഡംസനം നിദാനം കാരണം ഏതസ്സാതി തംനിദാനന്തി ഹി വത്തബ്ബേ ''തതോനിദാന''ന്തി പുരിമപദേ പച്ചത്തേ നിസ്സക്കവചനം കത്വാ തസ്സ ച ലോപം അകത്വാ നിദ്ദേസോ. **തം കിസ്സ ഹേതൂ**തി യം വുത്തം ഹത്ഥാദീസു ഡംസനം തംനിദാനഞ്ച മരണാദിഉപഗമനം, തം കിസ്സ ഹേതു കേന കാരണേനാതി ചേ. **ഇധാ**തി ഇമസ്മിം സാസനേ. **ഏകച്ചേ മോഘപുരിസാ**തി ഏകച്ചേ തുച്ഛപുരിസാ. **ധമ്മ**ന്തി പാളിധമ്മം. **പരിയാപുണന്തീ**തി ഉഗ്ഗണ്ഹന്തീതി അത്ഥോ, സജ്ഝായന്തി ചേവ വാചുഗ്ഗതാ കരോന്താ ധാരേന്തി ചാതി വുത്തം ഹോതി. **അത്ഥ**ന്തി യഥാഭൂതം ഭാസിതത്ഥം പയോജനത്ഥഞ്ച. **ന ഉപപരിക്ഖന്തീ**തി ന പരിഗ്ഗണ്ഹന്തി ന വിചാരേന്തി. ഇദം വുത്തം ഹോതി - ''ഇമസ്മിം ഠാനേ സീലം കഥിതം, ഇധ സമാധി, ഇധ പഞ്ഞാ കഥിതാ, മയഞ്ച തം പൂരേസ്സാമാ''തി ഏവം ഭാസിതത്ഥം പയോജനത്ഥഞ്ച ''സീലം സമാധിസ്സ കാരണം, സമാധി വിപസ്സനായാ''തിആദിനാ ന പരിഗ്ഗണ്ഹന്തീതി. **അനുപപരിക്ഖത**ന്തി അനുപപരിക്ഖന്താനം. **ന നിജ്ഝാനം ഖമന്തീ**തി നിജ്ഝാനപഞ്ഞം നക്ഖമന്തി, നിജ്ഝായിത്വാ പഞ്ഞായ ദിസ്വാ രോചേത്വാ ഗഹേതബ്ബാ ന ഹോന്തീതി അധിപ്പായോ. തേന ഇമമത്ഥം ദീപേതി ''തേസം പഞ്ഞായ അത്ഥം അനുപപരിക്ഖന്താനം തേ ധമ്മാ ന ഉപട്ഠഹന്തി, 'ഇമസ്മിം ഠാനേ സീലം, സമാധി, വിപസ്സനാ, മഗ്ഗോ, ഫലം, വട്ടം, വിവട്ടം കഥിത'ന്തി ഏവം ജാനിതും ന സക്കാ ഹോന്തീ''തി.

തേ ഉപാരമ്ഭാനിസംസാ ചേവാതി തേ പരേസം വാദേ ദോസാരോപനാനിസംസാ ഹുത്വാ പരിയാപുണന്തീതി അത്ഥോ. **ഇതിവാദപ്പമോക്ഖാനിസംസാ ചാ**തി ഇതി ഏവം ഏതായ പരിയത്തിയാ വാദപ്പമോക്ഖാനിസംസാ, അത്തനോ ഉപരി പരേഹി ആരോപിതവാദസ്സ നിഗ്ഗഹസ്സ പമോക്ഖപ്പയോജനാ ഹുത്വാ ധമ്മം പരിയാപുണന്തീതി അത്ഥോ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - പരേഹി സകവാദേ ദോസേ ആരോപിതേ തം ദോസം ഏവഞ്ച ഏവഞ്ച മോചേസ്സാമാതി ഇമിനാ ച കാരണേന പരിയാപുണന്തീതി. അഥ വാ സോ സോ വാദോ ഇതിവാദോ, ഇതിവാദസ്സ പമോക്ഖോ ഇതിവാദപ്പമോക്ഖോ, ഇതിവാദപ്പമോക്ഖോ ആനിസംസോ ഏതേസന്തി ഇതിവാദപ്പമോക്ഖാനിസംസാ, തംതംവാദപ്പമോചനാനിസംസാ ചാതി അത്ഥോ . **യസ്സ ചത്ഥായ ധമ്മം പരിയാപുണന്തീ**തി യസ്സ ച സീലാദിപൂരണസ്സ മഗ്ഗഫലനിബ്ബാനസ്സ വാ അത്ഥായ ഇമസ്മിം സാസനേ കുലപുത്താ ധമ്മം പരിയാപുണന്തി. **തഞ്ചസ്സ അത്ഥം നാനുഭോന്തീ**തി തഞ്ച അസ്സ ധമ്മസ്സ സീലാദിപരിപൂരണസങ്ഖാതം അത്ഥം ഏതേ ദുഗ്ഗഹിതഗാഹിനോ നാനുഭോന്തി ന വിന്ദന്തി.

അഥ വാ യസ്സ ഉപാരമ്ഭസ്സ ഇതിവാദപ്പമോക്ഖസ്സ വാ അത്ഥായ യേ മോഘപുരിസാ ധമ്മം പരിയാപുണന്തി, തേ പരേഹി "അയമത്ഥോ ന ഹോതീ"തി വുത്തേ ദുഗ്ഗഹിതത്തായേവ സോയേവത്ഥോതി പടിപാദനക്ഖമാ ന ഹോന്തീതി പരസ്സ വാദേ ഉപാരമ്ഭം ആരോപേതും അത്തനോ വാദാ തം മോചേതുഞ്ച അസക്കോന്താപി തം അത്ഥം നാനുഭോന്തിയേവാതി ഏവമത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. **ദീഘരത്തം അഹിതായ ദുക്ഖായ സംവത്തന്തീ**തി തേസം തേ ധമ്മാ ദുഗ്ഗഹിതത്താ ഉപാരമ്ഭമാനദപ്പമക്ഖപലാസാദിഹേതുഭാവേന ദീഘരത്തം അഹിതായ ദുക്ഖായ സംവത്തന്തി. ഏത്ഥ ഹി കാരണേ ഫലവോഹാരേന "തേ ധമ്മാ അഹിതായ ദുക്ഖായ സംവത്തന്തീ"തി വുത്തം. തഥാ ഹി കിഞ്ചാപി ന തേ ധമ്മാ അഹിതായ ദുക്ഖായ സംവത്തന്തി, തഥാപി വുത്തനയേന പരിയാപുണന്താനം സജ്ഝായകാലേ വിവാദസമയേ ച തംമൂലകാനം ഉപാരമ്ഭാദീനം അനേകേസം അകുസലാനം ഉപ്പത്തിസബ്ഭാവതോ "തേ ധമ്മാ അഹിതായ ദുക്ഖായ സംവത്തന്തീ"തി കാരണേ ഫലവോഹാരേന വുത്തം. **തം കിസ്സ ഹേതൂ**തി ഏത്ഥ **തന്തി** യഥാവുത്തസ്സത്ഥസ്സ അനഭിസമ്ഭുണനം തേസഞ്ച ധമ്മാനം അഹിതായ ദുക്ഖായ സംവത്തനം പരാമസതി.

സീലക്ഖന്ധാദിപാരിപൂരിംയേവാതി ഏത്ഥ ആദിസദ്ദേന സമാധിവിപസ്സനാദീനം സങ്ഗഹോ വേദിതബ്ബോ. യോ ഹി ബുദ്ധവചനം ഉഗ്ഗണ്ഹിത്വാ സീലസ്സ ആഗതട്ഠാനേ സീലം പൂരേത്വാ സമാധിനോ ആഗതട്ഠാനേ സമാധിഗബ്ഭം ഗണ്ഹാപേത്വാ വിപസ്സനായ ആഗതട്ഠാനേ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ മഗ്ഗഫലാനം ആഗതട്ഠാനേ മഗ്ഗം ഭാവേസ്സാമി, ഫലം സച്ഛികരിസ്സാമീതി ഉഗ്ഗണ്ഹാതി, തസ്സേവ സാ പരിയത്തി നിസ്സരണത്ഥാ നാമ ഹോതി. **യം സന്ധായ വുത്ത**ന്തി യം പരിയത്തിസുഗ്ഗഹണം സന്ധായ അലഗദ്ദസുത്തേ വുത്തം. **ദീഘരത്തം ഹിതായ സുഖായ സംവത്തന്തീ**തി സീലാദീനം ആഗതട്ഠാനേ സീലാദീനി പൂരേന്താനമ്പി അരഹത്തം പത്വാ പരിസമജ്ഝേ ധമ്മം ദേസേത്വാ ധമ്മദേസനായ പസന്നേഹി ഉപനീതേ ചത്താരോ പച്ചയേ പരിഭുഞ്ജന്താനമ്പി പരേസം വാദേ സഹധമ്മേന ഉപാരമ്ഭം ആരോപേന്താനമ്പി സകവാദതോ ദോസം ഹരന്താനമ്പി ദീഘരത്തം ഹിതായ സുഖായ സംവത്തന്തി. തഥാ ഹി ന കേവലം സുഗ്ഗഹിതപരിയത്തിം നിസ്സായ

മഗ്ഗഭാവനാഫലസച്ഛികിരിയാദീനേവ, പരവാദനിഗ്ഗഹസകവാദപതിട്ഠാപനാനിപി ഇജ്ഝന്തി. തഥാ ച വുത്തം "ഉപ്പന്നം പരപ്പവാദം സഹധമ്മേന സുനിഗ്ഗഹിതം നിഗ്ഗഹേത്വാ"തിആദി (ദീ॰ നി॰ ᨀ.ഫന്നവ്വ).

പരിഞ്ഞാതക്ഖന്ധോതി ദുക്ഖപരിജാനനേന പരിഞ്ഞാതക്ഖന്ധോ. **പഹീനകിലേസോ**തി സമുദയപ്പഹാനേന പഹീനകിലേസോ. **പടിവിദ്ധാകുപ്പോ**തി പടിവിദ്ധഅരഹത്തഫലോ. ന കുപ്പതീതി **അകുപ്പ**ന്തി ഹി അരഹത്തഫലസ്സേതം നാമം. സതിപി ഹി ചതുന്നം മഗ്ഗാനം ചതുന്നഞ്ച ഫലാനം അകുപ്പസഭാവേ സത്തന്നം സേക്ഖാനം സകസകനാമപരിച്ചാഗേന ഉപരൂപരി നാമന്തരപ്പത്തിതോ തേസം മഗ്ഗഫലാനി "അകുപ്പാനീ"തി ന വുച്ചന്തി, അരഹാ പന സബ്ബദാപി അരഹായേവ നാമാതി തസ്സേവ ഫലം "അകുപ്പ"ന്തി വുത്തം. ഇമിനാ ച ഇമമത്ഥം ദസ്സേതി "ഖീണാസവസ്സേവ പരിയത്തി ഭണ്ഡാഗാരികപരിയത്തി നാമാ"തി. തസ്സ ഹി അപരിഞ്ഞാതം അപ്പഹീനം അഭാവിതം അസച്ഛികതം വാ നത്ഥി, തസ്മാ ബുദ്ധവചനം പരിയാപുണന്തോ തന്തിധാരകോ പവേണീപാലകോ വംസാനുരക്ഖകോ ച ഹുത്വാ ഉഗ്ഗണ്ഹാതി. തേനേവാഹ **"പവേണീപാലനത്ഥായാ"**തിആദി. തത്ഥ **പവേണീ**തി ധമ്മസന്തതി, ധമ്മസ്സ അവിച്ഛേദേന പവത്തീതി അത്ഥോ. **വംസാനുരക്ഖണത്ഥായാ**തി ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ വംസാനുരക്ഖണത്ഥം. തസ്സ വംസോപി അത്ഥതോ പവേണീയേവാതി വേദിതബ്ബം.

നനു ച യദി പവേണീപാലനത്ഥായ ബുദ്ധവചനസ്സ പരിയാപുണനം ഭണ്ഡാഗാരികപരിയത്തി, കസ്മാ "ഖീണാസവോ"തി വിസേസേത്വാ വുത്തം. ഏകച്ചസ്സ പുഥുജ്ജനസ്സപി ഹി അയം നയോ ലബ്ഭതി. തഥാ ഹി ഏകച്ചോ ഭിക്ഖു ഛാതകഭയാദീസു ഗന്ഥധരേസു ഏകസ്മിം ഠാനേ വസിതും അസക്കോന്തേസു സയം ഭിക്ഖാചാരേന അകിലമമാനോ അതിമധുരം ബുദ്ധവചനം മാ നസ്സതു, തന്തിം ധാരേസ്സാമി, വംസം ഠപേസ്സാമി, പവേണിം പാലേസ്സാമീതി പരിയാപുണാതി, തസ്മാ തസ്സപി പരിയത്തി ഭണ്ഡാഗാരികപരിയത്തി നാമ കസ്മാ ന ഹോതീതി? വുച്ചതേ - ഏവം സന്തേപി പുഥുജ്ജനസ്സ പരിയത്തി ഭണ്ഡാഗാരികപരിയത്തി നാമ ന ഹോതി. കിഞ്ചാപി ഹി പുഥുജ്ജനോ "പവേണിം പാലേസ്സാമീ"തി അജ്ഝാസയേന പരിയാപുണാതി, അത്തനോ പന ഭവകന്താരതോ അനിത്തിണ്ണത്താ തസ്സ പരിയത്തി നിസ്സരണപരിയത്തി നാമ ഹോതി, തസ്മാ പുഥുജ്ജനസ്സ പരിയത്തി അലഗദ്ദൂപമാ വാ ഹോതി നിസ്സരണത്ഥാ വാ, സത്തന്നം സേക്ഖാനം നിസ്സരണത്ഥാവ, ഖീണാസവാനം ഭണ്ഡാഗാരികപരിയത്തിയേവാതി വേദിതബ്ബം. ഖീണാസവോ ച ഭണ്ഡാഗാരികസദിസത്താ ഭണ്ഡാഗാരികോതി വുച്ചതി. യഥാ ഹി ഭണ്ഡാഗാരികോ അലങ്കാരഭണ്ഡം പടിസാമേത്വാ പസാധനകാലേ തദുപിയം അലങ്കാരഭണ്ഡം രഞ്ഞോ ഉപനാമേത്വാ അലങ്കരോതി, ഏവം ഖീണാസവോപി ധമ്മരതനഭണ്ഡം സമ്പടിച്ഛിത്വാ മോക്ഖാധിഗമസ്സ ഭബ്ബരൂപേ സഹേതുകേ സത്തേ പസ്സിത്വാ തദനുരൂപം ധമ്മദേസനം വഡ്ഢേത്വാ മഗ്ഗങ്ഗബോജ്ഝങ്ഗാദിസങ്ഖാതേന ലോകുത്തരേന അലങ്കാരേന അലങ്കരോതീതി ഭണ്ഡാഗാരികോതി വുച്ചതി.

ഏവം തിസ്സോ പരിയത്തിയോ വിഭജിത്വാ ഇദാനി തീസുപി പിടകേസു യഥാരഹം സമ്പത്തിവിപത്തിയോ വിത്ഥാരേത്വാ ദസ്സേന്തോ ആഹ **"വിനയേ പനാ"**തിആദി. **സീലസമ്പത്തിം നിസ്സായ തിസ്സോ വിജ്ജാ പാപുണാതീ**തിആദീസു

യസ്മാ സീലം വിസുജ്ഝമാനം സതിസമ്പജഞ്ഞബലേന കമ്മസ്സകതഞ്ഞാണബലേന ച സംകിലേസമലതോ വിസുജ്ഝതി, പാരിപൂരിഞ്ച ഗച്ഛതി, തസ്മാ സീലസമ്പദാ സിജ്ഝമാനാ ഉപനിസ്സയസമ്പത്തിഭാവേന സതിബലം ഞാണബലഞ്ച പച്ചുപട്ഠപേതീതി തസ്സാ വിജ്ജത്തയൂപനിസ്സയതാ വേദിതബ്ബാ സഭാഗഹേതുസമ്പദാനതോ. സതിബലേന ഹി പുബ്ബേനിവാസവിജ്ജാസിദ്ധി, സമ്പജഞ്ഞേന സബ്ബകിച്ചേസു സുദിട്ഠകാരിതാപരിചയേന ചുതൂപപാതഞാണാനുബദ്ധായ ദുതിയവിജ്ജായ സിദ്ധി, വീതിക്കമാഭാവേന സംകിലേസപ്പഹാനസബ്ഭാവതോ വിവട്ടൂപനിസ്സയതാവസേന അജ്ഝാസയസുദ്ധിയാ തതിയവിജ്ജാസിദ്ധി. പുരേതരസിദ്ധാനം സമാധിപഞ്ഞാനം പാരിപൂരിം വിനാ സീലസ്സ ആസവക്ഖയഞാണൂപനിസ്സയതാ സുക്ഖവിപസ്സകഖീണാസവേഹി ദീപേതബ്ബാ. ''സമാഹിതോ യഥാഭൂതം പജാനാതീ''തി (സം॰ നി॰ ൪.൯൯; ൩.൫; നേത്തി॰ ൪൦; മി॰ പ॰ ൨.൧.൧൪) വചനതോ സമാധിസമ്പദാ ഛളഭിഞ്ഞതായ ഉപനിസ്സയോ. ''യോഗാ വേ ജായതി ഭൂരീ''തി (ധ॰ പ॰ ൨൮൨) വചനതോ പുബ്ബയോഗേന ഗരുവാസദേസഭാസാകോസല്ലഉഗ്ഗഹണപരിപുച്ഛാദീഹി ച പരിഭാവിതാ പഞ്ഞാസമ്പത്തി പടിസമ്ഭിദാപ്പഭേദസ്സ ഉപനിസ്സയോ. ഏത്ഥ ച ''സീലസമ്പത്തിം നിസ്സായാ''തി വുത്തത്താ യസ്സ സമാധിവിജമ്ഭനഭൂതാ അനവസേസാ ഛ അഭിഞ്ഞാ ന ഇജ്ഝന്തി, തസ്സ ഉക്കട്ഠപരിച്ഛേദവസേന ന സമാധിസമ്പദാ അത്ഥീതി സതിപി വിജ്ജാനം അഭിഞ്ഞേകദേസഭാവേ സീലസമ്പത്തിസമുദാഗതാ ഏവ തിസ്സോ വിജ്ജാ ഗഹിതാ. യഥാ ഹി പഞ്ഞാസമ്പത്തിസമുദാഗതാ ചതസ്സോ പടിസമ്ഭിദാ ഉപനിസ്സയസമ്പന്നസ്സ മഗ്ഗേനേവ ഇജ്ഝന്തി മഗ്ഗക്ഖണേ ഏവ താസം പടിലഭിതബ്ബതോ. ഏവം സീലസമ്പത്തിസമുദാഗതാ തിസ്സോ വിജ്ജാ സമാധിസമ്പത്തിസമുദാഗതാ ച ഛ അഭിഞ്ഞാ ഉപനിസ്സയസമ്പന്നസ്സ മഗ്ഗേനേവ ഇജ്ഝന്തീതി മഗ്ഗാധിഗമേനേവ താസം അധിഗമോ വേദിതബ്ബോ. പച്ചേകബുദ്ധാനം സമ്മാസമ്ബുദ്ധാനഞ്ച പച്ചേകബോധിസമ്മാസമ്ബോധിധമ്മസമധിഗമസദിസാ ഹി ഇമേസം അരിയാനം ഇമേ വിസേസാധിഗമാതി.

താസംയേവ ച തത്ഥ പഭേദവചനതോതി ഏത്ഥ **താസംയേവാ**തി അവധാരണം പാപുണിതബ്ബാനം ഛളഭിഞ്ഞാചതുപടിസമ്ഭിദാനം വിനയേ പഭേദവചനാഭാവം സന്ധായ വുത്തം. വേരഞ്ജകണ്ഡേ ഹി തിസ്സോ വിജ്ജാവ വിഭത്താതി. ദുതിയേ **താസംയേവാ**തി അവധാരണം ചതസ്സോ പടിസമ്ഭിദാ അപേക്ഖിത്വാ കതം, ന തിസ്സോ വിജ്ജാ. താ ഹി ഛസു അഭിഞ്ഞാസു അന്തോഗധത്താ സുത്തേ വിഭത്തായേവാതി. **താസഞ്ചാ**തി ഏത്ഥ **ച**-സദ്ദേന സേസാനമ്പി തത്ഥ അത്ഥിഭാവം ദീപേതി. അഭിധമ്മപിടകേ ഹി തിസ്സോ വിജ്ജാ ഛ അഭിഞ്ഞാ ചതസ്സോ ച പടിസമ്ഭിദാ വുത്തായേവ. പടിസമ്ഭിദാനം പന അഞ്ഞത്ഥ പഭേദവചനാഭാവം തത്ഥേവ ച സമ്മാ വിഭത്തഭാവം ദീപേതുകാമോ ഹേട്ഠാ വുത്തനയേന അവധാരണം അകത്വാ **''തത്ഥേവാ''**തി പരിവത്തേത്വാ അവധാരണം ഠപേസി.

ഇദാനി ''വിനയേ ദുപ്പടിപന്നോ 'മുദുകാനം അത്ഥരണാദീനം സമ്ഫസ്സോ വിയ ഇത്ഥിസമ്ഫസ്സോപി വട്ടതീ'തി മേഥുനവീതിക്കമേ ദോസം അദിസ്വാ സീലവിപത്തിം പാപുണാതീ''തി ദസ്സേന്തോ ആഹ **''വിനയേ പന ദുപ്പടിപന്നോ''**തിആദി. തത്ഥ സുഖോ സമ്ഫസ്സോ ഏതേസന്തി **സുഖസമ്ഫസ്സാനി,** അത്ഥരണപാവുരണാദീനി. **ഉപാദിന്നഫസ്സോ** ഇത്ഥിഫസ്സോ, മേഥുനധമ്മോതി

വുത്തം ഹോതി. **വുത്തമ്പി ഹേത**ന്തി അരിട്ഠേന ഭിക്ഖുനാ വുത്തം. സോ ഹി ബഹുസ്സുതോ ധമ്മകഥികോ കമ്മകിലേസവിപാകഉപവാദആണാവീതിക്കമവസേന പഞ്ചവിധേസു അന്തരായികേസു സേസന്തരായികേ ജാനാതി, വിനയേ പന അകോവിദത്താ പണ്ണത്തിവീതിക്കമന്തരായികേ ന ജാനാതി, തസ്മാ രഹോഗതോ ഏവം ചിന്തേസി "ഇമേ അഗാരികാ പഞ്ച കാമഗുണേ പരിഭുഞ്ജന്താ സോതാപന്നാപി സകദാഗാമിനോപി അനാഗാമിനോപി ഹോന്തി. ഭിക്ഖൂപി മനാപികാനി ചക്ഖുവിഞ്ഞേയ്യാനി രൂപാനി പസ്സന്തി...പേ०... കായവിഞ്ഞേയ്യേ ഫോട്ഠബ്ബേ ഫുസന്തി, മുദുകാനി അത്ഥരണപാവുരണാദീനി പരിഭുഞ്ജന്തി, ഏതം സബ്ബം വട്ടതി, കസ്മാ ഇത്ഥീനംയേവ രൂപസദ്ദഗന്ധരസഫോട്ഠബ്ബാ ന വട്ടന്തി, ഏതേപി വട്ടന്തീ"തി അനവജ്ജേന പച്ചയപരിഭുഞ്ജനരസേന സാവജ്ജകാമഗുണപരിഭോഗരസം സംസന്ദിത്വാ സച്ഛന്ദരാഗപരിഭോഗഞ്ച നിച്ഛന്ദരാഗപരിഭോഗഞ്ച ഏകം കത്വാ ഥൂലവാകേഹി സദ്ധിം അതിസുഖുമസുത്തം ഘടേന്തോ വിയ സാസപേന സദ്ധിം സിനേരുനോ സദിസതം ഉപസംഹരന്തോ വിയ പാപകം ദിട്ഠിഗതം ഉപ്പാദേത്വാ "കിം ഭഗവതാ മഹാസമുദ്ദം ബന്ധന്തേന വിയ മഹതാ ഉസ്സാഹേന പഠമപാരാജികം പഞ്ഞത്തം, നത്ഥി ഏത്ഥ ദോസോ"തി സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേന സദ്ധിം പടിവിരുജ്ഝന്തോ വേസാരജ്ജഞാണം പടിബാഹന്തോ അരിയമഗ്ഗേ ഖാണുകണ്ടകാദീനി പക്ഖിപന്തോ "മേഥുനധമ്മേ ദോസോ നത്ഥീ"തി ജിനസ്സ ആണാചക്കേ പഹാരമദാസി. തേനാഹ **"തഥാഹം ഭഗവതാ ധമ്മം ദേസിതം ആജാനാമീ"**തിആദി.

തത്ഥ **അന്തരായികാ**തി തംതംസമ്പത്തിയാ വിബന്ധനവസേന സത്തസന്താനസ്സ അന്തരേ വേമജ്ഝേ ഏതി ആഗച്ഛതീതി അന്തരായോ, ദിട്ഠധമ്മികാദിഅനത്ഥോ. അനതിക്കമനട്ഠേന തസ്മിം അന്തരായേ നിയുത്താ, അന്തരായം വാ ഫലം അരഹന്തി, അന്തരായസ്സ വാ കരണസീലാതി അന്തരായികാ, സഗ്ഗമോക്ഖാനം അന്തരായകരാതി വുത്തം ഹോതി. തേ ച കമ്മകിലേസവിപാകഉപവാദആണാവീതിക്കമവസേന പഞ്ചവിധാ. തേസം വിത്ഥാരകഥാ പരതോ **അരിട്ഠസിക്ഖാപദേ** (പാചി० ൪൧൭) ആവി ഭവിസ്സതി. അയം പനേത്ഥ പദത്ഥസമ്ബന്ധോ - യേ ഇമേ ധമ്മാ അന്തരായികാ അന്തരായകരാതി ഭഗവതാ വുത്താ ദേസിതാ ചേവ പഞ്ഞത്താ ച, തേ ധമ്മേ പടിസേവതോ പടിസേവന്തസ്സ യഥാ യേന പകാരേന തേ ധമ്മാ അന്തരായായ സഗ്ഗമോക്ഖാനം അന്തരായകരണത്ഥം നാലം സമത്ഥാ ന ഹോന്തി, തഥാ തേന പകാരേനാഹം ഭഗവതാ ദേസിതം ധമ്മം ആജാനാമീതി. **തതോ ദുസ്സീലഭാവം പാപുണാതീ**തി തതോ അനവജ്ജസഞ്ഞീഭാവഹേതുതോ വീതിക്കമിത്വാ ദുസ്സീലഭാവം പാപുണാതി.

ചത്താരോമേ , ഭിക്ഖവേതിആദിനാ -

> "ചത്താരോമേ, ഭിക്ഖവേ, പുഗ്ഗലാ സന്തോ സംവിജ്ജമാനാ ലോകസ്മിം. കതമേ ചത്താരോ, അത്തഹിതായ പടിപന്നോ ഹോതി, നോ പരഹിതായ, പരഹിതായ പടിപന്നോ ഹോതി, നോ അത്തഹിതായ, നേവ അത്തഹിതായ പടിപന്നോ ഹോതി നോ പരഹിതായ, അത്തഹിതായ ചേവ പടിപന്നോ ഹോതി പരഹിതായ ചാ"തി (അ० നി० ൪.൯൬; പു० പ० മാതികാ, ചതുക്കഉദ്ദേസ ൨൪) -

ആദിനാ പുഗ്ഗലദേസനാപടിസംയുത്തസുത്തന്തപാളിം നിദസ്സേതി. **അധിപ്പായം അജാനന്തോ**തി "അയം പുഗ്ഗലദേസനാ വോഹാരവസേന, ന പരമത്ഥതോ"തി ഏവം ഭഗവതോ അധിപ്പായം അജാനന്തോ. ബുദ്ധസ്സ ഹി ഭഗവതോ ദുവിധാ ദേസനാ സമ്മുതിദേസനാ പരമത്ഥദേസനാ ചാതി. തത്ഥ "പുഗ്ഗലോ സത്തോ ഇത്ഥീ പുരിസോ ഖത്തിയോ ബ്രാഹ്മണോ ദേവോ മാരോ"തി ഏവരൂപാ **സമ്മുതിദേസനാ**. "അനിച്ചം ദുക്ഖം അനത്താ ഖന്ധാ ധാതുയോ ആയതനാനി സതിപട്ഠാനാ"തി ഏവരൂപാ **പരമത്ഥദേസനാ**. തത്ഥ ഭഗവാ യേ സമ്മുതിവസേന ദേസനം സുത്വാ അത്ഥം പടിവിജ്ഝിത്വാ മോഹം പഹായ വിസേസമധിഗന്തും സമത്ഥാ, തേസം സമ്മുതിദേസനം ദേസേതി. യേ പന പരമത്ഥവസേന ദേസനം സുത്വാ അത്ഥം പടിവിജ്ഝിത്വാ മോഹം പഹായ വിസേസമധിഗന്തും സമത്ഥാ, തേസം പരമത്ഥദേസനം ദേസേതി.

തത്രായം ഉപമാ - യഥാ ഹി ദേസഭാസാകുസലോ തിണ്ണം വേദാനം അത്ഥസംവണ്ണകോ ആചരിയോ യേ ദമിളഭാസായ വുത്തേ അത്ഥം ജാനന്തി, തേസം ദമിളഭാസായ ആചിക്ഖതി, യേ അന്ധകഭാസാദീസു അഞ്ഞതരായ, തേസം തായ ഭാസായ, ഏവം തേ മാണവാ ഛേകം ബ്യത്തം ആചരിയമാഗമ്മ ഖിപ്പമേവ സിപ്പം ഉഗ്ഗണ്ഹന്തി. തത്ഥ ആചരിയോ വിയ ബുദ്ധോ ഭഗവാ, തയോ വേദാ വിയ കഥേതബ്ബഭാവേ ഠിതാനി തീണി പിടകാനി, ദേസഭാസായ കോസല്ലമിവ സമ്മുതിപരമത്ഥകോസല്ലം, നാനാദേസഭാസാമാണവകാ വിയ സമ്മുതിപരമത്ഥവസേന പടിവിജ്ഝനസമത്ഥാ വേനേയ്യസത്താ, ആചരിയസ്സ ദമിളഭാസാദിആചിക്ഖനം വിയ ഭഗവതോ സമ്മുതിപരമത്ഥവസേനപി ദേസനാ വേദിതബ്ബാ. ആഹ ചേത്ഥ -

"ദുവേ സച്ചാനി അക്ഖാസി, സമ്ബുദ്ധോ വദതം വരോ;
സമ്മുതിം പരമത്ഥഞ്ച, തതിയം നൂപലബ്ഭതി.

"സങ്കേതവചനം സച്ചം, ലോകസമ്മുതികാരണാ;
പരമത്ഥവചനം സച്ചം, ധമ്മാനം ഭൂതകാരണാ.

"തസ്മാ വോഹാരകുസലസ്സ, ലോകനാഥസ്സ സത്ഥുനോ;
സമ്മുതിം വോഹരന്തസ്സ, മുസാവാദോ ന ജായതീ"തി. (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൫൭; അ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൧൭൦);

അപിച അട്ഠഹി കാരണേഹി ഭഗവാ പുഗ്ഗലകഥം കഥേതി - ഹിരോത്തപ്പദീപനത്ഥം കമ്മസ്സകതാദീപനത്ഥം പച്ചത്തപുരിസകാരദീപനത്ഥം ആനന്തരിയദീപനത്ഥം ബ്രഹ്മവിഹാരദീപനത്ഥം പുബ്ബേനിവാസദീപനത്ഥം ദക്ഖിണാവിസുദ്ധിദീപനത്ഥം ലോകസമ്മുതിയാ അപ്പഹാനത്ഥഞ്ചാതി. "ഖന്ധാ ധാതുയോ ആയതനാനി ഹിരിയന്തി ഓത്തപ്പന്തീ"തി വുത്തേ മഹാജനോ ന ജാനാതി, സമ്മോഹമാപജ്ജതി, പടിസത്തു ഹോതി "കിമിദം ഖന്ധാ ധാതുയോ ആയതനാനി ഹിരിയന്തി ഓത്തപ്പന്തി നാമാ"തി. "ഇത്ഥീ ഹിരിയതി ഓത്തപ്പതി, പുരിസോ ഖത്തിയോ ബ്രാഹ്മണോ ദേവോ മാരോ"തി വുത്തേ മഹാജനോ ജാനാതി, ന സമ്മോഹമാപജ്ജതി, ന പടിസത്തു ഹോതി, തസ്മാ ഭഗവാ **ഹിരോത്തപ്പദീപനത്ഥം** പുഗ്ഗലകഥം കഥേതി. "ഖന്ധാ കമ്മസ്സകാ ധാതുയോ ആയതനാനീ"തി വുത്തേപി ഏസേവ നയോ. തസ്മാ ഭഗവാ **കമ്മസ്സകതാദീപനത്ഥം** പുഗ്ഗലകഥം കഥേതി. "വേളുവനാദയോ മഹാവിഹാരാ ഖന്ധേഹി കാരാപിതാ, ധാതൂഹി ആയതനേഹീ"തി വുത്തേപി ഏസേവ നയോ.

തസ്മാ ഭഗവാ **പച്ചത്തപുരിസകാരദീപനത്ഥം** പുഗ്ഗലകഥം കഥേതി. "ഖന്ധാ മാതരം ജീവിതാ വോരോപേന്തി, പിതരം അരഹന്തം, രുഹിരുപ്പാദകമ്മം സങ്ഘഭേദം കരോന്തി, ധാതുയോ ആയതനാനീ"തി വുത്തേപി ഏസേവ നയോ. തസ്മാ ഭഗവാ **ആനന്തരിയദീപനത്ഥം** പുഗ്ഗലകഥം കഥേതി.

"ഖന്ധാ മേത്തായന്തി, ധാതുയോ ആയതനാനീ"തി വുത്തേപി ഏസേവ നയോ. തസ്മാ ഭഗവാ **ബ്രഹ്മവിഹാരദീപനത്ഥം** പുഗ്ഗലകഥം കഥേതി. "ഖന്ധാ പുബ്ബേനിവാസം അനുസ്സരന്തി, ധാതുയോ ആയതനാനീ"തി വുത്തേപി ഏസേവ നയോ. തസ്മാ ഭഗവാ **പുബ്ബേനിവാസദീപനത്ഥം** പുഗ്ഗലകഥം കഥേതി. "ഖന്ധാ ദാനം പടിഗ്ഗണ്ഹന്തി, ധാതുയോ ആയതനാനീ"തി വുത്തേപി മഹാജനോ ന ജാനാതി, സമ്മോഹമാപജ്ജതി, പടിസത്തു ഹോതി "കിമിദം ഖന്ധാ ധാതുയോ ആയതനാനി പടിഗ്ഗണ്ഹന്തി നാമാ"തി. "പുഗ്ഗലാ പടിഗ്ഗണ്ഹന്തി സീലവന്തോ കല്യാണധമ്മാ"തി വുത്തേ പന ജാനാതി, ന സമ്മോഹമാപജ്ജതി, ന പടിസത്തു ഹോതി. തസ്മാ ഭഗവാ **ദക്ഖിണാവിസുദ്ധിദീപനത്ഥം** പുഗ്ഗലകഥം കഥേതി. ലോകസമ്മുതിഞ്ച ബുദ്ധാ ഭഗവന്തോ ന വിജഹന്തി, ലോകസമഞ്ഞായ ലോകനിരുത്തിയാ ലോകാഭിലാപേ ഠിതായേവ ധമ്മം ദേസേന്തി. തസ്മാ ഭഗവാ **ലോകസമ്മുതിയാ അപ്പഹാനത്ഥമ്പി** പുഗ്ഗലകഥം കഥേതി , തസ്മാ ഇമിനാ ച അധിപ്പായേന ഭഗവതോ പുഗ്ഗലദേസനാ, ന പരമത്ഥദേസനാതി ഏവം അധിപ്പായം അജാനന്തോതി വുത്തം ഹോതി.

ദുഗ്ഗഹിതം ഗണ്ഹാതീതി "തഥാഹം ഭഗവതാ ധമ്മം ദേസിതം ആജാനാമി, യഥാ തദേവിദം വിഞ്ഞാണം സന്ധാവതി സംസരതി, അനഞ്ഞ"ന്തിആദിനാ ദുഗ്ഗഹിതം കത്വാ ഗണ്ഹാതി, വിപരീതം ഗണ്ഹാതീതി വുത്തം ഹോതി. **ദുഗ്ഗഹിത**ന്തി ഹി ഭാവനപുംസകനിദ്ദേസോ. **യം സന്ധായാ**തി യം ദുഗ്ഗഹിതഗാഹം സന്ധായ. അത്തനാ ദുഗ്ഗഹിതേന ധമ്മേനാതി പാഠസേസോ വേദിതബ്ബോ. അഥ വാ ദുഗ്ഗഹണം ദുഗ്ഗഹിതം. **അത്തനാ**തി ച സാമിഅത്ഥേ കരണവചനം, തസ്മാ അത്തനോ ദുഗ്ഗഹണേന വിപരീതഗാഹേനാതി വുത്തം ഹോതി. **അമ്ഹേ ചേവ അബ്ഭാചിക്ഖതീ**തി അമ്ഹാകഞ്ച അബ്ഭാചിക്ഖനം കരോതി. **അത്താനഞ്ച ഖനതീ**തി അത്തനോ കുസലമൂലാനി ഖനന്തോ അത്താനം ഖനതി നാമ.

ധമ്മചിന്തന്തി ധമ്മസഭാവവിജാനനം. **അതിധാവന്തോ**തി ഠാതബ്ബമരിയാദായം അട്ഠത്വാ "ചിത്തുപ്പാദമത്തേന ദാനം ഹോതി, സയമേവ ചിത്തം അത്തനോ ആരമ്മണം ഹോതി, സബ്ബം ചിത്തം അസഭാവധമ്മാരമ്മണ"ന്തി ഏവമാദിനാ അതിധാവന്തോ അതിക്കമിത്വാ പവത്തമാനോ. **ചത്താരീ**തി ബുദ്ധവിസയഇദ്ധിവിസയകമ്മവിപാകലോകവിസയസങ്ഖാതാനി ചത്താരി. വുത്തഞ്ഹേതം -

> "ചത്താരിമാനി, ഭിക്ഖവേ, അചിന്തേയ്യാനി ന ചിന്തേതബ്ബാനി, യാനി ചിന്തേന്തോ ഉമ്മാദസ്സ വിഘാതസ്സ ഭാഗീ അസ്സ. കതമാനി ചത്താരി? ബുദ്ധാനം ഭിക്ഖവേ ബുദ്ധവിസയോ അചിന്തേയ്യോ ന ചിന്തേതബ്ബോ, യം ചിന്തേന്തോ ഉമ്മാദസ്സ വിഘാതസ്സ ഭാഗീ അസ്സ. ഝായിസ്സ, ഭിക്ഖവേ, ഝാനവിസയോ അചിന്തേയ്യോ ന ചിന്തേതബ്ബോ...പേ॰... കമ്മവിപാകോ, ഭിക്ഖവേ, അചിന്തേയ്യോ ന ചിന്തേതബ്ബോ...പേ॰... ലോകചിന്താ ഭിക്ഖവേ അചിന്തേയ്യാ ന ചിന്തേതബ്ബാ...പേ॰... ഇമാനി, ഭിക്ഖവേ, ചത്താരി

അചിന്തേയ്യാനി ന ചിന്തേതബ്ബാനി, യാനി ചിന്തേന്തോ ഉമ്മാദസ്സ വിഘാതസ്സ ഭാഗീ അസ്സാ''തി (അം॰ നി॰ ൪.൭൭).

തത്ഥ ''അചിന്തേയ്യാനീ''തി തേസം സഭാവനിദസ്സനം. ''ന ചിന്തേതബ്ബാനീ''തി തത്ഥ കത്തബ്ബതാനിദസ്സനം. തത്ഥ **അചിന്തേയ്യാനീ**തി ചിന്തേതുമസക്കുണേയ്യാനി, ചിന്തേതും അരഹരൂപാനി ന ഹോന്തീതി അത്ഥോ. അചിന്തേയ്യത്താ ഏവ ന ചിന്തേതബ്ബാനി, കാമം അചിന്തേയ്യാനിപി ഛ അസാധാരണാദീനി അനുസ്സരന്തസ്സ കുസലുപ്പത്തിഹേതുഭാവതോ താനി ചിന്തേതബ്ബാനി, ഇമാനി പന ഏവം ന ഹോന്തീതി അഫലഭാവതോ ന ചിന്തേതബ്ബാനീതി അധിപ്പായോ. തേനേവാഹ **''യാനി ചിന്തേന്തോ ഉമ്മാദസ്സ വിഘാതസ്സ ഭാഗീ അസ്സാ''**തി. **തേസന്തി** തേസം പിടകാനം.

ഏതന്തി ഏതം ബുദ്ധവചനം. **തിവഗ്ഗസങ്ഗഹാനീ**തി സീലക്ഖന്ധവഗ്ഗമഹാവഗ്ഗപാഥികവഗ്ഗസങ്ഖാതേഹി തീഹി വഗ്ഗേഹി സങ്ഗഹോ ഏതേസന്തി തിവഗ്ഗസങ്ഗഹാനി. **ചതുത്തിംസേവ സുത്തന്താ**തി ഗാഥായ ഏവമത്ഥയോജനാ വേദിതബ്ബാ - യസ്സ നികായസ്സ സുത്തഗണനാതോ ചതുത്തിംസേവ ച സുത്തന്താ വഗ്ഗസങ്ഗഹവസേന തയോ വഗ്ഗാ അസ്സ സങ്ഗഹസ്സാതി തിവഗ്ഗോ സങ്ഗഹോ. ഏസ പഠമോ നികായോ ദീഘനികായോതി **അനുലോമികോ** അപച്ചനീകോ, അത്ഥാനുലോമനതോ അനത്ഥനാമോതി വുത്തം ഹോതി.

അത്ഥാനുലോമനതോ അനുലോമികോ, അനുലോമികത്തംയേവ വിഭാവേതും **''കസ്മാ പനാ''**തിആദിമാഹ. **ഏകനികായമ്പീ**തി ഏകസമൂഹമ്പി. **ഏവം ചിത്തന്തി** ഏവം വിചിത്തം. **യഥയിദന്തി** യഥാ ഇമേ. പോണികാ ചിക്ഖല്ലികാ ച ഖത്തിയാ, തേസം നിവാസോ **പോണികനികായോ ചിക്ഖല്ലികനികായോ**തി വുച്ചതി. **ഏവമാദീനി ചേത്ഥ സാധകാനി സാസനതോ ച ലോകതോ ചാ**തി ഏവമാദീനി ഉദാഹരണാനി ഏത്ഥ നികായസദ്ദസ്സ സമൂഹനിവാസാനം വാചകഭാവേ സാസനതോ ച വോഹാരതോ ച സാധകാനി പമാണാനീതി അത്ഥോ. ഏത്ഥ പഠമമുദാഹരണം സാസനതോ സാധകവചനം, ദുതിയം ലോകതോതി വേദിതബ്ബം.

പഞ്ചദസവഗ്ഗസങ്ഗഹാനീതി മൂലപരിയായവഗ്ഗാദീഹി പഞ്ചദസഹി വഗ്ഗേഹി സങ്ഗഹോ ഏതേസന്തി പഞ്ചദസവഗ്ഗസങ്ഗഹാനി. **ദിയഡ്ഢസതം ദ്വേ ച സുത്താനീ**തി അഡ്ഢേന ദുതിയം ദിയഡ്ഢം, ഏകം സതം ദ്വേ പഞ്ഞാസസുത്താനി ചാതി അത്ഥോ. **യത്ഥാ**തി യസ്മിം നികായേ. **പഞ്ചദസവഗ്ഗപരിഗ്ഗഹോ**തി പഞ്ചദസഹി വഗ്ഗേഹി പരിഗ്ഗഹിതോ സങ്ഗഹിതോതി അത്ഥോ.

സുത്തന്താനം സഹസ്സാനി സത്തസുത്തസതാനി ചാതി പാഠേ സുത്തന്താനം സത്ത സഹസ്സാനി സത്ത സതാനി ചാതി യോജേതബ്ബം. കത്ഥചി പന ''സത്ത സുത്തസഹസ്സാനി സത്ത സുത്തസതാനി ചാ''തിപി പാഠോ. **സംയുത്തസങ്ഗഹോ**തി സംയുത്തനികായസ്സ സങ്ഗഹോ.

പുബ്ബേ നിദസ്സിതാതി സുത്തന്തപിടകനിദ്ദേസേ നിദസ്സിതാ. വുത്തമേവ പകാരന്തരേന സങ്ഖിപിത്വാ ദസ്സേതും **''ഠപേത്വാ ചത്താരോ നികായേ അവസേസം ബുദ്ധവചന''**ന്തി വുത്തം. **സകലം വിനയപിടക**ന്തിആദിനാ

നിദ്ദിട്ഠമേവ ഹി ഇമിനാ പകാരന്തരേന സങ്ഖിപിത്വാ വുത്തം. തേനേവാഹ **“ഠപേത്വാ ചതുരോപേതേ”**തിആദി. **തദഞ്ഞന്തി** തേഹി ചതൂഹി നികായേഹി അഞ്ഞം അവസേസന്തി അത്ഥോ.

സബ്ബമേവ ഛ ഹിദന്തി സബ്ബമേവ ഇദം ബുദ്ധവചനം. **നവപ്പഭേദന്തി** ഏത്ഥ കഥം പനേതം നവപ്പഭേദം ഹോതി. തഥാ ഹി നവഹി അങ്ഗേഹി വവത്ഥിതേഹി അഞ്ഞമഞ്ഞസങ്കരരഹിതേഹി ഭവിതബ്ബം, തഥാ ച സതി അസുത്തസഭാവാനേവ ഗേയ്യങ്ഗാദീനി സിയും, അഥ സുത്തസഭാവാനേവ ഗേയ്യങ്ഗാദീനി, ഏവം സതി സുത്തന്തി വിസും സുത്തങ്ഗമേവ ന സിയാ, ഏവം സന്തേ അട്ഠങ്ഗം സാസനന്തി ആപജ്ജതി. അപിച “സഗാഥകം സുത്തം ഗേയ്യം, നിഗ്ഗാഥകം സുത്തം വേയ്യാകരണ”ന്തി അട്ഠകഥായം വുത്തം. സുത്തഞ്ച നാമ സഗാഥകം വാ സിയാ നിഗ്ഗാഥകം വാതി അങ്ഗദ്വയേനേവ തദുഭയം സങ്ഗഹിതന്തി തദുഭയവിനിമുത്തഞ്ച സുത്തം ഉദാനാദിവിസേസസഞ്ഞാരഹിതം നത്ഥി, യം സുത്തങ്ഗം സിയാ, അഥാപി കഥഞ്ചി വിസും സുത്തങ്ഗം സിയാ, മങ്ഗലസുത്താദീനം സുത്തങ്ഗസങ്ഗഹോ വാ ന സിയാ ഗാഥാഭാവതോ ധമ്മപദാദീനം വിയ, ഗേയ്യങ്ഗസങ്ഗഹോ വാ സിയാ സഗാഥകത്താ സഗാഥകവഗ്ഗസ്സ വിയ, തഥാ ഉഭതോവിഭങ്ഗാദീസു സഗാഥകപ്പദേസാനന്തി? വുച്ചതേ -

> സുത്തന്തി സാമഞ്ഞവിധി, വിസേസവിധയോ പരേ;
> സനിമിത്താ നിരുള്ഹത്താ, സഹതാഞ്ഞേന നാഞ്ഞതോ.
>
> യഥാവുത്തസ്സ ദോസസ്സ, നത്ഥി ഏത്ഥാവഗാഹണം;
> തസ്മാ അസങ്കരംയേവ, നവങ്ഗം സത്ഥുസാസനം.

സബ്ബസ്സപി ഹി ബുദ്ധവചനസ്സ സുത്തന്തി അയം **സാമഞ്ഞവിധി**. തഥാ ഹി “ഏത്തകം തസ്സ ഭഗവതോ സുത്താഗതം സുത്തപരിയാപന്നം, സാവത്ഥിയാ സുത്തവിഭങ്ഗേ, സകവാദേ പഞ്ച സുത്തസതാനീ”തിആദിവചനതോ വിനയാഭിധമ്മപരിയത്തിവിസേസേസുപി സുത്തവോഹാരോ ദിസ്സതി. തേനേവ ച ആയസ്മാ മഹാകച്ചാനോ നേത്തിയം (നേത്തി॰ സങ്ഗഹവാര) ആഹ - “നവവിധസുത്തന്തപരിയേട്ഠീ”തി. തത്ഥ ഹി സുത്താദിവസേന നവങ്ഗസ്സ സാസനസ്സ പരിയേട്ഠി പരിയേസനാ അത്ഥവിചാരണാ “നവവിധസുത്തന്തപരിയേട്ഠീ”തി വുത്താ. തദേകദേസേസു പന ഗേയ്യാദയോ **വിസേസവിധയോ** തേന തേന നിമിത്തേന പതിട്ഠിതാ. തഥാ ഹി ഗേയ്യസ്സ സഗാഥകത്തം തബ്ഭാവനിമിത്തം. ലോകേപി ഹി സസിലോകം സഗാഥകം വാ ചുണ്ണിയഗന്ഥം “ഗേയ്യ”ന്തി വദന്തി. ഗാഥാവിരഹേ പന സതി പുച്ഛം കത്വാ വിസജ്ജനഭാവോ വേയ്യാകരണസ്സ തബ്ഭാവനിമിത്തം. പുച്ഛാവിസജ്ജനഞ്ഹി “ബ്യാകരണ”ന്തി വുച്ചതി. ബ്യാകരണമേവ വേയ്യാകരണം. ഏവം സന്തേ സഗാഥകാദീനമ്പി പുച്ഛം കത്വാ വിസജ്ജനവസേന പവത്താനം വേയ്യാകരണഭാവോ ആപജ്ജതീതി? നാപജ്ജതി. ഗേയ്യാദിസഞ്ഞാനം അനോകാസഭാവതോ സഓകാസതോ അനോകാസവിധി ബലവാതി “ഗാഥാവിരഹേ സതീ”തി വിസേസിതത്താ ച. തഥാ ഹി ധമ്മപദാദീസു കേവലം ഗാഥാബന്ധേസു സഗാഥകത്തേപി സോമനസ്സഞാണമയികഗാഥായുത്തേസു “വുത്തഞ്ഹേത”ന്തിആദിവചനസമ്ബന്ധേസു അബ്ഭുതധമ്മപടിസംയുത്തേസു ച സുത്തവിസേസേസു യഥാക്കമം ഗാഥാഉദാനഇതിവുത്തകഅബ്ഭുതധമ്മസഞ്ഞാ പതിട്ഠിതാ. ഏത്ഥ ഹി സതിപി സഞ്ഞന്തരനിമിത്തയോഗേ

അനോകാസസഞ്ഞാനം ബലവഭാവേനേവ ഗാഥാദിസഞ്ഞാ പതിട്ഠിതാ, തഥാ സതിപി ഗാഥാബന്ധഭാവേ ഭഗവതോ അതീതാസു ജാതീസു ചരിയാനുഭാവപ്പകാസകേസു ജാതകസഞ്ഞാ പതിട്ഠിതാ, സതിപി പഞ്ഹാവിസജ്ജനഭാവേ സഗാഥകത്തേ ച കേസുചി സുത്തന്തേസു വേദസ്സ ലഭാപനതോ വേദല്ലസഞ്ഞാ പതിട്ഠിതാതി ഏവം തേന തേന സഗാഥകത്താദിനാ നിമിത്തേന തേസു തേസു സുത്തവിസേസേസു ഗേയ്യാദിസഞ്ഞാ പതിട്ഠിതാതി വിസേസവിധയോ സുത്തങ്ഗതോ പരേ ഗേയ്യാദയോ. യം പനേത്ഥ ഗേയ്യങ്ഗാദിനിമിത്തരഹിതം, തം സുത്തങ്ഗം വിസേസസഞ്ഞാപരിഹാരേന സാമഞ്ഞസഞ്ഞായ പവത്തനതോ.

നനു ച ഏവം സന്തേപി സഗാഥകം സുത്തം ഗേയ്യം, നിഗ്ഗാഥകം സുത്തം വേയ്യാകരണന്തി സുത്തങ്ഗം ന സമ്ഭവതീതി ചോദനാ തദവത്ഥാ ഏവാതി? ന തദവത്ഥാ. സോധിതത്താ. സോധിതഞ്ഹി പുബ്ബേ ഗാഥാവിരഹേ സതി പുച്ഛാവിസജ്ജനഭാവോ വേയ്യാകരണസ്സ തബ്ഭാവനിമിത്തന്തി. യഞ്ച വുത്തം ''ഗാഥാഭാവതോ മങ്ഗലസുത്താദീനം സുത്തങ്ഗസങ്ഗഹോ ന സിയാ''തി, തം ന, നിരുള്ഹത്താതി. നിരുള്ഹോ ഹി മങ്ഗലസുത്താദീനം സുത്തഭാവോ. ന ഹി താനി ധമ്മപദബുദ്ധവംസാദയോ വിയ ഗാഥാഭാവേന പഞ്ഞാതാനി, അഥ ഖോ സുത്തഭാവേനേവ. തേനേവ ഹി അട്ഠകഥായം സുത്തനാമകന്തി നാമഗ്ഗഹണം കതം. യം പന വുത്തം ''സഗാഥകത്താ ഗേയ്യങ്ഗസങ്ഗഹോ സിയാ''തി, തമ്പി നത്ഥി. യസ്മാ സഹതാഞ്ഞേന. സഹഭാവോ ഹി നാമ അത്ഥതോ അഞ്ഞേന ഹോതി, സഹ ഗാഥാഹീതി ച സഗാഥകം. ന ച മങ്ഗലസുത്താദീസു ഗാഥാവിനിമുത്തോ കോചി സുത്തപ്പദേസോ അത്ഥി, യോ ''സഹ ഗാഥാഹീ''തി വുച്ചേയ്യ. നനു ച ഗാഥാസമുദായോ ഗാഥാഹി അഞ്ഞോ ഹോതി, തഥാ ച തസ്സ വസേന സഹ ഗാഥാഹീതി സഗാഥകന്തി സക്കാ വത്തുന്തി? തം ന. ന ഹി അവയവവിനിമുത്തോ സമുദായോ നാമ കോചി അത്ഥി. യമ്പി വുത്തം ''ഉഭതോവിഭങ്ഗാദീസു സഗാഥകപ്പദേസാനം ഗേയ്യങ്ഗസങ്ഗഹോ സിയാ''തി, തമ്പി ന അഞ്ഞതോ. അഞ്ഞായേവ ഹി താ ഗാഥാ ജാതകാദിപരിയാപന്നത്താ. അഥോ ന താഹി ഉഭതോവിഭങ്ഗാദീനം ഗേയ്യങ്ഗഭാവോതി ഏവം സുത്താദീനം അങ്ഗാനം അഞ്ഞമഞ്ഞസങ്കരാഭാവോ വേദിതബ്ബോ.

ഇദാനി സുത്താദീനി നവങ്ഗാനി വിഭജിത്വാ ദസ്സേന്തോ ആഹ **''തത്ഥ ഉഭതോവിഭങ്ഗനിദ്ദേസഖന്ധകപരിവാരാ''**തിആദി. തത്ഥ **നിദ്ദേസോ** നാമ സുത്തനിപാതേ -

> ''കാമം കാമയമാനസ്സ, തസ്സ ചേതം സമിജ്ഝതി;
> അദ്ധാ പീതിമനോ ഹോതി, ലദ്ധാ മച്ചോ യദിച്ഛതീ''തി. (സു॰ നി॰ ൭൭൨)
> -

ആദിനാ ആഗതസ്സ അട്ഠകവഗ്ഗസ്സ,

> ''കേനസ്സു നിവുതോ ലോകോ, (ഇച്ചായസ്മാ അജിതോ;)
> കേനസ്സു നപ്പകാസതി;
> കിസ്സാഭിലേപനം ബ്രൂസി,
> കിംസു തസ്സ മഹബ്ഭയ''ന്തി. (സു॰ നി॰ ൧൦൩൮) -

ആദിനാ ആഗതസ്സ പാരായനവഗ്ഗസ്സ,

"സബ്ബേസു ഭൂതേസു നിധായ ദണ്ഡം,
അവിഹേഠയം അഞ്ഞതരമ്പി തേസം;
ന പുത്തമിച്ഛേയ്യ കുതോ സഹായം,
ഏകോ ചരേ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോ"തി. (സു॰ നി॰ ൩൫) -

ആദിനാ ആഗതസ്സ ഖഗ്ഗവിസാണസുത്തസ്സ ച തദത്ഥവിഭാഗവസേന സത്ഥുകപ്പേന ആയസ്മതാ ധമ്മസേനാപതി**സാരിപുത്തത്ഥേരേന** കതോ നിദ്ദേസോ മഹാനിദ്ദേസോ ചൂളനിദ്ദേസോതി ച വുച്ചതി. ഏവമിധ നിദ്ദേസസ്സ സുത്തങ്ഗസങ്ഗഹോ **ഭദന്തബുദ്ധഘോസാചരിയേന** ദസ്സിതോതി വേദിതബ്ബോ. അഞ്ഞത്ഥാപി ച ദീഘനികായട്ഠകഥാദീസു സബ്ബത്ഥ ഉഭതോവിഭങ്ഗനിദ്ദേസഖന്ധകപരിവാരാതി നിദ്ദേസസ്സ സുത്തങ്ഗസങ്ഗഹോ ഏവ ദസ്സിതോ. **ആചരിയധമ്മപാലത്ഥേരേന**പി നേത്തിപകരണട്ഠകഥായം ഏവമേതസ്സ സുത്തങ്ഗസങ്ഗഹോവ കഥിതോ. കേചി പന നിദ്ദേസസ്സ ഗാഥാവേയ്യാകരണങ്ഗേസു ദ്വീസു സങ്ഗഹം വദന്തി. വുത്തഞ്ഹേതം നിദ്ദേസഅട്ഠകഥായം **ഉപസേനത്ഥേരേന** -

"തദേതം വിനയപിടകം സുത്തന്തപിടകം അഭിധമ്മപിടകന്തി തീസു പിടകേസു സുത്തന്തപിടകപരിയാപന്നം, ദീഘനികായോ മജ്ഝിമനികായോ സംയുത്തനികായോ അങ്ഗുത്തരനികായോ ഖുദ്ദകനികായോതി പഞ്ചസു മഹാനികായേസു ഖുദ്ദകമഹാനികായേ പരിയാപന്നം, സുത്തം ഗേയ്യം വേയ്യാകരണം ഗാഥാ ഉദാനം ഇതിവുത്തകം ജാതകം അബ്ഭുതധമ്മം വേദല്ലന്തി നവസു സത്ഥുസാസനങ്ഗേസു യഥാസമ്ഭവം ഗാഥാവേയ്യാകരണങ്ഗദ്വയസങ്ഗഹിത"ന്തി (മഹാനി॰ അട്ഠ॰ ഗന്ഥാരമ്ഭകഥാ).

ഏത്ഥ താവ കത്ഥചി പുച്ഛാവിസജ്ജനസഭാവതോ നിദ്ദേസേകദേസസ്സ വേയ്യാകരണങ്ഗസങ്ഗഹോ യുജ്ജതു നാമ , ഗാഥങ്ഗസങ്ഗഹോ പന കഥം യുജ്ജേയ്യാതി ഇദമേത്ഥ വീമംസിതബ്ബം. ധമ്മപദാദീനം വിയ ഹി കേവലം ഗാഥാബന്ധഭാവോ ഗാഥങ്ഗസ്സ തബ്ഭാവനിമിത്തം. ധമ്മപദാദീസു ഹി കേവലം ഗാഥാബന്ധേസു ഗാഥാസമഞ്ഞാ പതിട്ഠിതാ, നിദ്ദേസേ ച ന കോചി കേവലോ ഗാഥാബന്ധപ്പദേസോ ഉപലബ്ഭതി. സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന ഭാസിതാനംയേവ ഹി അട്ഠകവഗ്ഗാദിസങ്ഗഹിതാനം ഗാഥാനം നിദ്ദേസമത്തം ധമ്മസേനാപതിനാ കതം. അത്ഥവിഭജനത്ഥം ആനീതാപി ഹി താ അട്ഠകവഗ്ഗാദിസങ്ഗഹിതാ നിദ്ദിസിതബ്ബാ മൂലഗാഥായോ സുത്തനിപാതപരിയാപന്നത്താ അഞ്ഞായേവാതി ന നിദ്ദേസസങ്ഖ്യം ഗച്ഛന്തി ഉഭതോവിഭങ്ഗാദീസു ആഗതഭാവേപി തം വോഹാരം അലഭമാനാ ജാതകാദിഗാഥാപരിയാപന്നാ ഗാഥായോ വിയ, തസ്മാ കാരണന്തരമേത്ഥ ഗവേസിതബ്ബം, യുത്തതരം വാ ഗഹേതബ്ബം.

നാലകസുത്തതുവട്ടകസുത്താനീതി ഏത്ഥ **നാലകസുത്തം** നാമ പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ സാവകം മോനേയ്യപടിപദം പടിപന്നം ദിസ്വാ തദത്ഥം അഭികങ്ഖമാനേന തതോ പഭുതി കപ്പസതസഹസ്സം പാരമിയോ പൂരേത്വാ ആഗതേന അസിതസ്സ ഇസിനോ ഭാഗിനേയ്യേന നാലകത്ഥേരേന ധമ്മചക്കപ്പവത്തിതദിവസതോ സത്തമേ ദിവസേ "അഞ്ഞാതമേത"ന്തിആദീഹി ദ്വീഹി ഗാഥാഹി മോനേയ്യപടിപദം പുട്ഠേന ഭഗവതാ "മോനേയ്യം തേ ഉപഞ്ഞിസ്സ"ന്തിആദിനാ (സു॰ നി॰ ൭൦൩) നാലകത്ഥേരസ്സ ഭാസിതം മോനേയ്യപടിപദാപരിദീപകം സുത്തം. **തുവട്ടകസുത്തം** പന

മഹാസമയസുത്തന്തദേസനായ സന്നിപതിതേസു ദേവേസു “കാ നു ഖോ അരഹത്തപ്പത്തിയാ പടിപത്തീ”തി ഉപ്പന്നചിത്താനം ഏകച്ചാനം ദേവതാനം തമത്ഥം പകാസേതും “പുച്ഛാമി തം ആദിച്ചബന്ധൂ”തിആദിനാ (സു॰ നി॰ ൻ൨൧; മഹാനി॰ ൧൪൦) നിമ്മിതബുദ്ധേന അത്താനം പുച്ഛാപേത്വാ “മൂലം പപഞ്ചസങ്ഖായാ”തിആദിനാ (സു॰ നി॰ ൻ൨൨) ഭാസിതം സുത്തം. ഏവമിധസുത്തനിപാതേ ആഗതാനം മങ്ഗലസുത്താദീനം സുത്തങ്ഗസങ്ഗഹോ ദസ്സിതോ, തഥേവ ആഗതാനം അസുത്തനാമികാനം സുദ്ധികഗാഥാനം ഗാഥങ്ഗസങ്ഗഹഞ്ച ദസ്സയിസ്സതി, ഏവം സതി സുത്തനിപാതട്ഠകഥാരമ്ഭേ -

> “ഗാഥാസതസമാകിണ്ണോ , ഗേയ്യബ്യാകരണങ്കിതോ;
> കസ്മാ സുത്തനിപാതോതി, സങ്ഖമേസ ഗതോതി ചേ”തി. (സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.ഗന്ഥാരമ്ഭകഥാ) -

സകലസ്സപി സുത്തനിപാതസ്സ ഗേയ്യവേയ്യാകരണങ്ഗസങ്ഗഹോ കസ്മാ ചോദിതോതി? നായം വിരോധോ. കേവലഞ്ഹി തത്ഥ ചോദകേന സഗാഥകത്തം കത്ഥചി പുച്ഛാവിസജ്ജനമത്തഞ്ച ഗഹേത്വാ ചോദനാമത്തം കതന്തി ഗഹേതബ്ബം. അഞ്ഞഥാ സുത്തനിപാതേ നിഗ്ഗാഥകസ്സ സുത്തസ്സേവ അഭാവതോ വേയ്യാകരണങ്ഗസങ്ഗഹോ ന ചോദേതബ്ബോ സിയാതി. സഗാഥാവഗ്ഗോ ഗേയ്യന്തി യോജേതബ്ബം. “അട്ഠഹി അങ്ഗേഹി അസങ്ഗഹിതം നാമ പടിസമ്ഭിദാദീ”തി തീസുപി **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം. കേചി പന പടിസമ്ഭിദാമഗ്ഗസ്സ ഗേയ്യവേയ്യാകരണങ്ഗദ്വയസങ്ഗഹം വദന്തി. വുത്തഞ്ഹേതം **പടിസമ്ഭിദാമഗ്ഗട്ഠകഥായം** (പടി॰ മ॰ അട്ഠ॰ ൧.ഗന്ഥാരമ്ഭകഥാ) “നവസു സത്ഥുസാസനങ്ഗേസു യഥാസമ്ഭവം ഗേയ്യവേയ്യാകരണങ്ഗദ്വയസങ്ഗഹിത”ന്തി.

നോസുത്തനാമികാതി അസുത്തനാമികാ. “സുദ്ധികഗാഥാ നാമ വത്ഥുഗാഥാ”തി തീസു **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം. തത്ഥ **വത്ഥുഗാഥാ**തി -

> “കോസലാനം പുരാ രമ്മാ, അഗമാ ദക്ഖിണാപഥം;
> ആകിഞ്ചഞ്ഞം പത്ഥയാനോ, ബ്രാഹ്മണോ മന്തപാരഗൂ”തി. (സു॰ നി॰ ൻ൮൨) -

ആദിനാ പാരായനവഗ്ഗസ്സ നിദാനം ആരോപേന്തേന ആയസ്മതാ ആനന്ദത്ഥേരേന സങ്ഗീതികാലേ വുത്താ ഛപ്പഞ്ഞാസ ച ഗാഥായോ, ആനന്ദത്ഥേരേനേവ സങ്ഗീതികാലേ നാലകസുത്തസ്സ നിദാനം ആരോപേന്തേന വുത്താ -

> “ആനന്ദജാതേ തിദസഗണേ പതീതേ,
> സക്കഞ്ച ഇന്ദം സുചിവസനേ ച ദേവേ;
> ദുസ്സം ഗഹേത്വാ അതിരിവ ഥോമയന്തേ,
> അസിതോ ഇസി അദ്ദസ ദിവാവിഹാരേ”തി. (സു॰ നി॰ ൬൮൪) -

ആദികാ വീസതിമത്താ ഗാഥായോ ച വുച്ചന്തി. തത്ഥ “നാലകസുത്തസ്സ വത്ഥുഗാഥായോ നാലകസുത്തസങ്ഖ്യംയേവ ഗച്ഛന്തീ”തി അട്ഠകഥായം വുത്തം. വുത്തഞ്ഹേതം **സുത്തനിപാതട്ഠകഥായം** (സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൬൮൬) -

> “പരിനിബ്ബുതേ പന ഭഗവതി സങ്ഗീതിം കരോന്തേന ആയസ്മതാ മഹാകസ്സപേന ആയസ്മാ ആനന്ദോ തമേവ മോനേയ്യപടിപദം പുട്ഠോ

യേന യദാ ച സമാദപിതോ നാലകോ ഭഗവന്തം പുച്ഛി, തം സബ്ബം പാകടം കത്വാ ദസ്സേതുകാമോ 'ആനന്ദജാതേ'തിആദികാ വീസതി വത്ഥുഗാഥായോ വത്വാ അഭാസി. തം സബ്ബമ്പി നാലകസുത്തന്തി വുച്ചതീ''തി.

തസ്മാ നാലകസുത്തസ്സ വത്ഥുഗാഥായോ നാലകസുത്തഗ്ഗഹണേനേവ സങ്ഗഹിതാതി പാരായനികവഗ്ഗസ്സ വത്ഥുഗാഥായോ ഇധ സുദ്ധികഗാഥാതി ഗഹേതബ്ബം. തഥേവ പനസ്സ പാരായനിയവഗ്ഗേ അജിതമാണവകാദീനം സോളസന്നം ബ്രാഹ്മണാനം പുച്ഛാഗാഥാ ഭഗവതോ വിസജ്ജനഗാഥാ ച ഇധ സുദ്ധികഗാഥാതി ഏവമ്പി വത്തും യുജ്ജതി. താപി ഹി പാളിയം സുത്തനാമേന അവത്വാ ''അജിതമാണവകപുച്ഛാ തിസ്സമേത്തയ്യമാണവകപുച്ഛാ''തിആദിനാ (സു॰ നി॰ ൧൦൩൨-൧൦൪൮) ആഗതത്താ ചുണ്ണിയഗന്ഥേഹി അമിസ്സത്താ ച നോസുത്തനാമികാ സുദ്ധികഗാഥാ നാമാതി വത്തും വട്ടതി.

ഇദാനി ഉദാനം സരൂപതോ വവത്ഥപേന്തോ ആഹ **''സോമനസ്സഞാണമയികഗാഥാപടിസംയുത്താ''**തിആദി. കേനട്ഠേന (ഉദാ॰ അട്ഠ॰ ഗന്ഥാരമ്ഭകഥാ) പനേതം **''ഉദാന''**ന്തി വുച്ചതി? ഉദാനനട്ഠേന. കിമിദം ഉദാനം നാമ? പീതിവേഗസമുട്ഠാപിതോ ഉദാഹാരോ. യഥാ ഹി യം തേലാദി മിനിതബ്ബവത്ഥു മാനം ഗഹേതും ന സക്കോതി, വിസ്സന്ദിത്വാ ഗച്ഛതി, തം ''അവസേകോ''തി വുച്ചതി, യഞ്ച ജലം തളാകം ഗഹേതും ന സക്കോതി, അജ്ഝോത്ഥരിത്വാ ഗച്ഛതി, തം ''മഹോഘോ''തി വുച്ചതി, ഏവമേവ യം പീതിവേഗസമുട്ഠാപിതം വിതക്കവിപ്ഫാരം ഹദയം സന്ധാരേതും ന സക്കോതി, സോ അധികോ ഹുത്വാ അന്തോ അസണ്ഠഹിത്വാ ബഹി വചീദ്വാരേന നിക്ഖന്തോ പടിഗ്ഗാഹകനിരപേക്ഖോ ഉദാഹാരവിസേസോ **''ഉദാന''**ന്തി വുച്ചതി. ധമ്മസംവേഗവസേനപി അയമാകാരോ ലബ്ഭതേവ. തയിദം കത്ഥചി ഗാഥാബന്ധവസേന കത്ഥചി വാക്യവസേന പവത്തം. തഥാ ഹി -

> ''തേന ഖോ പന സമയേന ഭഗവാ ഭിക്ഖൂ നിബ്ബാനപടിസംയുത്തായ ധമ്മിയാ കഥായ സന്ദസ്സേതി സമാദപേതി സമുത്തേജേതി സമ്പഹംസേതി. തേധ ഭിക്ഖൂ അട്ഠിം കത്വാ മനസി കത്വാ സബ്ബം ചേതസാ സമന്നാഹരിത്വാ ഓഹിതസോതാ ധമ്മം സുണന്തി. അഥ ഖോ ഭഗവാ ഏതമത്ഥം വിദിത്വാ തായം വേലായം ഇമം ഉദാനം ഉദാനേസി 'അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, തദായതനം, യത്ഥ നേവ പഥവീ ന ആപോ'''തി (ഉദാ॰ ൭൧-൭൨) -

ആദീസു സോമനസ്സഞാണസമുട്ഠിതവാക്യവസേന പവത്തം.

നനു ച ഉദാനം നാമ പീതിസോമനസ്സസമുട്ഠാപിതോ ധമ്മസംവേഗസമുട്ഠാപിതോ വാ ധമ്മപടിഗ്ഗാഹകനിരപേക്ഖോ ഉദാഹാരോ തഥാ ചേവ സബ്ബത്ഥ ആഗതം, ഇധ കസ്മാ ഭഗവാ ഉദാനേന്തോ ഭിക്ഖൂ ആമന്തേസീതി? തേസം ഭിക്ഖൂനം സഞ്ഞാപനത്ഥം. നിബ്ബാനപടിസംയുത്തഞ്ഹി ഭഗവാ തേസം ഭിക്ഖൂനം ധമ്മം ദേസേത്വാ നിബ്ബാനഗുണാനുസ്സരണേന ഉപ്പന്നപീതിസോമനസ്സേന ഉദാനം ഉദാനേന്തോ ''ഇധ നിബ്ബാനവജ്ജോ സബ്ബോ സഭാവധമ്മോ പച്ചയായത്തവുത്തികോവ ഉപലബ്ഭതി, ന പച്ചയനിരപേക്ഖോ,

അയം പന നിബ്ബാനധമ്മോ കഥമപ്പച്ചയോ ഉപലബ്ഭതീ''തി തേസം ഭിക്ഖൂനം ചേതോപരിവിതക്കമഞ്ഞായ തേസം ഞാപേതുകാമോ ''അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, തദായതന''ന്തി (ഉദാ॰ ൭൧)-ആദിമാഹ. ന ഏകന്തതോ തേ പടിഗ്ഗാഹകേ കത്വാതി വേദിതബ്ബം.

''സചേ ഭായഥ ദുക്ഖസ്സ, സചേ വോ ദുക്ഖമപ്പിയം;
മാകത്ഥ പാപകം കമ്മം, ആവി വാ യദി വാ രഹോ''തി. (ഉദാ॰ ൪൪) -

ഏവമാദികം പന ധമ്മസംവേഗവസപ്പവത്തം ഉദാനന്തി വേദിതബ്ബം.

''സുഖകാമാനി ഭൂതാനി, യോ ദണ്ഡേന വിഹിംസതി;
അത്തനോ സുഖമേസാനോ, പേച്ച സോ ന ലഭതേ സുഖ''ന്തി. (ധ॰ പ॰ ൧൩൧; ഉദാ॰ ൧൩) -

ഇദമ്പി ധമ്മസംവേഗവസപ്പവത്തം ഉദാനന്തി വദന്തി. തഥാ ഹി ഏകസ്മിം സമയേ സമ്ബഹുലാ ഗോപാലകാ അന്തരാ ച സാവത്ഥിം അന്തരാ ച ജേതവനം അഹിം ദണ്ഡേഹി ഹനന്തി. തേന ച സമയേന ഭഗവാ സാവത്ഥിം പിണ്ഡായ ഗച്ഛന്തോ അന്തരാമഗ്ഗേ തേ ദാരകേ അഹിം ദണ്ഡേന ഹനന്തേ ദിസ്വാ ''കസ്മാ കുമാരകാ ഇമം അഹിം ദണ്ഡേന ഹനഥാ''തി പുച്ഛിത്വാ ''ഡംസനഭയേന ഭന്തേ''തി ച വുത്തേ ''ഇമേ 'അത്തനോ സുഖം കരിസ്സാമാ'തി ഇമം പഹരന്താ നിബ്ബത്തട്ഠാനേ ദുക്ഖം അനുഭവിസ്സന്തി, അഹോ അവിജ്ജായ നികതികോസല്ല''ന്തി ധമ്മസംവേഗം ഉപ്പാദേസി. തേനേവ ച ധമ്മസംവേഗേന ഇമം ഉദാനം ഉദാനേസി. ഏവമേതം കത്ഥചി ഗാഥാബന്ധവസേന കത്ഥചി വാക്യവസേന കത്ഥചി സോമനസ്സവസേന കത്ഥചി ധമ്മസംവേഗവസേന പവത്തന്തി വേദിതബ്ബം. തസ്മാ അട്ഠകഥായം ''സോമനസ്സഞാണമയികഗാഥാപടിസംയുത്താനീ''തി യം ഉദാനലക്ഖണം വുത്തം, തം യേഭുയ്യവസേന വുത്തന്തി ഗഹേതബ്ബം. യേഭുയ്യേന ഹി ഉദാനം ഗാഥാബന്ധവസേന ഭാസിതം പീതിസോമനസ്സസമുട്ഠാപിതഞ്ച.

തയിദം സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധഭാസിതം പച്ചേകബുദ്ധഭാസിതം സാവകഭാസിതന്തി തിവിധം ഹോതി. തത്ഥ പച്ചേകബുദ്ധഭാസിതം -

''സബ്ബേസു ഭൂതേസു നിധായ ദണ്ഡം,
അവിഹേഠയം അഞ്ഞതരമ്പി തേസ''ന്തി. -

ആദിനാ **ഖഗ്ഗവിസാണസുത്തേ** (സു॰ നി॰ ൩൫) ആഗതമേവ. സാവകഭാസിതാനിപി -

''സബ്ബോ രാഗോ പഹീനോ മേ, സബ്ബോ ദോസോ സമൂഹതോ;
സബ്ബോ മേ വിഹതോ മോഹോ, സീതിഭൂതോസ്മി നിബ്ബുതോ''തി. -

ആദിനാ **ഥേരഗാഥാസു** (ഥേരഗാ॰ ൭൯),

''കായേന സംവുതാ ആസിം, വാചായ ഉദ ചേതസാ;
സമൂലം തണ്ഹമബ്ഭുയ്ഹ, സീതിഭൂതാമ്ഹി നിബ്ബുതാ''തി. -

ഥേരിഗാഥാസു (ഥേരീഗാ॰ ൧൪) ച ആഗതാനി. അഞ്ഞാനിപി സക്കാദീഹി ദേവേഹി ഭാസിതാനി ''അഹോ ദാനം പരമദാനം കസ്സപേ സുപതിട്ഠിത''ന്തിആദീനി (ഉദാ॰ ൨൭), സോണദണ്ഡബ്രാഹ്മണാദീഹി മനുസ്സേഹി ച ഭാസിതാനി ''നമോ തസ്സ ഭഗവതോ''തിആദീനി (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൭൧; മ॰ നി॰ ൧.൨൯൦) തിസ്സോ സങ്ഗീതിയോ ആരുള്ഹാനി ഉദാനാനി സന്തി ഏവ, ന താനി ഇധ അധിപ്പേതാനി. യാനി പന സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന സാമം ആഹച്ചഭാസിതാനി ജിനവചനഭൂതാനി, താനേവ ച ധമ്മസങ്ഗാഹകേഹി ''ഉദാന''ന്തി സങ്ഗീതം. ഏതാനിയേവ ച സന്ധായ ഭഗവതോ പരിയത്തിധമ്മം നവവിധാ വിഭജിത്വാ ഉദ്ദിസന്തേന ഉദാനന്തി വുത്തം.

യാ പന ''അനേകജാതിസംസാര''ന്തിആദിഗാഥാ ഭഗവതാ ബോധിയാ മൂലേ ഉദാനവസേന പവത്തിതാ അനേകസതസഹസ്സാനം സമ്മാസമ്ബുദ്ധാനം ഉദാനഭൂതാ ച, താ അപരഭാഗേ ധമ്മഭണ്ഡാഗാരികസ്സ ഭഗവതാ ദേസിതത്താ ധമ്മസങ്ഗാഹകേഹി ഉദാനപാളിയം സങ്ഗഹം അനാരോപേത്വാ ധമ്മപദേ സങ്ഗഹിതാ. യഞ്ച ''അഞ്ഞാസി വത ഭോ കോണ്ഡഞ്ഞോ''തി ഉദാനവചനം ദസസഹസ്സിലോകധാതുയാ ദേവമനുസ്സാനം പവേദനസമത്ഥനിഗ്ഘോസവിപ്ഫാരം ഭഗവതാ ഭാസിതം, തദപി പഠമബോധിയം സബ്ബേസം ഏവ ഭിക്ഖൂനം സമ്മാപടിപത്തിപച്ചവേക്ഖണഹേതുകം ''ആരാധയിംസു വത മം ഭിക്ഖൂ ഏകം സമയ''ന്തിആദിവചനം (മ॰ നി॰ ൧.൨൨൫) വിയ ധമ്മചക്കപ്പവത്തനസുത്തദേസനാപരിയോസാനേ അത്തനാ അധിഗതധമ്മേകദേസസ്സ യഥാദേസിതസ്സ അരിയമഗ്ഗസ്സ സാവകേസു സബ്ബപഠമം ഥേരേന അധിഗതത്താ അത്തനോ പരിസ്സമസ്സ സഫലഭാവപച്ചവേക്ഖണഹേതുകം പീതിസോമനസ്സജനിതം ഉദാഹാരമത്താം, ന ''യദാ ഹവേ പാതുഭവന്തി ധമ്മാ''തിആദിവചനം (മഹാവ॰ ൧-൩; ഉദാ॰ ൧-൩) വിയ പവത്തിയാ നിവത്തിയാ വാ പകാസനന്തി ന ധമ്മസങ്ഗാഹകേഹി ഉദാനപാളിയം സങ്ഗീതന്തി ദട്ഠബ്ബം.

ഉദാനപാളിയഞ്ച ബോധിവഗ്ഗാദീസു അട്ഠസു വഗ്ഗേസു ദസ ദസ കത്വാ അസീതിയേവ സുത്തന്താ സങ്ഗീതാ , തതോയേവ ച **ഉദാനട്ഠകഥായം** (ഉദാ॰ അട്ഠ॰ ഗന്ഥാരമ്ഭകഥാ) **ആചരിയധമ്മപാലത്ഥേരേന** വുത്തം -

''അസീതി ഏവ സുത്തന്താ, വഗ്ഗാ അട്ഠ സമാസതോ;
ഗാഥാ ച പഞ്ചനവുതി, ഉദാനസ്സ പകാസിതാ.

''അഡ്ഢൂനനവമത്താ ച, ഭാണവാരാ പമാണതോ;
ഏകാധികാ തഥാസീതി, ഉദാനസ്സാനുസന്ധയോ.

''ഏകവീസസഹസ്സാനി, സതമേവ വിചക്ഖണോ;
പദാനേതാനുദാനസ്സ, ഗണിതാനി വിനിദ്ദിസേ. -

ഗാഥാപാദതോ പന -

''അട്ഠസഹസ്സമത്താനി, ചത്താരേവ സതാനി ച;
പദാനേതാനുദാനസ്സ, തേവീസതി ച നിദ്ദിസേ.

“അക്ഖരാനം സഹസ്സാനി, സട്ഠി സത്ത സതാനി ച;
തീണി ദ്വാസീതി ച തഥാ, ഉദാനസ്സ പവേദിതാ”തി.

ഇധ പന “ദ്വാസീതി സുത്തന്താ”തി വുത്തം, തം ന സമേതി, തസ്മാ “അസീതി സുത്തന്താ”തി പാഠേന ഭവിതബ്ബം.

വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ - “വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം. ഏകധമ്മം, ഭിക്ഖവേ, പജഹഥ, അഹം വോ പാടിഭോഗോ അനാഗാമിതായ. കതമം ഏകധമ്മം? ലോഭം, ഭിക്ഖവേ, ഏകധമ്മം പജഹഥ, അഹം വോ പാടിഭോഗോ അനാഗാമിതായാ”തി ഏവമാദിനാ ഏകകദുകതികചതുക്കവസേന ഇതിവുത്തകപാളിയം (ഇതിവു॰ ൧) സങ്ഗഹമാരോപിതാനി ദ്വാദസുത്തരസതസുത്തന്താനി **ഇതിവുത്തകം** നാമാതി ദസ്സേന്തോ ആഹ **“വുത്തഞ്ഹേത”**ന്തിആദി. **ദസുത്തരസതസുത്തന്താ**തി ഏത്ഥാപി “ദ്വാദസുത്തരസതസുത്തന്താ”തി പാഠേന ഭവിതബ്ബം. തഥാ ഹി ഏകകനിപാതേ താവ സത്തവീസതി സുത്താനി, ദുകനിപാതേ ദ്വാവീസതി, തികനിപാതേ പഞ്ഞാസ, ചതുക്കനിപാതേ തേരസാതി ദ്വാദസുത്തരസതസുത്തന്താനേവ ഇതിവുത്തകപാളിയം ആഗതാനി. തതോയേവ ച പാളിയം -

“ലോഭോ ദോസോ ച മോഹോ ച,
കോധോ മക്ഖേന പഞ്ചമം;
മാനോ സബ്ബം പുന മാനോ,
ലോഭോ ദോസേന തേരസ.

“മോഹോ കോധോ പുന മക്ഖോ,
നീവരണാ തണ്ഹായ പഞ്ചമം;
ദ്വേ സേക്ഖഭേദാ സാമഗ്ഗീ,
പദുട്ഠനിരയേന തേരസ.

“പസന്നാ ഏകമാഭായി, പുഗ്ഗലം അതീതേന പഞ്ചമം;
ഏവഞ്ചേ ഓപധികം പുഞ്ഞം, സത്തവീസ പകാസിതാ”തി. -

ഏവമാദിനാ ഉദ്ദാനഗാഥാഹി ദ്വാദസുത്തരസതസുത്താനി ഗണേത്വാ ദസ്സിതാനി. തേനേവ ച **അട്ഠകഥായ**മ്പി (ഇതിവു॰ അട്ഠ॰ ഗന്ഥാരമ്ഭകഥാ) -

“സുത്തതോ ഏകകനിപാതേ താവ സത്തവീസതി സുത്താനി, ദുകനിപാതേ ദ്വാവീസതി, തികനിപാതേ പഞ്ഞാസ, ചതുക്കനിപാതേ തേരസാതി ദ്വാദസാധികസതസുത്തസങ്ഗഹ”ന്തി -

വുത്തം. കാമഞ്ചേത്ഥ അപ്പകം ഊനമധികം വാ ഗണനൂപഗം ന ഹോതീതി കത്വാ “ദ്വാസീതി ഖന്ധകവത്താനീ”തി വത്തബ്ബേ “അസീതി ഖന്ധകവത്താനീ”തി വുത്തവചനം വിയ “ദ്വാദസുത്തരസതസുത്തന്താ”തി വത്തബ്ബേ “ദസുത്തരസതസുത്തന്താ”തി വുത്തന്തിപി സക്കാ വത്തും, തഥാപി ഈദിസേ ഠാനേ പമാണം ദസ്സേന്തേന യാഥാവതോവ നിയമേത്വാ ദസ്സേതബ്ബന്തി “ദ്വാദസുത്തരസതസുത്തന്താ” ഇച്ചേവ പാഠേന ഭവിതബ്ബം.

ജാതം ഭൂതം പുരാവുത്ഥം ഭഗവതോ പുബ്ബചരിതം കായതി കഥേതി പകാസേതീതി **ജാതകം**.

“ചത്താരോമേ , ഭിക്ഖവേ, അച്ഛരിയാ അബ്ഭുതാ ധമ്മാ ആനന്ദേ. കതമേ ചത്താരോ? സചേ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖുപരിസാ ആനന്ദം ദസ്സനായ ഉപസങ്കമതി, ദസ്സനേനപി സാ അത്തമനാ ഹോതി. തത്ഥ ചേ ആനന്ദോ ധമ്മം ഭാസതി, ഭാസിതേനപി സാ അത്തമനാ ഹോതി, അതിത്താവ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖുപരിസാ ഹോതി, അഥ ആനന്ദോ തുണ്ഹീ ഭവതി. സചേ ഭിക്ഖുനീപരിസാ…പേ॰… ഉപാസകപരിസാ…പേ॰… ഉപാസികാ പരിസാ ആനന്ദം ദസ്സനായ ഉപസങ്കമതി, ദസ്സനേനപി സാ അത്തമനാ ഹോതി. തത്ഥ ചേ ആനന്ദോ ധമ്മം ഭാസതി, ഭാസിതേനപി സാ അത്തമനാ ഹോതി, അതിത്താവ, ഭിക്ഖവേ, ഉപാസികാപരിസാ ഹോതി, അഥ ആനന്ദോ തുണ്ഹീ ഭവതി. ഇമേ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ചത്താരോ അച്ഛരിയാ അബ്ഭുതാ ധമ്മാ ആനന്ദേ”തി (അ॰ നി॰ ൪.൧൨൯) ഏവമാദിനയപ്പവത്താ സബ്ബേപി അച്ഛരിയഅബ്ഭുതധമ്മപടിസംയുത്താ സുത്തന്താ **അബ്ഭുതധമ്മം** നാമാതി ദസ്സേന്തോ ആഹ **“ചത്താരോമേ, ഭിക്ഖവേ”**തിആദി.

ചൂളവേദല്ലാദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൪൬൦ ആദയോ) വിസാഖേന നാമ ഉപാസകേന പുട്ഠായ ധമ്മദിന്നായ നാമ ഭിക്ഖുനിയാ ഭാസിതം സുത്തം **ചൂളവേദല്ല**ന്തി വേദിതബ്ബം. **മഹാവേദല്ലം** (മ॰ നി॰ ൧.൪൪൯ ആദയോ) പന മഹാകോട്ഠികത്ഥേരേന പുച്ഛിതേന ആയസ്മതാ സാരിപുത്തത്ഥേരേന ഭാസിതം. **സമ്മാദിട്ഠിസുത്ത**മ്പി (മ॰ നി॰ ൧.൮൯ ആദയോ) ഭിക്ഖൂഹി പുട്ഠേന തേനേവായസ്മതാ സാരിപുത്തത്ഥേരേന ഭാസിതം. ഏതാനി മജ്ഝിമനികായപരിയാപന്നാനി. **സക്കപഞ്ഹം** (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൫൪ ആദയോ) പന സക്കേന പുട്ഠോ ഭഗവാ അഭാസി, തഞ്ച ദീഘനികായപരിയാപന്നന്തി വേദിതബ്ബം. **മഹാപുണ്ണമസുത്ത**മ്പി (മ॰ നി॰ ൩.൮൫ ആദയോ) തദഹുപോസഥേ പന്നരസേ പുണ്ണമായ രത്തിയാ അഞ്ഞതരേന ഭിക്ഖുനാ പുട്ഠേന ഭഗവതാ ഭാസിതം, തം പന മജ്ഝിമനികായപരിയാപന്നന്തി വേദിതബ്ബം. **വേദ**ന്തി ഞാണം. **തുട്ഠി**ന്തി യഥാഭാസിതധമ്മദേസനം വിദിത്വാ “സാധു അയ്യേ, സാധാവുസോ”തിആദിനാ അബ്ഭനുമോദനവസപ്പവത്തം പീതിസോമനസ്സം. **ലദ്ധാ ലദ്ധാ**തി ലഭിത്വാ ലഭിത്വാ, പുനപ്പുനം ലഭിത്വാതി വുത്തം ഹോതി.

ഏവം അങ്ഗവസേന സകലമ്പി ബുദ്ധവചനം വിഭജിത്വാ ഇദാനി ധമ്മക്ഖന്ധവസേന വിഭജിത്വാ കഥേതുകാമോ ആഹ **“കഥം ധമ്മക്ഖന്ധവസേനാ”**തിആദി. തത്ഥ **ധമ്മക്ഖന്ധവസേനാ**തി ധമ്മരാസിവസേന. ദ്വാസീതി സഹസ്സാനി ബുദ്ധതോ ഗണ്ഹിം, ദ്വേ സഹസ്സാനി ഭിക്ഖുതോ ഗണ്ഹിന്തി സമ്ബന്ധോ. തത്ഥ **ബുദ്ധതോ ഗണ്ഹി**ന്തി സമ്മാസമ്ബുദ്ധതോ ഉഗ്ഗണ്ഹിം, ദ്വേസഹസ്സാധികാനി അസീതി ധമ്മക്ഖന്ധസഹസ്സാനി സത്ഥു സന്തികാ അധിഗണ്ഹിന്തി അത്ഥോ. **ദ്വേ സഹസ്സാനി ഭിക്ഖുതോ**തി ദ്വേ ധമ്മക്ഖന്ധസഹസ്സാനി ഭിക്ഖുതോ ഉഗ്ഗണ്ഹിം, ധമ്മസേനാപതിആദീനം ഭിക്ഖൂനം സന്തികാ അധിഗണ്ഹിം. സാരിപുത്തത്ഥേരാദീഹി ഭാസിതാനം സമ്മാദിട്ഠിസുത്തന്താദീനം വസേന ഹി “ദ്വേ സഹസ്സാനി ഭിക്ഖുതോ”തി വുത്തം. **ചതുരാസീതി സഹസ്സാനീ**തി തദുഭയം സമോധാനേത്വാ ചതുസഹസ്സാധികാനി അസീതി സഹസ്സാനി. **യേ മേ ധമ്മാ പവത്തിനോ**തി യേ ധമ്മാ മമ പവത്തിനോ പവത്തമാനാ പഗുണാ വാചുഗ്ഗതാ ജിവ്ഹഗ്ഗേ

പരിവത്തന്തി, തേ ധമ്മാ ചതുരാസീതി ധമ്മക്ഖന്ധസഹസ്സാനീതി വുത്തം ഹോതി. കേചി പന "യേ ഇമേ"തി പദച്ഛേദം കത്വാ "യേ ഇമേ ധമ്മാ ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ ഭിക്ഖൂനഞ്ച പവത്തിനോ, തേഹി പവത്തിതാ, തേസ്വാഹം ദ്വാസീതി സഹസ്സാനി ബുദ്ധതോ ഗണ്ഹിം, ദ്വേ സഹസ്സാനി ഭിക്ഖുതോതി ഏവം ചതുരാസീതി ധമ്മക്ഖന്ധസഹസ്സാനീ"തി ഏവമേത്ഥ സമ്ബന്ധം വദന്തി.

ഏത്ഥ ച **സുഭസുത്തം** (ദീ॰ നി॰ ൧.൪൪൪ ആദയോ) **ഗോപകമോഗ്ഗല്ലാനസുത്ത**ഞ്ച (മ॰ നി॰ ൩.൭൯ ആദയോ) പരിനിബ്ബുതേ ഭഗവതി ആനന്ദത്ഥേരേന വുത്തത്താ ചതുരാസീതിധമ്മക്ഖന്ധസഹസ്സേസു അന്തോഗധം ഹോതി, ന ഹോതീതി? തത്ഥ **പടിസമ്ഭിദാഗണ്ഠിപദേ** താവ ഇദം വുത്തം "സയം വുത്തധമ്മക്ഖന്ധാനം ഭിക്ഖുതോ ഗഹിതേയേവ സങ്ഗഹേത്വാ ഏവമാഹാതി ദട്ഠബ്ബ"ന്തി. ഭഗവതാ പന ദിന്നനയേ ഠത്വാ ഭാസിതത്താ സയം വുത്തധമ്മക്ഖന്ധാനമ്പി "ബുദ്ധതോ ഗണ്ഹി"ന്തി ഏത്ഥ സങ്ഗഹം കത്വാ വുത്തന്തി ഏവമേത്ഥ വത്തും യുത്തതരം വിയ ദിസ്സതി. ഭഗവതായേവ ഹി ദിന്നനയേ ഠത്വാ സാവകാ ധമ്മം ദേസേന്തി. തേനേവ ഹി തതിയസങ്ഗീതിയഞ്ച മോഗ്ഗലിപുത്തതിസ്സത്ഥേരേന ഭാസിതമ്പി കഥാവത്ഥുപ്പകരണം ബുദ്ധഭാസിതം നാമ ജാതം, തതോയേവ ച അത്തനാ ഭാസിതമ്പി സുഭസുത്താദി സങ്ഗീതിം ആരോപേന്തേന ആയസ്മതാ ആനന്ദത്ഥേരേന "ഏവം മേ സുത"ന്തി വുത്തം.

ഏവം പരിദീപിതധമ്മക്ഖന്ധവസേനാതി ഗോപകമോഗ്ഗല്ലാനേന ബ്രാഹ്മണേന "ത്വം ബഹുസ്സുതോതി ബുദ്ധസാസനേ പാകടോ, കിത്തകാ ധമ്മാ തേ സത്ഥാരാ ഭാസിതാ, തയാ ധാരിതാ"തി പുച്ഛിതേ തസ്സ പടിവചനം ദേന്തേന ആയസ്മതാ ആനന്ദത്ഥേരേന ഏവം "ദ്വാസീതി ബുദ്ധതോ ഗണ്ഹി"ന്തിആദിനാ പരിദീപിതധമ്മക്ഖന്ധാനം വസേന. **ഏകാനുസന്ധികം സുത്തം** സതിപട്ഠാനാദി. സതിപട്ഠാനസുത്തഞ്ഹി "ഏകായനോ അയം, ഭിക്ഖവേ, മഗ്ഗോ സത്താനം വിസുദ്ധിയാ"തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ ၂.൩൭൩) ചത്താരോ സതിപട്ഠാനേ ആരഭിത്വാ തേസംയേവ വിഭാഗദസ്സനവസേന പവത്തത്താ "ഏകാനുസന്ധിക"ന്തി വുച്ചതി. **അനേകാനുസന്ധിക**ന്തി നാനാനുസന്ധികം പരിനിബ്ബാനസുത്താദി. പരിനിബ്ബാനസുത്തഞ്ഹി നാനാഠാനേസു നാനാധമ്മദേസനാനം വസേന പവത്തത്താ "അനേകാനുസന്ധിക"ന്തി വുച്ചതി. **ഗാഥാബന്ധേസു പഞ്ഹപുച്ഛന**ന്തി -

> "കതി ഛിന്ദേ കതി ജഹേ, കതി ചുത്തരി ഭാവയേ;
> കതി സങ്ഗാതിഗോ ഭിക്ഖു, 'ഓഘതിണ്ണോ'തി വുച്ചതീ"തി. (സം॰ നി॰ ൧.൫) -

ഏവമാദിനയപ്പവത്തം പഞ്ഹപുച്ഛനം ഏകോ ധമ്മക്ഖന്ധോതി അത്ഥോ.

> "പഞ്ച ഛിന്ദേ പഞ്ച ജഹേ, പഞ്ച ചുത്തരി ഭാവയേ;
> പഞ്ച സങ്ഗാതിഗോ ഭിക്ഖു, 'ഓഘതിണ്ണോ'തി വുച്ചതീ"തി. (സം॰ നി॰ ൧.൫) -

ഏവമാദിനയപ്പവത്തം വിസജ്ജനന്തി വേദിതബ്ബം. **തികദുകഭാജനം** നിക്ഖേപകണ്ഡഅട്ഠകഥാകണ്ഡവസേന വേദിതബ്ബം. തസ്മാ "കുസലാ ധമ്മാ, അകുസലാ ധമ്മാ, അബ്യാകതാ ധമ്മാ, സുഖായ വേദനായ സമ്പയുത്താ ധമ്മാ, ദുക്ഖായ വേദനായ സമ്പയുത്താ ധമ്മാ, അദുക്ഖമസുഖായ വേദനായ

സമ്പയുത്താ ധമ്മാ''തി ഏവമാദീസു തികേസു കുസലത്തികസ്സ വിഭജനവസേന യം വുത്തം നിക്ഖേപകണ്ഡേ (ധം॰ സം॰ ൯൮൫-൯൮൭) -

''കതമേ ധമ്മാ കുസലാ? തീണി കുസലമൂലാനി അലോഭോ അദോസോ അമോഹോ, തംസമ്പയുത്തോ വേദനാക്ഖന്ധോ സഞ്ഞാക്ഖന്ധോ സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ, തംസമുട്ഠാനം കായകമ്മം വചീകമ്മം മനോകമ്മം. ഇമേ ധമ്മാ കുസലാ.

''കതമേ ധമ്മാ അകുസലാ? തീണി അകുസലമൂലാനി ലോഭോ ദോസോ മോഹോ, തദേകട്ഠാ ച കിലേസാ, തംസമ്പയുത്തോ വേദനാക്ഖന്ധോ... പേ॰... മനോകമ്മം. ഇമേ ധമ്മാ അകുസലാ.

''കതമേ ധമ്മാ അബ്യാകതാ? കുസലാകുസലാനം ധമ്മാനം വിപാകാ കാമാവചരാ രൂപാവചരാ അരൂപാവചരാ അപരിയാപന്നാ വേദനാക്ഖന്ധോ ...പേ॰... വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ, യേ ച ധമ്മാ കിരിയാ നേവ കുസലാ നാകുസലാ ന ച കമ്മവിപാകാ സബ്ബഞ്ച രൂപം അസങ്ഖതാ ച ധാതു. ഇമേ ധമ്മാ അബ്യാകതാ''തി -

അയമേകോ ധമ്മക്ഖന്ധോ. ഏവം സേസത്തികാനമ്പി ഏകേകസ്സ തികസ്സ വിഭജനം ഏകേകോ ധമ്മക്ഖന്ധോതി വേദിതബ്ബം.

തഥാ ''ഹേതൂ ധമ്മാ''തി ഏവമാദികേസു ദുകേസു ഏകേകസ്സ ദുകസ്സ വിഭജനവസേന യം വുത്തം -

''കതമേ ധമ്മാ ഹേതൂ? തയോ കുസലാ ഹേതൂ, തയോ അകുസലാ ഹേതൂ, തയോ അബ്യാകതാ ഹേതൂ''തി (ധം॰ സം॰ ൧൦൫൯) -

ആദി, തഥാപി ഏകേകസ്സ ദുകസ്സ വിഭജനം ഏകേകോ ധമ്മക്ഖന്ധോ. പുന അട്ഠകഥാകണ്ഡേ (ധം॰ സം॰ ൧൩൮൪-൧൩൮൬) -

''കതമേ ധമ്മാ കുസലാ? ചതൂസു ഭൂമീസു കുസലം. ഇമേ ധമ്മാ കുസലാ. കതമേ ധമ്മാ അകുസലാ? ദ്വാദസ അകുസലചിത്തുപ്പാദാ. ഇമേ ധമ്മാ അകുസലാ. കതമേ ധമ്മാ അബ്യാകതാ? ചതൂസു ഭൂമീസു വിപാകോ തീസു ഭൂമീസു കിരിയാബ്യാകതം രൂപഞ്ച നിബ്ബാനഞ്ച. ഇമേ ധമ്മാ അബ്യാകതാ''തി -

ഏവമാദിനാ കുസലത്തികാദിവിഭജനവസേന പവത്തേസു തികഭാജനേസു ഏകേകസ്സ തികസ്സ ഭാജനം ഏകേകോ ധമ്മക്ഖന്ധോ. തഥാ -

''കതമേ ധമ്മാ ഹേതൂ? തയോ കുസലാ ഹേതൂ, തയോ അകുസലാ ഹേതൂ, തയോ അബ്യാകതാ ഹേതൂ''തി (ധം॰ സം॰ ൧൪൪൧) -

ആദിനയപ്പവത്തേസു ദുകഭാജനേസു ഏകമേകം ദുകഭാജനം ഏകേകോ ധമ്മക്ഖന്ധോതി ഏവമേത്ഥ തികദുകഭാജനവസേന ധമ്മക്ഖന്ധവിഭാഗോ വേദിതബ്ബോ.

ഏകമേകഞ്ച ചിത്തവാരഭാജനന്തി ഏത്ഥ പന -

“യസ്മിം സമയേ കാമാവചരം കുസലം ചിത്തം ഉപ്പന്നം ഹോതി സോമനസ്സസഹഗതം ഞാണസമ്പയുത്തം രൂപാരമ്മണം വാ...പേ॰... തസ്മിം സമയേ ഫസ്സോ ഹോതി...പേ॰... അവിക്ഖേപോ ഹോതീ”തി (ധ॰ സ॰ ൧) -

ഏവമാദിനയപ്പവത്തേ ചിത്തുപ്പാദകണ്ഡേ ഏകമേകം ചിത്തവാരഭാജനം ഏകേകോ ധമ്മക്ഖന്ധോതി ഗഹേതബ്ബം. **ഏകോ ധമ്മക്ഖന്ധോതി** ഏത്ഥ “ഏകേകതികദുകഭാജനം ഏകമേകം ചിത്തവാരഭാജന”ന്തി വുത്തത്താ ഏകേകോ ധമ്മക്ഖന്ധോതി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. “ഏകേകോ”തി അവുത്തേപി ഹി അയമത്ഥോ അത്ഥതോ വിഞ്ഞായമാനോവ ഹോതീതി “ഏകോ ധമ്മക്ഖന്ധോ”തി വുത്തം. **അത്ഥി വത്ഥൂ**തിആദീസു **വത്ഥു** നാമ സുദിന്നകണ്ഡാദി . **മാതികാ**തി “യോ പന ഭിക്ഖു ഭിക്ഖൂനം സിക്ഖാസാജീവസമാപന്നോ”തിആദിനാ (പാരാ॰ ൪൨) തസ്മിം തസ്മിം അജ്ഝാചാരേ പഞ്ഞത്തസിക്ഖാപദം. **പദഭാജനീയ**ന്തി തസ്സ തസ്സ സിക്ഖാപദസ്സ “യോ പനാതി യോ യാദിസോ”തിആദിനയപ്പവത്തം (പാരാ॰ ൪൫) വിഭജനം. **അന്തരാപത്തീ**തി “പടിലാതം ഉക്ഖിപതി, ആപത്തി ദുക്കടസ്സാ”തി (പാചി॰ ൩൫൫) ഏവമാദിനാ സിക്ഖാപദന്തരേസു പഞ്ഞത്താ ആപത്തി. **അനാപത്തീ**തി “അനാപത്തി അജാനന്തസ്സ അസാദിയന്തസ്സ ഉമ്മത്തകസ്സ ഖിത്തചിത്തസ്സ വേദനാട്ടസ്സ ആദികമ്മികസ്സാ”തിആദിനയപ്പവത്തോ **കച്ഛേദോ**തി “ദസാഹാതിക്കന്തേ അതിക്കന്തസഞ്ഞീ നിസ്സഗ്ഗിയം പാചിത്തിയം, ദസാഹാതിക്കന്തേ വേമതികോ നിസ്സഗ്ഗിയം പാചിത്തിയം, ദസാഹാതിക്കന്തേ അനതിക്കന്തസഞ്ഞീ നിസ്സഗ്ഗിയം പാചിത്തിയ”ന്തി (പാരാ॰ ൪൭൫) ഏവമാദിനയപ്പവത്തോ തികപാചിത്തിയതികദുക്കടാദിഭേദോ തികപരിച്ഛേദോ.

ഇദാനി **ഏവമേതം അഭേദതോ രസവസേന ഏകവിധ**ന്തിആദിനാ “അയം ധമ്മോ, അയം വിനയോ...പേ॰... ഇമാനി ചതുരാസീതി ധമ്മക്ഖന്ധസഹസ്സാനീ”തി ബുദ്ധവചനം ധമ്മവിനയാദിഭേദേന വവത്ഥപേത്വാ സങ്ഗായന്തേന മഹാകസ്സപപമുഖേന വസീഗണേന അനേകച്ഛരിയപാതുഭാവപടിമണ്ഡിതായ സങ്ഗീതിയാ ഇമസ്സ പിടകസ്സ വിനയഭാവോ മജ്ഝിമബുദ്ധവചനാദിഭാവോ ച വവത്ഥാപിതോതി ദസ്സേതി. ന കേവലം ഇമമേവിമസ്സ യഥാവുത്തപ്പഭേദം വവത്ഥപേത്വാ സങ്ഗീതം, അഥ ഖോ അഞ്ഞമ്പീതി ദസ്സേന്തോ ആഹ **“ന കേവലഞ്ച ഇമമേവാ”**തിആദി. തത്ഥ **ഉദ്ദാനസങ്ഗഹോ** പഠമപാരാജികാദീസു ആഗതാനം വിനീതവത്ഥുആദീനം സങ്ഖേപതോ സങ്ഗഹദസ്സനവസേന ധമ്മസങ്ഗാഹകേഹി കഥിതാ -

> “മക്കടീ വജ്ജിപുത്താ ച, ഗിഹീ നഗ്ഗോ ച തിത്ഥിയാ;
> ദാരികുപ്പലവണ്ണാ ച, ബ്യഞ്ജനേഹിപരേ ദുവേ”തി. (പാരാ॰ ൬൬) -

ആദികാ ഗാഥായോ. സീലക്ഖന്ധവഗ്ഗമൂലപരിയായവഗ്ഗാദിവസേന സങ്ഗഹോ **വഗ്ഗസങ്ഗഹോ**.
ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മപേയ്യാലനീലചക്കപേയ്യാലാദിവവത്ഥാപനവസേന **പേയ്യാലസങ്ഗഹോ**. അങ്ഗുത്തരനികായാദീസു **ഏകകനിപാതാദിസങ്ഗഹോ**. സംയുത്തനികായേ ദേവതാസംയുത്താദിവസേന **സംയുത്തസങ്ഗഹോ**. മജ്ഝിമനികായാദീസു മൂലപണ്ണാസകാദിവസേന **പണ്ണാസകസങ്ഗഹോ**.

അസ്സ ബുദ്ധവചനസ്സ സങ്ഗീതിപരിയോസാനേ സാധുകാരം ദദമാനാ വിയാതി സമ്ബന്ധോ. **സങ്കമ്പീ**തി ഉദ്ധം ഉദ്ധം ഗച്ഛന്തീ സുട്ഠു കമ്പി.

സമ്പകമ്പീതി ഉദ്ധം അധോ ച ഗച്ഛന്തീ സമ്പകമ്പി. **സമ്പവേധീ**തി ചതൂസു ദിസാസു ഗച്ഛന്തീ സുട്ഠു പവേധി. അച്ഛരം പഹരിതും യുത്താനി **അച്ഛരിയാനി,** പുപ്ഫവസ്സചേലുക്ഖേപാദീനി . യാ പഠമമഹാസങ്ഗീതി ധമ്മസങ്ഗാഹകേഹി മഹാകസ്സപാദീഹി പഞ്ചഹി സതേഹി യേന കതാ സങ്ഗീതാ, തേന പഞ്ചസതാനി ഏതിസ്സാ അത്ഥീതി **"പഞ്ചസതാ"**തി ച, ഥേരേഹേവ കതത്താ ഥേരാ മഹാകസ്സപാദയോ ഏതിസ്സാ അത്ഥീതി **"ഥേരികാ"**തി ച ലോകേ വുച്ചതി, അയം പഠമമഹാസങ്ഗീതി നാമാതി സമ്ബന്ധോ.

ഏവം പഠമമഹാസങ്ഗീതിം ദസ്സേത്വാ യദത്ഥം സാ ഇധ നിദസ്സിതാ, തം നിഗമനവസേന ദസ്സേന്തോ **"ഇമിസ്സാ"**തിആദിമാഹ. **ആയസ്മതാ ഉപാലിത്ഥേരേന വുത്ത**ന്തി "തേന സമയേനാ"തിആദി വക്ഖമാനം സബ്ബം നിദാനവചനം വുത്തം. കിമത്ഥം പനേത്ഥ ധമ്മവിനയസങ്ഗഹേ കഥിയമാനേ നിദാനവചനം വുത്തം, നനു ച ഭഗവതാ ഭാസിതവചനസ്സേവ സങ്ഗഹോ കാതബ്ബോതി? വുച്ചതേ - ദേസനായ ഠിതിഅസമ്മോസസദ്ധേയ്യഭാവസമ്പാദനത്ഥം. കാലദേസദേസകപരിസാപദേസേഹി ഉപനിബന്ധിത്വാ ഠപിതാ ഹി ദേസനാ ചിരട്ഠിതികാ ഹോതി അസമ്മോസധമ്മാ സദ്ധേയ്യാ ച, ദേസകാലകത്തുഹേതുനിമിത്തേഹി ഉപനിബന്ധോ വിയ വോഹാരവിനിച്ഛയോ. തേനേവ ച ആയസ്മതാ മഹാകസ്സപേന "പഠമപാരാജികം ആവുസോ, ഉപാലി, കത്ഥ പഞ്ഞത്ത"ന്തിആദിനാ ദേസാദിപുച്ഛാസു കതാസു താസം വിസജ്ജനം കരോന്തേന ആയസ്മതാ ഉപാലിത്ഥേരേന "തേന സമയേനാ"തിആദിനാ പഠമപാരാജികസ്സ നിദാനം ഭാസിതം.

അപിച സാസനസമ്പത്തിപകാസനത്ഥം നിദാനവചനം. ഞാണകരുണാപരിഗ്ഗഹിതസബ്ബകിരിയസ്സ ഹി ഭഗവതോ നത്ഥി നിരത്ഥകാ പടിപത്തി അത്തഹിതത്ഥാ വാ, തസ്മാ പരേസംയേവത്ഥായ പവത്തസബ്ബകിരിയസ്സ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ സകലമ്പി കായവചീമനോകമ്മം യഥാപവത്തം വുച്ചമാനം ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികപരമത്ഥേഹി യഥാരഹം സത്താനം അനുസാസനട്ഠേന സാസനം, ന കബ്ബരചനാ. തയിദം സത്ഥുരചിതം കാലദേസദേസകപരിസാപദേസേഹി സദ്ധിം തത്ഥ തത്ഥ നിദാനവചനേഹി യഥാരഹം പകാസീയതി.

അപിച സത്ഥുനോ പമാണഭാവപ്പകാസനേന സാസനസ്സ പമാണഭാവദസ്സനത്ഥം നിദാനവചനം, തഞ്ചസ്സ പമാണഭാവദസ്സനം "ബുദ്ധോ ഭഗവാ"തി ഇമിനാ പദദ്വയേന വിഭാവിതന്തി വേദിതബ്ബം. **ബുദ്ധോ**തി ഹി ഇമിനാ തഥാഗതസ്സ അനഞ്ഞസാധാരണസുപരിസുദ്ധഞാണാദിഗുണവിസേസയോഗപരിദീപനേന, **ഭഗവാ**തി ച ഇമിനാ രാഗദോസമോഹാദിസബ്ബകിലേസമലദുച്ചരിതാദിദോസപ്പഹാനദീപനേന, തതോ ഏവ ച സബ്ബസത്തുത്തമഭാവദീപനേന അയമത്ഥോ സബ്ബഥാ പകാസിതോ ഹോതീതി ഇദമേത്ഥ നിദാനവചനപ്പയോജനസ്സ മുഖമത്തനിദസ്സനം.

തത്രായം ആചരിയപരമ്പരാതി തസ്മിം ജമ്ബുദീപേ അയം ആചരിയാനം പരമ്പരാ പവേണീ പടിപാടി. **ഉപാലി ദാസകോ**തിആദീസു **ഉപാലിത്ഥേരോ** പാകടോയേവ, **ദാസകത്ഥേരാ**ദയോ പന ഏവം വേദിതബ്ബാ . വേസാലിയം കിര ഏകോ ദാസകോ നാമ ബ്രാഹ്മണമാണവോ തിണ്ണം അന്തേവാസികസതാനം

ജേട്ഠന്തേവാസികോ ഹുത്വാ ആചരിയസ്സ സന്തികേ സിപ്പം ഉഗ്ഗണ്ഹന്തോ ദ്വാദസവസ്സികോയേവ തിണ്ണം വേദാനം പാരഗൂ അഹോസി. സോ ഏകദിവസം അന്തേവാസികപരിവുതോ ധമ്മവിനയം സങ്ഗായിത്വാ വാലികാരാമേ നിവസന്തം ആയസ്മന്തം ഉപാലിത്ഥേരം ഉപസങ്കമിത്വാ അത്തനോ വേദേസു സബ്ബാനി ഗണ്ഠിട്ഠാനാനി ഥേരം പുച്ഛി. ഥേരോപി സബ്ബം ബ്യാകരിത്വാ സയമ്പി ഏകം പഞ്ഹം പുച്ഛന്തോ നാമം സന്ധായ ഇമം പഞ്ഹം പുച്ഛി "ഏകധമ്മോ ഖോ, മാണവ, സബ്ബേസു ധമ്മേസു അനുപതതി, സബ്ബേപി, മാണവ, ധമ്മാ ഏകധമ്മസ്മിം ഓസരന്തി, കതമോ നു ഖോ സോ, മാണവക, ധമ്മോ"തി. സോപി ഖോ മാണവോ പഞ്ഹസ്സ അത്ഥം അജാനന്തോ "കിമിദം ഭോ പബ്ബജിതാ"തി ആഹ. ബുദ്ധമന്തോയം മാണവാതി. സക്കാ പനായം ഭോ മയ്ഹമ്പി ദാതുന്തി. സക്കാ, മാണവ, അമ്ഹേഹി ഗഹിതപബ്ബജ്ജം ഗണ്ഹന്തസ്സ ദാതുന്തി. "സാധു ഖോ ഭോ പബ്ബജിതാ"തി മാണവോ സമ്പടിച്ഛിത്വാ അത്തനോ മാതരം പിതരം ആചരിയഞ്ച അനുജാനാപേത്വാ തീഹി അന്തേവാസികസതേഹി സദ്ധിം ഥേരസ്സ സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ പരിപുണ്ണവീസതിവസ്സോ ഉപസമ്പദം ലഭിത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. ഥേരോ തം ധുരം കത്വാ ഖീണാസവസഹസ്സസ്സ പിടകത്തയം വാചേസി.

സോണകോ പന ദാസകത്ഥേരസ്സ സദ്ധിവിഹാരികോ. സോ കിര കാസീസു ഏകസ്സ വാണിജകസ്സ പുത്തോ ഹുത്വാ പഞ്ചദസവസ്സുദ്ദേസികോ ഏകം സമയം മാതാപിതൂഹി സദ്ധിം വാണിജ്ജായ ഗിരിബ്ബജം ഗതോ. തതോ പഞ്ചപഞ്ഞാസദാരകേഹി സദ്ധിം വേളുവനം ഗന്ത്വാ തത്ഥ ദാസകത്ഥേരം സപരിസം ദിസ്വാ അതിവിയ പസന്നോ പബ്ബജ്ജം യാചിത്വാ ഥേരേന മാതാപിതരോ അനുജാനാപേത്വാ "പബ്ബജാഹീ"തി വുത്തോ മാതാപിതുസന്തികം ഗന്ത്വാ തമത്ഥം ആരോചേത്വാ തേസു അനിച്ഛന്തേസു ഛിന്നഭത്തോ ഹുത്വാ മാതാപിതരോ അനുജാനാപേത്വാ പഞ്ചപഞ്ഞാസായ ദാരകേഹി സദ്ധിം ഥേരസ്സ സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ ലദ്ധൂപസമ്പദോ അരഹത്തം പാപുണി. തം ഥേരോ സകലം ബുദ്ധവചനം ഉഗ്ഗണ്ഹാപേസി. സോപി ഗണപാമോക്ഖോ ഹുത്വാ ബഹൂനം ധമ്മവിനയം വാചേസി.

സിഗ്ഗവത്ഥേരോ പന സോണകത്ഥേരസ്സ സദ്ധിവിഹാരികോ അഹോസി. സോ കിര പാടലിപുത്തേ സിഗ്ഗവോ നാമ അമച്ചപുത്തോ ഹുത്വാ തിണ്ണം ഉതൂനം അനുച്ഛവികേസു തീസു പാസാദേസു സമ്പത്തിം അനുഭവമാനോ ഏകദിവസം അത്തനോ സഹായേന ചണ്ഡവജ്ജിനാ സേട്ഠിപുത്തേന സദ്ധിം സപരിവാരോ കുക്കുടാരാമം ഗന്ത്വാ തത്ഥ സോണകത്ഥേരം നിരോധസമാപത്തിം സമാപജ്ജിത്വാ നിസിന്നം ദിസ്വാ വന്ദിത്വാ അത്തനാ സദ്ധിം അനാലപന്തം ഞത്വാ ഗന്ത്വാ തം കാരണം ഭിക്ഖുസങ്ഘം പുച്ഛിത്വാ ഭിക്ഖൂഹി "സമാപത്തിം സമാപന്നാ നാലപന്തീ"തി വുത്തോ "കഥം, ഭന്തേ, സമാപത്തിതോ വുട്ഠഹന്തീ"തി പുന പുച്ഛിത്വാ തേഹി ച ഭിക്ഖൂഹി "സത്ഥുനോ ചേവ സങ്ഘസ്സ ച പക്കോസനായ യഥാപരിച്ഛിന്നകാലതോ ആയുസങ്ഖയാ ച വുട്ഠഹന്തീ"തി വത്വാ തസ്സ സപരിവാരസ്സ ഉപനിസ്സയം ദിസ്വാ സങ്ഘസ്സ വചനേന നിരോധാ വുട്ഠാപിതം സോണകത്ഥേരം ദിസ്വാ "കസ്മാ, ഭന്തേ, മയാ സദ്ധിം നാലപിത്ഥാ"തി പുച്ഛിത്വാ ഥേരേന "ഭുഞ്ജിതബ്ബകം കുമാര ഭുഞ്ജിമ്ഹാ"തി വുത്തേ "സക്കാ നു ഖോ, ഭന്തേ, അമ്ഹേഹിപി തം ഭോജേതു"ന്തി പുച്ഛിത്വാ "സക്കാ, കുമാര, അമ്ഹാദിസേ കത്വാ ഭോജേതു"ന്തി വുത്തേ തമത്ഥം മാതാപിതൂനം ആരോചേത്വാ തേഹി അനുഞ്ഞാതോ

അത്തനോ സഹായേന ചണ്ഡവജ്ജിനാ തേഹി ച പഞ്ചഹി പുരിസസതേഹി സദ്ധിം സോണകത്ഥേരസ്സ സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ ഉപസമ്പന്നോ അഹോസി. തത്ഥ സിഗ്ഗവോ ച ചണ്ഡവജ്ജീ ച ദ്വേ ഉപജ്ഝായസ്സേവ സന്തികേ ധമ്മവിനയം പരിയാപുണിത്വാ അപരഭാഗേ ഛളഭിഞ്ഞാ അഹേസും.

തിസ്സസ്സ പന **മോഗ്ഗലിപുത്തസ്സ** അനുപുബ്ബകഥാ പരതോ ആവി ഭവിസ്സതി. **വിജിതാവിനോ**തി വിജിതസബ്ബകിലേസപടിപക്ഖത്താ വിജിതവന്തോ. **പരമ്പരായാ**തി പടിപാടിയാ, അനുക്കമേനാതി വുത്തം ഹോതി. **ജമ്ബുസിരിവ്ഹയേ**തി ജമ്ബുസദിസനാമേ, ജമ്ബുനാമകേതി വുത്തം ഹോതി. മഹന്തേന ഹി ജമ്ബുരുക്ഖേന അഭിലക്ഖിതത്താ ദീപോപി ''ജമ്ബൂ''തി വുച്ചതി. **അച്ഛിജ്ജമാനം** അവിനസ്സമാനം കത്വാ.

വിനയവംസന്തിആദീഹി തീഹി വിനയപാളിയേവ കഥിതാ പരിയായവചനത്താ. **പകതഞ്ഞുത**ന്തി വേയ്യത്തിയം, പടുഭാവന്തി വുത്തം ഹോതി. **ധുരഗ്ഗാഹോ അഹോസീ**തി പധാനഗ്ഗാഹീ അഹോസി, സബ്ബേസം പാമോക്ഖോ ഹുത്വാ ഗണ്ഹീതി വുത്തം ഹോതി. ഭിക്ഖൂനം സമുദായോ സമൂഹോ **ഭിക്ഖുസമുദായോ,** സമണഗണോതി അത്ഥോ.

ഇതി സമന്തപാസാദികായ വിനയട്ഠകഥായ സാരത്ഥദീപനിയം

പഠമമഹാസങ്ഗീതികഥാവണ്ണനാ സമത്താ.

ദുതിയസങ്ഗീതികഥാവണ്ണനാ

''യദാ നിബ്ബായിംസൂ''തി സമ്ബന്ധോ. **ജോതയിത്വാ ച സബ്ബധീ**തി തമേവ സദ്ധമ്മം സബ്ബത്ഥ പകാസയിത്വാ. ''ജുതിമന്തോ''തി വത്തബ്ബേ ഗാഥാബന്ധവസേന **''ജുതീമന്തോ''**തി വുത്തം, പഞ്ഞാജോതിസമ്പന്നാതി അത്ഥോ, തേജവന്തോതി വാ, മഹാനുഭാവാതി വുത്തം ഹോതി. **നിബ്ബായിംസൂ**തി അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ പരിനിബ്ബായിംസു. പഹീനസബ്ബകിലേസത്താ നത്ഥി ഏതേസം കത്ഥചി ആലയോ തണ്ഹാതി **അനാലയാ,** വീതരാഗാതി വുത്തം ഹോതി.

വസ്സസതപരിനിബ്ബുതേ ഭഗവതീതി വസ്സസതം പരിനിബ്ബുതസ്സ അസ്സാതി വസ്സസതപരിനിബ്ബുതോ, ഭഗവാ, തസ്മിം പരിനിബ്ബാനതോ വസ്സസതേ അതിക്കന്തേതി വുത്തം ഹോതി. **വേസാലികാ**തി വേസാലീനിവാസിനോ. **വജ്ജിപുത്തകാ**തി വജ്ജിരട്ഠേ വേസാലിയം കുലാനം പുത്താ. **കപ്പതി സിങ്ഗീലോണകപ്പോ**തി സിങ്ഗേന ലോണം പരിഹരിത്വാ പരിഹരിത്വാ അലോണകപിണ്ഡപാതേന സദ്ധിം ഭുഞ്ജിതും കപ്പതി, ന സന്നിധിം കരോതീതി അധിപ്പായോ. **കപ്പതി ദ്വങ്ഗുലകപ്പോ**തി ദ്വങ്ഗുലം അതിക്കന്തായ ഛായായ വികാലേ ഭോജനം ഭുഞ്ജിതും കപ്പതീതി അത്ഥോ. **കപ്പതി ഗാമന്തരകപ്പോ**തി ''ഗാമന്തരം ഗമിസ്സാമീ''തി പവാരിതേന അനതിരിത്തഭോജനം ഭുഞ്ജിതും കപ്പതീതി അത്ഥോ. **കപ്പതി ആവാസകപ്പോ**തി ഏകസീമായം നാനാസേനാസനേസു വിസും വിസും ഉപോസഥാദീനി സങ്ഘകമ്മാനി കാതും വട്ടതീതി അത്ഥോ. **കപ്പതി അനുമതികപ്പോ**തി ''അനാഗതാനം ആഗതകാലേ അനുമതിം ഗഹേസ്സാമീ''തി തേസു അനാഗതേസുയേവ വഗ്ഗേന സങ്ഘേന കമ്മം കത്വാ പച്ഛാ അനുമതിം ഗഹേതും കപ്പതി, വഗ്ഗകമ്മം ന ഹോതീതി അധിപ്പായോ. **കപ്പതി ആചിണ്ണകപ്പോ**തി ആചരിയുപജ്ഝായേഹി ആചിണ്ണോ കപ്പതീതി

അത്ഥോ. സോ പന ഏകച്ചോ കപ്പതി ധമ്മികോ, ഏകച്ചോ ന കപ്പതി അധമ്മികോതി വേദിതബ്ബോ. **കപ്പതി അമഥിതകപ്പോ**തി യം ഖീരം ഖീരഭാവം വിജഹിതം ദധിഭാവം അസമ്പത്തം, തം ഭുത്താവിനാ പവാരിതേന അനതിരിത്തം ഭുഞ്ജിതും കപ്പതീതി അത്ഥോ. **കപ്പതി ജലോഗിം പാതു**ന്തി ഏത്ഥ **ജലോഗീ**തി തരുണസുരാ. യം മജ്ജസമ്ഭാരം ഏകതോ കതം മജ്ജഭാവമസമ്പത്തം, തം പാതും വട്ടതീതി അധിപ്പായോ. **ജാതരൂപരജത**ന്തി സരസതോ വികാരം അനാപജ്ജിത്വാ സബ്ബദാ ജാതം രൂപമേവ ഹോതീതി ജാതം രൂപമേതസ്സാതി ജാതരൂപം, സുവണ്ണം. ധവലസഭാവതായ രാജതീതി രജതം, രൂപിയം. **സുസുനാഗപുത്തോ**തി സുസുനാഗസ്സ പുത്തോ.

കാകണ്ഡകപുത്തോതി കാകണ്ഡകബ്രാഹ്മണസ്സ പുത്തോ. **വജ്ജീസൂ**തി ജനപദവചനത്താ ബഹുവചനം കതം. ഏകോപി ഹി ജനപദോ രുള്ഹീസദ്ദത്താ ബഹുവചനേന വുച്ചതി. **യേന വേസാലീ, തദവസരീ**തി യേന ദിസാഭാഗേന വേസാലീ അവസരിതബ്ബാ, യസ്മിം വാ പദേസേ വേസാലീ, തദവസരി, തം പത്തോതി അത്ഥോ. **മഹാവനേ കൂടാഗാരസാലായ**ന്തി ഏത്ഥ **മഹാവനം** നാമ സയംജാതമരോപിമം സപരിച്ഛേദം മഹന്തം വനം. കപിലവത്ഥുസാമന്താ പന മഹാവനം ഹിമവന്തേന സഹ ഏകാബദ്ധം അപരിച്ഛേദം ഹുത്വാ മഹാസമുദ്ദം ആഹച്ച ഠിതം, ഇദം താദിസം ന ഹോതീതി സപരിച്ഛേദം മഹന്തം വനന്തി മഹാവനം. **കൂടാഗാരസാലാ** പന മഹാവനം നിസ്സായ കതേ ആരാമേ കൂടാഗാരം അന്തോ കത്വാ ഹംസവട്ടകച്ഛന്നേന ഹംസമണ്ഡലാകാരേന കതാ.

തദഹുപോസഥേതി ഏത്ഥ **തദഹൂ**തി തസ്മിം അഹനി, തസ്മിം ദിവസേതി അത്ഥോ. ഉപവസന്തി ഏത്ഥാതി **ഉപോസഥോ,** ഉപവസിതബ്ബദിവസോ. **ഉപവസന്തീ**തി ച സീലേന വാ സബ്ബസോ ആഹാരസ്സ ച അഭുഞ്ജനസങ്ഖാതേന അനസനേന വാ ഖീരപാനമധുപാനാദിമത്തേന വാ ഉപേതാ ഹുത്വാ വസന്തീതി അത്ഥോ. സോ പനേസ ദിവസോ അട്ഠമീചാതുദ്ദസീപന്നരസീഭേദേന തിവിധോ. കത്ഥചി പന പാതിമോക്ഖേപി സീലേപി ഉപവാസേപി പഞ്ഞത്തിയമ്പി ഉപോസഥസദ്ദോ ആഗതോ. തഥാ ഹേസ "ആയാമാവുസോ കപ്പിന, ഉപോസഥം ഗമിസ്സാമാ"തിആദീസു പാതിമോക്ഖുദ്ദേസേ ആഗതോ. "ഏവം അട്ഠങ്ഗസമന്നാഗതോ ഖോ വിസാഖേ ഉപോസഥോ ഉപവുത്ഥോ"തിആദീസു (അ॰ നി॰ ൮.൪൩) സീലേ. "സുദ്ധസ്സ വേ സദാ ഫേഗ്ഗു, സുദ്ധസ്സുപോസഥോ സദാ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൭൯) ഉപവാസേ. "ഉപോസഥോ നാമ നാഗരാജാ"തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൪൬; മ॰ നി॰ ൩.൨൫൮) പഞ്ഞത്തിയഞ്ച ആഗതോ. തത്ഥ ഉപേച്ച വസിതബ്ബതോ ഉപോസഥോ പാതിമോക്ഖുദ്ദേസോ. ഉപേതേന സമന്നാഗതേന ഹുത്വാ വസിതബ്ബതോ സന്താനേ വാസേതബ്ബതോ ഉപോസഥോ സീലം. അസനാദിസംയമാദിം വാ ഉപേച്ച വസന്തീതി ഉപോസഥോ ഉപവാസോ. തഥാരൂപേ ഹത്ഥിഅസ്സവിസേസേ ഉപോസഥോതി സമഞ്ഞാമത്തതോ ഉപോസഥോ പഞ്ഞത്തി. ഇധ പന "ന, ഭിക്ഖവേ, തദഹുപോസഥേ സഭിക്ഖുകാ ആവാസാ"തിആദീസു (മഹാവ॰ ൧൮൧) വിയ ഉപോസഥദിവസോ അധിപ്പേതോ, തസ്മാ തദഹുപോസഥേതി തസ്മിം ഉപോസഥദിവസേതി അത്ഥോ. **കംസപാതി**ന്തി സുവണ്ണപാതിം. **കഹാപണമ്പീ**തിആദീസു കഹാപണസ്സ സമഭാഗോ **അഡ്ഢോ. പാദോ** ചതുത്ഥഭാഗോ. മാസകോയേവ **മാസകരൂപം. സബ്ബം താവ വത്തബ്ബ**ന്തി ഇമിനാ സത്തസതികക്ഖന്ധകേ (ചൂളവ॰ ൪൪൬ ആദയോ) ആഗതാ സബ്ബാപി പാളി ഇധ

ആനേത്വാ വത്തബ്ബാതി ദസ്സേതി. സാ കുതോ വത്തബ്ബാതി ആഹ **"യാവ ഇമായ പന വിനയസങ്ഗീതിയാ"**തിആദി. സങ്ഗായിതസദിസമേവ സങ്ഗായിംസൂതി സമ്ബന്ധോ.

പുബ്ബേ കതം ഉപാദായാതി പുബ്ബേ കതം പഠമസങ്ഗീതിമുപാദായ. സാ പനായം സങ്ഗീതീതി സമ്ബന്ധോ. **തേസൂ**തി തേസു സങ്ഗീതികാരകേസു ഥേരേസു. **വിസ്സുതാ**തി ഗണപാമോക്ഖതായ വിസ്സുതാ സബ്ബത്ഥ പാകടാ. തസ്മിഞ്ഹി സന്നിപാതേ അട്ഠേവ ഗണപാമോക്ഖാ മഹാഥേരാ അഹേസും, തേസു ച വാസഭഗാമീ സുമനോതി ദ്വേ ഥേരാ അനുരുദ്ധത്ഥേരസ്സ സദ്ധിവിഹാരികാ, അവസേസാ ഛ ആനന്ദത്ഥേരസ്സ. ഏതേ പന സബ്ബേപി അട്ഠ മഹാഥേരാ ഭഗവന്തം ദിട്ഠപുബ്ബാ. ഇദാനി തേ ഥേരേ സരൂപതോ ദസ്സേന്തോ ആഹ **"സബ്ബകാമീ ചാ"**തിആദി. **സാണസമ്ഭൂതോ**തി സാണദേസവാസീ സമ്ഭൂതത്ഥേരോ . ദുതിയോ സങ്ഗഹോതി സമ്ബന്ധോ. **പന്നഭാരാ**തി പതിതക്ഖന്ധഭാരാ. "ഭാരാ ഹവേ പഞ്ചക്ഖന്ധാ"തി (സം॰ നി॰ ൩.൨൨) ഹി വുത്തം. **കതകിച്ചാ**തി ചതൂസു സച്ചേസു ചതൂഹി മഗ്ഗേഹി കത്തബ്ബസ്സ പരിഞ്ഞാപഹാനസച്ഛികിരിയാഭാവനാസങ്ഖാതസ്സ സോളസവിധസ്സപി കിച്ചസ്സ പരിനിട്ഠിതത്താ കതകിച്ചാ.

അബ്ബുദന്തി ഉപദ്ദവം വദന്തി ചോരകമ്മമ്പി ഭഗവതോ വചനം ഥേനേത്വാ അത്തനോ വചനസ്സ ദീപനതോ . **ഗണ്ഠിപദേ** പന "അബ്ബുദം ഗണ്ഡോ"തി വുത്തം. **ഇമ**ന്തി വക്ഖമാനനിദസ്സനം. സന്ദിസ്സമാനാ മുഖാ **സമ്മുഖാ. ഉപരിബ്രഹ്മലോകൂപപത്തിയാ ഭാവിതമഗ്ഗ**ന്തി ഉപരിബ്രഹ്മലോകേ ഉപപത്തിയാ ഉപ്പാദിതജ്ഝാനം. ഝാനഞ്ഹി തത്രൂപപത്തിയാ ഉപായഭാവതോ ഇധ "മഗ്ഗോ"തി വുത്തം. ഉപായോ ഹി "മഗ്ഗോ"തി വുച്ചതി. വചനത്ഥോ പനേത്ഥ - തം തം ഉപപത്തിം മഗ്ഗതി ഗവേസതി ജനേതി നിപ്ഫാദേതീതി മഗ്ഗോതി ഏവം വേദിതബ്ബോ. അത്ഥതോ ചായം മഗ്ഗോ നാമ ചേതനാപി ഹോതി ചേതനാസമ്പയുത്തധമ്മാപി തദുഭയമ്പി. "നിരയഞ്ചാഹം, സാരിപുത്ത, ജാനാമി നിരയഗാമിഞ്ച മഗ്ഗ"ന്തി (മ॰ നി॰ ൧.൧൫൩) ഹി ഏത്ഥ ചേതനാ മഗ്ഗോ നാമ.

> "സദ്ധാ ഹിരിയം കുസലഞ്ച ദാനം,
> ധമ്മാ ഏതേ സപ്പുരിസാനുയാതാ;
> ഏതഞ്ഹി മഗ്ഗം ദിവിയം വദന്തി,
> ഏതേന ഹി ഗച്ഛതി ദേവലോക"ന്തി. (അ॰ നി॰ ൮.൩൨; കഥാ॰ ൪൭൯) -

ഏത്ഥ ചേതനാസമ്പയുത്തധമ്മാ മഗ്ഗോ നാമ. "അയം ഭിക്ഖവേ മഗ്ഗോ അയം പടിപദാ"തി **സങ്ഖാരൂപപത്തിസുത്താ**ദീസു (മ॰ നി॰ ൩.൧൬൧) ചേതനാപി ചേതനാസമ്പയുത്തധമ്മാപി മഗ്ഗോ നാമ. ഇമസ്മിം ഠാനേ ഝാനസ്സ അധിപ്പേതത്താ ചേതനാസമ്പയുത്തധമ്മാ ഗഹേതബ്ബാ.

മോഗ്ഗലിബ്രാഹ്മണസ്സാതി ലോകസമ്മതസ്സ അപുത്തകസ്സ മോഗ്ഗലിനാമബ്രാഹ്മണസ്സ. നനു ച കഥമേതം നാമ വുത്തം "മോഗ്ഗലിബ്രാഹ്മണസ്സ ഗേഹേ പടിസന്ധിം ഗഹേസ്സതീ"തി. കിം ഉപരൂപപത്തിയാ പടിലദ്ധസമാപത്തീനമ്പി കാമാവചരേ ഉപ്പത്തി ഹോതീതി? ഹോതി. സാ ച കതാധികാരാനം മഹാപുഞ്ഞാനം ചേതോപണിധിവസേന ഹോതി, ന സബ്ബേസന്തി ദട്ഠബ്ബം. അഥ മഹഗ്ഗതസ്സ ഗരുകകമ്മസ്സ വിപാകം പടിബാഹിത്വാ പരിത്തകമ്മം കഥമത്തനോ വിപാകസ്സ ഓകാസം കരോതീതി? ഏത്ഥ ച താവ

തീസുപി **ഗണ്ഠിപദേസു** ഇദം വുത്തം ‘‘നികന്തിബലേനേവ ഝാനാ പരിഹായതി, തതോ പരിഹീനജ്ഝാനാ നിബ്ബത്തന്തീ’’തി. കേചി പന ‘‘അനീവരണാവത്ഥായ നികന്തിയാ ഝാനസ്സ പരിഹാനി വീമംസിത്വാ ഗഹേതബ്ബാ’’തി വത്വാ ഏവമേത്ഥ കാരണം വദന്തി ‘‘സതിപി മഹഗ്ഗതകമ്മുനോ വിപാകപടിബാഹനസമത്ഥസ്സ പരിത്തകമ്മസ്സപി അഭാവേ ‘ഇജ്ഝതി, ഭിക്ഖവേ, സീലവതോ ചേതോപണിധി വിസുദ്ധത്താ’തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൩൭; അ॰ നി॰ ൮.൩൫; സം॰ നി॰ ൪.൩൫൨) വചനതോ കാമഭവേ ചേതോപണിധി മഹഗ്ഗതകമ്മസ്സ വിപാകം പടിബാഹിത്വാ പരിത്തകമ്മുനോ വിപാകസ്സ ഓകാസം കരോതീ’’തി.

സാധു സപ്പുരിസാതി ഏത്ഥ **സാധൂ**തി ആയാചനത്ഥേ നിപാതോ, തം യാചാമാതി അത്ഥോ. **ഹട്ഠപഹട്ഠോ**തി ചിത്തപീണനവസേന പുനപ്പുനം സന്തുട്ഠോ. **ഉദഗ്ഗുദഗ്ഗോ**തി സരീരവികാരുപ്പാദനപീതിവസേന ഉദഗ്ഗുദഗ്ഗോ. പീതിമാ ഹി പുഗ്ഗലോ കായചിത്താനം ഉഗ്ഗതത്താ അബ്ഭുഗ്ഗതത്താ ‘‘ഉദഗ്ഗോ’’തി വുച്ചതി. **സാധൂതി പടിസ്സുണിത്വാ**തി ‘‘സാധൂ’’തി പടിവചനം ദത്വാ. **തീരേത്വാ**തി നിട്ഠപേത്വാ. **പുന പച്ചാഗമിംസൂ**തി പുന ആഗമിംസു. **തേന ഖോ പന സമയേനാ**തി യസ്മിം സമയേ ദുതിയസങ്ഗീതിം അകംസു, തസ്മിം സമയേതി അത്ഥോ. **നവകാ**തി വുത്തമേവത്ഥം വിഭാവേതും **‘‘ദഹരഭിക്ഖൂ’’**തി വുത്തം. **തം അധികരണം ന സമ്പാപുണിംസൂ**തി തം വജ്ജിപുത്തകേഹി ഉപ്പാദിതം അധികരണം വിനിച്ഛിനിതും ന സമ്പാപുണിംസു നാഗമിംസു. നോ അഹുവത്ഥാതി സമ്ബന്ധോ. **ഇദം ദണ്ഡകമ്മ**ന്തി ഇദാനി വത്തബ്ബം സന്ധായ വുത്തം. യാവതായുകം ഠത്വാ പരിനിബ്ബുതാതി സമ്ബന്ധോ, യാവ അത്തനോ അത്തനോ ആയുപരിമാണം, താവ ഠത്വാ പരിനിബ്ബുതാതി അത്ഥോ.

കിം പന കത്വാ തേ ഥേരാ പരിനിബ്ബുതാതി ആഹ **‘‘ദുതിയം സങ്ഗഹം കത്വാ’’**തിആദി. അനാഗതേപി സദ്ധമ്മവുഡ്ഢിയാ ഹേതും കത്വാ പരിനിബ്ബുതാതി സമ്ബന്ധോ. ഇദാനി ‘‘തേപി നാമ ഏവം മഹാനുഭാവാ ഥേരാ അനിച്ചതായ വസം ഗതാ, കിമങ്ഗം പന അഞ്ഞേ’’തി സംവേജേത്വാ ഓവദന്തോ ആഹ **‘‘ഖീണാസവാ’’**തിആദി. **അനിച്ചതാവസ**ന്തി അനിച്ചതാവസത്തം, അനിച്ചതായത്തഭാവം അനിച്ചതാധീനഭാവന്തി വുത്തം ഹോതി. **ജമ്മിം** ലാമകം **ദുരഭിസമ്ഭവം** അനഭിഭവനീയം അതിക്കമിതും അസക്കുണേയ്യം അനിച്ചതം ഏവം ഞത്വാതി സമ്ബന്ധോ. കേചി പന ‘‘ദുരഭിസമ്ഭവ’’ന്തി ഏത്ഥ ‘‘പാപുണിതും അസക്കുണേയ്യ’’ന്തി ഇമമത്ഥം ഗഹേത്വാ ‘‘യം ദുരഭിസമ്ഭവം നിച്ചം അമതം പദം, തം പത്തും വായമേ ധീരോ’’തി സമ്ബന്ധം വദന്തി. **സബ്ബാകാരേനാ**തി സബ്ബപ്പകാരേന വത്തബ്ബം കിഞ്ചിപി അസേസേത്വാ ദുതിയസങ്ഗീതി സംവണ്ണിതാതി അധിപ്പായോ.

ഇതി സമന്തപാസാദികായ വിനയട്ഠകഥായ സാരത്ഥദീപനിയം

ദുതിയസങ്ഗീതികഥാവണ്ണനാ സമത്താ.

തതിയസങ്ഗീതികഥാവണ്ണനാ

ഇമിസ്സാ പന സങ്ഗീതിയാ ധമ്മസങ്ഗാഹകത്ഥേരേഹി നിക്കഡ്ഢിതാ തേ ദസസഹസ്സാ വജ്ജിപുത്തകാ ഭിക്ഖൂ പക്ഖം പരിയേസമാനാ അത്തനോ അത്തനോ അനുരൂപം ദുബ്ബലപക്ഖം ലഭിത്വാ വിസും മഹാസങ്ഘികം

ആചരിയകുലം നാമ അകംസു, തതോ ഭിജ്ജിത്വാ അപരാനി ദ്വേ ആചരിയകുലാനി ജാതാനി ഗോകുലികാ ച ഏകബ്യോഹാരികാ ച. ഗോകുലികനികായതോ ഭിജ്ജിത്വാ അപരാനി ദ്വേ ആചരിയകുലാനി ജാതാനി പണ്ണത്തിവാദാ ച ബാഹുലിയാ ച. ബഹുസ്സുതികാതിപി തേസംയേവ നാമം, തേസംയേവ അന്തരാ ചേതിയവാദാ നാമ അപരേ ആചരിയവാദാ ഉപ്പന്നാ. ഏവം മഹാസങ്ഘികാചരിയകുലതോ ദുതിയേ വസ്സസതേ പഞ്ചാചരിയകുലാനി ഉപ്പന്നാനി, താനി മഹാസങ്ഘികേഹി സദ്ധിം ഛ ഹോന്തി.

തസ്മിംയേവ ദുതിയേ വസ്സസതേ ഥേരവാദതോ ഭിജ്ജിത്വാ ദ്വേ ആചരിയവാദാ ഉപ്പന്നാ മഹിസാസകാ ച വജ്ജിപുത്തകാ ച. തത്ഥ വജ്ജിപുത്തകവാദതോ ഭിജ്ജിത്വാ അപരേ ചത്താരോ ആചരിയവാദാ ഉപ്പന്നാ ധമ്മുത്തരികാ ഭദ്ദയാനികാ ഛന്നാഗാരികാ സമിതികാതി. പുന തസ്മിംയേവ ദുതിയേ വസ്സസതേ മഹിസാസകവാദതോ ഭിജ്ജിത്വാ സബ്ബത്ഥിവാദാ ധമ്മഗുത്തികാതി ദ്വേ ആചരിയവാദാ ഉപ്പന്നാ. പുന സബ്ബത്ഥിവാദകുലതോ ഭിജ്ജിത്വാ കസ്സപികാ നാമ ജാതാ, കസ്സപികേസുപി ഭിന്നേസു അപരേ സങ്കന്തികാ നാമ ജാതാ, സങ്കന്തികേസു ഭിന്നേസു സുത്തവാദാ നാമ ജാതാതി ഥേരവാദതോ ഭിജ്ജിത്വാ ഇമേ ഏകാദസ ആചരിയവാദാ ഉപ്പന്നാ, തേ ഥേരവാദേന സദ്ധിം ദ്വാദസ ഹോന്തി. ഇതി ഇമേ ച ദ്വാദസ മഹാസങ്ഘികാനഞ്ച ഛ ആചരിയവാദാതി സബ്ബേ അട്ഠാരസ ആചരിയവാദാ ദുതിയേ വസ്സസതേ ഉപ്പന്നാ. അട്ഠാരസ നികായാതിപി അട്ഠാരസാചരിയകുലാനീതിപി ഏതേസംയേവ നാമം. ഏതേസു പന സത്തരസ വാദാ ഭിന്നകാ, ഥേരവാദോവേകോ അസമ്ഭിന്നകോതി വേദിതബ്ബോ. വുത്തമ്പി ചേതം ദീപവംസേ -

“നിക്കഡ്ഢിതാ പാപഭിക്ഖൂ, ഥേരേഹി വജ്ജിപുത്തകാ;
അഞ്ഞം പക്ഖം ലഭിത്വാന, അധമ്മവാദീ ബഹൂ ജനാ.

“ദസസഹസ്സാ സമാഗന്ത്വാ, അകംസു ധമ്മസങ്ഗഹം;
തസ്മായം ധമ്മസങ്ഗീതി, മഹാസങ്ഗീതി വുച്ചതി.

“മഹാസങ്ഗീതികാ ഭിക്ഖൂ, വിലോമം അകംസു സാസനേ;
ഭിന്ദിത്വാ മൂലസങ്ഗഹം, അഞ്ഞം അകംസു സങ്ഗഹം.

“അഞ്ഞത്ര സങ്ഗഹിതം സുത്തം, അഞ്ഞത്ര അകരിംസു തേ;
അത്ഥം ധമ്മഞ്ച ഭിന്ദിംസു, വിനയേ നികായേസു ച പഞ്ചസു.

“പരിയായദേസിതഞ്ചാപി , അഥോ നിപ്പരിയായദേസിതം;
നീതത്ഥഞ്ചേവ നേയ്യത്ഥം, അജാനിത്വാന ഭിക്ഖവോ.

“അഞ്ഞം സന്ധായ ഭണിതം, അഞ്ഞം അത്ഥം ഠപയിംസു തേ;
ബ്യഞ്ജനച്ഛായായ തേ ഭിക്ഖൂ, ബഹും അത്ഥം വിനാസയും.

“ഛഡ്ഡേത്വാന ഏകദേസം, സുത്തം വിനയഗമ്ഭിരം;
പതിരൂപം സുത്തം വിനയം, തഞ്ച അഞ്ഞം കരിംസു തേ.

“പരിവാരം അത്ഥുദ്ധാരം, അഭിധമ്മം ഛപ്പകരണം;

പടിസമ്ഭിദഞ്ച നിദ്ദേസം, ഏകദേസഞ്ച ജാതകം;
ഏത്തകം വിസ്സജ്ജേത്വാന, അഞ്ഞാനി അകരിംസു തേ.

“നാമം ലിങ്ഗം പരിക്ഖാരം, ആകപ്പകരണാനി ച;
പകതിഭാവം വിജഹിത്വാ, തഞ്ച അഞ്ഞം അകംസു തേ.

“പുബ്ബങ്ഗമാ ഭിന്നവാദാ, മഹാസങ്ഗീതികാരകാ;
തേസഞ്ച അനുകാരേന, ഭിന്നവാദാ ബഹൂ അഹു.

“തതോ അപരകാലമ്ഹി, തസ്മിം ഭേദോ അജായഥ;
ഗോകുലികാ ഏകബ്ബോഹാരി, ദ്വിധാ ഭിജ്ജിത്ഥ ഭിക്ഖവോ.

“ഗോകുലികാനം ദ്വേ ഭേദാ, അപരകാലമ്ഹി ജായഥ;
ബഹുസ്സുതികാ ച പഞ്ഞത്തി, ദ്വിധാ ഭിജ്ജിത്ഥ ഭിക്ഖവോ.

“ചേതിയാ ച പുനവാദീ, മഹാസങ്ഗീതിഭേദകാ;
പഞ്ച വാദാ ഇമേ സബ്ബേ, മഹാസങ്ഗീതിമൂലകാ.

“അത്ഥം ധമ്മഞ്ച ഭിന്ദിംസു, ഏകദേസഞ്ച സങ്ഗഹം;
ഗന്ഥഞ്ച ഏകദേസഞ്ഹി, ഛഡ്ഡേത്വാ അഞ്ഞം അകംസു തേ.

“നാമം ലിങ്ഗം പരിക്ഖാരം, ആകപ്പകരണാനി ച;
പകതിഭാവം വിജഹിത്വാ, തഞ്ച അഞ്ഞം അകംസു തേ.

“വിസുദ്ധത്ഥേരവാദമ്ഹി, പുന ഭേദോ അജായഥ;
മഹിസാസകാ വജ്ജിപുത്തകാ, ദ്വിധാ ഭിജ്ജിത്ഥ ഭിക്ഖവോ.

“വജ്ജിപുത്തകവാദമ്ഹി, ചതുധാ ഭേദോ അജായഥ;
ധമ്മുത്തരികാ ഭദ്ദയാനികാ, ഛന്നാഗാരികാ ച സമിതി.

“മഹിസാസകാനം ദ്വേ ഭേദാ, അപരകാലമ്ഹി അജായഥ;
സബ്ബത്ഥിവാദാ ധമ്മഗുത്താ, ദ്വിധാ ഭിജ്ജിത്ഥ ഭിക്ഖവോ.

“സബ്ബത്ഥിവാദാനം കസ്സപികാ, സങ്കന്തി കസ്സപികേന ച;
സങ്കന്തികാനം സുത്തവാദീ, അനുപുബ്ബേന ഭിജ്ജഥ.

“ഇമേ ഏകാദസ വാദാ, പഭിന്നാ ഥേരവാദതോ;
അത്ഥം ധമ്മഞ്ച ഭിന്ദിംസു, ഏകദേസഞ്ച സങ്ഗഹം;
ഗന്ഥഞ്ച ഏകദേസഞ്ഹി, ഛഡ്ഡേത്വാ അഞ്ഞം അകംസു തേ.

“നാമം ലിങ്ഗം പരിക്ഖാരം, ആകപ്പകരണാനി ച;
പകതിഭാവം വിജഹിത്വാ, തഞ്ച അഞ്ഞം അകംസു തേ.

“സത്തരസ ഭിന്നവാദാ, ഏകവാദോ അഭിന്നകോ;
സബ്ബേവട്ഠാരസ ഹോന്തി, ഭിന്നവാദേന തേ സഹ;
നിഗ്രോധോവ മഹാരുക്ഖോ, ഥേരവാദാനമുത്തമോ.

“അനൂനം അനധികഞ്ച, കേവലം ജിനസാസനം;

കണ്ടകാ വിയ രുക്ഖമ്ഹി, നിബ്ബത്താ വാദസേസകാ.

‘‘പഠമേ വസ്സസതേ നത്ഥി, ദുതിയേ വസ്സസതന്തരേ;
ഭിന്നാ സത്തരസ വാദാ, ഉപ്പന്നാ ജിനസാസനേ’’തി.

അപരാപരം പന ഹേമവതാ രാജഗിരികാ സിദ്ധത്ഥികാ പുബ്ബസേലിയാ അപരസേലിയാ വാജിരിയാതി അഞ്ഞേപി ഛ ആചരിയവാദാ ഉപ്പന്നാ. പുരിമകാനം പന അട്ഠാരസന്നം ആചരിയവാദാനം വസേന പവത്തമാനേ സാസനേ അസോകോ ധമ്മരാജാ പടിലദ്ധസദ്ധോ ദിവസേ ദിവസേ ബുദ്ധപൂജായ സതസഹസ്സം, ധമ്മപൂജായ സതസഹസ്സം, സങ്ഘപൂജായ സതസഹസ്സം, അത്തനോ ആചരിയസ്സ നിഗ്രോധത്ഥേരസ്സ സതസഹസ്സം, ചതൂസു ദ്വാരേസു ഭേസജ്ജത്ഥായ സതസഹസ്സന്തി പഞ്ച സതസഹസ്സാനി പരിച്ചജന്തോ സാസനേ ഉളാരം ലാഭസക്കാരം പവത്തേസി. തദാ ഹതലാഭസക്കാരേഹി തിത്ഥിയേഹി ഉപ്പാദിതം അനേകപ്പകാരം സാസനമലം വിസോധേത്വാ മോഗ്ഗലിപുത്തതിസ്സത്ഥേരോ തിപിടകപരിയത്തിധരാനം പഭിന്നപടിസമ്ഭിദാനം ഭിക്ഖൂനം സഹസ്സമേകം ഗഹേത്വാ യഥാ മഹാകസ്സപത്ഥേരോ ച യസത്ഥേരോ ച ധമ്മഞ്ച വിനയഞ്ച സങ്ഗായിംസു, ഏവമേവ സങ്ഗായന്തോ തതിയസങ്ഗീതിം അകാസി. ഇദാനി തം തതിയസങ്ഗീതിം മൂലതോ പഭുതി വിത്ഥാരേത്വാ ദസ്സേന്തോ ആഹ **‘‘തിസ്സോപി ഖോ മഹാബ്രഹ്മാ ബ്രഹ്മലോകതോ ചവിത്വാ മോഗ്ഗലിബ്രാഹ്മണസ്സ ഗേഹേ പടിസന്ധിം അഗ്ഗഹേസീ’’**തിആദി.

തത്ഥ **ഗേഹേ പടിസന്ധിം അഗ്ഗഹേസീ**തി മോഗ്ഗലിബ്രാഹ്മണസ്സ ഗേഹേ ബ്രാഹ്മണിയാ കുച്ഛിമ്ഹി പടിസന്ധിം അഗ്ഗഹേസീതി അത്ഥോ. ഗേഹസ്സ പന തന്നിസ്സയത്താ നിസ്സിതേ നിസ്സയവോഹാരവസേന ‘‘ഗേഹേ പടിസന്ധിം അഗ്ഗഹേസീ’’തി വുത്തം യഥാ ‘‘മഞ്ചാ ഉക്കുട്ഠിം കരോന്തി, സബ്ബോ ഗാമോ ആഗതോ’’തി. **സത്തവസ്സാനീ**തി അച്ചന്തസംയോഗേ ഉപയോഗവചനം. **അതിച്ഛഥാ**തി അതിക്കമിത്വാ ഇച്ഛഥ, ഇധ ഭിക്ഖാ ന ലബ്ഭതി, ഇതോ അഞ്ഞത്ഥ ഗന്ത്വാ ഭിക്ഖം പരിയേസഥാതി അധിപ്പായോ. **‘‘ഭോ പബ്ബജിതാ’’**തിആദി ബ്രാഹ്മണോ അത്തനോ ഗേഹേ ഭിക്ഖാലാഭം അനിച്ഛന്തോ ആഹ. **പടിയാദിതഭത്തതോ**തി സമ്പാദേത്വാ ഠപിതഭത്തതോ. **തദുപിയ**ന്തി തദനുരൂപം. **ഉപസമം ദിസ്വാ**തി ഥേരസ്സ കായചിത്തവൂപസമം പുനപ്പുനം ദിസ്വാ, ഞത്വാതി അത്ഥോ. ഇരിയാപഥവൂപസമസന്ദസ്സനേന ഹി തന്നിബന്ധിനോ ചിത്തസ്സ യോനിസോ പവത്തിഉപസമോപി വിഞ്ഞായതി. **ഭിയ്യോസോ മത്തായ പസീദിത്വാ**തി പുനപ്പുനം വിസേസതോ അധികതരം പസീദിത്വാ. **ഭത്തവിസ്സഗ്ഗകരണത്ഥായാ**തി ഭത്തകിച്ചകരണത്ഥായ. **അധിവാസേത്വാ**തി സമ്പടിച്ഛിത്വാ.

സോളസവസ്സുദ്ദേസികോതി സോളസവസ്സോതി ഉദ്ദിസിതബ്ബോ വോഹരിതബ്ബോതി സോളസവസ്സുദ്ദേസോ, സോയേവ സോളസവസ്സുദ്ദേസികോ. സോളസവസ്സോതി വാ ഉദ്ദിസിതബ്ബതം അരഹതീതി സോളസവസ്സുദ്ദേസികോ, സോളസവസ്സാനി വാ ഉദ്ദിസിതബ്ബാനി അസ്സാതി സോളസവസ്സുദ്ദേസികോ, സോളസവസ്സോതി ഉദ്ദേസോ വാ അസ്സ അത്ഥീതി സോളസവസ്സുദ്ദേസികോ, അത്ഥതോ പന സോളസവസ്സികോതി വുത്തം ഹോതി. **തിണ്ണം വേദാനം പാരഗൂ**തി ഇരുവേദയജുവേദസാമവേദസങ്ഖാതാനം തിണ്ണം വേദാനം പഗുണകരണവസേന പാരം ഗതോതി പാരഗൂ. പാരഗൂതി ചേത്ഥ നിച്ചസാപേക്ഖതായ സമാസാദികം വേദിതബ്ബം. **ലഗ്ഗേത്വാ**തി ഓലമ്ബേത്വാ. **ന**

ച കാചീതി എത്ഥ ച-സദ്ദോ അവധാരണേ, കാചി കഥാ നേവ ഉപ്പജ്ജതീതി അത്ഥോ. **പല്ലങ്ക**ന്തി നിസീദിതബ്ബാസനം. **ഉപ്പജ്ജിസ്സതീ**തി എത്ഥാപി "കഥാ"തി ഇദം ആനേത്വാ സമ്ബന്ധിതബ്ബം. **കുപിതോ അനത്തമനോ**തി കോപേന കുപിതോ, അനത്തമനോ ദോമനസ്സേന. ദോമനസ്സസമങ്ഗീ ഹി പുഗ്ഗലോ പീതിസുഖേഹി ന അത്തമനോ ന അത്തചിത്തോതി അനത്തമനോതി വുച്ചതി. ന സകമനോതി വാ അനത്തമനോ അത്തനോ വസേ അട്ഠിതചിത്തത്താ.

ചണ്ഡിക്കഭാവേതി ചണ്ഡികോ വുച്ചതി ചണ്ഡോ ഥദ്ധപുഗ്ഗലോ, തസ്സ ഭാവോ ചണ്ഡിക്കം, ഥദ്ധഭാവോതി അത്ഥോ. ഇധ പന "ചണ്ഡിക്കഭാവേ"തി വുത്തത്താ ചണ്ഡികോയേവ ചണ്ഡിക്കന്തി ഗഹേതബ്ബം, തേന "ചണ്ഡിക്കഭാവേ"തി എത്ഥ ഥദ്ധഭാവേതി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **കിഞ്ചി മന്ത**ന്തി കിഞ്ചി വേദം. **അഞ്ഞേ കേ ജാനിസ്സന്തീ**തി ന കേചി ജാനിസ്സന്തീതി അധിപ്പായോ. **പുച്ഛിത്വാ സക്കാ ജാനിതു**ന്തി അത്തനോ പദേസഞാണേ ഠിതത്താ ഥേരോ എവമാഹ. സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധാ എവ ഹി "പുച്ഛ, മാണവ, യദാകങ്ഖസീ"തിആദിനാ പച്ചേകബുദ്ധാദീഹി അസാധാരണം സബ്ബഞ്ഞുപവാരണം പവാരേന്തി. സാവകാ പന പദേസഞാണേ ഠിതത്താ "സുത്വാ വേദിസ്സാമാ"തി വാ "പുച്ഛിത്വാ സക്കാ ജാനിതു"ന്തി വാ വദന്തി.

തീസു വേദേസൂതിആദീസു തയോ വേദാ പുബ്ബേ വുത്തനയാ എവ. **നിഘണ്ഡൂ**തി നാമനിഘണ്ഡുരുക്ഖാദീനം വേവചനപ്പകാസകം സത്ഥം, **വേവചനപ്പകാസക**ന്തി ച പരിയായസദ്ദദീപകന്തി അത്ഥോ, എകേകസ്സ അത്ഥസ്സ അനേകപരിയായവചനവിഭാവകന്തി വുത്തം ഹോതി. നിദസ്സനമത്തഞ്ചേതം അനേകേസം അത്ഥാനം എകസദ്ദസ്സ വചനീയതാവിഭാവനവസേനപി തസ്സ ഗന്ഥസ്സ പവത്തത്താ. വചനീയവാചകഭാവേന അത്ഥം സദ്ദഞ്ച നിഖണ്ഡേതി ഭിന്ദതി വിഭജ്ജ ദസ്സേതീതി നിഖണ്ഡു, സോ എവ ഇധ ഖ-കാരസ്സ ഘ-കാരം കത്വാ നിഘണ്ഡൂതി വുത്തോ. **കേടുഭ**ന്തി കിരിയാകപ്പവികപ്പോ കവീനം ഉപകാരസത്ഥം. എത്ഥ ച **കിരിയാകപ്പവികപ്പോ**തി വചീഭേദാദിലക്ഖണാ കിരിയാ കപ്പീയതി വികപ്പീയതി എതേനാതി കിരിയാകപ്പോ, സോ പന വണ്ണപദബന്ധപദത്ഥാദിവിഭാഗതോ ബഹുവികപ്പോതി കിരിയാകപ്പവികപ്പോതി വുച്ചതി. ഇദഞ്ച മൂലകിരിയാകപ്പഗന്ഥം സന്ധായ വുത്തം. സോ ഹി സതസഹസ്സപരിമാണോ നയാദിചരിയാദികം പകരണം. വചനത്ഥതോ പന കിടതി ഗമേതി കിരിയാദിവിഭാഗം, തം വാ അനവസേസപരിയാദാനതോ ഗമേന്തോ പൂരേതീതി കേടുഭന്തി വുച്ചതി, സഹ നിഘണ്ഡുനാ കേടുഭേന ച **സനിഘണ്ഡുകേടുഭാ,** തയോ വേദാ. തേസു സനിഘണ്ഡുകേടുഭേസു. ഠാനകരണാദിവിഭാഗതോ നിബ്ബചനവിഭാഗതോ ച അക്ഖരാ പഭേദീയന്തി എതേനാതി അക്ഖരപ്പഭേദോ, സിക്ഖാ ച നിരുത്തി ച. സഹ അക്ഖരപ്പഭേദേനാതി **സാക്ഖരപ്പഭേദാ,** തേസു സാക്ഖരപ്പഭേദേസു. **ഇതിഹാസപഞ്ചമേസൂ**തി അഥബ്ബനവേദം ചതുത്ഥം കത്വാ "ഇതിഹ ആസ ഇതിഹ ആസാ"തി ഈദിസവചനപടിസംയുത്തോ പുരാണകഥാസങ്ഖാതോ ഇതിഹാസോ പഞ്ചമോ എതേസന്തി ഇതിഹാസപഞ്ചമാ, തയോ വേദാ. തേസു ഇതിഹാസപഞ്ചമേസു. **നേവ അത്തനാ പസ്സതീ**തി നേവ സയം പസ്സതി, നേവ ജാനാതീതി അത്ഥോ. **പുച്ഛ, ബ്യാകരിസ്സാമീ**തി "സബ്ബാപി പുച്ഛാ വേദേസുയേവ അന്തോഗധാ"തി സല്ലക്ഖേന്തോ എവമാഹ.

യസ്സ ചിത്തന്തിആദിപഞ്ഹദ്വയം ചുതിചിത്തസമങ്ഗിനോ ഖീണാസവസ്സ ചുതിചിത്തസ്സ ഉപ്പാദക്ഖണം സന്ധായ വുത്തം. തത്ഥ പഠമപഞ്ഹേ

ഉപ്പജ്ജതീതി ഉപ്പാദക്ഖണസമങ്ഗിതായ ഉപ്പജ്ജതി. **ന നിരുജ്ഝതീ**തി നിരോധക്ഖണം അപ്പത്തതായ ന നിരുജ്ഝതി. **തസ്സ ചിത്ത**ന്തി തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ തതോ പട്ഠായ ചിത്തം നിരുജ്ഝിസ്സതി നുപ്പജ്ജിസ്സതീതി പുച്ഛതി. **യസ്സ വാ പനാ**തിആദികേ പന ദുതിയപഞ്ഹേ **നിരുജ്ഝിസ്സതീ**തി യസ്സ ചിത്തം ഭങ്ഗക്ഖണം പത്വാ നിരുജ്ഝിസ്സതി. **നുപ്പജ്ജിസ്സതീ**തി ഭങ്ഗതോ പരഭാഗേ സയം വാ അഞ്ഞം വാ നുപ്പജ്ജിസ്സതി, തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി ന നിരുജ്ഝതീതി പുച്ഛതി. ഇമേസം പന പഞ്ഹാനം പഠമോ പഞ്ഹോ വിഭജ്ജബ്യാകരണീയോ, തസ്മാ ''യസ്സ ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി ന നിരുജ്ഝതി, തസ്സ ചിത്തം നിരുജ്ഝിസ്സതി നുപ്പജ്ജിസ്സതീ''തി (യമ॰ ൨.ചിത്തയമക.൬൩) ഏവം പുട്ഠേന സതാ ഏവമയം പഞ്ഹോ ച വിസ്സജ്ജേതബ്ബോ ''പച്ഛിമചിത്തസ്സ ഉപ്പാദക്ഖണേ തേസം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി ന നിരുജ്ഝതി നിരുജ്ഝിസ്സതി ന ഉപ്പജ്ജിസ്സതി, ഇതരേസം ചിത്തസ്സ ഉപ്പാദക്ഖണേ തേസം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി ന നിരുജ്ഝതി, നിരുജ്ഝിസ്സതി ചേവ ഉപ്പജ്ജിസ്സതി ചാ''തി (യമ॰ ൨.ചിത്തയമക.൬൩). യേസഞ്ഹി പരിച്ഛിന്നവട്ടദുക്ഖാനം ഖീണാസവാനം സബ്ബപച്ഛിമസ്സ ചുതിചിത്തസ്സ ഉപ്പാദക്ഖണേ വത്തതി, തേസം തദേവ ചുതിചിത്തം നിരുജ്ഝിസ്സതി നുപ്പജ്ജിസ്സതീതി. ഉപ്പാദപ്പത്തതായ ഉപ്പജ്ജതി നാമ, ഭങ്ഗം അപ്പത്തതായ ന നിരുജ്ഝതി. ഭങ്ഗം പന പത്വാ തം തേസം ചിത്തം നിരുജ്ഝിസ്സതി, തതോ അപ്പടിസന്ധികത്താ അഞ്ഞം ന ഉപ്പജ്ജിസ്സതി. ഠപേത്വാ പന പച്ഛിമചിത്തസമങ്ഗിഖീണാസവം ഇതരേസം സേക്ഖാസേക്ഖപുഥുജ്ജനാനം ഉപ്പാദക്ഖണസമങ്ഗിചിത്തം ഉപ്പാദപ്പത്തതായ ഉപ്പജ്ജതി നാമ, ഭങ്ഗം അപ്പത്തതായ ന നിരുജ്ഝതി. ഭങ്ഗം പന പത്വാ നിരുജ്ഝിസ്സതേവ, അഞ്ഞം പന തസ്മിം വാ അഞ്ഞസ്മിം വാ അത്തഭാവേ ഉപ്പജ്ജിസ്സതി ചേവ നിരുജ്ഝിസ്സതി ച. ദുതിയോ പന പഞ്ഹോ അരഹതോ ചുതിചിത്തസ്സ ഉപ്പാദക്ഖണേ നിയമിതത്താ ഏകംസബ്യാകരണീയോ, തസ്മാ ''യസ്സ വാ പന ചിത്തം നിരുജ്ഝിസ്സതി ന ഉപ്പജ്ജിസ്സതി, തസ്സ ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി ന നിരുജ്ഝതീ''തി പുട്ഠേന ''ആമന്താ''തി വത്തബ്ബം. ഖീണാസവസ്സ ഹി ഉപ്പാദക്ഖണസമങ്ഗിചുതിചിത്തം ഭങ്ഗം പത്വാ നിരുജ്ഝിസ്സതി നാമ, തതോ പരം നുപ്പജ്ജിസ്സതി. ഉപ്പാദക്ഖണസമങ്ഗിതായ പന ഉപ്പജ്ജതി ചേവ ഭങ്ഗം അപ്പത്തതായ ന നിരുജ്ഝതി ചാതി വുച്ചതി.

അയം പന മാണവോ ഏവമിമേ പഞ്ഹേ വിസ്സജ്ജേതുമസക്കോന്തോ വിഘാതം പാപുണി, തസ്മാ വുത്തം **''മാണവോ ഉദ്ധം വാ അധോ വാ ഹരിതും അസക്കോന്തോ''**തിആദി. തത്ഥ **ഉദ്ധം വാ അധോ വാ ഹരിതും അസക്കോന്തോ**തി ഉപരിമപദേ വാ ഹേട്ഠിമപദം, ഹേട്ഠിമപദേ വാ ഉപരിമപദം അത്ഥതോ സമന്നാഹരിതും അസക്കോന്തോതി അത്ഥോ, പുബ്ബേനാപരം യോജേത്വാ പഞ്ഹസ്സ അത്ഥം പരിച്ഛിന്ദിതും അസക്കോന്തോതി വുത്തം ഹോതി. **ദ്വത്തിംസാകാരകമ്മട്ഠാനം താവ ആചിക്ഖീ**തി ''അത്ഥി ഇമസ്മിം കായേ''തിആദികം ദ്വത്തിംസാകാരകമ്മട്ഠാനം ''മന്തസ്സ ഉപചാരോ അയ''ന്തി പഠമം ആചിക്ഖി. സോതാപന്നാനം സീലേസു പരിപൂരകാരിതായ സമാദിന്നസീലതോ നത്ഥി പരിഹാനീതി ആഹ **''അഭബ്ബോ ദാനി സാസനതോ നിവത്തിതു''**ന്തി. **വഡ്ഢേത്വാ**തി ഉപരിമഗ്ഗത്ഥായ കമ്മട്ഠാനം വഡ്ഢേത്വാ. **അപ്പോസ്സുക്കോ ഭവേയ്യ ബുദ്ധവചനം ഗഹേതു**ന്തി അരഹത്തപ്പത്തിയാ കതകിച്ചഭാവതോതി അധിപ്പായോ. വോഹാരവിധിമ്ഹി ഛേകഭാവത്ഥം **''ഉപജ്ഝായോ മം ഭന്തേ തുമ്ഹാകം സന്തികം പഹിണീ''**തിആദി വുത്തം.

ഉദകദന്തപോനം ഉപട്ഠാപേസീതി പരിഭോഗത്ഥായ ഉദകഞ്ച ദന്തകട്ഠഞ്ച പടിയാദേത്വാ ഠപേസി. ദന്തേ പുനന്തി വിസോധേന്തി ഏതേനാതി ദന്തപോനം വുച്ചതി ദന്തകട്ഠം. ഗുണവന്താനം സങ്ഗഹേതബ്ബഭാവതോ ഥേരോ സാമണേരസ്സ ച ഖന്തിവീരിയഉപട്ഠാനാദിഗുണേ പച്ചക്ഖകരണത്ഥം വിനാവ അഭിഞ്ഞായ പകതിയാ വീമംസമാനോ പുന സമ്മജ്ജനാദിം അകാസി. "സാമണേരസ്സ ചിത്തദമനത്ഥം അകാസീ"തിപി വദന്തി. **ബുദ്ധവചനം പട്ഠപേസീ**തി ബുദ്ധവചനം ഉഗ്ഗണ്ഹാപേതും ആരഭി. **ഠപേത്വാ വിനയപിടക**ന്തി ഏത്ഥ "സാമണേരാനം വിനയപരിയാപുണനം ചാരിത്തം ന ഹോതീതി ഠപേത്വാ വിനയപിടകം അവസേസം ബുദ്ധവചനം ഉഗ്ഗണ്ഹാപേസീ"തി തീസുപി **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം. **അവസ്സികോവ സമാനോ**തി ഉപസമ്പദതോ പട്ഠായ അപരിപുണ്ണഏകവസ്സോതി അധിപ്പായോ. മോഗ്ഗലിപുത്തതിസ്സത്ഥേരസ്സ ഹദയേ പതിട്ഠാപിതമ്പി ബുദ്ധവചനം വോഹാരവസേന തസ്സ ഹത്ഥേ പതിട്ഠാപിതം നാമ ഹോതീതി കത്വാ വുത്തം **"ഹത്ഥേ സകലം ബുദ്ധവചനം പതിട്ഠാപേത്വാ"**തി. **യാവതായുകം ഠത്വാ പരിനിബ്ബായിംസൂ**തി മോഗ്ഗലിപുത്തതിസ്സത്ഥേരസ്സ ഹത്ഥേ സകലസാസനപതിട്ഠാപനേന ദുതിയസങ്ഗീതികാരകാരോപിതദണ്ഡകമ്മതോ മുത്താ ഹുത്വാ യാവതായുകം ഠത്വാ പരിനിബ്ബായിംസു.

ബിന്ദുസാരസ്സ രഞ്ഞോ ഏകസതപുത്താതി ഏത്ഥ **ബിന്ദുസാരോ** നാമ സക്യകുലപ്പസുതോ ചന്ദഗുത്തസ്സ നാമ രഞ്ഞോ പുത്തോ. തഥാ ഹി വിടടൂഭസങ്ഗാമേ കപിലവത്ഥുതോ നിക്ഖന്തസക്യപുത്തേഹി മാപിതേ മോരിയനഗരേ ഖത്തിയകുലസമ്ഭവോ ചന്ദഗുത്തകുമാരോ പാടലിപുത്തേ രാജാ അഹോസി. തസ്സ പുത്തോ ബിന്ദുസാരോ നാമ രാജകുമാരോ പിതു അച്ചയേന രാജാ ഹുത്വാ ഏകസതപുത്തകാനം ജനകോ അഹോസി. **ഏകസത**ന്തി ഏകഞ്ച സതഞ്ച ഏകസതം, ഏകേനാധികം സതന്തി അത്ഥോ. ഏകാവ മാതാ അസ്സാതി **ഏകമാതികം,** അത്തനാ സഹോദരന്തി വുത്തം ഹോതി. ന താവ ഏകരജ്ജം കതന്തി ആഹ **"അനഭിസിത്തോവ രജ്ജം കാരേത്വാ"**തി. **ഏകരജ്ജാഭിസേക**ന്തി സകലജമ്ബുദീപേ ഏകാധിപച്ചവസേന കരിയമാനം അഭിസേകം. പുഞ്ഞപ്പഭാവേന പാപുണിതബ്ബാപി രാജിദ്ധിയോ അരഹത്തമഗ്ഗേന ആഗതാ പടിസമ്ഭിദാദയോ അവസേസവിസേസാ വിയ പയോഗസമ്പത്തിഭൂതാ അഭിസേകാനുഭാവേനേവ ആഗതാതി ആഹ **"അഭിസേകാനുഭാവേന ചസ്സ ഇമാ രാജിദ്ധിയോ ആഗതാ"**തി.

തത്ഥ **രാജിദ്ധിയോ**തി രാജഭാവാനുഗതപ്പഭാവാ. **യതോ**തി യതോ സോളസഘടതോ. **സാസനേ ഉപ്പന്നസദ്ധോ**തി ബുദ്ധസാസനേ പടിലദ്ധസദ്ധോ. **അസന്ധിമിത്താ**തി തസ്സാവ നാമം. തസ്സാ കിര സരീരേ സന്ധയോ ന പഞ്ഞായന്തി, തസ്മാ ഏവംനാമികാ ജാതാതിപി വദന്തി. ദേവതാ ഏവ ദിവസേ ദിവസേ ആഹരന്തീതി സമ്ബന്ധോ. **ദേവസിക**ന്തി ദിവസേ ദിവസേ. **അഗദാമലക**ന്തി അപ്പകേനേവ സരീരസോധനാദിസമത്ഥം സബ്ബദോസഹരണം ഓസധാമലകം. **അഗദഹരീതക**മ്പി താദിസമേവ ഹരീതകം. തേസു കിര ദ്വീസു യഥാകാമമേകം പരിഭുഞ്ജതി. **ഛദ്ദന്തദഹതോ**തി ഛദ്ദന്തദഹസമീപേ ഠിതദേവവിമാനതോ കപ്പരുക്ഖതോ വാ. "ഛദ്ദന്തദഹേ താദിസാ രുക്ഖവിസേസാ സന്തി, തതോ ആഹരന്തീ"തിപി വദന്തി. **ദിബ്ബഞ്ച പാനക**ന്തി ദിബ്ബഫലരസപാനകഞ്ച. **അസുത്തമയിക**ന്തി കപ്പരുക്ഖതോ നിബ്ബത്തദിബ്ബദുസ്സത്താ സുത്തേഹി ന കതന്തി അസുത്തമയികം.

സുമനപുപ്ഫപടന്തി സബ്ബത്ഥ സുഖുമം ഹുത്വാ ഉഗ്ഗതപുപ്ഫാനം അത്ഥിതായ സുമനപുപ്ഫപടം നാമ ജാതം. **ഉട്ഠിതസ്സ സാലിനോതി** സയംജാതസാലിനോ. സമുദായാപേക്ഖഞ്ചേത്ഥ ഏകവചനം, സാലീനന്തി അത്ഥോ. **നവ വാഹസഹസ്സാനീ**തി ഏത്ഥ "ചതസ്സോ മുട്ഠിയോ ഏകോ കുഡുവോ, ചത്താരോ കുഡുവാ ഏകോ പത്ഥോ, ചത്താരോ പത്ഥാ ഏകോ ആള്ഹകോ, ചത്താരോ ആള്ഹകാ ഏകം ദോണം, ചത്താരോ ദോണാ ഏകമാനികാ, ചതസ്സോ മാനികാ ഏകഖാരീ, വീസതി ഖാരിയോ ഏകോ വാഹോ, തദേവ ഏകം സകട"ന്തി സുത്തനിപാതട്ഠകഥാദീസു (സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.കോകാലികസുത്തവണ്ണനാ; സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൧൮൧; അ॰ നി॰ ൩.൧൦; വ്ൻ) വുത്തം. ഇധ പന "ദ്വേ സകടാനി ഏകോ വാഹോ"തി വദന്തി. **നിത്ഥുസകണേ കരോന്തീ**തി ഥുസകുണ്ഡകരഹിതേ കരോന്തി. **മധും കരോന്തീ**തി ആഗന്ത്വാ സമീപട്ഠാനേ മധും കരോന്തി. **ബലികമ്മം കരോന്തീ**തി സബ്ബത്ഥ ബലികമ്മകാരകാ രട്ഠവാസിനോ വിയ മധുരസരം വികൂജന്താ ബലിം കരോന്തി. "ആഗന്ത്വാ ആകാസേയേവ സദ്ദം കത്വാ അത്താനം അജാനാപേത്വാ ഗച്ഛന്തീ"തി വദന്തി.

സുവണ്ണസങ്ഖലികായേവ ബന്ധനം **സുവണ്ണസങ്ഖലികബന്ധനം. ചതുന്നം ബുദ്ധാനന്തി** കകുസന്ധാദീനം ചതുന്നം ബുദ്ധാനം. **അധിഗതരൂപദസ്സനന്തി** പടിലദ്ധരൂപദസ്സനം. അയം കിര കപ്പായുകത്താ ചതുന്നമ്പി ബുദ്ധാനം രൂപസമ്പത്തിം പച്ചക്ഖതോ അദ്ദക്ഖി. **കാളം നാമ നാഗരാജാനം ആനയിത്വാ**തി ഏത്ഥ സോ പന നാഗരാജാ ഗങ്ഗായം നിക്ഖിത്തസുവണ്ണസങ്ഖലികായ ഗന്ത്വാ അത്തനോ പാദേസു പതിതസഞ്ഞായ ആഗതോതി വേദിതബ്ബോ. നനു ച അസോകസ്സ രഞ്ഞോ ആണാ ഹേട്ഠാ യോജനതോ ഉപരി പവത്തതി, ഇമസ്സ ച വിമാനം യോജനപരിച്ഛേദതോ ഹേട്ഠാ പതിട്ഠിതം, തസ്മാ കഥം അയം നാഗരാജാ രഞ്ഞോ ആണായ ആഗതോതി? കിഞ്ചാപി അത്തനോ വിമാനം യോജനപരിച്ഛേദതോ ഹേട്ഠാ പതിട്ഠിതം, തഥാപി രഞ്ഞോ ആണാപവത്തിട്ഠാനേന സഹ ഏകാബദ്ധതായ തസ്സ ആണം അകാസി. യഥാ ഹി രജ്ജസീമന്തരവാസിനോ മനുസ്സാ തേഹി തേഹി രാജൂഹി നിപ്പീളിയമാനാ തേസം തേസം ആണായ പവത്തന്തി, ഏവംസമ്പദമിദന്തി വദന്തി.

ആപാഥം കരോഹീതി സമ്മുഖം കരോഹി, ഗോചരം കരോഹീതി അത്ഥോ. തേന നിമ്മിതം ബുദ്ധരൂപം പസ്സന്തോതി സമ്ബന്ധോ. കീദിസം തം ബുദ്ധരൂപന്തി ആഹ **"സകലസരീരവിപ്പകിണ്ണാ"**തിആദി. തത്ഥ **പുഞ്ഞപ്പഭാവനിബ്ബത്ത**ഗ്ഗഹണം തേന നിമ്മിതാനമ്പി അസീതിഅനുബ്യഞ്ജനപടിമണ്ഡിതാനം ദ്വത്തിംസമഹാപുരിസലക്ഖണാനം ഭഗവതോ പുഞ്ഞപ്പഭാവനിബ്ബത്തഅസീതിഅനുബ്യഞ്ജനാദീഹി സദിസത്താ കതന്തി ദട്ഠബ്ബം. ന ഹി തേന തദാ നിമ്മിതം അനേകാകാരപരിപുണ്ണം ബുദ്ധരൂപം ഭഗവതോ പുഞ്ഞപ്പഭാവേന നിബ്ബത്തന്തി സക്കാ വത്തും. **അസീതിഅനുബ്യഞ്ജനം** തമ്ബനഖതുങ്ഗനാസാദി. **ദ്വത്തിംസമഹാപുരിസലക്ഖണം** സുപ്പതിട്ഠിതപാദതാദി. **വികസിത...പേ॰... സലിലതലന്തി** സൂരിയരസ്മിസമ്ഫസ്സേന വികസിതേഹി വികാസമുപഗതേഹി കം അലങ്കരോതീതി "കമല"ന്തി ലദ്ധനാമേഹി രത്തപദുമേഹി നീലുപ്പലാദിഭേദേഹി ഉപ്പലേഹി ചേവ സേതപദുമസങ്ഖാതേഹി പുണ്ഡരീകേഹി ച പടിമണ്ഡിതം സമന്തതോ സജ്ജിതം ജലതലമിവ. **താരാഗണ... പേ॰... ഗഗനതല**ന്തി സബ്ബത്ഥ വിപ്പകിണ്ണതാരകഗണസ്സ രസ്മിജാലവിസദേഹി വിപ്ഫുരിതായ ഭാസമാനായ സോഭായ കന്തിയാ സമുജ്ജലം സമ്മാ ഭാസമാനം

ഗഗനതലമിവ ആകാസതലമിവ. **സഞ്ഝാപ്പഭാ...പേ॰... കനകഗിരിസിഖരന്തി** സഞ്ഝാകാലസഞ്ജാതപ്പഭാനുരാഗേഹി ഇന്ദചാപേഹി വിജ്ജുലതാഹി ച പരിക്ഖിത്തം സമന്തതോ പരിവാരിതം കനകഗിരിസിഖരമിവ സുവണ്ണപബ്ബതകൂടമിവ. **വിമലകേതുമാലാ**തി എത്ഥ "കേതുമാലാ നാമ സീസതോ നിക്ഖമിത്വാ ഉപരി മുദ്ധനി പുഞ്ജോ ഹുത്വാ ദിസ്സമാനരസ്മിരാസീ"തി വദന്തി. "മുദ്ധനി മജ്ഝേ പഞ്ഞായമാനോ ഉന്നതപ്പദേസോതിപി വദന്തീ"തി തീസുപി **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം. യസ്മാ പന അസോകോ ധമ്മരാജാ സഞ്ജാതപീതിസോമനസ്സോ സത്താഹം നിരാഹാരോ ഹുത്വാ യഥാഠിതോവ അവിക്ഖിത്തചിത്തോ പസാദസോമ്മേഹി ചക്ഖൂഹി നിരന്തരം ബുദ്ധരൂപമേവ ഓലോകേസി, തസ്മാ അക്ഖീഹി പൂജാ കതാ നാമ ഹോതീതി ആഹ **"അക്ഖിപൂജം നാമ അകാസീ"**തി. അഥ വാ ചക്ഖൂനം താദിസസ്സ ഇട്ഠാരമ്മണസ്സ ഉപട്ഠാപനേന അക്ഖീനം പൂജാ കതാ നാമ ഹോതീതി വുത്തം "അക്ഖിപൂജം നാമ അകാസീ"തി.

ഇദ്ധിവിഭാവനാധികാരപ്പസങ്ഗേന ചേതം വത്ഥു വുത്തം, നാനുക്കമേന. അയഞ്ഹേത്ഥ അനുക്കമോ - അസോകോ കിര മഹാരാജാ ഉപരി വക്ഖമാനാനുക്കമേന സീഹപഞ്ജരേന ഓലോകേന്തോ നിഗ്രോധസാമണേരം ഇരിയാപഥസമ്പന്നം നാഗരജനനയനാനി ആകഡ്ഢന്തം യുഗമത്തം പേക്ഖമാനം ദിസ്വാ പസീദിത്വാ സഞ്ജാതപേമോ സബഹുമാനോ ആമന്താപേത്വാ സേതച്ഛത്തസ്സ ഹേട്ഠാ സീഹാസനേ നിസീദാപേത്വാ ഭോജേത്വാ സാമണേരസ്സ വചനാദാസേ ദിസ്സമാനം ദസബലസ്സ ധമ്മകായം ദിസ്വാ രതനത്തയേ പസീദിത്വാ സപരിസോ സരണസീലേസു പതിട്ഠായ തതോ പട്ഠായ അഭിവഡ്ഢമാനസദ്ധോ പുബ്ബേ ഭോജിയമാനാനി തിത്ഥിയസട്ഠിസഹസ്സാനി നീഹരിത്വാ ഭിക്ഖൂനം സട്ഠിസഹസ്സാനം സുവകാഹതസാലിസമ്പാദിതഭത്തം പട്ഠപേത്വാ ദേവതോപനീതം അനോതത്തസലിലം നാഗലതാദന്തകട്ഠഞ്ച ഉപനാമേത്വാ നിച്ചസങ്ഘുപട്ഠാനം കരോന്തോ ഏകദിവസം സുവണ്ണസങ്ഖലികബന്ധനം വിസ്സജ്ജേത്വാ കാളം നാഗരാജാനം ആനയിത്വാ തേന നിമ്മിതം വുത്തപ്പകാരം സിരീസോഭഗ്ഗസമ്പന്നം ബുദ്ധരൂപം പസ്സന്തോ ദീഘപുഥുലനിച്ചലനയനപ്പഭാഹി സത്താഹം അക്ഖിപൂജമകാസി.

ഇദാനി പന യഥാനുസന്ധിം ഘടേത്വാ അനുക്കമേന തസ്സ സാസനാവതാരം ദസ്സേന്തോ ആഹ **"രാജാ കിര അഭിസേകം പാപുണിത്വാ"**തിആദി. **ബാഹിരകപാസണ്ഡ**ന്തി ബാഹിരകപ്പവേദിതം സമയവാദം. ബാഹിരകപ്പവേദിതാ ഹി സമയവാദാ സത്താനം തണ്ഹാപാസം ദിട്ഠിപാസഞ്ച ഡേന്തി ഓഡ്ഡേന്തീതി "പാസണ്ഡാ"തി വുച്ചന്തി. **പരിഗ്ഗണ്ഹീ**തി വീമംസമാനോ പരിഗ്ഗഹേസി. **ബിന്ദുസാരോ ബ്രാഹ്മണഭത്തോ അഹോസീ**തി അത്തനോ പിതു ചന്ദഗുത്തസ്സ കാലതോ പട്ഠായ ബ്രാഹ്മണേസു സമ്ഭത്തോ അഹോസി. ചന്ദകേന നാമ കിര ബ്രാഹ്മണേന സമുസ്സാഹിതോ ചന്ദഗുത്തകുമാരോ തേന ദിന്നനയേ ഠത്വാ സകലജമ്ബുദീപേ ഏകരജ്ജമകാസി, തസ്മാ തസ്മിം ബ്രാഹ്മണേ സഞ്ജാതബഹുമാനവസേന ചന്ദഗുത്തകാലതോ പട്ഠായ സട്ഠിസഹസ്സമത്താ ബ്രാഹ്മണജാതികാ തസ്മിം രാജകുലേ നിച്ചഭത്തികാ അഹേസും. **ബ്രാഹ്മണാന**ന്തി പണ്ഡരങ്ഗപരിബ്ബാജകാദിഭാവമനുപഗതേ ദസ്സേതി. പണ്ഡരങ്ഗപരിബ്ബാജകാദയോ ച ബ്രാഹ്മണജാതിവന്തോതി ആഹ **"ബ്രാഹ്മണജാതിയപാസണ്ഡാന"**ന്തി. ഏത്ഥ പന ദിട്ഠിപാസാദീനം ഓഡ്ഡനതോ

പണ്ഡരങ്ഗാദയോവ ‘‘പാസണ്ഡാ’’തി വുത്താ. **സീഹപഞ്ജരേ**തി മഹാവാതപാനേ. **ഉപസമപരിബാഹിരേനാ**തി ഉപസമതോ പരിബാഹിരേന, ഉപസമരഹിതേനാതി അത്ഥോ. **അന്തേപുരം അതിഹരഥാ**തി അന്തേപുരം പവേസേഥ, ആനേഥാതി വുത്തം ഹോതി.

അമാ സഹ ഭവന്തി കിച്ചേസൂതി **അമച്ചാ,** രജ്ജകിച്ചവോസാപനകാ. **ദേവാ**തി രാജാനം ആലപന്തി. രാജാനോ ഹി ദിബ്ബന്തി കാമഗുണേഹി കീളന്തി, തേസു വാ വിഹരന്തി വിജയസമത്ഥതായോഗേന പച്ചത്ഥികേ വിജേതും ഇച്ഛന്തി, ഇസ്സരിയഠാനാദിസക്കാരദാനഗഹണം തം തം അത്ഥാനുസാസനം വാ കരോന്തി വോഹരന്തി, പുഞ്ഞാനുഭാവപ്പത്തായ ജുതിയാ ജോതന്തീതി വാ ‘‘ദേവാ’’തി വുച്ചന്തി . തഥാ ഹി തേ ചതൂഹി സങ്ഗഹവത്ഥൂഹി ജനം രഞ്ജേന്താ സയം യഥാവുത്തേഹി വിസേസേഹി രാജന്തി ദിപ്പന്തി സോഭന്തീതി ‘‘രാജാനോ’’തി ച വുച്ചന്തി. **നിഗണ്ഠാദയോ**തി എത്ഥ **നിഗണ്ഠോ** നാമ ‘‘അമ്ഹാകം ഗണ്ഠനകിലേസോ സംസാരേ പലിബുദ്ധനകിച്ചോ രാഗാദികിലേസോ ഖേത്തവത്ഥുപുത്തദാരാദിവിസയോ നത്ഥി, കിലേസഗണ്ഠിരഹിതാ മയ’’ന്തി എവം വാദിതായ ‘‘നിഗണ്ഠാ’’തി ലദ്ധനാമാ തിത്ഥിയാ.

ഉച്ചാവചാനീതി ഉച്ചാനി ച അവചാനി ച, മഹന്താനി ചേവ ഖുദ്ദകാനി ച, അഥ വാ വിസിട്ഠാനി ചേവ ലാമകാനി ചാതി അത്ഥോ. **ഭദ്ദപീഠകേസൂ**തി വേത്തമയപീഠേസു. **സാരോ**തി സീലാദിഗുണസാരോ. **രാജങ്ഗണേനാ**തി രാജനിവേസനദ്വാരേ വിവടേന ഭൂമിപ്പദേസേന. അങ്ഗണന്തി ഹി കത്ഥചി കിലേസാ വുച്ചന്തി ‘‘രാഗോ അങ്ഗണ’’ന്തിആദീസു (വിഭ॰ ൯൨൪). രാഗാദയോ ഹി അങ്ഗന്തി എതേഹി തംസമങ്ഗീപുഗ്ഗലാ നിഹീനഭാവം ഗച്ഛന്തീതി അങ്ഗണാനീതി വുച്ചന്തി. കത്ഥചി മലം വാ പങ്കോ വാ ‘‘തസ്സേവ രജസ്സ വാ അങ്ഗണസ്സ വാ പഹാനായ വായമതീ’’തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൧൮൪). അഞ്ജതി സമ്മക്ഖേതീതി ഹി അങ്ഗണം, മലാദി. കത്ഥചി തഥാരൂപോ വിവടപ്പദേസോ ‘‘ചേതിയങ്ഗണം ബോധിയങ്ഗണ’’ന്തിആദീസു. അഞ്ജതി തത്ഥ ഠിതം അതിസുന്ദരതായ അഭിബ്യഞ്ജേതീതി ഹി അങ്ഗണം, വിവടോ ഭൂമിപ്പദേസോ. ഇധാപി സോയേവ അധിപ്പേതോ. **ദന്ത**ന്തിആദീസു കിലേസവിപ്ഫന്ദരഹിതചിത്തതായ **ദന്തം,** നിച്ചം പച്ചുപട്ഠിതസതാരക്ഖതായ **ഗുത്തം,** ചക്ഖാദിഇന്ദ്രിയാനം സന്തതായ **സന്തിന്ദ്രിയം,** പാസാദികേന ഇരിയാപഥേന സമന്നാഗതത്താ **സമ്പന്നഇരിയാപഥം**. ഇദാനി നിഗ്രോധസാമണേരം സരൂപതോ വിഭാവേതുകാമോ ആഹ **‘‘കോ പനായം നിഗ്രോധോ നാമാ’’**തിആദി.

തത്രായം അനുപുബ്ബികഥാതി എത്ഥ ബിന്ദുസാരസ്സ കിര എകസതപുത്തേസു മോരിയവംസജായ ധമ്മദേവിയാ അസോകതിസ്സനാമാനം ദ്വിന്നം പുത്താനം മജ്ഝേ ജേട്ഠോ അസോകകുമാരോ അവന്തിരട്ഠം ഭുഞ്ജതി. പിതരാ പേസിതോ പാടലിപുത്തതോ പഞ്ഞാസയോജനമത്ഥകേ വിടദൂഭയാഗതാനം സാകിയാനമാവാസം വേദിസം നാമ നഗരം പത്വാ തത്ഥ വേദിസം നാമ സേട്ഠിധീതരം ആദായ ഉജ്ജേനീരാജധാനിയം രജ്ജം കരോന്തോ മഹിന്ദം നാമ കുമാരം സങ്ഘമിത്തഞ്ച കുമാരികം ലഭിത്വാ തേഹി സദ്ധിം രജ്ജസുഖമനുഭവന്തോ പിതുനോ ഗിലാനഭാവം സുത്വാ ഉജ്ജേനിം പഹായ സീഘം പാടലിപുത്തം ഉപഗന്ത്വാ പിതു ഉപട്ഠാനം കത്വാ തസ്സ അച്ചയേന

രജ്ജം അഗ്ഗഹേസി. തം സുത്വാ യുവരാജാ സുമനാഭിധാനോ കുജ്ഝിത്വാ "അജ്ജ മേ മരണം വാ ഹോതു രജ്ജം വാ"തി അട്ഠനവുതിഭാതികപരിവുതോ സംവട്ടസാഗരേ ജലതരങ്ഗസങ്ഘാതോ വിയ അജ്ഝോത്ഥരന്തോ ഉപഗച്ഛതി. തതോ അസോകോ ഉജ്ജേനീരാജാ സങ്ഗാമം പക്ഖന്ദിത്വാ സത്തുമദ്ദനം കരോന്തോ സുമനം നാമ രാജകുമാരം ഗഹേത്വാ ഘാതേസി. തേന വുത്തം **"ബിന്ദുസാരരഞ്ഞോ കിര ദുബ്ബലകാലേയേവ അസോകകുമാരോ അത്തനാ ലദ്ധം ഉജ്ജേനീരജ്ജം പഹായ ആഗന്ത്വാ സബ്ബനഗരം അത്തനോ ഹത്ഥഗതം കത്വാ സുമനം നാമ രാജകുമാരം അഗ്ഗഹേസീ"**തി.

പരിപുണ്ണഗബ്ഭാതി പരിപക്കഗബ്ഭാ. **ഏകം സാല**ന്തി സബ്ബപരിച്ഛന്നം ഏകം പാസാദം. "ദേവതായ പന ആനുഭാവേന തസ്മിം പാസാദേ മഹാജനേന അദിസ്സമാനാ ഹുത്വാ വാസം കപ്പേസീ"തി വദന്തി. **നിബദ്ധവത്ത**ന്തി "ഏകസ്സ ദിവസസ്സ ഏത്തക"ന്തി നിയാമേത്വാ ഠപിതവത്തം. **ഹേതുസമ്പദ**ന്തി അരഹത്തൂപനിസ്സയപുഞ്ഞസമ്പദം. **ഖുരഗ്ഗേയേവാ**തി ഖുരകമ്മപരിയോസാനേയേവ, തചപഞ്ചകകമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ തം പരിഗ്ഗണ്ഹന്തോ അന്തിമായ കേസവട്ടിയാ വോരോപനായ സമകാലമേവ ച അരഹത്തം പാപുണീതി വുത്തം ഹോതി. **സരീരം ജഗ്ഗിത്വാ**തി ദന്തകട്ഠഖാദനമുഖധോവനാദീഹി സരീരപരികമ്മം കത്വാ.

സീഹപഞ്ജരേ ചങ്കമതീതി സീഹപഞ്ജരസമീപേ അപരാപരം ചങ്കമതി. **തങ്ഖണഞ്ഞേവാ**തി തസ്മിം ഖണേയേവ. **അയം ജനോ**തി രാജങ്ഗണേ ചരമാനം ജനം ദിസ്വാ വദതി. **ഭന്തമിഗപ്പടിഭാഗോ**തി അനവട്ഠിതത്താ കായചാപല്ലേന സമന്നാഗതത്താ ഭന്തമിഗസദിസോ. അതിവിയ സോഭതീതി സമ്ബന്ധോ. **ആലോകിതവിലോകിത**ന്തി ഏത്ഥ **ആലോകിതം** നാമ പുരതോപേക്ഖനം. അഭിമുഖോലോകനഞ്ഹി "ആലോകിത"ന്തി വുച്ചതി. **വിലോകിത**ന്തി അനുദിസാപേക്ഖനം, യം ദിസാഭിമുഖം ഓലോകേതി, തദനുഗതദിസാപേക്ഖനന്തി അത്ഥോ. **സമിഞ്ജനം** പബ്ബസങ്കോചനം. **പസാരണഞ്ച** തേസംയേവ പസാരണം. **ലോകുത്തരധമ്മോ**തി സേസജനേസു അവിജ്ജമാനോ വിസിട്ഠധമ്മോ. **പേമം സണ്ഠഹീ**തി പേമം പതിട്ഠാസി, ഉപ്പജ്ജീതി അത്ഥോ. **വാണിജകോ അഹോസീ**തി മധുവാണിജകോ അഹോസി.

അതീതേ കിര തയോ ഭാതരോ മധുവാണിജകാ അഹേസും. തേസു കനിട്ഠോ മധും വിക്കിണാതി, ഇതരേ അരഞ്ഞതോ ആഹരന്തി. തദാ ഏകോ പച്ചേകബുദ്ധോ പണ്ഡുകരോഗാതുരോ അഹോസി. അപരോ പന പച്ചേകബുദ്ധോ തദത്ഥം മധുഭിക്ഖായ ചരമാനോ നഗരം പാവിസി. പവിട്ഠഞ്ച തം ഏകാ കുമ്ഭദാസീ ഉദകഹരണത്ഥം തിത്ഥം ഗച്ഛമാനാ അദ്ദസ. ദിസ്വാ ച പുച്ഛിത്വാ ആഗതകാരണഞ്ച ഞത്വാ "ഏത്ഥ, ഭന്തേ, മധുവാണിജകാ വസന്തി, തത്ഥ ഗച്ഛഥാ"തി ഹത്ഥം പസാരേത്വാ മധുആപണം ദസ്സേസി. സോ ച തത്ഥ അഗമാസി. തം ദിസ്വാ കനിട്ഠോ മധുവാണിജോ സഞ്ജാതപീതിസോമനസ്സോ "കേനാഗതാത്ഥ, ഭന്തേ"തി പുച്ഛിത്വാ തമത്ഥം വിദിത്വാ പത്തം ഗഹേത്വാ മധുനോ പൂരേത്വാ ദദമാനോ പത്തപുണ്ണം മധും ഉഗ്ഗന്ത്വാ മുഖതോ വിസ്സന്ദിത്വാ ഭൂമിയം പതമാനം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ "ഇമിനാഹം, ഭന്തേ, പുഞ്ഞകമ്മേന ജമ്ബുദീപേ ഏകരജ്ജം കരേയ്യം, ആണാ ച മേ ആകാസേ പഥവിയഞ്ച യോജനപ്പമാണേ ഠാനേ ഫരതൂ"തി പത്ഥനമകാസി. പച്ചേകബുദ്ധോ ച "ഏവം ഹോതു ഉപാസകാ"തി വത്വാ ഗന്ധമാദനം ഗന്ത്വാ പച്ചേകബുദ്ധസ്സ ഭേസജ്ജമകാസി.

കനിട്ഠോ പന മധുവാണിജോ മധും ദത്വാ ഗേഹേ നിസിന്നോ ഇതരേ അരഞ്ഞതോ ആഗതേ ദിസ്വാ ഏവമാഹ "തുമ്ഹാകം ഭാതരോ ചിത്തം പസാദേഥ, മമഞ്ച തുമ്ഹാകഞ്ച മധും ഗഹേത്വാ ഈദിസസ്സ നാമ പച്ചേകബുദ്ധസ്സ പത്തം പൂരേത്വാ അദാസി"ന്തി. തേസു ജേട്ഠോ കുജ്ഝിത്വാ ഏവമാഹ "ചണ്ഡാലാപി കാസാവനിവാസിനോ ഹോന്തി, നനു തവ ഹത്ഥതോ മധും പടിഗ്ഗഹേത്വാ ഗതോ ചണ്ഡാലോ ഭവിസ്സതീ"തി. മജ്ഝിമോ പന കുജ്ഝിത്വാ "തവ പച്ചേകബുദ്ധം ഗഹേത്വാ പരസമുദ്ദേ നിക്ഖിപാഹീ"തി ആഹ. പച്ഛാ പന തേപി ദ്വേ ഭാതരോ കനിട്ഠേന വുച്ചമാനം ദാനാനിസംസപടിസംയുത്തകഥം സുത്വാ അനുമോദിംസുയേവ. സാപി ച കുമ്ഭദാസീ "തസ്സ മധുദായകസ്സ അഗ്ഗമഹേസീ ഭവേയ്യ"ന്തി പത്ഥനമകാസി. തേസു കനിട്ഠോ അസോകോ ധമ്മരാജാ അഹോസി, സാ ച കുമ്ഭദാസീ അതിവിയ രൂപസോഭഗ്ഗപ്പത്താ അസന്ധിമിത്താ നാമ തസ്സ അഗ്ഗമഹേസീ അഹോസി. പരസമുദ്ദവാദീ പന മജ്ഝിമോ ഇമസ്മിംയേവ തമ്ബപണ്ണിദീപേ ദേവാനംപിയതിസ്സോ നാമ മഹാനുഭാവോ രാജാ അഹോസി. ജേട്ഠോ പന ചണ്ഡാലവാദിതായ ചണ്ഡാലഗാമേ ജാതോ നിഗ്രോധോ നാമ സാമണേരോ അഹോസി. തേന വുത്തം **"പുബ്ബേ ഹി കിര പുഞ്ഞകരണകാലേ ഏസ രഞ്ഞോ ജേട്ഠഭാതാ വാണിജകോ അഹോസീ"**തി.

പുബ്ബേ വ സന്നിവാസേനാതി ഏത്ഥ (ജാ॰ അട്ഠ॰ ൨.൨.൧൭൪) ഗാഥാബന്ധവസേന **വാ**-സദ്ദസ്സ രസ്സത്തം കതന്തി വേദിതബ്ബം, പുബ്ബേ സന്നിവാസേന വാതി വുത്തം ഹോതി. തത്ഥ **പുബ്ബേ**തി അതീതജാതിയം. **സന്നിവാസേനാ**തി സഹവാസേന. സഹസദ്ദത്ഥോ ഹി അയം സംസദ്ദോ. **പച്ചുപ്പന്നഹിതേന വാ**തി പച്ചുപ്പന്നേ വത്തമാനഭവേ ഹിതചരണേന വാ. ഏവം ഇമേഹി ദ്വീഹി കാരണേഹി സിനേഹസങ്ഖാതം പേമം ജായതേ ഉപ്പജ്ജതി. ഇദം വുത്തം ഹോതി - പേമം നാമേതം ദ്വീഹിപി കാരണേഹി ജായതി, പുരിമഭവേ മാതാ വാ പിതാ വാ ധീതാ വാ പുത്തോ വാ ഭാതാ വാ ഭഗിനീ വാ പതി വാ ഭരിയാ വാ സഹായോ വാ മിത്തോ വാ ഹുത്വാ യോ യേന സദ്ധിം ഏകട്ഠാനേ നിവുത്ഥപുബ്ബോ, തസ്സ ഇമിനാ പുബ്ബേ വാ സന്നിവാസേന ഭവന്തരേപി അനുബന്ധന്തോ സോ സിനേഹോ ന വിജഹതി, ഇമസ്മിം അത്തഭാവേ കതേന പച്ചുപ്പന്നേന ഹിതേന വാതി ഏവം ഇമേഹി ദ്വീഹി കാരണേഹി തം പേമം നാമ ജായതീതി. കിം വിയാതി ആഹ **"ഉപ്പലം വ യഥോദകേ"**തി. ഏത്ഥാപി **വാ**-സദ്ദസ്സ വുത്തനയേനേവ രസ്സത്തം കതന്തി ദട്ഠബ്ബം. അവുത്തസമ്പിണ്ഡനത്ഥോ ചേത്ഥ വാസദ്ദോ. തേന പദുമാദയോ സങ്ഗണ്ഹാതി. **യഥാ**-സദ്ദോ ഉപമായം. ഇദം വുത്തം ഹോതി - യഥാ ഉപ്പലഞ്ച സേസഞ്ച പദുമാദി ഉദകേ ജായമാനം ദ്വേ കാരണാനി നിസ്സായ ജായതി ഉദകഞ്ചേവ കലലഞ്ച, തഥാ ഏതേഹി ദ്വീഹി കാരണേഹി പേമം ജായതീതി.

രഞ്ഞോ ഹത്ഥേതി സന്തികം ഉപഗതസ്സ രഞ്ഞോ ഹത്ഥേ. **രഞ്ഞോ അനുരൂപന്തി** ഏകൂനസതഭാതുകാനം ഘാതിതത്താ ചണ്ഡപകതിതായ രജ്ജേ ഠിതത്താ ച "പമാദവിഹാരീ അയ"ന്തി മഞ്ഞമാനോ തദനുരൂപം ധമ്മപദേ അപ്പമാദവഗ്ഗം ദേസേതും ആരഭി. തത്ഥ (ധ॰ പ॰ അട്ഠ॰ ൧.൨൧) **അപ്പമാദോ**തി സതിയാ അവിപ്പവാസോ, നിച്ചം ഉപട്ഠിതായ സതിയാ ഏതം അധിവചനം. **അമതപദ**ന്തി അമതം വുച്ചതി നിബ്ബാനം. തഞ്ഹി അജാതത്താ ന ജീയതി ന മീയതി, തസ്മാ "അമത"ന്തി വുച്ചതി. അമതസ്സ പദം അമതപദം, അമതസ്സ

അധിഗമുപായോതി വുത്തം ഹോതി. **പമാദോതി** പമജ്ജനഭാവോ, മുട്ഠസ്സച്ചസങ്ഖാതസ്സ സതിയാ വോസ്സഗ്ഗസ്സേതം നാമം. **മച്ചുനോതി** മരണസ്സ. **പദന്തി** ഉപായോ മഗ്ഗോ. പമത്തോ ഹി ജാതിം നാതിവത്തതി, ജാതോ പന ജീയതി ചേവ മീയതി ചാതി പമാദോ മച്ചുനോ പദം നാമ ഹോതി, മരണം ഉപനേതീതി വുത്തം ഹോതി.

അഞ്ഞാതം താത, പരിയോസാപേഹീതി ഇമിനാ ''സദാ അപ്പമാദേന ഹുത്വാ വത്തിതബ്ബന്തി എത്തകേനേവ മയാ ഞാതം, തുമ്ഹേ ധമ്മദേസനം നിട്ഠപേഥാ''തി തസ്മിം ധമ്മേ അത്തനോ പടിപജ്ജിതുകാമതം ദീപേന്തോ ധമ്മദേസനായ പരിയോസാനം പാപേത്വാ കഥനേ ഉസ്സാഹം ജനേതി. കേചി പന ''അഭാസീതി എത്ഥ 'ഭാസിസ്സാമി വിതക്കേമീ'തി അത്ഥം ഗഹേത്വാ 'സബ്ബം അപ്പമാദവഗ്ഗം ഭാസിസ്സാമീ'തി സല്ലക്ഖിതത്താ അഭാസീതി വുത്തം, രഞ്ഞാ പന അഡ്ഢഗാഥം സുത്വാവ 'അഞ്ഞാതം താത, പരിയോസാപേഹീ'തി വുത്തത്താ 'ഉപരി ന കഥേസീ'''തി വദന്തി. ''തം പന യുത്തം ന ഹോതീ''തി തീസുപി **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം. **ധുവഭത്താനീ**തി നിച്ചഭത്താനി. വജ്ജാവജ്ജം ഉപനിജ്ഝായതീതി ഉപജ്ഝായോതി ആഹ **''വജ്ജാവജ്ജം ദിസ്വാ ചോദേതാ സാരേതാ ചാ''**തി. തത്ഥ **വജ്ജാവജ്ജന്തി** ഖുദ്ദകം മഹന്തഞ്ച വജ്ജം. **ചോദേതാതി** ''ഇദം തയാ ദുക്കടം, ഇദം ദുബ്ഭാസിത''ന്തിആദീനി വത്വാ ചോദേതാ. **സാരേതാതി** അത്തനോ വജ്ജം അസ്സരന്തസ്സ സതിം ഉപ്പാദേതാ, സമ്മാപടിപത്തിയം വാ സാരേതാ, പവത്തേതാതി അത്ഥോ.

''എവം തയാ ബുദ്ധവചനം സജ്ഝായിതബ്ബം, എവം അഭിക്കമിതബ്ബം, എവം പടിക്കമിതബ്ബ''ന്തിആദിനാ ആചാരസ്സ സിക്ഖാപനതോ ആചരിയോ നാമാതി ആഹ **''ഇമസ്മിം സാസനേ സിക്ഖിതബ്ബകധമ്മേസു പതിട്ഠാപേതാ''**തി. തത്ഥ **സിക്ഖിതബ്ബകധമ്മോ** നാമ സകലം ബുദ്ധവചനം സീലാദയോ ച ധമ്മാ. **''പബ്ബജ്ജാ ച ഉപസമ്പദാ ചാ''**തി ഇദം ലബ്ഭമാനവസേന വുത്തം . **ആചരിയുപജ്ഝായാനന്തി** ഇമിനാ പബ്ബജ്ജാ ഉപസമ്പദാ ച യോജേതബ്ബാ, **മമ ചാതി** ഇമിനാ പന പബ്ബജ്ജാവ. തദാ സാമണേരഭൂമിയം ഠിതത്താ നിഗ്രോധസ്സ ഭാവിനിം വാ ഉപസമ്പദം സന്ധായ ഉഭയമ്പി യോജേതബ്ബം. സരണഗമനവസേന പബ്ബജ്ജാസിദ്ധിതോ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സപി പബ്ബജ്ജായ നിസ്സയഭാവോ വേദിതബ്ബോ. ഭണ്ഡുകമ്മവസേനപി നിസ്സയഭാവോ ലബ്ഭതേവാതി ഗഹേതബ്ബം. **ദിവസേ ദിവസേ വഡ്ഢാപേന്തോതി** വുത്തനയേനേവ ദിവസേ ദിവസേ തതോ തതോ ദിഗുണം കത്വാ വഡ്ഢാപേന്തോ. **പോഥുജ്ജനികേനാതി** പുഥുജ്ജനഭാവാനുരൂപേന. നിഗ്രോധത്ഥേരസ്സ ആനുഭാവകിത്തനാധികാരത്താ പുബ്ബേ വുത്തമ്പി പച്ഛാ വത്തബ്ബമ്പി സമ്പിണ്ഡേത്വാ ആഹ **''പുന രാജാ അസോകാരാമം നാമ മഹാവിഹാരം കാരേത്വാ''**തിആദി . **ചേതിയപടിമണ്ഡിതാനീ**തി എത്ഥ ചയിതബ്ബം പൂജേതബ്ബന്തി **ചേതിയം,** ഇട്ഠകാദീഹി ചിതത്താ വാ ചേതിയം, ചേതിയേഹി പടിമണ്ഡിതാനി വിഭൂസിതാനീതി ചേതിയപടിമണ്ഡിതാനി. **ധമ്മേനാതി** ധമ്മതോ അനപേതേന.

വുത്തമേവത്ഥം വിത്ഥാരതോ വിഭാവേന്തോ ആഹ **''എകദിവസം കിരാ''**തിആദി. **അസോകാരാമേ മഹാദാനം ദത്വാതി** എത്ഥ കതേ ആരാമേ പച്ഛാ കാരാപകസ്സ രഞ്ഞോ നാമവസേന നിരുള്ഹം നാമപണ്ണത്തിം സന്ധായ വുത്തം **''അസോകാരാമേ''**തി. കേചി പന ''തസ്മിം ദിവസേ രാജാ അത്തനോ ഘരേയേവ സബ്ബം ഭിക്ഖുസങ്ഘം നിസീദാപേത്വാ ഭോജേത്വാ ഇമം പഞ്ഹം

പുച്ഛീ”തി വദന്തി. **മഹാദാനം ദത്വാ**തി ഭോജേത്വാ സബ്ബപരിക്ഖാരദാനവസേന മഹാദാനം ദത്വാ. വുത്തഞ്ഹേതം **ദീപവംസേ** -

“നിവേസനം പവേസേത്വാ, നിസീദാപേത്വാന ആസനേ;
യാഗും നാനാവിധം ഖജ്ജം, ഭോജനഞ്ച മഹാരഹം;
അദാസി പയതപാണി, യാവദത്ഥം യദിച്ഛകം.

“ഭുത്താവിഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ, ഓനീതപത്തപാണിനോ;
ഏകമേകസ്സ ഭിക്ഖുനോ, അദാസി യുഗസാടകം.

“പാദഅബ്ഭഞ്ജനം തേലം, ഛത്തഞ്ചാപി ഉപാഹനം;
സബ്ബം സമണപരിക്ഖാരം, അദാസി ഫാണിതം മധും.

“അഭിവാദേത്വാ നിസീദി, അസോകധമ്മോ മഹീപതി;
നിസജ്ജ രാജാ പവാരേസി, ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ പച്ചയം.

“യാവതാ ഭിക്ഖൂ ഇച്ഛന്തി, താവ ദേമി യദിച്ഛകം;
സന്തപ്പേത്വാ പരിക്ഖാരേന, പവാരേത്വാന പച്ചയേ;
തതോ അപുച്ഛി ഗമ്ഭീരം, ധമ്മക്ഖന്ധം സുദേസിത”ന്തി.

അങ്ഗതോ, മഹാരാജ, നവ അങ്ഗാനീതിആദി മോഗ്ഗലിപുത്തതിസ്സത്ഥേരേന വുത്തന്തി വദന്തി. **നവകമ്മാധിട്ഠായകം അദാസീ**തി ചതുരാസീതിവിഹാരസഹസ്സേസു കത്തബ്ബസ്സ നവകമ്മസ്സ അധിട്ഠായകം വിധായകം കത്വാ അദാസി. **ഏകദിവസമേവ സബ്ബനഗരേഹി പണ്ണാനി ആഗമിംസൂ**തി സബ്ബവിഹാരേസു കിര രാഹുനാ ചന്ദസ്സ ഗഹണദിവസേ നവകമ്മം ആരഭിത്വാ പുന രാഹുനാ ചന്ദസ്സ ഗഹണദിവസേയേവ നിട്ഠാപേസും, തസ്മാ ഏകദിവസമേവ പണ്ണാനി ആഗമിംസൂതി വദന്തി. **അട്ഠ സീലങ്ഗാനീ**തി അട്ഠ ഉപോസഥങ്ഗസീലാനി. **“സബ്ബാലങ്കാരവിഭൂസിതായാ”**തി ഇദം അസമാദിന്നുപോസഥങ്ഗാനം വസേന വുത്തം. **അമരവതിയാ രാജധാനിയാ**തി താവതിംസദേവനഗരേ. **അലങ്കതപടിയത്ത**ന്തി അലങ്കതകരണവസേന സബ്ബസജ്ജിതം.

അധികം കാരം **അധികാരം,** അധികം കിരിയന്തി വുത്തം ഹോതി. **ലോകവിവരണം നാമ പാടിഹാരിയം അകംസൂ**തി ഏത്ഥ അനേകസഹസ്സസങ്ഖ്യസ്സ ഓകാസലോകസ്സ തന്നിവാസീസത്തലോകസ്സ ച വിവടഭാവകരണപാടിഹാരിയം ലോകവിവരണം നാമ. തം പന കരോന്തോ ഇദ്ധിമാ അന്ധകാരം വാ ആലോകം കരോതി, പടിച്ഛന്നം വാ വിവടം, അനാപാഥം വാ ആപാഥം കരോതി. കഥം? അയഞ്ഹി യഥാ പടിച്ഛന്നോപി ദൂരേ ഠിതോപി അത്താ വാ പരോ വാ ദിസ്സതി, ഏവം അത്താനം വാ പരം വാ പാകടം കാതുകാമോ പാദകജ്ഝാനതോ വുട്ഠായ “ഇദം അന്ധകാരട്ഠാനം ആലോകജാതം ഹോതൂ”തി വാ “ഇദം പടിച്ഛന്നം വിവടം ഹോതൂ”തി വാ “ഇദം അനാപാഥം ആപാഥം ഹോതൂ”തി വാ ആവജ്ജേത്വാ പുന പാദകജ്ഝാനം സമാപജ്ജിത്വാ വുട്ഠായ അധിട്ഠാതി. സഹ അധിട്ഠാനേന യഥാധിട്ഠിതമേവ ഹോതി. അപരേ ദൂരേ ഠിതാപി പസ്സന്തി, സയമ്പി പസ്സിതുകാമോ പസ്സതി ഭഗവാ വിയ ദേവോരോഹണേ. ഭഗവാ ഹി ദേവലോകേ അഭിധമ്മദേസനം നിട്ഠപേത്വാ സങ്കസ്സനഗരം ഓതരന്തോ

സിനേരുമുദ്ധനി ഠത്വാ പുരത്ഥിമം ലോകധാതും ഓലോകേസി, അനേകാനി ചക്കവാളസഹസ്സാനി വിവടാനി വിയ ഹുത്വാ ഏകങ്ഗണം വിയ ഹുത്വാ പകാസിംസു. യഥാ ച പുരത്ഥിമേന, ഏവം പച്ഛിമേനപി ഉത്തരേനപി ദക്ഖിണേനപി സബ്ബം വിവടമദ്ദസ. ഹേട്ഠാപി യാവ അവീചി ഉപരി ച യാവ അകനിട്ഠഭവനം, താവ അദ്ദസ. മനുസ്സാപി ദേവേ പസ്സന്തി, ദേവാപി മനുസ്സേ. തത്ഥ നേവ മനുസ്സാ ഉദ്ധം ഉല്ലോകേന്തി, ന ദേവാ അധോ ഓലോകേന്തി, സബ്ബേ സമ്മുഖസമ്മുഖാവ അഞ്ഞമഞ്ഞം പസ്സന്തി, തം ദിവസം ലോകവിവരണം നാമ അഹോസി.

അപിച തമ്ബപണ്ണിദീപേ തളങ്ഗരവാസീ ധമ്മദിന്നത്ഥേരോപി ഇമം പാടിഹാരിയം അകാസി. സോ കിര ഏകദിവസം തിസ്സമഹാവിഹാരേ ചേതിയങ്ഗണമ്ഹി നിസീദിത്വാ ''തീഹി, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മേഹി സമന്നാഗതോ ഭിക്ഖു അപണ്ണകപടിപദം പടിപന്നോ ഹോതീ''തി **അപണ്ണകസുത്തം** (അം॰ നി॰ ൩.൧൬) കഥേന്തോ ഹേട്ഠാമുഖം ബീജനിം അകാസി, യാവ അവീചിതോ ഏകങ്ഗണം അഹോസി, തതോ ഉപരിമുഖം അകാസി, യാവ ബ്രഹ്മലോകാ ഏകങ്ഗണം അഹോസി. ഥേരോ നിരയഭയേന തജ്ജേത്വാ സഗ്ഗസുഖേന ച പലോഭേത്വാ ധമ്മം ദേസേസി. കേചി സോതാപന്നാ അഹേസും, കേചി സകദാഗാമീ അനാഗാമീ അരഹന്തോതി ഏവം തസ്മിം ദിവസേപി ലോകവിവരണം നാമ അഹോസി. ഇമേ പന ഭിക്ഖൂ യഥാ അസോകോ ധമ്മരാജാ അസോകാരാമേ ഠിതോ ചതുദ്ദിസാ അനുവിലോകേന്തോ സമന്തതോ സമുദ്ദപരിയന്തം ജമ്ബുദീപം പസ്സതി, ചതുരാസീതി ച വിഹാരസഹസ്സാനി ഉളാരായ വിഹാരമഹപൂജായ വിരോചമാനാനി, ഏവം അധിട്ഠഹിത്വാ ലോകവിവരണം നാമ പാടിഹാരിയം അകംസു.

വിഹാരമഹപൂജായാതി വിഹാരമഹസങ്ഖാതായ പൂജായ. **വിഭൂതി**ന്തി സമ്പത്തിം. **ഏവരൂപം പീതിപാമോജ്ജ**ന്തി ഈദിസം പരിച്ചാഗമൂലകം പീതിപാമോജ്ജം. **മോഗ്ഗലിപുത്തതിസ്സത്ഥേരസ്സ ഭാരമകാസീ**തി ഥേരസ്സ മഹാനുഭാവത്താ ''ഉത്തരിപി ചേ കഥേതബ്ബം അത്ഥി, തമ്പി സോയേവ കഥേസ്സതീ''തി മഞ്ഞമാനോ ഭിക്ഖുസങ്ഘോ രഞ്ഞാ പുച്ഛിതപഞ്ഹസ്സ വിസജ്ജനം ഥേരസ്സ ഭാരമകാസി. **സാസനസ്സ ദായാദോ ഹോമി, ന ഹോമീ**തി സാസനസ്സ ഞാതകോ അബ്ഭന്തരോ ഹോമി, ന ഹോമീതി അത്ഥോ. യേസം സാസനേ പബ്ബജിതാ പുത്തധീതരോ ന സന്തി, ന തേ സാസനേ കത്തബ്ബകിച്ചം അത്തനോ ഭാരം കത്വാ വഹന്തീതി ഇമമത്ഥം സന്ധായ ഥേരോ ഏവമാഹ **''ന ഖോ, മഹാരാജ, ഏത്താവതാ സാസനസ്സ ദായാദോ ഹോതീ''**തി. **കഥഞ്ചരഹി, ഭന്തേ, സാസനസ്സ ദായാദോ ഹോതീ**തി ഏത്ഥ **ചരഹീ**തി നിപാതോ അക്ഖന്തിം ദീപേതി. ഇദം വുത്തം ഹോതി - യദി ഏവരൂപം പരിച്ചാഗം കത്വാപി സാസനസ്സ ദായാദോ ന ഹോതി, അഞ്ഞം കിം നാമ കത്വാ ഹോതീതി.

തിസ്സകുമാരസ്സ പബ്ബജിതകാലതോ പഭുതീതി യദാ ച തിസ്സകുമാരോ പബ്ബജിതോ, യേന ച കാരണേന പബ്ബജിതോ, തം സബ്ബം വിത്ഥാരതോ ഉത്തരി ആവി ഭവിസ്സതി. **സക്ഖസീ**തി സക്ഖിസ്സസി. **പാമോജ്ജജാതോ**തി സഞ്ജാതപാമോജ്ജോ. **പുത്താനം മനം ലഭിത്വാ**തി ഏത്ഥ പുത്തീപി സാമഞ്ഞതോ പുത്തസദ്ദേന വുത്താതി വേദിതബ്ബാ, പുത്തോ ച ധീതാ ച പുത്താതി ഏവം ഏകസേസനയേന വാ ഏവം വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം. ധീതുസദ്ദേന സഹ പയുജ്ജമാനോ ഹി പുത്തസദ്ദോ ഏകോവ അവസിസ്സതി, ധീതുസദ്ദോ

നിവത്തതീതി സദ്ദസത്ഥവിദൂ വദന്തി. **സിക്ഖായ പതിട്ഠാപേസുന്തി** തസ്മിംയേവ സീമമണ്ഡലേ സിക്ഖാസമ്മുതിം ദത്വാ പാണാതിപാതാവേരമണിആദീസു വികാലഭോജനാവേരമണിപരിയോസാനാസു ഛസു സിക്ഖാസു സമാദപനവസേന സിക്ഖായ പതിട്ഠാപേസും. സട്ഠിവസ്സായപി ഹി സാമണേരിയാ "പാണാതിപാതാവേരമണിം ദ്വേ വസ്സാനി അവീതിക്കമ്മ സമാദാനം സമാദിയാമീ"തിആദിനാ (പാചി॰ ൧൦൭൯-൧൦൭൯) ഛ സിക്ഖായോ സമാദിയിത്വാ സിക്ഖിതബ്ബായേവ. ന ഹി ഏതാസു ഛസു സിക്ഖാപദേസു ദ്വേ വസ്സാനി അസിക്ഖിതസിക്ഖം സാമണേരിം ഉപസമ്പാദേതും വട്ടതി. ഛ വസ്സാനി അഭിസേകസ്സ അസ്സാതി **ഛബ്ബസ്സാഭിസേകോ,** അഭിസേകതോ പട്ഠായ അതിക്കന്തഛവസ്സോതി വുത്തം ഹോതി.

സബ്ബം ഥേരവാദന്തി ദ്വേ സങ്ഗീതിയോ ആരുള്ഹാ പാളിയേവേത്ഥ "ഥേരവാദോ"തി വേദിതബ്ബാ. സാ ഹി മഹാകസ്സപപഭുതീനം മഹാഥേരാനം വാദത്താ "ഥേരവാദോ"തി വുച്ചതി. **കോന്തപുത്തതിസ്സത്ഥേരോതി** ഏത്ഥ കോന്തസകുണിയോ നാമ കിന്നരജാതിയോ. "താസു ഏകിസ്സാ കുച്ഛിയം സയിതോ മനുസ്സജാതികോ രഞ്ഞോ പോസിതോ കോന്തപുത്തതിസ്സത്ഥേരോ നാമാ"തി തീസുപി **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം. **മഹാവംസേപി** ചേതം വുത്തം -

"പുരേ പാടലിപുത്തമ്ഹാ, വനേ വനചരോ ചരം;
കോന്തകിന്നരിയാ സദ്ധിം, സംവാസം കിര കപ്പയി.

"തേന സംവാസമന്വായ, സാ പുത്തേ ജനയീ ദുവേ;
തിസ്സോ ജേട്ഠോ കനിട്ഠോ തു, സുമിത്തോ നാമ നാമതോ.

"മഹാവരുണത്ഥേരസ്സ , കാലേ പബ്ബജി സന്തികേ;
അരഹത്തം പാപുണിംസു, ഛളഭിഞ്ഞാഗുണം ഉഭോ"തി.

കേചി പന ഏവം വദന്തി "കോന്താ നാമ കട്ഠവാഹനരഞ്ഞോ വംസേ ജാതാ ഏകാ രാജധീതാ. തം ഗരുളയന്തേന അരഞ്ഞഗതം ഏകോ വനചരകോ ആനേത്വാ തായ സദ്ധിം സംവാസം കപ്പേസി. സാ തസ്സ ഉഭോ പുത്തേ വിജായി. തത്രായം ജേട്ഠകോ മാതുനാമേന കോന്തപുത്തോ നാമ ജാതോ"തി. കട്ഠവാഹനരഞ്ഞോ കിര നഗരേ സബ്ബേപി വിഭവസമ്പന്നാ നദീപബ്ബതകീളാദീസു ഗരുളസകുണസദിസം യന്തം കാരേത്വാ കട്ഠവാഹനരാജാ വിയ ഗരുളവാഹനേന വിചരന്തി.

ബ്യാധിപടികമ്മത്ഥം ഭിക്ഖാചാരവത്തേന ആഹിണ്ഡന്തോ പസതമത്തം സപ്പിം അലഭിത്വാതി തദാ കിര ജേട്ഠസ്സ കോന്തപുത്തതിസ്സത്ഥേരസ്സ കുച്ഛിവാതോ സമുട്ഠാസി. തം ബാള്ഹായ ദുക്ഖവേദനായ പീളിതം കനിട്ഠോ സുമിത്തോ നാമ ഥേരോ ദിസ്വാ "കിമേത്ഥ, ഭന്തേ, ലദ്ധും വട്ടതീ"തി പുച്ഛി. തിസ്സത്ഥേരോ, "ആവുസോ, പസതമത്തം സപ്പിം ലദ്ധും വട്ടതീ"തി വത്വാ രഞ്ഞോ നിവേദനം തസ്സ ഗിലാനപച്ചയം പച്ഛാഭത്തം സപ്പിഅത്ഥായ ചരണഞ്ച പടിക്ഖിപിത്വാ "ഭിക്ഖാചാരവേലായമേവ പിണ്ഡായ ചരന്തേന തയാ യദി സക്കാ ലദ്ധും, ഏവം വിചരിത്വാ യം ലദ്ധം, തം ആഹരാ"തി ആഹ. കനിട്ഠോപി വുത്തനയേനേവ ഭിക്ഖാചാരവത്തേന ചരന്തോ പസതമത്തമ്പി സപ്പിം നാലത്ഥ. സോ പന കുച്ഛിവാതോ ബലവതരോ സപ്പിഘടസതേനപി വൂപസമേതും

അസക്കുണേയ്യോ അഹോസി. ഥേരോ തേനേവ ബ്യാധിബലേന കാലമകാസി. കേചി പന "വിച്ഛികനാമകേന കീടവിസേന ഡട്ഠോ ഥേരോ തസ്സ വിസവേഗേന അധിമത്തായ ദുക്ഖവേദനായ സമന്നാഗതോ തം വൂപസമേതും വുത്തനയേനേവ പസതമത്തം സപ്പിം അലഭിത്വാ പരിനിബ്ബുതോ"തി വദന്തി. വുത്തഞ്ഹേതം **മഹാവംസേ** -

"പാദേ കീടവിസേനാസി, ഡട്ഠോ ജേട്ഠോ സവേദനോ;
ആഹ പുട്ഠോ കനിട്ഠേന, ഭേസജ്ജം പസതം ഘതം.

"രഞ്ഞോ നിവേദനം ഥേരോ, ഗിലാനപച്ചയേപി ച;
സപ്പിഅത്ഥഞ്ച ചരണം, പച്ഛാഭത്തം പടിക്ഖിപി.

"പിണ്ഡായ ചേ ചരം സപ്പിം, ലഭസേ ത്വം തമാഹര;
ഇച്ചാഹ തിസ്സത്ഥേരോ സോ, സുമിത്തം ഥേരമുത്തമം.

"പിണ്ഡായ ചരതാ തേന, ന ലദ്ധം പസതം ഘതം;
സപ്പികുമ്ഭസതേനാപി, ബ്യാധി ജാതോ അസാധിയോ.

"തേനേവ ബ്യാധിനാ ഥേരോ, പത്തോ ആയുക്ഖയന്തികം;
ഓവദിത്വപ്പമാദേന, നിബ്ബാതും മാനസം അകാ.

"ആകാസമ്ഹി നിസീദിത്വാ, തേജോധാതുവസേന സോ;
യഥാരുചി അധിട്ഠായ, സരീരം പരിനിബ്ബുതോ.

"ജാലാ സരീരാ നിക്ഖമ്മ, നിമംസഛാരികം ഡഹി;
ഥേരസ്സ സകലം കായം, അട്ഠികാനി തു നോ ഡഹീ"തി.

അപ്പമാദേന ഓവദിത്വാതി "അമ്ഹാദിസാനമ്പി ഏവം പച്ചയാ ദുല്ലഭാ, തുമ്ഹേ ലഭമാനേസു പച്ചയേസു അപ്പമജ്ജിത്വാ സമണധമ്മം കരോഥാ"തി ഏവം അപ്പമാദേന ഓവദിത്വാ. **പല്ലങ്കേനാ**തി സമന്തതോ ഊരുബദ്ധാസനേന. ഇത്ഥമ്ഭൂതലക്ഖണേ ചേതം കരണവചനം. **തേജോധാതും സമാപജ്ജിത്വാ**തി തേജോധാതുകസിണാരമ്മണം ഝാനം സമാപജ്ജിത്വാ. **ഥേരസ്സ സക്കാരം കത്വാ**തി ഥേരസ്സ ധാതുസക്കാരം കത്വാ. **ചതൂസു ദ്വാരേസു പോക്ഖരണിയോ കാരാപേത്വാ ഭേസജ്ജസ്സ പൂരാപേത്വാ**തി ഏകസ്മിം ദ്വാരേ ചതസ്സോ പോക്ഖരണിയോ കാരാപേത്വാ തത്ഥ ഏകം പോക്ഖരണിം സപ്പിസ്സ പൂരാപേത്വാ ഏകം മധുനോ, ഏകം ഫാണിതസ്സ, ഏകം സക്കരായ പൂരാപേസി. സേസദ്വാരേസുപി ഏവമേവ കാരാപേസീതി വദന്തി.

സഭായം സതസഹസ്സന്തി നഗരമജ്ഝേ വിനിച്ഛയസാലായം സതസഹസ്സം. ഇമിനാ സകലനഗരതോ സമുട്ഠിതം ആയം നിദസ്സേതി. **പഞ്ചസതസഹസ്സാനി രഞ്ഞോ ഉപ്പജ്ജന്തീ**തി ച രട്ഠതോ ഉപ്പജ്ജനകം ആയം ഠപേത്വാ വുത്തം. **തതോ**തി യഥാവുത്തപഞ്ചസതസഹസ്സതോ. **നിഗ്രോധത്ഥേരസ്സ ദേവസികം സതസഹസ്സം വിസജ്ജേസീ**തി കഥം പന ഥേരസ്സ സതസഹസ്സം വിസജ്ജേസി? രാജാ കിര ദിവസസ്സ തിക്ഖത്തും സാടകേ പരിവത്തേന്തോ "ഥേരസ്സ ചീവരം നീത"ന്തി പുച്ഛിത്വാ "ആമ നീത"ന്തി സുത്വാവ പരിവത്തേതി. ഥേരോപി ദിവസസ്സ തിക്ഖത്തും തിചീവരം പരിവത്തേതി. തസ്സ ഹി തിചീവരം ഹത്ഥിക്ഖന്ധേ ഠപേത്വാ പഞ്ചഹി ച ഗന്ധസമുഗ്ഗസതേഹി പഞ്ചഹി ച

മാലാസമുഗ്ഗസതേഹി സദ്ധിം പാതോവ ആഹരീയിത്ഥ, തഥാ ദിവാ ചേവ സായഞ്ച. ഥേരോപി ന ഭണ്ഡികം ബന്ധിത്വാ ഠപേസി, സമ്പത്തസബ്രഹ്മചാരീനം അദാസി. തദാ കിര ജമ്ബുദീപേ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ യേഭുയ്യേന നിഗ്രോധത്ഥേരസ്സേവ സന്തകം ചീവരം അഹോസി. ഏവം ഥേരസ്സ ദിവസേ ദിവസേ സതസഹസ്സം വിസജ്ജേസി. **ഉളാരോ ലാഭസക്കാരോ**തി ഏത്ഥ ലബ്ഭതി പാപുണീയതീതി ലാഭോ, ചതുന്നം പച്ചയാനമേതം അധിവചനം. സക്കച്ചം കാതബ്ബോ ദാതബ്ബോതി സക്കാരോ, ചത്താരോ പച്ചയായേവ. പച്ചയാ ഏവ ഹി പണീതപണീതാ സുന്ദരസുന്ദരാ അഭിസങ്ഖരിത്വാ കതാ "സക്കാരോ"തി വുച്ചന്തി. അഥ വാ പരേഹി കാതബ്ബഗാരവകിരിയാ പുപ്ഫാദീഹി പൂജാ വാ സക്കാരോ.

ദിട്ഠിഗതാനീതി ഏത്ഥ ദിട്ഠിയേവ ദിട്ഠിഗതം "ഗൂഥഗതം മുത്തഗതം (മ॰ നി॰ ൨.൧൧൯), സങ്ഖാരഗത"ന്തിആദീസു (മഹാനി॰ ൪൧) വിയ. ഗന്തബ്ബാഭാവതോ വാ ദിട്ഠിയാ ഗതമത്തം ദിട്ഠിഗതം, ദിട്ഠിയാ ഗഹണമത്തന്തി അത്ഥോ. ദിട്ഠിപ്പകാരോ വാ ദിട്ഠിഗതം, ദിട്ഠിഭേദോതി വുത്തം ഹോതി. ലോകിയാ ഹി വിധയുത്തഗതപ്പകാരസദ്ദേ സമാനത്ഥേ ഇച്ഛന്തി. **ന ഖോ പനേതം സക്കാ ഇമേസം മജ്ഝേ വസന്തേന വൂപസമേതു**ന്തി തേസഞ്ഹി മജ്ഝേ വസന്തോ തേസുയേവ അന്തോഗധത്താ ആദേയ്യവചനോ ന ഹോതി, തസ്മാ ഏവം ചിന്തേസി. തദാ തസ്മിം ഠാനേ വസന്തസ്സ സുഖവിഹാരാഭാവതോ തം പഹായ ഇച്ഛിതബ്ബസുഖവിഹാരമത്തം ഗഹേത്വാ വുത്തം **"അത്തനാ ഫാസുകവിഹാരേന വിഹരിതുകാമോ"**തി. **അഹോഗങ്ഗപബ്ബത**ന്തി ഏവംനാമകം പബ്ബതം. **ധമ്മേന വിനയേന സത്ഥുസാസനേനാ**തി ഏത്ഥ **ധമ്മോ**തി ഭൂതം വത്ഥു. **വിനയോ**തി ചോദനാ സാരണാ ച. **സത്ഥുസാസന**ന്തി ഞത്തിസമ്പദാ അനുസാവനസമ്പദാ ച, തസ്മാ ഭൂതേന വത്ഥുനാ ചോദേത്വാ സാരേത്വാ ഞത്തിസമ്പദായ അനുസാവനസമ്പദായ ച ഉക്ഖേപനീയാദികമ്മവസേന നിഗ്ഗയ്ഹമാനാപീതി വുത്തം ഹോതി. **അബ്ബുദം** ഥേനനട്ഠേന, **മലം** കിലിട്ഠഭാവകരണട്ഠേന, **കണ്ടകം** വിജ്ഝനട്ഠേന. **അഗ്ഗിം പരിചരന്തീ**തി അഗ്ഗിഹുത്തകാ വിയ അഗ്ഗിം പൂജേന്തി . **പഞ്ചാതപേ തപ്പന്തീ**തി ചതൂസു ഠാനേസു അഗ്ഗിം കത്വാ മജ്ഝേ ഠത്വാ സൂരിയാതപേന തപ്പന്തി. **ആദിച്ചം അനുപരിവത്തന്തീ**തി ഉദയകാലതോ പഭുതി സൂരിയം ഓലോകയമാനാ യാവത്ഥങ്ഗമനാ സൂരിയാഭിമുഖാവ പരിവത്തന്തി. **വോഭിന്ദിസ്സാമാതി പഗ്ഗണ്ഹിംസൂ**തി വിനാസേസ്സാമാതി ഉസ്സാഹമകംസു. **അവിസഹന്തോ**തി അസക്കോന്തോ.

സത്തദിവസേന രജ്ജം സമ്പടിച്ഛാതി സത്തദിവസേ രജ്ജസുഖം താവ അനുഭവ. **തമത്ഥം സഞ്ഞാപേസീ**തി കുക്കുച്ചായിതമത്ഥം ബോധേസി. കഥം സഞ്ഞാപേസീതി ആഹ **"സോ കിരാ"**തിആദി. **ചിത്തരൂപ**ന്തി ചിത്താനുരൂപം, യഥാകാമന്തി വുത്തം ഹോതി. **കിസ്സാ**തി കേന കാരണേന. **അരേ ത്വം നാമ പരിച്ഛിന്നമരണ**ന്തി സത്തഹി ദിവസേഹി പരിച്ഛിന്നമരണം. **വിസ്സത്ഥോ**തി നിരാസങ്കചിത്തോ, മരണസങ്കാരഹിതോ നിബ്ഭയോതി വുത്തം ഹോതി. **അസ്സാസപസ്സാസനിബദ്ധം മരണം പേക്ഖമാനാ**തി "അഹോ വതാഹം തദന്തരം ജീവേയ്യം, യദന്തരം അസ്സസിത്വാ പസ്സസാമി പസ്സസിത്വാ വാ അസ്സസാമി, ഭഗവതോ സാസനം മനസി കരേയ്യം, ബഹു വത മേ കതം അസ്സാ"തി ഏവം മരണസ്സതിയാ അനുയുഞ്ജനതോ അസ്സാസപസ്സാസപ്പവത്തികാലപടിബദ്ധം മരണം പേക്ഖമാനാ. തത്ഥ **അസ്സാസോ**തി ബഹിനിക്ഖമനനാസവാതോ. **പസ്സാസോ**തി അന്തോപവിസനവാതോ. വുത്തവിപരിയായേനപി വദന്തി.

മിഗവം നിക്ഖമിത്വാതി മിഗമാരണത്ഥായ "അരഞ്ഞേ മിഗപരിയേസനം ചരിസ്സാമീ"തി നിക്ഖമിത്വാ. തത്ഥ **മിഗവ**ന്തി മിഗാനം വാനനതോ ഹേസനതോ ബാധനതോ "മിഗവ"ന്തി ലദ്ധസമഞ്ഞം മിഗവം.
യോനകമഹാധമ്മരക്ഖിതത്ഥേരന്തി യോനകവിസയേ ജാതം ഇധാഗന്ത്വാ പബ്ബജിതം ധമ്മരക്ഖിതനാമധേയ്യം മഹാഥേരം. **ഹത്ഥിനാഗേനാ**തി മഹാഹത്ഥിനാ. മഹന്തപരിയായോപി ഹി നാഗസദ്ദോതി വദന്തി. അഹിനാഗാദിതോ വാ വിസേസനത്ഥം "ഹത്ഥിനാഗേനാ"തി വുത്തം. **തസ്സാസയം** തസ്സ അജ്ഝാസയം. **തസ്സ പസ്സന്തസ്സേവാ**തി അനാദരേ സാമിവചനം, തസ്മിം പസ്സന്തേയേവാതി അത്ഥോ. **ആകാസേ ഉപ്പതിത്വാ**തി ഏത്ഥ അയം വികുബ്ബനിദ്ധി ന ഹോതീതി ഗിഹിസ്സപി ഇമം ഇദ്ധിപാടിഹാരിയം ദസ്സേസി. സാ ഹി "പകതിവണ്ണം വിജഹിത്വാ കുമാരകവണ്ണം വാ ദസ്സേതി നാഗവണ്ണം വാ, വിവിധമ്പി സേനാബ്യൂഹം ദസ്സേതീ"തി ഏവം ആഗതാ ഇദ്ധി പകതിവണ്ണവിജഹനവികാരവസേന പവത്തത്താ വികുബ്ബനിദ്ധി നാമ. അധിട്ഠാനിദ്ധിയാ പന പടിക്ഖേപോ നത്ഥി. തഥാ ച വക്ഖതി **ഖുദ്ദകവത്ഥുക്ഖന്ധകവണ്ണനായം** (ചൂളവ॰ അട്ഠ॰ ൨൫൨) "ഇദ്ധിപാടിഹാരിയന്തി ഏത്ഥ വികുബ്ബനിദ്ധിപാടിഹാരിയം പടിക്ഖിത്തം, അധിട്ഠാനിദ്ധി പന അപ്പടിക്ഖിത്താതി വേദിതബ്ബാ"തി. **ലഗ്ഗേത്വാ**തി ആകാസേ കായബന്ധനം പസാരേത്വാ തത്ഥ ചീവരം ലഗ്ഗേത്വാ.

ഛണവേസന്തി തുട്ഠിജനനവേസം, ഉസ്സവവേസന്തി അത്ഥോ. **പടിയാദേസു**ന്തി "ആഗതകാലേ ചീവരാദീനം പരിയേസനം ഭാരിയ"ന്തി പഠമമേവ പത്തചീവരാനി സമ്പാദേസും. **പധാനഘര**ന്തി ഭാവനാനുയോഗവസേന വീരിയാരമ്ഭസ്സ അനുരൂപം വിവിത്തസേനാസനം. **സോപീ**തി രഞ്ഞോ ഭാഗിനേയ്യം സന്ധായ വുത്തം. **അനുപബ്ബജിതോ**തി ഉളാരവിഭവേന ഖത്തിയജനേന അനുഗന്ത്വാ പബ്ബജിതോ. **ഗന്ത്വാ**തി ഇദ്ധിയാ ഗന്ത്വാ. **കുസലാധിപ്പായോ**തി മനാപജ്ഝാസയോ. **ദ്വേള്ഹകജാതോ**തി "ഇമേ ഭിക്ഖൂ ന ഏകമഗ്ഗേന കഥേന്തീ"തി സംസയമാപന്നോ. **ഏകേകം ഭിക്ഖുസഹസ്സപരിവാര**ന്തി ഏകേകസ്സ ഏകേകസഹസ്സപരിച്ഛിന്നം ഭിക്ഖുപരിവാരഞ്ച. **ഗണ്ഹിത്വാ ആഗച്ഛഥാ**തി വുത്തേപി "സാസനം പഗ്ഗണ്ഹിതും സമത്ഥോ"തി വുത്തത്താ ഥേരാ ഭിക്ഖൂ "ധമ്മകമ്മ"ന്തി മഞ്ഞമാനാ ഗതാ. ഈദിസേസു ഹി ഠാനേസു കുക്കുച്ചം ന കാതബ്ബം. കപ്പിയസാസനഞ്ഹേതം ന ഗിഹികമ്മപടിസംയുത്തം. **ഥേരോ നാഗച്ഛീ**തി കിഞ്ചാപി "രാജാ പക്കോസതീ"തി വുത്തേപി ധമ്മകമ്മത്ഥായ ആഗന്തും വട്ടതി, ദ്വിക്ഖത്തും പന പേസിതേപി ന ആഗതോ കിര. ഥേരോ ഹി സബ്ബത്ഥ വിഖ്യാതവസേന സമ്ഭാവനുപ്പത്തിതോ സമ്ഭാവിതസ്സ ച ഉദ്ധം കത്തബ്ബകിച്ചസിദ്ധിതോ അസാരുപ്പവചനലേസേന ന ആഗച്ഛീതി. **മഹല്ലകോ നു ഖോ ഭന്തേ ഥേരോ**തി കിഞ്ചാപി രാജാ ഥേരം ദിട്ഠപുബ്ബോ, നാമം പന സല്ലക്ഖേതും അസക്കോന്തോ ഏവം പുച്ഛീതി വദന്തി. **വയ്ഹ**ന്തി ഉപരി മണ്ഡപസദിസം പദരച്ഛന്നം, സബ്ബപലിഗുണ്ഠിമം വാ ഛാദേത്വാ കതം സകടവിസേസം വയ്ഹന്തി വദന്തി. **നാവാസങ്ഘാടം ബന്ധിത്വാ**തി ഏത്ഥ **നാവാ**തി പോതോ. സോ ഹി ഓരതോ പാരം പതതി ഗച്ഛതീതി പോതോ, സത്തേ നേതീതി നാവാതി ച വുച്ചതി. ഏകതോ സങ്ഘടിതാ നാവാ നാവാസങ്ഘാടം, തഥാ തം ബന്ധിത്വാതി അത്ഥോ.

സാസനപച്ചത്ഥികാനം ബഹുഭാവതോ ആഹ **"ആരക്ഖം സംവിധായാ"**തി. **യ**ന്തി യസ്മാ, യേന കാരണേനാതി അത്ഥോ. "ആഗും ന കരോതീതി നാഗോ"തി

(ചൂളവ॰ മേത്തഗൂമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസ ൨൭) വചനതോ പാപകരണാഭാവതോ സമണോ ഇധ നാഗോ നാമാതി മഞ്ഞമാനാ **"ഏകോ തം മഹാരാജ സമണനാഗോ ദക്ഖിണഹത്ഥേ ഗണ്ഹിസ്സതീ"**തി ബ്യാകരിംസു. **അബ്ഭാഹിംസൂ**തി ആകഡ്ഢിംസു. "രഞ്ഞോ ഹത്ഥഗ്ഗഹണം ലീളാവസേന കതം വിയ ഹോതീതി കസ്മാതിആദിചോദനം കത"ന്തി വദന്തി. **ബാഹിരതോ**തി ഉയ്യാനസ്സ ബാഹിരതോ. പസ്സന്താനം അതിദുക്കരം ഹുത്വാ പഞ്ഞായതീതി ആഹ **"പദേസപഥവീകമ്പനം ദുക്കര"**ന്തി. അധിട്ഠാനേ പനേത്ഥ വിസും ദുക്കരതാ നാമ നത്ഥി. **സീമം അക്കമിത്വാ**തി അന്തോസീമം സീമായ അബ്ഭന്തരം അക്കമിത്വാ. **അഭിഞ്ഞാപാദക**ന്തി അഭിഞ്ഞായ പതിട്ഠാഭൂതം. വികുബ്ബനിദ്ധിയാ ഏവ പടിക്ഖിത്തത്താ പഥവീചലനം അധിട്ഠഹി. **രഥസ്സ അന്തോസീമായ ഠിതോ പാദോവ ചലീ**തി ഏത്ഥ **പാദോ**തി രഥചക്കം സന്ധായ വുത്തം. തഞ്ഹി രഥസ്സ ഗമനകിച്ചസാധനതോ പാദസദിസത്താ ഇധ "പാദോ"തി വുത്തം. **സക്ഖതീ**തി സക്ഖിസ്സതി. **ഏതമത്ഥ**ന്തി വിനാ ചേതനായ പാപസ്സ അസമ്ഭവസങ്ഖാതം അത്ഥം. **ചേതനാഹ**ന്തി ഏത്ഥ "ചേതനം അഹ"ന്തി പദച്ഛേദോ കാതബ്ബോ. **ചേതയിത്വാ**തി ചേതനം പവത്തയിത്വാ. **ദീപകതിത്തിരോ**തി അത്തനോ നിസിന്നഭാവസ്സ ദീപനതോ ഏവംലദ്ധനാമോ തിത്തിരോ. യം അരഞ്ഞം നേത്വാ സാകുണികോ തസ്സ സദ്ദേന ആഗതാഗതേ തിത്തിരേ ഗണ്ഹാതി.

താപസം പുച്ഛീതി അതീതേ കിര ഏകസ്മിം പച്ചന്തഗാമേ ഏകോ സാകുണികോ ഏകം ദീപകതിത്തിരം ഗഹേത്വാ സുട്ഠു സിക്ഖാപേത്വാ പഞ്ജരേ പക്ഖിപിത്വാ പടിജഗ്ഗതി. സോ തം അരഞ്ഞം നേത്വാ തസ്സ സദ്ദേന ആഗതാഗതേ തിത്തിരേ ഗണ്ഹാതി. തിത്തിരോ "മം നിസ്സായ ബഹൂ മമ ഞാതകാ നസ്സന്തി, മയ്ഹേതം പാപ"ന്തി നിസ്സദ്ദോ അഹോസി. സോ തസ്സ നിസ്സദ്ദഭാവം ഞത്വാ വേളുപേസികായ തം സീസേ പഹരതി. തിത്തിരോ ദുക്ഖാതുരതായ സദ്ദം കരോതി. ഏവം സോ സാകുണികോ തം നിസ്സായ തിത്തിരേ ഗഹേത്വാ ജീവികം കപ്പേസി. അഥ സോ തിത്തിരോ ചിന്തേസി "ഇമേ മരന്തൂതി മയ്ഹം ചേതനാ നത്ഥി, പടിച്ച കമ്മം പന മം ഫുസതി. മയി സദ്ദം അകരോന്തേ ഹി ഏതേ നാഗച്ഛന്തി, കരോന്തേയേവാഗച്ഛന്തി, ആഗതാഗതേ അയം ഗഹേത്വാ ജീവിതക്ഖയം പാപേതി, അത്ഥി നു ഖോ ഏത്ഥ മയ്ഹം പാപം, നത്ഥീ"തി. സോ തതോ പട്ഠായ "കോ നു ഖോ മേ ഇമം കങ്ഖം ഛിന്ദേയ്യാ"തി തഥാരൂപം പണ്ഡിതം ഉപധാരേന്തോ ചരതി. അഥേകദിവസം സോ സാകുണികോ ബഹുകേ തിത്തിരേ ഗഹേത്വാ പച്ഛിം പൂരേത്വാ "പാനീയം പിവിസ്സാമീ"തി ബോധിസത്തസ്സ താപസപബ്ബജ്ജായ പബ്ബജിത്വാ ഝാനാഭിഞ്ഞായോ നിബ്ബത്തേത്വാ അരഞ്ഞേ വസന്തസ്സ അസ്സമം ഗന്ത്വാ തം പഞ്ജരം ബോധിസത്തസ്സ സന്തികേ ഠപേത്വാ പാനീയം പിവിത്വാ വാലികാതലേ നിപന്നോ നിദ്ദം ഓക്കമി. തിത്തിരോ തസ്സ നിദ്ദമോക്കന്തഭാവം ഞത്വാ "മമ കങ്ഖം ഇമം താപസം പുച്ഛിസ്സാമി, ജാനന്തോ മേ കഥേസ്സതീ"തി പഞ്ജരേ നിസിന്നോയേവ -

"ഞാതകോ നോ നിസിന്നോതി, ബഹു ആഗച്ഛതേ ജനോ;
പടിച്ച കമ്മം ഫുസതി, തസ്മിം മേ സങ്കതേ മനോ"തി. (ജാ॰ ൧.൪.൭൫) -

താപസം പുച്ഛി. തസ്സത്ഥോ (ജാ॰ അട്ഠ॰ ൩.൭൫) - ഭന്തേ, സചാഹം സദ്ദം ന കരേയ്യം, അയം തിത്തിരജനോ ന ആഗച്ഛേയ്യ, മയി പന സദ്ദം കരോന്തേ "ഞാതകോ നോ നിസിന്നോ"തി അയം ബഹുജനോ ആഗച്ഛതി, തം ആഗതാഗതം

ലുദ്ദോ ഗഹേത്വാ ജീവിതക്ഖയം പാപേന്തോ മം പടിച്ച മം നിസ്സായ ഏതം പാണാതിപാതകമ്മം ഫുസതി പടിലഭതി വിന്ദതി, തസ്മിം മം പടിച്ച കതേ പാപേ "മമ നു ഖോ ഏതം പാപ"ന്തി ഏവം മേ മനോ സങ്കതി പരിസങ്കതി കുക്കുച്ചം ആപജ്ജതീതി.

ന പടിച്ച കമ്മം ഫുസതീതിആദികായ പന താപസേന വുത്തഗാഥായ അയമത്ഥോ - യദി തവ പാപകിരിയായ മനോ ന പദുസ്സതി, തന്നിന്നോ തപ്പോണോ ന ഹോതി, ഏവം സന്തേ ലുദ്ദേന തം പടിച്ച കതമ്പി പാപകമ്മം തം ന ഫുസതി ന അല്ലീയതി. പാപകിരിയായ ഹി അപ്പോസ്സുക്കസ്സ നിരാലയസ്സ ഭദ്രസ്സ പരിസുദ്ധസ്സ സതോ തവ പാണാതിപാതചേതനായ അഭാവാ തം പാപം ന ഉപലിമ്പതി, തവ ചിത്തം ന അല്ലീയതീതി.

സമയം ഉഗ്ഗണ്ഹാപേസീതി അത്തനോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ ലദ്ധിം ഉഗ്ഗണ്ഹാപേസി. **സാണിപാകാരം പരിക്ഖിപാപേത്വാ**തി ഏത്ഥ **സാണിപാകാര**ന്തി കരണത്ഥേ ഉപയോഗവചനം, അത്താനഞ്ച ഥേരഞ്ച യഥാ തേ ഭിക്ഖൂ ന പസ്സന്തി, ഏവം സാണിപാകാരേന സമന്തതോ പരിക്ഖിപാപേത്വാതി അത്ഥോ, സാണിപാകാരം വാ സമന്തതോ പരിക്ഖിപാപേത്വാതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ. **സാണിപാകാരന്തരേ**തി സാണിപാകാരസ്സ അബ്ഭന്തരേ. **ഏകലദ്ധികേ**തി സമാനലദ്ധികേ. കിം വദതി സീലേനാതി **കിംവാദീ**. അഥ വാ കോ കതമോ വാദോ കിംവാദോ, സോ ഏതസ്സ അത്ഥീതി **കിംവാദീ**. സസ്സതം അത്താനഞ്ച ലോകഞ്ച വദന്തി പഞ്ഞപേന്തി സീലേനാതി **സസ്സതവാദിനോ**. അഥ വാ വദന്തി ഏതേനാതി വാദോ, ദിട്ഠിയാ ഏതം അധിവചനം. സസ്സതോ വാദോ സസ്സതവാദോ, സോ ഏതേസം അത്ഥീതി **സസ്സതവാദിനോ,** സസ്സതദിട്ഠിനോതി അത്ഥോ. അഥ സസ്സതോ വാദോ ഏതേസമത്ഥീതി കസ്മാ വുത്തം, തേസഞ്ഹി അത്താ ലോകോ ച സസ്സതോതി അധിപ്പേതോ, ന വാദോതി? സച്ചമേതം. സസ്സതസഹചരിതതായ പന വാദോപി സസ്സതോതി വുത്തോ യഥാ "കുന്താ പചരന്തീ"തി. സസ്സതോതി വാദോ ഏതേസന്തി വാ ഇതിസദ്ദലോപോ ദട്ഠബ്ബോ. യേ രൂപാദീസു അഞ്ഞതരം അത്താതി ച ലോകോതി ച ഗഹേത്വാ തം സസ്സതം അമതം നിച്ചം ധുവം പഞ്ഞപേന്തി, തേ സസ്സതവാദിനോതി വേദിതബ്ബോ. വുത്തഞ്ഹേതം **നിദ്ദേസേ പടിസമ്ഭിദായഞ്ച** -

> "രൂപം അത്താ ചേവ ലോകോ ച സസ്സതോ ചാതി അത്താനഞ്ച ലോകഞ്ച പഞ്ഞപേന്തി. വേദനം... സഞ്ഞം... സങ്ഖാരേ... വിഞ്ഞാണം അത്താ ചേവ ലോകോ ച സസ്സതോ ചാതി അത്താനഞ്ച ലോകഞ്ച പഞ്ഞപേന്തീ"തി.

അയഞ്ച അത്ഥോ "രൂപം അത്തതോ സമനുപസ്സതി, വേദനം... സഞ്ഞം... സങ്ഖാരേ... വിഞ്ഞാണം അത്തതോ സമനുപസ്സതീ"തി ഇമിസ്സാ പഞ്ചവിധായ സക്കായദിട്ഠിയാ വസേന വുത്തോ. "രൂപവന്തം അത്താന"ന്തിആദികായ പന പഞ്ചദസവിധായ സക്കായദിട്ഠിയാ വസേന ചത്താരോ ചത്താരോ ഖന്ധേ "അത്താ"തി ഗഹേത്വാ തദഞ്ഞോ ലോകോതി പഞ്ഞപേന്തീതി അയഞ്ച അത്ഥോ ലബ്ഭതി. തഥാ ഏകം ഖന്ധം "അത്താ"തി ഗഹേത്വാ അഞ്ഞോ അത്തനോ ഉപഭോഗഭൂതോ ലോകോതി, സസന്തതിപതിതേ വാ ഖന്ധേ "അത്താ"തി ഗഹേത്വാ തദഞ്ഞോ ലോകോതി പഞ്ഞപേന്തീതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. സത്തേസു സങ്ഖാരേസു വാ ഏകച്ചം സസ്സതം ഏതസ്സാതി

ഏകച്ചസസ്സതോ, ഏകച്ചസസ്സതവാദോ. സോ ഏതേസമത്ഥീതി **ഏകച്ചസസ്സതികാ,** ഏകച്ചസസ്സതവാദിനോ. തേ ദുവിധാ ഹോന്തി സത്തേകച്ചസസ്സതികാ സങ്ഖാരേകച്ചസസ്സതികാതി . തത്ഥ "ഇസ്സരോ നിച്ചോ, അഞ്ഞേ സത്താ അനിച്ചാ"തി ഏവം പവത്തവാദാ **സത്തേകച്ചസസ്സതികാ** സേയ്യഥാപി ഇസ്സരവാദാ. "നിച്ചോ ബ്രഹ്മാ, അഞ്ഞേ സത്താ അനിച്ചാ"തി ഏവം പവത്തവാദാപി സത്തേകച്ചസസ്സതികാതി വേദിതബ്ബാ. "പരമാണവോ നിച്ചാ, ദ്വിഅണുകാദയോ അനിച്ചാ"തി ഏവം പവത്തവാദാ **സങ്ഖാരേകച്ചസസ്സതികാ** സേയ്യഥാപി കണാദവാദാദയോ. "ചക്ഖാദയോ അനിച്ചാ, വിഞ്ഞാണം നിച്ച"ന്തി ഏവംവാദിനോപി സങ്ഖാരേകച്ചസസ്സതികാതി വേദിതബ്ബാ.

നനു "ഏകച്ചേ ധമ്മാ സസ്സതാ, ഏകച്ചേ അസസ്സതാ"തി ഏതസ്മിം വാദേ ചക്ഖാദീനം അസസ്സതഭാവസന്നിട്ഠാനം യഥാസഭാവാവബോധോ ഏവ, തയിദം കഥം മിച്ഛാദസ്സനന്തി? കോ വാ ഏവമാഹ - "ചക്ഖാദീനം അസസ്സതഭാവസന്നിട്ഠാനം മിച്ഛാദസ്സന"ന്തി, അസസ്സതേസുയേവ പന കേസഞ്ചി ധമ്മാനം സസ്സതഭാവാഭിനിവേസോ ഇധ മിച്ഛാദസ്സനം. തേന പന ഏകവാരേ പവത്തമാനേന ചക്ഖാദീനം അസസ്സതഭാവാവബോധോ വിദൂസിതോ സംസട്ഠഭാവതോ, വിസസംസട്ഠോ വിയ സബ്ബോ സപ്പിമണ്ഡോ സകിച്ചകരണാസമത്ഥതായ സമ്മാദസ്സനപക്ഖേ ഠപേതബ്ബതം നാരഹതീതി. അസസ്സതഭാവേന നിച്ഛിതാപി വാ ചക്ഖുആദയോ സമാരോപിതജീവസഭാവാ ഏവ ദിട്ഠിഗതികേഹി ഗയ്ഹന്തീതി തദവബോധസ്സ മിച്ഛാദസ്സനഭാവോ ന സക്കാ നിവാരേതും. ഏവഞ്ച കത്വാ അസങ്ഖതായ ച സങ്ഖതായ ച ധാതുയാ വസേന യഥാക്കമം ഏകച്ചേ ധമ്മാ സസ്സതാ, ഏകച്ചേ അസസ്സതാതി ഏവം പവത്തോ വിഭജ്ജവാദോപി ഏകച്ചസസ്സതവാദോ ആപജ്ജതീതി ഏവംപകാരാ ചോദനാ അനവകാസാ ഹോതി അവിപരീതധമ്മസഭാവസമ്പടിപത്തിഭാവതോ. കാമഞ്ചേത്ഥ പുരിമസസ്സതവാദേപി അസസ്സതാനം ധമ്മാനം സസ്സതാതി ഗഹണം വിസേസതോ മിച്ഛാദസ്സനം, സസ്സതാനം പന സസ്സതാതി ഗാഹോ ന മിച്ഛാദസ്സനം യഥാസഭാവഗ്ഗഹണഭാവതോ. അസസ്സതേസുയേവ പന കേചിദേവ ധമ്മാ സസ്സതാതി ഗഹേതബ്ബധമ്മേസു വിഭാഗപ്പവത്തിയാ ഇമസ്സ വാദസ്സ വാദന്തരതാ വുത്താ. ന ചേത്ഥ സമുദായന്തോഗധത്താ ഏകദേസസ്സ സപ്പദേസസസ്സതഗ്ഗാഹോ നിപ്പദേസസസ്സതഗ്ഗാഹേ സമോധാനം ഗച്ഛതീതി സക്കാ വത്തും വാദിതബ്ബിസയവിസേസവസേന വാദദ്വയസ്സ പവത്തത്താ. അഞ്ഞേ ഏവ ഹി ദിട്ഠിഗതികാ "സബ്ബേ ധമ്മാ സസ്സതാ"തി അഭിനിവിട്ഠാ, അഞ്ഞേ ഏകച്ചസസ്സതാതി സങ്ഖാരാനം അനവസേസപരിയാദാനം ഏകദേസപരിഗ്ഗഹോ ച വാദദ്വയസ്സ പരിബ്യത്തോയേവാതി.

അന്താനന്തികാതി ഏത്ഥ അമതി ഗച്ഛതി ഏത്ഥ സഭാവോ ഓസാനന്തി അന്തോ, മരിയാദാ. തപ്പടിസേധേന അനന്തോ. കസ്സ പനായം അന്താനന്തോതി? ലോകീയതി സംസാരനിസ്സരണത്ഥികേഹി ദിട്ഠിഗതികേഹി, ലോകീയതി വാ ഏത്ഥ തേഹി പുഞ്ഞാപുഞ്ഞം തബ്ബിപാകോ ചാതി ലോകോതി സങ്ഖ്യം ഗതസ്സ പടിഭാഗനിമിത്താദിസഭാവസ്സ അത്തനോ. അന്തോ ച അനന്തോ ച അന്താനന്തോ ച നേവന്തനാനന്തോ ചാതി അന്താനന്തോ സാമഞ്ഞനിദ്ദേസേന, ഏകസേസേന വാ "നാമരൂപപച്ചയാ സളായതന"ന്തിആദീസു വിയ. അന്താനന്തസഹചരിതോ വാദോ അന്താനന്തോ യഥാ "കുന്താ പചരന്തീ"തി. അന്താനന്തസന്നിസ്സയോ വാ യഥാ "മഞ്ചാ ഉക്കുട്ഠിം കരോന്തീ"തി. സോ ഏതേസമത്ഥീതി അന്താനന്തികാ,

അന്താനന്തവാദിനോ. “അന്തവാ അയം ലോകോ, അനന്തോ അയം ലോകോ, അന്തവാ ച അയം ലോകോ അനന്തോ ച, നേവായം ലോകോ അന്തവാ ന പനാനന്തോ”തി ഏവം അന്തം വാ അനന്തം വാ അന്താനന്തം വാ നേവന്തനാനന്തം വാ ആരബ്ഭ പവത്തവാദാതി അത്ഥോ. ചതുബ്ബിധാ ഹി അന്താനന്തവാദിനോ അന്തവാദീ അനന്തവാദീ അന്താനന്തവാദീ നേവന്തനാനന്തവാദീതി. തഥാ ഹി കോചി പടിഭാഗനിമിത്തം ചക്കവാളപരിയന്തം അവഡ്ഢേത്വാ തം “ലോകോ”തി ഗഹേത്വാ അന്തസഞ്ഞീ ലോകസ്മിം ഹോതി. ചക്കവാളപരിയന്തം കത്വാ വഡ്ഢിതകസിണോ പന അനന്തസഞ്ഞീ ഹോതി. ഉദ്ധമധോ അവഡ്ഢേത്വാ പന തിരിയം വഡ്ഢേത്വാ ഉദ്ധമധോ അന്തസഞ്ഞീ തിരിയം അനന്തസഞ്ഞീ ഹോതി. കോചി പന യസ്മാ ലോകസഞ്ഞിതോ അത്താ അധിഗതവിസേസേഹി മഹേസീഹി കദാചി അനന്തോ സക്ഖിദിട്ഠോ അനുസുയ്യതി, തസ്മാ നേവന്തവാ. യസ്മാ പന തേഹിയേവ കദാചി അന്തവാ സക്ഖിദിട്ഠോ അനുസുയ്യതി, തസ്മാ ന പന അനന്തോതി ഏവം നേവന്തനാനന്തസഞ്ഞീ ലോകസ്മിം ഹോതി. കേചി പന യദി പനായം അത്താ അന്തവാസിയാ, ദൂരദേസേ ഉപപജ്ജമാനാനുസ്സരണാദികിച്ചനിപ്ഫത്തി ന സിയാ. അഥ അനന്തോ ഇധ ഠിതസ്സ ദേവലോകനിരയാദീസു സുഖദുക്ഖാനുഭവനമ്പി സിയാ. സചേ പന അന്തവാ ച അനന്തോ ച, തദുഭയപടിസേധദോസസമായോഗോ, തസ്മാ അന്തവാ അനന്തോതി ച അബ്യാകരണീയോ അത്താതി ഏവം തക്കനവസേന നേവന്തനാനന്തസഞ്ഞീ ഹോതീതി വണ്ണയന്തി.

ഏത്ഥ ച യുത്തം താവ പുരിമാനം തിണ്ണം വാദീനം അന്തഞ്ച അനന്തഞ്ച അന്താനന്തഞ്ച ആരബ്ഭ പവത്തവാദത്താ അന്താനന്തികത്തം, പച്ഛിമസ്സ പന തദുഭയപടിസേധനവസേന പവത്തവാദത്താ കഥം അന്താനന്തികത്തന്തി? തദുഭയപടിസേധനവസേന പവത്തവാദത്താ ഏവ. യസ്മാ അന്താനന്തപടിസേധവാദോപി അന്താനന്തവിസയോ ഏവ തം ആരബ്ഭ പവത്തത്താ. ഏതദത്ഥമേവ ഹി ആരബ്ഭ “പവത്തവാദാ”തി ഹേട്ഠാ വുത്തം, ഏവം സന്തേപി യുത്തം താവ പച്ഛിമവാദദ്വയസ്സ അന്താനന്തികത്തം, അന്താനന്താനം വസേന ഉഭയവിസയത്താ ഏതേസം വാദസ്സ, പുരിമവാദദ്വയസ്സ പന കഥം വിസും അന്താനന്തികത്തന്തി? ഉപചാരവുത്തിയാ. സമുദിതേസു ഹി അന്താനന്തവാദേസു പവത്തമാനോ അന്താനന്തികസദ്ദോ തത്ഥ നിരുള്ഹതായ പച്ചേകമ്പി അന്താനന്തവാദീസു പവത്തതി യഥാ അരൂപജ്ഝാനേസു പച്ചേകം അട്ഠവിമോക്ഖപരിയായോ, യഥാ ച ലോകേ സത്തിസയോതി.

അമരാവിക്ഖേപികാതി ഏത്ഥ ന മരതി ന ഉപച്ഛിജ്ജതീതി അമരാ. കാ സാ? “ഏവന്തിപി മേ നോ, തഥാതിപി മേ നോ, അഞ്ഞഥാതിപി മേ നോ, നോതിപി മേ നോ, നോ നോതിപി മേ നോ”തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൬൨) ഏവം പവത്തവാദവസേന പരിയന്തരഹിതാ ദിട്ഠിഗതികസ്സ ദിട്ഠി ചേവ വാചാ ച. “ഏവന്തിപി മേ നോ”തിആദിനാ വിവിധോ നാനപ്പകാരോ ഖേപോ പരവാദീനം ഖിപനം വിക്ഖേപോ, അമരായ ദിട്ഠിയാ വാചായ വാ വിക്ഖേപോ അമരാവിക്ഖേപോ, സോ ഏതേസമത്ഥീതി അമരാവിക്ഖേപികാ. അഥ വാ അമരായ ദിട്ഠിയാ വാചായ വിക്ഖിപന്തീതി അമരാവിക്ഖേപിനോ, അമരാവിക്ഖേപിനോ ഏവ **അമരാവിക്ഖേപികാ**. അഥ വാ അമരാ നാമ മച്ഛജാതി, സാ ഉമ്മുജ്ജനനിമുജ്ജനാദിവസേന ഉദകേ സന്ധാവമാനാ ഗഹേതും ന സക്കാ, ഏവമേവ അയമ്പി വാദോ ഏകസ്മിം സഭാവേ അനവട്ഠാനതോ

ഇതോ ചിതോ ച സന്ധാവതി, ഗാഹം ന ഉപഗച്ഛതീതി അമരായ വിക്ഖേപോ വിയാതി അമരാവിക്ഖേപോതി വുച്ചതി. അയഞ്ഹി അമരാവിക്ഖേപികോ "ഇദം കുസല"ന്തി വാ "അകുസല"ന്തി വാ പുട്ഠോ ന കിഞ്ചി ബ്യാകരോതി. "ഇദം കുസല"ന്തി വാ പുട്ഠോ "ഏവന്തിപി മേ നോ"തി വദതി. തതോ "കിം അകുസല"ന്തി വുത്തേ "തഥാതിപി മേ നോ"തി വദതി. "കിം ഉഭയതോ അഞ്ഞഥാ"തിപി വുത്തേ "അഞ്ഞഥാതിപി മേ നോ"തി വദതി. തതോ "തിവിധേനപി ന ഹോതി, കിം തേ ലദ്ധീ"തി വുത്തേ "നോതിപി മേ നോ"തി വദതി. തതോ "കിം നോ നോ തേ ലദ്ധീ"തി വുത്തേ "നോ നോതിപി മേ നോ"തി വദതി. ഏവം വിക്ഖേപമേവ ആപജ്ജതി, ഏകമേകസ്മിമ്പി പക്ഖേ ന തിട്ഠതി. തതോ "അത്ഥി പരോ ലോകോ"തിആദിനാ പുട്ഠോപി ഏവമേവ വിക്ഖിപതി, ന ഏകസ്മിം പക്ഖേ തിട്ഠതി. സോ വുത്തപ്പകാരോ അമരാവിക്ഖേപോ ഏതേസമത്ഥീതി അമരാവിക്ഖേപികാ.

നനു ചായം സബ്ബോപി അമരാവിക്ഖേപികോ കുസലാദയോ ധമ്മേ പരലോകത്ഥികാദീനി ച യഥാഭൂതം അനവബുജ്ഝമാനോ തത്ഥ തത്ഥ പഞ്ഹം പുട്ഠോ പുച്ഛായ വിക്ഖേപനമത്തം ആപജ്ജതി, തസ്സ കഥം ദിട്ഠിഗതികഭാവോ. ന ഹി അവത്തുകാമസ്സ വിയ പുച്ഛിതം അജാനന്തസ്സ വിക്ഖേപകരണമത്തേന ദിട്ഠിഗതികതാ യുത്താതി? വുച്ചതേ - ന ഹേവ ഖോ പുച്ഛായ വിക്ഖേപകരണമത്തേന തസ്സ ദിട്ഠിഗതികതാ, അഥ ഖോ മിച്ഛാഭിനിവേസവസേന സസ്സതാഭിനിവേസതോ. മിച്ഛാഭിനിവിട്ഠോയേവ ഹി പുഗ്ഗലോ മന്ദബുദ്ധിതായ കുസലാദിധമ്മേ പരലോകത്ഥികാദീനി ച യാഥാവതോ അസമ്പടിപജ്ജമാനോ അത്തനാ അവിഞ്ഞാതസ്സ അത്ഥസ്സ പരം വിഞ്ഞാപേതും അസക്കുണേയ്യതായ മുസാവാദാദിഭയേന ച വിക്ഖേപം ആപജ്ജതീതി. തഥാ ച വുത്തം "സത്തേവ ഉച്ഛേദദിട്ഠിയോ, സേസാ സസ്സതദിട്ഠിയോ"തി. അഥ വാ പുഞ്ഞപാപാനം തബ്ബിപാകാനഞ്ച അനവബോധേന അസദ്ദഹനേന ച തബ്ബിസയായ പുച്ഛായ വിക്ഖേപകരണംയേവ സുന്ദരന്തി ഖന്തിം രുചിം ഉപ്പാദേത്വാ അഭിനിവിസന്തസ്സ ഉപ്പന്നാ വിസുംയേവ ചേസാ ഏകാ ദിട്ഠി സത്തഭങ്ഗദിട്ഠി വിയാതി ദട്ഠബ്ബം. തതോയേവ ച വുത്തം "പരിയന്തരഹിതാ ദിട്ഠിഗതികസ്സ ദിട്ഠി ചേവ വാചാ ചാ"തി.

അധിച്ചസമുപ്പന്നികാതി ഏത്ഥ അധിച്ച യദിച്ഛകം യം കിഞ്ചി കാരണം വിനാ സമുപ്പന്നോ അത്താ ച ലോകോ ചാതി ദസ്സനം അധിച്ചസമുപ്പന്നം. അത്തലോകസഞ്ഞിതാനഞ്ഹി ഖന്ധാനം അധിച്ചുപ്പത്തിആകാരാരമ്മണം ദസ്സനം തദാകാരസന്നിസ്സയവസേന പവത്തിതോ തദാകാരസഹചരിതതായ ച അധിച്ചസമുപ്പന്നന്തി വുച്ചതി യഥാ "മഞ്ചാ ഘോസന്തി, കുന്താ പചരന്തീ"തി ച. തം ഏതേസമത്ഥീതി അധിച്ചസമുപ്പന്നികാ.

സഞ്ഞീവാദാതി സഞ്ഞീ വാദോ ഏതേസമത്ഥീതി സഞ്ഞീവാദാ "ബുദ്ധം അസ്സ അത്ഥീതി ബുദ്ധോ"തി യഥാ. അഥ വാ സഞ്ഞീതി പവത്തോ വാദോ സഞ്ഞീസഹചരണനയേന. സഞ്ഞീ വാദോ യേസം തേ സഞ്ഞീവാദാ. "രൂപീ അത്താ ഹോതി അരോഗോ പരം മരണാ, സഞ്ഞീതി നം പഞ്ഞപേന്തി, അരൂപീ അത്താ ഹോതി, രൂപീ ച അരൂപീ ച അത്താ ഹോതി, നേവ രൂപീ നാരൂപീ ച അത്താ ഹോതി. അന്തവാ അത്താ ഹോതി, അനന്തവാ അത്താ ഹോതി, അന്തവാ ച അനന്തവാ ച അത്താ ഹോതി, നേവന്തവാ നാനന്തവാ അത്താ ഹോതി. ഏകത്തസഞ്ഞീ അത്താ ഹോതി, നാനത്തസഞ്ഞീ അത്താ ഹോതി. പരിത്തസഞ്ഞീ അത്താ ഹോതി, അപ്പമാണസഞ്ഞീ അത്താ ഹോതി.

ഏകന്തസുഖീ അത്താ ഹോതി, ഏകന്തദുക്ഖീ അത്താ ഹോതി. സുഖദുക്ഖീ അത്താ ഹോതി, അദുക്ഖമസുഖീ അത്താ ഹോതി അരോഗോ പരം മരണാ, സഞ്ഞീതി നം പഞ്ഞപേന്തീ”തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൭൬) ഏവം സോളസവിധേന വിഭത്തവാദാനമേതം അധിവചനം.

അസഞ്ഞീവാദാ നേവസഞ്ഞീനാസഞ്ഞീവാദാ ച സഞ്ഞീവാദേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാ. കേവലഞ്ഹി “സഞ്ഞീ അത്താ”തി ഗണ്ഹന്താനം വസേന സഞ്ഞീവാദാ വുത്താ, “അസഞ്ഞീ”തി ച “നേവസഞ്ഞീനാസഞ്ഞീ”തി ച ഗണ്ഹന്താനം വസേന അസഞ്ഞീവാദാ ച നേവസഞ്ഞീനാസഞ്ഞീവാദാ ച വുത്താതി വേദിതബ്ബാ. തത്ഥ അസഞ്ഞീവാദാ “രൂപീ അത്താ ഹോതി അരോഗോ പരം മരണാ, അസഞ്ഞീതി നം പഞ്ഞപേന്തി, അരൂപീ അത്താ ഹോതി, രൂപീ ച അരൂപീ ച അത്താ ഹോതി, നേവ രൂപീ നാരൂപീ അത്താ ഹോതി. അന്തവാ അത്താ ഹോതി, അനന്തവാ അത്താ ഹോതി, അന്തവാ ച അനന്തവാ ച അത്താ ഹോതി, നേവന്തവാ നാനന്തവാ അത്താ ഹോതി അരോഗോ പരം മരണാ, അസഞ്ഞീതി നം പഞ്ഞപേന്തീ”തി ഏവം അട്ഠവിധേന വിഭത്താ. നേവസഞ്ഞീനാസഞ്ഞീവാദാപി ഏവമേവ “രൂപീ അത്താ ഹോതി അരോഗോ പരം മരണാ, നേവസഞ്ഞീനാസഞ്ഞീതി നം പഞ്ഞപേന്തീ”തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ ൧.൮൪) അട്ഠവിധേന വിഭത്താതി വേദിതബ്ബാ.

ഉച്ഛേദവാദാതി “അയം അത്താ രൂപീ ചാതുമഹാഭൂതികോ മാതാപേത്തികസമ്ഭവോ കായസ്സ ഭേദാ ഉച്ഛിജ്ജതി വിനസ്സതി, ന ഹോതി പരം മരണാ”തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൮൫) ഏവമാദിനാ നയേന പവത്തം ഉച്ഛേദദസ്സനം ഉച്ഛേദോ സഹചരണനയേന. ഉച്ഛേദോ വാദോ യേസം തേ ഉച്ഛേദവാദാ, ഉച്ഛേദവാദോ വാ ഏതേസമത്ഥീതി ഉച്ഛേദവാദാ, ഉച്ഛേദം വദന്തീതി വാ ഉച്ഛേദവാദാ.

ദിട്ഠധമ്മനിബ്ബാനവാദാതി ഏത്ഥ ദിട്ഠധമ്മോ നാമ ദസ്സനഭൂതേന ഞാണേന ഉപലദ്ധധമ്മോ, പച്ചക്ഖധമ്മോതി അത്ഥോ. തത്ഥ തത്ഥ പടിലദ്ധത്തഭാവസ്സേതം അധിവചനം. ദിട്ഠധമ്മേ നിബ്ബാനം ദിട്ഠധമ്മനിബ്ബാനം, ഇമസ്മിംയേവ അത്തഭാവേ ദുക്ഖവൂപസമന്തി അത്ഥോ. തം വദന്തീതി ദിട്ഠധമ്മനിബ്ബാനവാദാ. തേ പന “യതോ ഖോ ഭോ അയം അത്താ പഞ്ചഹി കാമഗുണേഹി സമപ്പിതോ സമങ്ഗീഭൂതോ പരിചാരേതി, ഏത്താവതാ ഖോ ഭോ അയം അത്താ പരമദിട്ഠധമ്മനിബ്ബാനപ്പത്തോ ഹോതീ”തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൯൪) ഏവമാദിനാ നയേന ദിട്ഠേവ ധമ്മേ നിബ്ബാനം പഞ്ഞപേന്തി. തേ ഹി മന്ധാതുകാമഗുണസദിസേ മാനുസകേ കാമഗുണേ, പരനിമ്മിതവസവത്തിദേവരാജസ്സ കാമഗുണസദിസേ ദിബ്ബേ ച കാമഗുണേ ഉപഗതാനം ദിട്ഠേവ ധമ്മേ നിബ്ബാനപ്പത്തിം വദന്തി.

വിഭജ്ജവാദീതി വേരഞ്ജകണ്ഡേ ആഗതനയേനേവ വേനയികാദിഭാവം വിഭജ്ജ വദതീതി വിഭജ്ജവാദീ.

തഥാ ഹി ഭഗവതാ “അഹഞ്ഹി, ബ്രാഹ്മണ, വിനയായ ധമ്മം ദേസേമി രാഗസ്സാ”തിആദിം വത്വാ “നോ ച ഖോ യം ത്വം സന്ധായ വദേസീ”തിആദിനാ വേരഞ്ജബ്രാഹ്മണസ്സ അത്തനോ വേനയികാദിഭാവോ വിഭജ്ജ വുത്തോതി. അപിച സോമനസ്സാദീനം ചീവരാദീനഞ്ച സേവിതബ്ബാസേവിതബ്ബഭാവം വിഭജ്ജ വദതീതി **വിഭജ്ജവാദീ,** സസ്സതുച്ഛേദവാദേ വാ വിഭജ്ജ വദതീതി വിഭജ്ജവാദീ,

‘‘സസ്സതോ അത്താ ച ലോകോ ചാ’’തിആദീനം ൦പനീയാനം പഞ്ഹാനം ൦പനതോ രാഗാദിഖയസങ്ഖാതസ്സ സസ്സതസ്സ രാഗാദികായദുച്ചരിതാദിഉച്ഛേദസ്സ വചനതോ വിഭജ്ജവാദീ, സസ്സതുച്ഛേദഭൂതേ ഉഭോ അന്തേ അനുപഗ്ഗമ്മ മജ്ഝിമപടിപദാഭൂതസ്സ പടിച്ചസമുപ്പാദസ്സ ദേസനതോ വിഭജ്ജവാദീ, ഭഗവാ. **പരപ്പവാദം മദ്ദന്തോതി** തസ്മിം തതിയസങ്ഗീതികാലേ ഉപ്പന്നം വാദം, തതോ പട്ഠായ യാവ സദ്ധമ്മന്തരധാനാ ആയതിം ഉപ്പജ്ജനകവാദഞ്ച സന്ധായ വുത്തം. തസ്മിഞ്ഹി സമാഗമേ അയം ഥേരോ യാനി ച തദാ ഉപ്പന്നാനി വത്ഥൂനി, യാനി ച ആയതിം ഉപ്പജ്ജിസ്സന്തി, സബ്ബേസമ്പി തേസം പടിബാഹനത്ഥം സത്ഥാരാ ദിന്നനയവസേനേവ തഥാഗതേന ൦പിതമാതികം വിഭജന്തോ സകവാദേ പഞ്ച സുത്തസതാനി, പരവാദേ പഞ്ചാതി സുത്തസഹസ്സം ആഹരിത്വാ തദാ ഉപ്പന്നവാദസ്സ മദ്ദനതോ പരപ്പവാദമദ്ദനം ആയതിം ഉപ്പജ്ജനകവാദാനം പടിസേധനലക്ഖണഭാവതോ ആയതിം പടിസേധലക്ഖണം കഥാവത്ഥുപ്പകരണം അകാസി.

ഇതി സമന്തപാസാദികായ വിനയട്ഠകഥായ സാരത്ഥദീപനിയം

തതിയസങ്ഗീതികഥാവണ്ണനാ സമത്താ.

ആചരിയപരമ്പരകഥാവണ്ണനാ

‘‘കേനാഭത’’ന്തി ഇമം പഞ്ഹം വിസജ്ജേന്തേന ജമ്ബുദീപേ താവ ആചരിയപരമ്പരാ യാവ തതിയസങ്ഗീതി, താവ ദസ്സേത്വാ ഇദാനി സീഹളദീപേ ആചരിയപരമ്പരം ദസ്സേതും **‘‘തതിയസങ്ഗഹതോ പന ഉദ്ധ’’**ന്തിആദി ആരദ്ധം. **ഇമം ദീപന്തി** ഇമം തമ്ബപണ്ണിദീപം. **കഞ്ചി കാലന്തി** കിസ്മിഞ്ചി കാലേ. **പോരാണാതി** അട്ഠകഥാചരിയാ. **ഭദ്ദനാമോതി** ഭദ്ദസാലത്ഥേരോ. നാമസ്സ ഏകദേസേനപി ഹി വോഹാരോ ദിസ്സതി ‘‘ദേവദത്തോ ദത്തോ’’തി യഥാ. ആഗും ന കരോന്തീതി **നാഗാ**. വിനയപിടകം വാചയിംസൂതി സമ്ബന്ധോ. **തമ്ബപണ്ണിയാതി** ഭുമ്മവചനം. **നികായേ പഞ്ച വാചേസുന്തി** വിനയാഭിധമ്മവജ്ജേ ദീഘനികായാദികേ പഞ്ച നികായേ ച വാചേസും. **സത്ത ചേവ പകരണേതി** ധമ്മസങ്ഗണീവിഭങ്ഗാദികേ സത്ത അഭിധമ്മപ്പകരണേ ച വാചേസുന്തി അത്ഥോ. അസനി വിയ സിലുച്ചയേ കിലേസേ മേധതി ഹിംസതീതി മേധാ, ഖിപ്പം ഗഹണധാരണട്ഠേന വാ മേധാ, പഞ്ഞാ, സാ ഏതസ്സ അത്ഥീതി **മേധാവീ. തിപേടകോതി** തീണി പിടകാനി ഏതസ്സ അത്ഥീതി തിപേടകോ, തേപിടകോതി വുത്തം ഹോതി, തിപിടകപരിയത്തിധരോതി അത്ഥോ. താരകാനം രാജാതി **താരകരാജാ,** ചന്ദിമാ. **അതിരോചഥാതി** അതിവിയ വിരോചിത്ഥ. **പുപ്ഫനാമോതി** മഹാപദുമത്ഥേരോ. **സദ്ധമ്മവംസകോവിദോതി** സദ്ധമ്മതന്തിയാ കോവിദോ. **പുപ്ഫനാമോതി** സുമനത്ഥേരോ. **ജമ്ബുദീപേ പതിട്ഠിതോതി** സുമനത്ഥേരോ കിര ഏകസ്മിം സമയേ സീഹളദീപമ്ഹി സാസനേ ഓസക്കമാനേ ജമ്ബുദീപം ഗന്ത്വാ ഉഗ്ഗണ്ഹിത്വാ സാസനം അനുരക്ഖന്തോ തത്ഥേവ പതിട്ഠാസി. **മഗ്ഗകോവിദാതി** സഗ്ഗമഗ്ഗമോക്ഖമഗ്ഗേസു കോവിദാ.

ഭാരം കത്വാതി തേസം തേസം ഭിക്ഖൂനം സാസനം ഭാരം കത്വാ, പടിബദ്ധം കത്വാതി അത്ഥോ. **‘‘തേ തേ ഭിക്ഖൂ തത്ഥ തത്ഥ പേസേസീ’’**തി സങ്ഖേപതോ വുത്തമേവത്ഥം വിത്ഥാരേത്വാ ദസ്സേന്തോ ആഹ **‘‘മജ്ഝന്തികത്ഥേരം കസ്മീരഗന്ധാരരട്ഠം പേസേസീ’’**തിആദി. **മഹിംസകമണ്ഡലന്തി** അന്ധകരട്ഠം

വദന്തി. **വനവാസി**ന്തി വനവാസിരട്ഠം. അത്താ പഞ്ചമോ ഏതേസന്തി **അത്തപഞ്ചമാ,** തം തം ദിസാഭാഗം പഞ്ച പഞ്ചേവ ഭിക്ഖൂ അഗമംസൂതി വുത്തം ഹോതി.

ഇദാനി തത്ഥ തത്ഥ ഗതാനം ഥേരാനം കിച്ചാനുഭാവം ദസ്സേതുകാമോ മജ്ഝന്തികത്ഥേരസ്സ ഗതട്ഠാനേ കിച്ചം താവ ദസ്സേന്തോ **"തേന ഖോ പന സമയേന കസ്മീരഗന്ധാരരട്ഠേ"**തിആദിമാഹ. **കരകവസ്സ**ന്തി ഹിമപാതനകവസ്സം. **ഹരാപേത്വാ**തി ഉദകോഘേന ഹരാപേത്വാ. **അരവാളദഹപിട്ഠിയ**ന്തി അരവാളദഹസ്സ ഉദകപിട്ഠിയം. **ഛിന്നഭിന്നപടധരോ**തി സത്ഥകേന ഛിന്നം രങ്ഗേന ഭിന്നം വണ്ണവികാരമാപന്നം പടം ധാരേതീതി ഛിന്നഭിന്നപടധരോ. അഥ വാ സത്ഥകേന ഛിന്നാനം ഗിഹിവത്ഥവിസഭാഗാനം കാസാവാനം ധാരണതോ **ഛിന്നഭിന്നപടധരോ. ഭണ്ഡൂ**തി മുണ്ഡകോ. **കാസാവവസനോ**തി കാസാവവത്ഥനിവത്ഥോ. **മക്ഖം അസഹമാനോ**തി ഥേരം പടിച്ച അത്തനോ സന്താനേ ഉപ്പന്നം പരേസം ഗുണമക്ഖനലക്ഖണം മക്ഖം അസഹമാനോ സന്ധാരേതും അധിസഹിതും വൂപസമേതും അസക്കോന്തോ. **ഭിംസനകാനീ**തി ഭേരവാരമ്മണാനി. താനി ദസ്സേതും **"തതോ തതോ ഭുസാ വാതാ വായന്തീ"**തിആദിമാഹ. **ഭുസാ വാതാ**തി രുക്ഖഭേദനപബ്ബതകൂടനിപാതനസമത്ഥാ ബലവവാതാ. **അസനിയോ ഫലന്തീ**തി അസനിയോ ഭിജ്ജന്തി, പതന്തീതി വുത്തം ഹോതി. **പഹരണവുട്ഠിയോ**തി അനേകപ്പകാരാ ആവുധവുട്ഠിയോ. **നിദ്ധമഥാ**തി ഗഹേത്വാ അപനേഥ. **ഭിംസനക**ന്തി നാഗരാജസ്സ കായികവാചസികപയോഗജനിതഭയനിമിത്തം വിപ്പകാരം.

മേ ഭയഭേരവം ജനേതും പടിബലോ ന അസ്സ ന ഭവേയ്യാതി സമ്ബന്ധോ. തത്ഥ **ഭയഭേരവം** നാമ ഖുദ്ദാനുഖുദ്ദകം ഭയം. അഥ വാ **ഭയ**ന്തി ചിത്തുത്രാസഭയം, പടിഘഭയസ്സേതം അധിവചനം. **ഭേരവ**ന്തി ഭയജനകമാരമ്മണം. **സചേപി ത്വം മഹിം സബ്ബ**ന്തി സചേപി ത്വം മഹാനാഗ സബ്ബം മഹിം സമുദ്ദേന സഹ **സസമുദ്ദം** പബ്ബതേന സഹ **സപബ്ബതം** ഉക്ഖിപിത്വാ **മമൂപരി** മയ്ഹം സീസോപരി ഖിപേയ്യാസീതി അത്ഥോ. മേ ഭയഭേരവം ജനേതും നേവ സക്കുണേയ്യാസീതി സമ്ബന്ധോ. **അഞ്ഞദത്ഥൂ**തി ഏകംസേന. **തവേവസ്സ വിഘാതോ ഉരഗാധിപാ**തി ഉരഗാനം നാഗാനം അധിപതി രാജ തവ ഏവ വിഘാതോ ദുക്ഖം വിഹിംസാ അസ്സ ഭവേയ്യാതി അത്ഥോ.

ധമ്മിയാ കഥായ സന്ദസ്സേത്വാതിആദീസു തങ്ഖണാനുരൂപായ ധമ്മദേസനായ ദിട്ഠധമ്മസമ്പരായികം അത്ഥം സന്ദസ്സേത്വാ കുസലേ ധമ്മേ **സമാദപേത്വാ** ഗണ്ഹാപേത്വാ തത്ഥ ച നം **സമുത്തേജേത്വാ** സഉസ്സാഹം കത്വാ തായ ച സഉസ്സാഹതായ അഞ്ഞേഹി ച വിജ്ജമാനഗുണേഹി **സമ്പഹംസേത്വാ** തോസേത്വാതി അത്ഥോ. ഥേരേന കതം നാഗാനുസാസനം ദസ്സേന്തോ **"അഥായസ്മാ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഇതോ ഉദ്ധം യഥാ പുരേ**തി യഥാ തുമ്ഹേ ഇതോ പുരേ സദ്ധമ്മസവനുപ്പത്തിവിരഹിതകാലേ പരസ്സ കോധം ഉപ്പാദയിത്ഥ, ഇദാനി ഇതോ പട്ഠായ ഉദ്ധം അനാഗതേ കോധഞ്ച മാ ജനയിത്ഥ, വിജാതമാതുയാപി പുത്തേ സിനേഹച്ഛേദനം സബ്ബവിനാസമൂലകം സസ്സഘാതകഞ്ച മാ കരിത്ഥാതി അത്ഥോ. **സുഖകാമാ ഹി പാണിനോ**തി ഏത്ഥ ഹി-സദ്ദോ കാരണോപദേസേ, യസ്മാ സബ്ബേ സത്താ സുഖകാമാ, തസ്മാ ഹിതസുഖഉപച്ഛേദകരം സസ്സഘാതഞ്ച മാ കരോഥാതി വുത്തം ഹോതി.

യഥാനുസിട്ഠന്തി യം യം അനുസിട്ഠം യഥാനുസിട്ഠം, അനുസിട്ഠം അനതിക്കമ്മ വാ യഥാനുസിട്ഠം, ഥേരേന ദിന്നോവാദം അനതിക്കമ്മാതി വുത്തം ഹോതി. **ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസീ**തി പഠമമഗ്ഗഫലാധിഗമോ അഹോസീതി വദന്തി. **കുലസതസഹസ്സ**ന്തി ഇമിനാ പുരിസാനം സതസഹസ്സം ദസ്സേതി. **കസ്മീരഗന്ധാരാ**തി കസ്മീരഗന്ധാരരട്ഠവാസിനോ. **കാസാവപജ്ജോതാ**തി ഭിക്ഖൂനം നിവത്ഥപാരുതകാസാവവത്ഥേഹി ഓഭാസിതാ. **ഇസിവാതപടിവാതാ**തി ഭിക്ഖൂനം നിവാസനപാരുപനവാതേന ചേവ ഹത്ഥപാദാനം സമിഞ്ജനപസാരണാദിവാതേന ച സമന്തതോ ബീജിയമാനാ അഹേസും. **ദുട്ഠ**ന്തി കുപിതം. **ബന്ധനാ**തി സംസാരബന്ധനതോ.

ധമ്മചക്ഖുന്തി ഹേട്ഠാമഗ്ഗത്തയേ ഞാണം. കേചി പനേത്ഥ "പഠമമഗ്ഗഞാണമേവ തേ പടിലഭിംസൂ"തി വദന്തി. **ചോദേത്വാ ദേവദൂതേഹീ**തി (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൨൬൧ ആദയോ) **ദേവദൂതസുത്തന്തദേസനാ**വസേന (മ॰ നി॰ ൩.൨൬൧ ആദയോ) ദഹരകുമാരോ ജരാജിണ്ണസത്തോ ഗിലാനസത്തോ കമ്മകാരണാ കമ്മകാരണികാ വാ മതസത്തോതി ഇമേഹി പഞ്ചഹി ദേവദൂതേഹി ചോദേത്വാ ഓവദിത്വാ, സംവേഗം ഉപ്പാദേത്വാതി അത്ഥോ. ദഹരകുമാരാദയോ ഹി തത്ഥ "ദേവദൂതാ"തി വുച്ചന്തി. തഥാ ഹി ദഹരകുമാരോ അത്ഥതോ ഏവം വദതി നാമ "പസ്സഥ ഭോ മയ്ഹമ്പി തുമ്ഹാകം വിയ ഹത്ഥപാദാ അത്ഥി, സകേ പനമ്ഹി മുത്തകരീസേ പലിപന്നോ, അത്തനോ ധമ്മതായ ഉട്ഠഹിത്വാ നഹായിതും ന സക്കോമി, 'അഹം കിലിട്ഠോ, നഹാപേഥ മ'ന്തി വത്തുമ്പി ന സക്കോമി, ജാതിതോമ്ഹി അപരിമുത്തതായ ഏദിസോ ജാതോ, ന ഖോ പനാഹമേവ, തുമ്ഹേപി ജാതിതോ അപരിമുത്താവ. യഥേവ ഹി മയ്ഹം, ഏവം തുമ്ഹാകമ്പി ജാതി ആഗമിസ്സതി, ഇതി തസ്സാ പുരേ ആഗമനാവ കല്യാണം കരോഥാ"തി. തേനേസ ദേവദൂതോ നാമ ജാതോ.

ജരാജിണ്ണസത്തോപി അത്ഥതോ ഏവം വദതി നാമ "പസ്സഥ ഭോ അഹമ്പി തുമ്ഹേ വിയ തരുണോ അഹോസിം ഊരുബലബാഹുബലജവസമ്പന്നോ, തസ്സ മേ താ ബലജവസമ്പത്തിയോ അന്തരഹിതാ, ഹത്ഥപാദാ ഹത്ഥപാദകിച്ചഞ്ച ന കരോന്തി, ജരായമ്ഹി അപരിമുത്തതായ ഏദിസോ ജാതോ, ന ഖോ പനാഹമേവ, തുമ്ഹേപി ജരായ അപരിമുത്താവ. യഥേവ ഹി മയ്ഹം, ഏവം തുമ്ഹാകമ്പി ജരാ ആഗമിസ്സതി, ഇതി തസ്സാ പുരേ ആഗമനാവ കല്യാണം കരോഥാ"തി. തേനേസ ദേവദൂതോ നാമ ജാതോ.

ഗിലാനസത്തോപി അത്ഥതോ ഏവം വദതി നാമ "പസ്സഥ ഭോ അഹമ്പി തുമ്ഹേ വിയ നിരോഗോ അഹോസിം, സോമ്ഹി ഏതരഹി ബ്യാധിനാ അഭിഹതോ സകേ മുത്തകരീസേ പലിപന്നോ, ഉട്ഠാതുമ്പി ന സക്കോമി, വിജ്ജമാനാപി മേ ഹത്ഥപാദാ ഹത്ഥപാദകിച്ചം ന കരോന്തി, ബ്യാധിതോമ്ഹി അപരിമുത്തതായ ഏദിസോ ജാതോ, ന ഖോ പനാഹമേവ, തുമ്ഹേപി ബ്യാധിതോ അപരിമുത്താവ. യഥേവ ഹി മയ്ഹം, ഏവം തുമ്ഹാകമ്പി ബ്യാധി ആഗമിസ്സതി, ഇതി തസ്സ പുരേ ആഗമനാവ കല്യാണം കരോഥാ"തി. തേനേസ ദേവദൂതോ നാമ ജാതോ.

കമ്മകാരണാ കമ്മകാരണികാ വാ ചതുത്ഥോ ദേവദൂതോതി വേദിതബ്ബോ. തത്ഥ കമ്മകാരണപക്ഖേ ദ്വത്തിംസ താവ കമ്മകാരണാ അത്ഥതോ ഏവം വദന്തി നാമ "മയം നിബ്ബത്തമാനാ ന രുക്ഖേ വാ പാസാണേ വാ നിബ്ബത്താമ,

തുമ്ഹാദിസാനം സരീരേ നിബ്ബത്താമ, ഇതി അമ്ഹാകം പുരേ നിബ്ബത്തിതോവ കല്യാണം കരോഥാ''തി. തേനേതാ ദേവദൂതാ നാമ ജാതാ. കമ്മകാരണികാപി അത്ഥതോ ഏവം വദന്തി നാമ ''മയം ദ്വത്തിംസ കമ്മകാരണാ കരോന്താ ന രുക്ഖാദീസു കരോമ, തുമ്ഹാദിസേസു സത്തേസുയേവ കരോമ, ഇതി അമ്ഹാകം തുമ്ഹേസു പുരേ കമ്മകാരണാകാരണതോവ കല്യാണം കരോഥാ''തി. തേനേതേപി ദേവദൂതാ നാമ ജാതാ.

മതകസത്തോപി അത്ഥതോ ഏവം വദതി നാമ ''പസ്സഥ ഭോ മം ആമകസുസാനേ ഛഡ്ഡിതം ഉദ്ധുമാതകാദിഭാവം പത്തം, മരണതോമ്ഹി അപരിമുത്തതായ ഏദിസോ ജാതോ, ന ഖോ പനാഹമേവ, തുമ്ഹേപി മരണതോ അപരിമുത്താവ. യഥേവ ഹി മയ്ഹം, ഏവം തുമ്ഹാകമ്പി മരണം ആഗമിസ്സതി, ഇതി തസ്സ പുരേ ആഗമനാവ കല്യാണം കരോഥാ''തി. തേനേസ ദേവദൂതോ നാമ ജാതോ. തസ്മാ ദഹരകുമാരാദയോ ഏത്ഥ ''ദേവദൂതാ''തി വേദിതബ്ബാ.

അനമതഗ്ഗിയന്തി അനമതഗ്ഗസംയുത്തം (സം॰ നി॰ ൨.൧൨൪). **ധമ്മാമതം പായേസീ**തി ലോകുത്തരധമ്മാമതം പാനം പടിലാഭകരണവസേന പായേസീതി അത്ഥോ. **സമധികാനീ**തി സഹാധികാനി. സഹത്ഥോ ഹേത്ഥ സംസദ്ദോ. **ഇസീ**തി സീലക്ഖന്ധാദയോ ധമ്മക്ഖന്ധേ ഏസി ഗവേസി പരിയേസീതി ഇസീതി വുച്ചതി. **പഞ്ച രട്ഠാനീ**തി പഞ്ചവിധചീനരട്ഠാനി. ഹിമവന്തം ഗന്ത്വാ ധമ്മചക്കപ്പവത്തനം പകാസേന്തോ യക്ഖസേനം പസാദയീതി യോജേതബ്ബം.

തേന ച സമയേനാതി തസ്മിം സമയേ തേസം ഗമനതോ പുബ്ബഭാഗകാലേ. **ലദ്ധം ഭവിസ്സതീ**തി വേസ്സവണസന്തികാ ലദ്ധം ഭവിസ്സതി. **വേഗസാ**തി വേഗേന. **സമന്തതോ ആരക്ഖം ഠപേസീ**തി ''ഇതോ പട്ഠായ മാ പവിസന്തൂ''തി അധിട്ഠാനവസേന സമന്താ ആരക്ഖം ഠപേസി. **അഡ്ഢുഡ്ഢാനി സഹസ്സാനീ**തി അഡ്ഢേന ചതുത്ഥാനി അഡ്ഢുഡ്ഢാനി, അതിരേകപഞ്ചസതാനി തീണി സഹസ്സാനീതി വുത്തം ഹോതി. **ദിയഡ്ഢസഹസ്സ**ന്തി അഡ്ഢേന ദുതിയം ദിയഡ്ഢം, അതിരേകപഞ്ചസതം ഏകം സഹസ്സന്തി അത്ഥോ. **സോണുത്തരാ**തി സോണോ ച ഉത്തരോ ച സോണുത്തരാ. **നിദ്ധമേത്വാനാ**തി പലാപേത്വാന. **അദേസിസു**ന്തി അദേസയും.

അജ്ഝിട്ഠോതി ആണത്തോ. **പുന ദാനീ**തി ഏത്ഥ **ദാനീ**തി നിപാതമത്തം, പുന ആഗച്ഛേയ്യാമ വാ ന വാതി അത്ഥോ. **രാജഗഹനഗരപരിവത്തകേനാ**തി രാജഗഹനഗരം പരിവജ്ജേത്വാ തതോ ബഹി തം പദക്ഖിണം കത്വാ ഗതമഗ്ഗേന ഗമനേന വാ. ഇദാനി ഥേരമാതുയാ വേടിസനഗരേ നിവാസകാരണം ദസ്സേതും തസ്സ നഗരസ്സ തസ്സാ ജാതിഭൂമിഭാവം ഥേരസ്സ ച അട്ഠുപ്പത്തിം ദസ്സേന്തോ **''അസോകോ കിര കുമാരകാലേ''**തിആദിമാഹ.

അയം പനേത്ഥ അനുപുബ്ബികഥാ - പുബ്ബേ കിര മോരിയവംസേ ജാതസ്സ ചന്ദഗുത്തസ്സ നാമ രഞ്ഞോ പുത്തോ ബിന്ദുസാരോ നാമ കുമാരോ പിതു അച്ചയേന പാടലിപുത്തമ്ഹി നഗരേ രാജാ അഹോസി. തസ്സ ദ്വേ പുത്താ സഉദരിയാ അഹേസും, തേസം ഏകൂനസതമത്താ വേമാതികഭാതരോ അഹേസും. രാജാ പന തേസം സബ്ബജേട്ഠകസ്സ അസോകകുമാരസ്സ ഉപരജ്ജട്ഠാനഞ്ച അവന്തിരട്ഠഞ്ച ദത്വാ അഥേകദിവസം അത്തനോ ഉപട്ഠാനം ആഗതം ദിസ്വാ ''താത, ഉപരാജ, തവ രട്ഠം ഗന്ത്വാ തത്ഥ ഉജ്ജേനീനഗരേ

വസാഹീ''തി ആണാപേസി. സോ പിതു വചനേന തം ഉജ്ജേനിം ഗച്ഛന്തോ അന്തരാമഗ്ഗേ വേടിസഗിരിനഗരേ വേടിസനാമകസ്സ സേട്ഠിസ്സ ഘരേ നിവാസം ഉപഗന്ത്വാ തസ്സ സേട്ഠിസ്സ ധീതരം ലക്ഖണസമ്പന്നം യോബ്ബനപ്പത്തം വേടിസഗിരിം നാമ കുമാരിം ദിസ്വാ തായ പടിബദ്ധചിത്തോ മാതാപിതൂനം കഥാപേത്വാ തം തേഹി ദിന്നം പടിലഭിത്വാ തായ സദ്ധിം സംവാസം കപ്പേസി. സാ തേന സംവാസേന സഞ്ജാതഗബ്ഭാ ഹുത്വാ തതോ ഉജ്ജേനിം നീതാ മഹിന്ദകുമാരം ജനയി. തതോ വസ്സദ്വയേ അതിക്കന്തേ സങ്ഘമിത്തഞ്ച ധീതരം ഉപലഭിത്വാ ഉപരാജേന സദ്ധിം തത്ഥ വസതി. ഉപരാജസ്സ പന പിതാ ബിന്ദുസാരോ മരണമഞ്ചേ നിപന്നോ പുത്തം അസോകകുമാരം സരിത്വാ തം പക്കോസാപേതും ഉജ്ജേനിം മനുസ്സേ പേസേസി. തേ തതോ ഉജ്ജേനിം ഗന്ത്വാ അസോകസ്സ തം പവത്തിം ആരോചേസും. തേസം വചനേന സോ പിതു സന്തികം തുരിതഗമനേനാഗച്ഛന്തോ അന്തരാമഗ്ഗേ വേടിസഗിരിനഗരമ്ഹി പുത്തദാരേ ഠപേത്വാ പിതു സന്തകം പാടലിപുത്തനഗരം ഗന്ത്വാ ഗതസമനന്തരമേവ കാലകതസ്സ പിതുനോ സരീരകിച്ചം കാരാപേത്വാ തതോ ഏകൂനസതമത്തേ വേമാതികഭാതരോ ച ഘാതാപേത്വാ വിഹതകണ്ടകോ ഹുത്വാ തത്ഥ ഛത്തം ഉസ്സാപേത്വാ അഭിസേകം ഗണ്ഹി. തദാപി ഥേരമാതാ ദാരകേ രഞ്ഞോ സന്തികം പേസേത്വാ സയം തത്ഥേവ വേടിസഗിരിനഗരേ വസി. തേന വുത്തം **"സാ തസ്സ മാതാ തേന സമയേന ഞാതിഘരേ വസീ"**തി.

ആരോപേസീതി പടിപാദേസി. **അമ്ഹാകം ഇധ കത്തബ്ബകിച്ചം നിട്ഠിത**ന്തി മാതു ദസ്സനസ്സ കതഭാവം സന്ധായാഹ. **അനുഭവതു താവ മേ പിതരാ പേസിതം അഭിസേക**ന്തിആദീസു അഭിസേകപേസനാദികഥാ വിത്ഥാരേന ഉത്തരതോ ആവി ഭവിസ്സതി. **ഛണത്ഥ**ന്തി ഛണനിമിത്തം, ഛണഹേതൂതി അത്ഥോ, സയം ഛണകീളം അകാതുകാമോതി വുത്തം ഹോതി. തദാ കിര ദേവാനംപിയതിസ്സോ ജേട്ഠമൂലമാസപുണ്ണമിയം നക്ഖത്തം ഘോസാപേത്വാ ''സലിലകീളാഛണം കരോഥാ''തി അമച്ചേ ആണാപേത്വാ സയം മിഗവം കീളിതുകാമോ മിസ്സകപബ്ബതം അഗമാസി. **മിസ്സകപബ്ബത**ന്തി പംസുപാസാണമിസ്സകത്താ ഏവംലദ്ധനാമം പബ്ബതം. **ദിട്ഠസച്ചോ**തി അനാഗാമിമഗ്ഗേന പടിവിദ്ധസച്ചോ, അനാഗാമിഫലം പത്തോതി വുത്തം ഹോതി. സോ കിര ഥേരേന അത്തനോ മാതുദേവിയാ ദേസിതം ധമ്മം സുത്വാ അനാഗാമിഫലം സച്ഛാകാസി, സോ ച ഥേരസ്സ ഭാഗിനേയ്യോതി വേദിതബ്ബോ. തഥാ ഹി ഥേരസ്സ മാതുദേവിയാ ഭഗിനീ തസ്സാ ധീതാ, തസ്സാ അയം പുത്തോ. വുത്തഞ്ഹേതം **മഹാവംസേ** -

''ദേവിയാ ഭഗിനീ ധീതു, പുത്തോ ഭണ്ഡുകനാമകോ;
ഥേരേന ദേവിയാ ധമ്മം, സുത്വാ ദേസിതമേവ തു;
അനാഗാമിഫലം പത്വാ, വസി ഥേരസ്സ സന്തികേ''തി.

സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന ച തുമ്ഹേ ബ്യാകതാതി ബോധിമൂലേ ഏവ ബുദ്ധചക്ഖുനാ ലോകം വോലോകേത്വാ തമ്ബപണ്ണിദീപം ദിസ്വാ അനാഗതേ തസ്സ ദീപസ്സ സമ്പത്തിം ദിട്ഠേന സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന ''അനാഗതേ മഹിന്ദോ നാമ ഭിക്ഖു തമ്ബപണ്ണിദീപം പസാദേസ്സതീ''തി തുമ്ഹേ ബ്യാകതാ. തത്ഥ **തമ്ബപണ്ണിദീപ**ന്തി ദീപവാസിനോ വുത്താ. ഇന്ദ്രിയപരോപരിയത്തഞാണം ആസയാനുസയഞാണഞ്ച **"ബുദ്ധചക്ഖൂ"**തി വുച്ചതി. തേന പന ഇന്ദ്രിയപരോപരാദിം വിനാ അഞ്ഞം ന സക്കാ ദട്ഠുന്തി ''വോലോകേന്തോ''തി അവത്വാ **"വോലോകേത്വാ"**തി വുത്തം. **ഏതമത്ഥ**ന്തി ''അനാഗതേ മഹിന്ദോ നാമ ഭിക്ഖു തമ്ബപണ്ണിദീപം പസാദേസ്സതീ''തി ഇമമത്ഥം.

വേടിസഗിരിമ്ഹി രാജഗഹേതി ദേവിയാ കതവിഹാരേ. കാലോവ ഗമനസ്സ, ഗച്ഛാമ ദീപമുത്തമന്തി യോജേതബ്ബം. ഇദഞ്ച തേസം പരിവിതക്കനിദസ്സനം. **പളിനാ**തി ആകാസം പക്ഖന്ദിംസു. **അമ്ബരേ**തി ആകാസേ. ഏവമാകാസം പക്ഖന്ദിത്വാ കിം തേ അകംസൂതി ചേതിയപബ്ബതേ നിപതിംസൂതി ദസ്സേന്തോ ആഹ **"ഏവമുപ്പതിതാ ഥേരാ, നിപതിംസു നഗുത്തമേ"**തി. ഇദാനി തസ്സ പബ്ബതസ്സ പതിട്ഠിതട്ഠാനം ഥേരാനഞ്ച തത്ഥ നിപതിതട്ഠാനം ദസ്സേതും **"പുരതോ പുരസേട്ഠസ്സാ"**തിആദിഗാഥമാഹ. **പുരതോ**തി പാചീനദിസാഭാഗേ. **പുരസേട്ഠസ്സാ**തി അനുരാധപുരസങ്ഖാതസ്സ പുരവരസ്സ. **മേഘസന്നിഭേ**തി സമന്തതോ നീലവണ്ണത്താ നീലമഹാമേഘസദിസേ. **സീലകൂടമ്ഹീ**തി ഏവംനാമകേ പബ്ബതകൂടേ. **ഹംസാവ നഗമുദ്ധനീ**തി പബ്ബതമുദ്ധനി ഹംസാ വിയ.

തത്ഥ പന പതിട്ഠഹന്തോ കദാ പതിട്ഠഹീതി ആഹ **"ഏവം ഇട്ടിയാദീഹി സദ്ധി"**ന്തിആദി. **പരിനിബ്ബാനതോ**തി പരിനിബ്ബാനവസ്സതോ തം അവധിഭൂതം മുഞ്ചിത്വാ തതോ ഉദ്ധം ദ്വിന്നം വസ്സസതാനം ഉപരി ഛത്തിംസതിമേ വസ്സേതി അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ. കഥം വേദിതബ്ബോതി ആഹ **"അജാതസത്തുസ്സ ഹീ"**തിആദി. **തസ്മിംയേവ വസ്സേ**തി ഏത്ഥ യസ്മിം സംവച്ഛരേ യസ്മിഞ്ച ദിവസേ ഭഗവാ പരിനിബ്ബുതോ, തസ്മിം സംവച്ഛരേ തസ്മിംയേവ ച ദിവസേ വിജയകുമാരോ ഇമം ദീപമാഗതോതി വദന്തി. വുത്തഞ്ഹേതം -

> ''ലങ്കായം വിജയസനാമകോ കുമാരോ,
> ഓതിണ്ണോ ഥിരമതി തമ്ബപണ്ണിദീപേ;
> സാലാനം യമകഗുണാനമന്തരസ്മിം,
> നിബ്ബാതും സയിതദിനേ തഥാഗതസ്സാ''തി.

സീഹകുമാരസ്സ പുത്തോതി ഏത്ഥ കാലിങ്ഗരാജധീതു കുച്ഛിസ്മിം സീഹസ്സ ജാതോ കുമാരോ സീഹകുമാരോതി വേദിതബ്ബോ, പുബ്ബേ അമനുസ്സാവാസത്താ ആഹ **"മനുസ്സാവാസം അകാസീ"**തി. **ചുദ്ദസമേ വസ്സേ**തി ചുദ്ദസമേ വസ്സേ സമ്പത്തേ. **ഇധ വിജയോ കാലമകാസീ**തി ഇമസ്മിം തമ്ബപണ്ണിദീപേ വിജയരാജകുമാരോ അട്ഠതിംസ വസ്സാനി രജ്ജം കാരേത്വാ കാലമകാസി. തഥാ ഹി അജാതസത്തു രാജാ ദ്വത്തിംസ വസ്സാനി രജ്ജം കാരേസി, ഉദയഭദ്ദോ സോളസ വസ്സാനി, തസ്മാ അജാതസത്തുസ്സ അട്ഠമവസ്സം ഇധ വിജയസ്സ പഠമവസ്സന്തി കത്വാ തതോ ഉദ്ധം അജാതസത്തുസ്സ ചതുവീസതി വസ്സാനി ഉദയഭദ്ദസ്സ ചുദ്ദസ വസ്സാനീതി വിജയസ്സ അട്ഠതിംസ വസ്സാനി പരിപൂരിംസു. തഥാ ച വുത്തം -

> ''വിജയോ ലങ്കമാഗമ്മ, സത്ഥു നിബ്ബാനവാസരേ;
> അട്ഠതിംസ സമാകാസി, രജ്ജം യക്ഖവിമദ്ദകോ''തി.

''ഉദയഭദ്ദസ്സ പഞ്ചദസമേ വസ്സേ പണ്ഡുവാസുദേവോ നാമ ഇമസ്മിം ദീപേ രജ്ജം പാപുണീ''തി വുത്തത്താ ഉദയഭദ്ദസ്സ ചുദ്ദസമവസ്സസങ്ഖാതം ഏകം വസ്സം ഇമസ്മിം ദീപേ വിജയസ്സ പണ്ഡുവാസുദേവസ്സ ച അന്തരേ സീഹളം അരാജികം ഹുത്വാ ഠിതന്തി വേദിതബ്ബം. തസ്മിഞ്ഹി വസ്സേ വിജയരാജസ്സ അമച്ചാ ഉപതിസ്സം നാമ അമച്ചം ജേട്ഠകം കത്വാ തസ്സ നാമേന കതേ ഉപതിസ്സഗാമേ വസന്താ അരാജികം രജ്ജമനുസാസിംസു. വുത്തഞ്ഹേതം -

“തസ്മിം മതേ അമച്ചാ തേ, പേക്ഖന്താ ഖത്തിയാഗമം;
ഉപതിസ്സഗാമേ ഠത്വാന, രട്ഠം സമനുസാസിസും.

“മതേ വിജയരാജമ്ഹി, ഖത്തിയാഗമനാ പുരാ;
ഏകം വസ്സം അയം ലങ്കാ-ദീപോ ആസി അരാജികോ”തി.

തത്ഥാതി ജമ്ബുദീപേ. **ഇധ പണ്ഡുവാസുദേവോ കാലമകാസീ**തി ഇമസ്മിം സീഹളദീപേ പണ്ഡുവാസുദേവോ തിംസ വസ്സാനി രജ്ജമനുസാസിത്വാ കാലമകാസി. തഥാ ഹി ഉദയഭദ്ദസ്സ അനന്തരം അനുരുദ്ധോ ച മുണ്ഡോ ച അട്ഠ വസ്സാനി രജ്ജമനുസാസിംസു, തദനന്തരം നാഗദാസകോ ചതുവീസതി വസ്സാനി, തസ്മാ ഉദയഭദ്ദസ്സ പഞ്ചദസമസോളസമവസ്സേഹി സദ്ധിം അനുരുദ്ധസ്സ ച മുണ്ഡസ്സ ച അട്ഠ വസ്സാനി, നാഗദാസകസ്സ ച ചതുവീസതിവസ്സേസു വീസതി വസ്സാനീതി പണ്ഡുവാസുദേവസ്സ രഞ്ഞോ തിംസ വസ്സാനി പരിപൂരിംസു. തേനേവ വുത്തം -

“തതോ പണ്ഡുവാസുദേവോ, രജ്ജം തിംസ സമാ അകാ”തി;

തത്ഥാതി ജമ്ബുദീപേ. **സത്തരസമേ വസ്സേ**തി സത്തരസമേ വസ്സേ സമ്പത്തേ. തഥാ ഹി നാഗദാസകസ്സ അനന്തരാ സുസുനാഗോ അട്ഠാരസ വസ്സാനി രജ്ജം കാരേസി, തസ്മാ നാഗദാസകസ്സ ചതുവീസതിവസ്സേസു വീസതി വസ്സാനി ഠപേത്വാ സേസേഹി ചതൂഹി വസ്സേഹി സദ്ധിം സുസുനാഗസ്സ അട്ഠാരസസു വസ്സേസു സോളസ വസ്സാനീതി ഇധ അഭയരഞ്ഞോ വീസതി വസ്സാനി പരിപൂരിംസു. വുത്തഞ്ഹേതം -

“അഭയോ വീസതി വസ്സാനി, ലങ്കാരജ്ജമകാരയീ”തി;

ദാമരികോതി യുദ്ധകാരകോ ചോരോ. പണ്ഡുകാഭയോ പന അഭയസ്സ ഭാഗിനേയ്യോ രാജായേവ, ന ചോരോ, ബലക്കാരേന പന രജ്ജസ്സ ഗഹിതത്താ “ദാമരികോ”തി വുത്തം. **രജ്ജം അഗ്ഗഹേസീ**തി ഏകദേസസ്സ ഗഹിതത്താ വുത്തം. അഭയസ്സ ഹി വീസതിമേ വസ്സേ ന താവ സബ്ബം രജ്ജമഗ്ഗഹേസീതി. തഥാ ഹി വീസതിമവസ്സതോ പട്ഠായ അഭയസ്സ നവ ഭാതികേ അത്തനോ മാതുലേ തത്ഥ തത്ഥ യുദ്ധം കത്വാ ഘാതേന്തസ്സ അനഭിസിത്തസ്സേവ സത്തരസ വസ്സാനി അതിക്കമിംസു, തതോയേവ ച താനി രാജസുഞ്ഞാനി നാമ അഹേസും. തഥാ ച വുത്തം -

“പണ്ഡുകാഭയരഞ്ഞോ ച, അഭയസ്സ ച അന്തരേ;
രാജസുഞ്ഞാനി വസ്സാനി, അഹേസും ദസ സത്ത ചാ”തി.

തത്ഥാതി ജമ്ബുദീപേ. **പണ്ഡുകസ്സാ**തി പണ്ഡുകാഭയസ്സ. ഭവതി ഹി ഏകദേസേനപി വോഹാരോ “ദേവദത്തോ ദത്തോ”തി യഥാ. **സത്തരസ വസ്സാനി പരിപൂരിംസൂ**തി അനഭിസിത്തസ്സേവ പരിപൂരിംസു. ഏത്ഥ ച കാളാസോകസ്സ സോളസമവസ്സം ഠപേത്വാ പന്നരസ വസ്സാനി ഹേട്ഠാ സുസുനാഗസ്സ സത്തരസമഅട്ഠാരസമവസ്സാനി ച ദ്വേ ഗഹേത്വാ സത്തരസ വസ്സാനി ഗണിതബ്ബാനി. **താനി ഹേട്ഠാ ഏകേന വസ്സേന സഹ അട്ഠാരസ ഹോന്തീ**തി താനി രാജസുഞ്ഞാനി സത്തരസ വസ്സാനി ഹേട്ഠാ

വിജയപണ്ഡുവാസുദേവരാജൂനമന്തരേ അരാജികേന എ്വകേന വസ്സേന സദ്ധിം അട്ഠാരസ രാജസുഞ്ഞവസ്സാനി നാമ ഹോന്തി.

ചന്ദഗുത്തസ്സ ചുദ്ദസമേ വസ്സേ ഇധ പണ്ഡുകാഭയോ കാലമകാസീതി ചന്ദഗുത്തസ്സ ചുദ്ദസമേ വസ്സേ ഇമസ്മിം തമ്ബപണ്ണിദീപേ പണ്ഡുകാഭയോ നാമ രാജാ സത്തതി വസ്സാനി രജ്ജമനുസാസിത്വാ കാലമകാസി. തഥാ ഹി സുസുനാഗസ്സ പുത്തോ കാളാസോകോ അട്ഠവീസതി വസ്സാനി രജ്ജം കാരേസി. തതോ തസ്സ പുത്താ ദസ ഭാതുകാ ദ്വേവീസതി വസ്സാനി രജ്ജം കാരേസും, തേസം പച്ഛാ നവ നന്ദാ ദ്വേവീസതി, ചന്ദഗുത്തോ ചതുവീസതി വസ്സാനി രജ്ജം കാരേസി. തത്ഥ കാളാസോകസ്സ അട്ഠവീസതിവസ്സേസു പന്നരസ വസ്സാനി ഹേട്ഠാ ഗഹിതാനീതി താനി ഠപേത്വാ സേസാനി തേരസ വസ്സാനി, ദസഭാതുകാനം ദ്വേവീസതി, തഥാ നവനന്ദാനം ദ്വേവീസതി, ചന്ദഗുത്തസ്സ ചുദ്ദസമവസ്സം ഠപേത്വാ തേരസ വസ്സാനീതി പണ്ഡുകാഭയസ്സ സത്തതി വസ്സാനി പരിപൂരിംസു. തഥാ ച വുത്തം -

“പണ്ഡുകാഭയനാമസ്സ, രഞ്ഞോ വസ്സാനി സത്തതീ”തി;

തത്ഥ അസോകധമ്മരാജസ്സ സത്തരസമേ വസ്സേ ഇധ മുടസിവരാജാ കാലമകാസീതി തസ്മിം ജമ്ബുദീപേ അസോകധമ്മരാജസ്സ സത്തരസമേ വസ്സേ ഇധ മുടസിവോ നാമ രാജാ സട്ഠി വസ്സാനി രജ്ജമനുസാസിത്വാ കാലമകാസി . തഥാ ഹി ചന്ദഗുത്തസ്സ പുത്തോ ബിന്ദുസാരോ അട്ഠവീസതി വസ്സാനി രജ്ജം കാരേസി, തതോ തസ്സ പുത്തോ അസോകധമ്മരാജാ രജ്ജം പാപുണി, തസ്മാ ചന്ദഗുത്തസ്സ ഹേട്ഠാ വുത്തേസു ചതുവീസതിവസ്സേസു തേരസ വസ്സാനി ഗഹിതാനീതി താനി ഠപേത്വാ സേസാനി എ്വകാദസ വസ്സാനി, ബിന്ദുസാരസ്സ അട്ഠവീസതി വസ്സാനി, അസോകസ്സ അനഭിസിത്തസ്സ ചത്താരി വസ്സാനി, അഭിസിത്തസ്സ സത്തരസ വസ്സാനീതി എ്വവം സട്ഠി വസ്സാനി ഇധ മുടസിവസ്സ പരിപൂരിംസു. തഥാ ച വുത്തം -

“മുടസിവോ സട്ഠി വസ്സാനി, ലങ്കാരജ്ജമകാരയീ”തി;

ദേവാനംപിയതിസ്സോ രജ്ജം പാപുണീതി അസോകധമ്മരാജസ്സ അട്ഠാരസമേ വസ്സേ പാപുണി. ഇദാനി പരിനിബ്ബുതേ ഭഗവതി അജാതസത്തുആദീനം വസ്സഗണനാവസേന പരിനിബ്ബാനതോ ദ്വിന്നം വസ്സസതാനം ഉപരി ഛത്തിംസതി വസ്സാനി എ്വകതോ ഗണേത്വാ ദസ്സേന്തോ ആഹ **“പരിനിബ്ബുതേ ച സമ്മാസമ്ബുദ്ധേ”**തിആദി. തത്ഥ **അജാതസത്തുസ്സ ചതുവീസതീ**തി പരിനിബ്ബാനവസ്സസങ്ഖാതം അട്ഠമവസ്സം മുഞ്ചിത്വാ വുത്തം. **അസോകസ്സ പുത്തകാ ദസ ഭാതുകരാജാനോ**തി കാളാസോകസ്സ പുത്താ ഭദ്ദസേനോ കോരണ്ഡവണ്ണോ മങ്കുരോ സബ്ബഞ്ജഹോ ജാലികോ ഉഭകോ സഞ്ചയോ കോരബ്യോ നന്ദിവഡ്ഢനോ പഞ്ചമകോതി ഇമേ ദസ ഭാതുകരാജാനോതി വേദിതബ്ബാ. ഉഗ്ഗസേനനന്ദോ പണ്ഡുകനന്ദോ പണ്ഡുഗതിനന്ദോ ഭൂതപാലനന്ദോ രട്ഠപാലനന്ദോ ഗോവിസാണകനന്ദോ സവിദ്ധകനന്ദോ കേവട്ടകനന്ദോ ധനനന്ദോതി ഇമേ **നവ നന്ദാ**തി വേദിതബ്ബാ. **എ്വതേന രാജവംസാനുസാരേനാ**തി എ്വതേന ജമ്ബുദീപവാസിരാജൂനം വംസാനുസാരേന വേദിതബ്ബമേതന്തി അത്ഥോ.

തമ്ബപണ്ണിദീപവാസീനമ്പി പുന രാജൂനം വസേന എ്വവം ഗണനാ വേദിതബ്ബാ - സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ പരിനിബ്ബാനവസ്സം ഇധ വിജയസ്സ പഠമം

വസ്സന്തി കത്വാ തം അപനേത്വാ പരിനിബ്ബാനവസ്സതോ ഉദ്ധം വിജയസ്സ സത്തതിംസ വസ്സാനി, തതോ അരാജികമേകവസ്സം, പണ്ഡുവാസുദേവസ്സ തിംസ വസ്സാനി, അഭയസ്സ വീസതി വസ്സാനി, പണ്ഡുകാഭയസ്സ അഭിസേകതോ പുബ്ബേ സത്തരസ വസ്സാനി, അഭിസിത്തസ്സ സത്തതി വസ്സാനി, മുടസിവസ്സ സട്ഠി വസ്സാനി, ദേവാനംപിയതിസ്സസ്സ പഠമം വസ്സന്തി ഏവം പരിനിബ്ബാനതോ ദ്വിന്നം വസ്സസതാനം ഉപരി ഛത്തിംസ വസ്സാനി വേദിതബ്ബാനി.

ജേട്ഠമാസസ്സ പുണ്ണമിയം ജേട്ഠനക്ഖത്തം മൂലനക്ഖത്തം വാ ഹോതീതി ആഹ **"ജേട്ഠമൂലനക്ഖത്തം നാമ ഹോതീ"**തി. തസ്മിം പന നക്ഖത്തേ കത്തബ്ബഛണമ്പി തന്നിസ്സയത്താ തമേവ നാമം ലഭതീതി വേദിതബ്ബം. **മിഗവന്തി** മിഗാനം വാനനതോ ഹേസനതോ ബാധനതോ മിഗവന്തി ലദ്ധസമഞ്ഞം മിഗവം. **രോഹിതമിഗരൂപന്തി** ഗോകണ്ണമിഗവേസം. **ജിയന്തി** ധനുജിയം. **അനുബന്ധന്തോതി** പദസാ അനുധാവന്തോ. **മമംയേവ രാജാ പസ്സതൂതി** ഏത്ഥ "അമ്ഹേസു ബഹൂസു ദിട്ഠേസു രാജാ അതിവിയ ഭായിസ്സതീ"തി ഇമിനാ കാരണേന അത്താനമേവ ദസ്സേതും "മമംയേവ പസ്സതൂ"തി അധിട്ഠാസീതി വേദിതബ്ബം. **"ചിന്തേസീ"**തി വത്വാ തസ്സ ചിന്തനാകാരം ദസ്സേന്തോ ആഹ **"ഇമസ്മിം ദീപേ ജാതോ"**തിആദി. ഥേരോ തസ്സ പരിവിതക്കം ജാനിത്വാ അത്തനോ സഭാവം കഥേത്വാ തം അസ്സാസേതുകാമോ **"സമണാ മയം മഹാരാജാ"**തിആദിമാഹ. മഹാരാജ മയം സമണാ നാമ, ത്വം പരിവിതക്കം മാ അകാസീതി വുത്തം ഹോതി. **തവേവ അനുകമ്പായാതി** തവ അനുകമ്പത്ഥായ ഏവ ആഗതാ, ന വിമുഖഭാവത്ഥായാതി അധിപ്പായോ. "ഇമേ സമണാ നാമാ"തി അജാനന്തസ്സ "സമണാ മയം, മഹാരാജാ"തി കസ്മാ ഥേരോ ആഹാതി ചേ? അസോകധമ്മരാജേന പേസിതസാസനേനേവ പുബ്ബേ ഗഹിതസമണസഞ്ഞം സാരേതും ഏവമാഹാതി. ഇമമത്ഥം വിഭാവേതും **"തേന ച സമയേനാ"**തിആദി വുത്തം.

അദിട്ഠാ ഹുത്വാ സഹായകാതി **അദിട്ഠസഹായകാ,** അഞ്ഞമഞ്ഞം അദിസ്വാവ സഹായകഭാവം ഉപഗതാതി വുത്തം ഹോതി. **ഛാതപബ്ബതപാദേതി** ഛാതവാഹസ്സ നാമ പബ്ബതസ്സ പാദേ. തം കിര പബ്ബതം അനുരാധപുരാ പുബ്ബദക്ഖിണദിസാഭാഗേ അതിരേകയോജനദ്വയമത്ഥകേ തിട്ഠതി. തമ്ഹി ഠാനേ പച്ഛാ സദ്ധാതിസ്സോ നാമ മഹാരാജാ വിഹാരം കാരാപേസി, തം "ഛാതവിഹാര"ന്തി വോഹരിംസു. **"രഥയട്ഠിപ്പമാണാ**തി ആയാമതോ ച ആവട്ടതോ ച രഥപതോദേന സമപ്പമാണാ"തി തീസുപി **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം. **മഹാവംസേപി** വുത്തം -

> "ഛാതപബ്ബതപാദമ്ഹി , തിസ്സോ ച വേളുയട്ഠിയോ;
> ജാതാ രഥപതോദേന, സമാനാ പരിമാണതോ"തി.

ഗണ്ഠിപദേ പന "രഥയട്ഠിപ്പമാണാതി രഥസ്സ ധജയട്ഠിപ്പമാണാ"തി വുത്തം. **ഉപ്പജ്ജിംസൂതി** തസ്സ അഭിസേകസമകാലമേവ ഉപ്പജ്ജിംസു. ഏവമുത്തരിപി വക്ഖമാനാനം അച്ഛരിയാനം പാതുഭാവോ വേദിതബ്ബോ. തഥാ ച വുത്തം **മഹാവംസേ** -

> "ദേവാനംപിയതിസ്സോ സോ, രാജാസി പിതുഅച്ചയേ;
> തസ്സാഭിസേകേന സമം, ബഹൂനച്ഛരിയാനഹൂ"തി.

ഏകാ ലതാ യട്ഠി നാമാതി കഞ്ചനലതായ പടിമണ്ഡിതത്താ ഏവംലദ്ധനാമാ ഏകാ യട്ഠി അഹോസി. **തം അലങ്കരിത്വാ ഉപ്പന്നലതാ**തി തം രജതവണ്ണം യട്ഠിം അലങ്കരിത്വാ തത്ഥേവ ചിത്തകമ്മകതാ വിയ ഉപ്പന്നലതാ. **ഖായതീ**തി ദിസ്സതി. **കിഞ്ജക്ഖാനീ**തി കേസരാനി. ഏത്ഥാനി ച പുപ്ഫയട്ഠിയം നീലപുപ്ഫാദീനി സകുണയട്ഠിയഞ്ച നാനപ്പകാരാ മിഗപക്ഖിനോ തത്ഥേവ ചിത്തകമ്മകതാ വിയ പഞ്ഞായന്തീതി ദട്ഠബ്ബം. **സേതാ രജതയട്ഠീവാ**തി രജതമയയട്ഠി വിയ ഏകാ യട്ഠി സേതവണ്ണാതി അത്ഥോ. **ലതാ**തി തത്ഥേവ ചിത്തകമ്മകതാ വിയ ദിസ്സമാനലതാ. **നീലാദി യാദിസം പുപ്ഫ**ന്തി യാദിസം ലോകേ നീലാദിപുപ്ഫം അത്ഥി, താദിസം പുപ്ഫയട്ഠിമ്ഹി ഖായതീതി അത്ഥോ.

അനേകവിഹിതം രതനം ഉപ്പജ്ജീതി അനേകപ്പകാരം രതനം സമുദ്ദതോ സയമേവ തീരം ആരുഹിത്വാ വേലന്തേ ഊമിവേഗാഭിജാതമരിയാദവട്ടി വിയ ഉപ്പജ്ജി, ഉട്ഠഹിത്വാ അട്ഠാസീതി അത്ഥോ. **തമ്ബപണ്ണിയം പന അട്ഠ മുത്താ ഉപ്പജ്ജിംസൂ**തി ഏത്ഥാപി തമ്ബപണ്ണിയം സമുദ്ദതോ സയമേവ ഉട്ഠഹിത്വാ ജാതിതോ അട്ഠ മുത്താ സമുദ്ദതീരേ വുത്തനയേനേവ ഠിതാതി വേദിതബ്ബോ. വുത്തഞ്ഹേതം **മഹാവംസേ** -

"ലങ്കാദീപമ്ഹി സകലേ, നിധയോ രതനാനി ച;
അന്തോഠിതാനി ഉഗ്ഗന്ത്വാ, പഥവീതലമാരുഹും.

"ലങ്കാദീപസമീപമ്ഹി, ഭിന്നനാവാഗതാനി ച;
തത്ര ജാതാനി ച ഥലം, രതനാനി സമാരുഹും.

"ഹയഗജാ രഥാമലകാ, വലയങ്ഗുലിവേഠകാ;
കകുധഫലാ പാകതികാ, ഇച്ചേതാ അട്ഠ ജാതിതോ.

"മുത്താ സമുദ്ദാ ഉഗ്ഗന്ത്വാ, തീരേ വട്ടി വിയ ഠിതാ;
ദേവാനംപിയതിസ്സസ്സ, സബ്ബപുഞ്ഞവിജമ്ഭിത"ന്തി.

ഹയമുത്താതി അസ്സരൂപസണ്ഠാനമുത്താ. **ഗജമുത്താ**തി ഹത്ഥിരൂപസണ്ഠാനാ. ഏവം സബ്ബത്ഥ തംതംസണ്ഠാനവസേന മുത്താഭേദോ വേദിതബ്ബോ. **അങ്ഗുലിവേഠകമുത്താ**തി അങ്ഗുലീയകസണ്ഠാനാ, മുദ്ദികാസണ്ഠാനാതി അത്ഥോ. **കകുധഫലമുത്താ**തി കകുധരുക്ഖഫലാകാരാ ബഹൂ അസാമുദ്ദികാ മുത്താ. **രാജകകുധഭണ്ഡാനീ**തി രാജാരഹഉത്തമഭണ്ഡാനി. താനി സരൂപേന ദസ്സേന്തോ ആഹ **"ഛത്തം ചാമര"**ന്തിആദി. അഞ്ഞഞ്ച ബഹുവിധം പണ്ണാകാരം പഹിണീതി സമ്ബന്ധോ. **സങ്ഖ**ന്തി അഭിസേകാസിഞ്ചനകം സാമുദ്ദികം ദക്ഖിണാവട്ടം സങ്ഖം. അനോതത്തോദകമേവ **"ഗങ്ഗോദക"**ന്തി വുത്തം. **വഡ്ഢമാന**ന്തി അലങ്കാരചുണ്ണം. "നഹാനചുണ്ണ"ന്തി കേചി. **വടംസക**ന്തി കണ്ണപിളന്ധനവടംസകന്തി വുത്തം ഹോതി. "വടംസകം കണ്ണചൂളികട്ഠാനേ ഓലമ്ബക"ന്തിപി വദന്തി. **ഭിങ്ഗാര**ന്തി സുവണ്ണമയം മഹാഭിങ്ഗാരം. "മകരമുഖസണ്ഠാനാ ബലികമ്മാദികരണത്ഥം കതാ ഭാജനവികതീ"തിപി വദന്തി. **നന്ദിയാവട്ട**ന്തി കാകപദസണ്ഠാനാ മങ്ഗലത്ഥം കതാ സുവണ്ണഭാജനവികതി. **കഞ്ഞ**ന്തി ഖത്തിയകുമാരിം. **അധോവിമം ദുസ്സയുഗ**ന്തി കിലിട്ഠേ ജാതേ അഗ്ഗിമ്ഹി പക്ഖിത്തമത്തേ പരിസുദ്ധഭാവമുപഗച്ഛന്തം അധോവിമം ദുസ്സയുഗം. **ഹത്ഥപുഞ്ഛന**ന്തി പീതവണ്ണം മഹഗ്ഘം ഹത്ഥപുഞ്ഛനപടം.

ഹരിചന്ദനന്തി ഹരിവണ്ണചന്ദനം, സുവണ്ണവണ്ണചന്ദനന്തി അത്ഥോ. ലോഹിതചന്ദനം വാ, ഗോസിതചന്ദനന്തി അത്ഥോ. തം കിര ഉദ്ധനേ കുഥിതതേലമ്ഹി പക്ഖിത്തമത്തം സകലമ്പി തേലം അഗ്ഗിഞ്ച നിബ്ബാപനസമത്ഥം ചന്ദനം. തേനേവ "ഗോസിതചന്ദന"ന്തി വുച്ചതി. ഗോസദ്ദേന ഹി ജലം വുച്ചതി, തം വിയ സിതം ചന്ദനം ഗോസിതചന്ദനം. നാഗഭവനസമ്ഭവം **അരുണവണ്ണമത്തികം. ഹരീതകം ആമലകന്തി** അഗദഹരീതകം അഗദാമലകം. തം ഖിപ്പമേവ സരീരമലസോധനാദികരണസമത്ഥം ഹോതി.

ഉണ്ഹീസന്തി ഉണ്ഹീസപട്ടം. **വേഠനന്തി** സീസവേഠനം. **സാരപാമങ്ഗന്തി** ഉത്തമം രതനപാമങ്ഗസുത്തം. **വത്ഥകോടികന്തി** വത്ഥയുഗമേവ. **നാഗമാഹടന്തി** നാഗേഹി ആഹടം. **മ**-കാരോ പദസന്ധികരോ. **അമതോസധന്തി** ഏവംനാമികാ ഗുളികജാതി, അമതസദിസകിച്ചത്താ ഏവം വുച്ചതി. തം കിര പരിപന്ഥം വിധമേത്വാ സബ്ബത്ഥ സാധേന്തേഹി അഗദോസധസമ്ഭാരേഹി യോജേത്വാ വട്ടേത്വാ കതം ഗുളികം. തം പന രാജൂനം മുഖസോധനനഹാനപരിയോസാനേ മഹതാ പരിഹാരേന ഉപനേന്തി. തേന തേ അങ്ഗരാഗം നാമ കരോന്തി, കരോന്താ ച യഥാരഹം ദ്വീഹി തീഹി അഗദോസധരങ്ഗതിലകാഹി നലാടകഅംസകൂടഉരമജ്ഝസങ്ഖാതം അങ്ഗം സജ്ജേത്വാ അങ്ഗരാഗം കരോന്തീതി വേദിതബ്ബം. സാ പന ഗുളികാ അഹിവിച്ഛികാദീനമ്പി വിസം ഹനതി, തേനപി തം വുച്ചതി "അമതോസധ"ന്തി.

അഹം ബുദ്ധഞ്ചാതിആദീസു സബ്ബധമ്മേ യാഥാവതോ അബുജ്ഝി പടിബുജ്ഝീതി ബുദ്ധോതി സങ്ഖ്യം ഗതം സമ്മാസമ്ബുദ്ധഞ്ച, അധിഗതമഗ്ഗേ സച്ഛികതനിരോധേ യഥാനുസിട്ഠം പടിപജ്ജമാനേ ച അപായേസു അപതമാനേ ധാരേതീതി ധമ്മോതി സങ്ഖ്യം ഗതം പരിയത്തിയാ സദ്ധിം നവ ലോകുത്തരധമ്മഞ്ച, ദിട്ഠിസീലസാമഞ്ഞേന സംഹതത്താ സങ്ഘോതി സങ്ഖ്യം ഗതം അരിയസാവകസങ്ഘഞ്ച അഹം സരണം ഗതോ പരായണന്തി ഉപഗതോ, ഭജിം സേവിന്തി അത്ഥോ. അഥ വാ ഹിംസതി തപ്പസാദതഗ്ഗരുകതാഹി വിഹതകിലേസേന തപ്പരായണതാകാരപ്പവത്തേന ചിത്തുപ്പാദേന സരണഗതാനം തേനേവ സരണഗമനേന ഭയം സന്താസം ദുക്ഖം ദുഗ്ഗതിം പരികിലേസം ഹനതി വിനാസേതീതി **സരണം,** രതനത്തയസ്സേതം അധിവചനം. അപിച സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ഹിതേ പവത്തനേന അഹിതാ ച നിവത്തനേന സത്താനം ഭയം ഹിംസതീതി സരണന്തി വുച്ചതി. ധമ്മോപി ഭവകന്താരാ ഉത്താരണേന അസ്സാസദാനേന ച സത്താനം ഭയം ഹിംസതീതി സരണന്തി വുച്ചതി. സങ്ഘോപി അപ്പകാനമ്പി കാരാനം വിപുലഫലപടിലാഭകരണേന സത്താനം ഭയം ഹിംസതീതി സരണന്തി വുച്ചതി. ഇമിനാ അത്ഥേന സരണഭൂതം രതനത്തയം തേനേവ കാരണേന സരണന്തി ഗതോ അവഗതോ, ജാനിന്തി അത്ഥോ. **ഉപാസകത്തം ദേസേസിന്തി** രതനത്തയം ഉപാസതീതി ഉപാസകോതി ഏവം ദസ്സിതം ഉപാസകഭാവം മയി അഭിനിവിട്ഠം വാചായ പകാസേസിന്തി അത്ഥോ, "ഉപാസകോഹം അജ്ജതഗ്ഗേ പാണുപേതം സരണം ഗതോ"തി ഏവം ഉപാസകത്തം പടിവേദേസിന്തി വുത്തം ഹോതി. **സക്യപുത്തസ്സ സാസനേതി** സക്യസ്സ സുദ്ധോദനസ്സ പുത്തോ സോ ഭഗവാ സക്യപുത്തോ, തസ്സ സക്യപുത്തസ്സ സാസനേതി അത്ഥോ. **സദ്ധാതി** സദ്ധായ, "സയം അഭിഞ്ഞാ സച്ഛികത്വാ"തിആദീസു വിയ യകാരലോപോ ദട്ഠബ്ബോ. **ഉപേഹീതി** ഉപഗച്ഛ.

അസോകരഞ്ഞാ പേസിതേന അഭിസേകേനാതി അസോകരഞ്ഞാ പേസിതേന അഭിസേകുപകരണേന. യദാ ഹി ദേവാനംപിയതിസ്സോ മഹാരാജാ അത്തനോ

സഹായസ്സ ധമ്മാസോകരഞ്ഞോ ഇതോ വേളുയട്ഠിയാദയോ മഹാരഹേ പണ്ണാകാരേ പേസേസി. തദാ സോപി തേ ദിസ്വാ പസീദിത്വാ അതിവിയ തുട്ഠോ "ഇമേഹി അതിരേകതരം കിം നാമ മഹഗ്ഘം പടിപണ്ണാകാരം സഹായസ്സ മേ പേസേസ്സാമീ"തി അമച്ചേഹി സദ്ധിം മന്തേത്വാ ലങ്കാദീപേ അഭിസേകപരിഹാരം പുച്ഛിത്വാ "ന തത്ഥ ഈദിസോ അഭിസേകപരിഹാരോ അത്ഥീ"തി സുത്വാ "സാധു വത മേ സഹായസ്സ അഭിസേകപരിഹാരം പേസേസ്സാമീ"തി വത്വാ സാമുദ്ദികസങ്ഖാദീനി തീണി സങ്ഖാനി ച ഗങ്ഗോദകഞ്ച അരുണവണ്ണമത്തികഞ്ച അട്ഠട്ഠ ഖത്തിയബ്രാഹ്മണഗഹപതികഞ്ഞായോ ച സുവണ്ണരജതലോഹമത്തികാമയഘടേ ച അട്ഠഹി സേട്ഠികുലേഹി സദ്ധിം അട്ഠ അമച്ചകുലാനി ചാതി ഏവം സബ്ബട്ഠകം നാമ ഇധ പേസേസി "ഇമേഹി മേ സഹായസ്സ പുന അഭിസേകം കരോഥാ"തി, അഞ്ഞഞ്ച അഭിസേകത്ഥായ ബഹും പണ്ണാകാരം പേസേസി. തേന വുത്തം "അസോകരഞ്ഞാ പേസിതേന അഭിസേകേനാ"തി. ഏകോ മാസോ അഭിസിത്തസ്സ അസ്സാതി **ഏകമാസാഭിസിത്തോ**. കഥം പന തസ്സ തദാ ഏകമാസാഭിസിത്തതാ വിഞ്ഞായതീതി ആഹ **"വിസാഖപുണ്ണമായം ഹിസ്സ അഭിസേകമകംസൂ"**തി, പുബ്ബേ കതാഭിസേകസ്സപി അസോകരഞ്ഞാ പേസിതേന അനഗ്ഘേന പരിഹാരേന വിസാഖപുണ്ണമായം പുന അഭിസേകമകംസൂതി അത്ഥോ. വുത്തഞ്ഹേതം **മഹാവംസേ** -

"തേ മിഗസിരമാസസ്സ, ആദിചന്ദോദയം ദിനേ;
അഭിസിത്തഞ്ച ലങ്കിന്ദം, അമച്ചാ സാമിഭത്തിനോ.

"ധമ്മാസോകസ്സ വചനം, സുത്വാ സാമിഹിതേ രതാ;
പുനാപി അഭിസേചിംസു, ലങ്കാഹിതസുഖേ രത"ന്തി.

ദീപവംസേപി ചേതം വുത്തം -

"വിസാഖമാസേ ദ്വാദസിയം, ജമ്ബുദീപാ ഇധാഗതാ;
അഭിസേകം സപരിവാരം, അസോകധമ്മേന പേസിതം.

"ദുതിയം അഭിസിഞ്ചിത്ഥ, രാജാനം ദേവാനംപിയം;
അഭിസിത്തോ ദുതിയാഭിസേകേന, വിസാഖമാസേ ഉപോസഥേ.

"തതോ മാസേ അതിക്കമ്മ, ജേട്ഠമാസേ ഉപോസഥേ;
മഹിന്ദോ സത്തമോ ഹുത്വാ, ജമ്ബുദീപാ ഇധാഗതോ"തി.

തദാ പന തസ്സ രഞ്ഞോ വിസാഖപുണ്ണമായ അഭിസേകസ്സ കതത്താ തതോ പഭുതി യാവജ്ജതനാ വിസാഖപുണ്ണമായമേവ അഭിസേകകരണമാചിണ്ണം. അഭിസേകവിധാനഞ്ചേത്ഥ ഏവം വേദിതബ്ബം - അഭിസേകമങ്ഗലത്ഥം അലങ്കതപ്പടിയത്തസ്സ മണ്ഡപസ്സ അന്തോ കതസ്സ ഉദുമ്ബരസാഖമണ്ഡപസ്സ മജ്ഝേ സുപ്പതിട്ഠിതേ ഉദുമ്ബരഭദ്ദപീഠമ്ഹി അഭിസേകാരഹം അഭിജച്ചം ഖത്തിയം നിസീദാപേത്വാ പഠമം താവ മങ്ഗലാഭരണഭൂസിതാ ജാതിസമ്പന്നാ ഖത്തിയകഞ്ഞാ ഗങ്ഗോദകപുണ്ണം സാമുദ്ദികം ദക്ഖിണാവട്ടസങ്ഖം ഉഭോഹി ഹത്ഥേഹി സക്കച്ചം ഗഹേത്വാ സീസോപരി ഉസ്സാപേത്വാ തേന തസ്സ മുദ്ധനി അഭിസേകോദകം അഭിസിഞ്ചതി, ഏവഞ്ച വദേതി "ദേവ, തം സബ്ബേപി ഖത്തിയഗണാ അത്താനമാരക്ഖണത്ഥം ഇമിനാ അഭിസേകേന അഭിസേകികം

മഹാരാജം കരോന്തി, ത്വം രാജധമ്മേസു ഠിതോ ധമ്മേന സമേന രജ്ജം കാരേഹി, എതേസു ഖത്തിയഗണേസു ത്വം പുത്തസിനേഹാനുകമ്പായ സഹിതചിത്തോ ഹിതസമമേത്തചിത്തോ ച ഭവ, രക്ഖാവരണഗുത്തിയാ തേസം രക്ഖിതോ ച ഭവാഹീ”തി.

തതോ പുന പുരോഹിതോപി പുരോഹിച്ചട്ഠാനാനുരൂപാലങ്കാരേഹി അലങ്കതപ്പടിയത്തോ ഗങ്ഗോദകപുണ്ണം രജതമയസങ്ഖം ഉഭോഹി ഹത്ഥേഹി സക്കച്ചം ഗഹേത്വാ തസ്സ സീസോപരി ഉസ്സാപേത്വാ തേന തസ്സ മുദ്ധനി അഭിസേകോദകം അഭിസിഞ്ചതി, ഏവഞ്ച വദേതി “ദേവ, തം സബ്ബേപി ബ്രാഹ്മണഗണാ അത്താനമാരക്ഖണത്ഥം ഇമിനാ അഭിസേകേന അഭിസേകികം മഹാരാജം കരോന്തി, ത്വം രാജധമ്മേസു ഠിതോ ധമ്മേന സമേന രജ്ജം കാരേഹി, എതേസു ബ്രാഹ്മണേസു ത്വം പുത്തസിനേഹാനുകമ്പായ സഹിതചിത്തോ ഹിതസമമേത്തചിത്തോ ച ഭവ, രക്ഖാവരണഗുത്തിയാ തേസം രക്ഖിതോ ച ഭവാഹീ”തി.

തതോ പുന സേട്ഠിപി സേട്ഠിട്ഠാനാനുരൂപഭൂസനഭൂസിതോ ഗങ്ഗോദകപുണ്ണം രതനമയസങ്ഖം ഉഭോഹി ഹത്ഥേഹി സക്കച്ചം ഗഹേത്വാ തസ്സ സീസോപരി ഉസ്സാപേത്വാ തേന തസ്സ മുദ്ധനി അഭിസേകോദകം അഭിസിഞ്ചതി, ഏവഞ്ച വദേതി “ദേവ തം സബ്ബേപി ഗഹപതിഗണാ അത്താനമാരക്ഖണത്ഥം ഇമിനാ അഭിസേകേന അഭിസേകികം മഹാരാജം കരോന്തി, ത്വം രാജധമ്മേസു ഠിതോ ധമ്മേന സമേന രജ്ജം കാരേഹി, എതേസു ഗഹപതിഗണേസു ത്വം പുത്തസിനേഹാനുകമ്പായ സഹിതചിത്തോ ഹിതസമമേത്തചിത്തോ ച ഭവ, രക്ഖാവരണഗുത്തിയാ തേസം രക്ഖിതോ ച ഭവാഹീ”തി.

തേ പന തസ്സ ഏവം വദന്താ “സചേ ത്വം അമ്ഹാകം വചനാനുരൂപേന രജ്ജം കാരേസ്സസി, ഇച്ചേതം കുസലം. നോ ചേ കാരേസ്സസി, തവ മുദ്ധാ സത്തധാ ഫലതൂ”തി ഏവം രഞ്ഞോ അഭിസപന്തി വിയാതി ദട്ഠബ്ബം. ഇമസ്മിം പന ദീപേ ദേവാനംപിയതിസ്സസ്സ മുദ്ധനി ധമ്മാസോകേനേവ ഇധ പേസിതാ ഖത്തിയകഞ്ഞായേവ അനോതത്തോദകപുണ്ണേന സാമുദ്ദികദക്ഖിണാവട്ടസങ്ഖേന അഭിസേകോദകം അഭിസിഞ്ചീതി വദന്തി. ഇദഞ്ച യഥാവുത്തം അഭിസേകവിധാനം മജ്ഝിമനികായേ **ചൂളസീഹനാദസുത്തവണ്ണനായം** സീഹളട്ഠകഥായമ്പി “പഠമം താവ അഭിസേകം ഗണ്ഹന്താനം രാജൂനം സുവണ്ണമയാദീനി തീണി സങ്ഖാനി ച ഗങ്ഗോദകഞ്ച ഖത്തിയകഞ്ഞഞ്ച ലദ്ധും വട്ടതീ”തിആദിനാ വുത്തന്തി വദന്തി.

സമ്മോദനീയം കഥം കഥയമാനോതി പീതിപാമോജ്ജസങ്ഖാതസമ്മോദജനനതോ സമ്മോദിതും യുത്തഭാവതോ ച സമ്മോദനീയം “കച്ചി ഭന്തേ ഖമനീയം, കച്ചി യാപനീയം, കച്ചി വോ അപ്പാബാധം അപ്പാതങ്കം ലഹുട്ഠാനം ബലം ഫാസുവിഹാരോ”തി ഏവമാദികഥം കഥയമാനോ. **ഛ ജനേ ദസ്സേസീ**തി രഞ്ഞാ സദ്ധിം ആഗതാനം “ന ഇമേ യക്ഖാ, മനുസ്സാ ഇമേ”തി സഞ്ജാനനത്ഥം ഭണ്ഡുകസ്സ ഉപാസകസ്സ ആനീതത്താ തേന സദ്ധിം ഛ ജനേ ദസ്സേസി. **തേവിജ്ജാ**തി പുബ്ബേനിവാസദിബ്ബചക്ഖുആസവക്ഖയസങ്ഖാതാഹി തീഹി വിജ്ജാഹി സമന്നാഗതാ. **ഇദ്ധിപ്പത്താ**തി ഇദ്ധിവിധഞാണം പത്താ. **ചേതോപരിയകോവിദാ**തി പരേസം ചിത്താചാരേ കുസലാ. ഏവമേത്ഥ പഞ്ച

അഭിഞ്ഞാ സരൂപേന വുത്താ, ദിബ്ബസോതം പന താസം വസേന ആഗതമേവ ഹോതി. **ബഹൂതി** ഏവരൂപാ ഛളഭിഞ്ഞാ ബുദ്ധസാവകാ ബഹൂ ഗണനപഥം അതിക്കന്തോ സകലജമ്ബുദീപം കാസാവപജ്ജോതം കത്വാ വിചരന്തീതി. കേചി പന "തേവിജ്ജാ ഇദ്ധിപ്പത്താ ച ഖീണാസവാ ചേതോപരിയകോവിദാ കേചി ഖീണാസവാതി വിസും യോജേത്വാ 'അരഹന്തോ'തി ഇമിനാ സുക്ഖവിപസ്സകാ വുത്താ"തി വദന്തി.

പഞ്ഞാവേയ്യത്തിയന്തി പഞ്ഞാപാടവം, പഞ്ഞായ തിക്ഖവിസദഭാവന്തി അത്ഥോ. **ആസന്ന**ന്തി ആസന്നേ ഠിതം. **സാധു മഹാരാജ പണ്ഡിതോസീ**തി രാജാനം പസംസതി. പുന വീമംസന്തോ **"അത്ഥി പന തേ മഹാരാജാ"**തിആദിമാഹ. **ചൂളഹത്ഥിപദോപമസുത്തന്തം കഥേസീ**തി "അയം രാജാ 'ഇമേ സമണാ നാമ ഈദിസാ, സീലാദിപടിപത്തി ച തേസം ഈദിസീ'തി ച ന ജാനാതി, ഹന്ദ നം ഇമായ ചൂളഹത്ഥിപദോപമസുത്തന്തദേസനായ സമണഭാവൂപഗമനം സമണപടിപത്തിഞ്ച വിഞ്ഞാപേസ്സാമീ"തി ചിന്തേത്വാ പഠമം **ചൂളഹത്ഥിപദോപമസുത്തന്തം** കഥേസി. തത്ഥ ഹി -

> "ഏവമേവ ഖോ, ബ്രാഹ്മണ, ഇധ തഥാഗതോ ലോകേ ഉപ്പജ്ജതി അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ വിജ്ജാചരണസമ്പന്നോ...പേ॰... സാത്ഥം സബ്യഞ്ജനം കേവലപരിപുണ്ണം പരിസുദ്ധം ബ്രഹ്മചരിയം പകാസേതി, തം ധമ്മം സുണാതി ഗഹപതി വാ ഗഹപതിപുത്തോ വാ അഞ്ഞതരസ്മിം വാ കുലേ പച്ചാജാതോ, സോ തം ധമ്മം സുത്വാ തഥാഗതേ സദ്ധം പടിലഭതി, സോ തേന സദ്ധാപടിലാഭേന സമന്നാഗതോ ഇതി പടിസഞ്ചിക്ഖതി 'സമ്ബാധോ ഘരാവാസോ രജോപഥോ, അബ്ഭോകാസോ പബ്ബജ്ജാ, നയിദം സുകരം അഗാരം അജ്ഝാവസതാ ഏകന്തപരിപുണ്ണം ഏകന്തപരിസുദ്ധം സങ്ഖലിഖിതം ബ്രഹ്മചരിയം ചരിതും, യന്നൂനാഹം കേസമസ്സും ഓഹാരേത്വാ കാസായാനി വത്ഥാനി അച്ഛാദേത്വാ അഗാരസ്മാ അനഗാരിയം പബ്ബജേയ്യ'ന്തി. സോ അപരേന സമയേന അപ്പം വാ ഭോഗക്ഖന്ധം പഹായ മഹന്തം വാ ഭോഗക്ഖന്ധം പഹായ അപ്പം വാ ഞാതിപരിവട്ടം പഹായ മഹന്തം വാ ഞാതിപരിവട്ടം പഹായ കേസമസ്സും ഓഹാരേത്വാ കാസായാനി വത്ഥാനി അച്ഛാദേത്വാ അഗാരസ്മാ അനഗാരിയം പബ്ബജതി.
>
> "സോ ഏവം പബ്ബജിതോ സമാനോ ഭിക്ഖൂനം സിക്ഖാസാജീവസമാപന്നോ പാണാതിപാതം പഹായ പാണാതിപാതാ പടിവിരതോ ഹോതി നിഹിതദണ്ഡോ നിഹിതസത്ഥോ, ലജ്ജീ ദയാപന്നോ സബ്ബപാണഭൂതഹിതാനുകമ്പീ വിഹരതി.
>
> "അദിന്നാദാനം പഹായ അദിന്നാദാനാ പടിവിരതോ ഹോതി ദിന്നാദായീ ദിന്നപാടികങ്ഖീ, അഥേനേന സുചിഭൂതേന അത്തനാ വിഹരതീ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൨൯൧-൨൯൨) -

ഏവമാദിനാ സാസനേ സദ്ധാപടിലാഭം പടിലദ്ധസദ്ധേഹി ച പബ്ബജ്ജുപഗമനം പബ്ബജിതേഹി ച പടിപജ്ജിതബ്ബാ സീലക്ഖന്ധാദയോ ധമ്മാ പകാസിതാ.

രാജാ സുത്തന്തം സുണന്തോയേവ അഞ്ഞാസീതി "സോ ബീജഗാമഭൂതഗാമസമാരമ്ഭാ പടിവിരതോ ഹോതി, ഏകഭത്തികോ ഹോതി

രത്തുപരതോ വിരതോ വികാലഭോജനാ''തി ഏവം തസ്മിം സുത്തന്തേ (മം നിം ഫ.വൻസ) ആഗതത്താ തം സുണന്തോയേവ അഞ്ഞാസി. **ഇധേവ വസിസ്സാമാ**തി ന താവ രത്തിയാ ഉപട്ഠിതത്താ അനാഗതവചനമകാസി. **ആഗതഫലോ**തി അനാഗാമിഫലം സന്ധായാഹ, സമ്പത്തഅനാഗാമിഫലോതി അത്ഥോ. തതോയേവ ച വിസേസതോ അവിപരീതവിദിതസത്ഥുസാസനത്താ **വിഞ്ഞാതസാസനോ. ഇദാനി പബ്ബജിസ്സതീ**തി ഗിഹിലിങ്ഗേന ആനീതകിച്ചസ്സ നിട്ഠിതത്താ ഏവമാഹ. **അചിരപക്കന്തസ്സ രഞ്ഞോ**തി രഞ്ഞേ അചിരപക്കന്തേതി അത്ഥോ. **അധിട്ഠഹിത്വാ**തി അന്തോതമ്ബപണ്ണിദീപേ സമാഗതാ സുണന്തൂതി അധിട്ഠഹിത്വാ.

ഭൂമത്ഥരണസങ്ഖേപേനാതി ഭൂമത്ഥരണാകാരേന. **ഉപ്പാതപാഠകാ**തി നിമിത്തപാഠകാ, നേമിത്തകാതി അത്ഥോ. **ഗഹിതാ ദാനി ഇമേഹി പഥവീ**തി ആസനാനം പഥവിയം അത്ഥതത്താ ഏവമാഹംസു. **പതിട്ഠഹിസ്സതീതി ചിന്തേന്തോ**തി ഏത്ഥ തേന കാരണേന സാസനപതിട്ഠാനസ്സ അഭാവതോ അവസ്സം പതിട്ഠഹന്തസ്സ സാസനസ്സ പുബ്ബനിമിത്തമിദന്തി ഏവം പുബ്ബനിമിത്തഭാവേന സല്ലക്ഖേസീതി വേദിതബ്ബം. **പണീതേനാ**തി ഉത്തമേന. **സഹത്ഥാ**തി സഹത്ഥേന **സന്തപ്പേത്വാ**തി സുട്ഠു തപ്പേത്വാ, പരിപുണ്ണം സുഹിതം യാവദത്ഥം കത്വാതി അത്ഥോ. **പേതവത്ഥും വിമാനവത്ഥും സച്ചസംയുത്തഞ്ച കഥേസീ**തി ദേസനാവിധികുസലോ ഥേരോ ജനസ്സ സംവേഗം ജനേതും പഠമം പേതവത്ഥും കഥേത്വാ തദനന്തരം സംവേഗജാതം ജനം അസ്സാസേതും സഗ്ഗകഥാവസേന വിമാനവത്ഥുഞ്ച കഥേത്വാ തദനന്തരം പടിലദ്ധസ്സാസാനം ''മാ ഏത്ഥ അസ്സാദം കരോഥ നിബ്ബാനം വിനാ ന അഞ്ഞം കിഞ്ചി സങ്ഖാരഗതം ധുവം നാമ അത്ഥി, തസ്മാ പരമസ്സാസകം നിബ്ബാനമധിഗന്തും വായമഥാ''തി സച്ചപടിവേധത്ഥായ ഉസ്സാഹം ജനേന്തോ അന്തേ സച്ചസംയുത്തം കഥേസീതി വേദിതബ്ബം.

തേസം സുത്വാതി തേസം സന്തികാ ഥേരാനം ഗുണകഥം സുത്വാ. **രഞ്ഞോ സംവിദിതം കത്വാ**തി രഞ്ഞോ നിവേദനം കത്വാ, രാജാനം പടിവേദയിത്വാതി അത്ഥോ. **അലം ഗച്ഛാമാ**തി പുരസ്സ അച്ചാസന്നത്താ സാരുപ്പം ന ഹോതീതി പടിപക്ഖിപന്തോ ആഹ. **മേഘവനം നാമ ഉയ്യാന**ന്തി മഹാമേഘവനുയ്യാനം. തസ്സ കിര ഉയ്യാനസ്സ ഭൂമിഗ്ഗഹണദിവസേ അകാലമഹാമേഘോ ഉട്ഠഹിത്വാ സബ്ബതളാകപോക്ഖരണിയോ പൂരേന്തോ ഗിമ്ഹാഭിഹതരുക്ഖലതാദീനം അനുഗ്ഗണ്ഹന്തോവ പാവസ്സി, തേന കാരണേന തം മഹാമേഘവനം നാമ ഉയ്യാനം ജാതം. വുത്തഞ്ഹേതം **മഹാവംസേ** -

> ''ഉയ്യാനട്ഠാനഗ്ഗഹണേ, മഹാമേഘോ അകാലജോ;
> പാവസ്സി തേന ഉയ്യാനം, മഹാമേഘവനം അഹൂ''തി.

സുഖസയിതഭാവം പുച്ഛിത്വാതി ''കച്ചി, ഭന്തേ, ഇധ സുഖം സയിത്ഥ, തുമ്ഹാകം ഇധ നിവാസോ സുഖ''ന്തി ഏവം സുഖസയിതഭാവം പുച്ഛിത്വാ തതോ ഥേരേന ''സുഖസയിതമ്ഹി, മഹാരാജ, ഭിക്ഖൂനം ഫാസുകമിദം ഉയ്യാന''ന്തി വുത്തേ ''ഏവം സതി ഇദം നോ ഉയ്യാനം ദസ്സാമീ''തി ചിന്തേത്വാ **''കപ്പതി, ഭന്തേ, ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ആരാമോ''**തി പുച്ഛി. **ഇമം സുത്ത**ന്തി വേളുവനാരാമപടിഗ്ഗഹണേ വുത്തമിമം സുത്തം. **ഉദക**ന്തി ദക്ഖിണോദകം. **മഹാമേഘവനുയ്യാനം അദാസീ**തി ''ഇമം മഹാമേഘവനുയ്യാനം സങ്ഘസ്സ ദമ്മീ''തി വത്വാ ജേട്ഠമാസസ്സ കാളപക്ഖേ ദുതിയദിവസേ അദാസി.

മഹാവിഹാരസ്സ ദക്ഖിണോദകപാതേനേവ സദ്ധിം പതിട്ഠിതഭാവേപി ന താവ തത്ഥ വിഹാരകമ്മം നിട്ഠിതന്തി ആഹ **“ഇദഞ്ച പഠമം വിഹാരട്ഠാനം ഭവിസ്സതീ”**തി. **പുനദിവസേപീ**തി കാളപക്ഖസ്സ ദുതിയദിവസേയേവ. **അഡ്ഢനവമാനം പാണസഹസ്സാന**ന്തി അഡ്ഢേന നവമാനം പാണസഹസ്സാനം, പഞ്ചസതാധികാനം അട്ഠസഹസ്സാനന്തി അത്ഥോ. **ജോതിപാതുഭാവട്ഠാന**ന്തി ഞാണാലോകസ്സ പാതുഭാവട്ഠാനം. **അപ്പമാദസുത്ത**ന്തി അങ്ഗുത്തരനികായേ **മഹാഅപ്പമാദസുത്തം,** രാജോവാദസുത്തന്തി വുത്തം ഹോതി.

മഹച്ചന്തി കരണത്ഥേ പച്ചത്തവചനം, മഹതാ രാജാനുഭാവേനാതി അത്ഥോ. തുമ്ഹേ ജാനനത്ഥന്തി സമ്ബന്ധോ. **അരിട്ഠോ നാമ അമച്ചോ**തി രഞ്ഞോ ഭാഗിനേയ്യോ അരിട്ഠോ നാമ അമച്ചോ. **പഞ്ചപണ്ണാസായാ**തി എത്ഥ “ചതുപണ്ണാസായാ”തി വത്തബ്ബം. ഏവഞ്ഹി സതി ഉപരി വുച്ചമാനം “ദ്വാസട്ഠി അരഹന്തോ”തി വചനം സമേതി. തേനേവ ച സീഹളഭാസായ ലിഖിതേ **മഹാവംസേ** “ചതുപണ്ണാസായ സദ്ധി”ന്തി വുത്തം. **ദസഭാതികസമാകുലം രാജകുല**ന്തി മുടസിവസ്സ പുത്തേഹി അഭയോ ദേവാനംപിയതിസ്സോ മഹാനാഗോ ഉത്തിയോ മത്താഭയോ സൂരതിസ്സോതി ഏവമാദീഹി ദസഹി ഭാതികേഹി സമാകിണ്ണം രാജകുലം. **ചേതിയഗിരിമ്ഹി വസ്സം വസിംസൂ**തി ആസാള്ഹീപുണ്ണമദിവസേ രഞ്ഞാ ദിന്നവിഹാരേയേവ പടിഗ്ഗഹേത്വാ പാടിപദദിവസേ വസ്സം വസിംസു. **പവാരേത്വാ**തി മഹാപവാരണായ പവാരേത്വാ. **കത്തികപുണ്ണമായ**ന്തി അപരകത്തികപുണ്ണമായം. മഹാമഹിന്ദത്ഥേരോ ഹി പുരിമികായം ഉപഗന്ത്വാ വുത്ഥവസ്സോ മഹാപവാരണായ പവാരേത്വാ തതോ ഏകമാസം അതിക്കമ്മ ചാതുമാസിനിയം പുണ്ണമദിവസേ അരിയഗണപരിവുതോ രാജകുലം ഗന്ത്വാ ഭോജനാവസാനേ “മഹാരാജ, അമ്ഹേഹി ചിരദിട്ഠോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ”തിആദിവചനമബ്രവി. ഏവഞ്ച കത്വാ വക്ഖതി “പുണ്ണമായം മഹാവീരോ, ചാതുമാസിനിയാ ഇധാ”തി. യം പനേത്ഥ **കേനചി** വുത്തം “വുത്ഥവസ്സോ പവാരേത്വാതി ചാതുമാസിനിയാ പവാരണായാതി അത്ഥോ, പഠമപവാരണായ വാ പവാരേത്വാ ഏകമാസം തത്ഥേവ വസിത്വാ കത്തികപുണ്ണമിയം അവോച, അഞ്ഞഥാ ‘പുണ്ണമായം മഹാവീരോ’തി വുത്തത്താ ന സക്കാ ഗഹേതു”ന്തി, തത്ഥ ചാതുമാസിനിയാ പവാരണായാതി അയമത്ഥവികപ്പോ ന യുജ്ജതി. ന ഹി പുരിമികായ വസ്സൂപഗതാ ചാതുമാസിനിയം പവാരേന്തി. **ചിരദിട്ഠോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ**തി സത്ഥുസ്സ സരീരാവയവോ ച സമ്മാസമ്ബുദ്ധോയേവാതി കത്വാ അവയവേ സമുദായവോഹാരവസേന ഏവമാഹാതി ദട്ഠബ്ബം യഥാ “സമുദ്ദോ ദിട്ഠോ”തി.

ഥേരേന വുത്തമ്പി ഗമനകാരണം ഠപേത്വാ ഇധ വാസേ പയോജനമേവ ദസ്സേത്വാ ഗമനം പടിസേധേതുകാമോ ആഹ **“അഹം ഭന്തേ തുമ്ഹേ”**തിആദി. **അഭിവാദനാ**ദീസു ആചരിയം ദിസ്വാ അഭിവാദനകരണം **അഭിവാദനം** നാമ. യസ്മിം വാ ദിസാഭാഗേ ആചരിയോ വസതി ഇരിയാപഥേ കപ്പേന്തോ, തതോ അഭിമുഖോവ വന്ദിത്വാ ഗച്ഛതി, വന്ദിത്വാ തിട്ഠതി, വന്ദിത്വാ നിസീദതി, വന്ദിത്വാ നിപജ്ജതി, ഇദം അഭിവാദനം നാമ. ആചരിയം പന ദൂരതോവ ദിസ്വാ പച്ചുട്ഠായ പച്ചുഗ്ഗമനകരണം **പച്ചുട്ഠാനം** നാമ. ആചരിയം പന ദിസ്വാ അഞ്ജലിം പഗ്ഗയ്ഹ സീസേ ഠപേത്വാ ആചരിയം നമസ്സതി, യസ്മിം ദിസാഭാഗേ സോ വസതി, തദഭിമുഖോപി തഥേവ നമസ്സതി, ഗച്ഛന്തോപി ഠിതോപി നിസിന്നോപി അഞ്ജലിം പഗ്ഗയ്ഹ നമസ്സതിയേവാതി ഇദം

അഞ്ജലികമ്മം നാമ. അനുച്ഛവികകമ്മസ്സ പന കരണം **സാമീചികരണം** നാമ. ചീവരാദീസു ഹി ചീവരം ദേന്തോ ന യം വാ തം വാ ദേതി, മഹഗ്ഘം സതമൂലഗ്ഘമ്പി പഞ്ചസതമൂലഗ്ഘമ്പി സതസഹസ്സമൂലഗ്ഘമ്പി ദേതിയേവ. പിണ്ഡപാതാദീസുപി ഏസേവ നയോ. ഇദം സാമീചികരണം നാമ. **സരീരധാതുയോ**തി സരീരാവയവാ. **അഞ്ഞാതന്തി** അഞ്ഞാതം, വിദിതം മയാതി അത്ഥോ. **കുതോ ലച്ഛാമാ**തി കുതോ ലഭിസ്സാമ. **സുമനേന സദ്ധിം മന്തേഹീ**തി പഠമമേവ സാമണേരസ്സ കഥിതത്താ വാ ''ജാനാതി ഏസ അമ്ഹാകമധിപ്പായ''ന്തി ഞത്വാ വാ ഏവമാഹാതി ദട്ഠബ്ബം.

അപ്പോസ്സുക്കോ ത്വം മഹാരാജാതി മഹാരാജ ത്വം ധാതൂനം പടിലാഭേ മാ ഉസ്സുക്കം കരോഹി, മാ ത്വം തത്ഥ വാവടോ ഭവ, അഞ്ഞം തയാ കത്തബ്ബം കരോഹീതി അധിപ്പായോ. ഇദാനി തദേവ രഞ്ഞാ കത്തബ്ബകിച്ചം ദസ്സേന്തോ **''വീഥിയോ സോധാപേത്വാ''**തിആദിമാഹ. **സബ്ബതാളാവചരേ ഉപട്ഠാപേത്വാ**തി കംസതാളാദിതാളം അവചരതി ഏത്ഥാതി താളാവചരം വുച്ചതി ആതതവിതതാദി സബ്ബം തൂരിയഭണ്ഡം. തേനേവ **പരിനിബ്ബാനസുത്തട്ഠകഥായം** ''സബ്ബഞ്ച താളാവചരം സന്നിപാതേഥാതി ഏത്ഥ സബ്ബഞ്ച താളാവചരന്തി സബ്ബം തൂരിയഭണ്ഡ''ന്തി വുത്തം. ഏത്ഥ പന സഹചരണനയേന സബ്ബതൂരിയഭണ്ഡാനം വാദകാപി ഗഹേതും വട്ടന്തീതി തേ സബ്ബേ ഉപട്ഠാപേത്വാ സന്നിപാതേത്വാതി വുത്തം ഹോതി. **ലച്ഛസീ**തി ലഭിസ്സസി. **ഥേരാ ചേതിയഗിരിമേവ അഗമംസൂ**തി രാജനിവേസനതോ നിക്ഖമിത്വാ പുന ചേതിയഗിരിമേവ അഗമംസു.

താവദേവാതി തം ഖണംയേവ. **പാടലിപുത്തദ്വാരേ**തി പാടലിപുത്തനഗരദ്വാരേ. **കിം ഭന്തേ സുമന ആഹിണ്ഡസീ**തി സുമന ത്വം സമണധമ്മം അകത്വാ കസ്മാ വിചരസീതി പുച്ഛതി. **ചേതിയഗിരിമ്ഹിയേവ പതിട്ഠാപേത്വാ**തി പച്ഛാ തത്ഥ വിഹാരത്ഥായ ആകങ്ഖിതബ്ബഭാവതോ ചേതിയഗിരിമ്ഹിയേവ പതിട്ഠാപേത്വാ. **വഡ്ഢമാനകച്ഛായായാ**തി പച്ഛാഭത്തന്തി അത്ഥോ. പച്ഛാഭത്തമേവ ഹി ഛായാ വഡ്ഢതി. **അഥസ്സ ഏതദഹോസീ**തി ധാതുചങ്കോടകം ദിസ്വാ ഏവം ചിന്തേസി. **ഛത്തം അപനമതൂ**തി ഇദം സേതച്ഛത്തം സയമേവ മേ സീസോപരിതോ ധാതുചങ്കോടകാഭിമുഖം ഹുത്വാ നമതൂതി അത്ഥോ. **മയ്ഹം മത്ഥകേ പതിട്ഠാതൂ**തി ഇദം ധാതുചങ്കോടകം ഥേരസ്സ ഹത്ഥതോ ധാതുയാ സഹ ആഗന്ത്വാ സിരസ്മിം മേ പതിട്ഠാതൂതി അത്ഥോ. **പോക്ഖരവസ്സം** നാമ പോക്ഖരപത്തപ്പമാണം വലാഹകമജ്ഝേ ഉട്ഠഹിത്വാ കമേന ഫരിത്വാ തേമേതുകാമേയേവ തേമയമാനം മഹന്തം ഹുത്വാ വസ്സതി. **മഹാവീരോ**തി മഹാപരക്കമോ. മഹാവീരാവയവത്താ ചേത്ഥ സത്ഥുവോഹാരേന ധാതുയോ ഏവ നിദ്ദിട്ഠാ. ധാതുസരീരേനാഗമനഞ്ഹി സന്ധായ അയം ഗാഥാ വുത്താ.

പച്ഛിമദിസാഭിമുഖോവ ഹുത്വാ അപസക്കന്തോതി പിട്ഠിതോ പിട്ഠിതോയേവ പച്ഛിമദിസാഭിമുഖോ ഹുത്വാ ഓസക്കന്തോ, ഗച്ഛന്തോതി അത്ഥോ. കിഞ്ചാപി ഏസ പച്ഛിമദിസം ന ഓലോകേതി, തഥാപി പച്ഛിമദിസം സന്ധായ ഗച്ഛതീതി ''പച്ഛിമദിസാഭിമുഖോ''തി വുത്തം. **പുരത്ഥിമേന ദ്വാരേന നഗരം പവിസിത്വാ**തി ഏത്ഥ പിട്ഠിതോ പിട്ഠിതോയേവ ആഗന്ത്വാ ദ്വാരേ സമ്പത്തേ പരിവത്തേത്വാ ഉജുകേനേവ നഗരം പാവിസീതി വേദിതബ്ബം. **മഹേജവത്ഥു നാമാ**തി മഹേജനാമകേന യക്ഖേന പരിഗ്ഗഹിതം ഏകം ദേവട്ഠാനന്തി വേദിതബ്ബം . **പരിഭോഗചേതിയട്ഠാനന്തി** ഏത്ഥ പരിഭുത്തൂപകരണാനി നിദഹിത്വാ കതം ചേതിയം പരിഭോഗചേതിയന്തി

ദട്ഠബ്ബം. തിവിധഞ്ഹി ചേതിയം വദന്തി പരിഭോഗചേതിയം ധാതുചേതിയം ധമ്മചേതിയന്തി. തത്ഥ **പരിഭോഗചേതിയം** വുത്തനയമേവ. **ധാതുചേതിയം** പന ധാതുയോ നിദഹിത്വാ കതം. പടിച്ചസമുപ്പാദാദിലിഖിതപോത്ഥകം നിദഹിത്വാ കതം പന **ധമ്മചേതിയം** നാമ. സാരീരികം പരിഭോഗികം ഉദ്ദിസ്സകന്തി ഏവമ്പി തിപ്പഭേദം ചേതിയം വദന്തി. അയം പന പഭേദോ പടിമാരൂപസ്സപി ഉദ്ദിസ്സകചേതിയേനേവ സങ്ഗഹിതത്താ സുട്ഠുതരം യുജ്ജതി.

കഥം പന ഇദം ഠാനം തിണ്ണം ബുദ്ധാനം പരിഭോഗചേതിയട്ഠാനം അഹോസീതി ആഹ **"അതീതേ കിരാ"**തിആദി. **പജ്ജരകേനാ**തി ഏത്ഥ പജ്ജരകോ നാമ രോഗോ വുച്ചതി. സോ ച യക്ഖാനുഭാവേന സമുപ്പന്നോതി വേദിതബ്ബോ. തദാ കിര പുണ്ണകാളോ നാമ യക്ഖോ അത്തനോ ആനുഭാവേന മനുസ്സാനമ്പി സരീരേ പജ്ജരകം നാമ രോഗം സമുട്ഠാപേസി. വുത്തഞ്ഹേതം **മഹാവംസേ** -

"രക്ഖസേഹി ജനസ്സേത്ഥ, രോഗോ പജ്ജരകോ അഹൂ"തി;

ദീപവംസേപി ചേതം വുത്തം -

"രക്ഖസാ ച ബഹൂ തത്ഥ, പജ്ജരാ ച സമുട്ഠിതാ;
പജ്ജരേന ബഹൂ സത്താ, നസ്സന്തി ദീപമുത്തമേ"തി.

അനയബ്യസനന്തി ഏത്ഥ **അനയോ**തി അവഡ്ഢി. കായികം ചേതസികഞ്ച സുഖം ബ്യസതി വിക്ഖിപതി വിനാസേതീതി **ബ്യസന**ന്തി ദുക്ഖം വുച്ചതി. കിഞ്ചാപി "ബുദ്ധചക്ഖുനാ ലോകം ഓലോകേന്തോ"തി വുത്തം, തഥാപി "തേ സത്തേ അനയബ്യസനമാപജ്ജന്തേ ദിസ്വാ"തി വചനതോ പഠമം ബുദ്ധചക്ഖുനാ ലോകം ഓലോകേത്വാ പച്ഛാ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേന ലോകം ഓലോകേന്തോ തേ സത്തേ അനയബ്യസനമാപജ്ജന്തേ ദിസ്വാതി ഗഹേതബ്ബം. ന ഹി ആസയാനുസയാദിബുദ്ധചക്ഖുസ്സ തേ സത്താ അനയബ്യസനം ആപജ്ജന്താ ദിസ്സന്തി. **ദുബ്ബുട്ഠികാ**തി വിസമവസ്സാദിവസേന ദുട്ഠാ അസോഭനാ വുട്ഠിയേവ ദുബ്ബുട്ഠികാ, സസ്സുപ്പത്തിഹേതുഭൂതാ കായസുഖുപ്പത്തിസപ്പായാ സത്തുപകാരാ സമ്മാ വുട്ഠി തത്ഥ ന ഹോതീതി അധിപ്പായോ. തതോയേവ ച **"ദുബ്ഭിക്ഖം ദുസ്സസ്സ"**ന്തി വുത്തം. ഭിക്ഖായ അഭാവോ , ദുല്ലഭഭാവോ വാ **ദുബ്ഭിക്ഖം,** സുലഭാ തത്ഥ ഭിക്ഖാ ന ഹോതീതി വുത്തം ഹോതി. സസ്സാനം അഭാവോ, അസമ്പന്നതാ വാ **ദുസ്സസ്സം. ദേവോ**തി മേഘസ്സേതം നാമം. **സമ്മാധാരമനുപവേച്ഛീ**തി ഉദകധാരം സമ്മാ വിമുഞ്ചി, സമ്മാ അനുപവസ്സീതി വുത്തം ഹോതി.

മഹാവിവാദോ ഹോതീതി തസ്മിം കിര കാലേ ജയന്തമഹാരാജേന ച തസ്സ രഞ്ഞോ കനിട്ഠഭാതുകേന സമിദ്ധകുമാരനാമകേന ഉപരാജേന ച സദ്ധിം ഇമസ്മിം ദീപേ മഹായുദ്ധം ഉപട്ഠിതം. തേനേതം വുത്തം "തേന ഖോ പന സമയേന മണ്ഡദീപേ മഹാവിവാദോ ഹോതീ"തി. **ഹോതീ**തി കിരിയാ കാലമപേക്ഖിത്വാ വത്തമാനപയോഗോ, വിവാദസ്സ പന അതീതകാലികത്തം "തേന ഖോ പന സമയേനാ"തി ഇമിനാവ വിഞ്ഞായതി. സദ്ദന്തരസന്നിധാനേന ഹേത്ഥ അതീതകാലാവഗമോ യഥാ "ഭാസതേ വഡ്ഢതേ തദാ"തി. ഏവം സബ്ബത്ഥ ഈദിസേസു ഠാനേസു വത്തമാനപയോഗോ ദട്ഠബ്ബോ. **കലഹവിഗ്ഗഹജാതാ**തി ഏത്ഥ കലഹോ നാമ മത്ഥകപ്പത്തോ കായകലഹോപി വാചാകലഹോപി. തത്ഥ ഹത്ഥപരാമാസാദിവസേന കായേന കാതബ്ബോ

കലഹോ **കായകലഹോ**. മമ്മഘട്ടനാദിവസേന വാചായ കാതബ്ബോ കലഹോ **വാചാകലഹോ** . വിപച്ചനീകഗഹണം **വിഗ്ഗഹോ**. കലഹസ്സ പുബ്ബഭാഗേ ഉപ്പന്നോ അഞ്ഞമഞ്ഞവിരുദ്ധഗാഹോ. അഥ വാ കലഹോ നാമ **വാചാകലഹോ**. അഞ്ഞമഞ്ഞം ഹത്ഥപരാമാസാദിവസേന വിരൂപം വിരുദ്ധം വാ ഗഹണം വിഗ്ഗഹോ **കായകലഹോ**. യഥാവുത്തോ കലഹോ ച വിഗ്ഗഹോ ച ജാതോ സഞ്ജാതോ ഏതേസന്തി കലഹവിഗ്ഗഹജാതാ, സഞ്ജാതകലഹവിഗ്ഗഹാതി അത്ഥോ.

താനി സാസനന്തരധാനേന നസ്സന്തീതി പരിയത്തിപടിവേധപടിപത്തിസങ്ഖാതസ്സ തിവിധസ്സപി സാസനസ്സ അന്തരധാനേന ധാതുപരിനിബ്ബാനേ സതി താനി ചേതിയാനി വിനസ്സന്തി. തീണി (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ന.ഫന്ദ്ഥ; വിഭ॰ അട്ഠ॰ വ്വ്ഗ്ൻ) ഹി പരിനിബ്ബാനാനി കിലേസപരിനിബ്ബാനം ഖന്ധപരിനിബ്ബാനം ധാതുപരിനിബ്ബാനന്തി, താനി പന അമ്ഹാകം ഭഗവതോ വസേന ഏവം വേദിതബ്ബാനി. തസ്സ ഹി **കിലേസപരിനിബ്ബാനം** ബോധിപല്ലങ്കേ അഹോസി, **ഖന്ധപരിനിബ്ബാനം** കുസിനാരായം. **ധാതുപരിനിബ്ബാനം** അനാഗതേ ഭവിസ്സതി. സാസനസ്സ കിര ഓസക്കനകാലേ ഇമസ്മിം തമ്ബപണ്ണിദീപേ ധാതുയോ സന്നിപതിത്വാ മഹാചേതിയം ഗമിസ്സന്തി, മഹാചേതിയതോ നാഗദീപേ രാജായതനചേതിയം, തതോ മഹാബോധിപല്ലങ്കം ഗമിസ്സന്തി, നാഗഭവനതോപി ദേവലോകതോപി ബ്രഹ്മലോകതോപി ധാതുയോ മഹാബോധിപല്ലങ്കമേവ ഗമിസ്സന്തി, സാസപമത്താപി ധാതു ന അന്തരാ നസ്സിസ്സതി. സബ്ബാ ധാതുയോ മഹാബോധിപല്ലങ്കേ രാസിഭൂതാ സുവണ്ണക്ഖന്ധോ വിയ ഏകഗ്ഘനാ ഹുത്വാ ഛബ്ബണ്ണരസ്മിയോ വിസ്സജ്ജേസ്സന്തി, താ ദസസഹസ്സിലോകധാതും ഫരിസ്സന്തി. തതോ ദസസഹസ്സചക്കവാളേ ദേവതാ സന്നിപതിത്വാ "അജ്ജ സത്ഥാ പരിനിബ്ബാതി, അജ്ജ സാസനം ഓസക്കതി, പച്ഛിമദസ്സനം ദാനി ഇദം അമ്ഹാക"ന്തി ദസബലസ്സ പരിനിബ്ബുതദിവസതോ മഹന്തതരം കാരുഞ്ഞം കരിസ്സന്തി, ഠപേത്വാ അനാഗാമിഖീണാസവേ അവസേസാ സകഭാവേന സണ്ഠാതും ന സക്ഖിസ്സന്തി. ധാതൂസു തേജോധാതു ഉട്ഠഹിത്വാ യാവ ബ്രഹ്മലോകാ ഉഗ്ഗച്ഛിസ്സതി, സാസപമത്തിയാപി ധാതുയാ സതി ഏകജാലാവ ഭവിസ്സതി, ധാതൂസു പരിയാദാനം ഗതാസു പരിച്ഛിജ്ജിസ്സതി. ഏവം മഹന്തം ആനുഭാവം ദസ്സേത്വാ ധാതൂസു അന്തരഹിതാസു സാസനം അന്തരഹിതം നാമ ഹോതി.

ദിവാ ബോധിരുക്ഖട്ഠാനേ ഹത്ഥിസാലായം തിട്ഠതീതി ദിവാ വത്ഥുവിചിനനായ ഓകാസം കുരുമാനോ തതോ ധാതും ഗഹേത്വാ കുമ്ഭേ ഠപേത്വാ സധാതുകോവ ഹുത്വാ തിട്ഠതീതി വദന്തി. വുത്തഞ്ഹേതം **മഹാവംസേ** -

> "രത്തിം നാഗോനുപരിയാതി, തം ഠാനം സോ സധാതുകം;
> ബോധിട്ഠാനമ്ഹി സാലായം, ദിവാ ഠാതി സധാതുകോ"തി.

ഥൂപപതിട്ഠാനഭൂമിം പരിയായതീതി മത്ഥകതോ ധാതും തത്ഥ പതിട്ഠാപേത്വാ സധാതുകം ഥൂപപതിട്ഠാനഭൂമിം രത്തിഭാഗേ പരിയായതി, സമന്തതോ വിചരതീതി അത്ഥോ. **ജങ്ഘപ്പമാണന്തി** പുപ്ഫട്ഠാനപ്പമാണം. ഥൂപകുച്ഛിതോ ഹേട്ഠാഭാഗഞ്ഹി ഥൂപസ്സ ജങ്ഘാതി വദന്തി. **ധാതുഓരോപനത്ഥായാതി** ഹത്ഥികുമ്ഭതോ ധാതുകരണ്ഡകസ്സ ഓരോപനത്ഥായ.

സകലനഗരഞ്ച ജനപദോ ചാതി നഗരവാസിനോ ജനപദവാസിനോ ച അഭേദതോ നഗരജനപദസദ്ദേഹി വുത്താ "സബ്ബോ ഗാമോ ആഗതോ, മഞ്ചാ ഉക്കുട്ഠിം കരോന്തീ"തിആദീസു വിയ. **മഹാജനകായേ**തി മഹാജനസമൂഹേ. സമൂഹപരിയായോ ഹേത്ഥ കായസദ്ദോ. ഏകേകധാതുപ്പദേസതോ തേജോദകനിക്ഖമനാദിവസേന യമകയമകം ഹുത്വാ പവത്തം പാടിഹാരിയം **യമകപാടിഹാരിയം** . ഛന്നം വണ്ണാനം രസ്മിയോ ചാതി സമ്ബന്ധോ കാതബ്ബോ. ഛന്നം വണ്ണാനം ഉദകധാരാ ചാതി ഏവമേത്ഥ സമ്ബന്ധം വദന്തി. പരിനിബ്ബുതേപി ഭഗവതി തസ്സാനുഭാവേന ഏവരൂപം പാടിഹാരിയമഹോസിയേവാതി ദസ്സേതും **"ഏവം അചിന്തിയാ"**തിആദിഗാഥമാഹ. **ബുദ്ധധമ്മാ**തി ഏത്ഥ ബുദ്ധഗുണാ.

ധരമാനകാലേപി തിക്ഖത്തും ആഗമാസീതി ഭഗവാ കിര അഭിസമ്ബോധിതോ നവമേ മാസേ ഫുസ്സപുണ്ണമദിവസേ യക്ഖാധിവാസം ലങ്കാദീപമുപഗന്ത്വാ ലങ്കാമജ്ഝേ തിയോജനായതേ യോജനവിത്ഥതേ മഹാനാഗവനുയ്യാനേ മഹായക്ഖസമാഗമേ ഉപരിആകാസേ ഠത്വാ കപ്പുട്ഠാനസമയേ സമുട്ഠിതവുട്ഠിവാതനിബ്ബിസേസവസ്സവായുനാ ച ലോകന്തരികനിരയന്ധകാരസദിസഘോരന്ധകാരനികായേന ച സീതനരകനിബ്ബിസേസബഹലസീതേന ച സംവട്ടകാലസഞ്ജാതവാതസങ്ഖുഭിതേഹി മേഘനഭഗജ്ജിതസദിസേന ഗഗനമേദനീനിന്നാദേന ച യക്ഖാനം ഭയം സന്താസം ജനേത്വാ തേഹി യാചിതാഭയോ "ദേഥ മേ സമഗ്ഗാ നിസീദനട്ഠാന"ന്തി വത്വാ "ദേമ തേ സകലദീപം, ദേഹി നോ, മാരിസ, അഭയ"ന്തി വുത്തേ സബ്ബം തം ഉപദ്ദവം അന്തരധാപേത്വാ യക്ഖദത്തഭൂമിയാ ചമ്മഖണ്ഡം പത്ഥരിത്വാ തത്ഥ നിസിന്നോ സമന്തതോ ജലമാനം ചമ്മഖണ്ഡം പസാരേത്വാ കപ്പുട്ഠാനഗ്ഗിസദിസദഹനാഭിഭൂതാനം ജലധിസലിലഭീതാനം സമന്താ വേലന്തേ ഭമന്താനം യക്ഖാനം ഗിരിദീപം ദസ്സേത്വാ തേസു തത്ഥ പതിട്ഠിതേസു തം യഥാഠാനേ പതിട്ഠാപേത്വാ ചമ്മഖണ്ഡം സങ്ഖിപിത്വാ നിസിന്നോ തദാ സമാഗതേ അനേകദേവതാസന്നിപാതേ ധമ്മം ദേസേത്വാ അനേകപാണകോടീനം ധമ്മാഭിസമയം കത്വാ സുമനകൂടവാസിനാ മഹാസുമനദേവരാജേന സമധിഗതസോതാപത്തിഫലേന യാചിതപൂജനീയോ സീസം പരാമസിത്വാ മുട്ഠിമത്താ നീലാമലകേസധാതുയോ തസ്സ ദത്വാ ജമ്ബുദീപമഗമാസി.

ദുതിയം അഭിസമ്ബോധിതോ പഞ്ചമേ സംവച്ഛരേ ചൂളോദരമഹോദരാനം ജലഥലനിവാസീനം മാതുലഭാഗിനേയ്യാനം നാഗരാജൂനം മണിപല്ലങ്കം നിസ്സായ ഉപട്ഠിതമഹാസങ്ഗാമേ നാഗാനം മഹാവിനാസം ദിസ്വാ ചിത്തമാസകാളപക്ഖസ്സ ഉപോസഥദിവസേ പാതോവ സമിദ്ധസുമനേന നാമ രുക്ഖദേവപുത്തേന ഛത്തം കത്വാ ധാരിതരാജായതനോ നാഗദീപം സമാഗന്ത്വാ സങ്ഗാമമജ്ഝേ ആകാസേ പല്ലങ്കേന നിസിന്നോ ഘോരന്ധകാരേന നാഗേ സന്താസേത്വാ അസ്സാസേന്തോ ആലോകം ദസ്സേത്വാ സഞ്ജാതപീതിസോമനസ്സാനം ഉപഗതനാഗാനം സാമഗ്ഗികരണീയം ധമ്മം ദേസേത്വാ മാതുലഭാഗിനേയ്യേഹി ദ്വീഹി നാഗരാജൂഹി പൂജിതേ പഥവീതലഗതേ മണിപല്ലങ്കേ നിസിന്നോ നാഗേഹി ദിബ്ബന്നപാനേഹി സന്തപ്പിതോ ജലഥലനിവാസിനോ അസീതികോടിനാഗേ സരണേസു ച സീലേസു ച പതിട്ഠാപേത്വാ തേഹി നമസ്സിതും പല്ലങ്കഞ്ച രാജായതനപാദപഞ്ച തത്ഥ പതിട്ഠാപേത്വാ ജമ്ബുദീപമഗമാസി.

തതിയമ്പി അഭിസമ്ബോധിതോ അട്ഠമേ സംവച്ഛരേ മഹോദരമാതുലേന മണിഅക്ഖികനാഗരാജേനാഭിയാചിതോ വിസാഖപുണ്ണമദിവസേ പഞ്ചഭിക്ഖുസതപരിവുതോ കല്യാണിപദേസേ മണിഅക്ഖികസ്സ ഭവനമുപഗന്ത്വാ തത്ഥ മാപിതരുചിരരതനമണ്ഡപേ മനോഹരവരപല്ലങ്കേ നിസിന്നോ നാഗരാജേന ദിബ്ബന്നപാനേഹി സന്തപ്പേത്വാ നാഗമാണവികഗണപരിവുതേന ദിബ്ബമാലാഗന്ധാദീഹി പൂജിതോ തത്ഥ ധമ്മം ദേസേത്വാ വുട്ഠായാസനാ സുമനകൂടേ പദം ദസ്സേത്വാ പബ്ബതപാദേ ദിവാവിഹാരം കത്വാ ദീഘവാപിചേതിയട്ഠാനേ ച മുഭിയങ്ഗണചേതിയട്ഠാനേ ച കല്യാണിചേതിയട്ഠാനേ ച മഹാബോധിട്ഠാനേ ച ഥൂപാരാമട്ഠാനേ ച മഹാചേതിയട്ഠാനേ ച സസാവകോ നിസീദിത്വാ നിരോധസമാപത്തിം സമാപജ്ജിത്വാ സിലാചേതിയട്ഠാനേയേവ ഠത്വാ ദേവനാഗേ സമനുസാസിത്വാ ജമ്ബുദീപമഗമാസി. എവം ഭഗവാ ധരമാനകാലേപി ഇമം ദീപം തിക്ഖത്തും ആഗമാസീതി വേദിതബ്ബം.

ഇദാനി തദേവ തിക്ഖത്തുമാഗമനം സങ്ഖേപതോ വിഭാവേന്തോ ആഹ **"പഠമം യക്ഖദമനത്ഥ"**ന്തിആദി. **രക്ഖം കരോന്തോ**തി യക്ഖാനം പുന അപവിസനത്ഥായ രക്ഖം കരോന്തോ. **ആവിജ്ജീ**തി സമന്തതോ വിചരി. **മാതുലഭാഗിനേയ്യാന**ന്തി ചൂളോദരമഹോദരാനം. എത്ഥ പന കിഞ്ചാപി ഭഗവാ സമിദ്ധസുമനേന നാമ ദേവപുത്തേന സദ്ധിം ആഗതോ, തഥാപി പച്ഛാസമണേന ഏകേനപി ഭിക്ഖുനാ സദ്ധിം അനാഗതത്താ **"ഏകകോവ ആഗന്ത്വാ"**തി വുത്തം. തദനുരൂപസ്സ പരിപന്ഥസ്സ വിഹതത്താ **"പരിളാഹം വൂപസമേത്വാ"**തി വുത്തം. **രഞ്ഞോ ഭാതാ**തി രഞ്ഞോ കനിട്ഠഭാതാ. **അഭയോ**തി മത്താഭയോ.

അനുളാ ദേവീതി രഞ്ഞോ ജേട്ഠഭാതുജായാ അനുളാ ദേവീ. **പുരിമകാനം തിണ്ണം സമ്മാസമ്ബുദ്ധാനം ബോധി പതിട്ഠാസീ**തി യദാ ഹി സോ **കകുസന്ധോ** നാമ ഭഗവാ ഇമസ്മിം ദീപേ മനുസ്സേ പജ്ജരകാഭിഭൂതേ അനയബ്യസനമാപജ്ജന്തേ ദിസ്വാ കരുണായ സഞ്ചോദിതഹദയോ ഇമം ദീപമാഗതോ, തദാ തം രോഗഭയം വൂപസമേത്വാ സന്നിപതിതാനം ധമ്മം ദേസേന്തോ ചതുരാസീതിയാ പാണസഹസ്സാനം ധമ്മാഭിസമയം കത്വാ സായന്ഹസമയേ ബോധിപതിട്ഠാനാരഹട്ഠാനം ഗന്ത്വാ തത്ഥ സമാപത്തിം സമാപജ്ജിത്വാ വുട്ഠായ ''മമ സിരീസമഹാബോധിതോ ദക്ഖിണമഹാസാഖമാദായ രുചനന്ദാ ഭിക്ഖുനീ ഇധാഗച്ഛതൂ''തി അധിട്ഠാസി . സാ സത്ഥു ചിത്തം ഞത്വാ തങ്ഖണഞ്ഞേവ ഖേമവതീരാജധാനിയാ ഖേമരാജാനമാദായ മഹാബോധിമുപഗന്ത്വാ ദക്ഖിണമഹാസാഖായ മനോസിലാലേഖം ഖേമരാജേന ദാപേത്വാ തം സയം ഛിജ്ജിത്വാ സുവണ്ണകടാഹേ ഠിതം ബോധിസാഖമാദായ പഞ്ചസതഭിക്ഖുനീഹി ചേവ ദേവതാഹി ച പരിവാരിതാ ഇദ്ധിയാ ഇധാനേത്വാ തഥാഗതേന പസാരിതേ ദക്ഖിണഹത്ഥേ സസുവണ്ണകടാഹം മഹാബോധിം ഠപേസി. തം തഥാഗതോ അഭയസ്സ നാമ രഞ്ഞോ ദത്വാ തേന തസ്മിം സമയേ ''മഹാതിത്ഥവന''ന്തി പഞ്ഞാതേ മഹാമേഘവനുയ്യാനേ പതിട്ഠാപേസി.

കോണാഗമനോ ച ഭഗവാ ദുബ്ബുട്ഠിപീളിതേ ദീപവാസിനോ ദിസ്വാ ഇമം ദീപമാഗതോ തം ഭയം വൂപസമേത്വാ ധമ്മം ദേസേന്തോ ചതുരാസീതി പാണസഹസ്സാനി മഗ്ഗഫലേസു പതിട്ഠാപേത്വാ പുബ്ബബോധിട്ഠാനം ഗന്ത്വാ സമാപത്തിപരിയോസാനേ ''മമ ഉദുമ്ബരമഹാബോധിതോ ദക്ഖിണമഹാസാഖമാദായ കരകനത്താ ഭിക്ഖുനീ ഇധാഗച്ഛതൂ''തി ചിന്തേസി.

സാ ഭഗവതോ അധിപ്പായം വിദിത്വാ തങ്ഖണഞ്ഞേവ സോഭരാജധാനിയാ സോഭരാജാനമാദായ മഹാബോധിമുപഗന്ത്വാ ദക്ഖിണമഹാസാഖായ മനോസിലാലേഖം സോഭരാജേന ദാപേത്വാ തം സയം ഛിജ്ജിത്വാ ഹേമകടാഹേ പതിട്ഠിതം ബോധിസാഖമാദായ പഞ്ചസതഭിക്ഖുനീഹി സദ്ധിം സുരഗണപരിവുതാ ഇദ്ധിയാ ഇധാഹരിത്വാ സത്ഥാരാ പസാരിതദക്ഖിണപാണിതലേ സഹേമകടാഹം മഹാബോധിം ഠപേസി. തം തഥാഗതോ സമിദ്ധസ്സ രഞ്ഞോ ദത്വാ തേന തസ്മിം സമയേ "മഹാനാഗവന"ന്തി സങ്ഖ്യം ഗതേ മഹാമേഘവനുയ്യാനേ മഹാബോധിം പതിട്ഠാപേസി.

കസ്സപോപി ച ഭഗവാ ഉപട്ഠിതരാജൂപരാജയുദ്ധേന പാണിനോ വിനാസം ദിസ്വാ കരുണായ ചോദിതോ ഇമം ദീപമാഗന്ത്വാ തം കലഹം വൂപസമേത്വാ ധമ്മം ദേസേന്തോ ചതുരാസീതി പാണസഹസ്സാനി മഗ്ഗഫലം പാപേത്വാ മഹാബോധിട്ഠാനം ഗന്ത്വാ തത്ഥ സമാപത്തിം സമാപജ്ജിത്വാ വുട്ഠായ "മമ നിഗ്രോധമഹാബോധിതോ ദക്ഖിണമഹാസാഖമാദായ സുധമ്മാ ഭിക്ഖുനീ ഇധാഗച്ഛതൂ"തി അധിട്ഠാസി. സാ ഭഗവതോ ചിത്തം വിദിത്വാ തങ്ഖണഞ്ഞേവ ബാരാണസീരാജധാനിയാ ബ്രഹ്മദത്തരാജാനമാദായ മഹാബോധിമുപഗന്ത്വാ ദക്ഖിണമഹാസാഖായ മനോസിലാലേഖം ബ്രഹ്മദത്തേന ദാപേത്വാ തം സയം ഛിജ്ജിത്വാ കനകകടാഹേ ഠിതം ബോധിസാഖമാദായ പഞ്ചസതഭിക്ഖുനീപരിവാരാ ദേവഗണപരിവുതാ ഇദ്ധിയാ ഏത്ഥ ആനേത്വാ മുനിന്ദേന പസാരിതേ ദക്ഖിണകരതലേ സസുവണ്ണകടാഹം മഹാബോധിം ഠപേസി. തം ഭഗവാ ജയന്തരഞ്ഞോ ദത്വാ തേന തസ്മിം സമയേ "മഹാസാലവന"ന്തി സങ്ഖ്യം ഗതേ മഹാമേഘവനുയ്യാനേ മഹാബോധിം പതിട്ഠാപേസി. ഏവം ഇമസ്മിം ദീപേ പുരിമകാനം തിണ്ണം സമ്മാസമ്ബുദ്ധാനം ബോധിം പതിട്ഠാപേസി. തം സന്ധായ ഏവമാഹ "ഇമസ്മിഞ്ച മഹാരാജ ദീപേ പുരിമകാനം തിണ്ണം സമ്മാസമ്ബുദ്ധാനം ബോധി പതിട്ഠാസീ"തി.

സരസരംസിജാലവിസ്സജ്ജനകേനാതി സിനിദ്ധതായ രസവന്തം ഓജവന്തം അഭിനവരംസിജാലം വിസ്സജ്ജേന്തേന. അഥ വാ ഇതോ ചിതോ ച സംസരണതോ സരസം സജീവം ജീവമാനം വിയ രംസിജാലം വിസ്സജ്ജേന്തേന. അഥ വാ സരസകാലേ ധരമാനകാലേ ബുദ്ധേന വിയ രംസിജാലം മുഞ്ചന്തേനാതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥം വണ്ണയന്തി. ഏകദിവസേനേവ അഗമാസീതി സമ്ബന്ധോ. **പഞ്ചഹി കഞ്ഞാസതേഹീ**തി അത്തനോ പരിചാരികേഹി പഞ്ചഹി കഞ്ഞാസതേഹി. **ഉപസ്സയം കാരാപേത്വാ**തി ഭിക്ഖുനുപസ്സയം കാരാപേത്വാ. **അപ്പേസീ**തി ലേഖസാസനം പതിട്ഠാപേസി. **ഏവഞ്ച അവോചാ**തി രാജസന്ദേസം അപ്പേത്വാ ഥേരസ്സ മുഖസാസനം വിഞ്ഞാപേന്തോ ഏവം അവോച. **ഉദിക്ഖതീ**തി അപേക്ഖതി പത്ഥേതി.

ഛിന്നഹത്ഥം വിയാതി ഛിന്നഹത്ഥവന്തം വിയ. ഛിന്നാ ഹത്ഥാ ഏതസ്സാതി ഛിന്നഹത്ഥോതി അഞ്ഞപദത്ഥസമാസോ ദട്ഠബ്ബോ. **പബ്ബജ്ജാപുരേക്ഖാരാ**തി പബ്ബജ്ജാഭിമുഖാ, പബ്ബജ്ജായ സഞ്ജാതാഭിലാസാ "കദാ നു ഖോ പബ്ബജിസ്സാമീ"തി തത്ഥ ഉസ്സുക്കമാപന്നാതി വുത്തം ഹോതി. **മം പടിമാനേതീ**തി മം ഉദിക്ഖതി. സത്ഥേന ഘാതം ന അരഹതീതി **അസത്ഥഘാതാരഹം. ഹിമവലാഹകഗബ്ഭ**ന്തി ഹിമപുണ്ണവലാഹകഗബ്ഭം. പാടിഹാരിയവസേന ജാതം ഹിമമേവ "വലാഹകഗബ്ഭ"ന്തിപി വദന്തി. **ദോണമത്താ**തി മഗധനാളിയാ സോളസനാളിപ്പമാണാ.

മഗ്ഗന്തി സത്തയോജനികം മഗ്ഗം. **പടിജഗ്ഗാപേത്വാ**തി സോധാപേത്വാ, ഖാണുകണ്ടകാദീനി ഹരാപേത്വാ തത്ഥ ബഹലവിപുലവാലുകം ഓകിരാപേത്വാതി വുത്തം ഹോതി. **കമ്മാരവണ്ണ**ന്തി രഞ്ഞോ പകതിസുവണ്ണകാരവണ്ണം. **നവഹത്ഥപരിക്ഖേപ**ന്തി നവഹത്ഥപ്പമാണോ പരിക്ഖേപോ അസ്സാതി നവഹത്ഥപരിക്ഖേപം, പരിക്ഖേപതോ നവഹത്ഥപ്പമാണന്തി വുത്തം ഹോതി. **"പഞ്ചഹത്ഥുബ്ബേധ"**ന്തിആദീസുപി ഇമിനാവ നയേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **തിഹത്ഥവിക്ഖമ്ഭ**ന്തി തിഹത്ഥപ്പമാണവിത്ഥാരം. **സമുസ്സിതധജപടാക**ന്തി ഉസ്സാപിതനീലപീതാദിവിവിധധജപടാകം. **നാനാരതനവിചിത്ത**ന്തി തത്ഥ തത്ഥ രചിതനാനാരതനേഹി സുവിചിത്തം. **അനേകാലങ്കാരപടിമണ്ഡിത**ന്തി പസന്നജനപൂജിതേഹി ഹത്ഥൂപഗാദീഹി നാനാലങ്കാരേഹി സജ്ജിതം. **നാനാവിധകുസുമസമാകിണ്ണ**ന്തി ഉപഹാരവസേന ഉപനീതേഹി നാനപ്പകാരേഹി വണ്ണഗന്ധസമ്പന്നേഹി ജലഥലപുപ്ഫേഹി ആകിണ്ണം. **അനേകതൂരിയസങ്ഘുട്ഠ**ന്തി ആതതവിതതാദിപഞ്ചങ്ഗികതൂരിയസങ്ഘോസിതം. **അവസേസം അദസ്സനം അഗമാസീ**തി ഏത്ഥ "ഹന്ദ, മഹാരാജ, തയാ ഗഹേതബ്ബോ അയം സാഖാ, തസ്സ ഉപനിസ്സയഭൂതോ അയം ഖന്ധോ, ന മയം തയാ ഗഹേതബ്ബാ"തി വദന്താ വിയ അവസേസാ സാഖാ സത്ഥു തേജസാ അദസ്സനമഗമംസൂതി വദന്തി. **ഗവക്ഖജാലസദിസ**ന്തി ഭാവനപുംസകം, ജാലകവാടസദിസം കത്വാതി അത്ഥോ. **ചേലുക്ഖേപസതസഹസ്സാനി പവത്തിംസൂ**തി തേസം തേസം ജനാനം സീസോപരി ഭമന്താനം ഉത്തരാസങ്ഗചേലാനം ഉക്ഖേപസതസഹസ്സാനി പവത്തിംസൂതി അത്ഥോ. **മൂലസതേനാ**തി ദസസു ലേഖാസു ഏകേകായ ദസ ദസ ഹുത്വാ നിക്ഖന്തമൂലസതേന. **ദസ മഹാമൂലാ**തി പഠമലേഖായ നിക്ഖന്തദസമഹാമൂലാനി.

ദേവദുന്ദുഭിയോ ഫലിംസൂതി ദേവദുന്ദുഭിയോ ഥനിംസു. **ദേവദുന്ദുഭീ**തി ച ന ഏത്ഥ കാചി ഭേരീ അധിപ്പേതാ, അഥ ഖോ ഉപ്പാതഭാവേന ആകാസഗതോ നിഗ്ഘോസസദ്ദോ. **ദേവോ**തി ഹി മേഘോ. തസ്സ ഹി അച്ഛഭാവേന ആകാസവണ്ണസ്സ ദേവസ്സാഭാവേന സുക്ഖഗജ്ജിതസഞ്ഞിതേ സദ്ദേ നിച്ഛരന്തേ ദേവദുന്ദുഭീതി സമഞ്ഞാ, തസ്മാ ദേവദുന്ദുഭിയോ ഫലിംസൂതി ദേവോ സുക്ഖഗജ്ജിതം ഗജ്ജീതി വുത്തം ഹോതി. **പബ്ബതാനം നച്ചേഹീ**തി പഥവീകമ്പേന ഇതോ ചിതോ ച ഭമന്താനം പബ്ബതാനം നച്ചേഹി. **യക്ഖാനം ഹിങ്കാരേഹീ**തി വിമ്ഹയജാതാനം യക്ഖാനം വിമ്ഹയപ്പകാസനവസേന പവത്തേഹി ഹിങ്കാരസദ്ദേഹി. യക്ഖാ ഹി വിമ്ഹയജാതാ "ഹിം ഹി"ന്തി സദ്ദം നിച്ഛാരേന്തി. **ഥുതിജപ്പേഹീ**തി പസംസാവചനേഹി. **ബ്രഹ്മാനം അപ്ഫോടനേഹീ**തി പീതിസോമനസ്സജാതാനം ബ്രഹ്മാനം ബാഹായം പഹരണസങ്ഖാതേഹി അപ്ഫോടനേഹി. പീതിസോമനസ്സജാതാ ഹി ബ്രഹ്മാനോ വാമഹത്ഥം സമിഞ്ജിത്വാ ദക്ഖിണേന ഹത്ഥേന ബാഹായം പഹാരം ദേന്തി. **ഏകകോലാഹല**ന്തി ഏകതോ പവത്തകോലാഹലം . **ഏകനിന്നാദ**ന്തി ഏകതോ പവത്തനിഗ്ഘോസം. ഫലതോ നിക്ഖന്താ ഛബ്ബണ്ണരസ്മിയോ ഉജുകം ഉഗ്ഗന്ത്വാ ഓനമിത്വാ ചക്കവാളപബ്ബതമുഖവട്ടിം ആഹച്ച തിട്ഠന്തീതി ആഹ **"സകലചക്കവാളം രതനഗോപാനസീവിനദ്ധം വിയ കുരുമാനാ"**തി. **തങ്ഖണതോ ച പന പഭുതീ**തി വുത്തനയേന സുവണ്ണകടാഹേ പതിട്ഠിതസ്സ മഹാബോധിസ്സ ഛബ്ബണ്ണരസ്മീനം വിസ്സജ്ജിതകാലതോ പഭുതി. **ഹിമവലാഹകഗബ്ഭം പവിസിത്വാ അട്ഠാസീ**തി സുവണ്ണകടാഹേനേവ സദ്ധിം ഉഗ്ഗന്ത്വാ

ഹിമോദകപുണ്ണം വലാഹകഗബ്ഭം പവിസിത്വാ അട്ഠാസി. പഠമം സുവണ്ണകടാഹേ പതിട്ഠിതോയേവ ഹി ബോധി പച്ഛാ വുത്തപ്പകാരഅച്ഛരിയപടിമണ്ഡിതോ ഹുത്വാ ഹിമവലാഹകഗബ്ഭം പവിസിത്വാ അട്ഠാസി. തേനേവ വക്ഖതി "പഠമം സുവണ്ണകടാഹേ പതിട്ഠഹി, തതോ ഹിമഗബ്ഭസത്താഹം അഭിസേകസത്താഹഞ്ച വീതിനാമേത്വാ"തിആദി. തതോയേവ ച **മഹാവംസേ**പി വുത്തം -

"ഏവം സതേന മൂലാനം, തത്ഥേസാ ഗന്ധകദ്ദമേ;
പതിട്ഠാസി മഹാബോധി, പസാദേന്തീ മഹാജനം.

"തസ്സാ ഖന്ധോ ദസഹത്ഥോ, പഞ്ച സാഖാ മനോരമാ;
ചതുഹത്ഥാ ചതുഹത്ഥാ, ദസഡ്ഢഫലമണ്ഡിതാ.

"സഹസ്സന്തു പസാഖാനം, സാഖാനം താസമാസി ച;
ഏവം ആസി മഹാബോധി, മനോഹരസിരിന്ധരാ.

"കടാഹമ്ഹി മഹാബോധി, പതിട്ഠിതക്ഖണേ മഹീ;
അകമ്പി പാടിഹീരാനി, അഹേസും വിവിധാനി ച.

"സയം നാദേഹി തൂരിയാനം, ദേവേസു മാനുസേസു ച;
സാധുകാരനിന്നാദേഹി, ദേവബ്രഹ്മഗണസ്സ ച.

"മേഘാനം മിഗപക്ഖീനം, യക്ഖാദീനം രവേഹി ച;
രവേഹി ച മഹീകമ്പേ, ഏകകോലാഹലം അഹു.

"ബോധിയാ ഫലപത്തേഹി, ഛബ്ബണ്ണരംസിയോ സുഭാ;
നിക്ഖമിത്വാ ചക്കവാളം, സകലം സോഭയിംസു ച.

"സകടാഹാ മഹാബോധി, ഉഗ്ഗന്ത്വാന തതോ നഭം;
അട്ഠാസി ഹിമഗബ്ഭമ്ഹി, സത്താഹാനി അദസ്സനാ"തി.

തസ്മാ സുവണ്ണകടാഹേ പതിട്ഠിതോയേവ ബോധി കടാഹേനേവ സദ്ധിം ഉഗ്ഗന്ത്വാ ഹിമവലാഹകഗബ്ഭം പവിസിത്വാ അട്ഠാസീതി വേദിതബ്ബം.

ഹേട്ഠാ പന ഭഗവതോ അധിട്ഠാനക്കമം ദസ്സേന്തേന യം വുത്തം -

"ഭഗവാ കിര മഹാപരിനിബ്ബാനമഞ്ചേ നിപന്നോ ലങ്കാദീപേ മഹാബോധിപതിട്ഠാപനത്ഥായ അസോകമഹാരാജാ മഹാബോധിഗ്ഗഹണത്ഥം ഗമിസ്സതി, തദാ മഹാബോധിസ്സ ദക്ഖിണസാഖാ സയമേവ ഛിജ്ജിത്വാ സുവണ്ണകടാഹേ പതിട്ഠാതൂതി അധിട്ഠാസി, ഇദമേകമധിട്ഠാനം.

"തത്ഥ പതിട്ഠാനകാലേ ച 'മഹാബോധി ഹിമവലാഹകഗബ്ഭം പവിസിത്വാ തിട്ഠതൂ'തി അധിട്ഠാസി, ഇദം ദുതിയമധിട്ഠാനം.

"സത്തമേ ദിവസേ ഹിമവലാഹകഗബ്ഭതോ ഓരുയ്ഹ സുവണ്ണകടാഹേ പതിട്ഠഹന്തോ പത്തേഹി ച ഫലേഹി ച

ഛബ്ബണ്ണരസ്മിയോ മുഞ്ചതൂതി അധിട്ഠാസി, ഇദം തതിയമധിട്ഠാന''ന്തി.

തം ഇമിനാ ന സമേതി. തത്ഥ ഹി പഠമം ഹിമവലാഹകഗബ്ഭം പവിസിത്വാ പച്ഛാ സത്തമേ ദിവസേ ഹിമവലാഹകഗബ്ഭതോ ഓരുയ്ഹ ഛബ്ബണ്ണരംസിവിസ്സജ്ജനം സുവണ്ണകടാഹേ പതിട്ഠഹനഞ്ച വുത്തം, തസ്മാ അട്ഠകഥായ പുബ്ബേനാപരം ന സമേതി. **മഹാവംസേ** പന അധിട്ഠാനേപി പഠമം സുവണ്ണകടാഹേ പതിട്ഠഹനം പച്ഛായേവ ഛബ്ബണ്ണരംസിവിസ്സജ്ജനം ഹിമവലാഹകഗബ്ഭപവിസനഞ്ച. വുത്തഞ്ഹേതം -

''പരിനിബ്ബാനമഞ്ചമ്ഹി, നിപന്നേന ജിനേന ഹി;
കതം മഹാഅധിട്ഠാനം, പഞ്ചകം പഞ്ചചക്ഖുനാ.

''ഗയ്ഹമാനാ മഹാബോധി-സാഖാസോകേന ദക്ഖിണാ;
ഛിജ്ജിത്വാന സയംയേവ, പതിട്ഠാതു കടാഹകേ.

''പതിട്ഠഹിത്വാ സാ സാഖാ, ഛബ്ബണ്ണരസ്മിയോ സുഭാ;
രാജയന്തീ ദിസാ സബ്ബാ, ഫലപത്തേഹി മുഞ്ചതു.

''സസുവണ്ണകടാഹാ സാ, ഉഗ്ഗന്ത്വാന മനോരമാ;
അദിസ്സമാനാ സത്താഹം, ഹിമഗബ്ഭമ്ഹി തിട്ഠതൂ''തി.

ബോധിവംസേപി ച അയമേവ അധിട്ഠാനക്കമോ വുത്തോ, തസ്മാ അട്ഠകഥായം വുത്തോ അധിട്ഠാനക്കമോ യഥാ പുബ്ബേനാപരം ന വിരുജ്ഝതി, തഥാ വീമംസിത്വാ ഗഹേതബ്ബോ.

ഹിമഞ്ച ഛബ്ബണ്ണരംസിയോ ച ആവത്തിത്വാ മഹാബോധിമേവ പവിസിംസൂതി മഹാബോധിം പടിച്ഛാദേത്വാ ഠിതം ഹിമഞ്ച ബോധിതോ നിക്ഖന്തഛബ്ബണ്ണരസ്മിയോ ച ആവത്തിത്വാ പദക്ഖിണം കത്വാ ബോധിമേവ പവിസിംസു, ബോധിപവിട്ഠാ വിയ ഹുത്വാ അന്തരഹിതാതി വുത്തം ഹോതി. ഏത്ഥ പന ''ഹിമഞ്ച രംസിയോ ചാ''തി അയമേവ പാഠോ സതസോധിതസമ്മതേ പോരാണപോത്ഥകേ സേസേസു ച സബ്ബപോത്ഥകേസു ദിസ്സതി. **മഹാവംസേപി** ചേതം വുത്തം -

''അതീതേ തമ്ഹി സത്താഹേ, സബ്ബേ ഹിമവലാഹകാ;
പവിസിംസു മഹാബോധിം, സബ്ബാ താ രംസിയോപി ചാ''തി.

കേനചി പന ''പഞ്ച രംസിയോ''തി പാഠം പരികപ്പേത്വാ യം വുത്തം ''സബ്ബദിസാഹി പഞ്ച രസ്മിയോ ആവത്തിത്വാതി പഞ്ചഹി ഫലേഹി നിക്ഖന്തത്താ പഞ്ച, താ പന ഛബ്ബണ്ണാവാ''തി, തം തസ്സ സമ്മോഹവിജമ്ഭിതമത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം.
പരിപുണ്ണഖന്ധസാഖാപസാഖപഞ്ചഫലപടിമണ്ഡിതോതി പരിപുണ്ണഖന്ധസാഖാപസാഖാഹി ചേവ പഞ്ചഹി ച ഫലേഹി പടിമണ്ഡിതോ, സമന്തതോ വിഭൂസിതോതി അത്ഥോ. **അഭിസേകം ദത്വാ**തി അനോതത്തോദകേന അഭിസേകം ദത്വാ. **മഹാബോധിട്ഠാനേയേവ അട്ഠാസീ**തി ബോധിസമീപേയേവ വസി.

പുബ്ബകത്തികപവാരണാദിവസേതി അസ്സയുജമാസസ്സ ജുണ്ഹപക്ഖപുണ്ണമിയം. ചാതുദ്ദസീഉപോസഥത്താ ദ്വിസത്താഹേ ജാതേ ഉപോസഥോ സമ്പത്തോതി ആഹ **"കാളപക്ഖസ്സ ഉപോസഥദിവസേ"**തി, അസ്സയുജമാസകാളപക്ഖസ്സ ചാതുദ്ദസീഉപോസഥേതി അത്ഥോ. **പാചീനമഹാസാലമൂലേ ഠപേസീ**തി നഗരസ്സ പാചീനദിസാഭാഗേ ജാതസ്സ മഹാസാലരുക്ഖസ്സ ഹേട്ഠാ മണ്ഡപം കാരേത്വാ തത്ഥ ഠപേസി. **സത്തരസമേ ദിവസേ**തി പാടിപദദിവസതോ ദുതിയദിവസേ. **കത്തികഛണപൂജം അദ്ദസാ**തി കത്തികഛണവസേന ബോധിസ്സ കരിയമാനം പൂജം സുമനസാമണേരോ അദ്ദസ, ദിസ്വാ ച ആഗതോ സബ്ബം തം പവത്തിം ആരോചേസി. തം സന്ധായേവ ച ഥേരോ ബോധിആഹരണത്ഥം പേസേസി.

അട്ഠാരസ ദേവതാകുലാനീതി മഹാബോധിം പരിവാരേത്വാ ഠിതനാഗയക്ഖാദിദേവതാകുലാനി ദത്വാതി സമ്ബന്ധോ. അമച്ചകുലാനി ബോധിസ്സ കത്തബ്ബവിചാരണത്ഥായ അദാസി, ബ്രാഹ്മണകുലാനി ലോകസമ്മതത്താ ഉദകാസിഞ്ചനത്ഥായ അദാസി, കുടുമ്ബിയകുലാനി ബോധിസ്സ കത്തബ്ബപൂജോപകരണഗോപനത്ഥായ അദാസി. "ഗോപകാ രാജകമ്മിനോ തഥാ തരച്ഛാ"തി **മഹാഗണ്ഠിപദേ** വുത്തം. **ഗണ്ഠിപദേ** പന "ഗോപകകുലാനി ബോധിസിഞ്ചനത്ഥം ഖീരധേനുപാലനത്ഥായ തരച്ഛകുലാനി കാലിങ്ഗകുലാനി വിസ്സാസികാനി പധാനമനുസ്സകുലാനീ"തി വുത്തം. **കാലിങ്ഗകുലാനീ**തി എത്ഥ "ഉദകാദിഗാഹകാ കാലിങ്ഗാ"തി **മഹാഗണ്ഠിപദേ** വുത്തം. "കലിങ്ഗേസു ജനപദേ ജാതിസമ്പന്നകുലം കാലിങ്ഗകുല"ന്തി കേചി. **ഇമിനാ പരിവാരേനാ**തി സഹത്ഥേ കരണവചനം, ഇമിനാ വുത്തപ്പകാരപരിവാരേന സദ്ധിന്തി അത്ഥോ. **വിഞ്ഝാടവിം സമതിക്കമ്മാ**തി രാജാ സയമ്പി മഹാബോധിസ്സ പച്ചുഗ്ഗമനം കരോന്തോ സേനങ്ഗപരിവുതോ ഥലപഥേന ഗച്ഛന്തോ വിഞ്ഝാടവിം നാമ അടവിം അതിക്കമിത്വാ. **താമലിത്തിം അനുപ്പത്തോ**തി താമലിത്തിം നാമ തിത്ഥം സമ്പത്തോ. **ഇദമസ്സ തതിയ**ന്തി സുവണ്ണകടാഹേ പതിട്ഠിതമഹാബോധിസ്സ രജ്ജസമ്പദാനം സന്ധായ വുത്തം. തതോ പുബ്ബേ പനേസ ഏകവാരം സദ്ധായ സകലജമ്ബുദീപരജ്ജേന മഹാബോധിം പൂജേസിയേവ, തസ്മാ തേന സദ്ധിം ചതുത്ഥമിദം രജ്ജസമ്പദാനം. മഹാബോധിം പന യസ്മിം യസ്മിം ദിവസേ രജ്ജേന പൂജേസി, തസ്മിം തസ്മിം ദിവസേ സകലജമ്ബുദീപരജ്ജതോ ഉപ്പന്നം ആയം ഗഹേത്വാ മഹാബോധിപൂജം കാരേസി.

മാഗസിരമാസസ്സാതി മിഗസിരമാസസ്സ. **പഠമപാടിപദദിവസേ**തി സുക്കപക്ഖപാടിപദദിവസേ. തഞ്ഹി കണ്ഹപക്ഖപാടിപദദിവസം അപേക്ഖിത്വാ "പഠമപാടിപദദിവസ"ന്തി വുച്ചതി. ഇദഞ്ച ഇമസ്മിം ദീപേ പവത്തമാനവോഹാരം ഗഹേത്വാ വുത്തം. തത്ഥ പന പുണ്ണമിതോ പട്ഠായ യാവ അപരാ പുണ്ണമീ, താവ ഏകോ മാസോതി വോഹാരസ്സ പവത്തത്താ തേന വോഹാരേന "ദുതിയപാടിപദദിവസേ"തി വത്തബ്ബം സിയാ. തത്ഥ ഹി കണ്ഹപക്ഖപാടിപദദിവസം "പഠമപാടിപദ"ന്തി വുച്ചതി. **ഉക്ഖിപിത്വാ**തി മഹാസാലമൂലേ ദിന്നേഹി സോളസഹി ജാതിസമ്പന്നകുലേഹി സദ്ധിം ഉക്ഖിപിത്വാതി വദന്തി. **ഗച്ഛതി വതരേ**തി എത്ഥ **അരേ**തി ഖേദേ. തേനേവാഹ "കന്ദിത്വാ"തി, ബോധിയാ അദസ്സനം അസഹമാനോ രോദിത്വാ പരിദേവിത്വാതി അത്ഥോ. **സരസരംസിജാല**ന്തി എത്ഥ പന ഹേട്ഠാ വുത്തനയേനേവ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **മഹാബോധിസമാരുള്ഹാ**തി മഹാബോധിനാ സമാരുള്ഹാ. **പസ്സതോ പസ്സതോ**തി അനാദരേ സാമിവചനം, പസ്സന്തസ്സേവാതി അത്ഥോ .

മഹാസമുദ്ദതലം പക്ഖന്താതി മഹാസമുദ്ദസ്സ ഉദകതലം പക്ഖന്ദി. **സമന്താ യോജന**ന്തി സമന്തതോ ഏകേകേന പസ്സേന യോജനപ്പമാണേ പദേസേ. അച്ചന്തസംയോഗേ ചേതം ഉപയോഗവചനം. **വീചിയോ വൂപസന്താ**തി വീചിയോ ന ഉട്ഠഹിംസു, നാഹേസുന്തി വുത്തം ഹോതി. **പവജ്ജിംസൂ**തി വിരവിംസു, നാദം പവത്തയിംസൂതി അത്ഥോ. **രുക്ഖാദിസന്നിസ്സിതാഹീ**തി എത്ഥ **ആദി**-സദ്ദേന പബ്ബതാദിസന്നിസ്സിതാ ദേവതാ സങ്ഗണ്ഹാതി.

സുപണ്ണരൂപേനാതി സുപണ്ണസദിസേന രൂപേന. **നാഗകുലാനി സന്താസേസീ**തി മഹാബോധിഗ്ഗഹണത്ഥം ആഗതാനി നാഗകുലാനി സന്താസേസി, തേസം ഭയം ഉപ്പാദേത്വാ പലാപേസീതി വുത്തം ഹോതി. തദാ ഹി സമുദ്ദവാസിനോ നാഗാ മഹാബോധിം ഗഹേതും വാതവസ്സന്ധകാരാദീഹി മഹന്തം വികുബ്ബനം അകംസു. തതോ സങ്ഘമിത്തത്ഥേരീ ഗരുളവണ്ണം മാപേത്വാ തേന ഗരുളരൂപേന ആകാസം പൂരയമാനാ സിഖാമരീചിജാലേന ഗഗനം ഏകന്ധകാരം കത്വാ പക്ഖപ്പഹാരവാതേന മഹാസമുദ്ദം ആലോളേത്വാ സംവട്ടജലധിനാദസദിസേന രവേന നാഗാനം ഹദയാനി ഭിന്ദന്തീ വിയ താസേത്വാ നാഗേ പലാപേസി. **തേ ച ഉത്രസ്തരൂപാ നാഗാ ആഗന്ത്വാ**തി തേ ച വുത്തനയേന ഉത്താസിതാ നാഗാ പുന ആഗന്ത്വാ. **തം വിഭൂതി**ന്തി തം ഇദ്ധിപാടിഹാരിയസങ്ഖാതം വിഭൂതിം, തം അച്ഛരിയന്തി വുത്തം ഹോതി. **ഥേരീ യാചിത്വാ**തി "അയ്യേ, അമ്ഹാകം ഭഗവാ മുചലിന്ദനാഗരാജസ്സ ഭോഗാവലിം അത്തനോ ഗന്ധകുടിം കത്വാ സത്താഹം തസ്സ സങ്ഗഹം അകാസി. അഭിസമ്ബുജ്ഝനദിവസേ നേരഞ്ജരാനദീതീരേ അത്തനോ ഉച്ഛിട്ഠപത്തം മഹാകാളനാഗസ്സ വിസ്സജ്ജേസി. ഉരുവേലനാഗേന മാപിതം വിസധൂമദഹനം അഗണേത്വാ തസ്സ സരണസീലാഭരണമദാസി. മഹാമോഗ്ഗല്ലാനത്ഥേരം പേസേത്വാ നന്ദോപനന്ദനാഗരാജാനം ദമേത്വാ നിബ്ബിസം അകാസി. ഏവം സോ ലോകനായകോ അമ്ഹാകം ഉപകാരകോ, ത്വമ്പി നോ ദോസമസ്സരിത്വാ മുഹുത്തം മഹാബോധിം വിസ്സജ്ജേത്വാ നാഗലോകസ്സ സഗ്ഗമോക്ഖമഗ്ഗം സമ്പാദേഹീ"തി ഏവം യാചിത്വാ. **മഹാബോധിവിയോഗദുക്ഖിതോ**തി മഹാബോധിവിയോഗേന ദുക്ഖിതോ സഞ്ജാതമാനസികദുക്ഖോ. **കന്ദിത്വാ**തി ഇമസ്സ പരിയായവചനമത്തം **രോദിത്വാ**തി, ഗുണകിത്തനവസേന വാ പുനപ്പുനം രോദിത്വാ, വിലാപം കത്വാതി അത്ഥോ.

ഉത്തരദ്വാരതോതി അനുരാധപുരസ്സ ഉത്തരദ്വാരതോ. **മഗ്ഗം സോധാപേത്വാ**തി ഖാണുകണ്ടകാദീനം ഉദ്ധരാപനവസേന മഗ്ഗം സോധാപേത്വാ. **അലങ്കാരാപേത്വാ**തി വാലുകാദീനം ഓകിരാപനാദിവസേന സജ്ജേത്വാ. **സമുദ്ദസാലവത്ഥുസ്മി**ന്തി സമുദ്ദാസന്നസാലായ വത്ഥുഭൂതേ പദേസേ. തസ്മിം കിര പദേസേ ഠിതേഹി സമുദ്ദസ്സ ദിട്ഠത്താ തം അച്ഛരിയം പകാസേതും തത്ഥ ഏകാ സാലാ കതാ. സാ നാമേന "സമുദ്ദാസന്നസാലാ"തി പാകടാ ജാതാ. വുത്തഞ്ഹേതം -

"സമുദ്ദാസന്നസാലായ, ഠാനേ ഠത്വാ മഹണ്ണവേ;
ആഗച്ഛന്തം മഹാബോധിം, മഹാഥേരിദ്ധിയാദ്ദസ.

"തസ്മിം ഠാനേ കതാ സാലാ, പകാസേതും തമബ്ഭുതം;
'സമുദ്ദാസന്നസാലാ'തി, നാമേനാസിധ പാകടാ"തി.

തായ വിഭൂതിയാതി തായ വുത്തപ്പകാരായ പൂജാസക്കാരാദിസമ്പത്തിയാ. **ഥേരസ്സാ**തി മഹാമഹിന്ദത്ഥേരസ്സ. മഗ്ഗസ്സ കിര ഉഭോസു പസ്സേസു അന്തരന്തരാ പുപ്ഫേഹി കൂടാഗാരസദിസസണ്ഠാനാനി പുപ്ഫചേതിയാനി കാരാപേസി. തം സന്ധായേതം വുത്തം **"അന്തരന്തരേ പുപ്ഫഅഗ്ഘിയാനി ഠപേന്തോ"**തി. **ആഗതോ വതരേ**തി ഏത്ഥ **അരേ**തി പസംസായം, സാധു വതാതി അത്ഥോ. **സോളസഹി ജാതിസമ്പന്നകുലേഹീ**തി അട്ഠഹി അമച്ചകുലേഹി അട്ഠഹി ച ബ്രാഹ്മണകുലേഹീതി ഏവം സോളസഹി ജാതിസമ്പന്നകുലേഹി. **സമുദ്ദതീരേ മഹാബോധിം ഠപേത്വാ**തി സമുദ്ദവേലാതലേ അലങ്കതപ്പടിയത്തേ രമണീയേ മണ്ഡപേ മഹാബോധിം ഠപേത്വാ. ഏവം പന കത്വാ സകലതമ്ബപണ്ണിരജ്ജേന മഹാബോധിം പൂജേത്വാ സോളസന്നം കുലാനം രജ്ജം നിയ്യാതേത്വാ സയം ദോവാരികട്ഠാനേ ഠത്വാ തയോ ദിവസേ അനേകപ്പകാരം പൂജം കാരാപേസി. തം ദസ്സേന്തോ **"തീണി ദിവസാനീ"**തിആദിമാഹ. **രജ്ജം വിചാരേസീ**തി രജ്ജം വിചാരേതും വിസ്സജ്ജേസി, സോളസഹി വാ ജാതിസമ്പന്നകുലേഹി രജ്ജം വിചാരാപേസീതി അത്ഥോ. **ചതുത്ഥേ ദിവസേ**തി മിഗസിരമാസസ്സ സുക്കപക്ഖദസമിയം. **അനുപുബ്ബേന അനുരാധപുരം സമ്പത്തോ**തി ദസമിയം അലങ്കതപ്പടിയത്തരഥേ മഹാബോധിം ഠപേത്വാ ഉള്ളാരപൂജം കുരുമാനോ പാചീനപസ്സവിഹാരസ്സ പതിട്ഠാതബ്ബട്ഠാനമാനേത്വാ തത്ഥ സങ്ഘസ്സ പാതരാസം പവത്തേത്വാ മഹിന്ദത്ഥേരേന ഭാസിതം നാഗദീപേ ദസബലേന കതം നാഗദമനം സുത്വാ "സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന നിസജ്ജാദിനാ പരിഭുത്തട്ഠാനേസു ഥൂപാദീഹി സക്കാരം കരിസ്സാമീ"തി സഞ്ഞാണം കാരേത്വാ തതോ ആഹരിത്വാ തവക്കബ്രാഹ്മണസ്സ ഗാമദ്വാരേ ഠപേത്വാ പൂജേത്വാ ഏവം തസ്മിം തസ്മിം ഠാനേ പൂജം കത്വാ ഇമിനാ അനുക്കമേന അനുരാധപുരം സമ്പത്തോ. **ചാതുദ്ദസീദിവസേ**തി മിഗസിരമാസസ്സേവ സുക്കപക്ഖചാതുദ്ദസേ. **വഡ്ഢമാനകച്ഛായായാ**തി ഛായായ വഡ്ഢമാനസമയേ, സായന്ഹസമയേതി വുത്തം ഹോതി. **സമാപത്തി**ന്തി ഫലസമാപത്തിം. **തിലകഭൂതേ**തി അലങ്കാരഭൂതേ. **രാജവത്ഥുദ്വാരകോട്ഠകട്ഠാനേ**തി രാജുയ്യാനസ്സ ദ്വാരകോട്ഠകട്ഠാനേ. "സകലരജ്ജം മഹാബോധിസ്സ ദിന്നപുബ്ബത്താ ഉപചാരത്ഥം രാജാ ദോവാരികവേസം ഗണ്ഹീ"തി വദന്തി.

അനുപുബ്ബവിപസ്സനന്തി ഉദയബ്ബയാദിഅനുപുബ്ബവിപസ്സനം. **പട്ഠപേത്വാ**തി ആരഭിത്വാ. **അത്ഥങ്ഗമിതേ**തി അത്ഥങ്ഗതേ. "സഹ ബോധിപതിട്ഠാനേനാ"തി വത്തബ്ബേ വിഭത്തിവിപരിണാമം കത്വാ **"സഹ ബോധിപതിട്ഠാനാ"**തി നിസ്സക്കവചനം കതം. സതി ഹി സഹയോഗേ കരണവചനേന ഭവിതബ്ബം. **മഹാപഥവീ അകമ്പീ**തി ച ഇദം മുഖമത്തനിദസ്സനം, അഞ്ഞാനിപി അനേകാനി അച്ഛരിയാനി അഹേസുംയേവ. തഥാ ഹി സഹ ബോധിപതിട്ഠാനേന ഉദകപരിയന്തം കത്വാ മഹാപഥവീ അകമ്പി, താനി മൂലാനി കടാഹമുഖവട്ടിതോ ഉഗ്ഗന്ത്വാ തം കടാഹം വിനന്ധന്താ പഥവീതലമോതരിംസു, സമന്തതോ ദിബ്ബകുസുമാനി വസ്സിംസു, ആകാസേ ദിബ്ബതൂരിയാനി വജ്ജിംസു, മഹാമേഘോ ഉട്ഠഹിത്വാ വുട്ഠിധാരമകാസി, ആകാസപദേസാ വിരവിംസു, വിജ്ജുലതാ നിച്ഛരിംസു. ദേവതാ സാധുകാരമദംസു, സമാഗതാ സകലദീപവാസിനോ ഗന്ധമാലാദീഹി പൂജയിംസു, ഗഹിതമകരന്ദാ മന്ദമാരുതാ വായിംസു, സമന്തതോ ഘനസീതലഹിമവലാഹകാ മഹാബോധിം ഛാദയിംസു. ഏവം ബോധി പഥവിയം പതിട്ഠഹിത്വാ ഹിമഗബ്ഭേ സന്നിസീദിത്വാ സത്താഹം ലോകസ്സ അദസ്സനം അഗമാസി. **ഹിമഗബ്ഭേ സന്നിസീദീ**തി ഹിമഗബ്ഭസ്സ അന്തോ അട്ഠാസി. **വിപ്ഫുരന്താ**തി വിപ്ഫുരന്താ ഇതോ

ചിതോ ച സംസരന്താ. **നിച്ഛരിംസൂ**തി നിക്ഖമിംസു. **ദസ്സിംസൂ**തി പഞ്ഞായിംസു. **സബ്ബേ ദീപവാസിനോ**തി സബ്ബേ തമ്ബപണ്ണിദീപവാസിനോ. **ഉത്തരസാഖതോ ഏകം ഫല**ന്തി ഉത്തരസാഖായ ഠിതം ഏകം ഫലം. ''പാചീനസാഖായ ഏകം ഫല''ന്തിപി കേചി. **മഹാആസനട്ഠാനേ**തി പുബ്ബപസ്സേ മഹാസിലാസനേന പതിട്ഠിതട്ഠാനേ. **ഇസ്സരനിമ്മാനവിഹാരേ**തി ഇസ്സരനിമ്മാനസങ്ഖാതേ കസ്സപഗിരിവിഹാരേ. ''ഇസ്സരനിമ്മാനവിഹാരേ''തി ഹി പുബ്ബസങ്കേതവസേന വുത്തം, ഇദാനി പന സോ വിഹാരോ ''കസ്സപഗിരീ''തി പഞ്ഞാതോ. ''ഇസ്സരസമണാരാമേ''തിപി കേചി പഠന്തി. തഥാ ച വുത്തം -

> ''തവക്കബ്രാഹ്മണഗാമേ , ഥൂപാരാമേ തഥേവ ച;
> ഇസ്സരസമണാരാമേ, പഠമേ ചേതിയങ്ഗണേ''തി.

യോജനിയആരാമേസൂതി അനുരാധപുരസ്സ സമന്താ യോജനസ്സ അന്തോ കതആരാമേസു. സമന്താ പതിട്ഠിതേ മഹാബോധിമ്ഹീതി സമ്ബന്ധോ. അനുരാധപുരസ്സ സമന്താ ഏവം പുത്തനത്തുപരമ്പരായ മഹാബോധിമ്ഹി പതിട്ഠിതേതി അത്ഥോ. **ലോഹപാസാദട്ഠാനം പൂജേസീ**തി ലോഹപാസാദസ്സ കത്തബ്ബട്ഠാനം പൂജേസി. ''കിഞ്ചാപി ലോഹപാസാദം ദേവാനംപിയതിസ്സോയേവ മഹാരാജാ കാരേസ്സതി, തഥാപി തസ്മിം സമയേ അഭാവതോ 'അനാഗതേ'തി വുത്ത''ന്തി തീസുപി **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം. കേചി പന ''ദുട്ഠഗാമണിഅഭയേനേവ കാരിതോ ലോഹപാസാദോ''തി വദന്തി. **മൂലാനി പനസ്സ ന താവ ഓതരന്തീ**തി ഇമിനാ, മഹാരാജ, ഇമസ്മിം ദീപേ സത്ഥുസാസനം പതിട്ഠിതമത്തമേവ അഹോസി, ന താവ സുപതിട്ഠിതന്തി ദസ്സേതി, അസ്സ സത്ഥുസാസനസ്സ മൂലാനി പന ന താവ ഓതിണ്ണാനീതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **ഓതരന്തീ**തി ഹി അതീതത്ഥേ വത്തമാനവചനം. തേനേവാഹ **''കദാ പന ഭന്തേ മൂലാനി ഓതിണ്ണാനി നാമ ഭവിസ്സന്തീ''**തി. യോ അമച്ചോ ചതുപണ്ണാസായ ജേട്ഠകകനിട്ഠഭാതുകേഹി സദ്ധിം ചേതിയഗിരിമ്ഹി പബ്ബജിതോ, തം സന്ധായ വുത്തം **''മഹാഅരിട്ഠോ ഭിക്ഖൂ''**തി. **മേഘവണ്ണാഭയസ്സ അമച്ചസ്സ പരിവേണട്ഠാനേ**തി മേഘവണ്ണാഭയസ്സ രഞ്ഞോ അമച്ചേന കത്തബ്ബസ്സ പരിവേണസ്സ വത്ഥുഭൂതേ ഠാനേ. **മണ്ഡപപ്പകാര**ന്തി മണ്ഡപസദിസം. സദിസത്ഥമ്പി ഹി പകാരസദ്ദം വണ്ണയന്തി. **സാസനസ്സ മൂലാനി ഓതരന്താനി പസ്സിസ്സാമീ**തി ഇമിനാ സാസനസ്സ സുട്ഠു പതിട്ഠാനാകാരം പസ്സിസ്സാമീതി ദീപേതി.

മേഘവിരഹിതസ്സ നിമ്മലസ്സേവ ആകാസസ്സ വിരവിതത്താ **''ആകാസം മഹാവിരവം രവീ''**തി വുത്തം. **പച്ചേകഗണീഹീ**തി വിസും വിസും ഗണാചരിയേഹി. പച്ചേകം ഗണം ഏതേസം അത്ഥീതി പച്ചേകഗണിനോ. യഥാ വേജ്ജോ ഗിലാനേസു കരുണായ തികിച്ഛനമേവ പുരക്ഖത്വാ വിഗതച്ഛന്ദദോസോ ജിഗുച്ഛനീയേസു വണേസു ഗുയ്ഹട്ഠാനേസു ച ഭേസജ്ജലേപനാദിനാ തികിച്ഛനമേവ കരോതി, ഏവം ഭഗവാപി കിലേസബ്യാധിപീളിതേസു സത്തേസു കരുണായ തേ സത്തേ കിലേസബ്യാധിദുക്ഖതോ മോചേതുകാമോ അവത്തബ്ബാരഹാനി ഗുയ്ഹട്ഠാനനിസ്സിതാനിപി അസപ്പായാനി വദന്തോ വിനയപഞ്ഞത്തിയാ സത്താനം കിലേസബ്യാധിം തികിച്ഛതി. തേന വുത്തം **''സത്ഥു കരുണാഗുണപരിദീപക''**ന്തി. **അനുസിട്ഠികരാന**ന്തി അനുസാസനീകരാനം, യേ ഭഗവതോ അനുസാസനിം സമ്മാ പടിപജ്ജന്തി, തേസന്തി അത്ഥോ.

കായകമ്മവചീകമ്മവിപ്ഫന്ദിതവിനയനന്തി കായവചീദ്വാരേസു അജ്ഝാചാരവസേന പവത്തസ്സ കിലേസവിപ്ഫന്ദിതസ്സ വിനയനകരം.

രാജിനോതി ഉപയോഗത്ഥേ സാമിവചനം, രാജാനമനുസാസിംസൂതി അത്ഥോ. **ആലോക**ന്തി ഞാണാലോകം. **നിബ്ബായിംസു മഹേസയോ**തി ഏത്ഥ മഹാമഹിന്ദത്ഥേരോ ദ്വാദസവസ്സികോ ഹുത്വാ തമ്ബപണ്ണിദീപം സമ്പത്തോ, തത്ഥ ദ്വേ വസ്സാനി വസിത്വാ വിനയം പതിട്ഠപേസി. ദ്വാസട്ഠിവസ്സികോ ഹുത്വാ പരിനിബ്ബുതോതി വദന്തി.

തേസം ഥേരാനം അന്തേവാസികാതി തേസം മഹാമഹിന്ദത്ഥേരപ്പമുഖാനം ഥേരാനം അന്തേവാസികാ. തിസ്സദത്താദയോ പന മഹാഅരിട്ഠത്ഥേരസ്സ അന്തേവാസികാ, തസ്മാ തിസ്സദത്തകാളസുമനദീഘസുമനാദയോ മഹാഅരിട്ഠത്ഥേരസ്സ അന്തേവാസികാ ചാതി യോജേതബ്ബം. **അന്തേവാസികാനം അന്തേവാസികാ**തി ഉഭയഥാ വുത്തഅന്തേവാസികാനം അന്തേവാസികാ. **പുബ്ബേ വുത്തപ്പകാരാ**തി -

“തതോ മഹിന്ദോ ഇട്ടിയോ, ഉത്തിയോ സമ്ബലോ തഥാ;
ഭദ്ദനാമോ ച പണ്ഡിതോ.

“ഏതേ നാഗാ മഹാപഞ്ഞാ, ജമ്ബുദീപാ ഇധാഗതാ;
വിനയം തേ വാചയിംസു, പിടകം തമ്ബപണ്ണിയാ.

“നികായേ പഞ്ച വാചേസും, സത്ത ചേവ പകരണേ;
തതോ അരിട്ഠോ മേധാവീ, തിസ്സദത്തോ ച പണ്ഡിതോ.

“വിസാരദോ കാളസുമനോ, ഥേരോ ച ദീഘനാമകോ”തി. -

ഏവമാദിനാ പുബ്ബേ വുത്തപ്പകാരാ ആചരിയപരമ്പരാ.

ആചരിയപരമ്പരകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

വിനയാനിസംസകഥാവണ്ണനാ

ഏത്താവതാ ച “കേനാഭത”ന്തി ഇമം പഞ്ഹം വിത്ഥാരതോ വിഭജിത്വാ ഇദാനി “കത്ഥ പതിട്ഠിത”ന്തി ഇമം പഞ്ഹം വിസ്സജ്ജേന്തോ ആഹ **“കത്ഥ പതിട്ഠിത”**ന്തിആദി. തത്ഥ **തേലമിവാ**തി സീഹതേലമിവ. **അധിമത്തസതിഗതിധിതിമന്തേസൂ**തി ഏത്ഥ **സതീ**തി ബുദ്ധവചനം ഉഗ്ഗഹേത്വാ ധാരണകസതി. **ഗതീ**തി ഉഗ്ഗണ്ഹനകഗതി. **ധിതീ**തി സന്നിട്ഠാനം കത്വാ ഗണ്ഹനകഞാണം. **ഗതീ**തി വാ പഞ്ഞാഗതി. **ധിതീ**തി ബുദ്ധവചനം ഉഗ്ഗണ്ഹനവീരിയം സജ്ഝായനവീരിയം ധാരണവീരിയഞ്ച. **ലജ്ജീസൂ**തി പാപജിഗുച്ഛനകലക്ഖണായ ലജ്ജായ സമന്നാഗതേസു. **കുക്കുച്ചകേസൂ**തി അണുമത്തേസുപി വജ്ജേസു ദോസദസ്സാവിതായ കപ്പിയാകപ്പിയം നിസ്സായ കുക്കുച്ചകാരീസു. **സിക്ഖാകാമേസൂ**തി അധിസീലഅധിചിത്തഅധിപഞ്ഞാവസേന തിസ്സോ സിക്ഖാ കാമയമാനേസു സമ്പിയായിത്വാ സിക്ഖന്തേസു.

അകത്തബ്ബതോ നിവാരേത്വാ കത്തബ്ബേസു പതിട്ഠാപനതോ **മാതാപിതുട്ഠാനിയോ**തി വുത്തം. **ആചാരഗോചരകുസലതാ**തി

വേളുദാനാദിമിച്ഛാജീവസ്സ കായപാഗബ്ഭിയാദീനഞ്ച അകരണേന സബ്ബസോ അനാചാരം വജ്ജേത്വാ “കായികോ അവീതിക്കമോ വാചസികോ അവീതിക്കമോ”തി (വിഭം ൫൧൧) ഏവം വുത്തഭിക്ഖുസാരുപ്പആചാരസമ്പത്തിയാ വേസിയാദിഅഗോചരം വജ്ജേത്വാ പിണ്ഡപാതാദിഅത്ഥം ഉപസങ്കമിതും യുത്തട്ഠാനസങ്ഖാതഗോചരേന ച സമ്പന്നത്താ സമണാചാരേസു ചേവ സമണഗോചരേസു ച കുസലതാ. അപിച യോ ഭിക്ഖു സത്ഥരി സഗാരവോ സപ്പതിസ്സോ സബ്രഹ്മചാരീസു സഗാരവോ സപ്പതിസ്സോ ഹിരോത്തപ്പസമ്പന്നോ സുനിവത്ഥോ സുപാരുതോ പാസാദികേന അഭിക്കന്തേന പടിക്കന്തേന ആലോകിതേന വിലോകിതേന സമിഞ്ജിതേന പസാരിതേന ഓക്ഖിത്തചക്ഖു ഇരിയാപഥസമ്പന്നോ ഇന്ദ്രിയേസു ഗുത്തദ്വാരോ ഭോജനേ മത്തഞ്ഞൂ ജാഗരിയമനുയുത്തോ സതിസമ്പജഞ്ഞേന സമന്നാഗതോ അപ്പിച്ഛോ സന്തുട്ഠോ ആരദ്ധവീരിയോ പവിവിത്തോ അസംസട്ഠോ ആഭിസമാചാരികേസു സക്കച്ചകാരീ ഗരുചിത്തീകാരബഹുലോ വിഹരതി, അയം വുച്ചതി **ആചാരോ**.

ഗോചരോ പന ഉപനിസ്സയഗോചരോ ആരക്ഖഗോചരോ ഉപനിബന്ധഗോചരോതി തിവിധോ. തത്ഥ ദസകഥാവത്ഥുഗുണസമന്നാഗതോ കല്യാണമിത്തോ, യം നിസ്സായ അസ്സുതം സുണാതി, സുതം പരിയോദാപേതി, കങ്ഖം വിതരതി , ദിട്ഠിം ഉജും കരോതി, ചിത്തം പസാദേതി, യസ്സ വാ പന അനുസിക്ഖമാനോ സദ്ധായ വഡ്ഢതി, സീലേന, സുതേന, ചാഗേന, പഞ്ഞായ വഡ്ഢതി, അയം **ഉപനിസ്സയഗോചരോ**. യോ പന ഭിക്ഖു അന്തരഘരം പവിട്ഠോ വീഥിപടിപന്നോ ഓക്ഖിത്തചക്ഖു യുഗമത്തദസ്സാവീ സംവുതോ ഗച്ഛതി, ന ഹത്ഥിം ഓലോകേന്തോ, ന അസ്സം, ന രഥം, ന പത്തിം, ന ഇത്ഥിം, ന പുരിസം ഓലോകേന്തോ, ന ഉദ്ധം ഓലോകേന്തോ, ന അധോ ഓലോകേന്തോ, ന ദിസാവിദിസമ്പി പേക്ഖമാനോ ഗച്ഛതി, അയം **ആരക്ഖഗോചരോ**. ഉപനിബന്ധഗോചരോ പന ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ, യത്ഥ ഭിക്ഖു അത്തനോ ചിത്തം ഉപനിബന്ധതി. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ - “കോ ച, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖുനോ ഗോചരോ സകോ പേത്തികോ വിസയോ, യദിദം ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ”തി. അയം **ഉപനിബന്ധഗോചരോ**. ഇതി ഇമിനാ ച ആചാരേന ഇമിനാ ച ഗോചരേന സമന്നാഗതത്താ ആചാരഗോചരകുസലതാ. ഏവം അനാചാരം അഗോചരഞ്ച വജ്ജേത്വാ സദ്ധാപബ്ബജിതാനം യഥാവുത്തആചാരഗോചരേസു കുസലഭാവോ വിനയധരായത്തോതി അയമാനിസംസോ വിനയപരിയത്തിയാ ദസ്സിതോതി വേദിതബ്ബോ.

വിനയപരിയത്തിം നിസ്സായാതി വിനയപരിയാപുണനം നിസ്സായ. **അത്തനോ സീലക്ഖന്ധോ സുഗുത്തോ ഹോതി സുരക്ഖിതോ**തി കഥമസ്സ അത്തനോ സീലക്ഖന്ധോ സുഗുത്തോ ഹോതി സുരക്ഖിതോ? ആപത്തിഞ്ഹി ആപജ്ജന്തോ ഛഹാകാരേഹി ആപജ്ജതി അലജ്ജിതാ, അഞ്ഞാണതാ, കുക്കുച്ചപകതതാ, അകപ്പിയേ കപ്പിയസഞ്ഞിതാ, കപ്പിയേ അകപ്പിയസഞ്ഞിതാ, സതിസമ്മോസാതി. വിനയധരോ പന ഇമേഹി ഛഹാകാരേഹി ആപത്തിം നാപജ്ജതി.

കഥം **അലജ്ജിതായ** നാപജ്ജതി? സോ ഹി “പസ്സഥ ഭോ, അയം കപ്പിയാകപ്പിയം ജാനന്തോയേവ പണ്ണത്തിവീതിക്കമം കരോതീ”തി ഇമം പരൂപവാദം രക്ഖന്തോപി അകപ്പിയഭാവം ജാനന്തോയേവ മദ്ദിത്വാ വീതിക്കമം

ന കരോതി. ഏവം അലജ്ജിതായ നാപജ്ജതി. സഹസാ ആപന്നമ്പി ദേസനാഗാമിനിം ദേസേത്വാ വുട്ഠാനഗാമിനിയാ വുട്ഠഹിത്വാ സുദ്ധന്തേ പതിട്ഠാതി, തതോ -

> “സഞ്ചിച്ച ആപത്തിം നാപജ്ജതി, ആപത്തിം ന പരിഗൂഹതി;
> അഗതിഗമനഞ്ച ന ഗച്ഛതി, ഏദിസോ വുച്ചതി ലജ്ജിപുഗ്ഗലോ”തി. (പരിം ന്മൻ) -

ഇമസ്മിം ലജ്ജിഭാവേ പതിട്ഠിതോവ ഹോതി.

കഥം **അഞ്ഞാണതായ** നാപജ്ജതി? സോ ഹി കപ്പിയാകപ്പിയം ജാനാതി, തസ്മാ കപ്പിയംയേവ കരോതി, അകപ്പിയം ന കരോതി. ഏവം അഞ്ഞാണതായ നാപജ്ജതി.

കഥം **കുക്കുച്ചപകതതായ** നാപജ്ജതി? കപ്പിയാകപ്പിയം നിസ്സായ കുക്കുച്ചേ ഉപ്പന്നേ വത്ഥും ഓലോകേത്വാ മാതികം പദഭാജനം അന്തരാപത്തിം അനാപത്തിം ഓലോകേത്വാ കപ്പിയം ചേ ഹോതി, കരോതി, അകപ്പിയം ചേ, ന കരോതി. ഉപ്പന്നം പന കുക്കുച്ചം അവിനിച്ഛിനിത്വാവ “വട്ടതീ”തി മദ്ദിത്വാ ന വീതിക്കമതി. ഏവം കുക്കുച്ചപകതതായ നാപജ്ജതി.

കഥം **അകപ്പിയേ കപ്പിയസഞ്ഞിതാ**ദീഹി നാപജ്ജതി? സോ ഹി കപ്പിയാകപ്പിയം ജാനാതി, തസ്മാ അകപ്പിയേ കപ്പിയസഞ്ഞീ ന ഹോതി, കപ്പിയേ അകപ്പിയസഞ്ഞീ ന ഹോതി, സുപതിട്ഠിതാ ചസ്സ സതി ഹോതി, അധിട്ഠാതബ്ബം അധിട്ഠേതി, വികപ്പേതബ്ബം വികപ്പേതി. ഇതി ഇമേഹി ഛഹാകാരേഹി ആപത്തിം നാപജ്ജതി, ആപത്തിം അനാപജ്ജന്തോ അഖണ്ഡസീലോ ഹോതി പരിസുദ്ധസീലോ. ഏവമസ്സ അത്തനോ സീലക്ഖന്ധോ സുഗുത്തോ ഹോതി സുരക്ഖിതോ.

കുക്കുച്ചപകതാനന്തി കപ്പിയാകപ്പിയം നിസ്സായ ഉപ്പന്നേന കുക്കുച്ചേന അഭിഭൂതാനം. കഥം പന കുക്കുച്ചപകതാനം പടിസരണം ഹോതി? തിരോരട്ഠേസു തിരോജനപദേസു ച ഉപ്പന്നകുക്കുച്ചാ ഭിക്ഖൂ “അസുകസ്മിം കിര വിഹാരേ വിനയധരോ വസതീ”തി ദൂരതോപി തസ്സ സന്തികം ആഗന്ത്വാ കുക്കുച്ചം പുച്ഛന്തി. സോ തേഹി കതകമ്മസ്സ വത്ഥും ഓലോകേത്വാ ആപത്താനാപത്തിം ഗരുകലഹുകാദിഭേദം സല്ലക്ഖേത്വാ ദേസനാഗാമിനിം ദേസാപേത്വാ വുട്ഠാനഗാമിനിയാ വുട്ഠാപേത്വാ സുദ്ധന്തേ പതിട്ഠാപേതി. ഏവം കുക്കുച്ചപകതാനം പടിസരണം ഹോതി.

വിസാരദോ സങ്ഘമജ്ഝേ വോഹരതീതി വിഗതോ സാരദോ ഭയം ഏതസ്സാതി വിസാരദോ, അഭീതോതി അത്ഥോ. അവിനയധരസ്സ ഹി സങ്ഘമജ്ഝേ കഥേന്തസ്സ ഭയം സാരജ്ജം ഓക്കമതി, വിനയധരസ്സ തം ന ഹോതി. കസ്മാ? “ഏവം കഥേന്തസ്സ ദോസോ ഹോതി, ഏവം ന ദോസോ”തി ഞത്വാ കഥനതോ.

പച്ചത്ഥികേ സഹധമ്മേന സുനിഗ്ഗഹിതം നിഗ്ഗണ്ഹാതീതി ഏത്ഥ ദ്വിധാ പച്ചത്ഥികാ നാമ അത്തപച്ചത്ഥികാ ച സാസനപച്ചത്ഥികാ ച. തത്ഥ മേത്തിയഭുമ്മജകാ ച ഭിക്ഖൂ വഡ്ഢോ ച ലിച്ഛവീ അമൂലകേന

അന്തിമവത്ഥുനാ ചോദേസും, ഇമേ **അത്തപച്ചത്ഥികാ** നാമ. യേ വാ പനഞ്ഞേപി ദുസ്സീലാ പാപധമ്മാ, സബ്ബേ തേ അത്തപച്ചത്ഥികാ. വിപരീതദസ്സനാ പന അരിട്ഠഭിക്ഖുകണ്ടകസാമണേരവേസാലികവജ്ജിപുത്തകാ മഹാസങ്ഘികാദയോ ച അബുദ്ധസാസനം "ബുദ്ധസാസന"ന്തി വത്വാ കതപഗ്ഗഹാ **സാസനപച്ചത്ഥികാ** നാമ. തേ സബ്ബേപി സഹധമ്മേന സഹകാരണേന വചനേന യഥാ തം അസദ്ധമ്മം പതിട്ഠാപേതും ന സക്കോന്തി, ഏവം സുനിഗ്ഗഹിതം കത്വാ നിഗ്ഗണ്ഹാതി.

സദ്ധമ്മട്ഠിതിയാ പടിപന്നോ ഹോതീതി ഏത്ഥ പന തിവിധോ സദ്ധമ്മോ പരിയത്തിപടിപത്തിഅധിഗമവസേന. തത്ഥ തിപിടകം ബുദ്ധവചനം **പരിയത്തിസദ്ധമ്മോ** നാമ. തേരസ ധുതങ്ഗഗുണാ ചുദ്ദസ ഖന്ധകവത്താനി ദ്വേഅസീതി മഹാവത്താനീതി അയം **പടിപത്തിസദ്ധമ്മോ** നാമ. ചത്താരോ മഗ്ഗാ ച ചത്താരി ഫലാനി ച, അയം **അധിഗമസദ്ധമ്മോ** നാമ. തത്ഥ കേചി ഥേരാ "യോ വോ, ആനന്ദ, മയാ ധമ്മോ ച വിനയോ ച ദേസിതോ പഞ്ഞത്തോ, സോ വോ മമച്ചയേന സത്ഥാ"തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൧൬) ഇമിനാ സുത്തേന "സാസനസ്സ പരിയത്തി മൂല"ന്തി വദന്തി. കേചി ഥേരാ "ഇമേ ച, സുഭദ്ദ, ഭിക്ഖൂ സമ്മാ വിഹരേയ്യും, അസുഞ്ഞോ ലോകോ അരഹന്തേഹി അസ്സാ"തി ഇമിനാ സുത്തേന (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൧൪) "സാസനസ്സ പടിപത്തി മൂല"ന്തി വത്വാ "യാവ പഞ്ച ഭിക്ഖൂ സമ്മാ പടിപന്നാ സംവിജ്ജന്തി, താവ സാസനം ഠിതം ഹോതീ"തി ആഹംസു. ഇതരേ പന ഥേരാ "പരിയത്തിയാ അന്തരഹിതായ സുപ്പടിപന്നസ്സപി ധമ്മാഭിസമയോ നത്ഥീ"തി വത്വാ ആഹംസു. സചേപി പഞ്ച ഭിക്ഖൂ ചത്താരി പാരാജികാനി രക്ഖണകാ ഹോന്തി, തേ സദ്ധേ കുലപുത്തേ പബ്ബാജേത്വാ പച്ചന്തിമേ ജനപദേ ഉപസമ്പാദേത്വാ ദസവഗ്ഗഗണം പൂരേത്വാ മജ്ഝിമജനപദേപി ഉപസമ്പദം കരിസ്സന്തി. ഏതേനുപായേന വീസതിവഗ്ഗസങ്ഘം പൂരേത്വാ അത്തനോപി അബ്ഭാനകമ്മം കത്വാ സാസനം വുഡ്ഢിം വിരുള്ഹിം ഗമയിസ്സന്തി. ഏവമയം വിനയധരോ തിവിധസ്സപി സദ്ധമ്മസ്സ ചിരട്ഠിതിയാ പടിപന്നോ ഹോതീതി. ഏവമയം വിനയധരോ ഇമേ പഞ്ചാനിസംസേ പടിലഭതീതി വേദിതബ്ബോ.

വിനയോ സംവരത്ഥായാതിആദീസു (പരി॰ അട്ഠ॰ ൩൬൬) **വിനയോ**തി വിനയസ്സ പരിയാപുണനം, **വിനയോ**തി വാ വിനയപഞ്ഞത്തി വുത്താ, തസ്മാ സകലാപി വിനയപഞ്ഞത്തി വിനയപരിയാപുണനം വാ കായവചീദ്വാരസംവരത്ഥായാതി അത്ഥോ, ആജീവപാരിസുദ്ധിപരിയോസാനസ്സ സീലസ്സ ഉപനിസ്സയപച്ചയോ ഹോതീതി വുത്തം ഹോതി. **അവിപ്പടിസാരോ**തി പാപപുഞ്ഞാനം കതാകതാനുസോചനവസേന പവത്തചിത്തവിപ്പടിസാരാഭാവോ. **പാമോജ്ജ**ന്തി ദുബ്ബലാ തരുണപീതി. **പീതീ**തി ബലവപീതി. **പസ്സദ്ധീ**തി കായചിത്തദരഥപടിപ്പസ്സദ്ധി. **സുഖ**ന്തി കായികം ചേതസികഞ്ച സുഖം. തഞ്ഹി ദുവിധമ്പി സമാധിസ്സ ഉപനിസ്സയപച്ചയോ ഹോതി. **സമാധീ**തി ചിത്തേകഗ്ഗതാ. **യഥാഭൂതഞാണദസ്സന**ന്തി സപ്പച്ചയനാമരൂപപരിഗ്ഗഹോ. **നിബ്ബിദാ**തി വിപസ്സനാ. അഥ വാ യഥാഭൂതഞാണദസ്സനം തരുണവിപസ്സനാ, ഉദയബ്ബയഞാണസ്സേതം അധിവചനം. ചിത്തേകഗ്ഗതാ ഹി തരുണവിപസ്സനായ ഉപനിസ്സയപച്ചയോ ഹോതി. **നിബ്ബിദാ**തി സിഖാപ്പത്താ വുട്ഠാനഗാമിനിബലവവിപസ്സനാ. **വിരാഗോ**തി അരിയമഗ്ഗോ. **വിമുത്തീ**തി അരഹത്തഫലം. ചതുബ്ബിധോപി ഹി അരിയമഗ്ഗോ അരഹത്തസ്സ ഉപനിസ്സയപച്ചയോ ഹോതി. **വിമുത്തിഞാണദസ്സന**ന്തി

പച്ചവേക്ഖണഞാണം. **അനുപാദാപരിനിബ്ബാനത്ഥായാ**തി കഞ്ചി ധമ്മം അഗ്ഗഹേത്വാ അനവസേസേത്വാ പരിനിബ്ബാനത്ഥായ, അപ്പച്ചയപരിനിബ്ബാനത്ഥായാതി അത്ഥോ. അപ്പച്ചയപരിനിബ്ബാനസ്സ ഹി വിമുത്തിഞാണദസ്സനം പച്ചയോ ഹോതി തസ്മിം അനുപ്പത്തേ അവസ്സം പരിനിബ്ബായിതബ്ബതോ, ന ച പച്ചവേക്ഖണഞാണേ അനുപ്പന്നേ അന്തരാ പരിനിബ്ബാനം ഹോതി.

ഏതദത്ഥാ കഥാതി അയം വിനയകഥാ നാമ ഏതദത്ഥായ, അനുപാദാപരിനിബ്ബാനത്ഥായാതി അത്ഥോ. ഏവം സബ്ബത്ഥപി. **മന്തനാ**പി വിനയമന്തനാഏവ, ''ഏവം കരിസ്സാമ, ന കരിസ്സാമാ''തി വിനയപടിബദ്ധസംസന്ദനാ. **ഏതദത്ഥാ ഉപനിസാ**തി ഉപനിസീദതി ഏത്ഥ ഫലം തപ്പടിബദ്ധവുത്തിതായാതി ഉപനിസാ വുച്ചതി കാരണം പച്ചയോതി. ''വിനയോ സംവരത്ഥായാ''തിആദികാ കാരണപരമ്പരാ ഏതദത്ഥാതി അത്ഥോ. **ഏതദത്ഥം സോതാവധാന**ന്തി ഇമിസ്സാ പരമ്പരപച്ചയകഥായ സോതാവധാനം ഇമം കഥം സുത്വാ യം ഉപ്പജ്ജതി ഞാണം, തമ്പി ഏതദത്ഥം. **യദിദം അനുപാദാചിത്തസ്സ വിമോക്ഖോ**തി **യദിദ**ന്തി നിപാതോ. സബ്ബലിങ്ഗവിഭത്തിവചനേസു താദിസോവ തത്ഥ തത്ഥ അത്ഥതോ പരിണാമേതബ്ബോ, തസ്മാ ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ - യോ അയം ചതൂഹി ഉപാദാനേഹി അനുപാദിയിത്വാ ചിത്തസ്സ അരഹത്തഫലസങ്ഖാതോ വിമോക്ഖോ, സോപി ഏതദത്ഥായ അനുപാദാപരിനിബ്ബാനത്ഥായാതി ഏവമേത്ഥ സമ്ബന്ധോ വേദിതബ്ബോ. യോ അയം അനുപാദാചിത്തസ്സ വിമോക്ഖസങ്ഖാതോ മഗ്ഗോ, ഹേട്ഠാ വുത്തം സബ്ബമ്പി ഏതദത്ഥമേവാതി. ഏവഞ്ച സതി ഇമിനാ മഹുസ്സാഹതോ സാധിതബ്ബം നിയതപ്പയോജനം ദസ്സിതം ഹോതി. ഹേട്ഠാ ''വിരാഗോ…പേ॰… നിബ്ബാനത്ഥായാ''തി ഇമിനാ പന ലബ്ഭമാനാനിസംസഫലം ദസ്സിതന്തി വേദിതബ്ബം. **ആയോഗോ**തി ഉഗ്ഗഹണചിന്തനാദിവസേന പുനപ്പുനം അഭിയോഗോ.

വിനയാനിസംസകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഇതി സമന്തപാസാദികായ വിനയട്ഠകഥായ സാരത്ഥദീപനിയം

ബാഹിരനിദാനവണ്ണനാ സമത്താ.

വേരഞ്ജകണ്ഡവണ്ണനാ

ഫ

. **സേയ്യഥിദന്തി** തം കതമം, തം കഥന്തി വാ അത്ഥോ. **അനിയമനിദ്ദേസവചനന്തി** നത്ഥി ഏതസ്സ നിയമോതി അനിയമോ, നിദ്ദിസീയതി അത്ഥോ ഏതേനാതി നിദ്ദേസോ, വുച്ചതി ഏതേനാതി വചനം, നിദ്ദേസോയേവ വചനം നിദ്ദേസവചനം, അനിയമസ്സ നിദ്ദേസവചനം അനിയമനിദ്ദേസവചനം, പഠമം അനിയമിതസ്സ സമയസ്സ നിദ്ദേസവചനന്തി അത്ഥോ. "യേനാതി അവത്വാ തേനാതി വുത്തത്താ അനിയമം കത്വാ നിദ്ദിട്ഠവചനം അനിയമനിദ്ദേസവചന"ന്തിപി വദന്തി. യംതംസദ്ദാനം നിച്ചസമ്ബന്ധഭാവതോ ആഹ **"തസ്സ സരൂപേന അവുത്തേനപീ"**തിആദി. തത്ഥ **തസ്സാതി** "തേനാ"തി ഏതസ്സ. **സരൂപേന അവുത്തേനപീതി** "യേനാ"തി ഏവം സരൂപതോ പാളിയം അവുത്തേനപി. **അത്ഥതോ സിദ്ധേനാതി** പരഭാഗേ സാരിപുത്തത്ഥേരസ്സ ഉപ്പജ്ജനകപരിവിതക്കസങ്ഖാതഅത്ഥതോ സിദ്ധേന. പരിവിതക്കേ ഹി സിദ്ധേ യേന സമയേന പരിവിതക്കോ ഉദപാദീതി ഇദം അത്ഥതോ സിദ്ധമേവ ഹോതി. തേനേവാഹ **"അപരഭാഗേ ഹി വിനയപഞ്ഞത്തിയാചനഹേതുഭൂതോ ആയസ്മതോ സാരിപുത്തസ്സ പരിവിതക്കോ സിദ്ധോ"**തിആദി. "തേനാ"തി വത്വാ തതോ തദത്ഥമേവ "യേനാ"തി അത്ഥതോ വുച്ചമാനത്താ "യേനാ"തി അയം "തേനാ"തി ഏതസ്സ പടിനിദ്ദേസോ നാമ ജാതോ. **പടിനിദ്ദേസോതി** ച വിത്ഥാരനിദ്ദേസോതി അത്ഥോ.

അപരഭാഗേ ഹീതി ഏത്ഥ ഹി-സദ്ദോ ഹേതുമ്ഹി, യസ്മാതി അത്ഥോ. **വിനയപഞ്ഞത്തിയാചനഹേതുഭൂതോതി** "ഏതസ്സ ഭഗവാ കാലോ, ഏതസ്സ സുഗത കാലോ, യം ഭഗവാ സാവകാനം സിക്ഖാപദം പഞ്ഞപേയ്യ, ഉദ്ദിസേയ്യ പാതിമോക്ഖം. യഥയിദം ബ്രഹ്മചരിയം അദ്ധനിയം അസ്സ ചിരട്ഠിതിക"ന്തി ഏവം പവത്തസ്സ വിനയപഞ്ഞത്തിയാചനസ്സ കാരണഭൂതോതി അത്ഥോ. **പരിവിതക്കോതി** "കതമേസാനം ഖോ ബുദ്ധാനം ഭഗവന്താനം ബ്രഹ്മചരിയം ന ചിരട്ഠിതികം അഹോസി, കതമേസാനം ബുദ്ധാനം ഭഗവന്താനം ബ്രഹ്മചരിയം ചിരട്ഠിതികം അഹോസീ"തി ഏവം പവത്തോ പരിവിതക്കോ. യംതംസദ്ദാനം നിച്ചസമ്ബന്ധോതി ആഹ **"തസ്മാ യേന സമയേനാ"**തിആദി. **പുബ്ബേ വാ പച്ഛാ വാ അത്ഥതോ സിദ്ധേനാതി** പുബ്ബേ വാ പച്ഛാ വാ ഉപ്പന്നഅത്ഥതോ സിദ്ധേന. **പടിനിദ്ദേസോ കത്തബ്ബോതി** ഏതസ്സ "യദിദ"ന്തി ഇമിനാ സമ്ബന്ധോ. "പടിനിദ്ദേസോ കത്തബ്ബോ"തി യദിദം യം ഇദം വിധാനം, അയം സബ്ബസ്മിം വിനയേ യുത്തീതി അത്ഥോ. അഥ വാ "പടിനിദ്ദേസോ കത്തബ്ബോ"തി യദിദം യാ അയം യുത്തി, അയം സബ്ബസ്മിം വിനയേ യുത്തീതി അത്ഥോ.

തത്രിദം മുഖമത്തനിദസ്സനന്തി തസ്സാ യഥാവുത്തയുത്തിയാ പരിദീപനേ ഇദം മുഖമത്തനിദസ്സനം, ഉപായമത്തനിദസ്സനന്തി അത്ഥോ. മുഖം ദ്വാരം ഉപായോതി ഹി അത്ഥതോ ഏകം. **"തേന ഹി ഭിക്ഖവേ ഭിക്ഖൂനം സിക്ഖാപദം പഞ്ഞപേസ്സാമീ"**തി പാളിം ദസ്സേത്വാ തത്ഥ പടിനിദ്ദേസമാഹ **"യേന സുദിന്നോ"**തിആദിനാ. തേനാതി ഹേതുഅത്ഥേ കരണവചനത്താ തസ്സ പടിനിദ്ദേസോപി താദിസോയേവാതി ആഹ **"യസ്മാ പടിസേവീ"**തി. **പുബ്ബേ അത്ഥതോ സിദ്ധേനാതി** പുബ്ബേ ഉപ്പന്നമേഥുനധമ്മപടിസേവനസങ്ഖാതഅത്ഥതോ സിദ്ധേന. **പച്ഛാ അത്ഥതോ സിദ്ധേനാതി** രഞ്ഞോ അദിന്നം ദാരൂനം ആദിയനസങ്ഖാതപച്ഛാഉപ്പന്നഅത്ഥതോ സിദ്ധേന. **സമയസദ്ദോതി** ഏതസ്സ "ദിസ്സതീ"തി ഇമിനാ സമ്ബന്ധോ.

സമവായേതി പച്ചയസാമഗ്ഗിയം, കാരണസമവായേതി അത്ഥോ. **ഖണേതി** ഓകാസേ. **അസ്സാതി** അസ്സ സമയസദ്ദസ്സ സമവായോ അത്ഥോതി സമ്ബന്ധോ. **അപ്പേവ നാമ സ്വേപി ഉപസങ്കമേയ്യാമ കാലഞ്ച സമയഞ്ച ഉപാദായാതി** ഏത്ഥ **കാലോ** നാമ ഉപസങ്കമനസ്സ യുത്തപയുത്തകാലോ. **സമയോ** നാമ തസ്സേവ പച്ചയസാമഗ്ഗീ, അത്ഥതോ തദനുരൂപം സരീരബലഞ്ചേവ തപ്പച്ചയപരിസ്സയാഭാവോ ച. **ഉപാദാനം** നാമ ഞാണേന തേസം ഗഹണം സല്ലക്ഖണം, തസ്മാ കാലഞ്ച സമയഞ്ച പഞ്ഞായ ഗഹേത്വാ ഉപധാരേത്വാതി അത്ഥോ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - സചേ അമ്ഹാകം സ്വേ ഗമനസ്സ യുത്തകാലോ ഭവിസ്സതി, കായേ ബലമത്താ ചേവ ഫരിസ്സതി, ഗമനപച്ചയാ ച അഞ്ഞോ അഫാസുവിഹാരോ ന ഭവിസ്സതി, അഥേതം കാലഞ്ച ഗമനകാരണസമവായസങ്ഖാതം സമയഞ്ച ഉപധാരേത്വാ അപി ഏവ നാമ സ്വേ ആഗച്ഛേയ്യാമാതി.

ഖണോതി ഓകാസോ. തഥാഗതുപ്പാദാദികോ ഹി മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയസ്സ ഓകാസോ തപ്പച്ചയപടിലാഭഹേതുത്താ, ഖണോ ഏവ ച സമയോ. യോ ഖണോതി ച സമയോതി ച വുച്ചതി, സോ ഏകോവാതി ഹി അത്ഥോ. **മഹാസമയോതി** മഹാസമൂഹോ. പവുദ്ധം വനം **പവനം,** തസ്മിം പവനസ്മിം, വനസണ്ഡേതി അത്ഥോ. **സമയോപി ഖോ തേ ഭദ്ദാലി അപ്പടിവിദ്ധോ അഹോസീതി** ഏത്ഥ **സമയോതി** സിക്ഖാപദപൂരണസ്സ ഹേതു. **ഭദ്ദാലീതി** തസ്സ ഭിക്ഖുനോ നാമം. ഇദം വുത്തം ഹോതി - ഭദ്ദാലി തയാ പടിവിജ്ഝിതബ്ബയുത്തകം ഏതം കാരണം അത്ഥി, തമ്പി തേ ന പടിവിദ്ധം ന സല്ലക്ഖിതന്തി. കിം തം കാരണന്തി ആഹ **"ഭഗവാ ഖോ"**തിആദി.

ഉഗ്ഗാഹമാനോ തിആദീസു **മാനോതി** തസ്സ പരിബ്ബാജകസ്സ പകതിനാമം, കിഞ്ചി കിഞ്ചി പന ഉഗ്ഗഹേതും സമത്ഥതായ "ഉഗ്ഗാഹമാനോ"തി നം സഞ്ജാനന്തി, തസ്മാ "ഉഗ്ഗാഹമാനോ"തി വുച്ചതി . സമണമുണ്ഡികായ പുത്തോ **സമണമുണ്ഡികാപുത്തോ**. സോ കിര ദേവദത്തസ്സ ഉപട്ഠാകോ. സമയം ദിട്ഠിം പവദന്തി ഏത്ഥാതി **സമയപ്പവാദകോ,** തസ്മിം സമയപ്പവാദകേ, ദിട്ഠിപ്പവാദകേതി അത്ഥോ. തസ്മിം കിര ഠാനേ ചങ്കീതാരുക്ഖപോക്ഖരസാതിപഭുതയോ ബ്രാഹ്മണാ നിഗണ്ഠാചേലകപരിബ്ബാജകാദയോ ച പരിബ്ബാജകാ സന്നിപതിത്വാ അത്തനോ അത്തനോ സമയം ദിട്ഠിം പവദന്തി കഥേന്തി ദീപേന്തി, തസ്മാ സോ ആരാമോ "സമയപ്പവാദകോ"തി വുച്ചതി, സ്വേവ തിന്ദുകാചീരസങ്ഖാതായ തിമ്ബരുരുക്ഖപന്തിയാ പരിക്ഖിത്തത്താ **"തിന്ദുകാചീര"**ന്തി വുച്ചതി. ഏകാ സാലാ ഏത്ഥാതി **ഏകസാലകോ**. യസ്മാ പനേത്ഥ പഠമം ഏകാ സാലാ കതാ അഹോസി, പച്ഛാ മഹാപുഞ്ഞം പോട്ഠപാദപരിബ്ബാജകം നിസ്സായ ബഹൂ സാലാ കതാ, തസ്മാ തമേവ ഏകം സാലമുപാദായ ലദ്ധനാമവസേന "ഏകസാലകോ"തി വുച്ചതി. മല്ലികായ പന പസേനദിരഞ്ഞോ ദേവിയാ ഉയ്യാനഭൂതോ സോ പുപ്ഫഫലസഞ്ഛന്നോ ആരാമോതി കത്വാ **"മല്ലികായ ആരാമോ"**തി സങ്ഖ്യം ഗതോ. തസ്മിം സമയപ്പവാദകേ തിന്ദുകാചീരേ ഏകസാലകേ മല്ലികായ ആരാമേ. **പടിവസതീതി** തസ്മിം വാസഫാസുതായ വസതി.

ദിട്ഠേ ധമ്മേതി പച്ചക്ഖേ അത്തഭാവേ. **അത്ഥോതി** വുഡ്ഢി. **സമ്പരായികോതി** കമ്മകിലേസവസേന സമ്പരേതബ്ബതോ സമ്പാപുണിതബ്ബതോ സമ്പരായോ, പരലോകോ. തത്ഥ നിയുത്തോ സമ്പരായികോ, പരലോകത്ഥോ. **അത്ഥാഭിസമയാതി** യഥാവുത്തഉഭയത്ഥസങ്ഖാതഹിതപടിലാഭാ. സമ്പരായികോപി ഹി അത്ഥോ കാരണസ്സ നിപ്ഫന്നത്താ പടിലദ്ധോ നാമ

ഹോതീതി തമത്ഥദ്വയം ഏകതോ കത്വാ "അത്ഥാഭിസമയാ"തി വുത്തം. ധിയാ പഞ്ഞായ രാതി ഗണ്ഹാതീതി **ധീരോ**. അഥ വാ ധീ പഞ്ഞാ ഏതസ്സ അത്ഥീതി **ധീരോ**.

സമ്മാ മാനാഭിസമയാതി മാനസ്സ സമ്മാ പഹാനേന. സമ്മാതി ഇമിനാ മാനസ്സ അഗ്ഗമഗ്ഗഞാണേന സമുച്ഛേദപ്പഹാനം വുത്തം. **ദുക്ഖസ്സ പീളനട്ഠോ**തിആദീസു ദുക്ഖസച്ചസ്സ പീളനം തംസമങ്ഗിനോ ഹിംസനം അവിപ്ഫാരികതാകരണം, പീളനമേവ അത്ഥോ പീളനട്ഠോ, ഥകാരസ്സ ട്ഠകാരം കത്വാ വുത്തം. ഏവം സേസേസുപി. സമേച്ച പച്ചയേഹി കതഭാവോ **സങ്ഖതട്ഠോ. സന്താപോ** ദുക്ഖദുക്ഖതാദിവസേന സന്താപനം പരിദഹനം. **വിപരിണാമോ** ജരായ മരണേന ചാതി ദ്വിധാ വിപരിണാമേതബ്ബതാ. അഭിസമേതബ്ബോ പടിവിജ്ഝിതബ്ബോതി അഭിസമയോ, അഭിസമയോവ അത്ഥോ **അഭിസമയട്ഠോ,** പീളനാദീനി. താനി ഹി അഭിസമേതബ്ബഭാവേന ഏകീഭാവം ഉപനേത്വാ "അഭിസമയട്ഠോ"തി വുത്താനി, അഭിസമയസ്സ വാ പടിവേധസ്സ വിസയഭൂതോ അത്ഥോ അഭിസമയട്ഠോതി താനേവ പീളനാദീനി അഭിസമയസ്സ വിസയഭാവൂപഗമനസാമഞ്ഞതോ ഏകത്തേന വുത്താനി.

ഏത്ഥ ച ഉപസഗ്ഗാനം ജോതകമത്തത്താ തസ്സ തസ്സ അത്ഥസ്സ വാചകോ സമയസദ്ദോ ഏവാതി സമയസദ്ദസ്സ അത്ഥുദ്ധാരേപി സഉപസഗ്ഗോ അഭിസമയസദ്ദോ വുത്തോ. തത്ഥ സഹകാരീകാരണസന്നിജ്ഝം സമേതി സമവേതീതി **സമയോ,** സമവായോ. സമേതി സമാഗച്ഛതി മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയം ഏത്ഥ തദാധാരപുഗ്ഗലേഹീതി **സമയോ,** ഖണോ. സമേന്തി ഏത്ഥ, ഏതേന വാ സംഗച്ഛന്തി ധമ്മാ സഹജാതധമ്മേഹി ഉപ്പാദാദീഹി വാതി **സമയോ,** കാലോ. ധമ്മപ്പവത്തിമത്തതായ അത്ഥതോ അഭൂതോപി ഹി കാലോ ധമ്മപ്പവത്തിയാ അധികരണം കാരണം വിയ ച പരികപ്പനാമത്തസിദ്ധേന രൂപേന വോഹരീയതി. സമം, സഹ വാ അവയവാനം അയനം പവത്തി അവട്ഠാനന്തി **സമയോ,** സമൂഹോ യഥാ "സമുദായോ"തി. അവയവേന സഹാവട്ഠാനമേവ ഹി സമൂഹോ. പച്ചയന്തരസമാഗമേ ഏതി ഫലം ഏതസ്മാ ഉപ്പജ്ജതി പവത്തതി ചാതി **സമയോ,** ഹേതു യഥാ "സമുദയോ"തി. സമേതി സംയോജനഭാവതോ സമ്ബന്ധോ ഏതി അത്തനോ വിസയേ പവത്തതി, ദള്ഹഗ്ഗഹണഭാവതോ വാ തംസംയുത്താ അയന്തി പവത്തന്തി സത്താ യഥാഭിനിവേസം ഏതേനാതി **സമയോ,** ദിട്ഠി. ദിട്ഠിസംയോജനേന ഹി സത്താ അതിവിയ ബജ്ഝന്തി. സമിതി സങ്ഗതി സമോധാനന്തി **സമയോ,** പടിലാഭോ. സമസ്സ നിരോധസ്സ യാനം, സമ്മാ വാ യാനം അപഗമോ അപ്പവത്തീതി **സമയോ,** പഹാനം. ഞാണേന അഭിമുഖം സമ്മാ ഏതബ്ബോ അധിഗന്തബ്ബോതി **അഭിസമയോ,** ധമ്മാനം അവിപരീതോ സഭാവോ. അഭിമുഖഭാവേന സമ്മാ ഏതി ഗച്ഛതി ബുജ്ഝതീതി **അഭിസമയോ,** ധമ്മാനം യഥാഭൂതസഭാവാവബോധോ. ഏവം തസ്മിം തസ്മിം അത്ഥേ സമയസദ്ദസ്സ പവത്തി വേദിതബ്ബാ.

നനു ച അത്ഥമത്തം പടിച്ച സദ്ദാ അഭിനിവിസന്തി, ന ഏകേന സദ്ദേന അനേകേ അത്ഥാ അഭിധീയന്തീതി? സച്ചമേതം സദ്ദവിസേസേ അപേക്ഖിതേ. സദ്ദവിസേസേ ഹി അപേക്ഖിയമാനേ ഏകേന സദ്ദേന അനേകത്ഥാഭിധാനം ന സമ്ഭവതി. ന ഹി യോ കാലത്ഥോ സമയസദ്ദോ, സോയേവ സമൂഹാദിഅത്ഥം വദതി. ഏത്ഥ പന തേസം തേസം അത്ഥാനം സമയസദ്ദവചനീയതാസാമഞ്ഞമുപാദായ അനേകത്ഥതാ സമയസദ്ദസ്സ വുത്താ. ഏവം സബ്ബത്ഥ അത്ഥുദ്ധാരേ അധിപ്പായോ വേദിതബ്ബോ. **ഇധ പനസ്സ കാലോ അത്ഥോ**തി അസ്സ സമയസദ്ദസ്സ ഇധ കാലോ അത്ഥോ സമവായാദീനം അത്ഥാനം ഇധ അസമ്ഭവതോ ദേസദേസകാദീനം വിയ നിദാനഭാവേന കാലസ്സ അപദിസിതബ്ബതോ ച.

ഉപയോഗവചനേന ഭുമ്മവചനേന ച നിദ്ദേസമകത്വാ ഇധ കരണവചനേന നിദ്ദേസേ പയോജനം നിദ്ധാരേതുകാമോ പരമ്മുഖേന ചോദനം സമുട്ഠാപേതി **"ഏത്ഥാഹാ"**തിആദി. **ഏത്ഥ** "തേന സമയേനാ"തി ഇമസ്മിം ഠാനേ വിതണ്ഡവാദീ ആഹാതി അത്ഥോ. **അഥാ**തി ചോദനായ കത്തുകാമതം ദീപേതി, നനൂതി ഇമിനാ സമാനത്ഥോ. കസ്മാ കരണവചനേന നിദ്ദേസോ കതോതി സമ്ബന്ധോ. ഭുമ്മവചനേന നിദ്ദേസോ കതോതി യോജേതബ്ബം. ഏത്ഥാപി "യഥാ"തി ഇദം ആനേത്വാ സമ്ബന്ധിതബ്ബം. **തത്ഥാ**തി തേസു സുത്താഭിധമ്മേസു. **തഥാ**തി ഉപയോഗഭുമ്മവചനേഹി. **ഇധാ**തി ഇമസ്മിം വിനയേ. **അഞ്ഞഥാ**തി കരണവചനേന. **അച്ചന്തമേവാ**തി ആരമ്ഭതോ പട്ഠായ യാവ ദേസനാനിട്ഠാനം, താവ അച്ചന്തമേവ, നിരന്തരമേവാതി അത്ഥോ. **കരുണാവിഹാരേനാ**തി പരഹിതപടിപത്തിസങ്ഖാതേന കരുണാവിഹാരേന. തഥാ ഹി കരുണാനിദാനത്താ ദേസനായ ഇധ പരഹിതപടിപത്തി "കരുണാവിഹാരോ"തി വുത്താ, ന പന കരുണാസമഅാപത്തിവിഹാരോ. ന ഹി ദേസനാകാലേ ദേസേതബ്ബധമ്മവിസയസ്സ ദേസനാഞാണസ്സ സത്തവിസയായ മഹാകരുണായ സഹുപ്പത്തി സമ്ഭവതി ഭിന്നവിസയത്താ, തസ്മാ കരുണാവസേന പവത്തോ പരഹിതപഅപത്തിസങ്ഖാതോ വിഹാരോ ഇധ കരുണാവിഹാരോതി വേദിതബ്ബോ. **തദത്ഥജോതനത്ഥ**ന്തി അച്ചന്തസംയോഗത്ഥദീപനത്ഥം ഉപയോഗനിദ്ദേസോ കതോ യഥാ "മാസം അജ്ഝേതീ"തി.

അധികരണത്ഥോതി ആധാരത്ഥോ. ഭാവോ നാമ കിരിയാ, കിരിയായ കിരിയന്തരലക്ഖണം ഭാവേനഭാവലക്ഖണം, സോയേവത്ഥോ **ഭാവേനഭാവലക്ഖണത്ഥോ**. കഥം പന അഭിധമ്മേ യഥാവുത്തഅത്ഥദ്വയസമ്ഭവോതി ആഹ **"അധികരണഞ്ഹീ"**തിആദി. തത്ഥ കാലസങ്ഖാതോ അത്ഥോ **കാലത്ഥോ,** സമൂഹസങ്ഖാതോ അത്ഥോ **സമൂഹത്ഥോ**. അഥ വാ കാലസദ്ദസ്സ അത്ഥോ **കാലത്ഥോ,** സമൂഹസദ്ദസ്സ അത്ഥോ സമൂഹത്ഥോ. കോ സോ? സമയോ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - കാലത്ഥോ സമൂഹത്ഥോ ച സമയോ തത്ഥ അഭിധമ്മേ വുത്താനം ഫസ്സാദിധമ്മാനം അധികരണം ആധാരോതി യസ്മിം കാലേ ധമ്മപുഞ്ജേ വാ കാമാവചരം കുസലം ചിത്തം ഉപ്പന്നം ഹോതി, തസ്മിംയേവ കാലേ പുഞ്ജേ ച ഫസ്സാദയോപി ഹോന്തീതി അയഞ്ഹി തത്ഥ അത്ഥോ.

നനു ചായം ഉപാദായ പഞ്ഞത്തോ കാലോ സമൂഹോ ച വോഹാരമത്തകോ, സോ കഥം ആധാരോ തത്ഥ വുത്തധമ്മാനന്തി? നായം ദോസോ. യഥാ ഹി കാലോ സഭാവധമ്മപരിച്ഛിന്നോ സയം പരമത്ഥതോ അവിജ്ജമാനോപി ആധാരഭാവേന പഞ്ഞത്തോ തങ്ഖണപ്പവത്താനം തതോ പുബ്ബേ പരതോ ച അഭാവതോ "പുബ്ബണ്ഹേ ജാതോ സായന്ഹേ ഗച്ഛതീ"തിആദീസു, സമൂഹോ ച അവയവവിനിമുത്തോ അവിജ്ജമാനോപി കപ്പനാമത്തസിദ്ധോ അവയവാനം ആധാരഭാവേന പഞ്ഞപീയതി "രുക്ഖേ സാഖാ, യവരാസിമ്ഹി സമ്ഭൂതോ"തിആദീസു, ഏവമിധാപീതി ദട്ഠബ്ബം.

അഭിധമ്മേ ആധാരത്ഥസമ്ഭവം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി ഭാവേനഭാവലക്ഖണത്ഥസമ്ഭവം ദസ്സേന്തോ ആഹ **"ഖണസമവായഹേതുസങ്ഖാതസ്സാ"**തിആദി. തത്ഥ **ഖണോ** നാമ അട്ഠക്ഖണവിനിമുത്തോ നവമോ ബുദ്ധുപ്പാദസങ്ഖാതോ ഖണോ, യാനി വാ പനേതാനി "ചത്താരിമാനി, ഭിക്ഖവേ, ചക്കാനി യേഹി സമന്നാഗതാനം ദേവമനുസ്സാനം ചതുചക്കം പവത്തതീ"തി (അം॰ നി॰ ര്.൩൧) ഏത്ഥ പതിരൂപദേസവാസോ, സപ്പുരിസൂപനിസ്സയോ, അത്തസമ്മാപണിധി, പുബ്ബേ ച കതപുഞ്ഞതാതി ചത്താരി ചക്കാനി വുത്താനി, താനി ഏകജ്ഝം കത്വാ ഓകാസട്ഠേന ഖണോതി വേദിതബ്ബോ. താനി ഹി കുസലുപ്പത്തിയാ ഓകാസഭൂതാനി. **സമവായോ** നാമ "ചക്ഖുഞ്ച പടിച്ച രൂപേ ച ഉപ്പജ്ജതി ചക്ഖുവിഞ്ഞാണ"ന്തി (മ॰ നി॰ ൧.൨൦൪; ൩.൪൨൧; സം॰ നി॰ ര്.൬൦) ഏവമാദിനാ നിദ്ദിട്ഠാ

ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദിസങ്ഖാതസാധാരണഫലനിപ്ഫാദകത്തേന സണ്ഠിതാ ചക്ഖുരൂപാദിപച്ചയസാമഗ്ഗീ. ചക്ഖുരൂപാദീനഞ്ഹി ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദിസാധാരണഫലം. **ഹേതൂ**തി ജനകഹേതു. യഥാവുത്തഖണസങ്ഖതസ്സ സമവായസങ്ഖാതസ്സ ഹേതുസങ്ഖാതസ്സ ച സമയസ്സ ഭാവേന സത്തായ തേസം ഫസ്സാദിധമ്മാനം ഭാവോ സത്താ ലക്ഖീയതി വിഞ്ഞായതീതി അത്ഥോ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - യഥാ "ഗാവീസു ദുയ്ഹമാനാസു ഗതോ, ദുദ്ധാസു ആഗതോ"തി ദോഹനകിരിയായ ഗമനകിരിയാ ലക്ഖീയതി, ഏവമിധാപി "യസ്മിം സമയേ, തസ്മിം സമയേ"തി ച വുത്തേ "സതീ"തി അയമത്ഥോ വിഞ്ഞായമാനോ ഏവ ഹോതി അഞ്ഞകിരിയായ സമ്ബന്ധാഭാവേ പദത്ഥസ്സ സത്താവിരഹാഭാവതോതി സമയസ്സ സത്താകിരിയായ ചിത്തസ്സ ഉപ്പാദകിരിയാ ഫസ്സാദിഭവനകിരിയാ ച ലക്ഖീയതീതി. അയഞ്ഹി തത്ഥ അത്ഥോ യസ്മിം യഥാവുത്തേ ഖണേ പച്ചയസമവായേ ഹേതുമ്ഹി ച സതി കാമാവചരം കുസലം ചിത്തം ഉപ്പന്നം ഹോതി, തസ്മിംയേവ ഖണേ പച്ചയസമവായേ ഹേതുമ്ഹി ച സതി ഫസ്സാദയോപി ഹോന്തീതി . **തദത്ഥജോതനത്ഥ**ന്തി അധികരണത്ഥസ്സ ഭാവേനഭാവലക്ഖണത്ഥസ്സ ച ദീപനത്ഥം.

ഇധ പനാതി ഇമസ്മിം വിനയേ. **ഹേതുഅത്ഥോ കരണത്ഥോ ച സമ്ഭവതീ**തി "അന്നേന വസതി, വിജ്ജായ വസതീ"തിആദീസു വിയ ഹേതുഅത്ഥോ "ഫരസുനാ ഛിന്ദതി, കുദാലേന ഖണതീ"തിആദീസു വിയ കരണത്ഥോ ച സമ്ഭവതി. കഥം സമ്ഭവതീതി ആഹ **"യോ ഹി സോ"**തിആദി. **തേന സമയേന ഹേതുഭൂതേന കരണഭൂതേനാ**തി ഏത്ഥ പന തംതംവത്ഥുവീതിക്കമോവ സിക്ഖാപദപഞ്ഞത്തിയാ ഹേതു ചേവ കരണഞ്ച. തഥാ ഹി യദാ ഭഗവാ സിക്ഖാപദപഞ്ഞത്തിയാ പഠമമേവ തേസം തേസം തത്ഥ തത്ഥ തംതംസിക്ഖാപദപഞ്ഞത്തിഹേതുഭൂതം വീതിക്കമം അപേക്ഖമാനോ വിഹരതി, തദാ തം തം വീതിക്കമം അപേക്ഖിത്വാ തദത്ഥം വസതീതി സിദ്ധോ വത്ഥുവീതിക്കമസ്സ ഹേതുഭാവോ "അന്നേന വസതി, അന്നം അപേക്ഖിത്വാ തദത്ഥായ വസതീ"തിആദീസു വിയ. സിക്ഖാപദപഞ്ഞത്തികാലേ പന തേനേവ പുബ്ബസിദ്ധേന വീതിക്കമേന സിക്ഖാപദം പഞ്ഞപേതീതി സിക്ഖാപദപഞ്ഞത്തിയാ സാധകതമത്താ കരണഭാവോപി വീതിക്കമസ്സേവ സിദ്ധോ "അസിനാ ഛിന്ദതീ"തിആദീസു വിയ. വീതിക്കമം പന അപേക്ഖമാനോ തേനേവ സദ്ധിം തന്നിസ്സയകാലമ്പി അപേക്ഖിത്വാ വിഹരതീതി കാലസ്സപി ഇധ ഹേതുഭാവോ വുത്തോ, സിക്ഖാപദം പഞ്ഞപേന്തോ ച തം തം വീതിക്കമകാലം അനതിക്കമിത്വാ തേനേവ കാലേന സിക്ഖാപദം പഞ്ഞപേതീതി വീതിക്കമനിസ്സയസ്സ കാലസ്സപി കരണഭാവോ വുത്തോ, തസ്മാ ഇമിനാ പരിയായേന കാലസ്സപി ഹേതുഭാവോ കരണഭാവോ ച ലബ്ഭതീതി വുത്തം "തേന സമയേന ഹേതുഭൂതേന കരണഭൂതേനാ"തി. നിപ്പരിയായതോ പന വീതിക്കമോയേവ ഹേതുഭൂതോ കരണഭൂതോ ച. സോ ഹി വീതിക്കമക്ഖണേ ഹേതു ഹുത്വാ പച്ഛാ സിക്ഖാപദപഞ്ഞാപനേ കരണമ്പി ഹോതീതി.

സിക്ഖാപദാനി പഞ്ഞാപയന്തോതി വീതിക്കമം പുച്ഛിത്വാ ഭിക്ഖുസങ്ഘം സന്നിപാതാപേത്വാ ഓതിണ്ണവത്ഥുകം പുഗ്ഗലം പടിപുച്ഛിത്വാ വിഗരഹിത്വാ ച തം തം വത്ഥും ഓതിണ്ണകാലം അനതിക്കമിത്വാ തേനേവ കാലേന കരണഭൂതേന സിക്ഖാപദാനി പഞ്ഞാപയന്തോ. **സിക്ഖാപദപഞ്ഞത്തിഹേതുഞ്ച അപേക്ഖമാനോ**തി തതിയപാരാജികാദീസു വിയ സിക്ഖാപദപഞ്ഞത്തിയാ ഹേതുഭൂതം തം തം വത്ഥും വീതിക്കമസമയം അപേക്ഖമാനോ തേന സമയേന ഹേതുഭൂതേന ഭഗവാ തത്ഥ തത്ഥ വിഹാസീതി അത്ഥോ. "സിക്ഖാപദാനി പഞ്ഞാപയന്തോ സിക്ഖാപദപഞ്ഞത്തിഹേതുഞ്ച അപേക്ഖമാനോ"തി വചനതോ "തേന സമയേന കരണഭൂതേന ഹേതുഭൂതേനാ"തി ഏവം വത്തബ്ബേപി പഠമം "ഹേതുഭൂതേനാ"തി വചനം ഇധ ഹേതുഅത്ഥസ്സ അധിപ്പേതത്താ വുത്തം. ഭഗവാ ഹി വേരഞ്ജായം വിഹരന്തോ ഥേരസ്സ സിക്ഖാപദപഞ്ഞത്തിയാചനഹേതുഭൂതം പരിവിതക്കസമയം അപേക്ഖമാനോ തേന സമയേന ഹേതുഭൂതേന വിഹാസീതി തീസുപി **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം. കിം പനേത്ഥ യുത്തിചിന്തായ, ആചരിയസ്സ ഇധ കമവചനിച്ഛാ നത്ഥീതി ഏവമേതം ഗഹേതബ്ബം. തേനേവ **ദീഘനികായട്ഠകഥായ**മ്പി (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ഫ.പരിബ്ബാജകകഥാവണ്ണനാ) "തേന സമയേന ഹേതുഭൂതേന കരണഭൂതേനാ"തിആദിനാ അയമേവ അനുക്കമോ വുത്തോ. ന ഹി തത്ഥ പഠമം "ഹേതുഭൂതേനാ"തി വചനം ഇധ "തേന സമയേന വേരഞ്ജായം വിഹരതീ"തി ഏത്ഥ ഹേതുഅത്ഥസ്സ അധിപ്പേതഭാവദീപനത്ഥം വുത്തം. "സിക്ഖാപദാനി പഞ്ഞാപയന്തോ ഹേതുഭൂതേന കരണഭൂതേന സമയേന വിഹാസി, സിക്ഖാപദപഞ്ഞത്തിഹേതുഞ്ച അപേക്ഖമാനോ ഹേതുഭൂതേന സമയേന വിഹാസീതി ഏവമേത്ഥ സമ്ബന്ധോ കാതബ്ബോ"തിപി വദന്തി. **തദത്ഥജോതനത്ഥ**ന്തി ഹേതുഅത്ഥസ്സ കരണത്ഥസ്സ വാ ദീപനത്ഥം. **ഇധാ**തി ഇമസ്മിം വിനയേ. **ഹോതി ചേത്ഥാ**തി ഏത്ഥ ഇമസ്മിം പദേസേ യഥാവുത്തത്ഥസങ്ഗഹവസേന അയം ഗാഥാ ഹോതി. **അഞ്ഞത്രാ**തി സുത്താഭിധമ്മേസു.

പോരാണാതി അട്ഠകഥാചരിയാ. **അഭിലാപമത്തഭേദോ**തി വചനമത്തേന വിസേസോ. തേന സുത്തവിനയേസു വിഭത്തിവിപരിണാമോ കതോതി ദസ്സേതി. **പരതോ അത്ഥം വണ്ണയിസ്സാമാ**തി പരതോ "ഇതിപി സോ ഭഗവാ"തിആദിനാ ആഗതട്ഠാനേ വണ്ണയിസ്സാമ. **വേരഞ്ജായ**ന്തി ഏത്ഥ "ബലികരഗ്ഗഹണേന ജനസ്സ പീളാഭാവതോ നിദ്ദോസത്താ വിഗതോ രജോ അസ്സാതി **വേരഞ്ജാ,** സേരിവാണിജജാതകേ ദേവദത്തസ്സ വേരുപ്പന്നപദേസേ കതത്താ വേരം ഏത്ഥ ജാതന്തി വേരഞ്ജാ, പവിട്ഠപവിട്ഠേ നടസമജ്ജാദീഹി ഖാദനീയഭോജനീയാലങ്കാരാദീഹി ച വിവിധേഹി ഉപകരണേഹി രഞ്ജനതോ വിവിധേഹി രഞ്ജയതീതി വേരഞ്ജാ, പടിപക്ഖേ അഭിഭവിത്വാ കതഭാവതോ വേരം അഭിഭവിത്വാ ജാതാതി വേരഞ്ജാ, വേരഞ്ജസ്സ നാമ ഇസിനോ അസ്സമട്ഠാനേ കതത്താ വേരഞ്ജാ"തി ഏവമാദിനാ കേചി വണ്ണയന്തി. കിം ഇമിനാ, നാമമത്തമേതം തസ്സ നഗരസ്സാതി ദസ്സേന്തോ ആഹ **"വേരഞ്ജാതി അഞ്ഞതരസ്സ നഗരസ്സേതം അധിവചന"**ന്തി. **സമീപത്ഥേ ഭുമ്മവചന**ന്തി "ഗങ്ഗായം ഗാവോ ചരന്തി, കൂപേ ഗഗ്ഗകുല"ന്തിആദീസു വിയ. **അവിസേസേനാ**തി "പാതിമോക്ഖസംവരസംവുതോ വിഹരതി. പഠമം ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി. മേത്താസഹഗതേന ചേതസാ ഏകം ദിസം ഫരിത്വാ വിഹരതി. സബ്ബനിമിത്താനം അമനസികാരാ അനിമിത്തം ചേതോസമാധിം സമാപജ്ജിത്വാ വിഹരതീ"തിആദീസു വിയ സദ്ദന്തരസന്നിധാനസിദ്ധേന വിസേസപരാമസനേന വിനാ. അഥ വാ **അവിസേസേനാ**തി ന വിസേസേന, വിഹാരഭാവസാമഞ്ഞേനാതി അത്ഥോ.

ഇരിയാപഥ...പേ॰... വിഹാരേസൂതി ഇരിയാപഥവിഹാരോ ദിബ്ബവിഹാരോ ബ്രഹ്മവിഹാരോ അരിയവിഹാരോതി ഏതേസു ചതൂസു വിഹാരേസു. തത്ഥ ഇരിയനം പവത്തനം ഇരിയാ, കായപ്പയോഗോ കായികകിരിയാ. തസ്സാ പവത്തനുപായഭാവതോ ഇരിയായ പഥോതി ഇരിയാപഥോ, ഠാനനിസജ്ജാദി. ന ഹി ഠാനനിസജ്ജാദീഹി അവത്ഥാഹി വിനാ കഞ്ചി കായികകിരിയം പവത്തേതും സക്കാ. ഠാനസമങ്ഗീ വാ ഹി കായേന കിഞ്ചി കരേയ്യ ഗമനാദീസു അഞ്ഞതരസമങ്ഗീ വാതി. വിഹരണം, വിഹരതി ഏതേനാതി വാ വിഹാരോ, ഇരിയാപഥോവ വിഹാരോ **ഇരിയാപഥവിഹാരോ,** സോ ച അത്ഥതോ ഠാനനിസജ്ജാദിആകാരപ്പവത്തോ ചതുസന്തതിരൂപപ്പബന്ധോവ. ദിവി ഭവോ ദിബ്ബോ, തത്ഥ ബഹുലപ്പവത്തിയാ ബ്രഹ്മപാരിസജ്ജാദിദേവലോകഭവോതി അത്ഥോ. തത്ഥ യോ ദിബ്ബാനുഭാവോ തദത്ഥായ സംവത്തതീതി വാ ദിബ്ബോ, അഭിഞ്ഞാഭിനീഹാരവസേന മഹാഗതികത്താ വാ ദിബ്ബോ, ദിബ്ബോ ച സോ വിഹാരോ ചാതി **ദിബ്ബവിഹാരോ,** ദിബ്ബഭാവാവഹോ വാ വിഹാരോ ദിബ്ബവിഹാരോ, മഹഗ്ഗതജ്ഝാനാനി.

ആരുപ്പസമാപത്തിയോപി ഹി ഏത്ഥേവ സങ്ഗഹം ഗച്ഛന്തി. **നേത്തിയം** പന "ചതസ്സോ ആരുപ്പസമാപത്തിയോ ആനേഞ്ജവിഹാരോ"തി വുത്തം, തം മേത്താഝാനാദീനം ബ്രഹ്മവിഹാരതാ വിയ താസം ഭാവനാവിസേസഭാവം സന്ധായ വുത്തം. അട്ഠകഥാസു പന ദിബ്ബഭാവാവഹസാമഞ്ഞതോ താപി "ദിബ്ബവിഹാരാ"ത്വേവ വുത്താ. ബ്രഹ്മാനം വിഹാരാ **ബ്രഹ്മവിഹാരാ,** ബ്രഹ്മാനോ വാ വിഹാരാ ബ്രഹ്മവിഹാരാ, ഹിതൂപസംഹരാദിവസേന പവത്തിയാ ബ്രഹ്മഭൂതാ സേട്ഠഭൂതാ വിഹാരാതി അത്ഥോ, മേത്താഝാനാദികാ ചതസ്സോ അപ്പമഞ്ഞായോ. അരിയാ ഉത്തമാ വിഹാരാതി **അരിയവിഹാരാ,** അനഞ്ഞസാധാരണത്താ അരിയാനം വാ വിഹാരാ അരിയവിഹാരാ, ചതസ്സോ ഫലസമാപത്തിയോ. വിസേസതോ പന രൂപാവചരചതുത്ഥജ്ഝാനം ചതസ്സോ അപ്പമഞ്ഞായോ ചതുത്ഥജ്ഝാനികഫലസമാപത്തി ച ഭഗവതോ ദിബ്ബബ്രഹ്മഅരിയവിഹാരാ.

അഞ്ഞതരവിഹാരസമങ്ഗീപരിദീപനന്തി യഥാവുത്തവിഹാരേസു അഞ്ഞതരവിഹാരസമങ്ഗീഭാവപരിദീപനം. ഭഗവാ ഹി ലോഭദോസമോഹുസ്സന്നകാലേ ലോകേ തസ്സ സകായ പടിപത്തിയാ വിനയനത്ഥം ദിബ്ബബ്രഹ്മഅരയവിഹാരേ ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി. തഥാ ഹി യദാ സത്താ കാമേസു വിപ്പടിപജ്ജന്തി, തദാ കിര ഭഗവാ ദിബ്ബേന വിഹാരേന വിഹരതി തേസം അലോഭകുസലമൂലുപ്പാദനത്ഥം "അപ്പേവ നാമ ഇമം പടിപത്തിം ദിസ്വാ ഏത്ഥ രുചിം ഉപ്പാദേന്താ കാമേസു വിരജ്ജേയ്യു"ന്തി. യദാ പന ഇസ്സരിയത്ഥം സത്തേസു വിപ്പടിപജ്ജന്തി, തദാ പന ബ്രഹ്മവിഹാരേന വിഹരതി തേസം അദോസകുസലമൂലുപ്പാദനത്ഥം "അപ്പേവ നാമ ഇമം പടിപത്തിം ദിസ്വാ ഏത്ഥ രുചിം ഉപ്പാദേത്വാ അദോസേന ദോസം വൂപസമേയ്യു"ന്തി. യദാ പന പബ്ബജിതാ ധമ്മാധികരണം വിവദന്തി, തദാ അരിയവിഹാരേന വിഹരതി തേസം അമോഹകുസലമൂലുപ്പാദനത്ഥം "അപ്പേവ നാമ ഇമം പടിപത്തിം ദിസ്വാ തത്ഥ രുചിം ഉപ്പാദേത്വാ അമോഹേന മോഹം വൂപസമേയ്യു"ന്തി. ഏവഞ്ച കത്വാ ഇമേഹി ദിബ്ബബ്രഹ്മഅരിയവിഹാരേഹി സത്താനം വിവിധം ഹിതസുഖം ഹരതി ഉപഹരതി ഉപനേതി ജനേതി ഉപ്പാദേതീതി "വിഹരതീ"തി വുച്ചതി.

ഇരിയാപഥവിഹാരേന പന ന കദാചി ന വിഹരതി തം വിനാ അത്തഭാവപരിഹരണാഭാവതോ, തതോയേവ ച ദിബ്ബവിഹാരാദീനമ്പി സാധാരണോ ഇരിയാപഥവിഹാരോതി ആഹ **"ഇധ പനാ"**തിആദി. **ഇരിയാപഥസമായോഗപരിദീപനന്തി** ഇതരവിഹാരസമായോഗപരിദീപനസ്സ വിസേസവചനസ്സ അഭാവതോ ഇരിയാപഥസമായോഗപരിദീപനസ്സ ച അത്ഥസിദ്ധത്താ വുത്തം. അസ്മിം പന പക്ഖേ **വിഹരതീതി** ഏത്ഥ വി-സദ്ദോ വിച്ഛേദത്ഥജോതനോ, **ഹരതീതി** നേതി പവത്തേതീതി അത്ഥോ, വിച്ഛിന്ദിത്വാ ഹരതീതി വുത്തം ഹോതി. തത്ഥ കസ്സ കേന വിച്ഛിന്ദനം, കഥം കസ്സ പവത്തനന്തി അന്തോലീനചോദനം സന്ധായാഹ **"സോ ഹീ"**തിആദി. **സോതി** ഭഗവാ. യദിപി ഭഗവാ ഏകേനപി ഇരിയാപഥേന ചിരതരം കാലം അത്തഭാവം പവത്തേതും സക്കോതി, തഥാപി ഉപാദിന്നകസരീരസ്സ നാമ അയം സഭാവോതി ദസ്സേതും **"ഏകം ഇരിയാപഥബാധന"**ന്തിആദി വുത്തം. **അപരിപതന്തന്തി** അപതന്തം. യസ്മാ പന ഭഗവാ യത്ഥ കത്ഥചി വസന്തോ വിനേയ്യാനം ധമ്മം ദേസേന്തോ നാനാസമാപത്തീഹി ച കാലം വീതിനാമേന്തോ വസതീതി സത്താനം അത്തനോ ച വിവിധം ഹിതസുഖം ഹരതി ഉപനേതി, തസ്മാ വിവിധം ഹരതീതി വിഹരതീതി ഏവമ്പേത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

നളേരുപുചിമന്ദമൂലേതി ഏത്ഥ വണ്ണയന്തി - **നളേരൂതി** തസ്മിം രുക്ഖേ അധിവത്ഥയക്ഖസ്സേതം അധിവചനം, തസ്മാ തേന അധിവത്ഥോ പുചിമന്ദോ "നളേരുസ്സ പുചിമന്ദോ നളേരുപുചിമന്ദോ"തി വുച്ചതി. അഥ വാ നളേ രുഹത്താ ജാതത്താ നളേരു. സുസിരമേത്ഥ നളസദ്ദേന വുച്ചതി, തസ്മാ രുക്ഖസുസിരേ ജാതത്താ നളേരു ച സോ പുചിമന്ദോ ചാതി നളേരുപുചിമന്ദോതി വുച്ചതി. നളവനേ രുഹത്താ ജാതത്താ വാ നളേരു. നളവനേ കിര സോ പുചിമന്ദരുക്ഖോ ജാതോ. ഉരുനളോ പുചിമന്ദോ നളേരുപുചിമന്ദോ. ഉരുസദ്ദോ ചേത്ഥ മഹന്തപരിയായോ, നളസദ്ദോ സുസിരപരിയായോ, തസ്മാ മഹന്തേന സുസിരേന സമന്നാഗതോ പുചിമന്ദോ നളേരുപുചിമന്ദോതി വുച്ചതീതി. ആചരിയോ പന കിമേത്ഥ ബഹുഭാസിതേനാതി ഏകമേവത്ഥം ദസ്സേന്തോ **"നളേരു നാമ യക്ഖോ"**തിആദിമാഹ.

മൂല-സദ്ദോ ഏത്ഥ സമീപവചനോ അധിപ്പേതോ, ന മൂലമൂലാദീസു വത്തമാനോതി ദസ്സേന്തോ ആഹ **"മൂലന്തി സമീപ"**ന്തിആദി. നിപ്പരിയായേന സാഖാദിമതോ സങ്ഘാതസ്സ സുപ്പതിട്ഠിതഭാവസാധനേ അവയവവിസേസേ പവത്തമാനോ മൂലസദ്ദോ യസ്മാ തംസദിസേസു തന്നിസ്സയേ പദേസേ ച രുള്ഹീവസേന പരിയായതോ പവത്തതി, തസ്മാ "മൂലാനി ഉദ്ധരേയ്യാ"തി ഏത്ഥ നിപ്പരിയായതോ മൂലം അധിപ്പേതന്തി ഏകേന മൂലസദ്ദേന വിസേസേത്വാ ആഹ **"മൂലമൂലേ ദിസ്സതീ"**തി യഥാ "ദുക്ഖദുക്ഖം, രൂപരൂപ"ന്തി ച. **അസാധാരണഹേതുമ്ഹീതി** അസാധാരണകാരണേ. ലോഭോ ഹി ലോഭസഹഗതഅകുസലചിത്തുപ്പാദസ്സേവ ഹേതുത്താ അസാധാരണോ, തസ്മാ ലോഭസഹഗതചിത്തുപ്പാദാനമേവ ആവേണികേ നേസം സുപ്പതിട്ഠിതഭാവസാധനതോ മൂലട്ഠേന ഉപകാരകേ പച്ചയധമ്മവിസേസേതി അത്ഥോ. അഥ വാ യഥാ അലോഭാദയോ കുസലാബ്യാകതസാധാരണാ, ലോഭാദയോ പന തഥാ ന ഹോന്തി അകുസലസ്സേവ സാധാരണത്താതി അസാധാരണകാരണം. അഥ വാ **ആദീസൂതി** ഏത്ഥ **ആദി**-സദ്ദേന അലോഭാദീനമ്പി കുസലാബ്യാകതമൂലാനം സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ. തേസുപി ഹി അലോഭാദികുസലമൂലം അകുസലാബ്യാകതേഹി അസാധാരണത്താ അസാധാരണകാരണം, തഥാ അലോഭാദിഅബ്യാകതമൂലമ്പി ഇതരദ്വയേഹി അസാധാരണത്താതി. **നിവാതേതി** വാതരഹിതേ പദേസേ, വാതസ്സ അഭാവേ വാ. **പതന്തീതി** നിപതന്തി, അയമേവ വാ പാഠോ. **രമണീയോതി** മനുഞ്ഞോ. **പാസാദികോതി** പസാദാവഹോ, പസാദജനകോതി അത്ഥോ. ആധിപച്ചം കുരുമാനോ വിയാതി സമ്ബന്ധോ.

തത്ഥാതി "തേന സമയേന ബുദ്ധോ ഭഗവാ വേരഞ്ജായം വിഹരതി നളേരുപുചിമന്ദമൂലേ"തി യം വുത്തം, തത്ഥ. **സിയാതി** കസ്സചി ഏവം പരിവിതക്കോ സിയാ, വക്ഖമാനാകാരേന കദാചി ചോദേയ്യ വാതി അത്ഥോ. **യദി താവ ഭഗവാതിആദീസു** ചോദകസ്സായമധിപ്പായോ - "പാടലിപുത്തേ പാസാദേ വസതീ"തിആദീസു വിയ അധികരണാധികരണം യദി ഭവേയ്യ, തദാ "വേരഞ്ജായം വിഹരതി നളേരുപുചിമന്ദമൂലേ"തി അധികരണദ്വയനിദ്ദേസോ യുത്തോ സിയാ, ഇമേസം പന ഭിന്നദേസത്താ ന യുത്തോ ഉഭയനിദ്ദേസോതി. **അഥ തത്ഥ വിഹരതീതി** യദി നളേരുപുചിമന്ദമൂലേ വിഹരതി. **ന വത്തബ്ബന്തി** നാനാഠാനഭൂതത്താ വേരഞ്ജാനളേരുപുചിമന്ദമൂലാനം "തേന സമയേനാ"തി ച വുത്തത്താതി അധിപ്പായോ. ഇദാനി ചോദകോ തമേവ അത്തനോ അധിപ്പായം **"ന ഹി സക്കാ"**തിആദിനാ വിവരതി. വേരഞ്ജാനളേരുപുചിമന്ദമൂലാനം ഭൂമിഭാഗവസേന ഭിന്നത്തായേവ ഹി ന സക്കാ ഉഭയത്ഥ തേനേവ സമയേന വിഹരിതും, "ഉഭയത്ഥ തേനേവ സമയേനാ"തി ച വുത്തത്താ നാനാസമയേ വിഹാരോ അവാരിതോതി വേദിതബ്ബോ.

ഇതരോ സബ്ബമേതം അവിപരീതമത്ഥം അജാനന്തേന തയാ വുത്തന്തി ദസ്സേന്തോ **"ന ഖോ പനേതം ഏവം ദട്ഠബ്ബ"**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഏതന്തി** "വേരഞ്ജായം വിഹരതി നളേരുപുചിമന്ദമൂലേ"തി ഏതം വചനം. **ഏവന്തി** "യദി താവ ഭഗവാ"തിആദിനാ യം തം ഭവതാ ചോദിതം, തം അത്ഥതോ ഏവം ന ഖോ പന ദട്ഠബ്ബം, ന ഉഭയത്ഥ അപുബ്ബം അചരിമം വിഹാരദസ്സനത്ഥന്തി അത്ഥോ. ഇദാനി അത്തനാ യഥാധിപ്പേതം അവിപരീതമത്ഥം തസ്സ ച പടികച്ചേവ

വുത്തഭാവം തേന ച അപ്പടിവിദ്ധതം പകാസേന്തോ **“നനു അവോചുമ്ഹ സമീപത്ഥേ ഭുമ്മവചന”**ന്തിആദിമാഹ. **ഗോയൂഥാനീ**തി ഗോമണ്ഡലാനി. ഏവമ്പി നളേരുപുചിമന്ദമൂലേ വിഹരതിച്ചേവ വത്തബ്ബം, ന വേരഞ്ജായന്തി, തസ്മാ സമീപാധികരണത്ഥവസേന ഉഭയഥാ നിദാനകിത്തനേ കിം പയോജനന്തി ചോദനം മനസി നിധായാഹ **“ഗോചരഗാമനിദസ്സനത്ഥ”**ന്തിആദി. **അസ്സാ**തി ഭഗവതോ.

അവസ്സഞ്ചേത്ഥ ഗോചരഗാമകിത്തനം കത്തബ്ബം. യഥാ ഹി നളേരുപുചിമന്ദമൂലകിത്തനം പബ്ബജിതാനുഗ്ഗഹകരണാദിഅനേകപ്പയോജനം, ഏവം ഗോചരഗാമകിത്തനമ്പി ഗഹട്ഠാനുഗ്ഗഹകരണാദിവിവിധപ്പയോജനന്തി ദസ്സേന്തോ **“വേരഞ്ജാകിത്തനേനാ”**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഗഹട്ഠാനുഗ്ഗഹകരണ**ന്തി തേസം തത്ഥ പച്ചയഗ്ഗഹണേന ഉപസങ്കമനപയിരുപാസനാദീനം ഓകാസദാനേന ധമ്മദേസനായ സരണേസു സീലേസു ച പതിട്ഠാപനേന യഥൂപനിസ്സയം ഉപരിവിസേസാധിഗമാവഹനേന ച ഗഹട്ഠാനം അനുഗ്ഗഹകരണം. **പബ്ബജിതാനുഗ്ഗഹകരണ**ന്തി ഉഗ്ഗഹപരിപുച്ഛാനം കമ്മട്ഠാനാനുയോഗസ്സ ച അനുരൂപവസനട്ഠാനപരിഗ്ഗഹേനേത്ഥ പബ്ബജിതാനം അനുഗ്ഗഹകരണം.

പച്ചയഗ്ഗഹണേനേവ പച്ചയപരിഭോഗസിദ്ധിതോ ആഹ **“തഥാ പുരിമേന…പേ॰… വിവജ്ജന**ന്തി. തത്ഥ **പുരിമേനാ**തി വേരഞ്ജാവചനേന. ആഹിതോ അഹംമാനോ ഏത്ഥാതി അത്താ, അത്തഭാവോ. തസ്സ കിലമഥോ കിലന്തഭാവോ അത്തകിലമഥോ, അത്തപീളാ അത്തദുക്ഖന്തി വുത്തം ഹോതി, തസ്സ അനുയോഗോ കരണം അത്തകിലമഥാനുയോഗോ, ഉപവാസകണ്ടകാപസ്സയസേയ്യാദിനാ അത്തനോ ദുക്ഖുപ്പാദനന്തി വുത്തം ഹോതി. തസ്സ വിവജ്ജനം **അത്തകിലമഥാനുയോഗവിവജ്ജനം**. അന്തോഗാമേ വസന്താനം അനിച്ഛന്താനമ്പി വിസഭാഗരൂപാദിആരമ്മണദസ്സനാദിസമ്ഭവതോ ബഹിഗാമേ പതിരൂപട്ഠാനേ വസന്താനം തദഭാവതോ ആഹ **“പച്ഛിമേന വത്ഥുകാമപ്പഹാനതോ”**തിആദി. തത്ഥ **പച്ഛിമേനാ**തി നളേരുപുചിമന്ദമൂലവചനേന. കിലേസകാമസ്സ വത്ഥുഭൂതത്താ രൂപാദയോ പഞ്ച കാമഗുണാ വത്ഥുകാമോ, തസ്സ പഹാനം **വത്ഥുകാമപ്പഹാനം. കാമസുഖല്ലികാനുയോഗവിവജ്ജനുപായദസ്സന**ന്തി വത്ഥുകാമേസു കിലേസകാമസംയുത്തസ്സ സുഖസ്സ യോഗോ അനുയോഗോ അനുഭവോ, തസ്സ പരിവജ്ജനേ ഉപായദസ്സനം.

സയമേവ ഗോചരഗാമം ഉപസങ്കമിത്വാ അത്തനോ ധമ്മസ്സവനാനുരൂപഭബ്ബപുഗ്ഗലാനം ദസ്സനതോ ധമ്മദേസനായ കാലോ സമ്പത്തോ നാമ ഹോതീതി ധമ്മദേസനായ അഭിയോഗോ വിഞ്ഞായതീതി ആഹ **“പുരിമേന ച ധമ്മദേസനാഭിയോഗ”**ന്തി. ധമ്മദേസനായ സഉസ്സാഹഭാവോ **ധമ്മദേസനാഭിയോഗോ**. ബഹിഗാമേ വിവിത്തോകാസേ വസന്തസ്സ ആകിണ്ണവിഹാരാഭാവതോ കായവിവേകാദീസു അധിമുത്തി തപ്പോണതാ വിഞ്ഞായതീതി ആഹ **“പച്ഛിമേന വിവേകാധിമുത്തി”**ന്തി.

ധമ്മദേസനാഭിയോഗവിവേകാധിമുത്തീനം ഹേതുഭൂതാ ഏവ കരുണാപഞ്ഞാ ധമ്മദേസനായ ഉപഗമനസ്സ തതോ അപഗമനസ്സ കാരണഭൂതാ ഹോന്തീതി ആഹ **“പുരിമേന കരുണായ ഉപഗമന”**ന്തിആദി. കരുണാപഞ്ഞായേവ ഹി അനന്തരദുകസ്സ ഹേതൂ ഹോന്തി. ഏതേന ച കരുണായ ഉപഗമനം ന ലാഭാദിനിമിത്തം , പഞ്ഞായ അപഗമനം ന വിരോധാദിനിമിത്തന്തി ഉപഗമനാപഗമനാനം നിരുപക്കിലേസതം വിഭാവിഭന്തി ദട്ഠബ്ബം. **അധിമുത്തത**ന്തി തന്നിന്നഭാവം. **നിരുപലേപന**ന്തി അനുപലേപനം അനല്ലീയനം.

ധമ്മികസുഖാപരിച്ചാഗനിമിത്തന്തി ഏത്ഥ ധമ്മികസുഖം നാമ അനവജ്ജസുഖം. തഞ്ഹി ധമ്മികം ലാഭം പടിച്ച ഉപ്പന്നത്താ “ധമ്മികസുഖ”ന്തി വുച്ചതി. ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മാഭിയോഗനിമിത്തം ഫാസുവിഹാരന്തി സമ്ബന്ധോ. **മനുസ്സാനം ഉപകാരബഹുലത**ന്തി പച്ചയപടിഗ്ഗഹണധമ്മദേസനാദിവസേന ഉപകാരബഹുലതം. **ദേവതാനം** ഉപകാരബഹുലതം ജനവിവിത്തതായ. പചുരജനവിവിത്തഞ്ഹി ഠാനം ദേവാ ഉപസങ്കമിതബ്ബം മഞ്ഞന്തി. **ലോകേ സംവഡ്ഢഭാവ**ന്തി ആമിസോപഭോഗേന സംവഡ്ഢിതഭാവം.

ഏകപുഗ്ഗലോതി ഏത്ഥ (അം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൧൭൦) **ഏകോ**തി ദുതിയാദിപടിക്ഖേപത്ഥോ ഗണനപരിച്ഛേദോ. **പുഗ്ഗലോ**തി സമ്മുതികഥാ, ന പരമത്ഥകഥാ. ബുദ്ധസ്സ ഹി ഭഗവതോ ദുവിധാ ദേസനാ സമ്മുതിദേസനാ പരമത്ഥദേസനാ ചാതി. അയമത്ഥോ പന ഹേട്ഠാ വിത്ഥാരിതോവാതി ഇധ ന വുച്ചതി. ഏകോ ച സോ പുഗ്ഗലോ ചാതി ഏകപുഗ്ഗലോ. കേനട്ഠേന ഏകപുഗ്ഗലോ? അസദിസട്ഠേന ഗുണവിസിട്ഠട്ഠേന അസമസമട്ഠേന. സോ ഹി ദസന്നം പാരമീനം പടിപാടിയാ ആവജ്ജനം ആദിം കത്വാ ബോധിസമ്ഭാരഗുണേഹി ചേവ ബുദ്ധഗുണേഹി ച സേസമഹാജനേന അസദിസോതി **അസദിസട്ഠേനപി** ഏകപുഗ്ഗലോ. യേ ചസ്സ തേ ഗുണാ, തേപി അഞ്ഞസത്താനം ഗുണേഹി വിസിട്ഠാതി **ഗുണവിസിട്ഠട്ഠേനപി** ഏകപുഗ്ഗലോ. പുരിമകാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ സബ്ബസത്തേഹി അസമാ, തേഹി സദ്ധിം അയമേവ ഏകോ രൂപകായഗുണേഹി ചേവ നാമകായഗുണേഹി ച സമോതി **അസമസമട്ഠേനപി** ഏകപുഗ്ഗലോ. **ലോകേ**തി സത്തലോകേ.

ഉപ്പജ്ജമാനോ ഉപ്പജ്ജതീതി ഇദം പന ഉഭയമ്പി വിപ്പകതവചനമേവ. ഉപ്പജ്ജന്തോ ബഹുജനഹിതത്ഥായ ഉപ്പജ്ജതി, ന അഞ്ഞേന കാരണേനാതി ഏവം പനേത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ഏവരൂപഞ്ചേത്ഥ ലക്ഖണം ന സക്കാ ഏതം അഞ്ഞേന സദ്ദലക്ഖണേന പടിബാഹിതും. അപിച ഉപ്പജ്ജമാനോ നാമ, ഉപ്പജ്ജതി നാമ, ഉപ്പന്നോ നാമാതി അയമേത്ഥ ഭേദോ വേദിതബ്ബോ. ഏസ ഹി ദീപങ്കരപാദമൂലതോ ലദ്ധബ്യാകരണോ ബുദ്ധകാരകധമ്മേ പരിയേസന്തോ ദസ പാരമിയോ ദിസ്വാ “ഇമേ ധമ്മാ മയാ പൂരേതബ്ബാ”തി കതസന്നിട്ഠാനോ ദാനപാരമിം പൂരേന്തോപി **ഉപ്പജ്ജമാനോ** നാമ. സീലപാരമിം…പേ॰… ഉപേക്ഖാപാരമിന്തി ഇമാ ദസ പാരമിയോ പൂരേന്തോപി, ദസ ഉപപാരമിയോ പൂരേന്തോപി ഉപ്പജ്ജമാനോ നാമ. ദസ പരമത്ഥപാരമിയോ പൂരേന്തോപി ഉപ്പജ്ജമാനോ നാമ. പഞ്ച മഹാപരിച്ചാഗേ പരിച്ചജന്തോപി ഉപ്പജ്ജമാനോ നാമ. ഞാതത്ഥചരിയം ലോകത്ഥചരിയം ബുദ്ധത്ഥചരിയം പൂരയമാനോപി ഉപ്പജ്ജമാനോ നാമ. കപ്പസതസഹസ്സാധികാനി ചത്താരി അസങ്ഖ്യേയ്യാനി ബുദ്ധകാരകേ ധമ്മേ മത്ഥകം പാപേന്തോപി ഉപ്പജ്ജമാനോ നാമ. വേസ്സന്തരത്തഭാവം പഹായ തുസിതപുരേ പടിസന്ധിം ഗഹേത്വാ സട്ഠിവസ്സസതസഹസ്സാധികാ സത്തപണ്ണാസ വസ്സകോടിയോ തിട്ഠന്തോപി ഉപ്പജ്ജമാനോ നാമ. ദേവതാഹി യാചിതോ പഞ്ച മഹാവിലോകനാനി വിലോകേത്വാ മായാദേവിയാ കുച്ഛിസ്മിം പടിസന്ധിം ഗണ്ഹന്തോപി, അനൂനാധികേ ദസ മാസേ ഗബ്ഭവാസം വസന്തോപി ഉപ്പജ്ജമാനോ നാമ. ഏകൂനതിംസ വസ്സാനി അഗാരമജ്ഝേ തിട്ഠന്തോപി ഉപ്പജ്ജമാനോ നാമ. കാമേസു ആദീനവം നേക്ഖമ്മേ ച ആനിസംസം ദിസ്വാ രാഹുലഭദ്ദസ്സ ജാതദിവസേ ഛന്നസഹായോ കണ്ഡകം അസ്സവരമാരുയ്ഹ നിക്ഖമന്തോപി ഉപ്പജ്ജമാനോ നാമ. തീണി രജ്ജാനി അതിക്കമന്തോ അനോമനദീതീരേ പബ്ബജന്തോപി ഉപ്പജ്ജമാനോ നാമ. ഛബ്ബസ്സാനി മഹാപധാനം കരോന്തോപി ഉപ്പജ്ജമാനോ നാമ. പരിപാകഗതേ ഞാണേ ഓളാരികം ആഹാരം ആഹരന്തോപി ഉപ്പജ്ജമാനോ നാമ. സായന്ഹസമയേ വിസാഖപുണ്ണമായം മഹാബോധിമണ്ഡം ആരുയ്ഹ മാരബലം

വിധമേത്വാ പഠമയാമേ പുബ്ബേനിവാസം അനുസ്സരിത്വാ മജ്ഝിമയാമേ ദിബ്ബചക്ഖും പരിസോധേത്വാ പച്ഛിമയാമസമനന്തരേ ദ്വാദസങ്ഗം പടിച്ചസമുപ്പാദം അനുലോമപടിലോമതോ സമ്മസിത്വാ സോതാപത്തിമഗ്ഗം പടിവിജ്ഝന്തോപി ഉപ്പജ്ജമാനോ നാമ. സോതാപത്തിഫലക്ഖണേപി സകദാഗാമിഫലക്ഖണേപി അനാഗാമിഫലക്ഖണേപി ഉപ്പജ്ജമാനോ നാമ. അരഹത്തമഗ്ഗക്ഖണേ പന **ഉപ്പജ്ജതി** നാമ. അരഹത്തഫലക്ഖണേ **ഉപ്പന്നോ** നാമ. ബുദ്ധാനഞ്ഹി സാവകാനം വിയ ന പടിപാടിയാ ഇദ്ധിവിധഞാണാദീനി ഉപ്പജ്ജന്തി, സഹേവ പന അരഹത്തമഗ്ഗേന സകലോപി സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണാദി ഗുണരാസി ആഗതോവ നാമ ഹോതി, തസ്മാ നിബ്ബത്തസബ്ബകിച്ചത്താ അരഹത്തഫലക്ഖണേ ഉപ്പന്നോ നാമ ഹോതി. ഇമസ്മിമ്പി സുത്തേ അരഹത്തഫലക്ഖണംയേവ സന്ധായ "ഉപ്പജ്ജതീ"തി വുത്തം. ഉപ്പന്നോ ഹോതീതി അയഞ്ഹേത്ഥ അത്ഥോ.

ബഹുജനഹിതായാതി മഹാജനസ്സ ഹിതത്ഥായ ഉപ്പജ്ജതി. **ബഹുജനസുഖായാ**തി മഹാജനസ്സ സുഖത്ഥായ ഉപ്പജ്ജതി. **ലോകാനുകമ്പായാ**തി സത്തലോകസ്സ അനുകമ്പം പടിച്ച ഉപ്പജ്ജതി. കതരസത്തലോകസ്സാതി? യോ തഥാഗതസ്സ ധമ്മദേസനം സുത്വാ അമതപാനം പിവി, ധമ്മം പടിവിജ്ഝി, തസ്സ. ഭഗവതാ ഹി മഹാബോധിമണ്ഡേ സത്തസത്താഹം വീതിനാമേത്വാ ബോധിമണ്ഡാ ഇസിപതനം ആഗമ്മ "ദ്വേമേ, ഭിക്ഖവേ, അന്താ പബ്ബജിതേന ന സേവിതബ്ബാ"തി ധമ്മചക്കപ്പവത്തനസുത്തന്തേ (സം॰ നി॰ ൫.൧൦൮൧; മഹാവ॰ ൧൩) ദേസിതേ ആയസ്മതാ അഞ്ഞാസികോണ്ഡഞ്ഞത്ഥേരേന സദ്ധിം അട്ഠാരസകോടിസങ്ഖാ ബ്രഹ്മാനോ അമതപാനം പിവിംസു, ഏതസ്സ സത്തലോകസ്സ അനുകമ്പായ ഉപ്പന്നോ. പഞ്ചമദിവസേ അനത്തലക്ഖണസുത്തന്തപരിയോസാനേ പഞ്ചവഗ്ഗിയത്ഥേരാ അരഹത്തേ പതിട്ഠഹിംസു, ഏതസ്സപി സത്തലോകസ്സ അനുകമ്പായ ഉപ്പന്നോ. തതോ യസദാരകപ്പമുഖേ പഞ്ചപണ്ണാസ പുരിസേ അരഹത്തേ പതിട്ഠാപേസി, തതോ കപ്പാസികവനസണ്ഡേ തിംസ ഭദ്ദവഗ്ഗിയേ തയോ മഗ്ഗേ ച ഫലാനി ച സമ്പാപേസി, ഏതസ്സപി സത്തലോകസ്സ അനുകമ്പായ ഉപ്പന്നോ. ഗയാസീസേ ആദിത്തപരിയായപരിയോസാനേ (സം॰ നി॰ ൪.൨൮; മഹാവ॰ ൫൪) ജടിലസഹസ്സം അരഹത്തേ പതിട്ഠാപേസി, തതോ ലട്ഠിവനേ ബിമ്ബിസാരപ്പമുഖാ ഏകാദസ നഹുതാ ബ്രാഹ്മണഗഹപതികാ സത്ഥു ധമ്മദേസനം സുത്വാ സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠഹിംസു, ഏകം നഹുതം സരണേസു പതിട്ഠിതം. തിരോകുട്ടഅനുമോദനാവസാനേ (ഖു॰ പാ॰ ൭.൧ ആദയോ) ചതുരാസീതിയാ പാണസഹസ്സേഹി അമതപാനം പീതം. സുമനമാലാകാരസമാഗമേ ചതുരാസീതിയാ, ധനപാലസമാഗമേ ദസഹി പാണസഹസ്സേഹി, ഖദിരങ്ഗാരജാതകസമാഗമേ ചതുരാസീതിയാ പാണസഹസ്സേഹി, ജമ്ബുകആജീവകസമാഗമേ ചതുരാസീതിയാവ, ആനന്ദസേട്ഠിസമാഗമേ ചതുരാസീതിയാവ പാണസഹസ്സേഹി അമതപാനം പീതം. പാസാണകചേതിയേ പാരായനസുത്തകഥാദിവസേ (സു॰ നി॰ ൻവ്വ ആദയോ) ചുദ്ദസ കോടിയോ അമതപാനം പിവിംസു. യമകപാടിഹാരിയദിവസേ വീസതി പാണകോടിയോ, താവതിംസഭവനേ പണ്ഡുകമ്ബലസിലായം നിസീദിത്വാ മാതരം കായസക്ഖിം കത്വാ സത്തപ്പകരണം അഭിധമ്മം ദേസേന്തസ്സ അസീതി പാണകോടിയോ, ദേവോരോഹണേ തിംസ പാണകോടിയോ, സക്കപഞ്ഹസുത്തന്തേ (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൪൪ ആദയോ) അസീതി ദേവസഹസ്സാനി അമതപാനം പിവിംസു. മഹാസമയസുത്തന്തേ (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൩൧ ആദയോ) മങ്ഗലസുത്തേ (ഖു॰ പാ॰ ൫.൧ ആദയോ; സു॰ നി॰ മങ്ഗലസുത്ത) ചൂളരാഹുലോവാദേ (മ॰ നി॰ ൩.൪൧൬ ആദയോ) സമചിത്തപടിപദായാതി (അം॰ നി॰ ൨.൩൭) ഇമേസു ചതൂസു ഠാനേസു അഭിസമയപ്പത്തസത്താനം പരിച്ഛേദോ നത്ഥി, ഏതസ്സപി സത്തലോകസ്സ അനുകമ്പായ ഉപ്പന്നോതി. യാവജ്ജദിവസാ ഇതോ പരമ്പി അനാഗതേ ഇമം സാസനം നിസ്സായ സഗ്ഗമോക്ഖമഗ്ഗേ പതിട്ഠഹന്താനം വസേനപി അയമത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

ദേവമനുസ്സാനന്തി ന കേവലം ദേവമനുസ്സാനംയേവ, അവസേസാനം നാഗസുപണ്ണാദീനമ്പി അത്ഥായ ഹിതായ സുഖായേവ ഉപ്പന്നോ. സഹേതുകപടിസന്ധികേ പന മഗ്ഗഫലസച്ഛികിരിയായ ഭബ്ബേ പുഗ്ഗലേ ദസ്സേതും ഏവം വുത്തം. തസ്മാ ഏതേസമ്പി അത്ഥത്ഥായ ഹിതത്ഥായ സുഖത്ഥായേവ ഉപ്പന്നോതി വേദിതബ്ബോ.

കതമോ ഏകപുഗ്ഗലോതി കഥേതുകമ്യതാപുച്ഛാ. ഇദാനി തായ പുച്ഛായ പുട്ഠം ഏകപുഗ്ഗലം വിഭാവേന്തോ **"തഥാഗതോ അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ"**തി ആഹ. **തദത്ഥപരിനിപ്ഫാദന**ന്തി ലോകത്ഥനിപ്ഫാദനം, ബുദ്ധകിച്ചസമ്പാദനന്തി അത്ഥോ. **പഠമം ലുമ്ബിനീവനേ ദുതിയം ബോധിമണ്ഡേ**തി ലുമ്ബിനീവനേ രൂപകായേന ജാതോ, ബോധിമണ്ഡേ ധമ്മകായേന. **ഏവമാദിനാ**തി **ആദി**-സദ്ദേന വേരഞ്ജാകിത്തനതോ രൂപകായസ്സ അനുഗ്ഗണ്ഹനം ദസ്സേതി, നളേരുപുചിമന്ദമൂലകിത്തനതോ ധമ്മകായസ്സ. തഥാ പുരിമേന പരാധീനകിരിയാകരണം, ദുതിയേന അത്താധീനകിരിയാകരണം. പുരിമേന വാ കരുണാകിച്ചം, ഇതരേന പഞ്ഞാകിച്ചം , പുരിമേന ചസ്സ പരമായ അനുകമ്പായ സമന്നാഗമം, പച്ഛിമേന പരമായ ഉപേക്ഖായ സമന്നാഗമന്തി ഏവമാദിം സങ്ഗണ്ഹാതി.

പച്ഛിമകോതി ഗുണേന പച്ഛിമകോ. ആനന്ദത്ഥേരം സന്ധായേതം വുത്തം. **സങ്ഖ്യായപീ**തി ഗണനതോപി. ദിട്ഠിസീലസാമഞ്ഞേന സംഹതത്താ സങ്ഘോതി ഇമമത്ഥം വിഭാവേന്തോ ആഹ **"ദിട്ഠിസീലസാമഞ്ഞസങ്ഖാതസങ്ഘാതേന സമണഗണേനാ"**തി. ഏത്ഥ പന "യായം ദിട്ഠി അരിയാ നിയ്യാനികാ നിയ്യാതി തക്കരസ്സ സമ്മാ ദുക്ഖക്ഖയായ, തഥാരൂപായ ദിട്ഠിയാ ദിട്ഠിസാമഞ്ഞഗതോ വിഹരതീ"തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൫൬, ൩൨൪; മ॰ നി॰ ൧.൪൯൨; ൩.൫൪) ഏവം വുത്തായ ദിട്ഠിയാ, "യാനി താനി സീലാനി അഖണ്ഡാനി അച്ഛിദ്ദാനി അസബലാനി അകമ്മാസാനി ഭുജിസ്സാനി വിഞ്ഞുപ്പസത്ഥാനി അപരാമട്ഠാനി സമാധിസംവത്തനികാനി, തഥാരൂപേസു സീലേസു സീലസാമഞ്ഞഗതോ വിഹരതീ"തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൫൬; ൩൨൪; മ॰ നി॰ ൧.൪൯൨; ൩.൫൪) ഏവം വുത്താനഞ്ച സീലാനം സാമഞ്ഞസങ്ഖാതേന സങ്ഘതോ സങ്ഘടിതോ സമേതോതി **ദിട്ഠിസീലസാമഞ്ഞസങ്ഖാതസങ്ഘാതോ,** സമണഗണോ. ദിട്ഠിസീലസാമഞ്ഞേന സംഹതോതി വുത്തം ഹോതി. തഥാ ഹി "അട്ഠാനമേതം, ഭിക്ഖവേ, അനവകാസോ, യം ദിട്ഠിസമ്പന്നോ പുഗ്ഗലോ സഞ്ചിച്ച പാണം ജീവിതാ വോരോപേയ്യ, നേതം ഠാനം വിജ്ജതീ"തി ആദിവചനതോ ദിട്ഠിസീലാനം നിയതസഭാവത്താ സോതാപന്നാപി അഞ്ഞമഞ്ഞം ദിട്ഠിസീലസാമഞ്ഞേന സംഹതാ, പഗേവ സകദാഗാമിആദയോ. അരിയപുഗ്ഗലാ ഹി യത്ഥ കത്ഥചി ദൂരേ ഠിതാപി അത്തനോ ഗുണസാമഗ്ഗിയാ സംഹതായേവ. "തഥാരൂപായ ദിട്ഠിയാ ദിട്ഠിസാമഞ്ഞഗതോ വിഹരതി (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൫൬, ൩൨൪; മ॰ നി॰ ൧.൪൯൨; ൩.൫൪), തഥാരൂപേസു സീലേസു സീലസാമഞ്ഞഗതോ വിഹരതീ"തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൫൬, ൩൨൪; മ॰ നി॰ ൧.൪൯൨; ൩.൫൪) വചനതോ പുഥുജ്ജനാനമ്പി ദിട്ഠിസീലസാമഞ്ഞേന സംഹതഭാവോ ലബ്ഭതിയേവ, ഇധ പന അരിയസങ്ഘോയേവ അധിപ്പേതോ "യോ തത്ഥ പച്ഛിമകോ, സോ സോതാപന്നോ"തി വചനതോ. **ഏതേനാ**തി "പഞ്ചമത്തേഹി ഭിക്ഖുസതേഹീ"തി ഏതേന വചനേന. **അസ്സാ**തി പഞ്ചമത്തസ്സ ഭിക്ഖുസതസ്സ. **നിരബ്ബുദോ**തിആദീനം വചനത്ഥോ പരതോ ഏവ ആവി ഭവിസ്സതി.

അസ്സോസീതി ഏത്ഥ സവനമുപലബ്ഭോതി ആഹ **"അസ്സോസീതി സുണി ഉപലഭീ"**തി, അഞ്ഞാസീതി അത്ഥോ. സോ ചായമുപലബ്ഭോ സവനവസേനേവാതി ഇമമത്ഥം ദസ്സേന്തോ ആഹ **"സോതദ്വാരസമ്പത്തവചനനിഗ്ഘോസാനുസാരേന അഞ്ഞാസീ"**തി. അവധാരണഫലത്താ സദ്ദപ്പയോഗസ്സ സബ്ബമ്പി വാക്യം അന്തോഗധാവധാരണന്തി ആഹ **"ഖോതി**

പദപൂരണമത്തേ നിപാതോ"തി. **അവധാരണത്ഥേ**തി പന ഇമിനാ അന്തോഗധാവധാരണേപി സബ്ബസ്മിം വാക്യേ ഇട്ഠതോവധാരണത്ഥം ഖോസദ്ദഗ്ഗഹണന്തി ദസ്സേതി. തമേവ ഇട്ഠതോവധാരണം ദസ്സേന്തോ ആഹ **"തത്ഥ അവധാരണത്ഥേനാ"**തിആദി. അഥ പദപൂരണത്ഥേന ഖോസദ്ദേന കിംപയോജനന്തി ആഹ **"പദപൂരണേന പന ബ്യഞ്ജനസിലിട്ഠതാമത്തമേവാ"**തി. "അസ്സോസീ"തി ഹി പദം ഖോസദ്ദേ ഗഹിതേ തേന ഫുല്ലിതമണ്ഡിതവിഭൂസിതം വിയ ഹോന്തം പൂരിതം നാമ ഹോതി, തേന ച പുരിമപച്ഛിമപദാനി സിലിട്ഠാനി ഹോന്തി, ന തസ്മിം അഗ്ഗഹിതേ, തസ്മാ പദപൂരണേന ബ്യഞ്ജനസിലിട്ഠതാമത്തമേവ പയോജനം. **മത്ത**-സദ്ദോ ചേത്ഥ വിസേസനിവത്തിഅത്ഥോ, തേനസ്സ അനത്ഥന്തരദീപനതം ദസ്സേതി, **ഏവ**-സദ്ദേന പന ബ്യഞ്ജനസിലിട്ഠതായ ഏകന്തികതം.

വേരഞ്ജോതി ഏത്ഥ സദ്ദലക്ഖണാനുസാരേന അത്ഥം ദസ്സേന്തോ ആഹ **"വേരഞ്ജായം ജാതോ"**തിആദി. **ബ്രഹ്മം അണതീ**തി ഏത്ഥ **ബ്രഹ്മ**ന്തി വേദോ വുച്ചതി, സോ പന മന്തബ്രഹ്മകപ്പവസേന തിവിധോ. തത്ഥ മന്താ പധാനമൂലഭാവതോയേവ അട്ഠകാദീഹി പവുത്താ, ഇതരേ പന തന്നിസ്സയേന ജാതാ, തേന പധാനസ്സേവ ഗഹണം. **മന്തേ സജ്ഝായതീ**തി ഇരുവേദാദികേ മന്തസത്ഥേ സജ്ഝായതീതി അത്ഥോ. ഇരുവേദാദയോ ഹി ഗുത്തഭാസിതബ്ബതായ "മന്താ"തി വുച്ചന്തി. **ഇദമേവ ഹീ**തി അവധാരണേന ബ്രഹ്മതോ ജാതോതിആദികം നിരുത്തിം പടിക്ഖിപതി. **ജാതിബ്രാഹ്മണാനന്തി** ഇമിനാ അഞ്ഞേപി ബ്രാഹ്മണാ അത്ഥീതി ദസ്സേതി. ദുവിധാ ഹി ബ്രാഹ്മണാ ജാതിബ്രാഹ്മണാ വിസുദ്ധിബ്രാഹ്മണാ ചാതി. ഇദാനി തത്ഥ വിസുദ്ധിബ്രാഹ്മണാനം നിരുത്തിം ദസ്സേന്തോ ആഹ **"അരിയാ പനാ"**തിആദി.

സമിതപാപത്താതി അച്ചന്തം അനവസേസതോ സവാസനം സമിതപാപത്താ. ഏവഞ്ഹി ബാഹിരകഅവീതരാഗസേക്ഖാസേക്ഖപാപസമണതോ ഭഗവതോ പാപസമണം വിസേസിതം ഹോതി. വുത്തമേവത്ഥം ഉദാഹരണേന വിഭാവേന്തോ ആഹ **"വുത്തഞ്ഹേത"**ന്തിആദി. ഏത്ഥ പന **"ബാഹിതപാപോതി ബ്രാഹ്മണോ, സമിതപാപത്താ സമണോതി വുച്ചതീ"**തി ഇദം ഭിന്നഗാഥാസന്നിസ്സിതപദദ്വയം ഏകതോ ഗഹേത്വാ വുത്ത"ന്തി വദന്തി. വുത്തഞ്ഹേതം തീസുപി **ഗണ്ഠിപദേസു** "സമിതത്താ ഹി പാപാനം, സമണോതി പവുച്ചതീതി ഇദം വചനം ഗഹേത്വാ 'സമിതത്താ സമണോതി വുച്ചതീ'തി വുത്തം. ബാഹിതപാപോതി ബ്രാഹ്മണോതി ഇദം പന അഞ്ഞസ്മിം ഗാഥാബന്ധേ വുത്തവചന"ന്തി. അനേകത്ഥത്താ നിപാതാനം ഇധ അനുസ്സവനത്ഥേ അധിപ്പേതോതി ആഹ **"ഖലൂതി അനുസ്സവനത്ഥേ നിപാതോ"**തി. **ജാതിസമുദാഗത**ന്തി ജാതിയാ ആഗതം, ജാതിസിദ്ധന്തി വുത്തം ഹോതി. **ആലപനമത്ത**ന്തി പിയാലാപവചനമത്തം. പിയസമുദാഹാരാ ഹേതേ ഭോതി വാ ആവുസോതി വാ ദേവാനമ്പിയാതി വാ. **ഭോവാദീ നാമ സോ ഹോതീ**തി യോ ആമന്തനാദീസു "ഭോ ഭോ"തി വദന്തോ വിചരതി, സോ ഭോവാദീ നാമ ഹോതീതി അത്ഥോ. **സകിഞ്ചനോ**തി രാഗാദീഹി കിഞ്ചനേഹി സകിഞ്ചനോ. രാഗാദയോ ഹി സത്തേ കിഞ്ചേന്തി മദ്ദന്തി പലിബുന്ധന്തീതി "കിഞ്ചനാനീ"തി വുച്ചന്തി. മനുസ്സാ കിര ഗോണേഹി ഖലം മദ്ദാപേന്താ "കിഞ്ചേഹി കപില, കിഞ്ചേഹി കാളകാ"തി വദന്തി, തസ്മാ മദ്ദനട്ഠോ കിഞ്ചനട്ഠോതി വേദിതബ്ബോ.

ഗോത്തവസേനാതി ഏത്ഥ ഗം തായതീതി ഗോത്തം. ഗോസദ്ദേന ചേത്ഥ അഭിധാനം ബുദ്ധി ച വുച്ചതി, തസ്മാ ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. ഗോതമോതി പവത്തമാനം അഭിധാനം ബുദ്ധിഞ്ച ഏകംസികവിസയതായ തായതി രക്ഖതീതി ഗോത്തം. യഥാ ഹി ബുദ്ധി ആരമ്മണഭൂതേന അത്ഥേന വിനാ ന വത്തതി, ഏവം അഭിധാനം അഭിധേയ്യഭൂതേന, തസ്മാ സോ ഗോത്തസങ്ഖാതോ അത്ഥോ താനി ബുദ്ധിഅഭിധാനാനി തായതി രക്ഖതീതി വുച്ചതി. സോ പന അഞ്ഞകുലപരമ്പരായ അസാധാരണം തസ്സ കുലസ്സ ആദിപുരിസസമുദാഗതം തംകുലപരിയാപന്നസാധാരണം സാമഞ്ഞരൂപന്തി ദട്ഠബ്ബം. ഏത്ഥ ച **സമണോ**തി ഇമിനാ സരിക്ഖകജനേഹി ഭഗവതോ ബഹുമതഭാവോ ദസ്സിതോ സമിതപാപതാകിത്തനതോ, **ഗോതമോ**തി ഇമിനാ ലോകിയജനേഹി ഉളാരകുലസമ്ഭൂതതാദീപനതോ. സക്യസ്സ സുദ്ധോദനമഹാരാജസ്സ പുത്തോ **സക്യപുത്തോ**. ഇമിനാ ച ഉദിതോദിതവിപുലഖത്തിയകുലവിഭാവനതോ വുത്തം **"ഇദം പന ഭഗവതോ ഉച്ചാകുലപരിദീപന"**ന്തി. സബ്ബഖത്തിയാനഞ്ഹി ആദിഭൂതമഹാസമ്മതമഹാരാജതോ പട്ഠായ അസമ്ഭിന്നം ഉളാരതമം സക്യരാജകുലം. **കേനചി പാരിജുഞ്ഞേന അനഭിഭൂതോ**തി ഞാതിപാരിജുഞ്ഞഭോഗപാരിജുഞ്ഞാദിനാ കേനചി പാരിജുഞ്ഞേന പരിഹാനിയാ അനഭിഭൂതോ അനജ്ഝോത്ഥടോ. തഥാ ഹി ലോകനാഥസ്സ അഭിജാതിയം തസ്സ കുലസ്സ ന കിഞ്ചി പാരിജുഞ്ഞം, അഥ ഖോ വഡ്ഢിയേവ. അഭിനിക്ഖമനേ ച തതോ സമിദ്ധതമഭാവോ ലോകേ പാകടോ പഞ്ഞാതോ. തേന **"സക്യകുലാ പബ്ബജിതോ"**തി ഇദം വചനം ഭഗവതോ സദ്ധാപബ്ബജിതഭാവപരിദീപനത്ഥം വുത്തം മഹന്തം ഞാതിപരിവട്ടം മഹന്തഞ്ച ഭോഗക്ഖന്ധം പഹായ പബ്ബജിതഭാവസിദ്ധിതോ. **തതോ പര**ന്തി "വേരഞ്ജായം വിഹരതീ"തിആദി.

ഇത്ഥമ്ഭൂതാഖ്യാനത്ഥേ ഉപയോഗവചനന്തി ഇത്ഥം ഇമം പകാരം ഭൂതോ ആപന്നോതി ഇത്ഥമ്ഭൂതോ, തസ്സ ആഖ്യാനം ഇത്ഥമ്ഭൂതാഖ്യാനം, സോയേവ അത്ഥോ ഇത്ഥമ്ഭൂതാഖ്യാനത്ഥോ. അഥ വാ ഇത്ഥം ഏവം പകാരോ ഭൂതോ ജാതോതി ഏവം കഥനത്ഥോ ഇത്ഥമ്ഭൂതാഖ്യാനത്ഥോ, തസ്മിം ഉപയോഗവചനന്തി അത്ഥോ. ഏത്ഥ ച **അബ്ഭുഗ്ഗതോ**തി ഏത്ഥ **അഭി**-സദ്ദോ ഇത്ഥമ്ഭൂതാഖ്യാനത്ഥജോതകോ അഭിഭവിത്വാ ഉഗ്ഗമനപ്പകാരസ്സ ദീപനതോ. തേന യോഗതോ "തം ഖോ പന ഭവന്തം ഗോതമ"ന്തി ഇദം ഉപയോഗവചനം സാമിഅത്ഥേപി സമാനം ഇത്ഥമ്ഭൂതാഖ്യാനദീപനതോ "ഇത്ഥമ്ഭൂതാഖ്യാനത്ഥേ"തി വുത്തം. തേനേവാഹ **"തസ്സ ഖോ പന ഭോതോ ഗോതമസ്സാതി അത്ഥോ"**തി. ഇദം വുത്തം ഹോതി - യഥാ "സാധു ദേവദത്തോ മാതരമഭീ"തി ഏത്ഥ അഭിസദ്ദയോഗതോ ഇത്ഥമ്ഭൂതാഖ്യാനേ ഉപയോഗവചനം കതം, ഏവമിധാപി തം ഖോ പന ഭവന്തം ഗോതമം അഭി ഏവം കല്യാണോ കിത്തിസദ്ദോ ഉഗ്ഗതോതി അഭിസദ്ദയോഗതോ ഇത്ഥമ്ഭൂതാഖ്യാനേ ഉപയോഗവചനന്തി. "സാധു ദേവദത്തോ മാതരമഭീ"തി ഏത്ഥ ഹി "ദേവദത്തോ മാതരമഭി മാതരി വിസയേ മാതുയാ വാ സാധൂ"തി ഏവം അധികരണത്ഥേ സാമിഅത്ഥേ വാ ഭുമ്മവചനസ്സ വാ സാമിവചനസ്സ വാ പസങ്ഗേ ഇത്ഥമ്ഭൂതാഖ്യാനത്ഥജോതകേന അഭിസദ്ദേന യോഗേ ഉപയോഗവചനം കതം. യഥാ ചേത്ഥ "ദേവദത്തോ മാതു വിസയേ മാതുസമ്ബന്ധീ വാ സാധുത്തപ്പകാരപ്പത്തോ"തി അയമത്ഥോ വിഞ്ഞായതി , ഏവമിധാപി "ഭോതോ ഗോതമസ്സ സമ്ബന്ധീ കിത്തിസദ്ദോ അബ്ഭുഗ്ഗതോ അഭിഭവിത്വാ ഉഗ്ഗമനപ്പകാരപ്പത്തോ"തി അയമത്ഥോ വിഞ്ഞായതി. തത്ഥ ഹി ദേവദത്തഗ്ഗഹണം വിയ ഇധ കിത്തിസദ്ദഗ്ഗഹണം, തഥാ തത്ഥ "മാതര"ന്തി വചനം വിയ ഇധ "തം ഖോ പന ഭവന്തം ഗോതമ"ന്തി വചനം, തത്ഥ സാധുസദ്ദഗ്ഗഹണം വിയ ഇധ ഉഗ്ഗതസദ്ദഗ്ഗഹണം വേദിതബ്ബം.

കല്യാണോതി ഭദ്ദകോ. കല്യാണഭാവോ ചസ്സ കല്യാണഗുണവിസയതായാതി ആഹ **"കല്യാണഗുണസമന്നാഗതോ"**തി, കല്യാണേഹി ഗുണേഹി സമന്നാഗതോ തംവിസയതായ യുത്തോതി അത്ഥോ. തംവിസയതാ ഹേത്ഥ സമന്നാഗമോ കല്യാണഗുണവിസയതായ തന്നിസ്സിതോതി അധിപ്പായോ. **സേട്ഠോ**തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ. സേട്ഠഗുണവിസയതായ ഏവ ഹി കിത്തിസദ്ദസ്സ സേട്ഠതാ "ഭഗവാതി വചനം സേട്ഠ"ന്തിആദീസു വിയ. "ഭഗവാ അരഹ"ന്തിആദിനാ ഗുണാനം സംകിത്തനതോ സദ്ദനീയതോ ച കിത്തിസദ്ദോ വണ്ണോതി ആഹ **"കിത്തിസദ്ദോതി കിത്തി ഏവാ"**തി. വണ്ണോയേവ ഹി കിത്തേതബ്ബതോ കിത്തിസദ്ദനീയതോ സദ്ദോതി ച വുച്ചതി. കിത്തിപരിയായോ ഹി സദ്ദസദ്ദോ യഥാ "ഉളാരസദ്ദാ ഇസയോ, ഗുണവന്തോ തപസ്സിനോ"തി. അഭിത്ഥവനവസേന പവത്തോ സദ്ദോ ഥുതിഘോസോ, അഭിത്ഥവുദാഹാരോ.

“അബ്ഭുഗ്ഗതോ”തി പന ഏതസ്സ അത്ഥോ അട്ഠകഥായം ന ദസ്സിതോ, തസ്മാ തസ്സത്ഥോ ഏവം വേദിതബ്ബോ - **അബ്ഭുഗ്ഗതോതി** അഭിഭവിത്വാ ഉഗ്ഗതോ, അനഞ്ഞസാധാരണഗുണേ ആരബ്ഭ പവത്തത്താ സദേവകം ലോകം അജ്ഝോത്ഥരിത്വാ പവത്തോതി വുത്തം ഹോതി. കിന്തി സദ്ദോ അബ്ഭുഗ്ഗതോതി ആഹ **“ഇതിപി സോ ഭഗവാ”**തിആദി. ഇതോ പരം പന ഈദിസേസു ഠാനേസു യത്ഥ യത്ഥ പാളിപാഠസ്സ അത്ഥോ വത്തബ്ബോ സിയാ, തത്ഥ തത്ഥ “പാളിയം പനാ”തി വത്വാ അത്ഥം ദസ്സയിസ്സാമ, ഇദാനി തത്ഥ പദയോജനാപുബ്ബകം അത്ഥം ദസ്സേന്തോ ആഹ **“ഇതിപി സോ ഭഗവാതിആദീസു പന അയം താവ യോജനാ”**തിആദി. **സോ ഭഗവാതി** യോ സോ സമതിംസ പാരമിയോ പൂരേത്വാ സബ്ബകിലേസേ ഭഞ്ജിത്വാ അനുത്തരം സമ്മാസമ്ബോധിം അഭിസമ്ബുദ്ധോ ദേവാനം അതിദേവോ സക്കാനം അതിസക്കോ ബ്രഹ്മാനം അതിബ്രഹ്മാ ലോകനാഥോ ഭാഗ്യവന്തതാദീഹി കാരണേഹി ഭഗവാതി ലദ്ധനാമോ, സോ ഭഗവാ. ഭഗവാതി ഹി ഇദം സത്ഥു നാമകിത്തനം. തേനാഹ ആയസ്മാ ധമ്മസേനാപതി “ഭഗവാതി നേതം നാമം മാതരാ കത”ന്തിആദി (മഹാനി॰ ൭൫). പരതോ പന ഭഗവാതി ഗുണകിത്തനമേവ. യഥാ കമ്മട്ഠാനികേന “അരഹ”ന്തിആദീസു നവസു ഠാനേസു പച്ചേകം ഇതിപിസദ്ദം യോജേത്വാ ബുദ്ധഗുണാ അനുസ്സരീയന്തി, ഏവം ബുദ്ധഗുണസംകിത്തകേനപീതി ദസ്സേന്തോ **“ഇതിപി അരഹം ഇതിപി സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ...പേ॰... ഇതിപി ഭഗവാ”**തി ആഹ. ഏവഞ്ഹി സതി “അരഹ”ന്തിആദീഹി നവഹി പദേഹി യേ സദേവകേ ലോകേ അതിവിയ പാകടാ പഞ്ഞാതാ ബുദ്ധഗുണാ, തേ നാനപ്പകാരതോ വിഭാവിതാ ഹോന്തി. “ഇതിപേതം ഭൂതം, ഇതിപേതം തച്ഛ”ന്തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൧.൬) വിയ ഹി ഇധ **ഇതി**-സദ്ദോ ആസന്നപച്ചക്ഖകാരണത്ഥോ , **പി**-സദ്ദോ സമ്പിണ്ഡനത്ഥോ, തേന ച തേസം ഗുണാനം ബഹുഭാവോ ദീപിതോ, താനി ച ഗുണസല്ലക്ഖണകാരണാനി സദ്ധാസമ്പന്നാനം വിഞ്ഞുജാതികാനം പച്ചക്ഖാനി ഹോന്തീതി താനി സംകിത്തേന്തേന വിഞ്ഞുനാ ചിത്തസ്സ സമ്മുഖീഭൂതാനേവ കത്വാ സംകിത്തേതബ്ബാനീതി ദസ്സേന്തോ **“ഇമിനാ ച ഇമിനാ ച കാരണേനാതി വുത്തം ഹോതീ”**തി ആഹ.

“സുത്തന്തികാനം വചനാനമത്ഥം, സുത്താനുരൂപം പരിദീപയന്തീ”തി ഹേട്ഠാ വുത്തത്താ **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** (വിസുദ്ധി॰ ൧.൧൨൩-൧൨൪) സബ്ബാകാരതോ സംവണ്ണിതമ്പി അത്ഥം ഇധാപി വിത്ഥാരേത്വാ ദസ്സേതുകാമോ തത്ഥ പയോജനമാഹ **“ഇദാനി വിനയധരാന”**ന്തിആദി. തത്ഥ **ചിത്തസമ്പഹംസനത്ഥന്തി** ചിത്തസന്തോസനത്ഥം, ചിത്തപ്പസാദജനനത്ഥന്തി വുത്തം ഹോതി. “ആരകത്താ”തിആദീസു **ആരകത്താതി** സുവിദൂരത്താ. **അരീനന്തി** കിലേസാരീനം. **അരാനന്തി** സംസാരചക്കസ്സ അരാനം. **ഹതത്താതി** വിദ്ധംസിതത്താ. **പച്ചയാദീനന്തി** ചീവരാദിപച്ചയാനഞ്ചേവ പൂജാവിസേസാനഞ്ച.

ഇദാനി യഥാവുത്തമേവത്ഥം വിഭാവേന്തോ ആഹ **“ആരകാ ഹി സോ”**തിആദി. ദൂരതാ നാമ ആസന്നതാ വിയ ഉപാദായുപാദായ വുച്ചതീതി പരമുക്കംസഗതം ദൂരഭാവം ദസ്സേന്തോ **“സുവിദൂരവിദൂരേ ഠിതോ”**തി ആഹ, സുട്ഠു വിദൂരഭാവേനേവ വിദൂരേ ഠിതോതി അത്ഥോ. സോ പനസ്സ കിലേസേഹി ദൂരേ ഠിതഭാവോ, ന പദേസവസേന, അഥ ഖോ തേസം സബ്ബസോ പഹീനത്താതി ദസ്സേന്തോ ആഹ **“മഗ്ഗേന കിലേസാനം വിദ്ധംസിതത്താ”**തി. നനു അഞ്ഞേസമ്പി ഖീണാസവാനം തേ പഹീനാ ഏവാതി അനുയോഗം മനസി കത്വാ വുത്തം **“സവാസനാന”**ന്തി. ന ഹി ഠപേത്വാ ഭഗവന്തം അഞ്ഞേ സഹ വാസനായ കിലേസേ പഹാതും സക്കോന്തി. ഏതേന അഞ്ഞേഹി അസാധാരണം ഭഗവതോ അരഹത്തന്തി ദസ്സിതം ഹോതി. കാ പനായം വാസനാ നാമ? പഹീനകിലേസസ്സപി അപ്പഹീനകിലേസസ്സ പയോഗസദിസപയോഗഹേതുഭൂതോ കിലേസനിസ്സിതോ സാമത്ഥിയവിസേസോ ആയസ്മതോ പിലിന്ദവച്ഛസ്സ വസലസമുദാചാരനിമിത്തം വിയ. കഥം പന “ആരകാ”തി വുത്തേ “കിലേസേഹീ”തി അയമത്ഥോ ലബ്ഭതീതി സാമഞ്ഞചോദനായ വിസേസേ അവട്ഠാനതോ വിസേസത്ഥിനാ ച വിസേസസ്സ അനുപയുജ്ജിതബ്ബതോ “ആരകാസ്സ ഹോന്തി പാപകാ അകുസലാ ധമ്മാ”തിആദീനി (മ॰ നി॰ ൧.൪൩൪) സുത്തപദാനേത്ഥ ഉദാഹരിതബ്ബാനി. **ആരകാതി** ചേത്ഥ **ആ**-കാരസ്സ രസ്സത്തം, **ക**-കാരസ്സ ച ഹകാരം സാനുസാരം കത്വാ നിരുത്തിനയേന “അരഹ”ന്തി പദസിദ്ധി വേദിതബ്ബാ. യഥാവുത്തസ്സേവത്ഥസ്സ സുഖഗ്ഗഹണത്ഥം ഇദമേത്ഥ വുച്ചതി -

> “സോ തതോ ആരകാ നാമ, യസ്സ യേനാസമങ്ഗിതാ;
> അസമങ്ഗീ ച ദോസേഹി, നാഥോ തേനാരഹം മതോ”തി. (വിസുദ്ധി॰ ൧.൧൨൫);

അനത്ഥചരണേന കിലേസാ ഏവ അരയോതി **കിലേസാരയോ**. അരീനം ഹതത്താ അരിഹാതി വത്തബ്ബേ നിരുത്തിനയേന **“അരഹ”**ന്തി വുത്തം. ഏത്ഥാപി യഥാവുത്തസ്സത്ഥസ്സ സുഖഗ്ഗഹണത്ഥം ഇദം വേദിതബ്ബം -

> “യസ്മാ രാഗാദിസങ്ഖാതാ, സബ്ബേപി അരയോ ഹതാ;
> പഞ്ഞാസത്ഥേന നാഥേന, തസ്മാപി അരഹം മതോ”തി. (വിസുദ്ധി॰ ൧.൧൨൬);

യഞ്ചേതം സംസാരചക്കന്തി സമ്ബന്ധോ. രഥചക്കസ്സ നാഭി വിയ മൂലാവയവഭൂതം അന്തോ ബഹി ച സമവട്ഠിതം അവിജ്ജാഭവതണ്ഹാദ്വയന്തി വുത്തം **“അവിജ്ജാഭവതണ്ഹാമയനാഭീ”**തി. നാഭിയാ നേമിയാ ച സമ്ബന്ധഅരസദിസാ പച്ചയഫലഭൂതേഹി അവിജ്ജാതണ്ഹാജരാമരണേഹി സമ്ബന്ധാ പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരഅപുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരആനേഞ്ജാഭിസങ്ഖാരാതി വുത്തം **“പുഞ്ഞാദിഅഭിസങ്ഖാരാരാ”**ന്തി. തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പരിയന്തഭാവേന പാകടം ജരാമരണന്തി തം നേമിട്ഠാനിയം കത്വാ ആഹ **“ജരാമരണനേമീ”**തി. യഥാ രഥചക്കപ്പവത്തിയാ പധാനകാരണം അക്ഖോ, ഏവം സംസാരചക്കപ്പവത്തിയാ ആസവസമുദയോതി ആഹ **“ആസവസമുദയമയേന അക്ഖേന വിജ്ഝിത്വാ”**തി. ആസവാ ഏവ അവിജ്ജാദീനം കാരണത്താ ആസവസമുദയോ. യഥാഹ “ആസവസമുദയാ അവിജ്ജാസമുദയോ”തി (മ॰ നി॰ ൧.൧൦൩). വിപാകകടത്താരൂപപ്പഭേദോ കാമഭവാദികോ തിഭവോ ഏവ രഥോ, തസ്മിം **തിഭവരഥേ**. അത്തനോ പച്ചയേഹി സമം, സബ്ബസോ വാ ആദിതോ പട്ഠായ യോജിതന്തി **സമായോജിതം**. ആദിരഹിതം കാലം പവത്തതീതി കത്വാ **അനാദികാലപ്പവത്തം**.

> “ഖന്ധാനഞ്ച പടിപാടി, ധാതുആയതനാന ച;
> അബ്ബോച്ഛിന്നം വത്തമാനാ, സംസാരോതി പവുച്ചതീ”തി. (വിസുദ്ധി॰ ൨.൬൧൯; ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൯൫ അപസാദനാവണ്ണനാ; സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൨.൬൦; അ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൪.൧൯൯) -

ഏവം വുത്തസംസാരോവ **സംസാരചക്കം. അനേനാതി** ഭഗവതാ. **ബോധിമണ്ഡേതി** ബോധിസങ്ഖാതസ്സ ഞാണസ്സ മണ്ഡഭാവപ്പത്തേ ഠാനേ കാലേ വാ. ബോധീതി പഞ്ഞാ, സാ ഏത്ഥ മണ്ഡാ പസന്നാ ജാതാതി **ബോധിമണ്ഡോ. വീരിയപാദേഹീതി** സംകിലേസവോദാനപക്ഖിയേസു സന്നിരുമ്ഭനസന്നിക്ഖിപനകിച്ചതായ ദ്വിധാ പവത്തേതി അത്തനോ വീരിയസങ്ഖാതേഹി പാദേഹി. **സീലപഥവിയന്തി** പതിട്ഠാനട്ഠേന സീലമേവ പഥവീ, തസ്സം. **പതിട്ഠായാതി** സമ്പാദനവസേന പതിട്ഠഹിത്വാ. **സദ്ധാഹത്ഥേനാതി** അനവജ്ജധമ്മാദാനസാധനതോ സദ്ധാവ ഹത്ഥോ, തേന.

കമ്മക്ഖയകരന്തി കായകമ്മാദിഭേദസ്സ സബ്ബസ്സപി കമ്മസ്സ ഖയകരണതോ കമ്മക്ഖയകരം. **ഞാണഫരസു**ന്തി സമാധിസിലായം സുനിസിതം മഗ്ഗഞാണഫരസും ഗഹേത്വാ.

ഏവം “അരാനം ഹതത്താ”തി ഏത്ഥ വുത്തം അരസങ്ഖാതം സംസാരം ചക്കം വിയ ചക്കന്തി ഗഹേത്വാ അത്ഥയോജനം കത്വാ ഇദാനി പടിച്ചസമുപ്പാദദേസനാക്കമേനപി തം ദസ്സേതും **“അഥ വാ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **അനമതഗ്ഗസംസാരവട്ട**ന്തി അനു അനു അമതഗ്ഗം അവിഞ്ഞാതപുബ്ബകോടികം സംസാരമണ്ഡലം. **സേസാ ദസ ധമ്മാ**തി സങ്ഖാരാദയോ ജാതിപരിയോസാനാ ദസ ധമ്മാ. കഥം തേസം സങ്ഖാരാദീനം അരഭാവോതി ആഹ **“അവിജ്ജാമൂലകത്താ ജരാമരണപരിയന്തത്താ ചാ”**തി. തത്ഥ അവിജ്ജാ മൂലം പധാനകാരണം യേസം സങ്ഖാരാദീനം തേ അവിജ്ജാമൂലകാ, തേസം ഭാവോ **അവിജ്ജാമൂലകത്തം**. ജരാമരണം പരിയന്തം പരിയോസാനഭൂതം ഏതേസന്തി ജരാമരണപരിയന്താ, സങ്ഖാരാദയോ ദസ ധമ്മാ. തേസം ഭാവോ **ജരാമരണപരിയന്തത്തം**. സങ്ഖാരാദിജാതിപരിയോസാനാനം ദസധമ്മാനം അവിജ്ജാമൂലകത്താ ജരാമരണപരിയോസാനത്താ ചാതി അത്ഥോ, നാഭിഭൂതായ അവിജ്ജായ മൂലതോ നേമിഭൂതേന ജരാമരണേന അന്തതോ സങ്ഖാരാദീനം സമ്ബന്ധത്താതി അധിപ്പായോ.

ദുക്ഖാദീസൂതി ദുക്ഖസമുദയനിരോധമഗ്ഗേസു. **അഞ്ഞാണ**ന്തി ഞാണപ്പടിപക്ഖത്താ മോഹോ അഞ്ഞാണം, ന പന ഞാണതോ അഞ്ഞം, നപി ഞാണസ്സ അഭാവമത്തം. തത്ഥ ദുക്ഖാദീസു അഞ്ഞാണം യഥാസഭാവപ്പടിവേധാപ്പദാനതോ തപ്പടിച്ഛാദനവസേനേവ. ഏത്ഥ ഹി കിഞ്ചാപി ഠപേത്വാ ലോകുത്തരസച്ചദ്വയം സേസട്ഠാനേസു ആരമ്മണവസേനപി അവിജ്ജാ ഉപ്പജ്ജതി, ഏവം സന്തേപി പടിച്ഛാദനവസേനേവ ഇധ അധിപ്പേതാ. സാ ഹി ഉപ്പന്നാ ദുക്ഖസച്ചം പടിച്ഛാദേത്വാ തിട്ഠതി, യാഥാവസരസലക്ഖണം പടിവിജ്ഝിതും ന ദേതി, തഥാ സമുദയം നിരോധം മഗ്ഗന്തി.

ദുക്ഖന്തി ചേത്ഥ ദുക്ഖം അരിയസച്ചം അധിപ്പേതന്തി തം കാമഭവാദിവസേന തിധാ ഭിന്ദിത്വാ തഥാ തപ്പടിച്ഛാദികഞ്ച അവിജ്ജം തിധാ കത്വാ അവിജ്ജാദിപച്ചയേ തീസു ഭവേസു സങ്ഖാരാദികേ പടിപാടിയാ ദസ്സേന്തോ **“കാമഭവേ ച അവിജ്ജാ”**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **കാമഭവേ ച അവിജ്ജാ**തി കാമഭവേ ആദീനവപടിച്ഛാദികാ അവിജ്ജാ. **രൂപഭവേ അവിജ്ജാ അരൂപഭവേ അവിജ്ജാ**തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ. **കാമഭവേ സങ്ഖാരാന**ന്തി കാമഭൂമിപരിയാപന്നാനം പുഞ്ഞാപുഞ്ഞസങ്ഖാരാനം, കാമഭവേ വാ നിപ്ഫാദേതബ്ബാ യേ പുഞ്ഞാപുഞ്ഞസങ്ഖാരാ, തേസം കാമഭവൂപപത്തിനിബ്ബത്തകസങ്ഖാരാനന്തി അത്ഥോ. **സങ്ഖാരാ**തി ചേത്ഥ ലോകിയകുസലാകുസലചേതനാ വേദിതബ്ബാ. **പച്ചയോ ഹോതീ**തി പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരാനം താവ ആരമ്മണപച്ചയേന ചേവ ഉപനിസ്സയപച്ചയേന ചാതി ദ്വിധാ പച്ചയോ ഹോതി, അപുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരേസു സഹജാതസ്സ സഹജാതാദിവസേന, അസഹജാതസ്സ അനന്തരസമനന്തരാദിവസേന, അനാനന്തരസ്സ പന ആരമ്മണവസേന ചേവ ഉപനിസ്സയവസേന ച പച്ചയോ ഹോതി. **അരൂപഭവേ സങ്ഖാരാന**ന്തി ആനേഞ്ജാഭിസങ്ഖാരാനം. **പച്ചയോ ഹോതീ**തി ഉപനിസ്സയപച്ചയവസേനേവ. ഇമസ്മിഞ്ച പനത്ഥേ ഏത്ഥ വിത്ഥാരിയമാനേ അതിപ്പപഞ്ചോ ഹോതി, തസ്മാ തം നയിധ വിത്ഥാരയിസ്സാമ. **ഇതരേസൂ**തി രൂപാരൂപഭവേസു.

തിണ്ണം ആയതനാനന്തി ചക്ഖുസോതമനായതനാനം ഘാനാദിത്തയസ്സ തത്ഥ അസമ്ഭവതോ. **ഏകസ്സാ**തി മനായതനസ്സ ഇതരേസം തത്ഥ അസമ്ഭവതോ. ഇമിനാ നയേന **തിണ്ണം ഫസ്സാന**ന്തിആദീസുപി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **ഛബ്ബിധസ്സ ഫസ്സസ്സാ**തി ചക്ഖുസമ്ഫസ്സസോതസമ്ഫസ്സഘാനസമ്ഫസ്സജിവ്ഹാസമ്ഫസ്സകായസമ്ഫസ്സമനോസമ്ഫസ്സാനം വസേന ഛബ്ബിധസ്സ ഫസ്സസ്സ. **ഛന്നം വേദനാന**ന്തി ചക്ഖുസമ്ഫസ്സജാ വേദനാ, തഥാ സോതസമ്ഫസ്സജാ ഘാനസമ്ഫസ്സജാ ജിവ്ഹാസമ്ഫസ്സജാ കായസമ്ഫസ്സജാ മനോസമ്ഫസ്സജാ വേദനാതി ഇമാസം ഛന്നം വേദനാനം. **ഛന്നം തണ്ഹാകായാന**ന്തി രൂപതണ്ഹാ സദ്ദതണ്ഹാ ഗന്ധതണ്ഹാ രസതണ്ഹാ ഫോട്ഠബ്ബതണ്ഹാ ധമ്മതണ്ഹാതി ഇമേസം ഛന്നം തണ്ഹാകായാനം. **തത്ഥ തത്ഥ സാ സാ തണ്ഹാ**തി രൂപതണ്ഹാദിഭേദാ തത്ഥ തത്ഥ കാമഭവാദീസു ഉപ്പജ്ജനകതണ്ഹാ.

സാ തണ്ഹാദിമൂലികാ കഥാ അതിസംഖിത്താതി തം ഉപാദാനഭവേ ച വിഭജിത്വാ വിത്ഥാരേത്വാ ദസ്സേതും **“കഥ”**ന്തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **കാമേ പരിഭുഞ്ജിസ്സാമീ**തി ഇമിനാ കാമതണ്ഹാപവത്തിമാഹ, തഥാ **സഗ്ഗസമ്പത്തിം അനുഭവിസ്സാമീ**തിആദീഹി. സാ പന തണ്ഹാ യസ്മാ ഭുസമാദാനവസേന പവത്തമാനാ കാമുപാദാനം നാമ ഹോതി, തസ്മാ വുത്തം **“കാമുപാദാനപച്ചയാ”**തി. **തഥേവാ**തി കാമുപാദാനപച്ചയാ ഏവ. **ബ്രഹ്മലോകസമ്പത്തി**ന്തി രൂപീബ്രഹ്മലോകേ സമ്പത്തിം. “സബ്ബേപി തേഭൂമകാ ധമ്മാ കാമനീയട്ഠേന കാമാ”തി വചനതോ ഭവരാഗോപി കാമുപാദാനമേവാതി കത്വാ **“കാമുപാദാനപച്ചയാ ഏവ മേത്തം ഭാവേതീ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **മേത്തം ഭാവേതീ**തി മിജ്ജതി സിനിയ്ഹതീതി മേത്താ, തം ഭാവേതി വഡ്ഢേതീതി അത്ഥോ. അഥ വാ മേത്താ ഏതസ്സ അത്ഥീതി മേത്തം, ചിത്തം, തംസമ്പയുത്തം ഝാനം വാ, തം ഭാവേതി വഡ്ഢേതി ഉപ്പാദേതി വാതി അത്ഥോ. **കരുണം ഭാവേതീ**തിആദീസുപി ഇമിനാവ നയേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

സേസുപാദാനമൂലികാസുപീതി ദിട്ഠുപാദാനസീലബ്ബതുപാദാനഅത്തവാദുപാദാനമൂലികാസുപി യോജനാസു ഏസേവ നയോതി അത്ഥോ. തത്ഥായം യോജനാ - ഇധേകച്ചോ “നത്ഥി പരലോകോ”തി നത്ഥികദിട്ഠിം ഗണ്ഹാതി, സോ ദിട്ഠുപാദാനപച്ചയാ കായേന ദുച്ചരിതം ചരതീതിആദി വുത്തനയേന യോജേതബ്ബം. അപരോ “അസുകസ്മിം സമ്പത്തിഭവേ അത്താ ഉച്ഛിജ്ജതീ”തി ഉച്ഛേദദിട്ഠിം ഗണ്ഹാതി, സോ തത്രൂപപത്തിയാ കായേന സുചരിതം ചരതീതിആദി വുത്തനയേനേവ യോജേതബ്ബം. അപരോ “രൂപീ മനോമയോ ഹുത്വാ അത്താ ഉച്ഛിജ്ജതീ”തി രൂപൂപപത്തിയാ മഗ്ഗം ഭാവേതി ഭാവനാപാരിപൂരിയാതി സബ്ബം വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. അപരോപി “അരൂപഭവേ ഉപ്പജ്ജിത്വാ അത്താ ഉച്ഛിജ്ജതീ”തി അരൂപൂപപത്തിയാ മഗ്ഗം ഭാവേതി ഭാവനാപാരിപൂരിയാതി സബ്ബം വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. ഏതാഹിയേവ അത്തവാദുപാദാനമൂലികാപി യോജനാ സംവണ്ണിതാതി ദട്ഠബ്ബം. ഏവം ദിട്ഠധമ്മനിബ്ബാനവാദവസേനപി യോജനാ വേദിതബ്ബാ. അപരോ “സീലേന സുദ്ധി, വതേന സുദ്ധീ”തി അസുദ്ധിമഗ്ഗം “സുദ്ധിമഗ്ഗോ”തി പരാമസന്തോ സീലബ്ബതുപാദാനപച്ചയാ കായേന ദുച്ചരിതം ചരതീതിആദി സബ്ബം വുത്തനയേനേവ യോജേതബ്ബം.

ഇദാനി യ്വായം സംസാരചക്കം ദസ്സേന്തേന “കാമഭവേ അവിജ്ജാ കാമഭവേ സങ്ഖാരാനം പച്ചയോ ഹോതീ”തിആദിനാ അവിജ്ജാദീനം പച്ചയഭാവോ സങ്ഖാരാദീനം പച്ചയുപ്പന്നഭാവോ ച ദസ്സിതോ, തമേവ **പടിസമ്ഭിദാമഗ്ഗപാളിം** ആനേത്വാ നിഗമനവസേന ദസ്സേന്തോ **“ഏവമയ”**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ യഥാ സങ്ഖാരാ ഹേതുനിബ്ബത്താ, ഏവം അവിജ്ജാപി കാമാസവാദിനാ സഹേതുകാ ഏവാതി ആഹ **“ഉഭോപേതേ ഹേതുസമുപ്പന്നാ”**തി. **പച്ചയപരിഗ്ഗഹേ**തി നാമരൂപസ്സ പച്ചയാനം അവിജ്ജാദീനം പരിച്ഛിജ്ജ ഗഹണേ. നിപ്ഫാദേതബ്ബേ ഭുമ്മം. **പഞ്ഞാ**തി കങ്ഖാവിതരണവിസുദ്ധിസങ്ഖാതാ പകാരതോ ജാനനാ. **ധമ്മട്ഠിതിഞാണ**ന്തി തിട്ഠന്തി ഏത്ഥ ഫലധമ്മാ

തദായത്തവുത്തിതായാതി ഠിതി, കാരണം, ധമ്മാനം ഠിതി ധമ്മട്ഠിതി, ധമ്മട്ഠിതിയാ ഞാണം ധമ്മട്ഠിതിഞാണം, പച്ചയഞാണന്തി അത്ഥോ, പടിച്ചസമുപ്പാദാവബോധോതി വുത്തം ഹോതി. കാമഞ്ചേത്ഥ പച്ചയപരിഗ്ഗഹേ പഞ്ഞായേവ ധമ്മട്ഠിതിഞാണം, സങ്ഖാരേസു പന അദിട്ഠേസു അവിജ്ജായ സങ്ഖാരാനം പച്ചയഭാവോ ന സക്കാ ദട്ഠുന്തി **"സങ്ഖാരാ ഹേതുസമുപ്പന്നാ"**തി പച്ചയുപ്പന്നധമ്മാനമ്പി ഗഹണം കതന്തി വേദിതബ്ബം. **ഉഭോപേതേ ഹേതുസമുപ്പന്നാ**തി ഇദം പന ഉഭിന്നമ്പി പച്ചയുപ്പന്നഭാവം ദസ്സേതുകാമതായ വുത്തം. ഇദഞ്ച ധമ്മട്ഠിതിഞാണം യസ്മാ അദ്ധത്തയേ കങ്ഖാമലവിതരണവസേന പവത്തതി, തസ്മാ **"അതീതമ്പി അദ്ധാന"**ന്തിആദി വുത്തം. **ഏതേന നയേന സബ്ബപദാനി വിത്ഥാരേതബ്ബാനീ**തി ഏതേന നയേന "അവിജ്ജാ ഹേതൂ"തിആദിനാ അവിജ്ജായം വുത്തനയേന "സങ്ഖാരാ ഹേതു, വിഞ്ഞാണം ഹേതുസമുപ്പന്ന"ന്തിആദിനാ സബ്ബപദാനി വിത്ഥാരേതബ്ബാനി.

സംഖിപ്പന്തി ഏത്ഥ അവിജ്ജാദയോ വിഞ്ഞാണാദയോ ചാതി **സങ്ഖേപോ,** ഹേതു വിപാകോ ച. അഥ വാ ഹേതുവിപാകോതി സംഖിപ്പതീതി സങ്ഖേപോ, അവിജ്ജാദയോ വിഞ്ഞാണാദയോ ച. സങ്ഖേപഭാവസാമഞ്ഞേന പന ഏകവചനം കതന്തി ദട്ഠബ്ബം . തേ പന സങ്ഖേപാ അതീതേ ഹേതു, ഏതരഹി വിപാകോ, ഏതരഹി ഹേതു, ആയതിം വിപാകോതി ഏവം കാലവിഭാഗേന ചത്താരോ ജാതാ, തേനാഹ **"പുരിമസങ്ഖേപോ ചേത്ഥ അതീതോ അദ്ധാ"**തിആദി. പച്ചുപ്പന്നോ അദ്ധാതി സമ്ബന്ധോ. **തണ്ഹുപാദാനഭവാ ഗഹിതാവ ഹോന്തീ**തി ഏത്ഥ അവിജ്ജാഗഹണേന കിലേസഭാവസാമഞ്ഞതോ തണ്ഹുപാദാനാ ഗഹിതാ, സങ്ഖാരഗ്ഗഹണേന കമ്മഭാവസാമഞ്ഞതോ ഭവോ ഗഹിതോ, അവിജ്ജാസങ്ഖാരാനം തേഹി വിനാ സകിച്ചാകരണതോ ച തണ്ഹുപാദാനഭവാ ഗഹിതാവ ഹോന്തി. അഥ വാ അവിദ്വാ പരിതസ്സതി, പരിതസിതോ ഉപാദിയതി, തസ്സുപാദാനപച്ചയാ ഭവോ, തസ്മാ തണ്ഹുപാദാനഭവാപി ഗഹിതാ ഹോന്തി. തഥാ ച വുത്തം -

> "പുരിമകമ്മഭവസ്മിം മോഹോ അവിജ്ജാ, ആയൂഹനാ സങ്ഖാരാ. നികന്തി തണ്ഹാ, ഉപഗമനം ഉപാദാനം, ചേതനാ ഭവോ, ഇതി ഇമേ പഞ്ച ധമ്മാ പുരിമകമ്മഭവസ്മിം ഇധ പടിസന്ധിയാ പച്ചയാ"തി (പടി॰ മ॰ ൧.൪൭).

തത്ഥ (വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൨൪൨; പടി॰ മ॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൪൭) **പുരിമകമ്മഭവസ്മി**ന്തി പുരിമേ കമ്മഭവേ, അതീതജാതിയം കമ്മഭവേ കരിയമാനേതി അത്ഥോ. **മോഹോ അവിജ്ജാ**തി യോ തദാ ദുക്ഖാദീസു മോഹോ യേന മൂള്ഹോ കമ്മം കരോതി, സാ അവിജ്ജാ. **ആയൂഹനാ സങ്ഖാരാ**തി തം കമ്മം കരോതോ യാ പുരിമചേതനായോ, യഥാ "ദാനം ദസ്സാമീ"തി ചിത്തം ഉപ്പാദേത്വാ മാസമ്പി സംവച്ഛരമ്പി ദാനൂപകരണാനി സജ്ജേന്തസ്സ ഉപ്പന്നാ പുരിമചേതനായോ, പടിഗ്ഗാഹകാനം പന ഹത്ഥേ ദക്ഖിണം പതിട്ഠാപയതോ ചേതനാ ഭവോതി വുച്ചതി. ഏകാവജ്ജനേസു വാ ഛസു ജവനേസു ചേതനാ ആയൂഹനസങ്ഖാരാ നാമ, സത്തമാ ഭവോ. യാ കാചി വാ പന ചേതനാ ഭവോ, സമ്പയുത്താ ആയൂഹനസങ്ഖാരാ നാമ. **നികന്തി തണ്ഹാ**തി യാ കമ്മം കരോന്തസ്സ തസ്സ ഫലേ ഉപപത്തിഭവേ നികാമനാ പത്ഥനാ, സാ തണ്ഹാ നാമ. **ഉപഗമനം ഉപാദാന**ന്തി യം കമ്മഭവസ്സ പച്ചയഭൂതം "ഇദം കത്വാ അസുകസ്മിം നാമ ഠാനേ കാമേ സേവിസ്സാമി ഉച്ഛിജ്ജിസ്സാമീ"തിആദിനാ നയേന പവത്തം ഉപഗമനം ഗഹണം പരാമസനം, ഇദം ഉപാദാനം നാമ. **ചേതനാ ഭവോ**തി "തം കമ്മം കരോതോ യാ പുരിമാ ചേതനായോ"തിആദിനാ ഹേട്ഠാ വുത്തേസു തീസു അത്ഥവികപ്പേസു യാ ചേതനാ ഭവോതി വുത്താ, സാ ചേതനാ ഭവോതി ഏവമത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

ഇദാനി സബ്ബേപേതേ അവിജ്ജാദയോ ധമ്മേ ദ്വീഹി വട്ടേഹി സങ്ഗഹേത്വാ ദസ്സേതുകാമോ ആഹ **"ഇമേ പഞ്ച ധമ്മാ അതീതേ കമ്മവട്ട"**ന്തി. ഏത്ഥ ച നിപ്പരിയായതോ സങ്ഖാരാ ഭവോ ച കമ്മം, അവിജ്ജാദയോ പന കമ്മസഹായതായ കമ്മസരിക്ഖകാ തദുപകാരകാ ചാതി കമ്മന്തി വുത്താ. അവിജ്ജാദയോ ഹി വിപാകധമ്മധമ്മതായ കമ്മസരിക്ഖകാ സഹജാതകോടിയാ ഉപനിസ്സയകോടിയാ ച കമ്മസ്സ ച ഉപകാരകാ. കമ്മമേവ ച അഞ്ഞമഞ്ഞസമ്ബന്ധം ഹുത്വാ പുനപ്പുനം പരിവത്തനട്ഠേന കമ്മവട്ടം. **വിഞ്ഞാണാദയോ പഞ്ചാ**തി വിഞ്ഞാണാദയോ വേദനാപരിയന്താ പഞ്ച ഏതരഹി ഇദാനി ഇമസ്മിം അത്തഭാവേതി വുത്തം ഹോതി. **അവിജ്ജാസങ്ഖാരാ ഗഹിതാവ ഹോന്തീ**തി ഏത്ഥാപി പുബ്ബേ വിയ കിലേസകമ്മഭാവസാമഞ്ഞതോ തണ്ഹുപാദാനഗ്ഗഹണേന അവിജ്ജാ ഗഹിതാ, ഭവഗ്ഗഹണേന സങ്ഖാരാ ഗഹിതാതി ദട്ഠബ്ബം. അഥ വാ ഭവേ ഗഹിതേ തസ്സ പുബ്ബഭാഗാ തംസമ്പയുത്താ വാ സങ്ഖാരാ ഗഹിതാവ ഹോന്തി , തണ്ഹുപാദാനഗ്ഗഹണേന ച തംസമ്പയുത്താ യായ വാ മൂള്ഹോ കമ്മം കരോതി, സാ അവിജ്ജാവ ഹോതീതി തണ്ഹുപാദാനഭവഗ്ഗഹണേന അവിജ്ജാസങ്ഖാരാ ഗഹിതാവ ഹോന്തി. തേനേവ വുത്തം -

> "ഇധ പരിപക്കത്താ ആയതനാനം മോഹോ അവിജ്ജാ, ആയൂഹനാ സങ്ഖാരാ, നികന്തി തണ്ഹാ, ഉപഗമനം ഉപാദാനം, ചേതനാ ഭവോ, ഇതി ഇമേ പഞ്ച ധമ്മാ ഇധ കമ്മഭവസ്മിം ആയതിം പടിസന്ധിയാ പച്ചയാ"തി (പടി॰ മ॰ ൧.൪൭).

തത്ഥ **ഇധ പരിപക്കത്താ ആയതനാന**ന്തി പരിപക്കായതനസ്സ കമ്മകരണകാലേ സമ്മോഹോ ദസ്സിതോ. സേസം ഹേട്ഠാ വുത്തനയമേവ.

വിഞ്ഞാണനാമരൂപസളായതനഫസ്സവേദനാനം ജാതിജരാഭങ്ഗാവത്ഥാ ജാതിജരാമരണന്തി വുത്താതി അവത്ഥാനം ഗഹണേന അവത്ഥാവന്താ ഗഹിതാവ ഹോന്തി തദവിനാഭാവതോതി ആഹ **"ജാതിജരാമരണാപദേസേന വിഞ്ഞാണാദീനം നിദ്ദിട്ഠത്താ"**തി. **അപദേസേനാ**തി ജാതിജരാമരണാനം കഥനേന. **ഇമേ**തി വിഞ്ഞാണാദയോ. **ആയതിം വിപാകവട്ട**ന്തി പച്ചുപ്പന്നഹേതുതോ ഭാവീനം അനാഗതാനം ഗഹിതത്താ. **തേ**തി അവിജ്ജാദയോ. **ആകാരതോ**തി സരൂപതോ അവുത്താപി തസ്മിം തസ്മിം സങ്ഗഹേ ആകിരീയന്തി അവിജ്ജാസങ്ഖാരാദിഗ്ഗഹണേഹി പകാസീയന്തീതി ആകാരാ, അതീതഹേതുആദീനം വാ പകാരാ ആകാരാ . തതോ ആകാരതോ. **വീസതിവിധാ ഹോന്തീ**തി അതീതേ ഹേതുപഞ്ചകാദിഭേദതോ വീസതിവിധാ ഹോന്തി.

സങ്ഖാരവിഞ്ഞാണാനഞ്ചേത്ഥ അന്തരാ ഏകോ സന്ധീതി ഹേതുതോ ഫലസ്സ അവിച്ഛേദപ്പവത്തിഭാവതോ ഹേതുഫലസ്സ സമ്ബന്ധഭൂതോ ഏകോ സന്ധി, തഥാ ഭവജാതീനമന്തരാ. വേദനാതണ്ഹാനമന്തരാ പന ഫലതോ ഹേതുനോ അവിച്ഛേദപ്പവത്തിഭാവതോ ഫലഹേതുസമ്ബന്ധഭൂതോ ഏകോ സന്ധി. ഫലഭൂതോപി ഹി ധമ്മോ അഞ്ഞസ്സ ഹേതുസഭാവസ്സ ധമ്മസ്സ പച്ചയോ ഹോതീതി.

ഇതീതി വുത്തപ്പകാരപരാമസനം. തേനാഹ **"ചതുസങ്ഖേപ"**ന്തിആദി. **സബ്ബാകാരതോ**തി ഇധ വുത്തേഹി ച അവുത്തേഹി ച പടിച്ചസമുപ്പാദവിഭങ്ഗേ അനന്തനയസമന്തപട്ഠാനാദീസു ച ആഗതേഹി സബ്ബേഹി ആകാരേഹി. **ജാനാതീ**തി അവബുജ്ഝതി. **പസ്സതീ**തി ദസ്സനഭൂതേന ഞാണചക്ഖുനാ പച്ചക്ഖതോ പസ്സതി. **അഞ്ഞാതി പടിവിജ്ഝതീ**തി

തേസംയേവ വേവചനം. **തന്തി** തം ജാനനം. **ഞാതട്ഠേനാതി** യഥാസഭാവതോ ജാനനട്ഠേന. **പജാനനട്ഠേനാതി** അനിച്ചാദീഹി പകാരേഹി പടിവിജ്ഝനട്ഠേന.

ഇദാനി യദത്ഥമിദം ഭവചക്കം ഇധാനീതം, തം ദസ്സേതും **"ഇമിനാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **തേ ധമ്മേ**തി തേ അവിജ്ജാദികേ ധമ്മേ. **യഥാഭൂതം ഞത്വാ**തി മഹാവജിരഞാണേന യാഥാവതോ ജാനിത്വാ. **നിബ്ബിന്ദന്തോ**തി ബലവവിപസ്സനായ നിബ്ബിന്ദന്തോ. **വിരജ്ജന്തോ വിമുച്ചന്തോ**തി അരിയമഗ്ഗേഹി വിരജ്ജന്തോ വിമുച്ചന്തോ. അരേ ഹനീതി സമ്ബന്ധോ. തത്ഥ യദാ ഭഗവാ വിരജ്ജതി വിമുച്ചതി, തദാ അരേ ഹനതി നാമ. തതോ പരം പന അഭിസമ്ബുദ്ധക്ഖണം ഗഹേത്വാ വുത്തം "ഹനി വിഹനി വിദ്ധംസേസീ"തി. **ഏവമ്പി അരാനം ഹതത്താ അരഹ**ന്തി ഏവം ഇമിനാപി പകാരേന യഥാവുത്തസംസാരചക്കസ്സ സങ്ഖാരാദിഅരാനം ഹതത്താ അരഹം. ഏത്ഥേദം വുച്ചതി -

"അരാ സംസാരചക്കസ്സ, ഹതാ ഞാണാസിനാ യതോ;
ലോകനാഥേന തേനേസ, **അരഹ**ന്തി പവുച്ചതീ"തി. (വിസുദ്ധി॰ ൧.൧൨൮);

അഗ്ഗദക്ഖിണേയ്യത്താതി ഉത്തമദക്ഖിണേയ്യഭാവതോ. ചക്കവത്തിനോ അചേതനേ ചക്കരതനേ ഉപ്പന്നേ തത്ഥേവ ലോകോ പൂജം കരോതി, അഞ്ഞത്ഥ പൂജാവിസേസാ പച്ഛിജ്ജന്തി, കിമങ്ഗം പന സമ്മാസമ്ബുദ്ധേ ഉപ്പന്നേതി ദസ്സേന്തോ **"ഉപ്പന്നേ തഥാഗതേ"**തിആദിമാഹ. "ഏകേകം ധമ്മക്ഖന്ധം ഏകേകവിഹാരേന പൂജേസ്സാമീ"തി വുത്തേപി സത്ഥാരംയേവ ഉദ്ദിസ്സ കതത്താ **"ഭഗവന്തം ഉദ്ദിസ്സാ"**തിആദി വുത്തം. **കോ പന വാദോ അഞ്ഞേസം പൂജാവിസേസാന**ന്തി യഥാവുത്തതോ അഞ്ഞേസം അമഹേസക്ഖേഹി ദേവമനുസ്സേഹി കരിയമാനാനം നാതിഉളാരാനം പൂജാവിസേസാനം അരഹഭാവേ കാ നാമ കഥാ. **പച്ചയാദീനം അരഹത്താപി അരഹ**ന്തി യഥാവുത്തചീവരാദിപച്ചയാനം പൂജാവിസേസസ്സ ച അഗ്ഗദക്ഖിണേയ്യഭാവേന അനുച്ഛവികത്താപി അരഹം. ഇമസ്സപി അത്ഥസ്സ സുഖഗ്ഗഹണത്ഥം ഇദം വുച്ചതി -

"പൂജാവിസേസം സഹ പച്ചയേഹി,
യസ്മാ അയം അരഹതി ലോകനാഥോ;
അത്ഥാനുരൂപം **അരഹ**ന്തി ലോകേ,
തസ്മാ ജിനോ അരഹതി നാമമേത"ന്തി. (വിസുദ്ധി॰ ൧.൧൨൯);

അസിലോകഭയേനാതി അകിത്തിഭയേന, അയസഭയേന ഗരഹാഭയേനാതി വുത്തം ഹോതി. **രഹോ പാപം കരോന്തീ**തി "മാ നം കോചി ജഞ്ഞാ"തി രഹസി പാപം കരോന്തി. **ഏവമേസ ന കദാചി കരോതീ**തി ഏസ ഭഗവാ പാപഹേതൂനം ബോധിമണ്ഡേയേവ സുപ്പഹീനത്താ കദാചിപി ഏവം ന കരോതി. ഹോതി ചേത്ഥ -

"യസ്മാ നത്ഥി രഹോ നാമ, പാപകമ്മേസു താദിനോ;
രഹാഭാവേന തേനേസ, **അരഹം** ഇതി വിസ്സുതോ"തി. (വിസുദ്ധി॰ ൧.൧൩൦);

ഇദാനി സുഖഗ്ഗഹണത്ഥം യഥാവുത്തമത്ഥം സബ്ബമ്പി സങ്ഗഹേത്വാ ദസ്സേന്തോ ആഹ **"ഹോതി ചേത്ഥാ"**തിആദി. **കിലേസാരീന സോ മുനീ**തി ഏത്ഥ ഗാഥാബന്ധസുഖത്ഥം നിഗ്ഗഹീതലോപോ ദട്ഠബ്ബോ, കിലേസാരീനം ഹതത്താതി അത്ഥോ. **പച്ചയാദീന ചാരഹോ**തി ഏത്ഥാപി നിഗ്ഗഹീതലോപോ വുത്തനയേനേവ ദട്ഠബ്ബോ.

അരഹന്തി ഏത്ഥ അയമപരോപി നയോ ദട്ഠബ്ബോ - ആരകാതി **അരഹം,** സുവിദൂരഭാവതോ ഇച്ചേവ അത്ഥോ. കുതോ പന സുവിദൂരഭാവതോതി? യേ അഭാവിതകായാ അഭാവിതസീലാ അഭാവിതചിത്താ അഭാവിതപഞ്ഞാ, തതോ ഏവ അപ്പഹീനരാഗദോസമോഹാ അരിയധമ്മസ്സ അകോവിദാ അരിയധമ്മേ അവിനീതാ അരിയധമ്മസ്സ അദസ്സാവിനോ അപ്പടിപന്നാ മിച്ഛാപടിപന്നാ ച, തതോ സുവിദൂരഭാവതോ. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ -

"സങ്ഘാടികണ്ണേ ചേപി മേ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു ഗഹേത്വാ പിട്ഠിതോ പിട്ഠിതോ അനുബന്ധോ അസ്സ പാദേ പാദം നിക്ഖിപന്തോ, സോ ച ഹോതി അഭിജ്ഝാലു കാമേസു തിബ്ബസാരാഗോ ബ്യാപന്നചിത്തോ പദുട്ഠമനസങ്കപ്പോ മുട്ഠസ്സതി അസമ്പജാനോ അസമാഹിതോ വിബ്ഭന്തചിത്തോ പാകതിന്ദ്രിയോ, അഥ ഖോ സോ ആരകാവ മയ്ഹം, അഹഞ്ച തസ്സ. തം കിസ്സ ഹേതു? ധമ്മഞ്ഹി സോ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു ന പസ്സതി, ധമ്മം അപസ്സന്തോ ന മം പസ്സതീ"തി (ഇതിവു॰ ൯൨).

യഥാവുത്തപുഗ്ഗലാ ഹി സചേപി സായംപാതം സത്ഥു സന്തികാവചരാവ സിയും, ന തേ താവതാ "സത്ഥു സന്തികാ"തി വത്തബ്ബാ, തഥാ സത്ഥാപി നേസം. ഇതി അസപ്പുരിസാനം ആരകാ ദൂരേതി അരഹം. തേനേദം വുച്ചതി -

"സമ്മാ ന പടിപജ്ജന്തി, യേ നിഹീനാസയാ നരാ;
ആരകാ തേഹി ഭഗവാ, ദൂരേ തേനാരഹം മതോ"തി.

തഥാ ആരകാതി **അരഹം,** ആസന്നഭാവതോതി അത്ഥോ. കുതോ പന ആസന്നഭാവതോതി? യേ ഭാവിതകായാ ഭാവിതസീലാ ഭാവിതചിത്താ ഭാവിതപഞ്ഞാ, തതോ ഏവ പഹീനരാഗദോസമോഹാ അരിയധമ്മസ്സ കോവിദാ അരിയധമ്മേ സുവിനീതാ അരിയധമ്മസ്സ ദസ്സാവിനോ സമ്മാപടിപന്നാ, തതോ ആസന്നഭാവതോ. വുത്തമ്പി ചേതം ഭഗവതാ -

"യോജനസതേ ചേപി മേ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു വിഹരേയ്യ, സോ ച ഹോതി അനഭിജ്ഝാലു കാമേസു ന തിബ്ബസാരാഗോ അബ്യാപന്നചിത്തോ അപദുട്ഠമനസങ്കപ്പോ ഉപട്ഠിതസ്സതി സമ്പജാനോ സമാഹിതോ ഏകഗ്ഗചിത്തോ സംവുതിന്ദ്രിയോ, അഥ ഖോ സോ സന്തികേവ മയ്ഹം, അഹഞ്ച തസ്സ. തം കിസ്സ ഹേതു? ധമ്മഞ്ഹി സോ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു പസ്സതി, ധമ്മം പസ്സന്തോ മം പസ്സതീ"തി (ഇതിവു॰ ൯൨).

തഥാരൂപാ ഹി പുഗ്ഗലാ സത്ഥു യോജനസതന്തരികാപി ഹോന്തി, ന താവതാ തേ "സത്ഥു ദൂരചാരിനോ"തി വത്തബ്ബാ, തഥാ സത്ഥാപി നേസം. ഇതി സപ്പുരിസാനം ആരകാ ആസന്നേതി അരഹം. തേനേദം വുച്ചതി -

"യേ സമ്മാ പടിപജ്ജന്തി, സുപ്പണീതാധിമുത്തികാ;
ആരകാ തേഹി ആസന്നേ, തേനാപി **അരഹം** ജിനോ"തി.

യേ ഇമേ രാഗാദയോ പാപധമ്മാ യസ്മിം സന്താനേ ഉപ്പജ്ജന്തി, തസ്സ ദിട്ഠധമ്മികമ്പി സമ്പരായികമ്പി അനത്ഥം ആവഹന്തി, നിബ്ബാനഗാമിനിയാ പടിപദായ ഏകംസേനേവ ഉജുവിപച്ചനീകഭൂതാ ച, തേ അത്തഹിതം പരഹിതഞ്ച പരിപൂരേതും സമ്മാ പടിപജ്ജന്തേഹി സാധൂഹി ദൂരതോ രഹിതബ്ബാ പരിച്ചജിതബ്ബാ പഹാതബ്ബാതി രഹാ നാമ, തേ ച യസ്മാ ഭഗവതോ ബോധിമൂലേയേവ അരിയമഗ്ഗേന സബ്ബസോ പഹീനാ സുസമുച്ഛിന്നാ. യഥാഹ -

"തഥാഗതസ്സ ഖോ, ബ്രാഹ്മണ, രാഗോ പഹീനോ ദോസോ മോഹോ, സബ്ബേപി പാപകാ അകുസലാ ധമ്മാ പഹീനാ ഉച്ഛിന്നമൂലാ താലാവത്ഥുകതാ അനഭാവംകതാ ആയതിം അനുപ്പാദധമ്മാ"തി (പാരാ॰ ൻ).

തസ്മാ സബ്ബസോ ന സന്തി ഏതസ്സ രഹാതി അരഹോതി വത്തബ്ബേ ഓകാരസ്സ സാനുസാരം അകാരാദേസം കത്വാ **"അരഹ"**ന്തി വുത്തം. തേനേദം വുച്ചതി -

"പാപധമ്മാ രഹാ നാമ, സാധൂഹി രഹിതബ്ബതോ;
തേസം സുട്ഠു പഹീനത്താ, ഭഗവാ **അരഹം** മതോ"തി.

യേ തേ സബ്ബസോ പരിഞ്ഞാതക്ഖന്ധാ പഹീനകിലേസാ ഭാവിതമഗ്ഗാ സച്ഛികതനിരോധാ അരഹന്തോ ഖീണാസവാ, യേ ച സേഖാ അപ്പത്തമാനസാ അനുത്തരം യോഗക്ഖേമം പത്ഥയമാനാ വിഹരന്തി, യേ ച പരിസുദ്ധപ്പയോഗാ കല്യാണജ്ഝാസയാ സദ്ധാസീലസുതാദിഗുണസമ്പന്നാ പുഗ്ഗലാ, തേഹി ന രഹിതബ്ബോ ന പരിച്ചജിതബ്ബോ, തേ ച ഭഗവതാതി **അരഹം**. തഥാ ഹി അരിയപുഗ്ഗലാ സത്ഥാരാ ദിട്ഠധമ്മസ്സ പച്ചക്ഖകരണതോ സത്ഥു ധമ്മസരീരേന അവിരഹിതാവ ഹോന്തി. യഥാഹ ആയസ്മാ പിങ്ഗിയോ -

"പസ്സാമി നം മനസാ ചക്ഖുനാവ,
രത്തിന്ദിവം ബ്രാഹ്മണ അപ്പമത്തോ;
നമസ്സമാനോ വിവസേമി രത്തിം,
തേനേവ മഞ്ഞാമി അവിപ്പവാസം.

"സദ്ധാ ച പീതി ച മനോ സതി ച,
നാപേന്തിമേ ഗോതമസാസനമ്ഹാ;
യം യം ദിസം വജതി ഭൂരിപഞ്ഞോ,
സ തേന തേനേവ നതോഹമസ്മീ"തി. (സു॰ നി॰ ൧൧൪൨-൧൧൪൩);

തേനേവ ച തേ അഞ്ഞം സത്ഥാരം ന ഉദ്ദിസന്തി. യഥാഹ -

"അട്ഠാനമേതം, ഭിക്ഖവേ, അനവകാസോ, യം ദിട്ഠിസമ്പന്നോ പുഗ്ഗലോ അഞ്ഞം സത്ഥാരം ഉദ്ദിസേയ്യ, നേതം ഠാനം വിജ്ജതീ"തി (മ॰ നി॰ ൩.൧൨൭; അ॰ നി॰ ൧.൨൭൬).

കല്യാണപുഥുജ്ജനാപി യേഭുയ്യേന സത്ഥരി നിച്ചലസദ്ധാ ഏവ ഹോന്തി. ഇതി സുപ്പടിപന്നേഹി പുരിസവിസേസേഹി അവിരഹിതബ്ബതോ തേസഞ്ച അവിരഹനതോ ന സന്തി ഏതസ്സ രഹാ പരിച്ചജനകാ, നത്ഥി വാ ഏതസ്സ രഹാ സാധൂഹി പരിച്ചജിതബ്ബതാതി **അരഹം**. തേനേദം വുച്ചതി -

"യേ സച്ഛികതസദ്ധമ്മാ, അരിയാ സുദ്ധഗോചരാ;
ന തേഹി രഹിതോ ഹോതി, നാഥോ തേനാ**രഹം** മതോ"തി.

രഹോതി ച ഗമനം വുച്ചതി, ഭഗവതോ ച നാനാഗതീസു പരിബ്ഭമനസങ്ഖാതം സംസാരേ ഗമനം നത്ഥി കമ്മക്ഖയകരേന അരിയമഗ്ഗേന ബോധിമൂലേയേവ സബ്ബസോ സസമ്ഭാരസ്സ കമ്മവട്ടസ്സ വിദ്ധംസിതത്താ. യഥാഹ -

"യേന ദേവൂപപത്യസ്സ, ഗന്ധബ്ബോ വാ വിഹങ്ഗമോ;
യക്ഖത്തം യേന ഗച്ഛേയ്യം, മനുസ്സത്തഞ്ച അബ്ബജേ;
തേ മയ്ഹം ആസവാ ഖീണാ, വിദ്ധസ്താ വിനളീകതാ"തി. (അ॰ നി॰ ൪.൩൬);

ഏവം നത്ഥി ഏതസ്സ രഹോ ഗമനം ഗതീസു പച്ചാജാതീതിപി **അരഹം**. തേനേദം വുച്ചതി -

"രഹോ വാ ഗമനം യസ്സ, സംസാരേ നത്ഥി സബ്ബസോ;
പഹീനജാതിമരണോ, **അരഹം** സുഗതോ മതോ"തി.

പാസംസത്താ വാ ഭഗവാ **അരഹം**. അക്ഖരചിന്തകാ ഹി പസംസായം അരഹസദ്ദം വണ്ണേന്തി. പാസംസഭാവോ ച ഭഗവതോ അനഞ്ഞസാധാരണതോ യഥാഭുച്ചഗുണാധിഗതോ സദേവകേ ലോകേ സുപ്പതിട്ഠിതോ. തഥാ ഹേസ അനുത്തരേന സീലേന അനുത്തരേന സമാധിനാ അനുത്തരായ പഞ്ഞായ അനുത്തരായ വിമുത്തിയാ അസമോ അസമസമോ അപ്പടിമോ അപ്പടിഭാഗോ അപ്പടിപുഗ്ഗലോതി ഏവം തസ്മിം തസ്മിം ഗുണേ വിഭജിത്വാ വുച്ചമാനേ പണ്ഡിതപുരിസേഹി ദേവേഹി ബ്രഹ്മേഹി ഭഗവതാ വാ പന പരിയോസാപേതും അസക്കുണേയ്യരൂപോ. ഇതി പാസംസത്താപി ഭഗവാ അരഹം. തേനേദം വുച്ചതി -

"ഗുണേഹി സദിസോ നത്ഥി, യസ്മാ ലോകേ സദേവകേ;
തസ്മാ പാസംസിയത്താപി, **അരഹം** ദ്വിപദുത്തമോ"തി.

സബ്ബസങ്ഗഹവസേന പന -

ആരകാ മന്ദബുദ്ധീനം, ആരകാ ച വിജാനതം;
രഹാനം സുപ്പഹീനത്താ, വിദൂനമരഹേയ്യതോ;
ഭവേസു ച രഹാഭാവാ, പാസംസാ അരഹം ജിനോതി.

ഏത്താവതാ ച "അരഹ"ന്തി പദസ്സ സബ്ബസോ അത്ഥോ വിഭത്തോ ഹോതി.

ഇദാനി **സമ്മാസമ്ബുദ്ധോതി** ഇമസ്സ അത്ഥം വിഭജിത്വാ ദസ്സേന്തോ ആഹ **"സമ്മാ സാമഞ്ചാ"**തിആദി. തത്ഥ **സമ്മാ**തി അവിപരീതം. **സാമ**ന്തി സയമേവ, അപരനേയ്യോ ഹുത്വാതി അത്ഥോ. **സമ്ബുദ്ധോ**തി ഹി എത്ഥ **സം**-സദ്ദോ സയന്തി ഏതസ്സ അത്ഥസ്സ ബോധകോതി ദട്ഠബ്ബോ. **സബ്ബധമ്മാന**ന്തി അനവസേസാനം നേയ്യധമ്മാനം. കഥം പനേത്ഥ സബ്ബധമ്മാനന്തി അയം വിസേസോ ലബ്ഭതീതി? ഏകദേസസ്സ അഗ്ഗഹണതോ. പദേസഗ്ഗഹണേ ഹി അസതി ഗഹേതബ്ബസ്സ നിപ്പദേസതാവ വിഞ്ഞായതി യഥാ "ദിക്ഖിതോ ന ദദാതീ"തി. ഏവഞ്ച കത്വാ അത്ഥവിസേസനപേക്ഖാ കത്തരി ഏവ ബുദ്ധസദ്ദസിദ്ധി വേദിതബ്ബാ കമ്മവചനിച്ഛായ അഭാവതോ. "സമ്മാ സാമഞ്ച ബുദ്ധത്താ സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ"തി ഏത്തകമേവ ഹി ഇധ സദ്ദതോ ലബ്ഭതി, "സബ്ബധമ്മാന"ന്തി ഇദം പന അത്ഥതോ ലബ്ഭമാനം ഗഹേത്വാ വുത്തം. ന ഹി ബുജ്ഝനകിരിയാ അവിസയാ യുജ്ജതി.

ഇദാനി തസ്സാ വിസയം "സബ്ബധമ്മേ"തി സാമഞ്ഞതോ വുത്തം വിഭജിത്വാ ദസ്സേതും **"അഭിഞ്ഞേയ്യേ ധമ്മേ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **അഭിഞ്ഞേയ്യേ**തി അനിച്ചാദിതോ ലക്ഖണരസാദിതോ ച അഭിവിസിട്ഠേന ഞാണേന ജാനിതബ്ബേ ചതുസച്ചധമ്മേ. **അഭിഞ്ഞേയ്യതോ ബുദ്ധോ**തി അഭിഞ്ഞേയ്യഭാവതോ ബുജ്ഝി, പുബ്ബഭാഗേ വിപസ്സനാപഞ്ഞാദീഹി അധിഗമക്ഖണേ മഗ്ഗപഞ്ഞായ അപരഭാഗേ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണാദീഹി അഞ്ഞാസീതി അത്ഥോ. ഇതോ പരേസുപി ഏസേവ നയോ . **പരിഞ്ഞേയ്യേ ധമ്മേ**തി അനിച്ചാദിവസേന പരിജാനിതബ്ബം ദുക്ഖം അരിയസച്ചമാഹ. **പഹാതബ്ബേ**തി സമുദയപക്ഖിയേ. **സച്ഛികാതബ്ബേ**തി നിബ്ബാനം സന്ധായാഹ. ബഹുവചനനിദ്ദേസോ പനേത്ഥ സോപാദിസേസാദികം പരിയായസിദ്ധം ഭേദമപേക്ഖിത്വാ കതോ, ഉദ്ദേസോ വാ അയം ചതുസച്ചധമ്മാനമ്പി. തഥാ ഹി വക്ഖതി "ചക്ഖു ദുക്ഖസച്ച"ന്തിആദി. ഉദ്ദേസോ ച അവിനിച്ഛിതത്ഥപരിച്ഛേദസ്സ ധമ്മസ്സ വസേന കരീയതി. ഉദ്ദേസേന ഹി ഉദ്ദിസിയമാനാനം അത്ഥിതാമത്തം വുച്ചതി, ന പരിച്ഛേദോതി അപരിച്ഛേദേന ബഹുവചനേന വുത്തം യഥാ "അപ്പച്ചയാ ധമ്മാ, അസങ്ഖതാ ധമ്മാ"തി. **സച്ഛികാതബ്ബേ**തി വാ ഫലവിമുത്തീനമ്പി ഗഹണം, ന നിബ്ബാനസ്സേവാതി ബഹുവചനനിദ്ദേസോ കതോ. ഏവഞ്ച **ഭാവേതബ്ബേ**തി ഏത്ഥ ഝാനാനമ്പി ഗഹണം ദട്ഠബ്ബം. **തേനേവ ചാഹാ**തി സേലബ്രാഹ്മണസ്സ അത്തനോ ബുദ്ധഭാവം സാധേന്തോ ഏവമാഹ.

കിം പന ഭഗവാ സയമേവ അത്തനോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധഭാവം സാധേതീതി? സാധേതി മഹാകരുണായ അഞ്ഞേസം അവിസയതോ. തത്ഥ "ഏകോമ്ഹി സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ, സബ്ബാഭിഭൂ സബ്ബവിദൂഹമസ്മീ"തിആദീനി (മ॰ നി॰ ൧.൨൮൫; മഹാവ॰ ൧൧) സുത്തപദാനി, ഇദമേവ ച "അഭിഞ്ഞേയ്യ"ന്തിആദി സുത്തപദം ഏതസ്സ അത്ഥസ്സ സാധകം. തത്ഥ **അഭിഞ്ഞേയ്യ**ന്തി ഇമിനാ ദുക്ഖസച്ചമാഹ, **ഭാവേതബ്ബ**ന്തി മഗ്ഗസച്ചം. **ച**-സദ്ദോ പനേത്ഥ അവുത്തസമുച്ചയത്ഥോ, തേന സച്ഛികാതബ്ബസ്സ ഗഹണം വേദിതബ്ബം. അഥ വാ **അഭിഞ്ഞേയ്യ**ന്തി ഇമിനാവ പാരിസേസഞായേന പരിഞ്ഞേയ്യധമ്മേ സച്ഛികാതബ്ബധമ്മേ ച ദസ്സേതി. **തസ്മാ ബുദ്ധോസ്മീ**തി യസ്മാ ചത്താരി സച്ചാനി മയാ ബുദ്ധാനി, സച്ചവിനിമുത്തഞ്ച കിഞ്ചി ഞേയ്യം നത്ഥി, തസ്മാ സബ്ബമ്പി ഞേയ്യം ബുദ്ധോസ്മി, അബ്ഭഞ്ഞാസിന്തി അത്ഥോ. **സേലസുത്തട്ഠകഥായം** പന ഇദം വുത്തം -

> "അഭിഞ്ഞേയ്യന്തി വിജ്ജാ ച വിമുത്തി ച. ഭാവേതബ്ബം മഗ്ഗസച്ചം. പഹാതബ്ബം സമുദയസച്ചം. ഹേതുവചനേന പന ഫലസിദ്ധിതോ തേസം ഫലാനി നിരോധസച്ചദുക്ഖസച്ചാനിപി വുത്താനേവ ഹോന്തി. ഏവം സച്ഛികാതബ്ബം സച്ഛികതം, പരിഞ്ഞാതബ്ബം പരിഞ്ഞാതന്തി ഇദമ്പേത്ഥ സങ്ഗഹിതമേവാതി ചതുസച്ചഭാവനം ചതുസച്ചഭാവനാഫലഞ്ച വിമുത്തിം ദസ്സേന്തോ 'ബുജ്ഝിതബ്ബം ബുജ്ഝിത്വാ ബുദ്ധോ ജാതോസ്മീ'തി യുത്തഹേതുനാ ബുദ്ധഭാവം സാധേതീ"തി (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൩൯൯).

തത്ഥ **വിജ്ജാ**തി മഗ്ഗവിജ്ജാ വുത്താ ഉക്കട്ഠനിദ്ദേസേന. **വിമുത്തീ**തി ഫലവിമുത്തി. കാമഞ്ചേത്ഥ മഗ്ഗവിജ്ജാപി ഭാവേതബ്ബഭാവേന ഗഹിതാ, സബ്ബേപി പന സഭാവധമ്മാ അഭിഞ്ഞേയ്യാതി വിജ്ജായ അഭിഞ്ഞേയ്യഭാവോ വുത്തോ. ഇമിനാവ നയേന സബ്ബേസമ്പി അഭിഞ്ഞേയ്യഭാവോ വുത്തോ ഏവാതി ദട്ഠബ്ബം. ഫലേന വിനാ ഹേതുഭാവസ്സേവ അഭാവതോ ഹേതുവചനേന ഫലസിദ്ധി വുത്താതി വേദിതബ്ബം. നിരോധസ്സ ഹി സമ്പാപനേന മഗ്ഗസ്സ ഹേതുഭാവോ, ദുക്ഖസ്സ നിബ്ബത്തനേന തണ്ഹായ സമുദയഭാവോതി.

ഏവം സച്ചവസേന സാമഞ്ഞതോ വുത്തമത്ഥം ദ്വാരാരമ്മണേഹി സദ്ധിം ദ്വാരപ്പവത്തധമ്മേഹി ചേവ ഖന്ധാദീഹി ച സച്ചവസേനേവ വിഭജിത്വാ ദസ്സേതും **"അപിചാ"**തിആദി ആരദ്ധം. **മൂലകാരണഭാവേനാ**തി സന്തേസുപി അവിജ്ജാദീസു അഞ്ഞേസു കാരണേസു തേസമ്പി മൂലഭൂതകാരണഭാവേന. തണ്ഹാ ഹി കമ്മസ്സ വിചിത്തഭാവഹേതുതോ സഹായഭാവൂപഗമനതോ ച ദുക്ഖവിചിത്തതായ പധാനകാരണം. **സമുട്ഠാപികാ**തി ഉപ്പാദികാ. **പുരിമതണ്ഹാ**തി പുരിമഭവസിദ്ധാ തണ്ഹാ. **ഉഭിന്ന**ന്തി ചക്ഖുസ്സ തംസമുദയസ്സ ച. **അപ്പവത്തീ**തി അപ്പവത്തിനിമിത്തം. **നിരോധപ്പജാനനാ**തി സച്ഛികിരിയാഭിസമയവസേന നിരോധസ്സ പടിവിജ്ഝനാ. **ഏകേകപദുദ്ധാരേനാ**തി "ചക്ഖും ചക്ഖുസമുദയോ ചക്ഖുനിരോധോ"തിആദിനാ ഏകേകകോട്ഠാസനിദ്ധാരണേന. തണ്ഹായപി പരിഞ്ഞേയ്യഭാവസബ്ഭാവതോ ഉപാദാനക്ഖന്ധോഗധത്താ സങ്ഖാരദുക്ഖഭാവതോ ച ദുക്ഖസച്ചസങ്ഗഹം ദസ്സേതും **"രൂപതണ്ഹാദയോ ഛ തണ്ഹാകായാ"**തി വുത്തം, തസ്മാ വത്തമാനഭവേ തണ്ഹാ ഖന്ധപരിയാപന്നത്താ സങ്ഖാരദുക്ഖഭാവതോ ച ദുക്ഖസച്ചം. യസ്മിം പന അത്തഭാവേ സാ ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ അത്തഭാവസ്സ മൂലകാരണഭാവേന സമുട്ഠാപികാ പുരിമഭവസിദ്ധാ തണ്ഹാ സമുദയസച്ചന്തി ഗഹേതബ്ബാ.

കസിണാനീതി കസിണാരമ്മണികജ്ഝാനാനി. **ദ്വത്തിംസാകാരാ**തി ദ്വത്തിംസ കോട്ഠാസാ തദാരമ്മണജ്ഝാനാനി ച. **നവ ഭവാ**തി കാമഭവോ രൂപഭവോ അരൂപഭവോ സഞ്ഞീഭവോ അസഞ്ഞീഭവോ നേവസഞ്ഞീനാസഞ്ഞീഭവോ ഏകവോകാരഭവോ ചതുവോകാരഭവോ പഞ്ചവോകാരഭവോതി നവ ഭവാ. തത്ഥ ഭവതീതി ഭവോ, കാമരാഗസങ്ഖാതേന കാമേന യുത്തോ ഭവോ, കാമസങ്ഖാതോ വാ ഭവോ **കാമഭവോ,** ഏകാദസ കാമാവചരഭൂമിയോ. കാമേ പഹായ രൂപരാഗസങ്ഖാതേന രൂപേന യുത്തോ ഭവോ, രൂപസങ്ഖാതോ വാ ഭവോ **രൂപഭവോ,** സോളസ രൂപാവചരഭൂമിയോ. കാമഞ്ച രൂപഞ്ച പഹായ അരൂപരാഗസങ്ഖാതേന അരൂപേന യുത്തോ ഭവോ, അരൂപസങ്ഖാതോ വാ ഭവോ **അരൂപഭവോ,** ചതസ്സോ ആരുപ്പഭൂമിയോ. സഞ്ഞാവതം ഭവോ **സഞ്ഞീഭവോ,** സഞ്ഞാ വാ ഏത്ഥ ഭവേ അത്ഥീതി സഞ്ഞീഭവോ, സോ കാമഭവോ ച അസഞ്ഞീഭവമുത്തോ രൂപഭവോ ച നേവസഞ്ഞീനാസഞ്ഞീഭവമുത്തോ അരൂപഭവോ ച ഹോതി. ന സഞ്ഞീഭവോ **അസഞ്ഞീഭവോ,** സോ രൂപഭവേകദേസോ. ഓളാരികത്താഭാവതോ നേവസഞ്ഞാ, സുഖുമത്തസ്സ സബ്ഭാവതോ നാസഞ്ഞാതി നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞാ, തായ യുത്തോ ഭവോ **നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞാഭവോ**. അഥ വാ ഓളാരികായ സഞ്ഞായ അഭാവാ സുഖുമായ ച ഭാവാ നേവസഞ്ഞാ നാസഞ്ഞാ അസ്മിം ഭവേതി നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞാഭവോ, സോ അരൂപഭവേകദേസോ. ഏകേന രൂപക്ഖന്ധേന വോകിണ്ണോ ഭവോ, ഏകേന വാ വോകാരോ അസ്സ ഭവസ്സാതി **ഏകവോകാരഭവോ,** സോ അസഞ്ഞീഭവോ. ചതൂഹി അരൂപക്ഖന്ധേഹി വോകിണ്ണോ ഭവോ, ചതൂഹി വാ വോകാരോ അസ്സ ഭവസ്സാതി **ചതുവോകാരഭവോ,** സോ

അരൂപഭവോ ഏവ. പഞ്ചഹി ഖന്ധേഹി വോകിണ്ണോ ഭവോ, പഞ്ചഹി വാ വോകാരോ അസ്സ ഭവസ്സാതി **പഞ്ചവോകാരഭവോ,** സോ കാമഭവോ ച രൂപഭവേകദേസോ ച ഹോതി. **വോകാരോ**തി വാ ഖന്ധാനമേതമധിവചനം, തസ്മാ ഏകോ വോകാരോ അസ്സ ഭവസ്സാതി ഏകവോകാരഭവോതി ഏവമാദിനാപേത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **ചത്താരി ഝാനാനീ**തി അഗ്ഗഹിതാരമ്മണവിസേസാനി ചത്താരി രൂപാവചരജ്ഝാനാനി. വിപാകജ്ഝാനാനം വാ ഏതം ഗഹണം. ഏത്ഥ ച കുസലധമ്മാനം ഉപനിസ്സയഭൂതാ തണ്ഹാസമുട്ഠാപികാ പുരിമതണ്ഹാതി വേദിതബ്ബാ. കിരിയധമ്മാനം പന യത്ഥ തേ കിരിയധമ്മാ ഉപ്പജ്ജന്തി, തസ്സ അത്തഭാവസ്സ കാരണഭൂതാ തണ്ഹാ. **അനുലോമതോ**തി ഏത്ഥ "സങ്ഖാരാ ദുക്ഖസച്ചം, അവിജ്ജാ സമുദയസച്ച"ന്തി ഇമിനാ അനുക്കമേന യോജേതബ്ബം.

അനുബുദ്ധോതി ബുജ്ഝിതബ്ബധമ്മസ്സ അനുരൂപതോ ബുദ്ധോ. **തേനാ**തി യസ്മാ സാമഞ്ഞതോ വിസേസതോ ച ഏകേകപദുദ്ധാരേന സബ്ബധമ്മേ ബുദ്ധോ, തസ്മാ വുത്തം. കിം വുത്തന്തി ആഹ **"സമ്മാ സാമഞ്ച സബ്ബധമ്മാനം ബുദ്ധത്താ"**തി, സബ്ബസ്സപി ഞേയ്യസ്സ സബ്ബാകാരതോ അവിപരീതം സയമേവ അഭിസമ്ബുദ്ധത്താതി അത്ഥോ. ഇമിനാസ്സ പരോപദേസരഹിതസ്സ സബ്ബാകാരേന സബ്ബധമ്മാവബോധനസമത്ഥസ്സ ആകങ്ഖപ്പടിബദ്ധവുത്തിനോ അനാവരണഞാണസങ്ഖാതസ്സ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസ്സ അധിഗമോ ദസ്സിതോ.

നനു ച സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണതോ അഞ്ഞം അനാവരണഞാണം, അഞ്ഞഥാ "ഛ അസാധാരണഞാണാനി ബുദ്ധഞാണാനീ"തി വചനം വിരുജ്ഝേയ്യാതി? ന വിരുജ്ഝതി വിസയപ്പവത്തിഭേദവസേന അഞ്ഞേഹി അസാധാരണഭാവദസ്സനത്ഥം ഏകസ്സേവ ഞാണസ്സ ദ്വിധാ വുത്തത്താ. ഏകമേവ ഹി തം ഞാണം അനവസേസസങ്ഖതാസങ്ഖതസമ്മുതിധമ്മവിസയതായ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം, തത്ഥ ച ആവരണാഭാവതോ നിസ്സങ്ഗചാരമുപാദായ അനാവരണഞാണന്തി വുത്തം. യഥാഹ **പടിസമ്ഭിദായം** (പടി॰ മ॰ ൧.൧൧൯) "സബ്ബം സങ്ഖതമസങ്ഖതം അനവസേസം ജാനാതീതി സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം, തത്ഥ ആവരണം നത്ഥീതി അനാവരണഞാണ"ന്തിആദി. തസ്മാ നത്ഥി നേസം അത്ഥതോ ഭേദോ, ഏകന്തേന ചേതം ഏവമിച്ഛിതബ്ബം. അഞ്ഞഥാ സബ്ബഞ്ഞുതാനാവരണഞാണാനം സാധാരണതാ അസബ്ബധമ്മാരമ്മണതാ ച ആപജ്ജേയ്യ. ന ഹി ഭഗവതോ ഞാണസ്സ അണുമത്തമ്പി ആവരണം അത്ഥി, അനാവരണഞാണസ്സ അസബ്ബധമ്മാരമ്മണഭാവേ യത്ഥ തം ന പവത്തതി, തത്ഥാവരണസബ്ഭാവതോ അനാവരണഭാവോയേവ ന സിയാ. അഥ വാ പന ഹോതു അഞ്ഞമേവ അനാവരണഞാണം സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണതോ, ഇധ പന സബ്ബത്ഥ അപ്പടിഹതവുത്തിതായ അനാവരണഞാണന്തി സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണമേവ അധിപ്പേതം, തസ്സ ചാധിഗമനേന ഭഗവാ സബ്ബഞ്ഞൂ സബ്ബവിദൂ സമ്മാസമ്ബുദ്ധോതി ച വുച്ചതി ന സകിംയേവ സബ്ബധമ്മാവബോധനതോ. തഥാ ച വുത്തം **പടിസമ്ഭിദായം** (പടി॰ മ॰ ൧.൧൬൨) "വിമോക്ഖന്തികമേതം ബുദ്ധാനം ഭഗവന്താനം ബോധിയാ മൂലേ സഹ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസ്സ പടിലാഭാ സച്ഛികാ പഞ്ഞത്തി യദിദം ബുദ്ധോ"തി. സബ്ബധമ്മാവബോധനസമത്ഥഞാണസമധിഗമേന ഹി ഭഗവതോ സന്താനേ അനവസേസധമ്മേ പടിവിജ്ഝിതും സമത്ഥതാ അഹോസീതി.

ഏത്ഥാഹ - കിം പനിദം ഞാണം പവത്തമാനം സകിംയേവ സബ്ബസ്മിം വിസയേ പവത്തതി, ഉദാഹു കമേനാതി. കിഞ്ചേത്ഥ - യദി താവ സകിംയേവ സബ്ബസ്മിം വിസയേ പവത്തതി, അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നഅജ്ഝത്തബഹിദ്ധാദിഭേദഭിന്നാനം സങ്ഖതധമ്മാനം അസങ്ഖതസമ്മുതിധമ്മാനഞ്ച ഏകജ്ഝം ഉപട്ഠാനേ ദൂരതോ ചിത്തപടം പേക്ഖന്തസ്സ വിയ പടിവിഭാഗേനാവബോധോ ന സിയാ, തഥാ സതി "സബ്ബേ ധമ്മാ അനത്താ"തി വിപസ്സന്താനം അനത്താകാരേന വിയ സബ്ബധമ്മാ അനിരൂപിതരൂപേന ഭഗവതോ ഞാണസ്സ വിസയാ ഹോന്തീതി ആപജ്ജതി. യേപി "സബ്ബഞേയ്യധമ്മാനം ഠിതലക്ഖണവിസയം വികപ്പരഹിതം സബ്ബകാലം ബുദ്ധാനം ഞാണം പവത്തതി, തേന തേ സബ്ബവിദൂതി വുച്ചന്തി, ഏവഞ്ച കത്വാ 'ചരം സമാഹിതോ നാഗോ, തിട്ഠന്തോപി സമാഹിതോ'തി ഇദമ്പി വചനം സുവുത്തം ഹോതീ"തി വദന്തി, തേസമ്പി വുത്തദോസാ നാതിവത്തി, ഠിതലക്ഖണാരമ്മണതായ ച അതീതാനാഗതസമ്മുതിധമ്മാനം തദഭാവതോ ഏകദേസവിസയമേവ ഭഗവതോ ഞാണം സിയാ, തസ്മാ സകിംയേവ ഞാണം പവത്തതീതി ന യുജ്ജതി.

അഥ കമേന സബ്ബസ്മിം വിസയേ ഞാണം പവത്തതീതി. ഏവമ്പി ന യുജ്ജതി. ന ഹി ജാതിഭൂമിസഭാവാദിവസേന ദിസാദേസകാലാദിവസേന ച അനേകഭേദഭിന്നേ ഞേയ്യേ കമേന ഗയ്ഹമാനേ തസ്സ അനവസേസപ്പടിവേധോ സമ്ഭവതി അപരിയന്തഭാവതോ ഞേയ്യസ്സ. യേ പന "അത്ഥസ്സ അവിസംവാദനതോ ഞേയ്യസ്സ ഏകദേസം പച്ചക്ഖം കത്വാ സേസേപി ഏവന്തി അധിമുച്ചിത്വാ വവത്ഥാപനേന സബ്ബഞ്ഞൂ ഭഗവാ, തഞ്ച ഞാണം ന അനുമാനഞാണം സംസയാഭാവതോ. സംസയാനുബദ്ധഞ്ഹി ലോകേ അനുമാനഞാണ"ന്തി വദന്തി, തേസമ്പി തം ന യുത്തം. സബ്ബസ്സ ഹി അപ്പച്ചക്ഖഭാവേ അത്ഥാവിസംവാദനേന ഞേയ്യസ്സ ഏകദേസം പച്ചക്ഖം കത്വാ സേസേപി ഏവന്തി അധിമുച്ചിത്വാ വവത്ഥാപനസ്സ അസമ്ഭവതോ. യഞ്ഹി തം സേസം, തം അപ്പച്ചക്ഖന്തി.

അഥ തമ്പി പച്ചക്ഖം തസ്സ സേസഭാവോ ഏവ ന സിയാതി? സബ്ബമേതം അകാരണം. കസ്മാ? അവിസയവിചാരണഭാവതോ. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ - "ബുദ്ധവിസയോ, ഭിക്ഖവേ, അചിന്തേയ്യോ ന ചിന്തേതബ്ബോ, യോ ചിന്തേയ്യ, ഉമ്മാദസ്സ വിഘാതസ്സ ഭാഗീ അസ്സാ"തി (അ॰ നി॰ ൪.൭൭). ഇദം പനേത്ഥ സന്നിട്ഠാനം - യം കിഞ്ചി ഭഗവതാ ഞാതും ഇച്ഛിതം സകലം ഏകദേസോ വാ, തത്ഥ തത്ഥ അപ്പടിഹതവുത്തിതായ പച്ചക്ഖതോ ഞാണം പവത്തതി നിച്ചസമാധാനഞ്ച വിക്ഖേപാഭാവതോ. ഞാതും ഇച്ഛിതസ്സ ച സകലസ്സ അവിസയഭാവേ തസ്സ ആകങ്ഖപ്പടിബദ്ധവുത്തിതാ ന സിയാ, ഏകന്തേനേവസ്സാ ഇച്ഛിതബ്ബാ "സബ്ബേ ധമ്മാ ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ ആവജ്ജനപ്പടിബദ്ധാ ആകങ്ഖപ്പടിബദ്ധാ മനസികാരപ്പടിബദ്ധാ ചിത്തുപ്പാദപ്പടിബദ്ധാ"തി (മഹാനി॰ ൧൫൬; പടി॰ മ॰ ൩.൫) വചനതോ. അതീതാനാഗതവിസയമ്പി ഭഗവതോ ഞാണം അനുമാനാഗമതക്കഗഹണവിരഹിതത്താ പച്ചക്ഖമേവ.

നനു ച ഏതസ്മിമ്പി പക്ഖേ യദാ സകലം ഞാതും ഇച്ഛിതം, തദാ സകിംയേവ സകലവിസയതായ അനിരൂപിതരൂപേന ഭഗവതോ ഞാണം പവത്തേയ്യാതി വുത്തദോസാ നാതിവത്തിയേവാതി? ന, തസ്സ വിസോധിതത്താ. വിസോധിതോ ഹി സോ ബുദ്ധവിസയോ അചിന്തേയ്യോതി. അഞ്ഞഥാ പചുരജനഞാണസമാനവുത്തിതായ ബുദ്ധാനം ഭഗവന്താനം ഞാണസ്സ അചിന്തേയ്യതാ ന സിയാ, തസ്മാ സകലധമ്മാരമ്മണമ്പി തം ഏകധമ്മാരമ്മണം വിയ സുവവത്ഥാപിതേയേവ തേ ധമ്മേ കത്വാ പവത്തതീതി ഇദമേത്ഥ അചിന്തേയ്യം, "യാവതകം ഞേയ്യം, താവതകം ഞാണം. യാവതകം ഞാണം, താവതകം ഞേയ്യം. ഞേയ്യപരിയന്തികം ഞാണം, ഞാണപരിയന്തികം ഞേയ്യ"ന്തി (പടി॰ മ॰ ൩.൫) ഏവമേകജ്ഝം വിസും സകിം കമേന വാ ഇച്ഛാനുരൂപം സമ്മാ സാമം സബ്ബധമ്മാനം ബുദ്ധത്താ സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ.

വിജ്ജാഹീതി ഏത്ഥ വിന്ദിയം വിന്ദതീതി വിജ്ജാ, യാഥാവതോ ഉപലബ്ഭതീതി അത്ഥോ. അത്തനോ വാ പടിപക്ഖസ്സ വിജ്ഝനട്ഠേന വിജ്ജാ, തമോക്ഖന്ധാദികസ്സ പദാലനട്ഠേനാതി അത്ഥോ. തതോ ഏവ അത്തനോ

വിസയസ്സ വിദിതകരണട്ഠേനപി വിജ്ജാ. **സമ്പന്നത്താ**തി സമന്നാഗതത്താ പരിപുണ്ണത്താ വാ, അവികലത്താതി അത്ഥോ. **തത്രാ**തി അമ്ബട്ഠസുത്തേ. **മനോമയിദ്ധിയാ**തി ഏത്ഥ "ഇധ ഭിക്ഖു ഇമമ്ഹാ കായാ അഞ്ഞം കായം അഭിനിമ്മിനാതി രൂപിം മനോമയം സബ്ബങ്ഗപച്ചങ്ഗം അഹീനിന്ദ്രിയ"ന്തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൩൬) ഇമിനാ നയേന ആഗതാ ഇദ്ധി സരീരബ്ഭന്തരേ അഞ്ഞസ്സേവ ഝാനമനേന നിബ്ബത്തത്താ മനോമയസ്സ സരീരസ്സ നിബ്ബത്തിവസേന പവത്താ മനോമയിദ്ധി നാമ. **ഛ അഭിഞ്ഞാ**തി ആസവക്ഖയഞാണേന സദ്ധിം ഇദ്ധിവിധാദികാ പഞ്ചാഭിഞ്ഞായോ. തിസ്സന്നം അട്ഠന്നഞ്ച വിജ്ജാനം തത്ഥ തത്ഥ സുത്തേ ഗഹണം വേനേയ്യജ്ഝാസയവസേനാതി ദട്ഠബ്ബം. **സത്ത സദ്ധമ്മാ** നാമ സദ്ധാ ഹിരീ ഓത്തപ്പം ബാഹുസച്ചം വീരിയം സതി പഞ്ഞാ ച. യേ സന്ധായ വുത്തം "ഇധ ഭിക്ഖു സദ്ധോ ഹോതി, ഹിരിമാ, ഓത്തപ്പീ, ബഹുസ്സുതോ, ആരദ്ധവീരിയോ, ഉപട്ഠിതസ്സതി, പഞ്ഞവാ ഹോതീ"തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൩൦). **ചത്താരി ഝാനാനീ**തി യാനി കാനിചി ചത്താരി രൂപാവചരജ്ഝാനാനി.

കസ്മാ പനേത്ഥ സീലാദയോയേവ പന്നരസ "ചരണ"ന്തി വുത്താതി ചോദനം സന്ധായാഹ **"ഇമേയേവ ഹീ"**തിആദി. തേന തേസം സിക്ഖത്തയസങ്ഗഹതോ നിബ്ബാനുപഗമനേ ഏകംസതോ സാധനഭാവമാഹ. ഇദാനി തദത്ഥസാധനായ ആഗമം ദസ്സേന്തോ **"യഥാഹാ"**തിആദിമാഹ. **ഭഗവാ**തിആദി വുത്തസ്സേവത്ഥസ്സ നിഗമനവസേന വുത്തം. നനു ചായം വിജ്ജാചരണസമ്പദാ സാവകേസുപി ലബ്ഭതീതി? കിഞ്ചാപി ലബ്ഭതി, ന പന തഥാ, യഥാ ഭഗവതോതി ദസ്സേതും **"തത്ഥ വിജ്ജാസമ്പദാ"**തിആദി വുത്തം. ആസവക്ഖയവിജ്ജായ സബ്ബഞ്ഞുഭാവസിദ്ധിതോ ആഹ **"വിജ്ജാസമ്പദാ ഭഗവതോ സബ്ബഞ്ഞുതം പൂരേത്വാ ഠിതാ"**തി. ചതൂസു ഝാനേസു അന്തോഗധഭാവേന ചരണധമ്മപരിയാപന്നത്താ കരുണാബ്രഹ്മവിഹാരസ്സ യഥാരഹം തസ്സ ച മഹാകരുണാസമാപത്തിവസേന അസാധാരണസഭാവസ്സ ഭഗവതി ഉപലബ്ഭനതോ ആഹ **"ചരണസമ്പദാ മഹാകാരുണികതം പൂരേത്വാ ഠിതാ"**തി. യഥാ സത്താനം അനത്ഥം പരിവജ്ജേത്വാ അത്ഥേ നിയോജനം പഞ്ഞായ വിനാ ന ഹോതി, ഏവം നേസം അത്ഥാനത്ഥജാനനം സത്ഥു കരുണായ വിനാ ന ഹോതീതി ഉഭയമ്പി ഉഭയത്ഥ സകിച്ചകമേവ സിയാ. യത്ഥ പന യസ്സാ പധാനഭാവോ, തം ദസ്സേതും **"സോ സബ്ബഞ്ഞുതായാ"**തിആദി വുത്തം. **യഥാ തം വിജ്ജാചരണസമ്പന്നോ**തി ഏത്ഥ **തന്തി** നിപാതമത്തം, യഥാ അഞ്ഞോപി വിജ്ജാചരണസമ്പന്നോ നിയോജേതി, തഥാ അയന്തി അത്ഥോ. തേന വിജ്ജാചരണസമ്പന്നസ്സേവായം ആവേണികാ പടിപത്തീതി ദസ്സേതി. സാ പനായം സത്ഥു വിജ്ജാചരണസമ്പദാ സാസനസ്സ നിയ്യാനികതായ സാവകാനം സമ്മാപടിപത്തിയാ ഏകന്തകാരണന്തി ദസ്സേതും **"തേനസ്സാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **അത്തന്തപാദയോതി ആദി**-സദ്ദേന പരന്തപഉഭയന്തപാ ഗഹിതാ. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

ഏത്ഥ ച വിജ്ജാസമ്പദായ സത്ഥു പഞ്ഞാമഹത്തം പകാസിതം ഹോതി, ചരണസമ്പദായ കരുണാമഹത്തം. തേസു പഞ്ഞായ ഭഗവതോ ധമ്മരജ്ജപ്പത്തി, കരുണായ ധമ്മസംവിഭാഗോ. പഞ്ഞായ സംസാരദുക്ഖനിബ്ബിദാ, കരുണായ സംസാരദുക്ഖസഹനം. പഞ്ഞായ പരദുക്ഖപരിജാനനം, കരുണായ പരദുക്ഖപതികാരാരമ്ഭോ. പഞ്ഞായ പരിനിബ്ബാനാഭിമുഖഭാവോ, കരുണായ തദധിഗമോ. പഞ്ഞായ സയം തരണം, കരുണായ പരേസം താരണം. പഞ്ഞായ ബുദ്ധഭാവസിദ്ധി, കരുണായ ബുദ്ധകിച്ചസിദ്ധി. കരുണായ വാ ബോധിസത്തഭൂമിയം സംസാരാഭിമുഖഭാവോ, പഞ്ഞായ തത്ഥ അനഭിരതി, തഥാ കരുണായ പരേസം അഭിംസാപനം, പഞ്ഞായ സയം പരേഹി അഭായനം. കരുണായ പരം രക്ഖന്തോ അത്താനം രക്ഖതി, പഞ്ഞായ അത്താനം രക്ഖന്തോ പരം രക്ഖതി. തഥാ കരുണായ അപരന്തപോ, പഞ്ഞായ അനത്തന്തപോ, തേന അത്തഹിതായ പടിപന്നാദീസു ചതൂസു പുഗ്ഗലേസു ചതുത്ഥപുഗ്ഗലഭാവോ സിദ്ധോ ഹോതി. തഥാ കരുണായ ലോകനാഥതാ, പഞ്ഞായ അത്തനാഥതാ. കരുണായ ചസ്സ നിന്നതാഭാവോ, പഞ്ഞായ ഉന്നമാഭാവോ. തഥാ കരുണായ സബ്ബസത്തേസു ജനിതാനുഗ്ഗഹോ, പഞ്ഞാനുഗതത്താ ന ച ന സബ്ബത്ഥ വിരത്തചിത്തോ, പഞ്ഞായ സബ്ബധമ്മേസു വിരത്തചിത്തോ, കരുണാനുഗതത്താ ന ച ന സബ്ബസത്താനുഗ്ഗഹായ പവത്തോ. യഥാ ഹി കരുണാ ഭഗവതോ സിനേഹസോകവിരഹിതാ, ഏവം പഞ്ഞാ അഹംകാരമമംകാരവിനിമുത്താതി അഞ്ഞമഞ്ഞവിസോധിതാ പരമവിസുദ്ധാ ഗുണവിസേസാ വിജ്ജാചരണസമ്പദാഹി പകാസിതാതി ദട്ഠബ്ബം.

ഇദാനി **സുഗതോ**തി ഇമസ്സ അത്ഥം ദസ്സേന്തോ ആഹ **"സോഭനഗമനത്താ"**തിആദി. "ഗതേ ഠിതേ"തിആദീസു ഗമനമ്പി ഗതന്തി വുച്ചതീതി ആഹ **"ഗമനമ്പി ഹി ഗതന്തി വുച്ചതീ"**തി. **സോഭന**ന്തി സുഭം, സുഭഭാവോ വിസുദ്ധതായ, വിസുദ്ധതാ ദോസവിഗമേനാതി ആഹ **"പരിസുദ്ധമനവജ്ജ"**ന്തി. ഗമനഞ്ച നാമ ബഹുവിധന്തി ഇധാധിപ്പേതം ഗമനം ദസ്സേന്തോ **"അരിയമഗ്ഗോ"**തി ആഹ. സോ ഹി നിബ്ബാനസ്സ ഗതി അധിഗമോതി ച കത്വാ ഗതം ഗമനന്തി ച വുച്ചതി. ഇദാനി തസ്സേവ ഗമനേ കാരണം ദസ്സേതും **"തേന ഹേസാ"**തിആദി വുത്തം. **ഖേമം ദിസ**ന്തി നിബ്ബാനം. **അസജ്ജമാനോ**തി പരിപന്ഥാഭാവേന സുഗതിഗമനേപി അസജ്ജന്തോ സങ്ഗം അകരോന്തോ, പഗേവ ഇതരത്ഥ. അഥ വാ ഏകാസനേ നിസീദിത്വാ ഖിപ്പാഭിഞ്ഞാവസേനേവ ചതുന്നമ്പി മഗ്ഗാനം പടിലദ്ധഭാവതോ അസജ്ജമാനോ അബജ്ഝന്തോ ഗതോ. യം ഗമനം ഗച്ഛന്തോ സബ്ബഗമനത്ഥം ആവഹതി, സബ്ബഞ്ച അനുത്തരം സമ്പത്തിം ആവഹതി, തദേവ സോഭനം നാമ, തേന ച ഭഗവാ ഗതോതി ആഹ **"ഇതി സോഭനഗമനത്താ സുഗതോ"**തി സോഭനത്ഥോ സുസദ്ദോതി കത്വാ.

അസുന്ദരാനം ദുക്ഖാനം സങ്ഖാരപ്പവത്തീനം അഭാവതോ അച്ചന്തസുഖത്താ ഏകന്തതോ സുന്ദരം നാമ അസങ്ഖതാ ധാതൂതി ആഹ **"സുന്ദരഞ്ചേസ ഠാനം ഗതോ അമതം നിബ്ബാന"**ന്തി. തേനാഹ ഭഗവാ "നിബ്ബാനം പരമം സുഖ"ന്തി (മ॰ നി॰ ൨.൨൧൫; ധ॰ പ॰ ൨൦൩-൨൦൪). **സമ്മാ**തി സുട്ഠു. സുട്ഠു ഗമനഞ്ച നാമ പടിപക്ഖേന അനഭിഭൂതസ്സ ഗമനന്തി ആഹ **"പഹീനേ കിലേസേ പുന അപച്ചാഗച്ഛന്തോ"**തി, പഹീനാനം പുന അസമുദാചാരവസേന അപച്ചാഗച്ഛന്തോ. വുത്തമേവത്ഥം ആഗമം ദസ്സേത്വാ വിഭാവേന്തോ ആഹ **"വുത്തഞ്ചേത"**ന്തിആദി. **ഏത**ന്തി തേന തേന മഗ്ഗേന പഹീനകിലേസാനം പുന അപച്ചാഗമനം, ഇദഞ്ച സിഖാപ്പത്തം സമ്മാഗമനം, യായ ആഗമനീയപടിപദായ സിദ്ധം, സാപി സമ്മാഗമനമേവാതി ഏവമ്പി ഭഗവാ സുഗതോതി ദസ്സേതും **"സമ്മാ വാ ആഗതോ"**തിആദി വുത്തം. **സമ്മാപടിപത്തിയാ**തി സമ്മാസമ്ബോധിയാ സമ്പാപനേ അവിപരീതപടിപത്തിയാ. **സബ്ബലോകസ്സ ഹിതസുഖമേവ കരോന്താ**തി ഏതേന മഹാബോധിയാ പടിപദാ അവിഭാഗേന സബ്ബസത്താനം സബ്ബദാ ഹിതസുഖാവഹഭാവേനേവ പവത്തതീതി ദസ്സേതി. **സസ്സതം ഉച്ഛേദന്തി ഇമേ അന്തേ അനുപഗച്ഛന്തോ ഗതോ**തി ഏതേന പടിച്ചസമുപ്പാദഗതിം ദസ്സേതി. **കാമസുഖം അത്തകിലമഥന്തി ഇമേ അനുപഗച്ഛന്തോ ഗതോ**തി ഏതേന അരിയമഗ്ഗഗതിം ദസ്സേതി.

തത്രാതി യുത്തട്ഠാനേ യുത്തസ്സേവ ഭാസനേ. നിപ്ഫാദേതബ്ബേ സാധേതബ്ബേ ചേതം ഭുമ്മം. **അഭൂത**ന്തി അഭൂതത്ഥം. അത്ഥമുഖേന ഹി വാചായ അഭൂതതാ ഭൂതതാ വാ. **അതച്ഛ**ന്തി തസ്സേവ വേവചനം. **അനത്ഥസംഹിത**ന്തി ദിട്ഠധമ്മികേന സമ്പരായികേന വാ അനത്ഥേന സംഹിതം **അനത്ഥസംഹിതം,** അനത്ഥാവഹം. ന അത്ഥോതി അനത്ഥോ, അത്ഥസ്സ പടിപക്ഖോ അഭാവോ ച, തേന സംഹിതം, പിസുണവാചം സമ്ഫപ്പലാപഞ്ചാതി അത്ഥോ. ഏവമേത്ഥ ചതുബ്ബിധസ്സപി വചീദുച്ചരിതസ്സ സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ. ഏത്ഥ ച പഠമാ വാചാ സീലവന്തം "ദുസ്സീലോ"തി, അചണ്ഡാലാദിം "ചണ്ഡാലോ"തിആദിനാ ഭാസമാനസ്സ ദട്ഠബ്ബാ. ദുതിയാ ദുസ്സീലം "ദുസ്സീലോ"തി, ചണ്ഡാലാദിമേവ "ചണ്ഡാലോ"തിആദിനാ

അവിനയേന ഭാസമാനസ്സ. തതിയാ നേരയികാദികസ്സ നേരയികാദിഭാവവിഭാവനികഥാ യഥാ “ആപായികോ ദേവദത്തോ നേരയികോ”തിആദികാ. ചതുത്ഥീ “വേദവിഹിതേന യഞ്ഞവിധിനാ പാണാതിപാതാദികതം സുഗതിം ആവഹതീ”തി ലോകസ്സ ബ്യാമോഹനകഥാ. പഞ്ചമീ ഭൂതേന പേസുഞ്ഞുപസംഹാരാ കഥാ. ഛട്ഠാ യുത്തപത്തട്ഠാനേ പവത്തിതാ ദാനസീലാദികഥാ വേദിതബ്ബാ. **ഏവം സമ്മാ ഗദത്താ**തി യഥാവുത്തം അഭൂതാദിം വജ്ജേത്വാ ഭൂതം തച്ഛം അത്ഥസംഹിതം പിയം മനാപം തതോ ഏവ സമ്മാ സുട്ഠു ഗദനതോ സുഗതോ. ആപാഥഗമനമത്തേന കസ്സചി അപ്പിയമ്പി ഹി ഭഗവതോ വചനം പിയം മനാപമേവ അത്ഥസിദ്ധിയാ ലോകസ്സ ഹിതസുഖാവഹത്താ. ഏത്ഥ പന ദ-കാരസ്സ ത-കാരം കത്വാ “സുഗതോ”തി വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം.

അപരോ നയോ - സോഭനം ഗതം ഗമനം ഏതസ്സാതി **സുഗതോ**. ഭഗവതോ ഹി വേനേയ്യജനുപസങ്കമനം ഏകന്തേന തേസം ഹിതസുഖനിപ്ഫാദനതോ സോഭനം ഭദ്ദകം. തഥാ ലക്ഖണാനുബ്യഞ്ജനപ്പടിമണ്ഡിതരൂപകായതായ ദുതവിലമ്ബിതഖലിതാനുകഡ്ഢനനിപ്പീളനുക്കുടികകുടിലാകുലതാദിദോസവിരഹിതം വിലാസിതരാജഹംസവസഭവാരണമിഗരാജഗമനം കായഗമനം ഞാണഗമനഞ്ച വിപുലനിമ്മലകരുണാസതിവീരിയാദിഗുണവിസേസഹിതമഭിനീഹാരതോ യാവ മഹാബോധി അനവജ്ജതായ സത്താനം ഹിതസുഖാവഹതായ ച സോഭനമേവ. അഥ വാ സയമ്ഭൂഞാണേന സകലമ്പി ലോകം പരിഞ്ഞാഭിസമയവസേന പരിജാനന്തോ സമ്മാ ഗതോ അവഗതോതി **സുഗതോ**. തഥാ ലോകസമുദയം പഹാനാഭിസമയവസേന പജഹന്തോ അനുപ്പത്തിധമ്മതം ആപാദേന്തോ സമ്മാ ഗതോ അതീതോതി സുഗതോ. ലോകനിരോധം നിബ്ബാനം സച്ഛികിരിയാഭിസമയവസേന സമ്മാ ഗതോ അധിഗതോതി സുഗതോ. ലോകനിരോധഗാമിനിം പടിപദം ഭാവനാഭിസമയവസേന സമ്മാ ഗതോ പടിപന്നോതി സുഗതോ. തഥാ യം ഇമസ്സ സദേവകസ്സ ലോകസ്സ ദിട്ഠം സുതം മുതം വിഞ്ഞാതം പത്തം പരിയേസിതം ഞാതം അനുവിചരിതം മനസാ, സബ്ബം തം ഹത്ഥതലേ ആമലകം വിയ സമ്മാ പച്ചക്ഖതോ ഗതോ അബ്ഭഞ്ഞാസീതി സുഗതോ.

ഇദാനി **ലോകവിദൂ**തി ഇമസ്സ അത്ഥം പകാസേന്തോ ആഹ **“സബ്ബഥാ വിദിതലോകത്താ”**തിആദി. തത്ഥ **സബ്ബഥാ**തി സബ്ബപ്പകാരേന, യോ യോ ലോകോ യേന യേന പകാരേന വേദിതബ്ബോ, തേന തേന പകാരേനാതി അത്ഥോ. തേ പന പകാരേ ദസ്സേതും **“സഭാവതോ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **സഭാവതോ**തി ദുക്ഖസഭാവതോ. സബ്ബോ ഹി ലോകോ ദുക്ഖസഭാവോ. യഥാഹ “സംഖിത്തേന പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധാ ദുക്ഖാ”തി. **സമുദയതോ**തി യതോ സമുദേതി, തതോ തണ്ഹാദിതോ. **നിരോധതോ**തി യത്ഥ സോ നിരുജ്ഝതി, തതോ വിസങ്ഖാരതോ. **നിരോധൂപായതോ**തി യേന വിധിനാ സോ നിരോധോ പത്തബ്ബോ, തതോ അരിയമഗ്ഗതോ ഇതോ അഞ്ഞസ്സ പകാരസ്സ അഭാവാ. ഇതി “സബ്ബഥാ ലോകം അവേദീ”തി വത്വാ തദത്ഥസാധകം സുത്തം ദസ്സേന്തോ **“യത്ഥ ഖോ, ആവുസോ”**തിആദിമാഹ. ഇദഞ്ച സുത്തം “യത്ഥ ഖോ, ഭന്തേ, ന ജായതി...പേ॰... ന ഉപപജ്ജതി, സക്കാ നു ഖോ സോ, ഭന്തേ, ഗമനേന ലോകസ്സ അന്തോ ഞാതും വാ ദട്ഠും വാ പാപുണിതും വാ”തി (സം॰ നി॰ ൧.൧൦൭; അ॰ നി॰ ൪.൪൫) ഓകാസലോകസ്സ ഗതിം സന്ധായ രോഹിതദേവപുത്തേന പുട്ഠോ ഭഗവാ അഭാസി. തത്ഥ **ന ജായതീ**തിആദിനാ ഉജുകം ജാതിആദീനി പടിക്ഖിപിത്വാ **ന ചവതി ന ഉപപജ്ജതീ**തി പദദ്വയേന അപരാപരം ചവനുപപതനാനി പടിക്ഖിപതി. കേചി പന “ന ജായതീതിആദി ഗബ്ഭസേയ്യകാദിവസേന വുത്തം, ഇതരം ഓപപാതികവസേനാ”തി വദന്തി. **തന്തി** ജാതിആദിരഹിതം. **ഗമനേനാ**തി പദസാ ഗമനേന. **ലോകസ്സന്ത**ന്തി സങ്ഖാരലോകസ്സ അന്തഭൂതം നിബ്ബാനം. **ഞാതേയ്യ**ന്തി ജാനിതബ്ബം. **ദട്ഠേയ്യ**ന്തി ദട്ഠബ്ബം. **പത്തേയ്യ**ന്തി പത്തബ്ബം. “ഞാതായം ദിട്ഠായം പത്തായ”ന്തി വാ പാഠോ, തത്ഥ ഗമനേന ലോകസ്സന്തം ഞാതാ അയം ദിട്ഠാ അയം പത്താ അയന്തി ന വദാമീതി അത്ഥോ. **അയ**ന്തി നിബ്ബാനത്ഥികോ.

കാമം പദസാ ഗമനേന ഗന്ത്വാ ലോകസ്സന്തം ഞാതും ദട്ഠും പത്തും വാ ന സക്കാ, അപി ച പരിമിതപരിച്ഛിന്നട്ഠാനേ തം പഞ്ഞാപേത്വാ ദസ്സേമീതി ദസ്സേന്തോ **“അപി ചാ”**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ബ്യാമമത്തേ കളേവരേ**തി ബ്യാമപ്പമാണേ അത്തഭാവേ. ഇമിനാ രൂപക്ഖന്ധം ദസ്സേതി. **സസഞ്ഞിമ്ഹീ**തി സഞ്ഞായ സഹിതേ. ഇമിനാ സഞ്ഞാസീസേന വേദനാദയോ തയോ ഖന്ധേ ദസ്സേതി സഞ്ഞാസഹിതത്താ ഏവ. **സമനകേ**തി സവിഞ്ഞാണകേതി അത്ഥോ. ഇമിനാ വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധം ദസ്സേതി, അവിഞ്ഞാണകേ പന ഉതുസമുട്ഠാനരൂപസമുദായമത്തേ പഞ്ഞാപേതും ന സക്കാതി അധിപ്പായോ. **ലോക**ന്തി ഖന്ധാദിലോകം. **ലോകനിരോധ**ന്തി തസ്സ ലോകസ്സ നിരുജ്ഝനം നിബ്ബാനമേവ വാ. നിബ്ബാനമ്പി ഹി ഖന്ധേ പടിച്ച പഞ്ഞാപനതോ സരീരസ്മിംയേവ പഞ്ഞാപേതി. അദേസമ്പി ഹി തം യേസം നിരോധോ, തേസം വസേന ദേസതോപി ഉപചാരവസേന നിദ്ദിസീയതി യഥാ “ചക്ഖും ലോകേ പിയരൂപം സാതരൂപം, ഏത്ഥേസാ തണ്ഹാ പഹീയമാനാ പഹീയതി, ഏത്ഥ നിരുജ്ഝമാനാ നിരുജ്ഝതീ”തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൪൦൧; മ॰ നി॰ ൧.൧൩൪; വിഭ॰ ൨൦൪).

ഗമനേനാതി പാകതികഗമനേന. **ലോകസ്സന്തോ**തി സങ്ഖാരലോകസ്സ അന്തോ അന്തകിരിയായ ഹേതുഭൂതം നിബ്ബാനം. **കുദാചന**ന്തി കദാചിപി. **അപ്പത്വാ**തി അഗ്ഗമഗ്ഗേന അനധിഗന്ത്വാ. **പമോചന**ന്തി പമുത്തി നിസ്സരണം. **തസ്മാ**തി യസ്മാ ലോകന്തം അപ്പത്വാ വട്ടദുക്ഖതോ മുത്തി നത്ഥി, തസ്മാ. **ഹവേ**തി നിപാതമത്തം. **ലോകവിദൂ**തി സഭാവാദിതോ സബ്ബം ലോകം വിജാനന്തോ. **സുമേധോ**തി സുന്ദരപഞ്ഞോ. **ലോകന്തഗൂ**തി പരിഞ്ഞാഭിസമയേന ലോകം വിദിത്വാ പഹാനാഭിസമയേന ലോകന്തഗൂ. മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയസ്സ പരിനിട്ഠിതത്താ **വുസിതബ്രഹ്മചരിയോ**. സബ്ബേസം കിലേസാനം സമിതത്താ ചതുസച്ചധമ്മാനം വാ അഭിസമിതത്താ **സമിതാവീ**. **നാസീസതീ**തി ന പത്ഥേതി, യഥാ ഇമം ലോകം, ഏവം പരഞ്ച ലോകം നാസീസതി അപ്പടിസന്ധികത്താ.

ഏവം യദിപി ലോകവിദുതാ അനവസേസതോ ദസ്സിതാ സഭാവാദിതോ ദസ്സിതത്താ, ലോകോ പന ഏകദേസേനേവ വുത്തോതി തം അനവസേസതോ ദസ്സേതും **“അപി ച തയോ ലോകാ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ ഇന്ദ്രിയബദ്ധാനം ഖന്ധാനം സമൂഹോ സന്താനോ ച **സത്തലോകോ**. രൂപാദീസു സത്തവിസത്തതായ സത്തോ, ലോകീയതി ഏത്ഥ കുസലാകുസലം തബ്ബിപാകോ ചാതി ലോകോ. അനിന്ദ്രിയബദ്ധാനം രൂപാദീനം സമൂഹോ സന്താനോ ച **ഓകാസലോകോ** ലോകീയന്തി ഏത്ഥ ജങ്ഗമാ ഥാവരാ ച തേസഞ്ച ഓകാസഭൂതോതി കത്വാ. തദാധാരതായ ഹേസ “ഭാജനലോകോ”തിപി വുച്ചതി. ഉഭയേപി ഖന്ധാ **സങ്ഖാരലോകോ** പച്ചയേഹി സങ്ഖരീയന്തി ലുജ്ജന്തി പലുജ്ജന്തി ചാതി. **ആഹാരട്ഠിതികാ**തി പച്ചയട്ഠിതികാ, പച്ചയായത്തവുത്തികാതി അത്ഥോ. പച്ചയത്ഥോ ഹേത്ഥ ആഹാരസദ്ദോ “അയമാഹാരോ അനുപ്പന്നസ്സ വാ കാമച്ഛന്ദസ്സ ഉപ്പാദായാ”തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൫.൨൩൨) വിയ. ഏവഞ്ഹി “സബ്ബേ സത്താ”തി ഇമിനാ അസഞ്ഞസത്താപി പരിഗ്ഗഹിതാ ഹോന്തി. സാ പനായം ആഹാരട്ഠിതികതാ നിപ്പരിയായതോ സങ്ഖാരധമ്മോ, ന സത്തധമ്മോതി ആഹ **“ആഹാരട്ഠിതികാതി ആഗതട്ഠാനേ സങ്ഖാരലോകോ വേദിതബ്ബോ”**തി.

യദി ഏവം “സബ്ബേ സത്താ”തി ഇദം കഥന്തി? പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനദേസനാതി നായം ദോസോ. കസ്മാ പന ഭഗവാ കത്ഥചി പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനം കത്വാ ധമ്മം ദേസേതി, കത്ഥചി ധമ്മാധിട്ഠാനം കത്വാ ധമ്മം ദേസേതീതി?

ദേസനാവിലാസതോ വേനേയ്യജ്ഝാസയതോ ച. ദേസനാവിലാസപ്പത്താ ഹി ബുദ്ധാ ഭഗവന്തോ, തേ യഥാരുചി കത്ഥചി പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനം കത്വാ കത്ഥചി ധമ്മാധിട്ഠാനം കത്വാ ധമ്മം ദേസേന്തി. യേ വാ പന വേനേയ്യാ സാസനക്കമം അനോതിണ്ണാ, തേസം പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനം ദേസനം ദേസേന്തി. യേ ച ഓതിണ്ണാ, തേസം ധമ്മാധിട്ഠാനം. സമ്മുതിസച്ചവിസയാ പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനാ ദേസനാ, ഇതരാ പരമത്ഥസച്ചവിസയാ. പുരിമാ കരുണാനുകൂലാ, ഇതരാ പഞ്ഞാനുകൂലാ. സദ്ധാനുസാരീഗോത്താനം വാ പുരിമാ. തേ ഹി പുഗ്ഗലപ്പമാണികാ, പച്ഛിമാ ധമ്മാനുസാരീഗോത്താനം. സദ്ധാചരിതതായ വാ ലോകാധിപതീനം വസേന പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനാ, പഞ്ഞാചരിതതായ ധമ്മാധിപതീനം വസേന ധമ്മാധിട്ഠാനാ. പുരിമാ ച നേയ്യത്ഥാ, പച്ഛിമാ നീതത്ഥാ. ഇതി ഭഗവാ തം തം വിസേസം അപേക്ഖിത്വാ തത്ഥ തത്ഥ ദുവിധം ദേസനം ദേസേതീതി വേദിതബ്ബം.

ദിട്ഠിഗതികാനം സസ്സതാദിവസേന "അത്താ ലോകോ"തി പരികപ്പനാ യേഭുയ്യേന സത്തവിസയാ, ന സങ്ഖാരവിസയാതി ആഹ **"സസ്സതോ ലോകോതി വാ അസസ്സതോ ലോകോതി വാതി ആഗതട്ഠാനേ സത്തലോകോ വേദിതബ്ബോ"**തി. **യാവതാ ചന്ദിമസൂരിയാ പരിഹരന്തീ**തി യത്തകേ ഠാനേ ചന്ദിമസൂരിയാ പരിവത്തന്തി പരിബ്ഭമന്തി. **ദിസാ ഭന്തി വിരോചമാനാ**തി തേസം പരിബ്ഭമനേനേവ താ താ ദിസാ പഭസ്സരാ ഹുത്വാ വിരോചന്തി. അഥ വാ **ദിസാ**തി ഉപയോഗബഹുവചനം, തസ്മാ സയം വിരോചമാനാ ചന്ദിമസൂരിയാ യത്തകാ ദിസാ ഭന്തി സോഭേന്തി ഓഭാസയന്തീതി അത്ഥോ. **താവ സഹസ്സധാ ലോകോ**തി തത്തകേന പമാണേന സഹസ്സപ്പകാരോ ഓകാസലോകോ, സഹസ്സലോകധാതുയോതി അത്ഥോ. "താവസഹസ്സവാ"തി വാ പാഠോ, താവ തത്തകം സഹസ്സം അസ്സ അത്ഥീതി താവസഹസ്സവാ. **ഏത്ഥാ**തി സഹസ്സലോകധാതുസങ്ഖാതേ ലോകേ.

തമ്പീതി തിവിധമ്പി ലോകം. **സബ്ബഥാ അവേദീ**തി സബ്ബപ്പകാരതോ പടിവിജ്ഝി. കഥം പടിവിജ്ഝീതി ആഹ **"തഥാ ഹീ"**തിആദി. **തഥാ ഹിസ്സാ**തി ഇമസ്സ "സബ്ബഥാ വിദിതോ"തി ഏതേന സമ്ബന്ധോ. **അസ്സാ**തി അനേന ഭഗവതാ. **ഏകോ ലോകോ സബ്ബേ സത്താ ആഹാരട്ഠിതികാ**തി യായ പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനായ കഥായ സബ്ബേസം സങ്ഖാരാനം പച്ചയായത്തവുത്തിതാ വുത്താ, തായ സബ്ബോ സങ്ഖാരലോകോ ഏകവിധോ പകാരന്തരസ്സ അഭാവതോ. **ദ്വേ ലോകാ**തിആദീസുപി ഇമിനാവ നയേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. നാമഗ്ഗഹണേന ചേത്ഥ നിബ്ബാനസ്സ അഗ്ഗഹണം തസ്സ അലോകസഭാവത്താ. നനു ച "ആഹാരട്ഠിതികാ"തി ഏത്ഥ പച്ചയായത്തവുത്തിതായ മഗ്ഗഫലധമ്മാനമ്പി ലോകതാ ആപജ്ജതീതി? നാപജ്ജതി പരിഞ്ഞേയ്യാനം ദുക്ഖസച്ചധമ്മാനം ഇധ ലോകോതി അധിപ്പേതത്താ. അഥ വാ ന ലുജ്ജതി ന പലുജ്ജതീതി യോ ഗഹിതോ തഥാ ന ഹോതി, സോ ലോകോതി തംഗഹണരഹിതാനം ലോകുത്തരാനം നത്ഥി ലോകതാ.

തിസ്സോ വേദനാതി സുഖദുക്ഖഉപേക്ഖാവസേന. **ചത്താരോ ആഹാരാ**തി കബളീകാരാഹാരോ ഫസ്സാഹാരോ മനോസഞ്ചേതനാഹാരോ വിഞ്ഞാണാഹാരോതി ചത്താരോ ആഹാരാ. തത്ഥ കബളീകാരാഹാരോ ഓജട്ഠമകം രൂപം ആഹരതീതി ആഹാരോ. ഫസ്സോ തിസ്സോ വേദനാ ആഹരതീതി ആഹാരോ. മനോസഞ്ചേതനാ തീസു ഭവേസു പടിസന്ധിം ആഹരതീതി ആഹാരോ. വിഞ്ഞാണം പടിസന്ധിക്ഖണേ നാമരൂപം ആഹരതീതി ആഹാരോ. ഉപാദാനാനം ആരമ്മണഭൂതാ ഖന്ധാ **ഉപാദാനക്ഖന്ധാ. ഛ അജ്ഝത്തികാനി ആയതനാനീ**തി ചക്ഖായതനാദിമനായതനപരിയന്താനി. **സത്ത വിഞ്ഞാണട്ഠിതിയോ**തി നാനത്തകായാ നാനത്തസഞ്ഞിനോ, നാനത്തകായാ ഏകത്തസഞ്ഞിനോ, ഏകത്തകായാ നാനത്തസഞ്ഞിനോ, ഏകത്തകായാ ഏകത്തസഞ്ഞിനോ, ഹേട്ഠിമാ ച തയോ ആരുപ്പാതി ഇമാ സത്ത "വിഞ്ഞാണം തിട്ഠതി ഏത്ഥാതി വിഞ്ഞാണട്ഠിതിയോ"തി വുച്ചന്തി. തത്ഥ നാനത്തം കായോ ഏതേസം, നാനത്തോ വാ കായോ ഏതേസന്തി നാനത്തകായാ, നാനത്തസഞ്ഞാ ഏതേസം അത്ഥീതി നാനത്തസഞ്ഞിനോ. ഇമിനാ നയേന സേസപദേസുപി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

സബ്ബേ മനുസ്സാ (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൧൨൭; അ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൭.൪൪) ഛകാമാവചരാ ച ദേവാ ഏകച്ചേ ച വിനിപാതികാ **"നാനത്തകായാ നാനത്തസഞ്ഞിനോ"**തി വുച്ചന്തി. അപരിമാണേസു ഹി ചക്കവാളേസു അപരിമാണാനം മനുസ്സാനം വണ്ണസണ്ഠാനാദിവസേന ദ്വേപി ഏകസദിസാ നത്ഥി. യേപി കത്ഥചി യമകഭാതരോ വണ്ണേന വാ സണ്ഠാനേന വാ ഏകസദിസാ ഹോന്തി, തേസമ്പി ആലോകിതവിലോകിതകഥിതഹസിതഗമനഠാനാദീഹി വിസേസോ ഹോതിയേവ, പടിസന്ധിസഞ്ഞാ ച നേസം തിഹേതുകാപി ദുഹേതുകാപി അഹേതുകാപി ഹോതി, തസ്മാ സബ്ബേപി മനുസ്സാ നാനത്തകായാ നാനത്തസഞ്ഞിനോ. ഛകാമാവചരദേവേസു ച കേസഞ്ചി കായോ നീലോ ഹോതി, കേസഞ്ചി പീതാദിവണ്ണോ, പടിസന്ധിസഞ്ഞാ ച നേസം ദുഹേതുകാപി തിഹേതുകാപി ഹോതി, തസ്മാ തേപി നാനത്തകായാ നാനത്തസഞ്ഞിനോ. ഏകച്ചേ വിനിപാതികാ പന ചതുഅപായവിനിമുത്തകാ ഉത്തരമാതാ യക്ഖിനീ, പിയങ്കരമാതാ, ധമ്മഗുത്താതി ഏവമാദയോ ദട്ഠബ്ബാ. ഏതേസഞ്ഹി ഓദാതകാളമങ്ഗുരച്ഛവിസാമവണ്ണാദിവസേന ചേവ കിസഥൂലരസ്സദീഘാദിവസേന ച കായോ നാനാ ഹോതി, മനുസ്സാനം വിയ തിഹേതുകദുഹേതുകാഹേതുകവസേന പടിസന്ധിസഞ്ഞാപി, തേ പന ദേവാ വിയ ന മഹേസക്ഖാ , കപണമനുസ്സാ വിയ അപ്പേസക്ഖാ ദുല്ലഭഘാസച്ഛാദനാ ദുക്ഖപീളിതാ വിഹരന്തി, ഏകച്ചേ കാളപക്ഖേ ദുക്ഖിതാ ജുണ്ഹപക്ഖേ സുഖിതാ ഹോന്തി, തസ്മാ സുഖസമുസ്സയതോ വിനിപതിതത്താ സുഖസമുസ്സയതോ വിനിപാതോ ഏതേസം അത്ഥീതി വിനിപാതികാതി വുത്താ സതിപി ദേവഭാവേ ദിബ്ബസമ്പത്തിയാ അഭാവതോ. യേ പനേത്ഥ തിഹേതുകാ, തേസം ധമ്മാഭിസമയോപി ഹോതി. പിയങ്കരമാതാ ഹി യക്ഖിനീ പച്ചൂസസമയേ അനുരുദ്ധത്ഥേരസ്സ ധമ്മം സജ്ഝായതോ സുത്വാ -

"മാ സദ്ദം കരി പിയങ്കര, ഭിക്ഖു ധമ്മപദാനി ഭാസതി;
അപിച ധമ്മപദം വിജാനിയ, പടിപജ്ജേമ ഹിതായ നോ സിയാ.

"പാണേസു ച സംയമാമസേ, സമ്പജാനമുസാ ന ഭണാമസേ;
സിക്ഖേമ സുസീല്യമത്തനോ, അപി മുച്ചേമ പിസാചയോനിയാ"തി. (സം॰ നി॰ ൧.൨൪൦) -

ഏവം പുത്തകം സഞ്ഞാപേത്വാ തം ദിവസം സോതാപത്തിഫലം പത്താ. ഉത്തരമാതാ പന ഭഗവതോ ധമ്മം സുത്വാവ സോതാപന്നാ ജാതാ. ഏവമിമേപി കായസ്സ ചേവ പടിസന്ധിസഞ്ഞായ ച നാനത്താ "നാനത്തകായാ നാനത്തസഞ്ഞിനോ"ത്വേവ സങ്ഖ്യം ഗച്ഛന്തി.

ബ്രഹ്മപാരിസജ്ജബ്രഹ്മപുരോഹിതമഹാബ്രഹ്മസങ്ഖാതാ പന ഹീനമജ്ഝിമപണീതഭേദഭിന്നേന പഠമജ്ഝാനേന നിബ്ബത്താ ബ്രഹ്മകായികാ ചേവ ചതൂസു അപായേസു സത്താ ച **"നാനത്തകായാ ഏകത്തസഞ്ഞിനോ"**തി വുച്ചന്തി. ഏതേസു ഹി ബ്രഹ്മകായികേസു ബ്രഹ്മപുരോഹിതാനം കായോ ബ്രഹ്മപാരിസജ്ജേഹി പമാണതോ വിപുലതരോ ഹോതി, മഹാബ്രഹ്മാനം കായോ പന ബ്രഹ്മപുരോഹിതേഹിപി പമാണതോ വിപുലതരോ ഹോതി. കാമഞ്ച നേസം

പഭാവസേനപി കായോ ഹേട്ഠിമഹേട്ഠിമേഹി ഉളാരതരോ ഹോതി, തം പന ഇധ അപ്പമാണം. തഥാ ഹി പരിത്താഭാദീനം പരിത്തസുഭാദീനഞ്ച കായേ സതിപി പഭാവേമത്തേ ഏകത്തവസേനേവ വവത്ഥപീയതീതി “ഏകത്തകായാ”ത്വേവ തേ വുച്ചന്തി. ഏവമിമേ ബ്രഹ്മകായികാ കായസ്സ നാനത്താ പഠമജ്ഝാനവിപാകവസേന പന പടിസന്ധിസഞ്ഞായ ച ഏകത്താ നാനത്തകായാ ഏകത്തസഞ്ഞിനോ. യഥാ ച തേ, ഏവം ചതൂസു അപായേസു സത്താ. നിരയേസു ഹി കേസഞ്ചി ഗാവുതം, കേസഞ്ചി അഡ്ഢയോജനം, കേസഞ്ചി യോജനം അത്തഭാവോ ഹോതി, ദേവദത്തസ്സ പന യോജനസതികോ ജാതോ. തിരച്ഛാനേസുപി കേചി ഖുദ്ദകാ, കേചി മഹന്താ, പേത്തിവിസയേപി കേചി സട്ഠിഹത്ഥാ, കേചി അസീതിഹത്ഥാ ഹോന്തി, കേചി സുവണ്ണാ, കേചി ദുബ്ബണ്ണാ, തഥാ കാലകഞ്ചികാ അസുരാ. അപി ചേത്ഥ ദീഘപിട്ഠികപേതാ നാമ സട്ഠിയോജനികാപി ഹോന്തി, പടിസന്ധിസഞ്ഞാ പന സബ്ബേസമ്പി അകുസലവിപാകാഹേതുകാവ ഹോതി. ഇതി ആപായികാപി “നാനത്തകായാ ഏകത്തസഞ്ഞിനോ”ത്വേവ സങ്ഖ്യം ഗച്ഛന്തി.

ദുതിയജ്ഝാനഭൂമികാ പന പരിത്താഭാ അപ്പമാണാഭാ ആഭസ്സരാ **“ഏകത്തകായാ നാനത്തസഞ്ഞിനോ”**തി വുച്ചന്തി. നേസഞ്ഹി സബ്ബേസം കായോ ഏകപ്പമാണോവ ഹോതി, പടിസന്ധിസഞ്ഞാ പന ദുതിയതതിയജ്ഝാനവിപാകവസേന നാനാ ഹോതി.

പരിത്തസുഭാ അപ്പമാണസുഭാ സുഭകിണ്ഹാ പന തതിയജ്ഝാനഭൂമികാ **ഏകത്തകായാ ഏകത്തസഞ്ഞിനോ**. തേസം വുത്തനയേന കായസ്സ ചേവ ചതുത്ഥജ്ഝാനവിപാകവസേന പടിസന്ധിസഞ്ഞായ ച ഏകത്താ. “വേഹപ്ഫലാപി ഇമംയേവ ചതുത്ഥവിഞ്ഞാണട്ഠിതിം ഭജന്തി കായസ്സ ചേവ പഞ്ചമജ്ഝാനവിപാകവസേന പടിസന്ധിസഞ്ഞായ ച ഏകരൂപത്താ. സുദ്ധാവാസാ പന അപുനരാവത്തനതോ വിവട്ടപക്ഖേ ഠിതാ, ന സബ്ബകാലികാ. കപ്പസതസഹസ്സമ്പി അസങ്ഖ്യേയ്യമ്പി ബുദ്ധസുഞ്ഞേ ലോകേ നുപ്പജ്ജന്തി, സോളസകപ്പസഹസ്സബ്ഭന്തരേ ബുദ്ധേസു ഉപ്പജ്ജന്തേസുയേവ ഉപ്പജ്ജന്തി, ധമ്മചക്കപ്പവത്തിസ്സ ഭഗവതോ ഖന്ധാവാരട്ഠാനസദിസാ ഹോന്തി, തസ്മാ നേവ വിഞ്ഞാണട്ഠിതിം, ന സത്താവാസം ഭജന്തീ”തി വദന്തി. മഹാസീവത്ഥേരോ പന “ന ഖോ പന സോ സാരിപുത്ത ആവാസോ സുലഭരൂപോ, യോ മയാ അനാവുട്ഠപുബ്ബോ ഇമിനാ ദീഘേന അദ്ധുനാ അഞ്ഞത്ര സുദ്ധാവാസേഹി ദേവേഹീ”തി (മ॰ നി॰ ൧.൧൬൦) ഇമിനാ സുത്തേന “സുദ്ധാവാസാപി ചതുത്ഥവിഞ്ഞാണട്ഠിതിം ചതുത്ഥസത്താവാസം ഭജന്തീ”തി വദതി, തം അപ്പടിബാഹിയത്താ സുത്തസ്സ അനുഞ്ഞാതം. തസ്മാ അസഞ്ഞസത്തം അപനേത്വാ പരിത്തസുഭാദീസു അകനിട്ഠപരിയോസാനാസു നവസു ഭൂമീസു സത്താ “ഏകത്തകായാ ഏകത്തസഞ്ഞിനോ”തി ഗഹേതബ്ബാ.

അസഞ്ഞസത്താ പന വിഞ്ഞാണാഭാവാ ഏത്ഥ സങ്ഗഹം ന ഗച്ഛന്തി. തഥാ ഹി അനുപ്പന്നേ ബുദ്ധേ തിത്ഥായതനേ പബ്ബജിതാ വായോകസിണേ പരികമ്മം കത്വാ ചതുത്ഥജ്ഝാനം നിബ്ബത്തേത്വാ തതോ വുട്ഠായ “ധീ ചിത്തം, ധീ ചിത്തം, ചിത്തസ്സ നാമ അഭാവോയേവ സാധു. ചിത്തഞ്ഹി നിസ്സായ വധബന്ധാദിപച്ചയം ദുക്ഖം ഉപ്പജ്ജതി, ചിത്തേ അസതി നത്ഥേത”ന്തി ഖന്തിം രുചിം ഉപ്പാദേത്വാ അപരിഹീനജ്ഝാനാ കാലം കത്വാ രൂപപടിസന്ധിവസേന അസഞ്ഞഭവേ നിബ്ബത്തന്തി. യോ യസ്സ ഇരിയാപഥോ മനുസ്സലോകേ പണിഹിതോ അഹോസി, സോ തേന ഇരിയാപഥേന നിബ്ബത്തിത്വാ പഞ്ച കപ്പസതാനി ഠിതോ വാ നിസിന്നോ വാ നിപന്നോ വാ ഹോതി. ഏവം ചിത്തവിരാഗഭാവനാവസേന തേസം തത്ഥ വിഞ്ഞാണുപ്പത്തി ന ഹോതീതി വിഞ്ഞാണാഭാവതോ വിഞ്ഞാണട്ഠിതിം തേ ന ഭജന്തി. നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനം പന യഥേവ സഞ്ഞായ, ഏവം വിഞ്ഞാണസ്സപി സുഖുമത്താ വിഞ്ഞാണട്ഠിതീസു സങ്ഗഹം ന ഗച്ഛതി. തഞ്ഹി സഞ്ഞായ വിയ വിഞ്ഞാണസ്സപി സങ്ഖാരാവസേസസുഖുമഭാവപ്പത്തത്താ പരിബ്യത്തവിഞ്ഞാണകിച്ചാഭാവതോ നേവ വിഞ്ഞാണം , ന ച സബ്ബസോ അവിഞ്ഞാണം ഹോതീതി നേവവിഞ്ഞാണാനാവിഞ്ഞാണം, തസ്മാ പരിപ്ഫുടവിഞ്ഞാണകിച്ചവന്തീസു വിഞ്ഞാണട്ഠിതീസു സങ്ഗഹം ന ഗച്ഛതി. തസ്മാ വിനിപാതികേഹി സദ്ധിം ഛകാമാവചരദേവാ മനുസ്സാ ച നാനത്തകായാ നാനത്തസഞ്ഞിനോ, പഠമജ്ഝാനഭൂമികാ അപായസത്താ ച നാനത്തകായാ ഏകത്തസഞ്ഞിനോ, ദുതിയജ്ഝാനഭൂമികാ ഏകത്തകായാ നാനത്തസഞ്ഞിനോ, തതിയജ്ഝാനഭൂമികാ അസഞ്ഞസത്തം വജ്ജേത്വാ സേസാ ചതുത്ഥജ്ഝാനഭൂമികാ ച ഏകത്തകായാ ഏകത്തസഞ്ഞിനോതി ഇമാ ചതസ്സോ വിഞ്ഞാണട്ഠിതിയോ നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനം വജ്ജേത്വാ ആകാസാനഞ്ചായതനാദിഹേട്ഠിമാരുപ്പത്തയേന സദ്ധിം “സത്ത വിഞ്ഞാണട്ഠിതിയോ”തി വേദിതബ്ബാ.

അട്ഠ ലോകധമ്മാതി ലാഭോ അലാഭോ യസോ അയസോ നിന്ദാ പസംസാ സുഖം ദുക്ഖന്തി ഇമേ അട്ഠ ലോകസ്സ ധമ്മത്താ ലോകധമ്മാ. ഇമേ ഹി സത്തലോകസ്സ അവസ്സംഭാവിനോ ധമ്മാ, തസ്മാ ഏതേഹി വിനിമുത്തോ നാമ കോചി സത്തോ നത്ഥി. തേ ഹി അപരാപരം കദാചി ലോകം അനുപതന്തി, കദാചി തേ ലോകോ ച അനുപതതി. വുത്തമ്പി ചേതം “അട്ഠിമേ, ഭിക്ഖവേ, ലോകധമ്മാ ലോകം അനുപരിവത്തന്തി, ലോകോ ച അട്ഠ ലോകധമ്മേ അനുപരിവത്തതീ”തി (അ॰ നി॰ ൮.൬). ഘാസച്ഛാദനാദീനം ലദ്ധി, താനി ഏവ വാ ലദ്ധബ്ബതോ **ലാഭോ**. തദഭാവോ **അലാഭോ**. ലാഭഗ്ഗഹണേന ചേത്ഥ തബ്ബിസയോ അനുരോധോ ഗഹിതോ, അലാഭഗ്ഗഹണേന വിരോധോ. ഏവം **യസാദീസുപി** തബ്ബിസയഅനുരോധവിരോധാനം ഗഹണം വേദിതബ്ബം. ലാഭേ പന ആഗതേ അലാഭോ ആഗതോയേവ ഹോതീതി ലാഭോ ച അലാഭോ ച വുത്തോ. **യസാദീസുപി** ഏസേവ നയോ. തഥാ ച ലോഹിതേ സതി തദുപഘാതവസേന പുബ്ബോ വിയ ലാഭാദീസു അനുരോധേ സതി അലാഭാദീസു വിരോധോ ലദ്ധാവസരോ ഏവ ഹോതി.

നവ സത്താവാസാതി ഹേട്ഠാ വുത്തസത്തവിഞ്ഞാണട്ഠിതിയോ ഏവ അസഞ്ഞസത്തചതുത്ഥാരുപ്പേഹി സദ്ധിം “നവ സത്താവാസാ”തി വുച്ചന്തി. സത്താ ആവസന്തി ഏതേസൂതി സത്താവാസാ, നാനത്തകായനാനത്തസഞ്ഞീആദിഭേദാ സത്തനികായാ. തേ ഹി സത്തനികായാ തപ്പരിയാപന്നാനം സത്താനം തായ ഏവ തപ്പരിയാപന്നതായ ആധാരോ വിയ വത്തബ്ബതം അരഹന്തി സമുദായാധാരതായ അവയവസ്സ യഥാ “രുക്ഖേ സാഖാ”തി. സുദ്ധാവാസാനമ്പി സത്താവാസഗ്ഗഹണേ കാരണം ഹേട്ഠാ വുത്തമേവ.

ദസായതനാനീതി അരൂപസഭാവം മനായതനം രൂപാരൂപാദിമിസ്സകം ധമ്മായതനഞ്ച ഠപേത്വാ കേവലം രൂപധമ്മാനംയേവ വസേന ചക്ഖായതനാദയോ പഞ്ച, രൂപായതനാദയോ പഞ്ചാതി ദസായതനാനി വുത്താനി, മനായതനധമ്മായതനേഹി പന സദ്ധിം താനിയേവ **“ദ്വാദസായതനാനീ”**തി വുത്താനി.

കസ്മാ പനേത്ഥ ചക്ഖാദയോ “ആയതനാനീ”തി വുച്ചന്തി? ആയതനതോ (വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൧൫൪) ആയാനം വാ തനനതോ ആയതസ്സ ച നയനതോ ആയതനാനി. ചക്ഖുരൂപാദീസു ഹി തംതംദ്വാരാരമ്മണാ ചിത്തചേതസികാ ധമ്മാ സേന സേന അനുഭവനാദിനാ കിച്ചേന ആയതന്തി ഉട്ഠഹന്തി ഘടന്തി വായമന്തി, തേ ച പന ആയഭൂതേ ധമ്മേ ഏതാനി തനോന്തി വിത്ഥാരേന്തി, ഇദഞ്ച അനമതഗ്ഗേ സംസാരേ പവത്തം അതിവിയ ആയതം സംസാരദുക്ഖം യാവ ന

നിവത്തതി, താവ നയന്തി പവത്തയന്തി, തസ്മാ "ആയതനാനീ"തി വുച്ചന്തി. അപി ച നിവാസട്ഠാനട്ഠേന ആകരട്ഠേന സമോസരണട്ഠേന സഞ്ജാതിദേസട്ഠേന കാരണട്ഠേന ച ആയതനാനി. തഥാ ഹി ലോകേ "ഇസ്സരായതനം വാസുദേവായതന"ന്തിആദീസു നിവാസട്ഠാനം ആയതനന്തി വുച്ചതി. "സുവണ്ണായതനം രജതായതന"ന്തിആദീസു ആകരോ. സാസനേ പന "മനോരമേ ആയതനേ, സേവന്തി നം വിഹങ്ഗമാ"തിആദീസു (അം॰ നി॰ ൫.൩൮) സമോസരണട്ഠാനം. "ദക്ഖിണാപഥോ ഗുന്നം ആയതന"ന്തിആദീസു സഞ്ജാതിദേസോ. "തത്ര തത്രേവ സക്ഖിഭബ്ബതം പാപുണാതി സതി സതിആയതനേ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൩.൧൫൮; അം॰ നി॰ ൩.൧൦൨; ൫.൨൩) കാരണം ആയതനന്തി വുച്ചതി. ചക്ഖുആദീസു ച തേ തേ ചിത്തചേതസികാ ധമ്മാ നിവസന്തി തദായത്തവുത്തിതായാതി ചക്ഖാദയോ തേസം നിവാസട്ഠാനം. ചക്ഖാദീസു ച തേ ആകിണ്ണാ തന്നിസ്സിതത്താ തദാരമ്മണത്താ ചാതി ചക്ഖാദയോവ നേസം ആകരോ. തത്ഥ തത്ഥ വത്ഥുദ്വാരാരമ്മണവസേന സമോസരണതോ ചക്ഖാദയോവ നേസം സമോസരണട്ഠാനം. തന്നിസ്സയാരമ്മണഭാവേന തത്ഥേവ ഉപ്പത്തിതോ ചക്ഖാദയോവ നേസം സഞ്ജാതിദേസോ. ചക്ഖാദീനം അഭാവേ അഭാവതോ ചക്ഖാദയോവ നേസം കാരണന്തി യഥാവുത്തേനത്ഥേന ചക്ഖു ച തം ആയതനഞ്ചാതി ചക്ഖായതനം. ഏവം സേസാനിപി.

ഇമാനേവ പന ദ്വാദസായതനാനി ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദിഛവിഞ്ഞാണേഹി സദ്ധിം **അട്ഠാരസ** വിദഹനാദിതോ **"ധാതുയോ"**തി വുച്ചന്തി. തഥാ ഹി ചക്ഖാദീസു ഏകേകോ ധമ്മോ യഥാസമ്ഭവം വിദഹതി, ധീയതേ, വിധാനം, വിധീയതേ ഏതായ, ഏത്ഥ വാ ധീയതീതി ധാതൂതി വുച്ചതി. ലോകിയാ ഹി ധാതുയോ കാരണഭാവേന വവത്ഥിതാവ ഹുത്വാ സുവണ്ണരജതാദിധാതുയോ വിയ സുവണ്ണരജതാദിം, അനേകപ്പകാരം സംസാരദുക്ഖം വിദഹന്തി, ഭാരഹാരേഹി ച ഭാരോ വിയ സത്തേഹി ധീയന്തി ധാരീയന്തി, ദുക്ഖവിധാനമത്തമേവ ചേതാ അവസവത്തനതോ. ഏതാഹി ച കാരണഭൂതാഹി സംസാരദുക്ഖം സത്തേഹി അനുവിധീയതി, തഥാവിഹിതഞ്ച തം ഏതാസ്വേവ ധീയതി ഠപീയതി, തസ്മാ "ധാതുയോ"തി വുച്ചന്തി. അപി ച യഥാ തിത്ഥിയാനം അത്താ നാമ സഭാവതോ നത്ഥി, ന ഏവമേതാ, ഏതാ പന അത്തനോ സഭാവം ധാരേന്തീതി ധാതുയോ. യഥാ ച ലോകേ വിചിത്താ ഹരിതാലമനോസിലാദയോ സേലാവയവാ "ധാതുയോ"തി വുച്ചന്തി, ഏവമേതാപി ധാതുയോ വിയ ധാതുയോ. വിചിത്താ ഹേതാ ഞാണഞേയ്യാവയവാതി. യഥാ വാ സരീരസങ്ഖാതസ്സ സമുദായസ്സ അവയവഭൂതേസു രസസോണിതാദീസു അഞ്ഞമഞ്ഞവിസഭാഗലക്ഖണപരിച്ഛിന്നേസു ധാതുസമഞ്ഞാ, ഏവമേതേസുപി പഞ്ചക്ഖന്ധസങ്ഖാതസ്സ അത്തഭാവസ്സ അവയവേസു ധാതുസമഞ്ഞാ വേദിതബ്ബാ. അഞ്ഞമഞ്ഞവിസഭാഗലക്ഖണപരിച്ഛിന്നാ ഹേതേ ചക്ഖാദയോതി. അപി ച **ധാതൂ**തി നിജ്ജീവമത്തസ്സേതം അധിവചനം. തഥാ ഹി ഭഗവാ "ഛധാതുരോ അയം ഭിക്ഖു പുരിസോ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൩.൩൪൩) ജീവസഞ്ഞാസമൂഹനനത്ഥം ധാതുദേസനമകാസി. തസ്മാ നിജ്ജീവട്ഠേനപി ധാതുയോതി വുച്ചന്തി.

ഏത്ഥ ച "ആഹാരട്ഠിതികാ"തി പച്ചയായത്തവുത്തിതാവചനേന സങ്ഖാരാനം അനിച്ചതാ, തായ ച "യദനിച്ചം തം ദുക്ഖം, യം ദുക്ഖം തദനത്താ"തി (സം॰ നി॰ ൩.൧൫) വചനതോ ദുക്ഖാനത്തതാ ച പകാസിതാ ഹോന്തീതി തീണിപി സാമഞ്ഞലക്ഖണാനി ഗഹിതാനി. **നാമ**ന്തി ചത്താരോ അരൂപിനോ ഖന്ധാ, തേ ച അത്ഥതോ ഫസ്സാദയോ. **രൂപ**ന്തി ഭൂതുപാദായരൂപാനി, താനി ച അത്ഥതോ പഥവീആദയോതി അവിസേസേനേവ സലക്ഖണതോ സങ്ഖാരാ ഗഹിതാ. തഗ്ഗഹണേനേവ യേ തേ സവിസേസാ കുസലാദയോ ഹേതുആദയോ ച, തേപി ഗഹിതാ ഏവ ഹോന്തീതി ആഹ **"ഇതി അയം സങ്ഖാരലോകോപി സബ്ബഥാ വിദിതോ"**തി.

ഏവം സങ്ഖാരലോകസ്സ സബ്ബഥാ വിദിതഭാവം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി സത്തലോകസ്സപി സബ്ബഥാ വിദിതഭാവം ദസ്സേന്തോ **"യസ്മാ പനേസാ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ആസയം ജാനാതീ**തി ആഗമ്മ ചിത്തം സേതി ഏത്ഥാതി ആസയോ മിഗാസയോ വിയ. യഥാ മിഗോ ഗോചരായ ഗന്ത്വാ പച്ചാഗന്ത്വാ തത്ഥേവ വനഗഹനേ സയതീതി സോ തസ്സ ആസയോ, ഏവം അഞ്ഞഥാ പവത്തിത്വാപി ചിത്തം ആഗമ്മ യത്ഥ സേതി, സോ തസ്സ ആസയോതി വുച്ചതി. സോ പന സസ്സതദിട്ഠിആദിവസേന ചതുബ്ബിധോ. വുത്തഞ്ച -

> "സസ്സതുച്ഛേദദിട്ഠീ ച, ഖന്തി ചേവാനുലോമികാ;
> യഥാഭൂതഞ്ച യം ഞാണം, ഏതം ആസയസദ്ദിത"ന്തി.

തത്ഥ സബ്ബദിട്ഠീനം സസ്സതുച്ഛേദദിട്ഠീഹി സങ്ഗഹിതത്താ സബ്ബേപി ദിട്ഠിഗതികാ സത്താ ഇമാ ഏവ ദ്വേ ദിട്ഠിയോ സന്നിസ്സിതാ. യഥാഹ "ദ്വയനിസ്സിതോ ഖ്വായം കച്ചാന ലോകോ യേഭുയ്യേന അത്ഥിതഞ്ചേവ നത്ഥിതഞ്ചാ"തി (സം॰ നി॰ ൨.൧൫). **അത്ഥിതാ**തി ഹി സസ്സതഗ്ഗാഹോ അധിപ്പേതോ, **നത്ഥിതാ**തി ഉച്ഛേദഗ്ഗാഹോ. അയം താവ വട്ടനിസ്സിതാനം പുഥുജ്ജനാനം ആസയോ, വിവട്ടനിസ്സിതാനം പന സുദ്ധസത്താനം അനുലോമികാ ഖന്തി യഥാഭൂതഞാണന്തി ദുവിധോ ആസയോ. തത്ഥ "അനുലോമികാ ഖന്തി വിപസ്സനാഞാണം, യഥാഭൂതഞാണം പന മഗ്ഗഞാണ"ന്തി **സമ്മോഹവിനോദനിയാ** വിഭങ്ഗട്ഠകഥായം (വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൮൧൫) വുത്തം . തം ചതുബ്ബിധമ്പി സത്താനം ആസയം ജാനാതി, ജാനന്തോ ച തേസം ദിട്ഠിഗതാനം തേസഞ്ച ഞാണാനം അപ്പവത്തിക്ഖണേപി ജാനാതി. വുത്തഞ്ഹേതം -

> "കാമം സേവന്തഞ്ഞേവ ജാനാതി 'അയം പുഗ്ഗലോ കാമഗരുകോ കാമാസയോ കാമാധിമുത്തോ'തി, കാമം സേവന്തഞ്ഞേവ ജാനാതി 'അയം പുഗ്ഗലോ നേക്ഖമ്മഗരുകോ നേക്ഖമ്മാസയോ നേക്ഖമ്മാധിമുത്തോ'"തിആദി (പടി॰ മ॰ ൧.൧൧൩).

അനുസയം ജാനാതീതി അനു അനു സയന്തീതി അനുസയാ, അനുരൂപം കാരണം ലഭിത്വാ ഉപ്പജ്ജന്തീതി അത്ഥോ. ഏതേന നേസം കാരണലാഭേ ഉപ്പജ്ജനാരഹതം ദസ്സേതി. അപ്പഹീനാ ഹി കിലേസാ കാരണലാഭേ സതി ഉപ്പജ്ജന്തി. കേ പന തേ? കാമരാഗാദയോ സത്ത അനാഗതാ കിലേസാ, അതീതാ പച്ചുപ്പന്നാ ച തംസഭാവത്താ തഥാ വുച്ചന്തി. ന ഹി ധമ്മാനം കാലഭേദേന സഭാവഭേദോ അത്ഥി, തം സത്തവിധം അനുസയം തസ്സ തസ്സ സത്തസ്സ സന്താനേ പരോപരഭാവേന പവത്തമാനം ജാനാതി.

ചരിതം ജാനാതീതി ഏത്ഥ **ചരിത**ന്തി സുചരിതദുച്ചരിതം. തഞ്ഹി **വിഭങ്ഗേ** (വിഭ॰ ൮൧൪ ആദയോ) ചരിതനിദ്ദേസേ നിദ്ദിട്ഠം. അഥ വാ **ചരിത**ന്തി ചരിയാ വേദിതബ്ബാ. താ പന രാഗദോസമോഹസദ്ധാബുദ്ധിവിതക്കവസേന ഛ മൂലചരിയാ, താസം അപരിയന്തോ അന്തരഭേദോ, സംസഗ്ഗഭേദോ പന തേസട്ഠിവിധോ. തം ചരിതം സഭാവതോ സംകിലേസതോ വോദാനതോ സമുട്ഠാനതോ ഫലതോ നിസ്സന്ദതോതി ഏവമാദിനാ പകാരേന ജാനാതി.

അധിമുത്തിം ജാനാതീതി ഏത്ഥ **അധിമുത്തീ**തി അജ്ഝാസയധാതു. സാ ദുവിധാ ഹീനാധിമുത്തി പണീതാധിമുത്തീതി. യായ ഹീനാധിമുത്തികാ സത്താ ഹീനാധിമുത്തികേയേവ സേവന്തി, പണീതാധിമുത്തികാ ച പണീതാധിമുത്തികേ ഏവ. സചേ ഹി ആചരിയുപജ്ഝായാ ന സീലവന്തോ ഹോന്തി, സദ്ധിവിഹാരികാ സീലവന്തോ ഹോന്തി, തേ അത്തനോ

ആചരിയുപജ്ഝായേപി ന ഉപസങ്കമന്തി, അത്തനാ സദിസേ സാരുപ്പഭിക്ഖൂയേവ ഉപസങ്കമന്തി. സചേ ആചരിയുപജ്ഝായാ സാരുപ്പഭിക്ഖൂ, ഇതരേ അസാരുപ്പാ, തേപി ന ആചരിയുപജ്ഝായേ ഉപസങ്കമന്തി, അത്തനാ സദിസേ ഹീനാധിമുത്തികേ ഏവ ഉപസങ്കമന്തി. തിപിടകചൂളാഭയത്ഥേരോ കിര നാഗദീപേ ചേതിയവന്ദനായ പഞ്ചഹി ഭിക്ഖുസതേഹി സദ്ധിം ഗച്ഛന്തോ ഏകസ്മിം ഗാമേ മനുസ്സേഹി നിമന്തിതോ ഥേരേന ച സദ്ധിം ഏകോ അസാരുപ്പഭിക്ഖു അത്ഥി, ധുരവിഹാരേപി ഏകോ അസാരുപ്പഭിക്ഖു അത്ഥി, ഭിക്ഖുസങ്ഘേസു ഗാമം ഓസരന്തേസു തേ ഉഭോ ജനാ കിഞ്ചാപി ആഗന്തുകേന നേവാസികോ, നേവാസികേന വാ ആഗന്തുകോ ന ദിട്ഠപുബ്ബോ, ഏവം സന്തേപി ഏകതോ ഹുത്വാ ഹസിത്വാ ഹസിത്വാ കഥയമാനാ അട്ഠംസു. ഥേരോ ദിസ്വാ "സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന ജാനിത്വാ **ധാതുസംയുത്തം** (സം॰ നി॰ ൨.൮൬ ആദയോ) കഥിത"ന്തി ആഹ. ഏവമയം ഹീനാധിമുത്തികാദീനം അഞ്ഞമഞ്ഞോപസേവനാദിനിയാമികാ അജ്ഝാസയധാതു അജ്ഝാസയഭാവോ അധിമുത്തീതി വുച്ചതി, തം അധിമുത്തിം ജാനാതി. "ഇമസ്സ അധിമുത്തി ഹീനാ, ഇമസ്സ പണീതാ. തത്ഥാപി ഇമസ്സ മുദു, ഇമസ്സ മുദുതരാ, ഇമസ്സ മുദുതമാ"തിആദിനാ പടിവിജ്ഝതി. അധിമുത്തിയാ പന തിക്ഖമുദുഭാവാദികോ ഇന്ദ്രിയാനം തിക്ഖമുദുഭാവാദിനാ വേദിതബ്ബോ.

അപ്പരജക്ഖേതി പഞ്ഞാമയേ അക്ഖിമ്ഹി അപ്പം പരിത്തം രാഗദോസമോഹരജം ഏതേസന്തി അപ്പരജക്ഖാ, അപ്പം വാ രാഗാദിരജം ഏതേസന്തി അപ്പരജക്ഖാ, അനുസ്സദരാഗാദിരജാ സത്താ. തേ അപ്പരജക്ഖേ. **മഹാരജക്ഖേ**തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ, ഉസ്സദരാഗാദിരജാ മഹാരജക്ഖാ. **ജാനാതീ**തി "ഇമസ്സ രാഗരജോ അപ്പോ, ഇമസ്സ ദോസരജോ അപ്പോ"തിആദിനാ അപ്പരജക്ഖാദികേ ജാനാതി.

തിക്ഖിന്ദ്രിയേതി തിഖിണേഹി സദ്ധാദീഹി ഇന്ദ്രിയേഹി സമന്നാഗതേ. **മുദിന്ദ്രിയേ**തി മുദുകേഹി സദ്ധാദീഹി ഇന്ദ്രിയേഹി സമന്നാഗതേ. ഉഭയത്ഥാപി ഉപനിസ്സയഭൂതിന്ദ്രിയാനി അധിപ്പേതാനി. **സ്വാകാരേ**തി സുന്ദരാകാരേ, കല്യാണപകതികേ വിവട്ടജ്ഝാസയേതി അത്ഥോ. യേസം വാ ആസയാദയോ ആകാരാ കോട്ഠാസാ സുന്ദരാ, തേ **സ്വാകാരാ**. വിപരീതാ **ദ്വാകാരാ. സുവിഞ്ഞാപയേ**തി സമ്മത്തനിയാമം വിഞ്ഞാപേതും സുകരേ സദ്ധേ പഞ്ഞവന്തേ ച, യേ വാ കഥിതം കാരണം സല്ലക്ഖേന്തി, സുഖേന സക്കാ ഹോന്തി വിഞ്ഞാപേതും, തേ **സുവിഞ്ഞാപയാ**. വിപരീതാ **ദുവിഞ്ഞാപയാ. ഭബ്ബേ അഭബ്ബേ**തി ഏത്ഥ യേ അരിയമഗ്ഗപ്പടിവേധസ്സ അനുച്ഛവികാ ഉപനിസ്സയസമ്പന്നാ കമ്മാവരണകിലേസാവരണവിപാകാവരണരഹിതാ, തേ **ഭബ്ബാ**. വിപരീതാ **അഭബ്ബാ. തസ്മാ**തി യസ്മാ ഭഗവാ അപരിമാണേ സത്തേ ആസയാദിതോ അനവസേസേത്വാ ജാനാതി, തസ്മാ അസ്സ ഭഗവതോ സത്തലോകോപി സബ്ബഥാ വിദിതോ.

നനു ച സത്തേസു പമാണാദിപി ജാനിതബ്ബോ അത്ഥീതി? അത്ഥി, തസ്സ പന ജാനനം ന നിബ്ബിദായ വിരാഗായ നിരോധായാതി ഇധ ന ഗഹിതം, ഭഗവതോ പന തമ്പി സുവിദിതം സുവവത്ഥാപിതമേവ, പയോജനാഭാവാ ദേസനം നാരുള്ഹം. തേന വുത്തം -

> "അഥ ഖോ ഭഗവാ പരിത്തം നഖസിഖായം പംസും ആരോപേത്വാ ഭിക്ഖൂ ആമന്തേസി - 'തം കിം മഞ്ഞഥ, ഭിക്ഖവേ, കതമം നു ഖോ ബഹുതരം യോ വായം മയാ പരിത്തോ നഖസിഖായം പംസു ആരോപിതോ, അയം വാ മഹാപഥവീ'"തിആദി (സം॰ നി॰ ൫.൧൧൩൪).

ഏവം സത്തലോകസ്സപി സബ്ബഥാ വിദിതഭാവം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി ഓകാസലോകസ്സപി തഥേവ വിദിതഭാവം ദസ്സേന്തോ ആഹ **"യഥാ ച സത്തലോകോ"**തിആദി . ഓകാസലോകോപി സബ്ബഥാ വിദിതോതി സമ്ബന്ധോ. **ചക്കവാള**ന്തി ലോകധാതു. സാ ഹി നേമിമണ്ഡലസദിസേന ചക്കവാളപബ്ബതേന സമന്തതോ പരിക്ഖിത്തത്താ "ചക്കവാള"ന്തി വുച്ചതി. **അഡ്ഢുഡ്ഢാനീ**തി ഉപഡ്ഢചതുത്ഥാനി, തീണി സതാനി പഞ്ഞാസഞ്ചാതി അത്ഥോ. **നഹുതാനീ**തി ദസസഹസ്സാനി. **സങ്ഖാതാ**തി കഥിതാ. യസ്മാ പഥവീ നാമായം തിരിയം അപരിച്ഛിന്നാ, തസ്മാ **"ഏത്തകം ബഹലത്തേന, സങ്ഖാതായം വസുന്ധരാ"**തി ബഹലതോയേവ പരിച്ഛേദോ വുത്തോ. നനു ചക്കവാളപബ്ബതേഹി തംതംചക്കവാളപഥവീ പരിച്ഛിന്നാതി? ന തദഞ്ഞചക്കവാളപഥവിയാ ഏകാബദ്ധഭാവതോ. തിണ്ണം തിണ്ണഞ്ഹി പത്താനം അന്തരാളസദിസേ തിണ്ണം തിണ്ണം ലോകധാതൂനം അന്തരേയേവ പഥവീ നത്ഥി ലോകന്തരനിരയഭാവതോ, ചക്കവാളപബ്ബതാനം പന ചക്കവാളപബ്ബതന്തരേഹി സമ്ബദ്ധട്ഠാനേ പഥവീ ഏകാബദ്ധാവ, വിവട്ടകാലേ സണ്ഠഹമാനാപി പഥവീ യഥാസണ്ഠിതപഥവിയാ ഏകാബദ്ധാവ സണ്ഠഹതി.

സണ്ഠിതീതി ഹേട്ഠാ ഉപരിതോ ചാതി സബ്ബസോ ഠിതി. **ഏവം സണ്ഠിതേ**തി ഏവം അവട്ഠിതേ. **ഏത്ഥാ**തി ചക്കവാളേ. **അജ്ഝോഗാള്ഹോ**തി ഓഗാഹിത്വാ അനുപവിസിത്വാ ഠിതോ. **അച്ചുഗ്ഗതോ താവദേവാ**തി തത്തകമേവ ചതുരാസീതി യോജനസതസഹസ്സാനിയേവ ഉഗ്ഗതോ. ന കേവലഞ്ചേത്ഥ ഉബ്ബേധോവ, അഥ ഖോ ആയാമവിത്ഥാരാപിസ്സ തത്തകായേവ. വുത്തഞ്ഹേതം -

> "സിനേരു, ഭിക്ഖവേ, പബ്ബതരാജാ ചതുരാസീതി യോജനസഹസ്സാനി ആയാമേന, ചതുരാസീതി യോജനസഹസ്സാനി വിത്ഥാരേനാ"തി (അം॰ നി॰ ൭.൬൬).

സിനേരുപബ്ബതുത്തമോതി പബ്ബതേസു ഉത്തമോ, പബ്ബതോയേവ വാ ഉത്തമോ പബ്ബതുത്തമോ, സിനേരുസങ്ഖാതോ പബ്ബതുത്തമോ സിനേരുപബ്ബതുത്തമോ, സിനേരുപബ്ബതരാജാതി വുത്തം ഹോതി. തസ്സ ച പാചീനപസ്സം രജതമയം, തസ്മാ തസ്സ പഭായ അജ്ഝോത്ഥരന്തിയാ പാചീനദിസായ സമുദ്ദോദകം ഖീരം വിയ പഞ്ഞായതി. ദക്ഖിണപസ്സം പന ഇന്ദനീലമണിമയം, തസ്മാ ദക്ഖിണദിസായ സമുദ്ദോദകം യേഭുയ്യേന നീലവണ്ണം ഹുത്വാ പഞ്ഞായതി, തഥാ ആകാസം. പച്ഛിമപസ്സം ഫലികമയം. ഉത്തരപസ്സം സുവണ്ണമയം. ചത്താരോ സമുദ്ദാപി സിനേരുരസ്മീഹി ഏവ പരിച്ഛിന്നാ. തഥാ ഹി പുബ്ബദക്ഖിണപസ്സേഹി നിക്ഖന്താ രജതമണിരസ്മിയോ ഏകതോ ഹുത്വാ മഹാസമുദ്ദപിട്ഠേന ഗന്ത്വാ ചക്കവാളപബ്ബതം ആഹച്ച തിട്ഠന്തി, ദക്ഖിണപച്ഛിമപസ്സേഹി നിക്ഖന്താ മണിഫലികരസ്മിയോ, പച്ഛിമുത്തരപസ്സേഹി നിക്ഖന്താ ഫലികസുവണ്ണരസ്മിയോ, ഉത്തരപാചീനപസ്സേഹി നിക്ഖന്താ സുവണ്ണരജതരസ്മിയോ ഏകതോ ഹുത്വാ മഹാസമുദ്ദപിട്ഠേന ഗന്ത്വാ ചക്കവാളപബ്ബതം ആഹച്ച തിട്ഠന്തി, താസം രസ്മീനം അന്തരേസു ചത്താരോ മഹാസമുദ്ദാ ഹോന്തി.

തതോതി സിനേരുസ്സ ഹേട്ഠാ ഉപരി ച വുത്തപ്പമാണതോ. **ഉപഡ്ഢുപഡ്ഢേനാ**തി ഉപഡ്ഢേന ഉപഡ്ഢേന. ഇദം വുത്തം ഹോതി - ദ്വാചത്താലീസ യോജനസഹസ്സാനി സമുദ്ദേ അജ്ഝോഗാള്ഹോ തത്തകമേവ ഉപരി ഉഗ്ഗതോ **യുഗന്ധരപബ്ബതോ,** ഏകവീസതി യോജനസഹസ്സാനി മഹാസമുദ്ദേ അജ്ഝോഗാള്ഹോ തത്തകമേവ ച ഉപരി ഉഗ്ഗതോ

ഈസധരോ പബ്ബതോതി ഇമിനാ നയേന സേസേസുപി ഉപഡ്ഢുപഡ്ഢപ്പമാണതാ വേദിതബ്ബാ. യഥാ മഹാസമുദ്ദോ യാവ ചക്കവാളപാദമൂലാ അനുപുബ്ബനിന്നോ, ഏവം യാവ സിനേരുപാദമൂലാതി ഹേട്ഠാ സിനേരുപ്പമാണതോ ഉപഡ്ഢപ്പമാണോപി യുഗന്ധരപബ്ബതോ പഥവിയം സുപ്പതിട്ഠിതോ, ഏവം ഈസധരാദയോപീതി ദട്ഠബ്ബം. വുത്തഞ്ഹേതം "മഹാസമുദ്ദോ, ഭിക്ഖവേ, അനുപുബ്ബനിന്നോ അനുപുബ്ബപോണോ അനുപുബ്ബപബ്ഭാരോ"തി (ചൂളവ॰ ൩൮൪; ഉദാ॰ ൪൫). സിനേരുയുഗന്ധരാദീനം അന്തരേ **സീദന്തരസമുദ്ദാ** നാമ ഹോന്തി. തത്ഥ കിര ഉദകം സുഖുമം മോരപത്തമത്തമ്പി പക്ഖിത്തം പതിട്ഠാതും ന സക്കോതി സീദതേവ, തസ്മാ തേ സീദസമുദ്ദാ നാമ വുച്ചന്തി. തേ പന വിത്ഥാരതോ യഥാക്കമം സിനേരുആദീനം അച്ചുഗ്ഗമസമാനപഅമാണാതി വദന്തി. **അജ്ഝോഗാള്ഹുഗ്ഗതാ**തി അജ്ഝോഗാള്ഹാ ച ഉഗ്ഗതാ ച. **ബ്രഹാ**തി മഹന്താ.

സിനേരുസ്സ സമന്തതോതി പരിക്ഖിപനവസേന സിനേരുസ്സ സമന്തതോ ഠിതാ. സിനേരും താവ പരിക്ഖിപിത്വാ ഠിതോ യുഗന്ധരോ, തം പരിക്ഖിപിത്വാ ഈസധരോ. ഏവം തം തം പരിക്ഖിപിത്വാ ഠിതാ "സിനേരുസ്സ സമന്തതോ"തി വുത്താ. കത്ഥചി പന "സിനേരും പരിക്ഖിപിത്വാ അസ്സകണ്ണോ നാമ പബ്ബതോ പതിട്ഠിതോ, തം പരിക്ഖിപിത്വാ വിനതകോ നാമ പബ്ബതോ"തി ഏവം അഞ്ഞോയേവ അനുക്കമോ ആഗതോ. തഥാ ഹി **നിമിജാതകേ** -

> "സഹസ്സയുത്തം ഹയവാഹിം, ദിബ്ബയാനമധിട്ഠിതോ;
> യായമാനോ മഹാരാജാ, അദ്ദാ സീദന്തരേ നഗേ;
> ദിസ്വാനാമന്തയീ സൂതം, ഇമേ കേ നാമ പബ്ബതാ"തി. (ജാ॰ ൨.൨൨.൫൬൮)

ഏവം നിമിമഹാരാജേന പുട്ഠേന മാതലിദേവപുത്തേന -

> "സുദസ്സനോ കരവീകോ, ഈസധരോ യുഗന്ധരോ;
> നേമിന്ധരോ വിനതകോ, അസ്സകണ്ണോ ഗിരീ ബ്രഹാ.
>
> "ഏതേ സീദന്തരേ നഗാ, അനുപുബ്ബസമുഗ്ഗതാ;
> മഹാരാജാനമാവാസാ, യാനി ത്വം രാജ പസ്സസീ"തി. (ജാ॰ ൨.൨൨.൫൬൯-൫൭൦)

വുത്തം.

തത്ഥ അട്ഠകഥായം ഇദം വുത്തം -

> "അയം, മഹാരാജ, ഏതേസം സബ്ബബാഹിരോ സുദസ്സനോ പബ്ബതോ നാമ, തദനന്തരേ കരവീകോ നാമ, സോ സുദസ്സനതോ ഉച്ചതരോ. ഉഭിന്നമ്പി പന തേസം അന്തരേ ഏകോപി സീദന്തരമഹാസമുദ്ദോ. കരവീകസ്സ അനന്തരേ ഈസധരോ നാമ, സോ കരവീകതോ ഉച്ചതരോ. തേസമ്പി അന്തരേ ഏകോ സീദന്തരമഹാസമുദ്ദോ. ഈസധരസ്സ അനന്തരേ യുഗന്ധരോ നാമ, സോ ഈസധരതോ ഉച്ചതരോ. തേസമ്പി അന്തരേ ഏകോ സീദന്തരമഹാസമുദ്ദോ. യുഗന്ധരസ്സ അനന്തരേ നേമിന്ധരോ നാമ, സോ യുഗന്ധരതോ ഉച്ചതരോ. തേസമ്പി അന്തരേ ഏകോ സീദന്തരമഹാസമുദ്ദോ. നേമിന്ധരസ്സ അനന്തരേ വിനതകോ നാമ, സോ നേമിന്ധരതോ ഉച്ചതരോ. തേസമ്പി അന്തരേ ഏകോ സീദന്തരമഹാസമുദ്ദോ. വിനതകസ്സ അനന്തരേ അസ്സകണ്ണോ നാമ, സോ വിനതകതോ ഉച്ചതരോ. തേസമ്പി അന്തരേ ഏകോ സീദന്തരമഹാസമുദ്ദോ. ഏതേ സീദന്തരമഹാസമുദ്ദേ സത്ത പബ്ബതാ അനുപടിപാടിയാ സമുഗ്ഗതാ സോപാനസദിസാ ഹുത്വാ ഠിതാ"തി (ജാ॰ അട്ഠ॰ ൬.൨൨.൫൭൦).

യോജനാനം സതാനുച്ചോ, ഹിമവാ പഞ്ച പബ്ബതോതി ഹിമവാ പബ്ബതോ പഞ്ച യോജനസതാനി ഉച്ചോ, ഉബ്ബേധോതി അത്ഥോ. തത്ഥ **ഹിമവാ**തി ഹിമപാതസമയേ ഹിമയുത്തതായ ഹിമം അസ്സ അത്ഥീതി ഹിമവാ, ഗിമ്ഹകാലേ ഹിമം വമതീതി ഹിമവാ. **പബ്ബതോ**തി സേലോ. സേലോ ഹി സന്ധിസങ്ഖാതേഹി പബ്ബേഹി സഹിതത്താ "പബ്ബതോ"തി വുച്ചതി, പസവനാദിവസേന ജലസ്സ സാരഭൂതാനം ഭേസജ്ജാദീനം വത്ഥൂനഞ്ച ഗിരണതോ "ഗിരീ"തി ച വുച്ചതി. **യോജനാനം സഹസ്സാനി, തീണി ആയതവിത്ഥതോ**തി യോജനാനം തീണി സഹസ്സാനി ആയാമതോ ച വിത്ഥാരതോ ചാതി അത്ഥോ, ആയാമതോ ച വിത്ഥാരതോ ച തീണി യോജനസഹസ്സാനീതി വുത്തം ഹോതി.

ചതുരാസീതിസഹസ്സേഹി, കൂടേഹി പടിമണ്ഡിതോതി സുദസ്സനകൂടചിത്രകൂടാദീഹി ചതുരാസീതികൂടസഹസ്സേഹി പടിമണ്ഡിതോ, സോഭിതോതി അത്ഥോ. അപിചേത്ഥ അവുത്തോപി അയം വിസേസോ വേദിതബ്ബോ (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൩൪; അ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൭.൬൬; സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ സേലസുത്തവണ്ണനാ) - അയം ഹിമവാ നാമ പബ്ബതോ സമന്തതോ സന്ദമാനപഞ്ചസതനദീവിചിത്തോ, യത്ഥ ആയാമവിത്ഥാരേന ചേവ ഗമ്ഭീരതായ ച പണ്ണാസ പണ്ണാസ യോജനാ ദിയഡ്ഢയോജനസതപരിമണ്ഡലാ അനോതത്തദഹോ കണ്ണമുണ്ഡദഹോ രഥകാരദഹോ ഛദ്ദന്തദഹോ കുണാലദഹോ മന്ദാകിനീദഹോ സീഹപ്പപാതദഹോതി സത്ത മഹാസരാ പതിട്ഠിതാ. തേസു **അനോതത്തോ** സുദസ്സനകൂടം ചിത്രകൂടം കാളകൂടം ഗന്ധമാദനകൂടം കേലാസകൂടന്തി ഇമേഹി പഞ്ചഹി പബ്ബതേഹി പരിക്ഖിത്തോ. തത്ഥ **സുദസ്സനകൂടം** സോവണ്ണമയം ദ്വിയോജനസതുബ്ബേധം അന്തോവങ്കം കാകമുഖസണ്ഠാനം തമേവ സരം പടിച്ഛാദേത്വാ ഠിതം. **ചിത്രകൂടം** സബ്ബരതനമയം. **കാളകൂടം** അഞ്ജനമയം. **ഗന്ധമാദനകൂടം** സാനുമയം അബ്ഭന്തരേ മുഗ്ഗവണ്ണം കാളാനുസാരിയാദിമൂലഗന്ധോ ചന്ദനാദിസാരഗന്ധോ സരലാദിഫേഗ്ഗുഗന്ധോ ലവങ്ഗാദിതചഗന്ധോ കപിട്ഠാദിപപടികഗന്ധോ സജ്ജാദിരസഗന്ധോ തമാലാദിപത്തഗന്ധോ നാഗകുങ്കുമാദിപുപ്ഫഗന്ധോ ജാതിഫലാദിഫലഗന്ധോ സബ്ബഥാ ഗന്ധഭാവതോ ഗന്ധഗന്ധോതി ഇമേഹി ദസഹി ഗന്ധേഹി ഉസ്സന്നം നാനപ്പകാരഓസധസഞ്ഛന്നം കാളപക്ഖഉപോസഥദിവസേ ആദിത്തമിവ അങ്ഗാരം ജലന്തം തിട്ഠതി.

തത്ഥേവ നന്ദമൂലകം (സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൩൫) നാമ പബ്ഭാരം പച്ചേകബുദ്ധാനം വസനോകാസോ. തിസ്സോ ഗുഹായോ സുവണ്ണഗുഹാ മണിഗുഹാ രജതഗുഹാതി. തത്ഥ മണിഗുഹാദ്വാരേ മഞ്ജൂസകോ നാമ രുക്ഖോ യോജനം ഉബ്ബേധേന, യോജനം വിത്ഥാരേന, സോ യത്തകാനി ഉദകേ വാ ഥലേ വാ പുപ്ഫാനി, സബ്ബാനി പുപ്ഫതി വിസേസേന പച്ചേകബുദ്ധാഗമനദിവസേ, തസ്സൂപരിതോ സബ്ബരതനമാളോ ഹോതി. തത്ഥ സമ്മജ്ജനകവാതോ കചവരം ഛഡ്ഡേതി, സമകരണവാതോ സബ്ബരതനമയം വാലികം സമം കരോതി, സിഞ്ചനകവാതോ അനോതത്തദഹതോ ആനേത്വാ ഉദകം സിഞ്ചതി, സുഗന്ധകരണവാതോ സബ്ബേസം ഗന്ധരുക്ഖാനം ഗന്ധേ ആനേതി, ഓചിനകവാതോ പുപ്ഫാനി ഓചിനിത്വാ പാതേതി, സന്ഥരണകവാതോ സബ്ബത്ഥ സന്ഥരതി, സദാ പഞ്ഞത്താനേവ ചേത്ഥ ആസനാനി ഹോന്തി. യേസു പച്ചേകബുദ്ധുപ്പാദദിവസേ ഉപോസഥദിവസേ ച സബ്ബപച്ചേകബുദ്ധാ സന്നിപതിത്വാ നിസീദന്തി, അയം തത്ഥ പകതി.

അഭിസമ്ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധോ തത്ഥ ഗന്ത്വാ പഞ്ഞത്താസനേ നിസീദതി. തതോ സചേ തസ്മിം കാലേ അഞ്ഞേപി പച്ചേകബുദ്ധാ സംവിജ്ജന്തി, തേപി തങ്ഖണം സന്നിപതിത്വാ പഞ്ഞത്താസനേസു നിസീദന്തി, നിസീദിത്വാ കിഞ്ചിദേവ സമാപത്തിം സമാപജ്ജിത്വാ വുട്ഠഹന്തി. തതോ സങ്ഘത്ഥേരോ അധുനാഗതം പച്ചേകബുദ്ധം സബ്ബേസം അനുമോദനത്ഥായ "കഥമധിഗത"ന്തി കമ്മട്ഠാനം പുച്ഛതി, തദാ സോ അത്തനോ ഉദാനബ്യാകരണഗാഥം ഭാസതി. ഏവമിദം ഗന്ധമാദനകൂടം പച്ചേകബുദ്ധാനം ആവാസട്ഠാനം ഹോതീതി വേദിതബ്ബം.

കേലാസകൂടം പന രജതമയം. സബ്ബാനി ചേതാനി ചിത്രകൂടാദീനി സുദസ്സനേന സമാനുബ്ബേധസണ്ഠാനാനി തമേവ സരം പടിച്ഛാദേത്വാ ഠിതാനി. സബ്ബാനി പന പുഥുലതോ പഞ്ഞാസയോജനാനി, ആയാമതോ പന ഉബ്ബേധതോ വിയ ദ്വിയോജനസതാനേവാതി വദന്തി. താനി സബ്ബാനി ദേവാനുഭാവേന നാഗാനുഭാവേന ച ഠസ്സന്തി, നദിയോ ച തേസു സന്ദന്തി, തം സബ്ബമ്പി ഉദകം അനോതത്തമേവ പവിസതി, ചന്ദിമസൂരിയാ ദക്ഖിണേന വാ ഉത്തരേന വാ ഗച്ഛന്താ പബ്ബതന്തരേന തത്ഥ ഓഭാസം കരോന്തി, ഉജും ഗച്ഛന്താ ന കരോന്തി, തേനേവസ്സ **"അനോതത്ത"**ന്തി സങ്ഖാ ഉദപാദി. തത്ഥ രതനമയമനുഞ്ഞസോപാനസിലാതലാനി നിമ്മച്ഛകച്ഛപാനി ഫലികസദിസനിമ്മലൂദകാനി ന്ഹാനതിത്ഥാനി തദുപഭോഗീസത്താനം സാധാരണകമ്മുനാവ സുപ്പടിയത്താനി സുസണ്ഠിതാനി ഹോന്തി, യേസു ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധഖീണാസവാ ച ഇദ്ധിമന്തോ ച ഇസയോ ന്ഹായന്തി, ദേവയക്ഖാദയോ ഉയ്യാനകീളം കീളന്തി.

തസ്സ ചതൂസു പസ്സേസു സീഹമുഖം ഹത്ഥിമുഖം അസ്സമുഖം ഉസഭമുഖന്തി ചത്താരി മുഖാനി ഹോന്തി, യേഹി ചതസ്സോ നദിയോ സന്ദന്തി. സീഹമുഖേന നിക്ഖന്തനദീതീരേ സീഹാ ബഹുതരാ ഹോന്തി, ഹത്ഥിമുഖാദീഹി ഹത്ഥിഅസ്സഉസഭാ. പുരത്ഥിമദിസതോ നിക്ഖന്തനദീ അനോതത്തം തിക്ഖത്തും പദക്ഖിണം കത്വാ ഇതരാ തിസ്സോ നദിയോ അനുപഗമ്മ പാചീനഹിമവന്തേനേവ അമനുസ്സപഥം ഗന്ത്വാ മഹാസമുദ്ദം പവിസതി. പച്ഛിമദിസതോ ച ഉത്തരദിസതോ ച നിക്ഖന്തനദിയോപി തഥേവ പദക്ഖിണം കത്വാ പച്ഛിമഹിമവന്തേനേവ ഉത്തരഹിമവന്തേനേവ ച അമനുസ്സപഥം ഗന്ത്വാ മഹാസമുദ്ദം പവിസന്തി. ദക്ഖിണദിസതോ നിക്ഖന്തനദീ പന തം തിക്ഖത്തും പദക്ഖിണം കത്വാ ദക്ഖിണേന ഉജുകം പാസാണപിട്ഠേനേവ സട്ഠി യോജനാനി ഗന്ത്വാ പബ്ബതം പഹരിത്വാ വുട്ഠായ പരിക്ഖേപേന തിഗാവുതപ്പമാണാ ഉദകധാരാ ഹുത്വാ ആകാസേന സട്ഠി യോജനാനി ഗന്ത്വാ തിയഗ്ഗളേ നാമ പാസാണേ പതിതാ, പാസാണോ ഉദകധാരാവേഗേന ഭിന്നോ. തത്ഥ പഞ്ഞാസയോജനപ്പമാണാ തിയഗ്ഗളാ നാമ മഹാപോക്ഖരണീ ജാതാ, മഹാപോക്ഖരണിയാ കൂലം ഭിന്ദിത്വാ പാസാണം പവിസിത്വാ സട്ഠി യോജനാനി ഗതാ, തതോ ഘനപഥവിം ഭിന്ദിത്വാ ഉമങ്ഗേന സട്ഠി യോജനാനി ഗന്ത്വാ വിഞ്ഝം നാമ തിരച്ഛാനപബ്ബതം പഹരിത്വാ ഹത്ഥതലേ പഞ്ചങ്ഗുലിസദിസാ പഞ്ചധാരാ ഹുത്വാ പവത്തതി. സാ തിക്ഖത്തും അനോതത്തം പദക്ഖിണം കത്വാ ഗതട്ഠാനേ **"ആവട്ടഗങ്ഗാ"**തി വുച്ചതി, ഉജുകം പാസാണപിട്ഠേന സട്ഠി യോജനാനി ഗതട്ഠാനേ **"കണ്ഹഗങ്ഗാ"**തി, ആകാസേന സട്ഠി യോജനാനി ഗതട്ഠാനേ **"ആകാസഗങ്ഗാ"**തി, തിയഗ്ഗളപാസാണേ പഞ്ഞാസയോജനോകാസേ ഠിതാ **"തിയഗ്ഗളപോക്ഖരണീ"**തി, കൂലം ഭിന്ദിത്വാ പാസാണം പവിസിത്വാ സട്ഠി യോജനാനി ഗതട്ഠാനേ **"ബഹലഗങ്ഗാ"**തി, ഉമങ്ഗേന സട്ഠി യോജനാനി ഗതട്ഠാനേ **"ഉമങ്ഗഗങ്ഗാ"**തി വുച്ചതി. വിഞ്ഝം നാമ തിരച്ഛാനപബ്ബതം പഹരിത്വാ പഞ്ചധാരാ ഹുത്വാ പവത്തട്ഠാനേ പന ഗങ്ഗാ യമുനാ അചിരവതീ സരഭൂ മഹീതി പഞ്ചധാ സങ്ഖ്യം ഗതാ. ഏവമേതാ പഞ്ച മഹാനദിയോ ഹിമവന്തതോ പഭവന്തി.

ഛദ്ദന്തദഹസ്സ പന (ജാ॰ അട്ഠ॰ ൫.ഛദ്ദന്തജാതകവണ്ണനാ) മജ്ഝേ ദ്വാദസയോജനപ്പമാണേ ഠാനേ സേവാലോ വാ പണകം വാ നത്ഥി, മണിക്ഖന്ധവണ്ണം ഉദകമേവ സന്തിട്ഠതി, തദനന്തരം യോജനവിത്ഥതം സുദ്ധകല്ലഹാരവനം തം ഉദകം പരിക്ഖിപിത്വാ ഠിതം, തദനന്തരം യോജനവിത്ഥതമേവ സുദ്ധനീലുപ്പലവനം തം പരിക്ഖിപിത്വാ ഠിതം, യോജനയോജനവിത്ഥതാനേവ രത്തുപ്പലസേതുപ്പലരത്തപദുമസേതപദുമകുമുദവനാനി പുരിമം പുരിമം പരിക്ഖിപിത്വാ ഠിതാനി, ഇമേസം പന സത്തന്നം വനാനം അനന്തരം സബ്ബേസമ്പി കല്ലഹാരാദീനം വസേന വോമിസ്സകവനം യോജനവിത്ഥതമേവ താനി പരിക്ഖിപിത്വാ ഠിതം, തദനന്തരം നാഗാനം കടിപ്പമാണേ ഉദകേ യോജനവിത്ഥതമേവ രത്തസാലിവനം, തദനന്തരം ഉദകപരിയന്തേ നീലപീതലോഹിതോദാതസുരഭിസുഖുമകുസുമസമാകിണ്ണം ഖുദ്ദകഗച്ഛവനന്തി ഇമാനി ദസ വനാനി യോജനയോജനവിത്ഥതാനേവ. തതോ ഖുദ്ദകരാജമാസമഹാരാജമാസമുഗ്ഗവനം, തദനന്തരം തിപുസഏളാലുകഅലാബുകുമ്ഭണ്ഡവല്ലിവനാനി, തതോ പൂഗരുക്ഖപ്പമാണം ഉച്ഛുവനം, തതോ ഹത്ഥിദന്തപ്പമാണഫലം കദലിവനം, തതോ സാലവനം, തദനന്തരം ചാടിപ്പമാണഫലം പനസവനം, തതോ മധുരഫലം അമ്ബവനം, തതോ ചിഞ്ചവനം, തതോ കപിട്ഠവനം, തതോ വോമിസ്സകോ മഹാവനസണ്ഡോ, തതോ വേണുവനം, വേണുവനം പന പരിക്ഖിപിത്വാ സത്ത പബ്ബതാ ഠിതാ, തേസം ബാഹിരന്തതോ പട്ഠായ പഠമോ ചൂളകാളപബ്ബതോ നാമ, ദുതിയോ മഹാകാളപബ്ബതോ നാമ, തതോ ഉദകപസ്സപബ്ബതോ നാമ, തതോ ചന്ദപസ്സപബ്ബതോ നാമ, തതോ സൂരിയപസ്സപബ്ബതോ നാമ, തതോ മണിപസ്സപബ്ബതോ നാമ, സത്തമോ സുവണ്ണപസ്സപബ്ബതോ നാമ. സോ ഉബ്ബേധതോ സത്തയോജനികോ ഛദ്ദന്തദഹം പരിക്ഖിപിത്വാ പത്തസ്സ മുഖവട്ടി വിയ ഠിതോ. തസ്സ അബ്ഭന്തരിമപസ്സം സുവണ്ണവണ്ണം, തതോ നിക്ഖന്തേന ഓഭാസേന ഛദ്ദന്തദഹോ സമുഗ്ഗതബാലസൂരിയോ വിയ ഹോതി. ബാഹിരിമപബ്ബതേസു പന ഏകോ ഉബ്ബേധതോ ഛ യോജനാനി, ഏകോ പഞ്ച, ഏകോ ചത്താരി, ഏകോ തീണി, ഏകോ ദ്വേ, ഏകോ യോജനം.

ഏവം സത്തപബ്ബതപരിക്ഖിത്തസ്സ പന തസ്സ ദഹസ്സ പുബ്ബുത്തരകണ്ണേ ഉദകവാതപ്പഹരണോകാസേ മഹാനിഗ്രോധരുക്ഖോ, തസ്സ ഖന്ധോ പരിക്ഖേപതോ പഞ്ചയോജനികോ, ഉബ്ബേധതോ സത്തയോജനികോ. ചതൂസു ദിസാസു ചതസ്സോ സാഖായോ ഛഛയോജനികാ, ഉദ്ധം ഉഗ്ഗതസാഖാപി ഛയോജനികാവ. ഇതി സോ മൂലതോ പട്ഠായ ഉബ്ബേധേന തേരസയോജനികോ സാഖാനം ഓരിമന്തതോ യാവ പാരിമന്താ ദ്വാദസയോജനികോ അട്ഠഹി പാരോഹസഹസ്സേഹി പടിമണ്ഡിതോ മുണ്ഡമണിപബ്ബതോ വിയ വിലാസമാനോ തിട്ഠതി. ഛദ്ദന്തദഹസ്സ പന പച്ഛിമദിസാഭാഗേ സുവണ്ണപബ്ബതേ ദ്വാദസയോജനികാ കഞ്ചനഗുഹാ. ഛദ്ദന്തോ നാഗരാജാ വസ്സാരത്തേ അട്ഠസഹസ്സനാഗപരിവുതോ കഞ്ചനഗുഹായം വസതി, ഗിമ്ഹകാലേ ഉദകവാതം സമ്പടിച്ഛമാനോ മഹാനിഗ്രോധമൂലേ പാരോഹന്തരേ തിട്ഠതി.

മന്ദാകിനിയാ പന മജ്ഝേ പഞ്ചവീസതിയോജനമത്തേ ഠാനേ സേവാലോ വാ പണകം വാ നത്ഥി, ഫലികവണ്ണം ഉദകമേവ ഹോതി, തതോ പരം പന നാഗാനം കടിപ്പമാണേ ഉദകേ അഡ്ഢയോജനവിത്ഥതം സേതപദുമവനം തം ഉദകം പരിക്ഖിപിത്വാ ഠിതം. തത്ഥ മുളാലം നങ്ഗലസീസമത്തം ഹോതി, ഭിസം മഹാഭേരിപോക്ഖരപ്പമാണം ഹോതി. തസ്സ ഏകേകസ്മിം പബ്ബന്തരേ ആള്ഹകപ്പമാണം ഖീരം ഹോതി. പദുമാനം പുപ്ഫസമയേ വാതോ രേണുവട്ടിം ഉട്ഠാപേത്വാ പദുമിനീപത്തേസു ഠപേതി, തത്ഥ ഉദകഫുസിതാനി പതന്തി, തതോ ആദിച്ചപാകേന പച്ചിത്വാ പക്കഅയോഘടികാ വിയ പോക്ഖരമധു തിട്ഠതി, തദനന്തരം താവമഹന്തമേവ രത്തപദുമവനം, തദനന്തരം രത്തകുമുദവനം, തദനന്തരം സേതകുമുദവനം , തദനന്തരം നീലുപ്പലവനം, തദനന്തരം രത്തുപ്പലവനം, തദനന്തരം സുഗന്ധസാലിവനം, തദനന്തരം ഏളാലുകഅലാബുകുമ്ഭണ്ഡാദീനി മധുരരസാനി വല്ലിഫലാനി, തദനന്തരം

അഡ്ഢയോജനവിത്ഥതമേവ ഉച്ഛുവനം, തത്ഥ പൂഗരുക്ഖക്ഖന്ധപ്പമാണം ഉച്ഛു. തദനന്തരം കദലിവനം, യതോ ദ്വേ പക്കാനി ഖാദന്താ കിലമന്തി. തദനന്തരം ചാടിപ്പമാണഫലം പനസവനം, തദനന്തരം അമ്ബവനം, ജമ്ബുവനം, കപിട്ഠവനന്തി സങ്ഖേപതോ തസ്മിം ദഹേ ഖാദിതബ്ബയുത്തകം ഫലം നാമ നത്ഥീതി ന വത്തബ്ബം. ഇതി ഇമസ്മിം ഹിമവതി വിജ്ജമാനകസത്തമഹാസരപ്പഭുതീനം പമാണസണ്ഠാനാദിഭേദം സബ്ബമേവ വിസേസം ഭഗവാ സബ്ബഥാ അവേദി അഞ്ഞാസി പടിവിജ്ഝിയേവാതി ദട്ഠബ്ബം.

തിപഞ്ചയോജനക്ഖന്ധപരിക്ഖേപാതി പന്നരസയോജനപ്പമാണക്ഖന്ധപരിക്ഖേപാ, ഖന്ധസ്സ പരിണാഹോ പന്നരസയോജനപ്പമാണോതി വുത്തം ഹോതി. **നഗവ്ഹയാതി** നഗസദ്ദേന അവ്ഹാതബ്ബാ, രുക്ഖാഭിധാനാതി അത്ഥോ. രുക്ഖോ ഹി ന ഗച്ഛതീതി നഗോതി വുച്ചതി. നഗവ്ഹയാ ജമ്ബൂതി യോജേതബ്ബം. **പഞ്ഞാസയോജനക്ഖന്ധസാഖായാമാതി** ഉബ്ബേധതോ പഞ്ഞാസയോജനപ്പമാണക്ഖന്ധായാമാ ഉബ്ബേധതോ സമന്തതോ ച പഞ്ഞാസയോജനസാഖായാമാ ച. തതോ ഏവ **സതയോജനവിത്ഥിണ്ണാ, താവദേവ ച ഉഗ്ഗതാ**. ജമ്ബുരുക്ഖസ്സ ഹി മൂലതോ പട്ഠായ യാവ സാഖാവിടപാ, താവ പണ്ണാസ യോജനാനി, തതോ പരമ്പി ഉജുകം ഉഗ്ഗതസാഖാ പണ്ണാസ യോജനാനി, സമന്തതോ ച ഏകേകാ സാഖാ പണ്ണാസ പണ്ണാസ യോജനാനി വഡ്ഢിതാനി. താസു പന മഹന്താ മഹന്താ നദിയോ സന്ദന്തി, താസം നദീനം ഉഭയതീരേ ജമ്ബുപക്കാനം പതിതട്ഠാനേ സുവണ്ണങ്കുരാ ഉട്ഠഹന്തി, തേ നദീജലേന വുയ്ഹമാനാ അനുപുബ്ബേന മഹാസമുദ്ദം പവിസന്തി, തതോയേവ ജമ്ബുനദിയം നിബ്ബത്തത്താ "ജമ്ബുനദ"ന്തി തം സുവണ്ണം വുച്ചതി.

യസ്സാനുഭാവേനാതി യസ്സാ മഹന്തതാ കപ്പട്ഠായികാദിപ്പകാരേന പഭാവേന. യഞ്ചേതം ജമ്ബുയാ പമാണം, ഏതദേവ അസുരാനം ചിത്തപാടലിയാ, ഗരുളാനം സിമ്ബലിരുക്ഖസ്സ, അപരഗോയാനേ കദമ്ബസ്സ, ഉത്തരകുരൂസു കപ്പരുക്ഖസ്സ, പുബ്ബവിദേഹേ സിരീസസ്സ, താവതിംസേസു പാരിച്ഛത്തകസ്സാതി. തേനാഹു പോരാണാ -

> "പാടലീ സിമ്ബലീ ജമ്ബൂ, ദേവാനം പാരിഛത്തകോ;
> കദമ്ബോ കപ്പരുക്ഖോ ച, സിരീസേന ഭവതി സത്തമ"ന്തി. (വിസുദ്ധി॰ ൧.൧൩൭; അ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൩൨൨);

ഏത്ഥ **സിരീസേന ഭവതി സത്തമന്തി** ഏത്ഥ **സിരീസേനാതി** പച്ചത്തേ കരണവചനം. **സത്തമന്തി** ലിങ്ഗവിപല്ലാസേന വുത്തം, സിരീസോ ഭവതി സത്തമോതി അത്ഥോ.

ചക്കവാളസിലുച്ചയോതി ചക്കവാളപബ്ബതോ. **പരിക്ഖിപിത്വാ തം സബ്ബം, ലോകധാതുമയം ഠിതോതി** ഹേട്ഠാ വുത്തം സബ്ബമ്പി തം പരിക്ഖിപിത്വാ ചക്കവാളസിലുച്ചയോ പതിട്ഠിതോ, അയം ഏകാ ലോകധാതു നാമാതി അത്ഥോ. മ-കാരോ പദസന്ധിവസേന ആഗതോ. "തം സബ്ബം ലോകധാതും പരിക്ഖിപിത്വാ അയം ചക്കവാളസിലുച്ചയോ ഠിതോ"തി ഏവമ്പേത്ഥ സമ്ബന്ധം വദന്തി, ഏവം വുത്തേപി ചക്കവാളപബ്ബതോപി ലോകധാതുയേവാതി വേദിതബ്ബം.

തത്ഥാതി തിസ്സം ലോകധാതുയം. **ചന്ദമണ്ഡലം ഏകൂനപഞ്ഞാസയോജനന്തി** ഉജുകം ആയാമതോ വിത്ഥാരതോ ഉബ്ബേധതോ ച ഏകൂനപഞ്ഞാസയോജനം, പരിമണ്ഡലതോ പന തീഹി യോജനേഹി ഊനദിയഡ്ഢസതയോജനം. **സൂരിയമണ്ഡലം പഞ്ഞാസയോജനന്തി** ഏത്ഥാപി ചന്ദമണ്ഡലേ വുത്തനയേനേവ ഉജുകം പഞ്ഞാസയോജനന്തി വേദിതബ്ബം, പരിമണ്ഡലതോ പന ദിയഡ്ഢസതയോജനം.

തേസു പന ചന്ദമണ്ഡലം (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൧൨൧) ഹേട്ഠാ, സൂരിയമണ്ഡലം ഉപരി, അന്തരാ നേസം യോജനം ഹോതി. ചന്ദസ്സ ഹേട്ഠിമന്തതോ സൂരിയസ്സ ഉപരിമന്തം യോജനസതം ഹോതി, ചന്ദവിമാനം അന്തോ മണിമയം, ബഹി രജതേന പരിക്ഖിത്തം, അന്തോ ച ബഹി ച സീതലമേവ ഹോതി. സൂരിയവിമാനം അന്തോ കനകമയം, ബാഹിരം ഫലികപരിക്ഖിത്തം ഹോതി, അന്തോ ച ബഹി ച ഉണ്ഹമേവ. ചന്ദോ ഉജുകം സണികം ഗച്ഛതി. സോ ഹി അമാവാസിയം സൂരിയേന സദ്ധിം ഗച്ഛന്തോ ദിവസേ ദിവസേ ഥോകം ഥോകം ഓഹീയന്തോ പുണ്ണമാസിയം ഉപഡ്ഢമഗ്ഗതോ ഓഹീയതി, തിരിയം പന സീഘം ഗച്ഛതി. തഥാ ഹേസ ഏകസ്മിം മാസേ കദാചി ദക്ഖിണതോ, കദാചി ഉത്തരതോ ദിസ്സതി, ചന്ദസ്സ ഉഭോസു പസ്സേസു നക്ഖത്തതാരകാ ഗച്ഛന്തി, ചന്ദോ ധേനു വിയ വച്ഛം തം തം നക്ഖത്തം ഉപസങ്കമതി, നക്ഖത്താനി പന അത്തനോ ഗമനട്ഠാനം ന വിജഹന്തി, അത്തനോ വീഥിയാവ ഗച്ഛന്തി. സൂരിയസ്സ പന ഉജുകം ഗമനം സീഘം, തിരിയം ഗമനം ദന്ധം. തിരിയം ഗമനം നാമ ദക്ഖിണദിസതോ ഉത്തരദിസായ, ഉത്തരദിസതോ ദക്ഖിണദിസായ ഗമനം, തം ദന്ധം ഛഹി ഛഹി മാസേഹി ഇജ്ഝനതോ.

സൂരിയോ കാളപക്ഖഉപോസഥേ ചന്ദേന സഹേവ ഗന്ത്വാ തതോ പരം പാടിപദദിവസേ യോജനാനം സതസഹസ്സം ചന്ദമണ്ഡലം ഓഹായ ഗച്ഛതി അത്തനോ സീഘഗാമിതായ തസ്സ ച ദന്ധഗാമിതായ, അഥ ചന്ദോ ലേഖാ വിയ പഞ്ഞായതി. തതോ പരമ്പി പക്ഖസ്സ ദുതിയായ യോജനാനം സതസഹസ്സം ചന്ദമണ്ഡലം ഓഹായ ഗച്ഛതി. ഏവം ദിവസേ ദിവസേ യാവ സുക്കപക്ഖഉപോസഥദിവസാ സതസഹസ്സം സതസഹസ്സം ഓഹായ ഗച്ഛതി, അഥ ചന്ദോ അനുക്കമേന വഡ്ഢിത്വാ ഉപോസഥദിവസേ പരിപുണ്ണോ ഹോതി. അനുക്കമേന വഡ്ഢനഞ്ചേത്ഥ ഉപരിഭാഗതോ പതിതസൂരിയാലോകതായ ഹേട്ഠതോ പവത്തായ സൂരിയസ്സ ദൂരഭാവേന ദിവസേ ദിവസേ അനുക്കമേന പരിഹായമാനായ അത്തനോ ഛായായ വസേന അനുക്കമേന ചന്ദമണ്ഡലപ്പദേസസ്സ വഡ്ഢമാനസ്സ വിയ ദിസ്സമാനതായാതി വേദിതബ്ബം, തസ്മാ അനുക്കമേന വഡ്ഢിത്വാ വിയ ഉപോസഥദിവസേ പുണ്ണമായം പരിപുണ്ണമണ്ഡലോ ഹുത്വാ ദിസ്സതി. അഥ സൂരിയോ പാടിപദദിവസേ യോജനാനം സതസഹസ്സം ധാവിത്വാ പുന ചന്ദമണ്ഡലം ഗണ്ഹാതി ചന്ദസ്സ ദന്ധഗതിതായ അത്തനോ ച സീഘഗതിതായ, തഥാ ദുതിയായ സതസഹസ്സന്തി ഏവം യാവ ഉപോസഥദിവസാ സതസഹസ്സം സതസഹസ്സം ധാവിത്വാ ഗണ്ഹാതി. അഥ ചന്ദോ അനുക്കമേന ഹായിത്വാ കാളപക്ഖഉപോസഥദിവസേ സബ്ബസോ ന പഞ്ഞായതി, അനുക്കമേന ഹായമാനതാ ചേത്ഥ അനുക്കമേന വഡ്ഢമാനതായ വുത്തനയേന വേദിതബ്ബാ. തത്ഥ പന ഛായായ ഹായമാനതായ മണ്ഡലം വഡ്ഢമാനം വിയ ദിസ്സതി, ഇധ ച ഛായായ വഡ്ഢമാനതായ മണ്ഡലം ഹായമാനം വിയ ദിസ്സതി, തസ്മാ അനുക്കമേന ഹായിത്വാ വിയ ഉപോസഥദിവസേ സബ്ബസോ ന പഞ്ഞായതി. ചന്ദം ഹേട്ഠാ കത്വാ സൂരിയോ ഉപരി ഹോതി, മഹതിയാ പാതിയാ ഖുദ്ദകഭാജനം വിയ ചന്ദമണ്ഡലം പിധീയതി, മജ്ഝന്ഹികേ ഗേഹച്ഛായാ വിയ ചന്ദസ്സ ഛായാ ന പഞ്ഞായതി. സോ ഛായായ അപഞ്ഞായമാനായ ദൂരേ ഠിതാനം ദിവാ പദീപോ വിയ സയമ്പി ന പഞ്ഞായതി.

ഇമേസം പന അജവീഥി നാഗവീഥി ഗോവീഥീതി തിസ്സോ ഗമനവീഥിയോ ഹോന്തി. തത്ഥ അജാനം ഉദകം പടികൂലം ഹോതി, ഹത്ഥിനാഗാനം മനാപം, ഗുന്നം സീതുണ്ഹസമതായ ഫാസു ഹോതി. തഥാ ച യായ വീഥിയാ സൂരിയേ ഗച്ഛന്തേ വസ്സവലാഹകദേവപുത്താ സൂരിയാഭിതാപസന്തത്താ അത്തനോ വിമാനതോ ന നിക്ഖമന്തി, കീളാപസുതാ

ഹുത്വാ ന വിചരന്തി, തദാ കിര സൂരിയവിമാനം പകതിമഗ്ഗതോ അധോ ഓതരിത്വാ വിചരതി, തസ്സ ഓരുയ്ഹ ചരണേനേവ ചന്ദവിമാനമ്പി അധോ ഓരുയ്ഹ ചരതി തഗ്ഗതികത്താ, തസ്മാ സാ വീഥി ഉദകാഭാവേന അജാനുരൂപതായ **"അജവീഥീ"**തി സമഞ്ഞാ ഗതാ. യായ പന വീഥിയാ സൂരിയേ ഗച്ഛന്തേ വസ്സവലാഹകദേവപുത്താ സൂരിയാഭിതാപാഭാവതോ അഭിണ്ഹം അത്തനോ വിമാനതോ ബഹി നിക്ഖമിത്വാ കീളാപസുതാ ഹുത്വാ ഇതോ ചിതോ ച വിചരന്തി, തദാ കിര സൂരിയവിമാനം പകതിമഗ്ഗതോ ഉദ്ധം ആരുഹിത്വാ വിചരതി, തസ്സ ഉദ്ധം ആരുയ്ഹ ചരണേനേവ ചന്ദവിമാനമ്പി ഉദ്ധം ആരുയ്ഹ ചരതി തഗ്ഗതികത്താ, തഗ്ഗതികതാ ച സമാനഗതി നാമ വാതമണ്ഡലേന വിമാനസ്സ ഫേല്ലിതബ്ബത്താ, തസ്മാ സാ വീഥി ഉദകബഹുഭാവേന നാഗാനുരൂപതായ **"നാഗവീഥീ"**തി സമഞ്ഞാ ഗതാ. യദാ സൂരിയോ ഉദ്ധം അനാരോഹന്തോ അധോ ച അനോതരന്തോ പകതിമഗ്ഗേനേവ ഗച്ഛതി, തദാ വസ്സവലാഹകാ യഥാകാലം യഥാരുചിഞ്ച വിമാനതോ നിക്ഖമിത്വാ സുഖേന വിചരന്തി, തേന കാലേന കാലം വസ്സനതോ ലോകേ ഉതുസമതാ ഹോതി, തായ ഉതുസമതായ ഹേതുഭൂതായ സാ ചന്ദിമസൂരിയാനം ഗതി ഗവാനുരൂപതായ **"ഗോവീഥീ"**തി സമഞ്ഞാ ഗതാ. തസ്മാ യം കാലം ചന്ദിമസൂരിയാ അജവീഥിം ആരുഹന്തി, തദാ ദേവോ ഏകബിന്ദുമ്പി ന വസ്സതി. യദാ നാഗവീഥിം ആരോഹന്തി, തദാ ഭിന്നം വിയ നഭം പഗ്ഘരതി. യദാ ഗോവീഥിം ആരോഹന്തി, തദാ ഉതുസമതാ സമ്പജ്ജതി.

യദാ പന രാജാനോ അധമ്മികാ ഹോന്തി, തേസം അധമ്മികതായ ഉപരാജസേനാപതിപ്പഭുതയോ സബ്ബേ ദേവാ ബ്രഹ്മാനോ ച അധമ്മികാ ഹോന്തി, തദാ തേസം അധമ്മികതായ വിസമം ചന്ദിമസൂരിയാ പരിവത്തന്തി. തദാ ഹി ബഹ്വാബാധതാദിഅനിട്ഠഫലൂപനിസ്സയഭൂതസ്സ യഥാവുത്തസ്സ അധമ്മികതാസഞ്ഞിതസ്സ സാധാരണസ്സ പാപകമ്മസ്സ ബലേന വിസമം വായന്തേന വായുനാ ഫേല്ലിയമാനാ ചന്ദിമസൂരിയാ സിനേരും പരിക്ഖിപന്താ വിസമം പരിവത്തന്തി, യഥാമഗ്ഗേന ന പവത്തന്തി. വാതോ യഥാമഗ്ഗേന ന വായതി, അയഥാമഗ്ഗേന വായതി, അയഥാമഗ്ഗേന വായന്തോ ആകാസട്ഠവിമാനാനി ഖോഭേതി, വിമാനേസു ഖോഭിതേസു ദേവതാനം കീളനത്ഥായ ചിത്താനി ന നമന്തി, ചിത്തേസു അനമന്തേസു സീതുണ്ഹഭേദോ ഉതു യഥാകാലേന ന സമ്പജ്ജതി, തസ്മിം അസമ്പജ്ജന്തേ ന സമ്മാ ദേവോ വസ്സതി, കദാചി വസ്സതി, കദാചി ന വസ്സതി, കത്ഥചി വസ്സതി, കത്ഥചി ന വസ്സതി. വസ്സന്തോപി വപ്പകാലേ അങ്കുരകാലേ നാളകാലേ പുപ്ഫകാലേ ഖീരഗ്ഗഹണാദികാലേസു യഥാ യഥാ സസ്സാനം ഉപകാരോ ന ഹോതി, തഥാ തഥാ വസ്സതി ച വിഗച്ഛതി ച. തേന സസ്സാനി വിസമപാകാനി ഹോന്തി വിഗതഗന്ധരസാദിസമ്പദാനി, ഏകഭാജനേ പക്ഖിത്തതണ്ഡുലേസുപി ഏകസ്മിം പദേസേ ഭത്തം ഉത്തണ്ഡുലം ഹോതി, ഏകസ്മിം അതികിലിന്നം, ഏകസ്മിം സമപാകം. തം പരിഭുത്തം കുച്ഛിയമ്പി സബ്ബസോ അപരിണതം, ഏകദേസേന പരിണതം, സുപരിണതന്തി ഏവം തീഹിയേവ പകാരേഹി പച്ചതി, പക്കാസയം ന സമ്മാ ഉപഗച്ഛതി. തേന സത്താ ബഹ്വാബാധാ ചേവ ഹോന്തി അപ്പായുകാ ച.

ധമ്മികാനം പന രാജൂനം കാലേ വുത്തവിപരിയായേന ചന്ദിമസൂരിയാ സമം പരിവത്തന്തി, യഥാമഗ്ഗേന പവത്തന്തി, ഉതുസമതാ ച സമ്പജ്ജതി, ചന്ദിമസൂരിയാ ഛ മാസേ സിനേരുതോ ബഹി നിക്ഖമന്തി, ഛ മാസേ അന്തോ വിചരന്തി. തഥാ ഹി സിനേരുസമീപേന തം പദക്ഖിണം കത്വാ ഗച്ഛന്താ ഛ മാസേ തതോ ഗമനവീഥിതോ ബഹി അത്തനോ തിരിയം ഗമനേന ചക്കവാളാഭിമുഖാ നിക്ഖമന്തി . ഏവം ഛ മാസേ ഖണേ ഖണേ സിനേരുതോ അപസക്കനവസേന തതോ നിക്ഖമിത്വാ ചക്കവാളസമീപം പത്താ. തതോപി ഛ മാസേ ഖണേ ഖണേ അപസക്കനവസേന നിക്ഖമിത്വാ സിനേരുസമീപം പാപുണന്താ അന്തോ വിചരന്തി. തേ ഹി ആസാള്ഹീമാസേ സിനേരുസമീപേന ചരന്തി, തതോ ദ്വേ മാസേ നിക്ഖമിത്വാ ബഹി ചരന്തി. പഠമകത്തികമാസേ മജ്ഝേന ഗച്ഛന്തി, തതോ ചക്കവാളാഭിമുഖാ ഗന്ത്വാ തയോ മാസേ ചക്കവാളസമീപേന വിചരിത്വാ പുന നിക്ഖമിത്വാ ചിത്രമാസേ മജ്ഝേന ഗന്ത്വാ തതോ പരേ ദ്വേ മാസേ സിനേരുഅഭിമുഖാ പക്ഖന്ദിത്വാ പുന ആസാള്ഹേ സിനേരുസമീപേന ചരന്തി. ഏത്ഥ ച സിനേരുസ്സ ചക്കവാളസ്സ ച യം ഠാനം വേമജ്ഝം, തസ്സ സിനേരുസ്സ ച യം ഠാനം വേമജ്ഝം, തേന ഗച്ഛന്താ സിനേരുസമീപേന ചരന്തീതി വേദിതബ്ബാ, ന സിനേരുസ്സ അഗ്ഗാലിന്ദം അല്ലീനാ, ചക്കവാളസമീപേന ചരണമ്പി ഇമിനാവ നയേന വേദിതബ്ബം. യദാ പന സിനേരുസ്സ ചക്കവാളസ്സ ഉജുകം വേമജ്ഝേന ഗച്ഛന്തി, തദാ വേമജ്ഝേന വിചരന്തീതി വേദിതബ്ബം.

ഏവം വിചരന്താ ച ഏകപ്പഹാരേന തീസുപി ദീപേസു ആലോകം കരോന്തി. ഏകേകായ ദിസായ നവ നവ യോജനസതസഹസ്സാനി അന്ധകാരം വിധമിത്വാ ആലോകം ദസ്സേന്തി. കഥം? ഇമസ്മിഞ്ഹി ദീപേ സൂരിയുഗ്ഗമനകാലോ പുബ്ബവിദേഹേ മജ്ഝന്ഹികോ ഹോതി, ഉത്തരകുരൂസു അത്ഥങ്ഗമനകാലോ, അപരഗോയാനേ മജ്ഝിമയാമോ, പുബ്ബവിദേഹമ്ഹി ഉഗ്ഗമനകാലോ ഉത്തരകുരൂസു മജ്ഝന്ഹികോ, അപരഗോയാനേ അത്ഥങ്ഗമനകാലോ, ഇധ മജ്ഝിമയാമോ, ഉത്തരകുരൂസു ഉഗ്ഗമനകാലോ അപരഗോയാനേ മജ്ഝന്ഹികോ, ഇധ അത്ഥങ്ഗമനകാലോ, പുബ്ബവിദേഹേ മജ്ഝിമയാമോ, അപരഗോയാനദീപേ ഉഗ്ഗമനകാലോ ഇധ മജ്ഝന്ഹികോ, പുബ്ബവിദേഹദീപേ അത്ഥങ്ഗമനകാലോ, ഉത്തരകുരൂസു മജ്ഝിമയാമോ. ഇമസ്മിഞ്ഹി ദീപേ ഠിതമജ്ഝന്ഹികവേലായം പുബ്ബവിദേഹവാസീനം അത്ഥങ്ഗമനവസേന ഉപഡ്ഢം സൂരിയമണ്ഡലം പഞ്ഞായതി, അപരഗോയാനവാസീനം ഉഗ്ഗമനവസേന ഉപഡ്ഢം പഞ്ഞായതി. ഏവം സേസദീപേസുപി. ഇതി ഇമിനാവ പകാരേന തീസു ദീപേസു ഏകപ്പഹാരേനേവ ചന്ദിമസൂരിയാ ആലോകം ദസ്സേന്തീതി വേദിതബ്ബം.

ഇതോ അഞ്ഞഥാ പന ദ്വീസു ഏവ ദീപേസു ഏകപ്പഹാരേനേവ ആലോകം ദസ്സേന്തി. യസ്മിഞ്ഹി ദീപേ അത്ഥങ്ഗമനവസേന ഉപഡ്ഢം സൂരിയമണ്ഡലം പഞ്ഞായതി, അത്ഥങ്ഗമിതേ തത്ഥ ന പഞ്ഞായതി, ആലോകം ന ദസ്സേതി, ദ്വീസു ഏവ ദീപേസു ഏകപ്പഹാരേന ഉഭയം. ഏകേകായ ദിസായ നവ നവ യോജനസതസഹസ്സാനി അന്ധകാരവിധമനമ്പി ഇമിനാവ നയേന ദട്ഠബ്ബം. ഇമസ്മിഞ്ഹി ദീപേ ഠിതമജ്ഝന്ഹികവേലായം പുബ്ബവിദേഹവാസീനം അത്ഥങ്ഗമനവസേന ഉപഡ്ഢം സൂരിയമണ്ഡലം പഞ്ഞായതീതി പുബ്ബവിദേഹേ നവയോജനസതസഹസ്സപ്പമാണേ ഠാനേ അന്ധകാരം വിധമിത്വാ ആലോകം ദസ്സേതി, തഥാ അപരഗോയാനേ ഉഗ്ഗമനവസേന തത്ഥാപി ഉപഡ്ഢസ്സേവ പഞ്ഞായമാനത്താ. പുബ്ബവിദേഹാനം പന അത്ഥങ്ഗമിതേ ന പഞ്ഞായതീതി ദ്വീസു ദീപേസു സബ്ബത്ഥ അന്ധകാരം വിധമിത്വാ ആലോകം ദസ്സേതി അപരഗോയാനേപി ഉഗ്ഗതേ സൂരിയേ സബ്ബത്ഥ അന്ധകാരവിധമനതോ.

പാതുഭവന്താ ച ചന്ദിമസൂരിയാ ഏകതോവ ലോകേ പാതുഭവന്തി, തേസു സൂരിയോ പഠമതരം പഞ്ഞായതി. പഠമകപ്പികാനഞ്ഹി സത്താനം സയംപഭായ അന്തരഹിതായ അന്ധകാരോ അഹോസി. തേ ഭീതതസിതാ "ഭദ്ദകം വതസ്സ, സചേ അഞ്ഞോ ആലോകോ ഭവേയ്യാ"തി ചിന്തയിംസു. തതോ മഹാജനസ്സ സൂരഭാവം ജനയമാനം സൂരിയമണ്ഡലം ഉട്ഠഹി, തേനേവസ്സ **"സൂരിയോ"**തി നാമം അഹോസി. തസ്മിം ദിവസം ആലോകം കത്വാ അത്ഥങ്ഗമിതേ പുന അന്ധകാരോ അഹോസി. തേ ഭീതതസിതാ "ഭദ്ദകം വതസ്സ, സചേ അഞ്ഞോ ആലോകോ ഉപ്പജ്ജേയ്യാ"തി ചിന്തയിംസു. അഥ നേസം ഛന്ദം ഞത്വാ വിയ ചന്ദമണ്ഡലം ഉട്ഠഹി, തേനേവസ്സ **"ചന്ദോ"**തി നാമം അഹോസി. ഏവം

ചന്ദിമസൂരിയേസു പാതുഭൂതേസു നക്ഖത്താനി താരകരൂപാനി പാതുഭവന്തി , തതോ പഭുതി രത്തിന്ദിവാ പഞ്ഞായന്തി. അനുക്കമേന ച മാസഡ്ഢമാസഉതുസംവച്ഛരാ ജായന്തി. ചന്ദിമസൂരിയാനം പന പാതുഭൂതദിവസേയേവ സിനേരുചക്കവാളഹിമവന്തപബ്ബതാ ചത്താരോ ച ദീപാ പാതുഭവന്തി, തേ ച ഖോ അപുബ്ബം അചരിമം ഫഗ്ഗുണപുണ്ണമദിവസേയേവ പാതുഭവന്തീതി വേദിതബ്ബം.

യസ്മാ ചേത്ഥ "ഏകം ചക്കവാളം ആയാമതോ ച വിത്ഥാരതോ ച യോജനാനം ദ്വാദസ സതസഹസ്സാനി തീണി സഹസ്സാനി ചത്താരി സതാനി പഞ്ഞാസഞ്ച യോജനാനീ"തി **അട്ഠകഥായം** (പാരാ॰ അട്ഠ॰ ൧.൧ വേരഞ്ജകണ്ഡവണ്ണനാ) വുത്തം, തസ്മാ വുത്തപ്പമാണതോ ഇമസ്സ ചക്കവാളസ്സ സിനേരുപതിട്ഠിതോകാസേ ചതുരാസീതി യോജനസഹസ്സാനി പരതോ യാവ ചക്കവാളപബ്ബതാ ഉത്തരദിസാഭാഗപ്പമാണഞ്ച പഹായ ഇമിസ്സാ ദക്ഖിണദിസായ -

സിനേരുചക്കവാളാനം, അന്തരം പരിമാണതോ;
പഞ്ച സതസഹസ്സാനി, സഹസ്സാനൂനസട്ഠി ച.

സതാനി സത്ത ഞേയ്യാനി, പഞ്ചവീസുത്തരാനി ച;
മജ്ഝവീഥിഗതോ നാമ, തത്ഥ വേമജ്ഝഗോ രവി.

മജ്ഝതോ യാവ മേരുമ്ഹാ, ചക്കവാളാനമന്തരേ;
വേമജ്ഝഗോ യദാ ഹോതി, ഉഭയന്തഗതോ തദാ.

മജ്ഝതോ യാവ മേരുമ്ഹാ, ചക്കവാളാ ച പബ്ബതാ;
ദുവേ സതസഹസ്സാനി, സഹസ്സാനൂനസീതി ച.

അട്ഠസതം ദുവേ സട്ഠി, യോജനാനി ദ്വിഗാവുതം;
ഉഭതോ അന്തതോ മേരു-ചക്കവാളാനമന്തരേ.

ഏകം സതസഹസ്സഞ്ച, സഹസ്സാനൂനതാലീസം;
നവസതാനേകതിംസ, യോജനാനി ച ഗാവുതം.

പമാണതോ സമന്താ ച, മണ്ഡലം മജ്ഝവീഥിയാ;
സതസഹസ്സാനൂനവീസ, സഹസ്സാനേകതിംസ ച.

സതമേകഞ്ച വിഞ്ഞേയ്യം, പഞ്ചസത്തതി ഉത്തരം;
ദക്ഖിണം ഉത്തരഞ്ചാപി, ഗച്ഛന്തോ പന ഭാണുമാ.

മജ്ഝവീഥിപ്പമാണേന , മണ്ഡലേനേവ ഗച്ഛതി;
ഗച്ഛന്തോ ച പനേവം സോ, ഓരുയ്ഹോരുയ്ഹ ഹേട്ഠതോ.

ആരുയ്ഹാരുയ്ഹ ഉദ്ധഞ്ച, യതോ ഗച്ഛതി സബ്ബദാ;
തതോ ഗതിവസേനസ്സ, ദൂരമദ്ധാനമാസി തം.

തിംസ സതസഹസ്സാനി, യോജനാനി പമാണതോ;
തസ്മാ സോ പരിതോ യാതി, തത്തകംവ ദിനേ ദിനേ.

സഹസ്സമേകം പഞ്ചസതം, ചതുപഞ്ഞാസയോജനം;
തിഗാവുതം തേരസൂസഭം, തേത്തിംസ രതനാനി ച.

അട്ഠങ്ഗുലാനി ച തിരിയം, ഗച്ഛതേകദിനേ രവി;
ഛതാലീസസഹസ്സാനി, ഛ സതാനി തിഗാവുതം.

യോജനാനം തിതാലീസം, മാസേനേകേന ഗച്ഛതി;
തേനവുതിസഹസ്സാനി, ദ്വിസതം സത്തസീതി ച.

ഗാവുതാനി ദുവേ ചാപി, ദ്വീഹി മാസേഹി ഗച്ഛതി;
ഇമായ ഗതിയാ അന്ത-വീഥിതോ വീഥിഅന്തിമം.

ഗച്ഛതി ഛഹി മാസേഹി, തിമാസേഹി ച മജ്ഝിമം;
സിനേരുസന്തികേ അന്ത-വീഥിതോ പന ഭാണുമാ;
ആഗച്ഛന്തോ ദ്വിമാസേഹി, അസ്സ ദീപസ്സ മജ്ഝഗോ.

തസ്മാ സീഹളദീപസ്സ, മജ്ഝതോ മേരുഅന്തരം;
ദുവേ സതസഹസ്സാനി, ദ്വിസതേനാധികാനി തു.

തേത്തിംസഞ്ച സഹസ്സാനി, അട്ഠാരസ തിഗാവുതം;
ചക്കവാളന്തരഞ്ചസ്സ, ദീപസ്സേവ ച മജ്ഝതോ.

തീണി സതസഹസ്സാനി, സഹസ്സാനി ഛവീസതി;
ഛ ഉത്തരാനി പഞ്ചേവ, സതാനേകഞ്ച ഗാവുതന്തി.

ഏവമേത്ഥ അയമ്പി വിസേസോ വേദിതബ്ബോ.

താവതിംസഭവനം ദസസഹസ്സയോജനന്തി ഏത്ഥ തേത്തിംസ സഹപുഞ്ഞകാരിനോ ഏത്ഥ നിബ്ബത്താതി തംസഹചരിതട്ഠാനം തേത്തിംസം, തദേവ താവതിംസം , തം നിവാസോ ഏതേസന്തി താവതിംസാ, ദേവാ, തേസം

ഭവനം താവതിംസഭവനം. തഥാ ഹി മഘേന മാണവേന സദ്ധിം മചലഗാമകേ കാലം കത്വാ തത്ഥ ഉപ്പന്നേ തേത്തിംസ ദേവപുത്തേ ഉപാദായ അസ്സ ദേവലോകസ്സ അയം പണ്ണത്തി ജാതാതി വദന്തി. അഥ വാ യസ്മാ സേസചക്കവാളേസുപി ഛ കാമാവചരദേവലോകാ അത്ഥി. വുത്തമ്പി ചേതം "സഹസ്സം ചാതുമഹാരാജികാനം സഹസ്സം താവതിംസാന"ന്തി. തസ്മാ നാമപണ്ണത്തിയേവേസാ തസ്സ ദേവലോകസ്സാതി വേദിതബ്ബാ. **ദസസഹസ്സയോജന**ന്തി ഇദം പന സക്കപുരം സന്ധായ വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം. തഥാ ഹി താവതിംസകായികാ ദേവാ അത്ഥി പബ്ബതട്ഠകാ, അത്ഥി ആകാസട്ഠകാ, തേസം പരമ്പരാ ചക്കവാളപബ്ബതം പത്താ, തഥാ ചാതുമഹാരാജികാനം യാമാദീനഞ്ച. ഏകദേവലോകേപി ഹി ദേവാനം പരമ്പരാ ചക്കവാളപബ്ബതം അപ്പത്താ നാമ നത്ഥി. ഇദം പന താവതിംസഭവനം സിനേരുസ്സ ഉപരിമതലേ ദസസഹസ്സയോജനികേ ഠാനേ പതിട്ഠിതന്തി വേദിതബ്ബം. തസ്സ പാചീനപച്ഛിമദ്വാരാനം അന്തരാ ദസയോജനസഹസ്സം ഹോതി, തഥാ ദക്ഖിണുത്തരദ്വാരാനം. തം ഖോ പന നഗരം ദ്വാരസഹസ്സയുത്തം അഹോസി ആരാമപോക്ഖരണീപടിമണ്ഡിതം.

തസ്സ മജ്ഝേ (ധ॰ പ॰ അട്ഠ॰ ൧.൨൯ മഘവത്ഥു) തിയോജനസതുബ്ബേധേഹി, ധജേഹി പടിമണ്ഡിതോ സത്തരതനമയോ സത്തയോജനസതുബ്ബേധോ സക്കസ്സ **വേജയന്തോ** നാമ പാസാദോ. തത്ഥ സുവണ്ണയട്ഠീസു മണിധജാ അഹേസും, മണിയട്ഠീസു സുവണ്ണധജാ, പവാളയട്ഠീസു മുത്തധജാ, മുത്തയട്ഠീസു പവാളധജാ, സത്തരതനമയാസു യട്ഠീസു സത്തരതനമയാ ധജാ.

ദിയഡ്ഢയോജനസതായാമോ **വേജയന്തരഥോ** (സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൨൪൭ ആദയോ). തസ്സ ഹി പച്ഛിമന്തോ പണ്ണാസയോജനോ, മജ്ഝേ രഥപഞ്ജരോ പണ്ണാസയോജനോ, രഥസന്ധിതോ യാവ രഥസീസാ പണ്ണാസേവ യോജനാനി. തദേവ പമാണം ദിഗുണം കത്വാ "തിയോജനസതായാമോ"തിപി വദന്തിയേവ. തസ്മിം യോജനികപല്ലങ്കോ അത്ഥതോ തിട്ഠതി. തത്ഥ തിയോജനികം സേതച്ഛത്തം, ഏകസ്മിംയേവ യുഗേ സഹസ്സആജഞ്ഞയുത്തം. സേസാലങ്കാരസ്സ പമാണം നത്ഥി. ധജോ പനസ്സ അഡ്ഢതിയാനി യോജനസതാനി ഉഗ്ഗതോ, യസ്സ വാതാഹതസ്സ പഞ്ചങ്ഗികതൂരിയസ്സേവ സദ്ദോ നിച്ഛരതി.

സക്കസ്സ പന **ഏരാവണോ** നാമ ഹത്ഥീ ദിയഡ്ഢയോജനസതികോ, സോപി ദേവപുത്തോയേവ. ന ഹി ദേവലോകസ്മിം തിരച്ഛാനഗതാ ഹോന്തി, തസ്മാ സോ ഉയ്യാനകീളായ നിക്ഖമനകാലേ അത്തഭാവം വിജഹിത്വാ ദിയഡ്ഢയോജനസതികോ ഏരാവണോ നാമ ഹത്ഥീ ഹോതി. സോ തേത്തിംസകുമ്ഭേ മാപേതി ആവട്ടേന ഗാവുതഅഡ്ഢയോജനപ്പമാണേ, സബ്ബേസം മജ്ഝേ സക്കസ്സ അത്ഥായ സുദസ്സനം നാമ തിംസയോജനികം കുമ്ഭം മാപേതി. തസ്സ ഉപരി ദ്വാദസയോജനികോ രതനമണ്ഡപോ ഹോതി. തത്ഥ അന്തരന്തരാ സത്തരതനമയാ യോജനുബ്ബേധാ ധജാ ഉട്ഠഹന്തി. പരിയന്തേ കിങ്കിണികജാലാ ഓലമ്ബന്തി, യസ്സ മന്ദവാതേരിതസ്സ പഞ്ചങ്ഗികതൂരിയസദ്ദസദിസോ ദിബ്ബഗീതസദ്ദോ വിയ രവോ നിച്ഛരതി. മണ്ഡപമജ്ഝേ സക്കസ്സ യോജനികോ മണിപല്ലങ്കോ പഞ്ഞത്തോ ഹോതി, തത്ഥ സക്കോ നിസീദതി. തേത്തിംസായ കുമ്ഭാനം ഏകേകസ്മിം കുമ്ഭേ സത്ത സത്ത ദന്തേ മാപേതി, തേസു ഏകേകോ പണ്ണാസയോജനായാമോ. ഏകേകസ്മിഞ്ചേത്ഥ ദന്തേ സത്ത സത്ത പോക്ഖരണിയോ ഹോന്തി, ഏകേകായ പോക്ഖരണിയാ സത്ത സത്ത പദുമിനീഗച്ഛാ, ഏകേകസ്മിം ഗച്ഛേ സത്ത സത്ത പുപ്ഫാനി ഹോന്തി, ഏകേകസ്സ പുപ്ഫസ്സ സത്ത സത്ത പത്താനി, ഏകേകസ്മിം പത്തേ സത്ത സത്ത ദേവധീതരോ നച്ചന്തി. ഏവം സമന്താ പണ്ണാസയോജനട്ഠാനേ ഹത്ഥിദന്തേസുയേവ നച്ചനടസമജ്ജോ ഹോതി.

നന്ദാ നാമ പന പോക്ഖരണീ പഞ്ഞാസയോജനാ. "പഞ്ചസതയോജനികാ"തിപി വദന്തി.

ചിത്തലതാവനം പന സട്ഠിയോജനികം. "പഞ്ചയോജനസതിക"ന്തിപി വദന്തി. തം പന ദിബ്ബരുക്ഖസഹസ്സപടിമണ്ഡിതം, തഥാ **നന്ദനവനം ഫാരുസകവനഞ്ച**. സക്കോ പനേത്ഥ അച്ഛരാസങ്ഘപരിവുതോ സട്ഠിയോജനികം സുവണ്ണമഹാവീഥിം ഓതരിത്വാ നക്ഖത്തം കീളന്തോ നന്ദനവനാദീസു വിചരതി.

പാരിച്ഛത്തകോ പന കോവിളാരോ സമന്താ തിയോജനസതപരിമണ്ഡലോ പഞ്ചദസയോജനപരിണാഹക്ഖന്ധോ യോജനസതുബ്ബേധോ. തസ്സ മൂലേ സട്ഠിയോജനായാമാ പഞ്ഞാസയോജനവിത്ഥാരാ പഞ്ചദസയോജനുബ്ബേധാ ജയസുമനപുപ്ഫകവണ്ണാ **പണ്ഡുകമ്ബലസിലാ,** യസ്സാ മുദുതായ സക്കസ്സ നിസീദതോ ഉപഡ്ഢകായോ അനുപവിസതി, ഉട്ഠിതകാലേ ഊനം പരിപൂരതി.

സുധമ്മാ നാമ ദേവസഭാ ആയാമതോ ച വിത്ഥാരതോ ച തിയോജനസതികാ, പരിക്ഖേപതോ നവയോജനസതികാ, ഉബ്ബേധതോ പഞ്ചയോജനസതികാ, തസ്സാ ഫലികമയാ ഭൂമി, ഥമ്ഭതുലാസങ്ഘാടാദീസു വാളരൂപാദിസങ്ഘട്ടനകആണിയോ മണിമയാ, സുവണ്ണമയാ ഥമ്ഭാ, രജതമയാ ഥമ്ഭഘടകാ ച സങ്ഘാടഞ്ച, പവാളമയാനി വാളരൂപാനി, സത്തരതനമയാ ഗോപാനസിയോ ച പക്ഖപാസാ ച മുഖവട്ടി ച, ഇന്ദനീലഇട്ഠകാഹി ഛദനം, സോവണ്ണമയം ഛദനവിധം, രജതമയാ ഥുപികാ.

ആസാവതീ നാമ ഏകാ ലതാ അത്ഥി, "സാ പുപ്ഫിസ്സതീ"തി ദേവാ വസ്സസഹസ്സം ഉപട്ഠാനം ഗച്ഛന്തി, പാരിച്ഛത്തകേ പുപ്ഫമാനേ ഏകം വസ്സം ഉപട്ഠാനം ഗച്ഛന്തി. തേ തസ്സ പണ്ഡുപലാസാദിഭാവതോ പട്ഠായ അത്തമനാ ഹോന്തി. യഥാഹ -

> "യസ്മിം, ഭിക്ഖവേ, സമയേ ദേവാനം താവതിംസാനം പാരിച്ഛത്തകോ കോവിളാരോ പണ്ഡുപലാസോ ഹോതി, അത്തമനാ, ഭിക്ഖവേ, ദേവാ താവതിംസാ തസ്മിം സമയേ ഹോന്തി 'പണ്ഡുപലാസോ ദാനി പാരിച്ഛത്തകോ കോവിളാരോ, ന ചിരസ്സേവ ദാനി പന്നപലാസോ ഭവിസ്സതീ'"തിആദി (അ॰ നി॰ ൭.൬൯).

സബ്ബപാലിഫുല്ലസ്സ പന പാരിച്ഛത്തകസ്സ കോവിളാരസ്സ സമന്താ പഞ്ച യോജനസതാനി ആഭാ ഫരതി, അനുവാതം യോജനസതം ഗന്ധോ ഗച്ഛതി. പുപ്ഫിതേ പാരിച്ഛത്തകേ ആരോഹണകിച്ചം വാ അങ്കുസം ഗഹേത്വാ നാമനകിച്ചം വാ പുപ്ഫാഹരണത്ഥം ചങ്കോടകകിച്ചം വാ നത്ഥി. കന്തനകവാതോ ഉട്ഠഹിത്വാ പുപ്ഫാനി വണ്ടതോ കന്തതി, സമ്പടിച്ഛനകവാതോ സമ്പടിച്ഛതി, പവേസനകവാതോ സുധമ്മദേവസഭം പവേസേതി, സമ്മജ്ജനകവാതോ പുരാണപുപ്ഫാനി നീഹരതി, സന്ഥരണകവാതോ പത്തകണ്ണികകേസരാനി രചേന്തോ സന്ഥരതി, മജ്ഝട്ഠാനേ ധമ്മാസനം ഹോതി യോജനപ്പമാണോ രതനപല്ലങ്കോ, തസ്സ ഉപരി ധാരിയമാനം തിയോജനികം സേതച്ഛത്തം, തദനന്തരം സക്കസ്സ ദേവരഞ്ഞോ ആസനം അത്ഥരീയതി, തതോ ബാത്തിംസായ ദേവപുത്താനം, തതോ അഞ്ഞേസം മഹേസക്ഖദേവതാനം. അഞ്ഞേസം ദേവതാനം പന പുപ്ഫകണ്ണികാവ ആസനം ഹോതി. ദേവാ ദേവസഭം പവിസിത്വാ നിസീദന്തി. തതോ

പുപ്ഫേഹി രേണുവട്ടി ഉഗ്ഗന്ത്വാ ഉപരി കണ്ണികം ആഹച്ച നിപതമാനാ ദേവതാനം തിഗാവുതപ്പമാണം അത്തഭാവം ലാഖാപരികമ്മസജ്ജിതം വിയ കരോതി, തേസം സാ കീളാ ചതൂഹി മാസേഹി പരിയോസാനം ഗച്ഛതി. ഇതി ഇമാഹി സമ്പത്തീഹി സമന്നാഗതം താവതിംസഭവനം ഭഗവാ സബ്ബഥാ അവേദീതി വേദിതബ്ബം.

തഥാ അസുരഭവനന്തി ഏത്ഥ ദേവാ വിയ ന സുരന്തി ന ഈസരന്തി ന വിരോചന്തീതി അസുരാ. സുരാ നാമ ദേവാ, തേസം പടിപക്ഖാതി വാ അസുരാ. സക്കോ കിര മചലഗാമകേ മഘോ നാമ മാണവോ ഹുത്വാ തേത്തിംസ പുരിസേ ഗഹേത്വാ കല്യാണകമ്മം കരോന്തോ സത്ത വത്തപദാനി പൂരേത്വാ തത്ഥ കാലകതോ ദേവലോകേ നിബ്ബത്തി സദ്ധിം പരിസായ. തതോ പുബ്ബദേവാ "ആഗന്തുകദേവപുത്താ ആഗതാ, സക്കാരം നേസം കരോമാ"തി വത്വാ ദിബ്ബപദുമാനി ഉപനാമേസും, ഉപഡ്ഢരജ്ജേന ച നിമന്തേസും. സക്കോ ഉപഡ്ഢരജ്ജേന അസന്തുട്ഠോ അഹോസി, അഥ നേവാസികാ "ആഗന്തുകദേവപുത്താനം സക്കാരം കരോമാ"തി ഗന്ധപാനം സജ്ജയിംസു. സക്കോ സകപരിസായ സഞ്ഞം അദാസി "മാരിസാ മാ ഗന്ധപാനം പിവിത്ഥ, പിവമാനാകാരമത്തമേവ ദസ്സേഥാ"തി. തേ തഥാ അകംസു. നേവാസികദേവതാ സുവണ്ണസരകേഹി ഉപനീതം ഗന്ധപാനം യാവദത്ഥം പിവിത്വാ മത്താ തത്ഥ തത്ഥ സുവണ്ണപഥവിയം പതിത്വാ സയിംസു. സക്കോ "ഗണ്ഹഥ ധുത്തേ, ഹരഥ ധുത്തേ"തി തേ പാദേസു ഗാഹാപേത്വാ സിനേരുപാദേ ഖിപാപേസി. സക്കസ്സ പുഞ്ഞതേജേന തദനുവത്തകാപി സബ്ബേ തത്ഥേവ പതിംസു. അഥ നേസം കമ്മപച്ചയഉതുസമുട്ഠാനം സിനേരുസ്സ ഹേട്ഠിമതലേ ദസയോജനസഹസ്സം അസുരഭവനം നിബ്ബത്തി പാരിച്ഛത്തകപടിച്ഛന്നഭൂതായ ചിത്രപാടലിയാ ഉപസോഭിതം. സക്കോ തേസം നിവത്തിത്വാ അനാഗമനത്ഥായ ആരക്ഖം ഠപേസി. യം സന്ധായ വുത്തം -

> "അന്തരാ ദ്വിന്നം അയുജ്ഝപുരാനം, പഞ്ചവിധാ ഠപിതാ അഭിരക്ഖാ;
> ഉരഗകരോടിപയസ്സ ച ഹാരീ, മദനയുതാ ചതുരോ ച മഹത്ഥാ"തി. (സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൨൪൭; ജാ॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൩൧);

തത്ഥ **ദ്വിന്നം അയുജ്ഝപുരാന**ന്തി ദ്വിന്നം ദേവാസുരനഗരാനം അന്തരാതി അത്ഥോ. ദ്വേ കിര നഗരാനി യുദ്ധേന ഗഹേതും അസക്കുണേയ്യതായ **അയുജ്ഝപുരാനി** നാമ ജാതാനി. യദാ ഹി അസുരാ ബലവന്തോ ഹോന്തി, അഥ ദേവേഹി പലായിത്വാ ദേവനഗരം പവിസിത്വാ ദ്വാരേ പിഹിതേ അസുരാനം സതസഹസ്സമ്പി കിഞ്ചി കാതും ന സക്കോതി. യദാ ദേവാ ബലവന്തോ ഹോന്തി, അഥ അസുരേഹി പലായിത്വാ അസുരനഗരം പവിസിത്വാ ദ്വാരേ പിഹിതേ സക്കാനം സതസഹസ്സമ്പി കിഞ്ചി കാതും ന സക്കോതി. ഇതി ഇമാനി ദ്വേ നഗരാനി അയുജ്ഝപുരാനി നാമ. തേസം അന്തരാ ഏതേസു ഉരഗാദീസു പഞ്ചസു ഠാനേസു സക്കേന ആരക്ഖാ ഠപിതാ. തത്ഥ **ഉരഗ**സദ്ദേന നാഗാ ഗഹിതാ. തേ ഉദകേ മഹബ്ബലാ ഹോന്തി, തസ്മാ സിനേരുസ്സ പഠമാലിന്ദേ ഏതേസം ആരക്ഖാ. സിനേരുസ്സ കിര സമന്തതോ ബഹലതോ പുഥുലതോ ച പഞ്ചയോജനസഹസ്സപരിമാണാനി ചത്താരി പരിഭണ്ഡാനി താവതിംസഭവനസ്സ ആരക്ഖായ നാഗേഹി ഗരുളേഹി കുമ്ഭണ്ഡേഹി യക്ഖേഹി ച അധിട്ഠിതാനി. തേഹി കിര സിനേരുസ്സ ഉപഡ്ഢം പരിയാദിന്നം, ഏതാനിയേവ ച സിനേരുസ്സ ആലിന്ദാനി മേഖലാനി ച വുച്ചന്തി. **കരോടി**സദ്ദേന സുപണ്ണാ ഗഹിതാ. തേസം കിര കരോടി നാമ പാനഭോജനം, തേന നാമം ലഭിംസു, ദുതിയാലിന്ദേ തേസം ആരക്ഖാ. **പയസ്സഹാരീ**സദ്ദേന കുമ്ഭണ്ഡാ ഗഹിതാ. ദാനവരക്ഖസാ കിര തേ, തതിയാലിന്ദേ തേസം ആരക്ഖാ. **മദനയുത**സദ്ദേന യക്ഖാ ഗഹിതാ. വിസമചാരിനോ കിര തേ യുദ്ധസോണ്ഡാ, ചതുത്ഥാലിന്ദേ തേസം ആരക്ഖാ. **ചതുരോ ച മഹത്ഥാ**തി ചത്താരോ മഹാരാജാനോ വുത്താ. തേ ഹി സിനേരുസ്സ തസ്മിം തസ്മിം പസ്സേ യുഗന്ധരാദീസു പഞ്ചസതപരിത്തദീപപരിവാരേ മഹാദീപേ ച സാസിതബ്ബസ്സ മഹതോ അത്ഥസ്സ വസേന "മഹത്ഥാ"തി വുച്ചന്തി, പഞ്ചമാലിന്ദേ തേസം ആരക്ഖാ.

തേ പന അസുരാ ആയുവണ്ണയസഇസ്സരിയസമ്പത്തീഹി താവതിംസസദിസാവ. തസ്മാ അന്തരാ അത്താനം അജാനിത്വാ പാടലിയാ പുപ്ഫിതായ "നയിദം ദേവനഗരം, തത്ഥ പാരിച്ഛത്തകോ പുപ്ഫതി, ഇധ പന ചിത്തപാടലീ, ജരസക്കേന മയം സുരം പായേത്വാ വഞ്ചിതാ, ദേവനഗരഞ്ച നോ ഗഹിതം, ഗച്ഛാമ തേന സദ്ധിം യുജ്ഝിസ്സാമാ"തി ഹത്ഥിഅസ്സരഥേ ആരുയ്ഹ സുവണ്ണരജതമണിഫലകാനി ഗഹേത്വാ യുദ്ധസജ്ജാ ഹുത്വാ അസുരഭേരിയോ വാദേന്താ മഹാസമുദ്ദേ ഉദകം ദ്വിധാ ഭിന്ദിത്വാ ഉട്ഠഹന്തി. തേ ദേവേ വുട്ഠേ വമ്മികമക്ഖികാ വമ്മികം വിയ സിനേരും അഭിരുഹിതും ആരഭന്തി. അഥ നേസം പഠമം നാഗേഹി സദ്ധിം യുദ്ധം ഹോതി. തസ്മിം ഖോ പന യുദ്ധേ ന കസ്സചി ഛവി വാ ചമ്മം വാ ഛിജ്ജതി, ന ലോഹിതം ഉപ്പജ്ജതി, കേവലം കുമാരകാനം ദാരുമേണ്ഡകയുദ്ധം വിയ അഞ്ഞമഞ്ഞം സന്താസനമത്തമേവ ഹോതി. കോടിസതാപി കോടിസഹസ്സാപി നാഗാ തേഹി സദ്ധിം യുജ്ഝിത്വാ അസുരപുരംയേവ പവേസേത്വാ നിവത്തന്തി. സചേ പന അസുരാ ബലവന്തോ ഹോന്തി, അഥ നാഗാ ഓസക്കിത്വാ ദുതിയേ ആലിന്ദേ സുപണ്ണേഹി സദ്ധിം ഏകതോ ഹുത്വാ യുജ്ഝന്തി. ഏസ നയോ സുപണ്ണാദീസുപി. യദാ പന താനി പഞ്ചപി ഠാനാനി അസുരാ മദ്ദന്തി, തദാ ഏകതോ സമ്പിണ്ഡിതാനിപി താനി പഞ്ച ബലാനി ഓസക്കന്തി . അഥ ചത്താരോ മഹാരാജാനോ ഗന്ത്വാ സക്കസ്സ പവത്തിം ആരോചേന്തി. സക്കോ തേസം വചനം സുത്വാ ദിയഡ്ഢയോജനസതികം വേജയന്തരഥം ആരുയ്ഹ സയം വാ നിക്ഖമതി, ഏകം വാ പുത്തം പേസേതി. ഏകസ്മിം പന ദിവസേ ഏവം നിക്ഖമിത്വാ അസുരേ യുദ്ധേന അബ്ഭുഗ്ഗന്ത്വാ സമുദ്ദേ പക്ഖിപിത്വാ ചതൂസു ദ്വാരേസു അത്തനാ സദിസാ പടിമാ മാപേത്വാ ഠപേതി, തസ്മാ അസുരാ നാഗാദയോ ജിനിത്വാ ആഗതാപി ഇന്ദപടിമാ ദിസ്വാ "സക്കോ നിക്ഖന്തോ"തി പലായന്തി. ഇതി സുരാനം പടിപക്ഖാതി അസുരാ, വേപചിത്തിപഹാരാദാദയോ, തേസം ഭവനം അസുരഭവനം. തം പന ആയാമതോ ച വിത്ഥാരതോ ച ദസസഹസ്സയോജനന്തി ദസ്സേതും "തഥാ അസുരഭവന"ന്തി വുത്തം.

അവീചിമഹാനിരയോ ജമ്ബുദീപോ ചാതി ഏത്ഥാപി **തഥാ**-സദ്ദോ യോജേതബ്ബോ, അവീചിമഹാനിരയോ ജമ്ബുദീപോ ച തഥാ ദസസഹസ്സയോജനമേവാതി അത്ഥോ. ഏത്ഥ ച അവീചിമഹാനിരയസ്സ അബ്ഭന്തരം ആയാമേന ച വിത്ഥാരേന ച യോജനസതം ഹോതി, ലോഹപഥവീ ലോഹഛദനം ഏകേകാ ച ഭിത്തി നവനവയോജനികാ ഹോതി. പുരത്ഥിമായ ഭിത്തിയാ അച്ചി ഉട്ഠഹിത്വാ പച്ഛിമം ഭിത്തിം ഗഹേത്വാ തം വിനിവിജ്ഝിത്വാ പരതോ യോജനസതം ഗച്ഛതി. സേസദിസാസുപി ഏസേവ നയോ. ഇതി ജാലപരിയന്തവസേന ആയാമവിത്ഥാരതോ അട്ഠാരസയോജനാധികാനി തീണി യോജനസതാനി ഹോന്തി, പരിക്ഖേപേന നവ യോജനസതാനി ചതുപണ്ണാസഞ്ച യോജനാനി. സമന്താ പന ഉസ്സദേഹി സദ്ധിം ദസയോജനസഹസ്സം ഹോതി. കസ്മാ പനേസ നരകോ "അവീചീ"തി സങ്ഖ്യം ഗതോതി? വീചി നാമ അന്തരം വുച്ചതി, തത്ഥ ച അഗ്ഗിജാലാനം വാ സത്താനം വാ ദുക്ഖസ്സ വാ അന്തരം നത്ഥി, തസ്മാ സോ "അവീചീ"തി സങ്ഖ്യം ഗതോ. തസ്സ ഹി പുരത്ഥിമഭിത്തിതോ ജാലാ ഉട്ഠഹിത്വാ സംസിബ്ബമാനയോജനസതം ഗന്ത്വാ ഭിത്തിം വിനിവിജ്ഝിത്വാ പരതോ യോജനസതം ഗച്ഛതി. സേസദിസാസുപി ഏസേവ നയോ. ഏവം ജാലാനം നിരന്തരതായ അവീചി. അബ്ഭന്തരേ പനസ്സ യോജനസതികേ ഠാനേ നാളിയം കോട്ടേത്വാ പൂരിതതിപുപിട്ഠം വിയ സത്താ നിരന്തരാ, "ഇമസ്മിം ഠാനേ സത്തോ അത്ഥി, ഇമസ്മിം ഠാനേ നത്ഥീ"തി ന വത്തബ്ബം, ഗച്ഛന്താനം ഠിതാനം നിസിന്നാനം നിപന്നാനഞ്ച പച്ചമാനാനം അന്തോ നത്ഥി, ഗച്ഛന്താ ഠിതേ വാ നിസിന്നേ വാ നിപന്നേ വാ ന ബാധേന്തി. ഏവം സത്താനം നിരന്തരതായ അവീചി.

കായദ്വാരേ പന ഛ ഉപേക്ഖാസഹഗതാനി ചിത്താനി ഉപ്പജ്ജന്തി, ഏകം ദുക്ഖസഹഗതം. ഏവം സന്തേപി യഥാ ജിവ്ഹാഗ്ഗേ ഛ മധുബിന്ദൂനി ഠപേത്വാ ഏകസ്മിം തമ്ബലോഹബിന്ദുമ്ഹി ഠപിതേ അനുദഹനബലവതായ തദേവ പഞ്ഞായതി, ഇതരാനി അബ്ബോഹാരികാനി ഹോന്തി, ഏവം അനുദഹനബലവതായ ദുക്ഖമേവേത്ഥ നിരന്തരം, ഇതരാനി അബ്ബോഹാരികാനീതി ഏവം ദുക്ഖസ്സ നിരന്തരതായ അവീചീതി വുച്ചതി. "അയഞ്ച അവീചിമഹാനിരയോ ജമ്ബുദീപസ്സ ഹേട്ഠാ പതിട്ഠിതോ"തി വദന്തി.

ജമ്ബുദീപോ പന ആയാമതോ ച വിത്ഥാരതോ ച ദസസഹസ്സയോജനപരിമാണോ. തത്ഥ ച ചതുസഹസ്സയോജനപ്പമാണോ പദേസോ തദുപഭോഗീസത്താനം പുഞ്ഞക്ഖയാ ഉദകേന അജ്ഝോത്ഥടോ "സമുദ്ദോ"തി സങ്ഖ്യം ഗതോ. തിസഹസ്സയോജനപ്പമാണേ മനുസ്സാ വസന്തി, തിസഹസ്സയോജനപ്പമാണേ ഹിമവാ പതിട്ഠിതോതി വേദിതബ്ബോ.

അപരഗോയാനം സത്തസഹസ്സയോജനന്തിആദീസു ആയാമതോ ച വിത്ഥാരതോ ച പമാണം ദസ്സിതന്തി വേദിതബ്ബം. തത്ഥ ജമ്ബുദീപോ സകടസണ്ഠാനോ, ഛന്നവുതിയാ പട്ടനകോടിസതസഹസ്സേഹി ഛപണ്ണാസരതനാഗാരേഹി നവനവുതിയാ ദോണമുഖസതസഹസ്സേഹി തിക്ഖത്തും തേസട്ഠിയാ നഗരസഹസ്സേഹി ച സമന്നാഗതോ. ജമ്ബുദീപേ കിര ആദിതോ തേസട്ഠിമത്താനി നഗരസഹസ്സാനി ഉപ്പന്നാനി, തഥാ ദുതിയം, തഥാ തതിയം. താനി പന സമ്പിണ്ഡേത്വാ സതസഹസ്സം, തതോ പരം അസീതി സഹസ്സാനി ച നവ സഹസ്സാനി ച ഹോന്തി. **ദോണമുഖന്തി** ച മഹാനഗരസ്സ ആയുപ്പത്തിട്ഠാനഭൂതം പധാനഘരം വുച്ചതി. അപരഗോയാനോ ആദാസസണ്ഠാനോ, പുബ്ബവിദേഹോ അഡ്ഢചന്ദസണ്ഠാനോ, ഉത്തരകുരു പീഠസണ്ഠാനോ. "തംതംനിവാസീനം തംതംപരിവാരദീപവാസീനഞ്ച മനുസ്സാനം മുഖമ്പി തംതംസണ്ഠാന"ന്തി വദന്തി.

അപി ചേത്ഥ ഉത്തരകുരുകാനം പുഞ്ഞാനുഭാവസിദ്ധോ അയമ്പി വിസേസോ വേദിതബ്ബോ. തത്ഥ കിര തേസു തേസു പദേസേസു ഘനനിചിതപത്തസഞ്ഛന്നസാഖാപസാഖാ കൂടാഗാരൂപമാ മനോരമാ രുക്ഖാ തേസം മനുസ്സാനം നിവേസനകിച്ചം സാധേന്തി. യത്ഥ സുഖം നിവസന്തി, അഞ്ഞേപി തത്ഥ രുക്ഖാ സുജാതാ സബ്ബദാപി പുപ്ഫിതഗ്ഗാ തിട്ഠന്തി. ജലാസയാപി വികസിതപദുമപുണ്ഡരീകസോഗന്ധികാദിപുപ്ഫസഞ്ഛന്നാ സബ്ബകാലം പരമസുഗന്ധാ സമന്തതോ പവായന്താ തിട്ഠന്തി.

സരീരമ്പി തേസം അതിദീഘതാദിദോസരഹിതം ആരോഹപരിണാഹസമ്പന്നം ജരായ അനഭിഭൂതത്താ വലിതപലിതാദിദോസവിരഹിതം യാവതായുകം അപരിക്ഖീണജവബലപരക്കമസോഭമേവ ഹുത്വാ തിട്ഠതി. അനുട്ഠാനഫലൂപജീവിതായ ന ച തേസം കസിവണിജ്ജാദിവസേന ആഹാരപരിയേട്ഠിവസേന ദുക്ഖം അത്ഥി, തതോ ഏവ ന ദാസദാസീകമ്മകരാദിപരിഗ്ഗഹോ അത്ഥി. ന ച തത്ഥ സീതുണ്ഹഡംസമകസവാതാതപസരീസപവാളാദിപരിസ്സയോ അത്ഥി. യഥാ നാമേത്ഥ ഗിമ്ഹാനം പച്ഛിമേ മാസേ പച്ചൂസവേലായം സമസീതുണ്ഹോ ഉതു ഹോതി, ഏവമേവ സബ്ബകാലം തത്ഥ സമസീതുണ്ഹോവ ഉതു ഹോതി, ന ച നേസം കോചി ഉപഘാതോ വിഹേസാ വാ ഉപ്പജ്ജതി.

അകട്ഠപാകിമമേവ സാലിം അകണം അഥുസം സുദ്ധം സുഗന്ധം തണ്ഡുലഫലം നിദ്ധൂമങ്ഗാരേന അഗ്ഗിനാ പചിത്വാ പരിഭുഞ്ജന്തി. തത്ഥ കിര ജോതികപാസാണാ നാമ ഹോന്തി, അഥ തേ തയോ പാസാണേ ഠപേത്വാ തത്ഥ ഉക്ഖലിം ആരോപേന്തി, പാസാണേഹി തേജോ സമുട്ഠഹിത്വാ തം പാചേതി, അഞ്ഞോ സൂപോ വാ ബ്യഞ്ജനോ വാ ന ഹോതി, ഭുഞ്ജന്താനം ചിത്താനുകൂലോയേവസ്സ രസോ ഹോതി. തം പന ഭുഞ്ജന്താനം നേസം കുട്ഠം ഗണ്ഡോ കിലാസോ സോസോ കാസോ അപമാരോ ജരോതി ഏവമാദികോ ന കോചി രോഗോ ഉപ്പജ്ജതി. തേ തം ഠാനം സമ്പത്താനം ദേന്തിയേവ, മച്ഛരിയചിത്തം നാമ നേവ ഹോതി, ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധാദയോപി മഹിദ്ധികാ തത്ഥ ഗന്ത്വാ പിണ്ഡപാതം ഗണ്ഹന്തി. ന ച തേ ഖുജ്ജാ വാ വാമനാ വാ കാണാ വാ കുണീ വാ ഖഞ്ജാ വാ പക്ഖഹതാ വാ വികലങ്ഗാ വാ വികലിന്ദ്രിയാ വാ ഹോന്തി.

ഇത്ഥിയോപി തത്ഥ നാതിദീഘാ നാതിരസ്സാ നാതികിസാ നാതിഥൂലാ നാതികാളികാ നാച്ചോദാതാ സോഭഗ്ഗപ്പത്തരൂപാ ഹോന്തി. തഥാ ഹി ദീഘങ്ഗുലീ തമ്ബനഖാ അലമ്ബഥനാ തനുമജ്ഝാ പുണ്ണചന്ദമുഖീ വിസാലക്ഖീ മുദുഗത്താ സഹിഭോരൂ ഓദാതദന്താ ഗമ്ഭീരനാഭീ തനുജങ്ഘാ ദീഘനീലവേല്ലിതകേസീ പുഥുലസുസ്സോണീ നാതിലോമാ നാലോമാ സുഭഗാ ഉതുസുഖസമ്ഫസ്സാ സണ്ഹാ സഖിലസമ്ഭാസാ നാനാഭരണവിഭൂസിതാ വിചരന്തി, സബ്ബദാപി സോളസവസ്സുദ്ദേസികാ വിയ ഹോന്തി.

പുരിസാപി പഞ്ചവീസതിവസ്സുദ്ദേസികാ വിയ, ന പുത്താ മാതാദീസു രജ്ജന്തി, അയം തത്ഥ ധമ്മതാ. സത്താഹികമേവ ച തത്ഥ ഇത്ഥിപുരിസാ കാമരതിയാ വിഹരന്തി , തതോ വീതരാഗാ വിയ യഥാസുഖം ഗച്ഛന്തി, ന തത്ഥ ഇധ വിയ ഗബ്ഭോക്കന്തിമൂലകം ഗബ്ഭപരിഹരണമൂലകം വാ ദുക്ഖം വിജായനമൂലകം വാ ദുക്ഖം ഹോതി, രത്തകഞ്ചുകതോ കഞ്ചനപടിമാ വിയ ദാരകാ മാതുകുച്ഛിതോ അമക്ഖിതാ ഏവ സേമ്ഹാദിനാ സുഖേനേവ നിക്ഖമന്തി, അയം തത്ഥ ധമ്മതാ. മാതാ പന പുത്തം വാ ധീതരം വാ വിജായിത്വാ തേസം വിചരണകപ്പദേസേ ഠപേത്വാ അനപേക്ഖാ യഥാരുചി ഗച്ഛതി. തേസം തത്ഥ സയിതാനം യേ പസ്സന്തി പുരിസാ വാ ഇത്ഥിയോ വാ, തേ അത്തനോ അങ്ഗുലിയോ ഉപനാമേന്തി, തേസം കമ്മബലേന തതോ ഖീരം പവത്തതി, തേന തേ ദാരകാ യാപേന്തി. ഏവം പന വഡ്ഢന്താ കതിപയദിവസേയേവ ലദ്ധബലാ ഹുത്വാ ദാരികാ ഇത്ഥിയോ ഉപഗച്ഛന്തി, ദാരകാ പുരിസേ.

കപ്പരുക്ഖതോ ഏവ ച തേസം തത്ഥ വത്ഥാഭരണാനി നിപ്ഫജ്ജന്തി. നാനാവിരാഗവണ്ണവിചിത്താനി ഹി വത്ഥാനി സുഖുമാനി മുദുസുഖസമ്ഫസ്സാനി തത്ഥ തത്ഥ കപ്പരുക്ഖേസു ഓലമ്ബന്താനി തിട്ഠന്തി. നാനാവിധരംസിജാലസമുജ്ജലവിവിധവണ്ണരതനവിനദ്ധാനി അനേകവിധമാലാകമ്മലതാകമ്മഭിത്തികമ്മവിചിത്താനി സീസൂപഗഗീവൂപഗകടൂപഗഹത്ഥൂപഗപാദൂപഗാനി സോവണ്ണമയാനി ആഭരണാനി ച കപ്പരുക്ഖതോ ഓലമ്ബന്തി. തഥാ വീണാമുദിങ്ഗപണവസമ്മതാളസങ്ഖവംസവേതാളപരിവാരാദീനി വല്ലകീപഭുതികാനി തൂരിയഭണ്ഡാനിപി തതോ ഓലമ്ബന്തി. തത്ഥ ച ബഹൂ ഫലരുക്ഖാ കുമ്ഭമത്താനി ഫലാനി ഫലന്തി, മധുരരസാനി യാനി പരിഭുഞ്ജിത്വാ തേ സത്താഹമ്പി ഖുപ്പിപാസാഹി ന ബാധീയന്തി.

നജ്ജോപി തത്ഥ സുവിസുദ്ധജലാ സുപതിത്ഥാ രമണീയാ അകദ്ദമാ വാലുകതലാ നാതിസീതാ നാതിഉണ്ഹാ സുരഭിഗന്ധീഹി ജലജപുപ്ഫേഹി സഞ്ഛന്നാ സബ്ബകാലം സുരഭീ വായന്തിയോ സന്ദന്തി, ന തത്ഥ കണ്ടകിനാ കക്ഖളഗച്ഛലതാ ഹോന്തി, അകണ്ടകാ പുപ്ഫഫലസച്ഛന്നാ ഏവ ഹോന്തി, ചന്ദനനാഗരുക്ഖാ സയമേവ രസം

പഗ്ഘരന്തി. നഹായിതുകാമാ ച നദീതിത്ഥേ ഏകജ്ഝം വത്ഥാഭരണാനി ഠപേത്വാ നദിം ഓതരിത്വാ നഹായിത്വാ ഉത്തിണ്ണാ ഉത്തിണ്ണാ ഉപരിട്ഠിമം ഉപരിട്ഠിമം വത്ഥാഭരണം ഗണ്ഹന്തി, ന തേസം ഏവം ഹോതി "ഇദം മമ, ഇദം പരസ്സാ"തി. തതോ ഏവ ന തേസം കോചി വിഗ്ഗഹോ വാ വിവാദോ വാ, സത്താഹികാ ഏവ ച നേസം കാമരതികീളാ ഹോതി, തതോ വീതരാഗാ വിയ വിചരന്തി. യത്ഥ ച രുക്ഖേ സയിതുകാമാ ഹോന്തി, തത്ഥേവ സയനം ഉപലബ്ഭതി.

മതേ ച സത്തേ ന രോദന്തി ന സോചന്തി, തഞ്ച മണ്ഡയിത്വാ നിക്ഖിപന്തി. താവദേവ ച തഥാരൂപാ സകുണാ ഉപഗന്ത്വാ മതം ദീപന്തരം നേന്തി, തസ്മാ സുസാനം വാ അസുചിട്ഠാനം വാ തത്ഥ നത്ഥി, ന ച തതോ മതാ നിരയം വാ തിരച്ഛാനയോനിം വാ പേത്തിവിസയം വാ ഉപപജ്ജന്തി. "ധമ്മതാസിദ്ധസ്സ പഞ്ചസീലസ്സ ആനുഭാവേന തേ ദേവലോകേ നിബ്ബത്തന്തീ"തി വദന്തി. വസ്സസഹസ്സമേവ ച നേസം സബ്ബകാലം ആയുപ്പമാണം, സബ്ബമേതം നേസം പഞ്ചസീലം വിയ ധമ്മതാസിദ്ധമേവാതി വേദിതബ്ബം.

തദന്തരേസൂതി തേസം ചക്കവാളാനം അന്തരേസു. **ലോകന്തരികനിരയാ**തി ലോകാനം ലോകധാതൂനം അന്തരോ വിവരോ ലോകന്തരോ, തത്ഥ ഭവാ ലോകന്തരികാ, നിരയാ. തിണ്ണഞ്ഹി സകടചക്കാനം പത്താനം വാ അഞ്ഞമഞ്ഞം ആസന്നഭാവേന ഠപിതാനം അന്തരസദിസേസു തിണ്ണം തിണ്ണം ചക്കവാളാനം അന്തരേസു ഏകേകോ ലോകന്തരികനിരയോ. സോ പന പരിമാണതോ അട്ഠയോജനസഹസ്സപ്പമാണോ ഹോതി നിച്ചവിവടോ ഹേട്ഠാ ഉപരി ച കേനചി ന പിഹിതോ. യഥാ ഹി ഹേട്ഠാ ഉദകസ്സ പിധായികാ പഥവീ നത്ഥീതി അസംവുതാ ലോകന്തരികനിരയാ, ഏവം ഉപരിപി ചക്കവാളേസു വിയ ദേവവിമാനാനം അഭാവതോ അസംവുതാ അപിഹിതാ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണുപ്പത്തിനിവാരണസമത്ഥേന ച അന്ധകാരേന സമന്നാഗതാ. തത്ഥ കിര ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം ന ജായതി ആലോകസ്സ അഭാവതോ. തീസു ദീപേസു ഏകപ്പഹാരേന ആലോകകരണസമത്ഥാപി ചന്ദിമസൂരിയാ തത്ഥ ആലോകം ന ദസ്സേന്തി. തേ ഹി യുഗന്ധരസമപ്പമാണേ ആകാസപ്പദേസേ വിചരണതോ ചക്കവാളപബ്ബതസ്സ വേമജ്ഝേന വിചരന്തി, ചക്കവാളപബ്ബതഞ്ച അതിക്കമ്മ ലോകന്തരികനിരയാ, തസ്മാ തേ തത്ഥ ആലോകം ന ദസ്സേന്തീതി ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം നുപ്പജ്ജതി. യദാ പന സബ്ബഞ്ഞുബോധിസത്തസ്സ പടിസന്ധിഗ്ഗഹണാദീസു ഓഭാസോ ഉപ്പജ്ജതി, തദാ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം ഉപ്പജ്ജതി. "അഞ്ഞേപി കിര ഭോ സന്തി സത്താ ഇധൂപപന്നാ"തി തം ദിവസം അഞ്ഞമഞ്ഞം പസ്സന്തി. അയം പന ഓഭാസോ ഏകം യാഗുപാനമത്തമ്പി ന തിട്ഠതി, അച്ഛരാസങ്ഘാടമത്തമേവ വിജ്ജോഭാസോ വിയ നിച്ഛരിത്വാ "കിം ഇദ"ന്തി ഭണന്താനംയേവ അന്തരധായതി.

കിം പന കമ്മം കത്വാ തത്ഥ സത്താ നിബ്ബത്തന്തീതി? ഭാരിയം ദാരുണം ഗരുകം മാതാപിതൂനം ധമ്മികസമണബ്രാഹ്മണാനഞ്ച ഉപരി അപരാധം അഞ്ഞഞ്ച ദിവസേ ദിവസേ പാണവധാദിം സാഹസികകമ്മം കത്വാ ഉപ്പജ്ജന്തി തമ്ബപണ്ണിദീപേ അഭയചോരനാഗചോരാദയോ വിയ. തേസം അത്തഭാവോ തിഗാവുതികോ ഹോതി, വഗ്ഗുലീനം വിയ ദീഘനഖാ ഹോന്തി. തേ രുക്ഖേ വഗ്ഗുലിയോ വിയ നഖേഹി ചക്കവാളപാദേ ലഗ്ഗന്തി, യദാ സംസപ്പന്താ അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ ഹത്ഥപാസഗതാ ഹോന്തി, അഥ "ഭക്ഖോ നോ ലദ്ധോ"തി മഞ്ഞമാനാ ഖാദനത്ഥം ഗണ്ഹിതും ഉപക്കമന്താ വിപരിവത്തിത്വാ ലോകസന്ധാരകേ ഉദകേ പതന്തി, വാതേ പഹരന്തേപി മധുകഫലാനി വിയ ഛിജ്ജിത്വാ ഉദകേ പതന്തി, പതിതമത്താവ അച്ചന്തഖാരേ ഉദകേ പിട്ഠപിണ്ഡം വിയ വിലീയന്തി അതിസീതലഭാവതോ ആതപസന്താപാഭാവേന. അതിസീതലഭാവമേവ ഹി സന്ധായ അച്ചന്തഖാരതാ വുത്താ. ന ഹി തം കപ്പസണ്ഠഹനഉദകം സമ്പത്തികരമഹാമേഘവുട്ഠം പഥവീസന്ധാരകം കപ്പവിനാസകഉദകം വിയ ഖാരം ഭവിതും അരഹതി. തഥാ ഹി സതി പഥവീപി വിലീയേയ്യ, തേസം വാ പാപകമ്മബലേന പേതാനം പകതിഉദകസ്സ പുബ്ബഖേളഭാവാപത്തി വിയ തസ്സ ഉദകസ്സ തദാ ഖാരഭാവപ്പത്തി ഹോതീതി വുത്തം "അച്ചന്തഖാരേ ഉദകേ പിട്ഠപിണ്ഡം വിയ വിലീയന്തീ"തി.

അനന്താനീതി അപരിമാണാനി, "ഏത്തകാനീ"തി അഞ്ഞേഹി മിനിതും അസക്കുണേയ്യാനി. താനി ച ഭഗവാ അനന്തേന ബുദ്ധഞാണേന അവേദി "അനന്തോ ആകാസോ, അനന്തോ സത്തനികായോ, അനന്താനി ചക്കവാളാനീ"തി. തിവിധമ്പി ഹി അനന്തം ബുദ്ധഞാണേന പരിച്ഛിന്ദതി സയമ്പി അനന്തത്താ. യാവതകഞ്ഹി ഞേയ്യം, താവതകം ഞാണം. യാവതകം ഞാണം, താവതകമേവ ഞേയ്യം. ഞേയ്യപരിയന്തികം ഞാണം, ഞാണപരിയന്തികം ഞേയ്യന്തി. തേന വുത്തം **"അനന്തേന ബുദ്ധഞാണേന അവേദീ"**തിആദി. അനന്തതാ ചസ്സ അനന്തഞേയ്യപ്പടിവിജ്ഝനേനേവ വേദിതബ്ബാ തത്ഥ അപ്പടിഹതചാരത്താ. ഇദാനി യഥാവുത്തമത്ഥം നിഗമേന്തോ ആഹ **"ഏവമസ്സ ഓകാസലോകോപി സബ്ബഥാ വിദിതോ"**തി.

അപി ചേത്ഥ വിവട്ടാദീനമ്പി വിദിതതാ വത്തബ്ബാ, തസ്മാ വിവട്ടാദയോപി ആദിതോ പഭുതി ഏവം വേദിതബ്ബാ - സംവട്ടോ സംവട്ടട്ഠായീ വിവട്ടോ വിവട്ടട്ഠായീതി കപ്പസ്സ ചത്താരി അസങ്ഖ്യേയ്യാനി. തത്ഥ സംവട്ടനം വിനസ്സനം **സംവട്ടോ,** വിനസ്സമാനോ അസങ്ഖ്യേയ്യകപ്പോ. സോ പന അത്ഥതോ കാലോയേവ, തദാ പവത്തമാനസങ്ഖാരവസേനസ്സ വിനാസോ വേദിതബ്ബോ. സംവട്ടതോ ഉദ്ധം തഥാഠായീകാലോ **സംവട്ടട്ഠായീ**. വിവട്ടനം നിബ്ബത്തനം വഡ്ഢനം വാ **വിവട്ടോ,** വഡ്ഢമാനോ അസങ്ഖ്യേയ്യകപ്പോ. സോപി അത്ഥതോ കാലോയേവ, തദാ പവത്തമാനസങ്ഖാരവസേനസ്സ വഡ്ഢി വേദിതബ്ബാ. വിവട്ടതോ ഉദ്ധം തഥാഠായീകാലോ **വിവട്ടട്ഠായീ**. തത്ഥ തയോ സംവട്ടാ തേജോസംവട്ടോ ആപോസംവട്ടോ വായോസംവട്ടോതി. തിസ്സോ സംവട്ടസീമാ ആഭസ്സരാ സുഭകിണ്ഹാ വേഹപ്ഫലാതി. യദാ കപ്പോ തേജേന സംവട്ടതി, തദാ ആഭസ്സരതോ ഹേട്ഠാ അഗ്ഗിനാ ഡയ്ഹതി. യദാ ആപേന സംവട്ടതി, തദാ സുഭകിണ്ഹതോ ഹേട്ഠാ ഉദകേന വിലീയതി. യദാ വായുനാ സംവട്ടതി, തദാ വേഹപ്ഫലതോ ഹേട്ഠാ വാതേന വിദ്ധംസതി.

വിത്ഥാരതോ പന തീസുപി സംവട്ടകാലേസു ഏകം ബുദ്ധക്ഖേത്തം വിനസ്സതി. ബുദ്ധക്ഖേത്തം നാമ തിവിധം ഹോതി ജാതിക്ഖേത്തം ആണാക്ഖേത്തം വിസയക്ഖേത്തഞ്ച. തത്ഥ **ജാതിക്ഖേത്തം** ദസസഹസ്സചക്കവാളപരിയന്തം ഹോതി, യം തഥാഗതസ്സ പടിസന്ധിഗ്ഗഹണാദീസു കമ്പതി. യത്തകേ ഹി ഠാനേ തഥാഗതസ്സ പടിസന്ധിഞാണാദിഞാണാനുഭാവോ പുഞ്ഞഫലസമുത്തേജിതോ സരസേനേവ പടിവിജമ്ഭതി, തം സബ്ബമ്പി ബുദ്ധങ്കുരസ്സ നിബ്ബത്തനക്ഖേത്തം നാമാതി ബുദ്ധക്ഖേത്തന്തി വുച്ചതി. **ആണാക്ഖേത്തം** പന കോടിസതസഹസ്സചക്കവാളപരിയന്തം, യത്ഥ രതനസുത്തം (ഖു॰ പാ॰ ൬.൧ ആദയോ; സു॰ നി॰ ൨൨൪ ആദയോ) ഖന്ധപരിത്തം (അ॰ നി॰ ൪.൬൭; ജാ॰ ൧.൨.൧൦൫-൧൦൬; ചൂളവ॰ ൨൫൧ ആദയോ) ധജഗ്ഗപരിത്തം (സം॰ നി॰ ൧.൨൪൯) ആടാനാടിയപരിത്തം (ദീ॰ നി॰ ൩.൨൭൫ ആദയോ) മോരപരിത്തന്തി (ജാ॰ ൧.൨.൧൭-൧൮) ഇമേസം പരിത്താനം ആനുഭാവോ വത്തതി. ഇദ്ധിമാ ഹി ചേതോവസിപ്പത്തോ ആണാക്ഖേത്തപരിയാപന്നേ യത്ഥ കത്ഥചി ചക്കവാളേ ഠത്വാ അത്തനോ അത്ഥായ പരിത്തം കത്വാ തത്ഥേവ അഞ്ഞം ചക്കവാളം ഗതോപി കതപരിത്തോ ഏവ ഹോതി. ഏകചക്കവാളേ ഠത്വാ സബ്ബസത്താനം അത്ഥായ പരിത്തേ കതേ ആണാക്ഖേത്തേ സബ്ബസത്താനമ്പി അഭിസമ്ഭുണാതേവ പരിത്താനുഭാവോ തത്ഥ ദേവതാഹി പരിത്താനം സമ്പടിച്ഛിതബ്ബതോ, തസ്മാ തം ആണാക്ഖേത്തന്തി വുച്ചതി. **വിസയക്ഖേത്തം** പന അനന്തം അപരിമാണം. അനന്താപരിമാണേസു ഹി ചക്കവാളേസു യം യം തഥാഗതോ ആകങ്ഖതി, തം തം ജാനാതി

ആകങ്ഖപ്പടിബദ്ധവുത്തിതായ ബുദ്ധഞാണസ്സ. ഏവമേതേസു തീസു ബുദ്ധക്ഖേത്തേസു ഏകം ആണാക്ഖേത്തം വിനസ്സതി, തസ്മിം പന വിനസ്സന്തേ ജാതിക്ഖേത്തം വിനട്ഠമേവ ഹോതി. വിനസ്സന്തമ്പി ഏകതോവ വിനസ്സതി, സണ്ഠഹന്തമ്പി ഏകതോവ സണ്ഠഹതി, തസ്സേവം വിനാസോ സണ്ഠഹനഞ്ച വേദിതബ്ബം.

യസ്മിം സമയേ കപ്പോ **അഗ്ഗിനാ** നസ്സതി, ആദിതോവ കപ്പവിനാസകമഹാമേഘോ ഉട്ഠഹിത്വാ കോടിസതസഹസ്സചക്കവാളേ ഏകം മഹാവസ്സം വസ്സതി , മനുസ്സാ തുട്ഠാ സബ്ബബീജാനി നീഹരിത്വാ വപന്തി, സസ്സേസു പന ഗോഖായിതമത്തേസു ജാതേസു ഗദ്രഭരവം രവന്തോ ഏകബിന്ദുമ്പി ന വസ്സതി, തദാ പച്ഛിന്നപച്ഛിന്നമേവ ഹോതി വസ്സം. ഇദം സന്ധായ ഹി ഭഗവതാ "ഹോതി സോ, ഭിക്ഖവേ, സമയോ യം ബഹൂനി വസ്സാനി ബഹൂനി വസ്സസതാനി ബഹൂനി വസ്സസഹസ്സാനി ബഹൂനി വസ്സസതസഹസ്സാനി ദേവോ ന വസ്സതീ"തി (അം॰ നി॰ ൭.൬൬) വുത്തം. വസ്സൂപജീവിനോപി സത്താ കാലം കത്വാ പരിത്താഭാദിബ്രഹ്മലോകേ നിബ്ബത്തന്തി, പുപ്ഫഫലൂപജീവിനിയോ ച ദേവതാ. ഏവം ദീഘേ അദ്ധാനേ വീതിവത്തേ തത്ഥ തത്ഥ ഉദകം പരിക്ഖയം ഗച്ഛതി, അഥാനുപുബ്ബേന മച്ഛകച്ഛപാപി കാലം കത്വാ ബ്രഹ്മലോകേ നിബ്ബത്തന്തി നേരയികസത്താപി. തത്ഥ നേരയികാ സത്തമസൂരിയപാതുഭാവേ വിനസ്സന്തീതി ഏകേ.

ഝാനം പന വിനാ നത്ഥി ബ്രഹ്മലോകേ നിബ്ബത്തി, ഏതേസഞ്ച കേചി ദുബ്ഭിക്ഖപീളിതാ, കേചി അഭബ്ബാ ഝാനാധിഗമായ, തേ കഥം തത്ഥ നിബ്ബത്തന്തീതി? ദേവലോകേ പടിലദ്ധജ്ഝാനവസേന. തദാ ഹി "വസ്സസതസഹസ്സസ്സ അച്ചയേന കപ്പവുട്ഠാനം ഭവിസ്സതീ"തി ലോകബ്യൂഹാ നാമ കാമാവചരദേവാ മുത്തസിരാ വികിണ്ണകേസാ രുദമ്മുഖാ അസ്സൂനി ഹത്ഥേഹി പുഞ്ഛമാനാ രത്തവത്ഥനിവത്ഥാ അതിവിയ വിരൂപവേസധാരിനോ ഹുത്വാ മനുസ്സപഥേ വിചരന്താ ഏവം ആരോചേന്തി "മാരിസാ മാരിസാ ഇതോ വസ്സസതസഹസ്സസ്സ അച്ചയേന കപ്പവുട്ഠാനം ഭവിസ്സതി, അയം ലോകോ വിനസ്സിസ്സതി, മഹാസമുദ്ദോപി ഉസ്സുസ്സിസ്സതി, അയഞ്ച മഹാപഥവീ സിനേരു ച പബ്ബതരാജാ ഡയ്ഹിസ്സന്തി വിനസ്സിസ്സന്തി, യാവ ബ്രഹ്മലോകാ ലോകവിനാസോ ഭവിസ്സതി, മേത്തം മാരിസാ ഭാവേഥ, കരുണം, മുദിതം, ഉപേക്ഖം മാരിസാ ഭാവേഥ, മാതരം ഉപട്ഠഹഥ, പിതരം ഉപട്ഠഹഥ, കുലേ ജേട്ഠാപചായിനോ ഹോഥാ"തി. തേ പന ദേവാ ലോകം ബ്യൂഹേന്തി സമ്പിണ്ഡേന്തീതി **"ലോകബ്യൂഹാ"**തി വുച്ചന്തി. തേ കിര ദിസ്വാ മനുസ്സാ യത്ഥ കത്ഥചി ഠിതാപി നിസിന്നാപി സംവേഗജാതാ സമ്ഭമപ്പത്താവ ഹുത്വാ തേസം ആസന്നേ ഠാനേ സന്നിപതന്തി.

കഥം പനേതേ കപ്പവുട്ഠാനം ജാനന്തീതി? "ധമ്മതായ സഞ്ചോദിതാ"തി ആചരിയാ. "താദിസനിമിത്തദസ്സനേനാ"തി ഏകേ. "ബ്രഹ്മദേവതാഹി ഉയ്യോജിതാ"തി അപരേ. തേസം പന വചനം സുത്വാ യേഭുയ്യേന മനുസ്സാ ച ഭുമ്മദേവതാ ച സംവേഗജാതാ അഞ്ഞമഞ്ഞം മുദുചിത്താ ഹുത്വാ മേത്താദീനി പുഞ്ഞാനി കരിത്വാ ദേവലോകേ നിബ്ബത്തന്തി. തത്ഥ ദിബ്ബസുധാഭോജനം ഭുഞ്ജിത്വാ തതോ വായോകസിണേ പരികമ്മം കത്വാ ഝാനം പടിലഭന്തി. ദേവാനം കിര സുഖസമ്ഫസ്സവാതഗ്ഗഹണപഅചയേന വായോകസിണേ ഝാനാനി സുഖേനേവ ഇജ്ഝന്തി. തദഞ്ഞേ പന ആപായികാ സത്താ അപരാപരിയവേദനീയേന കമ്മേന ദേവലോകേ നിബ്ബത്തന്തി. അപരാപരിയവേദനീയകമ്മരഹിതോ ഹി സംസാരേ സംസരന്തോ നാമ സത്തോ നത്ഥി. തേപി തത്ഥ തഥേവ ഝാനം പടിലഭന്തി. ഏവം ദേവലോകേ പടിലദ്ധജ്ഝാനവസേന സബ്ബേപി ബ്രഹ്മലോകേ നിബ്ബത്തന്തി. ഇദഞ്ച യേഭുയ്യവസേന വുത്തം.

കേചി പന "അപായസത്താ സംവട്ടമാനലോകധാതൂഹി അഞ്ഞേസു ലോകധാതൂസുപി നിബ്ബത്തന്തി. ന ഹി സബ്ബേ അപായസത്താ തദാ രൂപാരൂപഭവേസു ഉപ്പജ്ജന്തീതി സക്കാ വിഞ്ഞാതും അപായേസു ദീഘായുകാനം ദേവലോകൂപപത്തിയാ അസമ്ഭവതോ. നിയതമിച്ഛാദിട്ഠികോ പന വിനസ്സമാനേപി കപ്പേ നിരയതോ ന മുച്ചതിയേവ, തസ്മാ സോ തത്ഥ അനിബ്ബത്തിത്വാ പിട്ഠിചക്കവാളേ നിബ്ബത്തതി. നിയതമിച്ഛാദിട്ഠിയാ ഹി സമന്നാഗതസ്സ ഭവതോ വുട്ഠാനം നാമ നത്ഥി. തായ ഹി സമന്നാഗതസ്സ നേവ സഗ്ഗോ അത്ഥി, ന മഗ്ഗോ, തസ്മാ സോ സംവട്ടമാനചക്കവാളതോ അഞ്ഞത്ഥ നിരയേ നിബ്ബത്തിത്വാ പച്ചതി. കിം പന പിട്ഠിചക്കവാളം ന ഝായതീതി? ഝായതി. തസ്മിം ഝായമാനേപി ഏസ ആകാസേ ഏകസ്മിം പദേസേ പച്ചതീ"തി വദന്തി.

വസ്സൂപച്ഛേദതോ പന ഉദ്ധം ദീഘസ്സ അദ്ധുനോ അച്ചയേന ദുതിയോ സൂരിയോ പാതുഭവതി, പാതുഭൂതേ പന തസ്മിം നേവ രത്തിപരിച്ഛേദോ, ന ദിവാപരിച്ഛേദോ പഞ്ഞായതി. ഏകോ സൂരിയോ ഉട്ഠേതി, ഏകോ അത്ഥം ഗച്ഛതി, അവിച്ഛിന്നസൂരിയസന്താപോവ ലോകോ ഹോതി. യഥാ ച കപ്പവുട്ഠാനകാലതോ പുബ്ബേ ഉപ്പന്നസൂരിയവിമാനേ സൂരിയദേവപുത്തോ ഹോതി, ഏവം കപ്പവിനാസകസൂരിയേ നത്ഥി. കപ്പവുട്ഠാനകാലേ പന യഥാ അഞ്ഞേ കാമാവചരദേവാ, ഏവം സൂരിയദേവപുത്തോപി ഝാനം നിബ്ബത്തേത്വാ ബ്രഹ്മലോകം ഉപപജ്ജതി. സൂരിയമണ്ഡലം പന പഭസ്സരതരഞ്ചേവ തേജവന്തതരഞ്ച ഹുത്വാ പവത്തതി. തം അന്തരധായിത്വാ അഞ്ഞമേവ ഉപ്പജ്ജതീതി അപരേ. തത്ഥ പകതിസൂരിയേ വത്തമാനേ ആകാസേ വലാഹകാപി ധൂമസിഖാപി വത്തന്തി, കപ്പവിനാസകസൂരിയേ വത്തമാനേ വിഗതധൂമവലാഹകം ആദാസമണ്ഡലം വിയ നിമ്മലം നഭം ഹോതി. ഠപേത്വാ പഞ്ച മഹാനദിയോ സേസകുന്നദിആദീസു ഉദകം സുസ്സതി.

തതോപി ദീഘസ്സ അദ്ധുനോ അച്ചയേന തതിയോ സൂരിയോ പാതുഭവതി, യസ്സ പാതുഭാവാ മഹാനദിയോപി സുസ്സന്തി.

തതോപി ദീഘസ്സ അദ്ധുനോ അച്ചയേന ചതുത്ഥോ സൂരിയോ പാതുഭവതി, യസ്സ പാതുഭാവാ ഹിമവതി മഹാനദീനം പഭവാ സീഹപ്പപാതദഹോ മന്ദാകിനീദഹോ കണ്ണമുണ്ഡദഹോ രഥകാരദഹോ അനോതത്തദഹോ ഛദ്ദന്തദഹോ കുണാലദഹോതി ഇമേ സത്ത മഹാസരാ സുസ്സന്തി.

തതോപി ദീഘസ്സ അദ്ധുനോ അച്ചയേന പഞ്ചമോ സൂരിയോ പാതുഭവതി, യസ്സ പാതുഭാവാ അനുപുബ്ബേന മഹാസമുദ്ദേ അങ്ഗുലിപബ്ബതേമനമത്തമ്പി ഉദകം ന സണ്ഠാതി.

തതോപി ദീഘസ്സ അദ്ധുനോ അച്ചയേന ഛട്ഠോ സൂരിയോ പാതുഭവതി, യസ്സ പാതുഭാവാ സകലചക്കവാളം ഏകധൂമം ഹോതി പരിയാദിന്നസിനേഹം ധൂമേന. യഥാ ഹി ആപോധാതുയാ തത്ഥ തത്ഥ പഥവീധാതു ആബന്ധത്താ സമ്പിണ്ഡിതാ ഹുത്വാ തിട്ഠതി, സാ ഛട്ഠസൂരിയപാതുഭാവേന പരിക്ഖയം ഗച്ഛതി. യഥാ ചിദം, ഏവം കോടിസതസഹസ്സചക്കവാളാനിപി.

തതോപി ദീഘസ്സ അദ്ധുനോ അച്ചയേന സത്തമോ സൂരിയോ പാതുഭവതി, യസ്സ പാതുഭാവാ സകലചക്കവാളം ഏകജാലം ഹോതി സദ്ധിം കോടിസതസഹസ്സചക്കവാളേഹി, യോജനസതികാദിഭേദാനി സിനേരുകൂടാനി പലുജ്ജിത്വാ

ആകാസേയേവ അന്തരധായന്തി. സാ അഗ്ഗിജാലാ ഉട്ഠഹിത്വാ ചാതുമഹാരാജികേ ഗണ്ഹാതി. തത്ഥ കനകവിമാനരതനവിമാനമണിവിമാനാനി ഝാപേത്വാ താവതിംസഭവനം ഗണ്ഹാതി. ഏതേനേവൂപായേന യാവ പഠമജ്ഝാനഭൂമിം ഗണ്ഹാതി, തത്ഥ തയോപി ബ്രഹ്മലോകേ ഝാപേത്വാ ആഭസ്സരേ ആഹച്ച തിട്ഠതി. സാ യാവ അണുമത്തമ്പി സങ്ഖാരഗതം അത്ഥി, താവ ന നിബ്ബായതി. സബ്ബസങ്ഖാരപരിക്ഖയാ പന സപ്പിതേലജ്ഝാപനഗ്ഗിസിഖാ വിയ ഛാരികമ്പി അനവസേസേത്വാ നിബ്ബായതി. ഹേട്ഠാആകാസേന സഹ ഉപരിആകാസോ ഏകോ ഹോതി മഹന്ധകാരോ.

ഏവം ഏകമസങ്ഖ്യേയ്യം ഏകങ്ഗണം ഹുത്വാ ഠിതേ ലോകസന്നിവാസേ ലോകസ്സ സണ്ഠാനത്ഥായ ദേവോ വസ്സിതും ആരഭതി, ആദിതോവ അന്തരട്ഠകേ ഹിമപാതോ വിയ ഹോതി. തതോ കണമത്താ തണ്ഡുലമത്താ മുഗ്ഗമാസബദരആമലകഏളാലുകകുമ്ഭണ്ഡഅലാബുമത്താ ഉദകധാരാ ഹുത്വാ അനുക്കമേന ഉസഭദ്വേഉസഭഅഡ്ഢഗാവുതഗാവുതഅഡ്ഢയോജനയോജനദ്വിയോജന...പേ॰... യോജനസതയോജനസഹസ്സമത്താ ഹുത്വാ കോടിസതസഹസ്സചക്കവാളഗബ്ഭന്തരം യാവ അവിനട്ഠബ്രഹ്മലോകാ പൂരേത്വാ അന്തരധായതി. തം ഉദകം ഹേട്ഠാ ച തിരിയഞ്ച വാതോ സമുട്ഠഹിത്വാ ഘനം കരോതി പരിവടുമം പദുമിനീപത്തേ ഉദകബിന്ദുസദിസം.

കഥം താവമഹന്തം ഉദകരാസിം ഘനം കരോതീതി ചേ? വിവരസമ്പദാനതോ വാതസ്സാതി. തഞ്ഹിസ്സ തഹിം തഹിം വിവരം ദേതി. തം ഏവം വാതേന സമ്പിണ്ഡിയമാനം ഘനം കരിയമാനം പരിക്ഖയമാനം അനുപുബ്ബേന ഹേട്ഠാ ഓതരതി. ഓതിണ്ണേ ഓതിണ്ണേ ഉദകേ ബ്രഹ്മലോകട്ഠാനേ ബ്രഹ്മലോകോ, ഉപരിചതുകാമാവചരദേവലോകട്ഠാനേ ച ദേവലോകാ പാതുഭവന്തി. ചാതുമഹാരാജികതാവതിംസഭവനാനി പന പഥവീസമ്ബന്ധതായ ന താവ പാതുഭവന്തി. പുരിമപഥവിട്ഠാനം ഓതിണ്ണേ പന ബലവവാതാ ഉപ്പജ്ജന്തി, തേ തം പിഹിതദ്വാരേ ധമ്മകരണേ ഠിതഉദകമിവ നിരുസ്സാസം കത്വാ രുമ്ഭന്തി . മധുരോദകം പരിക്ഖയം ഗച്ഛമാനം ഉപരി രസപഥവിം സമുട്ഠാപേതി, ഉദകപിട്ഠേ ഉപ്പലിനീപത്തം വിയ പഥവീ സണ്ഠാതി. സാ വണ്ണസമ്പന്നാ ചേവ ഹോതി ഗന്ധരസസമ്പന്നാ ച നിരുദകപായാസസ്സ ഉപരി പടലം വിയ. ഏത്ഥ പന മഹാബോധിപല്ലങ്കട്ഠാനം വിനസ്സമാനേ ലോകേ പച്ഛാ വിനസ്സതി, സണ്ഠഹമാനേ പഠമം സണ്ഠഹതീതി വേദിതബ്ബം.

തദാ ച ആഭസ്സരബ്രഹ്മലോകേ പഠമതരാഭിനിബ്ബത്താ സത്താ ആയുക്ഖയാ വാ പുഞ്ഞക്ഖയാ വാ തതോ ചവിത്വാ ഓപപാതികാ ഹുത്വാ ഇധൂപപജ്ജന്തി, തേ ഹോന്തി സയംപഭാ അന്തലിക്ഖചരാ, തേ തം രസപഥവിം സായിത്വാ തണ്ഹാഭിഭൂതാ ആലുപ്പകാരകം പരിഭുഞ്ജിതും ഉപക്കമന്തി. അഥ തേസം സയംപഭാ അന്തരധായതി, അന്ധകാരോ ഹോതി. തേ അന്ധകാരം ദിസ്വാ ഭായന്തി. തതോ തേസം ഭയം നാസേത്വാ സൂരഭാവം ജനയന്തം പരിപുണ്ണപഞ്ഞാസയോജനം സൂരിയമണ്ഡലം പാതുഭവതി. തേ തം ദിസ്വാ "ആലോകം പടിലഭിമ്ഹാ"തി ഹട്ഠതുട്ഠാ ഹുത്വാ "അമ്ഹാകം ഭീതാനം ഭയം നാസേത്വാ സൂരഭാവം ജനയന്തോ ഉട്ഠിതോ, തസ്മാ സൂരിയോ ഹോതൂ"തി **സൂരിയോ**ത്വേവസ്സ നാമം കരോന്തി.

അഥ സൂരിയേ ദിവസം ആലോകം കത്വാ അത്ഥങ്ഗതേ "യമ്പി ആലോകം ലഭിമ്ഹ, സോപി നോ നട്ഠോ"തി പുന ഭീതാ ഹോന്തി. തേസം ഏവം ഹോതി "സാധു വതസ്സ, സചേ അഞ്ഞം ആലോകം ലഭേയ്യാമാ"തി. തേസം ചിത്തം ഞത്വാ വിയ ഏകൂനപഞ്ഞാസയോജനം ചന്ദമണ്ഡലം പാതുഭവതി. തേ തം ദിസ്വാ ഭിയ്യോസോ മത്തായ ഹട്ഠതുട്ഠാ ഹുത്വാ "അമ്ഹാകം ഛന്ദം ഞത്വാ വിയ ഉട്ഠിതോ, തസ്മാ ചന്ദോ ഹോതൂ"തി **ചന്ദോ**ത്വേവസ്സ നാമം കരോന്തി.

ഏവം ചന്ദിമസൂരിയേസു പാതുഭൂതേസു നക്ഖത്താനി താരകരൂപാനി പാതുഭവന്തി, തതോ പഭുതി രത്തിന്ദിവാ പഞ്ഞായന്തി, അനുക്കമേന ച മാസഡ്ഢമാസഉതുസംവച്ഛരാ, ചന്ദിമസൂരിയാനം പാതുഭൂതദിവസേയേവ സിനേരുചക്കവാളഹിമവന്തപബ്ബതാ ദീപസമുദ്ദാ ച പാതുഭവന്തി. തേ ച ഖോ അപുബ്ബം അചരിമം ഫഗ്ഗുണപുണ്ണമദിവസേയേവ പാതുഭവന്തി. കഥം? യഥാ നാമ കങ്ഗുഭത്തേ പച്ചമാനേ ഏകപ്പഹാരേനേവ പുബ്ബുളകാ ഉട്ഠഹന്തി, ഏകേ പദേസാ ഥൂപഥൂപാ ഹോന്തി, ഏകേ നിന്നനിന്നാ, ഏകേ സമസമാ, ഏവമേവ ഥൂപഥൂപട്ഠാനേ പബ്ബതാ ഹോന്തി, നിന്നനിന്നട്ഠാനേ സമുദ്ദാ, സമസമട്ഠാനേ ദീപാതി.

അഥ തേസം സത്താനം രസപഥവിം പരിഭുഞ്ജന്താനം കമ്മേന ഏകച്ചേ വണ്ണവന്തോ ഹോന്തി, ഏകച്ചേ ദുബ്ബണ്ണാ ഹോന്തി. തത്ഥ വണ്ണവന്തോ ദുബ്ബണ്ണേ അതിമഞ്ഞന്തി, തേസം അതിമാനപച്ചയാ സാപി **രസപഥവീ** അന്തരധായതി, **ഭൂമിപപ്പടകോ** പാതുഭവതി. അഥ നേസം തേനേവ നയേന സോപി അന്തരധായതി, അഥ **പദാലതാ** പാതുഭവതി. തേനേവ നയേന സാപി അന്തരധായതി, അകട്ഠപാകോ **സാലി** പാതുഭവതി അകണോ അഥുസോ സുഗന്ധോ തണ്ഡുലഫലോ. തതോ നേസം ഭാജനാനി ഉപ്പജ്ജന്തി. തേ സാലിം ഭാജനേ ഠപേത്വാ പാസാണപിട്ഠിയം ഠപേന്തി, സയമേവ ജാലസിഖാ ഉട്ഠഹിത്വാ തം പചതി. സോ ഹോതി ഓദനോ സുമനജാതിപുപ്ഫസദിസോ, ന തസ്സ സൂപേന വാ ബ്യഞ്ജനേന വാ കരണീയം അത്ഥി, യം യം രസം ഭുഞ്ജിതുകാമാ ഹോന്തി, തംതംരസോവ ഹോതി. തേസം തം ഓളാരികം ആഹാരം ആഹരയതം തതോ പഭുതി മുത്തകരീസം സഞ്ജായതി. തഥാ ഹി രസപഥവീ ഭൂമിപപ്പടകോ പദാലതാതി ഇമേ താവ പരിഭുത്താ സുധാഹാരോ വിയ ഖുദ്ദം വിനോദേത്വാ രസഹരണീഹി രസമേവ പരിബ്യൂഹേന്താ തിട്ഠന്തി വത്ഥുനോ സുഖുമഭാവേന, ന നിസ്സന്ദാ, സുഖുമഭാവേനേവ ഗഹണിന്ധനമേവ ച ഹോതി. ഓദനോ പന പരിഭുത്തോ രസം വഡ്ഢേന്തോപി വത്ഥുനോ ഓളാരികഭാവേനേവ നിസ്സന്ദം വിസ്സജ്ജേന്തോ പസ്സാവം കരീസഞ്ച ഉപ്പാദേതി.

അഥ തേസം നിക്ഖമനത്ഥായ വണമുഖാനി പഭിജ്ജന്തി. പുരിസസ്സ പുരിസഭാവോ, ഇത്ഥിയാ ഇത്ഥിഭാവോ പാതുഭവതി. പുരിമത്തഭാവേസു ഹി പവത്തഉപചാരജ്ഝാനാനുഭാവേന യാവ സത്തസന്താനേസു കാമരാഗോ വിക്ഖമ്ഭനവേഗേന സമിതോ , ന താവ ബഹലകാമരാഗൂപനിസ്സയാനി ഇത്ഥിപുരിസിന്ദ്രിയാനി പാതുരഹേസും. യദാ പനസ്സ വിച്ഛിന്നതായ ബഹലകാമരാഗോ ലദ്ധാവസരോ അഹോസി, തദാ തദുപനിസ്സയാനി താനി സത്താനം അത്തഭാവേസു സഞ്ജായിംസു, തദാ ഇത്ഥീ പുരിസം, പുരിസോ ച ഇത്ഥിം അതിവേലം ഉപനിജ്ഝായതി. തേസം അതിവേലം ഉപനിജ്ഝായനപച്ചയാ കാമപരിളാഹോ ഉപ്പജ്ജതി, തതോ **മേഥുനം ധമ്മം** പടിസേവന്തി. തേ അസദ്ധമ്മപടിസേവനപച്ചയാ വിഞ്ഞൂഹി ഗരഹിയമാനാ വിഹേഠിയമാനാ തസ്സ അസദ്ധമ്മസ്സ പടിച്ഛാദനഹേതു **അഗാരാനി** കരോന്തി. തേ അഗാരം അജ്ഝാവസമാനാ അനുക്കമേന അഞ്ഞതരസ്സ അലസജാതികസ്സ സത്തസ്സ ദിട്ഠാനുഗതിം ആപജ്ജന്താ സന്നിധിം കരോന്തി. തതോ പഭുതി കണോപി ഥുസോപി തണ്ഡുലം പരിയോനന്ധന്തി, ലായിതട്ഠാനമ്പി ന പടിവിരുഹതി.

തേ സന്നിപതിത്വാ അനുത്ഥുനന്തി "പാപകാ വത ഭോ ധമ്മാ സത്തേസു പാതുഭൂതാ, മയഞ്ഹി പുബ്ബേ മനോമയാ അഹുമ്ഹാ"തി, **അഗ്ഗഞ്ഞസുത്തേ** (ദീ॰ നി॰ ൩.൧൨൮) വുത്തനയേന വിത്ഥാരേതബ്ബം. തതോ മരിയാദം ഠപേന്തി, അഥഞ്ഞതരോ സത്തോ അഞ്ഞസ്സ ഭാഗം അദിന്നം ആദിയതി, തം ദ്വിക്ഖത്തും പരിഭാസേത്വാ തതിയവാരേ പാണിലേഡ്ഡുദണ്ഡേഹി പഹരന്തി. തേ ഏവം അദിന്നാദാനേ കലഹമുസാവാദദണ്ഡാദാനേസു ഉപ്പന്നേസു ച സന്നിപതിത്വാ ചിന്തയന്തി "യന്നൂന മയം ഏകം സത്തം സമ്മന്നേയ്യാമ, യോ നോ സമ്മാ ഖീയിതബ്ബം ഖീയേയ്യ, ഗരഹിതബ്ബം ഗരഹേയ്യ, പബ്ബാജേതബ്ബം പബ്ബാജേയ്യ, മയം പനസ്സ സാലീനം ഭാഗമനുപ്പദസ്സാമാ"തി. ഏവം കതസന്നിട്ഠാനേസു പന സത്തേസു ഇമസ്മിം താവ കപ്പേ അയമേവ ഭഗവാ ബോധിസത്തഭൂതോ തേന സമയേന തേസു സത്തേസു അഭിരൂപതരോ ച ദസ്സനീയതരോ ച മഹേസക്ഖതരോ ച ബുദ്ധിസമ്പന്നോ പടിബലോ നിഗ്ഗഹപഗ്ഗഹം കാതും. തേ തം ഉപസങ്കമിത്വാ യാചിത്വാ സമ്മന്നിംസു. സോ തേന മഹാജനേന സമ്മതോതി **മഹാസമ്മതോ,** ഖേത്താനം അധിപതീതി **ഖത്തിയോ,** ധമ്മേന സമേന പരേസം രഞ്ജേതീതി **രാജാ**തി തീഹി നാമേഹി പഞ്ഞായിത്ഥ. യഞ്ഹി ലോകേ അച്ഛരിയട്ഠാനം, ബോധിസത്തോവ തത്ഥ ആദിപുരിസോതി ഏവം ബോധിസത്തം ആദിം കത്വാ ഖത്തിയമണ്ഡലേ സണ്ഠിതേ അനുപുബ്ബേന ബ്രാഹ്മണാദയോപി വണ്ണാ സണ്ഠഹിംസു.

തത്ഥ കപ്പവിനാസകമഹാമേഘതോ യാവ ജാലോപച്ഛേദോ, ഇദമേകമസങ്ഖ്യേയ്യം **സംവട്ടോ**തി വുച്ചതി. കപ്പവിനാസകജാലോപച്ഛേദതോ യാവ കോടിസതസഹസ്സചക്കവാളപരിപൂരകോ സമ്പത്തിമഹാമേഘോ, ഇദം ദുതിയമസങ്ഖ്യേയ്യം **സംവട്ടട്ഠായീ**തി വുച്ചതി. സമ്പത്തിമഹാമേഘതോ യാവ ചന്ദിമസൂരിയപാതുഭാവോ, ഇദം തതിയമസങ്ഖ്യേയ്യം **വിവട്ടോ**തി വുച്ചതി. ചന്ദിമസൂരിയപാതുഭാവതോ യാവ പുന കപ്പവിനാസകമഹാമേഘോ, ഇദം ചതുത്ഥമസങ്ഖ്യേയ്യം **വിവട്ടട്ഠായീ**തി വുച്ചതി. വിവട്ടട്ഠായീഅസങ്ഖ്യേയ്യം ചതുസട്ഠിഅന്തരകപ്പസങ്ഗഹം. "വീസതിഅന്തരകപ്പസങ്ഗഹ"ന്തി കേചി. സേസാസങ്ഖ്യേയ്യാനി കാലതോ തേന സമപ്പമാണാനേവ. ഇമാനി ചത്താരി അസങ്ഖ്യേയ്യാനി ഏകോ മഹാകപ്പോ ഹോതി. ഏവം താവ അഗ്ഗിനാ വിനാസോ ച സണ്ഠഹനഞ്ച വേദിതബ്ബം.

യസ്മിം പന സമയേ കപ്പോ **ഉദകേന** നസ്സതി, ആദിതോവ കപ്പവിനാസകമഹാമേഘോ വുട്ഠഹിത്വാതി പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ വിത്ഥാരേതബ്ബം. അയം പന വിസേസോ - യഥാ തത്ഥ ദുതിയസൂരിയോ, ഏവമിധ കപ്പവിനാസകോ ഖാരുദകമഹാമേഘോ വുട്ഠാതി. സോ ആദിതോ സുഖുമം സുഖുമം വസ്സന്തോ അനുക്കമേന മഹാധാരാഹി കോടിസതസഹസ്സചക്കവാളാനം പൂരേന്തോ വസ്സതി. ഖാരുദകേന ഫുട്ഠഫുട്ഠാ പഥവീപബ്ബതാദയോ വിലീയന്തി, ഉദകം സമന്തതോ വാതേഹി ധാരീയതി. പഥവിയാ ഹേട്ഠിമന്തതോ പഭുതി യാവ ദുതിയജ്ഝാനഭൂമിം ഉദകം ഗണ്ഹാതി. തേന ഹി ഖാരുദകേന ഫുട്ഠഫുട്ഠാ പഥവീപബ്ബതാദയോ ഉദകേ പക്ഖിത്തലോണസക്ഖരാ വിയ വിലീയന്തേവ, തസ്മാ പഥവീസന്ധാരകഉദകേന സദ്ധിം ഏകൂദകമേവ തം ഹോതീതി കേചി. അപരേ പന "പഥവീസന്ധാരകഉദകം തം സന്ധാരകവായുക്ഖന്ധഞ്ച അനവസേസതോ വിനാസേത്വാ സബ്ബത്ഥ സയമേവ ഏകോ ഘനഭൂതോ തിട്ഠതീ"തി വദന്തി, തം യുത്തം. ഉപരി പന ഛപി ബ്രഹ്മലോകേ വിലീയാപേത്വാ സുഭകിണ്ഹേ ആഹച്ച തിട്ഠതി, തം യാവ അണുമത്തമ്പി സങ്ഖാരഗതം അത്ഥി, താവ ന വൂപസമ്മതി, ഉദകാനുഗതം പന സബ്ബം സങ്ഖാരഗതം അഭിഭവിത്വാ സഹസാ വൂപസമ്മതി, അന്തരധാനം ഗച്ഛതി. ഹേട്ഠാആകാസേന സഹ ഉപരിആകാസോ ഏകോ ഹോതി മഹന്ധകാരോതി സബ്ബം വുത്തസദിസം. കേവലം പനിധ ആഭസ്സരബ്രഹ്മലോകം ആദിം കത്വാ ലോകോ പാതുഭവതി. സുഭകിണ്ഹതോ ചവിത്വാ ആഭസ്സരട്ഠാനാദീസു സത്താ നിബ്ബത്തന്തി. തത്ഥ കപ്പവിനാസകമഹാമേഘതോ യാവ കപ്പവിനാസകഖാരുദകോപച്ഛേദോ, ഇദമേകമസങ്ഖ്യേയ്യം . ഉദകുപച്ഛേദതോ യാവ സമ്പത്തിമഹാമേഘോ, ഇദം ദുതിയമസങ്ഖ്യേയ്യം. സമ്പത്തിമഹാമേഘതോ യാവ ചന്ദിമസൂരിയപാതുഭാവോ, ഇദം തതിയമസങ്ഖ്യേയ്യം. ചന്ദിമസൂരിയപാതുഭാവതോ യാവ കപ്പവിനാസകമഹആമേഘോ, ഇദം ചതുത്ഥമസങ്ഖ്യേയ്യം. ഇമാനി ചത്താരി അസങ്ഖ്യേയ്യാനി ഏകോ മഹാകപ്പോ ഹോതി. ഏവം ഉദകേന വിനാസോ ച സണ്ഠഹനഞ്ച വേദിതബ്ബം.

യസ്മിം സമയേ കപ്പോ **വാതേന** നസ്സതി, ആദിതോവ കപ്പവിനാസകമഹാമേഘോ വുട്ഠഹിത്വാതി പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ വിത്ഥാരേതബ്ബം. അയം പന വിസേസോ - യഥാ തത്ഥ ദുതിയസൂരിയോ, ഏവമിധ കപ്പവിനാസനത്ഥം വാതോ സമുട്ഠാതി. സോ പഠമം ഥൂലരജം ഉട്ഠാപേതി, തതോ സണ്ഹരജം സുഖുമവാലികം ഥൂലവാലികം സക്ഖരപാസാണാദയോതി യാവകൂടാഗാരമത്തേ പാസാണേ വിസമട്ഠാനേ ഠിതമഹാരുക്ഖേ ച ഉട്ഠാപേതി. തേ പഥവിതോ നഭമുഗ്ഗതാ ന പുന പതന്തി, തത്ഥേവ ചുണ്ണവിചുണ്ണാ ഹുത്വാ അഭാവം ഗച്ഛന്തി. അഥാനുക്കമേന ഹേട്ഠാ മഹാപഥവിയാ വാതോ സമുട്ഠഹിത്വാ പഥവിം പരിവത്തേത്വാ ഉദ്ധം മൂലം കത്വാ ആകാസേ ഖിപതി. യോജനസതപ്പമാണാപി പഥവിപ്പദേസാ ദ്വിയോജനതിയോജനചതുയോജനപഞ്ചയോജനഛയോജനസത്തയോജനപ്പമാണാപി പഭിജ്ജിത്വാ വാതവേഗുക്ഖിത്താ ആകാസേയേവ ചുണ്ണവിചുണ്ണാ ഹുത്വാ അഭാവം ഗച്ഛന്തി. ചക്കവാളപബ്ബതമ്പി സിനേരുപബ്ബതമ്പി വാതോ ഉക്ഖിപിത്വാ ആകാസേ ഖിപതി. തേ അഞ്ഞമഞ്ഞം അഭിഹന്ത്വാ ചുണ്ണവിചുണ്ണാ ഹുത്വാ വിനസ്സന്തി. ഏതേനേവൂപായേന ഭൂമട്ഠകവിമാനാനി ച ആകാസട്ഠകവിമാനാനി ച വിനാസേന്തോ ഛകാമാവചരദേവലോകേ വിനാസേത്വാ കോടിസതസഹസ്സചക്കവാളാനി വിനാസേതി. തത്ഥ ചക്കവാളാ ചക്കവാളേഹി, ഹിമവന്താ ഹിമവന്തേഹി, സിനേരൂ സിനേരൂഹി അഞ്ഞമഞ്ഞം സമാഗന്ത്വാ ചുണ്ണവിചുണ്ണാ ഹുത്വാ വിനസ്സന്തി. പഥവിതോ യാവ തതിയജ്ഝാനഭൂമി വാതോ ഗണ്ഹാതി, നവപി ബ്രഹ്മലോകേ വിനാസേത്വാ വേഹപ്ഫലേ ആഹച്ച തിട്ഠതി. ഏവം പഥവീസന്ധാരകഉദകേന തംസന്ധാരകവാതേന ച സദ്ധിം സബ്ബസങ്ഖാരഗതം വിനാസേത്വാ സയമ്പി വിനസ്സതി അവട്ഠാനസ്സ കാരണാഭാവതോ. ഹേട്ഠാആകാസേന സഹ ഉപരിആകാസോ ഏകോ ഹോതി മഹന്ധകാരോതി സബ്ബം വുത്തസദിസം. ഇധ പന സുഭകിണ്ഹബ്രഹ്മലോകം ആദിം കത്വാ ലോകോ പാതുഭവതി. വേഹപ്ഫലതോ ചവിത്വാ സുഭകിണ്ഹട്ഠാനാദീസു സത്താ നിബ്ബത്തന്തി. തത്ഥ കപ്പവിനാസകമഹാമേഘതോ യാവ കപ്പവിനാസകവാതുപച്ഛേദോ, ഇദമേകമസങ്ഖ്യേയ്യം. വാതുപച്ഛേദതോ യാവ സമ്പത്തിമഹാമേഘോ, ഇദം ദുതിയമസങ്ഖ്യേയ്യന്തിആദി വുത്തനയമേവ. ഏവം വാതേന വിനാസോ ച സണ്ഠഹനഞ്ച വേദിതബ്ബം.

അഥ കിംകാരണാ ഏവം ലോകോ വിനസ്സതി. യദിപി ഹി സങ്ഖാരാനം അഹേതുകോ സരസനിരോധോ വിനാസകാഭാവതോ, സന്താനനിരോധോ പന ഹേതുവിരഹിതോ നത്ഥി. യഥാ തം സത്തനികായേസൂതി ഭാജനലോകസ്സപി സഹേതുകേന വിനാസേന ഭവിതബ്ബം, തസ്മാ കിമേവം ലോകവിനാസേ കാരണന്തി? അകുസലമൂലം കാരണം. യഥാ ഹി തത്ഥ നിബ്ബത്തനകസത്താനം പുഞ്ഞബലേന പഠമം ലോകോ വിവട്ടതി, ഏവം തേസം പാപകമ്മബലേന സംവട്ടതി, തസ്മാ അകുസലമൂലേസു ഉസ്സന്നേസു ഏവം ലോകോ വിനസ്സതി. യഥാ ഹി രാഗദോസമോഹാനം അധികഭാവേന യഥാക്കമം രോഗന്തരകപ്പോ സത്ഥന്തരകപ്പോ ദുബ്ഭിക്ഖന്തരകപ്പോതി ഇമേ തിവിധാ അന്തരകപ്പാ വിവട്ടട്ഠായിമ്ഹി അസങ്ഖ്യേയ്യകപ്പേ ജായന്തി. ഏവമേതേ യഥാവുത്താ തയോ സംവട്ടാ രാഗാദീനം അധികഭാവേനേവ ഹോന്തി.

തത്ഥ രാഗേ ഉസ്സന്നതരേ അഗ്ഗിനാ വിനസ്സതി, ദോസേ ഉസ്സന്നതരേ ഉദകേന വിനസ്സതി. ദോസേ ഹി ഉസ്സന്നതരേ അധികതരേന ദോസേന വിയ തിക്ഖതരേന ഖാരുദകേന വിനാസോ യുത്തോതി. കേചി പന "ദോസേ ഉസ്സന്നതരേ

അഗ്ഗിനാ, രാഗേ ഉദകേനാ"തി വദന്തി, തേസം കിര അയമധിപ്പായോ - പാകടസത്തുസദിസസ്സ ദോസസ്സ അഗ്ഗിസദിസതാ, അപാകടസത്തുസദിസസ്സ രാഗസ്സ ഖാരുദകസദിസതാ ച യുത്താതി. മോഹേ പന ഉസ്സന്നതരേ വാതേന വിനസ്സതി. ഏവം വിനസ്സന്തോപി ച നിരന്തരമേവ സത്ത വാരേ അഗ്ഗിനാ നസ്സതി, അട്ഠമേ വാരേ ഉദകേന, പുന സത്ത വാരേ അഗ്ഗിനാ, അട്ഠമേ ഉദകേനാതി ഏവം അട്ഠമേ അട്ഠമേ വാരേ വിനസ്സന്തോ സത്തക്ഖത്തും ഉദകേന വിനസ്സിത്വാ പുന സത്ത വാരേ അഗ്ഗിനാ നസ്സതി. ഏത്താവതാ തേസട്ഠി കപ്പാ അതീതാ ഹോന്തി. ഏത്ഥന്തരേ ഉദകേന നസ്സനവാരം സമ്പത്തമ്പി പടിബാഹിത്വാ ലദ്ധോകാസോ വാതോ പരിപുണ്ണചതുസട്ഠികപ്പായുകേ സുഭകിണ്ഹേ വിദ്ധംസേന്തോ ലോകം വിനാസേതി. ഏത്ഥ പന രാഗോ സത്താനം ബഹുലം പവത്തതീതി അഗ്ഗിവസേന ബഹുസോ ലോകവിനാസോ വേദിതബ്ബോ. ഇതി ഏവം ഇമേഹി കാരണേഹി വിനസ്സിത്വാ സണ്ഠഹന്തം സണ്ഠഹിത്വാ ഠിതഞ്ച ഓകാസലോകം ഭഗവാ യാഥാവതോ അവേദീതി ഏവമ്പിസ്സ സബ്ബഥാ ഓകാസലോകോ വിദിതോതി ദട്ഠബ്ബം.

യം പന ഹേട്ഠാ വുത്തം "സബ്ബഥാ വിദിതലോകത്താ ലോകവിദൂ"തി, ഇദാനി തം നിഗമേന്തോ ആഹ **"ഏവം സബ്ബഥാ വിദിതലോകത്താ ലോകവിദൂ"**തി. തത്ഥ **സബ്ബഥാ**തി ലക്ഖണാദിപ്പഭേദതോ സങ്ഖാരലോകസ്സ, ആസയാദിപ്പഭേദതോ സത്തലോകസ്സ, പരിമാണസണ്ഠാനാദിപ്പഭേദതോ ഓകാസലോകസ്സാതി ഏവം സബ്ബപ്പകാരേന വിദിതലോകത്താതി അത്ഥോ.

ഇദാനി **അനുത്തരോ**തി പദസ്സ അത്ഥം സംവണ്ണേന്തോ ആഹ **"അത്തനോ പന ഗുണേഹീ"**തിആദി. തത്ഥ **അത്തനോ**തി നിസ്സക്കത്ഥേ സാമിവചനമേതം, അത്തതോതി അത്ഥോ. ഗുണേഹി അത്തനോ വിസിട്ഠതരസ്സാതി സമ്ബന്ധോ. തരഗ്ഗഹണഞ്ചേത്ഥ "അനുത്തരോ"തി പദസ്സ അത്ഥനിദ്ദേസതായ കതം, ന വിസിട്ഠസ്സ കസ്സചി അത്ഥിതായ. സദേവകേ ഹി ലോകേ സദിസകപ്പോപി നാമ കോചി തഥാഗതസ്സ നത്ഥി, കുതോ സദിസോ, വിസിട്ഠേ പന കാ കഥാ. **കസ്സചീ**തി കസ്സചിപി. **അഭിഭവതീ**തി സീലസമ്പദായ ഉപനിസ്സയഭൂതാനം ഹിരോത്തപ്പമേത്താകരുണാനം വിസേസപച്ചയാനം സദ്ധാസതിവീരിയപഞ്ഞാനഞ്ച ഉക്കംസപ്പത്തിയാ സമുദാഗമതോ പട്ഠായ ന അഞ്ഞസാധാരണോ സവാസനപടിപക്ഖസ്സ പഹീനത്താ ഉക്കംസപാരമിപ്പത്തോ സത്ഥു സീലഗുണോ, തേന ഭഗവാ സദേവകം ലോകം അഞ്ഞദത്ഥു അഭിഭുയ്യ പവത്തതി, ന സയം കേനചി അഭിഭുയ്യതീതി അധിപ്പായോ. ഏവം സമാധിഗുണാദീസുപി യഥാരഹം വത്തബ്ബം. സീലാദയോ ചേതേ ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകാ വേദിതബ്ബാ, വിമുത്തിഞാണദസ്സനം പന ലോകിയം കാമാവചരമേവ.

യദി ഏവം കഥം തേന സദേവകം ലോകം അഭിഭവതീതി? തസ്സാപി ആനുഭാവതോ അസദിസത്താ. തമ്പി ഹി വിസയതോ പവത്തിതോ പവത്തിആകാരതോ ച ഉത്തരിതരമേവ. തഞ്ഹി അനഞ്ഞസാധാരണം സത്ഥു വിമുത്തിഗുണം ആരബ്ഭ പവത്തതി, പവത്തമാനഞ്ച അതക്കാവചരം പരമഗമ്ഭീരം സണ്ഹം സുഖുമം സാതിസയം പടിപക്ഖധമ്മാനം സുപ്പഹീനത്താ സുട്ഠു പാകടം വിഭൂതതരം കത്വാ പവത്തതി, സമ്മദേവ ച വസീഭാവസ്സ പാപകത്താ ഭവങ്ഗപരിവാസസ്സ ച അതിപരിത്തകത്താ ലഹു ലഹു പവത്തതീതി.

ഏവം സീലാദിഗുണേഹി ഭഗവതോ ഉത്തരിതരസ്സ അഭാവം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി സദിസസ്സപി അഭാവം ദസ്സേതും **"സീലഗുണേനപി അസമോ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **അസമോ**തി ഏകസ്മിം കാലേ നത്ഥി ഏതസ്സ സീലാദിഗുണേന സമോ സദിസോതി അസമോ. തഥാ അസമേഹി സമോ **അസമസമോ**. അസമാ വാ സമാ ഏതസ്സാതി അസമസമോ. സീലാദിഗുണേന നത്ഥി ഏതസ്സ പടിമാതി **അപ്പടിമോ**. സേസപദദ്വയേപി ഏസേവ നയോ. തത്ഥ ഉപമാമത്തം പടിമാ, സദിസൂപമാ പടിഭാഗോ, യുഗഗ്ഗാഹവസേന ഠിതോ പടിപുഗ്ഗലോതി വേദിതബ്ബോ.

ന ഖോ പനാഹം ഭിക്ഖവേ സമനുപസ്സാമീതിആദീസു മമ സമന്തചക്ഖുനാ ഹത്ഥതലേ ആമലകം വിയ സബ്ബം ലോകം പസ്സന്തോപി തത്ഥ സദേവകേ...പേ... പജായ അത്തനോ അത്തതോ സീലസമ്പന്നതരം സമ്പന്നതരസീലം കഞ്ചിപി പുഗ്ഗലം ന ഖോ പന പസ്സാമി താദിസസ്സ അഭാവതോതി അധിപ്പായോ.

അഗ്ഗപ്പസാദസുത്താദീനീതി ഏത്ഥ -

> "യാവതാ, ഭിക്ഖവേ, സത്താ അപദാ വാ ദ്വിപദാ വാ ചതുപ്പദാ വാ ബഹുപ്പദാ വാ രൂപിനോ വാ അരൂപിനോ വാ സഞ്ഞിനോ വാ അസഞ്ഞിനോ വാ നേവസഞ്ഞിനാസഞ്ഞിനോ വാ, തഥാഗതോ തേസം അഗ്ഗമക്ഖായതി അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ. യേ, ഭിക്ഖവേ, ബുദ്ധേ പസന്നാ, അഗ്ഗേ തേ പസന്നാ. അഗ്ഗേ ഖോ പന പസന്നാനം അഗ്ഗോ വിപാകോ ഹോതീ"തി (അ॰ നി॰ ൪.൩൪; ഇതിവു॰ ൯൦) -

ഇദം അഗ്ഗപ്പസാദസുത്തം. **ആദി**-സദ്ദേന -

> "സദേവകേ, ഭിക്ഖവേ, ലോകേ...പേ... സദേവമനുസ്സായ തഥാഗതോ അഭിഭൂ അനഭിഭൂതോ അഞ്ഞദത്ഥു ദസോ വസവത്തീ, തസ്മാ തഥാഗതോതി വുച്ചതീ"തി (അ॰ നി॰ ൪.൨൩; ദീ॰ നി॰ ൩.൧൮൮) -

ഏവമാദീനി സുത്തപദാനി വേദിതബ്ബാനി. **ആദികാ ഗാഥായോ**തി -

> "അഹഞ്ഹി അരഹാ ലോകേ, അഹം സത്ഥാ അനുത്തരോ;
> ഏകോമ്ഹി സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ, സീതിഭൂതോസ്മി നിബ്ബുതോ. (മഹാവ॰ ൧൧; മ॰ നി॰ ൧.൨൮൫; ൨.൩൪൧);
>
> "ദന്തോ ദമയതം സേട്ഠോ, സന്തോ സമയതം ഇസി;
> മുത്തോ മോചയതം അഗ്ഗോ, തിണ്ണോ താരയതം വരോ. (ഇതിവു॰ ൧൧൨)
>
> "നയിമസ്മിം ലോകേ പരസ്മിം വാ പന,
> ബുദ്ധേന സേട്ഠോ സദിസോ ച വിജ്ജതി;
> ആഹുനേയ്യാനം പരമാഹുതിം ഗതോ,
> പുഞ്ഞത്ഥികാനം വിപുലപ്ഫലേസിന"ന്തി. (വി॰ വ॰ ൧൦൪൭; കഥാ॰ ൭൯൯) -

ഏവമാദികാ ഗാഥാ വിത്ഥാരേതബ്ബാ.

പുരിസദമ്മസാരഥീതിആദീസു ദമിതബ്ബാതി ദമ്മാ, ദമിതും അരഹരൂപാ. പുരിസാ ച തേ ദമ്മാ ചാതി പുരിസദമ്മാ. വിസേസനസ്സ ചേത്ഥ പരനിപാതം കത്വാ നിദ്ദേസോ, ദമ്മപുരിസാതി അത്ഥോ. "സതിപി മാതുഗാമസ്സപി ദമ്മഭാവേ

പുരിസഗ്ഗഹണം ഉക്കട്ഠപരിച്ഛേദവസേനാ"തി വദന്തി. **സാരേതീ**തി ഇമസ്സ അത്ഥം ദസ്സേന്തോ ആഹ **"ദമേതീ"**തിആദി. തത്ഥ **ദമേതീ**തി സമേതി, കായസമാദീഹി യോജേതീതി അത്ഥോ. തം പന കായസമാദീഹി യോജനം യഥാരഹം തദങ്ഗവിനയാദീസു പതിട്ഠാപനം ഹോതീതി ആഹ **"വിനേതീതി വുത്തം ഹോതീ"**തി. **അദന്താ**തി ഇദം സബ്ബേന സബ്ബം ദമതം അനുപഗതാ പുരിസദമ്മാതി വുത്താതി കത്വാ വുത്തം. യേ പന വിപ്പകതദമ്മഭാവാ സബ്ബഥാ ദമേതബ്ബതം നാതിവത്താ, തേപി പുരിസദമ്മാ ഏവ, യതോ തേ സത്ഥാ ദമേതി. ഭഗവാ ഹി വിസുദ്ധസീലസ്സ പഠമജ്ഝാനം ആചിക്ഖതി, പഠമജ്ഝാനലാഭിനോ ദുതിയജ്ഝാനന്തിആദിനാ തസ്സ തസ്സ ഉപരൂപരി വിസേസം ആചിക്ഖന്തോ ഏകദേസേന ദന്തേപി സമേതി. തേനേവ വുത്തം **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** (വിസുദ്ധി॰ ൧.൧൩൯) "അപി ച സോ ഭഗവാ വിസുദ്ധസീലാദീനം പഠമജ്ഝാനാദീനി സോതാപന്നാദീനഞ്ച ഉത്തരിമഗ്ഗപ്പടിപദം ആചിക്ഖന്തോ ദന്തേപി ദമേതിയേവാ"തി. അഥ വാ സബ്ബേന സബ്ബം അദന്താ ഏകദേസേന ദന്താ ച ഇധ അദന്തഗ്ഗഹണേനേവ സങ്ഗഹിതാതി വേദിതബ്ബം. **ദമേതും യുത്താ**തി ദമനാരഹാ.

തിരച്ഛാനപുരിസാതിആദീസു ഉദ്ധം അനുഗ്ഗന്ത്വാ തിരിയം അഞ്ചിതാ ഗതാ വഡ്ഢിതാതി തിരച്ഛാനാ, ദേവമനുസ്സാദയോ വിയ ഉദ്ധം ദീഘം അഹുത്വാ തിരിയം ദീഘാതി അത്ഥോ. തിരച്ഛാനായേവ പുരിസാ തിരച്ഛാനപുരിസാ. മനസ്സ ഉസ്സന്നതായ **മനുസ്സാ**. സതിസൂരഭാവബ്രഹ്മചരിയയോഗ്യതാദിഗുണവസേന ഉപചിതമാനസാ ഉക്കട്ഠഗുണചിത്താ. കേ പന തേ? ജമ്ബുദീപവാസിനോ സത്തവിസേസാ. തേനാഹ ഭഗവാ -

> "തീഹി, ഭിക്ഖവേ, ഠാനേഹി ജമ്ബുദീപകാ മനുസ്സാ ഉത്തരകുരുകേ ച മനുസ്സേ അധിഗ്ഗണ്ഹന്തി ദേവേ ച താവതിംസേ. കതമേഹി തീഹി? സൂരാ സതിമന്തോ ഇധ ബ്രഹ്മചരിയവാസോ"തി (അം॰ നി॰ ൯.൨൧).

തഥാ ഹി ബുദ്ധാ ഭഗവന്തോ പച്ചേകബുദ്ധാ അഗ്ഗസാവകാ മഹാസാവകാ ചക്കവത്തിനോ അഞ്ഞേ ച മഹാനുഭാവാ സത്താ തത്ഥേവ ഉപ്പജ്ജന്തി. തേഹി സമാനരൂപാദിതായ പന സദ്ധിം പരിത്തദീപവാസീഹി ഇതരമഹാദീപവാസിനോപി മനുസ്സാത്വേവ പഞ്ഞായിംസൂതി ഏകേ. അപരേ പന ഭണന്തി - ലോഭാദീഹി ച അലോഭാദീഹി ച സഹിതസ്സ മനസ്സ ഉസ്സന്നതായ മനുസ്സാ. യേ ഹി സത്താ മനുസ്സജാതികാ, തേസു വിസേസതോ ലോഭാദയോ അലോഭാദയോ ച ഉസ്സന്നാ, തേ ലോഭാദിഉസ്സന്നതായ അപായമഗ്ഗം, അലോഭാദിഉസ്സന്നതായ സുഗതിമഗ്ഗം നിബ്ബാനഗാമിമഗ്ഗഞ്ച പൂരേന്തി, തസ്മാ ലോഭാദീഹി അലോഭാദീഹി ച സഹിതസ്സ മനസ്സ ഉസ്സന്നതായ പരിത്തദീപവാസീഹി സദ്ധിം ചതുമഹാദീപവാസിനോ സത്തവിസേസാ മനുസ്സാതി വുച്ചന്തി. ലോകിയാ പന "മനുനോ അപച്ചഭാവേന മനുസ്സാ"തി വദന്തി. മനു നാമ പഠമകപ്പികോ ലോകമരിയാദായ ആദിഭൂതോ ഹിതാഹിതവിധായകോ സത്താനം പിതുട്ഠാനിയോ, യോ സാസനേ മഹാസമ്മതോതി വുച്ചതി, പച്ചക്ഖതോ പരമ്പരായ ച തസ്സ ഓവാദാനുസാസനിയം ഠിതാ തസ്സ പുത്തസദിസതായ മനുസ്സാ മാനുസാതി ച വുച്ചന്തി. തതോ ഏവ ഹി തേ മാണവാ "മനുജാ"തി ച വോഹരീയന്തി, മനുസ്സാ ച തേ പുരിസാ ചാതി മനുസ്സപുരിസാ.

അമനുസ്സപുരിസാതി ഏത്ഥ ന മനുസ്സാതി അമനുസ്സാ. തംസദിസതാ ഏത്ഥ ജോതീയതി. തേന മനുസ്സത്തമത്തം നത്ഥി, അഞ്ഞം സമാനന്തി യക്ഖാദയോ അമനുസ്സാതി അധിപ്പേതാ. ന യേ കേചി മനുസ്സേഹി അഞ്ഞേ, തഥാ തിരച്ഛാനപുരിസാനം വിസും ഗഹണം കതം. യക്ഖാദയോ ഏവ ച നിദ്ദിട്ഠാ. അപലാലോ ഹിമവന്തവാസീ, ചൂളോദരമഹോദരാ നാഗദീപവാസിനോ, അഗ്ഗിസിഖധൂമസിഖാ സീഹളദീപവാസിനോ നിബ്ബിസാ കതാ ദോസവിസസ്സ വിനോദനേന. തേനാഹ **"സരണേസു ച സീലേസു ച പതിട്ഠാപിതാ"**തി. **കൂടദന്താദയോ**തി **ആദി**-സദ്ദേന ഘോരമുഖഉപാലിഗഹപതിആദീനം സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ. **സക്കാദയോ**തി **ആദി**-സദ്ദേന അജകലാപയക്ഖബകബ്രഹ്മാദീനം സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ. ഏതേസം പന ദമനം തത്ഥ തത്ഥ വുത്തനയേനേവ സക്കാ വിഞ്ഞാതുന്തി അതിപ്പപഞ്ചഭാവതോ ഇധ ന വുച്ചതി. **ഇദഞ്ചേത്ഥ സുത്തം വിത്ഥാരേതബ്ബ**ന്തി ഇദം കേസീസുത്തം **"വിനീതാ വിചിത്രേഹി വിനയനൂപായേഹീ"**തി ഏതസ്മിം അത്ഥേ വിത്ഥാരേതബ്ബം യഥാരഹം സണ്ഹാദീഹി ഉപായേഹി വിനയനസ്സ ദീപനതോ.

അത്ഥപദന്തി അത്ഥാഭിബ്യഞ്ജനകം പദം, വാക്യന്തി അത്ഥോ. വാക്യേന ഹി അത്ഥാഭിബ്യത്തി, ന നാമാദിപദമത്തേന, ഏകപദഭാവേന ച അനഞ്ഞസാധാരണോ സത്ഥു പുരിസദമ്മസാരഥിഭാവോ ദസ്സിതോ ഹോതി. തേനാഹ **"ഭഗവാ ഹീ"**തിആദി. **അട്ഠ ദിസാ**തി അട്ഠ സമാപത്തിയോ. താ ഹി അഞ്ഞമഞ്ഞം സമ്ബന്ധാപി അസംകിണ്ണഭാവേന ദിസ്സന്തി അപദിസ്സന്തി, ദിസാ വിയാതി വാ ദിസാ. **അസജ്ജമാനാ**തി ന സജ്ജമാനാ വസീഭാവപ്പത്തിയാ നിസ്സങ്ഗചാരാ. **ധാവന്തീ**തി ജവനവുത്തിയോഗതോ ധാവന്തി. **ഏകംയേവ ദിസം ധാവതീ**തി അത്തനോ കായം അപരിവത്തന്തോതി അധിപ്പായോ, സത്ഥാരാ പന ദമിതാ പുരിസദമ്മാ ഏകിരിയാപഥേനേവ അട്ഠ ദിസാ ധാവന്തി. തേനാഹ **"ഏകപല്ലങ്കേനേവ നിസിന്നാ"**തി. **അട്ഠ ദിസാ**തി ച നിദസ്സനമത്തമേതം ലോകിയേഹി അഗതപുബ്ബം നിരോധസമാപത്തിദിസം അമതദിസഞ്ച പക്ഖന്ദനതോ.

ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികപരമത്ഥേഹീതിആദീസു ദിട്ഠധമ്മോ വുച്ചതി പച്ചക്ഖോ അത്തഭാവോ, തത്ഥ നിയുത്തോതി ദിട്ഠധമ്മികോ, ഇധലോകത്ഥോ. കമ്മകിലേസവസേന സമ്പരേതബ്ബതോ സമ്മാ ഗന്തബ്ബതോ സമ്പരായോ, പരലോകോ. തത്ഥ നിയുത്തോതി സമ്പരായികോ, പരലോകത്ഥോ. പരമോ ഉത്തമോ അത്ഥോ പരമത്ഥോ, നിബ്ബാനം. തേഹി ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികപരമത്ഥേഹി. **യഥാരഹ**ന്തി യഥാനുരൂപം, തേസു തേസു അത്ഥേസു യോ യോ പുഗ്ഗലോ യം യം അരഹതി, തദനുരൂപം. **അനുസാസതീ**തി വിനേതി തസ്മിം തസ്മിം അത്ഥേ പതിട്ഠാപേതി. സഹ അത്ഥേന വത്തതീതി **സത്ഥോ,** ഭണ്ഡമൂലേന വണിജ്ജായ ദേസന്തരം ഗച്ഛന്തോ ജനസമൂഹോ. ഹിതുപദേസാദിവസേന പരിപാലേതബ്ബോ സാസിതബ്ബോ സോ ഏതസ്സ അത്ഥീതി **സത്ഥാ** സത്ഥവാഹോ നിരുത്തിനയേന. സോ വിയ ഭഗവാതി ആഹ **"സത്ഥാ വിയാതി സത്ഥാ, ഭഗവാ സത്ഥവാഹോ"**തി.

ഇദാനി തമത്ഥം നിദ്ദേസപാളിനയേന ദസ്സേതും **"യഥാ സത്ഥവാഹോ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **സത്ഥേ**തി സത്ഥികേ ജനേ. കം ഉദകം താരേന്തി ഏത്ഥാതി **കന്താരോ,** നിരുദകോ അരഞ്ഞപ്പദേസോ. രുള്ഹീവസേന പന ഇതരോപി അരഞ്ഞപ്പദേസോ തഥാ വുച്ചതി. **ചോരകന്താര**ന്തി ചോരേഹി അധിട്ഠിതകന്താരം, തഥാ **വാളകന്താരം. ദുബ്ഭിക്ഖകന്താര**ന്തി ദുല്ലഭഭിക്ഖം കന്താരം. **താരേതീ**തി അഖേമന്തട്ഠാനം അതിക്കാമേതി. **ഉത്താരേതീ**തിആദി ഉപസഗ്ഗേന പദം വഡ്ഢേത്വാ വുത്തം. അഥ വാ **ഉത്താരേതീ**തി ഖേമന്തഭൂമിം ഉപനേന്തോ താരേതി. **നിത്താരേതീ**തി അഖേമന്തട്ഠാനതോ നിക്ഖാമേന്തോ താരേതി. **പതാരേതീ**തി പരിഗ്ഗഹേത്വാ താരേതി, ഹത്ഥേന പരിഗ്ഗഹേത്വാ താരേതി വിയ താരേതീതി അത്ഥോ. സബ്ബമേതം താരണുത്താരണാദി ഖേമട്ഠാനേ ഠപനമേവാതി ആഹ **"ഖേമന്തഭൂമിം സമ്പാപേതീ"**തി. **സത്തേ**തി വേനേയ്യസത്തേ. മഹാഗഹനതായ മഹാനത്ഥതായ ദുന്നിത്ഥരതായ ച ജാതിയേവ കന്താരോ **ജാതികന്താരോ,** തം ജാതികന്താരം.

ഉക്കട്ഠപരിച്ഛേദവസേനാതി ഉക്കട്ഠസത്തപരിച്ഛേദവസേന. ദേവമനുസ്സാ ഏവ ഹി ഉക്കട്ഠസത്താ, ന തിരച്ഛാനാദയോ. **ഏതന്തി** "ദേവമനുസ്സാന"ന്തി ഏതം വചനം. **ഭബ്ബപുഗ്ഗലപരിച്ഛേദവസേനാതി** സമ്മത്തനിയാമോക്കമനസ്സ യോഗ്യപുഗ്ഗലസ്സ പരിച്ഛിന്ദനവസേന. **ഭഗവതോതി** നിസ്സക്കേ സാമിവചനം യഥാ "ഉപജ്ഝായതോ അജ്ഝേതീ"തി. ഭഗവതോ സന്തികേ വാതി അത്ഥോ. **ഉപനിസ്സയസമ്പത്തിന്തി** തിഹേതുകപടിസന്ധിആദികം മഗ്ഗഫലാധിഗമസ്സ ബലവകാരണം. **ഗഗ്ഗരായാതി** ഗഗ്ഗരായ നാമ രഞ്ഞോ ദേവിയാ, തായ വാ കാരിതത്താ "ഗഗ്ഗരാ"തി ലദ്ധനാമായ. **സരേ നിമിത്തം അഗ്ഗഹേസീതി** "ധമ്മോ ഏസോ വുച്ചതീ"തി ധമ്മസഞ്ഞായ സരേ നിമിത്തം ഗണ്ഹി, ഗണ്ഹന്തോ ച പസന്നചിത്തോ പരിസപരിയന്തേ നിപജ്ജി. **സന്നിരുമ്ഭിത്വാ അട്ഠാസീതി** തസ്സ സീസേ ദണ്ഡസ്സ ഠപിതഭാവം അപസ്സന്തോ തത്ഥ ദണ്ഡം ഉപ്പീളേത്വാ അട്ഠാസി. മണ്ഡൂകോപി ദണ്ഡേ ഠപിതേപി ഉപ്പീളിതേപി ധമ്മഗതേന പസാദേന വിസ്സരമകരോന്തോവ കാലമകാസി. ദേവലോകേ നിബ്ബത്തസത്താനം അയം ധമ്മതാ, യാ "കുതോഹം ഇധ നിബ്ബത്തോ, തത്ഥ കിന്നു ഖോ കമ്മമകാസി"ന്തി ആവജ്ജനാ. തസ്മാ അത്തനോ പുരിമഭവസ്സ ദിട്ഠത്താ ആഹ **"അരേ അഹമ്പി നാമ ഇധ നിബ്ബത്തോ"**തി. **ഭഗവതോ പാദേ സിരസാ വന്ദീതി** കതഞ്ഞുതാസംവഡ്ഢിതേന പേമഗാരവബഹുമാനേന വന്ദി.

ജാനന്തോവ പുച്ഛീതി മഹാജനസ്സ കമ്മഫലം ബുദ്ധാനുഭാവഞ്ച പച്ചക്ഖം കാതുകാമോ ഭഗവാ **"കോ മേ വന്ദതീ"**തി ഗാഥായ പുച്ഛി. തത്ഥ (വി॰ വ॰ അട്ഠ॰ ൮൫൭) **കോതി** ദേവനാഗയക്ഖഗന്ധബ്ബാദീസു കോ, കതമോതി അത്ഥോ. **മേതി** മമ. **പാദാനീതി** പാദേ. **ഇദ്ധിയാതി** ഇമായ ഏവരൂപായ ദേവിദ്ധിയാ. **യസസാതി** ഇമിനാ ഏദിസേന യസേന ച പരിവാരേന ച. **ജലന്തി** വിജ്ജോതമാനോ. **അഭിക്കന്തേനാതി** അതിവിയ കന്തേന കാമനീയേന സുന്ദരേന. **വണ്ണേനാതി** ഛവിവണ്ണേന സരീരവണ്ണനിഭായ. **സബ്ബാ ഓഭാസയം ദിസാതി** സബ്ബാ ദസപി ദിസാ പഭാസേന്തോ, ചന്ദോ വിയ സൂരിയോ വിയ ച ഏകോഭാസം ഏകാലോകം കരോന്തോതി അത്ഥോ.

ഏവം പന ഭഗവതാ പുച്ഛിതോ ദേവപുത്തോ അത്താനം പവേദേന്തോ **"മണ്ഡൂകോഹം പുരേ ആസി"**ന്തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **പുരേതി** പുരിമജാതിയം. **ഉദകേതി** ഇദം തദാ അത്തനോ ഉപ്പത്തിട്ഠാനദസ്സനം. **ഉദകേ മണ്ഡൂകോതി** തേന ഉദ്ധുമായികാദികസ്സ ഥലേ മണ്ഡൂകസ്സ നിവത്തനം കതം ഹോതി. ഗാവോ ചരന്തി ഏത്ഥാതി ഗോചരോ, ഗുന്നം ഘാസേസനട്ഠാനം. ഇധ പന ഗോചരോ വിയാതി ഗോചരോ, വാരി ഉദകം ഗോചരോ ഏതസ്സാതി **വാരിഗോചരോ**. ഉദകചാരീപി ഹി കോചി കച്ഛപാദി അവാരിഗോചരോപി ഹോതീതി "വാരിഗോചരോ"തി വിസേസേത്വാ വുത്തം. **തവ ധമ്മം സുണന്തസ്സാതി** ബ്രഹ്മസ്സരേന കരവീകരുതമഞ്ജുനാ ദേസേന്തസ്സ തവ ധമ്മം "ധമ്മോ ഏസോ വുച്ചതീ"തി സരേ നിമിത്തഗ്ഗാഹവസേന സുണന്തസ്സ. അനാദരേ ചേതം സാമിവചനം. **അവധീ വച്ഛപാലകോതി** വച്ഛേ രക്ഖന്തോ ഗോപാലകദാരകോ മമ സമീപം ആഗന്ത്വാ ദണ്ഡമോലുബ്ഭ തിട്ഠന്തോ മമ സീസേ ദണ്ഡം സന്നിരുമ്ഭിത്വാ മം മാരേസീതി അത്ഥോ.

സിതം കത്വാതി "തഥാ പരിത്തതരേനപി പുഞ്ഞാനുഭാവേന ഏവം അതിവിയ ഉളാരാ ലോകിയലോകുത്തരസമ്പത്തിയോ ലബ്ഭന്തീ"തി പീതിസോമനസ്സജാതോ ഭാസുരതരധവളവിപ്ഫുരന്തദസനകിരണാവളീഹി ഭിയ്യോസോ മത്തായ തം പദേസം ഓഭാസേന്തോ സിതം കത്വാ. പീതിസോമനസ്സവസേന ഹി സോ -

"മുഹുത്തം ചിത്തപസാദസ്സ, ഇദ്ധിം പസ്സ യസഞ്ച മേ;
ആനുഭാവഞ്ച മേ പസ്സ, വണ്ണം പസ്സ ജുതിഞ്ച മേ.

"യേ ച തേ ദീഘമദ്ധാനം, ധമ്മം അസ്സോസും ഗോതമ;
പത്താ തേ അചലട്ഠാനം, യത്ഥ ഗന്ത്വാ ന സോചരേ"തി. (വി॰ വ॰ ൮൬൦-൮൬൧) -

ഇമാ ദ്വേ ഗാഥാ വത്വാ പക്കാമി.

യം പന കിഞ്ചീതി ഏത്ഥ **യന്തി** അനിയമിതവചനം, തഥാ **കിഞ്ചീതി**. **പനാതി** വചനാലങ്കാരമത്തം. തസ്മാ യം കിഞ്ചീതി ഞേയ്യസ്സ അനവസേസപരിയാദാനം കതം ഹോതി. **പനാതി** വാ വിസേസത്ഥദീപകോ നിപാതോ. തേന "സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ"തി ഇമിനാ സങ്ഖേപതോ വിത്ഥാരതോ ച സത്ഥു ചതുസച്ചാഭിസമ്ബോധോ വുത്തോ. **ബുദ്ധോതി** പന ഇമിനാ തദഞ്ഞസ്സപി ഞേയ്യസ്സ അവബോധോ. പുരിമേന വാ സത്ഥു പടിവേധഞാണാനുഭാവോ, പച്ഛിമേന ദേസനാഞാണാനുഭാവോ. **പീ**-തി ഉപരി വുച്ചമാനോ വിസേസോ ജോതീയതി. **വിമോക്ഖന്തികഞാണവസേനാതി** ഏത്ഥ സബ്ബസോ പടിപക്ഖേഹി വിമുച്ചതീതി വിമോക്ഖോ, അഗ്ഗമഗ്ഗോ, തസ്സ അന്തോ, അഗ്ഗഫലം, തസ്മിം ലദ്ധേ ലദ്ധബ്ബതോ തത്ഥ ഭവം **വിമോക്ഖന്തികം, ഞാണം** സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേന സദ്ധിം സബ്ബമ്പി ബുദ്ധഞാണം.

ഏവം പവത്തോതി ഏത്ഥ -

"സബ്ബഞ്ഞുതായ ബുദ്ധോ, സബ്ബദസ്സാവിതായ ബുദ്ധോ, അനഞ്ഞനേയ്യതായ ബുദ്ധോ, വിസവിതായ ബുദ്ധോ, ഖീണാസവസങ്ഖാതേന ബുദ്ധോ, നിരുപലേപസങ്ഖാതേന ബുദ്ധോ, ഏകന്തവീതരാഗോതി ബുദ്ധോ, ഏകന്തവീതദോസോതി ബുദ്ധോ, ഏകന്തവീതമോഹോതി ബുദ്ധോ, ഏകന്തനിക്കിലേസോതി ബുദ്ധോ, ഏകായനമഗ്ഗം ഗതോതി ബുദ്ധോ, ഏകോ അനുത്തരം സമ്മാസമ്ബോധിം അഭിസമ്ബുദ്ധോതി ബുദ്ധോ, അബുദ്ധിവിഹതത്താ ബുദ്ധിപടിലാഭാ ബുദ്ധോ. ബുദ്ധോതി നേതം നാമം മാതരാ കതം, ന പിതരാ കതം, ന ഭാതരാ കതം, ന ഭഗിനിയാ കതം, ന മിത്താമച്ചേഹി കതം, ന ഞാതിസാലോഹിതേഹി കതം, ന സമണബ്രാഹ്മണേഹി കതം, ന ദേവതാഹി കതം, വിമോക്ഖന്തികമേതം ബുദ്ധാനം ഭഗവന്താനം ബോധിയാ മൂലേ സഹ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസ്സ പടിലാഭാ സച്ഛികാ പഞ്ഞത്തി യദിദം ബുദ്ധോ"തി (മഹാനി॰ ൧൯൨) -

അയം നിദ്ദേസപാളിനയോ. യസ്മാ ചേത്ഥ തസ്സാ പടിസമ്ഭിദാപാളിയാ (പടി॰ മ॰ ൧.൧൬൨) ഭേദോ നത്ഥി, തസ്മാ ദ്വീസു ഏകേനപി അത്ഥസിദ്ധീതി ദസ്സനത്ഥം **"പടിസമ്ഭിദാനയോ വാ"**തി അനിയമത്ഥോ വാസദ്ദോ വുത്തോ.

തത്ഥ (പടി॰ മ॰ അട്ഠ॰ ൨.൧.൧൬൨; മഹാനി॰ അട്ഠ॰ ൧൯൨) യഥാ ലോകേ അവഗന്താ "അവഗതോ"തി വുച്ചതി, ഏവം **ബുജ്ഝിതാ സച്ചാനീതി ബുദ്ധോ** സുദ്ധകത്തുവസേന. യഥാ പണ്ണസോസാ വാതാ "പണ്ണസുസാ"തി വുച്ചന്തി, ഏവം **ബോധേതാ പജായാതി ബുദ്ധോ** ഹേതുകത്തുവസേന. ഹേതുഅത്ഥോ ചേത്ഥ അന്തോനീതോ . **സബ്ബഞ്ഞുതായ ബുദ്ധോതി** സബ്ബധമ്മബുജ്ഝനസമത്ഥായ ബുദ്ധിയാ ബുദ്ധോതി അത്ഥോ. **സബ്ബദസ്സാവിതായ ബുദ്ധോതി** സബ്ബധമ്മബോധനസമത്ഥായ ബുദ്ധിയാ ബുദ്ധോതി അത്ഥോ. **അനഞ്ഞനേയ്യതായ ബുദ്ധോതി** അഞ്ഞേന അബോധിതോ സയമേവ ബുദ്ധത്താ ബുദ്ധോതി

അത്ഥോ. **വിസവിതായ ബുദ്ധോ**തി നാനാഗുണവിസവനതോ പദുമമിവ വികസനട്ഠേന ബുദ്ധോതി അത്ഥോ. **ഖീണാസവസങ്ഖാതേന ബുദ്ധോ**തി ഏവമാദീഹി ഛഹി പദേഹി ചിത്തസങ്കോചകരധമ്മപ്പഹാനേന നിദ്ദാക്ഖയവിബുദ്ധോ പുരിസോ വിയ സബ്ബകിലേസനിദ്ദാക്ഖയവിബുദ്ധത്താ ബുദ്ധോതി വുത്തം ഹോതി. തത്ഥ സങ്ഖാ സങ്ഖാതന്തി അത്ഥതോ ഏകത്താ **സങ്ഖാതേനാ**തി വചനസ്സ കോട്ഠാസേനാതി അത്ഥോ. തണ്ഹാലേപദിട്ഠിലേപാഭാവേന **നിരുപലേപസങ്ഖാതേന**. സവാസനാനം സബ്ബകിലേസാനം പഹീനത്താ ഏകന്തവചനേനേവ വിസേസേത്വാ **"ഏകന്തവീതരാഗോ"**തിആദി വുത്തം. **ഏകന്തനിക്കിലേസോ**തി രാഗദോസമോഹാവസേസേഹി സബ്ബകിലേസേഹി നിക്കിലേസോ. **ഏകായനമഗ്ഗം ഗതോതി ബുദ്ധോ**തി ഗമനത്ഥാനം ബുദ്ധിഅത്ഥതാ വിയ ബുദ്ധിഅത്ഥാനമ്പി ഗമനത്ഥതാ ലബ്ഭതീതി ഏകായനമഗ്ഗം ഗതത്താ ബുദ്ധോതി വുച്ചതീതി അത്ഥോ. **ഏകോ അനുത്തരം സമ്മാസമ്ബോധിം അഭിസമ്ബുദ്ധോതി ബുദ്ധോ**തി ന പരേഹി ബുദ്ധത്താ ബുദ്ധോ, അഥ ഖോ സയമേവ അനുത്തരം സമ്മാസമ്ബോധിം അഭിസമ്ബുദ്ധത്താ ബുദ്ധോതി അത്ഥോ. **അബുദ്ധിവിഹതത്താ ബുദ്ധിപടിലാഭാ ബുദ്ധോ**തി ബുദ്ധി ബുദ്ധം ബോധോതി അനത്ഥന്തരം. തത്ഥ യഥാ രത്തഗുണയോഗതോ രത്തോ പടോ, ഏവം ബുദ്ധഗുണയോഗതോ ബുദ്ധോതി ഞാപനത്ഥം വുത്തം. തതോ പരം **ബുദ്ധോതി നേതം നാമ**ന്തിആദി അത്ഥാനുഗതായം പഞ്ഞത്തീതി ബോധനത്ഥം വുത്തന്തി ഏവമേത്ഥ ഇമിനാപി കാരണേന ഭഗവാ ബുദ്ധോതി വേദിതബ്ബോ.

ഇദാനി **ഭഗവാ**തി ഇമസ്സ അത്ഥം ദസ്സേന്തോ ആഹ **"ഭഗവാതി ഇദം പനസ്സാ"**തിആദി. തത്ഥ **അസ്സാ**തി ഭഗവതോ. **ഗുണവിസിട്ഠസത്തുത്തമഗരുഗാരവാധിവചന**ന്തി സബ്ബേഹി സീലാദിഗുണേഹി വിസിട്ഠസ്സ തതോ ഏവ സബ്ബസത്തേഹി ഉത്തമസ്സ ഗരുനോ ഗാരവവസേന വുച്ചമാനവചനമേതം ഭഗവാതി. തഥാ ഹി ലോകനാഥോ അപരിമിതനിരുപമപ്പഭാവസീലാദിഗുണവിസേസസമങ്ഗിതായ സബ്ബാനത്ഥപരിഹാരപുബ്ബങ്ഗമായ നിരവസേസഹിതസുഖവിധാനതപ്പരായ നിരതിസയായ പയോഗസമ്പത്തിയാ സദേവമനുസ്സായ പജായ അച്ചന്തുപകാരിതായ ച അപരിമാണാസു ലോകധാതൂസു അപരിമാണാനം സത്താനം ഉത്തമം ഗാരവട്ഠാനന്തി.

ഭഗവാതി വചനം സേട്ഠന്തി സേട്ഠവാചകം വചനം സേട്ഠഗുണസഹചരണതോ "സേട്ഠ"ന്തി വുത്തം. അഥ വാ വുച്ചതീതി വചനം, അത്ഥോ, തസ്മാ യോ "ഭഗവാ"തി വചനേന വചനീയോ അത്ഥോ, സോ സേട്ഠോതി അത്ഥോ. **ഭഗവാതി വചനമുത്തമ**ന്തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ. **ഗാരവയുത്തോ**തി ഗരുഭാവയുത്തോ ഗരുഗുണയോഗതോ. ഗരുകരണം വാ സാതിസയം അരഹതീതി ഗാരവയുത്തോ, ഗാരവാരഹോതി അത്ഥോ. "സിപ്പാദിസിക്ഖാപകാ ഗരൂ ഹോന്തി, ന ച ഗാരവയുത്താ, അയം പന താദിസോ ന ഹോതി, തസ്മാ 'ഗരൂ'തി വത്വാ 'ഗാരവയുത്തോ'തി വുത്ത"ന്തി കേചി.

ഗുണവിസേസഹേതുകം "ഭഗവാ"തി ഇദം ഭഗവതോ നാമന്തി സങ്ഖേപതോ വുത്തമത്ഥം വിത്ഥാരതോ വിഭജിതുകാമോ നാമംയേവ താവ അത്ഥുദ്ധാരവസേന ദസ്സേന്തോ **"ചതുബ്ബിധഞ്ഹി നാമ"**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ആവത്ഥിക**ന്തി അവത്ഥായ വിദിതം തം തം അവത്ഥം ഉപാദായ പഞ്ഞത്തം വോഹരിതം. തഥാ **ലിങ്ഗികം** തേന തേന ലിങ്ഗേന വോഹരിതം. **നേമിത്തിക**ന്തി നിമിത്തതോ ആഗതം. **അധിച്ചസമുപ്പന്ന**ന്തി യദിച്ഛായ പവത്തം, യദിച്ഛായ ആഗതം യദിച്ഛകം. ഇദാനി ആവത്ഥികാദീനി നാമാനി സരൂപതോ ദസ്സേന്തോ ആഹ **"തത്ഥ വച്ഛോ ദമ്മോ ബലിബദ്ദോ"**തിആദി. തത്ഥ പഠമേന **ആദി**-സദ്ദേന ബാലോ യുവാ വുഡ്ഢോതി ഏവമാദിം സങ്ഗണ്ഹാതി, ദുതിയേന മുണ്ഡീ ജടീതി ഏവമാദിം, തതിയേന ബഹുസ്സുതോ ധമ്മകഥികോ ഝായീതി ഏവമാദിം, ചതുത്ഥേന അഘപദീപനം പാവചനന്തി ഏവമാദിം സങ്ഗണ്ഹാതി. നേമിത്തികന്തി വുത്തമത്ഥം ബ്യതിരേകവസേന പതിട്ഠാപേതും **"ന മഹാമായായാ"**തിആദി വുത്തം. **വിമോക്ഖന്തിക**ന്തി ഇമിനാ പന ഇദം നാമം അരിയായ ജാതിയാ ജാതക്ഖണേയേവ ജാതന്തി ദസ്സേതി. യദി വിമോക്ഖന്തികം, അഥ കസ്മാ അഞ്ഞേഹി ഖീണാസവേഹി അസാധാരണന്തി ആഹ **"സഹ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസ്സ പടിലാഭാ"**തി. ബുദ്ധാനഞ്ഹി അരഹത്തഫലം നിപ്ഫജ്ജമാനം സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണാദീഹി സബ്ബേഹി ബുദ്ധഗുണേഹി സദ്ധിംയേവ നിപ്ഫജ്ജതി. തേന വുത്തം "വിമോക്ഖന്തിക"ന്തി. **സച്ഛികാ പഞ്ഞത്തീ**തി സബ്ബധമ്മാനം സച്ഛികിരിയായ നിമിത്താ പഞ്ഞത്തി. അഥ വാ **സച്ഛികാ പഞ്ഞത്തീ**തി പച്ചക്ഖസിദ്ധാ പഞ്ഞത്തി. യംഗുണനിമിത്താ ഹി സാ, തേ സത്ഥു പച്ചക്ഖഭൂതാ, തംഗുണാ വിയ സാപി സച്ഛികതാ ഏവ നാമ ഹോതി, ന പരേസം വോഹാരമത്തേനാതി അധിപ്പായോ.

വദന്തീതി മഹാഥേരസ്സ ഗരുഭാവതോ ബഹുവചനേനാഹ, സങ്ഗീതികാരേഹി വാ കതമനുവാദം സന്ധായ. ഇസ്സരിയാദിഭേദോ ഭഗോ അസ്സ അത്ഥീതി **ഭഗീ**. മഗ്ഗഫലാദിഅരിയധമ്മരതനം അരഞ്ഞവനപത്ഥാനി പന്താനി സേനാസനാനി അപ്പസദ്ദാദിഗുണയുത്താനി ഭജി സേവി സീലേനാതി **ഭജീ,** ഭജനസീലോതി അത്ഥോ. **ഭാഗീ**തി ചീവരപിണ്ഡപാതാദീനം ചതുന്നം പച്ചയാനഞ്ചേവ അത്ഥധമ്മവിമുത്തിരസസ്സ ച അധിസീലാദീനഞ്ച ഭാഗീതി അത്ഥോ. വിഭജി പവിഭജി ധമ്മരതനന്തി **വിഭത്തവാ**. **അകാസി ഭഗ്ഗ**ന്തി രാഗാദിപാപധമ്മം ഭഗ്ഗം അകാസീതി ഭഗവാതി അത്ഥോ. ഗരുപി ലോകേ ഭഗവാതി വുച്ചതീതി ആഹ **"ഗരൂ"**തി. യസ്മാ ഗരു, തസ്മാപി ഭഗവാതി വുത്തം ഹോതി. ഹേതുഅത്ഥോ ഹി **ഇതി**-സദ്ദോ. സോ ച യത്ഥ ഇതി-സദ്ദോ നത്ഥി ഭഗീതിആദീസു, തത്ഥ പച്ചേകം യോജേതബ്ബോ. ഭാഗ്യമസ്സ അത്ഥീതി **ഭാഗ്യവാ**. **ബഹൂഹി ഞായേഹീ**തി കായഭാവനാദികേഹി അനേകേഹി ഭാവനാക്കമേഹി. **സുഭാവിതത്തനോ**തി സമ്മദേവ ഭാവിതസഭാവസ്സ. പച്ചത്തേ ചേതം സാമിവചനം, തേന സുഭാവിതത്താതി വുത്തം ഹോതി, സുഭാവിതസഭാവോതി അത്ഥോ. **മഹാഗണ്ഠിപദേ** പന "സുഭാവിതത്തനോ സുഭാവിതകായോ"തി വുത്തം. ഭവാനം അന്തം നിബ്ബാനം ഗതോതി **ഭവന്തഗോ**.

നിദ്ദേസേ വുത്തനയേനാതി ഏത്ഥായം നിദ്ദേസനയോ -

"ഭഗവാതി ഗാരവാധിവചനമേതം. അപിച ഭഗ്ഗരാഗോതി ഭഗവാ, ഭഗ്ഗദോസോതി ഭഗവാ, ഭഗ്ഗമോഹോതി ഭഗവാ, ഭഗ്ഗമാനോതി ഭഗവാ, ഭഗ്ഗദിട്ഠീതി ഭഗവാ, ഭഗ്ഗതണ്ഹോതി ഭഗവാ, ഭഗ്ഗകിലേസോതി ഭഗവാ, ഭജി വിഭജി പവിഭജി ധമ്മരതനന്തി ഭഗവാ, ഭവാനം അന്തകരോതി ഭഗവാ, ഭാവിതകായോ ഭാവിതസീലോ ഭാവിതചിത്തോ ഭാവിതപഞ്ഞോതി ഭഗവാ, ഭജി വാ ഭഗവാ അരഞ്ഞവനപത്ഥാനി പന്താനി സേനാസനാനി അപ്പസദ്ദാനി അപ്പനിഗ്ഘോസാനി വിജനവാതാനി മനുസ്സരാഹസ്സേയ്യകാനി പടിസല്ലാനസാരുപ്പാനീതി ഭഗവാ. ഭാഗീ വാ ഭഗവാ ചീവരപിണ്ഡപാതസേനാസനഗിലാനപച്ചയഭേസജ്ജപരിക്ഖാരാനന്തി ഭഗവാ. ഭാഗീ വാ ഭഗവാ അത്ഥരസസ്സ ധമ്മരസസ്സ വിമുത്തിരസസ്സ അധിസീലസ്സ അധിചിത്തസ്സ അധിപഞ്ഞായാതി ഭഗവാ. ഭാഗീ വാ ഭഗവാ ചതുന്നം ഝാനാനം ചതുന്നം അപ്പമഞ്ഞാനം ചതുന്നം അരൂപസമാപത്തീനന്തി ഭഗവാ. ഭാഗീ വാ ഭഗവാ അട്ഠന്നം വിമോക്ഖാനം അട്ഠന്നം അഭിഭായതനാനം നവന്നം അനുപുബ്ബവിഹാരസമാപത്തീനന്തി ഭഗവാ. ഭാഗീ വാ ഭഗവാ ദസന്നം സഞ്ഞാഭാവനാനം ദസന്നം കസിണസമാപത്തീനം ആനാപാനസ്സതിസമാധിസ്സ അസുഭസമാപത്തിയാതി ഭഗവാ. ഭാഗീ വാ ഭഗവാ ചതുന്നം സതിപട്ഠാനാനം ചതുന്നം സമ്മപ്പധാനാനം ചതുന്നം ഇദ്ധിപാദാനം പഞ്ചന്നം

ഇന്ദ്രിയാനം പഞ്ചന്നം ബലാനം സത്തന്നം ബോജ്ഝങ്ഗാനം അരിയസ്സ അട്ഠങ്ഗികസ്സ മഗ്ഗസ്സാതി ഭഗവാ. ഭാഗീ വാ ഭഗവാ ദസന്നം തഥാഗതബലാനം ചതുന്നം വേസാരജ്ജാനം ചതുന്നം പടിസമ്ഭിദാനം ഛന്നം അഭിഞ്ഞാനം ഛന്നം ബുദ്ധധമ്മാനന്തി ഭഗവാ. ഭഗവാതി നേതം നാമം...പേ॰... സച്ഛികാ പഞ്ഞത്തി യദിദം ഭഗവാ''തി (മഹാനി॰ വ്വ്).

ഏത്ഥ ച ''ഗാരവാധിവചന''ന്തിആദീനി യദിപി ഗാഥായം ആഗതപദാനുക്കമേന ന നിദ്ദിട്ഠാനി, യഥാരഹം പന തേസം സബ്ബേസമ്പി നിദ്ദേസഭാവേന വേദിതബ്ബാനി. തത്ഥ **ഗാരവാധിവചന**ന്തി ഗരൂനം ഗരുഭാവവാചകം വചനം. **ഭജീ**തി ഭാഗസോ കഥേസി. തേനാഹ ''വിഭജി പവിഭജി ധമ്മരതന''ന്തി. മഗ്ഗഫലാദി അരിയധമ്മോയേവ **ധമ്മരതനം**. പുന **ഭജീ**തി ഇമസ്സ സേവീതി അത്ഥോ. **ഭാഗീ**തി ഭാഗാഭിധേയ്യവാ. പുന **ഭാഗീ**തി ഏത്ഥ ഭജനസീലോതി അത്ഥോ. **അത്ഥരസസ്സാ**തി അത്ഥസന്നിസ്സയസ്സ രസസ്സ. വിമുത്തായതനസീസേ ഹി ഠത്വാ ധമ്മം കഥേന്തസ്സ സുണന്തസ്സ ച തദത്ഥം ആരബ്ഭ ഉപ്പജ്ജനകപീതിസോമനസ്സം അത്ഥരസോ. ധമ്മം ആരബ്ഭ **ധമ്മരസോ**. യം സന്ധായ വുത്തം ''ലഭതി അത്ഥവേദം, ലഭതി ധമ്മവേദ''ന്തി (അ॰ നി॰ ന്ന.ഫം). **വിമുത്തിരസസ്സാ**തി വിമുത്തിഭൂതസ്സ വിമുത്തിസന്നിസ്സയസ്സ വാ രസസ്സ. **സഞ്ഞാഭാവനാന**ന്തി അനിച്ചസഞ്ഞാദീനം ദസന്നം സഞ്ഞാഭാവനാനം . **ഛന്നം ബുദ്ധധമ്മാന**ന്തി ഛ അസാധാരണഞാണാനി സന്ധായ വുത്തം. തത്ഥ തത്ഥ ഭഗവാതിസദ്ദസിദ്ധി നിരുത്തിനയേനേവ വേദിതബ്ബാ.

യദിപി ''ഭാഗ്യവാ''തിആദീഹി പദേഹി വുച്ചമാനോ അത്ഥോ ''ഭഗീ ഭജീ''തി (മഹാനി॰ വ്വ്) നിദ്ദേസഗാഥായ സങ്ഗഹിതോ ഏവ, തഥാപി പദസിദ്ധിഅത്ഥവിഭാഗഅത്ഥയോജനാദിസഹിതോ സംവണ്ണനാനയോ തതോ അഞ്ഞാകാരോതി വുത്തം **''അയം പന അപരോ നയോ''**തി. **വണ്ണവിപരിയായോതി ഏത**ന്തി ഏത്ഥ **ഇതി**സദ്ദോ ആദിഅത്ഥോ, തേന വണ്ണവികാരോ വണ്ണലോപോ ധാതുഅത്ഥേന നിയോജനഞ്ചാതി ഇമം തിവിധം ലക്ഖണം സങ്ഗണ്ഹാതി. **സദ്ദനയേനാ**തി സദ്ദലക്ഖണനയേന. പിസോദരാദീനം സദ്ദാനം ആകതിഗണഭാവതോ വുത്തം **''പിസോദരാദിപക്ഖേപലക്ഖണം ഗഹേത്വാ''**തി. പക്ഖിപനമേവ ലക്ഖണം. തപ്പരിയാപന്നതാകരണഞ്ഹി പക്ഖിപനം. **പാരപ്പത്ത**ന്തി പരമുക്കംസഗതം പാരമീഭാവപ്പത്തം. **ഭാഗ്യ**ന്തി കുസലം. തത്ഥ മഗ്ഗകുസലം ലോകുത്തരസുഖനിബ്ബത്തകം, ഇതരം ലോകിയസുഖനിബ്ബത്തകം, ഇതരമ്പി വാ വിവട്ടുപനിസ്സയം പരിയായതോ ലോകുത്തരസുഖനിബ്ബത്തകം സിയാ.

ഇദാനി **ഭഗവാ**തി ഇമസ്സ അത്ഥം വിഭജിത്വാ ദസ്സേന്തോ ആഹ **''യസ്മാ പനാ''**തിആദി. തത്ഥ ലോഭാദയോ ഏകകവസേന ഗഹിതാ, തഥാ വിപരീതമനസികാരോ വിപല്ലാസഭാവസാമഞ്ഞേന, അഹിരികാദയോ ദുകവസേന. തത്ഥ കുജ്ഝനലക്ഖണോ **കോധോ,** സോ നവവിധആഘാതവത്ഥുസമ്ഭവോ. ''അക്കോച്ഛി മം അവധി മ''ന്തിആദിനാ (ധ॰ പ॰ ന-ർ) പുനപ്പുനം കുജ്ഝനവസേന ചിത്തപരിയോനന്ധനോ **ഉപനാഹോ**. ഉഭയമ്പി പടിഘോയേവ, സോ പവത്തിനാനത്തതോ ഭിന്ദിത്വാ വുത്തോ. സകിം ഉപ്പന്നോ കോധോ കോധോയേവ, തദുത്തരി ഉപനാഹോ. വുത്തഞ്ചേതം ''പുബ്ബകാലേ കോധോ, അപരകാലേ ഉപനാഹോ''തി (വിഭ॰ വ്വൻഫ). അഗാരിയസ്സ (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ഫ.ൻഫ) അനഗാരിയസ്സ വാ സുകതകരണവിനാസനോ **മക്ഖോ**. അഗാരിയോപി ഹി കേനചി അനുകമ്പകേന ദലിദ്ദോ സമാനോ ഉച്ചേ ഠാനേ ഠപിതോ അപരേന സമയേന ''കിം തയാ മയ്ഹം കത''ന്തി തസ്സ സുകതകരണം വിനാസേതി. അനഗാരിയോപി സാമണേരകാലതോ പഭുതി ആചരിയേന വാ ഉപജ്ഝായേന വാ ചതൂഹി പച്ചയേഹി ഉദ്ദേസപരിപുച്ഛാദീഹി ച അനുഗ്ഗഹേത്വാ ധമ്മകഥാനയപ്പകരണകോസല്ലാദീനി സിക്ഖാപിതോ അപരേന സമയേന രാജരാജമഹാമത്താദീഹി സക്കതോ ഗരുകതോ ആചരിയുപജ്ഝായേസു അചിത്തീകതോ ചരമാനോ ''അയം അമ്ഹേഹി ദഹരകാലേ ഏവം അനുഗ്ഗഹിതോ സംവഡ്ഢിതോ ച, അഥ ച പനിദാനി നിസ്സിനേഹോ ജാതോ''തി വുച്ചമാനോ ''കിം മയ്ഹം തുമ്ഹേഹി കത''ന്തി തേസം സുകതകരണം വിനാസേതി, തസ്സേസോ പുബ്ബകാരിതാലക്ഖണസ്സ ഗുണസ്സ വിനാസനോ ഉദകപുഞ്ഛനിയാ വിയ സരീരാനുഗതം ഉദകം നിപുഞ്ഛന്തോ മക്ഖോ. തഥാ ഹി സോ പരേസം ഗുണാനം മക്ഖനട്ഠേന ''മക്ഖോ''തി വുച്ചതി. പളാസതീതി **പളാസോ,** പരസ്സ ഗുണേ ദസ്സേത്വാ അത്തനോ ഗുണേഹി സമേ കരോതീതി അത്ഥോ. സോ പന ബഹുസ്സുതേപി പുഗ്ഗലേ അജ്ഝോത്ഥരിത്വാ ''ഈദിസസ്സ ച ബഹുസ്സുതസ്സ അനിയതാ ഗതി, തവ വാ മമ വാ കോ വിസേസോ''തി, രത്തഞ്ഞൂ ചിരപബ്ബജിതേ പുഗ്ഗലേ അജ്ഝോത്ഥരിത്വാ ''ത്വമ്പി ഇമസ്മിം സാസനേ പബ്ബജിതോ, അഹമ്പി പബ്ബജിതോ, ത്വമ്പി സീലമത്തേ ഠിതോ, അഹമ്പീ''തിആദിനാ നയേന ഉപ്പജ്ജമാനോ യുഗഗ്ഗാഹോ. യുഗഗ്ഗാഹലക്ഖണോ ഹി പളാസോ.

പരേസം സക്കാരാദീനി ഖീയമാനാ ഉസൂയമാനാ **ഇസ്സാ**. അത്തനോ സമ്പത്തിയാ നിഗൂഹനം പരേഹി സാധാരണഭാവം അസഹമാനം **മച്ഛരിയം**. വഞ്ചനികചരിയഭൂതാ **മായാ,** സാ സകദോസപടിച്ഛാദനലക്ഖണാ. തഥാ ഹി സാ അത്തനോ വിജ്ജമാനദോസപടിച്ഛാദനതോ ചക്ഖുമോഹനമായാ വിയാതി ''മായാ''തി വുച്ചതി. അത്തനോ അവിജ്ജമാനഗുണപ്പകാസനലക്ഖണം കേരാടികഭാവേന ഉപ്പജ്ജമാനം **സാഠേയ്യം**. അസന്തഗുണദീപനഞ്ഹി ''കേരാടിയ''ന്തി വുച്ചതി. കേരാടികോ ഹി പുഗ്ഗലോ ആയനമച്ഛോ വിയ ഹോതി. ആയനമച്ഛോ നാമ സപ്പമുഖമച്ഛവാലാ ഏകാ മച്ഛജാതി. സോ കിര മച്ഛാനം നങ്ഗുട്ഠം ദസ്സേതി, സപ്പാനം സീസം ''തുമ്ഹാകം സദിസോ അഹ''ന്തി ജാനാപേതും, ഏവമേവ കേരാടികോ പുഗ്ഗലോ യം യം സുത്തന്തികം വാ ആഭിധമ്മികം വാ ഉപസങ്കമതി, തം തം ഏവം വദതി ''അഹം തുമ്ഹാകം അന്തേവാസീ, തുമ്ഹേ മയ്ഹം അനുകമ്പകാ, നാഹം തുമ്ഹേ മുഞ്ചാമീ''തി. ഏവമേതേ ''സഗാരവോ അയം അമ്ഹേസു സപ്പതിസ്സോ''തി മഞ്ഞിസ്സന്തി, തസ്സേവം കേരാടികഭാവേന ഉപ്പജ്ജമാനം സാഠേയ്യം.

സബ്ബസോ മദ്ദവാഭാവേന വാതഭരിതഭസ്തസദിസസ്സ ഥദ്ധഭാവസ്സ അനോനമിതദണ്ഡസദിസതായ പഗ്ഗഹിതസിരഅനിവാതവുത്തികായസ്സ ച കാരകോ **ഥമ്ഭോ**. തദുത്തരികരണോ **സാരമ്ഭോ**. സോ ദുവിധേന ലബ്ഭതി അകുസലവസേന ചേവ കുസലവസേന ച. തത്ഥ അഗാരിയസ്സ പരേന കതം അലങ്കാരാദിം ദിസ്വാ തദ്ദിഗുണതദ്ദിഗുണകരണേന ഉപ്പജ്ജമാനോ, അനഗാരിയസ്സ ച യത്തകം യത്തകം പരോ പരിയാപുണാതി വാ കഥേതി വാ, മാനവസേന തദ്ദിഗുണതദ്ദിഗുണകരണേന ഉപ്പജ്ജമാനോ അകുസലോ. തേന ഹി സമന്നാഗതോ പുഗ്ഗലോ തദ്ദിഗുണം തദ്ദിഗുണം കരോതി. അഗാരിയോ സമാനോ ഏകേനേകസ്മിം ഘരവത്ഥുസ്മിം സജ്ജിതേ അപരോ ദ്വേ വത്ഥൂനി സജ്ജേതി, അപരോ ചത്താരോ, അപരോ അട്ഠ, അപരോ സോളസ. അനഗാരിയോ സമാനോ ഏകേനേകസ്മിം നികായേ ഗഹിതേ ''നാഹം ഏതസ്സ ഹേട്ഠാ ഭവിസ്സാമീ''തി അപരോ ദ്വേ ഗണ്ഹാതി, അപരോ തയോ, അപരോ ചത്താരോ, അപരോ പഞ്ച. സാരമ്ഭവസേന ഹി ഗണ്ഹിതും ന വട്ടതി. അകുസലപക്ഖോ ഹേസ നിരയഗാമിമഗ്ഗോ. അഗാരിയസ്സ പന പരം ഏകം സലാകഭത്തം ദേന്തം ദിസ്വാ അത്തനോ ദ്വേ വാ തീണി വാ ദാതുകാമതായ ഉപ്പജ്ജമാനോ, അനഗാരിയസ്സ ച പരേന ഏകനികായേ ഗഹിതേ മാനം അനിസ്സായ കേവലം തം ദിസ്വാ അത്തനോ ആലസിയം അഭിഭുയ്യ ദ്വേ നികായേ ഗഹേതുകാമതായ ഉപ്പജ്ജമാനോ കുസലോ. കുസലപക്ഖവസേന ഹി ഏകസ്മിം ഏകം സലാകഭത്തം ദേന്തേ ദ്വേ, ദ്വേ ദേന്തേ ചത്താരി ദാതും വട്ടതി. ഭിക്ഖുനാപി പരേന ഏകസ്മിം നികായേ ഗഹിതേ ''ദ്വേ നികായേ ഗഹേത്വാ സജ്ഝായന്തസ്സ മേ ഫാസു ഹോതീ''തി വിവട്ടപക്ഖേ ഠത്വാ തദുത്തരി ഗണ്ഹിതും വട്ടതി, ഇധ പന അകുസലപക്ഖിയോ തദുത്തരികരണോ ''സാരമ്ഭോ''തി വുത്തോ.

ജാതിആദീനി നിസ്സായ സേയ്യസ്സ "സേയ്യോഹമസ്മീ"തിആദിനാ ഉന്നതിവസേന പഗ്ഗണ്ഹനവസേന പവത്തോ **മാനോ**. അബ്ഭുന്നതിവസേന പവത്തോ **അതിമാനോ**. പുബ്ബേ കേനചി അത്താനം സദിസം കത്വാ പച്ഛാ തതോ അധികതോ ദഹതോ ഉപ്പജ്ജമാനകോ അതിമാനോതി വേദിതബ്ബോ. ജാതിആദിം പടിച്ച മജ്ജനാകാരോ **മദോ,** സോപി അത്ഥതോ മാനോ ഏവ. സോ പന ജാതിമദോ ഗോത്തമദോ ആരോഗ്യമദോ യോബ്ബനമദോ ജീവിതമദോ ലാഭമദോ സക്കാരമദോ ഗരുകാരമദോ പുരേക്ഖാരമദോ പരിവാരമദോ ഭോഗമദോ വണ്ണമദോ സുതമദോ പടിഭാനമദോ രത്തഞ്ഞുമദോ പിണ്ഡപാതികമദോ അനവഞ്ഞത്തിമദോ ഇരിയാപഥമദോ ഇദ്ധിമദോ യസമദോ സീലമദോ ഝാനമദോ സിപ്പമദോ ആരോഹമദോ പരിണാഹമദോ സണ്ഠാനമദോ പാരിപൂരിമദോതി അനേകവിധോ.

തത്ഥ (വിഭ॰ അട്ഠ॰ വ്ര്ന-വ്ര്ര്) ജാതിം നിസ്സായ ഉപ്പന്നോ മജ്ജനാകാരപ്പവത്തോ മാനോ **ജാതിമദോ,** സോ ഖത്തിയാദീനം ചതുന്നമ്പി വണ്ണാനം ഉപ്പജ്ജതി. ജാതിസമ്പന്നോ ഹി ഖത്തിയോ "മാദിസോ അഞ്ഞോ നത്ഥി, അവസേസാ അന്തരാ ഉട്ഠായ ഖത്തിയാ ജാതാ, അഹം പന വംസാഗതഖത്തിയോ"തി മാനം കരോതി. ബ്രാഹ്മണാദീസുപി ഏസേവ നയോ. ഗോത്തം നിസ്സായ ഉപ്പന്നോ മജ്ജനാകാരപ്പവത്തോ മാനോ **ഗോത്തമദോ,** സോപി ഖത്തിയാദീനം ചതുന്നമ്പി വണ്ണാനം ഉപ്പജ്ജതി. ഖത്തിയോപി ഹി "അഹം കോണ്ഡഞ്ഞഗോത്തോ, അഹം ആദിച്ചഗോത്തോ"തി മാനം കരോതി. ബ്രാഹ്മണോപി "അഹം കസ്സപഗോത്തോ, അഹം ഭാരദ്വാജഗോത്തോ"തി മാനം കരോതി. വേസ്സോപി സുദ്ദോപി അത്തനോ അത്തനോ കുലഗോത്തം നിസ്സായ മാനം കരോതി. ആരോഗ്യമദാദീസുപി "അഹം അരോഗോ, സേസാ രോഗബഹുലാ, കണ്ഡുവനമത്തമ്പി മയ്ഹം ബ്യാധി നാമ നത്ഥീ"തി മജ്ജനവസേന ഉപ്പന്നോ മാനോ **ആരോഗ്യമദോ** നാമ. "അഹം തരുണോ, അവസേസസത്താനം അത്തഭാവോ പപാതേ ഠിതരുക്ഖസദിസോ, അഹം പന പഠമവയേ ഠിതോ"തി മജ്ജനവസേന ഉപ്പന്നോ മാനോ **യോബ്ബനമദോ**. "അഹം ചിരം ജീവിം, ചിരം ജീവാമി, ചിരം ജീവിസ്സാമി, സുഖം ജീവിം, സുഖം ജീവാമി, സുഖം ജീവിസ്സാമീ"തി മജ്ജനവസേന ഉപ്പന്നോ മാനോ **ജീവിതമദോ** നാമ. "അഹം ലാഭീ, അവസേസാ സത്താ അപ്പലാഭാ, മയ്ഹം പന ലാഭസ്സ പമാണം നത്ഥീ"തി മജ്ജനവസേന ഉപ്പന്നോ മാനോ **ലാഭമദോ** നാമ.

"അവസേസാ സത്താ യം വാ തം വാ ലഭന്തി, അഹം പന സുകതം പണീതം ചീവരാദിപച്ചയം ലഭാമീ"തി മജ്ജനവസേന ഉപ്പന്നോ മാനോ **സക്കാരമദോ** നാമ. "അവസേസഭിക്ഖൂനം പാദപിട്ഠിയം അക്കമിത്വാ ഗച്ഛന്താ മനുസ്സാ 'അയം സമണോ'തിപി ന വന്ദന്തി, മം പന ദിസ്വാ വന്ദന്തി, പാസാണച്ഛത്തം വിയ ഗരുകം കത്വാ അഗ്ഗിക്ഖന്ധം വിയ ച ദുരാസദം കത്വാ മഞ്ഞന്തീ"തി മജ്ജനവസേന ഉപ്പന്നോ മാനോ **ഗരുകാരമദോ** നാമ. "ഉപ്പന്നോ പഞ്ഹോ മയ്ഹമേവ മുഖേന ഛിജ്ജതി, ഭിക്ഖാചാരം ഗച്ഛന്താപി ആഗച്ഛന്താപി മമേവ പുരതോ കത്വാ പരിവാരേത്വാ ഗച്ഛന്തീ"തി മജ്ജനവസേന ഉപ്പന്നോ മാനോ **പുരേക്ഖാരമദോ** നാമ. അഗാരിയസ്സ താവ മഹാപരിവാരസ്സ "പുരിസസതമ്പി പുരിസസഹസ്സമ്പി മം പരിവാരേതീ"തി, അനഗാരിയസ്സ "സമണസതമ്പി സമണസഹസ്സമ്പി മം പരിവാരേതി, സേസാ അപ്പപരിവാരാ, അഹം മഹാപരിവാരോ ചേവ സുചിപരിവാരോ ചാ"തി മജ്ജനവസേന ഉപ്പന്നോ മാനോ **പരിവാരമദോ** നാമ. "അവസേസാ സത്താ അത്തനോ പരിഭോഗമത്തകമ്പി ന ലഭന്തി, മയ്ഹം പന നിധാനഗതസ്സേവ ധനസ്സ പമാണം നത്ഥീ"തി മജ്ജനവസേന ഉപ്പന്നോ മാനോ **ഭോഗമദോ** നാമ. "അവസേസാ സത്താ ദുബ്ബണ്ണാ ദുരൂപാ, അഹം അഭിരൂപോ പാസാദികോ"തിപി "അവസേസസത്താ നിഗ്ഗുണാ പത്ഥടഅകിത്തിനോ, മയ്ഹം പന കിത്തിസദ്ദോ ദേവമനുസ്സേസു പാകടോ 'ഇതിപി ഥേരോ ബഹുസ്സുതോ, ഇതിപി സീലവാ, ഇതിപി ധുതഗുണയുത്തോ'"തി, ഏവം സരീരവണ്ണം ഗുണവണ്ണഞ്ച പടിച്ച മജ്ജനവസേന ഉപ്പന്നോ മാനോ **വണ്ണമദോ** നാമ.

"അവസേസാ സത്താ അപ്പസ്സുതാ, അഹം പന ബഹുസ്സുതോ"തി മജ്ജനവസേന ഉപ്പന്നോ മാനോ **സുതമദോ** നാമ. "അവസേസാ സത്താ അപ്പടിഭാനാ, മയ്ഹം പന പടിഭാനസ്സ പമാണം നത്ഥീ"തി മജ്ജനവസേന ഉപ്പന്നോ മാനോ **പടിഭാനമദോ** നാമ. "അഹം രത്തഞ്ഞൂ അസുകം ബുദ്ധവംസം രാജവംസം ജനപദവംസം ഗാമവംസം രത്തിന്ദിവപരിച്ഛേദം നക്ഖത്തമുഹുത്തയോഗം ജാനാമീ"തി മജ്ജനവസേന ഉപ്പന്നോ മാനോ **രത്തഞ്ഞുമദോ** നാമ. "അവസേസാ ഭിക്ഖൂ അന്തരാ പിണ്ഡപാതികാ ജാതാ, അഹം പന ജാതിപിണ്ഡപാതികോ"തി മജ്ജനവസേന ഉപ്പന്നോ മാനോ **പിണ്ഡപാതികമദോ** നാമ. "അവസേസാ സത്താ ഉഞ്ഞാതാ അവഞ്ഞാതാ, അഹം പന അനവഞ്ഞാതോ"തി മജ്ജനവസേന ഉപ്പന്നോ മാനോ **അനവഞ്ഞത്തിമദോ** നാമ. "അവസേസാനം സത്താനം ഇരിയാപഥോ അപാസാദികോ, മയ്ഹം പന പാസാദികോ"തി മജ്ജനവസേന ഉപ്പന്നോ മാനോ **ഇരിയാപഥമദോ** നാമ. "അവസേസാ സത്താ ഛിന്നപക്ഖകാകസദിസാ, അഹം പന മഹിദ്ധികോ മഹാനുഭാവോ"തി വാ "അഹം യം യം കമ്മം കരോമി, തം തം ഇജ്ഝതീ"തി വാ മജ്ജനവസേന ഉപ്പന്നോ മാനോ **ഇദ്ധിമദോ** നാമ.

യസമദോ പന അഗാരികേനപി അനഗാരികേനപി ദീപേതബ്ബോ. അഗാരികോപി ഹി ഏകച്ചോ അട്ഠാരസസു സേണീസു ഏകിസ്സാ ജേട്ഠകോ ഹോതി, തസ്സ "അവസേസേ പുരിസേ അഹം പട്ഠപേമി, അഹം വിചാരേമീ"തി, അനഗാരികോപി ഏകച്ചോ കത്ഥചി ജേട്ഠകോ ഹോതി, തസ്സ "അവസേസാ ഭിക്ഖൂ മയ്ഹം ഓവാദേ വത്തന്തി, അഹം ജേട്ഠകോ"തി മജ്ജനവസേന ഉപ്പന്നോ മാനോ **യസമദോ** നാമ. "അവസേസാ സത്താ ദുസ്സീലാ, അഹം പന സീലവാ"തി മജ്ജനവസേന ഉപ്പന്നോ മാനോ **സീലമദോ** നാമ. "അവസേസാനം സത്താനം കുക്കുടസ്സ ഉദകപാനമത്തേപി കാലേ ചിത്തേകഗ്ഗതാ നത്ഥി, അഹം പന ഉപചാരപ്പനാനം ലാഭീ"തി മജ്ജനവസേന ഉപ്പന്നോ മാനോ **ഝാനമദോ** നാമ. "അവസേസാ സത്താ നിസ്സിപ്പാ, അഹം സിപ്പവാ"തി മജ്ജനവസേന ഉപ്പന്നോ മാനോ **സിപ്പമദോ** നാമ. "അവസേസാ സത്താ രസ്സാ, അഹം ദീഘോ"തി മജ്ജനവസേന ഉപ്പന്നോ മാനോ **ആരോഹമദോ** നാമ. "അവസേസാ സത്താ രസ്സാ വാ ഹോന്തി ദീഘാ വാ, അഹം നിഗ്രോധപരിമണ്ഡലോ"തി മജ്ജനവസേന ഉപ്പന്നോ മാനോ **പരിണാഹമദോ** നാമ. "അവസേസാനം സത്താനം സരീരസണ്ഠാനം വിരൂപം ബീഭച്ഛം, മയ്ഹം പന മനാപം പാസാദിക"ന്തി മജ്ജനവസേന ഉപ്പന്നോ മാനോ **സണ്ഠാനമദോ** നാമ. "അവസേസാനം സത്താനം സരീരേ ബഹൂ ദോസാ, മയ്ഹം പന സരീരേ കേസഗ്ഗമത്തമ്പി വജ്ജം നത്ഥീ"തി മജ്ജനവസേന ഉപ്പന്നോ മാനോ **പാരിപൂരിമദോ** നാമ. ഏവമയം സബ്ബോപി ജാതിആദിം നിസ്സായ മജ്ജനാകാരവസപ്പവത്തോ മാനോ ഇധ "മദോ"തി വുത്തോ. കാമഗുണേസു ചിത്തസ്സ വോസ്സഗ്ഗോ **പമാദോ,** പഞ്ചസു കാമഗുണേസു സതിയാ അനിഗ്ഗണ്ഹിത്വാ ചിത്തസ്സ വോസ്സജ്ജനം, സതിവിരഹോതി വുത്തം ഹോതി. **തണ്ഹാവിജ്ജാ** പാകടായേവ.

ലോഭാദയോ ച പുന **തിവിധാകുസലമൂല**ന്തി തികവസേന ഗഹിതാ. ദുച്ചരിതാദീസുപി **തിവിധ**-സദ്ദോ പച്ചേകം യോജേതബ്ബോ. തത്ഥ കായദുച്ചരിതാദീനി **തിവിധദുച്ചരിതാനി**. തണ്ഹാസംകിലേസാദയോ **തിവിധസംകിലേസാ**. രാഗമലാദയോ മലീനഭാവകരത്താ **തിവിധമലാനി**. രാഗാദയോ ഹി ചിത്തം മലീനം കരോന്തി, മലം ഗാഹാപേന്തി, തസ്മാ "മലാനീ"തി വുച്ചന്തി. "രാഗോ വിസമം, ദോസോ വിസമം, മോഹോ വിസമ"ന്തി (വിഭ॰ ൻ്വ്ര്) ഏവം വുത്താ രാഗാദയോ "കായവിസമം വചീവിസമം മനോവിസമ"ന്തി (വിഭ॰ ൻ്വ്ര്) ഏവമാഗതാ കായദുച്ചരിതാദയോ ച **തിവിധവിസമാനി**. താനി പന യസ്മാ രാഗാദീസു ചേവ കായദുച്ചരിതാദീസു ച സത്താ പക്ഖലന്തി, പക്ഖലിതാ ച

സാസനതോപി സുഗതിതോപി പതന്തി, തസ്മാ പക്ഖലനപാതഹേതുഭാവതോ “വിസമാനീ”തി വുച്ചന്തി. “കാമസഞ്ഞാ ബ്യാപാദസഞ്ഞാ വിഹിംസാസഞ്ഞാ”തി (വിഭ॰ ൯൧൧) ഏവമാഗതാ കാമാദിപടിസംയുത്താ സഞ്ഞാ **തിവിധസഞ്ഞാ**. തഥാ “കാമവിതക്കോ ബ്യാപാദവിതക്കോ വിഹിംസാവിതക്കോ”തി ഏവമാഗതാ **തിവിധവിതക്കാ**. തണ്ഹാപപഞ്ചോ ദിട്ഠിപപഞ്ചോ മാനപപഞ്ചോതി ഇമേ **തിവിധപപഞ്ചാ**. വട്ടസ്മിം സത്തേ പപഞ്ചേന്തീതി തണ്ഹാദയോ “പപഞ്ചാ”തി വുച്ചന്തി.

ചതുബ്ബിധവിപരിയേസാതിആദീസു **ചതുബ്ബിധ**-സദ്ദോ പച്ചേകം യോജേതബ്ബോ. തഥ അനിച്ചാദീനി വത്ഥൂനി നിച്ചന്തിആദിനാ നയേന വിപരീതതോ ഏസന്തീതി വിപരിയേസാ. “അനിച്ചേ നിച്ചന്തി സഞ്ഞാവിപരിയേസോ ചിത്തവിപരിയേസോ ദിട്ഠിവിപരിയേസോ , ദുക്ഖേ സുഖന്തി സഞ്ഞാവിപരിയേസോ ചിത്തവിപരിയേസോ ദിട്ഠിവിപരിയേസോ, അസുഭേ സുഭന്തി സഞ്ഞാവിപരിയേസോ ചിത്തവിപരിയേസോ ദിട്ഠിവിപരിയേസോ , അനത്തനി അത്താതി സഞ്ഞാവിപരിയേസോ ചിത്തവിപരിയേസോ ദിട്ഠിവിപരിയേസോ”തി ഏവമാഗതാ ദ്വാദസ വിപല്ലാസാ ചതുന്നം അനിച്ചാദിവത്ഥൂനം വസേന “ചതുബ്ബിധവിപരിയേസാ”തി വുത്താ. ഏത്ഥ പന ചിത്തകിച്ചസ്സ ദുബ്ബലട്ഠാനേ ദിട്ഠിവിരഹിതായ അകുസലസഞ്ഞായ സകകിച്ചസ്സ ബലവകാലേ സഞ്ഞാവിപല്ലാസോ വേദിതബ്ബോ, ദിട്ഠിവിരഹിതസ്സേവ അകുസലചിത്തസ്സ സകകിച്ചസ്സ ബലവകാലേ ചിത്തവിപല്ലാസോ, ദിട്ഠിസമ്പയുത്തചിത്തേ ദിട്ഠിവിപല്ലാസോ. തസ്മാ സബ്ബദുബ്ബലോ സഞ്ഞാവിപല്ലാസോ, തതോ ബലവതരോ ചിത്തവിപല്ലാസോ, സബ്ബബലവതരോ ദിട്ഠിവിപല്ലാസോ. അജാതബുദ്ധിദാരകസ്സ കഹാപണദസ്സനം വിയ സഞ്ഞാ ആരമ്മണസ്സ ഉപട്ഠാനാകാരമത്തഗഹണതോ. ഗാമികപുരിസസ്സ കഹാപണദസ്സനം വിയ ചിത്തം ലക്ഖണപ്പടിവേധസ്സപി സമ്പാദനതോ. കമ്മാരസ്സ മഹാസണ്ഡാസേന അയോഗഹണം വിയ ദിട്ഠി അഭിനിവേസപരാമസനതോ. തഥ ചത്താരോ ദിട്ഠിവിപല്ലാസാ, അനിച്ചാനത്തേസു നിച്ചന്തിആദിവസപ്പവത്താ ചത്താരോ സഞ്ഞാചിത്തവിപല്ലാസാതി ഇമേ അട്ഠ വിപല്ലാസാ സോതാപത്തിമഗ്ഗേന പഹീയന്തി. അസുഭേ സുഭന്തി സഞ്ഞാചിത്തവിപല്ലാസാ സകദാഗാമിമഗ്ഗേന തനുകാ ഹോന്തി, അനാഗാമിമഗ്ഗേന പഹീയന്തി. ദുക്ഖേ സുഖന്തി സഞ്ഞാചിത്തവിപല്ലാസാ അരഹത്തമഗ്ഗേന പഹീയന്തീതി വേദിതബ്ബാ.

“കാമാസവോ ഭവാസവോ ദിട്ഠാസവോ അവിജ്ജാസവോ”തി (ചൂളനി॰ ജതുകണ്ണിമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസ ന്ന൯) ഏവമാഗതാ കാമതണ്ഹാദയോ ചത്താരോ ആസവന്തി ചക്ഖുആദിതോ സന്ദന്തി പവത്തന്തീതി **ആസവാ**. കിഞ്ചാപി ചക്ഖുആദിതോ കുസലാദീനമ്പി പവത്തി അത്ഥി, കാമാസവാദയോ ഏവ പന വണതോ യൂസം വിയ പഗ്ഘരണകഅസുചിഭാവേന സന്ദന്തി, തസ്മാ തേ ഏവ “ആസവാ”തി വുച്ചന്തി. തഥ ഹി പഗ്ഘരണകഅസുചിമ്ഹി നിരുള്ഹോ ആസവസദ്ദോതി. അഥ വാ ധമ്മതോ യാവ ഗോത്രഭും, ഓകാസതോ യാവ ഭവഗ്ഗം സവന്തി ഗച്ഛന്തി ആരമ്മണകരണവസേന പവത്തന്തീതി ആസവാ, ഏതേ ധമ്മേ ഏത്തഞ്ച ഓകാസം അന്തോകരിത്വാ പവത്തന്തീതി അത്ഥോ. അവധിഅത്ഥോ ഹി **ആ**-കാരോ. അവധി ച മരിയാദാഭിവിധിഭേദതോ ദുവിധോ. തഥ മരിയാദം കിരിയം ബഹികത്വാ പവത്തതി യഥാ “ആപാടലിപുത്തം വുട്ഠോ ദേവോ”തി, അഭിവിധി പന കിരിയം ബ്യാപേത്വാ പവത്തതി യഥാ “ആഭവഗ്ഗം ഭഗവതോ യസോ പവത്തതീ”തി, അഭിവിധിഅത്ഥോ ചായം **ആ**-കാരോ ഇധ ഗഹിതോ, തസ്മാ തേ ധമ്മേ തഞ്ച ഓകാസം അന്തോകരിത്വാ ആരമ്മണകരണവസേന സവന്തീതി “ആസവാ”തി വുച്ചന്തി. ചിരപാരിവാസിയട്ഠേന മദിരാദയോ ആസവാ വിയാതിപി ആസവാ. ലോകസ്മിഞ്ഹി ചിരപാരിവാസികാ മദിരാദയോ “ആസവാ”തി വുച്ചന്തി. യദി ച ചിരപാരിവാസിയട്ഠേന ആസവാ, ഏതേയേവ ഭവിതുമരഹന്തി. വുത്തഞ്ഹേതം “പുരിമാ, ഭിക്ഖവേ, കോടി ന പഞ്ഞായതി അവിജ്ജായ, ഇതോ പുബ്ബേ അവിജ്ജാ നാഹോസീ”തിആദി (അ॰ നി॰ ൧൦.൬൧). അഞ്ഞേസു പന യഥാവുത്തേ ധമ്മേ ഓകാസഞ്ച ആരമ്മണം കത്വാ പവത്തമാനേസു മാനാദീസു ച വിജ്ജമാനേസു അത്തത്തനിയാദിഗ്ഗാഹവസേന അഭിബ്യാപനം മദനകരണവസേന ആസവസദിസതാ ച ഏതേസംയേവ, ന അഞ്ഞേസന്തി ദ്വീസുപി അത്ഥവികപ്പേസു ഏതേസുയേവ ആസവസദ്ദോ നിരുള്ഹോതി ദട്ഠബ്ബോ. ആയതം വാ സംസാരദുക്ഖം സവന്തി പസവന്തീതിപി ആസവാ. ന ഹി തം കിഞ്ചി സംസാരദുക്ഖം അത്ഥി, യം ആസവേഹി വിനാ ഉപ്പജ്ജേയ്യ.

“അഭിജ്ഝാ കായഗന്ഥോ ബ്യാപാദോ കായഗന്ഥോ സീലബ്ബതപരാമാസോ കായഗന്ഥോ ഇദംസച്ചാഭിനിവേസോ കായഗന്ഥോ”തി (സം॰ നി॰ ൫.൧൭൫; മഹാനി॰ ൨൯, ൧൪൭) ഏവമാഗതാ അഭിജ്ഝാദയോ ചത്താരോ യസ്സ സംവിജ്ജന്തി, തം ചുതിപടിസന്ധിവസേന വട്ടസ്മിം ഗന്ഥേന്തി ഘടേന്തീതി **ഗന്ഥാ**. “കാമോഘോ ഭവോഘോ ദിട്ഠോഘോ അവിജ്ജോഘോ”തി (സം॰ നി॰ ൫.൧൭൨; മഹാനി॰ ൧൪; ചൂളനി॰ മേത്തഗൂമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസ ൨൧) ഏവമാഗതാ ചത്താരോ കാമതണ്ഹാദയോ യസ്സ സംവിജ്ജന്തി, തം വട്ടസ്മിം ഓഹനന്തി ഓസീദാപേന്തീതി **ഓഘാ**. തേയേവ “കാമയോഗോ ഭവയോഗോ ദിട്ഠിയോഗോ അവിജ്ജായോഗോ”തി (സം॰ നി॰ ൫.൧൭൩; അ॰ നി॰ ൪.൧൦) ഏവമാഗതാ വട്ടസ്മിം യോജേന്തീതി **യോഗാ**. അരിയാ ഏതായ ന ഗച്ഛന്തീതി **അഗതി,** സാ ഛന്ദാദിവസേന ചതുബ്ബിധാ. “ചീവരഹേതു വാ ഭിക്ഖുനോ തണ്ഹാ ഉപ്പജ്ജമാനാ ഉപ്പജ്ജതി, പിണ്ഡപാത, സേനാസന, ഇതിഭവാഭവഹേതു വാ ഭിക്ഖുനോ തണ്ഹാ ഉപ്പജ്ജമാനാ ഉപ്പജ്ജതീ”തി (അ॰ നി॰ ൪.൯) ഏവമാഗതാ ചത്താരോ **തണ്ഹുപ്പാദാ**. തഥ **ഇതിഭവാഭവഹേതൂ**തി ഏത്ഥ **ഇതീ**തി നിദസ്സനേ നിപാതോ, യഥാ ചീവരാദിഹേതു, ഏവം ഭവാഭവഹേതുപീതി അത്ഥോ. **ഭവാഭവോ**തി ചേത്ഥ പണീതപണീതതരാനി തേലമധുഫാണിതാദീനി അധിപ്പേതാനി. കാമുപാദാനാദീനി ചത്താരി ഉപാദാനാനി.

പഞ്ച ചേതോഖിലാതിആദീസു “ബുദ്ധേ കങ്ഖതി, ധമ്മേ, സങ്ഘേ, സിക്ഖായ കങ്ഖതി, സബ്രഹ്മചാരീസു കുപിതോ ഹോതി അനത്തമനോ ആഹതചിത്തോ ഖിലജാതോ”തി (മ॰ നി॰ ൧.൧൮൫; ദീ॰ നി॰ ൩.൩൧൯) ഏവമാഗതാനി പഞ്ച ചേതോഖിലാനി, ചേതോ ഖിലയതി ഥദ്ധഭാവം ആപജ്ജതി ഏതേഹീതി **ചേതോഖിലാനി**. **വിനിബന്ധാദീസുപി പഞ്ച**-സദ്ദോ പച്ചേകം യോജേതബ്ബോ. “കാമേ അവീതരാഗോ ഹോതി, കായേ അവീതരാഗോ, രൂപേ അവീതരാഗോ, യാവദത്ഥം ഉദരാവദേഹകം ഭുഞ്ജിത്വാ സേയ്യസുഖം പസ്സസുഖം മിദ്ധസുഖം അനുയുത്തോ വിഹരതി, അഞ്ഞതരം ദേവനികായം പണിധായ ബ്രഹ്മചരിയം ചരതീ”തി (മ॰ നി॰ ൧.൧൮൬; ദീ॰ നി॰ ൩.൩൨൦) ആഗതാ പഞ്ച ചിത്തം ബന്ധിത്വാ മുട്ഠിയം കത്വാ വിയ ഗണ്ഹന്തീതി **ചേതോവിനിബന്ധാ**. ഏതേ ഹി തണ്ഹാപ്പവത്തിഭാവതോ കുസലപ്പവത്തിയാ അവസരാപ്പദാനവസേന ചിത്തം ബന്ധം വിയ സമോരോധേത്വാ ഗണ്ഹന്തി. സദ്ദത്ഥതോ പന ചേതോ വിരൂപം നിബന്ധീയതി സംയമീയതി ഏതേഹീതി ചേതോവിനിബന്ധാ. കാമച്ഛന്ദാദീനി പഞ്ച കുസലധമ്മേ നീവാരേന്തി ആവരന്തീതി **നീവരണാനി**. രൂപാഭിനന്ദനാദയോ **പഞ്ചാഭിനന്ദനാ**.

ഛ വിവാദമൂലാതിആദീസു കോധോ മക്ഖോ ഇസ്സാ സാഠേയ്യം പാപിച്ഛതാ സന്ദിട്ഠിപരാമാസോതി ഇമാനി **ഛ വിവാദമൂലാനി**. യസ്മാ കുദ്ധോ വാ കോധവസേന...പേ॰... സന്ദിട്ഠിപരാമാസീ വാ സന്ദിട്ഠിപരാമസിതായ കലഹം

വിഗ്ഗഹം വിവാദം ആപജ്ജതി, തസ്മാ കോധാദയോ "ഛ വിവാദമൂലാനീ"തി വുച്ചന്തി. രൂപതണ്ഹാസദ്ദതണ്ഹാദയോ **ഛ തണ്ഹാകായാ**. കാമരാഗപടിഘദിട്ഠിവിചികിച്ഛാഭവരാഗമാനാവിജ്ജാ **സത്താനുസയാ**. ഥാമഗതട്ഠേന അപ്പഹീനട്ഠേന ച അനുസേന്തീതി അനുസയാ.
മിച്ഛാദിട്ഠിമിച്ഛാസങ്കപ്പമിച്ഛാവാചാമിച്ഛാകമ്മന്തമിച്ഛാആജീവമിച്ഛാവായാമമിച്ഛാസതിമിച്ഛാസമാധീ **അട്ഠ മിച്ഛത്താ**.

"തണ്ഹം പടിച്ച പരിയേസനാ, പരിയേസനം പടിച്ച ലാഭോ, ലാഭം പടിച്ച വിനിച്ഛയോ, വിനിച്ഛയം പടിച്ച ഛന്ദരാഗോ, ഛന്ദരാഗം പടിച്ച അജ്ഝോസാനം, അജ്ഝോസാനം പടിച്ച പരിഗ്ഗഹോ, പരിഗ്ഗഹം പടിച്ച മച്ഛരിയം, മച്ഛരിയം പടിച്ച ആരക്ഖോ, ആരക്ഖാധികരണം ദണ്ഡാദാനസത്ഥാദാനകലഹവിഗ്ഗഹവിവാദതുവംതുവംപേസുഞ്ഞമുസാവാദാ അനേകേ പാപകാ അകുസലാ ധമ്മാ സമ്ഭവന്തീ"തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൧൦൩; ൩.൩൫൯) ഏവമാഗതാ പരിയേസനാദയോ **നവ തണ്ഹാമൂലകാ**. തത്ഥ (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൧൦൩) **തണ്ഹം പടിച്ചാ**തി തണ്ഹം നിസ്സായ. **പരിയേസനാ**തി രൂപാദിആരമ്മണപരിയേസനാ. സാ ഹി തണ്ഹായ സതി ഹോതി. **ലാഭോ**തി രൂപാദിആരമ്മണപടിലാഭോ. സോ ഹി പരിയേസനായ സതി ഹോതി. **വിനിച്ഛയോ**തി ഇധ വിതക്കോ അധിപ്പേതോ. ലാഭം ലഭിത്വാ ഹി ഇട്ഠാനിട്ഠം സുന്ദരാസുന്ദരഞ്ച വിതക്കേനേവ വിനിച്ഛിനതി "ഏത്തകം മേ രൂപാരമ്മണത്ഥായ ഭവിസ്സതി, ഏത്തകം സദ്ദാദിആരമ്മണത്ഥായ, ഏത്തകം മയ്ഹം ഭവിസ്സതി, ഏത്തകം പരസ്സ, ഏത്തകം പരിഭുഞ്ജിസ്സാമി, ഏത്തകം നിദഹിസ്സാമീ"തി. തേന വുത്തം "ലാഭം പടിച്ച വിനിച്ഛയോ"തി. **ഛന്ദരാഗോ**തി ഏവം അകുസലവിതക്കേന വിതക്കിതേ വത്ഥുസ്മിം ദുബ്ബലരാഗോ ച ബലവരാഗോ ച ഉപ്പജ്ജതി. **ഛന്ദോ**തി ഹി ഇധ ദുബ്ബലരാഗസ്സാധിവചനം. **അജ്ഝോസാന**ന്തി അഹം മമന്തി ബലവസന്നിട്ഠാനം. **പരിഗ്ഗഹോ**തി തണ്ഹാദിട്ഠിവസേന പരിഗ്ഗഹകരണം. **മച്ഛരിയ**ന്തി പരേഹി സാധാരണഭാവസ്സ അസഹനതാ. തേനേവസ്സ പോരാണാ ഏവം വചനത്ഥം വദന്തി "ഇദം അച്ഛരിയം മയ്ഹമേവ ഹോതു, മാ അഞ്ഞസ്സ അച്ഛരിയം ഹോതൂതി പവത്തത്താ മച്ഛരിയന്തി വുച്ചതീ"തി. **ആരക്ഖോ**തി ദ്വാരപിദഹനമഞ്ജൂസഗോപനാദിവസേന സുട്ഠു രക്ഖണം. അധികരോതീതി **അധികരണം,** കാരണസ്സേതം നാമം. **ആരക്ഖാധികരണ**ന്തി ഭാവനപുംസകം, ആരക്ഖഹേതൂതി അത്ഥോ. ദണ്ഡാദാനാദീസു പരനിസേധനത്ഥം ദണ്ഡസ്സ ആദാനം **ദണ്ഡാദാനം**. ഏകതോധാരാദിനോ സത്ഥസ്സ ആദാനം **സത്ഥാദാനം. കലഹോ**തി കായകലഹോപി വാചാകലഹോപി. പുരിമോ പുരിമോ വിരോധോ **വിഗ്ഗഹോ**. പച്ഛിമോ പച്ഛിമോ **വിവാദോ**. **തുവം തുവ**ന്തി അഗാരവവചനം, ത്വം ത്വന്തി അത്ഥോ.

പാണാതിപാതഅദിന്നാദാനകാമേസുമിച്ഛാചാരമുസാവാദപിസുണവാചാഫരുസവാചാസമ്ഫപ്പലാപഅഭിജ്ഝാബ്യാപാദമി **ദസ അകുസലകമ്മപഥാ**. ചത്താരോ സസ്സതവാദാ ചത്താരോ ഏകച്ചസസ്സതവാദാ ചത്താരോ അന്താനന്തികാ ചത്താരോ അമരാവിക്ഖേപികാ ദ്വേ അധിച്ചസമുപ്പന്നികാ സോളസ സഞ്ഞീവാദാ അട്ഠ അസഞ്ഞീവാദാ അട്ഠ നേവസഞ്ഞിനാസഞ്ഞീവാദാ സത്ത ഉച്ഛേദവാദാ പഞ്ച പരമദിട്ഠധമ്മനിബ്ബാനവാദാതി ഏതാനി **ദ്വാസട്ഠി ദിട്ഠിഗതാനി**. രൂപതണ്ഹാദിഛതണ്ഹായേവ പച്ചേകം കാമതണ്ഹാഭവതണ്ഹാവിഭവതണ്ഹാവസേന അട്ഠാരസ ഹോന്തി. തഥാ ഹി രൂപാരമ്മണാ തണ്ഹാ, രൂപേ വാ തണ്ഹാതി രൂപതണ്ഹാ, സാ കാമരാഗഭാവേന രൂപം അസ്സാദേന്തീ പവത്തമാനാ കാമതണ്ഹാ, സസ്സതദിട്ഠിസഹഗതരാഗഭാവേന "രൂപം നിച്ചം ധുവം സസ്സത"ന്തി ഏവം അസ്സാദേന്തീ പവത്തമാനാ ഭവതണ്ഹാ, ഉച്ഛേദദിട്ഠിസഹഗതരാഗഭാവേന "രൂപം ഉച്ഛിജ്ജതി വിനസ്സതി പേച്ച ന ഭവതീ"തി ഏവം അസ്സാദേന്തീ പവത്തമാനാ വിഭവതണ്ഹാതി ഏവം തിവിധാ ഹോതി. യഥാ ച രൂപതണ്ഹാ, ഏവം സദ്ദതണ്ഹാദയോപീതി ഏതാനി അട്ഠാരസ തണ്ഹാവിചരിതാനി ഹോന്തി, താനി അജ്ഝത്തരൂപാദീസു അട്ഠാരസ, ബഹിദ്ധാരൂപാദീസു അട്ഠാരസാതി ഛത്തിംസ, ഇതി അതീതാനി ഛത്തിംസ, അനാഗതാനി ഛത്തിംസ, പച്ചുപ്പന്നാനി ഛത്തിംസാതി **അട്ഠസതതണ്ഹാവിചരിതാനി,** അട്ഠുത്തരസതതണ്ഹാവിചരിതാനീതി അത്ഥോ. **പഭേദ**-സദ്ദോ പച്ചേകം സമ്ബന്ധിതബ്ബോ. തത്ഥായം യോജനാ "ലോഭപ്പഭേദോ ദോസപ്പഭേദോ യാവ അട്ഠസതതണ്ഹാവിചരിതപ്പഭേദോ"തി. **സബ്ബദരഥപരിളാഹകിലേസസതസഹസ്സാനീ**തി സബ്ബാനി സത്താനം ദരഥപരിളാഹകരാനി കിലേസാനം അനേകാനി സതസഹസ്സാനി. ആരമ്മണാദിവിഭാഗതോ ഹി പവത്തിആകാരവിഭാഗതോ ച അനന്തപ്പഭേദാ കിലേസാ.

സങ്ഖേപതോ വാതിആദീസു സമ്പതി ആയതിഞ്ച സത്താനം അനത്ഥാവഹത്താ മാരണട്ഠേന വിബാധനട്ഠേന കിലേസാവ മാരോതി **കിലേസമാരോ**. വധകട്ഠേന ഖന്ധാവ മാരോതി **ഖന്ധമാരോ**. തഥാ ഹി വുത്തം "വധകം രൂപം, വധകം രൂപന്തി യഥാഭൂതം നപ്പജാനാതീ"തിആദി. ജാതിജരാദിമഹാബ്യസനനിബ്ബത്തനേന അഭിസങ്ഖാരോവ മാരോ **അഭിസങ്ഖാരമാരോ**. സംകിലേസനിമിത്തം ഹുത്വാ ഗുണമാരണട്ഠേന ദേവപുത്തോവ മാരോതി **ദേവപുത്തമാരോ**. സത്താനം ജീവിതസ്സ ജീവിതപരിക്ഖാരാനഞ്ച ജാനികരണേന മഹാബാധരൂപത്താ മച്ചു ഏവ മാരോതി **മച്ചുമാരോ**. തത്ഥ സമുച്ഛേദപ്പഹാനവസേന സബ്ബസോ അപ്പവത്തികരണേന കിലേസമാരം, സമുദയപ്പഹാനപരിഞ്ഞാവസേന ഖന്ധമാരം, സഹായവേകല്ലകരണവസേന സബ്ബസോ അപ്പവത്തികരണേന അഭിസങ്ഖാരമാരം, ബലവിധമനവിസയാതിക്കമനവസേന ദേവപുത്തമച്ചുമാരഞ്ച അഭഞ്ജി, ഭഗ്ഗേ അകാസീതി അത്ഥോ. **പരിസ്സയാന**ന്തി ഉപദ്ദവാനം.

സതപുഞ്ഞജലക്ഖണധരസ്സാതി അനേക സത പുഞ്ഞ നിബ്ബത്തമഹാ പുരിസലക്ഖണധരസ്സ. ഏത്ഥ ഹി "കേവലം സതമത്തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ഏകേകലക്ഖണം നിബ്ബത്ത"ന്തി ഇമമത്ഥം ന രോചയിംസു അട്ഠകഥാചരിയാ "ഏവം സന്തേ യോ കോചി ബുദ്ധോ ഭവേയ്യാ"തി, അനന്താസു പന ലോകധാതൂസു യത്തകാ സത്താ, തേഹി സബ്ബേഹി പച്ചേകം സതക്ഖത്തും കതാനി ദാനാദീനി പുഞ്ഞകമ്മാനി യത്തകാനി, തതോ ഏകേകം പുഞ്ഞകമ്മം മഹാസത്തേന സതഗുണം കതം സതന്തി അധിപ്പേതന്തി ഇമമത്ഥം രോചയിംസു. തസ്മാ ഇധ **സത**-സദ്ദോ ബഹുഭാവപരിയായോ, ന സങ്ഖ്യാവിസേസവചനോതി ദട്ഠബ്ബോ "സതഗ്ഘം സതം ദേവമനുസ്സാ"തിആദീസു വിയ. **രൂപകായസമ്പത്തി ദീപിതാ ഹോതി** ഇതരാസം ഫലസമ്പദാനം മൂലഭാവതോ അധിട്ഠാനഭാവതോ ച. **ദീപിതാ ഹോതീ**തി ഇദം ധമ്മകായസമ്പത്തീതിആദീസുപി യോജേതബ്ബം. തത്ഥ പഹാനസമ്പദാപുബ്ബകത്താ ഞാണസമ്പദാദീനം ധമ്മകായസമ്പത്തി ദീപിതാ ഹോതീതി വേദിതബ്ബം. **ലോകിയസരിക്ഖകാനം ബഹുമതഭാവോ**തി ഏത്ഥ ഭാഗ്യവന്തതായ ലോകിയാനം ബഹുമതഭാവോ, ഭഗ്ഗദോസതായ സരിക്ഖകാനം ബഹുമതഭാവോതി യോജേതബ്ബം. ഏവം ഇതോ പരേസുപി യഥാക്കമം യോജനാ വേദിതബ്ബാ.

പുഞ്ഞവന്തം ഗഹട്ഠാ ഖത്തിയാദയോ അഭിഗച്ഛന്തി, പഹീനദോസം ദോസവിനയായ ധമ്മം ദേസേതീതി പബ്ബജിതാ താപസപരിബ്ബാജകാദയോ അഭിഗച്ഛന്തീതി ആഹ **"ഗഹട്ഠപബ്ബജിതേഹി അഭിഗമനീയതാ"**തി. അഭിഗതാനഞ്ച തേസം കായചിത്തദുക്ഖാപനയനേ പടിബലഭാവോ ആമിസദാനധമ്മദാനേഹി ഉപകാരസബ്ഭാവതോ രൂപകായം തസ്സ പസാദചക്ഖുനാ, ധമ്മകായം പഞ്ഞാചക്ഖുനാ ദിസ്വാ ദുക്ഖദ്വയസ്സ പടിപ്പസ്സമ്ഭനതോതി വേദിതബ്ബോ. ഭാഗ്യവന്തതായ ഉപഗതാനം ആമിസദാനം ദേതി, ഭഗ്ഗദോസതായ ധമ്മദാനം ദേതീതി ആഹ **"ആമിസദാനധമ്മദാനേഹി ഉപകാരിതാ"**തി. **ലോകിയലോകുത്തരസുഖേഹി ച സംയോജനസമത്ഥതാ ദീപിതാ ഹോതീ**തി "പുബ്ബേ ആമിസദാനധമ്മദാനേഹി മയാ അയം

ലോകഗ്ഗഭാവോ അധിഗതോ, തസ്മാ തുമ്ഹേഹിപി ഏവമേവ പടിപജ്ജിതബ്ബ"ന്തി ഏവം സമ്മാപടിപത്തിയം നിയോജനേന അഭിഗതാനം ലോകിയലോകുത്തരസുഖേഹി സംയോജനസമത്ഥതാ ച ദീപിതാ ഹോതി.

സകചിത്തേ ഇസ്സരിയം നാമ അത്തനോ ചിത്തസ്സ വസീഭാവാപാദനംയേവ, പടികൂലാദീസു അപ്പടികൂലസഞ്ഞിതാദിവിഹാരസിദ്ധി, അധിട്ഠാനിദ്ധിആദികോ ഇദ്ധിവിധോപി ചിത്തിസ്സരിയമേവ ചിത്തഭാവനായ വസീഭാവപ്പത്തിയാ ഇജ്ഝനതോ. **അണിമാലഘിമാദികന്തി ആദി**-സദ്ദേന മഹിമാ പത്തി പാകമ്മം ഈസിതാ വസിതാ യത്ഥകാമാവസായിതാതി ഇമേ ഛപി സങ്ഗഹിതാ. തത്ഥ കായസ്സ അണുഭാവകരണം **അണിമാ**. ആകാസേ പദസാ ഗമനാദീനം അരഹഭാവേന ലഹുഭാവോ **ലഘിമാ**. മഹത്തം **മഹിമാ** കായസ്സ മഹന്തതാപാദനം. ഇട്ഠദേസസ്സ പാപുണനം **പത്തി**. അധിട്ഠാനാദിവസേന ഇച്ഛിതനിപ്ഫാദനം **പാകമ്മം**. സയംവസിതാ ഇസ്സരഭാവോ **ഈസിതാ**. ഇദ്ധിവിധേ വസീഭാവോ **വസിതാ**. ആകാസേന വാ ഗച്ഛതോ അഞ്ഞം വാ കിഞ്ചി കരോതോ യത്ഥ കത്ഥചി വോസാനപ്പത്തി **യത്ഥകാമാവസായിതാ** . "കുമാരകരൂപാദിദസ്സന"ന്തിപി വദന്തി. ഏവമിദം അട്ഠവിധം ലോകിയസമ്മതം ഇസ്സരിയം. തം പന ഭഗവതോ ഇദ്ധിവിധന്തോഗധം അനഞ്ഞസാധാരണഞ്ചാതി ആഹ **"സബ്ബകാരപരിപൂരം അത്ഥീ"**തി. തഥാ ലോകുത്തരോ ധമ്മോ അത്ഥീതി സമ്ബന്ധോ. ഏവം യസാദീസുപി **അത്ഥി**-സദ്ദോ യോജേതബ്ബോ.

കേസഞ്ചി യസോ പദേസവുത്തി അയഥാഭൂതഗുണസന്നിസ്സയത്താ അപരിസുദ്ധോ ച ഹോതി, ന ഏവം തഥാഗതസ്സാതി ദസ്സേതും **"ലോകത്തയബ്യാപകോ"**തി വുത്തം. തത്ഥ ഇധ അധിഗതസത്ഥുഗുണാനം ആരുപ്പേ ഉപ്പന്നാനം "ഇതിപി സോ ഭഗവാ"തിആദിനാ ഭഗവതോ യസോ പാകടോ ഹോതീതി ആഹ "ലോകത്തയബ്യാപകോ"തി. **യഥാഭുച്ചഗുണാധിഗതോതി** യഥാഭൂതഗുണേഹി അധിഗതോ. **അതിവിയ പരിസുദ്ധോതി** യഥാഭൂതഗുണാധിഗതത്താ ഏവ അച്ചന്തപരിസുദ്ധോ. **സബ്ബാകാരപരിപൂരാതി** അനവസേസലക്ഖണാനുബ്യഞ്ജനാദിസമ്പത്തിയാ സബ്ബാകാരേഹി പരിപുണ്ണാ. **സബ്ബങ്ഗപച്ചങ്ഗസിരീതി** സബ്ബേസം അങ്ഗപച്ചങ്ഗാനം സോഭാ. **യം യം ഏതേന ഇച്ഛിതം പത്ഥിതന്തി** "തിണ്ണോ താരേയ്യ"ന്തിആദിനാ യം യം ഏതേന ലോകനാഥേന മനോവചീപണിധാനവസേന ഇച്ഛിതം കായപണിധാനവസേന പത്ഥിതം. **തഥേവാതി** പണിധാനാനുരൂപമേവ. **സമ്മാവായാമസങ്ഖാതോ പയത്തോതി** വീരിയപാരമിഭാവപ്പത്തോ അരിയമഗ്ഗപരിയാപന്നോ ച സമ്മാവായാമസങ്ഖാതോ ഉസ്സാഹോ.

കുസലാദീഹി ഭേദേഹീതി സബ്ബത്തികദുകപദസങ്ഗഹിതേഹി കുസലാദിപ്പഭേദേഹി. **പടിച്ചസമുപ്പാദാദീഹീതി ആദി**-സദ്ദേന ന കേവലം വിഭങ്ഗപാളിയം ആഗതാ സതിപട്ഠാനാദയോവ സങ്ഗഹിതാ, അഥ ഖോ സങ്ഗഹാദയോ സമയവിമുത്താദയോ ഠപനാദയോ തികപട്ഠാനാദയോ ച സങ്ഗഹിതാതി വേദിതബ്ബം. **പീളനസങ്ഖതസന്താപവിപരിണാമട്ഠേന വാ ദുക്ഖമരിയസച്ചന്തി**ആദീസു **പീളനട്ഠോ** തംസമങ്ഗിനോ സത്തസ്സ ഹിംസനം അവിപ്ഫാരികതാകരണം. **സങ്ഖതട്ഠോ** സമേച്ച സങ്ഗമ്മ സമ്ഭൂയ പച്ചയേഹി കതഭാവോ. **സന്താപട്ഠോ** ദുക്ഖദുക്ഖതാദീഹി സന്താപനം പരിദഹനം. **വിപരിണാമട്ഠോ** ജരായ മരണേന ചാതി ദ്വിധാ വിപരിണാമേതബ്ബതാ. സമുദയസ്സ **ആയൂഹനട്ഠോ** ദുക്ഖസ്സ നിബ്ബത്തനവസേന സമ്പിണ്ഡനം. **നിദാനട്ഠോ** "ഇദം തം ദുക്ഖ"ന്തി നിദസ്സേന്തസ്സ വിയ സമുട്ഠാപനം. **സംയോഗട്ഠോ** സംസാരദുക്ഖേന സംയോജനം. **പലിബോധട്ഠോ** മഗ്ഗാധിഗമസ്സ നിവാരണം. നിരോധസ്സ **നിസ്സരണട്ഠോ** സബ്ബൂപധിനം പടിനിസ്സഗ്ഗസഭാവത്താ തതോ വിനിസ്സടതാ, തംനിസ്സരണനിമിത്തതാ വാ. **വിവേകട്ഠോ** സബ്ബസങ്ഖാരവിസംയുത്തതാ. **അസങ്ഖതട്ഠോ** കേനചിപി പച്ചയേന അനഭിസങ്ഖതതാ. **അമതട്ഠോ** നിച്ചസഭാവത്താ മരണാഭാവോ, സത്താനം മരണാഭാവഹേതുതാ വാ. **മഗ്ഗസ്സ നിയ്യാനട്ഠോ** വട്ടദുക്ഖതോ നിക്കമനട്ഠോ. **ഹേതുഅത്ഥോ** നിബ്ബാനസ്സ സമ്പാപകഭാവോ. **ദസ്സനട്ഠോ** അച്ചന്തസുഖുമസ്സ നിബ്ബാനസ്സ സച്ഛികരണം. **ആധിപതേയ്യട്ഠോ** ചതുസച്ചദസ്സനേ സമ്പയുത്താനം ആധിപച്ചകരണം, ആരമ്മണാധിപതിഭാവോ വാ വിസേസതോ മഗ്ഗാധിപതിവചനതോ . സതിപി ഹി ഝാനാദീനം ആരമ്മണാധിപതിഭാവേ "ഝാനാധിപതിനോ ധമ്മാ"തി ഏവമാദിം അവത്വാ "മഗ്ഗാധിപതിനോ ധമ്മാ"ഇച്ചേവ വുത്തം, തസ്മാ വിഞ്ഞായതി "അത്ഥി മഗ്ഗസ്സ ആരമ്മണാധിപതിഭാവേ വിസേസോ"തി. ഏതേയേവ ച പീളനാദയോ സോളസാകാരാതി വുച്ചന്തി.

ദിബ്ബബ്രഹ്മഅരിയവിഹാരേതിആദീസു കസിണാദിആരമ്മണാനി രൂപാവചരജ്ഝാനാനി **ദിബ്ബവിഹാരോ**. മേത്താദിജ്ഝാനാനി **ബ്രഹ്മവിഹാരോ**. ഫലസമാപത്തി **അരിയവിഹാരോ**. കാമേഹി വിവേകട്ഠകായതാവസേന ഏകീഭാവോ **കായവിവേകോ**. പഠമജ്ഝാനാദിനാ നീവരണാദീഹി വിവിത്തചിത്തതാ **ചിത്തവിവേകോ**. **ഉപധിവിവേകോ** നിബ്ബാനം. **ഉപധീതി** ചേത്ഥ ചത്താരോ ഉപധീ കാമുപധി ഖന്ധുപധി കിലേസുപധി അഭിസങ്ഖാരുപധീതി. കാമാപി ഹി "യം പഞ്ച കാമഗുണേ പടിച്ച ഉപ്പജ്ജതി സുഖം സോമനസ്സം, അയം കാമാനം അസ്സാദോ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൧൬൬) ഏവം വുത്തസ്സ സുഖസ്സ അധിട്ഠാനഭാവതോ ഉപധീയതി ഏത്ഥ സുഖന്തി ഇമിനാ വചനത്ഥേന "ഉപധീ"തി വുച്ചന്തി, ഖന്ധാപി ഖന്ധമൂലകസ്സ ദുക്ഖസ്സ അധിട്ഠാനഭാവതോ, കിലേസാപി അപായദുക്ഖസ്സ അധിട്ഠാനഭാവതോ, അഭിസങ്ഖാരാപി ഭവദുക്ഖസ്സ അധിട്ഠാനഭാവതോ വുത്തനയേന "ഉപധീ"തി വുച്ചന്തി. ഇമേഹി പന ചതൂഹി ഉപധീഹി വിവിത്തതായ നിബ്ബാനം "ഉപധിവിവേകോ"തി വുച്ചതി.

സുഞ്ഞതാകാരേന നിബ്ബാനം ആരമ്മണം കത്വാ പവത്തോ അരിയമഗ്ഗോ **സുഞ്ഞതവിമോക്ഖോ**. സോ ഹി സുഞ്ഞതായ ധാതുയാ ഉപ്പന്നത്താ സുഞ്ഞതോ, കിലേസേഹി ച വിമുത്തത്താ വിമോക്ഖോ. ഏതേനേവ നയേന അപ്പണിഹിതാകാരേന നിബ്ബാനം ആരമ്മണം കത്വാ പവത്തോ **അപ്പണിഹിതവിമോക്ഖോ**. അനിമിത്താകാരേന നിബ്ബാനം ആരമ്മണം കത്വാ പവത്തോ **അനിമിത്തവിമോക്ഖോ**. അഥ വാ സുഞ്ഞതാനുപസ്സനാസങ്ഖാതായ അനത്താനുപസ്സനായ വസേന പടിലദ്ധോ അരിയമഗ്ഗോ ആഗമനവസേന "സുഞ്ഞതവിമോക്ഖോ"തി വുച്ചതി. തഥാ അപ്പണിഹിതാനുപസ്സനാസങ്ഖാതായ ദുക്ഖാനുപസ്സനായ വസേന പടിലദ്ധോ അപ്പണിഹിതവിമോക്ഖോ. അനിമിത്താനുപസ്സനാസങ്ഖാതായ അനിച്ചാനുപസ്സനായ വസേന പടിലദ്ധോ "അനിമിത്തവിമോക്ഖോ"തി വേദിതബ്ബോ. വുത്തഞ്ഹേതം -

> "അനിച്ചതോ മനസികരോന്തോ അധിമോക്ഖബഹുലോ അനിമിത്തവിമോക്ഖം പടിലഭതി, ദുക്ഖതോ മനസികരോന്തോ പസ്സദ്ധിബഹുലോ അപ്പണിഹിതവിമോക്ഖം പടിലഭതി, അനത്തതോ മനസികരോന്തോ വേദബഹുലോ സുഞ്ഞതവിമോക്ഖം പടിലഭതീ"തി (പടി॰ മ॰ ൧.൨൨൩).

അഞ്ഞേതി ലോകിയഅഭിഞ്ഞാദികേ.

കിലേസാഭിസങ്ഖാരവസേന ഭവേസു പരിബ്ഭമനം, തഞ്ച തണ്ഹാപധാനന്തി ആഹ **"തണ്ഹാസങ്ഖാതം ഗമന"**ന്തി. **വന്തന്തി** അരിയമഗ്ഗമുഖേന ഉഗ്ഗിരിതം പുന അപച്ചാഗമനവസേന ഛഡ്ഡിതം. ഭഗവാതി വുച്ചതി നിരുത്തിനയേനാതി

ദസ്സേന്തോ ആഹ **"യഥാ ലോകേ"**തിആദി. യഥാ ലോകേ നിരുത്തിനയേന ഏകേകപദതോ ഏകേകമക്ഖരം ഗഹേത്വാ "മേഖലാ"തി വുത്തം, ഏവമിധാപീതി അത്ഥോ. **മേഹനസ്സാ**തി ഗുയ്ഹപ്പദേസസ്സ. **ഖസ്സാ**തി ഓകാസസ്സ.

അപരോ നയോ (ഇതിവു॰ അട്ഠ॰ നിദാനവണ്ണനാ) - ഭാഗവാതി ഭഗവാ. ഭതവാതി ഭഗവാ. ഭാഗേ വനീതി ഭഗവാ. ഭഗേ വനീതി ഭഗവാ. ഭത്തവാതി ഭഗവാ. ഭഗേ വമീതി ഭഗവാ. ഭാഗേ വമീതി ഭഗവാ.

ഭാഗവാ ഭതവാ ഭാഗേ, ഭഗേ ച വനി ഭത്തവാ;
ഭഗേ വമി തഥാ ഭാഗേ, വമീതി ഭഗവാ ജിനോ.

തത്ഥ കഥം **ഭാഗവാതി ഭഗവാ**? യേ തേ സീലാദയോ ധമ്മക്ഖന്ധാ ഗുണകോട്ഠാസാ, തേ അനഞ്ഞസാധാരണാ നിരതിസയാ തഥാഗതസ്സ അത്ഥി ഉപലബ്ഭന്തി. തഥാ ഹിസ്സ സീലം സമാധി പഞ്ഞാ വിമുത്തി വിമുത്തിഞാണദസ്സനം, ഹിരീ ഓത്തപ്പം, സദ്ധാ വീരിയം, സതി സമ്പജഞ്ഞം, സീലവിസുദ്ധി ദിട്ഠിവിസുദ്ധി, സമഥോ വിപസ്സനാ, തീണി കുസലമൂലാനി, തീണി സുചരിതാനി, തയോ സമ്മാവിതക്കാ, തിസ്സോ അനവജ്ജസഞ്ഞാ, തിസ്സോ ധാതുയോ, ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ, ചത്താരോ സമ്മപ്പധാനാ, ചത്താരോ ഇദ്ധിപാദാ, ചത്താരോ അരിയമഗ്ഗാ, ചത്താരി അരിയഫലാനി, ചതസ്സോ പടിസമ്ഭിദാ, ചതുയോനിപരിച്ഛേദകഞാണാനി, ചത്താരോ അരിയവംസാ, ചത്താരി വേസാരജ്ജഞാണാനി, പഞ്ച പധാനിയങ്ഗാനി, പഞ്ചങ്ഗികോ സമ്മാസമാധി, പഞ്ചഞാണികോ സമ്മാസമാധി, പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി, പഞ്ച ബലാനി, പഞ്ച നിസ്സാരണീയാ ധാതുയോ, പഞ്ച വിമുത്തായതനഞാണാനി, പഞ്ച വിമുത്തിപരിപാചനീയാ സഞ്ഞാ, ഛ അനുസ്സതിട്ഠാനാനി, ഛ ഗാരവാ, ഛ നിസ്സാരണീയാ ധാതുയോ, ഛ സതതവിഹാരാ, ഛ അനുത്തരിയാനി, ഛനിബ്ബേധഭാഗിയാ സഞ്ഞാ, ഛ അഭിഞ്ഞാ, ഛ അസാധാരണഞാണാനി, സത്ത അപരിഹാനീയാ ധമ്മാ, സത്ത അരിയധനാനി, സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗാനി, സത്ത സപ്പുരിസധമ്മാ, സത്ത നിജ്ജരവത്ഥൂനി, സത്ത സഞ്ഞാ, സത്തദക്ഖിണേയ്യപുഗ്ഗലദേസനാ, സത്തഖീണാസവബലദേസനാ, അട്ഠപഞ്ഞാപടിലാഭഹേതുദേസനാ, അട്ഠ സമ്മത്താനി, അട്ഠലോകധമ്മാതിക്കമോ, അട്ഠ ആരമ്ഭവത്ഥൂനി, അട്ഠഅക്ഖണദേസനാ, അട്ഠ മഹാപുരിസവിതക്കാ, അട്ഠഅഭിഭായതനദേസനാ, അട്ഠ വിമോക്ഖാ, നവ യോനിസോമനസികാരമൂലകാ ധമ്മാ, നവ പാരിസുദ്ധിപധാനിയങ്ഗാനി, നവസത്താവാസദേസനാ, നവ ആഘാതപ്പടിവിനയാ, നവ സഞ്ഞാ, നവ നാനത്താ, നവ അനുപുബ്ബവിഹാരാ, ദസ നാഥകരണാ ധമ്മാ, ദസ കസിണായതനാനി, ദസ കുസലകമ്മപഥാ, ദസ സമ്മത്താനി, ദസ അരിയവാസാ, ദസ അസേക്ഖധമ്മാ, ദസ തഥാഗതബലാനി, ഏകാദസ മേത്താനിസംസാ, ദ്വാദസ ധമ്മചക്കാകാരാ, തേരസ ധുതഗുണാ, ചുദ്ദസ ബുദ്ധഞാണാനി, പഞ്ചദസ വിമുത്തിപരിപാചനീയാ ധമ്മാ, സോളസവിധാ ആനാപാനസ്സതി, സോളസ അപരന്തപനീയാ ധമ്മാ, അട്ഠാരസ ബുദ്ധധമ്മാ, ഏകൂനവീസതി പച്ചവേക്ഖണഞാണാനി, ചതുചത്താലീസ ഞാണവത്ഥൂനി, പഞ്ഞാസ ഉദയബ്ബയഞാണാനി, പരോപണ്ണാസ കുസലധമ്മാ, സത്തസത്തതി ഞാണവത്ഥൂനി, ചതുവീസതികോടിസതസഹസ്സസമാപത്തിസഞ്ചാരിമഹാവജിരഞാണം, അനന്തനയസമന്തപട്ഠാനപവിചയപച്ചവേക്ഖണദേസനാഞാണാനി, തഥാ അനന്താസു ലോകധാതൂസു അനന്താനം സത്താനം ആസയാദിവിഭാവനഞാണാനി ചാതി ഏവമാദയോ അനന്താപരിമാണഭേദാ അനഞ്ഞസാധാരണാ നിരതിസയാ ഗുണഭാഗാ ഗുണകോട്ഠാസാ സംവിജ്ജന്തി ഉപലബ്ഭന്തി, തസ്മാ യഥാവുത്തവിഭാഗാ ഗുണഭാഗാ അസ്സ അത്ഥീതി ഭാഗവാതി വത്തബ്ബേ ആകാരസ്സ രസ്സത്തം കത്വാ "ഭഗവാ"തി വുത്തോ. ഏവം താവ ഭാഗവാതി ഭഗവാ.

യസ്മാ സീലാദയോ സബ്ബേ, ഗുണഭാഗാ അസേസതോ;
വിജ്ജന്തി സുഗതേ തസ്മാ, ഭഗവാതി പവുച്ചതി.

കഥം **ഭതവാതി ഭഗവാ**? യേ തേ സബ്ബലോകഹിതായ ഉസ്സുക്കമാപന്നേഹി മനുസ്സത്താദികേ അട്ഠ ധമ്മേ സമോധാനേത്വാ സമ്മാസമ്ബോധിയാ കതമഹാഭിനീഹാരേഹി മഹാബോധിസത്തേഹി പരിപൂരേതബ്ബാ ദാനപാരമീ സീലനേക്ഖമ്മപഞ്ഞാവീരിയഖന്തിസച്ചഅധിട്ഠാനമേത്താഉപേക്ഖാപാരമീതി ദസ പാരമിയോ ദസ ഉപപാരമിയോ ദസ പരമത്ഥപാരമിയോതി സമതിംസ പാരമിയോ, ദാനാദീനി ചത്താരി സങ്ഗഹവത്ഥൂനി, ചത്താരി അധിട്ഠാനാനി, അത്തപരിച്ചാഗോ നയനധനരജ്ജപുത്തദാരപരിച്ചാഗോതി പഞ്ച മഹാപരിച്ചാഗാ, പുബ്ബയോഗോ, പുബ്ബചരിയാ, ധമ്മക്ഖാനം, ഞാതത്ഥചരിയാ, ലോകത്ഥചരിയാ, ബുദ്ധത്ഥചരിയാതി ഏവമാദയോ സങ്ഖേപതോ വാ പുഞ്ഞസമ്ഭാരഞാണസമ്ഭാരാ ബുദ്ധകരാ ധമ്മാ, തേ മഹാഭിനീഹാരതോ പട്ഠായ കപ്പാനം സതസഹസ്സാധികാനി ചത്താരി അസങ്ഖ്യേയ്യാനി യഥാ ഹാനഭാഗിയാ സംകിലേസഭാഗിയാ ഠിതിഭാഗിയാ വാ ന ഹോന്തി, അഥ ഖോ ഉത്തരുത്തരി വിസേസഭാഗിയാവ ഹോന്തി, ഏവം സക്കച്ചം നിരന്തരം അനവസേസതോ ഭതാ സമ്ഭതാ അസ്സ അത്ഥീതി ഭതവാതി ഭഗവാ നിരുത്തിനയേന ത-കാരസ്സ ഗ-കാരം കത്വാ. അഥ വാ **ഭതവാ**തി തേയേവ യഥാവുത്തേ ബുദ്ധകരേ ധമ്മേ വുത്തനയേന ഭരി സമ്ഭരി, പരിപൂരേസീതി അത്ഥോ. ഏവമ്പി ഭതവാതി ഭഗവാ.

യസ്മാ സമ്ബോധിയാ സബ്ബേ, ദാനപാരമിആദികേ;
സമ്ഭാരേ ഭതവാ നാഥോ, തസ്മാപി ഭഗവാ മതോ.

കഥം **ഭാഗേ വനീതി ഭഗവാ**? യേ തേ ചതുവീസതികോടിസതസഹസ്സസങ്ഖാ ദേവസികം വളഞ്ജനകസമാപത്തിഭാഗാ, തേ അനവസേസതോ ലോകഹിതത്ഥം അത്തനോ ച ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരത്ഥം നിച്ചകപ്പം വനി ഭജി സേവി ബഹുലമകാസീതി ഭാഗേ വനീതി ഭഗവാ. അഥ വാ അഭിഞ്ഞേയ്യധമ്മേസു കുസലാദീസു ഖന്ധാദീസു ച യേ തേ പരിഞ്ഞേയ്യാദിവസേന സങ്ഖേപതോ വാ ചതുബ്ബിധാ അഭിസമയഭാഗാ, വിത്ഥാരതോ പന "ചക്ഖു പരിഞ്ഞേയ്യം, സോതം പരിഞ്ഞേയ്യം...പേ॰... ജരാമരണം പരിഞ്ഞേയ്യ"ന്തിആദിനാ (പടി॰ മ॰ ൧.൨൧) അനേകേ പരിഞ്ഞേയ്യഭാഗാ, "ചക്ഖുസ്സ സമുദയോ പഹാതബ്ബോ...പേ॰... ജരാമരണസ്സ സമുദയോ പഹാതബ്ബോ"തിആദിനാ നയേന പഹാതബ്ബഭാഗാ, "ചക്ഖുസ്സ നിരോധോ...പേ॰... ജരാമരണസ്സ നിരോധോ സച്ഛികാതബ്ബോ"തിആദിനാ സച്ഛികാതബ്ബഭാഗാ, "ചക്ഖുസ്സ നിരോധഗാമിനീ പടിപദാ"തിആദിനാ "ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ"തിആദിനാ ച അനേകഭേദാ ഭാവേതബ്ബഭാഗാ ച ധമ്മാ വുത്താ, തേ സബ്ബേ വനി ഭജി യഥാരഹം ഗോചരഭാവനാസേവനാനം വസേന സേവി. ഏവമ്പി ഭാഗേ വനീതി ഭഗവാ. അഥ വാ യേ ഇമേ സീലാദയോ ധമ്മക്ഖന്ധാ സാവകേഹി സാധാരണാ ഗുണകോട്ഠാസാ ഗുണഭാഗാ, കിന്തി നു ഖോ തേ വിനേയ്യസന്താനേസു പതിട്ഠപേയ്യന്തി മഹാകരുണായ വനി അഭിപത്ഥയി, സാ ചസ്സ അഭിപത്ഥനാ യഥാധിപ്പേതഫലാവഹാ അഹോസി. ഏവമ്പി ഭാഗേ വനീതി ഭഗവാ.

യസ്മാ ഞേയ്യസമാപത്തി-ഗുണഭാഗേ തഥാഗതോ;
ഭജി പത്ഥയി സത്താനം, ഹിതായ ഭഗവാ തതോ.

കഥം **ഭഗേ വനീതി ഭഗവാ**? സമാസതോ താവ കതപുഞ്ഞേഹി പയോഗസമ്പന്നേഹി യഥാവിഭവം ഭജീയന്തീതി ഭഗാ, ലോകിയലോകുത്തരസമ്പത്തിയോ. തത്ഥ ലോകിയേ താവ തഥാഗതോ സമ്ബോധിതോ പുബ്ബേ ബോധിസത്തഭൂതോ പരമുക്കംസഗതേ വനി ഭജി സേവി, യത്ഥ പതിട്ഠായ നിരവസേസതോ ബുദ്ധകരധമ്മേ സമന്നാനേന്തോ ബുദ്ധധമ്മേ പരിപാചേസി. ബുദ്ധഭൂതോ പന തേ നിരവജ്ജസുഖൂപസംഹിതേ അനഞ്ഞസാധാരണേ ലോകുത്തരേപി വനി ഭജി സേവി. വിത്ഥാരതോ പന പദേസരജ്ജഇസ്സരിയചക്കവത്തിസമ്പത്തിദേവരജ്ജസമ്പത്തിആദിവസേന ഝാനവിമോക്ഖസമാധിസമാപത്തിഞാണദസ്സനമഗ്ഗഭാവനാഫലസച്ഛികിരിയാദിഉത്തരിമനുസ്സധമ്മവസേന ച അനേകവിഹിതേ അനഞ്ഞസാധാരണേ ഭഗേ വനി ഭജി സേവി. ഏവം ഭഗേ വനീതി ഭഗവാ.

> യാ താ സമ്പത്തിയോ ലോകേ, യാ ച ലോകുത്തരാ പുഥു;
> സബ്ബാ താ ഭജി സമ്ബുദ്ധോ, തസ്മാപി ഭഗവാ മതോ.

കഥം **ഭത്തവാതി ഭഗവാ**? ഭത്താ ദള്ഹഭത്തികാ അസ്സ ബഹൂ അത്ഥീതി ഭത്തവാ. തഥാഗതോ ഹി മഹാകരുണാസബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണാദിഅപരിമിതനിരുപമപ്പഭാവഗുണവിസേസസമങ്ഗീഭാവതോ സബ്ബസത്താഉത്തമോ, സബ്ബാനത്ഥപരിഹാരപുബ്ബങ്ഗമായ നിരവസേസഹിതസുഖവിധാനതപ്പരായ നിരതിസയായ പയോഗസമ്പത്തിയാ സദേവമനുസ്സായ പജായ അച്ചന്തുപകാരിതായ ദ്വത്തിംസ മഹാപുരിസലക്ഖണാസീതി അനുബ്യഞ്ജന ബ്യാമപ്പഭാദി അനഞ്ഞസാധാരണവിസേസപടിമണ്ഡിതരൂപകായതായ യഥാഭുച്ചഗുണാധിഗതേന "ഇതിപി സോ ഭഗവാ"തിആദിനയപ്പവത്തേന ലോകത്തയബ്യാപിനാ സുവിപുലേന സുവിസുദ്ധേന ച ഥുതിഘോസേന സമന്നാഗതത്താ ഉക്കംസപാരമിപ്പത്താസു അപ്പിച്ഛതാസന്തുട്ഠിതാആദീസു സുപ്പതിട്ഠിതഭാവതോ ദസബലചതുവേസാരജ്ജാദിനിരതിസയഗുണവിസേസസമങ്ഗീഭാവതോ ച രൂപപ്പമാണോ രൂപപ്പസന്നോ, ഘോസപ്പമാണോ ഘോസപ്പസന്നോ, ലൂഖപ്പമാണോ ലൂഖപ്പസന്നോ, ധമ്മപ്പമാണോ ധമ്മപ്പസന്നോതി ഏവം ചതുപ്പമാണികേ ലോകസന്നിവാസേ സബ്ബഥാപി പസാദാവഹഭാവേന സമന്തപാസാദികത്താ അപരിമാണാനം സത്താനം സദേവമനുസ്സാനം ആദരബഹുമാനഗാരവായതനതായ പരമപേമസമ്ഭത്തിട്ഠാനം. യേ ചസ്സ ഓവാദേ പതിട്ഠിതാ അവേച്ചപ്പസാദേന സമന്നാഗതാ ഹോന്തി, കേനചി അസംഹാരിയാ തേസം സമ്ഭത്തി സമണേന വാ ബ്രാഹ്മണേന വാ ദേവേന വാ മാരേന വാ ബ്രഹ്മുനാ വാതി. തഥാ ഹി തേ അത്തനോ ജീവിതപരിച്ചാഗേപി തത്ഥ പസാദം ന പരിച്ചജന്തി തസ്സ വാ ആണം ദള്ഹഭത്തിഭാവതോ. തേനേവാഹ -

> "യോ വേ കതഞ്ഞൂ കതവേദി ധീരോ,
> കല്യാണമിത്തോ ദള്ഹഭത്തി ച ഹോതീ"തി. (ജാ॰ ൨.൧൭.൭൮);

> "സേയ്യഥാപി, ഭിക്ഖവേ, മഹാസമുദ്ദോ ഠിതധമ്മോ വേലം നാതിവത്തതി, ഏവമേവ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, യം മയാ സാവകാനം സിക്ഖാപദം പഞ്ഞത്തം, തം മമ സാവകാ ജീവിതഹേതുപി നാതിക്കമന്തീ"തി (ഉദാ॰ ൪൫; ചൂളവ॰ ൩൮൫) ച.

ഏവം ഭത്തവാതി ഭഗവാ നിരുത്തിനയേന ഏകസ്സ ത-കാരസ്സ ലോപം കത്വാ ഇതരസ്സ ത-കാരസ്സ ഗ-കാരം കത്വാ.

> ഗുണാതിസയയുത്തസ്സ, യസ്മാ ലോകഹിതേസിനോ;
> സമ്ഭത്താ ബഹവോ സത്ഥു, ഭഗവാ തേന വുച്ചതി.

കഥം **ഭഗേ വമീതി ഭഗവാ**? യസ്മാ തഥാഗതോ ബോധിസത്തഭൂതോപി പുരിമാസു ജാതീസു പാരമിയോ പൂരേന്തോ ഭഗസങ്ഖാതം സിരിം ഇസ്സരിയം യസഞ്ച വമി ഉഗ്ഗിരി, ഖേളപിണ്ഡം വിയ അനപേക്ഖോ ഛഡ്ഡയി. തഥാ ഹിസ്സ **സോമനസ്സകുമാരകാലേ**(ജാ॰ ൧.൧൫.൨൧൧ ആദയോ) **ഹത്ഥിപാലകുമാരകാലേ** (ജാ॰ ൧.൧൫.൩൩൭ ആദയോ) **അയോഘരപണ്ഡിതകാലേ**(ജാ॰ ൧.൧൫.൩൬൩ ആദയോ) **മൂഗപക്ഖപണ്ഡിതകാലേ** (ജാ॰ ൨.൨൨.൧ ആദയോ) **ചൂളസുതസോമകാലേതി** (ജാ॰ ൨.൧൭.൧൯൫ ആദയോ) ഏവമാദീസു നേക്ഖമ്മപാരമീപൂരണവസേന ദേവരജ്ജസദിസായ രജ്ജസിരിയാ പരിച്ചത്തത്തഭാവാനം പമാണം നത്ഥി, ചരിമത്തഭാവേപി ഹത്ഥഗതം ചക്കവത്തിസിരിം ദേവലോകാധിപച്ചസദിസം ചതുദീപിസ്സരിയം ചക്കവത്തിസമ്പത്തിസന്നിസ്സയം സത്തരതനസമുജ്ജലം യസഞ്ച തിണായപി അമഞ്ഞമാനോ നിരപേക്ഖോ പഹായ അഭിനിക്ഖമിത്വാ സമ്മാസമ്ബോധിം അഭിസമ്ബുദ്ധോ, തസ്മാ ഇമേ സിരിആദികേ ഭഗേ വമീതി ഭഗവാ. അഥ വാ ഭാനി നാമ നക്ഖത്താനി, തേഹി സമം ഗച്ഛന്തി പവത്തന്തീതി ഭഗാ, സിനേരുയുഗന്ധരഉത്തരകുരുഹിമവന്താദിഭാജനലോകവിസേസസന്നിസ്സയാ സോഭാ കപ്പട്ഠായിഭാവതോ, തേപി ഭഗവാ വമി തംനിവാസിസത്താവാസസമതിക്കമനതോ തപ്പടിബദ്ധഛന്ദരാഗപ്പഹാനേന പജഹീതി. ഏവമ്പി ഭഗേ വമീതി ഭഗവാ.

> ചക്കവത്തിസിരിം യസ്മാ, യസം ഇസ്സരിയം സുഖം;
> പഹാസി ലോകചിത്തഞ്ച, സുഗതോ ഭഗവാ തതോ.

കഥം **ഭാഗേ വമീതി ഭഗവാ**? ഭാഗാ നാമ സഭാഗധമ്മകോട്ഠാസാ, തേ ഖന്ധായതനധാതാദിവസേന, തത്ഥാപി രൂപവേദനാദിവസേന അതീതാദിവസേന ച അനേകവിധാ, തേ ച ഭഗവാ സബ്ബം പപഞ്ചം സബ്ബം യോഗം സബ്ബം ഗന്ഥം സബ്ബം സംയോജനം സമുച്ഛിന്ദിത്വാ അമതധാതും സമധിഗച്ഛന്തോ വമി ഉഗ്ഗിരി, അനപേക്ഖോ ഛഡ്ഡയി ന പച്ചാഗമി. തഥാ ഹേസ സബ്ബത്ഥകമേവ പഥവിം ആപം തേജം വായം, ചക്ഖും സോതം ഘാനം ജിവ്ഹം കായം മനം, രൂപേ സദ്ദേ ഗന്ധേ രസേ ഫോട്ഠബ്ബേ ധമ്മേ, ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം...പേ॰... മനോവിഞ്ഞാണം, ചക്ഖുസമ്ഫസ്സം...പേ॰... മനോസമ്ഫസ്സം, ചക്ഖുസമ്ഫസ്സജം വേദനം...പേ॰... മനോസമ്ഫസ്സജം വേദനം, ചക്ഖുസമ്ഫസ്സജം സഞ്ഞം...പേ॰... മനോസമ്ഫസ്സജം സഞ്ഞം, ചക്ഖുസമ്ഫസ്സജം ചേതനം...പേ॰... മനോസമ്ഫസ്സജം ചേതനം, രൂപതണ്ഹം...പേ॰... ധമ്മതണ്ഹം, രൂപവിതക്കം...പേ॰... ധമ്മവിതക്കം, രൂപവിചാരം...പേ॰... ധമ്മവിചാരന്തിആദിനാ അനുപദധമ്മവിഭാഗവസേനപി സബ്ബേവ ധമ്മകോട്ഠാസേ അനവസേസതോ വമി ഉഗ്ഗിരി, അനപേക്ഖപരിച്ചാഗേന ഛഡ്ഡയി. വുത്തഞ്ഹേതം "യം തം, ആനന്ദ, ചത്തം വന്തം മുത്തം പഹീനം പടിനിസ്സട്ഠം, തം തഥാഗതോ പുന പച്ചാഗമിസ്സതീതി നേതം ഠാനം വിജ്ജതീ"തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൧൮൩). ഏവമ്പി ഭാഗേ വമീതി ഭഗവാ. അഥ വാ **ഭാഗേ വമീതി** സബ്ബേപി കുസലാകുസലേ സാവജ്ജാനവജ്ജേ ഹീനപണീതേ കണ്ഹസുക്കസപ്പടിഭാഗേ ധമ്മേ അരിയമഗ്ഗഞാണമുഖേന വമി ഉഗ്ഗിരി, അനപേക്ഖോ പരിച്ചജി പജഹി, പരേസഞ്ച തഥത്തായ ധമ്മം ദേസേസി. വുത്തമ്പി ചേതം "ധമ്മാപി വോ, ഭിക്ഖവേ , പഹാതബ്ബാ പഗേവ അധമ്മാ (മ॰ നി॰ ൧.൨൪൦). കുല്ലൂപമം വോ, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മം ദേസേസ്സാമി നിത്ഥരണത്ഥായ, നോ ഗഹണത്ഥായാ"തിആദി (മ॰ നി॰ ൧.൨൪൦). ഏവമ്പി ഭാഗേ വമീതി ഭഗവാ.

ഖന്ധായതനധാതാദി ധമ്മഭേദാ മഹേസിനാ;
കണ്ഹാ സുക്കാ യതോ വന്താ, തതോപി ഭഗവാ മതോ.

തേന വുത്തം -

“ഭാഗവാ ഭതവാ ഭാഗേ, ഭഗേ ച വനി ഭത്തവാ;
ഭഗേ വമി തഥാ ഭാഗേ, വമീതി ഭഗവാ ജിനോ”തി.

ഏത്ഥ ച യസ്മാ സങ്ഖേപതോ അത്തഹിതസമ്പത്തിപരഹിതപടിപത്തിവസേന ദുവിധാ ബുദ്ധഗുണാ, താസു അത്തഹിതസമ്പത്തി പഹാനസമ്പദാഞാണസമ്പദാഭേദതോ ദുവിധാ ആനുഭാവസമ്പദാദീനം തദവിനാഭാവേന തദന്തോഗധത്താ. പരഹിതപടിപത്തി പയോഗാസയഭേദതോ ദുവിധാ. തത്ഥ പയോഗതോ ലാഭസക്കാരാദിനിരപേക്ഖചിത്തസ്സ സബ്ബദുക്ഖനിയ്യാനികധമ്മൂപദേസോ, ആസയതോ പടിവിരുദ്ധേസുപി നിച്ചം ഹിതേസിതാ ഞാണപരിപാകകാലാഗമനാദിപരഹിതപ്പടിപത്തി. ആമിസപടിഗ്ഗഹണാദിനാപി അത്ഥചരിയാ പരഹിതപഅപത്തി ഹോതിയേവ, തസ്മാ തേസമ്പി വിഭാവനവസേന **പാളിയം** “അരഹ”ന്തിആദീനം പദാനം ഗഹണം വേദിതബ്ബം.

തത്ഥ **അരഹ**ന്തി ഇമിനാ പദേന പഹാനസമ്പദാവസേന ഭഗവതോ അത്തഹിതസമ്പത്തി വിഭാവിതാ, **സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ലോകവിദൂ**തി ച ഇമേഹി പദേഹി ഞാണസമ്പദാവസേന. നനു ച “ലോകവിദൂ”തി ഇമിനാപി സമ്മാസമ്ബുദ്ധതാ വിഭാവീയതീതി? സച്ചം വിഭാവീയതി, അത്ഥി പന വിസേസോ “സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ”തി ഇമിനാ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണാനുഭാവോ വിഭാവിതോ, “ലോകവിദൂ”തി പന ഇമിനാ ആസയാനുസയഞാണാദീനമ്പി ആനുഭാവോ വിഭാവിതോതി. **വിജ്ജാചരണസമ്പന്നോ**തി ഇമിനാ സബ്ബാപി ഭഗവതോ അത്തഹിതസമ്പത്തി വിഭാവിതാ. **സുഗതോ**തി പന ഇമിനാ സമുദാഗമതോ പട്ഠായ ഭഗവതോ അത്തഹിതസമ്പത്തി പരഹിതപടിപത്തി ച വിഭാവിതാ. **അനുത്തരോ പുരിസദമ്മസാരഥി സത്ഥാ ദേവമനുസ്സാന**ന്തി ഇമേഹി പദേഹി ഭഗവതോ പരഹിതപടിപത്തി വിഭാവിതാ. **ബുദ്ധോ**തി ഇമിനാ ഭഗവതോ അത്തഹിതസമ്പത്തി പരഹിതപടിപത്തി ച വിഭാവിതാ. ഏവഞ്ച കത്വാ “സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ”തി വത്വാ “ബുദ്ധോ”തി വചനം സമത്ഥിതം ഹോതി. തേനേവാഹ “അത്തനാപി ബുജ്ഝതി, അഞ്ഞേപി സത്തേ ബോധേസീ”തിആദി . **ഭഗവാ**തി ച ഇമിനാപി സമുദാഗമതോ പട്ഠായ ഭഗവതോ സബ്ബാ അത്തഹിതസമ്പത്തി പരഹിതപടിപത്തി ച വിഭാവിതാ.

അപരോ നയോ - ഹേതുഫലസത്തുപകാരവസേന സങ്ഖേപതോ തിവിധാ ബുദ്ധഗുണാ. തത്ഥ **അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ വിജ്ജാചരണസമ്പന്നോ ലോകവിദൂ**തി ഇമേഹി പദേഹി ഫലസമ്പത്തിവസേന ബുദ്ധഗുണാ വിഭാവിതാ. **അനുത്തരോ പുരിസദമ്മസാരഥി സത്ഥാ ദേവമനുസ്സാന**ന്തി ഇമേഹി സത്തുപകാരവസേന ബുദ്ധഗുണാ പകാസിതാ. **ബുദ്ധോ**തി ഇമിനാ ഫലവസേന സത്തുപകാരവസേന ച ബുദ്ധഗുണാ വിഭാവിതാ. **സുഗതോ ഭഗവാ**തി പന ഇമേഹി പദേഹി ഹേതുഫലസത്തുപകാരവസേന ബുദ്ധഗുണാ വിഭാവിതാതി വേദിതബ്ബം.

സോ ഇമം ലോകന്തിആദീസു **സോ ഭഗവാ**തി യോ “അരഹ”ന്തിആദിനാ കിത്തിതഗുണോ, സോ ഭഗവാ. **ഇമം ലോക**ന്തി നയിദം മഹാജനസ്സ സമ്മുഖാമത്തം സന്ധായ വുത്തം, അഥ ഖോ അനവസേസം പരിയാദായാതി ദസ്സേതും **“സദേവക”**ന്തിആദി വുത്തം. തേനാഹ **“ഇദാനി വത്തബ്ബം നിദസ്സേതീ”**തി. **പജാതത്താ**തി യഥാസകം കമ്മകിലേസേഹി നിബ്ബത്തത്താ. **സദേവകവചനേന പഞ്ചകാമാവചരദേവഗ്ഗഹണം** പാരിസേസഞായേനാതി വേദിതബ്ബം ഇതരേസം പദന്തരേഹി സങ്ഗഹിതത്താ. **സദേവക**ന്തി ച അവയവേന വിഗ്ഗഹോ സമുദായോ സമാസത്ഥോ. **സമാരകവചനേന ഛട്ഠകാമാവചരദേവഗ്ഗഹണം** പച്ചാസത്തിഞായേനാതി ദട്ഠബ്ബം. തത്ഥ ഹി സോ ജാതോ തംനിവാസീ ച. **സബ്രഹ്മകവചനേന ബ്രഹ്മകായികാദിബ്രഹ്മഗ്ഗഹണ**ന്തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ. **പച്ചത്ഥികാ...പേ॰... സമണബ്രാഹ്മണഗ്ഗഹണ**ന്തി നിദസ്സനമത്തമേതം അപച്ചത്ഥികാനം അസമിതാബാഹിതപാപാനഞ്ച സമണബ്രാഹ്മണാനം സസ്സമണബ്രാഹ്മണീവചനേന ഗഹിതത്താ. കാമം “സദേവക”ന്തിആദിവിസേസനാനം വസേന സത്തവിസയോ ലോകസദ്ദോതി വിഞ്ഞായതി തുല്യയോഗവിസയത്താ തേസം, “സലോമകോ സപക്ഖകോ”തിആദീസു പന അതുല്യയോഗേപി അയം സമാസോ ലബ്ഭതീതി ബ്യഭിചാരദസ്സനതോ പജാഗഹണന്തി ആഹ **“പജാവചനേന സത്തലോകഗ്ഗഹണ”**ന്തി. സദേവകാദിവചനേന ഉപപത്തിദേവാനം, സസ്സമണബ്രാഹ്മണീവചനേന വിസുദ്ധിദേവാനഞ്ച ഗഹിതത്താ ആഹ **“സദേവമനുസ്സവചനേന സമ്മുതിദേവഅവസേസമനുസ്സഗ്ഗഹണ”**ന്തി. തത്ഥ **സമ്മുതിദേവാ** രാജാനോ. **അവസേസമനുസ്സഗ്ഗഹണ**ന്തി സമണബ്രാഹ്മണേഹി അവസേസമനുസ്സഗ്ഗഹണം. **തീഹി പദേഹീ**തി സദേവകസമാരകസബ്രഹ്മകവചനേഹി. **ദ്വീഹീ**തി സസ്സമണബ്രാഹ്മണിം സദേവമനുസ്സന്തി ഇമേഹി ദ്വീഹി പദേഹി.

അരൂപീ സത്താ അത്തനോ ആനേഞ്ജവിഹാരേന വിഹരന്താ ദിബ്ബന്തീതി ദേവാതി ഇമം നിബ്ബചനം ലഭന്തീതി ആഹ **“സദേവകഗ്ഗഹണേന അരൂപാവചരലോകോ ഗഹിതോ”**തി. തേനേവാഹ ഭഗവാ “ആകാസാനഞ്ചായതനൂപഗാനം ദേവാനം സഹബ്യത”ന്തിആദി (അം॰ നി॰ ൩.൧൧൭). ഛകാമാവചരദേവലോകസ്സ സവിസേസം മാരസ്സ വസേ വത്തനതോ ആഹ **“സമാരകഗ്ഗഹണേന ഛകാമാവചരദേവലോകോ”**തി . അരൂപീബ്രഹ്മലോകസ്സ വിസും ഗഹിതത്താ ആഹ **“രൂപീ ബ്രഹ്മലോകോ”**തി. **ചതുപരിസവസേനാ**തി ഖത്തിയപരിസാ, ബ്രാഹ്മണഗഹപതിസമണചാതുമഹാരാജികതാവതിംസമാരബ്രഹ്മപരിസാതി ഇമാസു അട്ഠസു പരിസാസു ഖത്തിയാദിചതുപരിസവസേന. ഇതരാ പന ചതസ്സോ പരിസാ സമാരകഗ്ഗഹണേന ഗഹിതാ ഏവാതി.

കഥം പനേത്ഥ ചതുപരിസവസേന മനുസ്സലോകോ ഗഹിതോ? “സസ്സമണബ്രാഹ്മണി”ന്തി ഇമിനാ സമണപരിസാ ബ്രാഹ്മണപരിസാ ച ഗഹിതാ ഹോന്തി, “സദേവമനുസ്സ”ന്തി ഇമിനാ ഖത്തിയപരിസാ ഗഹപതിപരിസാ ച ഗഹിതാ, “പജ”ന്തി ഇമിനാ പന ഇമായേവ ചതസ്സോ പരിസാ വുത്താ, ചതുപരിസസങ്ഖാതം പജന്തി വുത്തം ഹോതി, കഥം പന സമ്മുതിദേവേഹി സഹ മനുസ്സലോകോ ഗഹിതോ? ഏത്ഥാപി “സസ്സമണബ്രാഹ്മണി”ന്തി ഇമിനാ സമണബ്രാഹ്മണാ ഗഹിതാ, “സദേവമനുസ്സ”ന്തി ഇമിനാ സമ്മുതിദേവസങ്ഖാതാ ഖത്തിയാ, ഗഹപതിസുദ്ദസങ്ഖാതാ അവസേസമനുസ്സാ ച ഗഹിതാ ഹോന്തി. ഇതോ പന അഞ്ഞേസം മനുസ്സസത്താനം അഭാവതോ “പജ”ന്തി ഇമിനാ ചതൂഹി പകാരേഹി ഠിതാ ഏതേയേവ മനുസ്സസത്താ വുത്താതി ദട്ഠബ്ബം. ഏവം വികപ്പദ്വയേപി പജാഗ്ഗഹണേന ചതുപരിസാദിവസേന ഠിതാനം മനുസ്സാനംയേവ ഗഹിതത്താ ഇദാനി “പജ”ന്തി ഇമിനാ അവസേസസത്തേ സങ്ഗഹേത്വാ ദസ്സേതുകാമോ ആഹ **“അവസേസസബ്ബസത്തലോകോ വാ”**തി. തത്ഥ നാഗഗരുളാദിവസേന അവസേസസത്തലോകോ വേദിതബ്ബോ. ഏത്ഥാപി ചതുപരിസവസേന സമ്മുതിദേവേഹി വാ സഹ അവസേസസബ്ബസത്തലോകോ വാതി യോജേതബ്ബം.

ചതുപരിസസഹിതോ അവസേസസുദ്ധനാഗസുപണ്ണനേരയികാദിസത്തലോകോ, ചതുധാ ഠിതമനുസ്സസഹിതോ വാ അവസേസനാഗസുപണ്ണനേരയികാദിസത്തലോകോ ഗഹിതോതി വുത്തം ഹോതി.

ഏത്താവതാ ഭാഗസോ ലോകം ഗഹേത്വാ യോജനം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി തേന തേന വിസേസേന അഭാഗസോ ലോകം ഗഹേത്വാ യോജനം ദസ്സേതും **"അപിചേത്ഥാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **ഉക്കട്ഠപരിച്ഛേദതോ**തി ഉക്കംസഗതിവിജാനനേന. പഞ്ചസു ഹി ഗതീസു ദേവഗതിപരിയാപന്നാവ സേട്ഠാ, തത്ഥാപി അരൂപിനോ ദൂരസമുസ്സാരിതകിലേസദുക്ഖതായ സന്തപണീതആനേഞ്ജവിഹാരസമങ്ഗിതായ അതിവിയ ദീഘായുകതായാതി ഏവമാദീഹി വിസേസേഹി അതിവിയ ഉക്കട്ഠാ. **ബ്രഹ്മാ മഹാനുഭാവോ**തി ദസസഹസ്സിയം മഹാബ്രഹ്മുനോ വസേന വദതി. "ഉക്കട്ഠപരിച്ഛേദതോ"തി ഹി വുത്തം. **അനുത്തര**ന്തി സേട്ഠം നവലോകുത്തരം. **അനുസന്ധിക്കമോ**തി അത്ഥാനഞ്ചേവ പദാനഞ്ച അനുസന്ധാനുക്കമോ. പോരാണാ പനേത്ഥ ഏവം വണ്ണയന്തി - **സദേവക**ന്തി ദേവതാഹി സദ്ധിം അവസേസം ലോകം. **സമാരക**ന്തി മാരേന സദ്ധിം അവസേസം ലോകം. **സബ്രഹ്മക**ന്തി ബ്രഹ്മേഹി സദ്ധിം അവസേസം ലോകം. ഏവം സബ്ബേപി തിഭവൂപഗേ സത്തേ ദേവമാരബ്രഹ്മസഹിതതാസങ്ഖാതേഹി തീഹി പകാരേഹി "സദേവക"ന്തിആദീസു തീസു പദേസു പക്ഖിപിത്വാ പുന ദ്വീഹി പദേഹി പരിയാദിയന്തോ **"സസ്സമണബ്രാഹ്മണിം പജം സദേവമനുസ്സ"**ന്തി ആഹ. ഏവം പഞ്ചഹിപി പദേഹി സദേവകത്താദിനാ തേന തേന പകാരേന തേധാതുകമേവ പരിയാദിന്നന്തി.

അഭിഞ്ഞാതി യകാരലോപേനായം നിദ്ദേസോ, അഭിജാനിത്വാതി അയമേത്ഥ അത്ഥോതി ആഹ **"അഭിഞ്ഞായ അധികേന ഞാണേന ഞത്വാ"**തി. **അനുമാനാദിപടിക്ഖേപോ**തി അനുമാനഉപമാനഅത്ഥാപത്തിആദിപടിക്ഖേപോ ഏകപ്പമാണത്താ. സബ്ബത്ഥ അപ്പടിഹതഞാണചാരതായ ഹി സബ്ബപച്ചക്ഖാ ബുദ്ധാ ഭഗവന്തോ. **അനുത്തരം വിവേകസുഖ**ന്തി ഫലസമാപത്തിസുഖം. തേന വീഥിമിസ്സാപി കദാചി ഭഗവതോ ധമ്മദേസനാ ഹോതീതി **ഹിത്വാപീ**തി പിസദ്ദഗ്ഗഹണം. ഭഗവാ ഹി ധമ്മം ദേസേന്തോ യസ്മിം ഖണേ പരിസാ സാധുകാരം വാ ദേതി, യഥാസുതം വാ ധമ്മം പച്ചവേക്ഖതി, തം ഖണം പുബ്ബഭാഗേന പരിച്ഛിന്ദിത്വാ ഫലസമാപത്തിം സമാപജ്ജതി, യഥാപരിച്ഛേദഞ്ച സമാപത്തിതോ വുട്ഠായ ഠിതട്ഠാനതോ പട്ഠായ ധമ്മം ദേസേതി. **അപ്പം വാ ബഹും വാ ദേസേന്തോ**തി ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞുസ്സ വസേന അപ്പം വാ, വിപഞ്ചിതഞ്ഞുസ്സ നേയ്യസ്സ വാ വസേന ബഹും വാ ദേസേന്തോ. **ആദികല്യാണാദിപ്പകാരമേവ ദേസേതീ**തി ആദിമ്ഹിപി കല്യാണം ഭദ്ദകം അനവജ്ജമേവ കത്വാ ദേസേതി. മജ്ഝേപി പരിയോസാനേപി കല്യാണം ഭദ്ദകം അനവജ്ജമേവ കത്വാ ദേസേതീതി വുത്തം ഹോതി. ധമ്മസ്സ ഹി കല്യാണതാ നിയ്യാനികതായ നിയ്യാനികതാ ച സബ്ബസോ അനവജ്ജഭാവേന.

സമന്തഭദ്ദകത്താതി സബ്ബഭാഗേഹി സുന്ദരത്താ. **ധമ്മസ്സാ**തി പരിയത്തിധമ്മസ്സ. കിഞ്ചാപി അവയവവിനിമുത്തോ സമുദായോ നാമ പരമത്ഥതോ കോചി നത്ഥി, യേസു പന അവയവേസു സമുദായരൂപേന അപേക്ഖിതേസു ഗാഥാതി സമഞ്ഞാ, തം തതോ ഭിന്നം വിയ കത്വാ സംസാമിവോഹാരം ആരോപേത്വാ ദസ്സേന്തോ **"പഠമപാദേന ആദികല്യാണാ"**തിആദിമാഹ. **ഏകാനുസന്ധിക**ന്തി ഇദം നാതിബഹുവിഭാഗം യഥാനുസന്ധിനാ ഏകാനുസന്ധികം സന്ധായ വുത്തം. ഇതരസ്സ പന തേനേവ ദേസേതബ്ബധമ്മവിഭാഗേന ആദിമജ്ഝപരിയോസാനഭാഗാ ലബ്ഭന്തീതി. **നിദാനേനാ**തി ആനന്ദത്ഥേരേന ഠപിതകാലദേസദേസകപരിസാദിഅപദിസനലക്ഖണേന നിദാനഗന്ഥേന. **നിഗമേനാ**തി "ഇദമവോചാ"തിആദികേന "ഇതി യം തം വുത്തം, ഇദമേതം പടിച്ച വുത്ത"ന്തി വാ യഥാവുത്തത്ഥനിഗമനേന. സങ്ഗീതികാരകേഹി ഠപിതാനിപി ഹി നിദാനനിഗമനാനി ദസ്സേത്വാ തീണി പിടകാനി സത്ഥു ദേസനായ അനുവിധാനതോ തദന്തോഗധാനേവ. തേനേവ **ദീഘനികായട്ഠകഥായം** "ഏകാനുസന്ധികസ്സ സുത്തസ്സ നിദാനം ആദി, ഇദമവോചാതി പരിയോസാനം, ഉഭിന്നമന്തരാ മജ്ഝ"ന്തി (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧൯൦) വുത്തം.

ഏവം സുത്തന്തപിടകവസേന ധമ്മസ്സ ആദികല്യാണാദിതം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി തീണി പിടകാനി ഏകജ്ഝം ഗഹേത്വാ തം ദസ്സേതും **"സകലോപീ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **സാസനധമ്മോ**തി -

"സബ്ബപാപസ്സ അകരണം, കുസലസ്സ ഉപസമ്പദാ;
സചിത്തപരിയോദപനം, ഏതം ബുദ്ധാന സാസന"ന്തി. (ദീ॰ നി॰ ൨.൯൦; ധ॰ പ॰ ൧൮൩; നേത്തി॰ ൩൦, ൫൦) -

ഏവം വുത്തസ്സ സത്ഥുസാസനസ്സ പകാസകോ പരിയത്തിധമ്മോ. സീലമൂലകത്താ സാസനസ്സ **"സീലേന ആദികല്യാണോ"**തി വുത്തം. സമഥാദീനം സാസനസമ്പത്തിയാ വേമജ്ഝഭാവതോ ആഹ **"സമഥവിപസ്സനാമഗ്ഗഫലേഹി മജ്ഝേകല്യാണോ"**തി. നിബ്ബാനാധിഗമതോ ഉത്തരി കരണീയാഭാവതോ വുത്തം **"നിബ്ബാനേന പരിയോസാനകല്യാണോ"**തി. സാസനേ സമ്മാപടിപത്തി നാമ പഞ്ഞായ ഹോതി, തസ്സാ ച സീലം സമാധി ച മൂലന്തി ആഹ **"സീലസമാധീഹി വാ ആദികല്യാണോ"**തി. പഞ്ഞാ പന അനുബോധപടിവേധവസേന ദുവിധാതി തദുഭയമ്പി ഗണ്ഹന്തോ **"വിപസ്സനാമഗ്ഗേഹി മജ്ഝേകല്യാണോ"**തി ആഹ. തസ്സാ നിപ്ഫത്തിഫലകിച്ചം നിബ്ബാനസച്ഛികിരിയാ, തതോ പരം കത്തബ്ബം നത്ഥീതി ദസ്സേന്തോ ആഹ **"ഫലനിബ്ബാനേഹി പരിയോസാനകല്യാണോ"**തി. ഫലഗ്ഗഹണേന വാ സഉപാദിസേസം നിബ്ബാനമാഹ, ഇതരേന ഇതരം തദുഭയഞ്ച സാസനസമ്പത്തിയാ ഓസാനന്തി ആഹ "ഫലനിബ്ബാനേഹി പരിയോസാനകല്യാണോ"തി.

ബുദ്ധസുബോധിതായ വാ ആദികല്യാണോതി ബുദ്ധസ്സ സുബോധിതാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധതാ, തായ ആദികല്യാണോ തപ്പഭവത്താ. സബ്ബസോ സംകിലേസപ്പഹാനം വോദാനപാരിപൂരീ ച ധമ്മസുധമ്മതാ, തായ **മജ്ഝേകല്യാണോ** തംസരീരത്താ. സത്ഥാരാ യഥാനുസിട്ഠം തഥാ പടിപത്തി സങ്ഘസുപ്പടിപത്തി, തായ **പരിയോസാനകല്യാണോ** തായ സാസനസ്സ ലോകേ സുപ്പതിട്ഠിതഭാവതോ. **ത**ന്തി സാസനധമ്മം. **തഥത്തായാ**തി യഥത്തായ ഭഗവതാ ധമ്മോ ദേസിതോ, തഥത്തായ തഥഭാവായ. സോ പന അഭിസമ്ബോധി പച്ചേകബോധി സാവകബോധീതി തിവിധോ ഇതോ അഞ്ഞഥാ നിബ്ബാനാധിഗമസ്സ അഭാവതോ. തത്ഥ സബ്ബഗുണേഹി അഗ്ഗഭാവതോ ഇതരബോധിദ്വയമൂലതായ ച പഠമായ ബോധിയാ ആദികല്യാണതാ, ഗുണേഹി വേമജ്ഝഭാവതോ ദുതിയായ മജ്ഝേകല്യാണതാ, തദുഭയതായ വാ വോസാനതായ ച സാസനധമ്മസ്സ തതിയായ പരിയോസാനകല്യാണതാ വുത്താ.

ഏസോതി സാസനധമ്മോ. **നീവരണവിക്ഖമ്ഭനതോ**തി വിമുത്തായതനസീസേ ഠത്വാ സദ്ധമ്മം സുണന്തസ്സ നീവരണാനം വിക്ഖമ്ഭനസബ്ഭാവതോ. വുത്തഞ്ഹേതം -

"യഥാ യഥാവുസോ, ഭിക്ഖുനോ സത്ഥാ വാ ധമ്മം ദേസേതി, അഞ്ഞതരോ വാ ഗരുട്ഠാനീയോ സബ്രഹ്മചാരീ, തഥാ തഥാ സോ തത്ഥ ലഭതി അത്ഥവേദം ലഭതി ധമ്മവേദ"ന്തി.

"യസ്മിം , ഭിക്ഖവേ, സമയേ അരിയസാവകോ ഓഹിതസോതോ ധമ്മം സുണാതി, പഞ്ചസ്സ നീവരണാനി തസ്മിം സമയേ പഹീനാനി ഹോന്തീ"തി -

ച ആദി. **സമഥവിപസ്സനാസുഖാവഹനതോ**തി സമഥസുഖസ്സ വിപസ്സനാസുഖസ്സ ച സമ്പാപനതോ. വുത്തമ്പി ചേതം "സോ വിവിച്ചേവ കാമേഹി വിവിച്ച അകുസലേഹി ധമ്മേഹി സവിതക്കം സവിചാരം വിവേകജം പീതിസുഖ"ന്തിആദി, തഥാ -

> "യതോ യതോ സമ്മസതി, ഖന്ധാനം ഉദയബ്ബയം;
> ലഭതീ പീതിപാമോജ്ജം, അമതം തം വിജാനതം.
> അമാനുസീ രതീ ഹോതി, സമ്മാ ധമ്മം വിപസ്സതോ"തി ച. (ധ॰ പ॰ ൩൭൪-൩൭൩);

തഥാ പടിപന്നോതി യഥാ സമഥവിപസ്സനാസുഖം ആവഹതി, യഥാ വാ സത്ഥാരാ അനുസിട്ഠം, തഥാ പടിപന്നോ സാസനധമ്മോ. **താദിഭാവാവഹനതോ**തി ഛളങ്ഗുപേക്ഖാവസേന ഇട്ഠാദീസു താദിഭാവസ്സ ലോകധമ്മേഹി അനുപലേപസ്സ ആവഹനതോ. **നാഥപ്പഭവത്താ**തി പഭവതി ഏതസ്മാതി പഭവോ, ഉപ്പത്തിട്ഠാനം, നാഥോവ പഭവോ ഏതസ്സാതി നാഥപ്പഭവോ, തസ്സ ഭാവോ നാഥപ്പഭവത്തം, തസ്മാ സാസനധമ്മസ്സ നാഥഹേതുകത്താതി അത്ഥോ. **അത്ഥസുദ്ധിയാ മജ്ഝേകല്യാണോ**തി നിരുപക്കിലേസതായ നിയ്യാനികതാ അത്ഥസുദ്ധി, തായ മജ്ഝേകല്യാണോ. **കിച്ചസുദ്ധിയാ പരിയോസാനകല്യാണോ**തി സുപ്പടിപത്തിസങ്ഖാതകിച്ചസ്സ സുദ്ധിയാ പരിയോസാനകല്യാണോ സുപ്പടിപത്തിപരിയോസാനത്താ സാസനധമ്മസ്സ. യഥാവുത്തമത്ഥം നിഗമേന്തോ ആഹ **"തസ്മാ"**തിആദി.

സാസനബ്രഹ്മചരിയന്തിആദീസു അവിസേസേന തിസ്സോ സിക്ഖാ സകലോ ച തന്തിധമ്മോ സാസനബ്രഹ്മചരിയം. യം സന്ധായ വുത്തം "കതമേസാനം ഖോ, ഭന്തേ, ബുദ്ധാനം ഭഗവന്താനം ബ്രഹ്മചരിയം ന ചിരട്ഠിതികമഹോസീ"തിആദി (പാരാ॰ ൧൮). അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയം. യം സന്ധായ വുത്തം "ഖീണാ ജാതി, വുസിതം ബ്രഹ്മചരിയം, കതം കരണീയ"ന്തി (പാരാ॰ ൧൨). **യഥാനുരൂപ**ന്തി യഥാരഹം. സിക്ഖത്തയസങ്ഗഹഞ്ഹി സാസനബ്രഹ്മചരിയം അത്ഥസമ്പത്തിയാ **സാത്ഥം,** തഥാ മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയം. ഇതരം പന തന്തിധമ്മസങ്ഖാതം സാസനബ്രഹ്മചരിയം യഥാവുത്തേനത്ഥേന **സാത്ഥം സബ്യഞ്ജനഞ്ച. അത്ഥസമ്പത്തിയാ**തി സമ്പന്നത്ഥതായ. സമ്പത്തിഅത്ഥോ ഹി ഇധ സഹസദ്ദോ. **ബ്യഞ്ജനസമ്പത്തിയാ**തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ. യസ്സ ഹി യാഗുഭത്താദിഇത്ഥിപുരിസാദിവണ്ണനാനിസ്സിതാ ദേസനാ ഹോതി, ന സോ സാത്ഥം ദേസേതി നിയ്യാനത്ഥവിരഹതോ തസ്സാ ദേസനായ. ഭഗവാ പന തഥാരൂപം ദേസനം പഹായ ചതുസതിപട്ഠാനാദിനിസ്സിതം ദേസനം ദേസേതി, തസ്മാ "അത്ഥസമ്പത്തിയാ സാത്ഥം ദേസേതീ"തി വുച്ചതി . യസ്സ പന ദേസനാ സിഥിലധനിതാദിഭേദേസു ബ്യഞ്ജനേസു ഏകപ്പകാരേനേവ ദ്വിപ്പകാരേനേവ വാ ബ്യഞ്ജനേന യുത്തതായ ഏകബ്യഞ്ജനാദിയുത്താ വാ ദമിളഭാസാ വിയ, വിവടകരണതായ ഓട്ഠേ അഫുസാപേത്വാ ഉച്ചാരേതബ്ബതോ സബ്ബനിരോട്ഠബ്യഞ്ജനാ വാ കിരാതഭാസാ വിയ, സബ്ബത്ഥേവ വിസ്സജ്ജനീയയുത്തതായ സബ്ബവിസ്സട്ഠബ്യഞ്ജനാ വാ യവനഭാസാ വിയ, സബ്ബത്ഥേവ സാനുസാരതായ സബ്ബനിഗ്ഗഹീതബ്യഞ്ജനാ വാ പാദസികാദി മിലക്ഖുഭാസാ വിയ, തസ്സ ബ്യഞ്ജനപാരിപൂരിയാ അഭാവതോ അബ്യഞ്ജനാ നാമ ദേസനാ ഹോതി. സബ്ബാപി ഹി ഏസാ ബ്യഞ്ജനേകദേസവസേനേവ പവത്തിയാ അപരിപുണ്ണബ്യഞ്ജനാതി കത്വാ "അബ്യഞ്ജനാ"തി വുച്ചതി. ഭഗവാ പന -

> "സിഥിലം ധനിതഞ്ച ദീഘരസ്സം, ഗരുകം ലഹുകഞ്ച നിഗ്ഗഹീതം;
> സമ്ബന്ധം വവത്ഥിതം വിമുത്തം, ദസധാ ബ്യഞ്ജനബുദ്ധിയാ പഭേദോ"തി. (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧൯൦; മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൨൯൧; പരി॰ അട്ഠ॰ ൪൮൫) -

ഏവം വുത്തം ദസവിധം ബ്യഞ്ജനം അമക്ഖേത്വാ പരിപുണ്ണബ്യഞ്ജനമേവ കത്വാ ധമ്മം ദേസേതി, തസ്മാ "ബ്യഞ്ജനസമ്പത്തിയാ സബ്യഞ്ജനം ദേസേതീ"തി വുച്ചതി.

ഇദാനി "സാത്ഥം സബ്യഞ്ജന"ന്തി ഏത്ഥ നേത്തിനയേനപി അത്ഥം ദസ്സേതും **"സങ്കാസനം...പേ॰... സബ്യഞ്ജന"**ന്തി വുത്തം. തത്ഥ യദിപി **നേത്തിയം** "ബ്യഞ്ജനമുഖേന ബ്യഞ്ജനത്ഥഗ്ഗഹണം ഹോതീതി അക്ഖരം പദ"ന്തിആദിനാ ബ്യഞ്ജനപദാനി പഠമം ഉദ്ദിട്ഠാനി, ഇധ പന പാളിയം "സാത്ഥം സബ്യഞ്ജന"ന്തി ആഗതത്താ അത്ഥപദാനിയേവ പഠമം ദസ്സേതും **"സങ്കാസനപകാസനാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ സങ്ഖേപതോ കാസനം ദീപനം **സങ്കാസനം. കാസന**ന്തി ച കാസീയതി ദീപീയതി വിഭാവീയതീതി അത്ഥോ. "മഞ്ഞമാനോ ഖോ ഭിക്ഖു ബദ്ധോ മാരസ്സ അമഞ്ഞമാനോ മുത്തോ"തിആദീസു വിയ സങ്ഖേപേന ദീപനം സങ്കാസനം നാമ. തത്തകേന ഹി തേന ഭിക്ഖുനാ പടിവിദ്ധം. തേനാഹ "അഞ്ഞാതം ഭഗവാ"തിആദി. പഠമം കാസനം **പകാസനം**. "സബ്ബം, ഭിക്ഖവേ, ആദിത്ത"ന്തി ഏവമാദീസു പച്ഛാ കഥിതബ്ബമത്ഥം പഠമം വചനേന ദീപനം പകാസനം നാമ. ആദികമ്മസ്മിഞ്ഹി അയം പ-സദ്ദോ "പഞ്ഞപേതി പട്ഠപേതീ"തിആദീസു വിയ. തിക്ഖിന്ദ്രിയാപേക്ഖഞ്ചേതം പദദ്വയം ഉദ്ദേസഭാവതോ. തിക്ഖിന്ദ്രിയോ ഹി സങ്ഖേപതോ പഠമഞ്ച വുത്തമത്ഥം പടിപജ്ജതി. സംഖിത്തസ്സ വിത്ഥാരവചനം സകിം വുത്തസ്സ പുന വചനഞ്ച **വിവരണവിഭജനാനി,** യഥാ "കുസലാ ധമ്മാ"തി സങ്ഖേപതോ സകിംയേവ ച വുത്തസ്സ അത്ഥസ്സ "കതമേ ധമ്മാ കുസലാ? യസ്മിം സമയേ കാമാവചരം കുസലം ചിത്ത"ന്തിആദിനാ വിത്ഥാരതോ വിവരണവസേന വിഭജനവസേന ച പുന വചനം. മജ്ഝിമിന്ദ്രിയാപേക്ഖമേതം പദദ്വയം നിദ്ദേസഭാവതോ. വിവടസ്സ വിത്ഥാരതരാഭിധാനം വിഭത്തസ്സ ച പകാരേഹി ഞാപനം വിനേയ്യാനം ചിത്തപരിതോസനം **ഉത്താനീകരണപഞ്ഞാപനാനി,** യഥാ "ഫസ്സോ ഹോതീ"തിആദിനാ വിവടവിഭത്തസ്സ അത്ഥസ്സ "കതമോ തസ്മിം സമയേ ഫസ്സോ ഹോതി? യോ തസ്മിം സമയേ ഫസ്സോ ഫുസനാ സംഫുസനാ"തിആദിനാ ഉത്താനീകിരിയാ പഞ്ഞാപനാ ച. മുദിന്ദ്രിയാപേക്ഖമേതം പദദ്വയം പടിനിദ്ദേസഭാവതോ.

അഥ വാ "സബ്ബം, ഭിക്ഖവേ, ആദിത്ത"ന്തി ഏവം പഠമം ദീപിതമത്ഥം പുന പാകടം കത്വാ ദീപനേന "കിഞ്ച, ഭിക്ഖവേ, സബ്ബം ആദിത്തം? ചക്ഖു, ഭിക്ഖവേ, ആദിത്തം, രൂപാ ആദിത്താ"തി ഏവമാദിനാ സംഖിത്തസ്സ വിത്ഥാരാഭിധാനേന സകിം വുത്തസ്സ പുനപി അഭിധാനേന വിത്ഥാരേത്വാ ദേസനം **വിവരണം** നാമ. "കുസലാ ധമ്മാ"തി സങ്ഖേപേന നിക്ഖിത്തസ്സ "കതമേ ധമ്മാ കുസലാ? യസ്മിം സമയേ കാമാവചരം കുസലം ചിത്തം ഉപ്പന്നം ഹോതീ"തി നിദ്ദേസവസേന വിവരിതേ കുസലേ ധമ്മേ "തസ്മിം സമയേ ഫസ്സോ ഹോതി വേദനാ ഹോതീ"തി വിഭാഗകരണം **വിഭജനം** നാമ. വിവടസ്സ വിത്ഥാരാഭിധാനേന വിഭത്തസ്സ ച ഉപമാഭിധാനേന ഉത്താനിം കരോതീതി വിവരണേന വിവരിതത്ഥസ്സ "കതമോ തസ്മിം സമയേ ഫസ്സോ ഹോതി? യോ തസ്മിം സമയേ ഫസ്സോ ഫുസനാ സംഫുസനാ"തി അതിവിവരിത്വാ കഥനം, വിഭജനേന വിഭത്തസ്സ "സേയ്യഥാപി, ഭിക്ഖവേ, ഗാവീ നിച്ചമ്മാ, ഏവമേവ ഖായം ഭിക്ഖവേ ഫസ്സാഹാരോ ദട്ഠബ്ബോതി വദാമീ"തി ഏവമാദിഉപമാകഥനഞ്ച **ഉത്താനീകരണം** നാമ. ധമ്മം സുണന്താനം ധമ്മദേസനേന വിചിത്തേന അനേകവിധേന സോമനസ്സസ്സ ഉപ്പാദനം അതിഖിണബുദ്ധീനം അനേകവിധേന ഞാണതിഖിണകരണഞ്ച **പഞ്ഞത്തി** നാമ സോതൂനം ചിത്തതോസനേന ചിത്തനിസാനേന ച പഞ്ഞാപനം പഞ്ഞത്തീതി കത്വാ. **അത്ഥപദസമായോഗതോ സാത്ഥ**ന്തി പരിയത്തിഅത്ഥസ്സ സങ്കാസനാദിഅത്ഥപദരൂപത്താ

യഥാവുത്തഛരഅത്ഥപദസമായോഗതോ **സാത്ഥം**. സങ്കാസനപകാസനാദയോ ഹി അത്ഥാകാരത്താ **"അത്ഥപദാനീ"**തി വുച്ചന്തി. അത്ഥോയേവ ഹി ബ്യഞ്ജനപദേഹി സങ്കാസീയതി പകാസീയതി വിവരീയതി വിഭജീയതി ഉത്താനീ കരീയതി പഞ്ഞാപീയതി.

അക്ഖരപദബ്യഞ്ജനാകാരനിരുത്തിനിദ്ദേസസമ്പത്തിയാതി ഏത്ഥ "സട്ഠി വസ്സസഹസ്സാനീ"തി ഏവമാദീസു സ-കാര ദു-കാര സോ-കാരാദി വിയ ഉച്ചാരണവേലായ അപരിയോസിതേ പദേ വണ്ണോ **അക്ഖരം** പരിയായവസേന അക്ഖരണതോ അവേവചനതോ. ന ഹി വണ്ണസ്സ പരിയായോ വിജ്ജതി. യഥാ ഹി പദം സവേവചനതായ അത്ഥവസേന പരിയായം ചരന്തം സഞ്ചരന്തം വിയ ഹോതി, ന ഏവം വണ്ണോ അവേവചനത്താ. ഏകക്ഖരം വാ പദം അക്ഖരം "മാ ഏവം കിര ത"ന്തിആദീസു മാ-കാരാദയോ വിയ. കേചി പന "തീസു ദ്വാരേസു പരിസുദ്ധപയോഗഭാവേന വിസുദ്ധകരണട്ഠാനാനം ചിത്തേന പവത്തിതദേസനാവാചാഹി അക്ഖരണതോ അവേവചനതോ അകഥിതത്താ അക്ഖരന്തി സഞ്ഞിതാ. തം പാരായനികബ്രാഹ്മണാനം മനസാ പുച്ഛിതപഞ്ഹാനം വസേന ഭഗവതാ രതനഘരേ നിസീദിത്വാ സമ്മസിതപട്ഠാനമഹാപകരണവസേന ച ഗഹേതബ്ബ"ന്തി വദന്തി. വിഭത്തിയന്തം അത്ഥസ്സ ഞാപനതോ **പദം**. പജ്ജതി അത്ഥോ ഏതേനാതി ഹി പദം. തം നാമപദം ആഖ്യാതപദം ഉപസഗ്ഗപദം നിപാതപദന്തി ചതുബ്ബിധം. തത്ഥ ഫസ്സോ വേദനാ ചിത്തന്തി ഏവമാദികം ദബ്ബപധാനം **നാമപദം**. നാമപദേഹി ദബ്ബമാവിഭൂതരൂപം, കിരിയാ അനാവിഭൂതരൂപാ. ഫുസതി വേദയതി വിജാനാതീതി ഏവമാദികം കിരിയാപധാനം **ആഖ്യാതപദം**. ആഖ്യാതപദേഹി കിരിയാ ആവിഭൂതരൂപാ, ദബ്ബമനാവിഭൂതരൂപം. യഥാ "ചിരപ്പവാസി"ന്തി ഏത്ഥ പ-സദ്ദോ വസനകിരിയായ വിയോഗവിസിട്ഠതം ദീപേതി, ഏവം കിരിയാവിസേസദീപനതോ കിരിയാവിസേസാവബോധനിമിത്തം. പ-ഇതി ഏവമാദികം **ഉപസഗ്ഗപദം**. കിരിയായ ദബ്ബസ്സ ച സരൂപവിസേസപ്പകാസനഹേതുഭൂതം ഏവന്തി ഏവമാദികം **നിപാതപദം**. "ഏവം മനസി കരോഥ, മാ ഏവം മനസാകത്ഥാ"തിആദീസു ഹി കിരിയാവിസേസദീപനതോ കിരിയാവിസേസസ്സ ജോതകോ ഏവംസദ്ദോ, "ഏവംസീലാ ഏവംധമ്മാ"തിആദീസു ദബ്ബവിസേസസ്സ. സങ്ഖേപതോ വുത്തം പദാഭിഹിതം അത്ഥം ബ്യഞ്ജേതീതി **ബ്യഞ്ജനം,** വാക്യം. "ചത്താരോ ഇദ്ധിപാദാ"തി സങ്ഖേപേന കഥിതമത്ഥം "കതമേ ചത്താരോ? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു ഛന്ദസമാധിപധാനസങ്ഖാരസമന്നാഗതം ഇദ്ധിപാദം ഭാവേതി, വീരിയ, ചിത്ത, വീമംസസമാധിപധാനസങ്ഖാരസമന്നാഗതം ഇദ്ധിപാദം ഭാവേതീ"തിആദിനാ പാകടം കരോതീതി വാക്യമേവ ബ്യഞ്ജനം, തം പന അത്ഥതോ പദസമുദായോതി ദട്ഠബ്ബം. സആഖ്യാതം സനിപാതം സകാരകം സവിസേസനം വാക്യന്തി ഹി വദന്തി. നനു ച പദേനപി അത്ഥോ ബ്യഞ്ജീയതീതി പദമ്പി ബ്യഞ്ജനന്തി ആപജ്ജതീതി? തം ന. പദമത്തസവനേപി ഹി അധികാരാദിവസേന ലബ്ഭമാനേഹി പദന്തരേഹി അനുസന്ധാനം കത്വാവ അത്ഥസമ്പടിപത്തി ഹോതീതി വാക്യമേവ അത്ഥം ബ്യഞ്ജയതീതി.

പകാരതോ വാക്യവിഭാഗോ **ആകാരോ**. "തത്ഥ കതമോ ഛന്ദോ? യോ ഛന്ദോ ഛന്ദികതാ കത്തുകമ്യതാ"തി ഏവമാദീസു കഥിതസ്സേവ വാക്യസ്സ അനേകവിധേന വിഭാഗകരണം ആകാരോ നാമ. ആകാരാഭിഹിതം നിബ്ബചനം **നിരുത്തി**. "ഫസ്സോ വേദനാ"തി ഏവമാദീസു ആകാരേന കഥിതം "ഫുസതീതി ഫസ്സോ, വേദയതീതി വേദനാ"തി നീഹരിത്വാ വിത്ഥാരവചനം നിരുത്തി നാമ. "നിബ്ബാനം മഗ്ഗതി, നിബ്ബാനത്ഥികേഹി വാ മഗ്ഗീയതി, കിലേസേ വാ മാരേന്തോ ഗച്ഛതീതി മഗ്ഗോ"തിആദിനാ നിബ്ബചനവിത്ഥാരോ നിരവസേസദേസനത്താ **നിദ്ദേസോ**. അഥ വാ വേദയതീതി വേദനാതി നിബ്ബചനലദ്ധപദേസു സുഖദുക്ഖഅദുക്ഖമസുഖാസു സുഖയതീതി സുഖാ, ദുക്ഖയതീതി ദുക്ഖാ, നേവ ദുക്ഖയതി ന സുഖയതീതി അദുക്ഖമസുഖാതി അത്ഥവിത്ഥാരോ നിരവസേസേന കഥിതത്താ **നിദ്ദേസോ** നാമ. ഏതേസം അക്ഖരാദീനം ബ്യഞ്ജനപദാനം സമ്പത്തിയാ സമ്പന്നതായ **സബ്യഞ്ജനം**.

ഏവം പനസ്സ അത്ഥപദസമായോഗോ ബ്യഞ്ജനപദസമ്പത്തി ച വേദിതബ്ബാ. തത്ഥ ഭഗവാ അക്ഖരേഹി സങ്കാസേതി, പദേഹി പകാസേതി, ബ്യഞ്ജനേഹി വിവരതി, ആകാരേഹി വിഭജതി, നിരുത്തീഹി ഉത്താനിം കരോതി, നിദ്ദേസേഹി പഞ്ഞപേതി. തഥാ ഹി പദാവയവഗ്ഗഹണമുഖേന പദഗ്ഗഹണം, ഗഹിതേന ച പദേന പദത്ഥാവബോധോ ഗഹിതപുബ്ബസങ്കേതസ്സ ഹോതീതി ഭഗവാ അക്ഖരേഹി സങ്കാസേതി. യസ്മാ പന അക്ഖരേഹി സംഖിത്തേന ദീപിയമാനോ അത്ഥോ പദപരിയോസാനേ വാക്യസ്സ അപരിയോസിതത്താ പദേന പഠമം പകാസിതോ ദീപിതോ ഹോതി, തസ്മാ പദേഹി പകാസേതി. വാക്യപരിയോസാനേ പന സോ അത്ഥോ വിവരിതോ വിവടോ കതോ ഹോതീതി ബ്യഞ്ജനേഹി വിവരതി. യസ്മാ ച പകാരേഹി വാക്യഭേദേ കതേ തദത്ഥോ വിഭത്തോ നാമ ഹോതി, തസ്മാ ആകാരേഹി വിഭജതി. തഥാ വാക്യാവയവാനം പച്ചേകം നിബ്ബചനവിഭാഗേ കതേ സോ അത്ഥോ പാകടോ ഹോതീതി നിരുത്തീഹി ഉത്താനിം കരോതി. കതനിബ്ബചനേഹി പന വാക്യാവയവേഹി വിത്ഥാരവസേന നിരവസേസതോ ദേസിതേഹി വേനേയ്യാനം ചിത്തപരിതോസനം ബുദ്ധിനിസാനഞ്ച കതം ഹോതീതി നിദ്ദേസേഹി പഞ്ഞപേതി. അപിച ഭഗവാ അക്ഖരേഹി ഉഗ്ഘടേത്വാ പദേഹി വിനേതി ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞും, ബ്യഞ്ജനേഹി വിപഞ്ചേത്വാ ആകാരേഹി വിനേതി വിപഞ്ചിതഞ്ഞും, നിരുത്തീഹി നേത്വാ നിദ്ദേസേഹി വിനേതി നേയ്യം. ഏവഞ്ചായം ധമ്മോ ഉഗ്ഘടിയമാനോ ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞും വിനേതി, വിപഞ്ചിയമാനോ വിപഞ്ചിതഞ്ഞും, നീയമാനോ നേയ്യം. തത്ഥ ഉഗ്ഘടനാ ആദി, വിപഞ്ചനാ മജ്ഝേ, നയനം അന്തേ. ഏവം തീസു കാലേസു തിധാ ദേസിതോ ദോസത്തയവിധമനോ ഗുണത്തയാവഹോ തിവിധവിനേയ്യവിനയനോതി ഏവമ്പി തിവിധകല്യാണോയം ധമ്മോ അത്ഥബ്യഞ്ജനപാരിപൂരിയാ സാത്ഥോ സബ്യഞ്ജനോതി വേദിതബ്ബോ. വുത്തഞ്ഹേതം **നേത്തിപകരണേ** (നേത്തി॰ ൻ) -

> "തത്ഥ ഭഗവാ അക്ഖരേഹി സങ്കാസേതി, പദേഹി പകാസേതി, ബ്യഞ്ജനേഹി വിവരതി, ആകാരേഹി വിഭജതി, നിരുത്തീഹി ഉത്താനിം കരോതി, നിദ്ദേസേഹി പഞ്ഞപേതി. തത്ഥ ഭഗവാ അക്ഖരേഹി ച പദേഹി ച ഉഗ്ഘടേതി, ബ്യഞ്ജനേഹി ച ആകാരേഹി ച വിപഞ്ചേതി, നിരുത്തീഹി ച നിദ്ദേസേഹി ച വിത്ഥാരേതി. തത്ഥ ഉഗ്ഘടനാ ആദി, വിപഞ്ചനാ മജ്ഝേ, വിത്ഥാരനാ പരിയോസാനം. സോയം ധമ്മവിനയോ ഉഗ്ഘടിയന്തോ ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞും പുഗ്ഗലം വിനേതി, തേന നം ആഹു ആദികല്യാണോതി. വിപഞ്ചിയന്തോ വിപഞ്ചിതഞ്ഞും പുഗ്ഗലം വിനേതി, തേന നം ആഹു മജ്ഝേകല്യാണോതി. വിത്ഥാരിയന്തോ നേയ്യം പുഗ്ഗലം വിനേതി, തേന നം ആഹു പരിയോസാനകല്യാണോതീ"തി.

അത്ഥഗമ്ഭീരതാതിആദീസു **അത്ഥോ** നാമ തന്തിഅത്ഥോ. **ധമ്മോ** തന്തി. **പടിവേധോ** തന്തിയാ തന്തിഅത്ഥസ്സ ച യഥാഭൂതാവബോധോ. **ദേസനാ** നാമ മനസാ വവത്ഥാപിതായ തന്തിയാ ദേസനാ. തേ പനേതേ അത്ഥാദയോ യസ്മാ സസാദീഹി വിയ മഹാസമുദ്ദോ മന്ദബുദ്ധീഹി ദുക്ഖോഗാഹാ അലബ്ഭനേയ്യപതിട്ഠാ ച, തസ്മാ **ഗമ്ഭീരാ**. അഥ വാ **അത്ഥോ** നാമ ഹേതുഫലം. **ധമ്മോ** ഹേതു. **ദേസനാ** പഞ്ഞത്തി, യഥാധമ്മം ധമ്മാഭിലാപോ. അനുലോമപടിലോമസങ്ഖേപവിത്ഥാരാദിവസേന വാ കഥനം. **പടിവേധോ** അഭിസമയോ, അത്ഥാനുരൂപം ധമ്മേസു, ധമ്മാനുരൂപം അത്ഥേസു, പഞ്ഞത്തിപഥാനുരൂപം പഞ്ഞത്തീസു അവബോധോ. തേസം തേസം വാ ധമ്മാനം

പടിവിജ്ഝിതബ്ബോ ലക്ഖണസങ്ഖാതോ അവിപരീതസഭാവോ. തേപി ചേതേ അത്ഥാദയോ യസ്മാ അനുപചിതകുസലസമ്ഭാരേഹി ദുപ്പഞ്ഞേഹി സസാദീഹി വിയ മഹാസമുദ്ദോ ദുക്ഖോഗാഹാ അലബ്ഭനേയ്യപതിട്ഠാ ച, തസ്മാ **ഗമ്ഭീരാ**. തേസു പടിവേധസ്സപി അത്ഥസന്നിസ്സിതത്താ വുത്തം **"അത്ഥഗമ്ഭീരതാപടിവേധഗമ്ഭീരതാഹി സാത്ഥ"**ന്തി അത്ഥഗുണദീപനതോ. താസം ധമ്മദേസനാനം ബ്യഞ്ജനസന്നിസ്സിതത്താ വുത്തം **"ധമ്മഗമ്ഭീരതാദേസനാഗമ്ഭീരതാഹി സബ്യഞ്ജന"**ന്തി താസം ബ്യഞ്ജനസമ്പത്തിദീപനതോ. അത്ഥേസു പഭേദഗതം ഞാണം അത്ഥപടിസമ്ഭിദാ, അത്ഥധമ്മനിരുത്തിപടിസമ്ഭിദാസു പഭേദഗതം ഞാണം പടിഭാനപടിസമ്ഭിദാതി ഇമിസ്സാപി പടിസമ്ഭിദായ അത്ഥവിസയത്താ ആഹ **"അത്ഥപടിഭാനപടിസമ്ഭിദാവിസയതോ സാത്ഥ"**ന്തി അത്ഥസമ്പത്തിയാ അസതി തദഭാവതോ. **ധമ്മോ**തി തന്തി. **നിരുത്തീ**തി തന്തിപദാനം നിദ്ധാരേത്വാ വചനം. തത്ഥ പഭേദഗതാനി ഞാണാനി ധമ്മനിരുത്തിപടിസമ്ഭിദാതി ആഹ **"ധമ്മനിരുത്തിപടിസമ്ഭിദാവിസയതോ സബ്യഞ്ജന"**ന്തി അസതി ബ്യഞ്ജനസമ്പത്തിയാ തദഭാവതോ.

പരിക്ഖകജനപ്പസാദകന്തിതി ഏത്ഥ **ഇതി**-സദ്ദോ ഹേതുഅത്ഥോ. യസ്മാ പരിക്ഖകജനാനം കിംകുസലഗവേസീനം പസാദാവഹം, തസ്മാ **സാത്ഥം**. അത്ഥസമ്പന്നന്തി ഫലേന ഹേതുനോ അനുമാനം നദീപൂരേന വിയ ഉപരി വുട്ഠിപവത്തിയാ. സാത്ഥകതാ പനസ്സ **പണ്ഡിതവേദനീയതായ,** സാ പരമഗമ്ഭീരസണ്ഹസുഖുമഭാവതോ വേദിതബ്ബാ. വുത്തഞ്ഹേതം "ഗമ്ഭീരോ ദുദ്ദസോ"തിആദി. **ലോകിയജനപ്പസാദകന്തി സബ്യഞ്ജന**ന്തി യസ്മാ ലോകിയജനസ്സ പസാദാവഹം, തസ്മാ **സബ്യഞ്ജനം**. ലോകിയജനോ ഹി ബ്യഞ്ജനസമ്പത്തിയാ തുസ്സതി. ഇധാപി ഫലേന ഹേതുനോ അനുമാനം. സബ്യഞ്ജനതാ പനസ്സ **സദ്ധേയ്യതായ,** സാ ആദികല്യാണാദിഭാവതോ വേദിതബ്ബാ. അഥ വാ **പണ്ഡിതവേദനീയതോ സാത്ഥ**ന്തി പഞ്ഞാപദട്ഠാനതായ അത്ഥസമ്പന്നതം ആഹ, തതോ **പരിക്ഖകജനപ്പസാദകം സദ്ധേയ്യതോ സബ്യഞ്ജന**ന്തി സദ്ധാപദട്ഠാനതായ ബ്യഞ്ജനസമ്പന്നതം, തതോ ലോകിയജനപ്പസാദതന്തി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. **ഗമ്ഭീരാധിപ്പായതോ സാത്ഥ**ന്തി അധിപ്പായതോ അഗാധാപാരതായ അത്ഥസമ്പന്നം അഞ്ഞഥാ തദഭാവതോ. **ഉത്താനപദതോ സബ്യഞ്ജന**ന്തി സുബോധസദ്ദകതായ ബ്യഞ്ജനസമ്പന്നം പരമഗമ്ഭീരസ്സപി അത്ഥസ്സ വിനേയ്യാനം സുവിഞ്ഞേയ്യഭാവാപാദനതോ. സബ്ബോപേസ അത്ഥസമ്പത്തിയാ സാത്ഥം, ബ്യഞ്ജനസമ്പത്തിയാ സബ്യഞ്ജനന്തി സബ്ബപഠമം വുത്തസ്സേവ അത്ഥദ്വയസ്സ പപഞ്ചോതി ദട്ഠബ്ബോ. തഥാ ചേവ തത്ഥ തത്ഥ സംവണ്ണിതം. തഥാ ഹേത്ഥ വികപ്പസ്സ സമുച്ചയസ്സ വാ അഗ്ഗഹണം. **ഉപനേതബ്ബസ്സ അഭാവതോതി** പക്ഖിപിതബ്ബസ്സ വോദാനത്ഥസ്സ അവുത്തസ്സ അഭാവതോ. **കേവല**സദ്ദോ സകലാധിവചനന്തി ആഹ **"സകലപരിപുണ്ണഭാവേനാ"**തി , സബ്ബഭാഗേഹി പരിപുണ്ണതായാതി അത്ഥോ. **അപനേതബ്ബസ്സാ**തി സംകിലേസധമ്മസ്സ.

ബ്രഹ്മചരിയം പകാസേതീതി ഏത്ഥ പന അയം **ബ്രഹ്മചരിയ**-സദ്ദോ ദാനേ വേയ്യാവച്ചേ പഞ്ചസിക്ഖാപദസീലേ അപ്പമഞ്ഞാസു മേഥുനവിരതിയം സദാരസന്തോസേ വീരിയേ ഉപോസഥങ്ഗേസു അരിയമഗ്ഗേ സാസനേതി ഇമേസു അത്ഥേസു ദിസ്സതി.

"കിം തേ വതം കിം പന ബ്രഹ്മചരിയം,
കിസ്സ സുചിണ്ണസ്സ അയം വിപാകോ;
ഇദ്ധീ ജുതീ ബലവീരിയൂപപത്തി,
ഇദഞ്ച തേ നാഗമഹാവിമാനം.

"അഹഞ്ച ഭരിയാ ച മനുസ്സലോകേ,
സദ്ധാ ഉഭോ ദാനപതീ അഹുമ്ഹാ;
ഓപാനഭൂതം മേ ഘരം തദാസി,
സന്തപ്പിതാ സമണബ്രാഹ്മണാ ച.

"തം മേ വതം തം പന ബ്രഹ്മചരിയം,
തസ്സ സുചിണ്ണസ്സ അയം വിപാകോ;
ഇദ്ധീ ജുതീ ബലവീരിയൂപപത്തി,
ഇദഞ്ച മേ ധീര മഹാവിമാന"ന്തി. -

ഇമസ്മിഞ്ഹി **പുണ്ണകജാതകേ** (ജാ॰ ൨.൨൨.൧൬൨൨-൧൬൨൪, ൧൬൨൮) ദാനം "ബ്രഹ്മചരിയ"ന്തി വുത്തം.

"കേന പാണി കാമദദോ, കേന പാണി മധുസ്സവോ;
കേന തേ ബ്രഹ്മചരിയേന, പുഞ്ഞം പാണിമ്ഹി ഇജ്ഝതി.

"തേന പാണി കാമദദോ, തേന പാണി മധുസ്സവോ;
തേന മേ ബ്രഹ്മചരിയേന, പുഞ്ഞം പാണിമ്ഹി ഇജ്ഝതീ"തി. -

ഇമസ്മിം **അങ്കുരപേതവത്ഥുമ്ഹി** (പേ॰ വ॰ ൨൭൫, ൨൭൭) വേയ്യാവച്ചം "ബ്രഹ്മചരിയ"ന്തി വുത്തം. "ഏവം ഖോ തം ഭിക്ഖവേ തിത്തിരിയം നാമ ബ്രഹ്മചരിയം അഹോസീ"തി (ചൂളവ॰ ൩൧൧) ഇമസ്മിം **തിത്തിരജാതകേ** പഞ്ചസിക്ഖാപദസീലം "ബ്രഹ്മചരിയ"ന്തി വുത്തം. "തം ഖോ പന മേ പഞ്ചസിഖ ബ്രഹ്മചരിയം നേവ നിബ്ബിദായ ന വിരാഗായ ന നിരോധായ യാവദേവ ബ്രഹ്മലോകൂപപത്തിയാ"തി ഇമസ്മിം **മഹാഗോവിന്ദസുത്തേ** (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൨൯) ചതസ്സോ അപ്പമഞ്ഞായോ "ബ്രഹ്മചരിയ"ന്തി വുത്താ. "പരേ അബ്രഹ്മചാരീ ഭവിസ്സന്തി, മയമേത്ഥ ബ്രഹ്മചാരീ ഭവിസ്സാമാ"തി ഇമസ്മിം **സല്ലേഖസുത്തേ** (മ॰ നി॰ ൧.൮൩) മേഥുനവിരതി "ബ്രഹ്മചരിയ"ന്തി വുത്താ.

"മയഞ്ച ഭരിയാ നാതിക്കമാമ,
അമ്ഹേ ച ഭരിയാ നാതിക്കമന്തി;
അഞ്ഞത്ര താഹി ബ്രഹ്മചരിയം ചരാമ,
തസ്മാ ഹി അമ്ഹം ദഹരാ ന മീയരേ"തി. -

മഹാധമ്മപാലജാതകേ (ജാ॰ ൧.൧൦.൯൭) സദാരസന്തോസോ "ബ്രഹ്മചരിയ"ന്തി വുത്തോ. "അഭിജാനാമി ഖോ പനാഹം, സാരിപുത്ത, ചതുരങ്ഗസമന്നാഗതം ബ്രഹ്മചരിയം ചരിതാ, തപസ്സീ സുദം ഹോമീ"തി **ലോമഹംസനസുത്തേ** (മ॰ നി॰ ൧.൧൫൫) വീരിയം "ബ്രഹ്മചരിയ"ന്തി വുത്തം.

“ഹീനേന ബ്രഹ്മചരിയേന, ഖത്തിയേ ഉപപജ്ജതി;
മജ്ഝിമേന ച ദേവത്തം, ഉത്തമേന വിസുജ്ഝതീ”തി. -

ഏവം (ജാ॰ ൨.൨൨.൪൨൯) **നിമിജാതകേ** അത്തദമനവസേന കതോ അട്ഠങ്ഗികോ ഉപോസഥോ “ബ്രഹ്മചരിയ”ന്തി വുത്തോ. “ഇദം ഖോ പന മേ, പഞ്ചസിഖ, ബ്രഹ്മചരിയം ഏകന്തനിബ്ബിദായ വിരാഗായ...പേ॰... അയമേവ അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ”തി **മഹാഗോവിന്ദസുത്തസ്മിം**യേവ (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൨൯) അരിയമഗ്ഗോ “ബ്രഹ്മചരിയ”ന്തി വുത്തോ. “തയിദം ബ്രഹ്മചരിയം ഇദ്ധഞ്ചേവ ഫീതഞ്ച വിത്ഥാരികം ബാഹുജഞ്ഞം പുഥുഭൂതം യാവദേവ മനുസ്സേഹി സുപ്പകാസിത”ന്തി **പാസാദികസുത്തേ** (ദീ॰ നി॰ ൩.൧൭൪) സിക്ഖത്തയസങ്ഗഹം സകലസാസനം “ബ്രഹ്മചരിയ”ന്തി വുത്തം. ഇമസ്മിമ്പി ഠാനേ ഇദമേവ “ബ്രഹ്മചരിയ”ന്തി അധിപ്പേതന്തി ആഹ **“സിക്ഖത്തയപരിഗ്ഗഹിതത്താ”**തിആദി. **സേട്ഠേഹീ**തി ബുദ്ധാദീഹി സേട്ഠേഹി. സേട്ഠട്ഠേന ബ്രഹ്മഭൂതം വാ ചരിയം **ബ്രഹ്മചരിയം.**

സനിദാനന്തി ഹേട്ഠാ വുത്തലക്ഖണേന നിദാനേന സനിദാനം. **സഉപ്പത്തിക**ന്തി സഅട്ഠുപ്പത്തികം. **വേനേയ്യാനം അനുരൂപതോ**തി വേനേയ്യാനം ചരിയാദിഅനുരൂപതോ. **അത്ഥസ്സാ**തി ദേസിയമാനസ്സ സീലാദിഅത്ഥസ്സ. **ഹേതുദാഹരണയുത്തതോ**തി “തം കിസ്സ ഹേതു സേയ്യഥാപി, ഭിക്ഖവേ”തി ച ആദിനാ തത്ഥ തത്ഥ ഹേതുപമഗ്ഗഹണേന ഹേതുദാഹരണേഹി യുത്തതോ. **സദ്ധാപടിലാഭേനാ**തി “തേ തം ധമ്മം സുത്വാ തഥാഗതേ സദ്ധം പടിലഭന്തീ”തിആദിനാ വുത്തസദ്ധാപടിലാഭേന. **പടിപത്തിയാ**തി സീലവിസുദ്ധിയാദിസമ്മാപടിപത്തിയാ, പടിപത്തിനിമിത്തന്തി അത്ഥോ. **അധിഗമബ്യത്തിതോ**തി സച്ചപ്പടിവേധേന അധിഗമവേയ്യത്തിയസബ്ഭാവതോ സാത്ഥം കപിലമതാദി വിയ തുച്ഛം നിരത്ഥകം അഹുത്വാ അത്ഥസമ്പന്നന്തി കത്വാ. **പരിയത്തിയാ**തി പരിയത്തിധമ്മപരിചയേന. **ആഗമബ്യത്തിതോ**തി ദുരക്ഖാതധമ്മേസു പരിചയം കരോന്തസ്സ വിയ സമ്മോഹം അജനേത്വാ ബാഹുസച്ചവേയ്യത്തിയസബ്ഭാവതോ **സബ്യഞ്ജനം**. ബ്യഞ്ജനസമ്പത്തിയാ ഹി സതി ആഗമബ്യത്തീതി. **സീലാദിപഞ്ചധമ്മക്ഖന്ധയുത്തതോ**തി സീലാദീഹി പഞ്ചഹി ധമ്മകോട്ഠാസേഹി അവിരഹിതത്താ. **കേവലപരിപുണ്ണ**ന്തി അനവസേസേന സമന്തതോ പുണ്ണം പൂരിതം. **നിരുപക്കിലേസതോ**തി ദിട്ഠിമാനാദിഉപക്കിലേസാഭാവതോ. **നിത്ഥരണത്ഥായാ**തി വട്ടദുക്ഖതോ നിസ്സരണായ. **ലോകാമിസനിരപേക്ഖതോ**തി കഥഞ്ചിപി തണ്ഹാസന്നിസ്സയസ്സ അനിസ്സയതോ **പരിസുദ്ധം**. ഇദം വുത്തം ഹോതി - യോ “ഇമം ധമ്മദേസനം നിസ്സായ ലാഭം വാ സക്കാരം വാ ലഭിസ്സാമീ”തി ദേസേതി, തസ്സ അപരിസുദ്ധാ ദേസനാ ഹോതി. ഭഗവാ പന ലോകാമിസനിരപേക്ഖോ ഹിതഫരണേന മേത്താഭാവനായ മുദുഹദയോ ഉല്ലുമ്പനസഭാവസണ്ഠിതേന ചിത്തേന ദേസേതി, തസ്മാ തസ്സ ദേസനാ പരിസുദ്ധാതി.

സാധൂതി അയം സദ്ദോ “സാധു മേ ഭന്തേ ഭഗവാ സംഖിത്തേന ധമ്മം ദേസേതൂ”തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൪.൯൫) ആയാചനേ ദിസ്സതി. “സാധു ഭന്തേതി ഖോ സോ ഭിക്ഖു ഭഗവതോ ഭാസിതം അഭിനന്ദിത്വാ അനുമോദിത്വാ”തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൩.൮൬) സമ്പടിച്ഛനേ. “സാധു സാധു സാരിപുത്താ”തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൪൯) സമ്പഹംസനേ. “തേന ഹി ബ്രാഹ്മണ സാധുകം സുണോഹീ”തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൧൯൨) ദള്ഹീകമ്മേ ആണത്തിയഞ്ച ദിസ്സതി.

“സാധു ധമ്മരുചി രാജാ, സാധു പഞ്ഞാണവാ നരോ;
സാധു മിത്താനമദ്ദുബ്ഭോ, പാപസ്സാകരണം സുഖ”ന്തി. -

ആദീസു (ജാ॰ ൨.൧൮.൧൦൧) സുന്ദരേ. ഇധാപി സുന്ദരേയേവ ദട്ഠബ്ബോതി ആഹ **“സാധു ഖോ പനാതി സുന്ദരം ഖോ പനാ”**തി. തത്ഥ **സുന്ദര**ന്തി ഭദ്ദകം. ഭദ്ദകതാ ച പസ്സന്തസ്സ ഹിതസുഖാവഹഭാവേനാതി ആഹ **“അത്ഥാവഹം സുഖാവഹ”**ന്തി. തത്ഥ **അത്ഥാവഹ**ന്തി ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികപരമത്ഥസഞ്ഞിതഹിതാവഹം. **സുഖാവഹ**ന്തി യഥാവുത്തതിവിധസുഖാവഹം. **തഥാരൂപാന**ന്തി താദിസാനം . യാദിസേഹി പന ഗുണേഹി ഭഗവാ സമന്നാഗതോ, തേഹി ചതുപ്പമാണികസ്സ ലോകസ്സ സബ്ബകാലേപി അച്ചന്തായ പസാദനീയോ തേസം യഥാഭൂതസഭാവത്താതി ദസ്സേന്തോ **“യഥാരൂപോ”**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **യഥാഭുച്ച...പേ॰... അരഹത**ന്തി ഇമിനാ ധമ്മപ്പമാണാനം ലൂഖപ്പമാണാനഞ്ച സത്താനം ഭഗവതോ പസാദാവഹതം ദസ്സേതി, തംദസ്സനേന ച ഇതരേസമ്പി രൂപപ്പമാണഘോസപ്പമാണാനം പസാദാവഹതാ ദസ്സിതാ ഹോതീതി ദട്ഠബ്ബം തദവിനാഭാവതോ. ബ്രഹ്മചരിയം പകാസേതീതി കിത്തിസദ്ദോ അബ്ഭുഗ്ഗതോതി ഏവമേത്ഥ സമ്ബന്ധോതി ആഹ **“ദസ്സനമത്തമ്പി സാധു ഹോതീതി ഏവമജ്ഝാസയം കത്വാ”**തിആദി. തത്ഥ **ദസ്സനമത്തമ്പി സാധു ഹോതീ**തി ഏത്ഥ **കോസിയസകുണവത്ഥു** കഥേതബ്ബം.

൨. **യേന വാ കാരണേനാ**തി ഹേതുമ്ഹി ഇദം കരണവചനം. ഹേതുഅത്ഥോ ഹി കിരിയാകാരണം, ന കരണം വിയ കിരിയത്ഥോ, തസ്മാ നാനപ്പകാരഗുണവിസേസാധിഗമത്ഥാ ഇധ ഉപസങ്കമനകിരിയാതി “അന്നേന വസതീ”തിആദീസു വിയ ഹേതുഅത്ഥമേവേതം കരണവചനം യുത്തം, ന കരണത്ഥം തസ്സ അയുജ്ജമാനത്താതി വുത്തം “യേന വാ കാരണേനാ”തി. അവിഭാഗതോ ഹി സതതപ്പവത്തനിരതിസയസാദുവിപുലാമതരസസദ്ധമ്മഫലതായസ്സ സാദുഫലനിച്ചഫലിതമഹാരുക്ഖേന ഭഗവാ ഉപമിതോ. സാദുഫലൂപഭോഗാധിപ്പായഗ്ഗഹണേനേവ ഹി മഹാരുക്ഖസ്സ സാദുഫലതാ ഗഹിതാതി. **ഉപസങ്കമീ**തി ഉപസങ്കമന്തോ. സമ്പത്തകാമതായ ഹി കിഞ്ചി ഠാനം ഗച്ഛന്തോ തംതംപദേസാതിക്കമനേന ഉപസങ്കമി ഉപസങ്കമന്തോതി വത്തബ്ബതം ലഭതി. തേനാഹ **“ഗതോതി വുത്തം ഹോതീ”**തി, ഉപഗതോതി അത്ഥോ. **ഉപസങ്കമിത്വാ**തി പുബ്ബകാലകിരിയാനിദ്ദേസോതി ആഹ **“ഉപസങ്കമനപരിയോസാനദീപന”**ന്തി. **തതോ**തി യം ഠാനം പത്തോ ഉപസങ്കമീതി വുത്തോ, തതോ ഉപഗതട്ഠാനതോ. **ആസന്നതരം ഠാന**ന്തി പഞ്ഹം വാ പുച്ഛിതും ധമ്മം വാ സോതും സക്കുണേയ്യട്ഠാനം.

യഥാ ഖമനീയാദീനി പുച്ഛന്തോതി യഥാ ഭഗവാ “കച്ചി തേ ബ്രാഹ്മണ ഖമനീയം, കച്ചി യാപനീയ”ന്തിആദിനാ ഖമനീയാദീനി പുച്ഛന്തോ തേന ബ്രാഹ്മണേന സദ്ധിം സമപ്പവത്തമോദോ അഹോസി. പുബ്ബഭാസിതായ തദനുകരണേന ഏവം സോപി ബ്രാഹ്മണോ ഭഗവതാ സദ്ധിം സമപ്പവത്തമോദോ അഹോസീതി യോജനാ. തം പന സമപ്പവത്തമോദതം ഉപമായ ദസ്സേതും **“സീതോദകം വിയാ”**തിആദി വുത്തം. **സമ്മോദിത**ന്തി സംസന്ദിതം. **ഏകീഭാവ**ന്തി സമ്മോദനകിരിയായ സമാനതം ഏകരൂപതം. **ഖമനീയ**ന്തി “ഇദം ചതുചക്കം നവദ്വാരം സരീരയന്തം ദുക്ഖബഹുലതായ സഭാവതോ ദുസ്സഹം, കച്ചി ഖമിതും സക്കുണേയ്യ”ന്തി പുച്ഛതി. **യാപനീയ**ന്തി പച്ചയായത്തവുത്തികം ചിരപ്പബന്ധസങ്ഖാതായ യാപനായ കച്ചി യാപേതും സക്കുണേയ്യം. സീസരോഗാദിആബാധാഭാവേന **കച്ചി അപ്പാബാധം**. ദുക്ഖജീവികാഭാവേന **കച്ചി അപ്പാതങ്കം**. തംതംകിച്ചകരണേ ഉട്ഠാനസുഖതായ **കച്ചി ലഹുട്ഠാനം**. തദനുരൂപബലയോഗതോ **കച്ചി ബലം**. സുഖവിഹാരസമ്ഭവേന **കച്ചി ഫാസുവിഹാരോ** അത്ഥീതി തത്ഥ തത്ഥ കച്ചിസദ്ദം യോജേത്വാ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ . ബലപ്പത്താ പീതി **പീതി**യേവ. തരുണപീതി **പാമോജ്ജം**. സമ്മോദം ജനേതി കരോതീതി സമ്മോദനികം, തദേവ സമ്മോദനീയന്തി ആഹ **“സമ്മോദജനനതോ”**തി. സമ്മോദിതബ്ബതോ സമ്മോദനീയന്തി ഇദം പന അത്ഥം ദസ്സേന്തോ **“സമ്മോദിതും യുത്തഭാവതോ”**തി ആഹ. **സരിതബ്ബഭാവതോ**തി അനുസ്സരിതബ്ബഭാവതോ. “സരണീയ”ന്തി വത്തബ്ബേ ദീഘം കത്വാ **“സാരണീയ”**ന്തി വുത്തം.

സുയ്യമാനസുഖതോതി ആപാഥമധുരതമാഹ. **അനുസ്സരിയമാനസുഖതോ**തി വിമദ്ദരമണീയതം. **ബ്യഞ്ജനപരിസുദ്ധതായാ**തി സഭാവനിരുത്തിഭാവേന തസ്സാ കഥായ വചനചാതുരിയമാഹ. **അത്ഥപരിസുദ്ധതായാ**തി അത്ഥസ്സ നിരുപക്കിലേസതം. **അനേകേഹി പരിയായേഹീ**തി അനേകേഹി കാരണേഹി.

അതിദൂരഅച്ചാസന്നപടിക്ഖേപേന നാതിദൂരനാച്ചാസന്നം നാമ ഗഹിതം, തം പന അവകംസതോ ഉഭിന്നം പസാരിതഹത്ഥാസങ്ഘട്ടനേന ദട്ഠബ്ബം. **ഗീവം പസാരേത്വാ**തി ഗീവം പരിവത്തനവസേന പസാരേത്വാ. **മേ**തി കത്തുഅത്ഥേ സാമിവചനന്തി ആഹ **"മയാ സുത"**ന്തി. **ജാതിബ്രാഹ്മണേ**തി ജാതിയാ ബ്രാഹ്മണേ, ന ബാഹിതപാപതായാതി വുത്തം ഹോതി. **ഖണ്ഡിച്ചാദിഭാവം ആപാദിതേ**തി ഖണ്ഡിതദന്തപലിതകേസാദിഭാവം സമ്പാപിതേ. **വുഡ്ഢിമരിയാദപ്പത്തേ**തി വുഡ്ഢിപരിച്ഛേദം സമ്പത്തേ, വുഡ്ഢിപരിയന്തപ്പത്തേതി വുത്തം ഹോതി. **ജാതിമഹല്ലകതായാ**തി ഉപ്പത്തിയാ മഹല്ലകഭാവേന. മഹത്തം ലാതി ഗണ്ഹാതീതി മഹല്ലകോ, ജാതിയാ മഹല്ലകോ, ന വിഭവാദിനാതി ജാതിമഹല്ലകോ. **അദ്ധാന**ന്തി ദീഘകാലം. കിത്തകോ പന സോതി ആഹ **"ദ്വേ തയോ രാജപരിവട്ടേ"**തി, ദ്വിന്നം തിണ്ണം രാജൂനം രജ്ജപസാസനപടിപാടിയോതി അത്ഥോ. "അദ്ധഗതേ"തി വത്വാ കഥം വയോഗഹണം ഓസാനവയാപേക്ഖന്തി ആഹ **"പച്ഛിമവയം അനുപ്പത്തേ"**തി. **പച്ഛിമോ തതിയഭാഗോ**തി സത്തസട്ഠിതോ പട്ഠായ പച്ഛിമവയോ കോട്ഠാസോ.

ദുതിയേ അത്ഥവികപ്പേ **ജിണ്ണേ**തി നായം ജിണ്ണതാ വയോമത്തേന, അഥ ഖോ കുലപരിവട്ടേന പുരാണതായാതി ആഹ **"ജിണ്ണേതി പോരാണേ"**തിആദി. തേന തേസം ബ്രാഹ്മണാനം കുലവസേന ഉദിതോദിതഭാവമാഹ. "വയോഅനുപ്പത്തേ"തി ഇമിനാ ജാതിവുഡ്ഢിയാ വക്ഖമാനത്താ ഗുണവുഡ്ഢിയാ തതോ സാതിസയത്താ ച **"വുഡ്ഢേതി സീലാചാരാദിഗുണവുഡ്ഢിയുത്തേ"**തി ആഹ. തഥാ ജാതിമഹല്ലകതായപി തേനേവ വക്ഖമാനത്താ **മഹല്ലകേ**തി പദേന വിഭവമഹത്തതാ യോജിതാ. **മഗ്ഗപടിപന്നേ**തി ബ്രാഹ്മണാനം പടിപത്തിവിധിം ഉപഗതേ തം അവോക്കമ്മ ചരണതോ. **അന്തിമവയ**ന്തി പച്ഛിമവയം.

പച്ചുട്ഠാനം നാമ ആസനാ വുട്ഠാനന്തി ആഹ **"നാസനാ വുട്ഠഹതീ"**തി, നിസിന്നാസനതോ ന വുട്ഠാതീതി അത്ഥോ. ഏത്ഥ ച ജിണ്ണേ...പേ॰... വയോഅനുപ്പത്തേതി ഉപയോഗവചനം ആസനാ വുട്ഠാനകിരിയാപേക്ഖം ന ഹോതി, തസ്മാ ജിണ്ണേ...പേ॰... വയോഅനുപ്പത്തേ ദിസ്വാതി അജ്ഝാഹാരം കത്വാ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. അഥ വാ പച്ചുഗ്ഗമനകിരിയാപേക്ഖം ഉപയോഗവചനം, തസ്മാ **ന പച്ചുട്ഠേതീ**തി ഉട്ഠായ പച്ചുഗ്ഗമനം ന കരോതീതി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. പച്ചുഗ്ഗമനമ്പി ഹി പച്ചുട്ഠാനന്തി വുച്ചതി. വുത്തഞ്ഹേതം "ആചരിയം പന ദൂരതോവ ദിസ്വാ പച്ചുട്ഠായ പച്ചുഗ്ഗമനകരണം പച്ചുട്ഠാനം നാമാ"തി. നാസനാ വുട്ഠാതീതി ഇമിനാ പന പച്ചുഗ്ഗമനാഭാവസ്സ ഉപലക്ഖണമത്തം ദസ്സിതന്തി ദട്ഠബ്ബം. **വിഭാവനേ നാമ അത്ഥേ**തി പകതിവിഭാവനസങ്ഖാതേ അത്ഥേ, **ന അഭിവാദേതി വാ**തി ന അഭിവാദേതബ്ബന്തി സല്ലക്ഖേതീതി വുത്തം ഹോതി.

തം അഞ്ഞാണന്തി "അയം മമ അഭിവാദനാദീനി കാതും അരഹരൂപോ ന ഹോതീ"തി അജാനനവസേന പവത്തം അഞ്ഞാണം. **ഓലോകേന്തോ**തി "ദുക്ഖം ഖോ അഗാരവോ വിഹരതി അപ്പതിസ്സോ, കിം നു ഖോ അഹം സമണം വാ ബ്രാഹ്മണം വാ സക്കരേയ്യം, ഗരും കരേയ്യ"ന്തിആദിസുത്തവസേന (അ॰ നി॰ ൪.൨൧) ഞാണചക്ഖുനാ ഓലോകേന്തോ. **നിപച്ചകാരാരഹ**ന്തി പണിപാതാരഹം. **സമ്പതിജാതോ**തി മുഹുത്തജാതോ, ജാതസമനന്തരമേവാതി വുത്തം ഹോതി. ഉത്തരേന മുഖോതി **ഉത്തരാഭിമുഖോ,** ഉത്തരദിസാഭിമുഖോതി വുത്തം ഹോതി. **സത്തപദവീതിഹാരേന ഗന്ത്വാ സകലം ദസസഹസ്സിലോകധാതും ഓലോകേസി**ന്തി ഇദം "ധമ്മതാ ഏസാ, ഭിക്ഖവേ, സമ്പതിജാതോ ബോധിസത്തോ സമേഹി പാദേഹി പതിട്ഠഹിത്വാ ഉത്തരാഭിമുഖോ സത്തപദവീതിഹാരേന ഗച്ഛതി, സേതമ്ഹി ഛത്തേ അനുധാരിയമാനേ സബ്ബാ ദിസാ വിലോകേതി, ആസഭിഞ്ച വാചം ഭാസതീ"തി ഏവം പാളിയം (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൧) സത്തപദവീതിഹാരൂപരിട്ഠിതസ്സ വിയ സബ്ബദിസാനുവിലോകനസ്സ കഥിതത്താ വുത്തം, ന പനേതം ഏവം ദട്ഠബ്ബം, സത്തപദവീതിഹാരതോ പഗേവ ദിസാവിലോകനസ്സ കതത്താ. മഹാസത്തോ ഹി മനുസ്സാനം ഹത്ഥതോ മുച്ചിത്വാ പുരത്ഥിമദിസം ഓലോകേസി, അനേകാനി ചക്കവാളസഹസ്സാനി ഏകങ്ഗണാനി അഹേസും. തത്ഥ ദേവമനുസ്സാ ഗന്ധമാലാദീഹി പൂജയമാനാ "മഹാപുരിസ ഇധ തുമ്ഹേഹി സദിസോപി നത്ഥി, കുതോ ഉത്തരിതരോ"തി ആഹംസു. ഏവം ചതസ്സോ ദിസാ ചതസ്സോ അനുദിസാ ഹേട്ഠാ ഉപരീതി ദസപി ദിസാ അനുവിലോകേത്വാ അത്തനോ സദിസം അദിസ്വാ "അയം ഉത്തരാ ദിസാ"തി സത്തപദവീതിഹാരേന അഗമാസീതി വേദിതബ്ബോ. **ഓലോകേസി**ന്തി മമ പുഞ്ഞാനുഭാവേന ലോകവിവരണപാടിഹാരിയേ ജാതേ പഞ്ഞായമാനം ദസസഹസ്സിലോകധാതും മംസചക്ഖുനാവ ഓലോകേസിന്തി അത്ഥോ.

മഹാപുരിസോതി ജാതിഗോത്തകുലപ്പദേസാദിവസേന മഹന്തപുരിസോ. **അഗ്ഗോ**തി ഗുണേഹി സബ്ബപധാനോ. **ജേട്ഠോ**തി ഗുണവസേനേവ സബ്ബേസം വുഡ്ഢതമോ, ഗുണേഹി മഹല്ലകതമോതി വുത്തം ഹോതി. **സേട്ഠോ**തി ഗുണവസേനേവ സബ്ബേസം പസത്ഥതമോ. അത്ഥതോ പന പച്ഛിമാനി ദ്വേ പുരിമസ്സേവ വേവചനാനീതി വേദിതബ്ബം. **തയാ**തി നിസ്സക്കേ കരണവചനം. **ഉത്തരിതരോ**തി അധികതരോ. **പതിമാനേസീ**തി പൂജേസി. **ആസഭി**ന്തി ഉത്തമം. **മയ്ഹം അഭിവാദനാദിരഹോ പുഗ്ഗലോ**തി മയ്ഹം അഭിവാദനാദികിരിയായ അരഹോ അനുച്ഛവികോ പുഗ്ഗലോ. നിച്ചസാപേക്ഖതായ പനേത്ഥ സമാസോ ദട്ഠബ്ബോ. **തഥാഗതാ**തി തഥാഗതതോ, തഥാഗതസ്സ സന്തികാതി വുത്തം ഹോതി. **ഏവരൂപ**ന്തി അഭിവാദനാദിസഭാവം. **പരിപാകസിഥിലബന്ധന**ന്തി പരിപാകേന സിഥിലബന്ധനം.

൩. **തം വചന**ന്തി "നാഹം തം ബ്രാഹ്മണാ"തിആദിവചനം. "നാഹം അരസരൂപോ, മാദിസാ വാ അരസരൂപാ"തി വുത്തേ ബ്രാഹ്മണോ ഥദ്ധോ ഭവേയ്യ. തേന വുത്തം **"ചിത്തമുദുഭാവജനനത്ഥ"**ന്തി. **അയഞ്ഹി പരിയായസദ്ദോ ദേസനാവാരകാരണേസു വത്തതീ**തി ഏത്ഥ പരിയായേതി ദേസേതബ്ബമത്ഥം അവഗമേതി ബോധേതീതി **പരിയായോ,** ദേസനാ. പരിയായതി അപരാപരം പരിവത്തേതീതി **പരിയായോ** , വാരോ. പരിയായതി അത്തനോ ഫലം പരിഗ്ഗഹേത്വാ വത്തതി, തസ്സ വാ കാരണഭാവം ഗച്ഛതീതി **പരിയായോ,** കാരണന്തി ഏവം പരിയായസദ്ദസ്സ ദേസനാവാരകാരണേസു പവത്തി വേദിതബ്ബാ. **അഞ്ഞായ സണ്ഠഹേയ്യാ**തി അരഹത്തേ പതിട്ഠഹേയ്യ. **കതമോ പന സോ**തി പരിയായാപേക്ഖോ പുല്ലിങ്ഗനിദ്ദേസോ, കതമോ സോ പരിയായോതി അത്ഥോ. **ജാതിവസേനാ**തി ഖത്തിയാദിജാതിവസേന. **ഉപപത്തിവസേനാ**തി ദേവേസു ഉപപത്തിവസേന. **സേട്ഠസമ്മതാനമ്പീ**തി **അപി**-സദ്ദേന പഗേവ അസേട്ഠസമ്മതാനന്തി ദസ്സേതി. **അഭിനന്ദന്താന**ന്തി സപ്പീതികതണ്ഹാവസേന പമോദമാനാനം. **രജ്ജന്താന**ന്തി ബലവരാഗവസേന രജ്ജന്താനം. രൂപാദിപരിഭോഗേന ഉപ്പന്നതണ്ഹായുത്തസോമനസ്സവേദനാ രൂപതോ നിബ്ബത്തിത്വാ ഹദയതപ്പനതോ അമ്ബരസാദയോ വിയ **"രൂപരസാ"**തി വുച്ചന്തി. **ആവിഞ്ഛന്തീ**തി ആകഡ്ഢന്തി. **വത്ഥാരമ്മണാദിസാമഗ്ഗിയ**ന്തി വത്ഥുആരമ്മണാദികാരണസാമഗ്ഗിയം. **അനുക്ഖിപന്തോ**തി അത്തുക്കംസനവസേന കഥിതേ ബ്രാഹ്മണസ്സ അസപ്പായഭാവതോ അത്താനം അനുക്ഖിപന്തോ അനുക്കംസേന്തോ.

ഏതസ്മിം പനത്ഥേ കരണേ സാമിവചനന്തി "ജഹിതാ"തി ഏതസ്മിം അത്ഥേ. **തഥാഗതസ്സാതി** കരണേ സാമിവചനം, തഥാഗതേന ജഹിതാതി അത്ഥോ. **മൂലന്തി** ഭവമൂലം. "താലവത്ഥുവത്ഥുകതാ"തി വത്തബ്ബേ "ഓട്ഠമുഖോ"തിആദീസു വിയ മജ്ഝേപദലോപം കത്വാ അകാരഞ്ച ദീഘം കത്വാ "താലാവത്ഥുകതാ"തി വുത്തന്തി ആഹ **"താലവത്ഥു വിയ നേസം വത്ഥു കതന്തി താലാവത്ഥുകതാ"**തി. തത്ഥ താലസ്സ വത്ഥു താലവത്ഥു. യഥാ ആരാമസ്സ വത്ഥുഭൂതപുബ്ബോ പദേസോ ആരാമസ്സ അഭാവേ "ആരാമവത്ഥൂ"തി വുച്ചതി, ഏവം താലസ്സ പതിട്ഠിതോകാസോ സമൂലം ഉദ്ധരിതേ താലേ പദേസമത്തേ ഠിതേ താലസ്സ വത്ഥുഭൂതപുബ്ബത്താ "താലവത്ഥൂ"തി വുച്ചതി. **നേസന്തി** രൂപരസാദീനം. കഥം പന താലവത്ഥു വിയ നേസം വത്ഥു കതന്തി ആഹ **"യഥാ ഹീ"**തിആദി. രൂപാദിപരിഭോഗേന ഉപ്പന്നതണ്ഹായുത്തസോമനസ്സവേദനാസങ്ഖാതരൂപരസാദീനം ചിത്തസന്താനസ്സ അധിട്ഠാനഭാവതോ വുത്തം **"തേസം പുബ്ബേ ഉപ്പന്നപുബ്ബഭാവേന വത്ഥുമത്തേ ചിത്തസന്താനേ കതേ"**തി. തത്ഥ **പുബ്ബേതി** പുരേ, സരാഗകാലേതി വുത്തം ഹോതി. **താലാവത്ഥുകതാതി വുച്ചന്തീതി** താലവത്ഥു വിയ അത്തനോ വത്ഥുസ്സ കതത്താ രൂപരസാദയോ "താലാവത്ഥുകതാ"തി വുച്ചന്തി. ഏതേന പഹീനകിലേസാനം പുന ഉപ്പത്തിയാ അഭാവോ ദസ്സിതോ.

അവിരുള്ഹിധമ്മത്താതി അവിരുള്ഹിസഭാവതായ. മത്ഥകച്ഛിന്നോ താലോ പത്തഫലാദീനം അവത്ഥുഭൂതോ താലാവത്ഥൂതി ആഹ **"മത്ഥകച്ഛിന്നതാലോ വിയ കതാ"**തി. ഏതേന "താലാവത്ഥു വിയ കതാതി താലാവത്ഥുകതാ"തി അയം വിഗ്ഗഹോ ദസ്സിതോ. ഏത്ഥ പന അവത്ഥുഭൂതോ താലോ വിയ കതാതി അവത്ഥുതാലാകതാതി വത്തബ്ബേ വിസേസനസ്സ പദസ്സ പരനിപാതം കത്വാ "താലാവത്ഥുകതാ"തി വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം. ഇമിനാ പനത്ഥേന ഇദം ദസ്സേതി - രൂപരസാദിവചനേന വിപാകധമ്മധമ്മാ ഹുത്വാ പുബ്ബേ ഉപ്പന്നാ കുസലാകുസലധമ്മാ ഗഹിതാ, തേ ഉപ്പന്നാപി മത്ഥകസദിസാനം തണ്ഹാവിജ്ജാനം മഗ്ഗസത്ഥേന ഛിന്നത്താ ആയതിം താലപത്തസദിസേ വിപാകക്ഖന്ധേ നിബ്ബത്തേതും അസമത്ഥാ ജാതാ, തസ്മാ താലാവത്ഥു വിയ കതാതി താലാവത്ഥുകതാ രൂപരസാദയോതി. ഇമസ്മിഞ്ഹി അത്ഥേ "അഭിനന്ദന്താന"ന്തി ഇമിനാ പദേന കുസലസോമനസ്സമ്പി സങ്ഗഹിതന്തി വദന്തി.

അനഭാവംകതാതി ഏത്ഥ **അനു**-സദ്ദോ പച്ഛാ-സദ്ദേന സമാനത്ഥോതി ആഹ **"യഥാ നേസം പച്ഛാഭാവോ ന ഹോതീ"**തിആദി. **അനുഅഭാവം ഗതാതി** പച്ഛാ അനുപ്പത്തിധമ്മതാവസേന അഭാവം ഗതാ വിനാസമുപഗതാ, പഹീനാതി അത്ഥോ. "ഇമാ അനച്ഛരിയാ ഗാഥായോ പടിഭംസൂ"തി (മഹാവ॰ ൭, വ്വ) ഏത്ഥ അനച്ഛരിയസദ്ദം ഉദാഹരണവസേന ദസ്സേന്തോ ആഹ **"യഥാ അനുഅച്ഛരിയാ അനച്ഛരിയാ"**തി. തത്ഥ **അനുഅച്ഛരിയാതി** സവനകാലേ ഉപരൂപരി വിമ്ഹയകരാതി അത്ഥോ.

യഞ്ച ഖോ ത്വം വദേസി, സോ പരിയായോ ന ഹോതീതി യം വന്ദനാദിസാമഗ്ഗിരസാഭാവസങ്ഖാതം കാരണം അരസരൂപതായ വദേസി, തം കാരണം ന ഹോതി, ന വിജ്ജതീതി അത്ഥോ. നനു ച ബ്രാഹ്മണോ യം വന്ദനാദിസാമഗ്ഗിരസാഭാവസങ്ഖാതം പരിയായം സന്ധായ "അരസരൂപോ ഭവം ഗോതമോ"തി ആഹ, സോ പരിയായോ നത്ഥീതി വുത്തേ വന്ദനാദീനി ഭഗവാ കരോതീതി ആപജ്ജതീതി ഇമം അനിട്ഠപ്പസങ്ഗം ദസ്സേന്തോ ആഹ **"കസ്മാ പന ഭഗവാ ഏവമാഹാ"**തിആദി.

ർ. സബ്ബപരിയായേസൂതി സബ്ബവാരേസു. **സന്ധായ ഭാസിതമത്തന്തി** യം സന്ധായ ബ്രാഹ്മണോ "നിബ്ഭോഗോ ഭവം ഗോതമോ"തിആദിമാഹ, ഭഗവാ ച യം സന്ധായ നിബ്ഭോഗതാദിം അത്തനി അനുജാനാതി, തം സന്ധായ ഭാസിതമത്തം . **ഛന്ദരാഗപരിഭോഗോതി** ഛന്ദരാഗവസേന പരിഭോഗോ. **അപരം പരിയായന്തി** അഞ്ഞം കാരണം.

൭. കുലസമുദാചാരകമ്മന്തി കുലാചാരസങ്ഖാതം കമ്മം, കുലചാരിത്തന്തി വുത്തം ഹോതി. **അകിരിയന്തി** അകരണഭാവം. ദുട്ഠു ചരിതം ദുച്ചരിതം, കായദ്വാരേ ബാഹുല്ലവുത്തിതോ കായതോ പവത്തം ദുച്ചരിതന്തി **കായദുച്ചരിതം**. തം സരൂപതോ ദസ്സേന്തോ **"തത്ഥ ചാ"**തിആദിമാഹ. **പാണാതിപാതഅദിന്നാദാനമിച്ഛാചാരചേതനാ വേദിതബ്ബാതി** ഏത്ഥ (ഇതിവു॰ അട്ഠ॰ ൭ർ) **പാണോതി** പരമത്ഥതോ ജീവിതിന്ദ്രിയം, വോഹാരതോ സത്തോ. ജീവിതിന്ദ്രിയഞ്ചേത്ഥ രൂപാരൂപവസേന വേദിതബ്ബം. രൂപജീവിതിന്ദ്രിയേ ഹി വികോപിതേ ഇതരമ്പി തംസമ്ബന്ധതായ വിനസ്സതി. **സത്തോതി** ച ഖന്ധസന്താനോ ഗഹേതബ്ബോ. തത്ഥ ഹി സത്തപഞ്ഞത്തി. സരസേനേവ പതനസഭാവസ്സ അന്തരാ ഏവ അതീവ പാതനം അതിപാതോ, സണികം പതിതും അദത്വാ സീഘം പാതനന്തി അത്ഥോ. അതിക്കമ്മ വാ സത്ഥാദീഹി അഭിഭവിത്വാ പാതനം അതിപാതോ, പാണസ്സ അതിപാതോ **പാണാതിപാതോ,** പാണവധോ പാണഘാതോതി വുത്തം ഹോതി. അത്ഥതോ പന പാണേ പാണസഞ്ഞിനോ പരസ്സ ജീവിതിന്ദ്രിയുപച്ഛേദകപയോഗസമുട്ഠാപികാ കായവചീദ്വാരാനമഞ്ഞതരപ്പവത്താ വധകചേതനാ. യായ ഹി ചേതനായ വത്തമാനസ്സ ജീവിതിന്ദ്രിയസ്സ നിസ്സയഭൂതേസു മഹാഭൂതേസു ഉപക്കമകരണഹേതുകമഹാഭൂതപച്ചയാ ഉപ്പജ്ജനകമഹാഭൂതാ നുപ്പജ്ജിസ്സന്തി, സാ താദിസപ്പയോഗസമുട്ഠാപികാ ചേതനാ പാണാതിപാതോ. ലദ്ധുപക്കമാനി ഹി ഭൂതാനി ഇതരഭൂതാനി വിയ ന വിസദാനീതി സമാനജാതിയാനം കാരണാനി ന ഹോന്തി.

ഏത്ഥാഹ - ഖണേ ഖണേ നിരുജ്ഝനസഭാവേസു സങ്ഖാരേസു കോ ഹന്താ, കോ വാ ഹഞ്ഞതി, യദി ചിത്തചേതസികസന്താനോ, സോ അരൂപതായ ന ഛേദനഭേദനാദിവസേന വികോപനസമത്ഥോ, നപി വികോപനീയോ. അഥ രൂപസന്താനോ, സോ അചേതനതായ കട്ഠകലിങ്ഗരൂപമോതി ന തത്ഥ ഛേദനാദിനാ പാണാതിപാതോ ലബ്ഭതി യഥാ മതസരീരേ. പയോഗോപി പാണാതിപാതസ്സ പഹരണപ്പഹാരാദി അതീതേസു വാ സങ്ഖാരേസു ഭവേയ്യ അനാഗതേസു വാ പച്ചുപ്പന്നേസു വാ, തത്ഥ ന താവ അതീതാനാഗതേസു സമ്ഭവതി തേസം അഭാവതോ, പച്ചുപ്പന്നേസു ച സങ്ഖാരാനം ഖണികത്താ സരസേനേവ നിരുജ്ഝനസഭാവതായ വിനാസാഭിമുഖേസു നിപ്പയോജനോ പയോഗോ സിയാ, വിനാസസ്സ ച കാരണരഹിതത്താ ന പഹരണപ്പഹാരാദിപ്പയോഗഹേതുകം മരണം, നിരീഹകതായ ച സങ്ഖാരാനം കസ്സ സോ പയോഗോ, ഖണികത്താ വധാധിപ്പായസമകാലഭിജ്ജനതോ കസ്സ കിരിയാ, പരിയോസാനകാലാനവട്ഠാനതോ കസ്സ വാ പാണാതിപാതകമ്മബദ്ധോതി?

വുച്ചതേ - യഥാവുത്തവധകചേതനാസഹിതോ സങ്ഖാരാനം പുഞ്ജോ സത്തസങ്ഖാതോ ഹന്താ. തേന പവത്തിതവധപ്പയോഗനിമിത്തം അപഗതുസ്മാവിഞ്ഞാണജീവിതിന്ദ്രിയോ മതവോഹാരപ്പവത്തിനിബന്ധനോ യഥാവുത്തവധപ്പയോഗകരണേ ഉപ്പജ്ജനാരഹോ രൂപാരൂപധമ്മസമൂഹോ ഹഞ്ഞതി, കേവലോ വാ ചിത്തചേതസികസന്താനോ. വധപ്പയോഗാവിസയഭാവേപി തസ്സ പഞ്ചവോകാരഭവേ രൂപസന്താനാധീനവുത്തിതായ രൂപസന്താനേ പരേന പയോജിതജീവിതിന്ദ്രിയുപച്ഛേദകപയോഗവസേന തന്നിബ്ബത്തിവിനിബന്ധകവിസദിസരൂപുപ്പത്തിയാ വിഹതേ വിച്ഛേദോ ഹോതീതി ന പാണാതിപാതസ്സ അസമ്ഭവോ, നപി അഹേതുകോ പാണാതിപാതോ, ന ച പയോഗോ നിപ്പയോജനോ. പച്ചുപ്പന്നേസു സങ്ഖാരേസു കതപയോഗവസേന തദനന്തരം ഉപ്പജ്ജനാരഹസ്സ സങ്ഖാരകലാപസ്സ തഥാ അനുപ്പത്തിതോ ഖണികാനം സങ്ഖാരാനം ഖണികമരണസ്സ ഇധ മരണഭാവേന അനധിപ്പേതത്താ

സന്തതിമരണസ്സ ച യഥാവുത്തനയേന സഹേതുകഭാവതോ ന അഹേതുകം മരണം, ന ച കത്തുരഹിതോ പാണാതിപാതപയോഗോ നിരീഹകേസുപി സങ്ഖാരേസു സന്നിഹിതതാമത്തേന ഉപകാരകേസു അത്തനോ അത്തനോ അനുരൂപഫലുപ്പാദനിയതേസു കാരണേസു കത്തുവോഹാരസിദ്ധിതോ യഥാ "പദീപോ പകാസേതി, നിസാകരോവ ചന്ദിമാ"തി. ന ച കേവലസ്സ വധാധിപ്പായസഹഭുനോ ചിത്തചേതസികകലാപസ്സ പാണാതിപാതോ ഇച്ഛിതബ്ബോ സന്താനവസേന അവട്ഠിതസ്സേവ പടിജാനനതോ. സന്താനവസേന വത്തമാനാനഞ്ച പദീപാദീനം അത്ഥകിരിയാ ദിസ്സതീതി അയ്യേവ പാണാതിപാതേന കമ്മബദ്ധോ. അയഞ്ച വിചാരോ അദിന്നാദാനാദീസുപി യഥാസമ്ഭവം വിഭാവേതബ്ബോ.

സോ (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൮൯; ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ അകുസലകമ്മപഥകഥാ) ച പാണാതിപാതോ ഗുണവിരഹിതേസു തിരച്ഛാനഗതാദീസു പാണേസു ഖുദ്ദകേ പാണേ അപ്പസാവജ്ജോ, മഹന്തേ മഹാസാവജ്ജോ. കസ്മാ? പയോഗമഹന്തതായ, പയോഗസമത്തേപി വത്ഥുമഹന്തതായ. ഗുണവന്തേസു മനുസ്സാദീസു അപ്പഗുണേ പാണേ അപ്പസാവജ്ജോ, മഹാഗുണേ മഹാസാവജ്ജോ. സരീരഗുണാനം പന സമഭാവേ സതിപി കിലേസാനം ഉപക്കമാനഞ്ച മുദുതായ അപ്പസാവജ്ജോ, തിബ്ബതായ മഹാസാവജ്ജോതി വേദിതബ്ബോ.

കായവാചാഹി ന ദിന്നന്തി അദിന്നം, പരസന്തകം, തസ്സ ആദാനം **അദിന്നാദാനം**. പരസ്സഹരണം ഥേയ്യം, ചോരികാതി വുത്തം ഹോതി. അത്ഥതോ പന പരപരിഗ്ഗഹേ പരപരിഗ്ഗഹിതസഞ്ഞിനോ തദാദായകഉപക്കമസമുട്ഠാപികാ കായവചീദ്വാരാനമഞ്ഞതരദ്വാരപ്പവത്താ ഥേയ്യചേതനാ. തം ഹീനേ പരസന്തകേ അപ്പസാവജ്ജം, പണീതേ മഹാസാവജ്ജം. കസ്മാ? വത്ഥുപണീതതായ. വത്ഥുസമത്തേ സതി ഗുണാധികാനം സന്തകേ വത്ഥുസ്മിം മഹാസാവജ്ജം, തംതംഗുണാധികം ഉപാദായ തതോ തതോ ഹീനഗുണസ്സ സന്തകേ വത്ഥുസ്മിം അപ്പസാവജ്ജം.

മിച്ഛാ ചരണം **മിച്ഛാചാരോ,** മേഥുനസമാചാരേസു ഏകന്തനിന്ദിതോ ലാമകാചാരോ. സോ പന ലക്ഖണതോ അസദ്ധമ്മാധിപ്പായേന കായദ്വാരപ്പവത്താ അഗമനീയട്ഠാനവീതിക്കമചേതനാ. സോ പനേസ മിച്ഛാചാരോ സീലാദിഗുണവിരഹിതേ അഗമനീയട്ഠാനേ അപ്പസാവജ്ജോ, സീലാദിഗുണസമ്പന്നേ മഹാസാവജ്ജോ. തസ്സ ചത്താരോ സമ്ഭാരാ - അഗമനീയവത്ഥു, തസ്മിം സേവനചിത്തം, സേവനപയോഗോ, മഗ്ഗേനമഗ്ഗപ്പടിപത്തിഅധിവാസനന്തി. ഏകോ പയോഗോ സാഹത്ഥികോ ഏവ.

വചീദ്വാരേ ബാഹുല്ലവുത്തിതോ വാചതോ പവത്തം ദുച്ചരിതന്തി **വചീദുച്ചരിതം**. തം സരൂപതോ ദസ്സേന്തോ ആഹ **"മുസാവാദപിസുണവാചാഫരുസവാചാസമ്ഫപ്പലാപചേതനാ വേദിതബ്ബാ"**തി. തത്ഥ **മുസാ**തി അഭൂതം അതച്ഛം വത്ഥു. മുസാ വദീയതി വുച്ചതി ഏതായാതി **മുസാവാദോ,** അതഥം വത്ഥും തഥതോ പരം വിഞ്ഞാപേതുകാമസ്സ തഥാവിഞ്ഞത്തിസമുട്ഠാപികാ ചേതനാ. സോ യമത്ഥം ഭഞ്ജതി, തസ്സ അപ്പതായ അപ്പസാവജ്ജോ, മഹന്തതായ മഹാസാവജ്ജോ. അപിച ഗഹട്ഠാനം അത്തനോ സന്തകം അദാതുകാമതായ നത്ഥീതി ആദിനയപ്പവത്തോ അപ്പസാവജ്ജോ, സക്ഖിനാ ഹുത്വാ അത്ഥഭഞ്ജനത്ഥം വുത്തോ മഹാസാവജ്ജോ. പബ്ബജിതാനം അപ്പകമ്പി തേലം വാ സപ്പിം വാ ലഭിത്വാ ഹസാധിപ്പായേന "അജ്ജ ഗാമേ തേലം നദീ മഞ്ഞേ സന്ദതീ"തി പൂരണകഥാനയേന പവത്തോ അപ്പസാവജ്ജോ, അദിട്ഠംയേവ പന ദിട്ഠന്തിആദിനാ നയേന വദന്താനം മഹാസാവജ്ജോ. തസ്സ ചത്താരോ സമ്ഭാരാ ഹോന്തി - അതഥം വത്ഥു, വിസംവാദനചിത്തം, തജ്ജോ വായാമോ, പരസ്സ തദത്ഥവിഞ്ഞാപനന്തി. ഏകോ പയോഗോ സാഹത്ഥികോവ. സോ കായേന വാ കായപടിബദ്ധേന വാ വാചായ വാ പരവിസംവാദകകിരിയാകരണേ ദട്ഠബ്ബോ. തായ ചേ കിരിയായ പരോ തമത്ഥം ജാനാതി, അയം കിരിയാസമുട്ഠാപികചേതനാക്ഖണേയേവ മുസാവാദകമ്മുനാ ബജ്ഝതി. യസ്മാ പന യഥാ കായകായപടിബദ്ധവാചാഹി പരം വിസംവാദേതി, തഥാ "ഇദമസ്സ ഭണാഹീ"തി ആണാപേന്തോപി, പണ്ണം ലിഖിത്വാ പുരതോ നിസ്സജ്ജന്തോപി, "അയം അത്ഥോ ഏവം വേദിതബ്ബോ"തി കുട്ടാദീസു ലിഖിത്വാ ഠപേന്തോപി, തസ്മാ ഏത്ഥ ആണത്തികനിസ്സഗ്ഗിയഥാവരാപി പയോഗാ യുജ്ജന്തി. അട്ഠകഥാസു പന അനാഗതത്താ വീമംസിത്വാ ഗഹേതബ്ബാ.

പിസതീതി **പിസുണാ,** സമഗ്ഗേ സത്തേ അവയവഭൂതേ വഗ്ഗേ ഭിന്നേ കരോതീതി അത്ഥോ. നിരുത്തിനയേന വാ പിയസുഞ്ഞകരണതോ **പിസുണാ**. യായ ഹി വാചായ യസ്സ തം വാചം ഭാസതി, തസ്സ ഹദയേ അത്തനോ പിയഭാവം, പരസ്സ ച പിയസുഞ്ഞഭാവം കരോതി, സാ **പിസുണവാചാ**. ലക്ഖണതോ പന സംകിലിട്ഠചിത്തസ്സ പരേസം വാ ഭേദായ അത്തനോ പിയകമ്യതായ വാ കായവചീപയോഗസമുട്ഠാപികാ ചേതനാ പിസുണവാചാ പിസുണം വദതി ഏതായാതി കത്വാ. സാ യസ്സ ഭേദം കരോതി, തസ്സ അപ്പഗുണതായ അപ്പസാവജ്ജാ, മഹാഗുണതായ മഹാസാവജ്ജാ. തസ്സാ ചത്താരോ സമ്ഭാരാ - ഭിന്ദിതബ്ബോ പരോ, "ഇതി ഇമേ നാനാ ഭവിസ്സന്തി വിനാ ഭവിസ്സന്തീ"തി ഭേദപുരേക്ഖാരതാ വാ "ഇതി അഹം പിയോ ഭവിസ്സാമി വിസ്സാസികോ"തി പിയകമ്യതാ വാ, തജ്ജോ വായാമോ, തസ്സ തദത്ഥവിജാനനന്തി. പരേ പന അഭിന്നേ കമ്മപഥഭേദോ നത്ഥി, ഭിന്നേ ഏവ ഹോതി.

ഫരുസയതീതി **ഫരുസാ,** വാചാ. യായ ഹി വാചായ അത്താനമ്പി പരമ്പി ഫരുസം സിനേഹാഭാവേന ലൂഖം കരോതി, സാ **ഫരുസവാചാ**. അഥ വാ സയമ്പി ഫരുസാ ദോമനസ്സസമുട്ഠിതത്താ സഭാവേനപി കക്കസാ നേവ കണ്ണസുഖാ ന ഹദയസുഖാതി **ഫരുസവാചാ**. ഏത്ഥ പന പരേസം മമ്മച്ഛേദനവസേന പവത്തിയാ ഏകന്തനിട്ഠുരതായ സഭാവേന കാരണവോഹാരേന ച വാചായ ഫരുസസദ്ദപ്പവത്തി ദട്ഠബ്ബാ. തം ഫരുസം വദതി ഏതായാതി ഫരുസവാചാ, പരസ്സ മമ്മച്ഛേദകകായവചീപയോഗസമുട്ഠാപികാ ഏകന്തഫരുസാ ചേതനാ. തസ്സാ ആവിഭാവത്ഥമിദം വത്ഥു - ഏകോ കിര ദാരകോ മാതു വചനം അനാദിയിത്വാ അരഞ്ഞം ഗച്ഛതി, തം മാതാ നിവത്തേതും അസക്കോന്തീ "ചണ്ഡാ തം മഹിംസീ അനുബന്ധതൂ"തി അക്കോസി. അഥസ്സ തഥേവ അരഞ്ഞേ മഹിംസീ ഉട്ഠാസി. ദാരകോ "യം മമ മാതാ മുഖേന കഥേസി, തം മാ ഹോതു. യം ചിത്തേന ചിന്തേസി, തം ഹോതൂ"തി സച്ചകിരിയമകാസി. മഹിംസീ തത്ഥേവ ബദ്ധാ വിയ അട്ഠാസി . ഏവം മമ്മച്ഛേദകോപി പയോഗോ ചിത്തസണ്ഹതായ ഫരുസവാചാ ന ഹോതി. മാതാപിതരോ ഹി കദാചി പുത്തകേ ഏവമ്പി വദന്തി "ചോരാ വോ ഖണ്ഡാഖണ്ഡികം കരോന്തൂ"തി, ഉപ്പലപത്തമ്പി ച നേസം ഉപരി പതന്തം ന ഇച്ഛന്തി. ആചരിയുപജ്ഝായാ ച കദാചി നിസ്സിതകേ ഏവം വദന്തി "കിം ഇമേ അഹിരികാ അനോത്തപ്പിനോ ചരന്തി, നിദ്ധമഥ നേ"തി. അഥ ച നേസം ആഗമാധിഗമസമ്പത്തിം ഇച്ഛന്തി, യഥാ ചിത്തസണ്ഹതായ ഫരുസവാചാ ന ഹോതി, ഏവം വചനസണ്ഹതായ അഫരുസവാചാപി ന ഹോതി. ന ഹി മാരാപേതുകാമസ്സ "ഇമം സുഖം സയാപേഥാ"തി വചനം അഫരുസവാചാ ഹോതി, ചിത്തഫരുസതായ പന ഏസാ ഫരുസവാചാവ. സാ യം സന്ധായ പവത്തിതാ, തസ്സ അപ്പഗുണതായ അപ്പസാവജ്ജാ, മഹാഗുണതായ മഹാസാവജ്ജാ. തസ്സാ തയോ സമ്ഭാരാ - അക്കോസിതബ്ബോ പരോ, കുപിതചിത്തം, അക്കോസനാതി.

സം സുഖം ഹിതഞ്ച ഫലതി വിസരതി വിനാസേതീതി സമ്ഫം, അത്തനോ പരേസഞ്ച അനുപകാരകം യം കിഞ്ചി, സമ്ഫം പലപതി ഏതായാതി **സമ്ഫപ്പലാപോ,** അനത്ഥവിഞ്ഞാപികകായവചീപയോഗസമുട്ഠാപികാ അകുസലചേതനാ.

സോ ആസേവനമന്ദതായ അപ്പസാവജ്ജോ, ആസേവനമഹന്തതായ മഹാസാവജ്ജോ. തസ്സ ദ്വേ സമ്ഭാരാ - ഭാരതയുദ്ധസീതാഹരണാദിനിരത്ഥകകഥാപുരേക്ഖാരതാ, തഥാരൂപീകഥാകഥനഞ്ച. പരേ പന തം കഥം അഗണ്ഹന്തേ കമ്മപഥഭേദോ നത്ഥി, പരേന പന സമ്ഫപ്പലാപേ ഗഹിതേയേവ ഹോതി.

അഭിജ്ഝാബ്യാപാദമിച്ഛാദിട്ഠിയോതി എത്ഥ പരസമ്പത്തിം അഭിമുഖം ഝായതീതി **അഭിജ്ഝാ,** പരസമ്പത്തീസു ലോഭോ. സാ പന "അഹോ വത ഇദം മമസ്സാ"തി ഏവം പരഭണ്ഡാഭിജ്ഝായനലക്ഖണാ. അദിന്നാദാനം വിയ അപ്പസാവജ്ജാ മഹാസാവജ്ജാ ച. തസ്സാ ദ്വേ സമ്ഭാരാ - പരഭണ്ഡം, അത്തനോ പരിണാമനഞ്ച. പരഭണ്ഡവത്ഥുകേ ഹി ലോഭേ ഉപ്പന്നേപി ന താവ കമ്മപഥഭേദോ ഹോതി, യാവ "അഹോ വത ഇദം മമസ്സാ"തി അത്തനോ ന പരിണാമേതി.

ഹിതസുഖം ബ്യാപാദേതീ വിനാസേതീതി **ബ്യാപാദോ,** പടിഘോ. സോ പരവിനാസായ മനോപദോസലക്ഖണോ . സോ ഫരുസവാചാ വിയ അപ്പസാവജ്ജോ മഹാസാവജ്ജോ ച. തസ്സ ദ്വേ സമ്ഭാരാ - പരസത്തോ, തസ്സ ച വിനാസനചിന്താ. പരസത്തവത്ഥുകേ ഹി കോധേ ഉപ്പന്നേപി ന താവ കമ്മപഥഭേദോ ഹോതി, യാവ "അഹോ വതായം ഉച്ഛിജ്ജേയ്യ വിനസ്സേയ്യാ"തി തസ്സ വിനാസനം ന ചിന്തേതി.

യഥാഭുച്ചഗഹണാഭാവേന മിച്ഛാ പസ്സതീതി **മിച്ഛാദിട്ഠി.** സാ "നത്ഥി ദിന്ന"ന്തിആദിനാ നയേന വിപരീതദസ്സനലക്ഖണാ. സമ്ഫപ്പലാപോ വിയ അപ്പസാവജ്ജാ മഹാസാവജ്ജാ ച. അപിച അനിയതാ അപ്പസാവജ്ജാ, നിയതാ മഹാസാവജ്ജാ. തസ്സ ദ്വേ സമ്ഭാരാ - വത്ഥുനോ ഗഹിതാകാരവിപരീതതാ, യഥാ ച തം ഗണ്ഹാതി, തഥാഭാവേന തസ്സുപട്ഠാനന്തി. തത്ഥ നത്ഥികാഹേതുകഅകിരിയദിട്ഠീഹി ഏവ കമ്മപഥഭേദോ ഹോതി.

"അനേകവിഹിതാനം പാപകാനം അകുസലാനം ധമ്മാന"ന്തി സാമഞ്ഞവചനേപി പാരിസേസഞായതോ വുത്താവസേസാ അകുസലാ ധമ്മാ ഗഹേതബ്ബാതി ആഹ **"ഠപേത്വാ തേ ധമ്മേ"**തിആദി. തേ യഥാവുത്തകായദുച്ചരിതാദികേ അകുസലധമ്മേ ഠപേത്വാതി അത്ഥോ. **അനേകവിഹിതാ**തി അനേകപ്പകാരാ.

൬. അയം ലോകതന്തീതി അയം വുഡ്ഢാനം അഭിവാദനാദികിരിയാലക്ഖണാ ലോകപ്പവേണീ. അനാഗാമിബ്രഹ്മാനം അലങ്കാരാദീസു അനാഗാമിഭിക്ഖൂനഞ്ച ചീവരാദീസു നികന്തിവസേന രാഗുപ്പത്തി ഹോതീതി അനാഗാമിമഗ്ഗേന പഞ്ചകാമഗുണികരാഗസ്സേവ പഹാനം വേദിതബ്ബന്തി ആഹ **"പഞ്ചകാമഗുണികരാഗസ്സാ"**തി. രൂപാദീസു പഞ്ചസു കാമഗുണേസു വത്ഥുകാമകോട്ഠാസേസു ഉപ്പജ്ജമാനോ രാഗോ "പഞ്ചകാമഗുണികരാഗോ"തി വേദിതബ്ബോ. കോട്ഠാസവചനോ ഹേത്ഥ ഗുണസദ്ദോ "വയോഗുണാ അനുപുബ്ബം ജഹന്തീ"തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൧.൪) വിയ. **ദ്വീസു അകുസലചിത്തേസൂ**തി ദോമനസ്സസഹഗതേസു ദ്വീസു അകുസലചിത്തേസു. മോഹസ്സ സബ്ബാകുസലസാധാരണത്താ ആഹ **"സബ്ബാകുസലസമ്ഭവസ്സാ"**തി. **അവസേസാന**ന്തി സക്കായദിട്ഠിആദീനം.

൭. ജിഗുച്ഛതി മഞ്ഞേതി "അഹമഭിജാതോ രൂപവാ പഞ്ഞവാ, കഥം നാമ അഞ്ഞേസം അഭിവാദനാദിം കരേയ്യ"ന്തി ജിഗുച്ഛതി വിയ ജിഗുച്ഛതീതി വാ സല്ലക്ഖേമി. **അകോസല്ലസമ്ഭൂതട്ഠേനാ**തി അഞ്ഞാണസമ്ഭൂതട്ഠേന. അകുസലേ ധമ്മേ ജിഗുച്ഛമാനോ തേസം സമങ്ഗീഭാവമ്പി ജിഗുച്ഛതീതി വുത്തം **"അകുസലാനം ധമ്മാനം സമാപത്തീ"**തി. **സമാപത്തീ**തി ഏതസ്സേവ വേവചനം **സമാപജ്ജനാ സമങ്ഗിഭാവോ**തി. **മണ്ഡനകജാതിയോ**തി മണ്ഡനസഭാവോ, മണ്ഡനസീലോതി അത്ഥോ. **ജേഗുച്ഛിത**ന്തി ജിഗുച്ഛനസീലതം.

൮. ലോകജേട്ഠകകമ്മന്തി ലോകേ ജേട്ഠകാനം കത്തബ്ബകമ്മം, ലോകേ വാ സേട്ഠസമ്മതം കമ്മം. **തത്രാ**തി യഥാവുത്തേസു ദ്വീസുപി അത്ഥവികപ്പേസു. പദാഭിഹിതോ അത്ഥോ **പദത്ഥോ,** ബ്യഞ്ജനത്ഥോതി വുത്തം ഹോതി. **വിനയം വാ അരഹതീ**തി എത്ഥ വിനയനം വിനയോ, നിഗ്ഗണ്ഹനന്തി അത്ഥോ. തേനാഹ **"നിഗ്ഗഹം അരഹതീതി വുത്തം ഹോതീ"**തി. നനു ച പഠമം വുത്തേസു ദ്വീസുപി അത്ഥവികപ്പേസു സകത്ഥേ അരഹത്ഥേ ച ഭദ്ധിതപച്ചയോ സദ്ദലക്ഖണതോ ദിസ്സതി, ന പന "വിനയായ ധമ്മം ദേസേതീ"തി ഇമസ്മിം അത്ഥേ, തസ്മാ കഥമേത്ഥ തദ്ധിതപച്ചയോതി ആഹ **"വിചിത്രാ ഹി തദ്ധിതവുത്തീ"**തി. വിചിത്രതാ ചേത്ഥ ലോകപ്പമാണതോ വേദിതബ്ബാ. തഥാ ഹി യസ്മിം യസ്മിം അത്ഥേ തദ്ധിതപ്പയോഗോ ലോകസ്സ, തത്ഥ തത്ഥ തദ്ധിതവുത്തി ലോകതോ സിദ്ധാതി വിചിത്രാ തദ്ധിതവുത്തി. തസ്മാ യഥാ "മാ സദ്ദമകാസീ"തി വദന്തോ "മാസദ്ദികോ"തി വുച്ചതി, ഏവം വിനയായ ധമ്മം ദേസേതീതി വേനയികോതി വുച്ചതീതി അധിപ്പായോ.

൯. കപണപുരിസോതി ഗുണവിരഹിതതായ ദീനമനുസ്സോ. **ബ്യഞ്ജനാനി അവിചാരേത്വാ**തി തിസ്സദത്താദിസദ്ദേസു വിയ "ഇമസ്മിം അത്ഥേ അയം നാമ പച്ചയോ"തി ഏവം ബ്യഞ്ജനം വിചാരം അകത്വാ, അനിപ്ഫന്നപാടിപദികവസേനാതി വുത്തം ഹോതി.

൧൦. ദേവലോകഗബ്ഭസമ്പത്തിയാതി വത്വാ ഠപേത്വാ ഭുമ്മദേവേ സേസേസു ദേവേസു ഗബ്ഭഗ്ഗഹണസ്സ അഭാവതോ പടിസന്ധിയേവേത്ഥ ഗബ്ഭസമ്പത്തീതി വേദിതബ്ബാതി വുത്തമേവത്ഥം വിവരിത്വാ ദസ്സേന്തോ ആഹ **"ദേവലോകപടിസന്ധിപടിലാഭായ സംവത്തതീ"**തി. **അസ്സാ**തി അഭിവാദനാദിസാമീചികമ്മസ്സ. **മാതുകുച്ഛിസ്മിം പടിസന്ധിഗ്ഗഹണേ ദോസം ദസ്സേന്തോ**തി മാതിതോ അപരിസുദ്ധഭാവം ദസ്സേന്തോ, അക്കോസിതുകാമസ്സ ദാസിയാ പുത്തോതി ദാസികുച്ഛിസ്മിം നിബ്ബത്തഭാവേ ദോസം ദസ്സേത്വാ അക്കോസനം വിയ ഭഗവതോ മാതുകുച്ഛിസ്മിം പടിസന്ധിഗ്ഗഹണേ ദോസം ദസ്സേത്വാ അക്കോസന്തോപി ഏവമാഹാതി അധിപ്പായോ. **ഗബ്ഭതോ**തി ദേവലോകപടിസന്ധിതോ. തേനേവാഹ **"അഭബ്ബോ ദേവലോകൂപപത്തിം പാപുണിതുന്തി അധിപ്പായോ"**തി. **ഹീനോ വാ ഗബ്ഭോ അസ്സാതി അപഗബ്ഭോ**തി ഇമസ്സ വിഗ്ഗഹസ്സ ഏകേന പരിയായേന അധിപ്പായം ദസ്സേന്തോ ആഹ **"ദേവലോകഗബ്ഭപരിബാഹിരത്താ ആയതിം ഹീനഗബ്ഭപടിലാഭഭാഗീതീ"**തി. **ഇതി-സദ്ദോ** ഏ ഹേതുഅത്ഥോ, യസ്മാ ആയതിമ്പി ഹീനഗബ്ഭപടിലാഭഭാഗീ, തസ്മാ ഹീനോ വാ ഗബ്ഭോ അസ്സാതി അപഗബ്ഭോതി അധിപ്പായോ.

പുന തസ്സേവ വിഗ്ഗഹസ്സ **കോധവസേന...പേ॰... ദസ്സേന്തോ**തി ഹേട്ഠാ വുത്തനയസ്സ അനുരൂപം കത്വാ അധിപ്പായം ദസ്സേന്തോ ആഹ **"ഹീനോ വാസ്സ മാതുകുച്ഛിസ്മിം ഗബ്ഭവാസോ അഹോസീതി അധിപ്പായോ"**തി. **ഗബ്ഭ-സദ്ദോ** അത്ഥി മാതുകുച്ഛിപരിയായോ "ഗബ്ഭേ വസതി മാണവോ"തിആദീസു (ജാ॰ ൧.൧൫.൩൬൩) വിയ . അത്ഥി മാതുകുച്ഛിസ്മിം നിബ്ബത്തസത്തപരിയായോ "അന്തമസോ ഗബ്ഭപാതനം ഉപാദായാ"തിആദീസു (മഹാവ॰ ൧൨൯) വിയ. തത്ഥ മാതുകുച്ഛിപരിയായം ഗഹേത്വാ അത്ഥം ദസ്സേന്തോ ആഹ **"അനാഗതേ ഗബ്ഭസേയ്യാ"**തി. ഗബ്ഭേ സേയ്യാ **ഗബ്ഭസേയ്യാ. അനുത്തരേന മഗ്ഗേനാ**തി അഗ്ഗമഗ്ഗേന. കമ്മകിലേസാനം മഗ്ഗേന വിഹതത്താ ആഹ **"വിഹതകാരണത്താ"**തി. **ഇതരാ തിസ്സോപീ**തി അണ്ഡജസംസേദജഓപപാതികാ. ഏത്ഥ ച യദിപി "അപഗബ്ഭോ"തി ഇമസ്സ അനുരൂപതോ ഗബ്ഭസേയ്യാ

ഏവ വത്തബ്ബാ, പസങ്ഗതോ പന ലബ്ഭമാനം സബ്ബമ്പി വത്തും വട്ടതീതി പുനബ്ഭവാഭിനിബ്ബത്തിപി വുത്താതി വേദിതബ്ബാ.

ഇദാനി സത്തപരിയായസ്സ ഗബ്ഭസദ്ദസ്സ വസേന വിഗ്ഗഹനാനത്തം ദസ്സേന്തോ ആഹ **"അപിചാ"**തിആദി. ഇമസ്മിം പന വികപ്പേ **ഗബ്ഭസേയ്യാ പുനബ്ഭവാഭിനിബ്ബത്തീ**തി ഉഭയമ്പി ഗബ്ഭസേയ്യവസേനേവ വുത്തന്തിപി വദന്തി. നനു ച "ആയതിം ഗബ്ഭസേയ്യാ പഹീനാ"തി (പാരാ° ൧൧) വുത്തത്താ ഗബ്ഭസ്സ സേയ്യാ ഏവ പഹീനാ, ന പന ഗബ്ഭോതി ആപജ്ജതീതി ആഹ **"യഥാ ചാ"**തിആദി. അഥ "അഭിനിബ്ബത്തീ"തി ഏത്തകമേവ അവത്വാ പുനബ്ഭവഗ്ഗഹണം കിമത്ഥന്തി ആഹ **"അഭിനിബ്ബത്തി ച നാമാ"**തിആദി. **അപുനബ്ഭവഭൂതാ**തി ഖണേ ഖണേ ഉപ്പജ്ജമാനാനം ധമ്മാനം അഭിനിബ്ബത്തി.

൧൧. ധമ്മധാതുന്തി ഏത്ഥ ധമ്മേ അനവസേസേ ധാരേതി യാഥാവതോ ഉപധാരേതീതി ധമ്മധാതു, ധമ്മാനം യഥാസഭാവതോ അവബുജ്ഝനസഭാവോ, സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസ്സേതം അധിവചനം. **പടിവിജ്ഝിത്വാ**തി സച്ഛികത്വാ, പടിലഭിത്വാതി അത്ഥോ, പടിലാഭഹേതൂതി വുത്തം ഹോതി. **ദേസനാവിലാസപ്പത്തോ ഹോതീ**തി രുചിവസേന പരിവത്തേത്വാ ദേസേതും സമത്ഥതാ ദേസനാവിലാസോ, തം പത്തോ അധിഗതോതി അത്ഥോ. **കരുണാവിപ്ഫാര**ന്തി സബ്ബസത്തേസു മഹാകരുണായ ഫരണം. താദിഗുണലക്ഖണമേവ പുന ഉപമായ വിഭാവേത്വാ ദസ്സേന്തോ ആഹ **"പഥവീസമചിത്തത"**ന്തി. യഥാ പഥവീ സുചിഅസുചിനിക്ഖേപഛേദനഭേദനാദീസു ന വികമ്പതി, അനുരോധവിരോധം ന പാപുണാതി, ഏവം ഇട്ഠാനിട്ഠേസു ലാഭാലാഭാദീസു അനുരോധവിരോധപ്പഹാനതോ അവികമ്പിതചിത്തതായ പഥവീസമചിത്തതന്തി അത്ഥോ. **അകുപ്പധമ്മത**ന്തി ഏത്ഥ "അകുപ്പധമ്മോ നാമ ഫലസമാപത്തീ"തി തീസുപി **ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം. "പരേസു പന അക്കോസന്തേസുപി അത്തനോ പഥവീസമചിത്തതാലക്ഖണം അകുജ്ഝനസഭാവതന്തി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ"തി അമ്ഹാകം ഖന്തി. **ജരായ അനുസട**ന്തി ജരായ പലിവേഠിതം. **വട്ടഖാണുഭൂത**ന്തി അനേകേസം അനയബ്യസനാനം നിപാതലക്ഖണത്ഥമ്ഭഭൂതതായ സംസാരഖാണുഭൂതം. ബ്രാഹ്മണസ്സ വുഡ്ഢതായ ആസന്നവുത്തിമരണന്തി സമ്ഭാവനവസേന **"അജ്ജ മരിത്വാ"**തിആദി വുത്തം. **മഹന്തേന ഖോ പന ഉസ്സാഹേനാ**തി "സാധു ഖോ പന തഥാരൂപാനം അരഹതം ദസ്സനം ഹോതീ"തി ഏവം സഞ്ജാതമഹുസ്സാഹേന. **അപ്പടിസമം പുരേജാതഭാവ**ന്തി അനഞ്ഞസാധാരണം പുരേജാതഭാവം. നത്ഥി ഏതസ്സ പടിസമോതി **അപ്പടിസമോ,** പുരേജാതഭാവോ.

"അപീ"തി അവത്വാ "പീ"തി വദന്തോ പി-സദ്ദോപി വിസും അത്ഥി നിപാതോതി ദസ്സേതി. **സമ്ഭാവനത്ഥേ**തി "അപി നാമേവം സിയാ"തി വികപ്പനത്ഥോ സമ്ഭാവനത്ഥോ, തസ്മിം ജോതകതായ പിസദ്ദോ വത്തതി. **വചനസിലിട്ഠതായാ**തി വചനസ്സ മധുരഭാവത്ഥം, മുദുഭാവത്ഥന്തി അത്ഥോ. **ഏവഞ്ഹി ലോകേ സിലിട്ഠവചനം ഹോതീ**തി ഏവം ഏകമേവ ഗണനം അവത്വാ അപരായ ഗണനായ സദ്ധിം വചനം ലോകേ സിലിട്ഠവചനം ഹോതി യഥാ "ദ്വേ വാ തീണി വാ ഉദകഫുസിതാനീ"തി. **സമ്മാ അധിസയിതാനീ**തി പാദാദീഹി അത്തനാ നേസം കിഞ്ചി ഉപഘാതം അകരോന്തിയാ ബഹിവാതാദിപരിസ്സയപരിഹാരത്ഥം സമ്മദേവ ഉപരി സയിതാനി. ഉപരിഅത്ഥോ ഹേത്ഥ **അധി**-സദ്ദോ. **ഉതും ഗണ്ഹാപേന്തിയാ**തി തേസം അല്ലസിനേഹപരിയാദാനത്ഥം അത്തനോ കായുസ്മാവസേന ഉതും ഗണ്ഹാപേന്തിയാ. തേനാഹ **"ഉസ്മീകതാനീ"**തി. **സമ്മാ പരിഭാവിതാനീ**തി സമ്മദേവ സബ്ബസോ കുക്കുടവാസനായ വാസിതാനി. തേനാഹ **"കുക്കുടഗന്ധം ഗാഹാപിതാനീ"**തി.

ഏത്ഥ ച സമ്മാ പരിസേദനം കുക്കുടഗന്ധപരിഭാവനഞ്ച സമ്മാ അധിസയനനിപ്ഫത്തിയാ ആനുഭാവനിപ്ഫാദിതന്തി ദട്ഠബ്ബം. സമ്മാ അധിസയനേനേവ ഹി ഇതരദ്വയം ഇജ്ഝതി . ന ഹി സമ്മാ അധിസയനതോ വിസും സമ്മാ പരിസേദനസ്സ സമ്മാ പരിഭാവനസ്സ ച കരണം അത്ഥി, തേന പന സദ്ധിംയേവ ഇതരേസം ദ്വിന്നമ്പി ഇജ്ഝനതോ വുത്തം **"ഏവം തീഹി പകാരേഹി താനി അണ്ഡാനി പരിപാലിയമാനാനീ"**തി. **നഖസിഖാ**തി നഖഗ്ഗാനി. **മുഖതുണ്ഡക**ന്തി മുഖഗ്ഗം. **കപാലസ്സ തനുകത്താ**തി ഏത്ഥ യഥാ കപാലസ്സ തനുതാ ആലോകസ്സ അന്തോ പഞ്ഞായമാനസ്സ കാരണം, തഥാ കപാലസ്സ തനുതായ നഖസിഖാമുഖതുണ്ഡകാനം ഖരതായ ച അല്ലസിനേഹപരിയാദാനം കാരണവചനന്തി ദട്ഠബ്ബം. **സങ്കുടിതഹത്ഥപാദാ**തി ഏത്ഥ **ഹത്ഥാ**തി പക്ഖാ. ന ഹി കുക്കുടാനം പക്ഖതോ അഞ്ഞോ ഹത്ഥോ നാമ അത്ഥി. **ഏത്ഥാ**തി ആലോകട്ഠാനേ. **പക്ഖേ വിധുനന്താ**തി പക്ഖേ ചാലേന്താ. **നിക്ഖമന്താന**ന്തി നിദ്ധാരണേ സാമിവചനം, നിക്ഖമന്തേസൂതി അത്ഥോ.

സോ ജേട്ഠോ ഇതി അസ്സ വചനീയോതി യോ പഠമതരം അണ്ഡകോസതോ നിക്ഖന്തോ കുക്കുടപോതകോ, സോയേവ ജേട്ഠോതി വചനീയോ അസ്സ, ഭവേയ്യാതി അത്ഥോ. **സമ്പടിപാദേന്തോ**തി സംസന്ദേന്തോ. തിഭൂമകപരിയാപന്നാപി സത്താ അവിജ്ജാകോസസ്സ അന്തോ പവിട്ഠാ തത്ഥ തത്ഥ അപ്പഹീനായ അവിജ്ജായ വേഠിതത്താതി ആഹ **"അവിജ്ജാകോസസ്സ അന്തോ പവിട്ഠേസു സത്തേസൂ"**തി. **അണ്ഡകോസ**ന്തി ബീജകപാലം. **ലോകസന്നിവാസേ**തി ലോകോ ഏവ ലോകസന്നിവാസോ. **സമ്മാസമ്ബോധി**ന്തി ഏത്ഥ **സമ്മാ**തി അവിപരീതത്ഥോ, **സം**-സദ്ദോ സാമന്തി ഇമമത്ഥം ദീപേതി, തസ്മാ സമ്മാ അവിപരീതേനാകാരേന സയമേവ ചത്താരി സച്ചാനി ബുജ്ഝതി പടിവിജ്ഝതീതി സമ്മാസമ്ബോധീതി മഗ്ഗോ വുച്ചതി. തേനാഹ **"സമ്മാ സാമഞ്ച ബോധി"**ന്തി, സമ്മാ സയമേവ ച ബുജ്ഝനകന്തി അത്ഥോ. **സമ്മാ**തി വാ പസത്ഥവചനോ, **സം**-സദ്ദോ സുന്ദരവചനോതി ആഹ **"അഥ വാ പസത്ഥം സുന്ദരഞ്ച ബോധി"**ന്തി. ബോധിസദ്ദസ്സ അനേകത്ഥതം ദസ്സേത്വാ ഇധാധിപ്പേതമത്ഥം നിദ്ധാരേത്വാ ദസ്സേതുകാമോ ആഹ **"ബോധീതി രുക്ഖോപി മഗ്ഗോപീ"**തിആദി. തത്ഥ അബുജ്ഝി ഏത്ഥാതി **രുക്ഖോ** ബോധി. സയം ബുജ്ഝതി, ബുജ്ഝന്തി വാ തേന അരിയാതി **മഗ്ഗോ** ബോധി. സബ്ബധമ്മേ സബ്ബാകാരതോ ബുജ്ഝതി പടിവിജ്ഝതീതി **സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം** ബോധി. ബുജ്ഝീയതി സച്ഛികരീയതീതി **നിബ്ബാനം** ബോധി. **അന്തരാ ച ബോധി**ന്തി ദുതിയമുദാഹരണം വിനാപി രുക്ഖസദ്ദേന ബോധിസദ്ദസ്സ രുക്ഖേ പവത്തിദസ്സനത്ഥം വുത്തം. **വരഭൂരിമേധസോ**തി മഹാപഥവീ വിയ പത്ഥടവരപഞ്ഞോതി അത്ഥോ. **അസബ്ബഗുണദായകത്താ**തി സബ്ബഗുണാനം അദായകത്താ. സബ്ബഗുണേ ന ദദാതീതി ഹി അസബ്ബഗുണദായകോ, അയുത്തസമാസോയം ഗമകത്താ യഥാ "അസൂരിയംപസ്സാനി മുഖാനീ"തി.

തിസ്സോ വിജ്ജാതി ഉപനിസ്സയവതോ സഹേവ അരഹത്തഫലേന തിസ്സോ വിജ്ജാ ദേതി. നനു ചേത്ഥ തീസു വിജ്ജാസു ആസവക്ഖയഞാണസ്സ മഗ്ഗപരിയാപന്നത്താ കഥമേതം യുജ്ജതി "മഗ്ഗോ തിസ്സോ വിജ്ജാ ദേതീ"തി? നായം ദോസോ. സതിപി ആസവക്ഖയഞാണസ്സ മഗ്ഗപരിയാപന്നഭാവേ അട്ഠങ്ഗികേ മഗ്ഗേ സതി മഗ്ഗഞാണേന സദ്ധിം തിസ്സോ വിജ്ജാ പരിപുണ്ണാ ഹോന്തീതി "മഗ്ഗോ തിസ്സോ വിജ്ജാ ദേതീ"തി വുച്ചതി. **ഛ അഭിഞ്ഞാ**തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ. **സാവകപാരമിഞാണ**ന്തി അഗ്ഗസാവകേഹി പടിലഭിതബ്ബം സബ്ബമേവ ലോകിയലോകുത്തരഞാണം. **പച്ചേകബോധിഞാണ**ന്തി ഏത്ഥാപി ഇമിനാവ നയേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **അബ്ഭഞ്ഞാസി**ന്തി ജാനിം. ജാനനഞ്ച ന അനുസ്സവാദിവസേനാതി ആഹ **"പടിവിജ്ഝി"**ന്തി, പച്ചക്ഖമകാസിന്തി അത്ഥോ. പടിവേധോപി ന ദൂരേ ഠിതസ്സ

ലക്ഖണപ്പടിവേധോ വിയാതി ആഹ **"പത്തോമ്ഹീ"**തി, പാപുണിന്തി അത്ഥോ. പാപുണനഞ്ച ന സയം ഗന്ത്വാതി ആഹ **"അധിഗതോമ്ഹീ"**തി, സകസന്താനേ ഉപ്പാദനവസേന പടിലഭിന്തി അത്ഥോ.

ഓപമ്മസമ്പടിപാദനന്തി ഓപമ്മത്ഥസ്സ ഉപമേയ്യേന സമ്മദേവ പടിപാദനം. **അത്ഥേനാ**തി ഉപമേയ്യത്ഥേന. യഥാ കുക്കുടിയാ അണ്ഡേസു തിവിധകിരിയാകരണം കുക്കുടച്ഛാപകാനം അണ്ഡകോസതോ നിക്ഖമനസ്സ മൂലകാരണം, ഏവം ബോധിസത്തഭൂതസ്സ ഭഗവതോ തിവിധാനുപസ്സനാകരണം അവിജ്ജണ്ഡകോസതോ നിക്ഖമനസ്സ മൂലകാരണന്തി ആഹ **"യഥാ ഹി തസ്സാ കുക്കുടിയാ...പേ॰... തിവിധാനുപസ്സനാകരണ"**ന്തി. "സന്താനേ"തി വുത്തത്താ അണ്ഡസദിസതാ സന്താനസ്സ ബഹി നിക്ഖന്തകുക്കുടച്ഛാപകസദിസതാ ബുദ്ധഗുണാനം, ബുദ്ധഗുണാതി ച അത്ഥതോ ബുദ്ധോയേവ "തഥാഗതസ്സ ഖോ ഏതം, വാസേട്ഠ, അധിവചനം ധമ്മകായോ ഇതിപീ"തി വചനതോ. **അവിജ്ജണ്ഡകോസസ്സ തനുഭാവോ**തി ബലവവിപസ്സനാവസേന അവിജ്ജണ്ഡകോസസ്സ തനുഭാവോ, പടിച്ഛാദനസാമത്ഥിയേന ച അവിജ്ജായ അണ്ഡകോസസദിസതാ. മുദുഭൂതസ്സാപി ഖരഭാവാപത്തി ഹോതീതി തന്നിവത്തനത്ഥം **"ഥദ്ധഖരഭാവോ"**തി വുത്തം. **തിക്ഖഖരവിപ്പസന്നസൂരഭാവോ**തി ഏത്ഥ പരിഗ്ഗയ്ഹമാനേസു സങ്ഖാരേസു വിപസ്സനാഞാണസ്സ സമാധിന്ദ്രിയവസേന സുഖാനുപ്പവേസോ **തിക്ഖതാ,** അനുപവിസിത്വാപി സതിന്ദ്രിയവസേന അനതിക്കമനതോ അകുണ്ഠതാ **ഖരഭാവോ.** തിക്ഖോപി ഹി ഏകച്ചോ സരോ ലക്ഖം പത്വാ കുണ്ഠോ ഹോതി, ന തഥാ ഇദം. സതിപി ഖരഭാവേ സുഖുമപ്പവത്തിവസേന കിലേസസമുദാചാരസങ്ഖോഭരഹിതതായ സദ്ധിന്ദ്രിയവസേന **പസന്നഭാവോ,** സതിപി ച പസന്നഭാവേ അന്തരാ അനോസക്കിത്വാ കിലേസപച്ചത്ഥികാനം സുട്ഠു അഭിഭവനതോ വീരിയിന്ദ്രിയവസേന **സൂരഭാവോ** വേദിതബ്ബോ. ഏവമിമേഹി പകാരേഹി സങ്ഖാരുപേക്ഖാഞാണമേവ ഗഹിതന്തി ദട്ഠബ്ബം. **വിപസ്സനാഞാണസ്സ പരിണാമകാലോ**തി വിപസ്സനായ വുട്ഠാനഗാമിനിഭാവപ്പത്തി, തദാ ച സാ മഗ്ഗഞാണഗബ്ഭം ധാരേന്തീ വിയ ഹോതീതി ആഹ **"ഗബ്ഭഗ്ഗഹണകാലോ"**തി. **ഗബ്ഭം ഗണ്ഹാപേത്വാ**തി സങ്ഖാരുപേക്ഖായ അനന്തരം സിഖാപ്പത്തഅനുലോമവിപസ്സനാവസേന മഗ്ഗവിജായനത്ഥം ഗബ്ഭം ഗണ്ഹാപേത്വാ. **അനുപുബ്ബാധിഗതേനാ**തി പഠമമഗ്ഗപടിപാടിയാ അധിഗതേന. **അഭിഞ്ഞാപക്ഖേ**തി ലോകിയാഭിഞ്ഞാപക്ഖേ. ലോകുത്തരാഭിഞ്ഞാ ഹി അവിജ്ജണ്ഡകോസം പദാലിതാ. പോത്ഥകേസു പന കത്ഥചി "ഛഅഭിഞ്ഞാപക്ഖേ"തി ലിഖന്തി, സോ അപാഠോതി വേദിതബ്ബോ. **ജേട്ഠോ സേട്ഠോ**തി വുദ്ധതമത്താ **ജേട്ഠോ,** സബ്ബഗുണേഹി ഉത്തമത്താ പസത്ഥതമോതി **സേട്ഠോ.**

ഇദാനി "ആരദ്ധം ഖോ പന മേ ബ്രാഹ്മണ വീരിയ"ന്തിആദികായ ദേസനായ അനുസന്ധിം ദസ്സേന്തോ ആഹ **"ഏവം ഭഗവാ"**തിആദി. തത്ഥ **പുബ്ബഭാഗതോ പഭുതീ**തി ഭാവനായ പുബ്ബഭാഗിയവീരിയാരമ്ഭാദിതോ പട്ഠായ. **ചിത്തമേവമുപ്പന്ന**ന്തി ഏവം ഉപരി വക്ഖമാനപരിവിതക്കവസേന ചിത്തമുപ്പന്നന്തി അത്ഥോ. "ചിത്തമേവ ഉപ്പന്ന"ന്തിപി പാഠോ, തത്ഥ ചിത്തമേവ ഉപ്പന്നം, ന താവ ഭഗവതി പസാദോതി അത്ഥോ. **മുട്ഠസ്സതിനാ**തി വിനട്ഠസ്സതിനാ, സതിവിരഹിതേനാതി അത്ഥോ. **സാരദ്ധകായേനാ**തി സദരഥകായേന. **ബോധിമണ്ഡേ**തി ബോധിസങ്ഖാതസ്സ ഞാണസ്സ മണ്ഡഭാവപ്പത്തേ ഠാനേ. ബോധീതി ഹി പഞ്ഞാ വുച്ചതി, സാ ഏത്ഥ മണ്ഡാ പസന്നാ ജാതാതി സോ പദേസോ "ബോധിമണ്ഡോ"തി പഞ്ഞാതോ. **ചതുരങ്ഗസമന്നാഗത**ന്തി "കാമം തചോ ച ന്ഹാരു ച അട്ഠി ച അവസിസ്സതു, സരീരേ ഉപസുസ്സതു മംസലോഹിത"ന്തി (മ॰ നി॰ വ.൧൮൪; സം॰ നി॰ വ.൨൭; അ॰ നി॰ വ.൫; മഹാനി॰ ൧൯൬) ഏവം വുത്തചതുരങ്ഗസമന്നാഗതം വീരിയം. തത്ഥ തചോതി ഏകം അങ്ഗം ന്ഹാരു ഏകം അങ്ഗം അട്ഠി ഏകം അങ്ഗം മംസലോഹിതം ഏകം അങ്ഗന്തി വേദിതബ്ബം. **തചോ ഏകം അങ്ഗ**ന്തി ച തചേ നിരപേക്ഖഭാവോ ഏകം അങ്ഗന്തി ഗഹേതബ്ബം. പധാനം അനുയുഞ്ജന്തസ്സ ഹി തചേ പലുജ്ജമാനേപി തംനിമിത്തം അവോസാനാപജ്ജനം തസ്സ വീരിയസ്സ ഏകം അങ്ഗം ഏകം കാരണം. ഏവം സേസേസുപി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **പഗ്ഗഹിത**ന്തി ആരമ്ഭം സിഥിലം അകത്വാ ദള്ഹപരക്കമസങ്ഖാതുസ്സാഹനഭാവേന ഗഹിതം. തേനാഹ **"അസിഥിലപ്പവത്തിതന്തി വുത്തം ഹോതീ"**തി.

അസല്ലീനന്തി അസങ്കുചിതം കോസജ്ജവസേന സങ്കോചം അനാപന്നം. **ഉപട്ഠിതാ**തി ഓഗാഹനസങ്ഖാതേന അപിലാപഭാവേന ആരമ്മണം ഉപഗന്ത്വാ ഠിതാ. തേനാഹ **"ആരമ്മണാഭിമുഖീഭാവേനാ"**തി. സമ്മോസസ്സ വിദ്ധംസനവസേന പവത്തിയാ ന സമ്മുട്ഠാതി **അസമ്മുട്ഠാ.** കിഞ്ചാപി ചിത്തപസ്സദ്ധിവസേനേവ ചിത്തമേവ പസ്സദ്ധം, കായപസ്സദ്ധിവസേനേവ ച കായോ പസ്സദ്ധോ ഹോതി, തഥാപി യസ്മാ കായപസ്സദ്ധി ഉപ്പജ്ജമാനാ ചിത്തപസ്സദ്ധിയാ സഹേവ ഉപ്പജ്ജതി, ന വിനാ, തസ്മാ വുത്തം **"കായചിത്തപസ്സദ്ധിവസേനാ"**തി. കായപസ്സദ്ധിയാ ഉഭയേസമ്പി കായാനം പസ്സമ്ഭനാവഹത്താ വുത്തം **"രൂപകായോപി പസ്സദ്ധോയേവ ഹോതീ"**തി. **സോ ച ഖോ**തി സോ ച ഖോ കായോ. **വിഗതദരഥോ**തി വിഗതകിലേസദരഥോ. നാമകായേ ഹി വിഗതദരഥേ രൂപകായോപി വൂപസന്തദരഥപരിളാഹോ ഹോതി. **സമ്മാ ആഹിത**ന്തി നാനാരമ്മണേസു വിധാവനസങ്ഖാതം വിക്ഖേപം വിച്ഛിന്ദിത്വാ ഏകസ്മിംയേവ ആരമ്മണേ അവിക്ഖിത്തഭാവാപാദനേന സമ്മദേവ ആഹിതം ഠപിതം. തേനാഹ **"സുട്ഠു ഠപിത"**ന്തിആദി. ചിത്തസ്സ അനേകഗ്ഗഭാവോ വിക്ഖേപവസേന ചഞ്ചലതാ, സാ സതി ഏകഗ്ഗതായ ന ഹോതീതി ആഹ **"ഏകഗ്ഗം അചലം നിപ്ഫന്ദന"**ന്തി. **ഏത്താവതാ**തി "ആരദ്ധം ഖോ പനാ"തിആദിനാ വീരിയസതിപസ്സദ്ധിസമാധീനം കിച്ചസിദ്ധിദസ്സനേന.

നനു ച സദ്ധാപഞ്ഞാനമ്പി കിച്ചസിദ്ധി ഝാനസ്സ പുബ്ബപടിപദായ ഇച്ഛിതബ്ബാതി? സച്ചം ഇച്ഛിതബ്ബാ, സാ പന നാനന്തരികഭാവേന അവുത്തസിദ്ധാതി ന ഗഹിതാ. അസതി ഹി സദ്ധായ വീരിയാരമ്ഭാദീനം അസമ്ഭവോയേവ, പഞ്ഞാപരിഗ്ഗഹേ ച നേസം അസതി ഞായാരമ്ഭാദിഭാവോ ന സിയാ, തഥാ അസല്ലീനാസമ്മോസതാദയോ വീരിയാദീനന്തി അസല്ലീനതാദിഗ്ഗഹണേനേവേത്ഥ പഞ്ഞാകിച്ചസിദ്ധി ഗഹിതാതി ദട്ഠബ്ബം. ഝാനഭാവനായം വാ സമാധികിച്ചം അധികം ഇച്ഛിതബ്ബന്തി ദസ്സേതും സമാധിപരിയോസാനാവ ഝാനസ്സ പുബ്ബപടിപദാ കഥിതാതി ദട്ഠബ്ബം.

പഠമജ്ഝാനകഥാ

ഇദാനി "വിവിച്ചേവ കാമേഹീ"തിആദിനയപ്പവത്തായ പാളിയാ ഝാനവിഭങ്ഗേ (വിഭ॰ ൫൦൮) വുത്തമ്പി അത്ഥം അട്ഠകഥാനയേനേവ സംവണ്ണേതുകാമോ വിഭങ്ഗപാളിയം വുത്തനയേന അവചനേ കാരണം ദസ്സേതും **"കിഞ്ചാപി തത്ഥ കതമേ കാമാ"**തിആദിമാഹ . തത്ഥ പഠമനാകാരേന പവത്തോ ദുബ്ബലോ ലോഭോ ഛന്ദനട്ഠേന **ഛന്ദോ,** തതോ ബലവാ രഞ്ജനട്ഠേന **രാഗോ,** തതോപി ബലവതരോ ബഹലരാഗോ **ഛന്ദരാഗോ**. നിമിത്താനുബ്യഞ്ജനാനി സങ്കപ്പേതി ഏതേനാതി **സങ്കപ്പോ,** തഥാപവത്തോ ലോഭോ. തത്ഥ **നിമിത്തസങ്കപ്പനാ** നാമ അവയവേ സമോധാനേത്വാ "ഇത്ഥീ പുരിസോ"തിആദിനാ ഏകജ്ഝം കത്വാ ഉപരൂപരി കിലേസുപ്പത്തിയാ നിമിത്തസ്സ കപ്പനാ. **അനുബ്യഞ്ജനസങ്കപ്പനാ** പന "ഹത്ഥാ സോഭനാ, പാദാ സോഭനാ"തി ഏവം അനുബ്യഞ്ജനവസേന വിഭജിത്വാ കപ്പനാതി. കിലേസാനഞ്ഹി അനു അനു ബ്യഞ്ജനതോ പരിബ്യഞ്ജനതോ പരിബ്യത്തിവസേന ഉപ്പത്തിയാ പച്ചയഭാവതോ അനുബ്യഞ്ജനം ഹത്ഥപാദാദിഅവയവാ വുച്ചന്തി. തതോ ബലവാ രഞ്ജനട്ഠേന **രാഗോ,** സങ്കപ്പവസേനേവ പവത്തോ തതോപി ബലവതരോ **സങ്കപ്പരാഗോ**. സ്വായം പഭേദോ ഏകസ്സേവ ലോഭസ്സ പവത്തിആകാരവസേന അവത്ഥാഭേദവസേന ച

വേദിതബ്ബോ യഥാ "വച്ഛോ ദമ്മോ ബലീബദ്ദോ"തി. **കാമാതി** കിലേസകാമാ, കാമേന്തീതി കാമാ, കാമേന്തി ഏതേഹീതി വാ.

സേയ്യഥിദന്തി ഇമസ്സ തം കതമം, തം കഥന്തി വാ അത്ഥോ. **വിവിച്ചിത്വാ**തി വിസും ഹുത്വാ. തേനാഹ **"വിനാ ഹുത്വാ അപസക്കിത്വാ"**തി, പജഹനവസേന അപക്കമിത്വാതി അത്ഥോ. **വിവിച്ചേവ കാമേഹീ**തി ഏത്ഥ **വിവിച്ചാ**തി ഇമിനാ വിവേചനം ഝാനക്ഖണേ കാമാനം അഭാവമത്തം വുത്തം. **വിവിച്ചേവാ**തി പന ഇമിനാ ഏകംസതോ കാമാനം വിവേചേതബ്ബതാദീപനേന തപ്പടിപക്ഖതാ ഝാനസ്സ കാമവിവേകപ്പഹാനസ്സ ച ഝാനാധിഗമൂപായതാ ദസ്സിതാ ഹോതീതി ഇമമത്ഥം ദസ്സേതും **"പഠമജ്ഝാന"**ന്തിആദിം വത്വാ തമേവത്ഥം പാകടതരം കാതും **"കഥ"**ന്തിആദി വുത്തം. **അന്ധകാരേ സതി പദീപോ വിയാ**തി ഏതേന യഥാ പദീപാഭാവേന രത്തിയം അന്ധകാരാഭിഭവോ, ഏവം ഝാനാഭാവേന ചിത്തസന്തതിയം കാമാഭിഭവോതി ദസ്സേതി.

ഏതന്തി പുബ്ബപദേയേവ അവധാരണവചനം, ന ഖോ പന ഏവം ദട്ഠബ്ബം "കാമേഹി ഏവാ"തി അവധാരണസ്സ അകതത്താ. **തന്നിസ്സരണതോ**തി നിസ്സരന്തി നിഗ്ഗച്ഛന്തി ഏതേന, ഏത്ഥ വാതി നിസ്സരണം. കേ നിഗ്ഗച്ഛന്തി? കാമാ. തേസം കാമാനം നിസ്സരണം പഹാനം **തന്നിസ്സരണം,** തതോ കാമനിസ്സരണതോതി അത്ഥോ. കഥം പന സമാനേ വിക്ഖമ്ഭനേ കാമാനമേവേതം നിസ്സരണം, ന ബ്യാപാദാദീനന്തി ചോദനം യുത്തിതോ ആഗമതോ ച സാധേതും **"കാമധാതൂ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **കാമധാതുസമതിക്കമനതോ**തി സകലസ്സപി കാമഭവസ്സ സമതിക്കമപടിപദാഭാവതോ. തേന ഇമസ്സ ഝാനസ്സ കാമപരിഞ്ഞാഭാവമാഹ . **കാമരാഗപടിപക്ഖതോ**തി "ഛന്ദോ കാമോ"തിആദിനാ (മഹാനി॰ ൧) വുത്തവിഭാഗസ്സ കിലേസകാമസ്സ പച്ചത്ഥികഭാവതോ. തേന യഥാ മേത്താ ബ്യാപാദസ്സ, കരുണാ വിഹിംസായ, ഏവമിദം ഝാനം കാമരാഗസ്സ ഉജുവിപച്ചനീകഭൂതന്തി ദസ്സേതി. വിപാകേന ചേത്ഥ കാമധാതുസമതിക്കമോ അത്തനോ പവത്തിക്ഖണേ കാമരാഗപടിപക്ഖതാ ച വേദിതബ്ബാ. ഏവമത്തനോ പവത്തിയാ വിപാകപ്പവത്തിയാ ച കാമരാഗതോ കാമധാതുതോ ച വിനിവത്തസഭാവത്താ ഇദം ഝാനം വിസേസതോ കാമാനമേവ നിസ്സരണം, സ്വായമത്ഥോ പാഠാഗതോ ഏവാതി ആഹ **"യഥാഹാ"**തിആദി. **നേക്ഖമ്മ**ന്തി പഠമജ്ഝാനം.

കാമഞ്ചേത്ഥ തമത്ഥം ദീപേതും പുരിമപദേയേവ അവധാരണം ഗഹിതം, ഉത്തരപദേപി പന തം ഗഹേതബ്ബമേവ തഥാ അത്ഥസമ്ഭവതോതി ദസ്സേതും **"ഉത്തരപദേപീ"**തിആദി വുത്തം. **ഇതോ**തി കാമച്ഛന്ദതോ. **ഏസ ദട്ഠബ്ബോ**തി ഏസ നിയമോ ദട്ഠബ്ബോ. **സാധാരണവചനേനാ**തി സബ്ബവിവേകസാധാരണവചനേന. തദങ്ഗവിക്ഖമ്ഭനസമുച്ഛേദപടിപ്പസ്സദ്ധിനിസ്സരണവിവേകാ **തദങ്ഗവിവേകാദയോ.** കായചിത്തഉപധിവിവേകാ **കായവിവേകാദയോ. തയോ ഏവ ഇധ ദട്ഠബ്ബാ**തി തയോ ഏവ ഇധ ഝാനകഥായം ദട്ഠബ്ബാ സമുച്ഛേദവിവേകാദീനം അസമ്ഭവതോ. **നിദ്ദേസേ**തി മഹാനിദ്ദേസേ (മഹാനി॰ ൧). തത്ഥ ഹി "ഉദ്ദാനതോ ദ്വേ കാമാ വത്ഥുകാമാ കിലേസകാമാ ചാ"തി ഉദ്ദിസിത്വാ തത്ഥ "കതമേ വത്ഥുകാമാ മനാപിയാ രൂപാ…പേ॰… മനാപിയാ ഫോട്ഠബ്ബാ"തിആദിനാ വത്ഥുകാമാ നിദ്ദിട്ഠാ. തേ പന കാമീയന്തീതി കാമാതി വേദിതബ്ബാ. **തത്ഥേവാ**തി നിദ്ദേസേയേവ. **വിഭങ്ഗേ**തി ഝാനവിഭങ്ഗേ. **ഏവഞ്ഹി സതീ**തി ഏവം ഉഭയേസമ്പി കാമാനം സങ്ഗഹേ സതി. **വത്ഥുകാമേഹിപീ**തി വത്ഥുകാമേഹി വിവിച്ചേവാതിപി അത്ഥോ യുജ്ജതീതി ഏവം യുജ്ജമാനത്ഥന്തരസമുച്ചയത്ഥോ പി-സദ്ദോ, ന കിലേസകാമസമുച്ചയത്ഥോ. കസ്മാ? ഇമസ്മിം അത്ഥേ കിലേസകാമേഹി വിവേകസ്സ ദുതിയപദേന വുത്തത്താ. **തേനാ**തി വത്ഥുകാമവിവേകേന. **കായവിവേകോ വുത്തോ ഹോതീ**തി പുത്തദാരാദിപരിഗ്ഗഹവിവേകദീപനതോ കായവിവേകോ വുത്തോ ഹോതി.

പുരിമേനാതി കായവിവേകേന. **ഏത്ഥാ**തി "വിവിച്ചേവ കാമേഹി വിവിച്ച അകുസലേഹി ധമ്മേഹീ"തി ഏതസ്മിം പദദ്വയേ. ഇതോ വാ നിദ്ധാരിതേ വിവേകദ്വയേ, അകുസലസദ്ദേന യദി കിലേസകാമാ, സബ്ബാകുസലാപി വാ ഗഹിതാ, സബ്ബഥാ കിലേസകാമേഹി വിവേകോ വുത്തോതി ആഹ **"ദുതിയേന കിലേസകാമേഹി വിവേകവചനതോ"**തി. **ദുതിയേനാ**തി ച ചിത്തവിവേകേനാതി അത്ഥോ. **ഏതേസ**ന്തി യഥാവുത്താനം ദ്വിന്നം പദാനം. നിദ്ധാരണേ ചേതം സാമിവചനം. തണ്ഹാദിസംകിലേസാനം വത്ഥുനോ പഹാനം **സംകിലേസവത്ഥുപ്പഹാനം. ലോലഭാവോ** നാമ തത്ഥ തത്ഥ രൂപാദീസു തണ്ഹുപ്പാദോ, തസ്സ ഹേതൂ വത്ഥുകാമാ ഏവ വേദിതബ്ബാ. ബാലഭാവസ്സ ഹേതുപരിച്ചാഗോതി സമ്ബന്ധോ. **ബാലഭാവോ** നാമ അവിജ്ജാ, ദുച്ചിന്തിതചിന്തിതാദി വാ, തസ്സ അയോനിസോമനസികാരോ, സബ്ബേപി വാ അകുസലാ ധമ്മാ ഹേതൂ. കാമഗുണാധിഗമഹേതു പാണാതിപാതാദിഅസുദ്ധപ്പയോഗോ ഹോതീതി തബ്ബിവേകേന **പയോഗസുദ്ധി** വിഭാവിതാ. തണ്ഹാസംകിലേസസോധനേന വിവട്ടൂപനിസ്സയസംവഡ്ഢനേന ച അജ്ഝാസയവിസോധനം **ആസയപോസനം. ആസയപോസന**ന്തി ച ഝാനഭാവനായ പച്ചയഭൂതാ പുബ്ബയോഗാദിവസേന സിദ്ധാ അജ്ഝാസയസമ്പദാ , സാ പന തണ്ഹുപതാപവിഗമേന ഹോതി. തേന വുത്തം "തണ്ഹാസംകിലേസവിസോധനേനാ"തി. **കാമേസൂ**തി നിദ്ധാരണേ ഭുമ്മം.

അനേകഭേദോതി കാമാസവകാമരാഗസംയോജനാദിവസേന രൂപതണ്ഹാദിവസേന ച അനേകപ്പഭേദോ. **കാമച്ഛന്ദോയേവാ**തി കാമസഭാവോയേവ ഛന്ദോ, ന കത്തുകമ്യതാഛന്ദോ നപി കുസലച്ഛന്ദോതി അധിപ്പായോ. **അകുസലപരിയാപന്നോപീ**തി "വിവിച്ച അകുസലേഹീ"തി ഏത്ഥ വുത്തഅകുസലേസു അന്തോഗധോപി. **ഝാനപടിപക്ഖതോ**തി ഝാനസ്സ പടിപക്ഖഭാവതോ തംഹേതു തംനിമിത്തം വിസും വുത്തോ, അകുസലഭാവസാമഞ്ഞേന അഗ്ഗഹേത്വാ വിസും സരൂപേന ഗഹിതോ. യദി കിലേസകാമോവ പുരിമപദേ വുത്തോ, തം കഥം ബഹുവചനന്തി ആഹ **"അനേകഭേദതോ"**തിആദി. **അഞ്ഞേസമ്പീ**തി ദിട്ഠിമാനഅഹിരികാനോത്തപ്പാദീനം തംസഹിതഫസ്സാദീനഞ്ച. **ഉപരിഝാനങ്ഗപച്ചനീകപടിപക്ഖഭാവദസ്സനതോ**തി "സവിതക്കം സവിചാര"ന്തിആദിനാ ഉപരി വുച്ചമാനാനി ഝാനങ്ഗാനി ഉപരിഝാനങ്ഗാനി, തേസം അത്തനോ പച്ചനീകാനം പടിപക്ഖഭാവദസ്സനതോ തപ്പച്ചനീകനീവരണവചനം. "ഉപരിഝാനങ്ഗാനം പച്ചനീകപടിപക്ഖഭാവദസ്സനതോ"തിപി പാഠോ. തത്ഥ **പച്ചനീകപടിപക്ഖഭാവദസ്സനതോ**തി ഉപരി വുച്ചമാനഝാനങ്ഗാനം ഉജുവിപച്ചനീകവസേന പടിപക്ഖഭാവദസ്സനതോതി അത്ഥം വദന്തി. **ഝാനങ്ഗപച്ചനീകാനീ**തി ഝാനങ്ഗാനം പവത്തിനിവാരണതോ ഝാനങ്ഗപച്ചനീകാനി. **വിദ്ധംസകാനീ**തി വിഘാതകാനി. **സമാധി കാമച്ഛന്ദസ്സ പടിപക്ഖോ**തി രാഗപണിധിയാ ഉജുവിപച്ചനീകഭാവതോ നാനാരമ്മണേഹി പലോഭിതസ്സ പരിബ്ഭമന്തസ്സ ചിത്തസ്സ സമാധാനതോ കാമച്ഛന്ദസ്സ സമാധി പടിപക്ഖോ. **പീതി ബ്യാപാദസ്സാ**തി പാമോജ്ജേന സമാനയോഗക്ഖേമത്താ ബ്യാപാദസ്സ പീതി പടിപക്ഖാ. **വിതക്കോ ഥിനമിദ്ധസ്സാ**തി യോനിസോ സങ്കപ്പനവസേന സവിപ്ഫാരപ്പവത്തിതോ വിതക്കോ ഥിനമിദ്ധസ്സ പടിപക്ഖോ. **സുഖം ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചസ്സാ**തി സുഖം വൂപസന്തസീതലസഭാവത്താ അവൂപസമാനുതാപസഭാവസ്സ ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചസ്സ പടിപക്ഖം. **വിചാരോ വിചികിച്ഛായാ**തി വിചാരോ ആരമ്മണേ അനുമജ്ജനവസേന പഞ്ഞാപതിരൂപസഭാവത്താ വിചികിച്ഛായ പടിപക്ഖോ. മഹാകച്ചാനത്ഥേരേന ദേസിതാ പിടകാനം സംവണ്ണനാ പേടകം, തസ്മിം **പേടകേ.**

പഞ്ചകാമഗുണഭേദവിസയസ്സാതി രൂപാദിപഞ്ചകാമഗുണവിസേസവിസയസ്സ. **ആഘാതവത്ഥുഭേദാദിവിസയാ**നന്തി ബ്യാപാദവിവേകവചനേന "അനത്ഥം മേ അചരീ"തിആദിആഘാതവത്ഥുഭേദവിസയസ്സ ദോസസ്സ, മോഹാധികേഹി ഥിനമിദ്ധാദീഹി വിവേകവചനേന പടിച്ഛാദനവസേന ദുക്ഖാദിപുബ്ബന്താദിഭേദവിസയസ്സ മോഹസ്സ വിക്ഖമ്ഭനവിവേകോ വുത്തോ. കാമരാഗബ്യാപാദതദേകട്ഠഥിനമിദ്ധാദിവിക്ഖമ്ഭകഞ്ചേതം സബ്ബാകുസലപടിപക്ഖസഭാവത്താ സബ്ബകുസലാനം, തേന സഭാവേന സബ്ബാകുസലപ്പഹായകം ഹോന്തമ്പി കാമരാഗാദിവിക്ഖമ്ഭനസഭാവമേവ ഹോതി തംസഭാവത്താതി അവിസേസേത്വാ നീവരണാകുസലമൂലാദീനം വിക്ഖമ്ഭനവിവേകോ വുത്തോ ഹോതീതി ആഹ.

യഥാപച്ചയം പവത്തമാനാനം സഭാവധമ്മാനം നത്ഥി കാചി വസവത്തിതാതി വസവത്തിഭാവനിവാരണത്ഥം **"വിതക്കനം വിതക്കോ"**തി വുത്തം. **വിതക്കന**ന്തി ഹി വിതക്കനകിരിയാ, സാ ച വിതക്കസ്സ അത്തനോ പച്ചയേഹി പവത്തിമത്തമേവാതി ഭാവനിദ്ദേസോ വസവത്തിഭാവനിവാരണായ ഹോതി. തയിദം വിതക്കനം "ഈദിസമിദ"ന്തി ആരമ്മണപരികപ്പനന്തി ആഹ **"ഊഹനന്തി വുത്തം ഹോതീ"**തി. യസ്മാ ചിത്തം വിതക്കബലേന ആരമ്മണം അഭിനിരുള്ഹം വിയ ഹോതി, തസ്മാ സോ ആരമ്മണാഭിനിരോപനലക്ഖണോ വുത്തോ. യഥാ ഹി കോചി രാജവല്ലഭം ഞാതിം വാ മിത്തം വാ നിസ്സായ രാജഗേഹം ആരോഹതി അനുപവിസതി, ഏവം വിതക്കം നിസ്സായ ചിത്തം ആരമ്മണം ആരോഹതി. യദി ഏവം കഥം അവിതക്കം ചിത്തം ആരമ്മണം ആരോഹതീതി? വിതക്കബലേനേവ. യഥാ ഹി സോ പുരിസോ പരിചയേന തേന വിനാപി നിരാസങ്കോ രാജഗേഹം പവിസതി, ഏവം പരിചയേന വിതക്കേന വിനാപി അവിതക്കം ചിത്തം ആരമ്മണം ആരോഹതി. **പരിചയേനാ**തി ച സന്താനേ പവത്തവിതക്കഭാവനാസങ്ഖാതേന പരിചയേന. വിതക്കസ്സ ഹി സന്താനേ അഭിണ്ഹം പവത്തസ്സ വസേന ചിത്തസ്സ ആരമ്മണാഭിരുഹനം ചിരപരിചിതം, തേന തം കദാചി വിതക്കേന വിനാപി തത്ഥ പവത്തതേവ. യഥാ തം ഞാണസഹിതം ഹുത്വാ സമ്മസനവസേന ചിരപരിചിതം കദാചി ഞാണരഹിതമ്പി സമ്മസനവസേന പവത്തതി, യഥാ വാ കിലേസസഹിതം ഹുത്വാ പവത്തം സബ്ബസോ കിലേസരഹിതമ്പി പരിചയേന കിലേസവാസനാവസേന പവത്തതി, ഏവംസമ്പദമിദം ദട്ഠബ്ബം.

ആഹനനപരിയാഹനനരസോതി ആദിതോ, അഭിമുഖം വാ ഹനനം **ആഹനനം**. പരിതോ, പരിവത്തിത്വാ വാ ആഹനനം **പരിയാഹനനം.** "രൂപം രൂപം, പഥവീ പഥവീ"തി ആകോടേന്തസ്സ വിയ പവത്തി ആഹനനം പരിയാഹനനന്തി ച വേദിതബ്ബം. യസ്മിഞ്ഹി ആരമ്മണേ ചിത്തം അഭിനിരോപേതി, തം തസ്സ ഗഹണയോഗ്യം കരോന്തോ വിതക്കോ ആകോടേന്തോ വിയ ഹോതി. യദി ഏവം നാഗസേനത്ഥേരേന "ആകോടനലക്ഖണോ വിതക്കോ. യഥാ, മഹാരാജ, ഭേരീ ആകോടിതാ അഥ പച്ഛാ അനുരവതി അനുസദ്ദായതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യഥാ ആകോടനാ, ഏവം വിതക്കോ ദട്ഠബ്ബോ. അഥ പച്ഛാ അനുരവനാ അനുസദ്ദനാ, ഏവം വിചാരോ ദട്ഠബ്ബോ"തി ആകോടനലക്ഖണതാ വിതക്കസ്സ കസ്മാ വുത്താ? നായം വിരോധോ. ഥേരേന ഹി കിച്ചസന്നിസ്സിതം കത്വാ ലക്ഖണം വുത്തം. ധമ്മാനഞ്ഹി സഭാവവിനിമുത്താ കാചി കിരിയാ നാമ നത്ഥി തഥാ ഗഹേതബ്ബാകാരോ ച. ബോധനേയ്യജനാനുരോധേന പന പരമത്ഥതോ ഏകീഭാവോപി സഭാവധമ്മോ പരിയായവചനേഹി വിയ സമാരോപിതരൂപേഹി ബഹൂഹി പകാരേഹി പകാസീയതി. ഏവഞ്ഹി സോ സുട്ഠു പകാസിതോ ഹോതി. **ആനയനപച്ചുപട്ഠാനോ**തി ഏത്ഥ **ആനയനം** ചിത്തേ ആരമ്മണസ്സ ഉപനയനം, ആകഡ്ഢനം വാ.

അനുസഞ്ചരണം അനുപരിബ്ഭമനം. സ്വായം വിസേസോ സന്താനമ്ഹി ലബ്ഭമാനോ ഏവ സന്താനേ പാകടോ ഹോതീതി ദട്ഠബ്ബോ. സേസേസുപി ഏസേവ നയോ. **അനുമജ്ജന**ന്തി ആരമ്മണേ ചിത്തസ്സ അനുമസനം, പരിമജ്ജനന്തി അത്ഥോ. തഥാ ഹി "വിചാരോ പരിമജ്ജനഹത്ഥോ വിയ സഞ്ചരണഹത്ഥോ വിയാ"തി ച വുത്തോ. **തത്ഥാ**തി ആരമ്മണേ. സഹജാതാനം അനുയോജനം ആരമ്മണേ അനുവിചരണസങ്ഖാതഅനുമജ്ജനവസേനേവ വേദിതബ്ബം. അനുപ്പബന്ധനം ആരമ്മണേ ചിത്തസ്സ അവിച്ഛിന്നസ്സ വിയ പവത്തി. തഥാ ഹി സോ "അനുപ്പബന്ധനതാ"തി നിദ്ദിട്ഠോ. തേനേവ ച "ഘണ്ടാനുരവോ വിയ, പരിബ്ഭമനം വിയാ"തി ച വുത്തോ. **കത്ഥചീ**തി പഠമജ്ഝാനേ പരിത്തചിത്തുപ്പാദേസു ച. **ഓളാരികട്ഠേനോ**തി വിചാരതോ ഓളാരികട്ഠേന. യഥാ ഘണ്ടാഭിഘാതസദ്ദോ പഠമാഭിനിപാതോ ഹോതി, ഏവം ആരമ്മണാഭിമുഖനിരോപനട്ഠേന വിതക്കോ ചേതസോ പഠമാഭിനിപാതോ വിയ ഹോതീതി ആഹ **"ഘണ്ടാഭിഘാതസദ്ദോ വിയാ"**തിആദി. **വിപ്ഫാരവാ**തി ഏത്ഥ **വിപ്ഫാരോ** നാമ വിതക്കസ്സ ഥിനമിദ്ധപടിപക്ഖോ ആരമ്മണേ അനോലീനതാ അസങ്കോചോ, സോ പന അഭിനിരോപനഭാവേന ചലനം വിയ ഹോതീതി അധിപ്പായേനാഹ **"പരിപ്ഫന്ദനഭാവോ ചിത്തസ്സാ"**തി. **പരിബ്ഭമനം വിയാ**തി ഏത്ഥ പരിസ്സയാഭാവവീമംസനത്ഥം പരിബ്ഭമനന്തി വേദിതബ്ബം. **ദുകനിപാതട്ഠകഥായം** പന -

> "ആകാസേ ഗച്ഛതോ മഹാസകുണസ്സ ഉഭോഹി പക്ഖേഹി വാതം ഗഹേത്വാ പക്ഖേ സന്നിസീദാപേത്വാ ഗമനം വിയ ആരമ്മണേ ചേതസോ അഭിനിരോപനഭാവേന പവത്തോ വിതക്കോ, വാതഗ്ഗഹണത്ഥം പക്ഖേ ഫന്ദാപയമാനസ്സ ഗമനം വിയ അനുമജ്ജനഭാവേന പവത്തോ വിചാരോ"തി -

വുത്തം, തം അനുപ്പബന്ധനേന പവത്തിയം യുജ്ജതി. തഥാ ഹി ഉപചാരേ വാ അപ്പനായം വാ സന്താനേന പവത്തിയം വിതക്കോ നിച്ചലോ ഹുത്വാ ആരമ്മണം അനുപവിസിത്വാ വിയ പവത്തതി, ന പഠമാഭിനിപാതേ പാകടോ ഹോതി. യഥാ ഹി അപുബ്ബാരമ്മണേ പഠമാഭിനിപാതഭൂതോ വിതക്കോ വിപ്ഫാരവാ ഹോതി, ന തഥാ ഏകസ്മിംയേവ ആരമ്മണേ നിരന്തരം അനുപ്പബന്ധവസേന പവത്തിയം, നാതിവിപ്ഫാരവാ പന തത്ഥ ഹോതി സന്നിസിന്നഭാവതോ. **പഠമദുതിയജ്ഝാനേസു പാകടോ ഹോതീ**തി വിതക്കസ്സ വിസേസോ അഭിനിരോപനാകാരോ ഓളാരികത്താ പഠമജ്ഝാനേ പാകടോ ഹോതി, തദഭാവതോ പഞ്ചകനയേ ദുതിയജ്ഝാനേ വിചാരസ്സ വിസേസോ അനുമജ്ജനാകാരോ പാകടോ ഹോതി.

അയം പനേത്ഥ അപരോ നയോ - മലഗ്ഗഹിതം കംസഭാജനം ഏകേന ഹത്ഥേന ദള്ഹം ഗഹേത്വാ ഇതരേന ഹത്ഥേന ചുണ്ണതേലഏളകലോമാദികതചുമ്ബടകേന പരിമജ്ജന്തസ്സ ദള്ഹം ഗഹണഹത്ഥോ വിയ വിതക്കോ, പരിമജ്ജനഹത്ഥോ വിയ വിചാരോ. തഥാ കുമ്ഭകാരസ്സ ദണ്ഡപ്പഹാരേന ചക്കം ഭമയിത്വാ ഭാജനം കരോന്തസ്സ പിണ്ഡസ്സ ഉപ്പീളനഹത്ഥോ വിയ വിതക്കോ, തസ്സേവ ഇതോ ചിതോ ച സഞ്ചരണഹത്ഥോ വിയ വിചാരോ. തഥാ കംസഭാജനാദീസു കിഞ്ചി മണ്ഡലം വട്ടലേഖം കരോന്തസ്സ മജ്ഝേ സന്നിരുമ്ഭിത്വാ ഠിതകണ്ടകോ വിയ അഭിനിരോപനോ വിതക്കോ, ബഹി പരിബ്ഭമനകണ്ടകോ വിയ അനുമജ്ജനോ വിചാരോതി വേദിതബ്ബം.

യഥാ പുപ്ഫഫലസാഖാദിഅവയവവിനിമുത്തോ അവിജ്ജമാനോപി രുക്ഖോ "സപുപ്ഫോ സഫലോ"തി വോഹരീയതി, ഏവം വിതക്കാദിഅങ്ഗവിനിമുത്തം അവിജ്ജമാനമ്പി ഝാനം "സവിതക്കം സവിചാര"ന്തി വോഹരീയതീതി ദസ്സേതും **"രുക്ഖോ വിയാ"**തിആദി വുത്തം. **വിഭങ്ഗേ പനാ**തിആദീസു ഝാനഭാവനായ പുഗ്ഗലവസേന

ദേസേതബ്ബത്താ "ഇധ ഭിക്ഖു വിവിച്ചേവ കാമേഹീ"തിആദിനാ (വിഭം ൫൦൮) പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനേന ഝാനാനി ഉദ്ദിട്ഠാനീതി. യദിപി വിഭങ്ഗേ പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനാ ദേസനാ കതാ, അത്ഥോ പന തത്രാപി വിഭങ്ഗേപി യഥാ ഇധ "ഇമിനാ ച വിതക്കേനാ"തിആദിനാ ധമ്മവസേന വുത്തോ, ഏവമേവ ദട്ഠബ്ബോ, പരമത്ഥതോ പുഗ്ഗലസ്സേവ അഭാവതോതി അധിപ്പായോ. അഥ വാ ഝാനസമങ്ഗിനോ വിതക്കവിചാരസമങ്ഗിതാദസ്സനേന ഝാനസ്സേവ സവിതക്കസവിചാരതാ വുത്താതി ആഹ **"അത്ഥോ പന തത്രാപി ഏവമേവ ദട്ഠബ്ബോ"**തി.

വിവേകസദ്ദസ്സ ഭാവസാധനതം സന്ധായാഹ **"തസ്മാ വിവേകാ"**തി. ഹേതുഅത്ഥേ ചേതം നിസ്സക്കവചനം, തസ്മാ വിവേകാ ഹേതുഭൂതാതി അത്ഥോ. **വിവേക**സദ്ദസ്സ കത്തുസാധനതം കമ്മസാധനതം വാ സന്ധായാഹ **"തസ്മിം വാ വിവേകേ"**തി. "വിവിത്തോ"തി ഹി ഇമിനാ നീവരണേഹി വിനാഭൂതോ തേഹി വിവേചിതോതി ച സാധനദ്വയമ്പി സങ്ഗഹിതമേവാതി. **പിനയതീ**തി തപ്പേതി വഡ്ഢേതി വാ. **സമ്പിയായനലക്ഖണാ**തി പരിതുസ്സനലക്ഖണാ. **പീനനരസാ**തി പരിബ്രൂഹനരസാ. **ഫരണരസാ**തി പണീതരൂപേഹി കായസ്സ ബ്യാപനരസാ. ഉദഗ്ഗഭാവോ **ഓദഗ്യം**. സുഖയതീതി **സുഖം,** അത്തനാ സമ്പയുത്തധമ്മേ ലദ്ധസ്സാദേ കരോതീതി അത്ഥോ. സ്വായം കത്തുനിദ്ദേസോ പരിയായലദ്ധോ ധമ്മതോ അഞ്ഞസ്സ കത്തുനിവത്തനത്ഥോ, നിപ്പരിയായേന പന ഭാവസാധനമേവ ലബ്ഭതീതി **"സുഖനം സുഖ"**ന്തി വുത്തം. **സാതലക്ഖണ**ന്തി ഇട്ഠസഭാവത്താ തംസമങ്ഗിപുഗ്ഗലം, സമ്പയുത്തധമ്മേ വാ അത്തനി സാദയതീതി സാതം ദ-കാരസ്സ ത-കാരം കത്വാ. സാതം മധുരന്തി വദന്തി, സാതം ലക്ഖണം ഏതസ്സാതി സാതലക്ഖണം. **ഉപബ്രൂഹനരസ**ന്തിആദീസു **ഉപബ്രൂഹനം** സമ്പയുത്തധമ്മാനം സംവദ്ധനം, ദുക്ഖം വിയ അവിസ്സജ്ജേത്വാ അദുക്ഖമസുഖാ വിയ അനജ്ഝുപേക്ഖിത്വാ അനു അനു ഗണ്ഹനം ഉപകാരിതാ വാ അനുഗ്ഗഹോ. **കത്ഥചീ**തി പഠമജ്ഝാനാദികേ. **പടിലാഭതുട്ഠീ**തി പടിലാഭവസേന ഉപ്പജ്ജനകതുട്ഠി. **പടിലദ്ധരസാനുഭവന**ന്തി പടിലദ്ധസ്സ ആരമ്മണരസസ്സ അനുഭവനം. ഏതേന പീതിസുഖാനി സഭാവതോ വിഭജിത്വാ ദസ്സിതാനി. **യത്ഥ പീതി, തത്ഥ സുഖ**ന്തി വിതക്കസ്സ വിയ വിചാരേന പീതിയാ സുഖേന അച്ചന്തസംയോഗമാഹ. **യത്ഥ സുഖം, തത്ഥ ന നിയമതോ പീതീ**തി വിചാരസ്സ വിയ വിതക്കേന, സുഖസ്സ പീതിയാ അനച്ചന്തസംയോഗം. തേന അച്ചന്താനച്ചന്തസംയോഗിതായ പീതിസുഖാനം വിസേസം ദസ്സേതി.

കം ഉദകം താരേന്തി ഏത്ഥാതി **കന്താരം,** നിരുദകമരുട്ഠാനം. വനമേവ **വനന്തം**. **വനച്ഛായപ്പവേസനഉദകപരിഭോഗേസു വിയ സുഖ**ന്തി യഥാ ഹി പുരിസോ മഹാകന്താരമഗ്ഗം പടിപന്നോ ഘമ്മപരേതോ തസിതോ പിപാസിതോ പടിപഥേ പുരിസം ദിസ്വാ "കത്ഥ പാനീയം അത്ഥീ"തി പുച്ഛേയ്യ, സോ "അടവിം ഉത്തരിത്വാവ ജാതസ്സരവനസണ്ഡോ അത്ഥി, തത്ഥ ഗന്ത്വാ ലഭിസ്സസീ"തി വദേയ്യ, സോ തസ്സ കഥം സുത്വാവ ഹട്ഠപഹട്ഠോ ഭവേയ്യ, തതോ ഗച്ഛന്തോ ഭൂമിയം പതിതാനി ഉപ്പലദലനാളപത്താദീനി ദിസ്വാ സുട്ഠുതരം ഹട്ഠപഹട്ഠോ ഹുത്വാ ഗച്ഛന്തോ അല്ലവത്ഥേ അല്ലകേസേ പുരിസേ പസ്സേയ്യ, വനകുക്കുടവനമോരാദീനം സദ്ദം സുണേയ്യ, ജാതസ്സരപരിയന്തേ ജാതമണിജാലസദിസം നീലവനസണ്ഡം പസ്സേയ്യ, സരേ ജാതാനി ഉപ്പലപദുമകുമുദാനി പസ്സേയ്യ, അച്ഛം വിപ്പസന്നം ഉദകമ്പി പസ്സേയ്യ, സോ ഭിയ്യോ ഭിയ്യോ ഹട്ഠപഹട്ഠോ ഹുത്വാ ജാതസ്സരം ഓതരിത്വാ യഥാരുചി ന്ഹത്വാ ച പിവിത്വാ ച പസ്സദ്ധദരഥോ ഭിസമുളാലപോക്ഖരാദീനി ഖാദിത്വാ നീലുപ്പലാദീനി പിളന്ധിത്വാ മന്ദാലവമൂലാനി ഖന്ധേ ഖിപിത്വാ ഉത്തരിത്വാ സാടകം നിവാസേത്വാ ഉദകസാടകം ആതപേ കത്വാ സീതച്ഛായായ മന്ദമന്ദേ വാതേ പഹരന്തേ നിപന്നോവ "അഹോ സുഖം അഹോ സുഖ"ന്തി വദേയ്യ, ഏവംസമ്പദമിദം ദട്ഠബ്ബം. തസ്സ ഹി പുരിസസ്സ ജാതസ്സരവനസണ്ഡസവനതോ പട്ഠായ യാവ ഉദകദസ്സനാ ഹട്ഠപഹട്ഠകാലോ വിയ പുബ്ബഭാഗാരമ്മണേ ഹട്ഠപഹട്ഠാകാരാ പീതി, ന്ഹായിത്വാ ച പിവിത്വാ ച സീതച്ഛായായ മന്ദമന്ദേ വാതേ പഹരന്തേ "അഹോ സുഖം അഹോ സുഖ"ന്തി വദന്തോ നിപന്നകാലോ വിയ ബലപ്പത്തം ആരമ്മണരസാനുഭവനാകാരസണ്ഠിതം സുഖം.

തസ്മിം തസ്മിം സമയേതി ഇട്ഠാരമ്മണസ്സ പടിലാഭസമയേ പടിലദ്ധസ്സ രസാനുഭവനസമയേ വനച്ഛായാദീനം സവനദസ്സനസമയേ പരിഭോഗസമയേ ച. **പാകടഭാവതോ**തി യഥാക്കമം പീതിസുഖാനം വിഭൂതഭാവതോ. **വിവേകജം പീതിസുഖ**ന്തി ഏത്ഥ പുരിമസ്മിം അത്ഥേ വിവേകജന്തി ഝാനം വുത്തം. പീതിസുഖസദ്ദതോ ച അത്ഥിഅത്ഥവിസേസവതോ **അസ്സ ഝാനസ്സ, അസ്മിം വാ ഝാനേ**തി ഏത്ഥ അകാരോ ദട്ഠബ്ബോ യഥാ അരിസസോതി. ദുതിയേ പീതിസുഖമേവ വിവേകജം, വിവേകജംപീതിസുഖന്തി ച അഞ്ഞപദത്ഥസമാസോ പച്ചത്തനിദ്ദേസസ്സ ച അലോപോ കതോ, ലോപേ വാ സതി "വിവേകജപീതിസുഖ"ന്തി പാഠോതി അയം വിസേസോ.

ഗണനാനുപുബ്ബതോ പഠമന്തി ഇമിനാ ദേസനാക്കമം ഉല്ലിങ്ഗേതി. "ഗണനാനുപുബ്ബതാ പഠമ"ന്തിപി പാഠോ, തത്ഥാപി ഗണനാനുപുബ്ബതായാതി അത്ഥോ, ഗണനാനുപുബ്ബതാമത്തം വാ പഠമന്തി ഇദം വചനന്തി അത്ഥോ. **പഠമം സമാപജ്ജതീതി പഠമ**ന്തി ഇദം പന ന ഏകന്തലക്ഖണം. ചിണ്ണവസീഭാവോ ഹി അട്ഠസമാപത്തിലാഭീ ആദിതോ പട്ഠായ മത്ഥകം പാപേന്തോപി സമാപജ്ജിതും സക്കോതി, മത്ഥകതോ പട്ഠായ ആദിം പാപേന്തോപി സമാപജ്ജിതും സക്കോതി, അന്തരന്തരാ ഓക്കമന്തോപി സക്കോതി. ഏവം പുബ്ബുപ്പത്തിയട്ഠേന പന പഠമം ഉപ്പന്നന്തിപി പഠമം. തേനേവ **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** (വിസുദ്ധി॰ ൧.൭൫) "ഗണനാനുപുബ്ബതാ പഠമം, പഠമം ഉപ്പന്നന്തിപി പഠമ"ന്തി ഏത്തകമേവ വുത്തം. **പച്ചനീകധമ്മേ ഝാപേതീ**തി നീവരണാദിപച്ചനീകധമ്മേ ദഹതി, വിക്ഖമ്ഭനവസേന പജഹതീതി അത്ഥോ. **ഗോചര**ന്തി കസിണാദിആലമ്ബനം. **തന്തി** തം ഗോചരം. **ഉപനിജ്ഝായതീ**തി പസ്സതി. **സഹ ഉപചാരേനാ**തി സദ്ധിം ഉപചാരജ്ഝാനേന. **കസിണാരമ്മണൂപനിജ്ഝായനതോ**തി പഥവീകസിണാദിനോ അത്തനോ ആരമ്മണസ്സ രൂപം വിയ ചക്ഖുനാ ഉപനിജ്ഝായനതോ. **ലക്ഖണൂപനിജ്ഝായനതോ**തി യഥാസമ്ഭവം അനിച്ചാദിലക്ഖണത്തയസ്സ നിബ്ബാനധാതുയാ തഥലക്ഖണസ്സ ച ഉപനിജ്ഝായനതോ. തേനേവാഹ **"ഏത്ഥ ഹീ"**തിആദി. നിച്ചാദിവിപല്ലാസപ്പഹാനേന മഗ്ഗോ അസമ്മോഹതോ അനിച്ചാദിലക്ഖണാനി ഉപനിജ്ഝായതീതി ലക്ഖണൂപനിജ്ഝാനന്തി ആഹ **"വിപസ്സനായ ഉപനിജ്ഝായനകിച്ച"**ന്തിആദി. **തഥലക്ഖണ**ന്തി അവിനാസധമ്മസ്സ നിബ്ബാനസ്സ അനഞ്ഞഥാഭാവതോ അവിപരീതസഭാവോ തഥലക്ഖണം, മഗ്ഗസ്സപി വാ നിബ്ബാനാരമ്മണതോ തഥലക്ഖണൂപനിജ്ഝാനതാ യോജേതബ്ബാ.

വിസദിസോദാഹരണം താവ ദസ്സേന്തോ ആഹ **"യഥാ സധനോ"**തിആദി. **അഞ്ഞോ അപദേസാരഹോ ഹോതീ**തി ധനതോ പരിജനതോ ച അഞ്ഞോ ധനവാ പരിജനവാ ച പുരിസോ സഹ ധനേന വത്തതി പരിജനേന ചാതി സധനോ സപരിജനോതി അപദേസം അരഹതീതി അപദേസാരഹോ ഹോതി , അപദിസിതബ്ബോ ഹോതീതി വുത്തം ഹോതി. **സേനങ്ഗേസു ഏവ സേനാസമ്മുതീ**തി രഥാദിസേനങ്ഗവിനിമുത്തായ സേനായ അഭാവേപി രഥേഹി പത്തീഹി ച സഹ വത്തനതോ സരഥാ സപത്തി സേനാതി രഥാദിസേനങ്ഗേസുയേവ സേനാവോഹാരോതി അത്ഥോ. കസ്മാ പനേത്ഥ ഝാനപാഠേ അഗ്ഗഹിതാ ചിത്തേകഗ്ഗതാ ഗഹിതാതി അനുയോഗം സന്ധായാഹ **"അവുത്തത്താ"**തിആദി. **ഏവം വുത്തായേവാ**തി ഏവം സരൂപതോ വിഭങ്ഗേ വുത്തായേവ. **സചിത്തേകഗ്ഗതന്തി ഇധ അവുത്തേപീ**തി "സചിത്തേകഗ്ഗത"ന്തി ഏവം സരൂപതോ ഇമസ്മിം ഝാനപാഠേ അവുത്തേപീതി അത്ഥോ, സാമഞ്ഞതോ പന

ഝാനഗ്ഗഹണേന ഗഹിതാ ഏവ. തേനേവാഹ **"യേന ഹീ"**തിആദി . ഇദം വുത്തം ഹോതി - യേന വിതക്കാദീഹി സഹ വത്തബ്ബം, തം ധമ്മം ദീപേതും തസ്സ പകാസനാധിപ്പായേന "സവിതക്കം സവിചാര"ന്തിആദിനാ ഉദ്ദേസോ കതോ, സോ ഏവ അധിപ്പായോ തേന ഭഗവതാ വിഭങ്ഗേ (വിഭം ൫൭൯) "ചിത്തസ്സേകഗ്ഗതാ"തി നിദ്ദിസന്തേന പകാസിതോ, തസ്മാ സാ ഝാനപാഠേ അഗ്ഗഹിതാതി ന ചിന്തേതബ്ബന്തി.

ഉപസമ്പജ്ജാതി ഏത്ഥ **ഉപ-**സംസദ്ദാ "ഉപലബ്ഭതീ"തിആദീസു വിയ നിരത്ഥകാതി ദസ്സേതും "ഉപഗന്ത്വാ"തിആദിം വത്വാ പുന തേസം സാത്ഥകഭാവം ദസ്സേതും **"ഉപസമ്പാദയിത്വാ"**തിആദി വുത്തം, തസ്മാ **ഉപസമ്പജ്ജാ**തി ഏത്ഥ പത്വാ സാധേത്വാതി വാ അത്ഥോ. **ഇരിയ**ന്തി കിരിയം. **വുത്തി**ന്തിആദീനി തസ്സേവ വേവചനാനി. ഏകം ഇരിയാപഥബാധനം ഇരിയാപഥന്തരേഹി രക്ഖണം **പാലനം**. സബ്ബബുദ്ധാനം ആചിണ്ണത്താ ആനാപാനസ്സതികമ്മട്ഠാനമേവ വുത്തം. തഞ്ഹി സബ്ബബുദ്ധാനം ആചിണ്ണന്തി വദന്തി.

പഠമജ്ഝാനകഥാ നിട്ഠിതാ.

ദുതിയജ്ഝാനകഥാ

വൂപസമാതി വൂപസമഹേതു. വൂപസമോതി ചേത്ഥ പഹാനം അധിപ്പേതം, തഞ്ച വിതക്കവിചാരാനം അതിക്കമോ അത്ഥതോ ദുതിയജ്ഝാനക്ഖണേ അനുപ്പാദോതി ആഹ **"സമതിക്കമാ"**തിആദി. കതമേസം പനേത്ഥ വിതക്കവിചാരാനം വൂപസമോ അധിപ്പേതോ, കിം പഠമജ്ഝാനികാനം, ഉദാഹു ദുതിയജ്ഝാനികാനന്തി, കിഞ്ചേത്ഥ - യദി പഠമജ്ഝാനികാനം, നത്ഥി തേസം വൂപസമോ. ന ഹി കദാചി പഠമജ്ഝാനം വിതക്കവിചാരരഹിതം അത്ഥി. അഥ ദുതിയജ്ഝാനികാനം, ഏവമ്പി നത്ഥേവ വൂപസമോ സബ്ബേന സബ്ബം തേസം തത്ഥ അഭാവതോതി ഇമം അനുയോഗം സന്ധായാഹ **"തത്ഥ കിഞ്ചാപീ"**തിആദി. യസ്മാ ദിട്ഠാദീനവസ്സ തംതംഝാനക്ഖണേ അനുപ്പത്തിധമ്മതാപാദനം വൂപസമനം അധിപ്പേതം, വിതക്കാദയോ ഏവ ച ഝാനങ്ഗഭൂതാ തഥാ കരീയന്തി, ന തംസമ്പയുത്താ ഫസ്സാദയോ, തസ്മാ വിതക്കാദീനംയേവ വൂപസമാധിവചനം ഝാനേ ആഗതം. യസ്മാ പന വിതക്കാദീനം വിയ തംസമ്പയുത്തധമ്മാനമ്പി "ഏതേന ഏതം ഓളാരിക"ന്തി ആദീനവദസ്സനം സുത്തേ ആഗതം, തസ്മാ അവിസേസേന വിതക്കാദീനം തംസഹഗതാനഞ്ച വൂപസമാദികേ വത്തബ്ബേ വിതക്കാദീനംയേവ വൂപസമോ വുച്ചമാനോ അധികവചനം അഞ്ഞമത്ഥം ബോധേതീതി കത്വാ കഞ്ചി വിസേസം ദീപേതീതി ദസ്സേന്തോ **"ഓളാരികസ്സ പനാ"**തിആദിമാഹ. അയഞ്ഹേത്ഥ അധിപ്പായോ - യേഹി വിതക്കവിചാരേഹി പഠമജ്ഝാനസ്സ ഓളാരികതാ, തേസം സമതിക്കമാ ദുതിയജ്ഝാനസ്സ സമധിഗമോ, ന സഭാവതോ അനോളാരികാനം ഫസ്സാദീനം സമതിക്കമാതി അയമത്ഥോ "വിതക്കവിചാരാനം വൂപസമാ"തി ഏതേന ദീപിതോ , തസ്മാ "കിം പഠമജ്ഝാനികാനം വിതക്കവിചാരാനം വൂപസമോ ഇധാധിപ്പേതോ, ഉദാഹു ദുതിയജ്ഝാനികാന"ന്തി ഏദിസീ ചോദനാ അനോകാസാവ. "പീതിയാ ച വിരാഗാ"തിആദീസുപി ഏസേവ നയോ. തസ്മാ വിതക്കവിചാരപീതിസുഖസമതിക്കമവചനാനി ഓളാരികോളാരികങ്ഗസമതിക്കമാ ദുതിയാദിഅധിഗമദീപകാനീതി തേസം ഏകദേസഭൂതം വിതക്കവിചാരസമതിക്കമവചനം അവയവേന സമുദായോപലക്ഖണനയേന തം ദീപകം വുത്തം. വിസും വിസും ഠിതേപി ഹി വിതക്കവിചാരസമതിക്കമവചനാദികേ പഹേയ്യങ്ഗനിദ്ദേസതാസാമഞ്ഞേന ചിത്തേന സമൂഹതോ ഗഹിതേ വിതക്കവിചാരവൂപസമവചനസ്സ തദേകദേസതാ ഹോതീതി. അഥ വാ വിതക്കവിചാരവൂപസമവചനേനേവ തംസമതിക്കമാ ദുതിയാദിഅധിഗമദീപകേന പീതിവിരാഗാദിവചനാനം പീതിആദിസമതിക്കമാ തതിയാദിഅധിഗമദീപകതാ ദീപിതാ ഹോതീതി തസ്സ തംദീപകതാ വുത്താ. ഏവഞ്ഹി അവയവേന സമുദായോപലക്ഖണം വിനാ വിതക്കവിചാരവൂപസമവചനേന പീതിവിരാഗാദിവചനാനം സവിസയേ സമാനബ്യാപാരതാ ദസ്സിതാ ഹോതി.

അജ്ഝത്തന്തി നിയകജ്ഝത്തം അധിപ്പേതം, ന അജ്ഝത്തജ്ഝത്താദീതി ദസ്സേന്തോ ആഹ **"അജ്ഝത്തന്തി നിയകജ്ഝത്തം അധിപ്പേത"**ന്തി. തത്ഥ കാരണമാഹ **"വിഭങ്ഗേ പനാ"**തിആദി. **പന**-സദ്ദോപി അപിസദ്ദത്ഥോ, വിഭങ്ഗേപീതി അത്ഥോ. അയമേവ വാ പാഠോ.

നീലവണ്ണയോഗതോ നീലവത്ഥം വിയാതി നീലയോഗതോ വത്ഥം നീലം വിയാതി അധിപ്പായോ. **ഇമസ്മിഞ്ച അത്ഥവികപ്പേ**തി "ചേതോ സമ്പസാദയതീ"തി ഏതസ്മിം പക്ഖേ. **ചേതസോ**തി ച ഉപയോഗത്ഥേ സാമിവചനം. **പുരിമസ്മി**ന്തി "സമ്പസാദനയോഗതോ ഝാനമ്പി സമ്പസാദന"ന്തി വുത്തപക്ഖേ. **ചേതസോ**തി സമ്ബന്ധേ സാമിവചനം. "യാവ ന പരേ ഏകഗതേ കരോമീ"തിആദീസു സേട്ഠവചനോപി ഏകസദ്ദോ ലോകേ ദിസ്സതീതി ആഹ **"സേട്ഠോപി ഹി ലോകേ ഏകോതി വുച്ചതീ"**തി. "ഏകാകീഹി ഖുദ്ദകേഹി ജിത"ന്തിആദീസു അസഹായത്ഥോപി ഏകസദ്ദോ ദിട്ഠോതി ആഹ **"ഏകോ അസഹായോ ഹുത്വാ"**തി. സദ്ധാദയോപി കാമം സമ്പയുത്തധമ്മാനം സാധാരണതോ ച അസാധാരണതോ ച പച്ചയാ ഹോന്തിയേവ, സമാധി പന ഝാനക്ഖണേ സമ്പയുത്തധമ്മാനം അവിക്ഖേപലക്ഖണേ ഇന്ദട്ഠകരണേന സാതിസയം പച്ചയോ ഹോതീതി ദസ്സേന്തോ **"സമ്പയുത്തധമ്മേ...പേ... അധിവചന"**ന്തി ആഹ.

"സമ്പസാദനം ചേതസോ ഏകോദിഭാവ"ന്തി വിസേസനദ്വയം ഝാനസ്സ അതിസയവചനിച്ഛാവസേന ഗഹിതം. സ്വായമതിസയോ യഥാ ഇമസ്മിം ഝാനേ ലബ്ഭതി, ന തഥാ പഠമജ്ഝാനേതി ഇമം വിസേസം ദസ്സേതും **"നനു ചാ"**തിആദി വുത്തം. ആരമ്മണേ ആഹനനപരിയാഹനനവസേന അനുമജ്ജനഅനുയുജ്ജനവസേന ച പവത്തമാനാ ധമ്മാ സതിപി നീവരണപ്പഹാനേന കിലേസകാലുസ്സിയാപഗമേ സമ്പയുത്താനം കിഞ്ചി ഖോഭം കരോന്താ വിയ തേഹി ച തേ ന സന്നിസിന്നാ ഹോന്തീതി വുത്തം **"വിതക്കവിചാരക്ഖോഭേന...പേ... ന സുപ്പസന്ന"**ന്തി. തത്ഥ ഖുദ്ദികാ ഊമിയോ **വീചിയോ,** മഹതിയോ **തരങ്ഗാ. സമാധിപി ന സുട്ഠു പാകടോ**തി സതിപി ഇന്ദ്രിയസമത്തേ വീരിയസമതായ ച തേനേവ ഖോഭേന സമ്പസാദാഭാവേന ച ബഹലേ വിയ ജലേ മച്ഛോ സമാധിപി ന സുട്ഠു പാകടോ. **വിതക്കവിചാരപലിബോധാഭാവേനാ**തി ഏത്ഥ യഥാവുത്തഖോഭോ ഏവ പലിബോധോ. **ഏവം വുത്തേനാ**തി യസ്സാ സദ്ധായ വസേന സമ്പസാദനം, യസ്സാ ച ചിത്തേകഗ്ഗതായ വസേന ഏകോദിഭാവന്തി ച ഝാനം വുത്തം, താസം ഏവ "സദ്ദഹനാ"തിആദിനാ (വിഭം ൫൮൦) പവത്തിആകാരവിസേസവിഭാവനവസേന വുത്തേന തേന വിഭങ്ഗപാഠേന. **അയം അത്ഥവണ്ണനാ**തി "സമ്പസാദനയോഗതോ, സമ്പസാദനതോ വാ സമ്പസാദനം. ഏകോദിം ഭാവേതീതി ഏകോദിഭാവന്തി ഝാനം വുത്ത"ന്തി ഏവം പവത്താ അയം അത്ഥവണ്ണനാ. **അഞ്ഞദത്ഥു സംസന്ദതി ചേവ സമേതി ച, ഏവം വേദിതബ്ബാ**തി കഥം പനായം അത്ഥവണ്ണനാ തേന വിഭങ്ഗപാഠേന സദ്ധിം സംസന്ദതി സമേതി, നനു ഝാനവിഭങ്ഗേ "സമ്പസാദന"ന്തി പദം ഉദ്ധരിത്വാ "യാ സദ്ധാ സദ്ദഹനാ"തിആദിനാ (വിഭം ൫൮൦) സദ്ധായേവ വുത്താ, "ചേതസോ ഏകോദിഭാവ"ന്തി ച പദം ഉദ്ധരിത്വാ "യാ ചിത്തസ്സ ഠിതി സണ്ഠിതി അവട്ഠിതീ"തിആദിനാ സമാധിസ്സേവ നിദ്ദേസോ കതോ, അട്ഠകഥായം പന "സമ്പസാദനം ഏകോദിഭാവ"ന്തി ഝാനമേവ വുത്തന്തി അട്ഠകഥായ വിഭങ്ഗപാഠേന സദ്ധിം വിരോധോ ആപജ്ജതീതി? നാപജ്ജതി വിഭങ്ഗേപി ഇമിനാവ അധിപ്പായേന നിദ്ദേസസ്സ കതത്താ. തഥാ ഹി യേന സമ്പസാദനേന

യോഗാ ഝാനം “സമ്പസാദന”ന്തി വുച്ചതി, തസ്മിം “യാ സദ്ധാ സദ്ദഹനാ”തിആദിനാ ദസ്സിതേ സമ്പസാദനം ഝാനന്തി സമാനാധികരണനിദ്ദേസേനേവ തംയോഗാ ഝാനേ തംസദ്ദപ്പവത്തി ദസ്സിതാ ഹോതി. “ഏകോദിഭാവ”ന്തി ച പദം ഉദ്ധരിത്വാ ഏകോദിമ്ഹി ദസ്സിതേ ഏകോദിഭാവം ഝാനന്തി സമാനാധികരണനിദ്ദേസേനേവ ഝാനസ്സ ഏകോദിവഡ്ഢനതാ വുത്താവ ഹോതീതി ഇമിനാ അധിപ്പായേന ബ്യഞ്ജനവിചാരം അകത്വാ ധമ്മമത്തമേവ നിദ്ദിട്ഠന്തി അവിരോധോ യുത്തോ.

യം പന വുത്തം ടീകാകാരേഹി ആചരിയധമ്മപാലത്ഥേരാദീഹി “യദി ഏകോദീതി സമാധിസ്സ ഗഹണം അധിപ്പേതം, തദാ ‘ഏകോദിഭാവ’ന്തി പദം ഉദ്ധരിത്വാ സമാധിസ്സ നിദ്ദേസോ ന കത്തബ്ബോ സിയാ. തസ്മാ ഏകോദിഭാവസദ്ദോ ഏവ സമാധിമ്ഹി പവത്തോ സമ്പസാദനസദ്ദോ വിയ ഝാനേ പവത്തതീതി യുത്ത”ന്തി, തം അട്ഠകഥായ വിരുജ്ഝതി. തസ്മാ സോ അട്ഠകഥാനിരപേക്ഖോ വിസുംയേവേകോ അത്ഥവികപ്പോതി ഗഹേതബ്ബം. അയഞ്ഹി നേസം അധിപ്പായോ - വിതക്കവിചാരേഹി അനജ്ഝാരുള്ഹത്താ ഏകം ഉദേതീതി ഏകോദീതി തഥാവിധസമാധിയുത്തം ഝാനചിത്തമേവ ഗഹേത്വാ ഏകോദിസ്സ ഭാവോ ഏകോദിഭാവോതി സമാധിസ്സ ഗഹണം സക്കാ വത്തുന്തി. യോ പനായം തേസമഭിനിവേസോ “ഏകോദീതി സമാധിസ്സ ഗഹണേ സതി ‘ഏകോദിഭാവ’ന്തി പദം ഉദ്ധരിത്വാ സമാധിസ്സ നിദ്ദേസോ ന കത്തബ്ബോ സിയാ”തി , സോ അനേകന്തികത്താ അയുത്തോ. അഞ്ഞത്ഥപി ഹി ബ്യഞ്ജനവിചാരം അകത്വാ അത്ഥമത്തസ്സേവ ബാഹുല്ലേന വിഭങ്ഗേ നിദ്ദേസോ ദിസ്സതി.

സന്താതി സമം നിരോധം ഗതാ. **സമിതാ**തി ഭാവനായ സമം ഗമിതാ നിരോധിതാ. **വൂപസന്താ**തി തതോ ഏവ സുട്ഠു ഉപസന്താ. **അത്ഥങ്ഗതാ**തി അത്ഥം വിനാസം ഗതാ. **അബ്ഭത്ഥങ്ഗതാ**തി ഉപസഗ്ഗേന പദം വഡ്ഢേത്വാ വുത്തം. **അപ്പിതാ**തി ഗമിതാ വിനാസം ഗതാ. **സോസിതാ**തി പവത്തിസങ്ഖാതസ്സ സന്താനസ്സ അഭാവേന സോസം സുക്ഖഭാവം ഗതാ. **ബ്യന്തീകതാ**തി വിഗതന്താ കതാ.

അയമത്ഥോതി ഭാവനായ പഹീനത്താ വിതക്കവിചാരാനം അഭാവസങ്ഖാതോ അത്ഥോ. ചോദകേന വുത്തമത്ഥം സമ്പടിച്ഛിത്വാ പരിഹരിതും **“ഏവമേതം സിദ്ധോവായമത്ഥോ”**തി വത്വാ **“ന പനേത”**ന്തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **ഏത**ന്തി “വിതക്കവിചാരാനം വൂപസമാ”തി ഏതം വചനം. **തദത്ഥദീപക**ന്തി തസ്സ വിതക്കവിചാരാഭാവമത്തസങ്ഖാതസ്സ അത്ഥസ്സ ദീപകം. **ന കിലേസകാലുസ്സിയസ്സാ**തി ഉപചാരക്ഖണേ വിയ നീവരണസങ്ഖാതസ്സ കിലേസസങ്ഖോഭസ്സ വൂപസമാ ന സമ്പസാദനന്തി അത്ഥോ. നനു ച **“പുരിമം വത്വാപി വത്തബ്ബമേവാ”**തി ഇദം കസ്മാ വുത്തം. തഥാ ഹി ദുതിയജ്ഝാനാദിഅധിഗമൂപായദീപകേന അജ്ഝത്തം സമ്പസാദനതായ ചേതസോ ഏകോദിഭാവതായ ച ഹേതുദീപകേന അവിതക്കഅവിചാരഭാവഹേതുദീപകേന ച വിതക്കവിചാരവൂപസമവചനേനേവ വിതക്കവിചാരാഭാവോ ദീപിതോതി, കിം പുന അവിതക്കഅവിചാരവചനേന കതേനാതി? ന, അദീപിതത്താ. ന ഹി വിതക്കവിചാരവൂപസമവചനേന വിതക്കവിചാരാനം അപ്പവത്തി വുത്താ ഹോതി. വിതക്കവിചാരേസു ഹി തണ്ഹാപ്പഹാനം ഏതേസം വൂപസമനം. ഓളാരികങ്ഗമുഖേന ഹി തംതംഝാനനികന്തിയാ വിക്ഖമ്ഭനം വിതക്കവിചാരവൂപസമവചനാദീഹി പകാസിതം. യതോ വിതക്കവിചാരേസു വിരത്തഭാവദീപകം വിതക്കവിചാരവൂപസമവചനം, യേ ച സങ്ഖാരേസു തണ്ഹാപ്പഹാനം കരോന്തി, തേസു മഗ്ഗേസു പഹീനതണ്ഹേസു ച ഫലേസു സങ്ഖാരപ്പവത്തി ഹോതി, ഏവമിധാപി വിക്ഖമ്ഭിതവിതക്കവിചാരതണ്ഹസ്സ ദുതിയജ്ഝാനസ്സ വിതക്കവിചാരസമ്പയോഗോ പുരിമേന ന നിവാരിതോ സിയാതി തന്നിവാരണത്ഥം ആവജ്ജിതുകാമതാദിഅതിക്കമോ ച തേസം വൂപസമോതി ദസ്സനത്ഥഞ്ച **“അവിതക്കം അവിചാര”**ന്തി വുത്തം. പഠമജ്ഝാനം ദുതിയജ്ഝാനസ്സ ഉപനിസ്സയപച്ചയേന പച്ചയോ ഹോതീതി ആഹ **“പഠമജ്ഝാനസമാധിതോ”**തി. **പഠമമ്പീ**തി പഠമജ്ഝാനമ്പി.

ഗണനാനുപുബ്ബതോതിആദി ഹേട്ഠാ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. ഏത്ഥാപി “ദുതിയം ഉപ്പന്നന്തിപി ദുതിയ”ന്തി വത്തും വട്ടതിയേവ. വുത്തമേവത്ഥം വിഭങ്ഗപാഠേന സാധേന്തോ ആഹ **“യഥാഹാ”**തിആദി. യം പന **വിഭങ്ഗേ** (വിഭ॰ ൫൮൦) “ഝാനന്തി സമ്പസാദോ പീതി സുഖം ചിത്തസ്സേകഗ്ഗതാ”തി വുത്തം, തം സപരിക്ഖാരം ഝാനം ദസ്സേതും പരിയായേന വുത്തം. രഥസ്സ പണ്ഡുകമ്ബലം വിയ ഹി സമ്പസാദോ ഝാനസ്സ പരിക്ഖാരോ, ന ഝാനങ്ഗന്തി ആഹ **“പരിയായോയേവ ചേസോ”**തി. നിപ്പരിയായതോ പന ഉപനിജ്ഝാനലക്ഖണപ്പത്താനം അങ്ഗാനം വസേന തിവങ്ഗികമേവേതം ഹോതീതി ആഹ **“സമ്പസാദനം പന ഠപേത്വാ”**തിആദി.

ദുതിയജ്ഝാനകഥാ നിട്ഠിതാ.

തതിയജ്ഝാനകഥാ

വിരജ്ജനം വിരാഗോ. തം പന വിരജ്ജനം നിബ്ബിന്ദനമുഖേന ഹീളനം വാ തപ്പടിബദ്ധരാഗപ്പഹാനം വാതി ദസ്സേതും **“തസ്സാ പീതിയാ ജിഗുച്ഛനം വാ സമതിക്കമോ വാ”**തി വുത്തം. **ഉഭിന്നമന്തരാ**തി പീതിയാ വിരാഗാതി ഇമേസം ദ്വിന്നം പദാനം അന്തരാ, മജ്ഝേതി അത്ഥോ. **സമ്പിണ്ഡനം** സമുച്ചയോ. **മഗ്ഗോ**തി ഉപായോ. ദുതിയജ്ഝാനസ്സ ഹി പടിലാഭം വിനാ തതിയജ്ഝാനസ്സ അധിഗമോ ന ഹോതീതി വിതക്കവിചാരാനം വൂപസമോ തതിയജ്ഝാനാധിഗമസ്സ ഉപായോ. **തദധിഗമായാ**തി തതിയമഗ്ഗാധിഗമായ.

ഉപപത്തിതോതി സമവാഹിതഭാവേന പതിരൂപതോ ഝാനുപേക്ഖാപി സമവാഹിതമേവ അന്തോനീതം കത്വാ പവത്തതീതി ആഹ **“സമം പസ്സതീ”**തി. **വിസദായാ**തി സംകിലേസവിഗമേന പരിബ്യത്തായ. **വിപുലായാ**തി സാതിസയം മഹഗ്ഗതഭാവപ്പത്തിതോ മഹതിയാ. **ഥാമഗതായാ**തി പീതിവിഗമേന ഥിരഭാവപ്പത്തായ. നനു ചേത്ഥ ഉപേക്ഖാവേദനാവ ന സമ്ഭവതി, തസ്മാ കഥമയം തതിയജ്ഝാനസമങ്ഗീ ഉപേക്ഖായ സമന്നാഗതത്താ “ഉപേക്ഖകോ”തി വുച്ചതീതി ചേ? ന കേവലം വേദനുപേക്ഖാവ ഉപേക്ഖാതി വുച്ചതി, അഥ ഖോ അഞ്ഞാപി ഉപേക്ഖാ വിജ്ജന്തീതി ദസ്സേന്തോ ആഹ **“ഉപേക്ഖാ പന ദസവിധാ ഹോതീ”**തിആദി. തത്ഥ (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ൧൬൩; വിസുദ്ധി॰ ൧.൮൪) “ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു ചക്ഖുനാ രൂപം ദിസ്വാ നേവ സുമനോ ഹോതി ന ദുമ്മനോ, ഉപേക്ഖകോ വിഹരതി സതോ സമ്പജാനോ”തി (അ॰ നി॰ ൬.൧) ഏവമാഗതാ ഖീണാസവസ്സ ഛസു ദ്വാരേസു ഇട്ഠാനിട്ഠഛളാരമ്മണാപാഥേ പരിസുദ്ധപകതിഭാവാവിജഹനാകാരഭൂതാ ഉപേക്ഖാ **ഛളങ്ഗുപേക്ഖാ** നാമ.

യാ പന “ഉപേക്ഖാസഹഗതേന ചേതസാ ഏകം ദിസം ഫരിത്വാ വിഹരതീ”തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൫൫൬) ഏവമാഗതാ സത്തേസു മജ്ഝത്താകാരഭൂതാ ഉപേക്ഖാ, അയം **ബ്രഹ്മവിഹാരുപേക്ഖാ** നാമ.

യാ "ഉപേക്ഖാസമ്ബോജ്ഝങ്ഗം ഭാവേതി വിവേകനിസ്സിത"ന്തി (മ॰ നി॰ ൨.൨൭; സം॰ നി॰ ൫.൧൮൨, ൧൯൦-൧൯൧) ഏവമാഗതാ സഹജാതധമ്മാനം മജ്ഝത്താകാരഭൂതാ ഉപേക്ഖാ, അയം **ബോജ്ഝങ്ഗുപേക്ഖാ** നാമ.

യാ പന "കാലേന കാലം ഉപേക്ഖാനിമിത്തം മനസി കരോതീ"തി (അ॰ നി॰ ൩.൧൦൩) ഏവമാഗതാ അനച്ചാരദ്ധനാതിസിഥിലവീരിയസങ്ഖാതാ ഉപേക്ഖാ, അയം **വീരിയുപേക്ഖാ** നാമ.

യാ -

"കതി സങ്ഖാരുപേക്ഖാ സമഥവസേന ഉപ്പജ്ജന്തി, കതി സങ്ഖാരുപേക്ഖാ വിപസ്സനാവസേന ഉപ്പജ്ജന്തി? അട്ഠ സങ്ഖാരുപേക്ഖാ സമഥവസേന ഉപ്പജ്ജന്തി, ദസ സങ്ഖാരുപേക്ഖാ വിപസ്സനാവസേന ഉപ്പജ്ജന്തി.

"കതമാ അട്ഠ സങ്ഖാരുപേക്ഖാ സമഥവസേന ഉപ്പജ്ജന്തി? പഠമജ്ഝാനപടിലാഭത്ഥായ നീവരണേ പടിസങ്ഖാ സന്തിട്ഠനാ പഞ്ഞാ സങ്ഖാരുപേക്ഖാസു ഞാണം, ദുതിയജ്ഝാനപടിലാഭത്ഥായ വിതക്കവിചാരേ പടിസങ്ഖാ സന്തിട്ഠനാ പഞ്ഞാ സങ്ഖാരുപേക്ഖാസു ഞാണം, തതിയജ്ഝാനപടിലാഭത്ഥായ പീതിം പടിസങ്ഖാ സന്തിട്ഠനാ പഞ്ഞാ സങ്ഖാരുപേക്ഖാസു ഞാണം, ചതുത്ഥജ്ഝാനപടിലാഭത്ഥായ സുഖദുക്ഖേ പടിസങ്ഖാ സന്തിട്ഠനാ പഞ്ഞാ സങ്ഖാരുപേക്ഖാസു ഞാണം, ആകാസാനഞ്ചായതനസമാപത്തിപടിലാഭത്ഥായ രൂപസഞ്ഞം പടിഘസഞ്ഞം നാനത്തസഞ്ഞം പടിസങ്ഖാ സന്തിട്ഠനാ പഞ്ഞാ സങ്ഖാരുപേക്ഖാസു ഞാണം, വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനസമാപത്തിപടിലാഭത്ഥായ ആകാസാനഞ്ചായതനസഞ്ഞം പടിസങ്ഖാ സന്തിട്ഠനാ പഞ്ഞാ സങ്ഖാരുപേക്ഖാസു ഞാണം, ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനസമാപത്തിപടിലാഭത്ഥായ വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനസഞ്ഞം പടിസങ്ഖാ സന്തിട്ഠനാ പഞ്ഞാ സങ്ഖാരുപേക്ഖാസു ഞാണം, നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനസമാപത്തിപടിലാഭത്ഥായ ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനസഞ്ഞം പടിസങ്ഖാ സന്തിട്ഠനാ പഞ്ഞാ സങ്ഖാരുപേക്ഖാസു ഞാണം, ഇമാ അട്ഠ സങ്ഖാരുപേക്ഖാ സമഥവസേന ഉപ്പജ്ജന്തി.

"കതമാ ദസ സങ്ഖാരുപേക്ഖാ വിപസ്സനാവസേന ഉപ്പജ്ജന്തി? സോതാപത്തിമഗ്ഗപടിലാഭത്ഥായ ഉപ്പാദം പവത്തം നിമിത്തം ആയൂഹനം പടിസന്ധിം ഗതിം നിബ്ബത്തിം ഉപപത്തിം ജാതിം ജരം ബ്യാധിം മരണം സോകം പരിദേവം ഉപായാസം പടിസങ്ഖാ സന്തിട്ഠനാ പഞ്ഞാ സങ്ഖാരുപേക്ഖാസു ഞാണം, സോതാപത്തിഫലസമാപത്തത്ഥായ ഉപ്പാദം പവത്തം നിമിത്തം ആയൂഹനം പടിസന്ധിം പടിസങ്ഖാ സന്തിട്ഠനാ പഞ്ഞാ സങ്ഖാരുപേക്ഖാസു ഞാണം, സകദാഗാമിമഗ്ഗപഅലാഭത്ഥായ...പേ॰... സകദാഗാമിഫലസമാപത്തത്ഥായ...പേ॰... അനാഗാമിമഗ്ഗപടിലാഭത്ഥായ...പേ॰... അനാഗാമിഫലസമാപത്തത്ഥായ...പേ॰... അരഹത്തമഗ്ഗപടിലാഭത്ഥായ ഉപ്പാദം പവത്തം നിമിത്തം ആയൂഹനം പടിസന്ധിം ഗതിം നിബ്ബത്തിം ഉപപത്തിം ജാതിം ജരം ബ്യാധിം മരണം സോകം പരിദേവം ഉപായാസം പടിസങ്ഖാ സന്തിട്ഠനാ പഞ്ഞാ സങ്ഖാരുപേക്ഖാസു ഞാണം, അരഹത്തഫലസമാപത്തത്ഥായ...പേ॰... സുഞ്ഞതവിഹാരസമാപത്തത്ഥായ...പേ॰... അനിമിത്തവിഹാരസമആപത്തത്ഥായ ഉപ്പാദം പവത്തം നിമിത്തം ആയൂഹനം പടിസന്ധിം പടിസങ്ഖാ സന്തിട്ഠനാ പഞ്ഞാ സങ്ഖാരുപേക്ഖാസു ഞാണം, ഇമാ ദസ സങ്ഖാരുപേക്ഖാ വിപസ്സനാവസേന ഉപ്പജ്ജന്തീ"തി (പടി॰ മ॰ ൧.൫൭) -

ഏവമാഗതാ നീവരണാദിപടിസങ്ഖാസന്തിട്ഠനാകാരഭൂതാ ഉപേക്ഖാ, അയം **സങ്ഖാരുപേക്ഖാ** നാമ.

തത്ഥ **നീവരണേ പടിസങ്ഖാ**തി പഞ്ച നീവരണാനി പഹാതബ്ബഭാവേന പടിസങ്ഖായ, പരിഗ്ഗഹേത്വാതി അത്ഥോ. **സന്തിട്ഠനാ**തി നീവരണാനം പഹാനാഭിമുഖീഭൂതത്താ തേസം പഹാനേപി അബ്യാപാരഭാവൂപഗമനേന മജ്ഝത്തതായ സന്തിട്ഠനാ. **സങ്ഖാരുപേക്ഖാസൂ**തി നീവരണപ്പഹാനേ ബ്യാപാരാകരണേന നീവരണസങ്ഖാതാനം സങ്ഖാരാനം ഉപേക്ഖനാസൂതി അത്ഥോ. ഏസ നയോ **വിതക്കവിചാരാദീസു ഉപ്പാദാദീസു** ച. തത്ഥ **ഉപ്പാദ**ന്തി പുരിമകമ്മപച്ചയാ ഖന്ധാനം ഇധ ഉപ്പത്തിമാഹ. **പവത്ത**ന്തി തഥാഉപ്പന്നസ്സ പവത്തിം. **നിമിത്ത**ന്തി സബ്ബമ്പി തേഭൂമകം സങ്ഖാരഗതം നിമിത്തഭാവേന ഉപട്ഠാനതോ. **ആയൂഹന**ന്തി ആയതിം പടിസന്ധിഹേതുഭൂതം കമ്മം. **പടിസന്ധി**ന്തി ആയതിം ഉപപത്തിം. **ഗതി**ന്തി യായ ഗതിയാ സാ പടിസന്ധി ഹോതി. **നിബ്ബത്തി**ന്തി ഖന്ധാനം നിബ്ബത്തനം. **ഉപപത്തി**ന്തി വിപാകപ്പവത്തിം. **ജാതി**ന്തി ജരാദീനം പച്ചയഭൂതം ഭവപച്ചയാ ജാതിം. **ജരാമരണാ**ദയോ പാകടാ ഏവ.

ഏത്ഥ ച ഉപ്പാദാദയോ പഞ്ചേവ സങ്ഖാരുപേക്ഖാഞാണസ്സ വിസയവസേന വുത്താ, സേസാ തേസം വേവചനവസേന. നിബ്ബത്തി ജാതീതി ഇദഞ്ഹി ദ്വയം ഉപ്പാദസ്സ ചേവ പടിസന്ധിയാ ച വേവചനം. ഗതി ഉപപത്തി ചാതി ഇദം ദ്വയം പവത്തസ്സ, ജരാദയോ നിമിത്തസ്സാതി വേദിതബ്ബം. നനു ചേത്ഥ ചതൂസു മഗ്ഗവാരേസു "ഉപ്പാദ"ന്തിആദീനി പഞ്ച മൂലപദാനി, "ഗതീ"തിആദീനി ദസ വേവചനപദാനീതി പന്നരസ പദാനി വുത്താനി, ഛസു പന ഫലസമാപത്തിവാരേസു പഞ്ച മൂലപദാനേവ വുത്താനി, തം കസ്മാതി ചേ? സങ്ഖാരുപേക്ഖായ തിക്ഖഭാവേ സതി കിലേസപ്പഹാനസമത്ഥസ്സ മഗ്ഗസ്സ സബ്ഭാവതോ തസ്സാ തിക്ഖഭാവദസ്സനത്ഥം വേവചനപദേഹി സഹ ദള്ഹം കത്വാ മൂലപദാനി വുത്താനി, ഫലസ്സ നിരുസ്സാഹഭാവേന സന്തസഭാവത്താ മഗ്ഗായത്തത്താ ച മന്ദഭൂതാപി സങ്ഖാരുപേക്ഖാ ഫലസ്സ പച്ചയോ ഹോതീതി ദസ്സനത്ഥം മൂലപദാനേവ വുത്താനീതി വേദിതബ്ബാനി.

തത്ഥ "സോതാപത്തിമഗ്ഗപടിലാഭത്ഥായാ"തിആദീസു ചതൂസു മഗ്ഗവാരേസു സുഞ്ഞതാനിമിത്തപ്പണിഹിതമഗ്ഗാനം അഞ്ഞതരോ വുത്തോ. "സോതാപത്തിഫലസമാപത്തത്ഥായാ"തിആദീസു ചതൂസു ഫലവാരേസു പന അപ്പണിഹിതഫലസമാപത്തി വേദിതബ്ബാ. കസ്മാ? സുഞ്ഞതവിഹാരസമാപത്തത്ഥായ അനിമിത്തവിഹാരസമാപത്തത്ഥായാതി ഇതരാസം ദ്വിന്നം ഫലസമാപത്തീനം വിസും വുത്തത്താ. അനിച്ചാനുപസ്സനാവുട്ഠാനവസേന ഹി അനിമിത്തമഗ്ഗോ, തഥേവ ഫലസമാപത്തികാലേ അനിമിത്തഫലസമാപത്തി, ദുക്ഖാനുപസ്സനാവുട്ഠാനവസേന അപ്പണിഹിതമഗ്ഗഫലസമാപത്തിയോ, അനത്താനുപസ്സനാവുട്ഠാനവസഏന സുഞ്ഞതമഗ്ഗഫലസമാപത്തിയോ സുത്തന്തനയേന വേദിതബ്ബോ. ഏവഞ്ച കത്വാ സുഞ്ഞതാദിവിമോക്ഖവസേന മഗ്ഗുപ്പത്തിഹേതുഭൂതാ ചതസ്സോ, തഥാ അപ്പണിഹിതഫലസമാപത്തിയാ ചതസ്സോ, സുഞ്ഞതവിഹാരഅനിമിത്തവിഹാരവസേന ദ്വേതി ദസ സങ്ഖാരുപേക്ഖാവിപസ്സനാപഞ്ഞാ വുത്താ, സമഥസങ്ഖാരുപേക്ഖാ പന അപ്പനാവീഥിയാ ആസന്നപുബ്ബഭാഗേ ബലപ്പത്തം ഭാവനാമയഞാണം.

യാ പന "യസ്മിം സമയേ കാമാവചരം കുസലം ചിത്തം ഉപ്പന്നം ഹോതി ഉപേക്ഖാസഹഗത"ന്തി (ധ॰ സ॰ ൧൫൦) ഏവമാഗതാ അദുക്ഖമസുഖസഞ്ഞിതാ ഉപേക്ഖാ, അയം **വേദനുപേക്ഖാ** നാമ.

യാ "യദത്ഥി യം ഭൂതം, തം പജഹതി, ഉപേക്ഖം പടിലഭതീ"തി (മ॰ നി॰ ൩.൭൧; അ॰ നി॰ ൭.൫൫) ഏവമാഗതാ വിചിനനേ മജ്ഝത്തഭൂതാ ഉപേക്ഖാ, അയം **വിപസ്സനുപേക്ഖാ** നാമ.

തത്ഥ **യദത്ഥി യം ഭൂതന്തി** ഖന്ധപഞ്ചകം, തം മുഞ്ചിതുകമ്യതാഞാണേന പജഹതി. **ഉപേക്ഖം പടിലഭതീതി** ദിട്ഠസോവത്ഥികത്തയസ്സ സപ്പസ്സ ലക്ഖണവിചിനനേ വിയ ദിട്ഠലക്ഖണത്തയസ്സ ഖന്ധപഞ്ചകസ്സ സങ്ഖാരലക്ഖണവിചിനനേ ഉപേക്ഖം പടിലഭതീതി അത്ഥോ.

യാ പന ഛന്ദാദീസു യേവാപനകേസു ആഗതാ സഹജാതാനം സമപ്പവത്തിഹേതുഭൂതാ ഉപേക്ഖാ, അയം **തത്രമജ്ഝത്തുപേക്ഖാ** നാമ.

യാ "ഉപേക്ഖകോ ച വിഹരതീ"തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൩൦; ധ॰ സ॰ ൧൬൩) ഏവമാഗതാ അഗ്ഗസുഖേപി തസ്മിം അപക്ഖപാതജനനീ ഉപേക്ഖാ, അയം **ഝാനുപേക്ഖാ** നാമ.

യാ പന "ഉപേക്ഖാസതിപാരിസുദ്ധിം ചതുത്ഥം ഝാന"ന്തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൩൨; ധ॰ സ॰ ൧൬൫) ഏവമാഗതാ സബ്ബപച്ചനീകപരിസുദ്ധാ പച്ചനീകവൂപസമനേപി അബ്യാപാരഭൂതാ ഉപേക്ഖാ, അയം **പാരിസുദ്ധുപേക്ഖാ** നാമ.

തത്ഥ ഛളങ്ഗുപേക്ഖാ ച ബ്രഹ്മവിഹാരുപേക്ഖാ ച ബോജ്ഝങ്ഗുപേക്ഖാ ച തത്രമജ്ഝത്തുപേക്ഖാ ച ഝാനുപേക്ഖാ ച പാരിസുദ്ധുപേക്ഖാ ച അത്ഥതോ ഏകാ തത്രമജ്ഝത്തുപേക്ഖാവ ഹോതി. തേന തേന അവത്ഥാഭേദേന പനസ്സാ അയം ഭേദോ ഏകസ്സപി സതോ സത്തസ്സ കുമാരയുവഥേരസേനാപതിരാജാദിവസേന ഭേദോ വിയ. തസ്മാ താസു യത്ഥ ഛളങ്ഗുപേക്ഖാ, ന തത്ഥ ബോജ്ഝങ്ഗുപേക്ഖാദയോ. യത്ഥ വാ പന ബോജ്ഝങ്ഗുപേക്ഖാ, ന തത്ഥ ഛളങ്ഗുപേക്ഖാദയോ ഹോന്തീതി വേദിതബ്ബാ. യഥാ ചേതാസം അത്ഥതോ ഏകീഭാവോ, ഏവം സങ്ഖാരുപേക്ഖാവിപസ്സനുപേക്ഖാനമ്പി. പഞ്ഞാ ഏവ ഹി സാ കിച്ചവസേന ദ്വിധാ ഭിന്നാ. യഥാ ഹി പുരിസസ്സ സായം ഗേഹം പവിട്ഠം സപ്പം അജപദദണ്ഡം ഗഹേത്വാ പരിയേസമാനസ്സ തം ഥുസകോട്ഠകേ നിപന്നം ദിസ്വാ "സപ്പോ നു ഖോ, നോ"തി അവലോകേന്തസ്സ സോവത്ഥികത്തയം ദിസ്വാ നിബ്ബേമതികസ്സ "സപ്പോ, ന സപ്പോ"തി വിചിനനേ മജ്ഝത്തതാ ഹോതി, ഏവമേവ യാ ആരദ്ധവിപസ്സകസ്സ വിപസ്സനാഞാണേന ലക്ഖണത്തയേ ദിട്ഠേ സങ്ഖാരാനം അനിച്ചഭാവാദിവിചിനനേ മജ്ഝത്തതാ ഉപ്പജ്ജതി, അയം **വിപസ്സനുപേക്ഖാ**. യഥാ പന തസ്സ പുരിസസ്സ അജപദേന ദണ്ഡേന ഗാള്ഹം സപ്പം ഗഹേത്വാ "കിന്താഹം ഇമം സപ്പം അവിഹേഠേന്തോ അത്താനഞ്ച ഇമിനാ അഡംസാപേന്തോ മുഞ്ചേയ്യ"ന്തി മുഞ്ചനാകാരമേവ പരിയേസതോ ഗഹണേ മജ്ഝത്തതാ ഹോതി, ഏവമേവ യാ ലക്ഖണത്തയസ്സ ദിട്ഠത്താ ആദിത്തേ വിയ തയോ ഭവേ പസ്സതോ സങ്ഖാരഗ്ഗഹണേ മജ്ഝത്തതാ, അയം **സങ്ഖാരുപേക്ഖാ**. ഇതി വിപസ്സനുപേക്ഖായ സിദ്ധായ സങ്ഖാരുപേക്ഖാപി സിദ്ധാവ ഹോതി. ഇമിനാ പനേസാ വിചിനനഗഹണേസു മജ്ഝത്തസങ്ഖാതേന കിച്ചേന ദ്വിധാ ഭിന്നാ. വീരിയുപേക്ഖാ പന വേദനുപേക്ഖാ ച അഞ്ഞമഞ്ഞഞ്ച അവസേസാഹി ച അത്ഥതോ ഭിന്നാ ഏവാതി.

ഇമാസം പന ദസന്നമ്പി ഉപേക്ഖാനം ഭൂമിപുഗ്ഗലാദിവസേന വിഭാഗോ തത്ഥ തത്ഥ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോതി ദസ്സേന്തോ ആഹ **"ഏവമയം ദസവിധാപീ"**തിആദി. തത്ഥ **ഭൂമിപുഗ്ഗലചിത്താരമ്മണതോതി** "ഛളങ്ഗുപേക്ഖാ കാമാവചരാ, ബ്രഹ്മവിഹാരുപേക്ഖാ രൂപാവചരാ"തി ഏവമാദിനാ **ഭൂമിതോ**. "ഛളങ്ഗുപേക്ഖാ ഖീണാസവസ്സേവ, ബ്രഹ്മവിഹാരുപേക്ഖാ തിണ്ണമ്പി പുഥുജ്ജനസേക്ഖാസേക്ഖാന"ന്തി ഏവമാദിനാ **പുഗ്ഗലതോ**. "ഛളങ്ഗുപേക്ഖാ സോമനസ്സുപേക്ഖാസഹഗതചിത്തസമ്പയുത്താ"തിആദിനാ **ചിത്തതോ**. "ഛളങ്ഗുപേക്ഖാ ഛളാരമ്മണാ, ബ്രഹ്മവിഹാരുപേക്ഖാ ധമ്മാരമ്മണാ"തിആദിനാ **ആരമ്മണതോ**. **ഖന്ധസങ്ഗഹഏകക്ഖണകുസലത്തികസങ്ഖേപവസേനാതി** "വേദനുപേക്ഖാ വേദനാക്ഖന്ധേന സങ്ഗഹിതാ, ഇതരാ നവ സങ്ഖാരക്ഖന്ധേനാ"തി **ഖന്ധസങ്ഗഹവസേന**. ഛളങ്ഗുപേക്ഖാ ബ്രഹ്മവിഹാരബോജ്ഝങ്ഗഝാനപാരിസുദ്ധിതത്രമജ്ഝത്തുപേക്ഖാ ച അത്ഥതോ ഏകാ, തസ്മാ ഏകക്ഖണേ താസു ഏകായ സതി ന ഇതരാ, തഥാ സങ്ഖാരുപേക്ഖാവിപസ്സനുപേക്ഖാപി വേദിതബ്ബാ, വേദനാവീരിയുപേക്ഖാനം ഏകക്ഖണേ സിയാ ഉപ്പത്തീതി ഏവം **ഏകക്ഖണവസേന**. ഛളങ്ഗുപേക്ഖാ അബ്യാകതാ, ബ്രഹ്മവിഹാരുപേക്ഖാ കുസലാബ്യാകതാ, തഥാ സേസാ, വേദനുപേക്ഖാ പന സിയാ അകുസലാപീതി ഏവം **കുസലത്തികവസേന**. ദസപേതാ സങ്ഖേപതോ ചത്താരോവ ധമ്മാ വീരിയവേദനാതത്രമജ്ഝത്തതാഞാണവസേനാതി ഏവം **സങ്ഖേപവസേന**.

ഇദാനി ഇധാധിപ്പേതായ ഝാനുപേക്ഖായ ലക്ഖണാദിം നിദ്ധാരേത്വാ ദസ്സേന്തോ ആഹ **"ലക്ഖണാദിതോ പനാ"**തിആദി. തത്ഥ **അനാഭോഗരസാതി** പണീതസുഖേപി തസ്മിം അവനതിപടിപക്ഖകിച്ചാതി അത്ഥോ. **അബ്യാപാരപച്ചുപട്ഠാനാതി** സതിപി സുഖപാരമിപ്പത്തിയം തസ്മിം സുഖേ അബ്യാവടാ ഹുത്വാ പച്ചുപതിട്ഠതി, സമ്പയുത്താനം വാ തത്ഥ അബ്യാപാരം പച്ചുപട്ഠപേതീതി അത്ഥോ. സമ്പയുത്തധമ്മാനം ഖോഭം ഉപ്പിലവഞ്ച ആവഹന്തേഹി വിതക്കാദീഹി അഭിഭൂതത്താ അപരിബ്യത്തം തത്ഥ തത്രമജ്ഝത്തതായ കിച്ചം, തദഭാവതോ ഇധ പരിബ്യത്തന്തി ആഹ **"അപരിബ്യത്തകിച്ചതോ"**തി. തേനേവാഹ "അപരിബ്യത്തം ഹീ"തിആദി.

ഇദാനി സതോ ച സമ്പജാനോതി ഏത്ഥ "വുച്ചതീ"തി അജ്ഝാഹരിതബ്ബം. **സരതീതി** ഇമിനാ "സതോ"തി പദസ്സ കത്തുസാധനതമാഹ. **സമ്പജാനാതീതി** സമ്മദേവ പജാനാതി. **പുഗ്ഗലേനാതി** പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനേന. സരണം ചിന്തനം ഉപട്ഠാനം ലക്ഖണമേതിസ്സാതി **സരണലക്ഖണാ**. സമ്മുസ്സനപടിപക്ഖോ അസമ്മുസ്സനം കിച്ചം ഏതിസ്സാതി **അസമ്മുസ്സനരസാ**. കിലേസേഹി ആരക്ഖാ ഹുത്വാ പച്ചുപതിട്ഠതി, തതോ വാ ആരക്ഖം പച്ചുപട്ഠപേതീതി **ആരക്ഖപച്ചുപട്ഠാനാ**. അസമ്മുയ്ഹനം സമ്മദേവ പജാനനം, സമ്മോഹപടിപക്ഖോ വാ അസമ്മോഹോ ലക്ഖണമേതസ്സാതി **അസമ്മോഹലക്ഖണം. തീരണം** കിച്ചസ്സ പാരഗമനം. **പവിചയോ** വീമംസാ. കാമം ഉപചാരജ്ഝാനാദിം ഉപാദായ പഠമദുതിയജ്ഝാനാനിപി സുഖുമാനേവ, ഇമം പന ഉപരിമജ്ഝാനം ഉപാദായ **"ഓളാരികത്താ പന തേസം ഝാനാന"**ന്തി വുത്തം, സാ ച ഓളാരികതാ വിതക്കാദിഥൂലങ്ഗതായ വേദിതബ്ബാ. കേചി "ബഹുചേതസികതായാ"തി ച വദന്തി. **ഭൂമിയം വിയ പുരിസസ്സാതി** പുരിസസ്സ ഭൂമിയം ഗതി വിയാതി വുത്തം ഹോതി. **ഗതി സുഖാ ഹോതീതി** തേസു ഝാനേസു ഗതി സുഖാ ഹോതി. **അബ്യത്തം തത്ഥ സതിസമ്പജഞ്ഞകിച്ചന്തി** "ഇദം നാമ ദുക്കരം കരീയതീ"തി വത്തബ്ബസ്സ അഭാവതോ വുത്തം. **ഓളാരികങ്ഗപ്പഹാനേന പന സുഖുമത്താതി** അയമത്ഥോ കാമം ദുതിയജ്ഝാനേപി സമ്ഭവതി, തഥാപി യേഭുയ്യേന അവിപ്പയോഗീഭാവേന വത്തമാനേസു പീതിസുഖേസു പീതിസങ്ഖാതസ്സ ഓളാരികങ്ഗസ്സ പഹാനേന സുഖുമതായ ഇധ സാതിസയോ സതിപഞ്ഞാബ്യാപാരോതി വുത്തം **"പുരിസസ്സാ"**തിആദി. ധേനും പിവതീതി **ധേനുപഗോ,** ധേനുയാ ഖീരം പിവന്തോതി വുത്തം ഹോതി. **പുനദേവ പീതിം ഉപഗച്ഛേയ്യാതി** ഹാനഭാഗിയം ഝാനം സിയാ , ദുതിയജ്ഝാനമേവ സമ്പജ്ജേയ്യാതി അത്ഥോ. തേനാഹ

“പീതിസമ്പയുത്തമേവ സിയാ”തി. **ഇദഞ്ച അതിമധുരം സുഖന്തി** തതിയജ്ഝാനേ സുഖം സന്ധായാഹ, അതിമധുരതാ ചസ്സ പഹാസോദഗ്യസഭാവായ പീതിയാ അഭാവേനേവ വേദിതബ്ബാ. **ഇദന്തി** “സതോ സമ്പജാനോ”തി പദദ്വയം.

സുഖഞ്ച കായേന പടിസംവേദേസിന്തി എത്ഥ കഥമാഭോഗേന വിനാ സുഖപടിസംവേദനാതി ആഹ **“കിഞ്ചാപീ”**തിആദി. യസ്മാ തസ്സ നാമകായേന സമ്പയുത്തം സുഖം, തസ്മാ എതമത്ഥം ദസ്സേന്തോ “സുഖഞ്ച കായേന പടിസംവേദേസി”ന്തി ആഹാതി യോജേതബ്ബം. അയം പനേത്ഥ സങ്ഖേപത്ഥോ - “സുഖം വേദയാമീ”തി ഏവമാഭോഗേ അസതിപി നാമകായേന ചേതസികസുഖം, കായികസുഖഹേതുരൂപസമുട്ഠാപനേന കായികസുഖഞ്ച ഝാനസമങ്ഗീ പടിസംവേദേതീതി വുച്ചതീതി. **തസ്സാതി** ഝാനസമങ്ഗിനോ. **യം വാ തന്തി** യം വാ തം യഥാവുത്തം നാമകായസമ്പയുത്തം സുഖം. **തംസമുട്ഠാനേനാതി** തതോ സമുട്ഠിതേന അതിപണീതേന രൂപേന അസ്സ ഝാനസമങ്ഗിനോ രൂപകായോ യസ്മാ ഫുട്ഠോ, തസ്മാ ഏതമത്ഥം ദസ്സേന്തോതി സമ്ബന്ധിതബ്ബം. **യസ്സാതി** രൂപകായസ്സ. **ഫുടത്താതി** ബ്യാപിതത്താതി അത്ഥോ. യഥാ ഹി ഉദകേന ഫുട്ഠസരീരസ്സ താദിസേ ഫോട്ഠബ്ബേ ഫുട്ഠേ സുഖം ഉപ്പജ്ജതി, ഏവം ഏതേഹി ഝാനചിത്തസമുട്ഠിതേഹി രൂപേഹി ഫുട്ഠസരീരസ്സ. **ഝാനാ വുട്ഠിതോപീതി** ഝാനമ്ഹാ വുട്ഠിതോപി. **സുഖം പടിസംവേദേയ്യാതി** ചിത്തസമുട്ഠിതരൂപേഹി അവസേസതിസമുട്ഠിതരൂപസങ്ഘട്ടനേന ഉപ്പന്നകായവിഞ്ഞാണേന കായികം സുഖം പടിസംവേദേയ്യ. **ഏതമത്ഥന്തി** വുത്തനയേന ചേതസികകായികസുഖപടിസംവേദനസങ്ഖാതം അത്ഥം.

യന്തി ഹേതുഅത്ഥേ നിപാതോ, യസ്മാതി അത്ഥോ. തേനാഹ **“യംഝാനഹേതൂ”**തി. **ആചിക്ഖന്തീ**തിആദീനി പദാനി കിത്തനത്ഥാനീതി അധിപ്പായേനാഹ **“പസംസന്തീതി അധിപ്പായോ”**തി. **കിന്തീതി** പസംസനാകാരപുച്ഛാ. **സുഖപാരമിപ്പത്തേ**തി സുഖസ്സ പരമം പരിയന്തം പത്തേ. **സുഖാഭിസങ്ഗേനാതി** സുഖസ്മിം ആലയേന. ഏദിസേസു ഠാനേസു സതിഗ്ഗഹണേനേവ സമ്പജഞ്ഞമ്പി ഗഹിതം ഹോതീതി ഇധ പാളിയം സതിയാ ഏവ ഗഹിതത്താ ഏവം ഉപട്ഠിതസ്സതിതായ സതിമാ ഇച്ചേവ വുത്തം, സമ്പജാനോതി ഹേട്ഠാ വുത്തത്താ വാ. **അസംകിലിട്ഠ**ന്തി കിലേസേഹി അസമ്മിസ്സത്താ അസംകിലിട്ഠം. ഝാനക്ഖണേ നിപ്പരിയായതോ ചേതസികസുഖമേവ ലബ്ഭതീതി **“സുഖം നാമകായേന പടിസംവേദേതീ”**തി വുത്തം. **തതിയന്തി ഗണനാനുപുബ്ബതോ തതിയ**ന്തിആദി ഹേട്ഠാ വുത്തനയാനുസാരേന വേദിതബ്ബം.

തതിയജ്ഝാനകഥാ നിട്ഠിതാ.

ചതുത്ഥജ്ഝാനകഥാ

“പുബ്ബേവാ”തി വുത്തത്താ **“കദാ പന നേസം പഹാനം ഹോതീ”**തി ചോദനം സമുട്ഠാപേത്വാ ആഹ **“ചതുന്നം ഝാനാനം ഉപചാരക്ഖണേ”**തി. ഏവം വേദിതബ്ബന്തി സമ്ബന്ധോ. **പഹാനക്കമേന അവുത്താന**ന്തി എത്ഥ **പഹാനക്കമോ** നാമ പഹായകധമ്മാനം ഉപ്പത്തിപടിപാടി. തേന പന വുച്ചമാനേ “ദുക്ഖം ദോമനസ്സം സുഖം സോമനസ്സ”ന്തി വത്തബ്ബം സിയാ, കസ്മാ ഇതോ അഞ്ഞഥാ വചനന്തി ആഹ **“ഇന്ദ്രിയവിഭങ്ഗേ”**തിആദി . **ഉദ്ദേസക്കമേനാതി** “സുഖിന്ദ്രിയം ദുക്ഖിന്ദ്രിയം സോമനസ്സിന്ദ്രിയം ദോമനസ്സിന്ദ്രിയ”ന്തി ഏവം പവത്തഉദ്ദേസക്കമേന.

അഥ കസ്മാ ഝാനേസ്വേവ നിരോധോ വുത്തോതി സമ്ബന്ധോ. **കത്ഥ ചുപ്പന്നം ദുക്ഖിന്ദ്രിയ**ന്തി അത്തനോ പച്ചയേഹി ഉപ്പന്നം അവിക്ഖമ്ഭിതം ദുക്ഖിന്ദ്രിയം. **കത്ഥ ച അപരിസേസം നിരുജ്ഝതീ**തി നിരോധട്ഠാനം നിരോധകാരണം പുച്ഛതി. തേന **കത്ഥാതി** പുച്ഛായ **ഏത്ഥാതി** വിസ്സജ്ജനേപി ഹേതുമ്ഹി ഭുമ്മവചനം ദട്ഠബ്ബം. ഝാനാനുഭാവനിമിത്തഞ്ഹി അനുപ്പജ്ജന്തം ദുക്ഖിന്ദ്രിയം അപരിസേസം നിരുജ്ഝതീതി വുത്തം. **അതിസയനിരോധോ** സുട്ഠു പഹാനം ഉജുപടിപക്ഖേന വൂപസമോ. **നിരോധോ** പഹാനമത്തം. **നാനാവജ്ജനേ**തി യേന ആവജ്ജനേന അപ്പനാവീഥി, തതോ ഭിന്നാവജ്ജനേ അനേകാവജ്ജനേ വാ. അപ്പനാവീഥിയഞ്ഹി ഉപചാരോ ഏകാവജ്ജനോ, ഇതരോ അനേകാവജ്ജനോ അനേകക്ഖത്തും പവത്തനതോ. വിസമനിസജ്ജായ ഉപ്പന്നകിലമഥോ **വിസമാസനുപതാപോ. പീതിഫരണേനാ**തി പീതിയാ ഫരണരസത്താ പീതിസമുട്ഠാനാനം വാ പണീതരൂപാനം കായസ്സ ബ്യാപനതോ വുത്തം. തേനാഹ **“സബ്ബോ കായോ സുഖോക്കന്തോ ഹോതീ”**തി. പണീതരൂപഫുട്ഠസരീരസ്സ സുഖോക്കന്തകായത്താ കുതോ ദുക്ഖുപ്പത്തി വിസമാസനുപതാപാദിനാതി ആഹ **“പടിപക്ഖേന അവിഹതത്താ”**തി. **വിതക്കവിചാരപച്ചയേപീതി പി-**സദ്ദോ അട്ഠാനപ്പയുത്തോ, സോ “പഹീനസ്സാ”തി എത്ഥ ആനേത്വാ സമ്ബന്ധിതബ്ബോ. **പഹീനസ്സപി ദോമനസ്സിന്ദ്രിയസ്സാ**തി ഇദഞ്ച “സിയാ ഉപ്പത്തീ”തി ഇമിനാ സമ്ബന്ധിതബ്ബം. **ഏതന്തി** ദോമനസ്സിന്ദ്രിയം. “ഉപ്പജ്ജതീ”തി ഇമിനാ സമ്ബന്ധോ. “തസ്സ മയ്ഹം അതിചിരം വിതക്കയതോ വിചാരയതോ കായോപി കിലമി, ചിത്തമ്പി ഊഹഞ്ഞീ”തി വചനതോ കായചിത്തഖേദാനം വിതക്കവിചാരപച്ചയതാ വേദിതബ്ബാ. **വിതക്കവിചാരഭാവേ**തി എത്ഥ “ഉപ്പജ്ജതി ദോമനസ്സിന്ദ്രിയ”ന്തി ആനേത്വാ സമ്ബന്ധിതബ്ബം. **തത്ഥസ്സ സിയാ ഉപ്പത്തീ**തി തത്ഥ ദുതിയജ്ഝാനൂപചാരേ അസ്സ പഹീനസ്സപി ദോമനസ്സിന്ദ്രിയസ്സ ഉപ്പത്തി ഭവേയ്യ.

എത്ഥ ച യദേകേ വദന്തി “തത്ഥസ്സ സിയാ ഉപ്പത്തീതി വദന്തേന ഝാനലാഭീനമ്പി ദോമനസ്സുപ്പത്തി അത്ഥീതി ദസ്സിതം ഹോതി, തേന ച അനീവരണസഭാവോ ലോഭോ വിയ ദോസോപി അത്ഥീതി ദീപേതി. ന ഹി ദോസേന വിനാ ദോമനസ്സം പവത്തതി, ന ചേത്ഥ പട്ഠാനപാളിയാ വിരോധോ ചിന്തേതബ്ബോ. യസ്മാ തത്ഥ പരിഹീനജ്ഝാനം ആരമ്മണം കത്വാ പവത്തമാനം ദോമനസ്സം ദസ്സിതം, അപരിഹീനജ്ഝാനം ആരമ്മണം കത്വാ ഉപ്പജ്ജമാനസ്സ ദോമനസ്സസ്സ അസമ്ഭവതോ ഝാനലാഭീനം സബ്ബസോ ദോമനസ്സം നുപ്പജ്ജതീതി ച ന സക്കാ വത്തും അട്ഠസമാപത്തിലാഭിനോ അപി തസ്സ ഉപ്പന്നത്താ, ന ഹേവ ഖോ സോ പരിഹീനജ്ഝാനോ അഹോസീ”തി, തം അയുത്തം അനീവരണസഭാവസ്സ ദോമനസ്സസ്സ അഭാവതോ. യദി സിയാ, രൂപാരൂപാവചരസത്താനമ്പി ഉപ്പജ്ജേയ്യ, ന ച ഉപ്പജ്ജതി. തഥാ ഹി ആരുപ്പേ കാമച്ഛന്ദനീവരണം പടിച്ച ഥിനമിദ്ധനീവരണം ഉദ്ധച്ചനീവരണം അവിജ്ജാനീവരണന്തിആദീസു ബ്യാപാദകുക്കുച്ചനീവരണാനി അനുദ്ധടാനി, ന ചേത്ഥ അനീവരണതാപരിയായോ കാമച്ഛന്ദാദീനമ്പി അനീവരണാനംയേവ നീവരണസദിസതായ നീവരണപരിയായസ്സ വുത്തത്താ. യം പന വുത്തം “അട്ഠസമാപത്തിലാഭിനോ അപി തസ്സ ഉപ്പന്നത്താ”തി, തമ്പി അകാരണം ഉപ്പജ്ജമാനേന ച ദോമനസ്സേന ഝാനതോ പരിഹായനതോ. ലഹുകേന പന പച്ചയേന പരിഹീനം താദിസാ നം അപ്പകസിരേനേവ പടിപാകതികം കരോന്തീതി ദട്ഠബ്ബം. “തത്ഥസ്സ സിയാ ഉപ്പത്തീ”തി ഇദം പന പരികപ്പനവചനം ഉപചാരക്ഖണേ ദോമനസ്സസ്സ അപ്പഹീനഭാവദസ്സനത്ഥം. തഥാ ഹി വുത്തം **“ന ത്വേവ അന്തോഅപ്പനായ”**ന്തി. യദി പന തദാ ദോമനസ്സം ഉപ്പജ്ജേയ്യ, പഠമജ്ഝാനമ്പിസ്സ പരിഹീനമേവാതി ദട്ഠബ്ബം. പഹീനമ്പി സോമനസ്സിന്ദ്രിയം പീതി വിയ ന ദൂരേതി കത്വാ **“ആസന്നത്താ”**തി വുത്തം. നാനാവജ്ജനൂപചാരേ പഹീനമ്പി പഹാനങ്ഗം പടിപക്ഖേന അവിഹതത്താ അന്തരന്തരാ ഉപ്പജ്ജേയ്യ വാതി ഇമമത്ഥം ദസ്സേന്തോ **“അപ്പനാപ്പത്തായാ”**തിആദിമാഹ. താദിസായ ആസേവനായ ഇച്ഛിതബ്ബത്താ യഥാ മഗ്ഗവീഥിതോ പുബ്ബേ ദ്വേ തയോ ജവനവാരാ സദിസാനുപസ്സനാവ പവത്തന്തി, ഏവമിധാപി അപ്പനാവാരതോ പുബ്ബേ ദ്വേ തയോ ജവനവാരാ ഉപേക്ഖാസഹഗതാവ പവത്തന്തീതി വദന്തി.

സമാഹരീതി സമാനേസി, സങ്ഗഹേത്വാ അഭാസീതി അത്ഥോ. **സുഖുമാ**തി സുഖദുക്ഖാനി വിയ അനോളാരികത്താ അവിഭൂതതായ സുഖുമാ, തതോ ഏവ അനുമിനിതബ്ബസഭാവത്താ **ദുബ്ബിഞ്ഞേയ്യാ. ദുട്ഠസ്സാ**തി ദുട്ഠപയോഗസ്സ, ദുദ്ദമസ്സാതി അത്ഥോ. **സക്കാ ഹോതി ഏസാ ഗാഹയിതു**ന്തി അഞ്ഞാപോഹനനയേന സക്കാ ഗാഹയിതുന്തി അധിപ്പായോ. **അദുക്ഖമസുഖായ ചേതോവിമുത്തിയാ**തി ഇദമേവ ചതുത്ഥം ഝാനം ദട്ഠബ്ബം. **പച്ചയദസ്സനത്ഥ**ന്തി അധിഗമസ്സ ഉപായഭൂതപച്ചയദസ്സനത്ഥം. തേനാഹ **"ദുക്ഖപ്പഹാനാദയോ ഹി തസ്സാ പച്ചയാ"**തി. **ദുക്ഖപ്പഹാനാദയോ**തി ച സോപചാരാ പഠമജ്ഝാനാദയോവേത്ഥ അധിപ്പേതാ. **പഹീനാതി വുത്താ**തി "പഞ്ചന്നം ഓരമ്ഭാഗിയാനം സംയോജനാനം പരിക്ഖയാ"തി (മ॰ നി॰ ൩.൧൩൨; സം॰ നി॰ ൫.൧൮൨) വുത്തത്താ. **ഏതാ**തി സുഖാദയോ വേദനാ. **സുഖം സോമനസ്സസ്സ പച്ചയോ**തി വസനഗന്ധാലേപനപുപ്ഫാഭരണസമാലേപനാദിനിബ്ബത്തം കായികസുഖം സോമനസ്സസ്സ പച്ചയോ. "സുഖായ ഖോ, ആവുസോ വിസാഖ വേദനായ, രാഗാനുസയോ അനുസേതീ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൪൬൫) വചനതോ ആഹ **"സോമനസ്സം രാഗസ്സ പച്ചയോ"**തി. "ദുക്ഖായ ഖോ, ആവുസോ വിസാഖ, വേദനായ പടിഘാനുസയോ അനുസേതീ"തി വചനതോ വുത്തം **"ദോമനസ്സം ദോസസ്സ പച്ചയോ"**തി. **സുഖാദിഘാതേനാ**തി സുഖാദീനം പഹാനേന.

അദുക്ഖമസുഖന്തി ഏത്ഥ ന ദുക്ഖന്തി അദുക്ഖം, ദുക്ഖവിദൂരം. യസ്മാ തത്ഥ ദുക്ഖം നത്ഥി, തസ്മാ വുത്തം **"ദുക്ഖാഭാവേനാ"**തി. **അസുഖ**ന്തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ. **ഏതേനാ**തി ദുക്ഖസുഖപടിക്ഖേപവചനേന. **പടിപക്ഖഭൂത**ന്തി ഇദം ഇധ തതിയവേദനായ ദുക്ഖാദീനം സമതിക്കമവസേന പത്തബ്ബത്താ വുത്തം, ന കുസലാകുസലാനം വിയ ഉജുവിപച്ചനീകതായ. **ഇട്ഠാനിട്ഠവിപരീതാനുഭവനലക്ഖണാ**തി ഇട്ഠാനിട്ഠവിപരീതസ്സ മജ്ഝത്തസ്സാരമ്മണസ്സ, ഇട്ഠാനിട്ഠവിപരീതം വാ മജ്ഝത്താകാരേന അനുഭവനലക്ഖണാ. തതോ ഏവ **മജ്ഝത്തരസാ. അവിഭൂതപച്ചുപട്ഠാനാ**തി സുഖദുക്ഖാനി വിയ ന വിഭൂതാകാരാ പിട്ഠിപാസാണേ മിഗഗതമഗ്ഗോ വിയ തേഹി അനുമാതബ്ബാവിഭൂതാകാരോപട്ഠാനാ. സുഖനിരോധോ നാമ ഇധ ചതുത്ഥജ്ഝാനൂപചാരോ, സോ പദട്ഠാനം ഏതിസ്സാതി **സുഖനിരോധപദട്ഠാനാ. ഉപേക്ഖാസതിപാരിസുദ്ധി**ന്തി പുരിമപദേ ഉത്തരപദലോപേനേതം സമാസപദന്തി ആഹ **"ഉപേക്ഖായ ജനിതസതിപാരിസുദ്ധി"**ന്തി. സബ്ബപച്ചനീകധമ്മപരിസുദ്ധായ പച്ചനീകസമനേപി അബ്യാവടായ പാരിസുദ്ധുപേക്ഖായ വത്തമാനായ ചതുത്ഥജ്ഝാനേ സതി സമ്പഹംസനപഞ്ഞാ വിയ സുപരിസുദ്ധാ സുവിസദാ ച ഹോതീതി ആഹ **"സതിയാ പാരിസുദ്ധി, സാ ഉപേക്ഖായ കതാ ന അഞ്ഞേനാ"**തി. യദി തത്രമജ്ഝത്തതാ ഇധ "ഉപേക്ഖാ"തി അധിപ്പേതാ, കഥം സതിയേവ പാരിസുദ്ധാതി വുത്താതി ആഹ **"ന കേവല"**ന്തിആദി. **സതിസീസേനാ**തി സതിം ഉത്തമങ്ഗം കത്വാ, പധാനം കത്വാതി വുത്തം ഹോതി.

ഏവമപി കസ്മാ ഇധേവ സതി "ഉപേക്ഖാസതിപാരിസുദ്ധീ"തി വുത്താതി അനുയോഗം സന്ധായ **"തത്ഥ കിഞ്ചാപീ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ ഹേട്ഠാ തീസു ഝാനേസു വിജ്ജമാനായപി തത്രമജ്ഝത്തതായ പച്ചനീകാഭിഭവനതോ സഹായപച്ചയവേകല്ലതോ ച അപാരിസുദ്ധി, തഥാ തംസമ്പയുത്താനം തദഭാവതോ ഇധ പാരിസുദ്ധീതി ഇമമത്ഥം ഉപമാവസേന ദസ്സേതും **"യഥാ പനാ"**തിആദി വുത്തം. **സൂരിയപ്പഭാഭിഭവാ**തി സൂരിയപ്പഭായ അഭിഭുയ്യമാനത്താ. അതിക്ഖതായ ചന്ദലേഖാ വിയ രത്തിപി സോമ്മസഭാവാ സഭാഗായ രത്തിയമേവ ച ചന്ദലേഖാ സമുജ്ജലതീതി സാ തസ്സാ സങ്ഗയ്ഹതീതി ദസ്സേന്തോ **"സോമ്മഭാവേന ച അത്തനോ ഉപകാരകത്തേന വാ സഭാഗായ രത്തിയാ"**തി ആഹ. സേസമേത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവ.

ചതുത്ഥജ്ഝാനകഥാ നിട്ഠിതാ.

പുബ്ബേനിവാസകഥാ

൧൨. രൂപവിരാഗഭാവനാവസേന പവത്തം ചതുബ്ബിധമ്പി അരൂപജ്ഝാനം ചതുത്ഥജ്ഝാനസങ്ഗഹമേവാതി ആഹ **"ചത്താരി ഝാനാനീ"**തി. യുത്തം താവ ചിത്തേകഗ്ഗതാ ഭവോക്കമനത്ഥതാ വിയ വിപസ്സനാപാദകതാപി ചതുന്നം ഝാനാനം സാധാരണാതി തേസം വസേന "ചത്താരി ഝാനാനീ"തി വചനം, അഭിഞ്ഞാപാദകതാ പന നിരോധപാദകതാ ച ചതുത്ഥസ്സേവ ഝാനസ്സ ആവേണികാ, സാ കഥം ചതുന്നം ഝാനാനം സാധാരണാ വുത്താതി? പരമ്പരാധിട്ഠാനഭാവതോ. പദട്ഠാനപദട്ഠാനമ്പി ഹി പദട്ഠാനന്ത്വേവ വുച്ചതി, കാരണകാരണമ്പി കാരണന്തി യഥാ "തിണേഹി ഭത്തം സിദ്ധ"ന്തി. ഏവഞ്ച കത്വാ പയോജനനിദ്ദേസേ അട്ഠസമാപത്തിഗ്ഗഹണം സമത്ഥിതം ഹോതി. **ചിത്തേകഗ്ഗതത്ഥാനീ**തി ഇത്തസമാധത്ഥാനി, ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരത്ഥാനീതി അത്ഥോ. ചിത്തേകഗ്ഗതാസീസേന ഹി ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരോ വുത്തോ, സുക്ഖവിപസ്സകഖീണാസവവസേന ചേതം വുത്തം. തേനാഹ **"ഏകഗ്ഗചിത്താ സുഖം ദിവസം വിഹരിസ്സാമാ"**തി. **ഭവോക്കമനത്ഥാനീ**തി ഭവേസു നിബ്ബത്തിഅത്ഥാനി. സത്താഹം നിരോധസമാപത്തിയാ സമാപജ്ജനതോ ആഹ **"സത്താഹം അചിത്തകാ ഹുത്വാ"**തി. കസ്മാ പന സത്താഹമേവ നിരോധം സമാപജ്ജന്തീതി? തഥാകാലപരിച്ഛേദകരണതോ, തഞ്ച യേഭുയ്യേന ആഹാരൂപജീവീനം സത്താനം ഉപാദിന്നകപ്പവത്തസ്സ ഏകദിവസം ഭുത്താഹാരസ്സ സത്താഹമേവ യാപനതോ.

കാ (വിസുദ്ധി॰ ൨.൮൬൭-൮൬൮) പനായം നിരോധസമാപത്തി നാമ, കേ തം സമാപജ്ജന്തി, കേ ന സമാപജ്ജന്തി, കത്ഥ സമാപജ്ജന്തി, കസ്മാ സമാപജ്ജന്തി, കഥഞ്ചസ്സാ സമാപജ്ജനം ഹോതീതി? വുച്ചതേ - തത്ഥ **കാ പനായം നിരോധസമാപത്തി നാമാ**തി യാ അനുപുബ്ബനിരോധവസേന ചിത്തചേതസികാനം ധമ്മാനം അപ്പവത്തി. **കേ തം സമാപജ്ജന്തി , കേ ന സമാപജ്ജന്തീ**തി സബ്ബേപി പുഥുജ്ജനസോതാപന്നസകദാഗാമിനോ സുക്ഖവിപസ്സകാ ച അനാഗാമിഅരഹന്തോ ന സമാപജ്ജന്തി, അട്ഠസമാപത്തിലാഭിനോ പന അനാഗാമിനോ ഖീണാസവാ ച സമാപജ്ജന്തി. **കത്ഥ സമാപജ്ജന്തീ**തി പഞ്ചവോകാരഭവേ. കസ്മാ? അനുപുബ്ബസമാപത്തിസബ്ഭാവതോ. ചതുവോകാരഭവേ പന പഠമജ്ഝാനാദീനം ഉപ്പത്തിയേവ നത്ഥി, തസ്മാ ന സക്കാ തത്ഥ സമാപജ്ജിതും. **കസ്മാ സമാപജ്ജന്തീ**തി സങ്ഖാരാനം പവത്തിഭേദേ ഉക്കണ്ഠിത്വാ "ദിട്ഠധമ്മേ അചിത്തകാ ഹുത്വാ നിരോധം നിബ്ബാനം പത്വാ സുഖം വിഹരിസ്സാമാ"തി. **കഥഞ്ചസ്സാ സമാപജ്ജനം ഹോതീ**തി സമഥവിപസ്സനാവസേന ഉസ്സക്കിത്വാ കതപുബ്ബകിച്ചസ്സ നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനം നിരോധയതോ ഏവമസ്സാ സമാപജ്ജനം ഹോതി. യോ ഹി സമഥവസേനേവ ഉസ്സക്കതി, സോ നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനസമാപത്തിം പത്വാ തിട്ഠതി. യോപി വിപസ്സനാവസേനേവ ഉസ്സക്കതി, സോ ഫലസമാപത്തിം പത്വാ തിട്ഠതി. യോ പന ഉഭയവസേനേവ ഉസ്സക്കിത്വാ നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനം നിരോധേതി, സോ തം സമാപജ്ജതീതി അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ.

അയം പന വിത്ഥാരോ - ഇധ ഭിക്ഖു നിരോധം സമാപജ്ജിതുകാമോ പഠമജ്ഝാനം സമാപജ്ജിത്വാ വുട്ഠായ തത്ഥ സങ്ഖാരേ അനിച്ചതോ ദുക്ഖതോ അനത്തതോ വിപസ്സതി. വിപസ്സനാ ച പനേസാ തിവിധാ സങ്ഖാരപരിഗ്ഗണ്ഹനകവിപസ്സനാ ഫലസമാപത്തിവിപസ്സനാ നിരോധസമാപത്തിവിപസ്സനാതി. തത്ഥ **സങ്ഖാരപരിഗ്ഗണ്ഹനകവിപസ്സനാ** മന്ദാ വാ തിക്ഖാ വാ മഗ്ഗസ്സ പദട്ഠാനം ഹോതിയേവ. **ഫലസമാപത്തിവിപസ്സനാ**

തിക്ഖാവ വട്ടതി മഗ്ഗഭാവനാസദിസാ. **നിരോധസമാപത്തിവിപസ്സനാ** പന നാതിമന്ദനാതിതിക്ഖാ വട്ടതി, തസ്മാ ഏസ നാതിമന്ദായ നാതിതിക്ഖായ വിപസ്സനായ തേ സങ്ഖാരേ വിപസ്സതി. തതോ ദുതിയജ്ഝാനം…പേ॰… തതോ വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനം സമാപജ്ജിത്വാ വുട്ഠായ തത്ഥ സങ്ഖാരേ തഥേവ വിപസ്സതി. അഥ ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനം സമാപജ്ജിത്വാ വുട്ഠായ ചതുബ്ബിധം പുബ്ബകിച്ചം കരോതി നാനാബദ്ധഅവികോപനം സങ്ഘപതിമാനനം സത്ഥുപക്കോസനം അദ്ധാനപരിച്ഛേദന്തി.

തത്ഥ **നാനാബദ്ധഅവികോപനന്തി** യം ഇമിനാ ഭിക്ഖുനാ സദ്ധിം ഏകാബദ്ധം ന ഹോതി, നാനാബദ്ധം ഹുത്വാ ഠിതം പത്തചീവരം വാ മഞ്ചപീഠം വാ നിവാസഗേഹം വാ അഞ്ഞം വാ പന യം കിഞ്ചി പരിക്ഖാരജാതം, തം യഥാ ന വികുപ്പതി, അഗ്ഗിഉദകവാതചോരഉന്ദൂരാദീനം വസേന ന വിനസ്സതി, ഏവം അധിട്ഠാതബ്ബം. തത്രിദം അധിട്ഠാനവിധാനം "ഇദഞ്ചിദഞ്ച ഇമസ്മിം സത്താഹബ്ഭന്തരേ മാ അഗ്ഗിനാ ഝായതു, മാ ഉദകേന വുയ്ഹതു, മാ വാതേന വിദ്ധംസതു, മാ ചോരേഹി ഹരീയതു, മാ ഉന്ദൂരാദീഹി ഖജ്ജതൂ"തി. ഏവം അധിട്ഠിതേ തം സത്താഹം തസ്സ ന കോചി പരിസ്സയോ ഹോതി, അനധിട്ഠഹതോ പന അഗ്ഗിആദീഹി നസ്സതി, ഇദം നാനാബദ്ധഅവികോപനം നാമ. യം പന ഏകാബദ്ധം ഹോതി നിവാസനപാരുപനം വാ നിസിന്നാസനം വാ, തത്ഥ വിസും അധിട്ഠാനകിച്ചം നത്ഥി, സമാപത്തിയേവ നം രക്ഖതി.

സങ്ഘപതിമാനനന്തി ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ പതിമാനനം ഉദിക്ഖനം, യാവ സോ ഭിക്ഖു ആഗച്ഛതി, താവ സങ്ഘകമ്മസ്സ അകരണന്തി അത്ഥോ. ഏത്ഥ ച പതിമാനനം ഏതസ്സ ന പുബ്ബകിച്ചം, പതിമാനനാവജ്ജനം പന പുബ്ബകിച്ചം. തസ്മാ ഏവം ആവജ്ജിതബ്ബം "സചേ മയി സത്താഹം നിരോധം സമാപജ്ജിത്വാ നിസിന്നേ സങ്ഘോ അപലോകനകമ്മാദീസു കിഞ്ചിദേവ കമ്മം കത്തുകാമോ ഹോതി, യാവ മം കോചി ഭിക്ഖു ആഗന്ത്വാ ന പക്കോസതി, താവദേവ വുട്ഠഹിസ്സാമീ"തി. ഏവം കത്വാ സമാപന്നോ ഹി തസ്മിം സമയേ വുട്ഠഹതിയേവ. യോ പന ഏവം ന കരോതി, സങ്ഘോ ചേ സന്നിപതിത്വാ തം അപസ്സന്തോ "അസുകോ ഭിക്ഖു കുഹി"ന്തി പുച്ഛിത്വാ "നിരോധം സമാപന്നോ"തി വുത്തേ കഞ്ചി ഭിക്ഖും പേസേതി "തം പക്കോസാഹീ"തി, അഥസ്സ തേന ഭിക്ഖുനാ സവനൂപചാരേ ഠത്വാ "സങ്ഘോ തം ആവുസോ പതിമാനേതീ"തി വുത്തമത്തേയേവ വുട്ഠാനം ഹോതി. ഏവം ഗരുകാ ഹി സങ്ഘസ്സ ആണാ നാമ, തസ്മാ തം ആവജ്ജിത്വാ യഥാ പഠമമേവ വുട്ഠാതി, ഏവം സമാപജ്ജിതബ്ബം.

സത്ഥുപക്കോസനന്തി ഇധാപി സത്ഥുപക്കോസനാവജ്ജനമേവ ഇമസ്സ പുബ്ബകിച്ചം, തസ്മാ തമ്പി ഏവം ആവജ്ജിതബ്ബം. സേസം പുരിമനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

അദ്ധാനപരിച്ഛേദോതി ജീവിതദ്ധാനസ്സ പരിച്ഛേദോ. ഇമിനാ ഭിക്ഖുനാ അദ്ധാനപരിച്ഛേദേസു കുസലേന ഭവിതബ്ബം, "അത്തനോ ആയുസങ്ഖാരാ സത്താഹം പവത്തിസ്സന്തി ന പവത്തിസ്സന്തീ"തി ആവജ്ജിത്വാവ സമാപജ്ജിതബ്ബം. സചേ ഹി സത്താഹബ്ഭന്തരേ നിരുജ്ഝനകേ ആയുസങ്ഖാരേ അനാവജ്ജിത്വാവ സമാപജ്ജതി, തസ്സ നിരോധസമാപത്തി മരണം പടിബാഹിതും ന സക്കോതി, അന്തോനിരോധേ മരണസ്സ നത്ഥിതായ അന്തരാവ സമാപത്തിതോ വുട്ഠാതി, തസ്മാ ഏതം ആവജ്ജിത്വാവ സമാപജ്ജിതബ്ബം. അവസേസഞ്ഹി അനാവജ്ജിതുമ്പി വട്ടതി, ഇദം പന ആവജ്ജിതബ്ബമേവാതി വുത്തം. സോ ഏവം ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനം സമാപജ്ജിത്വാ വുട്ഠായ ഇദം പുബ്ബകിച്ചം കത്വാ നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനം സമാപജ്ജതി, അഥേകം വാ ദ്വേ വാ ചിത്തവാരേ അതിക്കമിത്വാ അചിത്തകോ ഹോതി, നിരോധം ഫുസതി . കസ്മാ പനസ്സ ദ്വിന്നം ചിത്താനം ഉപരി ചിത്താനി ന പവത്തന്തീതി? നിരോധസ്സ പയോഗത്താ. ഇദഞ്ഹി ഇമസ്സ ഭിക്ഖുനോ ദ്വേ സമഥവിപസ്സനാധമ്മേ യുഗനദ്ധേ കത്വാ അട്ഠസമാപത്തിആരോഹനം അനുപുബ്ബനിരോധസ്സ പയോഗോ, ന നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനസമാപത്തിയാതി നിരോധസ്സ പയോഗത്താ ദ്വിന്നം ചിത്താനം ഉപരി ചിത്താനി ന പവത്തന്തീതി.

യസ്മാ ബോധിസത്തേന ബോധിമണ്ഡുപസങ്കമനതോ പുബ്ബേപി ചരിമഭവേ ചതുത്ഥജ്ഝാനം നിബ്ബത്തിതപുബ്ബം, തദാ പന തം നിബ്ബത്തിതമത്തമേവ അഹോസി, ന വിപസ്സനാദിപാദകം. തസ്മാ "ബോധിരുക്ഖമൂലേ നിബ്ബത്തിത"ന്തി തതോ വിസേസേത്വാ വുത്തം. **വിപസ്സനാപാദകന്തി** വിപസ്സനാരമ്ഭേ വിപസ്സനായ പാദകം. **അഭിഞ്ഞാപാദകന്തി** ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ. ബുദ്ധാനഞ്ഹി പഠമാരമ്ഭേ ഏവ പാദകജ്ഝാനേന പയോജനം അഹോസി, ന തതോ പരം ഉപരിമഗ്ഗാധിഗമഫലസമാപത്തിഅഭിഞ്ഞാവളഞ്ജനാദിഅത്ഥം. അഭിസമ്ബോധിസമധിഗമതോ പട്ഠായ ഹി സബ്ബം ഞാണസമാധികിച്ചം ആകങ്ഖാമത്തപടിബദ്ധമേവാതി. **സബ്ബകിച്ചസാധകന്തി** അനുപുബ്ബവിഹാരാദിസബ്ബകിച്ചസാധകം. **സബ്ബലോകിയലോകുത്തരഗുണദായകന്തി** ഏത്ഥ വിപസ്സനാഭിഞ്ഞാപാദകത്താ ഏവ ചതുത്ഥസ്സ ഝാനസ്സ ഭഗവതോ സബ്ബലോകിയലോകുത്തരഗുണദായകതാ വേദിതബ്ബാ. സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണപദട്ഠാനഞ്ഹി മഗ്ഗഞാണം തംപദട്ഠാനഞ്ച സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം അഭിസമ്ബോധി, തദധിഗമസമകാലമേവ ച ഭഗവതോ സബ്ബേ ബുദ്ധഗുണാ ഹത്ഥഗതാ അഹേസും, ചതുത്ഥജ്ഝാനസന്നിസ്സയോ ച മഗ്ഗാധിഗമോതി.

"ചതുത്ഥം ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹാസി"ന്തി വത്വാ "സോ"തി വുത്തത്താ ആഹ **"സോ അഹ"**ന്തി. **ഏവം സമാഹിതേതി** ഏത്ഥ **ഏവം**-സദ്ദോ ഹേട്ഠാ ഝാനത്തയാധിഗമപടിപാടിസിദ്ധസ്സ ചതുത്ഥജ്ഝാനസമാധാനസ്സ നിദസ്സനത്ഥോതി ആഹ **"ഏവന്തി ചതുത്ഥജ്ഝാനക്കമനിദസ്സനമേത"**ന്തി. ചതുത്ഥജ്ഝാനസ്സ തസ്സ ച അധിഗമമഗ്ഗസ്സ നിദസ്സനം, യേന സമാധാനാനുക്കമേന ചതുത്ഥജ്ഝാനസമാധി ലദ്ധോ, തദുഭയനിദസ്സനന്തി അത്ഥോ. തേനാഹ **"ഇമിനാ… പേ॰… വുത്തം ഹോതീ"**തി. തത്ഥ **ഇമിനാ കമേനാതി** ഇമിനാ പഠമജ്ഝാനാധിഗമാദിനാ കമേന. യദിപി "ഏവ"ന്തി ഇദം ആഗമനസമാധിനാ സദ്ധിം ചതുത്ഥജ്ഝാനസമാധാനം ദീപേതി, സതിപാരിസുദ്ധിസമാധി ഏവ പന ഇദ്ധിയാ അധിട്ഠാനഭാവതോ പധാനന്തി ആഹ **"ചതുത്ഥജ്ഝാനസമാധിനാ സമാഹിതേ"**തി.
സബ്ബപച്ചനീകധമ്മുപക്കിലേസപരിസുദ്ധായ പച്ചനീകസമനേപി അബ്യാവടായ പാരിസുദ്ധുപേക്ഖായ വത്തമാനായ ചതുത്ഥജ്ഝാനം തംസമ്പയുത്താ ച ധമ്മാ സുപരിസുദ്ധാ സുവിസദാ ച ഹോന്തി, സതിസീസേന പന തത്ഥ ദേസനാ കതാതി ആഹ **"ഉപേക്ഖാസതിപാരിസുദ്ധിഭാവേന പരിസുദ്ധേ"**തി, ഉപേക്ഖായ ജനിതസതിപാരിസുദ്ധിസമ്ഭവേനാതി അത്ഥോ. പരിസുദ്ധിയാ ഏവ പച്ചയവിസേസേന പവത്തിവിസേസോ പരിയോദാതതാ സുധന്തസുവണ്ണസ്സ നിഘംസനേന പഭസ്സരതാ വിയാതി ആഹ **"പരിസുദ്ധത്തായേവ പരിയോദാതേ, പഭസ്സരേതി വുത്തം ഹോതീ"**തി.

സുഖാദീനം പച്ചയാനം ഘാതേനാതി സുഖസോമനസ്സാനം ദുക്ഖദോമനസ്സാനഞ്ച യഥാക്കമം രാഗദോസപച്ചയാനം വിക്ഖമ്ഭനേന. "സുഖം സോമനസ്സസ്സ പച്ചയോ, സോമനസ്സം രാഗസ്സ, ദുക്ഖം ദോമനസ്സസ്സ പച്ചയോ, ദോമനസ്സം ദോസസ്സാ"തി വുത്തം. യഥാ രാഗാദയോ ചേതസോ മലാസുചിഭാവേന "അങ്ഗണാനീ"തി വുച്ചന്തി, ഏവം ഉപഗന്ത്വാ കിലേസനട്ഠേന ഉപക്കിലേസാതി ആഹ **"അനങ്ഗണത്താ ഏവ ച വിഗതുപക്കിലേസേ"**തി. തേനാഹ **"അങ്ഗണേന ഹി ചിത്തം ഉപക്കിലിസ്സതീ"**തി, വിബാധീയതി ഉപതാപീയതീതി അത്ഥോ. **സുഭാവിതത്താതി** പഗുണഭാവാപാദനേന സുട്ഠു

ഭാവിതത്താ. തേനാഹ **"വസീഭാവപ്പത്തേ"**തി, ആവജ്ജനാദിനാ പഞ്ചധാ ചുദ്ദസവിധേന വാ പരിദമനേന വസം വത്തിതും ഉപഗതേതി അത്ഥോ. **വസേ വത്തമാനഞ്ഹി ചിത്തം മുദൂതി വുച്ചതീ**തി വസേ വത്തമാനം ചിത്തം പഗുണഭാവാപത്തിയാ സുപരിമദ്ദിതം വിയ ചമ്മം സുപരികമ്മകതാ വിയ ച ലാഖാ മുദൂതി വുച്ചതി. **കമ്മക്ഖമേ**തി വികുബ്ബനാദിഇദ്ധികമ്മക്ഖമേ. **തദുഭയ**ന്തി മുദുതാകമ്മനിയദ്വയം.

നാഹന്തിആദീസു (അം° നി° അട്ഠ° ൧.൧.൧) **ന**-കാരോ പടിസേധത്ഥോ. **അഹ**ന്തി സത്ഥാ അത്താനം നിദ്ദിസതി. **ഭിക്ഖവേ**തി ഭിക്ഖൂ ആലപതി. **അഞ്ഞ**ന്തി ഇദാനി വുച്ചമാനചിത്തതോ അഞ്ഞം. **ഏകധമ്മമ്പീ**തി ഏകമ്പി സഭാവധമ്മം. ന സമനുപസ്സാമീതി സമ്ബന്ധോ. അയഞ്ഹേത്ഥ അത്ഥോ - അഹം, ഭിക്ഖവേ, സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേന ഓലോകേന്തോപി അഞ്ഞം ഏകധമ്മമ്പി ന സമനുപസ്സാമി, യം വസീഭാവാപാദനേന ഭാവിതം തഥാ പുനപ്പുനം കരണേന ബഹുലീകതം ഏവം സവിസേസമുദുഭാവപ്പത്തിയാ മുദു കമ്മക്ഖമതായ കമ്മനിയഞ്ച ഹോതി യഥാ ഇദം ചിത്തന്തി. **ഇദം ചിത്ത**ന്തി ച അത്തനോ തേസഞ്ച പച്ചക്ഖതായ ഏവമാഹ.

യഥാ യഥാവുത്താ പരിസുദ്ധതാദയോ ന വിഗച്ഛന്തി, ഏവം സുഭാവിതം ചിത്തം തത്ഥ അവട്ഠിതം ഇധ "ഠിതം ആനേഞ്ജപ്പത്ത"ന്തി ച വുത്തന്തി ആഹ **"ഏതേസു പരിസുദ്ധഭാവാദീസു ഠിതത്താ ഠിതേ, ഠിതത്തായേവ ആനേഞ്ജപ്പത്തേ"**തി. യഥാ മുദുകമ്മഞ്ഞതാ വസീഭാവപ്പത്തിയാ ലക്ഖീയതി, ഏവം വസീഭാവപ്പത്തിപി മുദുകമ്മഞ്ഞതാഹി ലക്ഖീയതീതി **"മുദുകമ്മഞ്ഞഭാവേന വാ അത്തനോ വസേ ഠിതത്താ ഠിതേ"**തി വുത്തം. യഥാ ഹി കാരണേന ഫലം നിദ്ധാരീയതി, ഏവം ഫലേനപി കാരണം നിദ്ധാരീയതീതി നിച്ചലഭാവേന അവട്ഠാനം ആനേഞ്ജപ്പത്തിയാ ച സമ്പയുത്തധമ്മേസു ഥിരഭാവേന പടിപക്ഖേഹി അകമ്പനിയതായ ച സമ്ഭവതം സദ്ധാദിബലാനം ആനുഭാവേന ഹോതീതി ആഹ **"സദ്ധാദീഹി പരിഗ്ഗഹിതത്താ ആനേഞ്ജപ്പത്തേ"**തി.

ഇദാനി സങ്ഖേപതോ വുത്തമേവത്ഥം വിവരിതും **"സദ്ധാപരിഗ്ഗഹിതം ഹീ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **സദ്ധാപരിഗ്ഗഹിത**ന്തി ഏവം സുഭാവിതം വസീഭാവപ്പത്തം ചിത്തം ഏകംസേന അഭിഞ്ഞാസച്ഛികരണീയാനം ധമ്മാനം അഭിഞ്ഞാസച്ഛികിരിയായ സംവത്തതീതി ഏവം പവത്തായ സദ്ധായ പരിഗ്ഗഹിതം യഥാവുത്തസദ്ധാബലേന ഉപത്ഥമ്ഭിതം. **അസ്സദ്ധിയേനാ**തി തപ്പടിപക്ഖേന അസ്സദ്ധിയേന ഹേതുനാ. **ന ഇഞ്ജതീ**തി ന ചലതി ന കമ്പതി, അഞ്ഞദത്ഥു ഉപരിവിസേസാവഹഭാവേനേവ തിട്ഠതി. **വീരിയപരിഗ്ഗഹിത**ന്തിആദീസുപി ഇമിനാവ നയേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. അയം പന വിസേസോ - **വീരിയപരിഗ്ഗഹിത**ന്തി വസീഭാവാപാദനപരിദമനസാധനേന വീരിയേന ഉപത്ഥമ്ഭിതം. **സതിപരിഗ്ഗഹിത**ന്തി യഥാവുത്തേ ഭാവനാബഹുലീകാരേ അസമ്മോസാദികായ കുസലാനഞ്ച ധമ്മാനം ഗതിയോ സമന്വേസമാനായ സതിയാ ഉപത്ഥമ്ഭിതം. **സമാധിപരിഗ്ഗഹിത**ന്തി തത്ഥേവ അവിക്ഖേപസാധനേന സമാധാനേന ഉപത്ഥമ്ഭിതം. **പഞ്ഞാപരിഗ്ഗഹിത**ന്തി തസ്സാ ഏവ ഭാവനായ ഉപകാരാനുപകാരധമ്മാനം പജാനനലക്ഖണായ പഞ്ഞായ ഉപത്ഥമ്ഭിതം. **ഓഭാസഗത**ന്തി ഞാണോഭാസസഹഗതം. ഓഭാസഭൂതേന ഹി യഥാവുത്തസമാധാനസംവദ്ധിതേന ഞാണേന സംകിലേസപക്ഖം യാഥാവതോ പസ്സന്തോ തതോ ഉത്രാസന്തോ ഓത്തപ്പന്തോ തം അഭിഭവതി, ന തേന അഭിഭുയ്യതി. തേനാഹ **"കിലേസന്ധകാരേന ന ഇഞ്ജതീ"**തി. ഏതേന ഞാണപരിഗ്ഗഹിതം ഹിരോത്തപ്പബലം ദസ്സേതി. **അട്ഠങ്ഗസമന്നാഗത**ന്തി ചതുത്ഥജ്ഝാനസമാധിനാ സമാഹിതതാ പരിസുദ്ധതാ പരിയോദാതതാ അനങ്ഗണതാ വിഗതൂപക്കിലേസതാ മുദുഭാവോ കമ്മനിയതാ ആനേഞ്ജപ്പത്തിയാ ഠിതതാതി ഇമേഹി അട്ഠഹി അങ്ഗേഹി സമന്നാഗതം. അഥ വാ സമാഹിതസ്സ ചിത്തസ്സ ഇമാനി അങ്ഗാനീതി "സമാഹിതേ"തി ഇമം അങ്ഗഭാവേന അഗ്ഗഹേത്വാ ഠിതിആനേഞ്ജപ്പത്തിയോ വിസും ഗഹേത്വാ യഥാവുത്തേഹി അട്ഠഹി അങ്ഗേഹി സമന്നാഗതന്തി അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. **അഭിനീഹാരക്ഖമ**ന്തി ഇദ്ധിവിധാദിഅത്ഥം അഭിനീഹാരക്ഖമം തദഭിമുഖകരണയോഗ്ഗം. തേനാഹ **"അഭിഞ്ഞാസച്ഛികരണീയാനം ധമ്മാനം അഭിഞ്ഞാസച്ഛികിരിയായാ"**തി.

കാമം നീവരണാനി വിക്ഖമ്ഭേത്വാ ഏവ പഠമജ്ഝാനസമധിഗമോ, വിതക്കാദിവൂപസമാ ഏവ ച ദുതിയജ്ഝാനാദിസമധിഗമോ, തഥാപി ന തഥാ തേ തേഹി ദൂരീഭൂതാ, അപേതാ വാ യഥാ ചതുത്ഥജ്ഝാനതോ, തസ്മാ ചേതസോ മലീനഭാവസങ്ഖോഭഉപ്പിലാഭാവകരേഹി നീവരണാദീഹി സുട്ഠു വിമുത്തിയാ തസ്സ പരിസുദ്ധിപരിയോദാതതാ ച വുത്താതി ആഹ **"നീവരണ...പേ°... പരിയോദാതേ"**തി. **ഝാനപടിലാഭപച്ചനീകാന**ന്തി ഏത്ഥ **ആചരിയധമ്മപാലത്ഥേരേന** "ഝാനപടിലാഭപച്ചയാന"ന്തി പാഠം ഗഹേത്വാ "ഝാനപടിലാഭപച്ചനീകാന"ന്തി അയം പാഠോ പടിക്ഖിത്തോ. വുത്തഞ്ഹി തേന -

> **"ഝാനപടിലാഭപച്ചയാന**ന്തി ഝാനപടിലാഭഹേതുകാനം ഝാനപടിലാഭം നിസ്സായ ഉപ്പജ്ജനകാനം. **പാപകാന**ന്തി ലാമകാനം. **ഇച്ഛാവചരാന**ന്തി ഇച്ഛായ അവചരാനം ഇച്ഛാവസേന ഓതിണ്ണാനം 'അഹോ വത മമേവ സത്ഥാ പടിപുച്ഛിത്വാ ഭിക്ഖൂനം ധമ്മം ദേസേയ്യാ'തിആദിനയപ്പവത്താനം മാനമായാസാഠേയ്യാദീനം. **അഭിജ്ഝാദീന**ന്തി **ആദി**-സദ്ദേനപി തേസംയേവ സങ്ഗഹോ. അഭിജ്ഝാ ചേത്ഥ പഠമജ്ഝാനേന അവിക്ഖമ്ഭനേയ്യാ മാനാദയോ ച തദേകട്ഠാ ദട്ഠബ്ബാ ഝാനപടിലാഭപച്ചയാനന്തി അനുവത്തമാനത്താ. വിക്ഖമ്ഭനേയ്യാ പന നീവരണഗ്ഗഹണേന ഗഹിതാ. കഥം പന പഠമജ്ഝാനേന അവിക്ഖമ്ഭനേയ്യാ ഇധ വിഗച്ഛന്തീതി? 'സബ്ബേ കുസലാ ധമ്മാ സബ്ബാകുസലാനം പടിപക്ഖാ'തി സല്ലേഖപടിപത്തിവസേന ഏവം വുത്തം ഝാനസ്സ അപരാമട്ഠഭാവദസ്സനതോ. യേ പനേത്ഥ 'ഇച്ഛാവചരാനം അഭിജ്ഝാദീന'ന്തി ഇമേഹി പദേഹി കോപഅപ്പച്ചയകാമരാഗബ്യാപാദാദയോ ഗഹിതാതി അധിപ്പായേന 'ഝാനപടിലാഭപച്ചയാന'ന്തി പാഠം പടിക്ഖിപിത്വാ 'ഝാനപടിലാഭപച്ചനീകാന'ന്തി പാഠോതി വദന്തി, തം തേസം മതിമത്തം തഥാ പാഠസ്സേവ അഭാവതോ, ഝാനപടിലാഭപച്ചനീകാ ച നീവരണാ ചേവ തദേകട്ഠാ ച, തേസം ദൂരീഭാവം വത്വാ പുന തേസംയേവ അഭാവവിഗമചോദനായ അയുജ്ജമാനത്താ. നനു ച അനങ്ഗണസുത്തവത്ഥസുത്തേസു അയമത്ഥോ ലബ്ഭതി ഓളാരികാനംയേവ പാപധമ്മാനം തത്ഥ അധിപ്പേതത്താതി. സച്ചമേതം, ഇധ പന അധിഗതചതുത്ഥജ്ഝാനസ്സ വസേന വുത്തത്താ സുഖുമായേവ തേ ഗഹിതാ, അങ്ഗണൂപക്കിലേസതാസാമഞ്ഞേന പനേത്ഥ സുത്താനം അപദിസനം. തഥാ ഹി 'സുത്താനുസാരേനാ'തി വുത്തം, ന പന സുത്തവസേനാ"തി.

അവസ്സഞ്ചേതമേവം സമ്പടിച്ഛിതബ്ബം അധിഗതജ്ഝാനാനമ്പി കേസഞ്ചി ഇച്ഛാവചരാനം പവത്തിസബ്ഭാവതോതി . തേനേവ **ആചരിയധമ്മപാലത്ഥേരേന** "ഝാനപടിലാഭപച്ചയാന"ന്തി പാഠം ഗഹേത്വാ "ഝാനപടിലാഭപച്ചനീകാന"ന്തി അയം പാഠോ പടിക്ഖിത്തോ. **മഹാഗണ്ഠിപദേ** വിസുദ്ധിമഗ്ഗസ്സ **സീഹളഗണ്ഠിപദേപി** ച "ഝാനപടിലാഭപച്ചയാന"ന്തി ഇമസ്സേവ പാഠസ്സ അത്ഥോ വുത്തോ, തസ്മാ അയമേവ പാഠോ ഗഹേതബ്ബോ, അത്ഥോപി ചേത്ഥ യഥാവുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ. തേന "ഇച്ഛാവചരാനന്തി ഇച്ഛായ അവചരാനം ഇച്ഛാവസേന ഓതിണ്ണാനം പവത്താനം നാനപ്പകാരാനം കോപഅപ്പച്ചയാനന്തി അത്ഥോ"തി അയമ്പി പാഠോ അയുത്തോയേവാതി ഗഹേതബ്ബം, തതോയേവ ച **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** അയം പാഠോ സബ്ബേന സബ്ബം ന ദസ്സിതോതി.

ഇദ്ധിപാദകഭാവൂപഗമനേനാതി ഇദ്ധിയാ പാദകഭാവസ്സ പദട്ഠാനഭാവസ്സ ഉപഗമനേന. **ഭാവനാപാരിപൂരിയാ**തി ഇതോ പരം കത്തബ്ബസ്സ അഭാവവസേന അഭിനീഹാരക്ഖമഭാവനായ പരിപുണ്ണത്താ. **പണീതഭാവൂപഗമനേനാ**തി തതോ ഏവ പധാനഭാവം നീതതായ ഉത്തമട്ഠേന അതിത്തികരട്ഠേന ച പണീതഭാവസ്സ ഉപഗമനേന. ഉഭയഞ്ചേതം ഭാവനായ ഠിതിയാ കാരണവചനം, പരിപുണ്ണായ ഭാവനായ പണീതഭാവപ്പത്തിയാ ഠിതേതി. **ആനേഞ്ജപ്പത്തേ**തി ഇദം ഠിതിയാ വിസേസനം. തേനാഹ **"യഥാ ആനേഞ്ജപ്പത്തം ഹോതി, ഏവം ഠിതേ"**തി. ഇമസ്മിം പക്ഖേ "ഠിതേ ആനേഞ്ജപ്പത്തേ"തി ഉഭയമേകം അങ്ഗം, "സമാഹിതേ"തി പന ഇദമ്പി ഏകമങ്ഗം. തേനേവസ്സ പഠമവികപ്പതോ വിസേസം സന്ധായാഹ **"ഏവമ്പി അട്ഠങ്ഗസമന്നാഗത"**ന്തി.

പുബ്ബേനിവാസം അനുസ്സരതി, തസ്സ വാ അനുസ്സരണം **പുബ്ബേനിവാസാനുസ്സതി** തംനിസ്സയാദിപച്ചയഭൂതം പടിച്ച ഉപ്പജ്ജനതോ. **പുബ്ബേനിവാസാനുസ്സതിമ്ഹി യം ഞാണം തദത്ഥായാ**തി സങ്ഖേപേന വുത്തമത്ഥം വിവരന്തോ പുബ്ബേനിവാസം താവ ദസ്സേത്വാ തത്ഥ സതിഞാണാനി ദസ്സേതും **"പുബ്ബേനിവാസോ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ "പുബ്ബേ"തി ഇദം പദം "ഏകമ്പി ജാതി"ന്തിആദിവചനതോ അതീതഭവവിസയം ഇധാധിപ്പേതന്തി ആഹ **"അതീതജാതീസൂ"**തി. **നിവാസസദ്ദോ** കമ്മസാധനോ, ഖന്ധവിനിമുത്തോ ച നിവസിതധമ്മോ നത്ഥീതി ആഹ **"നിവുത്ഥക്ഖന്ധാ"**തി. നിവുത്ഥതാ ചേത്ഥ സന്താനേ പവത്തതാ, തഥാഭൂതാ ച തേ അനു അനു ഭൂതാ ജാതാ പവത്താ, തത്ഥ ഉപ്പജ്ജിത്വാ വിഗതാ ച ഹോന്തീതി ആഹ **"നിവുത്ഥാതി അജ്ഝാവുത്ഥാ അനുഭൂതാ അത്തനോ സന്താനേ ഉപ്പജ്ജിത്വാ നിരുദ്ധാ"**തി. ഏവം സസന്തതിപരിയാപന്നധമ്മവസേന നിവാസസദ്ദസ്സ അത്ഥം വത്വാ ഇദാനി അവിസേസേന വത്തും **"നിവുത്ഥധമ്മാ വാ നിവുത്ഥാ"**തി വത്വാ തം വിവരിതും **"ഗോചരനിവാസേനാ"**തിആദി വുത്തം. ഗോചരഭൂതാപി ഹി ഗോചരാസേവനായ ആസേവിതാ ആരമ്മണകരണവസേന അനുഭൂതാ നിവുത്ഥാ നാമ ഹോന്തി. തേ പന ദുവിധാ സപരവിഞ്ഞാണഗോചരതായാതി ഉഭയേപി തേ ദസ്സേതും **"അത്തനോ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **"അത്തനോ വിഞ്ഞാണേന വിഞ്ഞാതാ"**തി വത്വാ **"പരിച്ഛിന്നാ"**തി വചനം യേ തേ ഗോചരനിവാസേന നിവുത്ഥധമ്മാ, ന തേ കേവലം വിഞ്ഞാണേന വിഞ്ഞാതമത്താ, അഥ ഖോ യഥാ പുബ്ബേ നാമഗോത്തവണ്ണലിങ്ഗാഹാരാദീഹി വിസേസേഹി പരിച്ഛേദകാരികായ പഞ്ഞായ പരിച്ഛിജ്ജ ഗഹിതാ, തഥേവേതം ഞാണം പരിച്ഛിജ്ജ ഗണ്ഹാതീതി ഇമസ്സ അത്ഥസ്സ ദീപനത്ഥം വുത്തം. പരവിഞ്ഞാണവിഞ്ഞാതാപി വാ നിവുത്ഥാതി സമ്ബന്ധോ. ന കേവലം അത്തനോവ വിഞ്ഞാണേന, അഥ ഖോ പരേസം വിഞ്ഞാണേന വിഞ്ഞാതാപീതി അത്ഥോ. ഇധാപി "പരിച്ഛിന്നാ"തി പദം ആനേത്വാ സമ്ബന്ധിതബ്ബം, പരേസമ്പി വാ വിഞ്ഞാണേന വിഞ്ഞാതാ പരിച്ഛിന്നാതി. തസ്സ ച ഗഹണേ പയോജനം വുത്തനയേനേവ വത്തബ്ബം.

തേ ച ഖോ യസ്മാ അതീതാസു ഏവ ജാതീസു അഞ്ഞേഹി വിഞ്ഞാതാ പരിച്ഛിന്നാ, തേ ച പരിനിബ്ബുതാപി ഹോന്തി, യേഹി തേ വിഞ്ഞാതാ, തേസം തദാ വത്തമാനസന്താനാനുസാരേന തേസമ്പി അതീതേ പവത്തി വിഞ്ഞായതീതി സിഖാപ്പത്തം പുബ്ബേനിവാസാനുസ്സതിഞാണസ്സ വിസയഭൂതം പുബ്ബേനിവാസം ദസ്സേതും **"ഛിന്നവടുമകാനുസ്സരണാദീസൂ"**തി വുത്തം. ഛിന്നവടുമകാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ, തേസം അനുസ്സരണം **ഛിന്നവടുമകാനുസ്സരണം**. "ആദിസദ്ദേന പച്ചേകബുദ്ധബുദ്ധസാവകാനുസ്സരണാനി ഗയ്ഹന്തീ"തി കേചി വദന്തി. ഛിന്നവടുമകാ പന സബ്ബേവ അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ പരിനിബ്ബുതാ ഛിന്നസംസാരമഗ്ഗത്താ, തേസം അനുസ്സരണം നാമ തേസം പടിപത്തിയാ അനുസ്സരണം. സാ പന പടിപത്തി സങ്ഖേപതോ ഛളാരമ്മണഗ്ഗഹണലക്ഖണാതി താനി ഇധ പരവിഞ്ഞാണവിഞ്ഞാതഗ്ഗഹണേന ഗഹിതാനി. തസ്മാ പുരിമാസു ജാതീസു അത്തനോ വിഞ്ഞാണേന അവിഞ്ഞാതാനം പരിനിബ്ബുതാനം സബ്ബേസമ്പി ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധസാവകാനം അനുസ്സരണം ഛിന്നവടുമകാനുസ്സരണന്തി വേദിതബ്ബം. **ആദി**-സദ്ദേന പനേത്ഥ പുരിമാസു ജാതീസു അത്തനോ വിഞ്ഞാണേന അവിഞ്ഞാതാനം അപരിനിബ്ബുതാനമ്പി വത്തമാനക്ഖന്ധപടിപാടിയാ അഗന്ത്വാ സീഹോക്കന്തികവസേന അനുസ്സരണം ഗഹിതം, ഇമേ പന യഥാവുത്തഛിന്നവടുമകാനുസ്സരണാദയോ ബുദ്ധാനംയേവ ലബ്ഭന്തി. ന ഹി അതീതേ ബുദ്ധാ ഭഗവന്തോ ഏവം വിപസ്സിംസു, ഏവം മഗ്ഗം ഭാവേസും, ഫലനിബ്ബാനാനി സച്ഛാകംസു, ഏവം വേനേയ്യേ വിനേസുന്തി ഏത്ഥ സബ്ബഥാ അഞ്ഞേസം ഞാണസ്സ ഗതി അത്ഥീതി. യേ പന പുരിമാസു ജാതീസു അത്തനോവ വിഞ്ഞാണേന വിഞ്ഞാതാ, തേ പരിനിബ്ബുതേപി ഖന്ധപടിബദ്ധത്താ സാവകാ അനുസ്സരന്തിയേവ. യായ സതിയാ പുബ്ബേനിവാസം അനുസ്സരതി, സാ പുബ്ബേനിവാസാനുസ്സതീതി ആനേത്വാ സമ്ബന്ധിതബ്ബം. **അഭിനീഹരി**ന്തി ചിത്തം ഝാനാരമ്മണതോ അപനേത്വാ പുബ്ബേനിവാസാഭിമുഖം പേസേസിം, പുബ്ബേനിവാസനിന്നം പുബ്ബേനിവാസപോണം പുബ്ബേനിവാസപബ്ഭാരം അകാസിന്തി അത്ഥോ.

പാളിയം "അഭിനിന്നാമേസി"ന്തി ഉത്തമപുരിസപ്പയോഗത്താ "സോ"തി ഏത്ഥ അഹംസദ്ദോ ആനേത്വാ വുച്ചമാനോ തദത്ഥോ പാകടോ ഹോതീതി **"സോ അഹ"**ന്തി വുത്തം. **അനേകവിധ**ന്തി നാനാഭവയോനിഗതിവിഞ്ഞാണട്ഠിതിസത്താവാസാദിവസേന ബഹുവിധം. **പകാരേഹീ**തി നാമഗോത്താദിആകാരേഹി സദ്ധിം. സഹയോഗേ ചേതം കരണവചനം. **പവത്തിത**ന്തി ദേസനാവസേന പവത്തിതം. തേനാഹ **"സംവണ്ണിത"**ന്തി, വിത്ഥാരിതന്തി അത്ഥോ. **നിവാസ**ന്തി അന്തോഗധഭേദസാമഞ്ഞവചനമേതന്തി തേ ഭേദേ ബ്യാപനിച്ഛാവസേന സങ്ഗഹേത്വാ ദസ്സേന്തോ **"തത്ഥ തത്ഥ നിവുത്ഥസന്താന"**ന്തി ആഹ. **അനുഗന്ത്വാ അനുഗന്ത്വാ**തി ഞാണഗതിയാ അനുഗന്ത്വാ അനുഗന്ത്വാ. **അനുദേവാ**തി അനു ഏവ, ദ-കാരോ പദസന്ധിവസേന ആഗതോ. "അഭിനിന്നാമേസി"ന്തി വത്വാ "അനുസ്സരാമീ"തി വുത്തത്താ ചിത്തസ്സ അഭിനീഹാരസമനന്തരഭാവസരണം അനുസദ്ദോ ദീപേതീതി ആഹ **"ചിത്തേ അഭിനിന്നാമിതമത്തേ ഏവ സരാമീതി ദസ്സേതീ"**തി. **പരികമ്മം വത്തബ്ബം സിയാ**തി "പുബ്ബേനിവാസം അനുസ്സരിതുകാമേന ആദികമ്മികേന ഭിക്ഖുനാ പച്ഛാഭത്തം പിണ്ഡപാതപടിക്കന്തേന രഹോഗതേന പടിസല്ലീനേന പടിപാടിയാ ചത്താരി ഝാനാനി സമാപജ്ജിത്വാ അഭിഞ്ഞാപാദകചതുത്ഥജ്ഝാനതോ വുട്ഠായ സബ്ബപച്ഛിമാ നിസജ്ജാ ആവജ്ജിതബ്ബാ"തി ഏവമാദിനാ പുബ്ബേനിവാസഞാണസ്സ പരികമ്മഭൂതം പുബ്ബകരണം വത്തബ്ബം ഭവേയ്യ.

ആരദ്ധപ്പകാരദസ്സനത്ഥേതി അനുസ്സരിതും ആരദ്ധസ്സ പുബ്ബേനിവാസസ്സ പഭേദദസ്സനത്ഥേ. **ഏകമ്പി ജാതി**ന്തി ഏകമ്പി ഭവം. സോ ഹി ഏകകമ്മനിബ്ബത്തോ ആദാനനിക്ഖേപപരിച്ഛിന്നോ അന്തോഗധധമ്മപ്പഭേദോ ഖന്ധപ്പബന്ധോ ഇധ "ജാതീ"തി അധിപ്പേതോ ജായതീതി ജാതീതി കത്വാ. തേനാഹ **"ഏകമ്പി...പേ... ഖന്ധസന്താന"**ന്തി. **പരിഹായമാനോ**തി ഖീയമാനോ വിനസ്സമാനോ. **കപ്പോ**തി അസങ്ഖ്യേയ്യകപ്പോ. സോ പന അത്ഥതോ കാലോ, തദാ പവത്തമാനസങ്ഖാരവസേനസ്സ പരിഹാനി വേദിതബ്ബാ. **വഡ്ഢമാനോ വിവട്ടകപ്പോ**തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ. യോ പന "കാലം ഖേപേതി, കാലോ ഘസതി ഭൂതാനി, സബ്ബാനേവ സഹത്തനാ"തി (ജാ° അ°.ഗ.ഛൻ) ആദീസു കാലസ്സപി ഖയോ വുച്ചതി, സോ ഇധ നാധിപ്പേതോ അനിട്ഠപ്പസങ്ഗതോ. സംവട്ടനം വിനസ്സനം സംവട്ടോ, സംവട്ടതോ ഉദ്ധം തഥാഠായീ **സംവട്ടട്ഠായീ**. **തമ്മൂലകത്താ**തി തംപുബ്ബകത്താ. വിവട്ടനം നിബ്ബത്തനം, വഡ്ഢനം വാ **വിവട്ടോ**.

തേജേന സംവട്ടോ **തേജോസംവട്ടോ. സംവട്ടസീമാ**തി സംവട്ടനമരിയാദാ. **സംവട്ടതീ**തി വിനസ്സതി. **സദാ**തി സബ്ബകാലം, തീസുപി സംവട്ടകാലേസൂതി അത്ഥോ. **ഏകം ബുദ്ധക്ഖേത്ത**ന്തി ഇധ യം സന്ധായ വുത്തം, തം നിയമേത്വാ ദസ്സേതും **"ബുദ്ധക്ഖേത്തം നാമ തിവിധ"**ന്തിആദി വുത്തം. യത്തകേ ഠാനേ തഥാഗതസ്സ പടിസന്ധിഞാണാദിഞാണാനുഭാവോ പുഞ്ഞഫലസമുത്തേജിതോ സരസേനേവ പരിജമ്ഭതി, തം സബ്ബമ്പി ബുദ്ധങ്കുരസ്സ നിബ്ബത്തനക്ഖേത്തം നാമാതി ആഹ **"ജാതിക്ഖേത്തം ദസസഹസ്സചക്കവാളപരിയന്ത"**ന്തി. **ആനുഭാവോ പവത്തതീ**തി ഇധ ഇദ്ധിമാ ചേതോവസിപ്പത്തോ ആണാക്ഖേത്തപരിയാപന്നേ യത്ഥ കത്ഥചി ചക്കവാളേ ഠത്വാ അത്തനോ അത്ഥായ പരിത്തം കത്വാ തത്ഥേവ അഞ്ഞം ചക്കവാളം ഗതോപി കതപരിത്തോ ഏവ ഹോതീതി കത്വാ വുത്തം. അഥ വാ തത്ഥ ഏകസ്മിം ചക്കവാളേ ഠത്വാ സബ്ബസത്താനം അത്ഥായ പരിത്തേ കതേ ആണാക്ഖേത്തേ സബ്ബസത്താനം അഭിസമ്ഭുണാത്വേവ പരിത്താനുഭാവോ തത്ഥ ദേവതാഹി പരിത്താനം സമ്പടിച്ഛിതബ്ബതോതി വുത്തം "ആനുഭാവോ പവത്തതീ"തി. **യം യാവതാ വാ പന ആകങ്ഖേയ്യാതി വുത്ത**ന്തി യം വിസയക്ഖേത്തം സന്ധായ ഏകസ്മിംയേവ ഖണേ സരേന അഭിവിഞ്ഞാപനം അത്തനോ രൂപദസ്സനഞ്ച പടിജാനന്തേന ഭഗവതാ "യാവതാ വാ പന ആകങ്ഖേയ്യാ"തി വുത്തം. **യത്ഥാ**തി യസ്മിം പദേസേ അനന്താപരിമാണേ വിസയക്ഖേത്തേ. **യം യം ആകങ്ഖതി, തം തം അനുസ്സരതീ**തി ആകങ്ഖമത്തപടിബദ്ധവുത്തിതായ ബുദ്ധഞാണസ്സ യം യം അനുസ്സരിതും ഇച്ഛതി, തം തം അനുസ്സരതി. **ഏകം ആണാക്ഖേത്തം വിനസ്സതീ**തി ഇമിനാ തിരിയതോ സംവട്ടമാനപരിച്ഛേദോ വുത്തോ. **സണ്ഠഹന്ത**ന്തി വിവട്ടമാനം ജായമാനം. **തസ്സ വിനാസോ ച സണ്ഠഹനഞ്ച വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വുത്ത**ന്തി അമ്ഹേഹിപി ഹേട്ഠാ "ലോകവിദൂ"തി ഇമസ്സ അത്ഥസംവണ്ണനാധികാരേ പസങ്ഗതോ വുത്തത്താ ഇധ ന വുച്ചതി.

ഏവം പസങ്ഗേന സംവട്ടാദികേ പകാസേത്വാ ഇദാനി യഥാധിഗതം തേസം അനുസ്സരണാകാരം ദസ്സേതും **"യേ പനേതേ സംവട്ടവിവട്ടാ വുത്താ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഏതേസൂ**തി നിദ്ധാരണേ ഭുമ്മം സംവട്ടവിവട്ടകപ്പസമുദായതോ അനേകേസം സംവട്ടകപ്പാദീനം നിദ്ധാരിയമാനത്താ. **അമുമ്ഹി സംവട്ടകപ്പേ**തി ഏത്ഥ **വാ**-സദ്ദോ ലുത്തനിദ്ദിട്ഠോ ദട്ഠബ്ബോ. തേന ച അനിയമത്ഥേന ഇതരാസം അസങ്ഖ്യേയ്യാനമ്പി സങ്ഗഹോ സിദ്ധോതി. അഥ വാ **അമുമ്ഹി സംവട്ടകപ്പേ**തി ഇദം സംവട്ടകപ്പസ്സ ആദിതോ പാളിയം ഗഹിതത്താ വുത്തം. തത്ഥാപി ഹി ഇമസ്സ കതിപയകാലം ഭവാദീസു സംസരണം ഉപലബ്ഭതീതി. സംവട്ടകപ്പേ വാ വത്തമാനേ യേസു ഭവാദീസു ഇമസ്സ ഉപപത്തി അഹോസി, തംദസ്സനമേതം ദട്ഠബ്ബം. **ഭവേ വാ**തിആദീസു കാമാദിഭവേ വാ അണ്ഡജാദിയോനിയാ വാ ദേവാദിഗതിയാ വാ നാനത്തകായനാനത്തസഞ്ഞീആദിവിഞ്ഞാണട്ഠിതിയാ വാ സത്താവാസേ വാ ഖത്തിയാദിസത്തനികായേ വാ. യസ്മാ ഇദം ഭഗവതോ വസേന പുബ്ബേനിവാസാനുസ്സതിഞാണം ആഗതം, തസ്മാ തസ്സേവ നാമാദിവസേന അത്ഥം യോജേത്വാ ദസ്സേന്തോ ആഹ **"ഏവംനാമോതി വേസ്സന്തരോ വാ ജോതിപാലോ വാ"**തിആദി. **സാലിമംസോദനാഹാരോ വാ**തി ഗിഹികാലം സന്ധായ വുത്തം. **പവത്തഫലഭോജനോ വാ**തി താപസാദികാലം സന്ധായ. **പവത്തഫലഭോജനോ**തി സയമ്പതിതഫലാഹാരോ. **സാമിസനിരാമിസാദിപ്പഭേദാന**ന്തി ഏത്ഥ **സാമിസാ** ഗേഹസ്സിതസോമനസ്സാദയോ, **നിരാമിസാ** നേക്ഖമ്മസ്സിതസോമനസ്സാദയോ. **ആദി**-സദ്ദേന വിവേകജസമാധിജസുഖാദീനം സങ്ഗഹോ.

ഹേട്ഠാ സാമഞ്ഞതോ വുത്തമേവത്ഥം വിഭജിത്വാ ദസ്സേതുകാമോ **"അഥ വാ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അമുത്രാസി**ന്തി സാമഞ്ഞനിദ്ദേസോയം, ബ്യാപനിച്ഛാലോപോ വാ, അമുത്ര അമുത്ര ആസിന്തി വുത്തം ഹോതി. **അനുപുബ്ബേന ആരോഹന്തസ്സ യാവദിച്ഛകം അനുസ്സരണ**ന്തി ഏത്ഥ **ആരോഹന്തസ്സാ**തി പടിലോമതോ ഞാണേന പുബ്ബേനിവാസം ആരോഹന്തസ്സ. **പടിനിവത്തന്തസ്സാ**തി പുബ്ബേനിവാസം അനുസ്സരണവസേന യാവദിച്ഛകം ഗന്ത്വാ പച്ചാഗച്ഛന്തസ്സ. **പച്ചവേക്ഖണ**ന്തി അനുസ്സരിതാനുസ്സരിതസ്സ പച്ചവേക്ഖണം. **തസ്മാ**തി വുത്തസ്സേവത്ഥസ്സ കാരണഭാവേന പച്ചാമസനം, പടിനിവത്തന്തസ്സ പച്ചവേക്ഖണഭാവതോതി വുത്തം ഹോതി. **ഇധൂപപത്തിയാ**തി ഇധ ചരിമഭവേ ഉപപത്തിയാ. **അനന്തര**ന്തി അതീതാനന്തരമാഹ. **അമുത്രാ**തി അമുകസ്മിം ഭവേതി അത്ഥോ. **ഉദപാദി**ന്തി ഉപ്പജ്ജിം. **താഹി ദേവതാഹീ**തി തുസിതദേവതാഹി. **ഏകഗോത്തോ**തി തുസിതഗോത്തേന ഏകഗോത്തോ. മഹാബോധിസത്താനം സന്താനസ്സ പരിയോസാനാവത്ഥായം ദേവലോകൂപപത്തിജനകം നാമ അകുസലേന കമ്മുനാ അനുപദ്ദുതമേവ ഹോതീതി അധിപ്പായേന **"ദുക്ഖം പന സങ്ഖാരദുക്ഖമത്തമേവാ"**തി വുത്തം. മഹാപുഞ്ഞാനമ്പി പന ദേവപുത്താനം പുബ്ബനിമിത്തുപ്പത്തികാലാദീസു അനിട്ഠാരമ്മണസമായോഗോ ഹോതിയേവാതി "കദാചി ദുക്ഖദുക്ഖസ്സപി സമ്ഭവോ നത്ഥീ"തി ന സക്കാ വത്തും, ധമ്മാനം ഉപ്പാദനിരോധസങ്ഖാരദുക്ഖന്തി വേദിതബ്ബം. **സത്തപഞ്ഞാസ...പേ॰... പരിയന്തോ**തി ഇദം മനുസ്സവസ്സഗണനാവസേന വുത്തം. തത്ഥ ദേവാനം വസ്സഗണനായ പന ചതുസഹസ്സമേവ.

ഇതീതി വുത്തത്ഥനിദസ്സനമേതം, തഞ്ച ഖോ യഥാരഹതോ, ന യഥാനുപുബ്ബതോതി ദസ്സേന്തോ **"നാമഗോത്തവസേനാ"**തിആദിമാഹ. **ഉദ്ദിസീയതീ**തി ദിസ്വാവ അവിഞ്ഞേയ്യത്താ "അയം കോ നാമോ"തി പുച്ഛിതേ "തിസ്സോ ഗോതമോ"തി നാമഗോത്തേന ഉദ്ദിസീയതി. **വണ്ണാദീഹീ**തി വണ്ണാഹാരവേദയിതായുപരിച്ഛേദേഹി. **സാമോതീ**തി ഏത്ഥ **ഇതി**-സദ്ദോ ആദിഅത്ഥോ, പകാരത്ഥോ വാ. തേന ഏവമാദിഏവംപകാരനാനത്തതോതി ദസ്സിതം ഹോതി. **നാമഗോത്തം ഉദ്ദേസോ**തി ഉദ്ദിസീയതി സത്തോ ഏതേനാതി ഉദ്ദേസോ നാമഗോത്തം. **ഇതരേ ആകാരാ**തി ആകരീയതി ദിസ്വാവ സത്തോ വിഞ്ഞായതി ഏതേഹീതി ഇതരേ വണ്ണാദയോ ആകാരാ. **"നോ ച ഖോ അവിസേസേനാ"**തി സങ്ഖേപതോ വുത്തമേവത്ഥം വിത്ഥാരേന ദസ്സേന്തോ ആഹ **"തിത്ഥിയാ ഹീ"**തിആദി. തത്ഥ **തിത്ഥിയാ**തി അഞ്ഞതിത്ഥിയാ. തേ പന കമ്മവാദിനോ കിരിയവാദിനോ താപസാദയോ. യസ്മാ തിത്ഥിയാനം **ബ്രഹ്മജാലാ**ദീസു ചത്താലീസായ ഏവ സംവട്ടവിവട്ടാനം അനുസ്സരണം ആഗതം, തസ്മാ **"ന തതോ പര"**ന്തി വത്വാ തത്ഥ കാരണം വദന്തോ **"ദുബ്ബലപഞ്ഞത്താ"**തിആദിമാഹ. തേന വിപസ്സനാഭിയോഗോ പുബ്ബേനിവാസാനുസ്സതിഞാണസ്സ വിസേസകാരണന്തി ദസ്സേതി. തതോയേവ ച ബലവപഞ്ഞത്താ ഠപേത്വാ അഗ്ഗസാവകമഹാസാവകേ ഇതരേ പകതിസാവകാ കപ്പസതമ്പി കപ്പസഹസ്സമ്പി അനുസ്സരന്തിയേവാതി ദട്ഠബ്ബം. തേനേവ വുത്തം **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** (വിസുദ്ധി॰ ൨.൪൦൨) "പകതിസാവകാ കപ്പസതമ്പി കപ്പസഹസ്സമ്പി അനുസ്സരന്തിയേവ ബലവപഞ്ഞത്താ"തി. **ഏത്തകോ ഹി തേസം അഭിനീഹാരോ**തി കപ്പാനം സതസഹസ്സമ്പി തദധികം ഏകം ദ്വേ ച അസങ്ഖ്യേയ്യാനീതി കാലവസേന ഏവംപരിമാണോ യഥാക്കമം തേസം മഹാസാവകഅഗ്ഗസാവകപച്ചേകബുദ്ധാനം പുഞ്ഞഞാണാഭിനീഹാരോ, സാവകപച്ചേകബോധിപാരമിതാ സിദ്ധാ. യദി ബോധിസമ്ഭാരസമ്ഭരണകാലപരിച്ഛിന്നോ തേസം തേസം അരിയാനം അഭിഞ്ഞാഞാണവിഭവോ, ഏവം സന്തേ ബുദ്ധാനമ്പിസ്സ പരിച്ഛേദതാ ആപന്നാതി ആഹ **"ബുദ്ധാനം പന പരിച്ഛേദോ നത്ഥീ"**തി. "യാവതകം ഞേയ്യം, താവതകം ഞാണ"ന്തി (പടി॰ മ॰ ൩.൫) വചനതോ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസ്സ വിയ ബുദ്ധാനം അഭിഞ്ഞാഞാണാനമ്പി സവിസയേ പരിച്ഛേദോ നാമ നത്ഥീതി തത്ഥ യം യം ഞാതും ഇച്ഛന്തി, തം തം ജാനന്തി ഏവ. അഥ വാ സതിപി കാലപരിച്ഛേദേ കാരണൂപായകോസല്ലപരിഗ്ഗഹാദിനാ സാതിസയത്താ മഹാബോധിസമ്ഭാരാനം പഞ്ഞാപാരമിതായ പവത്തിആനുഭാവസ്സ പരിച്ഛേദോ നാമ നത്ഥി, കുതോ തംനിബ്ബത്താനം അഭിഞ്ഞാഞാണാനന്തി ആഹ **"ബുദ്ധാനം പന പരിച്ഛേദോ നത്ഥീ"**തി. അതീതേ "ഏത്തകാനം കപ്പാനം അസങ്ഖ്യേയ്യാനീ"തി ഏവം കാലപരിച്ഛേദോ നത്ഥി അനാഗതേ അനാഗതംസഞാണസ്സ വിയ. തേനാഹ **"യാവ ഇച്ഛന്തി താവ സരന്തീ"**തി.

ഏവം പഞ്ചന്നം ജനാനം പുബ്ബേനിവാസാനുസ്സരണം കാലവിഭാഗതോ ദസ്സേത്വാ ഇദാനി ആരമ്മണഗ്ഗഹണവസേനസ്സ പവത്തിവിസേസം ദസ്സേന്തോ **"തിത്ഥിയാ ചാ"**തിആദിമാഹ. **ഖന്ധപടിപാടിമേവ സരന്തീ**തി എത്ഥ **ഖന്ധപടിപാടി** ഖന്ധാനം അനുക്കമോ, സാ ച ഖോ ചുതിതോ പട്ഠായ ഉപ്പടിപാടിവസേന. കേചി പനേത്ഥ "ഇരിയാപഥപടിപാടി ഖന്ധപടിപാടീ"തി വദന്തി. വുത്തമേവത്ഥം ബ്യതിരേകതോ വിഭാവേന്തോ ആഹ **"പടിപാടിം മുഞ്ചിത്വാ"**തിആദി. തത്ഥ **ചുതിപടിസന്ധിവസേനാ**തി അത്തനോ പരസ്സ വാ തസ്മിം തസ്മിം അത്തഭാവേ ചുതിം ദിസ്വാ അന്തരാ കിഞ്ചി അനാമസിത്വാ പടിസന്ധിയാ ഏവ ഗഹണവസേന. യഥാ പന അന്ധാ യട്ഠിം അമുഞ്ചിത്വാ ഗച്ഛന്തി, ഏവം തേ ഖന്ധപടിപാടിം അമുഞ്ചിത്വാവ സരന്തീതി ആഹ **"തേസഞ്ഹി അന്ധാനം വിയ ഇച്ഛിതപ്പദേസോക്കമനം നത്ഥീ"**തി. **സാവകാ**തി പകതിസാവകാപി മഹാസാവകാപി അഗ്ഗസാവകാപി സാമഞ്ഞതോ വുത്താ. പകതിസാവകാപി ഹി ഖന്ധപടിപാടിയാപി അനുസ്സരന്തി , ചുതിപടിസന്ധിവസേനപി സങ്കമന്തി ബലവപഞ്ഞത്താ, തഥാ അസീതിമഹാസാവകാ. ദ്വിന്നം പന അഗ്ഗസാവകാനം ഖന്ധപടിപാടികിച്ചം നത്ഥി. ഏകസ്സ അത്തഭാവസ്സ ചുതിം ദിസ്വാ പടിസന്ധിം പസ്സന്തി, പുന അപരസ്സ ചുതിം ദിസ്വാ പടിസന്ധിന്തി ഏവം ചുതിപടിസന്ധിവസേനപി സങ്കമന്താ ഗച്ഛന്തി. യഥാ നാമ സരദസമയേ ഠിതമജ്ഝന്ഹികവേലായം ചതുരതനികേ ഗേഹേ ചക്ഖുമതോ പുരിസസ്സ രൂപഗതം സുപാകടമേവ ഹോതീതി ലോകസിദ്ധമേതം. സിയാ പന തസ്സ സുഖുമതരതിരോകുട്ടാദിഭേദസ്സ രൂപഗതസ്സ അഗോചരതാ, ന ത്വേവ ബുദ്ധാനം ഞാതും ഇച്ഛിതസ്സ ഞേയ്യസ്സ അഗോചരതാ, അഥ ഖോ തം ഞാണാലോകേന ഓഭാസിതം ഹത്ഥതലേ ആമലകം വിയ സുപാകടം സുവിഭൂതമേവ ഹോതി, തഥാ ഞേയ്യാവരണസ്സ സുപ്പഹീനത്താതി ആഹ **"ബുദ്ധാ പനാ"**തിആദി.

തത്ഥ **സീഹോക്കന്തവസേനാ**തി സീഹഗതിപതനവസേന. **യം യം ഠാനം ആകങ്ഖന്തീ**തി യസ്മിം കപ്പേ യസ്മിം ഭവേ യം യം ഠാനം ജാനിതും ഇച്ഛന്തി. **തം സബ്ബം സരന്തിയേവാ**തി ഞാതും ഇച്ഛിതം തം സബ്ബം സരന്തിയേവ, ന ന സരന്തി. ബുദ്ധാനഞ്ഹി നേവ ഖന്ധപടിപാടികിച്ചം, ന ച ചുതിപടിസന്ധിവസേന സങ്കമനകിച്ചം അത്ഥി. തേസഞ്ഹി അനേകാസു കപ്പകോടീസു ഹേട്ഠാ വാ ഉപരി വാ യം യം ഠാനം ഇച്ഛന്തി, തം തം പാകടമേവ ഹോതി. തസ്മാ യഥാ പേയ്യാലപാളിം പഠന്താ "പഠമം ഝാനം...പേ॰... പഞ്ചമം ഝാന"ന്തിആദിപരിയോസാനമേവ ഗണ്ഹന്താ സങ്ഖിപിത്വാ സജ്ഝായന്തി, ന അനുപദം, ഏവം അനേകാപി കപ്പകോടിയോ പേയ്യാലപാളിം വിയ സങ്ഖിപിത്വാ യം യം ഇച്ഛന്തി, തത്ഥ തത്ഥേവ ഞാണേന ഓക്കമന്താ സീഹോക്കന്തവസേന ഗച്ഛന്തി. ഏവം ഗച്ഛന്താനഞ്ച തേസം ഞാണം യഥാ നാമ കതവാലവേധിപരിചയസ്സ സരഭങ്ഗസദിസസ്സ ധനുഗ്ഗഹസ്സ ഖിത്തോ സരോ അന്തരന്തരാ രുക്ഖലതാദീസു അസജ്ജമാനോ ലക്ഖേയേവ പതതി ന സജ്ജതി ന വിരജ്ഝതി, ഏവം അന്തരന്തരാസു ജാതീസു ന സജ്ജതി ന വിരജ്ഝതി, അസജ്ജമാനം അവിരജ്ഝമാനം ഇച്ഛിതിച്ഛിതട്ഠാനംയേവ ഗണ്ഹാതി.

അതീതഭവേ ഖന്ധാ തപ്പടിബദ്ധനാമഗോത്താനി ച സബ്ബം പുബ്ബേനിവാസന്ത്വേവ സങ്ഗഹിതാനീതി ആഹ **"കിം വിദിതം കരോതി? പുബ്ബേനിവാസ"**ന്തി. മോഹോ പടിച്ഛാദകട്ഠേന തമോ വിയ തമോതി ആഹ **"സ്വേവ മോഹോ"**തിആദി. **ഓഭാസകരണട്ഠേനാ**തി കാതബ്ബതോ കരണം, ഓഭാസോവ കരണം ഓഭാസകരണം, അത്തനോ പച്ചയേഹി ഓഭാസഭാവേന നിബ്ബത്തേതബ്ബട്ഠേനാതി അത്ഥോ. **സേസം പസംസാവചന**ന്തി പടിപക്ഖവിധമനപവത്തിവിസേസാനം ബോധനതോ വുത്തം. **അവിജ്ജാ വിഹതാ**തി ഏതേന വിജാനനട്ഠേന വിജ്ജാതി അയമ്പി അത്ഥോ ദീപിതോതി ദട്ഠബ്ബം. **കസ്മാ? യസ്മാ വിജ്ജാ ഉപ്പന്നാ**തി ഏതേന വിജ്ജാപടിപക്ഖാ അവിജ്ജാ, പടിപക്ഖതാ ചസ്സാ പഹാതബ്ബഭാവേന വിജ്ജായ ച പഹായകഭാവേനാതി ദസ്സേതി. **ഏസ നയോ ഇതരസ്മിമ്പി പദദ്വയേ**തി ഇമിനാ തമോ വിഹതോ വിനട്ഠോ. കസ്മാ? യസ്മാ ആലോകോ ഉപ്പന്നോതി ഇമമത്ഥം അതിദിസതി. കിലേസാനം ആതാപനപരിതാപനട്ഠേന വീരിയം ആതാപോതി ആഹ **"വീരിയാതാപേന ആതാപിനോ"**തി, വീരിയവതോതി അത്ഥോ. **പേസിതചിത്തസ്സാ**തി യഥാധിപ്പേതത്ഥസിദ്ധിം പതിവിസ്സട്ഠചിത്തസ്സ. **യഥാ അപ്പമത്തസ്സ ആതാപിനോ പഹിതത്തസ്സ വിഹരതോ**തി അഞ്ഞസ്സപി കസ്സചി മാദിസസ്സാതി അധിപ്പായോ. **പധാനാനുയോഗസ്സാ**തി സമ്മപ്പധാനമനുയുത്തസ്സ. സേസമേത്ഥ ഉത്താനത്താ വുത്തനയത്താ ച സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

പുബ്ബേനിവാസകഥാ നിട്ഠിതാ.

ദിബ്ബചക്ഖുഞാണകഥാ

***൨൩.* ചുതിയാ**തി ചവനേ. **ഉപപാതേ**തി ഉപപജ്ജനേ. സമീപത്ഥേ ചേതം ഭുമ്മവചനം, ചുതിക്ഖണസാമന്താ ഉപപത്തിക്ഖണസാമന്താ ചാതി വുത്തം ഹോതി. തഥാ ഹി വക്ഖതി "യേ പന ആസന്നചുതികാ"തിആദി. **യേന ഞാണേനാ**തി യേന ദിബ്ബചക്ഖുഞാണേന. ദിബ്ബചക്ഖുഞാണേനേവ ഹി സത്താനം ചുതി ച ഉപപത്തി ച ഞായതി. **പരികമ്മം വത്തബ്ബം സിയാ**തി "ദിബ്ബചക്ഖുഞാണം ഉപ്പാദേതുകാമേന ആദികമ്മികേന കുലപുത്തേന കസിണാരമ്മണം അഭിഞ്ഞാപാദകജ്ഝാനം സബ്ബാകാരേന അഭിനീഹാരക്ഖമം കത്വാ തേജോകസിണം ഓദാതകസിണം ആലോകകസിണന്തി ഇമേസു തീസു കസിണേസു അഞ്ഞതരം ആസന്നം കാതബ്ബം, ഉപചാരജ്ഝാനഗോചരം കത്വാ വഡ്ഢേത്വാ ഠപേതബ്ബ"ന്തിആദിനാ ദിബ്ബചക്ഖുഞാണസ്സ പരികമ്മം വത്തബ്ബം ഭവേയ്യ.

സോ അഹന്തി സോ കതചിത്താഭിനീഹാരോ അഹം. **ദിബ്ബസദിസത്താ**തി ദിവി ഭവന്തി ദിബ്ബം, ദേവാനം പസാദചക്ഖു, തേന ദിബ്ബേന ചക്ഖുനാ സദിസത്താതി അത്ഥോ. **ദിബ്ബസദിസത്താ**തി ച ഹീനൂപമാദസ്സനം ദേവതാനം ദിബ്ബചക്ഖുതോപി ഇമസ്സ മഹാനുഭാവത്താ. ഇദാനി തം ദിബ്ബസദിസത്തം വിഭാവേതും **"ദേവതാനഞ്ഹീ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **സുചരിതകമ്മനിബ്ബത്ത**ന്തി സദ്ധാബഹുലതാവിസുദ്ധദിട്ഠിതാആനിസംസദസ്സാവിതാദിസമ്പത്തിയാ സുട്ഠു ചരിതത്താ സുചരിതേന ദേവൂപപത്തിജനകേന പുഞ്ഞകമ്മേന നിബ്ബത്തം. **പിത്തസേമ്ഹരുഹിരാദീഹീ**തി **ആദി**-സദ്ദേന വാതരോഗാദീനം സങ്ഗഹോ. **അപലിബുദ്ധ**ന്തി അനുപദ്ദുതം. പിത്താദീഹി അനുപദ്ദുതത്താ കമ്മസ്സ ച ഉളാരതായ ഉപക്കിലേസവിമുത്തി വേദിതബ്ബാ. ഉപക്കിലേസദോസരഹിതഞ്ഹി കമ്മം തിണാദിദോസരഹിതം വിയ സസ്സം ഉളാരഫലം അനുപക്കിലിട്ഠം ഹോതി. കാരണൂപചാരേന ചസ്സ ഫലം തഥാ വോഹരീയതി യഥാ "സുക്കം സുക്കവിപാക"ന്തി. **ദൂരേപീ**തി **പി**-സദ്ദേന സുഖുമസ്സപി ആരമ്മണസ്സ സമ്പടിച്ഛനസമത്ഥതം സങ്ഗണ്ഹാതി. **പസാദചക്ഖൂ**തി ചതുന്നം മഹാഭൂതാനം പസാദലക്ഖണം ചക്ഖു. **വീരിയഭാവനാബലനിബ്ബത്ത**ന്തി വീരിയാരമ്ഭവസേനേവ ഇജ്ഝനതോ സബ്ബാപി കുസലഭാവനാ വീരിയഭാവനാ, പധാനസങ്ഖാരസമന്നാഗതാ വാ ഇദ്ധിപാദഭാവനാ വിസേസതോ വീരിയഭാവനാ, തസ്സാ ആനുഭാവേന നിബ്ബത്തം വീരിയഭാവനാബലനിബ്ബത്തം. ഞാണമയം ചക്ഖു **ഞാണചക്ഖു. താദിസമേവാ**തി ഉപക്കിലേസവിമുത്തതായ ദൂരേപി സുഖുമസ്സപി ആരമ്മണസ്സ സമ്പടിച്ഛനസമത്ഥതായ ച തംസദിസമേവ.

ദിബ്ബവിഹാരവസേന പടിലദ്ധത്താതി ദിബ്ബവിഹാരസങ്ഖാതാനം ചതുന്നം ഝാനാനം വസേന പടിലദ്ധത്താ. ഇമിനാ കാരണവസേനസ്സ ദിബ്ബഭാവമാഹ. **ദിബ്ബവിഹാരസന്നിസ്സിതത്താ**തി അട്ഠങ്ഗസമന്നാഗമേന ഉക്കംസഗതം

പാദകജ്ഝാനസങ്ഖാതം ദിബ്ബവിഹാരം സന്നിസ്സായ പവത്തത്താ, ദിബ്ബവിഹാരപരിയാപന്നം വാ അത്തനോ സമ്പയുത്തം രൂപാവചരചതുത്ഥജ്ഝാനം നിസ്സായ പച്ചയഭൂതം സന്നിസ്സിതത്താതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. **ആലോകപരിഗ്ഗഹേന മഹാജുതികത്താപി ദിബ്ബ**ന്തി കസിണാലോകാനുഗ്ഗഹേന പത്തബ്ബത്താ സയം ഞാണാലോകഫരണഭാവേന ച മഹാജുതികഭാവതോപി ദിബ്ബന്തി അത്ഥോ. മഹാജുതികമ്പി ഹി ദിബ്ബന്തി വുച്ചതി "ദിബ്ബമിദം ബ്യമ്ഹ"ന്തിആദീസു. **മഹാഗതികത്താ**തി മഹനീയഗമനത്താ, വിമ്ഹയനീയപ്പവത്തികത്താതി അത്ഥോ. വിമ്ഹയനീയാ ഹിസ്സ പവത്തി തിരോകുട്ടാദിഗതരൂപദസ്സനതോ. **തം സബ്ബ**ന്തി "ഹേട്ഠാ വുത്തം അത്ഥപഞ്ചകമപേക്ഖിത്വാ വുത്ത"ന്തി വദന്തി. കേചി പന "ജുതിഗതിഅത്ഥേസുപി സദ്ദവിദൂ ദിവുസദ്ദം ഇച്ഛന്തീതി മഹാജുതികത്താ മഹാഗതികത്താതി ഇദമേവ ദ്വയം സന്ധായ വുത്തം, തസ്മാ 'സദ്ദസത്ഥാനുസാരേന വേദിതബ്ബ'ന്തി ഇദം ദിബ്ബതി ജോതയതീതി ദിബ്ബം, ദിബ്ബതി ഗച്ഛതി അസജ്ജമാനം പവത്തതീതി ദിബ്ബന്തി ഇമമത്ഥം ദസ്സേതും വുത്ത"ന്തി വദന്തി. **ആചരിയധമ്മപാലത്ഥേരോ** പന -

"ദിബ്ബചക്ഖുലാഭായ യോഗിനോ പരികമ്മകരണം തപ്പടിപക്ഖാഭിഭവസ്സ അത്ഥതോ തസ്സ വിജയിച്ഛാ നാമ ഹോതി, ദിബ്ബചക്ഖുലാഭീ ച ഇദ്ധിമാ ദേവതാനം വചനഗഹണക്ഖമനധമ്മദാനവസേന മഹാമോഗ്ഗല്ലാനത്ഥേരാദയോ വിയ ദാനഗ്ഗഹണലക്ഖണേ വോഹാരേ ച പവത്തേയ്യാതി ഏവം വിഹാരവിജയിച്ഛാവോഹാരജുതിഗതിസങ്ഖാതാനം അത്ഥാനം വസേന ഇമസ്സ അഭിഞ്ഞാഞാണസ്സ ദിബ്ബചക്ഖുഭാവസിദ്ധിതോ സദ്ദവിദൂ ച തേസു ഏവ അത്ഥേസു ദിവുസദ്ദം ഇച്ഛന്തീതി 'തം സബ്ബം സദ്ദസത്ഥാനുസാരേന വേദിതബ്ബ'ന്തി വുത്ത"ന്തി -

ആഹ.

ദസ്സനട്ഠേനാതി രൂപദസ്സനഭാവേന. ചക്ഖുനാ ഹി സത്താ രൂപം പസ്സന്തി. യഥാ മംസചക്ഖു വിഞ്ഞാണാധിട്ഠിതം സമവിസമം ആചിക്ഖന്തം വിയ പവത്തതി, ന തഥാ ഇദം. ഇദം പന സയമേവ തതോ സാതിസയം ചക്ഖുകിച്ചകാരീതി ആഹ **"ചക്ഖുകിച്ചകരണേന ചക്ഖുമിവാതിപി ചക്ഖൂ"**തി. **ദിട്ഠിവിസുദ്ധിഹേതുത്താ**തി സങ്ഖേപതോ വുത്തമത്ഥം വിവരിതും **"യോ ഹീ"**തിആദി വുത്തം. **ഉച്ഛേദദിട്ഠിം ഗണ്ഹാതീ**തി പരതോ ഉപ്പത്തിയാ അദസ്സനതോ "ഏത്ഥേ വായം സത്തോ ഉച്ഛിന്നോ, ഏവമിതരേപീ"തി ഉച്ഛേദദിട്ഠിം ഗണ്ഹാതി. **നവസത്തപാതുഭാവദിട്ഠിം ഗണ്ഹാതീ**തി ഝാനലാഭീ അധിച്ചസമുപ്പന്നികോ വിയ ഗണ്ഹാതി. യഥാ ഹി സോ അസഞ്ഞസത്താ ചവിത്വാ ഇധൂപപന്നോ പബ്ബജിതോ സമാനോ അഭിഞ്ഞാലാഭീ ഹുത്വാ പുബ്ബേനിവാസം അനുസ്സരന്തോ ഇധൂപപത്തിമേവ ദിസ്വാ തതോ പരം അസഞ്ഞഭവേ ഉപ്പത്തിം അനുസ്സരിതുമസക്കോന്തോ "അഹം അധിച്ചസമുപ്പന്നോ പുബ്ബേ നാഹോസിം, സോമ്ഹി ഏതരഹി അഹുത്വാ സത്തതായ പരിണതോ, സേസാപി സത്താ താദിസായേവാ"തി അഭിനവസത്തപാതുഭാവദിട്ഠിം ഗണ്ഹാതി, ഏവമയമ്പി ഉപപാതമത്തമേവ ദിസ്വാ ചുതിം അപസ്സന്തോ നവസത്തപാതുഭാവദിട്ഠിം ഗണ്ഹാതി.

ഇദാനി അഞ്ഞഥാപി വിസുദ്ധികാരണം ദസ്സേന്തോ ആഹ **"ഏകാദസഉപക്കിലേസവിരഹതോ വാ"**തിആദി. **യഥാഹാ**തി ഉപക്കിലേസസുത്തേ ആഗതപാളിം നിദസ്സേതി. തത്ഥ ഹി അനുരുദ്ധോ നന്ദിയോ കിമിലോതി ഇമേ തയോ കുലപുത്തേ ആമന്തേത്വാ ധമ്മം ദസ്സേന്തേന "അനുരുദ്ധാ തുമ്ഹേ കിം ഇമേഹി ന ആലുളിസ്സന്തി, അഹമ്പി ഇമേഹി ഉപാദായ ഏകാദസഹി ഉപക്കിലേസേഹി ആലുളിതപുബ്ബോ"തി ദസ്സേതും -

"അഹമ്പി സുദം അനുരുദ്ധാ പുബ്ബേവ സമ്ബോധാ അനഭിസമ്ബുദ്ധോ ബോധിസത്തോവ സമാനോ ഓഭാസഞ്ചേവ സഞ്ജാനാമി ദസ്സനഞ്ച രൂപാനം, സോ ഖോ പന മേ ഓഭാസോ ന ചിരസ്സേവ അന്തരധായതി ദസ്സനഞ്ച രൂപാനം. തസ്സ മയ്ഹം അനുരുദ്ധാ ഏതദഹോസി 'കോ നു ഖോ ഹേതു, കോ പച്ചയോ, യേന മേ ഓഭാസോ അന്തരധായതി ദസ്സനഞ്ച രൂപാന'ന്തി. തസ്സ മയ്ഹം അനുരുദ്ധാ ഏതദഹോസി 'വിചികിച്ഛാ ഖോ മേ ഉദപാദി, വിചികിച്ഛാധികരണഞ്ച മേ സമാധി ചവി, സമാധിമ്ഹി ചുതേ ഓഭാസോ അന്തരധായതി ദസ്സനഞ്ച രൂപാനം, സോഹം തഥാ കരിസ്സാമി, യഥാ മേ പുന ന വിചികിച്ഛാ ഉപ്പജ്ജിസ്സതീ'തി.

"സോ ഖോ അഹം അനുരുദ്ധാ അപ്പമത്തോ ആതാപീ പഹിതത്തോ വിഹരന്തോ ഓഭാസഞ്ചേവ സഞ്ജാനാമി ദസ്സനഞ്ച രൂപാനം, സോ ഖോ പന മേ ഓഭാസോ ന ചിരസ്സേവ അന്തരധായതി ദസ്സനഞ്ച രൂപാനം. തസ്സ മയ്ഹം അനുരുദ്ധാ ഏതദഹോസി 'കോ നു ഖോ ഹേതു, കോ പച്ചയോ, യേന മേ ഓഭാസോ അന്തരധായതി ദസ്സനഞ്ച രൂപാന'ന്തി. തസ്സ മയ്ഹം അനുരുദ്ധാ ഏതദഹോസി 'അമനസികാരോ ഖോ മേ ഉദപാദി, അമനസികാരാധികരണഞ്ച പന മേ സമാധി ചവി, സമാധിമ്ഹി ചുതേ ഓഭാസോ അന്തരധായതി ദസ്സനഞ്ച രൂപാനം, സോഹം തഥാ കരിസ്സാമി, യഥാ മേ പുന ന വിചികിച്ഛാ ഉപ്പജ്ജിസ്സതി ന അമനസികാരോ'"തി -

ആദിനാ (മ॰ നി॰ ന.വ.ർ.ഫ) ദേസനം ആരഭിത്വാ ഇദം വുത്തം "സോ ഖോ അഹം അനുരുദ്ധാ വിചികിച്ഛാ ചിത്തസ്സ ഉപക്കിലേസോതി ഇതി വിദിത്വാ"തിആദി.

തത്ഥ (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ന.വ.ർ.ഫ) **വിചികിച്ഛാ**തി മഹാസത്തസ്സ ആലോകം വഡ്ഢേത്വാ ദിബ്ബചക്ഖുനാ നാനാവിധാനി രൂപാനി പസ്സന്തസ്സ "ഇദം നു ഖോ കി"ന്തി ഉപ്പന്നാ വിചികിച്ഛാ. മനസികാരവസേന പന മേ രൂപാനി ഉപട്ഠഹിംസു, രൂപാനി പസ്സതോ വിചികിച്ഛാ ഉപ്പജ്ജതി, തസ്മാ ഇദാനി കിഞ്ചി ന മനസി കരിസ്സാമീതി തുണ്ഹീ ഭവതി, തം തുണ്ഹീഭാവപ്പത്തിം സന്ധായാഹ **"അമനസികാരോ"**തി. **ഥിനമിദ്ധ**ന്തി കിഞ്ചി അമനസികരോന്തസ്സ ഉപ്പന്നം ഥിനമിദ്ധം. തഥാഭൂതസ്സ ഹി സവിപ്ഫാരികമനസികാരസ്സ അഭാവതോ ഥിനമിദ്ധം ഉപ്പജ്ജതി. **ഛമ്ഭിതത്ത**ന്തി ഥിനമിദ്ധം വിനോദേത്വാ യഥാരദ്ധമനസികാരവസേന ഹിമവന്താഭിമുഖം ആലോകം വഡ്ഢേത്വാ ദാനവരക്ഖസഅജഗരാദയോ പസ്സന്തസ്സ ഉപ്പന്നം ഛമ്ഭിതത്തം. **ഉപ്പില**ന്തി "മയാ ദിട്ഠഭയം പകതിയാ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണേന ഓലോകിയമാനം ന പസ്സതി, അദിട്ഠേ പരികപ്പിതസദിസേ കിംനാമ ഭയ"ന്തി ഭയസ്സ വിനോദനവസേന ചിന്തേന്തസ്സ അത്തനോ പച്ചവേക്ഖണാകോസല്ലം നിസ്സായ ഉപ്പന്നം ഉപ്പിലാവിതത്തം. **ദുട്ഠുല്ല**ന്തി കായാലസിയം. "മയാ ഥിനമിദ്ധം ഛമ്ഭിതത്താനം വൂപസമനത്ഥം ഗാള്ഹം വീരിയം പഗ്ഗഹിതം, തേന മേ ഉപ്പിലസങ്ഖാതാ ചിത്തസമാധിദൂസിതാ ഗേഹസ്സിതാ ബലവപീതി ഉപ്പന്നാ"തി വീരിയം സിഥിലം കരോന്തസ്സ ഹി കായദുട്ഠുല്ലം കായദരഥോ കായാലസിയം ഉദപാദി.

അച്ചാരദ്ധവീരിയന്തി "മമ വീരിയം സിഥിലം കരോതോ ദുട്ഠുല്ലം ഉപ്പന്ന"ന്തി പുന വീരിയം പഗ്ഗണ്ഹതോ ഉപ്പന്നം അച്ചാരദ്ധവീരിയം. **അതിലീനവീരിയ**ന്തി "മമ വീരിയം പഗ്ഗണ്ഹതോ ഏവം ജാത"ന്തി പുന വീരിയം സിഥിലയതോ

ഉപ്പന്നം അതിലീനവീരിയം. **അഭിജപ്പാതി** ദേവലോകാഭിമുഖം ആലോകം വഡ്ഢേത്വാ ദേവസങ്ഘം പസ്സതോ ഉപ്പന്നാ തണ്ഹാ. "ഏവം മേ ഹോതൂ"തി ഹി അഭിനിവിസനവസേന ജപ്പതീതി അഭിജപ്പാ, തണ്ഹാ. **നാനത്തസഞ്ഞാതി** "മയ്ഹം ഏകജാതികം രൂപം മനസികരോന്തസ്സ അഭിജപ്പാ ഉപ്പന്നാ, നാനാവിധം രൂപം മനസികാരം കരിസ്സാമീ"തി കാലേന ദേവലോകാഭിമുഖം കാലേന മനുസ്സലോകാഭിമുഖം വഡ്ഢേത്വാ നാനാവിധാനി രൂപാനി മനസികരോതോ ഉപ്പന്നാ നാനത്തസഞ്ഞാ, നാനത്തേ നാനാസഭാവേ സഞ്ഞാതി നാനത്തസഞ്ഞാ. **അതിനിജ്ഝായിതത്തന്തി** "മയ്ഹം നാനാവിധാനി രൂപാനി മനസികരോന്തസ്സ നാനത്തസഞ്ഞാ ഉദപാദി, ഇട്ഠം വാ അനിട്ഠം വാ ഏകജാതികമേവ രൂപം മനസി കരിസ്സാമീ"തി തഥാ മനസികരോതോ ഉപ്പന്നം രൂപാനം അതിനിജ്ഝായിതത്തം, അതിവിയ ഉത്തരി കത്വാ നിജ്ഝാനം പേക്ഖനം അതിനിജ്ഝായിതത്തം. **ഓഭാസന്തി** പരികമ്മസമുട്ഠിതം ഓഭാസം. **ന ച രൂപാനി പസ്സാമീതി** പരികമ്മോഭാസമനസികാരപ്പസുതതായ ദിബ്ബചക്ഖുനാ രൂപാനി ന പസ്സാമി. **രൂപാനി ഹി ഖോ പസ്സാമീതി** തേന പരികമ്മോഭാസേന ഫരിത്വാ ഠിതട്ഠാനേ ദിബ്ബചക്ഖുനോ വിസയഭൂതാനി രൂപഗതാനി പസ്സാമി.

ഏവമാദീതി ആദി-സദ്ദേന -

> "കേവലമ്പി രത്തിം കേവലമ്പി ദിവം കേവലമ്പി രത്തിന്ദിവം തസ്സ മയ്ഹം അനുരുദ്ധാ ഏതദഹോസി 'കോ നു ഖോ ഹേതു, കോ പച്ചയോ, യ്വാഹം ഓഭാസഞ്ഹി ഖോ സഞ്ജാനാമി, ന ച രൂപാനി പസ്സാമി, രൂപാനി ഖോ പസ്സാമി, ന ച ഓഭാസം സഞ്ജാനാമി കേവലമ്പി രത്തിം കേവലമ്പി ദിവം കേവലമ്പി രത്തിന്ദിവ'ന്തി. തസ്സ മയ്ഹം അനുരുദ്ധാ ഏതദഹോസി 'യസ്മിഞ്ഹി ഖോ അഹം സമയേ രൂപനിമിത്തം അമനസികരിത്വാ ഓഭാസനിമിത്തം മനസി കരോമി. ഓഭാസഞ്ഹി ഖോ തസ്മിം സമയേ സഞ്ജാനാമി, ന ച രൂപാനി പസ്സാമി. യസ്മിം പനാഹം സമയേ ഓഭാസനിമിത്തം അമനസികരിത്വാ രൂപനിമിത്തം മനസി കരോമി. രൂപാനി ഹി ഖോ തസ്മിം സമയേ പസ്സാമി, ന ച ഓഭാസം സഞ്ജാനാമി കേവലമ്പി രത്തിം കേവലമ്പി ദിവം കേവലമ്പി രത്തിന്ദിവ"ന്തി (മ॰ നി॰ ൩.൨൪൩) -

ഏവമാദിപാളിം സങ്ഗണ്ഹാതി.

മനുസ്സാനം ഇദന്തി മാനുസകം, മനുസ്സാനം ഗോചരഭൂതം രൂപാരമ്മണം. തദഞ്ഞസ്സ പന ദിബ്ബതിരോകുട്ടസുഖുമാദിഭേദസ്സ രൂപസ്സ ദസ്സനതോ അതിക്കന്തമാനുസകം. ഏവരൂപം തഞ്ച മനുസ്സൂപചാരം അതിക്കന്തം നാമ ഹോതീതി ആഹ **"മനുസ്സൂപചാരം അതിക്കമിത്വാ രൂപദസ്സനേനാ"**തി. തത്ഥ **മനുസ്സൂപചാരന്തി** മനുസ്സേഹി ഉപചരിതബ്ബട്ഠാനം, പകതിയാ ചക്ഖുദ്വാരേന ഗഹേതബ്ബം വിസയന്തി അധിപ്പായോ. ഏവം വിസയമുഖേന ദസ്സേത്വാ ഇദാനി വിസയിമുഖേന ദസ്സേതും **"മാനുസകം വാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥാപി മംസചക്ഖാതിക്കമോ തസ്സ കിച്ചാതിക്കമേനേവ ദട്ഠബ്ബോ. **ദിബ്ബേന ചക്ഖുനാതി** ദിബ്ബചക്ഖുഞാണേനാപി ദട്ഠും ന സക്കാ ഖണസ്സ അതിഇത്തരതായ അതിസുഖുമതായ കേസഞ്ചി രൂപസ്സ, അപിച ദിബ്ബചക്ഖുസ്സ പച്ചുപ്പന്നം രൂപാരമ്മണം, തഞ്ച പുരേജാതപച്ചയഭൂതം, ന ച ആവജ്ജനപരികമ്മേഹി വിനാ മഹഗ്ഗതസ്സ പവത്തി അത്ഥി, നാപി ഉപ്പജ്ജമാനമേവ രൂപം ആരമ്മണപച്ചയോ ഭവിതും സക്കോതി, ഭിജ്ജമാനം വാ, തസ്മാ ചുതൂപപാതക്ഖണേ രൂപം ദിബ്ബചക്ഖുനാ ദട്ഠും ന സക്കാതി സുവുത്തമേതം.

യദി ദിബ്ബചക്ഖുഞാണം രൂപാരമ്മണമേവ, അഥ കസ്മാ "സത്തേ പസ്സാമീ"തി വുത്തന്തി? യേഭുയ്യേന സത്തസന്താനഗതരൂപദസ്സനതോ ഏവം വുത്തം. സത്തഗഹണസ്സ വാ കാരണഭാവതോ വോഹാരവസേന വുത്തന്തിപി വദന്തി. തേ ചവമാനാതി അധിപ്പേതാതി സമ്ബന്ധോ. **ഏവരൂപേതി** ന ചുതൂപപാതക്ഖണസമങ്ഗിനോതി അധിപ്പായോ. മോഹൂപനിസ്സയം നാമ കമ്മം നിഹീനം നിഹീനഫലം ഹോതീതി ആഹ **"മോഹനിസ്സന്ദയുത്തത്താ"**തി. മോഹൂപനിസ്സയതാ ച കുസലകമ്മസ്സ പുബ്ബഭാഗേ മോഹപ്പവത്തിബഹുലതായ വേദിതബ്ബാ. തായ പന മോഹപ്പവത്തിയാ സംകിലിട്ഠം കുസലകമ്മം നിഹീനമേവ ജാതിആദിം നിപ്ഫാദേതീതി നിഹീനജാതിആദയോ മോഹസ്സ നിസ്സന്ദഫലാനീതി ആഹ **"ഹീനാനം ജാതികുലഭോഗാദീന"**ന്തിആദി. **ഹീളിതേതി** ഗരഹിതേ. **ഓഹീളിതേതി** വിസേസതോ ഗരഹിതേ. **ഉഞ്ഞാതേതി** ലാമകഭാവേന ഞാതേ. **അവഞ്ഞാതേതി** വിസേസതോ ലാമകഭാവേന വിദിതേ. **അമോഹനിസ്സന്ദയുത്തത്താതി** ഏത്ഥ അമോഹോ സമ്പയുത്തവസേന പുബ്ബഭാഗവസേന ച പവത്തോ കഥിതോ, തേന ച തിഹേതുകപടിസന്ധികേ ദസ്സേതി. **തബ്ബിപരീതേതി** തസ്സ ഹീളിതാദിഭാവസ്സ വിപരീതേ, അഹീളിതേ അനോഹീളിതേ അനുഞ്ഞാതേ അനവഞ്ഞാതേ ചിത്തീകതേതി അത്ഥോ.

സുവണ്ണേതി സുന്ദരവണ്ണേ. **ദുബ്ബണ്ണേതി** അസുന്ദരവണ്ണേ. സാ പനായം സുവണ്ണദുബ്ബണ്ണതാ യഥാക്കമം കമ്മസ്സ അദോസദോസൂപനിസ്സയതായ ഹോതീതി ആഹ **"അദോസനിസ്സന്ദയുത്തത്താ"**തിആദി. അദോസൂപനിസ്സയതാ ച കമ്മസ്സ മേത്താദീഹി പരിഭാവിതസന്താനപ്പവത്തിയാ വേദിതബ്ബാ. **അഭിരൂപേ വിരൂപേതി** ഇദം സണ്ഠാനവസേന വുത്തം. സണ്ഠാനവചനോപി ഹി വണ്ണസദ്ദോ ഹോതി "മഹന്തം ഹത്ഥിവണ്ണം അഭിനിമ്മിനിത്വാ"തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൧.൧൩൮) വിയ. പഠമം വുത്തോ പന അത്ഥോ വണ്ണവസേനേവ വുത്തോ. സുന്ദരം ഗതിം ഗതാ സുഗതാതി ആഹ **"സുഗതിഗതേ"**തി, സുഗതിം ഉപപന്നേതി അത്ഥോ. അലോഭജ്ഝാസയാ സത്താ വദഞ്ഞൂ വിഗതമച്ഛേരാ അലോഭൂപനിസ്സയേന കമ്മുനാ സുഗതാ സമിദ്ധാ ഹോന്തീതി ആഹ **"അലോഭനിസ്സന്ദയുത്തത്താ വാ അഡ്ഢേ മഹദ്ധനേ"**തി. ദുക്ഖം ഗതിം ഗതാ ദുഗ്ഗതാതി ആഹ **"ദുഗ്ഗതിഗതേ"**തി. ലോഭജ്ഝാസയാ സത്താ ലുദ്ധാ മച്ഛരിനോ ലോഭൂപനിസ്സയേന കമ്മുനാ ദുഗ്ഗതാ ദുരൂപാ ഹോന്തീതി ആഹ **"ലോഭനിസ്സന്ദയുത്തത്താ വാ ദലിദ്ദേ അപ്പന്നപാനേ"**തി. **ഉപചിതന്തി** ഫലാവഹഭാവേന കതം. യഥാ കതഞ്ഹി കമ്മം ഫലദാനസമത്ഥം ഹോതി, തഥാ കതം ഉപചിതം. **ചവമാനേതിആദീഹി ദിബ്ബചക്ഖുകിച്ചം വുത്തന്തി** വിസയമുഖേന വിസയിബ്യാപാരമാഹ. **പുരിമേഹീതി** "ദിബ്ബേന ചക്ഖുനാ"തിആദീനി പദാനി സന്ധായ വുത്തം. **ആദീഹീതി** ഏത്ഥ **ച**-സദ്ദോ ലുത്തനിദ്ദിട്ഠോ, തസ്മാ "ദിബ്ബേന...പേ॰... പസ്സാമീ"തി ഇമേഹി "ചവമാനേ"തിആദീഹി ച ദിബ്ബചക്ഖുകിച്ചം വുത്തന്തി അത്ഥോ. **ഇമിനാ പന പദേനാതി** "യഥാകമ്മൂപഗേ സത്തേ പജാനാമീ"തി ഇമിനാ വാക്യേന. പജ്ജതി ഞായതി അത്ഥോ ഇമിനാതി ഹി പദം വാക്യം.

മഹന്തം ദുക്ഖമനുഭവമാനേതി ഏത്ഥ ദിബ്ബചക്ഖുഞാണേന രൂപം ദിസ്വാ തേസം ദുക്ഖാനുഭവനം കാമാവചരചിത്തേനേവ ജാനാതീതി വേദിതബ്ബം. **സോതി** നേരയികസത്തേ പച്ചക്ഖതോ ദിസ്വാ ഠിതോ ദിബ്ബചക്ഖുഞാണലാഭീ. **ഏവം മനസി കരോതീതി** തേസം നേരയികാനം നിരയസംവത്തനികസ്സ കമ്മസ്സ ഞാതുകാമതാവസേന പാദകജ്ഝാനം സമാപജ്ജിത്വാ വുട്ഠായ പരികമ്മവസേന മനസി കരോതി. **കിം നു ഖോതിആദി** മനസികാരവിധിദസ്സനം. ഏവം പന പരികമ്മം കത്വാ പാദകജ്ഝാനം സമാപജ്ജിത്വാ വുട്ഠിതസ്സ തം കമ്മം ആരമ്മണം കത്വാ ആവജ്ജനം ഉപ്പജ്ജതി, തസ്മിം നിരുദ്ധേ ചത്താരി പഞ്ച വാ ജവനാനി ജവന്തി. യേസം പുരിമാനി തീണി ചത്താരി വാ പരികമ്മഉപചാരാനുലോമഗോത്രഭുനാമകാനി കാമാവചരാനി, ചതുത്ഥം പഞ്ചമം വാ അപ്പനാചിത്തം

രൂപാവചരം ചതുത്ഥജ്ഝാനികം, തത്ഥ യം തേന അപ്പനാചിത്തേന സദ്ധിം ഉപ്പന്നം ഞാണം, തം യഥാകമ്മൂപഗഞാണന്തി വേദിതബ്ബം. **"വിസും പരികമ്മം നത്ഥീ"**തി ഇദം പന ദിബ്ബചക്ഖുഞാണേന വിനാ യഥാകമ്മൂപഗഞാണസ്സ വിസും പരികമ്മം നത്ഥീതി അധിപ്പായേന വുത്തം. ഏവഞ്ചേതം ഇച്ഛിതബ്ബം, അഞ്ഞഥാ യഥാകമ്മൂപഗഞാണസ്സ മഹഗ്ഗതഭാവോ ഏവ ന സിയാ. ദേവാനം ദസ്സനേപി ഏസേവ നയോ. നേരയികദേവഗ്ഗഹണഞ്ചേത്ഥ നിദസ്സനമത്തം ദട്ഠബ്ബം. ആകങ്ഖമാനോ ഹി ദിബ്ബചക്ഖുലാഭീ അഞ്ഞഗതികേസുപി ഏവം പടിപജ്ജതിയേവ. തഥാ ഹി വക്ഖതി "അപായഗ്ഗഹണേന തിരച്ഛാനയോനിം ദീപേതീ"തിആദി, "സുഗതിഗ്ഗഹണേന മനുസ്സഗതിപി സങ്ഗയ്ഹതീ"തി ച. തം നിരയസംവത്തനിയകമ്മം ആരമ്മണമേതസ്സാതി **തംകമ്മാരമ്മണം. ഫാരുസകവനാദീസൂ**തി **ആദി**-സദ്ദേന ചിത്തലതാവനാദീനം സങ്ഗഹോ.

യഥാ ചിമസ്സാതി യഥാ ച ഇമസ്സ യഥാകമ്മൂപഗഞാണസ്സ വിസും പരികമ്മം നത്ഥി, ഏവം അനാഗതംസഞാണസ്സപീതി വിസും പരികമ്മാഭാവഞ്ച നിദസ്സേതി. തത്ഥ കാരണമാഹ **"ദിബ്ബചക്ഖുപാദകാനേവ ഹി ഇമാനീ"**തി. തത്രായമധിപ്പായോ - യഥാ ദിബ്ബചക്ഖുലാഭീ നിരയാദിഅഭിമുഖം ആലോകം വഡ്ഢേത്വാ നേരയികാദികേ സത്തേ ദിസ്വാ തേഹി പുബ്ബേ ആയൂഹിതം നിരയസംവത്തനിയാദികം കമ്മം താദിസേന സമാദാനേന തജ്ജേന ച മനസികാരേന പരിക്ഖതേ ചിത്തേ യാഥാവതോ ജാനാതി, ഏവം യസ്സ യസ്സ സത്തസ്സ സമനന്തരം അനാഗതം അത്തഭാവം ഞാതുകാമോ, തം തം ഓദിസ്സ ആലോകം വഡ്ഢേത്വാ തേന തേന അതീതേ ഏതരഹി വാ ആയൂഹിതം തസ്സ നിബ്ബത്തകം കമ്മം യഥാകമ്മൂപഗഞാണേന ദിസ്വാ തേന തേന നിബ്ബത്തേതബ്ബം അനാഗതം അത്തഭാവം ഞാതുകാമോ താദിസേന സമാദാനേന തജ്ജേന ച മനസികാരേന പരിക്ഖതേ ചിത്തേ യാഥാവതോ ജാനാതി. ഏസ നയോ തതോ പരേസുപി അത്തഭാവേസു. ഏതം അനാഗതംസഞാണം നാമ. യസ്മാ ഏതം ദ്വയം ദിബ്ബചക്ഖുഞാണേ സതി ഏവ സിജ്ഝതി, നാസതി. തേന വുത്തം **"ഇമാനി ദിബ്ബചക്ഖുനാ സഹേവ ഇജ്ഝന്തീ"**തി.

കായേന ദുച്ചരിതം, കായതോ വാ ഉപ്പന്നം ദുച്ചരിതന്തി കായേന ദുട്ഠു ചരിതം, കായതോ വാ ഉപ്പന്നം കിലേസപൂതികത്താ ദുട്ഠു ചരിതം കായദുച്ചരിതന്തി ഏവം യഥാക്കമം യോജേതബ്ബം. **കായോ**തി ചേത്ഥ ചോപനകായോ അധിപ്പേതോ. കായവിഞ്ഞത്തിവസേന പവത്തം അകുസലം കായകമ്മം കായദുച്ചരിതം. യസ്മിം സന്താനേ കമ്മം കതുപചിതം, അസതി ആഹാരുപച്ഛേദേ വിപാകാരഹസഭാവസ്സ അവിഗച്ഛനതോ സോ തേന സഹിതോയേവാതി വത്തബ്ബോതി ആഹ **"സമന്നാഗതാതി സമങ്ഗീഭൂതാ"**തി. **അനത്ഥകാമാ ഹുത്വാ**തി ഏതേന മാതാപിതരോ വിയ പുത്താനം, ആചരിയുപജ്ഝായാ വിയ ച നിസ്സിതകാനം അത്ഥകാമാ ഹുത്വാ ഗരഹകാ ഉപവാദകാ ന ഹോന്തീതി ദസ്സേതി. **ഗുണപരിധംസനേനാ**തി വിജ്ജമാനാനം ഗുണാനം വിദ്ധംസനേന, വിനാസനേനാതി അത്ഥോ. നനു ച അന്തിമവത്ഥുനാപി ഉപവാദോ ഗുണപരിധംസനമേവാതി? സച്ചമേതം, ഗുണാതി പനേത്ഥ ഝാനാദിവിസേസാ ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മാ അധിപ്പേതാതി സീലപരിധംസനം വിസും ഗഹിതം. തേനാഹ **"നത്ഥി ഇമേസം സമണധമ്മോ"**തിആദി. **സമണധമ്മോ**തി ച സീലസംയമം സന്ധായ വദതി. **ജാനം വാ**തി യം ഉപവദതി, തസ്സ അരിയഭാവം ജാനന്തോ വാ. **അജാനം വാ**തി അജാനന്തോ വാ. ജാനനാജാനനഞ്ചേത്ഥ അപ്പമാണം, അരിയഭാവോ ഏവ പമാണം. തേനാഹ **"ഉഭയഥാപി അരിയൂപവാദോവ ഹോതീ"**തി. "അരിയോതി പന അജാനതോ അദുട്ഠചിത്തസ്സേവ തത്ഥ അരിയഗുണഭാവം പവേദേന്തസ്സ ഗുണപരിധംസനം ന ഹോതീതി തസ്സ അരിയൂപവാദോ നത്ഥീ"തി വദന്തി. **ഭാരിയം കമ്മ**ന്തി ആനന്തരിയസദിസത്താ ഭാരിയം കമ്മം, സതേകിച്ഛം പന ഹോതി ഖമാപനേന, ന ആനന്തരിയം വിയ അതേകിച്ഛം.

തസ്സ ച ആവിഭാവത്ഥന്തി ഭാരിയാദിസഭാവസ്സ പകാസനത്ഥം. **തം ജിഗുച്ഛീ**തി തം ഥേരം, തം വാ കിരിയം ജിഗുച്ഛി. **അതിച്ഛാതോ**തി അതിവിയ ഖുദാഭിഭൂതോ. **മഹല്ലകോ**തി സമണാനം സാരുപ്പമസാരുപ്പം, ലോകസമുദാചാരമത്തം വാ ന ജാനാതീതി അധിപ്പായേന വുത്തത്താ ഗുണപരിധംസനേന ഗരഹതീതി വേദിതബ്ബം. **അമ്ഹാകം ലജ്ജിതബ്ബകം അകാസീ**തി "സമണേന നാമ ഏവം കത"ന്തി വുത്തേ മയം സീസം ഉക്ഖിപിതും ന സക്കോമാതി അധിപ്പായോ. ജാനന്തോ ഏവ ഥേരോ **"അത്ഥി തേ ആവുസോ ഇമസ്മിം സാസനേ പതിട്ഠാ"**തി പുച്ഛി. ഇതരോപി സച്ചാഭിസമയോ സാസനേ പതിട്ഠാതി ആഹ **"സോതാപന്നോ അഹ"**ന്തി. ഥേരോ തം കരുണായമാനോ **"ഖീണാസവോ തയാ ഉപവദിതോ"**തി അത്താനം ആവി അകാസി. **തേനസ്സ തം പാകതികം അഹോസീ**തി തേന അസ്സ തം കമ്മം മഗ്ഗാവരണം നാഹോസീതി അധിപ്പായോ. പുബ്ബേവ പന സോതാപന്നത്താ അപായഗാമീനം സുപ്പഹീനഭാവതോ സഗ്ഗാവരണമസ്സ കാതുമസമത്ഥമേവ തം കമ്മം. **അത്തനാ വുഡ്ഢതരോ ഹോതീ**തി ഏത്ഥ "ഉക്കുടികം നിസീദിത്വാ ഖമാപേതബ്ബോ"തി **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** വുത്തം. സോതാപന്നസകദാഗാമിനോ ദോസേനപി നക്ഖമന്തി, സേസഅരിയാ വാ തസ്സ അത്ഥകാമാ ഹുത്വാ ആയതിം സംവരണത്ഥായ ന ഖമാപേയ്യുന്തി ആഹ **"സചേ സോ നക്ഖമതീ"**തി. **അത്തനാ വുഡ്ഢതരോ ഹോതി, ഠിതകേനേവാ**തി ഏത്ഥാപി "ഉക്കുടികം നിസീദിത്വാ"തി **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** (വിസുദ്ധി॰ ൨.൪൧൧) വുത്തം. ഏവഞ്ഹി തത്ഥ വുത്തം -

> "സചേ ദിസാപക്കന്തോ ഹോതി, സയം വാ ഗന്ത്വാ സദ്ധിവിഹാരികേ വാ പേസേത്വാ ഖമാപേതബ്ബോ. സചേ നാപി ഗന്തും, ന പേസേതും സക്കാ ഹോതി, യേ തസ്മിം വിഹാരേ ഭിക്ഖൂ വസന്തി, തേസം സന്തികം ഗന്ത്വാ സചേ നവകതരാ ഹോന്തി, ഉക്കുടികം നിസീദിത്വാ, സചേ വുഡ്ഢതരാ, വുഡ്ഢേസു വുത്തനയേനേവ പടിപജ്ജിത്വാ 'അഹം, ഭന്തേ, അസുകം നാമ ആയസ്മന്തം ഇദഞ്ചിദഞ്ച അവചം, ഖമതു മേ സോ ആയസ്മാ'തി വത്വാ ഖമാപേതബ്ബം. സമ്മുഖാ അഖമന്തേപി ഏതദേവ കാതബ്ബ"ന്തി.

ഇദം പന പരമ്പി തത്ഥ (വിസുദ്ധി॰ ൨.൪൧൧) വുത്തം -

> "സചേ ഏകചാരികഭിക്ഖു ഹോതി, നേവസ്സ വസനട്ഠാനം, ന ഗതട്ഠാനം പഞ്ഞായതി, ഏകസ്സ പണ്ഡിതസ്സ ഭിക്ഖുനോ സന്തികം ഗന്ത്വാ 'അഹം, ഭന്തേ, അസുകം നാമ ആയസ്മന്തം ഇദഞ്ചിദഞ്ച അവചം, തം മേ അനുസ്സരതോ അനുസ്സരതോ വിപ്പടിസാരോ ഹോതി, കിം കരോമീ'തി വത്തബ്ബം. സോ വക്ഖതി 'തുമ്ഹേ മാ ചിന്തയിത്ഥ, ഥേരോ തുമ്ഹാകം ഖമതി, ചിത്തം വൂപസമേഥാ'തി. തേനപി അരിയസ്സ ഗതദിസാഭിമുഖേന അഞ്ജലിം പഗ്ഗഹേത്വാ 'ഖമതൂ'തി വത്തബ്ബ"ന്തി.

പരിനിബ്ബുതമഞ്ചട്ഠാനന്തി പൂജാകരണട്ഠാനം സന്ധായാഹ. **പാകതികമേവ ഹോതീ**തി ഏവം കതേ അത്തനോ ചിത്തം പസീദതീതി തം കമ്മം സഗ്ഗാവരണം മഗ്ഗാവരണഞ്ച ന ഹോതീതി അധിപ്പായോതി കേചി വദന്തി. **ചരിയാപിടകേ മാതങ്ഗചരിതസംവണ്ണനായം** (ചരിയാ॰ അട്ഠ॰ ൨.൬൪) -

> "പാരമിതാപരിഭാവനസമിദ്ധാഹി നാനാസമാപത്തിവിഹാരപരിപൂരിതാഹി സീലദിട്ഠിസമ്പദാഹി സുസങ്ഖതസന്താനേ മഹാകരുണാധിവാസേ മഹാസത്തേ അരിയൂപവാദകമ്മഅഭിസപസങ്ഖാതം ഫരുസവചനം സംയുത്തം മഹാസത്തസ്സ ഖേത്തവിസേസഭാവതോ തസ്സ ച അജ്ഝാസയഫരുസതായ ദിട്ഠധമ്മവേദനീയം ഹുത്വാ

സചേ സോ മഹാസത്തം ന ഖമാപേതി, സത്തമേ ദിവസേ വിപച്ചനസഭാവം ജാതം. ഖമാപിതേ പന മഹാസത്തേ പയോഗസമ്പത്തിയാ വിപാകസ്സ പടിബാഹിതത്താ അവിപാകധമ്മതം ആപജ്ജി അഹോസികമ്മഭാവതോ. അയഞ്ഹി അരിയൂപവാദപാപസ്സ ദിട്ഠധമ്മവേദനീയസ്സ ച ധമ്മതാ"തി -

ആചരിയധമ്മപാലത്ഥേരേന വുത്തത്താ ഏവം ഖമാപിതേ തം കമ്മം പയോഗസമ്പത്തിയാ വിപാകസ്സ പടിബാഹിതത്താ അഹോസികമ്മഭാവേന അവിപാകധമ്മതം ആപന്നന്തി നേവ സഗ്ഗാവരണം ന മോക്ഖാവരണഞ്ച ഹോതീതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ.

വിപരീതം ദസ്സനമേതേസന്തി **വിപരീതദസ്സനാ**. സമാദാതബ്ബട്ഠേന സമാദാനാനി, കമ്മാനി സമാദാനാനി യേസം തേ കമ്മസമാദാനാ, മിച്ഛാദിട്ഠിവസേന കമ്മസമാദാനാ **മിച്ഛാദിട്ഠികമ്മസമാദാനാ,** ഹേതുഅത്ഥം വാ അന്തോഗധം കത്വാ മിച്ഛാദിട്ഠിവസേന പരേ കമ്മേസു സമാദാപകാ **മിച്ഛാദിട്ഠികമ്മസമാദാനാ**. തയിമം അത്ഥം ദസ്സേന്തോ **"മിച്ഛാദിട്ഠിവസേനാ"**തിആദിമാഹ. യേ ച...പേ॰... സമാദപേന്തി, തേപി മിച്ഛാദിട്ഠികമ്മസമാദാനാതി യോജേതബ്ബം. **സീലസമ്പന്നോ**തിആദി പരിപക്കിന്ദ്രിയസ്സ മഗ്ഗസമങ്ഗിനോ വസേന വുത്തം, അഗ്ഗമഗ്ഗട്ഠേ പന വത്തബ്ബമേവ നത്ഥി. അഥ വാ അഗ്ഗമഗ്ഗപരിയാപന്നാ ഏവ സീലാദയോ വേദിതബ്ബാ. അഗ്ഗമഗ്ഗട്ഠസ്സ ഹി ദിട്ഠേവ ധമ്മേ ഏകംസികാ അഞ്ഞാരാധനാ, ഇതരേസം അനേകംസികാ. **അഞ്ഞ**ന്തി അരഹത്തം. **ഏവംസമ്പദമിദ**ന്തി ഏത്ഥ സമ്പജ്ജനം സമ്പദാ, നിപ്ഫത്തി, ഏവം അവിരജ്ഝനകനിപ്ഫത്തികന്തി അത്ഥോ, യഥാ തം അവസ്സമ്ഭാവീ, ഏവമിദമ്പീതി വുത്തം ഹോതി . യഥാ ഹി മഗ്ഗാനന്തരം അവിരജ്ഝിത്വാവ ഫലം നിബ്ബത്തം, ഏവമേതം ഇമസ്സപി പുഗ്ഗലസ്സ ചുതിഅനന്തരം അവിരജ്ഝിത്വാവ നിരയേ പടിസന്ധി ഹോതീതി ദസ്സേതി. സകലസ്മിഞ്ഹി ബുദ്ധവചനേ ന ഇമായ ഉപമായ ഗാള്ഹതരം കത്വാ വുത്തഉപമാ അത്ഥി. **തം വാചം അപ്പഹായാ**തിആദീസു (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧൪൯) അരിയൂപവാദം സന്ധായ "പുന ഏവരൂപിം വാചം ന വക്ഖാമീ"തി വദന്തോ വാചം പജഹതി നാമ, "പുന ഏവരൂപം ചിത്തം ന ഉപ്പാദേസ്സാമീ"തി ചിന്തേന്തോ ചിത്തം പജഹതി നാമ, "പുന ഏവരൂപിം ദിട്ഠിം ന ഗണ്ഹിസ്സാമീ"തി പജഹന്തോ ദിട്ഠിം പജഹതി നാമ. തഥാ അകരോന്തോ നേവ പജഹതി ന പടിനിസ്സജ്ജതി. **യഥാഭതം നിക്ഖിത്തോ ഏവം നിരയേ**തി യഥാ നിരയപാലേഹി ആഹരിത്വാ നിരയേ ഠപിതോ, ഏവം നിരയേ ഠപിതോയേവ, നാസ്സ നിരയൂപപത്തിയാ കോചി വിബന്ധോ. തത്രായം യുത്തി - നിരയൂപഗോ അരിയൂപവാദീ തദാദായകസ്സ അവിജഹനതോ സേയ്യഥാപി മിച്ഛാദിട്ഠീതി. ഏത്ഥ ച "തം വാചം അപ്പഹായാ"തി ഏവമാദിവചനേന തദാദായകസ്സ അപ്പഹാനേനേവ അരിയൂപവാദോ അന്തരായികോ അനത്ഥാവഹോവ, പഹാനേന പന അച്ചയം ദേസേത്വാ ഖമാപനേന ന അന്തരായികോ അനത്ഥാവഹോ യഥാ തം വുട്ഠിതാ ദേസിതാ ച ആപത്തീതി ദസ്സേതി. മിച്ഛാദിട്ഠിവസേന അകത്തബ്ബം നാമ പാപം നത്ഥി, യതോ സംസാരഖാണുഭാവോപി നാമ ഹോതീതി ആഹ **"മിച്ഛാദിട്ഠിപരമാനി, ഭിക്ഖവേ, വജ്ജാനീ"**തി.

"ഉച്ഛിന്നഭവനേത്തികോ, ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതസ്സ കായോ തിട്ഠതി (ദീ॰ നി॰ ൧. ൧൪൭), അയഞ്ചേവ കായോ ബഹിദ്ധാ ച നാമരൂപ"ന്തി ച ഏവമാദീസു വിയ ഇധ **കായ**-സദ്ദോ ഖന്ധപഞ്ചകവിസയോതി ആഹ **"കായസ്സ ഭേദാതി ഉപാദിന്നക്ഖന്ധപരിച്ചാഗാ"**തി. അവീതരാഗസ്സ മരണതോ പരം നാമ ഭവന്തരൂപാദാനമേവാതി ആഹ **"പരം മരണാതി തദനന്തരം അഭിനിബ്ബത്തക്ഖന്ധഗ്ഗഹണേ"**തി. യേന തിട്ഠതി, തസ്സ ഉപച്ഛേദേനേവ കായോ ഭിജ്ജതീതി ആഹ **"കായസ്സ ഭേദാതി ജീവിതിന്ദ്രിയസ്സ ഉപച്ഛേദാ"**തി. ഏതി ഇമസ്മാ സുഖന്തി അയോ, പുഞ്ഞന്തി ആഹ **"പുഞ്ഞസമ്മതാ അയാ"**തി. ആയന്തി ഏതസ്മാ സുഖാനീതി ആയോ, പുഞ്ഞകമ്മാദീനം സുഖസാധനം. തേനാഹ **"സുഖാനം വാ ആയസ്സ അഭാവാ"**തി. **വിവസാ**തി കമ്മസ്സ വസേ വത്തനതോ അത്തനോ വസേ വത്തിതും ന സക്കോന്തീതി വിഗതോ വസോ ഏതേസന്തി വിവസാ, അവസവത്തിനോതി അത്ഥോ. ഇയതി അസ്സാദീയതീതി അയോ, അസ്സാദോതി ആഹ **"അസ്സാദസഞ്ഞിതോ അയോ"**തി.

നാഗരാജാദീനന്തി **ആദി**-സദ്ദേന സുപണ്ണാദീനം സങ്ഗഹോ. **അസുരസദിസ**ന്തി പേതാസുരസദിസം. **സോ ഹീ**തി സോ അസുരകായോ. **സബ്ബസമുസ്സയേഹീ**തി സബ്ബേഹി സമ്പത്തിസമുസ്സയേഹി, സബ്ബസമ്പത്തിരാസിതോതി വുത്തം ഹോതി. **വുത്തവിപരിയായേനാ**തി "സുട്ഠു ചരിതം, സോഭനം വാ ചരിതം അനവജ്ജത്താതി സുചരിത"ന്തിആദിനാ കായദുച്ചരിതേനാതിആദീനം പദാനം വുത്തസ്സ അത്ഥസ്സ വിപരിയായേന. "ഇതോ ഭോ സുഗതിം ഗച്ഛാ"തി (ഇതിവു॰ ൮൩) വചനതോ മനുസ്സഗതിപി സുഗതിയേവാതി ആഹ **"സുഗതിഗ്ഗഹണേന മനുസ്സഗതിപി സങ്ഗയ്ഹതീ"**തി. സേസമേത്ഥ വുത്തനയത്താ ഉത്താനത്ഥതോ ച സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

ദിബ്ബചക്ഖുഞാണകഥാ നിട്ഠിതാ.

ആസവക്ഖയഞാണകഥാ

൧൪. വിപസ്സനാപാദകന്തി വിപസ്സനായ പദട്ഠാനഭൂതം. വിപസ്സനാ ച തിവിധാ വിപസ്സകപുഗ്ഗലഭേദേന. മഹാബോധിസത്താനഞ്ഹി പച്ചേകബോധിസത്താനഞ്ച ചിന്താമയഞാണസംവദ്ധിതത്താ സയമ്ഭൂഞാണഭൂതാ, ഇതരേസം സുതമയഞാണസംവദ്ധിതത്താ പരോപദേസസമ്ഭൂതാ. സാ "ഠപേത്വാ നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനം അവസേസരൂപാരൂപജ്ഝാനാനം അഞ്ഞതരതോ വുട്ഠായാ"തിആദിനാ അനേകധാ അരൂപമുഖവസേന ചതുധാതുവവത്ഥാനേ വുത്താനം തേസം തേസം ധാതുപരിഗ്ഗഹമുഖാനം അഞ്ഞതരമുഖവസേന അനേകധാവ **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** നാനാനയതോ വിഭാവിതാ. മഹാബോധിസത്താനം പന ചതുവീസതികോടിസതസഹസ്സമുഖേന പഭേദഗമനതോ നാനാനയം സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസന്നിസ്സയസ്സ അരിയമഗ്ഗഞാണസ്സ അധിട്ഠാനഭൂതം പുബ്ബഭാഗഞാണഗബ്ഭം ഗണ്ഹാപേന്തം പരിപാകം ഗച്ഛന്തം പരമഗമ്ഭീരം സണ്ഹസുഖുമതരം അനഞ്ഞസാധാരണം വിപസ്സനാഞാണം ഹോതി. യം അട്ഠകഥാസു മഹാവജിരഞാണന്തി വുച്ചതി. യസ്സ ച പവത്തിവിഭാഗേന ചതുവീസതികോടിസതസഹസ്സപഭേദസ്സ പാദകഭാവേന സമാപജ്ജിയമാനാ ചതുവീസതികോടിസതസഹസ്സസങ്ഖ്യാ ദേവസികം സത്ഥു വളഞ്ജനകസമാപത്തിയോ വുച്ചന്തി, സ്വായം ബുദ്ധാനം വിപസ്സനാചാരോ **പരമത്ഥമഞ്ജുസായം** വിസുദ്ധിമഗ്ഗവണ്ണനായം ഉദ്ദേസതോ ദസ്സിതോ, അത്ഥികേഹി തതോ ഗഹേതബ്ബോ.

ആസവാനം ഖേപനതോ സമുച്ഛിന്ദനതോ ആസവക്ഖയോ അരിയമഗ്ഗോ, ഉക്കട്ഠനിദ്ദേസവസേന അരഹത്തമഗ്ഗഗ്ഗഹണം. ആസവാനം ഖയേ ഞാണം ആസവക്ഖയഞാണന്തി ദസ്സേന്തോ **"തത്ര ചേതം ഞാണ"**ന്തി വത്വാ **ഖയേ**തി ച ആധാരേ ഭുമ്മം, ന വിസയേതി ദസ്സേന്തോ **"തപ്പരിയാപന്നത്താ"**തി ആഹ. **ഇദം ദുക്ഖ**ന്തി ദുക്ഖസ്സ അരിയസച്ചസ്സ തദാ പച്ചക്ഖതോ ഗഹിതഭാവദസ്സനം. **ഏത്തകം ദുക്ഖ**ന്തി തസ്സ പരിച്ഛിജ്ജ ഗഹിതഭാവദസ്സനം. **ന ഇതോ ഭിയ്യോ**തി അനവസേസേത്വാ ഗഹിതഭാവദസ്സനം. തേനാഹ **"സബ്ബമ്പി ദുക്ഖസച്ച"**ന്തിആദി. **സരസലക്ഖണപടിവേധേനാ**തി സഭാവസങ്ഖാതസ്സ ലക്ഖണസ്സ അസമ്മോഹതോ പടിവിജ്ഝനേന. അസമ്മോഹപടിവേധോതി ച യഥാ തസ്മിം ഞാണേ

പവത്തേ പച്ഛാ ദുക്ഖസ്സ സരൂപാദിപരിച്ഛേദേ സമ്മോഹോ ന ഹോതി, തഥാ പവത്തി. തേനാഹ **“യഥാഭൂതം അബ്ഭഞ്ഞാസി”**ന്തി. **നിബ്ബത്തികന്തി** നിപ്ഫാദേന്തം. **യം ഠാനം പത്വാതി** യം നിബ്ബാനം മഗ്ഗസ്സ ആരമ്മണപച്ചയട്ഠേന കാരണഭൂതം ആഗമ്മ. തദുഭയവതോ ഹി പുഗ്ഗലസ്സ പത്തി തദുഭയസ്സ പത്തീതി വുത്തം. **പത്വാതി** വാ പാപുണനഹേതു. **അപ്പവത്തിന്തി** അപ്പവത്തിനിമിത്തം. തേ വാ ന പവത്തന്തി ഏത്ഥാതി അപ്പവത്തി, നിബ്ബാനം. **തസ്സാതി** ദുക്ഖനിരോധസ്സ. **സമ്പാപകന്തി** സച്ഛികിരിയാവസേന സമ്മദേവ പാപകം.

കിലേസവസേനാതി ആസവസങ്ഖാതകിലേസവസേന. യസ്മാ ആസവാനം ദുക്ഖസച്ചപരിയായോ, തപ്പരിയാപന്നത്താ, സേസസച്ചാനഞ്ച തംസമുദയാദിപരിയായോ അത്ഥി, തസ്മാ വുത്തം **“പരിയായതോ”**തി. ദസ്സേന്തോ സച്ചാനീതി യോജനാ. ആസവാനംയേവ ചേത്ഥ ഗഹണം “ആസവാനം ഖയഞാണായാ”തി ആരദ്ധത്താ. തഥാ ഹി ആസവവിമുത്തിസീസേനേവ സബ്ബസംകിലേസവിമുത്തി വുത്താ. **ഇദം ദുക്ഖന്തി യഥാഭൂതം അബ്ഭഞ്ഞാസിന്തി**ആദിനാ മിസ്സകമഗ്ഗോ ഇധ കഥിതോതി **“സഹ വിപസ്സനായ കോടിപ്പത്തം മഗ്ഗം കഥേതീ”**തി വുത്തം. ഏത്ഥ ച സച്ചപ്പടിവേധസ്സ തദാ അതീതകാലികത്താ “യഥാഭൂതം അബ്ഭഞ്ഞാസി”ന്തി വത്വാപി അഭിസമയകാലേ തസ്സ പച്ചുപ്പന്നതം ഉപാദായ “ഏവം ജാനതോ ഏവം പസ്സതോ”തി വത്തമാനകാലേന നിദ്ദേസോ കതോ. സോ ച കാമം മഗ്ഗക്ഖണതോ പരം യാവജ്ജതനാ അതീതകാലികോ ഏവ, സബ്ബപഠമം പനസ്സ അതീതകാലികത്തം ഫലക്ഖണേനേവ വേദിതബ്ബന്തി ആഹ **“വിമുച്ചിത്ഥാതി ഇമിനാ ഫലക്ഖണം ദസ്സേതീ”**തി. **ജാനതോ പസ്സതോതി** വാ ഹേതുനിദ്ദേസോയം. ജാനനഹേതു ദസ്സനഹേതു കാമാസവാപി ചിത്തം വിമുച്ചിത്ഥാതി യോജനാ. ഭവാസവഗ്ഗഹണേനേവ ചേത്ഥ ഭവരാഗസ്സ വിയ ഭവദിട്ഠിയാപി സമവരോധോതി ദിട്ഠാസവസ്സപി സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ.

യസ്മാ പഹീനകിലേസപച്ചവേക്ഖണേന വിജ്ജമാനസ്സപി കമ്മസ്സ ആയതിം അപ്പടിസന്ധികഭാവതോ “ഖീണാ ജാതീ”തി ജാനാതി, യസ്മാ ച മഗ്ഗപച്ചവേക്ഖണാദീഹി വുസിതം ബ്രഹ്മചരിയന്തിആദിം പജാനാതി, തസ്മാ വുത്തം **“ഖീണാ ജാതീതി ആദീഹി തസ്സ ഭൂമി”**ന്തി. തത്ഥ **തസ്സാതി** പച്ചവേക്ഖണഞാണസ്സ. **ഭൂമിന്തി** പവത്തിട്ഠാനം. യേനാധിപ്പായേന **“കതമാ പനാ”**തിആദിനാ ചോദനാ കതാ, തം പകാസേത്വാ പരിഹാരം വത്തുകാമോ ആഹ **“ന താവസ്സാ”**തിആദി. **ന താവസ്സ അതീതാ ജാതി ഖീണാതി** മഗ്ഗഭാവനായ ന ഖീണാതി അധിപ്പായോ. തത്ഥ കാരണമാഹ **“പുബ്ബേവ ഖീണത്താ”**തി. ന അനാഗതാ അസ്സ ജാതി ഖീണാതി യോജനാ. **ന അനാഗതാതി** ച അനാഗതത്തസാമഞ്ഞം ഗഹേത്വാ ലേസേന വദതി. തേനാഹ **“അനാഗതേ വായാമാഭാവതോ”**തി. വിജ്ജമാനേയേവ ഹി പയോഗോ സമ്ഭവതി, നാവിജ്ജമാനേതി അധിപ്പായോ. അനാഗതവിസേസോ പനേത്ഥ അധിപ്പേതോ, തസ്സ ച ഖേപനേ വായാമോപി ലബ്ഭതേവ. തേനാഹ **“യാ പന മഗ്ഗസ്സാ”**തിആദി. “യാ പനാ”തി ഹി ആദിനാ മഗ്ഗഭാവനായ അനാഗതജാതിയാ ഏവ ഹേതുവിനാസനദ്വാരേന ഖീണഭാവോ പകാസീയതി. **ഏകചതുപഞ്ചവോകാരഭവേസൂതി** ഭവത്തയഗ്ഗഹണം വുത്തനയേന അനവസേസതോ ജാതിയാ ഖീണഭാവദസ്സനത്ഥം. **തന്തി** യഥാവുത്തജാതിം. **സോതി** ഭഗവാ.

ബ്രഹ്മചരിയവാസോ നാമ ഇധ മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയസ്സ നിബ്ബത്തനമേവാതി ആഹ **“നിട്ഠിത”**ന്തി. സമ്മാദിട്ഠിയാ ചതൂസു സച്ചേസു പരിഞ്ഞാദികിച്ചസാധനവസേന പവത്തമാനായ സമ്മാസങ്കപ്പാദീനമ്പി ദുക്ഖസച്ചേ പരിഞ്ഞാഭിസമയാനുഗുണാ പവത്തി, ഇതരസച്ചേസു ച നേസം പഹാനാഭിസമയാദിവസേന പവത്തി പാകടാ ഏവ. തേന വുത്തം **“ചതൂഹി മഗ്ഗേഹി പരിഞ്ഞാപഹാനസച്ഛികിരിയാഭാവനാഭിസമയവസേനാ”**തി. **നാപരം ഇത്ഥത്തായാതി** ഇമേ പകാരാ ഇത്ഥം, തബ്ഭാവോ ഇത്ഥത്തം, തദത്ഥന്തി വുത്തം ഹോതി. തേ പന പകാരാ അരിയമഗ്ഗബ്യാപാരഭൂതാ പരിഞ്ഞാദയോ ഇധാധിപ്പേതാതി ആഹ **“ഏവംസോളസകിച്ചഭാവായാ”**തി. തേ ഹി മഗ്ഗം പച്ചവേക്ഖതോ മഗ്ഗാനുഭാവേന പാകടാ ഹുത്വാ ഉപട്ഠഹന്തി , പരിഞ്ഞാദീസു ച പഹാനമേവ പധാനം, തദത്ഥത്തായ ഇതരേസന്തി ആഹ **“കിലേസക്ഖയായ വാ”**തി. പഹീനകിലേസപച്ചവേക്ഖണവസേന വാ ഏതം വുത്തം. “നാപരം ഇത്ഥത്തായാതി അബ്ഭഞ്ഞാസി”ന്തി ഏത്ഥായമപരോ നയോ - **ഇത്ഥത്തായാതി** നിസ്സക്കേ സമ്പദാനവചനം. തേനായമത്ഥോ - ഇത്ഥത്തായ ഇത്ഥമ്ഭാവതോ ഇമസ്മാ ഏവംപകാരാ ഇദാനി വത്തമാനക്ഖന്ധസന്താനാ അപരം അനാഗതക്ഖന്ധസന്താനം മയ്ഹം നത്ഥി, ഇമേ പന ചരിമത്തഭാവസങ്ഖാതാ പഞ്ചക്ഖന്ധാ പരിഞ്ഞാതാ അപ്പതിട്ഠാ തിട്ഠന്തി ഛിന്നമൂലകാ രുക്ഖാ വിയ. അപരിഞ്ഞാതമൂലകാ ഹി പതിട്ഠാ. യഥാഹ “കബളീകാരേ ചേ, ഭിക്ഖവേ, ആഹാരേ അത്ഥി രാഗോ അത്ഥി നന്ദീ അത്ഥി തണ്ഹാ, പതിട്ഠിതം തത്ഥ വിഞ്ഞാണം വിരുള്ഹ”ന്തിആദി (സം॰ നി॰ ൨.൬൪; കഥാ॰ ൨൯൬; മഹാനി॰ ൭). തേ പന പഞ്ചക്ഖന്ധാ ചരിമകവിഞ്ഞാണനിരോധേന അനുപാദാനോ വിയ ജാതവേദോ നിബ്ബായിസ്സന്തീതി അബ്ഭഞ്ഞാസിന്തി.

പച്ചവേക്ഖണഞാണപരിഗ്ഗഹിതന്തി ന പഠമദുതിയഞാണദ്വയാധിഗമം വിയ കേവലന്തി അധിപ്പായോ. **ദസ്സേന്തോതി** നിഗമനവസേന ദസ്സേന്തോ. സരൂപതോ ഹി പുബ്ബേ ദസ്സിതമേവാതി. സേസമേത്ഥ വുത്തനയത്താ സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

തിക്ഖത്തും ജാതോതി ഇമിനാ പന ഇദം ദസ്സേതി “അഹം, ബ്രാഹ്മണ, പഠമവിജ്ജായ ജാതോയേവ പുരേജാതസ്സ സഹജാതസ്സ വാ അഭാവതോ സബ്ബേസം വുഡ്ഢോ മഹല്ലകോ, കിമങ്ഗം പന തീഹി വിജ്ജാഹി തിക്ഖത്തും ജാതോതി. **പുബ്ബേനിവാസഞാണേന അതീതംസഞാണന്തി** അതീതാരമ്മണസഭാഗതായ തബ്ഭാവീഭാവതോ ച പുബ്ബേനിവാസഞാണേന അതീതംസഞാണം പകാസേത്വാതി യോജേതബ്ബം. തത്ഥ **അതീതംസഞാണന്തി** അതീതക്ഖന്ധായതനധാതുസങ്ഖാതേ അതീതകോട്ഠാസേ അപ്പടിഹതഞാണം. ദിബ്ബചക്ഖുഞാണസ്സ പച്ചുപ്പന്നാരമ്മണത്താ യഥാകമ്മൂപഗഞാണസ്സ അനാഗതംസഞാണസ്സ ച ദിബ്ബചക്ഖുവസേനേവ ഇജ്ഝനതോ ദിബ്ബചക്ഖുനോ പരിഭണ്ഡഞാണത്താ ദിബ്ബചക്ഖുമ്ഹിയേവ ച ഠിതസ്സ ചേതോപരിയഞാണസിദ്ധിതോ വുത്തം **“ദിബ്ബചക്ഖുനാ പച്ചുപ്പന്നാനാഗതംസഞാണ”**ന്തി. തത്ഥ **ദിബ്ബചക്ഖുനാതി** സപരിഭണ്ഡേന ദിബ്ബചക്ഖുഞാണേന. പച്ചുപ്പന്നംസോ ച അനാഗതംസോ ച പച്ചുപ്പന്നാനാഗതംസം, തത്ഥ ഞാണം **പച്ചുപ്പന്നാനാഗതംസഞാണം**. ആസവക്ഖയഞാണാധിഗമേനേവ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസ്സ വിയ സേസാസാധാരണഞാണദസബലഞാണആവേണികബുദ്ധധമ്മാദീനമ്പി അനഞ്ഞസാധാരണാനം ബുദ്ധഗുണാനം ഇജ്ഝനതോ വുത്തം **“ആസവക്ഖയേന സകലലോകിയലോകുത്തരഗുണ”**ന്തി. തേനാഹ **“സബ്ബേപി സബ്ബഞ്ഞുഗുണേ പകാസേത്വാ”**തി.

ആസവക്ഖയഞാണകഥാ നിട്ഠിതാ.

ദേസനാനുമോദനകഥാ

൧൮. പീതിവിപ്ഫാരപരിപുണ്ണഗത്തചിത്തോതി പീതിഫരണേന പരിപുണ്ണകായചിത്തോ. **അഞ്ഞാണന്തി** അഞ്ഞാണസ്സാതി അത്ഥോ. ധീസദ്ദസ്സ യോഗതോ ഹി സാമിഅത്ഥേ ഏതം ഉപയോഗവചനം. **അഭിക്കന്തോതി** ഏത്ഥ അതിക്കന്തോ, വിഗതാതി അത്ഥോതി ആഹ **“ഖയേ ദിസ്സതീ”**തി. തേനേവ ഹി **“നിക്ഖന്തോ പഠമോ യാമോ”**തി വുത്തം.

അഭിക്കന്തതരോ ചാതി അതിവിയ കന്തതരോ മനോരമോ, താദിസോ ച സുന്ദരോ ഭദ്ദകോ നാമ ഹോതീതി ആഹ **"സുന്ദരേ ദിസ്സതീ"**തി. **കോതി** ദേവനാഗയക്ഖഗന്ധബ്ബാദീസു കോ കതമോ. **മേതി** മമ. **പാദാനീതി** പാദേ. **ഇദ്ധിയാതി** ഇമായ ഏവരൂപായ ദേവിദ്ധിയാ. **യസസാതി** ഇമിനാ ഏദിസേന പരിവാരേന പരിച്ഛേദേന. **ജലന്തി** വിജ്ജോതമാനോ. **അഭിക്കന്തേനാതി** അതിവിയ കന്തേന കമനീയേന അഭിരൂപേന. **വണ്ണേനാതി** ഛവിവണ്ണേന സരീരവണ്ണനിഭായ. **സബ്ബാ ഓഭാസയം ദിസാതി** ദസപി ദിസാ പഭാസേന്തോ ചന്ദോ വിയ സൂരിയോ വിയ ച ഏകോഭാസം ഏകാലോകം കരോന്തോതി ഗാഥായ അത്ഥോ. **അഭിരൂപേതി** ഉളാരരൂപേ സമ്പന്നരൂപേ.

അഭിക്കന്തം ഭോ ഗോതമ, അഭിക്കന്തം ഭോ ഗോതമാതി വചനദ്വയസ്സ **"സാധു സാധു ഭോ ഗോതമാ"**തി ആമേഡിതവസേന അത്ഥം ദസ്സേത്വാ തസ്സ വിസയം നിദ്ധാരേന്തോ ആഹ **"ഭയേ കോധേ"**തിആദി. തത്ഥ "ചോരോ ചോരോ, സപ്പോ സപ്പോ"തിആദീസു **ഭയേ** ആമേഡിതം. "വിജ്ഝ വിജ്ഝ, പഹര പഹരാ"തിആദീസു **കോധേ**. "സാധു സാധൂ"തിആദീസു **പസംസായം**. "ഗച്ഛ ഗച്ഛ, ലുനാഹി ലുനാഹീ"തിആദീസു **തുരിതേ**. "ആഗച്ഛ ആഗച്ഛാ"തിആദീസു **കോതൂഹലേ**. "ബുദ്ധോ ബുദ്ധോതി ചിന്തേന്തോ"തിആദീസു (ബു॰ വം॰ ൨.൪൪) **അച്ഛരേ**. "അഭിക്കമഥായസ്മന്തോ, അഭിക്കമഥായസ്മന്തോ"തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൩.൨; അ॰ നി॰ ൯.൧൧) **ഹാസേ**. "കഹം ഏകപുത്തക, കഹം ഏകപുത്തകാ"തിആദീസു **സോകേ**. "അഹോ സുഖം, അഹോ സുഖ"ന്തിആദീസു (ഉദാ॰ ൨൦; ചൂളവ॰ ൩൩൨) **പസാദേ**. **ച**-സദ്ദോ അവുത്തസമുച്ചയത്ഥോ . തേന ഗരഹഅസമ്മാനാദീനം സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ. തത്ഥ "പാപോ പാപോ"തിആദീസു **ഗരഹായം**. "അഭിരൂപക അഭിരൂപകാ"തിആദീസു **അസമ്മാനേ** ദട്ഠബ്ബം.

നയിദം ആമേഡിതവസേന ദ്വിക്ഖത്തും വുത്തം, അഥ ഖോ അത്ഥദ്വയവസേനാതി ദസ്സേന്തോ **"അഥ വാ"**തിആദിമാഹ. **അഭിക്കന്തന്തി** വചനം അപേക്ഖിത്വാ നപുംസകലിങ്ഗവസേന വുത്തം. തം പന ഭഗവതോ വചനം ധമ്മസ്സ ദേസനാതി കത്വാ വുത്തം **"യദിദം ഭോതോ ഗോതമസ്സ ധമ്മദേസനാ"**തി. അത്ഥമത്തദസ്സനം വാ ഏതം, തസ്മാ അത്ഥവസേന ലിങ്ഗവിഭത്തിവിപരിണാമോ വേദിതബ്ബോ. ദുതിയപദേപി ഏസേവ നയോ. **ദോസനാസനതോതി** രാഗാദികിലേസവിദ്ധംസനതോ. **ഗുണാധിഗമനതോതി** സീലാദിഗുണാനം സമ്പാപനതോ. യേ ഗുണേ ദേസനാ അധിഗമേതി, തേസു പധാനഭൂതാ ഗുണാ ദസ്സേതബ്ബാതി തേ പധാനഭൂതേ ഗുണേ താവ ദസ്സേതും **"സദ്ധാജനനതോ പഞ്ഞാജനനതോ"**തി വുത്തം. സദ്ധാപമുഖാ ഹി ലോകിയാ ഗുണാ, പഞ്ഞാപമുഖാ ലോകുത്തരാ. **സാത്ഥതോതി**ആദീസു സീലാദിഅത്ഥസമ്പത്തിയാ **സാത്ഥതോ,** സഭാവനിരുത്തിസമ്പത്തിയാ **സബ്യഞ്ജനതോ**. സുവിഞ്ഞേയ്യസദ്ദപ്പയോഗതായ **ഉത്താനപദതോ,** സണ്ഹസുഖുമഭാവേന ദുവിഞ്ഞേയ്യത്ഥതായ **ഗമ്ഭീരത്ഥതോ**. സിനിദ്ധമുദുമധുരസദ്ദപ്പയോഗതായ **കണ്ണസുഖതോ,** വിപുലവിസുദ്ധപേമനീയത്ഥതായ **ഹദയങ്ഗമതോ**. മാനാതിമാനവിധമനേന **അനത്തുക്കംസനതോ,** ഥമ്ഭസാരമ്ഭനിമ്മദ്ദനേന **അപരവമ്ഭനതോ**. ഹിതാധിപ്പായപ്പവത്തിയാ പരേസം രാഗപരിളാഹാദിവൂപസമനേന **കരുണാസീതലതോ,** കിലേസന്ധകാരവിധമനേന **പഞ്ഞാവദാതതോ**. കരവീകരുതമഞ്ജുതായ **ആപാഥരമണീയതോ,** പുബ്ബാപരാവിരുദ്ധസുവിസുദ്ധത്ഥതായ **വിമദ്ദക്ഖമതോ**. ആപാഥരമണീയതായ ഏവ **സുയ്യമാനസുഖതോ,** വിമദ്ദക്ഖമതായ ഹിതജ്ഝാസയപ്പവത്തിതായ ച **വീമംസിയമാനഹിതതോതി** ഏവമത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **ഏവമാദീഹീതി ആദി**-സദ്ദേന സംസാരചക്കനിവത്തനതോ, സദ്ധമ്മചക്കപ്പവത്തനതോ, മിച്ഛാവാദവിധമനതോ, സമ്മാവാദപതിട്ഠാപനതോ, അകുസലമൂലസമുദ്ധരണതോ, കുസലമൂലസംരോപനതോ, അപായദ്വാരപിധാനതോ, സഗ്ഗമഗ്ഗദ്വാരവിവരണതോ, പരിയുട്ഠാനവൂപസമനതോ, അനുസയസമുഗ്ഘാതനതോതി ഏവമാദീനം സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ.

അധോമുഖഠപിതന്തി കേനചി അധോമുഖം ഠപിതം. **ഹേട്ഠാമുഖജാതന്തി** സഭാവേനേവ ഹേട്ഠാമുഖം ജാതം. **ഉഗ്ഘാടേയ്യാതി** വിവടം കരേയ്യ. **ഹത്ഥേ ഗഹേത്വാതി** "പുരത്ഥാഭിമുഖോ ഉത്തരാഭിമുഖോ വാ ഗച്ഛാ"തിആദീനി അവത്വാ ഹത്ഥേ ഗഹേത്വാ "നിസ്സന്ദേഹം ഏസ മഗ്ഗോ, ഏവം ഗച്ഛാ"തി ദസ്സേയ്യ. **കാളപക്ഖചാതുദ്ദസീതി** കാളപക്ഖേ ചാതുദ്ദസീ കാളപക്ഖചാതുദ്ദസീ. **നിക്കുജ്ജിതം ഉക്കുജ്ജേയ്യാതി** ആധേയ്യസ്സ അനാധാരഭൂതം ഭാജനം ആധാരഭാവാപാദനവസേന ഉക്കുജ്ജേയ്യ. ഹേട്ഠാമുഖജാതതായ **സദ്ധമ്മവിമുഖം** അധോമുഖഠപിതതായ **അസദ്ധമ്മേ പതിട്ഠിതന്തി** ഏവം പദദ്വയം യഥാരഹം യോജേതബ്ബം, ന യഥാസങ്ഖ്യം. കാമം കാമച്ഛന്ദാദയോപി പടിച്ഛാദകാ നീവരണഭാവതോ, മിച്ഛാദിട്ഠി പന സവിസേസം പടിച്ഛാദികാ സത്തേ മിച്ഛാഭിനിവേസനേനാതി ആഹ **"മിച്ഛാദിട്ഠിഗഹനപടിച്ഛന്ന"**ന്തി. തേനാഹ ഭഗവാ - "മിച്ഛാദിട്ഠിപരമാഹം, ഭിക്ഖവേ, വജ്ജം വദാമീ"തി. സബ്ബോ അപായഗാമിമഗ്ഗോ **കുമ്മഗ്ഗോ** കുച്ഛിതോ മഗ്ഗോതി കത്വാ, സമ്മാദിട്ഠിആദീനം ഉജുപടിപക്ഖതായ മിച്ഛാദിട്ഠിആദയോ അട്ഠ മിച്ഛത്തധമ്മാ **മിച്ഛാമഗ്ഗോ**. തേനേവ ഹി തദുഭയപടിപക്ഖതം സന്ധായ **"സഗ്ഗമോക്ഖമഗ്ഗം ആചിക്ഖന്തേനാ"**തി വുത്തം. സപ്പിആദിസന്നിസ്സയോ പദീപോ ന തഥാ, ഉജ്ജലോ യഥാ തേലസന്നിസ്സയോതി തേലപജ്ജോതഗ്ഗഹണം. **ഏതേഹി പരിയായേഹീതി** ഏതേഹി നിക്കുജ്ജിതുക്കുജ്ജനപടിച്ഛന്നവിവരണാദിഉപമോപമിതബ്ബപ്പകാരേഹി, ഏതേഹി വാ യഥാവുത്തേഹി അരസരൂപതാദീനം അത്തനി അഞ്ഞഥാ പടിപാദനപരിയായേഹി അത്തനോ ദിബ്ബവിഹാരവിഭാവനപരിയായേഹി വിജ്ജത്തയവിഭാവനാപദേസേന അത്തനോ സബ്ബഞ്ഞുഗുണവിഭാവനപരിയായേഹി ച. തേനാഹ **"അനേകപരിയായേന ധമ്മോ പകാസിതോ"**തി.

ദേസനാനുമോദനകഥാ നിട്ഠിതാ.

പസന്നാകാരകഥാ

പസന്നാകാരന്തി പസന്നേഹി കാതബ്ബം സക്കാരം. **സരണം ഗച്ഛാമീതി** ഏത്ഥ ഇതി-സദ്ദോ ലുത്തനിദ്ദിട്ഠോതി ആഹ **"സരണന്തി ഗച്ഛാമീ"**തി. ഏത്ഥ ഹി നായം ഗമിസദ്ദോ നീസദ്ദാദയോ വിയ ദ്വികമ്മകോ, തസ്മാ യഥാ അജം ഗാമം നേതീതി വുച്ചതി, ഏവം "ഗോതമം സരണം ഗച്ഛാമീ"തി വത്തും ന സക്കാ, "സരണന്തി ഗച്ഛാമീ"തി പന വത്തബ്ബം, തസ്മാ ഏത്ഥ ഇതി-സദ്ദോ ലുത്തനിദ്ദിട്ഠോതി വേദിതബ്ബം. **സരണന്തി** പടിസരണം. തേനാഹ **"പരായണ"**ന്തി. പരായണഭാവോ ച അനത്ഥനിസേധനേന അത്ഥസമ്പടിപാദനേന ച ഹോതീതി ആഹ **"അഘസ്സ താതാ ഹിതസ്സ ച വിധാതാ"**തി. **അഘസ്സാതി** ദുക്ഖതോതി വദന്തി, പാപതോതി പന അത്ഥോ യുത്തോ, നിസ്സക്കേ ചേതം സാമിവചനം. സരണന്തി ഗമനഞ്ചേത്ഥ തദധിപ്പായേന ഭജനം തഥാ ജാനനം വാതി ദസ്സേന്തോ **"ഇതി ഇമിനാ അധിപ്പായേനാ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഗച്ഛാമീതി**ആദീസു പുരിമസ്സ പുരിമസ്സ പച്ഛിമം പച്ഛിമം അത്ഥവചനം. **ഭജനം** വാ സരണാധിപ്പായേന ഉപസങ്കമനം, **സേവനാ** സന്തികാവചരതാ, **പയിരുപാസനം** വത്തപ്പടിവത്തകരണേന ഉപട്ഠാനന്തി ഏവം സബ്ബഥാപി അനഞ്ഞസരണതംയേവ ദീപേതി. **ഗച്ഛാമീതി** പദസ്സ കഥം ബുജ്ഝാമീതി അയമത്ഥോ ലബ്ഭതീതി ആഹ **"യേസം ഹീ"**തിആദി.

അധിഗതമഗ്ഗേ സച്ഛികതനിരോധേതി പദദ്വയേനപി ഫലട്ഠാ ഏവ ദസ്സിതാ, ന മഗ്ഗട്ഠാതി തേ ദസ്സേന്തോ **"യഥാനുസിട്ഠം പടിപജ്ജമാനേ ചാ"**തി ആഹ. നനു ച കല്യാണപുഥുജ്ജനോപി യഥാനുസിട്ഠം പടിപജ്ജതീതി വുച്ചതീതി? കിഞ്ചാപി

വുച്ചതി, നിപ്പരിയായേന പന മഗ്ഗട്ഠാ ഏവ തഥാ വത്തബ്ബാ, ന ഇതരേ നിയാമോക്കമനാഭാവതോ. തഥാ ഹി തേ ഏവ **"അപായേസു അപതമാനേ ധാരേതീ"**തി വുത്താ. സമ്മത്തനിയാമോക്കമനേന ഹി അപായവിനിമുത്തസമ്ഭവോ.
അക്ഖായതീതി ഏത്ഥ **ഇതി**-സദ്ദോ ആദിഅത്ഥോ, പകാരത്ഥോ വാ. തേന "യാവതാ, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മാ സങ്ഖതാ വാ അസങ്ഖതാ വാ, വിരാഗോ തേസം അഗ്ഗമക്ഖായതീ"തി (ഇതിവു॰ ൯൦; അ॰ നി॰ ൪.൩൪) **സുത്തപദം** സങ്ഗണ്ഹാതി, **"വിത്ഥാരോ"**തി വാ ഇമിനാ. ഏത്ഥ ച അരിയമഗ്ഗോ നിയ്യാനികതായ, നിബ്ബാനം തസ്സ തദത്ഥസിദ്ധിഹേതുതായാതി ഉഭയമേവ നിപ്പരിയായേന ധമ്മോതി വുത്തോ. നിബ്ബാനഞ്ഹി ആരമ്മണപച്ചയഭൂതം ലഭിത്വാ അരിയമഗ്ഗസ്സ തദത്ഥസിദ്ധി, തഥാപി അരിയഫലാനം "യസ്മാ തായ സദ്ധായ അവൂപസന്തായാ"തിആദിവചനതോ മഗ്ഗേന സമുച്ഛിന്നാനം കിലേസാനം പടിപ്പസ്സദ്ധിപ്പഹാനകിച്ചതായ നിയ്യാനാനുഗുണതായ നിയ്യാനപരിയോസാനതായ ച. പരിയത്തിധമ്മസ്സ പന നിയ്യാനധമ്മസമധിഗമഹേതുതായാതി ഇമിനാ പരിയായേന വുത്തനയേന ധമ്മഭാവോ ലബ്ഭതി ഏവ, സ്വായമത്ഥോ പാഠാരുള്ഹോ ഏവാതി ദസ്സേന്തോ **"ന കേവല"**ന്തിആദിമാഹ.

രാഗവിരാഗോതി മഗ്ഗോ കഥിതോതി കാമരാഗോ ഭവരാഗോതി ഏവമാദിഭേദോ സബ്ബോപി രാഗോ വിരജ്ജതി പഹീയതി ഏതേനാതി രാഗവിരാഗോതി മഗ്ഗോ കഥിതോ. **അനേജമസോകന്തി ഫല**ന്തി ഏജാസങ്ഖാതായ തണ്ഹായ അന്തോനിജ്ഝാനലക്ഖണസ്സ സോകസ്സ ച തദുപ്പത്തിയം സബ്ബസോ പരിക്ഖീണത്താ അനേജമസോകന്തി ഫലം കഥിതം. **അപ്പടികൂല**ന്തി അവിരോധദീപനതോ കേനചി അവിരുദ്ധം, ഇട്ഠം പണീതന്തി വാ അത്ഥോ. പഗുണരൂപേന പവത്തിതത്താ, പകട്ഠഗുണവിഭാവനതോ വാ **പഗുണം**. യഥാഹ "വിഹിംസസഞ്ഞീ പഗുണം ന ഭാസിം, ധമ്മം പണീതം മനുജേസു ബ്രഹ്മേ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൨൮൩; മഹാവ॰ ൯). സബ്ബധമ്മക്ഖന്ധാ കഥിതാതി യോജനാ.
ദിട്ഠിസീലസങ്ഘാതേനാതി "യായം ദിട്ഠി അരിയാ നിയ്യാനികാ നിയ്യാതി തക്കരസ്സ സമ്മാ ദുക്ഖക്ഖയായ, തഥാരൂപായ ദിട്ഠിയാ ദിട്ഠിസാമഞ്ഞഗതോ വിഹരതീ"തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൨൪, ൩൫൬; മ॰ നി॰ ൧.൪൯൨; ൩.൫൪) ഏവം വുത്തായ ദിട്ഠിയാ "യാനി താനി സീലാനി അഖണ്ഡാനി അച്ഛിദ്ദാനി അസബലാനി അകമ്മാസാനി ഭുജിസ്സാനി വിഞ്ഞുപ്പസത്ഥാനി അപരാമട്ഠാനി സമാധിസംവത്തനികാനി, തഥാരൂപേഹി സീലേഹി സീലസാമഞ്ഞഗതോ വിഹരതീ"തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൨൪, ൩൫൬; മ॰ നി॰ ൧.൪൯൨; ൩.൫൪; അ॰ നി॰ ൬.൧൨) ഏവം വുത്താനം സീലാനഞ്ച സംഹതഭാവേന, ദിട്ഠിസീലസാമഞ്ഞേനാതി അത്ഥോ. **സംഹതോതി** ഘടിതോ, സമേതോതി അത്ഥോ. അരിയപുഗ്ഗലാ ഹി യത്ഥ കത്ഥചി ദൂരേ ഠിതാപി അത്തനോ ഗുണസാമഗ്ഗിയാ സംഹതാ ഏവ. **അട്ഠ ച പുഗ്ഗലാ ധമ്മദസാ തേതി** പുരിസയുഗളവസേന ചത്താരോപി പുഗ്ഗലവസേന അട്ഠേവ അരിയധമ്മസ്സ പച്ചക്ഖദസ്സാവിതായ ധമ്മദസാ. തീണി വത്ഥൂനി സരണന്തി ഗമനേന തിക്ഖത്തും ഗമനേന ച **തീണി സരണഗമനാനി. പടിവേദേസീ**തി അത്തനോ ഹദയങ്ഗതം വാചായ പവേദേസി.

പസന്നാകാരകഥാ നിട്ഠിതാ.

സരണഗമനകഥാ

സരണഗമനസ്സ വിസയപ്പഭേദഫലസംകിലേസഭേദാനം വിയ കത്തു ച വിഭാവനാ തത്ഥ കോസല്ലായ ഹോതീതി **"സരണഗമനേസു കോസല്ലത്ഥം സരണം...പേ॰... വേദിതബ്ബോ"**തി വുത്തം തേന വിനാ സരണഗമനസ്സേവ അസമ്ഭവതോ. തത്ഥ **സരണ**ന്തി പദത്ഥതോ താവ ഹിംസതീതി സരണം. ഹിംസത്ഥസ്സ ഹി സരസദ്ദസ്സ വസേനേതം പദം ദട്ഠബ്ബം, തസ്മാ സരണഗതാനം തേനേവ സരണഗമനേന വട്ടഭയം ചിത്തുത്രാസം കായികം ദുക്ഖം ദുഗ്ഗതിപരിയാപന്നം സബ്ബമ്പി ദുക്ഖം ഹനതി, വിനാസേതീതി അത്ഥോ. രതനത്തയസ്സേവേതം അധിവചനം . അഥ വാ ഹിതേ പവത്തനേന "സമ്പന്നസീലാ, ഭിക്ഖവേ, വിഹരഥാ"തിആദിനാ (മ॰ നി॰ ൧.൬൪) അത്ഥേ നിയോജനേന അഹിതാ ച നിവത്തനേന "പാണാതിപാതസ്സ ഖോ പന പാപകോ വിപാകോ, പാപകം അഭിസമ്പരായ"ന്തിആദിനാ ആദീനവദസ്സനാദിമുഖേന അനത്ഥതോ നിവത്തനേന സത്താനം ഭയം ഹിംസതി, ഹിതാഹിതേസു അപ്പവത്തിപവത്തിഹേതുകം ബ്യസനം അപവത്തികരണേന വിനാസേതി ബുദ്ധോ. ഭവകന്താരഉത്തരണേന മഗ്ഗസങ്ഖാതോ ധമ്മോ സത്താനം ഭയം ഹിംസതി, ഇതരോ അസ്സാസദാനേന. അപ്പകാനമ്പി ദാനവസേന പൂജാവസേന ച ഉപനീതാനം സക്കാരാനം വിപുലഫലപടിലാഭകരണേന സത്താനം ഭയം ഹിംസതി സങ്ഘോ അനുത്തരദക്ഖിണേയ്യഭാവതോ, തസ്മാ ഇമിനാപി വിഭജിത്വാ വുത്തപരിയായേന രതനത്തയം സരണം. "സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ഭഗവാ, സ്വാക്ഖാതോ ധമ്മോ, സുപ്പടിപന്നോ സങ്ഘോ"തി ഏവം പവത്തരതനത്തയപസആദതഗ്ഗരുകതാഹി വിധുതദിട്ഠിവിചികിച്ഛാസമ്മോഹഅസ്സദ്ധിയാദിതായ വിഹതകിലേസോ തദേവ രതനത്തയം സരണം പരായണം ഗതി താണം ലേണന്തി ഏവം പവത്തിയാ തപ്പരായണതാകാരപ്പവത്തോ ചിത്തുപ്പാദോ **സരണഗമനം** സരണന്തി ഗച്ഛതി ഏതേനാതി കത്വാ. തേന യഥാവുത്തചിത്തുപ്പാദേന സമന്നാഗതോ സത്തോ സരണന്തി ഗച്ഛതി, വുത്തപ്പകാരേന ചിത്തുപ്പാദേന "ഏതാനി മേ തീണി രതനാനി സരണം, ഏതാനി പരായണ"ന്തി ഏവം ഉപേതി ഭജതി സേവതി പയിരുപാസതി, ഏവം വാ ജാനാതി, ബുജ്ഝതീതി അത്ഥോ. ഏവം താവ സരണം, സരണഗമനം, യോ ച സരണം ഗച്ഛതി, ഇദം തയം വേദിതബ്ബം.

സരണഗമനപ്പഭേദേ പന ദുവിധം സരണഗമനം ലോകുത്തരം ലോകിയഞ്ച. തത്ഥ ലോകുത്തരം ദിട്ഠസച്ചാനം മഗ്ഗക്ഖണേ സരണഗമനുപക്കിലേസസമുച്ഛേദനേന ആരമ്മണതോ നിബ്ബാനാരമ്മണം ഹുത്വാ കിച്ചതോ സകലേപി രതനത്തയേ ഇജ്ഝതി. അത്ഥതോ ചതുസച്ചാധിഗമോ ഏവ ഹി ലോകുത്തരസരണഗമനം. തത്ഥ ഹി നിബ്ബാനധമ്മോ സച്ഛികിരിയാഭിസമയവസേന, മഗ്ഗധമ്മോ ഭാവനാഭിസമയവസേന പടിവിജ്ഝിയമാനോയേവ സരണഗമനത്ഥം സാധേതി, ബുദ്ധഗുണാ പന സാവകഗോചരഭൂതാ പരിഞ്ഞാഭിസമയവസേന, തഥാ അരിയസങ്ഘഗുണാ. തേന വുത്തം "കിച്ചതോ സകലേപി രതനത്തയേ ഇജ്ഝതീ"തി . ഇജ്ഝന്തഞ്ച സഹേവ ഇജ്ഝതി, ന ലോകിയം വിയ പടിപാടിയാ അസമ്മോഹപടിവേധേന പടിവിദ്ധത്താ. യേ പന വദന്തി "ന സരണഗമനം നിബ്ബാനാരമ്മണം ഹുത്വാ പവത്തതി, മഗ്ഗസ്സ അധിഗതത്താ പന അധിഗതമേവ ഹോതി ഏകച്ചാനം തേവിജ്ജാദീനം ലോകിയവിജ്ജാദയോ വിയാ"തി, തേസം ലോകിയമേവ സരണഗമനം സിയാ, ന ലോകുത്തരം. തഞ്ച അയുത്തം ദുവിധസ്സപി ഇച്ഛിതബ്ബത്താ. ലോകിയം പന സരണഗമനം പുഥുജ്ജനാനം സരണഗമനുപക്കിലേസവിക്ഖമ്ഭനേന ആരമ്മണതോ ബുദ്ധാദിഗുണാരമ്മണം ഹുത്വാ ഇജ്ഝതി. തം അത്ഥതോ ബുദ്ധാദീസു വത്ഥൂസു "സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ഭഗവാ"തിആദിനാ സദ്ധാപടിലാഭോ യഥാവുത്തസദ്ധാപുബ്ബങ്ഗമാ ച സമ്മാദിട്ഠി, ദസസു പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥൂസു ദിട്ഠിജുകമ്മന്തി വുച്ചതി. ഏത്ഥ ച "സദ്ധാപടിലാഭോ"തി ഇമിനാ മാതാദീഹി ഉസ്സാഹിതദാരകാദീനം വിയ ഞാണവിപ്പയുത്തസരണഗമനം ദസ്സിതന്തി വേദിതബ്ബം. "സമ്മാദിട്ഠീ"തി ഇമിനാ പന ഞാണസമ്പയുത്തം സരണഗമനം ദസ്സിതം ബുദ്ധസുബുദ്ധതം ധമ്മസുധമ്മതം സങ്ഘസുപ്പടിപത്തിഞ്ച ലോകിയാവബോധവസേനേവ സമ്മാ ഞായേന ദസ്സനതോ.

തയിദം ലോകിയസരണഗമനം ചതുധാ പവത്തതി അത്തസന്നിയ്യാതനേന തപ്പരായണതായ സിസ്സഭാവൂപഗമനേന പണിപാതേനാതി. തത്ഥ **അത്തസന്നിയ്യാതനം** നാമ "അജ്ജ ആദിം കത്വാ അഹം അത്താനം ബുദ്ധസ്സ നിയ്യാതേമി, ധമ്മസ്സ,

സങ്ഘസ്സാ"തി ഏവം ബുദ്ധാദീനംയേവ സംസാരദുക്ഖനിത്ഥരണത്ഥം അത്തനോ അത്തഭാവസ്സ പരിച്ചജനം. **തപ്പരായണതാ** നാമ "അജ്ജ ആദിം കത്വാ അഹം ബുദ്ധപരായണോ ധമ്മപരായണോ സങ്ഘപരായണോതി മം ധാരേഥാ"തി ഏവം തപ്പരായണഭാവോ. **സിസ്സഭാവൂപഗമനം** നാമ "അജ്ജ ആദിം കത്വാ 'അഹം ബുദ്ധസ്സ അന്തേവാസികോ, ധമ്മസ്സ, സങ്ഘസ്സാ'തി മം ധാരേഥാ"തി ഏവം സിസ്സഭാവൂപഗമോ. **പണിപാതോ** നാമ "അജ്ജ ആദിം കത്വാ 'അഹം അഭിവാദനം പച്ചുട്ഠാനം അഞ്ജലികമ്മം സാമീചികമ്മം ബുദ്ധാദീനംയേവ തിണ്ണം വത്ഥൂനം കരോമീ'തി മം ധാരേഥാ"തി ഏവം ബുദ്ധാദീസു പരമനിപച്ചകാരോ. ഇമേസഞ്ഹി ചതുന്നം ആകാരാനം അഞ്ഞതരമ്പി കരോന്തേന ഗഹിതംയേവ ഹോതി സരണഗമനം.

അപിച "ഭഗവതോ അത്താനം പരിച്ചജാമി, ധമ്മസ്സ സങ്ഘസ്സ അത്താനം പരിച്ചജാമി, ജീവിതം പരിച്ചജാമി, പരിച്ചത്തോയേവ മേ അത്താ, പരിച്ചത്തംയേവ മേ ജീവിതം, ജീവിതപരിയന്തികം ബുദ്ധം സരണം ഗച്ഛാമി, ബുദ്ധോ മേ സരണം ലേണം താണ"ന്തി ഏവമ്പി **അത്തസന്നിയ്യാതനം** വേദിതബ്ബം. "സത്ഥാരഞ്ച വതാഹം പസ്സാമി, ഭഗവന്തമേവ പസ്സാമി, സുഗതഞ്ച വതാഹം പസ്സാമി, ഭഗവന്തമേവ പസ്സാമി, സമ്മാസമ്ബുദ്ധഞ്ച വതാഹം പസ്സാമി, ഭഗവന്തമേവ പസ്സാമീ"തി (സം॰ നി॰ ൨.൧൫൪) ഏവം മഹാകസ്സപത്ഥേരസ്സ സരണഗമനം വിയ **സിസ്സഭാവൂപഗമനം** ദട്ഠബ്ബം.

> "സോ അഹം വിചരിസ്സാമി, ഗാമാ ഗാമം പുരാ പുരം;
> നമസ്സമാനോ സമ്ബുദ്ധം, ധമ്മസ്സ ച സുധമ്മതം. (സം॰ നി॰ ൧.൨൪൬; സു॰ നി॰ ൧൯൪);

> "തേ മയം വിചരിസ്സാമ, ഗാമാ ഗാമം നഗാ നഗം...പേ॰... സുധമ്മത"ന്തി. (സു॰ നി॰ ൧൮൨) -

ഏവമ്പി ആളവകസാതാഗിരഹേമവതാദീനം സരണഗമനം വിയ **തപ്പരായണതാ** വേദിതബ്ബാ. നനു ചേതേ ആളവകാദയോ മഗ്ഗേനേവ ആഗതസരണഗമനാ, കഥം തേസം തപ്പരായണതാസരണഗമനം വുത്തന്തി? മഗ്ഗേനാഗതസരണഗമനേഹിപി "സോഹം വിചരിസ്സാമി ഗാമാ ഗാമ"ന്തിആദിനാ (സം॰ നി॰ ൧.൨൪൬; സു॰ നി॰ ൧൯൪) തേഹി തപ്പരായണതാകാരസ്സ പവേദിതത്താ തഥാ വുത്തം. അഥ ഖോ ബ്രഹ്മായു ബ്രാഹ്മണോ ഉട്ഠായാസനാ ഏകംസം ഉത്തരാസങ്ഗം കരിത്വാ ഭഗവതോ പാദേസു സിരസാ നിപതിത്വാ ഭഗവതോ പാദാനി മുഖേന ച പരിചുമ്ബതി, പാണീഹി ച പരിസമ്ബാഹതി, നാമഞ്ച സാവേതി "ബ്രഹ്മായു അഹം, ഭോ ഗോതമ, ബ്രാഹ്മണോ, ബ്രഹ്മായു അഹം, ഭോ ഗോതമ, ബ്രാഹ്മണോ"തി (മ॰ നി॰ ൨.൩൯൪) ഏവമ്പി **പണിപാതോ** ദട്ഠബ്ബോ.

സോ പനേസ ഞാതിഭയാചരിയദക്ഖിണേയ്യതാവസേന ചതുബ്ബിധോ ഹോതി. തത്ഥ ദക്ഖിണേയ്യതാഹേതുകേന പണിപാതേന സരണഗമനം ഹോതി, ന ഇതരേഹി ഞാതിഭയാദിവസപ്പവത്തേഹി തീഹി പണിപാതേഹി. സേട്ഠവസേനേവ ഹി സരണം ഗയ്ഹതി, സേട്ഠവസേന ഭിജ്ജതി, തസ്മാ യോ സാകിയോ വാ കോലിയോ വാ "ബുദ്ധോ അമ്ഹാകം ഞാതകോ"തി വന്ദതി, അഗ്ഗഹിതമേവ ഹോതി സരണം. യോ വാ "സമണോ ഗോതമോ രാജപൂജിതോ മഹാനുഭാവോ അവന്ദിയമാനോ അനത്ഥമ്പി കരേയ്യാ"തി ഭയേന വന്ദതി, അഗ്ഗഹിതമേവ ഹോതി സരണം. യോപി ബോധിസത്തകാലേ ഭഗവതോ സന്തികേ കിഞ്ചി ഉഗ്ഗഹിതം സരമാനോ ബുദ്ധകാലേ വാ -

> "ഏകേന ഭോഗം ഭുഞ്ജേയ്യ, ദ്വീഹി കമ്മം പയോജയേ;
> ചതുത്ഥഞ്ച നിധാപേയ്യ, ആപദാസു ഭവിസ്സതീ"തി. (ദീ॰ നി॰ ൩.൨൬൫) -

ഏവരൂപിം ദിട്ഠധമ്മികം അനുസാസനിം ഉഗ്ഗഹേത്വാ "ആചരിയോ മേ"തി വന്ദതി, അഗ്ഗഹിതമേവ ഹോതി സരണം, സമ്പരായികം പന നിയ്യാനികം വാ അനുസാസനിം പച്ചാസീസന്തോ ദക്ഖിണേയ്യപണിപാതമേവ കരോതി. യോ പന "അയം ലോകേ അഗ്ഗദക്ഖിണേയ്യോ"തി വന്ദതി, തേനേവ ഗഹിതം ഹോതി സരണം.

ഏവം ഗഹിതസരണസ്സ ച ഉപാസകസ്സ വാ ഉപാസികായ വാ അഞ്ഞതിത്ഥിയേസു പബ്ബജിതമ്പി ഞാതിം "ഞാതകോ മേ അയ"ന്തി വന്ദതോപി സരണഗമനം ന ഭിജ്ജതി, പഗേവ അപബ്ബജിതം. തഥാ രാജാനം ഭയവസേന വന്ദതോ. സോ ഹി രട്ഠപൂജിതത്താ അവന്ദിയമാനോ അനത്ഥമ്പി കരേയ്യാതി. തഥാ യം കിഞ്ചി സിപ്പസിക്ഖാപകം തിത്ഥിയമ്പി "ആചരിയോ മേ അയ"ന്തി വന്ദതോപി ന ഭിജ്ജതി. ഏവം **സരണഗമനസ്സ പഭേദോ** വേദിതബ്ബോ.

സരണഗമനകഥാ നിട്ഠിതാ.

സരണഗമനഫലകഥാ

ഏത്ഥ ച ലോകുത്തരസ്സ സരണഗമനസ്സ ചത്താരി സാമഞ്ഞഫലാനി വിപാകഫലം അരിയമഗ്ഗസ്സേവ ലോകുത്തരസരണഗമനന്തി അധിപ്പേതത്താ. സകലസ്സ പന വട്ടദുക്ഖസ്സ അനുപ്പാദനിരോധോ ആനിസംസഫലം. വുത്തഞ്ഹേതം -

> "യോ ച ബുദ്ധഞ്ച ധമ്മഞ്ച, സങ്ഘഞ്ച സരണം ഗതോ;
> ചത്താരി അരിയസച്ചാനി, സമ്മപ്പഞ്ഞായ പസ്സതി.
>
> "ദുക്ഖം ദുക്ഖസമുപ്പാദം, ദുക്ഖസ്സ ച അതിക്കമം;
> അരിയഞ്ചട്ഠങ്ഗികം മഗ്ഗം, ദുക്ഖൂപസമഗാമിനം.
>
> "ഏതം ഖോ സരണം ഖേമം, ഏതം സരണമുത്തമം;
> ഏതം സരണമാഗമ്മ, സബ്ബദുക്ഖാ പമുച്ചതീ"തി. (ധ॰ പ॰ ൧൯൦-൧൯൨);

അപിച നിച്ചതോ അനുപഗമനാദിവസേന പേതസ്സ ആനിസംസഫലം വേദിതബ്ബം. വുത്തഞ്ഹേതം -

> "അട്ഠാനമേതം, ഭിക്ഖവേ, അനവകാസോ, യം ദിട്ഠിസമ്പന്നോ പുഗ്ഗലോ കഞ്ചി സങ്ഖാരം നിച്ചതോ ഉപഗച്ഛേയ്യ, സുഖതോ ഉപഗച്ഛേയ്യ, കഞ്ചി ധമ്മം അത്തതോ ഉപഗച്ഛേയ്യ, മാതരം ജീവിതാ വോരോപേയ്യ, പിതരം ജീവിതാ വോരോപേയ്യ, അരഹന്തം ജീവിതാ വോരോപേയ്യ, പദുട്ഠചിത്തോ തഥാഗതസ്സ ലോഹിതം ഉപ്പാദേയ്യ, സങ്ഘം ഭിന്ദേയ്യ, അഞ്ഞം സത്ഥാരം ഉദ്ദിസേയ്യ, നേതം ഠാനം വിജ്ജതീ"തി (മ॰ നി॰ ൩.൧൨൭; അ॰ നി॰ ൧.൨൬൮).

ലോകിയസ്സ പന സരണഗമനസ്സ ഭവസമ്പദാപി ഭോഗസമ്പദാപി ഫലമേവ. വുത്തഞ്ഹേതം -

“യേ കേചി ബുദ്ധം സരണം ഗതാസേ,
ന തേ ഗമിസ്സന്തി അപായഭൂമിം;
പഹായ മാനുസം ദേഹം,
ദേവകായം പരിപൂരേസ്സന്തീ”തി.(ദീ॰ നി॰ ൨.൩൩൨; സം॰ നി॰ ൧.൩൭);

അപരമ്പി വുത്തം -

“അഥ ഖോ സക്കോ ദേവാനമിന്ദോ അസീതിയാ ദേവതാസഹസ്സേഹി സദ്ധിം യേനായസ്മാ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനോ തേനുപസങ്കമി...പേ॰... ഏകമന്തം ഠിതം ഖോ സക്കം ദേവാനമിന്ദം ആയസ്മാ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനോ ഏതദവോച ‘സാധു ഖോ, ദേവാനമിന്ദ, ബുദ്ധസരണഗമനം ഹോതി, ബുദ്ധസരണഗമനഹേതു ഖോ, ദേവാനമിന്ദ, ഏവമിധേകച്ചേ സത്താ കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ സുഗതിം സഗ്ഗം ലോകം ഉപപജ്ജന്തി. തേ അഞ്ഞേ ദേവേ ദസഹി ഠാനേഹി അധിഗണ്ഹന്തി ദിബ്ബേന ആയുനാ ദിബ്ബേന വണ്ണേന സുഖേന യസേന ആധിപതേയ്യേന ദിബ്ബേഹി രൂപേഹി സദ്ദേഹി ഗന്ധേഹി രസേഹി ഫോട്ഠബ്ബേഹീ’”തി (സം॰ നി॰ ൪.൩൪൧).

ഏസ നയോ ധമ്മേ സങ്ഘേ ച.

അപിച വേലാമസുത്താദിവസേനപി സരണഗമനസ്സ ഫലവിസേസോ വേദിതബ്ബോ. തഥാ ഹി **വേലാമസുത്തേ** (അ॰ നി॰ ൯.൨൦) “കരീസസ്സ ചതുത്ഥഭാഗപ്പമാണാനം ചതുരാസീതിസഹസ്സസങ്ഖ്യാനം സുവണ്ണപാതിരൂപിയപാതികംസപാതീനം യഥാക്കമം രൂപിയസുവണ്ണഹിരഞ്ഞപൂരാനം സബ്ബാലങ്കാരപടിമണ്ഡിതാനം ചതുരാസീതിയാ ഹത്ഥിസഹസ്സാനം ചതുരാസീതിയാ അസ്സസഹസ്സാനം ചതുരാസീതിയാ രഥസഹസ്സാനം ചതുരാസീതിയാ ധേനുസഹസ്സാനം ചതുരാസീതിയാ കഞ്ഞാസഹസ്സാനം ചതുരാസീതിയാ പല്ലങ്കസഹസ്സാനം ചതുരാസീതിയാ വത്ഥകോടിസഹസ്സാനം അപരിമാണസ്സ ച ഖജ്ജഭോജ്ജാദിഭേദസ്സ ആഹാരസ്സ പരിച്ചജനവസേന സത്തമാസാധികാനി സത്ത സംവച്ഛരാനി നിരന്തരം പവത്തവേലാമമഹാദാനതോ ഏകസ്സ സോതാപന്നസ്സ ദിന്നം മഹപ്ഫലതരം, തതോ സതം സോതാപന്നാനം ദിന്നദാനതോ ഏകസ്സ സകദാഗാമിനോ, തതോ ഏകസ്സ അനാഗാമിനോ, തതോ ഏകസ്സ അരഹതോ, തതോ ഏകസ്സ പച്ചേകസമ്ബുദ്ധസ്സ, തതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ, തതോ ബുദ്ധപ്പമുഖസ്സ സങ്ഘസ്സ ദിന്നദാനം മഹപ്ഫലതരം, തതോ ചാതുദ്ദിസം സങ്ഘം ഉദ്ദിസ്സ വിഹാരകരണം, തതോ സരണഗമനം മഹപ്ഫലതര”ന്തി പകാസിതം. വുത്തഞ്ഹേതം -

“യം, ഗഹപതി, വേലാമോ ബ്രാഹ്മണോ ദാനം അദാസി മഹാദാനം, യോ ചേകം ദിട്ഠിസമ്പന്നം ഭോജേയ്യ, ഇദം തതോ മഹപ്ഫലതര”ന്തി (അ॰ നി॰ ൯.൨൦) -

ആദി. ഏവം **സരണഗമനഫലം** വേദിതബ്ബം.

സരണഗമനഫലകഥാ നിട്ഠിതാ.

സരണഗമനസംകിലേസഭേദകഥാ

തത്ഥ ച ലോകിയസരണഗമനം തീസു വത്ഥൂസു അഞ്ഞാണസംസയമിച്ഛാഞാണാദീഹി സംകിലിസ്സതി, ന മഹാജുതികം, ന ഉജ്ജലം അപരിസുദ്ധം അപരിയോദാതം ഹോതി, ന മഹാവിപ്ഫാരം അനുളാരം. ഏത്ഥ ച **അഞ്ഞാണം** നാമ വത്ഥുത്തയസ്സ ഗുണാനം അജാനനം തത്ഥ സമ്മോഹോ. “ബുദ്ധോ നു ഖോ, ന നു ഖോ”തിആദിനാ വിചികിച്ഛാ **സംസയോ. മിച്ഛാഞാണം** നാമ തസ്സ ഗുണാനം അഗുണഭാവപരികപ്പനേന വിപരീതഗ്ഗാഹോതി വേദിതബ്ബം. ലോകുത്തരസ്സ പന സരണഗമനസ്സ നത്ഥി സംകിലേസോ. ലോകിയസ്സ ച സരണഗമനസ്സ ദുവിധോ ഭേദോ സാവജ്ജോ അനവജ്ജോ ച. തത്ഥ **സാവജ്ജോ** അഞ്ഞസത്ഥാരാദീസു അത്തനിയ്യാതനാദീഹി ഹോതി, സോ അനിട്ഠഫലോ. **അനവജ്ജോ** പന കാലകിരിയായ ഹോതി. ലോകിയഞ്ഹി സരണഗമനം സിക്ഖാപദസമാദാനം വിയ അഗ്ഗഹിതകാലപരിച്ഛേദകം ജീവിതപരിയന്തമേവ ഹോതി, തസ്മാ തസ്സ ഖന്ധഭേദേന ഭേദോ, സോ അവിപാകത്താ അഫലോ. ലോകുത്തരസ്സ പന നേവത്ഥി ഭേദോ. ഭവന്തരേപി ഹി അരിയസാവകോ അഞ്ഞം സത്ഥാരം ന ഉദ്ദിസതീതി. ഏവം സരണഗമനസ്സ **സംകിലേസോ** ച **ഭേദോ** ച വേദിതബ്ബോ.

കസ്മാ പനേത്ഥ വോദാനം ന ഗഹിതം, നനു വോദാനവിഭാവനാപി തത്ഥ കോസല്ലായ ഹോതീതി? സച്ചമേതം, തം പന സംകിലേസഗ്ഗഹണേന അത്ഥതോ ദീപിതം ഹോതീതി ന ഗഹിതം. യാനി ഹി തേസം സംകിലേസകാരണാനി അഞ്ഞാണാദീനി , തേസം സബ്ബേന സബ്ബം അനുപ്പാദനേന ഉപ്പന്നാനഞ്ച പഹാനേന വോദാനം ഹോതീതി. ഏവമേത്ഥ “സരണം സരണഗമന”ന്തിആദീനം പപഞ്ചോ വേദിതബ്ബോ. ഇമസ്സ പന യഥാവുത്തപപഞ്ചസ്സ ഇധ അവചനേ കാരണം ദസ്സേന്തോ ആഹ **“സോ പന ഇധ വുച്ചമാനോ”**തിആദി. തത്ഥ **സരണവണ്ണനതോ**തി സാമഞ്ഞഫലസുത്തേ വുത്തസരണവണ്ണനതോ.

സരണഗമനസംകിലേസഭേദകഥാ നിട്ഠിതാ.

ഉപാസകത്തപടിവേദനാകഥാ

ഏവം ധാരേതൂതി ഏവം ജാനാതൂതി അത്ഥോ. ഏത്ഥ **കോ ഉപാസകോ**തി സരൂപപുച്ഛാ, തസ്മാ കിംലക്ഖണോ ഉപാസകോതി വുത്തം ഹോതി. **കസ്മാ**തി ഹേതുപുച്ഛാ. തേന കേന പവത്തിനിമിത്തേന ഉപാസകസദ്ദോ തസ്മിം പുഗ്ഗലേ നിരുള്ഹോതി ദസ്സേതി. തേനാഹ **“കസ്മാ ഉപാസകോതി വുച്ചതീ”**തി. സദ്ദസ്സ ഹി അഭിധേയ്യപവത്തിനിമിത്തം തദത്ഥസ്സ തബ്ഭാവകാരണം. **കിമസ്സ സീല**ന്തി കീദിസം അസ്സ ഉപാസകസ്സ സീലം, കിത്തകേന സീലേനായം സീലസമ്പന്നോ നാമ ഹോതീതി അത്ഥോ. **കോ ആജീവോ**തി കോ അസ്സ സമ്മാആജീവോ. സോ പന മിച്ഛാജീവസ്സ പരിവജ്ജനേന ഹോതീതി സോപി വിഭജീയതി. **കാ വിപത്തീ**തി കസ്സ സീലസ്സ ആജീവസ്സ വാ വിപത്തി. അനന്തരസ്സ ഹി വിധി വാ പടിസേധോ വാ. **സമ്പത്തീ**തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ.

ഇദം പകിണ്ണകം വേദിതബ്ബന്തി കഥം വേദിതബ്ബം? വുച്ചതേ - **കോ ഉപാസകോ**തി ഖത്തിയാദീസു യോ കോചി തിസരണം ഗതോ ഗഹട്ഠോ. സരണഗമനമേവ ഹേത്ഥ കാരണം, ന ജാതിആദിവിസേസോ. വുത്തഞ്ഹേതം “യതോ ഖോ,

മഹാനാമ, ബുദ്ധം സരണം ഗതോ ഹോതി, ധമ്മം, സങ്ഘം സരണം ഗതോ ഹോതി. എത്താവതാ ഖോ, മഹാനാമ, ഉപാസകോ ഹോതീ"തി (സം॰ നി॰ ൫.൧൦൩൩).

കസ്മാ ഉപാസകോതി രതനത്തയഉപാസനതോ. തേനേവ സരണഗമനേന തത്ഥ ച സക്കച്ചകിരിയായ ആദരഗാരവബഹുമാനാദിയോഗേന പയിരുപാസനതോതി വുത്തം ഹോതി. സോ ഹി ബുദ്ധം ഉപാസതീതി ഉപാസകോ. ധമ്മം, സങ്ഘം ഉപാസതീതി ഉപാസകോ.

കിമസ്സ സീലന്തി പഞ്ച വേരമണിയോ. **വേരമണിയോ**തി ചേത്ഥ വേരം വുച്ചതി പാണാതിപാതാദീസു ദുസ്സീല്യം, തസ്സ മനനതോ ഹനനതോ വിനാസനതോ വേരമണിയോ പഞ്ച വിരതിയോ വിരതിപ്പധാനത്താ തസ്സ സീലസ്സ. വുത്തഞ്ഹേതം "യതോ ഖോ, മഹാനാമ, ഉപാസകോ പാണാതിപാതാ പടിവിരതോ ഹോതി, അദിന്നാദാനാ, കാമേസുമിച്ഛാചാരാ, മുസാവാദാ, സുരാമേരയമജ്ജപമാദട്ഠാനാ പടിവിരതോ ഹോതി. എത്താവതാ ഖോ, മഹാനാമ, ഉപാസകോ സീലവാ ഹോതീ"തി (സം॰ നി॰ ൫.൧൦൩൩).

കോ ആജീവോതി പഞ്ച മിച്ഛാവണിജ്ജാ പഹായ ധമ്മേന സമേന ജീവിതകപ്പനം. വുത്തഞ്ഹേതം - "പഞ്ചിമാ, ഭിക്ഖവേ, വണിജ്ജാ ഉപാസകേന അകരണീയാ. കതമാ പഞ്ച? സത്ഥവണിജ്ജാ സത്തവണിജ്ജാ മംസവണിജ്ജാ മജ്ജവണിജ്ജാ വിസവണിജ്ജാ. ഇമാ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, പഞ്ച വണിജ്ജാ ഉപാസകേന അകരണീയാ"തി (അ॰ നി॰ ൫.൧൭൭).

എത്ഥ ച **സത്ഥവണിജ്ജാ**തി ആവുധഭണ്ഡം കത്വാ വാ കാരേത്വാ വാ യഥാകതം വാ പടിലഭിത്വാ തസ്സ വിക്കയോ. **സത്തവണിജ്ജാ**തി മനുസ്സവിക്കയോ. **മംസവണിജ്ജാ**തി സൂനകാരാദയോ വിയ മിഗസൂകരാദികേ പോസേത്വാ മംസം സമ്പാദേത്വാ വിക്കയോ. **മജ്ജവണിജ്ജാ**തി യം കിഞ്ചി മജ്ജം യോജേത്വാ തസ്സ വിക്കയോ. **വിസവണിജ്ജാ**തി വിസം യോജേത്വാ സങ്ഗഹേത്വാ വാ തസ്സ വിക്കയോ. തത്ഥ സത്ഥവണിജ്ജാ പരോപരോധനിമിത്തതായ അകരണീയാ വുത്താ, സത്തവണിജ്ജാ അഭുജിസ്സഭാവകരണതോ, മംസവിസവണിജ്ജാ വധഹേതുതോ, മജ്ജവണിജ്ജാ പമാദട്ഠാനതോതി വേദിതബ്ബാ.

കാ വിപത്തീതി യാ തസ്സേവ സീലസ്സ ച ആജീവസ്സ ച വിപത്തി ഭേദോ കോപോ പകോപോ ച, അയമസ്സ വിപത്തി. അപിച യായ എസ ചണ്ഡാലോ ചേവ ഹോതി മലഞ്ച പടികുട്ഠോ ച, സാപിസ്സ വിപത്തീതി വേദിതബ്ബാ. തേ ച അത്ഥതോ അസ്സദ്ധിയാദയോ പഞ്ച ധമ്മാ ഹോന്തി. യഥാഹ -

> "പഞ്ചഹി, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മേഹി സമന്നാഗതോ ഉപാസകോ ഉപാസകചണ്ഡാലോ ച ഹോതി ഉപാസകമലഞ്ച ഉപാസകപടികുട്ഠോ ച. കതമേഹി പഞ്ചഹി? അസ്സദ്ധോ ഹോതി, ദുസ്സീലോ ഹോതി, കോതൂഹലമങ്ഗലികോ ഹോതി, മങ്ഗലം പച്ചേതി, നോ കമ്മം , ഇതോ ച ബഹിദ്ധാ ദക്ഖിണേയ്യം പരിയേസതി, തത്ഥ ച പുബ്ബകാരം കരോതീ"തി (അ॰ നി॰ ൫.൧൭൫).

എത്ഥ ച **ഉപാസകപടികുട്ഠോ**തി ഉപാസകനിഹീനോ. ബുദ്ധാദീസു കമ്മകമ്മഫലേസു ച സദ്ധാവിപരിയായോ അസ്സദ്ധിയം മിച്ഛാധിമോക്ഖോ, യഥാവുത്തേന അസ്സദ്ധിയേന സമന്നാഗതോ **അസ്സദ്ധോ**. യഥാവുത്തസീലവിപത്തിആജീവവിപത്തിവസേന **ദുസ്സീലോ**. "ഇമിനാ ദിട്ഠാദിനാ ഇദം നാമ മങ്ഗലം ഹോതീ"തി എവം ബാലജനപരികപ്പിതകോതൂഹലസങ്ഖാതേന ദിട്ഠസുതമുതമങ്ഗലേന സമന്നാഗതോ **കോതൂഹലമങ്ഗലികോ. മങ്ഗലം പച്ചേതീ**തി ദിട്ഠമങ്ഗലാദിഭേദം മങ്ഗലമേവ പത്തിയായതി. **നോ കമ്മ**ന്തി കമ്മസ്സകതം നോ പത്തിയായതി. **ഇതോബഹിദ്ധാ**തി ഇതോ സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധസാസനതോ ബഹിദ്ധാ ബാഹിരകസമയേ. **ദക്ഖിണേയ്യം പരിയേസതീ**തി ദുപ്പടിപന്നം ദക്ഖിണാരഹസഞ്ഞീ ഗവേസതി. **പുബ്ബകാരം കരോതീ**തി ദാനമാനനാദികം കുസലകിരിയം പഠമതരം കരോതി. എത്ഥ ച ദക്ഖിണേയ്യപരിയേസനപുബ്ബകാരേ എകം കത്വാ പഞ്ച ധമ്മാ വേദിതബ്ബാ.

കാ സമ്പത്തീതി സാവ തസ്സ സീലസമ്പദാ ച ആജീവസമ്പദാ ച സമ്പത്തി, യേ ചസ്സ രതനഭാവാദികരാ സദ്ധാദയോ പഞ്ച ധമ്മാ. യഥാഹ -

> "പഞ്ചഹി, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മേഹി സമന്നാഗതോ ഉപാസകോ ഉപാസകരതനഞ്ച ഹോതി ഉപാസകപദുമഞ്ച ഉപാസകപുണ്ഡരീകോ ച. കതമേഹി പഞ്ചഹി? സദ്ധോ ഹോതി, സീലവാ ഹോതി, ന കോതൂഹലമങ്ഗലികോ ഹോതി, കമ്മം പച്ചേതി, നോ മങ്ഗലം, ന ഇതോ ബഹിദ്ധാ ദക്ഖിണേയ്യം പരിയേസതി, ഇധ ച പുബ്ബകാരം കരോതീ"തി.

എത്ഥ ച ചതുന്നമ്പി പരിസാനം രതിജനനട്ഠേന ഉപാസകോവ രതനം **ഉപാസകരതനം,** ഗുണസോഭാകിത്തിസദ്ദസുഗന്ധതാഹി ഉപാസകോവ പദുമം **ഉപാസകപദുമം,** തഥാ **ഉപാസകപുണ്ഡരീകോ** ച വേദിതബ്ബോ. സേസമേത്ഥ വിപത്തിയം വുത്തവിപരിയായേന വിഞ്ഞേയ്യം. എവമിദം "കോ ഉപാസകോ"തിആദികം പകിണ്ണകം വിത്ഥാരതോ വേദിതബ്ബം. ഇമസ്സ പന പകിണ്ണകസ്സ ഇധ വിത്ഥാരേത്വാ അവചനേ കാരണം ദസ്സേന്തോ ആഹ **"തം അതിഭാരിയകരണതോ"**തിആദി.

ആദിമ്ഹീതി ആദിഅത്ഥേ. **കോടിയ**ന്തി പരിയന്തകോടിയം. **വിഹാരഗ്ഗേനാ**തി ഓവരകകോട്ഠാസേന, "ഇമസ്മിം ഗബ്ഭേ വസന്താനം ഇദം പനസഫലം പാപുണാതീ"തിആദിനാ തംതംവസനട്ഠാനകോട്ഠാസേനാതി അത്ഥോ. **അജ്ജത**ന്തി അജ്ജ ഇച്ചേവ അത്ഥോ. **പാണേഹി ഉപേത**ന്തി ഇമിനാ തസ്സ സരണഗമനസ്സ ആപാണകോടികതം ദസ്സേന്തോ **"യാവ മേ ജീവിതം പവത്തതീ"**തിആദീനി വത്വാ പുന ജീവിതേനപഹം വത്ഥുത്തയം പടിപൂജേന്തോ സരണഗമനഞ്ച രക്ഖാമീതി ഉപ്പന്നം തസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ അധിപ്പായം വിഭാവേന്തോ **"അഹഞ്ഹീ"**തിആദിമാഹ. **പാണേഹി ഉപേത**ന്തി ഹി യാവ മേ പാണാ ധരന്തി, താവ സരണം ഉപേതം, ഉപേന്തോ ന വാചാമത്തേന ന എകവാരം ചിത്തുപ്പാദനമത്തേന, അഥ ഖോ പാണാനം പരിച്ചജനവസേന യാവജീവം ഉപേതന്തി എവമേത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

അധിവാസേതൂതി സാദിയതു, തം പന സാദിയനം മനസാ സമ്പടിഗ്ഗഹോ ഹോതീതി ആഹ **"സമ്പടിച്ഛതൂ"**തി. **കായങ്ഗ**ന്തി കായമേവ അങ്ഗന്തി വദന്തി, കായസ്സ വാ അങ്ഗം സീസാദി കായങ്ഗം, സീസാദി സരീരാവയവന്തി വുത്തം ഹോതി. **വാചങ്ഗ**ന്തി "ഹോതു സാധൂ"തി എവമാദിവാചായ അങ്ഗം അവയവം. വാചങ്ഗസ്സ ചോപനം വാചായ പവത്തനമേവാതി വേദിതബ്ബം. **അബ്ഭന്തരേയേവാ**തി അത്തനോ ചിത്തസന്താനേയേവ. **ഖന്തിം ചാരേത്വാ**തി

ഖന്തിം പവത്തേത്വാ, രുചിം ഉപ്പാദേത്വാതി വുത്തം ഹോതി. "ഖന്തിം ധാരേത്വാ"തിപി പാഠോ, ഉപ്പന്നം രുചിം അബ്ഭന്തരേയേവ ധാരേത്വാ വചീഭേദേന അപകാസേത്വാതി വുത്തം ഹോതി.

കഥം പന വേരഞ്ജോ ബ്രാഹ്മണോ ഭഗവതോ അധിവാസനം അഞ്ഞാസി. ന ഹി തേന സക്കാ ഭഗവതോ ചിത്തപ്പവത്തി പച്ചക്ഖതോ വിഞ്ഞാതും, തസ്മാ "ഭഗവതോ അധിവാസനം വിദിത്വാ"തി കസ്മാ വുത്തന്തി ചേ? കിഞ്ചാപി തേന ന സക്കാ ചിത്തപ്പവത്തി പച്ചക്ഖതോ വിഞ്ഞാതും, തഥാപി ആകാരസല്ലക്ഖണകുസലതായ അന്വയബ്യതിരേകവസേന അനുമാനതോ അഞ്ഞാസീതി ദസ്സേന്തോ ആഹ **"സചേ മേ സമണോ ഗോതമോ"**തിആദി. **ആകാരസല്ലക്ഖണകുസലതായാ**തി ചിത്തപ്പവത്തിആകാരവിജാനനേ ഛേകതായ, അധിപ്പായവിജാനനേ കുസലതായാതി വുത്തം ഹോതി. **ദസനഖസമോധാനസമുജ്ജല**ന്തി ദ്വീസു ഹത്ഥേസു ദസന്നം നഖാനം സമോധാനേന ഏകീഭാവേന സമുജ്ജലന്തം. **അഞ്ജലി**ന്തി ഹത്ഥപുടം. **പടിമുഖോയേവാ**തി അഭിമുഖോയേവ, ന ഭഗവതോ പിട്ഠിം ദസ്സേത്വാതി അത്ഥോ. **വന്ദിത്വാ**തി പഞ്ചപതിട്ഠിതേന വന്ദിത്വാ.

ഉപാസകത്തപടിവേദനാകഥാ നിട്ഠിതാ.

ദുബ്ഭിക്ഖകഥാ

ഏന്തു. സുസസ്സകാലേപീതി സമ്പന്നസസ്സകാലേപി. **അതിസമഗ്ഘേപീ**തി അതിസയേന അപ്പഗ്ഘേപി, യദാ കിഞ്ചിദേവ ദത്വാ ബഹും പുബ്ബണ്ണാപരണ്ണം ഗണ്ഹന്തി, താദിസേ കാലേപീതി അത്ഥോ. സാലിആദി ധഞ്ഞം **പുബ്ബണ്ണം,** മുഗ്ഗമാസാദി **അപരണ്ണം**. ദ്വിധാ പവത്തം ഈഹിതം ഏത്ഥാതി ദ്വീഹിതികാതി മജ്ഝപദലോപീബാഹിരത്ഥസമാസോയമീതി ദസ്സേന്തോ ആഹ **"ദ്വിധാ പവത്തഈഹിതികാ"**തി. ഈഹനം ഈഹിതന്തി ഈഹിതസദ്ദോയം ഭാവസാധനോതി ആഹ **"ഈഹിതം നാമ ഇരിയാ"**തി. തത്ഥ **ഇരിയാ**തി കിരിയാ. കസ്സ പനേസാ കിരിയാതി ആഹ **"ചിത്തഇരിയാ"**തി, ചിത്തകിരിയാ ചിത്തപ്പയോഗോതി അത്ഥോ. തേനേവാഹ **"ചിത്തഈഹാ"**തി. കഥം പനേത്ഥ ഈഹിതസ്സ ദ്വിധാ പവത്തീതി ആഹ **"ലച്ഛാമ നു ഖോ"**തിആദി. തത്ഥ **ലച്ഛാമ നു ഖോ**തി ഇദം ദുഗ്ഗതാനം വസേന വുത്തം. **ജീവിതും വാ സക്ഖിസ്സാമ നു ഖോ, നോ**തി ഇദം പന ഇസ്സരാനം വസേന വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം. **ഭിക്ഖമാനാ**തി യാചമാനാ. "ദുഹിതികാ"തിപി പാഠോ. തത്ഥാപി വുത്തനയേനേവത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ദ്വി-സദ്ദസ്സ ഹി ദു-സദ്ദാദേസേനായം നിദ്ദേസോ ഹോതി. ദുക്ഖം വാ ഈഹിതം ഏത്ഥ ന സക്കാ കോചി പയോഗോ സുഖേന കാതുന്തി **ദുഹിതികാ,** ദുക്കരജീവിതപ്പയോഗാതി അത്ഥോ.

ദു-സദ്ദേ വാ ഉകാരസ്സ വകാരം കത്വാ ദ്വീഹിതികാതി അയം നിദ്ദേസോതി ആഹ **"അഥ വാ"**തിആദി. **ബ്യാധി രോഗോ**തി ഏതാനി "ആതുരതാ"തി ഇമസ്സ വേവചനാനി. തേന സേതട്ടികാ നാമ ഏകാ രോഗജാതീതി ദസ്സേതി. സോ പന രോഗോ പാണകദോസേന സമ്ഭവതി. ഏകോ കിര പാണകോ നാളമജ്ഝഗതം ഗണ്ഠിം വിജ്ഝതി, യേന വിദ്ധത്താ നിക്ഖന്തമ്പി സാലിസീസം ഖീരം ഗഹേതും ന സക്കോതി. തേനാഹ **"പച്ഛിന്നഖീര"**ന്തിആദി.

വുത്തസസ്സന്തി വപിതസസ്സം. **തത്ഥാ**തി വേരഞ്ജായം. സലാകാമത്തം വുത്തം ഏത്ഥാതി **സലാകാവുത്താ,** പുരിമപദേ ഉത്തരപദലോപേനായം നിദ്ദേസോ. തേനാഹ **"സലാകാ ഏവ സമ്പജ്ജതീ"**തി. യം തത്ഥ വുത്തം വാപിതം, തം സലാകാമത്തമേവ അഹോസി, ഫലം ന ജായതീതി അത്ഥോ. **സമ്പജ്ജതീ**തി ച ഇമിനാ "സലാകാവുത്താ"തി ഏത്ഥായം വുത്തസദ്ദോ നിപ്ഫത്തിഅത്ഥോതി ദസ്സേതി. **സലാകായാ**തി വേളുവിലീവതാലപണ്ണാദീഹി കതസലാകായ. **ധഞ്ഞവിക്കയകാനം സന്തിക**ന്തി ധഞ്ഞം വിക്കിണന്തീതി ധഞ്ഞവിക്കയകാ, തേസം സമീപന്തി അത്ഥോ. **കയകേസൂ**തി ധഞ്ഞഗണ്ഹനകേസു. **കിണിത്വാ**തി ഗഹേത്വാ. **ധഞ്ഞകരണട്ഠാനേ**തി കോട്ഠാഗാരസ്സ സമീപട്ഠാനേ, ധഞ്ഞമിനനട്ഠാനേതി വുത്തം ഹോതി . **വണ്ണജ്ഝക്ഖ**ന്തി കഹാപണപരിക്ഖകം. **നസുകരാ ഉഞ്ഛേന പഗ്ഗഹേന യാപേതു**ന്തി പഗ്ഗയ്ഹതീതി പഗ്ഗഹോ, പത്തോ. തേന പഗ്ഗഹേന പത്തേനാതി അത്ഥോ, പത്തം ഗഹേത്വാ ഭിക്ഖാചരിയായ യാപേതും ന സക്കാതി വുത്തം ഹോതി. തേനേവാഹ **"പഗ്ഗഹേന യോ ഉഞ്ഛോ"**തിആദി. **നസുകരാ**തി സുകരഭാവോ ഏത്ഥ നത്ഥീതി നസുകരാ. **പിണ്ഡായ ചരിത്വാ**തി പിണ്ഡായ ചരണഹേതു. ഹേതുഅത്ഥേപി ഹി ത്വാസദ്ദമേകേ ഇച്ഛന്തി.

ഉത്തരാപഥതോ ആഗതാ, ഉത്തരാപഥോ വാ നിവാസോ ഏതേസന്തി ഉത്തരാപഥകാതി വത്തബ്ബേ നിരുത്തിനയേന "ഉത്തരാഹകാ"തി വുത്തം. തേനാഹ **"ഉത്തരാപഥവാസികാ"**തിആദി. "ഉത്തരാപഥകാ"ഇച്ചേവ വാ പാളിപാഠോ വേദിതബ്ബോ. കേചി പന "ഉത്തരം വിസിട്ഠം ഭണ്ഡം ആഹരന്തീതി ഉത്തരാഹകാ, ഉത്തരം വാ അധികം അഗ്ഘം നേന്തീതി ഉത്തരാഹകാ"തിആദിനാ അഞ്ഞേന പകാരേന അത്ഥം വണ്ണയന്തി. **അസ്സാനം ഉട്ഠാനട്ഠാനേ**തി അസ്സാനം ആകരട്ഠാനേ. **വേരഞ്ജ**ന്തി വേരഞ്ജായം. ഭുമ്മത്ഥേ ഹേതം ഉപയോഗവചനം. **മന്ദിര**ന്തി അസ്സസാലം. **അസ്സമണ്ഡലികായോതി പഞ്ഞായിംസൂ**തി പരിമണ്ഡലാകാരേന കതത്താ അസ്സമണ്ഡലികായോതി പാകടാ അഹേസും. ഏവം കതാനഞ്ച അസ്സസാലാനം ബഹുത്താ ബഹുവചനനിദ്ദേസോ കതോ. ദസന്നം ദസന്നം അസ്സാനം വസനോകാസോ ഏകേകാ അസ്സമണ്ഡലികാതിപി വദന്തി. **അദ്ധാനക്ഖമാ ന ഹോന്തീ**തി ദീഘകാലം പവത്തേതും ഖമാ ന ഹോന്തി, ന ചിരകാലപ്പവത്തിനോതി വുത്തം ഹോതി.

ഗങ്ഗായ ദക്ഖിണാ ദിസാ അപ്പതിരൂപദേസോ, ഉത്തരാ ദിസാ പതിരൂപദേസോതി അധിപ്പായേനാഹ **"ന ഹി തേ"**തിആദി. ഗങ്ഗായ ദക്ഖിണതീരജാതാ **ദക്ഖിണാപഥമനുസ്സാ**. "അമ്ഹാകം ബുദ്ധോ"തി ഏവം ബുദ്ധം മമായന്തീതി **ബുദ്ധമാമകാ**. ഏവം സേസേസുപി. **പടിയാദേതു**ന്തി സമ്പാദേതും. **നിച്ചഭത്തസങ്ഖേപേനാ**തി നിച്ചഭത്താകാരേന. **പുബ്ബണ്ഹസമയ**ന്തി ഇദം ഭുമ്മത്ഥേ ഉപയോഗവചനന്തി ആഹ **"പുബ്ബണ്ഹസമയേതി അത്ഥോ"**തി. അച്ചന്തസംയോഗേ വാ ഇദം ഉപയോഗവചനന്തി ദസ്സേതും യഥാ അച്ചന്തസംയോഗത്ഥോ സമ്ഭവതി, തഥാ അത്ഥം ദസ്സേന്തോ ആഹ **"പുബ്ബണ്ഹേ വാ സമയ"**ന്തിആദി. **ഏവ**ന്തി ഏവം പച്ഛാ വുത്തനയേന അത്ഥേ വുച്ചമാനേ. നനു ച വിഹാരേ നിസീദന്താപി അന്തരവാസകം നിവാസേത്വാവ നിസീദന്തി, തസ്മാ "നിവാസേത്വാ"തി ഇദം കസ്മാ വുത്തന്തി ആഹ **"വിഹാരനിവാസനപരിവത്തനവസേനാ"**തിആദി. വിഹാരനിവാസനപരിവത്തനഞ്ച വിഹാരേ നിസിന്നകാലേ നിവത്ഥമ്പി പുന ഗാമപ്പവേസനസമയേ ചാലേത്വാ ഇതോ ചിതോ ച സണ്ഠപേത്വാ സക്കച്ചം നിവാസനമേവാതി വേദിതബ്ബം. തേനേവാഹ **"ന ഹി തേ തതോ പുബ്ബേ അനിവത്ഥാ അഹേസു"**ന്തി. **പത്തചീവരമാദായാ**തി പത്തഞ്ച ചീവരഞ്ച ഗഹേത്വാ. ഗഹണഞ്ചേത്ഥ ന കേവലം ഹത്ഥേനേവ, അഥ ഖോ യേന കേനചി ആകാരേന ധാരണമേവാതി ദസ്സേന്തോ യഥാസമ്ഭവമത്ഥയോജനം കരോതി **"പത്തം ഹത്ഥേഹീ"**തിആദിനാ.

ഗതഗതട്ഠാനേതി അസ്സമണ്ഡലികാസു സമ്പത്തസമ്പത്തട്ഠാനേ. **ഉദുക്ഖലേ കോട്ടേത്വാ കോട്ടേത്വാ പരിഭുഞ്ജന്തീ**തി ഏത്ഥ കസ്മാ പന തേ ഭിക്ഖൂ സയമേവ ഏവം കത്വാ പരിഭുഞ്ജന്തി, കിമേവം ലദ്ധം കപ്പിയകാരകേഹി യാഗും വാ ഭത്തം വാ പചാപേത്വാ സയം വാ പചിത്വാ പരിഭുഞ്ജിതും ന വട്ടതീതി ആഹ **"ഥേരാനം കോചി കപ്പിയകാരകോ

നത്ഥീ"തിആദി. കപ്പിയാകപ്പിയഭാവം അനപേക്ഖിത്വാ ഭിക്ഖൂനം ഏവം കാതും സാരുപ്പം ന ഹോതീതി വത്വാ പുന അകപ്പിയഭാവമ്പി ദസ്സേന്തോ ആഹ **"ന ച വട്ടതീ"**തി. ഭാജനാദിപരിഹരണവസേന ബഹുഭണ്ഡികതായ അഭാവതോ വുത്തം **"സല്ലഹുകവുത്തിതാ"**തി. **സകം സകം പടിവീസ**ന്തി അത്തനോ അത്തനോ കോട്ഠാസം. **അപ്പോസ്സുക്കാ**തി സമണധമ്മതോ അഞ്ഞത്ഥ നിരുസ്സാഹാ. **തദുപിയ**ന്തി തദനുരൂപം. **പിസതീ**തി ചുണ്ണേതി. പുഞ്ഞഞാണവിസേസേഹി കത്തബ്ബകമ്മസ്സ മനാപതാ ഹോതീതി ആഹ **"പുഞ്ഞവതാ"**തിആദി. **നന്തി** നം പത്ഥപുലകം. "ന തതോ പട്ഠായാ"തി വചനതോ തതോ പുബ്ബേ ഭഗവതോ പിണ്ഡായ ചരണമ്പി ദസ്സിതന്തി വേദിതബ്ബം.

ലദ്ധാതി ലഭിത്വാ. "ലദ്ധോ"തി വാ പാഠോ, ഉപട്ഠാകട്ഠാനം നേവ ലദ്ധോതി അത്ഥോ. കദാ പന ഥേരോ ഉപട്ഠാകട്ഠാനം ലദ്ധോതി? വുച്ചതേ (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൧൧; അ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൨൧൯-൨൨൩) - ഏകദാ കിര ഭഗവാ നാഗസമാലത്ഥേരേന സദ്ധിം അദ്ധാനമഗ്ഗപ്പടിപന്നോ ദ്വേധാപഥം പത്തോ. ഥേരോ മഗ്ഗാ ഉക്കമ്മ "ഭഗവാ അഹം ഇമിനാ മഗ്ഗേന ഗച്ഛാമീ"തി ആഹ. അഥ നം ഭഗവാ "ഏഹി ഭിക്ഖു, ഇമിനാ ഗച്ഛാമാ"തി ആഹ. സോ "ഹന്ദ ഭഗവാ തുമ്ഹാകം പത്തചീവരം ഗണ്ഹഥ, അഹം ഇമിനാ ഗച്ഛാമീ"തി വത്വാ പത്തചീവരം ഛമായം ഠപേതും ആരദ്ധോ. അഥ ഭഗവാ "ആഹര ഭിക്ഖൂ"തി വത്വാ പത്തചീവരം ഗഹേത്വാ ഗതോ. തസ്സപി ഭിക്ഖുനോ ഇതരേന മഗ്ഗേന ഗച്ഛതോ ചോരാ പത്തചീവരഞ്ചേവ ഹരിംസു, സീസഞ്ച ഭിന്ദിംസു. സോ "ഭഗവാ ദാനി മേ പടിസരണം, ന അഞ്ഞോ"തി ചിന്തേത്വാ ലോഹിതേന ഗളന്തേന ഭഗവതോ സന്തികം ആഗമി. "കിമിദം ഭിക്ഖൂ"തി ച വുത്തേ തം പവത്തിം ആരോചേസി. അഥ നം ഭഗവാ "മാ ചിന്തയി ഭിക്ഖു, ഏതം കാരണംയേവ തേ നിവാരയിമ്ഹാ"തി വത്വാ സമസ്സാസേസി.

ഏകദാ പന ഭഗവാ മേഘിയത്ഥേരേന സദ്ധിം പാചീനവംസമിഗദായേ ജന്തുഗാമം അഗമാസി. തത്രാപി മേഘിയോ ജന്തുഗാമേ പിണ്ഡായ ചരിത്വാ നദീതീരേ പാസാദികം അമ്ബവനം ദിസ്വാ "ഭഗവാ തുമ്ഹാകം പത്തചീവരം ഗണ്ഹഥ, അഹം ഏതസ്മിം അമ്ബവനേ സമണധമ്മം കരോമീ"തി വത്വാ ഭഗവതാ തിക്ഖത്തും നിവാരിയമാനോപി ഗന്ത്വാ അകുസലവിതക്കേഹി അന്വാസത്തോ പച്ചാഗന്ത്വാ തം പവത്തിം ആരോചേസി. തമ്പി ഭഗവാ "ഇദമേവ തേ കാരണം സല്ലക്ഖയിത്വാ നിവാരയിമ്ഹാ"തി വത്വാ അനുപുബ്ബേന സാവത്ഥിം അഗമാസി. തത്ഥ ഗന്ധകുടിപരിവേണേ പഞ്ഞത്തവരബുദ്ധാസനേ നിസിന്നോ ഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവുതോ ഭിക്ഖൂ ആമന്തേസി - "ഭിക്ഖവേ, ഇദാനിമ്ഹി മഹല്ലകോ, ഏകച്ചേ ഭിക്ഖൂ 'ഇമിനാ മഗ്ഗേന ഗച്ഛാമാ'തി വുത്തേ അഞ്ഞേന ഗച്ഛന്തി, ഏകച്ചേ മയ്ഹം പത്തചീവരം ഭൂമിയം നിക്ഖിപന്തി, മയ്ഹം നിബദ്ധുപട്ഠാകം ഭിക്ഖും ജാനാഥാ"തി. ഭിക്ഖൂനം ധമ്മസംവേഗോ ഉദപാദി. അഥായസ്മാ സാരിപുത്തോ ഉട്ഠായ ഭഗവന്തം വന്ദിത്വാ "അഹം, ഭന്തേ, തുമ്ഹേയേവ പത്ഥയമാനോ സതസഹസ്സകപ്പാധികം അസങ്ഖ്യേയ്യം പാരമിയോ പൂരേസിം, നനു മാദിസോ മഹാപഞ്ഞോ ഉപട്ഠാകോ നാമ വട്ടതി, അഹം ഉപട്ഠഹിസ്സാമീ"തി ആഹ. തം ഭഗവാ "അലം, സാരിപുത്ത, യസ്സം ദിസായം ത്വം വിഹരസി, അസുഞ്ഞായേവ സാ ദിസാ, തവ ഓവാദോ ബുദ്ധാനം ഓവാദസദിസോ, ന മേ തയാ ഉപട്ഠാകകിച്ചം അത്ഥീ"തി പടിക്ഖിപി. ഏതേനേവുപായേന മഹാമോഗ്ഗല്ലാനം ആദിം കത്വാ അസീതിമഹാസാവകാ ഉട്ഠഹിംസു. സബ്ബേ ഭഗവാ പടിക്ഖിപി.

ആനന്ദത്ഥേരോ പന തുണ്ഹീയേവ നിസീദി. അഥ നം ഭിക്ഖൂ ആഹംസു "ആവുസോ, ഭിക്ഖുസങ്ഘോ ഉപട്ഠാകട്ഠാനം യാചതി, ത്വമ്പി യാചാഹീ"തി. യാചിത്വാ ലദ്ധട്ഠാനം നാമ ആവുസോ കീദിസം ഹോതി, കിം മം സത്ഥാ ന പസ്സതി, സചേ രോചേസ്സതി, "ആനന്ദോ മം ഉപട്ഠാതൂ"തി വക്ഖതീതി. അഥ ഭഗവാ "ന, ഭിക്ഖവേ, ആനന്ദോ അഞ്ഞേന ഉസ്സാഹേതബ്ബോ, സയമേവ ജാനിത്വാ മം ഉപട്ഠഹിസ്സതീ"തി ആഹ. തതോ ഭിക്ഖൂ "ഉട്ഠേഹി ആവുസോ ആനന്ദ, ഉട്ഠേഹി, ആവുസോ ആനന്ദ, ദസബലം ഉപട്ഠാകട്ഠാനം യാചാഹീ"തി ആഹംസു. ഥേരോ ഉട്ഠഹിത്വാ ചത്താരോ പടിക്ഖേപേ ച ചതസ്സോ ച ആയാചനാതി അട്ഠ വരേ യാചി.

ചത്താരോ പടിക്ഖേപാ നാമ "സചേ മേ, ഭന്തേ ഭഗവാ, അത്തനാ ലദ്ധം പണീതം ചീവരം ന ദസ്സതി , പിണ്ഡപാതം ന ദസ്സതി, ഏകഗന്ധകുടിയം വസിതും ന ദസ്സതി, നിമന്തനം ഗഹേത്വാ ന ഗമിസ്സതി, ഏവാഹം ഭഗവന്തം ഉപട്ഠഹിസ്സാമീ"തി വത്വാ "കം പനേത്ഥ, ആനന്ദ, ആദീനവം അദ്ദസാ"തി വുത്തേ ആഹ "സചാഹം, ഭന്തേ, ഇമാനി വത്ഥൂനി ലഭിസ്സാമി, ഭവിസ്സന്തി വത്താരോ 'ആനന്ദോ ദസബലേന ലദ്ധം പണീതം ചീവരം പരിഭുഞ്ജതി, പിണ്ഡപാതം പരിഭുഞ്ജതി, ഏകഗന്ധകുടിയം വസതി, ഏകനിമന്തനം ഗച്ഛതി, ഏതം ലാഭം ലഭന്തോ തഥാഗതം ഉപട്ഠാതി, കോ ഏവം ഉപട്ഠഹതോ ഭാരോ'"തി. ഇമേ ചത്താരോ പടിക്ഖേപേ യാചി.

ചതസ്സോ ആയാചനാ നാമ "സചേ, ഭന്തേ ഭഗവാ, മയാ ഗഹിതം നിമന്തനം ഗമിസ്സതി, സചാഹം തിരോരട്ഠാ തിരോജനപദാ ഭഗവന്തം ദട്ഠും ആഗതപരിസം ആഗതക്ഖണേ ഏവ ഭഗവന്തം ദസ്സേതും ലച്ഛാമി, യദാ മേ കങ്ഖാ ഉപ്പജ്ജതി, തസ്മിംയേവ ഖണേ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിതും ലച്ഛാമി, തഥാ യം ഭഗവാ മയ്ഹം പരമ്മുഖം ധമ്മം ദേസേതി, തം ആഗന്ത്വാ മയ്ഹം കഥേസ്സതി, ഏവാഹം ഭഗവന്തം ഉപട്ഠഹിസ്സാമീ"തി വത്വാ "കം പനേത്ഥ, ആനന്ദ, ആനിസംസം പസ്സസീ"തി വുത്തേ ആഹ "ഇധ, ഭന്തേ, സദ്ധാ കുലപുത്താ ഭഗവതോ ഓകാസം അലഭന്താ മം ഏവം വദന്തി 'സ്വേവ, ഭന്തേ ആനന്ദ, ഭഗവതാ സദ്ധിം അമ്ഹാകം ഘരേ ഭിക്ഖം ഗണ്ഹേയ്യാഥാ'തി. സചേ ഭഗവാ തത്ഥ ന ഗമിസ്സതി, ഇച്ഛിതക്ഖണേയേവ പരിസം ദസ്സേതും കങ്ഖഞ്ച വിനോദേതും ഓകാസം ന ലച്ഛാമി, ഭവിസ്സന്തി വത്താരോ 'കിം ആനന്ദോ ദസബലം ഉപട്ഠാതി, ഏത്തകമ്പിസ്സ അനുഗ്ഗഹം ഭഗവാ ന കരോതീ'തി. ഭഗവതോ ച പരമ്മുഖാ മം പുച്ഛിസ്സന്തി 'അയം, ആവുസോ ആനന്ദ, ഗാഥാ ഇദം സുത്തം ഇദം ജാതകം കത്ഥ ദേസിത'ന്തി. സചാഹം തം ന സമ്പായിസ്സാമി, ഭവിസ്സന്തി വത്താരോ 'ഏത്തകമ്പി, ആവുസോ, ന ജാനാസി, കസ്മാ ത്വം ഛായാ വിയ ഭഗവന്തം ന വിജഹന്തോ ദീഘരത്തം ചിരം വിചരീ'തി. തേനാഹം പരമ്മുഖാ ദേസിതസ്സപി ധമ്മസ്സ പുന കഥനം ഇച്ഛാമീ"തി. ഇമാ ചതസ്സോ ആയാചനാ യാചി. ഭഗവാപിസ്സ അദാസി. ഏവം ഇമേ അട്ഠ വരേ ഗഹേത്വാ നിബദ്ധുപട്ഠാകോ അഹോസി.

തസ്സേവ ഠാനന്തരസ്സ അത്ഥായ കപ്പസതസഹസ്സം പൂരിതാനം പാരമീനം ഫലം പാപുണി, പാപുണിത്വാ ച ഉപട്ഠാകാനം അഗ്ഗോ ഹുത്വാ ഭഗവന്തം ഉപട്ഠഹി. ഥേരോ ഹി ഉപട്ഠാകട്ഠാനം ലദ്ധകാലതോ പട്ഠായ ഭഗവന്തം ദുവിധേന ഉദകേന തിവിധേന ദന്തകട്ഠേന പാദപരികമ്മേന പിട്ഠിപരികമ്മേന ഗന്ധകുടിപരിവേണസമ്മജ്ജനേനാതി ഏവമാദീഹി കിച്ചേഹി ഉപട്ഠഹന്തോ "ഇമായ നാമ വേലായ സത്ഥു ഇദം നാമ ലദ്ധും വട്ടതി, ഇദം നാമ കാതും വട്ടതീ"തി ചിന്തേത്വാ തം തം നിപ്ഫാദേന്തോ മഹതിം ദണ്ഡദീപികം ഗഹേത്വാ ഏകരത്തിം ഗന്ധകുടിപരിവേണം നവ വാരേ അനുപരിയായതി. ഏവഞ്ഹിസ്സ അഹോസി "സചേ മേ ഥിനമിദ്ധം ഓക്കമേയ്യ, ഭഗവതി പക്കോസന്തേ പടിവചനം ദാതും നാഹം സക്കുണേയ്യ"ന്തി. തസ്മാ സബ്ബരത്തിം ദണ്ഡദീപികം ഹത്ഥേന ന മുഞ്ചതി, ഏവമേതസ്സ നിബദ്ധുപട്ഠാകട്ഠാനസ്സ അലദ്ധഭാവം സന്ധായ വുത്തം **"നോ ച ഖോ ഉപട്ഠാകട്ഠാനം ലദ്ധാ"**തി. **നിബദ്ധുപട്ഠാകോ നാമ നത്ഥീ**തി നിയതുപട്ഠാകോ നാമ നത്ഥി. അനിയതുപട്ഠാകാ പന ഭഗവതോ പഠമബോധിയം ബഹൂ അഹേസും, തേ ദസ്സേന്തോ ആഹ **"കദാചി നാഗസമാലത്ഥേരോ"**തിആദി. ഞാതി ച സോ പസത്ഥതമഗുണയോഗതോ സേട്ഠോ ചാതി

ഞാതിസേട്ഠോ. ഏവരൂപേസു ഠാനേസു അയമേവ പതിരൂപോതി ആപദാസു ആമിസസ്സ അഭിസങ്ഖരിത്വാ ദാനം നാമ ഞാതകേനേവ കാതും യുത്തതരന്തി അധിപ്പായോ.

മാരാവട്ടനായാതി മാരേന കതചിത്താവട്ടനായ, മാരാനുഭാവേന സഞ്ജാതചിത്തസമ്മോഹേനാതി വുത്തം ഹോതി. തേനേവാഹ **"ആവട്ടേത്വാ മോഹേത്വാ"**തിആദി. **തിട്ഠന്തു...പേ॰... തമ്പി മാരോ ആവട്ടേയ്യാതി** ഫുസ്സസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കതുപചിതസ്സ അകുസലകമ്മസ്സ തദാ ലദ്ധോകാസവസേന ഉപട്ഠിതത്താ. വുത്തഞ്ഹേതം **അപദാനേ** -

"ഫുസ്സസ്സാഹം പാവചനേ, സാവകേ പരിഭാസയിം;
യവം ഖാദഥ ഭുഞ്ജഥ, മാ ച ഭുഞ്ജഥ സാലയോ.

"തേന കമ്മവിപാകേന, തേമാസം ഖാദിതം യവം;
നിമന്തിതോ ബ്രാഹ്മണേന, വേരഞ്ജായം വസിം തദാ"തി. (അപ॰ ഥേര ൧.൩൯.൮൮-൮൯);

പരിയുട്ഠിതചിത്തോതി പരിയോനദ്ധചിത്തോ, അഭിഭൂതചിത്തോതി അത്ഥോ. **ആവട്ടിതപരിയോസാനേ ആഗമിംസൂതി** മാരേന ആവട്ടേത്വാ ഗതേ പച്ഛാ ആഗമിംസു. **അവിസഹതായാതി** അസക്കുണേയ്യതായ. **അഭിഹടഭിക്ഖായാതി** പചിത്വാ അഭിഹരിയമാനഭിക്ഖായ. **നിബദ്ധദാനസ്സാതി** "ഏത്തകം കാലം ഭഗവതോ ദസ്സാമാ"തി നിച്ഛഭത്തവസേന പരിച്ഛിന്ദിത്വാ ഠപിതദാനസ്സ. **അപ്പിതവത്ഥസ്സാതി** "ഇദം ബുദ്ധസ്സ ചതുപച്ചയപരിഭോഗത്ഥ"ന്തി വിഹാരം നേത്വാ ദിന്നവത്ഥുനോ. **ന വിസഹതീതി** ന സക്കോതി. **അഭിഹടഭിക്ഖാസങ്ഖേപേനാതി** അഭിഹടഭിക്ഖാനീഹാരേന . **ബ്യാമപ്പഭായാതി** സമന്തതോ ബ്യാമമത്തായ പഭായ. ഏത്ഥ ച അനുബ്യഞ്ജനാനം ബ്യാമപ്പഭായ ച നിപ്പഭാകരണം അന്തരായോതി ദട്ഠബ്ബം. തേനേവാഹ **"ചന്ദിമസൂരിയദേവബ്രഹ്മാനമ്പി ഹീ"**തിആദി. അനുബ്യഞ്ജനാനം ബ്യാമപ്പഭായ ഏകാബദ്ധത്താ വുത്തം **"അനുബ്യഞ്ജനബ്യാമപ്പഭാപ്പദേസം പത്വാ"**തി. **സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസ്സ അന്തരായോ** നാമ ഞേയ്യധമ്മേസു ആവരണം.

അസ്സോസി ഖോ ഭഗവാ ഉദുക്ഖലസദ്ദന്തി കിം സയമേവ ഉപ്പന്നം ഉദുക്ഖലസദ്ദം അസ്സോസീതി ചേതി ആഹ **"പത്ഥപത്ഥപുലകം കോട്ടേന്താന"**ന്തിആദി. **അത്ഥസഞ്ഹിതന്തി** പയോജനസാധകം. **അനത്ഥസഞ്ഹിതേതി** അനത്ഥനിസ്സിതേ വചനേ. ഘാതാപേക്ഖം ഭുമ്മവചനം. യസ്മിഞ്ച യേന ഘാതോ നിപ്ഫാദീയതി, തസ്സേവ തേന ഘാതോ കതോ നാമ ഹോതീതി ആഹ **"മഗ്ഗേനേവ താദിസസ്സ വചനസ്സ ഘാതോ സമുച്ഛേദോതി വുത്തം ഹോതീ"**തി. സാമിഅത്ഥേ വാ ഭുമ്മവചനന്തി മഞ്ഞമാനോ ഏവമാഹാതി ദട്ഠബ്ബം. വചനസ്സ ച സമുഗ്ഘാതോ തമ്മൂലകിലേസാനം സമുഗ്ഘാതേനാതി വേദിതബ്ബം.

ആകരോതി അത്തനോ അനുരൂപതായ സമരിയാദം സപരിച്ഛേദം ഫലം നിപ്ഫത്തേതീതി ആകാരോ കാരണന്തി ആഹ **"ആകാരേഹീതി കാരണേഹീ"**തി. **അട്ഠുപ്പത്തിയുത്തന്തി** പച്ചുപ്പന്നവത്ഥും നിസ്സായ പവത്തം. **തായ പുച്ഛായ വീതിക്കമം പാകടം കത്വാതി** "സച്ചം കിര ത്വം ഭിക്ഖൂ"തിആദിപുച്ഛായ തേന ഭിക്ഖുനാ കതവീതിക്കമം പകാസേത്വാ, വീതിക്കമപ്പകാസനഞ്ച കിമത്ഥമിദം സിക്ഖാപദം പഞ്ഞപേതീതി അനുജാനനത്ഥം.

നത്ഥി കിഞ്ചി വത്തബ്ബന്തി പുബ്ബേ വുത്തനയത്താ ന കിഞ്ചി ഏത്ഥ അപുബ്ബം വത്തബ്ബമത്ഥീതി ദസ്സേതി. തേനാഹ **"പുബ്ബേ വുത്തമേവ ഹീ"**തിആദി. **സാധു സാധൂതി** ഇദം പസംസായം ആമേഡിതവചനന്തി ആഹ **"ആയസ്മന്തം ആനന്ദം സമ്പഹംസേന്തോ"**തി. **ദ്വീസു ആകാരേസൂതി** ധമ്മദേസനസിക്ഖാപദപഞ്ഞത്തിസങ്ഖാതേസു ദ്വീസു കാരണേസു. **ഏകം ഗഹേത്വാതി** ധമ്മം വാ ദേസേസ്സാമാതി ഏവം വുത്തകാരണം ഗഹേത്വാ. **ഏവംദുബ്ഭിക്ഖേതി** ഏവം ദുക്ഖേന ലഭിതബ്ബാ ഭിക്ഖാ ഏത്ഥാതി ഏവംദുബ്ഭിക്ഖേ കാലേ, ദേസേ വാ. **ദുല്ലഭപിണ്ഡേതി** ഏതസ്സേവ അത്ഥദീപനം. ഭാജനാദിപരിഹരണവസേന ബഹുഭണ്ഡികതായ അഭാവതോ വുത്തം **"ഇമായ സല്ലഹുകവുത്തിതായാ"**തി. ഏത്തകമേവ അലം യാപേതുന്തി ഉത്തരി പത്ഥനാഭാവതോ പന **"ഇമിനാ ച സല്ലേഖേനാ"**തി വുത്തം. **ദുബ്ഭിക്ഖം വിജിതന്തി** ഏത്ഥ ഹി ഭിക്ഖാനം അഭാവോ **ദുബ്ഭിക്ഖം** "നിമ്മക്ഖിക"ന്തിആദീസു വിയ. ഭിക്ഖാഭാവോയേവ ഹി തംനിമിത്തചിത്തവിഘാതാനം അഭാവതോ ഭിക്ഖൂഹി വിജിതോ വസേ വത്തിതോ. **ലോഭോ വിജിതോതി** ആമിസഹേതു രത്തിച്ഛേദവസ്സച്ഛേദസമുട്ഠാപകോ ലോലുപ്പാദോപി തേസം നാഹോസീതി ആമിസലോലതാസങ്ഖാതോ ലോഭോ വിജിതോ. **ഇച്ഛാചാരോ വിജിതോതി** "ആമിസഹേതു അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മപ്പകാസനവസേന ഗുണവണ്ണിജ്ജം കത്വാ ജീവികം കപ്പേസ്സാമാ"തി ഏവം പവത്തഇച്ഛാചാരസ്സ അഭാവതോ യഥാവുത്തോ ഇച്ഛാചാരോ വിജിതോ. ചിത്തുപ്പാദമത്തസ്സപി അനുപ്പന്നഭാവം സന്ധായ **"ചിന്താ വാ"**തി വുത്തം. പുനപ്പുനാനുസോചനവസേന പന ചിത്തപീളാപി നാഹോസീതി ദസ്സനത്ഥം **"വിഘാതോ വാ"**തി വുത്തം.

രത്തിച്ഛേദോ വാതി സത്താഹകരണീയവസേന ഗന്ത്വാ ബഹി അരുണുട്ഠാപനവസേന രത്തിച്ഛേദോ വാ ന കതോ സത്താഹകിച്ചവസേനപി കത്ഥചി അഗതത്താ. സത്താഹകിച്ചവസേന വിപ്പവാസഞ്ഹി സന്ധായ രത്തിച്ഛേദോതി അട്ഠകഥാവോഹാരോ, തതോയേവ ച **വസ്സൂപനായികക്ഖന്ധകവണ്ണനായം** (മഹാവ॰ അട്ഠ॰ ൧൮൫) "അയം പനേത്ഥ പാളിമുത്തകരത്തിച്ഛേദവിനിച്ഛയോ"തി വത്വാ "ധമ്മസ്സവനത്ഥായ അനിമന്തിതേന ഗന്തും ന വട്ടതീ"തിആദിനാ സത്താഹകരണീയമേവ വിഭത്തം. **മഹാഅട്ഠകഥായമ്പി** വുത്തം "സത്താഹകിച്ചേന ഗന്ത്വാ ഏകഭിക്ഖുനാപി രത്തിച്ഛേദോ വാ ന കതോ"തി. ഏവഞ്ച കത്വാ രത്തിച്ഛേദോ നാമ സത്താഹകരണീയവസേന ഹോതി, ന അഞ്ഞഥാതി രത്തിച്ഛേദലക്ഖണഞ്ച കഥിതന്തി ദട്ഠബ്ബം. ഏത്ഥ ച പച്ചയവേകല്ലസങ്ഖാതേ വസ്സച്ഛേദകാരണേ സതി രത്തിച്ഛേദസ്സപി വുത്തത്താ യത്ഥ വസ്സച്ഛേദകാരണം ലബ്ഭതി, തത്ഥ സത്താഹകിച്ചേന ഗന്തുമ്പി വട്ടതീതി സിദ്ധന്തി **ചൂളഗണ്ഠിപദേ മജ്ഝിമഗണ്ഠിപദേ** ച വുത്തം, തം സുവുത്തം വസ്സൂപനായികക്ഖന്ധകേ വസ്സച്ഛേദാധികാരേ -

"തേന ഖോ പന സമയേന അഞ്ഞതരസ്മിം ആവാസേ വസ്സൂപഗതാനം ഭിക്ഖൂനം ഗാമോ ചോരേഹി വുട്ഠാസി. ഭഗവതോ ഏതമത്ഥം ആരോചേസും. അനുജാനാമി, ഭിക്ഖവേ, യേന ഗാമോ തേന ഗന്തു"ന്തി (മഹാവ॰ ൨൦൧) -

ഏത്ഥ "സചേ ഗാമോ അവിദൂരഗതോ ഹോതി, തത്ഥ പിണ്ഡായ ചരിത്വാ വിഹാരമേവ ആഗന്ത്വാ വസിതബ്ബം. സചേ ദൂരഗതോ, സത്താഹവാരേന അരുണോ ഉട്ഠാപേതബ്ബോ. ന സക്കാ ചേ ഹോതി, തത്ഥേവ സഭാഗട്ഠാനേ വസിതബ്ബ"ന്തി (മഹാവ॰ അട്ഠ॰ ൨൦൧) ഇമിനാ അട്ഠകഥാവചനേനപി സംസന്ദനതോ. തഥാ ഹി ഗാമേ വുട്ഠിതേ ഭിക്ഖായ അഭാവതോ വസ്സച്ഛേദേപി അനാപത്തിം വദന്തേന ഭഗവതാ "അനുജാനാമി, ഭിക്ഖവേ, യേന ഗാമോ തേന ഗന്തു"ന്തി (മഹാവ॰ ൨൦൧) വുത്തത്താ ഭിക്ഖായ അഭാവോ വസ്സച്ഛേദകാരണം. തത്ഥ "സചേ ദൂരഗതോ, സത്താഹവാരേന

അരുണോ ഉട്ഠാപേതബ്ബോ”തി (മഹാവ॰ അട്ഠ॰ ൨൧൭) ഇദം അട്ഠകഥാവചനം വസ്സച്ഛേദകാരണേ സതി സത്താഹകിച്ചേന ഗന്തുമ്പി വട്ടതീതി ഇമമത്ഥം സാധേതി.

യം പന വുത്തം **കേനചി** -

> **“രത്തിച്ഛേദോതി** സത്താഹകിച്ചം സന്ധായ വുത്തോ, സത്താഹകരണീയേന ഗന്ത്വാ രത്തിച്ഛേദോ വാ വസ്സച്ഛേദോ വാ ഏകഭിക്ഖുനാപി ന കതോതി വുത്തം കിര മഹാഅട്ഠകഥായം, തസ്മാ വസ്സച്ഛേദസ്സ കാരണേ സതി സത്താഹകിച്ചം കാതും വട്ടതീതി ഏകേ. വിനയധരാ പന ന ഇച്ഛന്തി, തസ്മാ അട്ഠകഥാധിപ്പായോ വീമംസിതബ്ബോ”തി.

തം പന സയം സമ്മൂള്ഹസ്സ പരേസം മോഹുപ്പാദനമത്തം. ന ഹി വിനയധരാനം അനിച്ഛായ കാരണം ദിസ്സതി അട്ഠകഥായ വിരുജ്ഝനതോ യുത്തിഅഭാവതോ ച. യഞ്ഹി കാരണം വസ്സച്ഛേദേപി അനാപത്തിം സാധേതി, തസ്മിം സതി വിനാ വസ്സച്ഛേദം സത്താഹകിച്ചേന ഗന്തും ന വട്ടതീതി കാ നാമ യുത്തി. “പച്ഛിമികായ തത്ഥ വസ്സം ഉപഗച്ഛാമാ”തി ഇദം തേസം ഭിക്ഖൂനം അനുരൂപപരിവിതക്കനപഅദീപനം, ന പന വിസേസത്ഥപരിദീപനം. തഥാ ഹി ദുബ്ഭിക്ഖതായ വസ്സച്ഛേദകരണസബ്ഭാവതോ പുരിമികായ താവ വസ്സച്ഛേദേപി അനാപത്തി. പച്ഛിമികായം അനുപഗന്തുകാമതായ ഗമനേപി നത്ഥി ദോസോ പച്ഛിമികായ വസ്സൂപനായികദിവസസ്സ അസമ്പത്തഭാവതോ.

ന കിസ്മിഞ്ചി മഞ്ഞന്തീതി കിസ്മിഞ്ചി ഗുണേ സമ്ഭാവനവസേന ന മഞ്ഞന്തി. **പകാസേത്വാ**തി പടിലദ്ധജ്ഝാനാദിഗുണവസേന പകാസേത്വാ. “പച്ഛാ സീലം അധിട്ഠഹേയ്യാമാ”തി വുത്തനയേന കുച്ഛിപടിജഗ്ഗനേ സതി തഥാപവത്തഇച്ഛാചാരസ്സ അപരിസുദ്ധഭാവതോ ആജീവസുദ്ധിയാ ച അഭാവതോ പുന വായമിത്വാ സംവരേ പതിട്ഠാതബ്ബന്തി ആഹ **“പച്ഛാ സീലം അധിട്ഠഹേയ്യാമാ”**തി.

കിം ഇദന്തി ഗരഹണവസേന വുത്തം. സാലിതണ്ഡുലേഹി സമ്പാദിതം മംസേന ഉപസിത്തം ഓദനം **സാലിമംസോദനം**. **അതിമഞ്ഞിസ്സതീ**തി അവഞ്ഞാതകരണവസേന അതിക്കമിത്വാ മഞ്ഞിസ്സതി, ലാമകം നിഹീനം കത്വാ മഞ്ഞിസ്സതീതി വുത്തം ഹോതി . തേനാഹ **“ഓഞ്ഞാതം അവഞ്ഞാതം കരിസ്സതീ”**തി. ഹേട്ഠാ കത്വാ നിഹീനം കത്വാ ഞാതം **ഓഞ്ഞാതം**. **അവഞ്ഞാത**ന്തി തസ്സേവ വേവചനം. **സ്വായ**ന്തി സോ അയം ജനപദോ. **ഇമായ പടിപത്തിയാ**തി വേരഞ്ജായം പൂരിതായ സുദുക്കരായ പടിപത്തിയാ. **തുമ്ഹേ നിസ്സായാ**തി തുമ്ഹാകം ഇമം അപ്പിച്ഛപടിപദം നിസ്സായ. **സബ്രഹ്മചാരീസങ്ഖാതാ**തി ഛബ്ബഗ്ഗിയാദയോ വുത്താ. **തുമ്ഹാകം അന്തരേ നിസീദിത്വാ**തി തുമ്ഹാകം മജ്ഝേ നിസീദിത്വാ, തുമ്ഹേഹി സദ്ധിം നിസീദിത്വാതി വുത്തം ഹോതി. **ഓമാന**ന്തി അതിമാനം. അതിമാനോയേവ ഹേത്ഥ നിഹീനതായ “ഓമാന”ന്തി വുത്തോ, ന പന ഹീളേത്വാ മഞ്ഞനം. തുമ്ഹേഹി, ആനന്ദ, സപ്പുരിസേഹി വിജിതം സാലിമംസോദനം പച്ഛിമാ ജനതാ അതിമഞ്ഞിസ്സതീതി ഏവമേത്ഥ പാളിം യോജേത്വാ അത്ഥം വണ്ണയന്തി. ഇദം വുത്തം ഹോതി - യം ലദ്ധം, തേനേവ തുസ്സിത്വാ സാലിമംസോദനപത്ഥനായ ഛിന്നത്താ ച തുമ്ഹേഹി വിജിതം അഭിഭൂതം സാലിമംസോദനം പച്ഛിമാ ജനതാ തത്ഥ പത്ഥനം ഛിന്ദിതും അസമത്ഥതായ അതിമഞ്ഞിസ്സതീതി.

ദുബ്ഭിക്ഖകഥാ നിട്ഠിതാ.

മഹാമോഗ്ഗല്ലാനസ്സ സീഹനാദകഥാ

൧൭. ആയസ്മാതി വാ ദേവാനംപിയാതി വാ ഭദ്രഭവന്തി വാ പിയസമുദാചാരോ ഏസോതി ആഹ **“ആയസ്മാതി പിയവചനമേത”**ന്തി. വിഞ്ഞുജാതികാ ഹി പരം പിയേന സമുദാചരന്താ “ഭവ”ന്തി വാ “ദേവാനംപിയാ”തി വാ “ആയസ്മാ”തി വാ സമുദാചരന്തി, തസ്മാ സമ്മുഖാ സമ്ബോധനവസേന ആവുസോതി, തിരോക്ഖം ആയസ്മാതി അയമ്പി സമുദാചാരോ. തയിദം പിയവചനം ഗരുഗാരവസപ്പതിസ്സവസേന വുച്ചതീതി ആഹ **“ഗരുഗാരവസപ്പതിസ്സാധിവചനമേത”**ന്തി. ഗുണമഹത്തതായ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനോ, ന ചൂളമോഗ്ഗല്ലാനസ്സ അത്ഥിതായാതി ആഹ **“മഹാ ച സോ ഗുണമഹന്തതായാ”**തി. **പപ്പടകോജ**ന്തി പഥവീസന്ധാരകം ഉദകം ആഹച്ച ഠിതേ മഹാപഥവിയാ ഹേട്ഠിമതലേ സമുട്ഠിതം ഉദകോഘേന അജ്ഝോത്ഥടേ ഭൂമിപ്പദേസേ സഞ്ജാതകദ്ദമപടലസദിസം അതിമധുരപഥവീമണ്ഡം. **ന മേ തം അസ്സ പതിരൂപ**ന്തി തം അനാപുച്ഛാ കരണം ന മേ അനുച്ഛവികം ഭവേയ്യാതി അത്ഥോ. അനാപുച്ഛാ കരോന്തേന ച യഥാ ഭഗവാ ഇച്ഛിതിച്ഛിതം കിഞ്ചി അനാപുച്ഛാ കരോതി, ഏവമഹമ്പീതി ഭഗവതാ സമാനം കത്വാ അത്താനം മാനേന കതം വിയ ഭവിസ്സതീതി ആഹ **“യുഗഗ്ഗാഹോ വിയ ഭഗവതാ സദ്ധിം കതോ ഭവേയ്യാ”**തി. പരേന ഹി സദ്ധിം അത്താനം യുഗം യുഗളം സമാനം കത്വാ ഗാഹോ, തസ്സ മമ വാ കോ വിസേസോതി ഗഹണം **യുഗഗ്ഗാഹോ**.

സമ്പന്നന്തി സമ്പത്തിയുത്തം. സാ പനേത്ഥ രസസമ്പത്തി അധിപ്പേതാ സാമഞ്ഞജോതനായ വിസേസേ അവട്ഠാനതോ. തേനാഹ **“സമ്പന്നന്തി മധുരം സാദുരസന്തി അത്ഥോ”**തി. തിവിധഞ്ഹി സമ്പന്നം പരിപുണ്ണസമങ്ഗീമധുരവസേന. തത്ഥ -

> “സമ്പന്നം സാലികേദാരം, സുവാ ഭുഞ്ജന്തി കോസിയ;
> പടിവേദേമി തേ ബ്രഹ്മേ, ന നേ വാരേതുമുസ്സഹേ”തി. (ജാ॰ ൧.൧൪.൧) -

ഇദം **പരിപുണ്ണസമ്പന്നം** നാമ. പരിപുണ്ണമ്പി ഹി സമന്തതോ പന്നം പത്തന്തി സമ്പന്നന്തി വുച്ചതി. “ഇമിനാ പാതിമോക്ഖസംവരേന ഉപേതോ ഹോതി സമുപേതോ ഉപഗതോ സമുപഗതോ സമ്പന്നോ സമന്നാഗതോ”തി (വിഭ॰ ൫൧൧) ഇദം **സമങ്ഗീസമ്പന്നം** നാമ. സമങ്ഗീപി ഹി സമ്മദേവ പന്നോ ഗതോ ഉപഗതോതി സമ്പന്നോതി വുച്ചതി. “തത്രസ്സ രുക്ഖോ സമ്പന്നഫലോ ച ഉപപന്നഫലോ ചാ”തി (മ॰ നി॰ ൨.൪൮) ഇദം **മധുരസമ്പന്നം** നാമ. തത്ഥ മധുരസമ്പന്നം ഇധാധിപ്പേതന്തി വേദിതബ്ബം. **ഉപപന്നഫലോ**തി ബഹുഫലോ. **അസ്സാ**തി പഥവിയാ ഹേട്ഠിമതലസ്സ. **ഓപമ്മനിദസ്സനത്ഥ**ന്തി ഉപമായ നിദസ്സനത്ഥം. **അനീളക**ന്തി നിദ്ദോസം. നിദ്ദോസതാ ചേത്ഥ മക്ഖികാദിരഹിതതായാതി ആഹ **“നിമ്മക്ഖിക”**ന്തിആദി. നത്ഥി ഏത്ഥ മക്ഖികാതി നിമ്മക്ഖികം. മക്ഖികാസദ്ദേന ചേത്ഥ മക്ഖികണ്ഡകമ്പി സാമഞ്ഞതോ ഗഹിതന്തി വദന്തി. തേനേവ **തീസുപി ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം “നിമ്മക്ഖികന്തി ഇമസ്സേവത്ഥം പകാസേതും നിമ്മക്ഖികണ്ഡകന്തി വുത്തം, മക്ഖികാഹി താസം അണ്ഡകേഹി ച വിരഹിതന്തി അത്ഥോ”തി. അയം പനേത്ഥ അമ്ഹാകം ഖന്തി “മക്ഖികാനം അണ്ഡാനി മക്ഖികണ്ഡാനി, നത്ഥി ഏത്ഥ മക്ഖികണ്ഡാനീതി നിമ്മക്ഖികണ്ഡന്തി. ഇമിനാ മക്ഖികാനം അണ്ഡേഹി രഹിതതാ വുത്താ, ‘നിമ്മക്ഖിക’ന്തി ഇമിനാ പന മക്ഖികാനംയേവ അഭാവോ

വുത്തോ''തി. **ഏതം കിര മധൂ**തി ഖുദ്ദകമക്ഖികാഹി കതമധു. **സബ്ബമധൂഹീ**തി മഹാമക്ഖികഭമരമക്ഖികാദികതേഹി. **അഗ്ഗ**ന്തി ഉത്തമം. **സേട്ഠ**ന്തി പസത്ഥതമം. **സുരസ**ന്തി സോഭനരസം. **ഓജവന്ത**ന്തി അച്ചന്തമോജസമ്പന്നം.

ആയാചനവചനമേതന്തി ഇമിനാ സമ്പടിച്ഛനസമ്പഹംസനാദിഅത്ഥം നിവത്തേതി. **ഏകം ഹത്ഥ**ന്തി ഏകം പാണിതലം. **"അഭിനിമ്മിനിസ്സാമീ"**തി വുത്തമത്ഥം പകാസേതും **"പഥവീസദിസം കരിസ്സാമീ"**തി വുത്തം. **അയം നു ഖോ പഥവീ, ഉദാഹു ന അയ**ന്തി ഇമിനാ നിമ്മിതപഥവിയാ പകതിപഥവിയാ ച സന്ദിസ്സമാനത്താ "ഏസാ നു ഖോ അമ്ഹാകം പഥവീ, ഉദാഹു അഞ്ഞാ''തി ഉപ്പജ്ജമാനകുക്കുച്ചം ദസ്സേതി. നിബദ്ധവിപുലാഗമോ ഗാമോ **നിഗമോ,** പവത്തിതമഹാആയോ മഹാഗാമോതി വുത്തം ഹോതി. **ന വാ ഏസ വിപല്ലാസോ**തി പുബ്ബപക്ഖം നിദസ്സേതി. കസ്മാ പനേസ വിപല്ലാസോ ന ഹോതീതി ആഹ **"അചിന്തേയ്യോ ഹി ഇദ്ധിമതോ ഇദ്ധിവിസയോ"**തി. ഇദ്ധിബലേനേവ തേസം സത്താനം താദിസോ വിപല്ലാസോ ന ഭവിസ്സതീതി അധിപ്പായോ. ഇദാനി അഞ്ഞഥാ വിപല്ലാസപ്പടിലാഭം ദസ്സേന്തോ ആഹ **"ഏവം പനാ"**തിആദി. **ഗരഹന്താ**തി സമ്മുഖാ ഗരഹന്താ. **ഉപവദന്താ**തി പരമ്മുഖാ അക്കോസന്താ.

നനു ച ഉത്തരകുരും പിണ്ഡായ ഗമനം പടിസേധേത്വാ വിപല്ലാസമ്പി സത്താ പടിലഭേയ്യുന്തി കാരണം ന വുത്തം, തസ്മാ കിമേത്ഥ കാരണന്തി ആഹ **"തത്ഥ കിഞ്ചാപി"**തിആദി. യദിപി ന വുത്തം, തഥാപി "വിപല്ലാസമ്പി സത്താ പടിലഭേയ്യു''ന്തി പുബ്ബേ അധികതത്താ തേനേവ കാരണേന പിണ്ഡായ ഉത്തരകുരുഗമനമ്പി ഭഗവതാ പടിസിദ്ധന്തി വിഞ്ഞായതി, തസ്മാ തദേവ കാരണം ഇധാപി ഗഹേതബ്ബന്തി ദസ്സേന്തോ ആഹ **"പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ ഗഹേതബ്ബ"**ന്തി. **വിപല്ലാസമ്പി സത്താ പടിലഭേയ്യു**ന്തി ഇദം ഇധ അവുത്തമ്പി ആനേത്വാ സമ്ബന്ധിതബ്ബന്തി അധിപ്പായോ. അത്ഥോപി ചസ്സ വുത്തസദിസമേവ വേദിതബ്ബോതി. "ഏവം പന വിപല്ലാസം പടിലഭേയ്യു''ന്തിആദിനാ പച്ഛാ വുത്തമേവ അത്ഥവികപ്പം സന്ധായ വദതി. യം പന തത്ഥ വുത്തം "തേ ഗുണേ നിബ്ബത്തേത്വാ ദുബ്ഭിക്ഖകാലേ പഥവിം പരിവത്തേത്വാ പപ്പടകോജം പരിഭുഞ്ജിംസൂ''തി, തം അപനേത്വാ തേ ഗുണേ നിബ്ബത്തേത്വാ ദുബ്ഭിക്ഖകാലേ ഉത്തരകുരും ഗന്ത്വാ പിണ്ഡായ ചരിത്വാ പരിഭുഞ്ജിംസൂതി ഏവമേത്ഥ യോജനാ കാതബ്ബാ. **ഏകേന പദവീതിഹാരേനാ**തി ഏത്ഥ പദസ്സ വീതിഹരണം നിക്ഖിപനം പദവീതിഹാരോ, പദനിക്ഖേപോ, തസ്മാ ഏകേന പദനിക്ഖേപേനാതി വുത്തം ഹോതി. ഏകേന പദവീതിഹാരേന അതിക്കമിതബ്ബട്ഠാനഞ്ച സമഗമനേന ദ്വിന്നം പദാനം അന്തരേ മുട്ഠിരതനമത്തം, തസ്മാ. **മാതികാമത്തം അധിട്ഠഹിത്വാ**തി മുട്ഠിരതനപ്പമാണം മാതികാമത്തം അധിട്ഠായാതി അത്ഥോ.

നിട്ഠിതാ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനസ്സ സീഹനാദകഥാ.

വിനയപഞ്ഞത്തിയാചനകഥാ

൧൮. **വിനയപഞ്ഞത്തിയാ**തി പുബ്ബേ അപഞ്ഞത്തസിക്ഖാപദം സന്ധായ വുത്തം. ഥേരോ ഹി പഞ്ഞത്തസിക്ഖാപദാനി ഠപേത്വാ ഇദാനി പഞ്ഞപേതബ്ബസിക്ഖാപദാനി പാതിമോക്ഖുദ്ദേസഞ്ച സന്ധായ "ഏതസ്സ ഭഗവാ കാലോ, ഏതസ്സ സുഗത കാലോ, യം ഭഗവാ സാവകാനം സിക്ഖാപദം പഞ്ഞപേയ്യ, ഉദ്ദിസേയ്യ പാതിമോക്ഖ''ന്തി (പാരാ॰ ൨൧) ആഹ. ഭഗവതാപി -

> "കോ നു ഖോ, ഭന്തേ, ഹേതു, കോ പച്ചയോ, യേന പുബ്ബേ അപ്പതരാനി ചേവ സിക്ഖാപദാനി അഹേസും, ബഹുതരാ ച ഭിക്ഖൂ അഞ്ഞായ സണ്ഠഹിംസു. കോ പന, ഭന്തേ, ഹേതു, കോ പച്ചയോ, യേന ഏതരഹി ബഹുതരാനി ചേവ സിക്ഖാപദാനി ഹോന്തി, അപ്പതരാ ച ഭിക്ഖൂ അഞ്ഞായ സണ്ഠഹന്തീതി. ഏവമേതം, ഭദ്ദാലി, ഹോതി, സത്തേസു ഹായമാനേസു സദ്ധമ്മേ അന്തരധായമാനേ ബഹുതരാനി ചേവ സിക്ഖാപദാനി ഹോന്തി, അപ്പതരാ ച ഭിക്ഖൂ അഞ്ഞായ സണ്ഠഹന്തീതി. ന താവ, ഭദ്ദാലി, സത്ഥാ സാവകാനം സിക്ഖാപദം പഞ്ഞപേതി, യാവ ന ഇധേകച്ചേ ആസവട്ഠാനീയാ ധമ്മാ സങ്ഘേ പാതുഭവന്തീ''തി -

ഇമസ്മിം **ഭദ്ദാലിസുത്തേ** (മ॰ നി॰ ൨.൧൪൫) വിയ ഏകച്ചേസു പഞ്ഞത്തേസുപി തതോ പരം പഞ്ഞപേതബ്ബാനി സന്ധായ "ന താവ, സാരിപുത്ത, സത്ഥാ സാവകാനം സിക്ഖാപദം പഞ്ഞപേതീ''തി വുത്തം. ഇധേവ ച അട്ഠകഥായം "സാമമ്പി പചനം സമണസാരുപ്പം ന ഹോതി, ന ച വട്ടതീ''തി വചനം "രത്തിച്ഛേദോ വാ വസ്സച്ഛേദോ വാ ന കതോ''തി വചനഞ്ച പുബ്ബേ പഞ്ഞത്തസിക്ഖാപദാനം സബ്ഭാവേ പമാണന്തി ദട്ഠബ്ബം. സേസസിക്ഖാപദാനഞ്ചേവ പാതിമോക്ഖുദ്ദേസസ്സ ച ഥേരസ്സ ആയാചനേന പഞ്ഞത്തത്താ **"മൂലതോ പഭുതി നിദാനം ദസ്സേതു"**ന്തി ആഹ. **രഹോഗതസ്സാ**തി രഹോ ജനവിവിത്തം ഠാനം ഉപഗതസ്സ. തേന ഗണസങ്ഗണികാഭാവേന ഥേരസ്സ കായവിവേകമാഹ. **പടിസല്ലീനസ്സാ**തി നാനാരമ്മണചാരതോ ചിത്തസ്സ നിവത്തിയാ പടി സമ്മദേവ നിലീനസ്സ തത്ഥ അവിസടചിത്തസ്സ. തേന ചിത്തസങ്ഗണികാഭാവേനസ്സ പുബ്ബഭാഗിയം ചിത്തവിവേകമാഹ. **ചിര**ന്തി കാലാപേക്ഖം അച്ചന്തസംയോഗേ ഉപയോഗവചനം. **ചിരാ**തി ചിരകാലയുത്താ ഠിതി അഭേദേന വുത്താ.

ഏതം ന സക്കോതീതി ഏതം വിനിച്ഛിനിതും ന സക്കോതി. അട്ഠകഥായം വുത്തനയം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി ഥേരവാദം ദസ്സേന്തോ ആഹ **"മഹാപദുമത്ഥേരോ പനാ"**തിആദി. അട്ഠകഥായമ്പി "ന സക്കോതീ''തി ഇദം യസ്മാ ജാനമാനോപി സമ്മദേവ പരിച്ഛിന്ദിതും ന സക്കോതി, തസ്മാ വുത്തന്തി വദന്തി. **സോളസവിധായ പഞ്ഞായ മത്ഥകം പത്തസ്സാ**തി **മജ്ഝിമനികായേ അനുപദസുത്തന്തദേസനായ** (മ॰ നി॰ ൩.൯൩) -

> "മഹാപഞ്ഞോ ഭിക്ഖവേ സാരിപുത്തോ, പുഥുപഞ്ഞോ ഭിക്ഖവേ സാരിപുത്തോ, ഹാസപഞ്ഞോ ഭിക്ഖവേ സാരിപുത്തോ, ജവനപഞ്ഞോ ഭിക്ഖവേ സാരിപുത്തോ, തിക്ഖപഞ്ഞോ ഭിക്ഖവേ സാരിപുത്തോ, നിബ്ബേധികപഞ്ഞോ ഭിക്ഖവേ സാരിപുത്തോ''തി -

ഏവമാഗതാ മഹാപഞ്ഞാദികാ ഛ, തസ്മിംയേവ സുത്തേ ആഗതാ നവാനുപുബ്ബവിഹാരസമാപത്തിപഞ്ഞാ, അരഹത്തമഗ്ഗപഞ്ഞാതി ഇമാസം സോളസപ്പഭേദാനം പഞ്ഞാനം സാവകവിസയേ ഉക്കട്ഠകോടിപ്പത്തസ്സ.

കസ്മാ പനേത്ഥ ഭഗവാ വിപസ്സീആദീനം സത്തന്നംയേവ ബുദ്ധാനം ബ്രഹ്മചരിയസ്സ ചിരട്ഠിതികാചിരട്ഠിതികഭാവം കഥേസി, ന ബുദ്ധവംസദേസനായം വിയ പഞ്ചവീസതിയാ ബുദ്ധാനം, തതോ വാ പന ഭിയ്യോതി? യേസം സമ്മാസമ്ബുദ്ധാനം പടിവേധസാസനം ഏകംസതോ നിച്ഛയേന അജ്ജാപി ധരതി, ന അന്തരഹിതം, തേ ഏവ കിത്തേന്തോ വിപസ്സീആദീനംയേവ ഭഗവന്താനം ബ്രഹ്മചരിയസ്സ ചിരട്ഠിതികാചിരട്ഠിതികഭാവം ഇധ കഥേസി. തേസംയേവ ഹി സാവകാ തദാ ചേവ ഏതരഹി ച സുദ്ധാവാസഭൂമിയം ഠിതാ, ന അഞ്ഞേസം പരിനിബ്ബുതത്താ. സിദ്ധത്ഥതിസ്സഫുസ്സാനം കിര ബുദ്ധാനം സാവകാ സുദ്ധാവാസേസു ഉപ്പന്നാ ഉപ്പത്തിസമനന്തരമേവ ഇമസ്മിം സാസനേ

ഉപകാദയോ വിയ അരഹത്തം അധിഗന്ത്വാ ന ചിരസ്സേവ പരിനിബ്ബായിംസു, ന തത്ഥ തത്ഥ സാവകാ യാവതായുകം അട്ഠംസൂതി വദന്തി. അപുബ്ബാചരിമനിയമോ പന അപരാപരം സംസരണകസത്താവാസവസേന ഏകിസ്സാ ലോകധാതുയാ ഇച്ഛിതോതി ന തേനേതം വിരുജ്ഝതീതി ദട്ഠബ്ബം.

൫൩. അസാധാരണോ ഹേതു, സാധാരണോ പച്ചയോതി ഏവമാദിവിഭാഗേന ഇധ പയോജനം നത്ഥി, വിപസ്സീആദീനം പന ബ്രഹ്മചരിയസ്സ അചിരട്ഠിതികതായ ചിരട്ഠിതികതായ ച കാരണപുച്ഛാപരത്താ ചോദനായാതി ആഹ **"ഹേതു പച്ചയോതി ഉഭയമേതം കാരണാധിവചന"**ന്തി. ഹിനോതി തേന ഫലന്തി ഹേതൂതി കരണസാധനോയം ഹേതുസദ്ദോതി ആഹ **"തേന തസ്സ ഫല"**ന്തിആദി. കത്തുസാധനോപി ഹേതുസദ്ദോ നോ ന യുജ്ജതി ഹിനോതി ഫലസ്സ ഹേതുഭാവം ഉപഗച്ഛതീതി ഹേതൂതി. തം പടിച്ച ഏതി പവത്തതീതി തം കാരണം പടിച്ച തസ്സ ഫലം ഏതി പവത്തതി നിബ്ബത്തതീതി അത്ഥോ.

കിലാസുനോ അഹേസുന്തി അപ്പോസ്സുക്കാ അഹേസും, നിരുസ്സാഹാ അഹേസുന്തി അത്ഥോ. സാ പന നിരുസ്സാഹതാ ന ആലസിയവസേനാതി ആഹ **"ന ആലസിയകിലാസുനോ"**തി, ആലസിയവസേന കിലാസുനോ നാഹേസുന്തി അത്ഥോ. തത്ഥ കാരണമാഹ **"ന ഹീ"**തിആദി. **ആലസിയം വാ**തി ഇമിനാ ഥിനമിദ്ധവസപ്പവത്താനം അകുസലാനം അഭാവമാഹ. **ഓസന്നവീരിയതാ വാ**തി ഇമിനാ പന "ആലസിയാഭാവേപി അന്തമസോ അന്നഭാരനേസാദാനമ്പി സക്കച്ചംയേവ ധമ്മം ദേസേതീ"തി വചനതോ യസ്സ കസ്സചിപി ധമ്മദേസനായ നിരുസ്സാഹതാ നത്ഥീതി ദീപേതി സബ്ബേസം സമകേനേവ ഉസ്സാഹേന ധമ്മദേസനായ പവത്തനതോ. തേനാഹ **"ബുദ്ധാ ഹീ"**തിആദി. **ഓസന്നവീരിയാ**തി ഓഹീനവീരിയാ, അപ്പോസ്സുക്കാതി അത്ഥോ. **ഉസ്സന്നവീരിയാ**തി അധികവീരിയാ, മഹുസ്സാഹാതി അത്ഥോ. **വേഗേനാ**തി ജവേന. ധമ്മേ ഗരു ഏതേസന്തി **ധമ്മഗരുനോ**. ധമ്മേ ഗാരവമേതേസന്തി **ധമ്മഗാരവാ**. വിപസ്സിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ അസീതി വസ്സസഹസ്സാനി ആയുപ്പമാണം സിഖിസ്സ സത്തതി വസ്സസഹസ്സാനി, വേസ്സഭുസ്സ സട്ഠിവസ്സസഹസ്സാനി ആയുപ്പമാണന്തി ആഹ **"തേസം കിര കാലേ ദീഘായുകാ സത്താ"**തി. **അഭിസമേന്തീ**തി പടിവിജ്ഝന്തി.

നിദ്ദോസതായാതി വീതിക്കമദോസസ്സ അഭാവതോ. "ഇമസ്മിം വീതിക്കമേ അയം നാമ ആപത്തീ"തി ഏവം ആപത്തിവസേന അപഞ്ഞപേത്വാ "പാണാതിപാതം പഹായ പാണാതിപാതാ പടിവിരതോ ഹോതീ"തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ ൧.൮, ൧൯൪) ധമ്മദേസനാവസേന ഓവാദസിക്ഖാപദാനംയേവ പഞ്ഞത്തത്താ വുത്തം **"സത്താപത്തിക്ഖന്ധവസേന ആണാസിക്ഖാപദം അപഞ്ഞത്ത"**ന്തി. ഛന്നം ഛന്നം വസ്സാനം അച്ചയേനാതി പാഠസേസോ ദട്ഠബ്ബോ. അഥ വാ ഛന്നം ഛന്നം വസ്സാനം ഓസാനദിവസം അപേക്ഖിത്വാ **"സകിം സകി"**ന്തി വുത്തത്താ തദപേക്ഖമിദം സാമിവചനം. സകലജമ്ബുദീപേ സബ്ബോപി ഭിക്ഖുസങ്ഘോ ഏകസ്മിംയേവ ഠാനേ ഉപോസഥം അകാസീതി സമ്ബന്ധോ. കതമം തം ഠാനന്തി ആഹ **"ബന്ധുമതിയാ രാജധാനിയാ"**തിആദി. ഇസിപതനം തേന സമയേന ഖേമം നാമ ഉയ്യാനം ഹോതി, മിഗാനം പന അഭയവാസത്ഥായ ദിന്നത്താ മിഗദായോതി വുച്ചതി. തം സന്ധായ വുത്തം **"ഖേമേ മിഗദായേ"**തി.

അബ്ബോകിണ്ണാനി ദസപി വീസതിപി ഭിക്ഖുസഹസ്സാനി വസന്തീതി വിസഭാഗപുഗ്ഗലേഹി അസംസട്ഠാനി ദസപി വീസതിപി ഭിക്ഖൂനം സഹസ്സാനി വസന്തി. **ദീഘനികായട്ഠകഥായം** പന "തേ സബ്ബേപി ദ്വാദസസഹസ്സഭിക്ഖുഗണ്ഹനകാ മഹാവിഹാരാ അഭയഗിരിചേതിയപബ്ബതചിത്തലപബ്ബതവിഹാരസദിസാ ച അഹേസു"ന്തി വുത്തം. **ഉപോസഥാരോചികാ**തി ഉപോസഥാരോചനകാ. താ കിര ദേവതാ ഏകമ്ഹി വസ്സേ നിക്ഖന്തേ തത്ഥ തത്ഥ ഗന്ത്വാ ആരോചേന്തി "നിക്ഖന്തം ഖോ, മാരിസാ, ഏകം വസ്സം, പഞ്ച ദാനി വസ്സാനി സേസാനി, പഞ്ചന്നം വസ്സാനം അച്ചയേന ബന്ധുമതീ രാജധാനീ ഉപസങ്കമിതബ്ബാ പാതിമോക്ഖുദ്ദേസായാ"തി. തഥാ ദ്വീസു വസ്സേസു നിക്ഖന്തേസു "നിക്ഖന്താനി ഖോ, മാരിസാ, ദ്വേ വസ്സാനി , ചത്താരി വസ്സാനി സേസാനി, ചതുന്നം വസ്സാനം അച്ചയേന ബന്ധുമതീ രാജധാനീ ഉപസങ്കമിതബ്ബാ പാതിമോക്ഖുദ്ദേസായാ"തി ആരോചേന്തി. ഇമിനാവ നയേന തീസു ചതൂസു പഞ്ചസു വസ്സേസു അതിക്കന്തേസു ആരോചേന്തി. തേന വുത്തം **"മാരിസാ ഏകം വസ്സം അതിക്കന്ത"**ന്തിആദി. **സാനുഭാവാ**തി ഇദ്ധാനുഭാവേന സാനുഭാവാ. **തേ കിര ഭിക്ഖൂ**തി യേ ദേവതാനുഭാവേന ഗച്ഛന്തി, തേ സന്ധായ വദതി. **പാചീനസമുദ്ദന്തേ**തി പാചീനസമുദ്ദസ്സ സമീപദേസേ. **ഗമിയവത്ത**ന്തി ഗമികേഹി കാതബ്ബം സേനാസനപടിജഗ്ഗനാദിവത്തം. **ഉപോസഥഗ്ഗ**ന്തി ഉപോസഥകരണട്ഠാനം. **ഗതാവ ഹോന്തീ**തി ദേവതാനുഭാവേന ഗതാ ഏവ ഹോന്തി. **തേ**തി അത്തനോ അത്തനോ ആനുഭാവേന ദേവതാനുഭാവേന ച ഗതാ സബ്ബേപി.

ഖന്തീ പരമന്തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൯൦; ധ॰ പ॰ അട്ഠ॰ ൨.൧൮൪) പരൂപവാദം പരാപകാരം സീതുണ്ഹാദിഭേദഞ്ച ഗുണോപരോധം ഖമതി സഹതി അധിവാസേതീതി **ഖന്തി**. സാ പന സീലാദീനം പടിപക്ഖധമ്മേ സവിസേസം തപതി സന്തപതി വിധമതീതി **പരമം** ഉത്തമം **തപോ**. തിതിക്ഖനം ഖമനം **തിതിക്ഖാ**. ഖന്തിയായേവേതം വേവചനം. അക്ഖരചിന്തകാ ഹി ഖമായം തിതിക്ഖാസദ്ദം വണ്ണേന്തി, തസ്മാ ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ "തിതിക്ഖാസങ്ഖാതാ അധിവാസനഖന്തി നാമ ഉത്തമം തപോ"തി. **നിബ്ബാനം പരമം വദന്തി ബുദ്ധാ**തി ഭവേന ഭവന്തരം വിനാതി ഭവനികന്തിഭാവേന സംസിബ്ബതി, സതണ്ഹസ്സേവ വാ ആയതിം പുനബ്ഭവഭാവതോ ഫലേന സദ്ധിം കമ്മം വിനാതി സംസിബ്ബതീതി വാനന്തി സങ്ഖ്യം ഗതായ തണ്ഹായ നിക്ഖന്തം നിബ്ബാനം തത്ഥ തസ്സാ സബ്ബസോ അഭാവതോ. തം നിബ്ബാനം പന സന്തപണീതനിപുണസിവഖേമാദിനാ സബ്ബാകാരേന പരമന്തി വദന്തി ബുദ്ധാ.

ന ഹി പബ്ബജിതോ പരൂപഘാതീതി യോ അധിവാസനഖന്തിരഹിതത്താ പരം ഉപഘാതേതി ബാധതി വിഹിംസതി, സോ പബ്ബജിതോ നാമ ന ഹോതി പബ്ബാജേതബ്ബധമ്മസ്സ അപബ്ബാജനതോ. ചതുത്ഥപാദോ പന തതിയപാദസ്സേവ വേവചനം അനത്ഥന്തരത്താ. "ന ഹി പബ്ബജിതോ"തി ഏതസ്സ ഹി "ന സമണോ ഹോതീ"തി വേവചനം. "പരൂപഘാതീ"തി ഏതസ്സ "പരം വിഹേഠയന്തോ"തി വേവചനം. അഥ വാ **പരൂപഘാതീ**തി സീലൂപഘാതീ. സീലഞ്ഹി ഉത്തമട്ഠേന "പര"ന്തി വുച്ചതി പരസദ്ദസ്സ സേട്ഠവാചകത്താ "പുഗ്ഗലപരോപരഞ്ഞൂ"തിആദീസു വിയ. യോ ച സമണോ പരം യം കഞ്ചി സത്തം വിഹേഠയന്തോ പരൂപഘാതീ ഹോതി അത്തനോ സീലവിനാസകോ, സോ പബ്ബജിതോ നാമ ന ഹോതീതി അത്ഥോ. അഥ വാ യോ അധിവാസനഖന്തിയാ അഭാവാ പരൂപഘാതീ ഹോതി, പരം അന്തമസോ ഡംസമകസമ്പി ജീവിതാ വോരോപേതി, സോ ന ഹി പബ്ബജിതോ. കിം കാരണാ? പാപമലസ്സ അപബ്ബാജിതത്താ അനീഹടത്താ. "പബ്ബാജയമത്തനോ മലം, തസ്മാ പബ്ബജിതോതി വുച്ചതീ"തി (ധ॰ പ॰ ൩൮൮) ഇദഞ്ഹി പബ്ബജിതലക്ഖണം . യോപി നഹേവ ഖോ ഉപഘാതേതി ന മാരേതി, അപിച ദണ്ഡാദീഹി വിഹേഠേതി, സോപി പരം വിഹേഠയന്തോ സമണോ ന ഹോതി. കിംകാരണാ? വിഹേസായ അസമിതത്താ. സമിതത്താ സമണോതി വുച്ചതീതി ഇദഞ്ഹി സമണലക്ഖണം. "സമിതത്താ ഹി പാപാനം, സമണോതി പവുച്ചതീ"തി (ധ॰ പ॰ ൨൬൫) ഹി വുത്തം.

അപിച ഭഗവാ ഭിക്ഖൂനം പാതിമോക്ഖം ഉദ്ദിസന്തോ പാതിമോക്ഖകഥായ ച സീലപ്പധാനത്താ സീലസ്സ ച വിസേസതോ ദോസോ പടിപക്ഖോതി തസ്സ നിഗ്ഗണ്ഹനവിധിം ദസ്സേതും ആദിതോ **"ഖന്തീ പരമം തപോ"**തി ആഹ. തേന

അനിട്ഠസ്സ പടിഹനനൂപായോ വുത്തോ, തിതിക്ഖാഗ്ഗഹണേന പന ഇട്ഠസ്സ, തദുഭയേനപി ഉപ്പന്നം അരതിം ഉപ്പന്നം രതിം അഭിഭുയ്യ വിഹരതീതി അയമത്ഥോ ദസ്സിതോ. തണ്ഹാവാനസ്സ വൂപസമനതോ നിബ്ബാനം പരമം വദന്തി ബുദ്ധാ. തത്ഥ ഖന്തിഗ്ഗഹണേന പയോഗവിപത്തിയാ അഭാവോ ദസ്സിതോ, തിതിക്ഖാഗ്ഗഹണേന ആസയവിപത്തിയാ അഭാവോ. തഥാ ഖന്തിഗ്ഗഹണേന പരാപരാധസഹതാ, തിതിക്ഖാഗ്ഗഹണേന പരേസു അനപരജ്ഝനാ ദസ്സിതാ. ഏവം കാരണമുഖേന അന്വയതോ പാതിമോക്ഖം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി ബ്യതിരേകതോ തം ദസ്സേതും **"ന ഹീ"**തിആദി വുത്തം. തേന യഥാ സത്താനം ജീവിതാ വോരോപനം പരം പാണിലേഡ്ഡുദണ്ഡാദീഹി വിഹേഠനഞ്ച "പരൂപഘാതോ പരം വിഹേഠന"ന്തി വുച്ചതി, ഏവം തേസം സാപതേയ്യാവഹരണം പരാമസനം വിസംവാദനം അഞ്ഞമഞ്ഞഭേദനം ഫരുസവചനേന മമ്മഘട്ടനം നിരത്ഥകവിപ്പലാപോ പരസന്തകാഭിജ്ഝാനം ഉച്ഛേദചിന്തനം മിച്ഛാഭിനിവേസനഞ്ച ഉപഘാതോ പരവിഹേഠനഞ്ച ഹോതീതി യസ്സ കസ്സചി അകുസലസ്സ കമ്മപഥസ്സ കമ്മസ്സ ച കരണേന പബ്ബജിതോ സമണോ ച ന ഹോതീതി ദസ്സേതി.

ദുതിയഗാഥായ **സബ്ബപാപസ്സാ**തി സബ്ബാകുസലസ്സ സബ്ബസ്സപി ദ്വാദസാകുസലസ്സ സബ്ബചിത്തുപ്പാദസങ്ഗഹിതസ്സ സാവജ്ജധമ്മസ്സ. **അകരണ**ന്തി അനുപ്പാദനം. കരണഞ്ഹി നാമ തസ്സ അത്തനോ സന്താനേ ഉപ്പാദനന്തി തപ്പടിക്ഖേപതോ അകരണം അനുപ്പാദനം. **കുസലസ്സാ**തി ചതുഭൂമികകുസലസ്സ. "കുസലസ്സാ"തി ഹി ഇദം "ഏതം ബുദ്ധാന സാസന"ന്തി വക്ഖമാനത്താ അരിയമഗ്ഗധമ്മേ തേസഞ്ച സമ്ഭാരഭൂതേ തേഭൂമികകുസലേ ധമ്മേ ബോധേതി. **ഉപസമ്പദാ**തി ഉപസമ്പാദനം. തം പന അത്ഥതോ തസ്സ കുസലസ്സ സമധിഗമോ പടിലാഭോ. **സചിത്തപരിയോദപന**ന്തി അത്തനോ ചിത്തസ്സ ജോതനം ചിത്തസ്സ പഭസ്സരഭാവകരണം സബ്ബസോ പരിസോധനം. തം പന അരഹത്തേന ഹോതി. ഏത്ഥ ച യസ്മാ അഗ്ഗമഗ്ഗസമങ്ഗിനോ ചിത്തം സബ്ബസോ പരിയോദപീയതി നാമ, അഗ്ഗഫലക്ഖണേ പന പരിയോദപിതം ഹോതി പുന പരിയോദപേതബ്ബതായ അഭാവതോ, തസ്മാ പരിനിട്ഠിതപരിയോദപനതം സന്ധായ വുത്തം "തം പന അരഹത്തേന ഹോതീ"തി. ഇതി സീലസംവരേന സബ്ബപാപം പഹായ ലോകിയലോകുത്തരാഹി സമഥവിപസ്സനാഹി കുസലം സമ്പാദേത്വാ അരഹത്തഫലേന ചിത്തം പരിയോദപേതബ്ബന്തി ഏതം ബുദ്ധാനം സാസനം ഓവാദോ അനുസിട്ഠി.

തതിയഗാഥായ **അനുപവാദോ**തി വാചായ കസ്സചി അനുപവദനം. **അനുപഘാതോ**തി കായേന മനസാ ച കസ്സചി ഉപഘാതാകരണം മനസാപി പരേസം അനത്ഥചിന്തനാദിവസേന ഉപഘാതകരണസ്സ വജ്ജേതബ്ബത്താ. **പാതിമോക്ഖേ**തി യം തം പഅതിമോക്ഖം അതിപമോക്ഖം ഉത്തമം സീലം, പാതി വാ സുഗതിഭയേഹി മോക്ഖേതി ദുഗ്ഗതിഭയേഹി, യോ വാ നം പാതി, തം മോക്ഖേതീതി പാതിമോക്ഖന്തി വുച്ചതി, തസ്മിം പാതിമോക്ഖേ ച. **സംവരോ**തി സത്തന്നം ആപത്തിക്ഖന്ധാനം അവീതിക്കമലക്ഖണോ സംവരോ. **മത്തഞ്ഞുതാ**തി ഭോജനേ മത്തഞ്ഞുതാ പടിഗ്ഗഹണപരിഭോഗവസേന പമാണഞ്ഞുതാ. **പന്തഞ്ച സയനാസന**ന്തി ജനസങ്ഘട്ടവിരഹിതം നിജ്ജനസമ്ബാധം വിവിത്തം സേനാസനഞ്ച. ഏത്ഥ ദ്വീഹിയേവ പച്ചയേഹി ചതുപച്ചയസന്തോസോ ദീപിതോതി വേദിതബ്ബോ പച്ചയസന്തോസസാമഞ്ഞേന ഇതരദ്വയസ്സപി ലക്ഖണഹാരനയേന ജോതിതഭാവതോ. **അധിചിത്തേ ച ആയോഗോ**തി വിപസ്സനാപാദകം അട്ഠസമാപത്തിചിത്തം അധിചിത്തം, തതോപി ച മഗ്ഗഫലചിത്തമേവ അധിചിത്തം, തസ്മിം യഥാവുത്തേ അധിചിത്തേ ആയോഗോ ച, അനുയോഗോതി അത്ഥോ. **ഏതം ബുദ്ധാന സാസന**ന്തി ഏതം പരസ്സ അനുപവദനം അനുപഘാതനം പാതിമോക്ഖേ സംവരോ പടിഗ്ഗഹണപരിഭോഗേസു മത്തഞ്ഞുതാ വിവിത്തസേനാസനസേവനം അധിചിത്താനുയോഗോ ച ബുദ്ധാനം സാസനം ഓവാദോ അനുസിട്ഠി.

ഇമാ പന സബ്ബബുദ്ധാനം പാതിമോക്ഖുദ്ദേസഗാഥാ ഹോന്തീതി വേദിതബ്ബാ. തേനാഹ **"ഏതേനേവ ഉപായേനാ"**തിആദി. **യാവ സാസനപരിയന്താ**തി ധരമാനകബുദ്ധാനം അനുസാസനപരിയന്തം സന്ധായ വുത്തം, യാവ ബുദ്ധാ ധരന്തി, താവ ഉദ്ദിസിതബ്ബതം ആഗച്ഛന്തീതി വുത്തം ഹോതി. ഓവാദപാതിമോക്ഖഞ്ഹി ബുദ്ധായേവ ഉദ്ദിസന്തി, ന സാവകാ. പഠമബോധിയംയേവ ഉദ്ദേസമാഗച്ഛന്തീതി സമ്ബന്ധോ. പഠമബോധി ചേത്ഥ വീസതിവസ്സപരിച്ഛിന്നാതി **മഹാഗണ്ഠിപദേ** വുത്തം. തഞ്ച ഹേട്ഠാ അട്ഠകഥായമേവ "ഭഗവതോ ഹി പഠമബോധിയം വീസതിവസ്സന്തരേ നിബദ്ധുപട്ഠാകോ നാമ നത്ഥീ"തി കഥിതത്താ "പഠമബോധി നാമ വീസതിവസ്സാനീ"തി ഗഹേത്വാ വുത്തം. **ആചരിയധമ്മപാലത്ഥേരേന** പന "പഞ്ചചത്താലീസായ വസ്സേസു ആദിതോ പന്നരസ വസ്സാനി പഠമബോധീ"തി വുത്തം. ഏവഞ്ച സതി മജ്ഝേ പന്നരസ വസ്സാനി മജ്ഝിമബോധി, അന്തേ പന്നരസ വസ്സാനി പച്ഛിമബോധീതി തിണ്ണം ബോധീനം സമപ്പമാണതാ സിയാതി തമ്പി യുത്തം. പന്നരസത്തികേന ഹി പഞ്ചചത്താലീസ വസ്സാനി പൂരേന്തി. അട്ഠകഥായം പന പന്നരസവസ്സപ്പമാണായ പഠമബോധിയാ വീസതിവസ്സേസുയേവ അന്തോഗധത്താ "പഠമബോധിയം വീസതിവസ്സന്തരേ"തി വുത്തന്തി ഏവമ്പി സക്കാ വിഞ്ഞാതും.

നനു ച കാനിചി സിക്ഖാപദാനി പഞ്ഞപേത്വാപി ന താവ ആണാപാതിമോക്ഖം അനുഞ്ഞാതം പച്ഛാ ഥേരസ്സ ആയാചനേന അനുഞ്ഞാതത്താ, തസ്മാ കഥമേതം വുത്തം "സിക്ഖാപദപഞ്ഞത്തികാലതോ പന പഭുതി ആണാപാതിമോക്ഖമേവ ഉദ്ദിസീയതീ"തി, യദിപി കാനിചി സിക്ഖാപദാനി പഞ്ഞപേത്വാവ ആണാപാതിമോക്ഖം ന അനുഞ്ഞാതം, തഥാപി അപഞ്ഞത്തേ സിക്ഖാപദേ ആണാപാതിമോക്ഖം നത്ഥി, കിന്തു പഞ്ഞത്തേയേവാതി ഇമമത്ഥം ദസ്സേതും **"സിക്ഖാപദപഞ്ഞത്തികാലതോ പന പഭുതീ"**തി വുത്തം. **പുബ്ബാരാമേ**തി സാവത്ഥിയാ പാചീനദിസാഭാഗേ കതത്താ ഏവംലദ്ധവോഹാരേ മഹാവിഹാരേ. **മിഗാരമാതുപാസാദേ**തി മിഗാരസേട്ഠിനോ മാതുട്ഠാനിയത്താ മിഗാരമാതാതി സങ്ഖ്യം ഗതായ വിസാഖാമഹാഉപാസികായ കാരിതേ പാസാദേ. **അട്ഠാന**ന്തി ഹേതുപടിക്ഖേപോ. **അനവകാസോ**തി പച്ചയപടിക്ഖേപോ. ഉഭയേനപി കാരണമേവ പടിക്ഖിപതി. **യ**ന്തി യേന കാരണേന.

തേസന്തി ഭിക്ഖൂനം. **സമ്മുഖസാവകാനം സന്തികേ പബ്ബജിതാ**തി സബ്ബന്തിമാനം സുഭദ്ദസദിസാനം സമ്മുഖസാവകാനം സന്തികേ പബ്ബജിതേ സന്ധായ വദതി. ഖത്തിയകുലാദിവസേനേവ വിവിധാ കുലാതി സമ്ബന്ധോ. **ഉച്ചനീചഉളാരുളാരഭോഗാദികുലവസേന വാ**തി ഉച്ചനീചകുലവസേന ഉളാരുളാരഭോഗാദികുലവസേന വാതി യോജേതബ്ബം. തത്ഥ ഖത്തിയബ്രാഹ്മണവസേന വാ ഖത്തിയബ്രാഹ്മണഗഹപതികാനം വസേന വാ **ഉച്ചകുലതാ** വേദിതബ്ബാ, സേസാനം വസേന **നീചകുലതാ. ഉളാരുളാരഭോഗാദികുലവസേന വാ**തി ഉളാരതരതമഉപഭോഗവന്താദികുലവസേന. ഉളാരാതിസയജോതനത്ഥഞ്ഹി പുന ഉളാരഗ്ഗഹണം "ദുക്ഖദുക്ഖ"ന്തിആദീസു വിയ. **ആദി**-സദ്ദേന ഉളാരാനുളാരാനം ഗഹണം വേദിതബ്ബം.

ബ്രഹ്മചരിയം രക്ഖന്തീതി വുത്തമേവത്ഥം പകാസേത്വാ ദസ്സേന്തോ ആഹ **"ചിരം പരിയത്തിധമ്മം പരിഹരന്തീ"**തി. അപഞ്ഞത്തേപി സിക്ഖാപദേ യദി സമാനജാതിആദികാ സിയും, അത്തനോ അത്തനോ കുലാനുഗതഗന്ഥം വിയ ന നാസേയ്യും. യസ്മാ പന സിക്ഖാപദമ്പി അപഞ്ഞത്തം, ഇമേ ച ഭിക്ഖൂ ന സമാനജാതിആദികാ, തസ്മാ വിനാസേസുന്തി ഇമമത്ഥം ദസ്സേതും **"യസ്മാ ഏകനാമാ...പേ... തസ്മാ അഞ്ഞമഞ്ഞം വിഹേഠേന്തോ"**തിആദി വുത്തം. യദി ഏവം കസ്മാ ചിരട്ഠിതികവാരേപി "നാനാനാമാ"തിആദി വുത്തന്തി? സതിപി തേസം നാനാജച്ചാദിഭാവേ

സിക്ഖാപദപഞ്ഞത്തിയാ ഏവ സാസനസ്സ ചിരപ്പവത്തീതി ദസ്സനത്ഥം വുത്തം. സിക്ഖാപദപഞ്ഞത്തിവസേനേവ സാസനസ്സ ചിരപ്പവത്തി. യസ്മാ ബുദ്ധാ അത്തനോ പരിനിബ്ബാനതോ ഉദ്ധമ്പി വിനേതബ്ബസത്തസമ്ഭവേ സതി സിക്ഖാപദം പഞ്ഞപേന്തി, അസതി ന പഞ്ഞപേന്തി, തസ്മാതി വേദിതബ്ബോ. യഥാ കായവചീദ്വാരസങ്ഖാതം വിഞ്ഞത്തിം സമുട്ഠാപേത്വാ പവത്തമാനമ്പി ചിത്തം തസ്സായേവ വിഞ്ഞത്തിയാ വസേന പവത്തനതോ "കായവചീദ്വാരേഹി പവത്ത"ന്തി വുച്ചതി, ഏവംസമ്പദമിദം ദട്ഠബ്ബം. **യഥാ തന്തി** ഏത്ഥ **തന്തി** നിപാതമത്തം. **വഗ്ഗസങ്ഗഹപണ്ണാസസങ്ഗഹാദീഹീ**തി സീലക്ഖന്ധവഗ്ഗമഹാവഗ്ഗാദിവഗ്ഗസങ്ഗഹവസേന മൂലപണ്ണാസമജ്ഝിമപണ്ണാസാദിപണ്ണാസസങ്ഗഹവസേന. **ആദി**-സദ്ദേന സംയുത്താദിസങ്ഗഹോ വേദിതബ്ബോ.

ഏവം വിതക്കേഥ, മാ ഏവം വിതക്കയിത്ഥാതി ഏത്ഥ **ഏവന്തി** യഥാനുസിട്ഠായ അനുസാസനിയാ വിധിവസേന പടിസേധനവസേന ച പവത്തിതാകാരപരാമസനം, സാ ച സമ്മാവിതക്കാനം മിച്ഛാവിതക്കാനഞ്ച പവത്തിആകാരദസ്സനവസേന പവത്തതി അത്ഥആനിസംസസ്സ ആദീനവസ്സ ച വിഭാവനത്ഥം. തേനാഹ **"നേക്ഖമ്മവിതക്കാദയോ തയോ വിതക്കേ വിതക്കേഥാ"**തിആദി. ഏത്ഥ **ആദി**-സദ്ദേന അബ്യാപാദവിതക്കഅവിഹിംസാവിതക്കാനം ഗഹണം വേദിതബ്ബം. തത്ഥ നേക്ഖമ്മം വുച്ചതി ലോഭതോ നിക്ഖന്തത്താ അലോഭോ, നീവരണേഹി നിക്ഖന്തത്താ പഠമജ്ഝാനം, സബ്ബാകുസലേഹി നിക്ഖന്തത്താ സബ്ബോ കുസലോ ധമ്മോ, സബ്ബസങ്ഖതേഹി നിക്ഖന്തത്താ നിബ്ബാനം, ഉപനിസ്സയതോ സമ്പയോഗതോ ആരമ്മണകരണതോ ച നേക്ഖമ്മേന പടിസംയുത്തോ വിതക്കോ **നേക്ഖമ്മവിതക്കോ,** സമ്മാസങ്കപ്പോ. സോ അസുഭജ്ഝാനസ്സ പുബ്ബഭാഗേ കാമാവചരോ ഹോതി, അസുഭജ്ഝാനേ രൂപാവചരോ, തം ഝാനം പാദകം കത്വാ ഉപ്പന്നമഗ്ഗഫലകാലേ ലോകുത്തരോ. ബ്യാപാദസ്സ പടിപക്ഖോ അബ്യാപാദോ, കഞ്ചിപി ന ബ്യാപാദേന്തി ഏതേനാതി വാ അബ്യാപാദോ, മേത്താ. യഥാവുത്തേന അബ്യാപാദേന പടിസംയുത്തോ വിതക്കോ **അബ്യാപാദവിതക്കോ**. സോ മേത്താഝാനസ്സ പുബ്ബഭാഗേ കാമാവചരോ ഹോതി, മേത്താഭാവനാവസേന അധിഗതേ പഠമജ്ഝാനേ രൂപാവചരോ, തം ഝാനം പാദകം കത്വാ ഉപ്പന്നമഗ്ഗഫലകാലേ ലോകുത്തരോ. വിഹിംസായ പടിപക്ഖാ, ന വിഹിംസന്തി വാ ഏതായ സത്തേതി അവിഹിംസാ, കരുണാ. തായ പടിസംയുത്തോ വിതക്കോ **അവിഹിംസാവിതക്കോ**. സോ കരുണാഝാനസ്സ പുബ്ബഭാഗേ കാമാവചരോ, കരുണാഭാവനാവസേന അധിഗതേ പഠമജ്ഝാനേ രൂപാവചരോ, തം ഝാനം പാദകം കത്വാ ഉപ്പന്നമഗ്ഗഫലകാലേ ലോകുത്തരോ.

നനു ച അലോഭാദോസാമോഹാനം അഞ്ഞമഞ്ഞാവിരഹതോ നേസം വസേന ഉപ്പജ്ജനകാനം ഇമേസം നേക്ഖമ്മവിതക്കാദീനം അഞ്ഞമഞ്ഞം അസങ്കരതോ വവത്ഥാനം ന ഹോതീതി? നോ ന ഹോതി. യദാ ഹി അലോഭോ പധാനോ ഹോതി നിയമിതപരിണതസമുദാചാരാദിവസേന, തദാ ഇതരേ ദ്വേ തദന്വായികാ ഭവന്തി. തഥാ ഹി യദാ അലോഭപ്പധാനോ നേക്ഖമ്മഗരുകോ ചിത്തുപ്പാദോ ഹോതി, തദാ ലദ്ധാവസരോ നേക്ഖമ്മവിതക്കോ പതിട്ഠഹതി. തംസമ്പയുത്തസ്സ പന അദോസലക്ഖണസ്സ അബ്യാപാദസ്സ വസേന യോ തസ്സേവ അബ്യാപാദവിതക്കഭാവോ സമ്ഭവേയ്യ, സതി ച അബ്യാപാദവിതക്കഭാവേ കസ്സചിപി അവിഹേഠനജാതികതായ അവിഹിംസാവിതക്കഭാവോ ച സമ്ഭവേയ്യ. തേ ഇതരേ ദ്വേ തസ്സേവ നേക്ഖമ്മവിതക്കസ്സ അനുഗാമിനോ സരൂപതോ അദിസ്സനതോ തസ്മിം സതി ഹോന്തി, അസതി ന ഹോന്തീതി അനുമാനേയ്യാ ഭവന്തി. ഏവമേവ യദാ മേത്താപധാനോ ചിത്തുപ്പാദോ ഹോതി, തദാ ഇതരേ ദ്വേ തദന്വായികാ ഭവന്തി. യദാ കരുണാപധാനോ ചിത്തുപ്പാദോ ഹോതി, തദാ ഇതരേ ദ്വേ തദന്വായികാ ഭവന്തി.

കാമവിതക്കാദയോതി ഏത്ഥ **ആദി**-സദ്ദേന ബ്യാപാദവിതക്കവിഹിംസാവിതക്കാനം ഗഹണം വേദിതബ്ബം. തത്ഥ കാമപടിസംയുത്തോ വിതക്കോ **കാമവിതക്കോ**. ഏത്ഥ ഹി ദ്വേ കാമാ വത്ഥുകാമോ ച കിലേസകാമോ ച. തത്ഥ വത്ഥുകാമപക്ഖേ ആരമ്മണവസേന കാമേഹി പടിസംയുത്തോ വിതക്കോ കാമവിതക്കോ, കിലേസകാമപക്ഖേ പന സമ്പയോഗവസേന കാമേന പടിസംയുത്തോതി യോജേതബ്ബം. ബ്യാപാദപടിസംയുത്തോ വിതക്കോ **ബ്യാപാദവിതക്കോ**. വിഹിംസാപടിസംയുത്തോ വിതക്കോ **വിഹിംസാവിതക്കോ**. തേസു ദ്വേ സത്തേസുപി സങ്ഖാരേസുപി ഉപ്പജ്ജന്തി. കാമവിതക്കോ ഹി പിയേ മനാപേ സത്തേ വാ സങ്ഖാരേ വാ വിതക്കേന്തസ്സ ഉപ്പജ്ജതി, ബ്യാപാദവിതക്കോ അപ്പിയേ അമനാപേ സത്തേ വാ സങ്ഖാരേ വാ കുജ്ഝിത്വാ ഓലോകനകാലതോ പട്ഠായ യാവ വിനാസനാ ഉപ്പജ്ജതി, വിഹിംസാവിതക്കോ സങ്ഖാരേസു നുപ്പജ്ജതി. സങ്ഖാരോ ഹി ദുക്ഖാപേതബ്ബോ നാമ നത്ഥി, "ഇമേ സത്താ ഹഞ്ഞന്തു വാ ഉച്ഛിജ്ജന്തു വാ വിനസ്സന്തു വാ മാ വാ അഹേസു"ന്തി ചിന്തനകാലേ പന സത്തേസു ഉപ്പജ്ജതി. അഥ കസ്മാ വുത്തം "സങ്ഖാരോ ദുക്ഖാപേതബ്ബോ നാമ നത്ഥീ"തി, നനു യേ ദുക്ഖാപേതബ്ബാതി ഇച്ഛിതാ സത്തസഞ്ഞിതാ, തേപി അത്ഥതോ സങ്ഖാരാ ഏവാതി? സച്ചമേതം, തേ പന ഇന്ദ്രിയബദ്ധാ സവിഞ്ഞാണകതായ ദുക്ഖം പടിസംവേദേന്തി, തസ്മാ തേ വിഹിംസാവിതക്കസ്സ വിസയാ ഇച്ഛിതാ സത്തസഞ്ഞിതാ. യേ പന ന ദുക്ഖം പടിസംവേദേന്തി വുത്തലക്ഖണായോഗതോ, തേ സന്ധായ "വിഹിംസാവിതക്കോ സങ്ഖാരേസു നുപ്പജ്ജതീ"തി വുത്തം.

അനുപാദായ ആസവേഹി ചിത്താനി വിമുച്ചിംസൂതി ഏത്ഥ **ആസവേഹീ**തി കത്തുഅത്ഥേ കരണനിദ്ദേസോ, **ചിത്താനീ**തി പച്ചത്തബഹുവചനം, **വിമുച്ചിംസൂ**തി കമ്മസാധനം, തസ്മാ ആസവേഹി കത്തുഭൂതേഹി അനുപാദായ ആരമ്മണവസേന അഗ്ഗഹേത്വാ ചിത്താനി വിമുച്ചിതാനീതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോതി ആഹ **"തേസഞ്ഹി ചിത്താനീ"**തിആദി. **യേഹി ആസവേഹീ**തി ഏത്ഥാപി കത്തുഅത്ഥേ ഏവ കരണനിദ്ദേസോ. **വിമുച്ചിംസൂ**തി കമ്മസാധനം. **ന തേ താനി ഗഹേത്വാ വിമുച്ചിംസൂ**തി തേ ആസവാ താനി ചിത്താനി ആരമ്മണവസേന ന ഗഹേത്വാ വിമുച്ചിംസു വിമോചേസും. ഏത്ഥ ഹി **ചിത്താനീ**തി ഉപയോഗബഹുവചനം, **വിമുച്ചിംസൂ**തി കത്തുസാധനം. **അനുപ്പാദനിരോധേന നിരുജ്ഝമാനാ**തി ആയതിം അനുപ്പത്തിസങ്ഖാതേന നിരോധേന നിരുജ്ഝമാനാ ആസവാ. **അഗ്ഗഹേത്വാ വിമുച്ചിംസൂ**തി ആരമ്മണകരണവസേന അഗ്ഗഹേത്വാ ചിത്താനി വിമോചേസും. **വികസിതചിത്താ അഹേസു**ന്തി സാതിസയഞാണരസ്മിസമ്ഫസ്സേന സമ്ഫുല്ലചിത്താ അഹേസും. **പുരിമവചനാപേക്ഖ**ന്തി "അഞ്ഞതരസ്മിം ഭിംസനകേ വനസണ്ഡേ"തി വുത്തവചനാപേക്ഖം. തേനാഹ **"യം വുത്തം അഞ്ഞതരസ്മിം ഭിംസനകേ വനസണ്ഡേതി, തത്രാ"**തി. **കത**ന്തി ഭാവസാധനവാചി ഇദം പദന്തി ആഹ **"ഭിംസനകതസ്മിം ഹോതി, ഭിംസനകകിരിയായാ"**തി. ഭിംസനസ്സ കരണം കിരിയാ ഭിംസനകതം, തസ്മിം **ഭിംസനകതസ്മിം**.

ഇദാനി അഞ്ഞഥാപി അത്ഥയോജനം ദസ്സേന്തോ ആഹ **"അഥ വാ"**തിആദി. ഇമസ്മിം അത്ഥവികപ്പേ ഭിംസയതീതി ഭിംസനോ, ഭിംസനോ ഏവ ഭിംസനകോ, തസ്സ ഭാവോ ഭിംസനകത്തന്തി വത്തബ്ബേ ത-കാരസ്സ ലോപം കത്വാ "ഭിംസനകത"ന്തി വുത്തന്തി ദസ്സേന്തോ ആഹ **"ഭിംസനകതസ്മിന്തി ഭിംസനകഭാവേതി അത്ഥോ"**തിആദി. യേഭുയ്യഗ്ഗഹണം ലോമവന്തവസേനപി യോജേതബ്ബം, ന ലോമവസേനേവാതി ആഹ **"ബഹുതരാനം വാ"**തിആദി.

പുരിസയുഗവസേനാതി പുരിസകാലവസേന, പുരിസാനം ആയുപ്പമാണവസേനാതി വുത്തം ഹോതി. "സബ്ബപച്ഛിമകോ സുഭദ്ദസദിസോ"തി **തീസുപി ഗണ്ഠിപദേസു** വുത്തം. തസ്മിം കാലേ വിജ്ജമാനാനം ദ്വിന്നം പുരിസാനം

ആയുപരിച്ഛേദം സകലമേവ ഗഹേത്വാ **“സതസഹസ്സം…പേ॰… അട്ഠാസീ”**തി വുത്തം. **ദ്വേയേവ പുരിസയുഗാനീ**തി ഏത്ഥ പുരിസാനം യുഗപ്പവത്തികാലോ പുരിസയുഗം. അഭിലാപമത്തമേവ ചേതം, അത്ഥതോ പന പുരിസോവ പുരിസയുഗം. ധരമാനേ ഭഗവതി ഏകം പുരിസയുഗം, പരിനിബ്ബുതേ ഏകന്തി കത്വാ “ദ്വേയേവ പുരിസയുഗാനീ”തി വുത്തം. പരിനിബ്ബുതേ പന ഭഗവതി ഏകമേവ പുരിസയുഗം അസീതിയേവ വസ്സസഹസ്സാനി ബ്രഹ്മചരിയം അട്ഠാസീതി വേദിതബ്ബം.

൨൦. **സാവകയുഗാനീ**തി സാവകാ ഏവ സാവകയുഗാനി. **അസമ്ഭുണന്തേനാ**തി അപാപുണന്തേന. **ഗബ്ഭം ഗണ്ഹാപേന്തസ്സാ**തി സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസ്സ വിജായനത്ഥം ഞാണഗബ്ഭം ഗണ്ഹാപേന്തസ്സ.

൨൧. **കോ അനുസന്ധീ**തി പുബ്ബാപരകഥാനം കിം അനുസന്ധാനം, കോ സമ്ബന്ധോതി അത്ഥോ. **സിക്ഖാപദപഞ്ഞത്തിയാചനാപേക്ഖ**ന്തി യാചീയതീതി യാചനാ, സിക്ഖാപദപഞ്ഞത്തിയേവ യാചനാ സിക്ഖാപദപഞ്ഞത്തിയാചനാ, തം അപേക്ഖതീതി സിക്ഖാപദപഞ്ഞത്തിയാചനാപേക്ഖം ഭുമ്മവചനം, യാചിയമാനസിക്ഖാപദപഞ്ഞത്തിഅപേക്ഖം ഭുമ്മവചനന്തി വുത്തം ഹോതി. യാചനവിസിട്ഠാ സിക്ഖാപദപഞ്ഞത്തിയേവ ഹി “തത്ഥാ”തി ഇമിനാ പരാമട്ഠാ, തേനേവ വക്ഖതി “തത്ഥ തസ്സാ സിക്ഖാപദപഞ്ഞത്തിയാ”തി. **യം വുത്ത**ന്തി “സിക്ഖാപദം പഞ്ഞപേയ്യാ”തി ഇമിനാ യം സിക്ഖാപദപഞ്ഞപനം വുത്തം, യാചിതന്തി അത്ഥോ. **തത്ഥ തസ്സാ സിക്ഖാപദപഞ്ഞത്തിയാ**തി തസ്സം യാചിയമാനസിക്ഖാപദപഞ്ഞത്തിയന്തി അത്ഥോ. **അകാല**ന്തി സിക്ഖാപദപഞ്ഞത്തിയാ അകാലം.

ആസവട്ഠാനീയാതി ഏത്ഥ അധികരണേ അനീയസദ്ദോതി ആഹ **“ആസവാ തിട്ഠന്തി ഏതേസൂ”**തിആദി . കേ പന തേ ആസവാ, കേ ച ധമ്മാ തദധികരണഭൂതാതി ആഹ **“യേസു ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികാ”**തിആദി. **ദിട്ഠധമ്മികാ** പരൂപവാദാദയോ, **സമ്പരായികാ** ആപായികാ അപായദുക്ഖവിസേസാ. തേ ആസവന്തി തേന തേന പച്ചയവസേന പവത്തന്തീതി **ആസവാ. നേസ**ന്തി പരൂപവാദാദിആസവാനം. **തേ**തി വീതിക്കമധമ്മാ. അസതി ആസവട്ഠാനീയേ ധമ്മേ സിക്ഖാപദപഞ്ഞത്തിയം കോ ദോസോ, യേനേവം വുത്തന്തി ആഹ **“യദി ഹി പഞ്ഞപേയ്യാ”**തിആദി, വീതിക്കമദോസം അദിസ്വാ യദി പഞ്ഞപേയ്യാതി അധിപ്പായോ. പരമ്മുഖാ അക്കോസനം **പരൂപവാദോ,** പരേഹി വചനേസു ദോസാരോപനം **പരൂപാരമ്ഭോ,** സമ്മുഖാ ഗരഹനം **ഗരഹദോസോ**.

കഥഞ്ഹി നാമ പലിവേഠേസ്സതീതി സമ്ബന്ധോ, കഥം-സദ്ദയോഗേ അനാഗതപ്പയോഗോ ദട്ഠബ്ബോ. **അന്വായികോ**തി അനുവത്തകോ. **ഭോഗക്ഖന്ധ**ന്തി ഭോഗരാസിം. “അമ്ഹാകമേതേ”തി ഞായന്തീതി ഞാതീ, പിതാമഹപിതുപുത്താദിവസേന പരിവട്ടനട്ഠേന പരിവട്ടോ, ഞാതീയേവ പരിവട്ടോ **ഞാതിപരിവട്ടോ. ഘാസച്ഛാദനപരമതായ സന്തുട്ഠാ**തി ഘാസച്ഛാദനേ പരമതായ ഉത്തമതായ സന്തുട്ഠാ, ഘാസച്ഛാദനപരിയേസനേ സല്ലേഖവസേന പരമതായ ഉക്കട്ഠഭാവേ സണ്ഠിതാതി അത്ഥോ. ഘാസച്ഛാദനമേവ വാ പരമം പരമാ കോടി ഏതേസം ന തതോ പരം കിഞ്ചി അസാമിസജാതം പരിയേസന്തി പച്ചാസീസന്തി ചാതി ഘാസച്ഛാദനപരമാ, തേസം ഭാവോ ഘാസച്ഛാദനപരമതാ, തസ്സം **ഘാസച്ഛാദനപരമതായ സന്തുട്ഠാ. തേസു നാമ കോ**തി യഥാവുത്തഗുണവിസിട്ഠേസു തേസു ഭിക്ഖൂസു കോ നാമ. **ലോകാമിസഭൂത**ന്തി ലോകപരിയാപന്നം ഹുത്വാ കിലേസേഹി ആമസിതബ്ബത്താ ലോകാമിസഭൂതം. **പബ്ബജ്ജാസങ്ഖേപേനേവാ**തി “പാണാതിപാതാ വേരമണീ”തിആദിനാ പബ്ബജ്ജാമുഖേനേവ. **ഏത**ന്തി മേഥുനാദീനം അകരണം. **ഥാമ**ന്തി സിക്ഖാപദാനം പഞ്ഞാപനകിരിയായ സാമത്ഥിയം. **ബല**ന്തി യാഥാവതോ സബ്ബധമ്മാനം പടിവേധസമത്ഥം ഞാണബലം. **കുപ്പേയ്യാ**തി കുപ്പം ഭവേയ്യ. ഏതസ്സേവത്ഥസ്സ പാകടകരണം **ന യഥാഠാനേ തിട്ഠേയ്യാ**തി, പഞ്ഞത്തിട്ഠാനേ ന തിട്ഠേയ്യാതി അത്ഥോ. **അകുസലോ**തി തികിച്ഛിതും യുത്തകാലസ്സ അപരിജാനനതോ അകുസലോ അച്ഛേകോ. അവുദ്ധി **അനയോ, ബ്യസനം** ദുക്ഖം. **പടികച്ചേവാ**തി ഗണ്ഡുപ്പാദനതോ പഠമമേവ. **സഞ്ഛവിം കത്വാ**തി സോഭനച്ഛവിം കത്വാ. **ബാലവേജ്ജോ**തി അപണ്ഡിതവേജ്ജോ. **ലോഹിതക്ഖയഞ്ച മം പാപേതീ**തി വിഭത്തിവിപരിണാമം കത്വാ യോജേതബ്ബം.

അകാലം ദസ്സേത്വാതി സിക്ഖാപദപഞ്ഞത്തിയാ അകാലം ദസ്സേത്വാ. **രോഗം വൂപസമേത്വാ**തി ഫാസും കത്വാ. **സകേ ആചരിയകേ**തി ആചരിയസ്സ ഭാവോ, കമ്മം വാ ആചരിയകം, തസ്മിം അത്തനോ ആചരിയഭാവേ, ആചരിയകമ്മേ വാ. നിമിത്തത്ഥേ ചേതം ഭുമ്മവചനം. **വിദിതാനുഭാവോ**തി പാകടാനുഭാവോ.

വിപുലഭാവേനാതി പബ്ബജിതാനം ബഹുഭാവേന. **സാസനേ ഏകച്ചേ ആസവട്ഠാനീയാ ധമ്മാ ന ഉപ്പജ്ജന്തീ**തി യസ്മാ സേനാസനാനി പഹോന്തി, തസ്മാ ആവാസമച്ഛരിയാദിഹേതുകാ സാസനേ ഏകച്ചേ ആസവട്ഠാനീയാ ധമ്മാ ന ഉപ്പജ്ജന്തി. **ഇമിനാ നയേനാ**തി ഏതേന പദസോധമ്മസിക്ഖാപദാദീനം സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ.

ലാഭഗ്ഗമഹത്തന്തി ചീവരാദിലഭിതബ്ബപച്ചയോ ലാഭോ, തസ്സ അഗ്ഗം മഹത്തം പണീതതാ ബഹുഭാവോ വാ. ബഹുസ്സുതസ്സ ഭാവോ **ബാഹുസച്ചം. അയോനിസോ ഉമ്മുജ്ജമാനാ**തി അനുപായേന അഭിനിവിസമാനാ, വിപരീതതോ ജാനമാനാതി അത്ഥോ. **രസേന രസം സംസന്ദിത്വാ**തി സഭാവേന സഭാവം സംസന്ദിത്വാ, അനുഞ്ഞാതപച്ചത്ഥരണാദീസു സുഖസമ്ഫസ്സസാമഞ്ഞതോ ഉപാദിന്നഫസ്സരസേപി അനവജ്ജസഞ്ഞിതായ അനുപാദിന്നഫസ്സരസേന ഉപാദിന്നഫസ്സരസം സംസന്ദിത്വാ, സമാനഭാവം ഉപനേത്വാതി അത്ഥോ. **ഉദ്ധമ്മം ഉബ്ബിനയം സത്ഥുസാസനം ദീപേന്തീ**തി “തഥാഹം ഭഗവതാ ധമ്മം ദേസിതം ആജാനാമീ”തിആദിനാ (പാചി॰ ൪൧൭) സത്ഥുസാസനം ഉദ്ധമ്മം ഉബ്ബിനയം കത്വാ ദീപേന്തി.

ഇമസ്മിം അത്ഥേതി “നിരബ്ബുദോ ഹി, സാരിപുത്ത, ഭിക്ഖുസങ്ഘോ”തി (പാരാ॰ ൨൧) ഏവം വുത്തഭിക്ഖുസങ്ഘസഞ്ഞിതേ അത്ഥേ. കഥം പന ദുസ്സീലാനം ചോരഭാവോതി ആഹ **“തേ ഹി അസ്സമണാവ ഹുത്വാ”**തിആദി. **കാളകധമ്മയോഗാ**തി ദുസ്സീലതാസങ്ഖാതപാപധമ്മയോഗതോ. **പഭസ്സരോ**തി പഭസ്സരസീലോ. **സാരോതി വുച്ചന്തീ**തി സാസനബ്രഹ്മചരിയസ്സ സാരഭൂതത്താ സീലാദയോ ഗുണാ “സാരോ”തി വുച്ചന്തി.

സബ്ബപരിത്തഗുണോതി സബ്ബേഹി നിഹീനഗുണോ, അപ്പഗുണോ വാ. **സോ സോതാപന്നോ**തി ആനന്ദത്ഥേരം സന്ധായ വദതി. **സോതം ആപന്നോ**തി മഗ്ഗസോതം ആപന്നോ. പടിപക്ഖധമ്മാനം അനവസേസതോ സവനതോ പേല്ലനതോ സോതോ അരിയമഗ്ഗോതി ആഹ **“സോതോതി ച മഗ്ഗസ്സേതം അധിവചന”**ന്തി. **സോതാപന്നോതി തേന സമന്നാഗതസ്സ പുഗ്ഗലസ്സാ**തി ഇമിനാ മഗ്ഗസമങ്ഗീ സോതാപന്നോതി വത്വാ തമേവത്ഥം ഉദാഹരണേന സാധേത്വാ ഇദാനി ഇധാധിപ്പേതപുഗ്ഗലം നിദ്ധാരേത്വാ ദസ്സേന്തോ ആഹ **“ഇധ പനാ”**തിആദി. ഇധ ആപന്നസദ്ദോ “ഫലസച്ഛികിരിയായ പടിപന്നോ”തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൫.൪൮൮) വിയ വത്തമാനകാലികോതി ആഹ **“മഗ്ഗേന ഫലസ്സ നാമം ദിന്ന”**ന്തി. മഗ്ഗേന ഹി അത്തനാ സദിസസ്സ അട്ഠങ്ഗികസ്സ വാ സത്തങ്ഗികസ്സ വാ ഫലസ്സ സോതോതി നാമം ദിന്നം, അതീതകാലികത്തേ പന സരസതോവ നാമലാഭോ സിയാ. മഗ്ഗക്ഖണേ ഹി മഗ്ഗസോതം ആപജ്ജതി നാമ, ഫലക്ഖണേ ആപന്നോ.

വിരൂപം സദുക്ഖം സഉപായാസം നിപാതേതീതി **വിനിപാതോ,** അപായദുക്ഖേ ഖിപനകോ. **ധമ്മോ**തി സഭാവോ. തേനാഹ **"ന അത്താനം അപായേസു വിനിപാതനസഭാവോ"**തി. അഥ വാ **ധമ്മോ**തി അപായേസു ഖിപനകോ സക്കായദിട്ഠിആദികോ അകുസലധമ്മോ. യസ്സ പന സോ അകുസലധമ്മോ നത്ഥി സബ്ബസോ പഹീനത്താ, സോ യസ്മാ അപായേസു അത്താനം വിനിപാതനസഭാവോ ന ഹോതി, തസ്മാ വുത്തം **"ന അത്താനം അപായേസു വിനിപാതനസഭാവോതി വുത്തം ഹോതീ"**തി. **കസ്മാ**തി അവിനിപാതനധമ്മതായ കാരണം പുച്ഛതി. അപായം ഗമേന്തീതി **അപായഗമനീയാ. വിനിപാതനസഭാവോ**തി ഉപ്പജ്ജനസഭാവോ. **സമ്മത്തനിയാമേന മഗ്ഗേനാ**തി സമ്മാ ഭവനിയാമകേന പടിലദ്ധമഗ്ഗേന. **നിയതോ**തി വാ ഹേട്ഠിമന്തതോ സത്തമഭവതോ ഉപരി അനുപ്പജ്ജനധമ്മതായ നിയതോ. **സമ്ബോധീ**തി ഉപരിമഗ്ഗത്തയസങ്ഖാതാ സമ്ബോധി. സമ്ബുജ്ഝതീതി ഹി സമ്ബോധി, അരിയമഗ്ഗോ. സോ ച ഇധ പഠമമഗ്ഗസ്സ അധിഗതത്താ അവസിട്ഠോ ഏവ അധിഗന്തബ്ബഭാവേന ഇച്ഛിതബ്ബോതി. തേനാഹ **"ഉപരിമഗ്ഗത്തയം അവസ്സം സമ്പാപകോ"**തി. ഉപരിമഗ്ഗത്തയം അവസ്സം സമ്പാപുണാതീതി **സമ്പാപകോ,** സോതാപന്നോ.

വിനയപഞ്ഞത്തിയാചനകഥാ നിട്ഠിതാ.

ബുദ്ധാചിണ്ണകഥാ

൨൨. **അനുധമ്മതാ**തി ലോകുത്തരധമ്മാനുഗതോ ധമ്മോ. **അനപലോകേത്വാ**തി പദസ്സ വിവരണം **"അനാപുച്ഛിത്വാ"**തി. **ജനപദചാരികം പക്കമന്തീ**തി ഏത്ഥ ഇതി-സദ്ദോ ഗമ്യമാനതായ ന വുത്തോ, ഏവം അഞ്ഞത്ഥാപി ഈദിസേസു ഠാനേസു. തത്ഥ **ജനപദചാരിക**ന്തി ജനപദേസു ചരണം, ചരണം വാ ചാരോ, സോ ഏവ ചാരികാ, ജനപദേസു ചാരികാ ജനപദചാരികാ. തം പക്കമന്തി, ജനപദഗമനം ഗച്ഛന്തീതി അത്ഥോ. **പക്കമന്തിയേവാ**തി അവധാരണേന നോ ന പക്കമന്തീതി ദസ്സേതി. ''ജനപദചാരികം പക്കമന്തീ''തി ഏത്ഥ ഠത്വാ ഭഗവതോ ചാരികാപക്കമനവിധിം ദസ്സേന്തോ ആഹ **"ജനപദചാരികം ചരന്താ ചാ"**തിആദി. ചാരികാ ച നാമേസാ (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൨൫൪; മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൨൫൪) ദുവിധാ തുരിതചാരികാ ചേവ അതുരിതചാരികാ ച. തത്ഥ ദൂരേപി ബോധനേയ്യപുഗ്ഗലം ദിസ്വാ തസ്സ ബോധനത്ഥായ സഹസാ ഗമനം **തുരിതചാരികാ** നാമ, സാ മഹാകസ്സപത്ഥേരപച്ചുഗ്ഗമനാദീസു ദട്ഠബ്ബാ. ഭഗവാ ഹി മഹാകസ്സപത്ഥേരം പച്ചുഗ്ഗച്ഛന്തോ മുഹുത്തേന തിഗാവുതമഗമാസി, ആളവകസ്സത്ഥായ തിംസയോജനം, തഥാ അങ്ഗുലിമാലസ്സ, പുക്കുസാതിസ്സ പന പഞ്ചചത്താലീസയോജനം, മഹാകപ്പിനസ്സ വീസയോജനസതം, ധനിയസ്സത്ഥായ സത്തയോജനസതാനി അഗമാസി, ധമ്മസേനാപതിനോ സദ്ധിവിഹാരികസ്സ വനവാസീതിസ്സസാമണേരസ്സ തിഗാവുതാധികം വീസയോജനസതം അഗമാസി, അയം തുരിതചാരികാ. യം പന ഗാമനിഗമനഗരപടിപാടിയാ ദേവസികം യോജനഅഡ്ഢയോജനവസേന പിണ്ഡപാതചരിയാദീഹി ലോകം അനുഗ്ഗണ്ഹന്തസ്സ ഗമനം, അയം **അതുരിതചാരികാ** നാമ. ഇമം പന ചാരികം ചരന്തോ ഭഗവാ മഹാമണ്ഡലം മജ്ഝിമമണ്ഡലം അന്തിമമണ്ഡലന്തി ഇമേസം തിണ്ണം മണ്ഡലാനം അഞ്ഞതരസ്മിം ചരതി. തത്ഥ ''ജനപദചാരിക''ന്തി വുത്തത്താ അതുരിതചാരികാവ ഇധാധിപ്പേതാ. തമേവ വിഭജിത്വാ ദസ്സേന്തോ ആഹ **"മഹാമണ്ഡലം മജ്ഝിമമണ്ഡല"**ന്തിആദി.

തത്ഥ **അന്തിമമണ്ഡല**ന്തി ഖുദ്ദകമണ്ഡലം, ഇതരേസം വാ മണ്ഡലാനം അന്തോഗധത്താ അന്തിമമണ്ഡലം, അബ്ഭന്തരിമമണ്ഡലന്തി വുത്തം ഹോതി. ഇമേസം പന മണ്ഡലാനം കിം പമാണന്തി ആഹ **"തത്ഥ മഹാമണ്ഡലം നവയോജനസതിക"**ന്തിആദി. നവയോജനസതികമ്പി ഠാനം മജ്ഝിമദേസപരിയാപന്നമേവ, തതോ പരം നാധിപ്പേതം തുരിതചാരികാവസേന അഗമനതോ. യസ്മാ നിക്ഖന്തകാലതോ പട്ഠായ ഗതഗതട്ഠാനസ്സ ചതൂസു പസ്സേസു സമന്തതോ യോജനസതം ഏകകോലാഹലം ഹോതി, പുരിമം പുരിമം ആഗതാ നിമന്തേതും ലഭന്തി, ഇതരേസു ദ്വീസു മണ്ഡലേസു സക്കാരോ മഹാമണ്ഡലം ഓസരതി, തത്ഥ ബുദ്ധാ ഭഗവന്തോ തേസു തേസു ഗാമനിഗമേസു ഏകാഹം ദ്വീഹം വസന്താ മഹാജനം ആമിസപടിഗ്ഗഹേന അനുഗ്ഗണ്ഹന്തി, ധമ്മദാനേന ച വിവട്ടൂപനിസ്സിതം കുസലം വഡ്ഢേന്തി, തസ്മാ വുത്തം **"ഗാമനിഗമാദീസു മഹാജനം ആമിസപടിഗ്ഗഹേന അനുഗ്ഗണ്ഹന്താ"**തിആദി. **സമഥവിപസ്സനാ തരുണാ ഹോന്തീ**തി ഏത്ഥ തരുണാ വിപസ്സനാതി സങ്ഖാരപരിച്ഛേദനേ ഞാണം കങ്ഖാവിതരണേ ഞാണം സമ്മസനേ ഞാണം മഗ്ഗാമഗ്ഗേ ഞാണന്തി ചതുന്നം ഞാണാനം അധിവചനം. സമഥസ്സ തരുണഭാവോ പന ഉപചാരസമാധിവസേന വേദിതബ്ബോ. ''സചേ പന അന്തോവസ്സേ ഭിക്ഖൂനം സമഥവിപസ്സനാ തരുണാ ഹോന്തീ''തി ഇദം നിദസ്സനമത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം. അഞ്ഞേനപി മജ്ഝിമമണ്ഡലേ വേനേയ്യാനം ഞാണപരിപാകാദികാരണേന മജ്ഝിമമണ്ഡലേ ചാരികം ചരിതുകാമാ ചാതുമാസം വസിത്വാവ നിക്ഖമന്തി.

പവാരണാസങ്ഗഹം ദത്വാതി അനുമതിദാനവസേന ദത്വാ. **മാഗസിരസ്സ പഠമദിവസേ**തി മാഗസിരമാസസ്സ പഠമദിവസേ. ഇദഞ്ചേതരഹി പവത്തവോഹാരവസേന കത്തികമാസസ്സ അപരപക്ഖപാടിപദദിവസം സന്ധായ വുത്തം. **തേസ**ന്തി തേസം ബുദ്ധാനം. തേഹി വിനേതബ്ബത്താ ''തേസം വിനേയ്യസത്താ''തി വുത്തം. **വിനേയ്യസത്താ**തി ച ചാരികായ വിനേതബ്ബസത്താ. **മാഗസിരമാസമ്പി തത്ഥേവ വസിത്വാ ഫുസ്സമാസസ്സ പഠമദിവസേ**തി ഇദമ്പി നിദസ്സനമത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം. ചതുമാസവുത്ഥാനമ്പി ബുദ്ധാനം വിനേയ്യസത്താ അപരിപക്കിന്ദ്രിയാ ഹോന്തി, തേസം ഇന്ദ്രിയപരിപാകം ആഗമയമാനാ അപരമ്പി ഏകമാസം വാ ദ്വിതിചതുമാസം വാ തത്ഥേവവസിത്വാ മഹാഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവാരാ നിക്ഖമിത്വാ പുരിമനയേനേവ ലോകം അനുഗ്ഗണ്ഹന്താ സത്തഹി വാ ഛഹി വാ പഞ്ചഹി വാ ചതൂഹി വാ മാസേഹി ചാരികം പരിയോസാപേന്തി. **വേനേയ്യവസേനേവാ**തി അവധാരണേന ന ചീവരാദിഹേതു ചരന്തീതി ദസ്സേതി. തഥാ ഹി ഇമേസു തീസു മണ്ഡലേസു യത്ഥ കത്ഥചി ചാരികം ചരന്താ ന ചീവരാദിഹേതു ചരന്തി, അഥ ഖോ യേ ദുഗ്ഗതബാലജിണ്ണബ്യാധികാ, തേ ''കദാ തഥാഗതം ആഗന്ത്വാ പസ്സിസ്സന്തി, മയി പന ചാരികം ചരന്തേ മഹാജനോ തഥാഗതദസ്സനം ലഭിസ്സതി, തത്ഥ കേചി ചിത്താനി പസാദേസ്സന്തി, കേചി മാലാദീഹി പൂജേസ്സന്തി, കേചി കടച്ഛുഭിക്ഖം ദസ്സന്തി, കേചി മിച്ഛാദസ്സനം പഹായ സമ്മാദിട്ഠികാ ഭവിസ്സന്തി, തം നേസം ഭവിസ്സതി ദീഘരത്തം ഹിതായ സുഖായാ''തി ഏവം ലോകാനുകമ്പായ ചാരികം ചരന്തി.

അപിച ചതൂഹി കാരണേഹി ബുദ്ധാ ഭഗവന്തോ ചാരികം ചരന്തി ജങ്ഘവിഹാരവസേന സരീരഫാസുകത്ഥായ, അട്ഠുപ്പത്തികാലാഭികങ്ഖനത്ഥായ, ഭിക്ഖൂനം സിക്ഖാപദപഞ്ഞാപനത്ഥായ, തത്ഥ തത്ഥ പരിപാകഗതിന്ദ്രിയേ ബോധനേയ്യസത്തേ ബോധനത്ഥായാതി. അപരേഹിപി ചതൂഹി കാരണേഹി ബുദ്ധാ ഭഗവന്തോ ചാരികം ചരന്തി ബുദ്ധം സരണം ഗച്ഛിസ്സന്തീതി വാ, ധമ്മം, സങ്ഘം സരണം ഗച്ഛിസ്സന്തീതി വാ, മഹതാ ധമ്മവസ്സേന ചതസ്സോ പരിസാ സന്തപ്പേസ്സാമാതി വാ. അപരേഹിപി പഞ്ചഹി കാരണേഹി ബുദ്ധാ ഭഗവന്തോ ചാരികം ചരന്തി പാണാതിപാതാ വിരമിസ്സന്തീതി വാ, അദിന്നാദാനാ, കാമേസുമിച്ഛാചാരാ, മുസാവാദാ, സുരാമേരയമജ്ജപമാദട്ഠാനാ വിരമിസ്സന്തീതി വാ. അപരേഹിപി അട്ഠഹി കാരണേഹി ബുദ്ധാ ഭഗവന്തോ ചാരികം ചരന്തി പഠമം ഝാനം പടിലഭിസ്സന്തീതി വാ, ദുതിയം…പേ॰… നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനസമാപത്തിം പടിലഭിസ്സന്തീതി വാ. അപരേഹിപി അട്ഠഹി കാരണേഹി

ബുദ്ധാ ഭഗവന്തോ ചാരികം ചരന്തി സോതാപത്തിമഗ്ഗം അധിഗമിസ്സന്തീതി വാ, സോതാപത്തിഫലം...പേ॰... അരഹത്തഫലം സച്ഛികരിസ്സന്തീതി വാതി.

പുപ്ഫാനി ഓചിനന്താ വിയ ചരന്തീതി ഇമിനാ യഥാ മാലാകാരോ ബഹും പുപ്ഫഗച്ഛം ദിസ്വാ തത്ഥ ചിരമ്പി ഠത്വാ പുപ്ഫാനി ഓചിനിത്വാ പുപ്ഫസുഞ്ഞം ഗച്ഛം ദിസ്വാ തത്ഥ പപഞ്ചം അകത്വാ തം പഹായ അഞ്ഞത്ഥ ഗന്ത്വാ പുപ്ഫാനി ഓചിനന്തോ വിചരതി, ഏവമേവ ബുദ്ധാപി യത്ഥ ഗാമനിഗമാദീസു വിനേയ്യസത്താ ബഹൂ ഹോന്തി, തത്ഥ ചിരമ്പി വസന്താ തേ വിനേത്വാ വിനേയ്യസുഞ്ഞഗാമാദീസു പപഞ്ചം അകത്വാ തം പഹായ അഞ്ഞത്ഥ ബഹുവിനേയ്യകേസു ഗാമാദീസു വസന്താ വിചരന്തീതി ദസ്സേതി. തതോയേവ ച അതിഖുദ്ദകേപി അന്തിമമണ്ഡലേ ഉപനിസ്സയവന്താനം ബഹുഭാവതോ താവ ബഹുമ്പി കാലം സത്തമാസപരിയന്തം ചാരികം ചരന്തി.

സന്തസഭാവത്താ കിലേസസമണഹേതുതായ വാ സന്തം നിബ്ബാനം, സുഖകാരണതായ ച സുഖന്തി ആഹ **"സന്തം സുഖം നിബ്ബാനമാരമ്മണം കത്വാ"**തി. **ദസസഹസ്സചക്കവാളേ**തി ജാതിക്ഖേത്തഭൂതായ ദസസഹസ്സിലോകധാതുയാ. ഇദഞ്ച ദേവബ്രഹ്മാനം വസേന വുത്തം, മനുസ്സാ പന ഇമസ്മിംയേവ ചക്കവാളേ ബോധനേയ്യാ ഹോന്തി. **ബോധനേയ്യസത്തസമവലോകന**ന്തി പഠമം മഹാകരുണായ ഫരിത്വാ പച്ഛാ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണജാലം പത്ഥരിത്വാ തസ്സ അന്തോ പവിട്ഠാനം ബോധനേയ്യസത്താനം സമോലോകനം. ബുദ്ധാ കിര മഹാകരുണാസമാപത്തിം സമാപജ്ജിത്വാ തതോ വുട്ഠായ "യേ സത്താ ഭബ്ബാ പരിപാകഞാണാ അജ്ജയേവ മയാ വിനേതബ്ബാ, തേ മയ്ഹം ഞാണസ്സ ഉപട്ഠഹന്തൂ"തി ചിത്തം അധിട്ഠായ സമന്നാഹരന്തി. തേസം സഹ സമന്നാഹാരാ ഏകോ വാ ദ്വേ വാ ബഹൂ വാ തദാ വിനയൂപഗാ വേനേയ്യാ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസ്സ ആപാഥമാഗച്ഛന്തി, അയമേത്ഥ ബുദ്ധാനുഭാവോ. ഏവം ആപാഥമാഗതാനം പന നേസം ഉപനിസ്സയം പുബ്ബചരിയം പുബ്ബഹേതും സമ്പതിവത്തമാനഞ്ച പടിപത്തിം ഓലോകേന്തി. വേനേയ്യസത്തപരിഗ്ഗണ്ഹനത്ഥഞ്ഹി സമന്നാഹാരേ കതേ പഠമം നേസം വേനേയ്യഭാവേനേവ ഉപട്ഠാനം ഹോതി. അഥ "കിം നു ഖോ ഭവിസ്സതീ"തി സരണഗമനാദിവസേന കഞ്ചി നിപ്ഫത്തിം വീമംസമാനാ പുബ്ബുപനിസ്സയാനി ഓലോകേന്തി.

ഓതിണ്ണേതി ആരോചിതേ, പരിസമജ്ഝം വാ ഓതിണ്ണേ. **ദ്വിക്ഖത്തു**ന്തി ഏകസ്മിം സംവച്ഛരേ ദ്വിക്ഖത്തും. ബുദ്ധകാലേ കിര ഏകേകസ്മിം സംവച്ഛരേ ദ്വേ വാരേ ഭിക്ഖൂ സന്നിപതന്തി ഉപകട്ഠവസ്സൂപനായികകാലേ ച പവാരണാകാലേ ച. ഉപകട്ഠായ വസ്സൂപനായികായ ദസപി വീസമ്പി തിംസമ്പി ചത്താലീസമ്പി പഞ്ഞാസമ്പി ഭിക്ഖൂ വഗ്ഗവഗ്ഗാ ഹുത്വാ കമ്മട്ഠാനത്ഥായ ആഗച്ഛന്തി. ഭഗവാ തേഹി സദ്ധിം സമ്മോദിത്വാ "കസ്മാ, ഭിക്ഖവേ, ഉപകട്ഠായ വസ്സൂപനായികായ വിചരഥാ"തി പുച്ഛതി. അഥ തേ "ഭഗവാ കമ്മട്ഠാനത്ഥം ആഗതമ്ഹ, കമ്മട്ഠാനം നോ ദേഥാ"തി യാചന്തി. സത്ഥാ തേസം ചരിയവസേന രാഗചരിതസ്സ അസുഭകമ്മട്ഠാനം ദേതി, ദോസചരിതസ്സ മേത്താകമ്മട്ഠാനം, മോഹചരിതസ്സ "ഉദ്ദേസോ പരിപുച്ഛാ കാലേന ധമ്മസ്സവനം കാലേന ധമ്മസാകച്ഛാ ഇദം തുയ്ഹം സപ്പായ"ന്തി ആചിക്ഖതി. കിഞ്ചാപി ഹി മോഹചരിതസ്സ ആനാപാനസ്സതികമ്മട്ഠാനം സപ്പായം, കമ്മട്ഠാനഭാവനായ പന ഭാജനഭൂതം കാതും സമ്മോഹവിഗമായ പഠമം ഉദ്ദേസപരിപുച്ഛാധമ്മസ്സവനധമ്മസാകച്ഛാസു നിയോജേതി. വിതക്കചരിതസ്സ ആനാപാനസ്സതികമ്മട്ഠാനം ദേതി. സദ്ധാചരിതസ്സ വിസേസതോ പുരിമാ ഛ അനുസ്സതിയോ സപ്പായാ, താസം പന അനുയുഞ്ജനേ അയം പുബ്ബഭാഗപടിപത്തീതി ദസ്സേതും പസാദനീയസുത്തന്തേന ബുദ്ധസുബോധിതം ധമ്മസുധമ്മതം സങ്ഘസുപ്പടിപത്തിഞ്ച പകാസേതി. ഞാണചരിതസ്സ പന മരണസ്സതി ഉപസമാനുസ്സതി ചതുധാതുവവത്ഥാനം ആഹാരേപടികൂലസഞ്ഞാ വിസേസതോ സപ്പായാ, തേസം ഉപകാരധമ്മദസ്സനത്ഥം അനിച്ചതാദിപടിസംയുത്തേ ഗമ്ഭീരേ സുത്തന്തേ കഥേതി. തേ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ സചേ സപ്പായം ഹോതി, സത്ഥു സന്തികേ ഏവ വസന്തി. നോ ചേ ഹോതി, സപ്പായം സേനാസനം പുച്ഛന്താ ഗച്ഛന്തി. തേപി തത്ഥ വസന്താ തേമാസികം പടിപദം ഗഹേത്വാ ഘടേന്താ വായമന്താ സോതാപന്നാപി ഹോന്തി സകദാഗാമിനോപി അനാഗാമിനോപി അരഹന്തോപി. തതോ വുത്ഥവസ്സാ പവാരേത്വാ സത്ഥു സന്തികം ഗന്ത്വാ "ഭഗവാ അഹം തുമ്ഹാകം സന്തികേ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ സോതാപത്തിഫലം പത്തോ...പേ॰... അഹം അഗ്ഗഫലം അരഹത്ത"ന്തി പടിലദ്ധഗുണം ആരോചേന്തി, ഉപരി അനധിഗതസ്സ അധിഗമായ കമ്മട്ഠാനഞ്ച യാചന്തി. തേന വുത്തം **"പുരേ വസ്സൂപനായികായ ച കമ്മട്ഠാനഗ്ഗഹണത്ഥം...പേ॰... ഉപരി കമ്മട്ഠാനഗ്ഗഹണത്ഥഞ്ചാ"**തി.

ആയാമാതി ഏത്ഥ **ആ**-സദ്ദോ "ആഗച്ഛാ"തി ഇമിനാ സമാനത്ഥോതി ആഹ **"ആയാമാതി ആഗച്ഛ യാമാ"**തി, ഏഹി ഗച്ഛാമാതി അത്ഥോ. **ആനന്ദാ**തി ഭഗവാ സന്തികാവചരത്താ ഥേരം ആലപതി, ന പന തദാ സത്ഥു സന്തികേ വസന്താനം ഭിക്ഖൂനം അഭാവതോ. പഞ്ചസതപരിമാണോ ഹി തദാ ഭഗവതോ സന്തികേ ഭിക്ഖുസങ്ഘോ. ഥേരോ പന "ഗണ്ഹഥാവുസോ പത്തചീവരാനി, ഭഗവാ അസുകട്ഠാനം ഗന്തുകാമോ"തി ഭിക്ഖൂനം ആരോചേതി. "അഥ ഖോ ഭഗവാ ആയസ്മന്തം ആനന്ദം ആമന്തേസീ"തി വുത്തത്താ **"ഭഗവതോ പച്ചസ്സോസീ"**തി ഇധ **ഭഗവതോ**തി സാമിവചനം ആമന്തനവചനമേവ സമ്ബന്ധീഅന്തരം അപേക്ഖതീതി ഇമിനാ അധിപ്പായേന **"ഭഗവതോ വചനം പടിഅസ്സോസീ"**തി വുത്തം. **ഭഗവതോ**തി പന ഇദം പതിസ്സവസമ്ബന്ധേന സമ്പദാനവചനം യഥാ "ദേവദത്തസ്സ പടിസ്സുണോതീ"തി. **പച്ചസ്സോസീ**തി ഏത്ഥ **പടി**-സദ്ദോ അഭിമുഖവചനോതി ആഹ **"അഭിമുഖോ ഹുത്വാ സുണീ"**തി. ഭഗവതോ മുഖാഭിമുഖോ ഹുത്വാ അധിവാസേത്വാ സുണി, ന ഉദാസിനോ ഹുത്വാതി അധിപ്പായോ.

തസ്സ പാടിഹാരിയസ്സ ആഗന്തുകവസേന കതത്താ വുത്തം **"നഗരദ്വാരതോ പട്ഠായാ"**തി. **സുവണ്ണരസപിഞ്ജരാഹി രസ്മീഹീ**തി ഏത്ഥ **രസ**-സദ്ദോ ഉദകപരിയായോ, **പിഞ്ജര**-സദ്ദോ ഹേമവണ്ണപരിയായോ, തസ്മാ സുവണ്ണജലധാരാ വിയ സുവണ്ണവണ്ണാഹി രസ്മീഹീതി അത്ഥോ. **സമുജ്ജോതയമാനോ**തി ഓഭാസയമാനോ. **അസ്സാ**തി വേരഞ്ജസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ. **ഭഗവന്തം ഉപനിസീദിതുകാമോ**തി ഭഗവന്തം ഉപഗന്ത്വാ നിസീദിതുകാമോ, ഭഗവതോ സമീപേ നിസീദിതുകാമോതി വുത്തം ഹോതി.

ബ്രാഹ്മണ തയാ നിമന്തിതാ വസ്സംവുത്ഥാ അമ്ഹാതി പാളിയം സമ്ബന്ധോ വേദിതബ്ബോ. **ദാതബ്ബോ അസ്സാ**തി ദാതബ്ബോ ഭവേയ്യ. **നോ അസന്തോ**തി നേവ അവിജ്ജമാനോ, കിന്തു വിജ്ജമാനോയേവാതി ദീപേതി. വിനാ വാ ലിങ്ഗവിപല്ലാസേനേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോതി ആഹ **"അഥ വാ"**തിആദി. ഇമിനാ സാമഞ്ഞവചനതോ ഏത്ഥ നപുംസകലിങ്ഗനിദ്ദേസോതി ദസ്സേതി. **നോ നത്ഥീ**തി നോ അമ്ഹാകം നത്ഥി. **നോ**തി വാ ഏതസ്സ വിവരണം **നത്ഥീ**തി. കേസം അദാതുകാമതാ വിയാതി ആഹ **"യഥാ"**തിആദി. **പഹൂതവിത്തൂപകരണാന**ന്തി ഏത്ഥ **വിത്തീ**തി തുട്ഠി, വിത്തിയാ ഉപകരണം വിത്തൂപകരണം, തുട്ഠികാരണന്തി അത്ഥോ. പഹൂതം ധനധഞ്ഞജാതരൂപരജതനാനാവിധാലങ്കാരസുവണ്ണഭാജനാദിഭേദം വിത്തൂപകരണമേതേസന്തി പഹൂതവിത്തൂപകരണാ, തേസം പഹൂതവിത്തൂപകരണാനം മച്ഛരീനം യഥാ അദാതുകാമതാ, ഏവം നോ അദാതുകാമതാപി നത്ഥീതി സമ്ബന്ധോ. **തം കുതേത്ഥ ലബ്ഭാ**തി ഏത്ഥ **ത**ന്തി തം കാരണം, തം കിച്ചം വാ. **ഏത്ഥാ**തി ഘരാവാസേ. ദുതിയേ പന അത്ഥവികപ്പേ

തന്തി ദേയ്യധമ്മസ്സ പരാമസനം. **ഏത്ഥാതി** ഇമസ്മിം തേമാസബ്ഭന്തരേതി അത്ഥോ. **യന്തി** യേന കാരണേന, കിരിയാപരാമസനം വാ. ദുതിയേ പന അത്ഥവികപ്പേ **യന്തി** യം ദേയ്യധമ്മന്തി അത്ഥോ.

അലം ഘരാവാസപലിബോധചിന്തായാതി സഞ്ഞാപേത്വാതി ബ്രാഹ്മണ നേതം ഘരാവാസപലിബോധേന കതം, അഥ ഖോ മാരാവട്ടനേനാതി ബ്രാഹ്മണം സഞ്ഞാപേത്വാ. **തങ്ഖണാനുരൂപായാതി** യാദിസീ തദാ തസ്സ അജ്ഝാസയപ്പവത്തി, തദനുരൂപായാതി അത്ഥോ. തസ്സ തദാ താദിസസ്സ വിവട്ടസന്നിസ്സിതസ്സ ഞാണപരിപാകസ്സ അഭാവതോ കേവലം അബ്ഭന്തരസന്നിസ്സിതോ ഏവ അത്ഥോ ദസ്സിതോതി ആഹ **"ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികം അത്ഥം സന്ദസ്സേത്വാ"**തി, പച്ചക്ഖതോ വിഭാവേത്വാതി അത്ഥോ. **കുസലേ ധമ്മേതി** തേഭൂമകേ കുസലേ ധമ്മേ. **തത്ഥാതി** കുസലധമ്മേ യഥാസമാദപിതേ. **നന്തി** ബ്രാഹ്മണം. **സമുത്തേജേത്വാതി** സമ്മദേവ ഉപരൂപരി നിവേസേത്വാ പുഞ്ഞകിരിയായ തിക്ഖവിസദഭാവം ആപാദേത്വാ. തം പന അത്ഥതോ തസ്സ ഉസ്സാഹജനനം ഹോതീതി ആഹ **"സഉസ്സാഹം കത്വാ"**തി. ഏവം പുഞ്ഞകിരിയായ സഉസ്സാഹതോ ഏവരൂപഗുണസമങ്ഗിതാ ച നിയമതോ ദിട്ഠധമ്മികാദിഅത്ഥസമ്പാദനന്തി ഏവം സഉസ്സാഹതായ അഞ്ഞേഹി ച തസ്മിം വിജ്ജമാനഗുണേഹി **സമ്പഹംസേത്വാ** സമ്മദേവ ഹട്ഠതുട്ഠഭാവം ആപാദേത്വാ.

യദി ഭഗവാ ധമ്മരതനവസ്സം വസ്സി, അഥ കസ്മാ സോ വിസേസം നാധിഗച്ഛി? ഉപനിസ്സയസമ്പത്തിയാ അഭാവതോ. യദി ഏവം കസ്മാ ഭഗവാ തസ്സ തഥാ ധമ്മരതനവസ്സം വസ്സീതി? വുച്ചതേ - യദിപി തസ്സ വിസേസാധിഗമോ നത്ഥി, ആയതിം പന നിബ്ബാനാധിഗമത്ഥായ വാസനാഭാഗിയാ ച സബ്ബാ പുരിമപച്ഛിമധമ്മകഥാ അഹോസീതി ദട്ഠബ്ബാ. ന ഹി ഭഗവതോ നിരത്ഥകാ ധമ്മദേസനാ അത്ഥി. **തേമാസികോപി ദേയ്യധമ്മോതി** തേമാസം ദാതബ്ബോപി ദേയ്യധമ്മോ. **യം ദിവസന്തി** യസ്മിം ദിവസേ.

൨൩. **ബുദ്ധപരിണായകന്തി** ബുദ്ധോ പരിണായകോ ഏതസ്സാതി ബുദ്ധപരിണായകോ, ഭിക്ഖുസങ്ഘോ. തം ബുദ്ധപരിണായകം, ബുദ്ധജേട്ഠകന്തി അത്ഥോ. **യാവദത്ഥം കത്വാതി** യാവ അത്ഥോ, താവ ഭോജനേന തദാ കതന്തി അധിപ്പായോ. ദാതും ഉപനീതഭിക്ഖായ പടിക്ഖേപോ നാമ ഹത്ഥസഞ്ഞായ മുഖവികാരേന വചീഭേദേന വാ ഹോതീതി ആഹ **"ഹത്ഥസഞ്ഞായാ"**തിആദി. **ഓനീതപത്തപാണിന്തി** ഏത്ഥ ഓനീതോ പത്തതോ പാണി ഏതസ്സാതി ഓനീതപത്തപാണീതി ഭിന്നാധികരണവിസയോയം സദ്ദോ ബാഹിരത്ഥസമാസോതി ആഹ **"പത്തതോ ഓനീതപാണി"**ന്തിആദി. "ഓനിത്തപത്തപാണി"ന്തിപി പാഠോ, തസ്സത്ഥോ ഓനിത്തം നാനാഭൂതം വിനാഭൂതം ആമിസാപനയനേന വാ സുചികതം പത്തം പാണിതോ അസ്സാതി ഓനിത്തപത്തപാണി , തം ഓനിത്തപത്തപാണിം, ഹത്ഥേ ച പത്തഞ്ച ധോവിത്വാ ഏകമന്തേ പത്തം നിക്ഖിപിത്വാ നിസിന്നന്തി അത്ഥോ. **പത്തുണ്ണപട്ടപടേ ചാതി** പത്തുണ്ണപടേ ച പട്ടപടേ ച. തത്ഥ പത്തുണ്ണപദേസേ ഭവാ പത്തുണ്ണാ, കോസിയവിസേസോതിപി വദന്തി. പട്ടാനി പന ചീനപടാനി. **ആയോഗാദീസു ആയോഗോതി** പടിആയോഗോ, **അംസബദ്ധകം** പത്തത്ഥവികാദീസു. **ഭേസജ്ജതേലാനന്തി** ഭേസജ്ജസമ്പാകേന സാധിതതേലാനം. **തുമ്ബാനീതി** ചമ്മമയതേലഭാജനാനി. ഏകമേകസ്സ ഭിക്ഖുനോ സഹസ്സഗ്ഘനകം തേലമദാസീതി സമ്ബന്ധോ.

മഹായാഗം യജിത്വാതി മഹാദാനം ദത്വാ. **സപുത്തദാരം വന്ദിത്വാ നിസിന്നന്തി** പുത്തദാരേഹി സദ്ധിം വന്ദിത്വാ നിസിന്നം. **തേമാസന്തി** അച്ചന്തസംയോഗേ ഉപയോഗവചനം. "തേമാസം സോതബ്ബധമ്മം അജ്ജേവ സുണിസ്സാമീ"തി നിസിന്നസ്സ തം അജ്ഝാസയം പൂരേത്വാ ദേസിതത്താ വുത്തം **"പരിപുണ്ണസങ്കപ്പം കുരുമാനോ"**തി. **അനുബന്ധിത്വാതി** അനുഗന്ത്വാ.

ബുദ്ധാനം അനഭിരതിപരിതസ്സിതാ നാമ നത്ഥീതി ആഹ **"യഥാജ്ഝാസയം യഥാരുചിതം വാസം വസിത്വാ"**തി. അഭിരന്തം അഭിരതീതി ഹി അത്ഥതോ ഏകം. അഭിരന്തസദ്ദോ ചായം അഭിരുചിപരിയായോ, ന അസ്സാദപരിയായോ. അസ്സാദവസേന ച കത്ഥചി വസന്തസ്സ അസ്സാദവത്ഥുവിഗമനേന സിയാ തസ്സ തത്ഥ അനഭിരതി, തയിദം ഖീണാസവാനം നത്ഥി, പഗേവ ബുദ്ധാനം, തസ്മാ അഭിരതിവസേന കത്ഥചി വസിത്വാ തദഭാവതോ അഞ്ഞത്ഥ ഗമനം നാമ ബുദ്ധാനം നത്ഥി, വിനേയ്യവിനയനത്ഥം പന കത്ഥചി വസിത്വാ തസ്മിം സിദ്ധേ വിനേയ്യവിനയത്ഥമേവ തതോ അഞ്ഞത്ഥ ഗച്ഛന്തി, അയമേത്ഥ യഥാരുചി. **സോരേയ്യാദീനി അനുപഗമ്മാതി** മഹാമണ്ഡലചാരികായ വീഥിഭൂതാനി സോരേയ്യനഗരാദീനി അനുപഗന്ത്വാ. **പയാഗപതിട്ഠാനന്തി** ഗാമസ്സപി അധിവചനം തിത്ഥസ്സപി. **ഗങ്ഗം നദിന്തി** ഗങ്ഗം നാമ നദിം. **തദവസരീതി** ഏത്ഥ **തന്തി** കരണത്ഥേ ഉപയോഗവചനന്തി ആഹ **"തേന അവസരി തദവസരീ"**തി.

ബുദ്ധാചിണ്ണകഥാ നിട്ഠിതാ.

സമന്തപാസാദികായാതി സമന്തതോ സബ്ബസോ പസാദം ജനേതീതി സമന്തപാസാദികാ, തസ്സാ സമന്തപാസാദികായ. **തത്രിദം സമന്തപാസാദികായ സമന്തപാസാദികത്തസ്മിന്തി** ഏത്ഥ **തത്രാതി** പുരിമവചനാപേക്ഖം, **ഇദന്തി** വക്ഖമാനകാരണവചനാപേക്ഖം. തത്രായം യോജനാ - യം വുത്തം "സമന്തപാസാദികായ വിനയസംവണ്ണനായാ"തി, തത്ര യാ സാ സമന്തപാസാദികാതി സംവണ്ണനാ വുത്താ , തസ്സാ സമന്തപാസാദികായ സംവണ്ണനായ സമന്തപാസാദികത്തസ്മിം സമന്തപാസാദികഭാവേ സബ്ബസോ പസാദജനകത്തേ ഇദം ഹോതി. കിം ഹോതീതി ആഹ **"ആചരിയപരമ്പരതോ"**തിആദി.

ആചരിയപരമ്പരതോതി "ഉപാലി ദാസകോ"തിആദിനാ (പരി॰ ൩). വുത്തആചരിയപരമ്പരതോ. **നിദാനവത്ഥുപ്പഭേദദീപനതോതി** നിദാനപ്പഭേദദീപനതോ വത്ഥുപ്പഭേദദീപനതോ ച. തത്ഥ ബാഹിരനിദാനഅബ്ഭന്തരനിദാനസിക്ഖാപദനിദാനദസ്സനവസേന **നിദാനപ്പഭേദദീപനം** വേദിതബ്ബം, ഥേരവാദപ്പകാസനം പന **വത്ഥുപ്പഭേദദീപനം**. **പരസമയവിവജ്ജനതോതി** "സകായ പടിഞ്ഞായ മേത്തിയം ഭിക്ഖുനിം നാസേഥാ"തിആദീസു (പാരാ॰ ൩൮൪) മിച്ഛാപടിപന്നാനം പരേസം ലദ്ധിനിരാകരണതോ, തതോയേവ ച അത്തനോ സമയപതിട്ഠാപനേന സകസമയവിസുദ്ധിതോ.

ബ്യഞ്ജനപരിസോധനതോതി പാഠസോധനേന ബ്യഞ്ജനപരിസോധനം വേദിതബ്ബം, സദ്ദസത്ഥാനുസാരേന വാ നിബ്ബചനം ദസ്സേത്വാ പദനിപ്ഫത്തിദസ്സനം ബ്യഞ്ജനപരിസോധനം. **വിഭങ്ഗനയഭേദദസ്സനതോതി** "തിസ്സോ ഇത്ഥിയോ"തിആദിപദഭാജനസ്സ അനുരൂപവസേന നയഭേദദസ്സനതോ. **സമ്പസ്സതന്തി** ഞാണചക്ഖുനാ സമ്മാ പസ്സന്താനം, ഉപപരിക്ഖന്താനന്തി അത്ഥോ. **അപാസാദികന്തി** അപ്പസാദാവഹം. **ഏത്ഥാതി** സമന്തപാസാദികായ. സമ്പസ്സതം വിഞ്ഞൂനന്തി സമ്ബന്ധോ. തസ്മാ അയം സംവണ്ണനാ സമന്തപാസാദികാത്വേവ പവത്താതി യോജേതബ്ബം. കസ്സ കേന ദേസിതസ്സ സംവണ്ണനാതി ആഹ **"വിനയസ്സാ"**തിആദി.

ഇതി സമന്തപാസാദികായ വിനയട്ഠകഥായ സാരത്ഥദീപനിയം

വേരഞ്ജകണ്ഡവണ്ണനാ സമത്താ.

പഠമോ ഭാഗോ നിട്ഠിതോ.